

Давньогрецька мова і давньогрецька філософія – це унікальні явища європейської культури.

У мудрості стихій Фалеса і Анаксагора,
у «темних» текстах Геракліта,
в слігах Солона і сатирах Ксенофана,
у посмах Парменіда й Емпедокла,
в апоріях Зенона,
у загадковому мовчанні Піфагора,
в оптимізмі Демокріта,
у красномовстві Горгія і Протагора,
у мистецтві діалектики Сократа,
у непередбачуваних і несподіваних поворотах
Платонових діалогів,
у вишуканій строгості Аристотелевих роздумів,
в енциклопедизмі Теофраста,
у листах Епікура,
у моральних роздумах Епіктета і Марка Аврелія,
в містиці Плотіна і Ямвліха,
в алегоріях Філона і тріаді Прокла,
зрештою... у вічному пошуку людини Діогеном –

завжди відчутна первинна і творча сила здивування, того здивування, з якого починається філософія. Отримати цей досвід мислення з перших уст – що може бути більш захоплюючим?

Підручник, який читач тримає у своїх руках, є своєрідним провідником до філософських періоджерса європейської традиції.

ДАВНЬОГРЕЦЬКА МОВА

ЛЕСЯ ЗВОНСЬКА

ЛЕСЯ ЗВОНСЬКА

ДАВНЬОГРЕЦЬКА МОВА

ПІДРУЧНИК ДЛЯ ФІЛОСОФІВ

Звонська Л. Л.

Давньогрецька мова

Підручник для філософів

*Затверджено
Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів
вищих навчальних закладів*

КИЇВ - 2011

РЕЦЕНЗЕНТИ:

СЕНІВ М.Г., доктор філологічних наук, професор
(Донецький національний університет)

СОБУЦЬКИЙ М.А., доктор філологічних наук, професор
(Національний університет «Києво-Могилянська Академія»)

ШАРИПКІН С.Я., доктор філологічних наук, професор
(Університет імені Яна Кохановського, Польща)

БАУМЕЙСТЕР А.О., кандидат філософських наук, доцент, докторант
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

**Рішення колегії Міністерства освіти і науки України
1.4/18-Г-17 від 09.01.2008**

Пропонована книга – перше видання в Україні підручника давньогрецької мови для майбутніх фахівців з філософських наук.

Підручник складається із вступного розділу, граматичного курсу, хрестоматії та давньогрецько-українського словника. До навчального матеріалу подається також філософська термінологія (в цілому понад 650 термінів). Теоретичні положення синтаксису ілюструються цитатами та фрагментами 90 прозових творів авторів класичної доби (переважно Платона, а також Горгія, Демосфена, Лісія, Ісократ, Фукідіда, Ксенофонт). Підручник містить розгляд літературних діалектів давньогрецької мови та хрестоматію уривків філософських творів Ксенофана, Геракліта, Анаксагора, Парменіда, Демокріта, Емпедокла, Платона, Аристотеля, Епікура. Матеріал відкриває доступ до всієї філософської спадщини античної Греції.

Для студентів та аспірантів відділень філософії, релігієзнавства, а також теологів.

ΠΕΡΕΔΜΟΒΑ

Θαλῆς ὁ Μιλήσιος καὶ Πιττακὸς ὁ Μυτιληναῖος καὶ Βίας ὁ Πριηνεὺς καὶ Σόλων ὁ ἡμέτερος καὶ Κλεόβουλος ὁ Λίνδιος καὶ Μύσων ὁ Χηνεὺς καὶ ἕβδομος ἐν τούτοις ἐλέγετο Λακεδαιμόνιος Χίλων ... κοινῇ ξυνελθόντες ἀπαρχὴν τῆς σοφίας ἀνέθεσαν τῷ Ἀπόλλωνι εἰς τὸν νεῶν τὸν ἐν Δελφοῖς, γράψαντες ταῦτα, ἃ δὴ πάντες ὕμνοισι, ΓΝΩΘΙ ΣΑΥΤΟΝ καὶ ΜΗΔΕΝ ἈΓΑΝ.

(Πλάτωνος Πρωταγόρας 343 Α-Β)

Зійшлися разом Фалес з Мілету, Піттак з Мігілен, Біант з Прієни, наш Солон, Клеобул з Лінду, Місон із Хени та сьомий з них, Хілон з Лакедемону, принесли відбірні начатки мудрості в дар Аполлону в його храм у Дельфах і написали таке, що ось усі уславляють: ПІЗНАЙ САМОГО СЕБЕ та НІЧОГО ПОНАД МІРУ.

(Платон. Протагор 343 Α-Β)

Давньогрецька мова і давньогрецька культура – це унікальні явища європейської традиції. Якщо порівняти їх з культурними продуктами латиномовного світу, то контраст стане очевидним. Латинська мова майже від своїх початків формувалася як мова перекладів і наслідування: від Вергілія через середньовічних схоластів і аж до красномовства ренесансних гуманістів – перед нами завжди приклади орієнтації на грецькі класичні взірці. Тому в латинській філософській мові як мові-посередниці багато штучних слів, що виникали як спроба відтворити грецькі оригінальні контексти. Звідси всі ці «суб’єкти», «предикати», «суппозиції», «субстанції», «есенції», «субсистенції» тощо; такою мовою не спілкувалися, на ній тільки мислили і дискутували.

З давньогрецькою мовою – зовсім інша справа. Грека була змушена спиратися лише на власні ресурси, а саме – на загальноживива-

ну лексику буденної мови. «Логос», «усія», «ейдос», «категорія», «енергія» спочатку були словами звичайної повсякденної мови і тільки поступово перетворювалися на терміни і поняття. Ми досі не вповні розуміємо як це відбувалося. Цей процес залишається вічною загадкою людського духу. У мудрості стихій Фалеса, у «темних» текстах Геракліта, у поемах Парменіда й Емпедокла, у загадковому мовчанні Піфагора, в апоріях Зенона, у непередбачуваних і несподіваних поворотах Платонових діалогів, у вишуканій строгості Аристотелевих роздумів завжди відчутна первинна і творча сила здивування, того здивування, з якого починається філософія. Отримати цей досвід мислення з перших уст – що може бути більш цікавим?

Підручник Лесі Звонської, який читач тримає у своїх руках, є своєрідним провідником до філософських першоджерел європейської традиції. Вже існує грека для богословів (у 2000 році вийшла друком книжка пані Лесі «Грецька мова Нового Завіту» та у 2002 – російською мовою), написані різноманітні підручники з латинської мови для філологів, істориків, для юристів і для медиків. І ось нарешті з'явився підручник давньогрецької мови *для філософів* – результат багаторічного викладання і наполегливої праці.

Леся Звонська є доктором філологічних наук, професором КНУ імені Тараса Шевченка, знаним вітчизняним фахівцем з давніх мов, автором відомих книг (згадаю тут хоча б фундаментальний підручник «Давньогрецька мова», що двічі виходив друком у 1997 і 2007 роках, підручник «Історія грецької мови», 2005 та 2011 років) та перекладів християнської літератури (зокрема, творів Василя Великого «Гомілії» і «Морально-аскетичні твори»). Пані Леся як експерт з класичних мов бере участь у філософських термінологічних семінарах міжнародного проекту «Європейського словника філософій». Тобто перед нами філолог, що добре знається на філософії – непересічне явище в українському філологічному середовищі.

Тепер доречно вказати на деякі особливості цього підручника. По-перше, до кожної морфологічної теми авторка подає філософські терміни, безпосередньо пов'язані з граматичним матеріалом і згруповані за лексико-семантичним принципом. У кінці підручника, перед змістовним давньогрецько-українським словником, представле-

но індекс усіх термінів (їх у підручнику понад 650), що значно полегшує роботу над засвоєнням грецької філософської термінології. По-друге, теоретичний виклад синтаксису, у функціональному плані найбільш складної системи мови, ілюструється цитатами і фрагментами з творів Платона і його сучасників, видатних представників *аттичного* діалекту – мови класичної доби. По-третє, у зв'язку з тим, що чимало античних філософів писали свої твори різними діалектами (наприклад, Геракліт і Парменід писали *іонійським* діалектом, Емпедокл – *дорійським*, Аристотель чи Епікур – *койне*), у підручнику розглядаються особливості їх мови. Далі, важливим є сам принцип підбору фрагментів філософських текстів: фрагменти підібрані за доцільністю їх читання та засвоєння в рамках різних філософських курсів.

Нарешті варто відзначити важливість цього підручника для розвитку вітчизняної гуманітарної традиції. Можливість звертатися до першоджерел давньогрецької філософської думки не тільки піднімає історико-філософські студії на значно новий, більш високий рівень, але й відкриває нову перспективу для філософських перекладів, створює міцне підґрунтя для подальшої розробки української філософської термінології. Залишається тільки привітати всіх українських гуманітаріїв (студентів, викладачів, науковців, усіх, хто цікавиться історією філософії та культури) з появою такої важливої і цікавої книги!

*Андрій Баумейстер,
кандидат філософських наук, доцент,
докторант кафедри філософії
філософського факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка.*

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ПРИ ПОСИЛАННЯХ НА ОРИГІНАЛЬНІ ТВОРИ ТА ІМЕНА ЇХНІХ АВТОРІВ

<i>Ім'я автора</i>		<i>Назва твору</i>	
Αίσχιν.	Αίσχίνου ¹	1	Κατὰ Τιμάρχου
		3	Κατὰ Κτησιφῶντος
Ἄλκιδ.	Ἄλκιδάμαντος	2	Περὶ σοφιστῶν
Ἄνδ.	Ἄνδοκίδου	4	Κατὰ Ἄλκιβιάδου
Ἄριστ.	Ἄριστοτέλους	Ἀθ.	Ἀθηναίων πολιτεία
Ἄρρ.	Ἄρριανοῦ	Ἄν.	Ἀνάβασις Ἀλεξάνδρου
Γοργ.	Γοργίου	Ἑλ.	Ἑλένη
Δημ.	Δημοσθένους	1	Ὀλυνθιακός Α
		2	Ὀλυνθιακός Β
		3	Ὀλυνθιακός Γ
		4	Κατὰ Φιλίππου Α
		5	Περὶ τῆς εἰρήνης
		6	Κατὰ Φιλίππου Β
		8	Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ
		9	Κατὰ Φιλίππου Γ
		18	Περὶ τοῦ στεφάνου
		19	Περὶ τῆς παραπροσβείας
		20	Πρὸς Λεπτίνην
		21	Κατὰ Μειδίου
		22	Κατ' Ἀνδροτίωνος
		29	Πρὸς Ἄφοβον
		30	Πρὸς Ὀνήτορα Α
		31	Πρὸς Ὀνήτορα Β
		38	Πρὸς Ναυσίμαχον
		45	Κατὰ Στεφάνου Α
		49	Πρὸς Τιμόθεον

¹ Імена авторів вказуються у родовому відмінку приналежності.

<i>Ἰμ'α αετορα</i>		<i>Назва твору</i>	
		56	Κατὰ Διονυσόδωρου
Θ.	Θουκυδίδου		Ἱστορίαι, βιβλ. 8
Ἰσ.	Ἰσοκράτους	1	Πρὸς Δημόνικον
		2	Πρὸς Νικοκλέα
		3	Νικοκλής
		4	Παναηγυρικός
		5	Φίλιππος
		6	Ἀρχίδαμος
		7	Ἀρεοπαγитικός
		9	Εὐαγόρας
		10	Ἐλένη
		12	Παναθηναϊκός
		15	Περὶ ἀντιδόσεως
		17	Τραπεζιτικός
Λυσ.	Λυσίου	1	Ἐπὲρ τοῦ Ἐρατοσθένους φόνου
		2	Ἐπιτάφιος
		6	Κατὰ Ἀνδοκίδου
		12	Κατὰ Ἐρατοσθένους
		13	Κατὰ Ἀγοράτου
		14	Κατὰ Ἀλκιβιάδου Α
		15	Κατὰ Ἀλκιβιάδου Β
		16	Ἐπὲρ Μαντιθέου
		19	Ἐπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων
		31	Κατὰ Φίλωνος
		32	Κατὰ Διογείτονος
Ξ.	Ξενοφώντος	Ἀθ.	Ἀθηναίων πολιτεία
		Ἀν.	Κύρου ἀνάβασις
		Ἀπ.	Ἀπολογία Σωκράτους
		Ἀπομ.	Ἀπομνημονεῦματα
		Ἑλλ.	Ἑλληνικά
		Ἱερ.	Ἱέρων ἢ τυραννικός
		Κυν.	Κυνηγετικός
		Κυρ.	Κυροπαιδεία
		Λακ.	Λακεδαιμονίων πολιτεία

<i>Ιμ'α αετορα</i>		<i>Назва твору</i>	
		Οικ.	Οικονομικός
		Συμ.	Συμπόσιον
Πλ.	Πλάτωνος	Ἄπ.	Ἄπολογία Σωκράτους
		Γοργ.	Γοργίας
		Ἐπ.	Ἐπιστολαί
		Ἐρ.	Ἐρυζίας
		Εὐθ.	Εὐθύδημος
		Εὐθυφρ.	Εὐθύφρων
		Θεαιτ.	Θεαίτετος
		Ἴππ.	Ἴππίας
		Ἴων.	Ἴων Ἐφέσιος
		Κρατ.	Κρατύλος
		Κριτ.	Κρίτων
		Λαχ.	Λάχης
		Λυσ.	Λύσις
		Μενεξ.	Μενέξενος
		Μεν.	Μένων
		Νομ.	Νόμοι
		Παρ.	Παρμενίδης
		Πολ.	Πολιτεία
		Πρωτ.	Πρωταγόρας
		Συμ.	Συμπόσιον
		Σοφ.	Σοφιστής
		Τιμ.	Τιμέας
		Φαιδρ.	Φαίδρος
		Φαιδ.	Φαίδων
		Φιλ.	Φίληβος
		Χαρμ.	Χαρμίδης
Πλ.	Πλουτάρχου	Ἄλεξ.	Ἄλέξανδρος

ВСТУП

Назва "Греція" римського походження, греки ж називали і називають себе еллінами (οἱ Ἕλληνες), а свою мову – ἡ Ἑλληνικὴ γλῶττα, що перекладається як "еллінська мова". У нас традиційно закріпилися поняття "Греція", "грецький", "грецизм", тоді як слова "Еллада", "еллінський" мають пишномовно-поетичне забарвлення, а "еллінізм" взагалі набув значення історичного терміну на позначення епохи з кінця IV ст. до н.е. до кінця I ст. до н.е.

Грецьку мову античної доби називають давньогрецькою мовою. Поняття "давньогрецька мова" досить умовне, оскільки Стародавня Греція поділялася на окремі міста-держави зі своїми локальними діалектами, хоча взаєморозуміння поміж вихідцями різних полісів ніколи не втрачалося. Становлення Афін як осереддя політичного і духовного життя Греції V–IV ст. до н.е. спричинилося до того, що саме мова Атики та її центру Афін стала мовою всіх освічених греків класичної епохи.

Атичний діалект – найбільш опрацьована і досконала форма літературної мови, якою написано найвизначніші прозові твори, лексика і стилістика яких стали взірцями для наслідування і в пізніші часи. Саме він ліг у основу єдиної загальногрецької мови – койне, в якій розчинилися усі давньогрецькі діалекти наприкінці епохи еллінізму, коли період найбільшого розквіту грецької культури і мови залишився позаду. Тому саме атичний діалект класичної доби стає об'єктом вивчення предмету "давньогрецька мова"; інші діалекти розглядаються в порівнянні з ним.

Антична Греція подарувала світові багато в чому і до сьогодні неперевершені творіння людських рук і злету людської думки, одвічне прагнення до загальнолюдського ідеалу – гармонії духу і тіла – калокагатії.

Науки як системи упорядкованих знань зародилися саме в Стародавній Греції, тому не дивно, що назви майже всіх наук грецького походження: математика, фізика, філософія, філологія, астрономія,

географія, геологія, ботаніка, зоологія, історія, педагогіка, психологія, теологія тощо. Зрозуміло, що й наукова термінологічна база закладалась ще в античну епоху. Лексика давньогрецької мови з її яскраво вираженим синтетизмом та продуктивним словоскладанням була і є одним із найбагатших джерел створення міжнародної наукової термінології. Щоденно ми вживаємо слова грецького походження – грецизми (чи то терміни, що розширили або звузили сферу використання, чи то просто побутову лексику), часто не замислюючись над їх походженням чи первісним значенням.

Кожній освіченій людині цілком зрозумілі терміни, якими послуговуються у сфері природничих наук, наприклад:

у ботаніці – акація (ἀκακία), герань (γέρανος), каштан (καστάνη), гіацинт (ὑάκινθος), нарцис (νάρκισσος), аніс (ἄνισον), кактус (κάκτος), алтей (ἀλθαία);

у зоології – тигр (τίγρις), амеба (ἀμοιβή), хамелеон (χαμαιλέων), дельфін (δελφίς), пантера (πάνθηρ);

у геології – алебастр (ἀλάβαστρος), асфальт (ἄσφαλτος), малахіт (μαλαχίτης), аметист (ἀμέθυστος), катаклізм (κατακλισμός), кристал (κρύσταλλος), метал (μέταλλον);

у хімії – бром (βρώμος), йод (ιώδης), гелій (ήλιος), озон (ὄζων), фосфор (φωσφόρος);

в астрономії – комета (κομήτης), планета (πλανητής), метеор (μετέωρος), полюс (πόλος), галактика (γαλακτική);

у фізиці – іон (ίών), катод (κάθοδος), магніт (μαγνήτης), енергія (ἐνέργεια), оптика (ὀπτική), електрон (ἤλεκτρον);

у математиці – катет (κάθετος), гіпотенуза (ὑποτείνουσα), теорема (θεώρημα), конус (κώνος), піраміда (πυραμίδα), циліндр (κύλινδρος);

у медицині – артерія (ἀρτηρία), симптом (σύμπτωμα), наркоз (ναρκή), дієта (δίαιτα), клініка (κλινική), аптека (ἀποθήκη), скелет (σκέλετον), діагноз (διάγνωσις).

Без грецизмів неможливо уявити:

суспільно-політичну лексику: монархія (μοναρχία), демократія (δημοκρατία), анархія (ἀναρχία), економія (οἰκονομία);

поняття логіки та філософії: гіпотеза (ὑπόθεσις), аналіз (ἀνάλυσις), синтез (σύνθεσις), теорія (θεωρία), практика (πρακτική), категорія (κατηγορία), система (σύστημα), ідея (ιδέα);

релігійні поняття: ідол (εἶδωλον), ангел (ἄγγελος), євангелія (εὐαγγέλιον), амвон (ἄμβων), панахида (παννυχίς), ікона (εἰκών), єпископ (ἐπίσκοπος), патріарх (патріάρχης), апостол (ἀπόστολος);

назви літературних родів і жанрів: драма (δρᾶμα), лірика (λυρική), епос (ἔπος), трагедія (τραγωδία), ода (ὠδή), усіх поетичних розмірів та риторичних фігур;

терміни, як часто й самі назви мистецтв: музика (μουσική), театр (θέατρον), сцена (σκηνή), хор (χορός), гамма (ἄμμα), діапазон (διά πασῶν), канон (κανών), тон (τόνος), обеліск (ὀβελίσκος), пілон (πυλῶν).

Грецька мова нагадує про себе і в сфері загальноновживаної лексики: грамота (γράμματα), каторга (κάτεργον), пірат (πειρατής), скандал (σκάνδαλον), анекдот (ἀνέκδοτον), ідилія (εἰδύλλιον), симпатія (συμπάθεια), антипатія (ἀντιπάθεια), атлет (ἀθλητής), центр (κέντρον), гастрономія (γαστρονομία), гімназія (γυμνάσιον), горизонт (ὀρίζων), диплом (δίπλωμα), гармонія (ἁρμονία), катастрофа (καταστροφή), кафедра (καθέδρα), стадіон (στάδιον), талант (τάλαντον), герой (ἥρωας), характер (χαρακτήρ), ентузіазм (ἐνθουσιασμός), паразит (παράσιτος); серед власних імен: Софія, Андрій, Василь, Євген, Геннадій, Петро, Антон, Дмитро, Степан, Федір та інші.

Навіть такі, здавалось би, цілком сучасні слова, як автомат (αὐτόματος), фантастика (φανταστική), кібернетика (κυβερνητική), арктика (ἀρκτική), косметика (κοσμητική) звучали вже в устах стародавніх греків, хоча мали дещо інші значення.

Окрім слів-грецизмів, у мову інтелігентної людини твердо ввійшли цілі фрази-грецизми: прислів'я і крилаті вислови; до речі, й сама формула "крилаті слова" (ἔπεα πτερόεντα) належить Гомерові.

Грецька міфологія – невичерпне джерело мистецьких сюжетів, літературних образів, алегорій та фразеологізмів: ахіллесова п'ята, канути в Лету, олімпійський спокій, золотий вік, авгієві стайні, яблуко розбрату, троянський кінь, менторський тон, меч Феміди. Метафорично звучать імена та назви: Геракл, Прометей, Сфінкс, Титан, Химера, Циклоп, Ехо, Пегас, Парнас, Ікар, Олімп, Океан.

Лаконичність, влучність, філософська глибина грецьких прислів'їв та авторських висловів часто ставали об'єктом калькування їх римлянами, тому багато з них більше відомі латинською мовою: бог з машини (ἀπὸ μηχανῆς ὁ θεός – deus ex machina); людині властиво помилятися (πεφύκασιν ἅπαντες ἁμαρτάνειν – errare humanum est); пізнай самого себе (γνῶθι σεαυτόν – cognosce te ipsum); одна ластівка не робить весни (μία χελιδὼν ἕαρ οὐ ποιεῖ – una hirundo ver non facit); все своє ношу з собою (τὰ ἑαυτοῦ ἐν ἑαυτῷ ἀεὶ περιφέρω – omnia mea mecum porto); початок – половина справи (ἀρχὴ ἤμισυ παντός – initium dimidium facti est); крапля точить каміння (ὁ σταλαγμὸς κατατρίβει τοὺς λίθους – gutta cavat lapidem); одне знаю, що нічого не знаю (ἐν οἶδα, ὅτι οὐδὲν οἶδα – scio me nihil scire); друг Платон, але істина дорожча (φίλος μὲν Πλάτων, φιλτέρα δ' ἀλήθεια – amicus Plato, sed magis amica veritas); все тече (πάντα χωρεῖ – omnia fluunt); двічі в ту саму ріку не ступити (δις εἰς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίησ – bis in idem flumen non descendimus) та багато інших.

Біблеїзми, що стали ідіомами, також уперше були записані грецькою мовою: камінь спотикання (λίθος τοῦ προσκόμματος); вовки в овечих шкурах (λύκοι ἐν ἐνδύμασι προβάτων); голос волаючого в пустелі (φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ); лікарю, вилікуй себе сам (ιατρέ, θεράπευσον σεαυτόν); пророк не має шани в своїй країні (προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει) та багато інших.

Перелік запозичених слів, які побутували в живій грецькій мові, можна продовжувати, але увесь запас грецизмів у нашій мові невичерпний. Варто зазначити, що оригінальні грецькі слова прийшли до нас різними шляхами: одні – зі старослов'янської мови, куди вони потрапили з середньовічної грецької мови завдяки контактам Київської Русі з Візантією, інші були запозичені з давньогрецької мови чи безпосередньо, чи через мови-посередниці. Такий довгий історичний шлях часто призводив до зміни семантичного наповнення, переосмислення цих слів, а також їх фонетичного оформлення.

Значну частку грецизмів становлять деривати – слова, штучно утворені на базі морфем грецької мови. Це загалом терміни-інтернаціоналізми, утворені на матеріалі грецької лексики з її продуктивним типом словотвору – словоскладанням. Сполучення різних

морфем (терміноелементів) дозволяє одним словом (терміном) замінити багатослівність для вираження поняття багатоступеневого семантичного наповнення (дефініцію). Грецька мова поруч з латинською була і є головним джерелом утворення міжнародної суспільно-політичної, науково-технічної і, особливо, медичної термінології, клінічна номенклатура якої взагалі представлена в переважній більшості словами грецького походження.

ЕКСКУРС У ІСТОРІЮ ГРЕЦЬКОЇ МОВИ

Історія розвитку грецької мови умовно поділяється на періоди, які хронологічно майже збігаються з аналогічно названими епохами політичної історії Греції:

архаїчний, або догомерівський та часів Гомера й Гесіода (XIV–VII ст. до н.е.);

класичний (з поч. VI ст. до н.е. до кінця IV ст. до н.е.);

період койне – загальногрецької мови епохи еллінізму (з поч. III ст. до н.е.);

візантійський – формування з VI ст. н.е. середньовічної грецької мови;

період новогрецької, або сучасної грецької мови – з часів падіння Візантійської імперії в XV ст. н.е.

Грецьку мову архаїчного, класичного та елліністичного періодів прийнято називати давньогрецькою мовою. Нею розмовляли грецькі племена, які заселяли Балканський півострів, острови Егейського моря, західне узбережжя Малої Азії та грецькі колонії на півдні Італії, півночі Африки, в Північному Причорномор'ї.

Стародавні греки поділялися на численні племена і розмовляли різними місцевими діалектами, основні з яких засвідчені в багатьох пам'ятках писемності і якими написані визначні літературні твори, а саме: дорійський, еолійський та іонійсько-аттичний; інші діалекти відомі менше.

Дорійський діалект (ή Δωρίς або ή Δωρική), що зберігає найбільш архаїчні риси грецької мови, був діалектом дорійських племен, які проживали на південно-західному узбережжі Малої Азії, на більшій

частині Пелопоннесу, о.Егіна, островах південної частини Егейського моря (найбільші з них – Крит, Родос, Кос, Мелос), у колоніях на півдні Італії і Сицилії. У літературі цей діалект представлений у творах поетів Алкмана (VII–VI ст. до н.е.), Стесіхора (VII ст. до н.е.), Івіка (VI ст. до н.е.), Бакхіліда (505–450 рр. до н.е.), Піндара (522–446 рр. до н.е.), Феокрита (1-ша пол. III ст. до н.е.), філософа Емпедокла (495–435 до н.е.), у математичних трактатах Архімеда (287–212 рр. до н.е.).

Еолійський діалект (ή Αἰολίς або ή Αἰολική) – це мова еолійських племен північно-західного узбережжя Малої Азії (зокрема, Троади), о.Лесбос, областей центральної Греції – Беотії та Фессалії. Цим діалектом написані твори відомих лесбоських поетів Алкея (1-ша пол. VI ст. до н.е.), поетеси Сапфо (VI ст. до н.е.); еолійські елементи зустрічаємо в Гомера.

Іонійський діалект (ή Ἴάς або ή Ἴωνική) був поширений на західному узбережжі Малої Азії, в Аттиці, на островах Егейського моря (Самос, Хіос, Кеос, Делос, Наксос, Парос, Фасос, Евбея), в іонійських колоніях Південної Італії та Північного Причорномор'я. Історично існувало три його різновиди:

давньоіонійський (ή ἀρχαία Ἴάς), або епічний, відомий з поем Гомера і Гесіода (VIII–VII ст. до н.е.) та їхніх наслідувачів;

новоіонійський (ή νέα Ἴάς), яким писав історик Геродот (484–424 рр. до н.е.), засновник наукової медицини Гіппократ (460–370 рр. до н.е.) та, за традицією, його послідовники; цим діалектом написані праці іонійських натурфілософів, зокрема Фалеса (624–546 рр. до н.е.), Ксенофана (570–480 рр. до н.е.), Геракліта (554–483 рр. до н.е.), Парменіда (540 – 480 рр. до н.е.), Анаксагора (бл. 500 – 428 рр. до н.е.), Демокріта (460 – 371 рр. до н.е.), Левкіппа (бл. 460 р. до н.е.), поезії Калліна (VII ст. до н.е.), Архілоха (VII ст. до н.е.), Мімнерма (VI ст. до н.е.), Анакреонта (VI ст. до н.е.);

аттичний діалект (ή Ἀτθίς або ή Ἀττική), що утворився з іонійського та елементів дорійського діалектів, у класичну епоху став основним грецьким діалектом. Аттичний діалект був літературною мовою прозових жанрів, риторики й філософії. Цим діалектом писали трагіки Есхіл (525–456 рр. до н.е.), Софокл (494–406 рр. до н.е.), Ев-

ріпід (484–406 рр. до н.е.), комедіограф Арістофан (445–386 рр. до н.е.), історики Фукідід (460–396 рр. до н.е.), Ксенофонт (434–354 рр. до н.е.), філософи Протагор (480–411 рр. до н.е.), Горгій (483–385 рр. до н.е.), Платон (427–347 рр. до н.е.), Антисфен (бл. 444–366 рр. до н.е.), оратори Демосфен (383–322 рр. до н.е.), Ісократ (436–338 рр. до н.е.) та багато інших. Утвердження Афін у ролі центру духовного життя зробило аттичний діалект мовою освічених греків класичної доби.

У пізньокласичний період, особливо після завоювань Александра Македонського, аттичний діалект зазнавав впливу інших діалектів і поступово втрачав чистоту. В епоху еллінізму із аттичного та елементів іонійського діалектів виник загальногрецький діалект койне (ἡ κοινὴ διάλεκτος). Праці філософа Аристотеля (384–322 рр. до н.е.) написані мовою перехідного періоду від аттичного до койне. В койне розчинились усі грецькі діалекти (цей процес завершився приблизно до початку н.е.), і він став загальногрецькою мовою до кінця античної доби. За часів римського панування (з середини II ст. до н.е.) койне функціонував у духовній сфері як греків, так і римлян, а на сході Римської імперії був поруч з латинською другою офіційною мовою.

На койне писали поети Каллімах (300–240 рр. до н.е.), Аполлоній Родоський (III ст. до н.е.), історики Полібій (200–120 рр. до н.е.), Діодор Сицилійський (бл. 90–21 рр. до н.е.), Плутарх (46–120 рр. н.е.), Павсаній (II ст. н.е.), Арріан (95–175 рр. н.е.), Аппіан (100–170 рр. н.е.), географи Страбон (I ст. до н.е. – I ст. н.е.), Птолемея (бл. 83–161 рр. н.е.), сатирик Лукіан (бл. 120–190 рр. н.е.), філософи Теофраст (372–288 рр. до н.е.), Епікур (342–271 рр. до н.е.), Піррон (360–270 рр. до н.е.), Зенон (336–264 рр. до н.е.), Клеанф (330–230 рр. до н.е.), Хрисіпп (280–204 рр. до н.е.), Панетій (180–100 рр. до н.е.), Посидоній (135–51 рр. до н.е.), Епіктет (бл. 50–бл. 130 рр. н.е.), Плотін (204–270 рр. н.е.), Діоген Лаєртський (III ст. н.е.); на койне написаний Новий Завіт та патристична література (Оріген, Василь Великий, Іоан Златоуст, Григорій Богослов та інші церковні авторитети).

З поділом Римської імперії 395 року грецька мова стала державною мовою її східної частини – Візантії. Упродовж тисячолітнього існування Візантійської імперії койне поступово трансформувалася в середньовічногрецьку, або візантійську мову.

Падіння Візантійської імперії в середині XV ст. традиційно вважають початком зародження новогрецької мови. З цих часів беруть витоки два різновиди грецької мови: катаревуса (καθαρεύουσα) – офіційна, державна і наукова мова, штучно утворена на ґрунті літературної мови середньовіччя, та димотика (δημοτική) – народна, побутова мова, які співіснували до 1974 року.

Від розглянутих діалектів, що були в живій розмовній мові, потрібно відрізнити штучні діалекти літературної мови, які, залежно від жанру, упродовж віків зберігали особливості того діалекту, на ґрунті якого вперше виникли. Такі надлокальні діалектні форми ставали основою певного жанру: епічний діалект через змішання іонійського та еолійського перетворився на мову епосу, дорійський діалект був мовою хорової лірики та хорових трагедійних партій. Особливо відчутне намагання дотримуватись певних літературних канонів у авторів епохи койне, коли кожен у міру своїх смаків та освіченості "домішував" штучні форми до живої розмовної мови. Так, канонізація мови вірцевих аттичних авторів, наслідування стилістики їхніх творів дістала назву аттикізм, а письменники цього напрямку (I–II ст. н.е.) називаються аттикістами.

Штучно підтримувані літературні діалекти та архаїзаторська концепція літературної традиції вплинули як на середньовічну грецьку мову, так і на сучасну новогрецьку.

ФОНЕТИКА

АЛФАВІТ. ПРАВИЛА ВИМОВИ І НАГОЛОШЕННЯ

ЛЕКЦІЯ 1

§ 1. Алфавіт

Творцями алфавіту традиційно вважають фінікійців, у яких його й запозичили в IX ст. до н.е. давні греки, доповнивши графемами ф, χ, ψ, ξ, ω. Майже кожен значний культурний центр вносив у алфавіт низку змін², але поступово найбільшого поширення набули системи письма двох великих міст – Мілета в Малій Азії та Халкіді на о.Евбея.

Мілетським алфавітом користувалася більшість грецьких полісів, 403 р. його офіційно визнали в Афінах; ним писали пізніше й у Візантії. Візантійський алфавіт використали творці слов'янської азбуки Кирило та Мефодій, які додали до нього лише кілька літер.

Халкідським алфавітом писали також жителі халкідських колоній – міст Куми й Неаполь в Італії. Римляни засвоїли халкідський алфавіт за посередництвом етрусків та адаптували його до фонетичної

² На островах Крит, Мелос і Тера був в ужитку свій різновид алфавіту; у Малій Азії, на Пн.-Сх. Пелопоннесі (Аргос, Коринф, Сікіон, Мегара), а також на островах Іонійського моря та більшості островів Егейського моря використовувався інший, т.з. іонійський, або мілетський варіант; на Пелопоннесі (Лаконія, Мессенія, Еліда, Ахайя), на континентальній частині Греції, у більшості колоній Пд. Італії та Сицилії – халкідський, або лаконський, у Атиці, на заселених іонійцями Кікладах – аттичний алфавіт.

системи латинської мови, а латинський алфавіт використали народи Західної Європи.

Грецький алфавіт ліг також в основу коптського, ефіопського, готського, вірменського та грузинського письма.

Мілетський алфавіт виглядав так:

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ι Κ Λ Μ Ν Ξ Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ Χ Ψ Ω.

Халкідський, або західний алфавіт мав найсуттєвішу різницю в зображенні літер Λ і L, та зберіг Ϙ, яка в латиниці має вигляд графеми Q:

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ι Κ Λ Μ Ν Ο Π Ϙ Ρ Σ Τ Υ Φ Χ Ψ.

Процес розвитку письма йшов поетапно: спочатку писали справа наліво, як у семітських мовах, потім чергували один рядок справа наліво, другий – зліва направо і т.д. (тип письма "бустрофедон", що дослівно означає "поворот бика"), остаточно ж з IV ст. до н.е. закріпився напрямок написання зліва направо.

Греки класичної епохи писали великими літерами (маюскулами) без діакритичних знаків, без розділових знаків та інтервалів між словами. В епоху еллінізму александрійськими граматистами були впроваджені знаки наголосу, інтервали між словами, а у візантійську (з VIII–IX ст.) – малі букви (мінускули).

Грецький алфавіт складається з 24 літер. Кожна буква має власну назву, що походить від видозмінених назв фінікійських графем.

Буква	Назва		Вимова
Αα	ἄλφα	альфа	[a] короткий або довгий (звук)
Ββ	βῆτα	бета	[β]
Γγ	γάμμα	гамма	[γ]
Δδ	δέλτα	дельта	[д]
Εε	ἒ ψιλόν	е псильон	[e] короткий
Ζζ	ζῆτα	дзета	[дз]
Ηη	ῆτα	ета	[e] довгий
Θθ	θῆτα	тхета	нім. th, англ. th
Ιι	ἰώτα	іота	[i] короткий або довгий
Κκ	κάππα	каппа	[κ]
Λλ	λάμβδα	лямбда	[ль]
Μμ	μῦ	мі	[м]
Νν	νῦ	ні	[н]
Ξξ	ξι	ксі	[кс]
Οο	ὀ μικρόν	о мікрон	[o] короткий
Ππ	πί	пі	[п]
Ρρ	ῥῶ	ро	[р]
Σσ, в кінці слова – ς	σίγμα	сигма	[с]
Ττ	ταῦ	тау	[т]
Υυ	ὕ ψιλόν	і псильон	нім. [ü], фр. [u] короткий або довгий
Φφ	φί	фі	[ф]
Χχ	χι	хі	[х]
Ψψ	ψί	псі	[пс]
Ωω	ὦ μέγα	о мега	[o] довгий

§ 2. Правила вимови. Еразмова та Рейхлінова вимови

Артикуляція і вимова звуків, фонетичні особливості давньогрецької мови не можуть бути достеменно встановлені на підставі збережених писемних джерел, а тому залишаються певною мірою гіпотетичними.

Перші спроби реконструювати фонетику давньогрецької мови зробили вчені-гуманісти епохи Відродження Еразм Роттердамський (1467–1536) та Йоганн Рейхлін (1455–1522).

Еразмова вимова, так званий етацизм, базується на латинській транскрипції грецьких слів і запозичень з грецької мови. Еразмова система читання прийнята у класичній філології; орієнтуючись на неї, створена майже вся наукова термінологія грецького походження.

Норма вимови Рейхліна, зорієнтована на середньовічну візантійську вимову, так званий ітацизм, важлива при вивченні фонетичних особливостей грецьких запозичень в українській та російській мовах. За Рейхліновим читанням усі дифтонги монофтонгізовані, що було характерним для середньовічної грецької мови, і зберігається в сучасній новогрецькій мові.

Розбіжності вимови певних звуків можна проілюструвати за таблицею:

<i>Буква</i>	<i>Назва і вимова за Еразмом</i>	<i>Назва і вимова за Рейхліном</i>	<i>Приклади грецизмів</i>
Ββ	бета, [б]	віта, [в]	араб – Аравія базиліка – Василь
Ηη	ета, [е]	іта, [і]	схема – схима, метрополія – митрополія
Θθ	тхета, [тх]	фіта, [ф]	патетика – пафос, Теодора – Феодора

§ 3. Приголосні звуки (*consonantes, σύμφωνα*)

Приголосні звуки класифікують за місцем утворення і за способом артикуляції.

Замість *ν* перед задньоязиковими *γ, κ, χ* та *ξ* пишеться *γ*, яка вимовляється, як [н]: ἄγγελος [áγγελος], ἐγκόμιον [енкóμιον], Ἀγχίσιες [анхісіес], σάλπιγξ [сальпінкс].

За місцем артикуляції	За видом артикуляції						
	проривні (<i>mutae, ἄφωνα</i>)			сонанти (<i>sonantes, ἡμίφωνα</i>)		фрикатив- ний	аф- рика- ти
	дзвінки (<i>mediae, μέσα</i>)	глухі (<i>te- pues, ψιλὰ</i>)	при- дихові (<i>aspi- ratae, δασέα</i>)	плавні (<i>liqui- da, ὑγρά</i>)	носові (<i>nasa- les, ἔρρινα</i>)	(<i>spirans, συριστικόν</i>)	(<i>διπλά</i>)
губні	β	π	φ		μ		ψ
передньо- язикові	δ	τ	θ	λ, ρ	ν	σ, (ς)	ζ
задньоязикові	γ	κ	χ				ξ

Придихові приголосні *φ, θ, χ* у словах, запозичених із грецької мови, римляни передавали диграфами, відповідно – *th, ph, ch*: φιλόσοφος – *philosophus*, θέρμαι – *thermae*, σχολή – *schola*.

Звуки *ζ* та *ξ* у латинській мові передавалися через *z* та *x*: ζώνη – *zona*, Ξέρξης – *Xerxes*.

§ 4. Голосні звуки (*vocales, φωνήεντα*)

Голосні звуки поділяються на монофтонги і дифтонги.

Монофтонги (μονόφθογοι – поодинокі звуки) – можуть бути довгими (μακρόχρονα) і короткими (βραχύχρονα). Для того, щоб розрізняти кількість звука при регулярних фонетичних змінах, над обопільними (δίχρονα) літерами *α, ι, υ* ставляться (з навчальною метою) знаки довготи (ˉ) і короткості (˘); для решти голосних звуків у цьому немає потреби, оскільки букви *η* та *ω* позначають завжди довгі голосні звуки, а *ε* та *ο* – завжди короткі.

У нашій вимові не існує різниці між довгими й короткими голосними, тому ми послуговуємось лише чотирма (в кращому випадку п'ятьма) звуками [a], [e], [i], [o], [ü] для передачі всіх десяти грецьких монофтонгів:

	[αB]	[η]	[ιB]	[ω]	[υB]
[a] <		[e] <	[i] <	[o] <	[ü] <
	[αT]	[ε]	[ιT]	[ο]	[υT]

Дифтонги (δίφθογγοι) – два звуки, які вимовляються, як один звук чи склад, поділяються на:

власні (κύριοι), у яких вимовляються обидва звуки, перший з яких є складотворчим:

αι	вимовляється, як	[ай]:	παῖς	[пайс]
ει	" "	[ей]:	χεῖρ	[хейр]
οι	" "	[ой]:	κοινή	[койне́]
υι	" "	[үй]:	μυῖα	[мүйа]
αυ	" "	[ауB]:	καῦμα	[ка́ума]
ευ	" "	[еуB]:	λευκός	[леукóс]
ηυ	" "	[еуB]:	ἠΰξηκα	[эуксека]

невласні (καταχρηστικοί), які вимовляються, як один звук (фактично це – диграфи):

α	вимовляється, як	[a]:	χώρα	[хóра]
η	" "	[e]:	νίκη	[ні́ке]
ω	" "	[o]:	ὠδή	[одé]
ου	" "	[y]:	νοῦς	[нύс]

Буква ι у невластних дифтонгах не вимовляється і називається ι підписна (ι subscriptum, ι ὑπογεγραμμένον), оскільки пишеться під буквою. При великих літерах ι ставиться коло букви, яка вимовляється, і називається ι приписна (ι adscriptum, ι προσγεγραμμένον): ὠδή [одé].

Знак ι підписної був запроваджений у візантійську епоху, а давні греки писали αι, ηι ωι³.

У латинській мові грецьким дифтонгам відповідають:

αι	– ae	: αἷμα	– haema
ει	– i	: χειρουργός	– chirurgus
οι	– oe	: ποινή	– poena
αυ	– au	: αὔρα	– aura
ευ, ηυ	– eu	: Εὐρώπη	– Europa

Якщо кожна літера дифтонга має бути прочитана окремо (явище дієрези), то над другою буквою ставиться знак ̣ (τρῆμα): ῥις [ḍis], αἰδιον [ai'ḍion].

§ 5. Придых (spiritus, πνεῦμα)

Усі слова, що починаються з голосного звука, отримують на письмі знак придишу:

щільний, або важкий придых (spiritus asper, πνεῦμα δασύ), який вимовляється перед голосним, як [ɣ] (латинське [h]): ῥρα [góra];

легкий придых (spiritus lenis, πνεῦμα ψιλόν), який не вимовляється: ἀκούω [akúo].

Над малими літерами і невластими дифтонгами, окрім οὐ, знак придишу пишеться вгорі: ἀνήρ, ᾠδή. Біля великих літер знак придишу ставиться вгорі ліворуч: Ἄπόλλων, Ἄιδης.

У власних дифтонгах і ου місце придишу – над другою літерою: αἰτία, εἰκών, εὐσέβεια, οὐρανός, Αἰσχύλος.

На початку слова ρ дістає spiritus asper, що не вимовляється: ῥόδον, Ῥόδος. Подвійне ρρ або не має знаків придишу, або має lenis і asper (ῥῥ): Πύρρος або Πύρρρος.

Знак придишу не отримують слова, записані великими літерами: ΑΠΟΛΛΩΝ, ΟΛΥΜΠΙΑ, ΑΓΟΡΑ, ΟΥΡΑΝΟΣ, ΕΙΡΗΝΗ.

³ Тому в латинській мові маємо tragoedia, від якого походить наша вимова "трагедія", хоча в грецькій мові було τραγωδία [трагодія]; це свідчить, що власні і невластні дифтонги писались однаково, а отже, римляни передавали їх однаково.

§ 6. Довгота і короткість складів

Кількість складів у слові відповідає кількості голосних і дифтонгів. Залежно від довготи чи короткості складотворчого голосного склади (συλλαβαί) поділяють на довгі (μακροχροναί) й короткі (βραχυχροναί).

Довгим вважається склад:

за природою (natura longa, φύσει μακρά), коли він містить довгий голосний або дифтонг⁴: εἰκῶν (- -).

за положенням (positione longa, θέσει μακρά), якщо після голосного йде два чи більше приголосних або подвійні приголосні ζ, ξ, ψ: ἐστί, ὄψ.

Коротким є склад, у якому голосний короткий:

за природою (natura brevis, φύσει βραχεία): πόλις (◡ ◡)

за положенням (positione brevis, θέσει βραχεία), якщо за голосним звуком безпосередньо йде голосний (згідно із законом, сформульованим ще римськими граматистами: *vocalis ante vocalem brevis est* – голосний перед голосним є коротким): βίος.

§ 7. Наголос (*accentus*, προσῳδία)

В українській, як і в латинській мовах наголошений голосний різниться від ненаголошеного тим, що вимовляється з більшою силою видиху. Це – наголос динамічний, або експіраторний. У грецькій мові наголошений голосний вимовлявся на тон вище, аніж ненаголошений – це наголос музичний. Саме тому наголос греки назвали προσῳδία, що римляни дослівно перекладали, як *accentus prispiv*.

У грецькій мові наголос вільний і рухомий, але не може бути далі третього складу від кінця слова.

У сучасній вимові, замінюючи музичний наголос динамічним, ми не розрізняємо на слух три типи грецького наголосу, які на письмі позначаються:

⁴ Закінчення: називного відмінка множини першої та другої відмін -αι, -οι, інфінітива -αι, інфінітива аориста активного стану та імператива аориста медіального стану -σαι, медіальні закінчення -μαι, -σαι, -ται, -νται, -σθαι для наголошення вважаються короткими, а в поезії – довгими.

- 1)' – гострий (accentus acutus, προσῶδία ὀξεῖα);
 2)` – тупий (accentus gravis, προσῶδία βαρέα);
 3)˘ – огорнений (accentus circumflexus, προσῶδία περισπωμένη).

Accentus acutus ставиться на довгих і коротких голосних у межах трьох останніх складів слова:

слово, в якому він стоїть на останньому складі, називається окситон (oxytonon, ὀξύτονον): ἀνὴρ;

слово, яке має його на передостанньому складі, називається парокситон (paroxytonon, παροξύτονον): μήτηρ;

слово, у якому він стоїть на третьому від кінця складі, називається пропарокситон (proparoxytonon, προπαροξύτονον): ἄνθρωπος.

Accentus gravis ставиться лише на останньому складі – його отримують oxytona перед наступним словом: σοφὸς λέγει. Окситони не змінюють acutus на gravis перед розділовими знаками, перед енклітиками (див. § 9) або якщо слово є питальним займенником τίς, τί.

Accentus circumflexus виступає лише на довгих за природою голосних у межах двох останніх складів слова:

слово, що має circumflexus на останньому складі, називається періспомен (perispomenon, περισπώμενον): Ἀθῆναι;

слово, в якому circumflexus стоїть на передостанньому складі, називається проперіспомен (properispomenon, προπερισπώμενον): Ἀθῆναι.

Слова, які не мають наголосу на останньому складі, називаються баритони (barytone, βαρύτονα): ἄνθρωπος, ἔρις, σῶμα.

Слова можуть бути пропарокситонами і проперіспоменами лише у випадку, коли останній голосний короткий: ἄνθρωπος, δῶρον. Якщо останній склад подовжується, то вони стають парокситонами: ἀνθρώπου, δῶρου.

Якщо передостанній склад довгий за природою і наголошений, а останній короткий, то слово обов'язково стає проперіспоменом: δῶρον.

Знак наголосу ставиться на голосних – у власне дифтонгах і ου – над другою літерою: Ζεύς, παῖς, νοῦς. Якщо голосний має одночасно наголос і придих, то *acutus* і *gravis* стоять після знаку придиху, а *circumflexus* – над знаком придиху: ἄλς, αἶξ, αὔρησις, ἦπαρ, εἶδος.

Наголос не позначається в словах, записаних великими літерами: ΠΛΑΤΩΝ, ΖΕΥΣ, ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, ΑΘΗΝΑΙ, ΑΝΘΡΩΠΟΣ.

§ 8. Проклітики (*procliticae*, або *atona*, *прокліτικά*, або *ἄτονα*)

У кожній мові є слова, що не мають власного наголосу (прийменники, частки та ін.). У грецькій мові десять односкладових слів, не маючи власного наголосу, спираються на наступні слова, тому називаються проклітиками (дослівно – *нахилені вперед*, тобто до наступного слова), або атонами ("*безголосі*", *ненаголошені*):

заперечна частка οὐ: перед голосним із легким придихом – у формі οὐκ, перед придиховими приголосними (θ, φ, χ) та голосними із важким придихом – οὐχ: οὐ λέγω, οὐκ ἀκούω, οὐχ ἦκω, οὐχ φέρω;

сполучники ὡς (як, що, щоб, ніби), εἰ (якщо);

прийменники ἐν (в), εἰς (до), ἐκ (з), перед наступним голосним – у формі ἐξ: ἐκ πόλεως, ἐξ ἀγορᾶς;

артиклі чоловічого та жіночого родів ὁ, ἡ, οἱ, αἱ.

§ 9. Енклітики (*encliticae*, *ἐγκλιτικά*)

Деякі одно- та двоскладові слова, які, залежно від фонетичного оточення, або мають наголос, або втрачають його, спираючись на попереднє слово, називаються енклітиками (дослівно – *прихилені назад*, до попереднього слова).

До енклітик належать:

форми неозначеного займенника τις, τι;

непрямі відмінки особових займенників ἐγώ я, σύ ти: μοῦ, μοί, μέ; σοῦ, σοί, σέ;

двоскладові форми у *praesens indicativi* від εἶμί *бути* і φημί *говорити*: ἐστί, εἰσί, ἐσμέν, ἐστέ, φησί, φασί;

прислівники *πού δε, κуди, ποί κуди, ποθέν звідки, πῆ, πώς як-небудь, ποτέ колись*;
частки *γε, κε(ν), νυν, περ, ῥα, τε, τοι*.

§ 9.1. Правила наголошення енклітик

Енклітика затримує наголос:

перед енклітикою: *τινές εἰσιν*;

якщо попередній вираз зазнав елізії: *ἄνθρωποι δ' εἰσίν*;

на початку речення: *Εἰμί*;

двоскладова енклітика після парокситона: *ἄνδρες εἰσίν*.

Енклітика втрачає наголос:

після окситона, в якого тоді *acutus* не переходить в *gravis*: *ἀνήρ τις*;

після періспомена: *καλῶς τι*;

після пропарокситона і проперіспомена, причому попереднє слово отримує другий наголос, як окситон: *ἄνθρωπός ἐστι, δῶρόν ἐστιν*.

після проклітики, яка отримує наголос: *ὥς τε*.

Σ Форма *ἔστι* не є енклітичною:

☞ ① у значенні "існує": *κίνδυνος ἔστι небезпека існує*, але *κίνδυνός ἐστι μέγας небезпека – велика*;

☞ ② у значенні "можна": *ἔστι ἀκούειν можна послухати*;

☞ ③ після *ἄλλ', εἰ, καί, οὐκ, ὥς*.

§ 10. Розділові знаки (*τὰ ἐπίσημα τῆς στίξεως*)

Крапка (ἡ τελεῖα στιγμή)	(.)
Кома (ἡ ὑποδιαστολή)	(,)
Двокрапка чи крапка з комою (ἡ μέση στιγμή)	(:)
Знак питання (τὸ ἐρωματικὸν σημεῖον)	(;)

ФОНЕТИЧНЕ ОСВОЄННЯ ГРЕЦИЗМІВ

Коли грецизми вливалися в систему української мови, вони пристосовувались до її фонетичних та лексико-граматичних законів. Слова грецького походження зазнавали певних фонетичних та лексико-семантичних змін.

Правила фонетичного освоєння грецизмів стосуються передачі українською мовою як власних імен та загальних назв, які функціонували в живій грецькій мові, так і грецьких морфем у словах штучного "книжного" походження.

§ 11. Голосні звуки

В українській, як і в інших європейських мовах, не розрізняється довгота і короткість голосних звуків:

αВ і	передаються	[a]:	τράπεζα <i>трапеза</i> , δρᾶμα <i>драма</i>
αТ	через		
ιВ і	–	[i], [и]:	κιθάρα <i>кіфара</i> , πρῖσμα <i>призма</i>
ιТ			
υВ і	–	[i], [и] ⁵ :	ἀνάλυσις <i>аналіз</i> , Κῦρος <i>Кір</i> ,
υТ			τύπος <i>тип</i> , κύκλος <i>цикл</i> ;
ε	–	[e], [ε]:	ἐποχή <i>єпоха</i> , ἐπίσκοπος <i>єпископ</i> ;
η	–	[e], [i], [и]:	ἥλιος <i>гелій</i> , Κρήτη <i>Крит</i> ,
			Ἡρώδης <i>Ірод</i> , σχῆμα <i>схима/схема</i> ;
ο і ω	–	[o]:	λόγος <i>логос</i> , γλῶσσα <i>глосса</i> .

Усі дифтонги передаються, як правило, монофтонгами:

αι	передається,	[e]:	χαμαιλέον <i>хамелеон</i> ,
	як		δαίμων <i>демон</i> , Αἴσωπος <i>Езон</i> ,
	–	[ε]:	Αἴγυπτος <i>Єгипет</i> , αἴρεσις <i>єресь</i> ;

⁵ Звучання як [ю] видається малоімовірним, а вимова як німецьке ü чи французьке u не має фонематичного і графічного відповідника в українській мові, тому ці варіанти передачі υ не прижилися.

οι	–	[ε]:	οικονομία <i>економія</i> , ἀμοιβή <i>амеба</i> , Οϊδίπους <i>Един</i> , Κροίσος <i>Крез</i> ,
	–	[ей], [ой]:	οἰκουμένη <i>ейкумена</i> , Μοῖρα <i>Моїра</i> ;
ει	передається, як	[і], [и]:	είρωνεία <i>іронія</i> , ἐνεργεία <i>енергія</i> , Ἀκαδέμεια <i>Академія</i> ; Ποσειδώνιος <i>Посидоній</i> ;
	–	[ей]:	Ποσειδῶν <i>Посейдон</i> ;
αυ	–	[ав]:	αὐτόματος <i>автомат</i> , αὐτονομία <i>ав- тономія</i> , Πανσανίας <i>Павсаній</i> ;
	–	[ау]:	αὔρα <i>аура</i> , αὐτοψία <i>аутопсія</i> ;
ευ,ηυ	–	[ев]:	εὐκάλυπτος <i>евкаліпт</i> , Εὐριπίδης <i>Еврипід</i> ;
	–	[εβ]:	εὐαγγέλιον <i>евангелія</i> , Εὐρώπη <i>Європа</i> ;
	–	[ей]:	εὐφορία <i>ейфорія</i> , νευρόν <i>нейрон</i> .

§ 12. Приголосні звуки

У переважній більшості випадків β передається через [б], але у деяких випадках традиційно закріпилась вимова як [в] (див. § 2 про Еразмову та Рейхлінову вимову [β]):

β	вимовляється, як	[б]:	βασιλική <i>базиліка</i> , Βοιωτία <i>Беотія</i> ,
β	–	[в]:	ἄμβων <i>амвон</i> , Ὀλβία <i>Ольвія</i> .

Г відповідає латинському [g] у словах, що прийшли через посередництво латинської мови, і послідовно передається через [г], бо еквівалент грецької γ – [г] до недавніх пір був вилучений з українського алфавіту. Слід зауважити, що через [г] передається також важкий придих, тому вимова γ і spiritus asper виявляються ідентичними:

[г]	для передачі γ:	γνώμη <i>гнома</i> , ἄγγελος <i>ангел</i> ,
[г]	–	spiritus asper: ἁρμονία <i>гармонія</i> , Ἡρακλῆς <i>Геракл</i> .

Θ має варіанти звучання: [т] за Еразмом і [ф] за Рейхліном:

θ як [т]: θέατρον *театр*, κάθετος *катет*, Ἰσθμός *Істм*,
θ як [ф]: καθέδρα *кафедра*, Σκύθης *скіф*, Ἀθηναῖς *Афіна*.

Тому маємо різночитання фонемі θ навіть у етимологічно-споріднених словах: теологія – апофеоз (< θεός), патетика – пафос (< πάθος).

К перед ε, ι, η, οι, ει, αι передається через [ц], якщо слово потрапило в нашу мову з латинської, коли ж шлях запозичення був інший, то, як правило, – через [к]:

κ як [к]: κανών *канон*, Κύμων *Кімон*, Ωκέανος *океан*,
κ як [ц]: κέντρον *центр*, Λύκειον *Ліцей*, Κίκλοψ *Циклоп*.

Чергування к/ц має місце й в однокорених словах: кінік – цинік (< κυνικός), фармакологія – фармація (< φάρμακον).

Важкий придих відповідає звучанню [г] у словах, що зберігають Еразмову вимову; за Рейхліном він не передається зовсім:

spiritus asper вимовляється як [г]: ἠγεμών *гегемон*, Ἑρμῆς *Гермес*,
spiritus asper не вимовляється: ἱστορία *історія*, ἐλλώτης *ілот*,
ἱερογλυφή *ієрогліф*.

Саме тому знаменитий вигук Архімеда εὕρηκα, відомий нам у Рейхліновій вимові, як "еврика", за Еразмовою вимовою звучить "геврека".

+

Вправи для читання

Вправа 1. Прочитайте слова, зверніть увагу на вимову приголосних звуків та монофтонгів. Спробуйте встановити їх дєривати в українській мові та пояснити семантичні зміни.

Χρόνος, καθέδρα, λύρα, πάθος, φιλόσοφος, θέατρον, τύραννος, λίθος, δεσπότης, κανών, κατακλυσμός, λαβύρινθος, μύθος, Σφίγξ, φόρμιγξ, Γάγγης, φθόγγος, πάπυρος, πλανήτης, κατηγορία, θεώρησις, σύστημα, περιπατητικός, δίπλωμα, ανάθημα, καλλιγραφία, πόλις, δημοκρατία, βακτηρία, σίφων, στρατηγός, διδάσκαλος, σχολή, μαθητής, σοφία, ψυχή, θεός, μορφή.

Θαλής, Ξενοφάνης, Παρμενίδης, Ζήνων, Πρωταγόρας, Πυθαγόρας, Δημόκριτος, Σωκράτης, Σόλων, Πλάτων, Κλεάνθης, Χρύσιππος, Θεόφραστος, Πύρρων, Καρνεάδης, Στοά, Πορφύριος, Πρόκλος, Φίλων, Πλωτίνος.

Вправа 2.А. Поясніть вимову дифтонгів.

Ποιητής, Μούσα, χρηστομάθεια, Μαυσώλειον, Πλούτων, Λύκειον, Μέδουσα, διαίτα, παρωδία, βουλή, περιφέρεια, δαίμων, βασιλεύς, Μορφεύς, χαμαιλέον, χειρουργός, παιδαγωγός, μουσική, Μινώταυρος, τραγωδία, Ζεύς, ταῦρος, θαῦμα, σπουδή, παροιμία, παύω, ληστής, κοινός, Θράξ, δοῦλος, Δελφοί.

Πυθαγόρειοι, Μιλήσιοι, Λεύκιππος, σοφισται, σκεπτικοί, κυνικοί, Στωϊκοί, Παναίτιος, Ποσειδόνιος.

Вправа 2.В. Прокоментуйте знак придиху.

Ἄγκυρα, Εὐρώπη, Ἀχιλλεύς, Ὀλυμπία, ἐποχή, Ἥλιος, ἀνόνυμος, ῥήτωρ, ἄγγελος, ἱεραρχία, Ὑπερβόρειοι, Ἰκαρος, ἠγεμών, εὐαγγέλιον, ῥόδον, ῥάδιος, ὦδή, Ἀττική, ἐμβλημα, ὦν, ὕδωρ, αὐτόματος, Ῥοδόπη, αὐτονομία, ἀκρόπολις, ἄρμονία, οἰκονομία, ῥαθυμία, ἀλήθεια, ῥέω, οὐρανός, ὀβολός, ἔχω, ἑσπέρα, ἄρκτος, Ἄρης, ἀρπάζω, ἰατρός, εὐνοια, ἦρος, οἶδα, ἄρμα, ἵππος, ῥίγος.

Ἀναξιμένης, Ἀναξίμανδρος, Ἀναξαγόρας, Ἡράκλειτος, Ἀρχέλαος, Εὐκλείδης, Ἀντιφών, Ἀντισθένης, Ἀρίστιππος, Ἐπίκουρος, Ἀρκεσίλαος, Ἀμμώνιος Σακκάς, Ἐπίκτητος, Ἰάμβλιχος, Μάρκος Αὐρήλιος, Ὠριγένης.

Вправа 3.А. Визначте довготу і короткість складів, встановіть

тип наголосу та назву наголошеного слова.

Ἄθηναι, πλοῦτος, ἄπειρον, ἀπάθεια, μεγέθος, ἄτομος, εἶδωλον, σχῆμα, παιδεία, ἀρχεῖον, ἄυπνος, αἴδρις, πόλεμος, ὀργή, ἐνέργεια, ἐκούσιος, ἀνάγκη, ὠφέλεια, χρυσοῦς, ἐμπειρία, σκέψις, στοιχεῖον, νόμος, σύνθεσις, κέρδος, ὄνομα, ὑπόστασις, κόσμος, μέθοδος, τέχνη, σοφία, ῥήματα, μείζις, αἵρεσις, ἔθνος, ἡδονή, ἀόριστος, πρόνοια, μαντεία, σφάλμα, στέρησις, αὐτάρκεια, κοινωνία, οὐσία, τέλος, φαινόμενα.

Вправа 3.В. Пояснить зміну наголосу при відмінюванні слів.

Таῦρος, ταύρου, ταῦροι, ταῦρε, ταύροις; μάχαιρα, μαχαίρας, μάχαιραι, μαχαίρα; γνώμη, γνώμης, γνώμαι, γνώμας; οἶκος, οἶκοι, οἶκω, οἴκους; ἄξιος, ἀξία, ἀξίον, ἀξίου, ἀξίαις, ἀξία, ἀξίων, ἀξιοί, ἀξιαί; γλώττα, γλώττης, γλώτται, γλώτταν, γλώττας; βασιλεία, βασιλείας, βασιλείαι, βασιλείας, βασιλείαν; ἄγομαι, ἄγεται, ἄγονται, ἄγεσθαι.

Вправа 4. Пояснить вживання чи відсутність наголосу в енклітиках.

1) Ὁ ἄνθρωπός ἐστι μέτρον πάντων τῶν χρημάτων. 2) Ἡ γῆ μακρὰ ἐστὶ. 3) Ὑδωρ ἐστὶν εἶδος τῆς ὕλης. 4) Ποικίλαι εἰσὶν αἱ μέθοδοι τῆς μαθήσεως. 5) Ποθὲν βαδίζει; 6) Ἡ φίλια ἄγκυρά ἐστὶ ἐν τῇ ἀτυχίᾳ. 7) Σοφοκλῆς φησὶ· "Εἰσὶ μητρὶ παῖδες ἄγκυραι βίου". 8) Τὰ τρία εἶδη τῆς πολιτείας ἐστὶν· ἡ μοναρχία, ἡ ὀλιγαρχία, ἡ δημοκρατία. 9) Φιλόσοφος τίς φησὶ· "Ἰσομοιρά ἐστὶ ἐν τῷ κόσμῳ φῶς καὶ σκοτός". 10) Παντοῖα δ' ἐστὶ τῶν ἀνθρώπων ἔργα. 11) Οὐκ ἐστὶν οὐδὲν κτῆμα κάλλιον φίλου. 12) Πυθαγόρας φησὶ· "Φίλος ἐστὶν ἄλλος ἐγώ". 13) Σιγή ποτ' ἐστὶν αἰρετωτέρα λόγου. 14) Ἄρ' ἐστὶ συγγενές λύπη καὶ βίος. 15) Φίλος με βλάπτων οὐδὲν ἐχθροῦ διαφέρει. 16) Οὐκ ἐστὶ βίον εὐρεῖν ἄλυπον οὐδενί.

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ

ΛΕΚΤΙΑ 2

§ 13. Чаcтини мови

Визначити частини мови вперше спробували стоїки, поклавши в основу дослідження семантико-синтаксичний принцип. Їх учення розвинули й збагатили грецькі та римські вчені-філологи (граматисти): Діонісій Фракійський (бл. 170–90 рр. до н.е.), Аполлоній Дискол (II ст.), Варрон (116–27 рр. до н.е.), Прісціан (поч. VI ст.) та багато інших. Встановлений ними на базі морфологічних критеріїв восьми-членний поділ проіснував до кінця античного світу.

Сучасна мовознавча наука традиційно виділяє десять частин мови:

іменник	nomen substantivum	τὸ οὐσιαστικὸν ὄνομα
прикметник	nomen adiectivum	τὸ ἐπιθετικὸν ὄνομα
числівник	nomen numerale	τὸ ἀριθμητικὸν ὄνομα
займенник	pronomen	ἡ ἀντωνυμία
дієслово	verbum	τὸ ῥῆμα
прислівник	adverbium	τὸ ἐπίρρημα
прийменник	praepositio	ἡ πρόθεσις
сполучник	coniunctio	ὁ σύνδεσμος
частка	particula	ἡ προσθήκη
вигук	interiectio	τὸ ἐπιφώνημα

Хоча творцями філологічної науки і граматичної термінології були стародавні греки, класична філологія за традицією використовує латинську граматичну термінологію (яка, по суті, калькує грецькі поняття). Це пояснюється історичними обставинами, коли розвиток грецької граматичної науки і термінології обмежений лише античним часом, тому в ній зберігається ряд розбіжностей, яких немає в уніфі-

кованій латиномовній термінології, бо нею користувалась європейська наука в післяантичні часи і користується нею й тепер.

§ 14. Порядок слів у реченні

Грецька мова, як і латинська та українська, відзначається вільним порядком слів у реченні (на відміну від сучаних європейських мов із обов'язковим порядком слів). Однак спостерігається тенденція на початку речення ставити підмет, за ним – додатки і обставини, а в кінці речення – присудок.

Підмет, виражений особовим займенником, як правило, пропускається за винятком випадків емфатичного підсилення, коли на ньому лежить логічний наголос (часто – при протиставленні). Аналогічне явище має місце і в латинській мові.

Узгоджене означення, на відміну від латинської мови, найчастіше ставиться перед означуваним словом.

§ 15. Заперечення

У грецькій мові вживається два види простого заперечення: οὐ – у реченнях розповідних та μή – у наказових і деяких умовних та синтаксичних зворотах.

При складному заперечному слові проста заперечна частка не ставиться.

Два заперечення справді суперечать у випадках:

якщо вони складні:

Ἐν τῇ τῶν Σκυθῶν χώρᾳ οὐτε νεὸς ἦσαν, οὐτε βωμοί. *У країні скіфів не було ні храмів, ані жертівників.*

якщо перше просте, а друге складне:

Οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἀίσιμον ἢ ψευδῆ λέγειν. *Немає нічого ганебнішого, ніж говорити неправду.*

Якщо за першим простим чи складним запереченням іде просте заперечення, то все речення стверджує:

Οὐδεὶς οὐκ ἀποθνήσκει. *Кожен помре.*

§ 16. Вживання великої букви

З великої букви пишуться:

власні імена, включаючи назви народів, місяців та вітрів: οἱ Ἕλληνας *греки*, ὁ Ἑκατομβαίων *гекатомбеон* (*липень – серпень*), ὁ Νότος *нот* (*південний вітер*);
похідні від власних імен, географічних назв та назв народів:
Σωκράτειος *Сократів*, Σκυθικός *скіфський*, Ἑλληνικός *грецький*.

ДІЄСЛОВО (VERBUM, ΡΗΜΑ)

§ 17. Граматичні категорії дієслова

Усі дієслівні форми поділяють на дві групи:

- 1) особові (verba finita, τὰ παρεμφατικά ῥήματα);
- 2) неособові (verba infinita, τὰ ἀπαρέμφατα ῥήματα).

Verbum finitum співвідносить дію з певною особою, а також має характеристики числа, часу, способу, стану.

Verbum infinitum ознакою особи не володіє. З інших граматичних категорій має час, стан, деякі форми – рід.

§ 17.1. Число (numerus, ἀριθμός)

Розрізняють два числа⁶:

- однина (singularis, ἐνικός⁷);
- множина (pluralis, πληθυντικός).

§ 17.2. Особа (persona, πρόσωπον)

У межах одного числа виділяють три особи.

Особові закінчення чітко диференційовані, і вказівка на особу імпліцитно міститься в самому закінченні, тому немає потреби в додатковій характеристиці – особовому займеннику.

§ 17.3. Час (tempus, χρόνος)

На основі видової різниці грецьких дієслів архаїчного періоду, що бере витоки з індоєвропейської спільності, згодом розвинулася

⁶ Число двоїна (dualis, δυϊκός) зникло до кінця класичної доби.

⁷ Грецькі й латинські граматичні терміни на позначення виду категорії є прикметниками, узгодженими з назвою категорії в роді та числі, але вживаними без її повторення: ὁ ἐνικός (ἀριθμός), ὁ πληθυντικός (ἀριθμός) і т.д.

відносно-часова система грецького дієслова. Часове значення власне, по суті, лише формам дійсного способу.

Часи поділяються на головні та історичні. Збережена диференціація особових закінчень на закінчення головних та історичних часів є виразною формальною ознакою приналежності дієслівної форми до певного часу. Поруч з цим суфіксація, авґментація та редуплікація в системі дієслівного формоутворення чітко вказують на час і спосіб дієслова.

Головні часи:

презенс (praesens, ἐνεστώς) відповідає в українській мові теперішньому часові;

футур (futurum, μέλλων) означає майбутню доконану, недоконану чи результативну дію;

перфект (perfectum, παρακείμενος) вказує на минулу дію чи стан, результат яких існує і тепер.

Історичні часи:

імперфект (imperfectum, παρατατικός) відповідає минулому часові недоконаного виду;

аорист (aoristus, ἄοριστος) відповідає минулому часові доконаного виду;

плюсквамперфект (plusquamperfectum, ὑπερσυντελικός) передає давноминулу дію чи стан, результат яких існував у минулому.

§ 17.4. Спосіб (modus, ἔγκλισις)

Дієслово має чотири способи:

індикатив (indicativus, ὀριστική) відповідає в українській мові дійсному способу. Дієслова в усіх часах мають форми індикатива.

кон'юнктив (coniunctivus, ὑποτακτική) означає можливу дію, заохочення, наказ та як граматикалізована категорія вживається в підрядних реченнях. Дієслова утворюють форми кон'юнктива у трьох часах: презенсі, аористі, перфекті (зрідка).

оптатив (optativus, εὐκτική) вживається для вираження побажання, наміру та в підрядних реченнях. Форми оптатива утворю-

ються для п'яти часів: презенс, аорист, перфект (зрідка), футур I, футур III (дуже рідко).
імператив (imperativus, προστακτική) відповідає наказовому способу.
Форми імператива мають три часи: презенс, аорист, перфект (рідко).

§ 17.5. Стан (*genus, διάθεσις*)

Існує три стани:

активний (activum, ἐνεργητική) для позначення дії, яка виконується суб'єктом; відповідає в українській мові активному стану.

медіальний (medium, μέση) означає дію, що виконується суб'єктом над собою або в своїх інтересах; значення медіальних форм частково збігається з українськими зворотними дієсловами;

пасивний (passivum, παθητική), який виражає дію над суб'єктом; відповідає пасивному стану.

Дієслова, які належать до активного та медіального станів, поділяються на:

перехідні (verba transitiva, μεταβατικὰ ῥήματα), що означають дію чи стан, які переходять на об'єкт і керують прямим додатком у знахідному відмінку: φυλάττω τὴν πατρίδα *я захищаю батьківщину*;

неперехідні (verba intransitiva, ἀμετάβατα ῥήματα), що означають дію, яка не переходить на об'єкт і не мають при собі прямого додатка (τρέχω *біжу*, μάχομαι *борюся*).

Пасивний стан мають, як правило, перехідні дієслова. Зрідка неперехідні дієслова можуть вживатись у пасиві (що недопустимо в латинській та українській мовах): πιστεύω (activum) *я довіряю*, πιστεύομαι (passivum) *мені довіряють*.

§ 17.6. Неособові дієслівні форми (*verba infinita, ἀπαρέμφατα ῥήματα*)

Неособові форми дієслова:

інфінітив (*infinitivus*, ἀπαρέμφατος) відповідає в українській мові неозначеній формі, але інколи може перекладатись як дійсний спосіб. Інфінітивні форми мають п'ять часів: презенс, аорист, перфект, футур I, футур II.

дієприкметник (*participium*, μετοχή) рівнозначний українському дієприкметнику і дієприслівнику. Партиципiальні форми мають чотири часи: презенс, аорист, перфект, футур.

дієслівний прикметник (*adiectivum verbale*, ῥηματικὸν ἐπίθετον) – віддієслівна прикметникова форма.

Залежно від категорій часу, способу і стану всі дієслівні форми можна представити у вигляді таблиці (за стрижневу вважатимемо категорію стану, оскільки вона присутня в усіх часах і способах).

<i>Activum, medium, passivum</i>						
<i>praesens</i>	<i>imperfectum</i>	<i>aoristus I</i>	<i>aoristus II</i>	<i>futurum I</i>	<i>perfectum I</i>	<i>plusquamperfectum I</i>
indicativus	indicativus	indicativus	indicativus	indicativus	indicativus	indicativus
coniunctivus	–	coniunctivus	coniunctivus	–	coniunctivus	–
optativus	–	optativus	optativus	optativus	optativus	–
imperativus	–	imperativus	imperativus	–	imperativus	–
infinitivus	–	infinitivus	infinitivus	infinitivus	infinitivus	–
participium	–	participium	participium	participium	participium	–

<i>Activum</i>		<i>Passivum</i>
<i>perfectum II</i>	<i>plusquamperfectum II</i>	<i>futurum II</i>
indicativus	indicativus	indicativus
coniunctivus	–	–
optativus	–	optativus
imperativus	–	imperativus
infinitivus	–	infinitivus
participium	–	participium

§ 18. Основи дієслова

Для утворення форм при дієвідмінюванні використовують три основи дієслова з видовою ознакою:

- презентна (недоконаного виду);
- аористна (доконаного виду);
- перфектна (результативного виду).

Футуральна основа має передовсім часове значення майбутньої дії чи стану, однак щодо видових характеристик є індиферентною.

Та частина дієслова, від якої можна утворити всі чотири основи і відповідно всі часові форми, називається дієслівною основою:

Дієслівна основа	> презентна основа
	> футуральна основа
	> аористна основа
	> перфектна основа

§ 19. Словникова форма дієслова

Грецьке дієслово записується в словнику у формі 1-ї особи однини теперішнього часу дійсного способу активного стану (*praesens indicativi activi*). Для непохідних дієслів (як правильних, так і неправильних) вказуються основні форми із зазначенням часу кожної. Їх кількість для кожного грецького дієслова залежить від морфофонетичної складності часових форм, способу формоутворення, суплетивності основ, відхилень від правильного типу часової парадигми тощо. Так, для типового правильного дієслова – це форми 1-ї особи однини в презенсі, усіх станів у часах футур, аорист, перфект.

§ 20. Дієвідміна (coniugatio, συζυγία)

Усі дієслова поділяються на дві дієвідміни:
 до першої (I) дієвідміни належить переважна більшість дієслів; у першій особі однини теперішнього часу дійсного способу активного стану вони мають закінчення -ω: παιδεύω *виховувати*;
 до другої (II) дієвідміни належить порівняно незначна група дієслів; у першій особі однини теперішнього часу дійсного способу активного стану вони закінчуються на -μι: δίδωμι *давати*.

Різниця між I та II дієвідмінами полягає ще й у тому, що дієслова I дієвідміни в більшості часових форм приєднують особові закінчення за допомогою сполучних голосних (тому першу дієвідміну ще називають тематичною), а у дієслів II дієвідміни особові закінчення в деяких часових формах приєднуються безпосередньо до основи (тож другу дієвідміну ще називають атематичною).

В межах першої дієвідміни виділяють вісім класів дієслів, у межах другої – два класи.

<i>I дієвідміна (на -ω)</i>								<i>II дієвідміна (на -μι)</i>	
I кл.	II кл.	III кл.	IV кл.	V кл.	VI кл.	VII кл.	VIII кл.	I кл.	II кл.

§ 21. Особові закінчення дієслова

Розрізняють особові закінчення головних часів (первинні) та історичних (вторинні).

Ісло	Особа	Активний стан (actīvum, ἐνεργετικῆ)	Медіальний стан (medium, μέση)
------	-------	--	-----------------------------------

Інсло	Особа	Активний стан (activum, ἐνεργητικῆ)			Медіальний стан (medium, μέση)		
		часи Головні	Історичні часи	Наказовий спосіб усіх часів	Головні часи	Історичні часи	Наказовий спосіб усіх часів
S.	1	-ω, -μι	-ν, -αB	–	-μαι	-μην	–
	2	-εις, -ς	-ς	різні	-σαι	-σο	-σο, -θι
	3	–	–	-τω	-ται	-το	-σθω
P.	1	-μεν	-μεν	–	-μεθα	-μεθα	–
	2	-τε	-τε	-τε	-σθε	-σθε	-σθε
	3	-ουσι(ν), -(α)σι(ν)	-ν, -σαν	-ντων, -τωσαν	-νται	-ντο	-σθων, -σθωσαν

§ 22. Наголос у дієслівних формах

У особових формах наголос намагається, наскільки це дозволяють правила наголошення, бути якнайдалі від кінця слова (є й відхилення від цього правила). В іменних формах акцентуація протиставляє видові основи презенса, аориста, перфекта.

З точки зору наголошення дієслівні морфеми вважаються:

короткими: медіальні закінчення -μαι, -σαι, -ται, -νται, -σθαι; закінчення інфінітива -ναι, -σαι; закінчення імператива аориста медіального -σαι;

довгими: суфікси опатива -οι, -αι.

§ 23. Теперішній час активного стану (*praesens activi*)

Презенс означає теперішню дію чи сучасний стан.

Нерідко теперішній час виступає в прислів'ях, сентенціях – це гномічний презенс, що сприймається позачасово.

Презенс має всі чотири способи (індикатив, кон'юнктив, оптатив, імператив) та інфінітивну й партиципiальну форми. Форми *infinitivus* та *imperativus praesentis* означають не час, а дію чи стан недоконаного виду.

Форми *praesens indicativi* утворюються від презентної основи шляхом приєднання активних особових закінчень головних часів за допомогою інтерфіксів *ε/ο* за правилом: перед *μ, ν* ставиться *ο*, перед іншими початковими приголосними звуками закінчень – *ε*.

Indicativus

презентна основа + *ε/ο* + активні закінчення головних часів

S. 1.	παιδεύ-ω	P. 1.	παιδεύ-ο-μεν
2.	παιδεύ-εις ⁸	2.	παιδεύ-ε-τε
3.	παιδεύ-ει ⁹	3.	παιδεύ-ουσι(ν) ¹⁰

Imperativus

презентна основа + *ε/ο* + активні закінчення наказового способу усіх часів

S. 2.	παίδευ-ε ¹¹	P. 2.	παιδεύ-ε-τε
-------	------------------------	-------	-------------

⁸ Форма 2-ї ос. одн. *παιδεύεις* виникає з **παιδευ-ε-σι*, де інтервокальна *σ* зникає, і додається вторинне закінчення 2-ї ос. одн. історичних часів *-ς*.

⁹ Форма 3-ї ос. одн. *παιδεύει* утворена, можливо, за аналогією до 2-ї ос. одн.

¹⁰ Форма 3-ї ос. мн. *παιδεύουσι* походить з **παιδευ-ο-ντι*, де *τι* перейшло в *σι*, а *ν* перед *σ* випало із заміним подовженням *ο* в *ου*.

¹¹ Форма 2-ї ос. одн. *παίδευε* закінчення не має, лише залишився з'єднувальний голо-

3. παιδεύ-έ-τω

3. παιδεύ-ό-ντων

Імператив для вираження заборони має заперечну частку μή: μή λέγε *не кажи*.

Infinitivus

презентна основа + ειν

παιδεύ-ειν

§ 24. Теперішній час дієслова εἶμι *бути*

Дієслово εἶμι *бути* має спільну індоєвропейську основу ἐσ < *es-, яку легко виявити через зіставлення з іншими мовами.

Форми індикатива, окрім 2-ї особи однини, є енклітиками.

Indicativus

S. 1. εἶ-μί
2. εἶ
3. ἐσ-τί(ν)

P. 1. ἐσ-μέν
2. ἐσ-τέ
3. εἶ-σί(ν)

Imperativus

S. 2. ἴσ-θι P. 2. ἔσ-τε
3. ἔσ-τω 3. ἔσ-των

Infinitivus

εἶναι

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Χαῖρε. Χαίρετε. Вітаю (тебе). Вітаю вас. (Дослівно: *Радій. Радійте*. Формула привітання і прощання у стародавніх греків; вживана і в сучасній Греції).

Εὖ πράττε. Щастя тобі. (Епістолярна формула: пор. лат.: vale).

Ποῖ βαδίζεις; (Βιβλία). Куди йдеш? (Вислів широко відомий латинською мовою: quo vadis? та старослов'янською: камо грядеши?).

ΟΡΗ	ТЕРМІНИ
τὸ εἶναι	буття, суще
τὸ μὴ εἶναι	небуття, несуще
τὸ ἀθανατίζειν	безсмертя
τὸ σπουδάζειν	старання
τὸ γινώσκειν	знання
ἔχειν	мати, володіти станом
πάσχειν	зазнавати дії, терпіти
τὸ ἔχειν	стан
τὸ πάσχειν	терпіння, зазнавання дії
τὸ εὖ πράττειν	благополуччя, щастя
τὸ κακῶς πράττειν	нещастя, невдача

Вправа 1. Прочитайте речення, визначте дієслівні форми і перекладіть:

1) Λέγω καὶ γράφω Ἑλληνιστί. 2) Ἀκούομεν σπουδαίως. 3) Ἦκουε καὶ γράφε. 4) Ἀκούετε καὶ μαθαίνετε. 5) Μὴ λεγέτω. 6) Οὐκ ἀκούεις, ἀλλὰ λέγεις. 7) Ἐθέλει γράφειν καὶ λέγειν. 8) Ἀκούοντων καὶ χαιρόντων. 9) Μὴ λέγετε, ἀλλ' ἀκούετε. 10) Ποθεν βαδίζεις; 11) Ἐθέλω μαθαίνειν Ἑλληνιστί. 12) Ἀεὶ μάθανε σπουδαίως. 13) Ποῖ φεύγετε; 14) Ἐθέλομεν ἀκούειν καὶ μαθαίνειν. 15) Μὴ λεγόντων. 16) Γραφόντων σπουδαίως.

ІМЕННИК (NOMEN SUBSTANTIVUM, ONOMA OYΣIACTIKON)

ЛЕКЦІЯ 3

§ 25. Граматичні категорії іменника

Грецький іменник зберіг усі граматичні категорії, характерні для індоєвропейського імені: рід, число, відмінок.

§ 25.1. Рід (*genus, γένος*)

Всі іменники розрізняються за трьома граматичними родами:

чоловічий – masculinum (m), ἀρσενικόν;

жіночий – femininum (f), θηλυκόν;

середній – neutrum (n), οὐδέτερον.

Оскільки рід – категорія граматична, то визначити його можна насамперед за флексіями та типом основи і, значно рідше, – за значенням слова.

§ 25.2. Число (*numerus, ἀριθμός*)

У системі імені грецька мова зберегла три числа індоєвропейського мовного стану:

однина – singularis (sing., s.), ἐνικός;

двоїна – dualis (dual.), δυϊκός;

множина – pluralis (plur., p.), πληθυντικός.

§ 26. Відмінок (*casus, πτώσις*)

З індоєвропейської системи утворення відмінкових форм у грецькій мові збереглися чітка диференціація відмінкових закінчень і частково чергування кореневих фонем та зміщення наголосу в слові.

Грецька відмінкова система складається з п'яти відмінків:

називний	nominativus (nom.)	ὀνομαστική
родовий	genetivus (gen.)	γενική
давальний	dativus (dat.)	δοτική
знахідний	accusativus (acc.)	αἰτιατική
кличний	Vocativus (voc.)	κλητική

Номінатив і вокатив називають прямими відмінками (casus recti, πτώσεις ὀρθαί).

Генетив, датив, акузатив – непрямі відмінки (casus obliqui, πτώσεις πλάγια).

Genetivus і dativus об'єднали за формою і за значенням три давніх індоевропейських відмінки: ablativus (віддільний), locativus (місцевий), instrumentalis (орудний), а також мають інші синтаксичні функції, тому звуться синкретичними.

§ 26.1. Називний відмінок

Nominativus, як і в українській мові, є відмінком підмета та, подібно до латинської мови, – іменної частини присудка.

- Σ Подвійний називний відмінок: дієслова із значенням *називати, вважати, робити* тощо, вжиті у пасивному стані, вимагають двох називних відмінків: 1) підмета (*хто?, що?*) і 2) іменної частини присудка (*ким?, чим?*): "Ὀμηρος νομίζεται πρῶτος ἐν ποιηταῖς *Гомер вважається першим серед поетів.*

§ 26.2. Родовий відмінок

У головній функції генетив відповідає на запитання *кого? чого?* і виступає в ролі неузгодженого означення.

Грецький родовий відмінок має також посесивні (присвійні), сепаративні (віддільні), темпоральні (часові) та інші синтаксичні функції.

§ 26.3. Давальний відмінок

Основна функція датива, як і давального відмінка в українській мові, – вираження непрямого додатка при відповіді на запитання *кому? чому? для кого? для чого?*.

Давальний відмінок у грецькій мові виконує посесивні, інструментальні, темпоральні та каузативні (причинові) функції.

§ 26.4. Знахідний відмінок

Основне його значення – прямого додатка (*кого? що?*) після перехідних дієслів; після них також при запереченні: οὐ λέγει ἀλήθειαν *він не каже правди* (по-укр. – родовий відмінок).

- Σ Подвійний знахідний відмінок: від дієслів із значенням *називати, вважати, робити* залежать два знахідних відмінки: 1) прямого додатка (*кого? що?*) і 2) іменної частини присудка (*ким? чим?*): Ὀμηρον ἐνόμιζον πρῶτον ἐν ποιηταῖς *Гомера вважали першим серед поетів*.

§ 27. Артикль (ἄρθρον)

Артикль ставиться при іменниках та субстантивованих частинах мови. Артикль має рід, число і відмінюється за відмінками. Відмінкові форми артикля чоловічого і середнього роду мають флексії іменників другої відміни; форми артикля жіночого роду – флексії іменників першої відміни на -η.

У кличному відмінку вживається не артикль, а вигук ὦ.

Число	Відмінок	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>S.</i>	<i>nom.</i>	ὁ	ἡ	τό
	<i>gen.</i>	τοῦ	τῆς	τοῦ
	<i>dat.</i>	τῷ	τῇ	τῷ
	<i>acc.</i>	τόν	τήν	τό
<i>P.</i>	<i>nom.</i>	οἱ	αἱ	τά
	<i>gen.</i>	τῶν	τῶν	τῶν
	<i>dat.</i>	τοῖς	ταῖς	τοῖς

	<i>acc.</i>	τούς	τάς	τά
<i>D.</i>	<i>nom., acc., voc.</i>	τώ	τώ	τώ
	<i>gen., dat.</i>	τοῖν	τοῖν	τοῖν

Спочатку артикль був вказівним займенником, про що свідчить перший звук основи в непрямих відмінках τ; у цій ролі він майже завжди виступає в Гомера. У класичний період артикль зберіг таке значення у виразах: ὁ μὲν...ὁ δέ *один...другий*, τὸ μὲν...τὸ δέ (*τὰ μὲν...τὰ δέ*) *то...то*.

Артикль ставиться на позначення того, що мова йде про відомий предмет (з відтінком *цей, той, відомий*).

Артикль може вживатись або не вживатись:

для вказівки на клас предметів (*всякий, весь*): (ὁ) ὄρνις *птаха*;

при власних іменах: (ὁ) Πλάτων *Платон*;

при абстрактних поняттях – назвах чеснот, пороків, наук, мистецтв, занять, речовин: (ἡ) ἀρετή *добročесність*, (ἡ) κακία *порок*, (ἡ) τέχνη *мистецтво*, (τὸ) ὕδωρ *вода*.

Артикль не вживається:

при іменній частині присудка;

у прислів'ях, ідіоматичних зворотах та стійких виразах: κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν *на суші і на морі*.

При додаванні артикля практично кожна із самостійних частин мови субстантивувалась:

прикметник: τὰ ἀγαθὰ *блага*;

займенник: οἱ ἐμοὶ *мої рідні*;

дієслово: ἰνφінитив τὸ βούλεσθαι *бажання*, дієприкметник ὁ ἄρχων *правитель*; дієслівний прикметник ὁ λεκτός *обранець*;

числівник: οἱ ἑπτὰ *сім (мудреців)*;

прислівник: τὰ νῦν *сучасність*.

§ 28. Відміна (declinatio, κλίσις)

Залежно від кінцевого звука основи розрізняють три відміни іменників.

Таблиця відмінкових закінчень I–III відмін

	Відміна	I		II		III	
	Рід	f	m	m, f	n	m, f	n
S.	nom.	-α, -η	-ας, -ης	-ος	-οι	різні	
	gen.	-ας, -ης	-ου	-ου		-ος (-ους, -ως, -ας)	
	dat.	-α, -η		-ω		-ι (-ει)	
	acc.	-αν, -ην		-οι	=nom.	-αβ, -ν	=nom.
	voc.	=nom.		-ε	=nom.	Різні	=nom.
P.	nom., voc.	-αι		-οι	-α	-εις, (-εις)	-αβ (-η)
	gen.	-ων		-ων		-ων	
	dat.	-αις		-οις		-οι (-ν)	
	acc.	-ατς		-ους -α		-αβς (-εις)	=nom.
	D.	nom., acc., voc.	-ατ		-ω		-ε
	gen., dat.	-ων		-οιν		-οιν	

УНІВЕРСАЛЬНІ ДЛЯ ВСІХ ВІДМІН ПРАВИЛА:

- форми називного і кличного відмінків множини збігаються:

nom. pl. = voc. pl.

- іменники середнього роду мають однакові форми називного, знахідного, кличного відмінків однини та множини, причому в множині завжди закінчуються на αβ:

neutra: nom. sg. = acc. sg. = voc. sg.;

nom. pl. = acc. pl. = voc. pl. = αΒ

- іменники I-II відмін, які в називному відмінку однини мають наголос на останньому складі, в родовому і давальному відмінках однини та множини є періспоменами; це стосується також родового відмінка множини односкладових іменників III відміни.

§ 29. Словникова форма іменника

Для визначення роду, відміни та її типу в словниках іменник записується в так званій словниковій формі, що складається з:

повної форми *nominativus singularis*;

закінчення (чи кінцевих звуків основи та закінчення) *genetivus singularis*;

артикля.

Наприклад:

νίκη, ης ἡ	<i>перемога,</i>
ἄνθρωπος, ου ὁ	<i>людина,</i>
Ἑλλήν, ηνος ὁ	<i>грек.</i>

Для односкладових іменників наводиться повна форма *genetivus singularis*. Наприклад: γῆ, γῆς ἡ *земля*, παῖς, παιδός ὁ і ἡ *дитя*.

§ 30. Перша відміна іменників

До першої (I) відміни належать іменники переважно жіночого роду та невелика група іменників чоловічого роду з основою на -α.

Розрізняють дві групи іменників:

з основою на -αТ (α purum),

з основою на -αΒ (α impurum).

УНІВЕРСАЛЬНІ ДЛЯ I ВІДМІНИ ПРАВИЛА:

кінцевий голосний -η та -α після ρ, ε, ι зберігаються в усіх відмінках однини (за винятком родового відмінка однини чоловічого роду);

у множині всі іменники відмінюються однаково;

форми родового відмінка множини завжди є періспоменами, незалежно від того, на якому складі стояв наголос у вихідній формі.

§ 31. Іменники жіночого роду першої відміни з основою на -αΤ

В аттичному діалекті αΤ з часом перейшло в η, α залишилось лише після ρ, ε, ι.

Іменники жіночого роду (feminina) з основою на αΤ мають такі закінчення:

feminina: nom. sg. — **-η**; після ρ, ε, ι — **-αΤ**
gen. sg. — **-ης**, — **-αΤς**

Σ Іменники, які закінчуються на εια, мають αΤ у таких випадках:

двоскладові: χρεία *потреба*, μνεία *пам'ять*;

абстрактні: βασιλεία *царство*, δουλεία *рабство*.

Парадигми:

окситони:	ἡ ἀρετή, ἡς	<i>доброчесність</i>
	ἡ στρατιά, ας	<i>військо</i>
парокситони:	ἡ νίκη, ης	<i>перемога</i>
	ἡ χώρα, ας	<i>країна</i>

Singularis

<i>nom.,(voc.)</i>	ἡ (ῶ)	ἀρετή	νίκη	στρατιά	χώρα
<i>gen.</i>	τῆς	ἀρετῆς	νικῆς	στρατιᾶς	χώρας
<i>dat.</i>	τῇ	ἀρετῇ	νικῇ	στρατιᾷ	χώρᾳ
<i>acc.</i>	τήν	ἀρετήν	νικῆν	στρατιάν	χώραν

Pluralis

<i>nom.,(voc.)</i>	αἱ (ῶ)	ἀρεταί	νικαι	στρατιαί	χώραι
<i>gen.</i>	τῶν	ἀρετῶν	νικῶν	στρατιῶν	χωρῶν

<i>dat.</i>	ταῖς	ἀρεταῖς	νίκαις	στρατιαῖς	χώραις
<i>acc.</i>	τάς	ἀρετάς	νίκας	στρατιάς	χώρατας

§ 32. Іменники жіночого роду першої відміни з основою на -αВ

Серед іменників з основою на αВ можна виділити такі групи:

з -αВ після -ρ, -ε, -ι;

з -αВ після приголосних звуків.

Ознакою іменників першої відміни з основою на αВВ слугують такі закінчення:

feminina: nom. sg. — **αВ**;
gen. sg. — **-ης**, після ρ, ε, ι — **-ατας**

Σ Після ρ, ε, ι виступає αВ в таких іменниках:

- 1) усіх три- і більше складових, які називають осіб жіночої статі: σώτερα *рятівниця*;
- 2) як правило, у власних назвах: Τάναγρα *Танагра*, Πλάταια *Платеї*.

Σ Іменники, які в *nominativus singularis* закінчуються на -εα, мають αВ у таких випадках:

- 1) назви осіб жіночої статі, утворених від *masculina* на εύς: βασίλεια *цариця*, ἱέρεια *жриця*;
- 2) абстрактні поняття: βοήθεια *допомога*, ἀλήθεια *істина*.

Парадигми:

парокситони:	ἡ δόξα, ης	<i>слава</i>
проперіспомени:	ἡ μοῖρα, ας	<i>доля</i>
пропарокситони:	ἡ βασίλεια, ας	<i>цариця</i>
	ἡ τράπεζα, ης	<i>стіл</i>

Singularis

<i>nom.(voc.)</i>	ἡ (ᾶ)	μοῖρα	βασίλεια	δόξα	τράπεζα
-------------------	-------	-------	----------	------	---------

<i>gen.</i>	τῆς	μοίρας	βασιλείας	δόξης	τραπέζης
<i>dat.</i>	τῇ	μοίρα	βασιλεία	δόξῃ	τραπέζῃ
<i>acc.</i>	τὴν	μοῖραB	βασιλείαB	δόξαν	τράπεζαB
		ν			ν

Pluralis

<i>nom. (voc.)</i>	αἱ (ᾶ)	μοῖραι	βασίλειαι	δόξαι	τράπεζαι
<i>gen.</i>	τῶν	μοιρῶν	βασιλειῶν	δοξῶν	τραπεζῶν
<i>dat.</i>	ταῖς	μοίραις	βασιλείαις	δόξαις	τραπέζαις
<i>acc.</i>	τάς	μοίρας	βασιλείας	δόξας	τραπέζας

§ 33. *Іменники чоловічого роду першої відміни*

До I відміни належить також, як і в латинській мові, невелика група іменників чоловічого роду (*masculina*), які означають чоловічі професії, соціальний статус чи етнічну приналежність.

У називному відмінку однини *masculina* першої відміни закінчуються на *-ης, -ας*; їх основа – на *-α*. Відмінюються за зразком *feminina*, за винятком форм називного, родового, кличного відмінків однини.

masculina: nom. sg. — **-ης**; після ρ, ε, ι — **-αΤς**
gen. sg. — **-ου**

Парадигми:

окситони:	ὁ ποιητής, οὐ	<i>поет, творець</i>
парокситони:	ὁ πολίτης, ου	<i>громадянин</i>
	ὁ νεανίας, ου	<i>юнак</i>

Singularis

<i>nom.</i>	ὁ	ποιητής	πολίτης	νεανίας
<i>gen.</i>	τοῦ	ποιητοῦ	πολίτου	νεανίου
<i>dat.</i>	τῷ	ποιητῇ	πολίτῃ	νεανία
<i>acc.</i>	τὸν	ποιητὴν	πολίτην	νεανίαν
<i>voc.</i>	ὦ	ποιητά	πολίταB	νεανία

Pluralis

<i>nom. (voc.)</i>	οἱ (ὦ)	ποιηταί	πολιται	νεανίαι
<i>gen.</i>	τῶν	ποιητῶν	πολιτῶν	νεανιῶν
<i>dat.</i>	τοῖς	ποιηταῖς	πολίταις	νεανίαις
<i>acc.</i>	τοὺς	ποιητάς	πολίτας	νεανίας

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἡ εἰρήνη τὰς Μούσας τρέφει. Мир годует муз (сприяє наукам і мистецтвам).

Ἐπὶ δυοῖν ἀγκύραιν ὀρμεῖν. Стояти на двох якорях. (Πор.: сидіти на двох стільцях.)

Ὡσπερ ὕδραν τέμνειν. Ніби відтинати голову гідрі (у якої замість однієї відрубаної голови виростало дві нових).

Κατόπιν ἑορτῆς ἦκεν. Прийти після свята (пор. лат.: *sego venientibus ossa*).

Ἐπὶ θύραις τὴν ὑδρίαν. Розбити глек біля дверей (спіткнутись біля самої мети).

Εὐρετὴς ὁ χρόνος. Час – віднахідник (усе виявляє).

Τὰ πρὸς Εὐκλείδου ἐξετάζειν (Λουκιανός). Розшукувати те, що було до Евкліда. (Αφінський архонт Евклід 403 р. до н.е. відновив після падіння 30 тиранів закони Солона та, щоб запобігти новим репресіям, оголосив амністію для прихильників поваленої тиранії).

Προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει (Βίβλια). Пророк не має шани на батьківщині.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ ἀρχή	початок, першооснова, принцип
ἡ ἀλήθεια	істина, правда
ἡ τιμή	шана, честь
ἡ φωνή	звук
ἡ ἀτιμία	безчестя
ἡ παιδεία, ἡ τροφή	виховання
ἡ μορφή	форма
ἡ ἀπορία	безвихідь, спантеличеність, сумнів
ἡ θεωρία	споглядання

ἡ ἀνδρεία	мужність
ἡ δειλία, τὸ δειλαίνειν	боягузтво
ἡ ἀδεια	безпека, безстрашність

Вправа 1. Прочитайте речення, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

1) Λεγέτω τὴν ἀλήθειαν. 2) Ἐν τῇ θαλάττῃ πέτραι εἰσίν. 3) Βλέπομεν εἰς τὴν σελήνην καὶ τὰς νεφέλας. 4) Ἡ ἐπιστήμη πηγὴ ἐστὶ τῆς σοφίας, ἀλλ' οὐ τῆς ἀρετῆς. 5) Ῥώμη ἄνευ γνώμης νίκην οὐχ φέρει. 6) Τὴν φιλίαν μὴ λθε, ἀλλὰ φύλαττε. 7) Ἐν τῇ εἰρήνῃ αἱ ἐπιστήμαι καὶ τέχναι ἀκμάζουσιν. 8) Αἱ Ἀθηναῖ εἰσιν ἐν τῇ Ἀττικῇ, ἡ Σπάρτη ἐστὶν ἐν τῇ Λακονικῇ. 9) Ἡ γλῶττα πολλάκις ἐστὶν αἰτία ἐχθρῶν. 10) Τῶν Μουσῶν ἡ μὲν Θάλεια τῆς κωμωδίας θεά ἐστίν, ἡ δὲ Μελπομένη τῆς τραγωδίας, ἡ δὲ Πολύμνια τῆς χορείας, ἡ δ' Οὐρανία τῆς ἀστρονομίας. 11) Εὐριπίδης καὶ Θουκυδίδης εἰσὶ μαθηταὶ Ἀναξαγόρου. 12) Παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις ἡ τῶν νεανιῶν παιδεία ἐστὶ τῶν πολιτῶν. 15) Ἡ μὲν ἀνδρεία τῷ στρατιώτῃ, ἡ δὲ δικαιοσύνη τῷ δικαστῇ πρέπει. 16) Οἱ στρατιῶται φυλάττουσι τὴν τῶν πολιτῶν ἡσυχίαν. 17) Οἱ ποιηταὶ μάλιστα τὰς Μούσας θεραπεύουσιν· τὰς γὰρ ᾠδὰς ταῖς Μούσαις ὀφείλουσιν. 18) Ἡ τέχνη τὸν τεχνίτην τρέφει. 19) Ἀκροαταῖς τε καὶ θεαταῖς προσήκει ἡσυχίαν ἄγειν. 20) Ὀρέστην καὶ Πυλάδην θαυμάζομεν διὰ τὴν φιλίαν καὶ εὐσέβειαν.

Вправа 2. Визначте грецькі етимони слів, порівняйте їх значення у давньогрецькій та у сучасній українській мові:

гlossa	графa	εποχα	κλεψιδρα	гармонія
idea	διετα	καφεδρα	μαχινα	енергия

ЛЕКЦІЯ 4

§ 34. Друга відміна іменників

До другої (II) відміни належать іменники чоловічого та середнього родів та група іменників жіночого роду, основа яких закінчується на *ο-*.

Іменники чоловічого і жіночого роду утворюють називний відмінок однини сигматично і мають закінчення *-ος*. У словнику їх можна розпізнати за такими ознаками:

masculina, feminina: nom. sg. — **-ος**;
gen. sg. — **-ου**

Парадигми:

окситони:	ὁ γεωργός, οὔ	землероб
	ἡ ὁδός, οὐ	дорога
парокситони:	ὁ λόγος, ου	слово
	ἡ παρθένος, ου	дівчина
періспомени:	ὁ δῆμος, ου	народ
	ἡ νῆσος, ου	острів
пропарокситони:	ὁ ἄνθρωπος, ου	людина
	ἡ ἕπειρος, ου	суша

Singularis

<i>nom.</i>	ὁ	γεωργός	λόγος	δῆμος	ἄνθρωπος
<i>gen.</i>	τοῦ	γεωργοῦ	λόγου	δήμου	ἀνθρώπου
<i>ηdat.</i>	τῷ	γεωργῷ	λόγῳ	δήμῳ	ἀνθρώπῳ
<i>acc.</i>	τὸν	γεωργόν	λόγον	δῆμον	ἄνθρωπον
<i>voc.</i>	ὦ	γεωργέ	λόγε	δῆμε	ἄνθρωπε

Pluralis

<i>nom., (voc.)</i>	οἱ (ὦ)	γεωργοί	λόγοι	δῆμοι	ἄνθρωποι
<i>gen.</i>	τῶν	γεωργῶν	λόγων	δήμων	ἀνθρώπων
<i>dat.</i>	τοῖς	γεωργοῖς	λόγοις	δήμοις	ἀνθρώποις
<i>acc.</i>	τούς	γεωργούς	λόγους	δήμους	ἀνθρώπους

Singularis

<i>nom.</i>	ἡ	ὁδός	παρθένος	νήσος	ἥπειρος
<i>gen.</i>	τῆς	ὁδοῦ	παρθένου	νήσου	ἥπειρου
<i>dat.</i>	τῇ	ὁδῷ	παρθένῳ	νήσῳ	ἥπειρῳ
<i>acc.</i>	τὴν	ὁδόν	παρθένον	νήσον	ἥπειρον
<i>voc.</i>	ὦ	ὁδέ	παρθένε	νήσε	ἥπειρε

Pluralis

<i>nom., (voc.)</i>	αἱ (ὦ)	ὁδοί	παρθένοι	νήσοι	ἥπειροι
<i>gen.</i>	τῶν	ὁδῶν	παρθένων	νήσων	ἥπειρων
<i>dat.</i>	ταῖς	ὁδοῖς	παρθένοις	νήσοις	ἥπειροις
<i>acc.</i>	τάς	ὁδούς	παρθένους	νήσους	ἥπειρούς

Іменники середнього роду (*neutra*) утворюють називний відмінок однини асигматично і закінчуються на *-ον*; їх словникові ознаки:

neutra: *nom. sg.* — **-ον**;
gen. sg. — **-ου**

Парадигми:

окситони:	τὸ πτερόν, ου	<i>крило</i>
парокситони:	τὸ ἄκρον, ου	<i>вершина</i>
періспомени:	τὸ δῶρον, ου	<i>дар</i>
пропарокситони:	τὸ σήμιον, ου	<i>знак</i>

Singularis

<i>nom.,acc.(voc.)</i>	τὸ (ὦ)	πτερόν	ἄκρον	δῶρον	σήμιον
<i>gen.</i>	τοῦ	πτεροῦ	ἄκρου	δώρου	σημίου
<i>dat.</i>	τῷ	πτερῷ	ἄκρῳ	δώρῳ	σημείῳ

Pluralis

<i>nom.,acc.(voc.)</i>	τὰ (ὦ)	πτερά	ἄκρα	δῶραB	σήμιαB
<i>gen.</i>	τῶν	πτερῶν	ἄκρων	δώρων	σημείων
<i>dat.</i>	τοῖς	πτεροῖς	ἄκροις	δώροις	σημείοις

ПРИКМЕТНИК (NOMEN ADIECTIVUM, ONOMA EPIΘETON)

Прикметники мають категорії роду, числа і відмінка.

У грецькій мові, як і в українській та латинській, прикметник може виступати в ролі узгодженого означення (атрибутивна функція) та іменної частини складеного іменного присудка (предикативна функція).

В атрибутивній функції прикметник узгоджується з означуваним іменником у роді, числі та відмінку. Прикметник ставиться між артиклем та іменником перед чи після іменника з артиклем із повторенням артикля перед прикметником: ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ або ὁ ἀνὴρ ὁ ἀγαθός *хороший чоловік*. При відмінюванні словосполучення кожне слово відмінюється за своєю відміною (у цьому прикладі: ἀγαθός – за другою відміною, ἀνὴρ – за третьою відміною).

У предикативній функції прикметник ставиться перед або після іменника з артиклем: ἀγαθὸς ὁ ἀνὴρ або ὁ ἀνὴρ ἀγαθός *чоловік – хороший*.

Прикметник у ролі предикатива завжди стоїть у відмінку підмета: ἡ θάλαττα ἀπύστος ἐστὶν *море є підступним*.

Прикметник може субстантивуватись, і в цьому випадку отримує артикль пропущеного іменника: τὰ δίκαια (ἔργα) *справедливість*, ὁ νέος (ἀνὴρ) *юнак*.

§ 35. Словникова форма прикметника

У словниках для прикметників наводиться повна форма чоловічого роду в називному відмінку однини та вказуються закінчення жіночого і середнього родів чи кількість усіх родових закінчень. Для прикметників одного закінчення, окрім форми *nominativus singularis*, спільної для трьох родів, записуються кінцеві звуки основи із закінченням *genetivus singularis*.

Наприклад:

ἀγαθός, ἦ, ὄν або ἀγαθός, 3 добрий
 βάρβαρος, ον або βάρβαρος, 2 варварський
 ἄρπαξ, αἶος хижий

§ 36. Прикметники першої та другої відмін

Прикметники першої та другої відмін морфологічно чітко диференційовані за трьома родами:

	<i>masculina (II в.):</i>	<i>feminina (I в.):</i>	<i>neutra (II в.):</i>
nom. sg.	— -ος;	після ρ, ε, ι — -αΤ у решті випадків — -η	— -ον

Прикметники трьох родових закінчень відмінюються:
 masculina і neutra – за II відміною іменників;
 feminina – за I відміною.

УНІВЕРСАЛЬНЕ ПРАВИЛО

Якщо іменна частина мови (прикметник, займенник, числівник, дієприкметник) має три родові форми, то форма жіночого роду обов'язково відмінюватиметься за I відміною.

Парадигми:

δίκαιος, α, ον справедливий
 σοφός, ἦ, ὄν розумний

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
nom.	δίκαιος	δικαία	δίκαιον	δίκαιοι	δικαίαι	δίκαια ὄ
gen.	δικαίου	δικαίας	δικαίου	δικαίων	δικαίων	δικαίων
dat.	δικαίῳ	δικαίᾳ	δικαίῳ	δικαίοις	δικαίαις	δικαίοις

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
<i>acc.</i>	δίκαιον	δικαίαν	δίκαιον	δικαίους	δικαίας	δίκαιαB
<i>voc.</i>	δίκαιε	δικαία	δίκαιον	δίκαιοι	δίκαιαι	δίκαιαB
	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	σοφός	σοφή	σοφόν	σοφοί	σοφαί	σοφά
<i>gen.</i>	σοφοῦ	σοφῆς	σοφοῦ	σοφῶν	σοφῶν	σοφῶν
<i>dat.</i>	σοφῶ	σοφῇ	σοφῶ	σοφοῖς	σοφαῖς	σοφοῖς
<i>acc.</i>	σοφόν	σοφήν	σοφόν	σοφούς	σοφάς	σοφά
<i>voc.</i>	σοφέ	σοφή	σοφόν	σοφοί	σοφαί	σοφά

§ 37. Прикметники другої відміни

За зразком іменників II відміни відмінюються прикметники двох родових закінчень на *-ος, -ον*. Вони зберігають давню двочленну класифікацію з протиставленням роду на означення живих істот (чоловічий та жіночий) і категорії неживих предметів (середній).

У *nominativus singularis* прикметники *masculina* і *feminina* мають спільне закінчення *-ος, neutra* – *-ον*:

nom. sg.	<i>masculina, feminina (II в.):</i> — -ος;	<i>neutra (II в.):</i> — -ον
-----------------	--	--

До прикметників двох закінчень належать:

складені з двох основ або із префіксами: *φιλό-τιμος, φιλό-τιμον* *магнославний, ἔν-δοξος, ἔν-δοξον* *славний* тощо;

деякі прості: *βάρβαρος, βάρβαρον* *варварський, ἥσυχος, ἥσυχον* *спокійний; φρόνιμος, φρόνιμον* *розсудливий;*

прикметники, які також вживаються як іменники: *τύραννος, τύραννον* *тиранічний* (пор. *ὁ τύραννος тиран*), *ἀγωγός, ἀγωγόν* *провідний* (пор. *ὁ ἀγωγός провідник*).

Деякі прикметники можуть мати два або три родових закінчення: *βέβαιος, βέβαιον* або *βέβαιος, βεβαία, βέβαιον* *сильний; χρήσιμος, χρήσιμον* або *χρήσιμος, χρησίμη, χρήσιμον* *чесний* тощо. Тому у прикметників 2-х або 3-х закінчень можливі дві форми жіночого роду: *ἡ ὠφέλιμος* *πηγή* або *ἡ ὠφέλιμη* *πηγή* *корисне джерело*.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Τῶ ἡθμῶ ἀντλεῖν. Черпати воду решетом (лат.: *cribro aquam haurire*).

Ὁ σταλαγμὸς κατατρίβει τοὺς λίθους. Крапля точить каміння (лат.: *gutta cavat lapidem*).

᾽Ονου σκιά. Тінь осла. Σκιά καπνοῦ. Тінь від диму. (Нісенітця).

᾽Αετὸς ἐν νεφέλαις. Орел у небі (пор.: журавель у небі).

Μῆλον ἀέθλιον. Яблуко розбрату (досл. *яблуко нагороду*).

Ὁ ὅμοιος τῶ ὁμοίῳ φίλος. Свій своєму друг (пор. лат.: *similis simili gaudet* – подібний радіє подібному).

Ἡ λευκὴ στάθμη. Білий шнурок. (Для проведення прямих ліній у теслярстві використовувався шнур, покритий суриком, щоб не залишати слідів. В переносному розумінні так називають неука, профана; пор. лат.: *tabula rasa* – чиста дошка).

Ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα (Σοφοκλῆς). Дарунки ворогів – не дарунки (лат. *hostium munera non munera*).

Τὰ χρηστὰ ἔχει φίλους (Εὐριπίδης). Де щастя – там друзі (пор. лат.: *donec eris felix, multos numerabis amicos <Ovidius>* – поки будеш щасливим, налічуватимеш багато друзів).

Τὸ σπάνιον τίμιον (Πλάτων). Рідкісне високо цінується.

Βάλλειν οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς (Βιβλία). Вливати нове вино в старі міхи.

Χλιαρὸς καὶ οὔτε ζεστὸς οὔτε ψυχρὸς (Βιβλία). Теплий: ані гарячий, ані холодний (тобто байдужий).

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ὁ ἄνθρωπος	людина
ὁ θεός	бог
ὁ ἀριθμός	число
ὁ χρόνος, ποτέ	час

ΟΡΗ	ТЕРМІНИ
ὁ θάνατος	смерть
ἡ ἀθανασία	бессмертя
ἡ περίοδος, ἡ φορά	коловорот, період
ἡ διαφορά	відмінність, різниця
ὁ λόγος, ἡ δόξα, ἡ μέθοδος	вчення
τὸ μέτρον	міра
τὸ ἐπίπεδον	поверхня
τὸ ἀγαθόν, τὰ γαθόν, τὰ ἀγαθά, τὰ γαθά, τὸ εὖ, τὸ ἄριστον	благо, добро
τὸ καλόν, τὰ καλά, ἡ καλοκαγαθία	прекрасне

Вправа 1. Утворіть і провідмініайте словосполучення:

могутній ведмідь:	багатий благодійник:	спокійна душа:
ἡ ἄρκτος, ου	ὁ εὐεργέτης, ου	ἡ ψυχὴ, ἡς
ведмідь	благодійник	душа
δυνατός, 3	πλούσιος, 3	ἡσυχος, 2
могутній	багатий	спокійний

Вправа 2. Прочитаіте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

1) Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἥλιον ὡς θεὸν θεραπεύουσιν. 2) Μανθάνετε, ὦ νέοι· φεύγει γὰρ ὁ χρόνος. 3) Οἱ ἄνθρωποι καὶ ἐν τῇ ἡπίερω καὶ ἐν ταῖς νήσοις τὰς οἰκίας ἔχουσιν. 4) Τὰ ἔργα ἐκ τῶν λόγων κρῖνε, ἀλλὰ τοὺς λόγους ἐκ τῶν ἔργων. 5) Ὁ οἶνος πολλάκις ἐστὶ φάρμακον τῶν νόσων. 6) Οὐχ αἱ βίβλοι παιδεύουσι τὸ τέκνον, ἀλλ' ὁ βίος. 7) Μὴ φεῦγε, ὦ ἄνθρωπε, τὴν πεινίαν, ἀλλὰ τὴν ἀδικίαν. 8) Τῆς ἀμπέλου εὐρετής ἐστι Διόνυσος, ὁ τῆς Σεμέλης υἱός. 9) Λυπῶν ἰατρός ἐστιν ἀνθρώποις ὁ χρόνος. 10) Συνέχουσι τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον εὐεργεσία καὶ τιμὴ καὶ τιμωρία. 11) Ἀληθινῶ καὶ σοφῶ δικαστῆ πρέπει δικαιοσύνη. 12) Φεῦγε

τὴν τῶν κακῶν φιλίαν καὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔχθραν. 13) Ὁ μὲν πλοῦτος θνητός, ἡ δὲ δόξα ἀθάνατος. 14) Κακὸν φέρουσι καρπὸν οἱ κακοὶ φίλοι. 15) Τὰ τῶν ἀνθρώπων ἔργα παντοῖά ἐστιν¹²· τὰ μὲν καλά, τὰ δ' αἰσχρά, τὰ μὲν γὰρ ὠφέλιμα, τὰ δὲ βλαβερὰ. 16) Ὁ ὕψος τῷ θανάτῳ ὁμοίος ἐστίν. 17) Ὡ νεανίαι, φεύγετε αἰσχροὺς λόγους καὶ τε κακὰ ἔργα. 18) Καὶ τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς μωροὺς ἐκ τῶν λόγων γινώσκομεν.

Περὶ Δαιδάλου

Ἀθάνατός ἐστιν ἡ δόξα Δαιδάλου, τοῦ τῶν Ἀθηναίων τεχνίτου. Ὁ Δαίδαλος φονεῖει τὸν τῆς ἀδελφῆς υἱὸν καὶ φεύγει μετ' Ἰκάρου, τοῦ υἱοῦ ἐκ τῆς ἠπείρου εἰς τὴν νῆσον Κρήτην. Ἐν τῇ νήσῳ κατασκευάζει τὸν λαβύρινθον, καὶ διὰ τὴν τέχνην ὁ τῆς νήσου δεσπότης θαυμάζει. Ἐπεὶ δ' ὁ Δαίδαλος φεύγειν ἐθέλει ἐκ τῆς Κρήτης, ὁ τῆς νήσου δεσπότης κωλύει τὸν τεχνίτην. Ὁ οὖν Δαίδαλος πτερὰ συντάττει καὶ κηρῷ συνάπτει. Διὰ τῶν πτερῶν φεύγει ὑπὲρ τῆς θαλάττης μετὰ τοῦ Ἰκάρου. Ὁ δ' Ἰκαρος προσπελάζει τῷ ἡλίῳ, λύει τὸν κηρὸν καὶ εἰς θάλατταν καταπίπτει.

Περὶ τῶν Ῥωμαίων

Κατ' ἀρχὴν Ῥώμη μὲν μικρά ἐστιν, οἱ δὲ πολῖται εἰσιν ἀνδρεῖοι καὶ σπουδαῖοι. Ἐν παλαιοῖς Ῥωμαίοις νόμος ἐστὶ βασιλεία. Οἱ Ῥωμαῖοι πολεμικοὶ εἰσιν· ἡ στρατιὰ τῆς πολιτείας Ῥώμη ἐστίν. Ἡ μὲν στρατιὰ μικρά ἐστιν, οἱ δὲ στρατιῶται ἀνδρεῖοι καὶ θαρσαλέοι. Θαυμάζομεν τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρετὴν καὶ πειθαρχίαν. Τῆς στρατιᾶς Ῥώμη εἰσιν οἱ ὀπλίται· αἱ μὲν τῶν ὀπλιτῶν λόγχαι μακραί, αἱ δὲ μάχαιραι μικραί εἰσιν. Τὰ τῶν Ῥωμαίων ὄπλα τοῖς πολεμίοις δεινὰ ἐστίν. Θαυμάσαι καὶ ἔνδοξοι εἰσιν αἱ τῶν Ῥωμαίων νῆκαι καὶ πολιτεία καὶ νόμοι.

Вправа 2. Визначте грецькі етимони слів; спробуйте пояснити їх семантичні переосмислення:

¹² Якщо підмет виражений іменником середнього роду в множині, то дієслівний присудок ставиться в третій особі однини, але іменна частина присудка – у множині: *ἔσονται ἄνθρωποι καὶ θεοὶ & ἔσονται ἄνθρωποι καὶ θεοὶ. Подвиги – прекрасні.

ангел	корифей	символ	тип
демагог	метал	скелет	тон
електрон	музей	стиль	уран
ідилія	папір	тавро	філантроп
графіка	клініка	нумізматика	символіка
зодіак	косметика	оптика	тактика
кібернетика	механіка	полеміка	техніка

§ 38. Контраговане відмінювання іменників та прикметників

Іменники і прикметники, що первісно закінчувались на \square чи j , після втрати цих звуків зазнали контракції кінцевого голосного звука основи й відмінкових закінчень за правилами:

довгий голосний або дифтонг закінчення поглинає попередній короткий голосний основи;

$o + o = ou$; $\epsilon + o = ou$; $\epsilon + \alpha B = \alpha T$; $\epsilon + \alpha T = \eta$.

Наприклад: іменник I відміни ἄθηνᾶ < *ἄθηνᾶ j α; іменник II відміни πλοῦς < *πλοος, яке, в свою чергу, виникло з *πλο \square ος.

Контраговані іменники та прикметники в усіх відмінках – періспомени, складені – баритони.

Парадигми I відміни:

ἡ μνᾶ, μνᾶς	міна (грошова одиниця)
ἡ γῆ, γῆς	Земля
ὁ Ἑρμῆς, οὐ	Гермес; герма

Singularis

<i>nom.</i>	ἡ	(*μναα)	μνᾶ	(*γεα)	γῆ	ὁ	(*Ερμεας)	Ἑρμῆς
<i>gen.</i>	τῆς	(*μναας)	μνᾶς	(*γεας)	γῆς	τοῦ	(*Ερμεου)	Ἑρμου
<i>dat.</i>	τῇ	(*μναα)	μνᾷ	(*γεα)	γῇ	τῷ	(*Ερμεα)	Ἑρμῇ
<i>acc.</i>	τήν	(*μνααν)	μνᾶν	(*γεαν)	γῆν	τόν	(*Ερμεαν)	Ἑρμῆν
<i>voc.</i>	ὦ	(*μναα)	μνᾶ	(*γεα)	γῆ	ὦ	(*Ερμεα)	Ἑρμῆ

Pluralis

<i>nom.(voc.)</i>	αἱ(ὦ)	(*μνααι)	μναῖ	οἱ(ὦ)	(*Ερμεαι)	Ἑρμαῖ
<i>gen.</i>	τῶν	(*μναων)	μνῶν	τῶν	(*Ερμεων)	Ἑρμῶν
<i>dat.</i>	ταῖς	(*μνααις)	μναῖς	τοῖς	(*Ερμειαις)	Ἑρμαῖς
<i>acc.</i>	τάς	(*μναας)	μνᾶς	τοὺς	(*Ερμεας)	Ἑρμᾶς

Парадигми II відміни:

ὁ νοῦς, νοῦ ροζум
τὸ ὄστοῦν, οὔ кістка

Singularis

<i>nom.</i>	ὁ	(*νοος)	νοῦς	τὸ	(*ὄστειον)	ὄστοῦν
<i>gen.</i>	τοῦ	(*νοου)	νοῦ	τοῦ	(*ὄστειου)	ὄστοῦ
<i>dat.</i>	τῷ	(*νοῶ)	νοῶ	τῷ	(*ὄστειῶ)	ὄστοῶ
<i>acc.</i>	τὸν	(*νοοιν)	νοῦν	τὸ	(*ὄστειον)	ὄστοῦν
<i>voc.</i>	ὦ	(*νοε)	νοῦ	ὦ	(*ὄστειον)	ὄστοῦν

Pluralis

<i>nom.(voc.)</i>	οἱ(ὦ)	(*νοοι)	νοῖ	τὰ(ὦ)	(*ὄστεα)	ὄστᾶ
<i>gen.</i>	τῶν	(*νοων)	νοῶν	τῶν	(*ὄστειων)	ὄστοῶν
<i>Dat.</i>	τοῖς	(*νοοις)	νοῖς	τοῖς	(*ὄστειοις)	ὄστοῖς
<i>Acc.</i>	τούς	(*νοοους)	νοῦς	τὰ	(*ὄστεα)	ὄστᾶ

Прикметники трьох родових закінчень відмінюються: masculina і neutra – за другою відміною, feminina – за першою відміною контрагованих іменників.

Парадигми прикметників I-II відмін:

χρυσοῦς, χρυσεῖ, χρυσοῦν золотий
ἄργυροῦς, ἀργυρεῖ, ἀργυροῦν срібний

	Singularis			Pluralis		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	χρυσοῦς	χρυσεῖ	χρυσοῦν	χρυσοῖ	χρυσεῖ	χρυσῶ
<i>gen.</i>	χρυσοῦ	χρυσεῖς	χρυσοῦ	χρυσῶν	χρυσεῶν	χρυσῶν
<i>dat.</i>	χρυσῶ	χρυσεῖ	χρυσῶ	χρυσοῖς	χρυσεῖς	χρυσοῖς
<i>acc.</i>	χρυσοῦν	χρυσεῖν	χρυσοῦν	χρυσοῦς	χρυσεῖς	χρυσῶ
<i>nom.</i>	ἀργυροῦς	ἀργυρεῖ	ἀργυροῦν	ἀργυροῖ	ἀργυρεῖ	ἀργυρῶ
<i>gen.</i>	ἀργυροῦ	ἀργυρεῖς	ἀργυροῦ	ἀργυρῶν	ἀργυρεῶν	ἀργυρῶν
<i>dat.</i>	ἀργυρῶ	ἀργυρεῖ	ἀργυρῶ	ἀργυροῖς	ἀργυρεῖς	ἀργυροῖς
<i>acc.</i>	ἀργυροῦν	ἀργυρεῖν	ἀργυροῦν	ἀργυροῦς	ἀργυρεῖς	ἀργυρῶ

Прикметники двох закінчень у формах усіх родів відмінюються за зразком контрагованих іменників другої відміни.

- Σ У *nominativus pluralis* кінцевий контрагований склад *οι* вважається коротким за аналогією до короткого дифтонга закінчення *nom. plur.* другої відміни *-οι*. У *nom. plur. neutra* зберігається неконтрагована форма.

Парадигма прикметників II відміни:

εὔρους, εὔρουσ *прихильний*

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	εὔρους	εὔρουσ	εὔρουσ	εὔροι	εὔροα	εὔροα
<i>gen.</i>	εὔρου	εὔρου	εὔρου	εὔρων	εὔρων	εὔρων
<i>dat.</i>	εὔρω	εὔρω	εὔρω	εὔροις	εὔροις	εὔροις
<i>acc.</i>	εὔρουσ	εὔρουσ	εὔρουσ	εὔρους	εὔροα	εὔροα

§ 39. Аттична відміна¹³

До аттичної другої відміни належать іменники та прикметники, основа яких первісно закінчувалась на сполучення *-ηο*, яке внаслідок часокількісної метатези перейшло в *-εω*. Звук *ω* поглинає наступні голосні закінчень, але сам вважається коротким, тому не отримує *circumflexus* і не впливає на наголос слова.

Іменники та прикметники аттичної відміни в усіх відмінкових формах мають наголос того самого типу і на тому ж складі, на якому він стоїть у *nominativus singularis*.

Парадигма іменників:

ὁ νεώς, ὁ храм

¹³ Назва пояснюється її вживанням (але не виключно) в аттичних авторів.

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
<i>nom.(voc.)</i>	ὁ (ὦ)	νεώς	οἱ (ὦ)	νεώ
<i>gen.</i>	τοῦ	νεώ	τῶν	νεών
<i>dat.</i>	τῶι	νεώ	τοῖς	νεώς
<i>acc.</i>	τὸν	νεών	τούς	νεώς

За цим зразком відмінюються ще деякі іменники: ὁ λεώς *народ*, ἡ ἔως *вранішня зоря*, ὁ κάλως *канат* та деякі власні імена на зразок Μενέλεως *Менелай* і географічні назви Ἄθως *Афон*, Κῶς *Кос*, Τέως *Теос*.

Σ Іноді в accusativus singularis виступають форми без закінчення: νεώ, ἔω, Ἄθω, Μίνω тощо.

Парадигма прикметників:

ἴλεως, ἴλεων люб'язний

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.,voc.</i>	ἴλεως		ἴλεων	ἴλεω		ἴλεα
<i>gen.</i>	ἴλεω			ἴλεων		
<i>dat.</i>	ἴλεω			ἴλεως		
<i>acc.</i>	ἴλεως		ἴλεων	ἴλεως		ἴλεα

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Λόγων μὲν ποταμός, νοῦ δ' οὐδὲ σταλαγμός. Слів – ріка, розуму – ні краплини.

Νοῦς τίκτει χρήματα, ἀλλ' οὐ χρήματα νοῦν. Розум породжує гроші, а не гроші (додають) розуму.

Ἦς πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν. Свиня Афіну <бралася навчати> (лат.: sus Minervam docet).

Ἄπλᾶ ἐστὶ τὰ τῆς ἀληθείας ἔπη. Мова істини проста (лат.: oratio veritatis simplex est).

Ἄξιος τριῶν χαλκῶν. Вартий трьох мідяків.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ γῆ	земля
ὁ οὐρανός	небо
ὁ νοῦς	розум, ум, інтелект
ὁ βίος	життя
ὁ βίος ἄλυπος	життя вільне від страху/смутку
ὁ βίος τέλειος	життя досконале
ὁ βίος κατὰ νοῦν, ὁ βίος κατὰ λόγον	життя за розумом
ἡ ἀκοή	слух, звук
ἡ βία	сила
ἡ ἀρετή	чеснота, добротність
ἡ κακία, τὸ κακόν, τὰ κακά	вада, зло
ὁ φθόνος, ὁ ζῆλος	зздрість, ревність
ἡ εὐπραξία	благополуччя, щастя
ἡ κακοπραξία	нешастя, невдача

Вправа 1. Утворіть і провідмініайте словосполучення:

<i>простий вихід:</i>	<i>срібний лук:</i>	<i>мідний вік:</i>
ἡ ἕξοδος, ου <i>вихід</i>	τό μέσον, ου <i>середина</i>	ἡ γενεά, ἄς <i>вік</i>
ἄπλοῦς, ἡ, οῦν	ἄργυρος, ἄ, οῦν	χαλκοῦς, ἡ, οῦν <i>мідний</i>
<i>простий</i>	<i>золотий</i>	

Вправа 2. Прочитайте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

1) Πολυμαθία νοῦν οὐ διδάσκει. 2) Ὁ περίπλους Σικελίας τῆς νήσου μακρὸς καὶ χαλεπὸς ἐστίν. 3) Οἱ ροὶ τῆς θαλάττης φέρουσι τῷ πλῶ ὠφέλειαν. 4) Αἱ Μοῦσαι τοῖς ποιηταῖς εὐνοί εἰσιν. 5) Ἡ Ἀθηναῖ τῆ Ἀττικῆ τὴν ἐλάαν ὀφείλει. 6) Οὐ μόνον τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ καὶ τῷ νῶ βλέπομεν. 7) Ἀπλοῦς μὲν ὁ τοῦ δικαίου λόγος, διπλοῖ δ' οἱ τοῦ ἀδίκου λόγοι. 8) Τὰ μὲν τῶν στρατηγῶν ὄπλα ἐστὶ ἀργυρὰ ἢ χρυσὰ, τὰ τῶν στρατιωτῶν χαλκὰ καὶ σιδηρὰ. 9) Ἐν τῇ Ἀττικῇ γῆ πολλά εἰσιν τῆς Ἀθηναῖς καὶ τοῦ Ἑρμοῦ ἱερά. 10) Νεῦρα μὲν καὶ ὅσα ἀνθρώπων φθαρτά ἐστίν, ὁ δὲ νοῦς ἀθάνατος. 11) Ἐν τῷ μὲν πλῶ ὁ κυβερνήτης, ἐν τῷ δὲ βίῳ ὁ νοῦς φέρει σωτηρίαν. 12) Στέργομεν τὸν ἀπλοῦν νοῦν τῶν

νεανιῶν. 13) Ἐν Κνωσῷ ὑπάρχει τὰ βασίλεια Μίνω. 14) Ὁ μὲν κυνηγὸς τὸν λαγῶν νεφέλαις, ὁ δὲ πανοῦργος τὸν ἀνόητον ἐπαίνοισι θηρεύει. 15) Οἱ Σκύθαι τοῖς θεοῖς οὔτε βωμοὺς οὔτε νεῶς κατασκευάζουσιν.

Ὁ τῶν Ἀργοναυτῶν περίπλους

Οἱ ποιητὰι ἐγκωμιάζουσι τοὺς Ἀργοναύτας νοῦ θ' ἕνεκα ἀνδρείου καὶ μάλιστα διὰ τὸν πλοῦν τὸν εἰς τὴν Κολχῶν γῆν. Χαλεπὸς γάρ ἐστιν ὁ πλοῦς καὶ μεστὸς κινδύνων. Ἄλλ' Ἀθηναῖα καὶ Ἥρα καὶ Ἑρμῆς τοῖς νεανίαις εὐνοί εἰσιν. Οἱ δὲ νέοι ἀνδρείως φέρουσι τοὺς τοῦ πλοῦ κινδύνους καὶ ἐπὶ Κόλχους ἤκουσιν.

Τέτταρες γενεαὶ τῶν ἀνθρώπων

Τὴν πρώτην γενεὰν οἱ ποιητὰι ὀνομάζουσι χρυσοῦν. Ὁ μὲν νοῦς τῶν ἀνθρώπων ἀπλοῦς ἐστίν, φίλοι δ' οἱ θεοὶ τοῖς θνητοῖς εἰσιν, ὥστε ἡ γῆ αὐτόματος καρποὺς φέρει. Τῇ δ' ἀργυρᾷ καὶ χαλκῇ γενεᾷ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀσέβειαν ἐπιπέμπουσιν οἱ θεοὶ λύπας καὶ νόσους. Ἡ δὲ τελευταία γενεὰ ἐστὶ σιδηρᾷ, μεστὴ δεινῶν κακῶν.

Περὶ νεῶν

Ἀθηναῖα ἔχει λαμπρὸν νεῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Σπάρτῃ. Ὁ ἐν Ἀθήναις νεῶς ἐν τῇ ἄκρᾳ ἐστίν· ἐν δὲ τῷ νεῷ ὑπάρχει τὸ τῆς θεᾶς εἶδωλον, Φειδίου λαμπρὸν ἔργον. Τοῦ δ' εἶδωλον κοσμὸς ἐστὶ χρυσοῦς, ἔχει δὲ καὶ ποικίλον πέπλον, δῶρον τῶν Ἀθηναίων παρθένων. Τὴν δ' ἐν τῇ Σπάρτῃ Ἀθηναῖαν ὀνομάζουσιν οἱ Λακεδαιμονιοὶ Χαλκίοικον· ἔχει γὰρ ὁ νεῶς χαλκοῦν κόσμον. Ἥρα δ' ἐν ταῖς Πλαταιαῖς καὶ ἐν Σάμῳ τῇ νήσῳ ἔχει νεῶν· τὸ δὲ τῆς θεᾶς εἶδωλον, τὸ ἐν τῷ νεῷ, κόσμον χρυσοῦν φέρει. Τρέφουσι δ' ἐν τῷ Ἥρας νεῷ ταῶς ἱερούς· καὶ τῆς Σάμου σημεῖόν ἐστίν ὁ ταῶς.

ДІЄСЛОВО (VERBUM, ΡΗΜΑ) (ПРОДОВЖЕННЯ)

ЛЕКЦІЯ 6

§ 40. Медіальний стан (*medium, μέση*)

Медіальний стан означає дію, яка в тій чи іншій мірі безпосередньо стосується особи підмета (суб'єкта). Розрізняють такі види медіа¹⁴:

медій зворотний, який може бути безпосередньо зворотним і вказує, що суб'єкт є одночасно і об'єктом своєї дії: *λοῦομαι* *миюся*, *γυμνάζομαι* *вправляюся* або ж – опосередковано зворотним, тобто означає, що суб'єкт виконує дію для себе чи в своїх інтересах: *αἰρέομαι* *вибираю для себе*, *φιλᾶττομαι* *зберігаю з користю для себе*:

медій взаємності виражає дію, в якій беруть участь два або більше суб'єкти: *μάχομαι* *борюся*, *στασιάζομαι* *сперечаюся*;

медій динамічний вказує на активну участь суб'єкта в дії. Такий *medium* має певний стилістичний відтінок, бо його значення не відрізняється від значення цього слова в *activum*: *πέλομαι* або *πέλω* *рухатися*, *прямувати*.

В українській мові дієсловам у безпосередньо зворотному медії і частково в медії взаємності відповідають зворотні дієслова.

Дієслова, що мають лише медіальні граматичні форми при відносно активному значенні, називаються медіально відкладними: *ἔπομαι* *йти слідом*, *βούλομαι* *хотіти*, *χρᾶομαι* *користуватися*.

¹⁴ Докладно про значення медіального стану див. § 212.2.

§ 41. Пасивний стан (*passivum, παθητική*)

Присудок вживається в пасиві на позначення того, що підмет не є виконавцем дії, а лише предметом чи особою, на яку спрямована дія.

Дієслова, в яких пасивні форми мають активне або медіальне значення, називаються пасивно відкладними: δέχομαι *приймати*, πειράομαι *намагатися*.

§ 42. Теперішній час медіального і пасивного станів (*praesens medii et passivi*)

Теперішній час має для медія й пасива спільні форми, які граматично збігаються, а їх значення можна визначити лише в контексті.

Форми індикатива утворюються від презентної основи дієслова шляхом приєднання медіальних закінчень головних часів (див. § 21) за допомогою з'єднувальних голосних о/ε за правилом: перед μ, ν стоїть ο, в решті випадків – ε.

Indicativus

презентна основа + ε/ο + медіальні закінчення головних часів

S. 1. παιδεύ-ο-μαι	P. 1. παιδεύ-ό-μεθα
2. παιδεύ-η (παιδεύ-ει) ¹⁵	2. παιδεύ-ε-σθε
3 □ παιδεύ-ε-ται	3. παιδεύ-ο-νται

Imperativus

презентна основа + ε/ο + медіальні закінчення наказового способу усіх часів

¹⁵ Форма παιδεύη виникла із *παιδευ-ε-σαι; в тематичній флексії інтервокальна σ випала і відбулася контракція ε + αι = η. Паралельна форма παιδεύει вживалась у IV-III ст. до н.е.

S. 2. παιδεύ-ου ¹⁶	P. 2. παιδεύ-ε-σθε
3. παιδευ-έ-σθω	3. παιδευ-έ-σθωσαν

Infinitivus

презентна основа + ε + σθαι

παιδεύ-ε-σθαι

УНІВЕРСАЛЬНЕ ПРАВИЛО

Закінчення -σθαι характерне для медіальних інфінітивів усіх часів (при збігові медіальних і пасивних форм — для медія і пасива часів презенса і перфекта).

§ 43. *Активна та пасивна конструкція речення*

Якщо підмет – виконавець певної дії, то присудок виражається дієсловом активного стану (активна конструкція речення). Якщо присудок є перехідним дієсловом, то стає можливою заміна цієї активної конструкції на пасивну, в котрій підмет є предметом чи особою, яка зазнає впливу певної дії, а присудок виражається дієсловом пасивного стану.

Активна конструкція:

Οἱ στρατιῶται φυλάττουσι τὴν χώραν.

Воїни захищають країну.

Пасивна конструкція:

Ἡ χώρα φυλάττεται ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν (τοῖς ὅπλοις).

Країна захищається воїнами (зброєю).

Σ Алгоритм перетворення активної конструкції в пасивну:

¹⁶ Форма παιδεύου виникла з *παιδευ-ε-σο після зникнення інтервокальної -σ і стягнення ε + ο = ου.

-
- 1) прями́й додаток активної конструкції (τὴν χώραν) стає підметом пасивної (ἡ χώρα) – це формальний суб'єкт, бо насправді він не є носієм дії;
 - 2) підмет активної конструкції (οἱ στρατιῶται) перетворюються в непрямий додаток пасивної: для особи – в родовому відмінку з прийменником ὑπό (genetivus auctoris, якому у латинській мові відповідає ablativus auctoris); для предмета – в давальному відмінку (dativus instrumenti, якому відповідає латинський ablativus instrumenti). Це – логічний суб'єкт, який є дійсним виконавцем дії;
 - 3) присудок із актива (φυλάττουσιν) переходить у пасив (φυλάττεται) й узгоджується в особі та числі із підметом пасивної конструкції.

Σ Інколи пасивні конструкції можуть утворювати і неперехідні дієслова. Наприклад: дієслова, які керують родовим відмінком: ἄρχω *паную* і ἄρχομαι *я є підвладним*; ἀμελέω *нехтую* і ἀμελοῦμαι *мене зневажають* тощо; дієслова, що вимагають давального відмінка: φθονέω *зздрю* і φθονοῦμαι *мені ззд-рять*; πιστεύω *довіряю* і πιστεύομαι *мені довіряють*.

ПРИЙМЕНИК (PRAEPOSITIO, ΠΡΟΘΕΣΙΣ)

Більшість прийменників були первісно прислівниками, деякі з них зберегли це значення (*ἀντί навпроти, κατά вниз* тощо).

Прийменники сполучаються з іменниками та субстантивованими частинами мови в усіх непрямих відмінках для вираження різних обставин.

Прийменники, приєднуючись до слів, втрачають самостійність і, ставши префіксами, надають слову нових смислових відтінків. Прийменники в ролі префіксів переважно зберігають свої значення.

Певна група прийменників походить не від прислівників і не виступає в ролі префіксів. Кожен з них поєднується з одним непрямим відмінком. Наприклад: з генетивом – *ἄνευ без, μεταξύ поміж, ἐγγύς біля*, з дативом – *ὄμοῦ, ἅμα разом*, з акузативом – *ὡς до* та інші.

Прийменники *ἕνεκα* та *χάριν заради, задля* ставляться в постпозиції (як і латинські *causa, gratia*): *χρημάτων ἕνεκα (χάριν) – resuniae causa (gratia) – задля, з-за грошей*.

§ 44. Прийменники і префікси та їх основні значення

Прийменник (префікс)	Значення прийменника	Приклади	У ролі префікса надають значення	Приклади
<i>3 genetivus</i>				
ἀντί	за, натомість	ὄφθαλμον ἀντί ὄφθαλμοῦ <i>око за око</i>	протидії:	ἀντιβαίνω <i>чинити опір</i>
	порівняно з	ἀντὶ ζώων <i>порівняно з тваринами</i>	ворожості:	ἀντίβιος <i>ворожий</i>
			подібності:	ἀντίθεος

Прийменник (префікс)	Значення прийменника	Приклади	У ролі префікса надають значення	Приклади
				<i>Βογορίβνιη</i>
ἀπό	з, від, після (у часі і просторі)	ἀπό τῆς πόλεως <i>з міста</i>	віддалення чи відділення:	ἀποτέμνω <i>відрізати</i>
		ἀπό δείπνου <i>після обіду</i>	повернення чи віддачі:	ἀποδίδομι <i>Відавати</i>
	з (матеріал)	ἀπό ξύλου <i>з дерева</i>	минулого (=лат. ex-):	ἀποστράτηγος <i>колишній полководець</i>
ἐξ (ἐκ)	з, від (рух назовні, знизу догори)	ἐκ βάθου <i>з глибини</i> ἐξ ὕπνου <i>зі сну</i>	віддалення чи відділення:	ἐκπεράω <i>виходити</i>
			завершення:	ἐκπεραίνω <i>здійснювати</i>
	з (матеріал)	ἐξ ἀδάμαντος <i>із сталі</i>	походження:	ἐκγίγνομαι <i>народжуватися від</i>
πρό	перед, попереду	πρό ἡμῶν <i>перед нами</i>	знаходження попереду чи руху вперед:	προφέρω <i>виносити наперед</i>
	за, на захист	πρό τῆς πατρίδος <i>за батьківщину</i>	дії на захист:	προμάχομαι <i>боротися за</i>
3 dativus				
ἐν	в, на (де?)	ἐν τῇ πόλει <i>в місті</i>	знаходження всередині чи рух досередини:	ἐντίθημι <i>вкладати</i> ἐνοικέω <i>населяти</i>
	в, на (куди?)	ἐν θρόνῳ <i>на трон</i>		
	серед, поміж	ἐν δένδροις <i>серед дерев</i>	висока ступінь ознаки:	ἔμφωνος <i>гучноголосий</i>
σύν	разом з	σύν ἀδελφῷ <i>з братом</i>	співучасті:	συμπάσχω <i>співчувати</i>
	згідно з	σύν τῷ νόμῳ <i>за законом</i>	збірності:	σύμφυτος <i>зрощений</i>

Прийменник (префікс)	Значення прийменника	Приклади	У ролі префікса надають значення	Приклади
3 accusativus				
εἰς (εἰς)	в, до	εἰς τὴν Ἀττικὴν <i>в Аттику</i>	проникнення:	εἰσβάλλω <i>вкидати</i>
	для	εἰς κέρδος <i>задня зиску</i>		
3 genetivus i accusativus				
διά	<u>3 gen.</u> серед	διά μήλων <i>серед яблук</i>	наскрізний рух:	διαβαίνω <i>проходити</i>
	<u>3 gen. i acc.</u> через, крізь	δι' ἐνδείαν <i>через скруту</i>	розподільна дія:	διαπέμπω <i>розсилати</i>
κατά	<u>3 gen.</u> рух згори донизу	κατ' ὄρων <i>з гір</i>	рух вниз:	καταβάλλω <i>скидати</i>
	проти	κατὰ ἡμῶν <i>проти нас</i>	протидія:	καταγέλω <i>висміювати</i>
	<u>3 acc.</u> в, на, по	κατὰ τὴν γῆν <i>по землі</i>	підсилення:	κατακόπτω <i>розбивати</i> <i>вщент</i>
μετά	<u>3 gen.</u> серед, разом	μετὰ φίλου <i>з другом</i>	співучасть:	μετέχω <i>брати участь</i>
	<u>3 acc.</u> за, після	μετὰ πόλεμον <i>після війни</i>	рух слідом:	μεταδιώκω <i>переслідувати</i>
				зміна:
ὑπέρ	<u>3 gen.</u> над, зверху	ὑπὲρ τῆς γῆς <i>над землею</i>	положення за межами:	ὑπερπόντιος <i>заморський</i>
	за, заради	ὑπὲρ τῆς πατρίδος <i>за батьківщину;</i>	дії на захист:	ὑπερμαχέω <i>боротись за</i>

Прийменник (префікс)	Значення прийменника	Приклади	У ролі префікса надають значення	Приклади
	<u>3 acc.</u> через, за	ὑπὲρ πόντου <i>за морем</i>	надмірність:	ὑπερβολή <i>перебільшення</i>
3 genetivus, dativus i accusativus				
ἀμφί	навколо, по, біля	ἀμφὶ ἄστῳ <i>по місту</i>	положення або рух навколо:	ἀμφιβαίνω <i>обходити</i>
		ἀμφὶ τῆς πόλεως <i>біля міста</i>	висока ступінь ознаки:	ἀμφιδάκρυτος <i>який надміру оплакує</i>
ἀνά	<u>3 gen. i dat.</u> нагору, на	ἀνά ναυσί <i>на кораблі</i>	рух догори:	ἀναβάλλω <i>підкидати</i>
	<u>3 acc.</u> на, по, протягом	ἀνά νύκτα <i>вночі</i>	повторюваність:	ἀναγράφω <i>переписувати</i>
ἐπί	<u>3 gen.</u> під час, при	ἐπὶ τοῦ παρόντος <i>в даний момент,</i>	перебування на:	ἔπειμι <i>бути на</i>
	<u>3 dat.</u> за, слідом, на чолі	οἱ ἐπὶ πᾶσιν <i>ар'єргард</i> ἐπὶ στρατεύματι <i>на чолі війська</i>	рух до:	ἐπικαλέω <i>закликати</i>
	<u>3 gen. i acc.</u> на (де? куди?)	ἐπὶ γῆς <i>на землі</i> ἐπ' οἴκου <i>Додому</i>	супровід:	ἐπαυλέω <i>під флейту</i>
παρά	<u>3 gen.</u> від	παρὰ βασιλέως <i>від царя</i>	суміжність:	παράλληλος <i>паралельний</i>
	<u>3 dat.</u> поруч, біля	παρὰ θύραις <i>біля воріт</i>	рух повз:	παρατρέχω <i>пробігати</i>
	<u>3 acc.</u> до	παρὰ τὴν ὁδόν <i>до дороги</i>	передача:	παραδίδομι <i>передавати</i>
περί	<u>3 gen. i dat.</u>	περὶ φιλίας	рух навколо:	περιφέρω

Прийменник (префікс)	Значення прийменника	Приклади	У ролі префікса надають значення	Приклади
	про, за <u>ἅ acc.</u> навколо, поруч	<i>προ дружбу</i> οἱ περί τήραν <i>мисливці</i>	надмірність:	<i>обносити</i> περικαλλής <i>прекрасний</i>
πρός	<u>ἅ gen.</u> від	πρός θαλάττης <i>з моря</i>	рух до:	προάγω <i>підводити</i>
	<u>ἅ dat. ἰ acc.</u> до, на(куди?)	πρός οὐρανόν <i>на небо</i>	приєднання чи додавання:	προστίθῃμι <i>докладаю</i>
ὑπό	<u>ἅ gen.</u> з, з-під	ὑπό βλεφάρων <i>з-під повік</i>	положення під:	ὑπόγειος <i>підземний</i>
	<u>ἅ dat.</u> під (де?)	ὑπ' οὐρανῶ <i>під небом</i>	прихованість:	ὑπέρχομαι <i>закрадатися</i>
	<u>ἅ acc.</u> під (куди?)	ὑπό γῆν <i>під землею</i>	низький ступінь ознаки:	ὑπόλευκος <i>білуватий</i>

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἄετὸν ἵπτασθαι διδάσκεις. Ти навчаш орла літати (лат.: *aquilam volare doces*).

Κολοῖος ἀλλοτρίοις πτεροῖς ἀγάλλεται. Галка вбирається у чуже пір'я.

Ἀνάγκη οὐδὲ θεοὶ μάχονται (*Σημωνίδης*). З долею і боги не борються.

Ὑπὲρ τὸ λίνον. Всупереч долі (досл. *нитці*, тобто нитці життя, яку, за уявленнями греків, пряли, відміряли і обрізали три мойри – богині долі).

Οἱ περί τάγηρον φίλοι. Друзі навколо сковорідки.

Ἄφ' ἵππων ἐπ' ὄνους. З коней та на ослив (пор. лат.: de caelum in caenum – з неба та в болото).

Πρὸς κέντρα λακτίζειν. Лізти на рожен.

Πρὸς Κρήτα κρητίζειν. Обманювати як критянин критянина (як обманщик обманщика).

Ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται (Βιβλία). Дерево пізнається з плодів.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ φθορά, τὸ φθείρεσθαι	загибель, знищення
ἡ ὕλη	матерія
ἡ κοινωνία, ἡ συνουσία	спільність, спільнота
κοινός	спільний
τὸ κενόν	порожнеча
ἡ ἐμπειρία	досвід
ἡ ἀπειρία	недосвідченість, безкінечність
τὸ ἄπειρον	безкінечне
θερμόν	тепле
ψυχρόν	холодне
σκληρόν	тверде
ξηρόν	сухе
ὑγρόν	вологе

Вправа 1. Прочитайте і перекладіть речення; замініть (де це можливо) активну конструкцію на пасивну і навпаки:

1) Πόθεν, ὦ φίλε, φαίνη; 2) Βουλόμεθα μανθάνειν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶτταν. 3) Ἡ στρατιὰ πείθεται τῷ στρατηγῷ. 4) Ἡ τῶν Ἀθηναίων πολιτεία ἄρχεται ὑπὸ τοῦ δήμου. 5) Ἐπὶ δόξᾳ πολλάκις ἔπεται ὁ φθόνος. 6) Τὰ τέκνα εἰς διδασκαλεῖον κομίζονται ὑπὸ τοῦ παιδαγωγοῦ. 7) Ὁ μαθηταί, μὴ διαλέγεσθε. 8) Οἱ ἀθληταὶ ἐλαίῳ χρίονται. 9) Τῇ θερμῇ ὥρᾳ γῆ ἀνθίζεται. 10) Τρεφόμεθα τοῖς τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν δένδρων καρποῖς. 11) Χρὴ βουλεύεσθαι πρὸ τοῦ ἔργου. 12) Εἰ βούλει ἀγαθὸς γίγνεσθαι, πρῶτον πίστευε, ὅτι κακὸς εἶ.

13) Τὰ δένδρα θεραπεύεται τοῦ καρποῦ ἕνεκα. 14) Θεῶ μάχεσθαι δεινόν ἐστι καὶ τῇ τύχῃ. 15) Ἄνῆρ ἀχάριστος μὴ νομιζέσθω φίλος.

Οἱ Σπαρτιᾶται

Ἄπλοῦς ἐστὶν ὁ τῶν Σπαρτιατῶν βίος. Πείθονται δ' αἰεὶ οἱ Σπαρτιᾶται τοῖς νομοῖς καὶ τὴν ἀνδρείαν πρώτην τῶν ἀρετῶν νομίζουσιν. Ἐπειδὴ αἰσχροὺς οἴονται τέχνας ἑτέρας μαυθάνειν ἢ τὰς πρὸς τὸν πόλεμον χρησίμας, τοὺς μὲν ἀγροὺς οἱ δοῦλοι ἐργάζονται, τὰς δὲ τέχνας περίοικοι ἐπιτηδεύουσιν. Ὑπο τῶν πολιτῶν ὁ ἐν τῷ πολέμῳ θάνατος ὡς καλὸς μακαρίζεται.

ЛЕКЦІЯ 7

§ 45. Минулий час недоконаного виду (*imperfectum, παρατατικός*)

Грецький, як і латинський імперфект, належить до історичних часів і означає незавершену дію в минулому; відповідає в українській мові минулому часові недоконаного виду.

Імперфект також може означати початок чи спробу дії: ἔλεγον я почав (було) говорити. Часто імперфект дієслів, що означають рух чи мовлення, має значення доконаного виду: ἔλεγον я сказав.

З усіх способів імперфект утворює форми лише дійсного способу.

§ 46. Авґмент (*augmentum, αύξησης*)

УНІВЕРСАЛЬНЕ ПРАВИЛО

Ознакою індикатива історичних часів (імперфекта, аориста, плюсквамперфекта) слугує авґмент (*augmentum* < *augere* збільшую, додаю).

Наголос в авґментованих формах не може просуватися до початку дієслова поза авґмент; наприклад: ἀπήγον я відвів.

§ 47. Складовий авґмент (*augmentum syllabicum, ή συλλαβική αύξησης*)

Якщо дієслово починається з приголосного звука, то на початку ставиться складовий авґмент ε-: παιδεύω – ἐπαίδευον, λέγω – ἔλεγον.

У дієсловах із початковим ρ цей звук подвоюється:

ρίπτω – ῥῥίπτου.

У дієсловах із префіксами, які можуть самостійно виступати в ролі прийменників, авґмент вставляється безпосередньо між префіксом і коренем:

εἰσ-πέμπω – εἰσ-έ-πεμπον.

- Σ Префікси ἐξ-, ἐν-, συν- перед авґментом повертають собі первісну форму:

ἐκ-πίπτω – ἐξ-ἐ-πιπτον,
 ἐμ-βάλλω – ἐν-ἐ-βαλλον,
 συμ-βουλεύω – συν-ε-βούλευον.

- Σ Префікси із кінцевим голосним звуком перед авґментом зазнають елізії (за винятком περι-, про-):

ἀπο-πέμπω – ἀπ-ἐ-πεμπον,
 але про-πέμπω – про-ἐ-πεμπον¹⁷.

У складених дієсловах із префіксами, які не можуть виступати самостійно в ролі прийменників, авґмент приєднується до початку слова:

δυσ-τυχέω – ἐ-δυσ-τύχουν.

- Σ Деякі складні дієслова, в яких префікс зазнав елізії, вважаються простими, тому авґмент ставиться перед префіксом:

καθ-εὕδω – ἐ-κάθευδον, καθ-ίζω – ἐ-κάθιζον.

§ 48. Часовий авґмент (*augmentum temporale, ἡ χρονικὴ αὐξησης*)

Якщо дієслово починається з голосного звука, то його подовження слугує часовим авґментом. Вважається, що часовий авґмент виникає з поєднання складового авґмента ε- та початкового голосного за правилами контракції чи без складового авґмента за правилами подовження голосних:

¹⁷ Авґментовані форми з префіксом про- часто виступають у красисі: προῦπεμπον.

α	>	η	ἄγω – ἤγον
ε ¹⁸	>	η	ἐλαύνω – ἤλαυνον
ο	>	ω	ὀπλίζω – ὤπλιζον
ιΒ	>	ιΤ	ἰδρύω – ἴδρουν
υΒ	>	υΤ	ὑβρίζω – ὕβριζον
α	>	η	ἄδω – ἦδον
αι	>	η	αἰσχύνω – ἤσχυνον
αυ	>	ηυ	αὐξάνω – ἤξανον
ει	>	η або ει	εἰκάζω – ἤκαζον або εἵκαζον
ευ	>	ηυ або ευ	εὐχομαι – ἠύχόμην або εὐχόμην
οι	>	ω	οἰκίζω – ὤκιζον

У деяких дієсловах із початковим довгим голосним чи дифтонгом, що первісно починалися з □, замість часового авгмента виступає складовий:

ὠθέω – ἐώθουν, οὐρέω – ἐούρουν.

Якщо дієслово починається зі сполучення εο-, то авгмент отримує другий голосний:

ἐορτάζω – ἐώρταζον.

Дієслова, які починаються з αυ-, οι- із наступним голосним, не отримують ніякого авгмента:

αὐαίνω – αὐαῖνον, οἰακίζω – οἰάκιζον.

Складені дієслова із початковим голосним кореня отримують часовий авгмент за загальними правилами для складених дієслів:

κατ-άγω – κατ-ἤγον	ἀ-δικέω – ἦ-δίκουν
προ-άγω – προ-ἤγον	οἰκο-δομέω – ὤκο-δόμουν

¹⁸ Деякі дієслова із початковим ε- отримують замість η авгмент ει, що виник шляхом контракції складового авгмента ε та початкового звука основи ε після випадіння цих приголосних. Наприклад: ἔχω < *σέχω утворює імперфект εἶχον < *έσεχον. Такіх непохідних дієслів нараховується десять:

ἐάωδозволяти – εἰωνέργάζομαιробити – εἰργαζόμενέθίζωпривичаювати – εἶθιζονέστιάωпригощати – εἰστίωνέλκωтягнути – εἰλκονέπομαιἔτι слідом – εἰπόμενέχωμαι – εἶχονέρω тягти – εἶρυνονέλιττω крутити – εἶλιττονέρπω повзти – εἶρπον

Якщо після префіксів *δυσ-*, *εὖ-* йде голосний звук, то він зазнає подовження:

δυσ-αρρέζω – *δυσ-ηρέζουι*
εὖ-εργετέω – *εὖ-ηργέτουι*

Σ Якщо після префікса *εὖ-* (< *εὖ добре*) йде приголосний чи голосні *η*, *ω*, то авгмент ставиться на початку слова:

εὖ-δοκίμew – *ηὕδοκίμουι*.

Σ Деякі дієслова, складені з префіксами, що можуть самостійно виступати в ролі прийменників, окрім складового авгмента, ще приймають на початку слова часовий авгмент:

ἀν-ορθῶ – *ἦν-ώρθουι* *ἀμφι-γυνοέω* – *ἦμφ-ε-γυνόουι*
ἀν-έχομαι – *ἦν-ειχόμενι* *ἀμφισ-βητέω* – *ἦμφι-ε-σβήτουι*

§ 49. *Минулий час недоконаного виду активного стану (imperfectum activi)*

Форми утворюються шляхом додавання перед презентною основою дієслова авгмента та приєднання активних закінчень історичних часів (див. § 21) за допомогою з'єднувальних голосних *ε/ο*:

авгмент + презентна основа + *ε/ο* + активні закінчення історичних часів

<p>S. 1. <i>ἐ-παίδew-ο-ν</i></p> <p>2. <i>ἐ-παίδew-ε-ς</i></p> <p>3. <i>ἐ-παίδew-ε(ν)</i></p>	<p>P. 1. <i>ἐ-παιδεύ-ο-μεν</i></p> <p>2. <i>ἐ-παιδεύ-ε-τε</i></p> <p>3. <i>ἐ-παίδew-ο-ν</i></p>
---	---

§ 50. *Минулий час недоконаного виду медіального і пасивного станів (imperfectum medii et passivi)*

Imperfectum medii et passivi має ознаку історичного часу – авгмент та медіальні закінчення історичних часів (див. § 21), які приєднуються за допомогою з'єднувальних голосних *ο/ε*:

авгмент + презентна основа + *ε/ο* + медіальні закінчення історичних часів

S. 1. ἑ-παιδευ-ό-μην	P. 1. ἑ-παιδευ-ό-μεθα
2. ἑ-παιδεύ-ου ¹⁹	2. ἑ-παιδεύ-ε-σθε
3. ἑ-παιδεύ-ε-το	3. ἑ-παιδεύ-ο-ντο

§ 51. Имперфект дієслова *εἶμί* бути

S. 1. ἦν (ἦ)	P. 1. ἦμεν
2. ἦσθα	2. ἦτε
3. ἦν	3. ἦσαν

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι (*Ἀνακρέων*). Κοιلىς ἰ μιλέτци булы хоробрими. (З ностальгією чи іронічно про колишню велич).

Ἐπὸ μηχανῆς ὁ θεός. Бог з машини. (У театральній виставі – з допомогою механічного пристрою поява на сцені бога для несподіваної розв'язки драматичних подій; переносно: раптова і неочікувана <щаслива> розв'язка. Лат.: *deus ex machina*).

Ἐξ ὑπαρχῆς. Спочатку (всяке додосвідне знання чи судження; лат.: *a priori*).

Ἐκ τοῦ παραχρήμα. Без попередньої підготовки (одразу ж у потрібний момент; лат.: *ex tempore*).

Ἐξ ὀλίγου τὰ πολλὰ (*Θουκυδίδης*). Велике – з малого.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
σοφός	мудрець
ἢ σοφία	мудрість
ἢ τέχνη	мистецтво
ἢ τύχη	випадок, доля
ἢ εὐδαιμονία, ἢ εὐτυχία	щастя, удача
ἢ ἐννοια	свідомість
ἢ πρόνοια	провидіння, передбачення

¹⁹ Форма ἑπαυδεύου виникла з *επαιδευσο після випадіння σ і контракції ε + ο = ου.

ΟΡΗ	ТЕРМІНИ
ἡ διάνοια, ὁ λόγος, ὁ λογισμός	розмірковування
ἡ γνώμη, ἡ σύννοια	совість
ἡ συγγνώμη	совісність
ἡ αἰτία, τὸ αἴτιον	причина
ὁ δημιουργός	творець
ἡ εὐστοχία	влучність

Ἔνσημα 1. *Прочитаїте, зробіть γραμματικнуї аналіз і перекладаїте:*

1) Οἱ Πέρσαι ἔθουον τῷ ἡλίῳ καὶ τῇ γῆ καὶ τῇ σελήνῃ. 2) Οἱ στρατηγοὶ συνέλεγον τὴν στρατιάν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. 3) Ἀεὶ οἱ διδάσκαλοι ἐδίδασκον καὶ ἐπαίδευον τοὺς μαθητάς. 4) Οἱ Ἀθηναῖοι πολλάκις ἀνδρείους καὶ χρηστοὺς πολίτας ἐκ τῆς χώρας ἐξέβαλλον. 5) Οἱ φιλόσοφοι διὰ λόγων τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀρετὴν προὔτρεπον. 6) Οἱ προδόται αἰεὶ θανάτῳ ἐκολάζοντο ὑπὸ τῶν πολιτῶν. 7) Ζήνων ὁ φιλόσοφος λαλιᾶς πάμπαν ἀπέιχετο. 8) Μὴ λέγε, τίς ἦσθα πρότερον, ἀλλὰ νῦν τίς εἶ. 9) Πυθαγόρας σφάγια τοῖς θεοῖς προσφέρειν ἐκώλυεν. 10) Οἱ στρατιῶται τοὺς τοῦ πολέμου κινδύνους ἀνδρείως ἔφερον καὶ ὁ στρατηγὸς παρῶζυεν εἰς τὴν μάχην. 11) Ἡ μὲν ἀναρχία διέφθειρε τὰς πολιτείας, ἡ δ' ἀνομία ἀπέκτεινε τοὺς πολίτας. 12) Οἱ Ἀθηναῖοι ὠνειδίζοντο τὴν τῶν Βοιωτῶν ἀμαθίαν. 13) Οἱ νέοι τῶν Σπαρτιατῶν ἐκάθευδον ὁμοῦ κατ' ἀγέλας ἐπὶ στιβάδιον τοῦ παρὰ τῷ Εὐρώτῃ καλάμου. 14) Οἱ παλαιοὶ ἡλιόν τε καὶ σελήνην ἐνόμιζον θεοὺς. 15) Τὰ δὲ τῶν Μουσῶν ἱερὰ οἱ παλαιοὶ ὠνόμαζον Μουσεία. 16) Ἐν ταῖς Θερμοπύλαις ἦν μάχη τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τοὺς Πέρσας. 17) Ὁ Ἑρμῆς τοὺς νεκροὺς ἐκ τῆς γῆς ἀπήγεν εἰς Ἄϊδου. 18) Ὑπὸ τῶν Σκυθῶν τοῖς θεοῖς ἵπποι ἐθύοντο. 19) Οἱ κακοῦργοι εἰς δεσμοτῆριον ἀπήγοντο. 20) Ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἐταριχεύοντο οἱ νεκροὶ καὶ οὕτω διεσώζοντο εἰς αἰεὶ.

Περὶ τοῦ Ἀριάδης λίνου

Μίνως ἦν ποτε κύριος τοῦ πόντου. Τὰ δὲ βασιλεία ἦν ἐν Κνώσσῳ. Ἐνταῦθα ἐβίότευε καὶ ὁ Μινώταυρος ἐν τῷ λαβυρίθῳ· σίτος δὲ ἦν αὐτῷ τῶν ἐναντίων τέκνα.

Τὸ τρίτον ἤδη ὑπ' Ἀθηναίων πέμπονται τῷ Μινωταύρῳ ἑπτὰ τε νεανίσκοι καὶ ἑπτὰ παρθένοι. Ὅτε δὲ εἰσέβαινον εἰς τὸ πλοῖον, ὁ Αἰγεὺς

βασιλεύς·" Οὐκ ἐπαιδεύεσθε, ὦ τέκνα, ἐπὶ τὸ ἀποθνήσκειν, Θησεὺς οὖν ἐθέλει τὸν Μινώταυρον φονεύειν. Ὑπο πολλῶν ἤδη, ὦ υἱέ, θαυμάζη ἐπὶ τῷ ἀνδρείῳ θυμῷ· Φέρε ἄρα καὶ τὸν νέον ἄθλον".

Τῷ Κρητικῷ τυράννῳ ἦν θυγατὴρ Ἀριάδην. Ἡ οὖν παρθένος, ὅτε βλέπει τὸν καλὸν ξένον, ἐθέλει αὐτῷ ἀμύνειν τὸν θάνατον καὶ λάθρα διαλέγεται αὐτῷ· "Λάμβανε ἄρα παρὰ Ἀριάδνης λίνον μακρὸν καὶ ἄπτε ἐπὶ τῷ τοῦ λαβυρίνθου στομίῳ. Φυλάττου τὸ φοβερὸν θηρίον, μάχου τοῖς ὄπλοις, ὦ ξένε. Μηδεὶς εἰσερχέσθω ἄθυμος". Ἐπειτα ὁ Θησεὺς φονεύει τὸν Μινώταυρον καὶ εὕρισκε τὴν ἕξοδον τοῦ λαβυρίνθου.

Вправа 2. Встановіть етимони, визначте смисловий відтінок, який надає слову префікс; поясніть семантичні зміни слів:

аналіз	діорама	метафора
аналогія	емблема	паразит
антарктика	епіграф	перипетія
апокаліпсис	ефемерний	програма
гіпербола	катастрофа	символ
гіпотеза	каталог	симптом

Вправа 3. Поясніть семантику префіксів у словах, складених зі словом ἡ ὁδός *дорога, шлях*:

анод епізод метод період ексод катод парод синод

§ 52. Дієприкметник (*participium, μετοχή*)

Дієприкметник – віддієслівна форма, яка має ознаки прикметника (рід, число, відмінок) і дієслова (час, стан).

Грецький дієприкметник, як і латинський, не виражає часу, а лише вказує на категорію дії: *participium praesentis* означає недоконану дію, *participium aoristi* – завершену дію, *participium perfecti* – тривання дії чи стану, які виникли в минулому; лише *participium futuri* відносить дію до майбутнього.

Конкретизація часової характеристики дієприкметникової дії можлива лише в зв'язку з часовим значенням керуючого дієслова.

У реченні дієприкметник виконує функції²⁰:

означення (атрибутивну);

іменної частини складеного присудка (предикативну);

обставини.

В атрибутивній функції дієприкметник узгоджується із означуваним словом у роді, числі, відмінку; вживання артикля таке саме, як і при атрибутивному прикметнику:

Ἦ ἐν φάντῃ κατακειμένη κύων.

Собака, яка лежить у яслах (= собака на сні).

У предикативній функції дієприкметник узгоджується із підметом у роді та числі і завжди ставиться в називному відмінку:

Μὴ κάμῃς φίλους ἐβέργετῶν.

Не втомлюйся облагодіювати друзів.

У ролі обставини дієприкметник вживається узгоджено із будь-яким членом речення (залежний дієприкметник, *participium coniunctum*) або у складі незалежного дієприкметникового звороту (самостійний дієприкметник, *participium absolutum*).

²⁰ Докладно про синтаксичні функції дієприкметника див. § 216-223.

§ 53. *Zворот genitivus absolutus*

Самостійний дієприкметник також вживається для заміни підрядних обставинних речень, але при умові, що "підмет" такого "підрядного речення" не знаходиться і не мається на думці в "головному реченні" в жодному відмінку.

Зворот родовий відмінок самостійний (*genetivus absolutus*) складається з іменника або займенника в родовому відмінку (логічний підмет звороту) та узгодженого в роді, числі і родовому відмінку дієприкметника (логічний присудок звороту). У латинській мові йому відповідає зворот *ablativus absolutus*.

Ψυχῆς νοσοῦσης ἐστὶ φάρμακον ὁ λόγος.

Зворот *genetivus absolutus* може перекладатися (на прикладі цього речення):

повним підрядним реченням, причому іменник або займенник у генетиві стає підметом підрядного, а дієприкметник у генетиві – присудком його. Тип підрядного і вибір сполучника визначаються за контекстом і з огляду на пов'язані із зворотом прислівники, частки тощо. – *Коли (якщо і т.д.) страждає душа, ліками є слово.*

дієприкметниковим зворотом. – *Для страждаючої душі ліками є слово.*

віддієслівним іменником з прийменником. – *При стражданнях душі ліками є слово.*

§ 54. *Дієприкметник теперішнього часу медіального і пасивного станів (participium praesentis medii et passivi)*

Дієприкметник теперішнього часу (*participium praesentis*) у функції означення чи предикатива вказує на недоконаний вид; у ролі обставини має значення того часу, в якому стояла б дієслівна форма присудка підрядного речення, яке замінено цим дієприкметником:

якщо присудок стоїть у теперішньому часі, то *participium praesentis* означає теперішню дію чи стан (має презентне значення);

якщо присудок вжитий у минулому часі, то *participium praesentis* означає минулу недоконану дію (має значення імперфекта); якщо присудок майбутнього часу, то *participium praesentis* означає майбутню дію (має футуральне значення).

Дієприкметник теперішнього часу медіального і пасивного станів утворює форми від презентної основи дієслова через приєднання суфікса $\mu\epsilon\nu$ - та родових закінчень $-ος$, $-η$, $-ον$:

презентна основа + $\mu\epsilon\nu$ + $-ος$, $-η$, $-ον$

Participium praesentis medii et passivi

m παιδεύ-ό-μεν-ος
f παιδεύ-ο-μέν-η
n παιδεύ-ό-μεν-ον

Форми чоловічого і середнього родів відмінюються за другою відміною прикметників, жіночого — за першою відміною.

УНІВЕРСАЛЬНЕ ПРАВИЛО

Суфікс $\mu\epsilon\nu$ - завжди слугує ознакою медіального дієприкметника (при збігові медіальних і пасивних форм у презенті та перфекті — ознакою медіального і пасивного дієприкметників).

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἐν πίθῳ ἡ κεράμεια γυγνόμενη. Гончарна справа, розпочата з піфоса (про спробу братися за складне, не досягнувши простого). Ἄδικεῖ τοὺς ἀγαθοὺς ὁ φειδόμενος τῶν κακῶν. Хто щадить лихе, псує хороше (лат.: qui malis parcet, bonis nocet).

Ζωγραφία φθεγγόμενη ἢ ποίησις (*Πλούταρχος*). Поезія – це озвучений живопис.

Μηδὲν διακρινόμενον (*Βιβλία*). Без найменшого вагання. (Часто цитується старослов'янською мовою: нічтоже сумняшеса).

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ μαγία, ἡ βακχεία	безумство, шал
ὁ θυμός, ἡ ὀργή	ГНІВ
ἡ μεταμέλεια	каяття
ἡ σχολή	вільний час (рос. досуг)
ἡ καρτερία, τὸ πάσχειν	терпіння
ἴδιον	власне
ἄϊδιον	вічне
ἀθάνατον	безсмертне
ὁ πόλεμος	війна
ἡ δόξα, τὰ δοξαζόμενα, ἡ γνώμη	думка
τὸ σημαίνομενον	позначуване
τὸ φαινόμενον, τὸ δοκεῖν	явище, видимість

Ἔνδειξη 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Οἱ στρατιῶται ἐμάχοντο ἅμα πορευόμενοι. 2) Τῷ βουλομένῳ οὐδὲν χαλεπὸν ἔστιν. 3) Οὐ χρή ἀποβλέπειν εἰς τὰ λεγόμενα, ἀλλ' εἰς τὰ ἐργαζόμενα. 4) Μεταπεμπομένου ἀδελφοῦ οὐκ ἐθέλει ἤκειν. 5) Ἄγαθοὶ πολῖταιί εἰσιν οἱ τοῖς νόμοις πειθόμενοι. 6) Τῆς διὰ τῆς ἐρημίας πορευομένης στρατιᾶς οἱ προδότες ἐπήγοντο τοὺς πολεμίους. 7) Οἱ τοῖς νόμοις μὴ πειθόμενοι ὑπὸ τῶν δικαστῶν κολάζονται. 8) Τὸν δίσκον ἔρριπτον οἱ νεανῖαι γυμναζόμενοι. 9) Οἱ Διόσκουροι τοὺς ἐν θαλάττῃ χειμαζομένους ἔσωζον.

Οἱ Δελφοί

Ἐν Δελφοῖς ἱερὸν ἦν Ἀπόλλωνος ἀρχαῖον καὶ μαντεῖον τοῦ θεοῦ. Τὸ δ' ἱερὸν ἦν πλούσιον· ὑπὸ γὰρ τῶν μαντευομένων πολλὰ δῶρα προσ- ἐφέρετο τῷ θεῷ. Χρυσᾶ καὶ λαμπρὰ θύομενα ἐφυλάττοντο ἐν πολλοῖς θησαυροῖς. Τοῖς μαντευομένοις ἀπεκρίνετο ἡ Πυθία, ἰέρεια. Ἐν Δελφοῖς οἱ ῥαψῶδοι ἔλεγον τὰ τοῦ Ὀμήρου καὶ οἱ κιθαρωδοὶ ἐκιθάριζον.

ІМЕННИКИ ТА ПРИКМЕТНИКИ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ

ЛЕКЦІЯ 9

§ 55. Типи основ третьої відміни

До третьої відміни належать іменники і прикметники усіх родів, які в *genetivus singularis* мають закінчення *-ος*. Форму *nominativus singularis* вони утворюють сигматично (закінчуються на *σ*) або асигматично ("нульове" закінчення).

Основа їх визначається за формою *genetivus singularis* шляхом відкидання закінчення *-ος* (пор. латинську III відміну). Тому в словниковій формі для іменників третьої відміни перед закінченням *genetivus singularis* вказуються кінцеві звуки основи. Наприклад: *λέων, οντος ὁ λεω* (*gen. sing. λέοντος*, основа *λεωντ-*).

Найчастіше основи закінчуються на приголосні звуки, рідше – на голосні. Виділяють такі типи основ:

на приголосні звуки:

сонанти	<i>λ – ἄλς, ἄλ-ός</i>	(пор. лат.: <i>sal-is</i>)
	<i>ν – Ἑλλην, Ἑλλην-ος</i>	(" " <i>homin-is</i>)
	<i>ρ – ῥήτωρ, ῥήτορ-ος</i>	(" " <i>orator-is</i>)
німі	<i>γ, κ, χ – αἴξ, αἰγ-ός</i>	(" " <i>reg-is</i>)
	<i>β, π, φ – φλέψ, φλεβ-ός</i>	(" " <i>urb-is</i>)
	<i>δ, τ, θ – γυμνής, γυμνήτ-ος</i>	(" " <i>milit-is</i>)
<i>ντ:</i>	<i>λέων, λέοντ-ος</i>	(" " <i>sapient-is</i>)
<i>κτ:</i>	<i>γάλα, γάλακτ-ος</i>	(" " <i>lact-is</i>)
<i>σ:</i>	<i>γένος, γένους (<*γενεσ-ος)</i>	(" " <i>generis < *genes-is</i>)

на голосні звуки:

υT:	σύς, συ-ός	(" " su-is)
ιB/ε, υB/ε:	πόλις, πόλε-ως; πήχυς, πήχε-ως	
ω:	ἥρως, ἥρω-ος	
ο:	ἤχώ, ἤχους (<*ηχοῖος)	
ευ/ε:	βασιλεύς, βασιλέ-ως	
ου/ο, αυ/α:	βοῦς, βο-ός; γραῦς, γρα-ός	

§ 56. Наголос у третій відміні

При відмінюванні наголос залишається на тому ж складі, на якому він стояв у nominativus singularis, якщо це не суперечить правилам наголошення.

Для односкладових іменників наголос у формах родового і давального відмінків однини та множини на останньому складі:

Наприклад: ὁ θήρ, θηρός *звір*

S.	gen.	θηρός	P.	gen.	θηρών
	dat.	θηρί		dat.	θησί(ν)

§ 57. Іменники з основами на сонанти (-λ, -ν, -ρ)

Іменники з основами на -λ, -ν, -ρ можуть бути всіх трьох родів.

У називному відмінку masculina та деякі neutra закінчуються на -ωρ, -ηρ, -αρ; на -αν, -ην, -ων можуть закінчуватись як masculina, так і feminina.

Сигматичний nominativus singularis утворюють іменники з основами на -λ та деякі з основами на -ν:

ὁ ἄλς *сіль*, ἡ ἄλς *море* (gen. sing. ἄλ-ός);
ὁ θίς, θιν-ός *куна*, ἡ ἄκτίς, ἰν-ος *промінь*.

Асигматичний *nominativus singularis* мають іменники з основами на -ν, -ρ, серед яких розрізняють такі групи:

з довгим голосним перед -ν, -ρ у всіх відмінках;

з коротким голосним перед -ν, -ρ, який лише в *nominativus singularis* подовжується.

У іменників з основами на -ν перед закінченням *dativus pluralis* σι(ν) звук ν зникає.

Парадигми:

окситони:	ὁ κρατήρ, ἦρος	<i>чаша</i>
	ὁ ποιμήν, ἔνος	<i>пастух</i>
парокситони:	ὁ Ἑλλήν, ηνος	<i>еллін, грек</i>
	ὁ ῥήτωρ, ορος	<i>оратор</i>

Singularis

<i>nom.</i>	ὁ	κρατήρ	ποιμήν	Ἑλλήν	ῥήτωρ
<i>gen.</i>	τοῦ	κρατήρ-ος	ποιμέν-ος	Ἑλλήν-ος	ῥήτορ-ος
<i>dat.</i>	τῷ	κρατήρ-ι	ποιμέν-ι	Ἑλλήν-ι	ῥήτορ-ι
<i>acc.</i>	τὸν	κρατήρ-α	ποιμέν-α	Ἑλλήν-α	ῥήτορ-α
<i>voc.</i>	ὦ	κρατήρ	ποιμήν	Ἑλλήν	ῥήτορ

Pluralis

<i>nom.(voc.)</i>	οἱ (ὦ)	κρατήρ-ες	ποιμέν-ες	Ἑλλήν-ες	ῥήτορ-ες
<i>gen.</i>	τῶν	κρατήρ-ων	ποιμέν-ων	Ἑλλήν-ων	ῥήτορ-ων
<i>dat.</i>	τοῖς	κρατήρ-σιB(ν)	ποιμέ-σι(ν)	Ἑλλη-σιB(ν)	ῥήτορ-σιB(ν)
<i>acc.</i>	τούς	κρατήρ-αBς	ποιμέν-ας	Ἑλλήν-αBς	ῥήτορ-αBς

§ 58. Прикметники з основами на сонанти -ν, -ρ

Прикметники третьої відміни з основами на -ν бувають трьох родових закінчень, з основами на -ρ та -ν – двох і одного закінчення.

§ 58.1. Прикметники трьох родових закінчень

Форми чоловічого і середнього родів відмінюються за зразком іменників третьої відміни з основами на -ν, форми жіночого роду – за першою відміною з основами на -αВ (тип θάλαττα).

Nominativus singularis утворюється: в masculina – сигматично (τάλας <*ταλας нещасний) або асигматично (τέρην ніжний); форми feminina –μέλαινα (<*μελανία); форма для neutra являє собою чисту основу.

Парадигма:

μέλας, μέλαινα, μέλαν чорний

	Singularis			Pluralis		
	m	f	n	m	f	n
<i>nom.</i>	μέλας	μέλαινα	μέλαν	μέλαν-ες	μέλαιναι	μέλαν-α
<i>gen.</i>	μέλαν-ος	μελαίνης	μέλαν-ος	μελάν-ων	μελαινών	μελάν-ων
<i>dat.</i>	μέλαν-ι	μελαίνῃ	μέλαν-ι	μέλα-σι(ν)	μελαίνας	μέλα-σι(ν)
<i>acc.</i>	μέλαν-α	μέλαιναν	μέλαν	μέλαν-ας	μελαίνας	μέλαν-α

§ 58.2. Прикметники двох родових закінчень

Спільна асигматична форма nominativus singularis для чоловічого і жіночого родів закінчується на -ων, -ην, -ωρ; середнього – на -ον, -εν, -ορ. Наприклад: εὐδαίμων (m, f), εὐδαιμον (n) щасливий; ἄρρην (m, f), ἄρρεν (n) мужній; ἄπατωρ (m, f), ἄπατορ (n) той, що не має батька. Усі родові форми відмінюються як іменники третьої відміни з основами на -ν, -ρ.

Парадигма:

εὐδαίμων, εὐδαιμον щасливий

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	εὐδαίμων	εὐδαίμων	εὐδαίμων-ες	εὐδαίμων-α
<i>gen.</i>	εὐδαίμων-ος		εὐδαίμων-ων	
<i>dat.</i>	εὐδαίμων-ι		εὐδαίμο-σι(ν)	
<i>acc.</i>	εὐδαίμων-α	εὐδαίμων	εὐδαίμων-ας	εὐδαίμων-α

§ 58.3. Прикметники одного родового закінчення

У nominativus singularis прикметники одного родового закінчення мають єдину форму для усіх трьох родів; відмінюються за зразком іменників третьої відміни з основами на -ρ. Наприклад: μάκαρ, αρος *щасливий*, ἡμίθηρ, ηρος *напівтваринний*, μακρόχειρ, ειρος *довгорукий*, ἀπτήν, ἦρος *безкрилий*, βαθυπυθμήν, ένος *глибоководний*, χάρων, ωνος *блакитний*.

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	μάκαρ		μάκαρ-ες	μάκαρ-α
<i>gen.</i>	μάκαρ-ος		μακάρ-ων	
<i>dat.</i>	μάκαρ-ι		μάκαρ-σι(ν)	
<i>acc.</i>	μάκαρ-α	μάκαρ	μάκαρ-ας	μάκαρ-α

§ 59. Іменники та прикметники з основами на губні (-β, -π, -φ) та задньоязикові (-γ, -κ, -χ)

Іменники з основами на губні та задньоязикові приголосні можуть бути лише чоловічого і жіночого родів. Форми nominativus singularis вони утворюють сигматично; кінцеві звуки основи в поєднанні із σ дають:

$$\begin{array}{l} \beta, \quad \pi, \quad \phi \quad + \quad \sigma \quad = \psi \\ \gamma, \quad \kappa, \quad \chi \quad + \quad \sigma \quad = \xi \end{array}$$

Ці ж фонетичні явища відбуваються і при злитті кінцевих звуків основи із початковим σ закінчення dativus pluralis -σι(ν):
 *Αραψι(ν) < *Αραβ-σι(ν), σάλπιγξιΒ(ν) < *σάλπιγγ-σιΒ(ν).

Парадигми²¹:

окситони: ή φλέψ, φλεβός *вена*
 періспомени: ή γλαῦξ, γλαυκός *сова*
 парокситони: ή σάλπιγξ, γγος *труба*

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
<i>nom.(voc.)</i>	φλέψ	γλαῦξ	σάλπιγξ	φλέβ-ες	γλαῦκ-ες	σάλπιγγ-ες
<i>gen.</i>	φλεβ-ός	γλαυκ-ός	σάλπιγγ-ος	φλεβ-ῶν	γλαυκ-ῶν	σαλπίγγ-ων
<i>Dat.</i>	φλεβ-ί	γλαυκ-ί	σάλπιγγ-ιΒ	φλεψί(ν)	γλαυξί(ν)	σάλπιγξιΒ(ν)
<i>Acc.</i>	φλέβ-α	γλαῦκ-α	σάλπιγγ-α	φλέβ-ας	γλαῦκ-αΒ	σάλπιγγ-αΒ
		Β	Β		ς	ς

§ 60. Іменники з основами на передньоязикові (-δ-, τ-, θ)

Іменники чоловічого і жіночого родів з основами на передньоязикові приголосні звуки утворюють nominativus singularis сигматично. Кінцевий зубний приголосний основи спочатку уподібнюється до σ, далі дві σσ спрощуються до однієї σ:

δ, τ, θ + σ = σ

Аналогічні фонетичні явища відбуваються у dativus pluralis: ἐστῆσιΒ(ν) < *ἐστῆθ-σιΒ(ν), παισί(ν) < *παιδ-σί(ν), χάρισι(ν) < *χάριτ-σι(ν).

²¹ За зразком відповідного типу іменників відмінюються прикметники одного закінчення з основами на задньоязикові (таких більшість) та губні приголосні. Наприклад: ἄρπαξ, αἶγος *хижий* □ βλάξ, βλακός *в'ялий* □ μῶνυξ, υἷος *непарнокотний* □ αἰγίλιψ, ἵππος *стрімкий* та ще деякі інші.

Σ Баритони на -ις, -υς (напр. ὄρνις, κόρυς) мають accusativus singularis на -ιν, -υν (ὄρνιν, κόρυν) під впливом аналогії до іменників з основами на -ι, -υ (πόλις – πόλιν, πίτυς – πίτυν).

Парадигми:

окситони:	ἡ ἐσθής, ἦτος	<i>одяг</i>
періспомени:	ὁ, ἡ παῖς, παιδός	<i>дитина</i>
парокситони:	ὁ, ἡ ὄρνις, ιθος	<i>птах</i>
проперіспомени:	ἡ ἴρις, ιδος	<i>райдуга</i>

Singularis

<i>nom.</i>	ἐσθής	παῖς	ὄρνις	ἴρις
<i>gen.</i>	ἐσθήτ-ος	παιδ-ός	ὄρνιθ-ος	ἴριδ-ος
<i>dat.</i>	ἐσθήτ-ιB	παιδ-ί	ὄρνιθ-ιB	ἴριδ-ιB
<i>acc.</i>	ἐσθήτ-αB	παιδ-αB	ὄρνιν	ἴριν
<i>voc.</i>	ἐσθής	παῖ	ὄρνι, ὄρνις	ἴρι, ἴρις*

Pluralis

<i>Nom.(voc.)</i>	ἐσθήτ-ες	παῖδ-ες	ὄρνιθ-ες	ἴριδ-ες
<i>gen.</i>	ἐσθήτ-ων	παιδ-ων	ὄρνιθ-ων	ἴριδ-ων
<i>dat.</i>	ἐσθήσιB(ν)	παισί(ν)	ὄρνισιB(ν)	ἴρισι(ν)
<i>acc.</i>	ἐσθήτ-αBς	παιδ-αBς	ὄρνιθ-αBς	ἴριδ-αBς

§ 61. Прикметники з основами на -δ, -τ

За зразком іменників з основами на передньоязикові приголосні відмінюються прикметники з аналогічними основами:

2-х родових закінчень, які в nominativus singularis у спільній формі для чоловічого і жіночого родів закінчуються на -ις, -ους; для середнього роду – на -ι, -ουν: εὐέλπις, εὐέλπι *сповненої надії*, δίπους, δίπουν *двоногий*;

1-го родового закінчення, які можуть бути лише чоловічого і жіночого родів: φυγάς, ἀδός *утікач*, πένης, ητος *бідний*.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ὁ δαίμων, τὸ δαιμόνιον	геній
ἡ ἀνισότης	нерівність
τὸ ἄνισον, τὰ ἄνισα	нерівне, нерівність
τὸ ἴσον	рівне, рівність
ἡ θρασύτης	сміливість
ἡ ἐλπίς	надія
τὸ ἐπιτήδευμα	звичка
τὸ σχῆμα	фігура, форма, схема
τὸ σῶμα	тіло
τὸ ἀσώματον	безтілесність
ἡ ψυχή	душа
ἄψυχος	який немає душі, нежива істота
ἔμψυχος	який має душу
τὸ ζῶον	жива істота

Вправа 1. Утворіть і провідмініайте словосполучення:

щасливий місяць: *нерозсудлива відвага:* *ніжний листок:*
ὁ μῆν, μηνός *місяць* ἡ τόλμα, ης *відвага* τὸ φύλλον, οὐ *листок*
ὄλβιος, 3 *щасливий* ἄφρων, ον *нерозсудливий* τέρην, εἶνα, ἐν *ніжний*

чорне волосся: *багряне плаття:* *золота іскра:*
ἡ θρίξ, τριχός ὁ πέπλος, οὐ ἡ φλόξ, φλογός
волосина *плаття* *іскра*
μέλας, αἶνα, αν φοίνιξ, ἶκος χρυσοῦς, 3
чорний *багрянтий* *золотий*

хоробрый гімнет: *високий шолом:* *неприсмне обличчя:*
ὁ γυμνής, ἦτος ἡ κόρυς, υθος τὸ πρόσωπον, οὐ
гімнет *шолом* *обличчя*
ἀνδρείος, 3 ὑψηλός, 3 ἄχαρις, ἄχαρι
хоробрый *високий* *неприсмний*

Вправа 2. Прочитайте, зробіть граматичний розбір і перекладіть:

1) Χειμῶνος χιῶν καὶ κρύσταλλος καλύπτουσι τὴν γῆν καὶ τοὺς ποταμούς. 2) Ἐν ταῖς Ἀθήναις πολλαὶ γλαῦκες ἐτρέφοντο, ἡ γὰρ γλαῦξ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερὰ ἦν. 3) Ἄγαθὸν ἡγεμόνα ἀγαθῶ ποιμένοι εἰκάζομεν. 4) Χῆνες ἐν τῷ Ῥωμαίων πρὸς Γαλάτας πολέμῳ σωτήρες ἦσαν τοῦ Καπιτωλίου. 5) Τῷ μὲν ῥήτορι ἡ σωφροσύνη πρέπει, τῷ δ' ἡγεμόνι ἡ ἀνδρεία. 6) Τοῖς Κύκλωσιν ὀφθαλμὸς ἐν μέσῳ τοῦ μετώπου ἦν. 7) Πλούτωνι καὶ Περσεφόνῃ μέλαινα ἱερεῖα ἔθουον. 8) Ἴλιον πάλαι εὐδαιμον καὶ ἔνδοξον ἦν. 9) Ἐν τοῖς τῶν Ἑλλήνων ἀγῶσιν ἄθλον ἦν στέφανος ἐλαίας. 10) Ἐν τῷ γυμνασίῳ οἱ παῖδες καὶ οἱ νεανίαι ἔσπευδον δεξιότητι καὶ ταχύτητι τῶν ποδῶν περιγίγνεσθαι. 11) Ὁ ὀπλίτης ἔφερε κόρυν καὶ θώρακα καὶ κνημίδας καὶ ἀσπίδα καὶ μάχαιραν. 12) Τὰ τῶν προδοτῶν σώματα οὐκ ἐθάπτοντο ἐν τῇ πατρίδι. 13) Οἱ Ἕλληνες τοὺς πολλοὺς σῶφρονας ῥήτορας καὶ ἐμπέρους ἡγεμόνας εἶχον. 14) Οἱ τῶν Ἀθηναίων παῖδες πρῶτον μὲν τὰ γράμματα ἐμάνθανον, ἔπειτα δ' ἀνεγίνωσκον ποιήματα ἐνδόξων ποιητῶν. 15) Τὰ μαθήματα τοὺς νέους ἀποτρέπει τῶν ἀμαρτημάτων. 16) Νοὺς τίκτει χρήματα, ἀλλ' οὐ χρήματα νοῦν. 17) Παρὰ τοῖς Ἄρασι καὶ Θραξίν οἱ ἵπποι μάλα τίμοι ἦσαν. 18) Ὁ ἀνθρώπινος βίος μεστός ἐστι φροντίδων καὶ ἐλπίδων ἀπὸ τῆς νεότητος μέχρι τοῦ θανάτου. 19) Οὐ πλοῦτος καὶ χρήματα, ἀλλὰ τὰ μαθήματά ἐστι βέβαια κτήματα. 20) Δόξα καὶ τιμὴ τὰ τοῦ σώματος ἀγαθὰ ἐστι θνητά, ὁ δ' ἐκ τῶν μαθημάτων καρπὸς κτήμα εἰς αἰεί.

Περὶ τῶν νομισμάτων

Τὰ τῶν παλαιῶν νομίσματα ἦν χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ. Ὁ δὲ τοῦ Λυκούργου νόμος ἐκώλυε τοὺς Σπαρτιάτας ἔχειν χρήματα. Τοῖς τῶν Λυδῶν χρυσοῖς νομίσμασιν ὄνομα ἦν στατήρ· ἐν δὲ τοῖς στατήρσιν ἦν Κροίσου εἰκὼν. Τοῖς δὲ τῶν Περσῶν χρυσοῖς νομίσμασιν ὄνομα ἦν δαρεικοί· τὸ γὰρ ὄνομα εἶχον ἀπὸ Δαρείου καὶ ἐν τοῖς δαρεικοῖς τοξότου εἰκὼν ἦν. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι εἶχον οὐ μόνον στατήρας χρυσοῦς, ἀλλὰ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα, γλαῦκας ὄνομα· ἐν γὰρ τῷ νομίσματι ἦν γλαυκὸς εἰκὼν. Αἱ δὲ γλαῦκες εἶχον καὶ τῆς Ἀθηνᾶς εἰκόνα· τὸ τοῦ νομίσματος ἐπίγραμμα ἦν ΑΘΕ.

Вправа 3. Визначте етимони слів:

антиподи
апсида
болід
гібрид

ікона
Ірида
калейдоскоп
канон

лампада
риторика
характер
хірург

піролатрія
хіромантія
Харити
хламида

ДІЄСЛОВО (VERBUM, ΡΗΜΑ) (ПРОДОВЖЕННЯ)

ЛЕКЦІЯ 10

§ 63. Майбутній час (*futurum, μέλλων*)

У давньогрецькій мові існує три різновиди формотворення майбутнього часу: *futurum I, futurum II, futurum III*.

Майбутній час перший означає як доконану, так і недоконану майбутню дію: *παιδεύσω я виховаю або я буду виховувати*.

Ознакою футура I є -σ-, яка приєднується до дієслівної основи, причому відбуваються певні фонетичні зміни її кінцевих звуків.

Дієслова з основою на голосний звук або дифтонг (**verba pura**) зазнають таких змін:

дифтонг залишається незмінним: *παιδεύ-σ-ω*;
короткі кінцеві голосні звуки подовжуються²²:

α > η	τιμάω – τιμή-σ-ω
ε > η	ποιέω – ποιή-σ-ω
ο > ω	δουλόω – δουλώ-σ-ω

У дієслів, основи яких закінчуються на губні, передньоязикові, задньоязикові приголосні (**verba muta**) при приєднанні σ відбуваються такі самі фонетичні явища, що й при утворенні сигматичного номінатива іменників третьої відміни з основами на:

²² Кінцеве α ригум подовжується не в η, а в αΤ:

ἐάω *дозволяти* – ἐά-σ-ω *μειδιάω* *посміхатися* – *μειδιά-σ-ω* *δράω* *чинити* – *δρά-σ-ω* *φωράω* *розигувати* – *φωρά-σ-ω* Кінцевий голосний основи не подовжується у дієсловах, основа яких первісно закінчувалась на -σ:

αἰδέομαι *соромитися* ἄρβυω *черпати* ζέω *стругати* ἀκέομαι *лікувати* ἐλάω *сміятися* σπάω *витягати* ἰλέω *молотити* ζέω *кипіти* τελέω *закінчувати* ἄρκέω *бути сильним* θλάω *давити* τρέω *дрижати* ἄρβω *орати* κλάω *ламати* χαλάω *послабляти*

губні:					
β + σ			τρίβω	<i>терти</i>	– τρίψω
π + σ	>	ψ	βλέπω	<i>дивитися</i>	– βλέψω
φ + σ			γράφω	<i>писати</i>	– γράψω

задньоязикові:					
γ + σ			λέγω	<i>говорити</i>	– λέξω
κ + σ	>	ξ	διώκω	<i>переслідувати</i>	– διώξω
χ + σ			ἄρχω	<i>панувати</i>	– ἄρξω

передньоязикові:					
δ ²³ + σ			ᾄδω	<i>співати</i>	– ᾄσω
τ + σ	>	σ	ἀνύτω	<i>завершати</i>	– ἀνύσω
θ + σ			πείθω	<i>переконувати</i>	– πείσω

§ 64. Майбутній час першої активного і медіального станів (futurum I activi et medii)

Форми futurum I indicativi утворюються шляхом додавання до основи -σ- та особових закінчень головних часів за допомогою ε/ο.

Activum

дієслівна основа + σ + активні закінчення головних часів

S. 1. παιδεύ-σ-ω	P. 1. παιδεύ-σ-ο-μεν
2. παιδεύ-σ-εις	2. παιδεύ-σ-ε-τε
3. παιδευ-σ-ει	3. παιδεύ-σ-ουσι(ν)

Medium

дієслівна основа + σ + медіальні закінчення головних часів

²³ Сполучення νδ, ντ, νθ перед σ випадають із замінним подовженням попереднього голосного: σπέινδω > σπέισω.

S.	1.	παιδεύ-σ-ο-μαι	P.	1.	παιδευ-σ-ό-μεθα
	2.	παιδεύ-σ-η, -ει		2.	παιδεύ-σ-ε-σθε
	3.	παιδεύ-σ-ε-ται		3.	παιδεύ-σ-ο-νται
					□

Infinitivus

дієслівна основа + σ + ειν	дієслівна основа + σ + ε + σθαι
----------------------------	---------------------------------

Activum: παιδεύ-σ-ειν

Medium: παιδεύ-σ-ε-σθαι

Participium medii

дієслівна основа + σ + ο + μεν + -ος, -η, -ον

m — παιδευ-σ-ό-μενος, *f* — παιδευ-σ-ο-μένη, *n* — παιδευ-σ-ό-μενον

§ 67. Майбутній час дієслова *εἰμί* *ἔστι*

Indicativus

S.	1.	ἔ-σ-ο-μαι	P.	1.	ἔ-σ-ό-μεθα
	2.	ἔ-σ-η, ἔ-σ-ει		2.	ἔ-σ-ε-σθε
	3.	ἔ-σ-(ε)-ται		3.	ἔ-σ-ο-νται

Infinitivus

ἔ-σ-ε-σθαι

Participium

ἔ-σ-ό-μενος, μένη, μενον

§ 66. Знахідний відмінок з неозначеною формою дієслова (*accusativus cum infinitivo*²⁴)

Accusativus cum infinitivo – це синтаксична конструкція, яка відповідає підрядному додатковому реченню із сполучниками "що", "щоб" або підрядному підметовому реченню із сполучником "щоб".

Акузатив звороту розглядається як логічний підмет, а при перекладі конструкції стає підметом підрядного речення; інфінітив – логічний присудок звороту – перекладається присудком підрядного речення.

Accusativus cum infinitivo вживається як поширений додаток і перекладається підрядним додатковим реченням після (керуючих) дієслів із значенням *думати, говорити, бажати, наказувати*.

Πλάτων λέγει οὐδὲ θεὸν εἶναι δυνατόν βιάζεσθαι ἀνάγκην.

Платон каже, що навіть богові не під силу примушувати необхідність.

Accusativus cum infinitivo вживається як підмет і перекладається підрядним підметовим реченням після безособових слів та виразів.

Ὁ μὲτανοεῖν, ἀλλὰ προνοεῖν χρὴ τὸν ἄνδρα σοφόν.

Годиться, щоб розумна людина не змінювала рішень, а була передбачливою.

Якщо логічний присудок конструкції складений іменний, то його іменна частина ставиться в акузативі.

Οἱ Ἕλληρες ἔλεγον Ὅμηρον τυφλὸν εἶναι.

Греки казали, що Гомер був сліпим.

На противагу латинській мові, у грецькій мові вживання звороту accusativus cum infinitivo не є обов'язковим, і замість нього можна вжити підрядне додаткове речення із сполучником ὅτι (що, щоб).

²⁴ Докладно про конструкції accusativus cum infinitivo та nominativus cum infinitivo див. § 214-215.

§ 67. Називний відмінок з неозначеною формою дієслова (*nominativus cum infinitivo*)

Після дієслів із значенням *говорити, думати* у пасивному стані вживається зворот *nominativus cum infinitivo*.

Іменна частина складеного іменного присудка ставиться в називному відмінку і узгоджується з підметом.

У реченні з конструкцією *accusativus cum infinitivo*, коли керуюче дієслово стоїть у активному стані, цей зворот розглядається як додаток, тому логічний підмет звороту ставиться у знахідному відмінку.

Коли ж керуюче дієслово стоїть у пасивному стані, то як і в пасивній конструкції речення прямий додаток ("Ὀμηρον) стає підметом у номінативі ("Ὀμηρος), а керуюче дієслово (ἐλέγεον) як присудок узгоджується з цим підметом (ἐλέγετο); логічний присудок звороту залишається в інфінітиві (εἶναι) – так виникає конструкція *nominativus cum infinitivo*.

"Ὀμηρος ἐλέγετο τυφλὸς εἶναι.

Казали, що Гомер був сліпим.

Для того, щоб у звороті *nominativus cum infinitivo* визначити логічний підмет, досить встановити особу і число керуючого дієслова. Керуюче дієслово перекладається безособово (*кажуть, вважають, думають* тощо), а конструкція *nominativus cum infinitivo* – підрядним додатковим реченням із сполучником "що".

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΟΜΑΙ

Μῶρὸς ρίψει λίθον εἰς θάλατταν καὶ δέκα σοφοὶ οὐκ ἀνέλξουσιν αὐτόν.
(Один) дурень кине камінь у море, і десять розумних не витягнуть його.

Ὅς κλέπτει τὸ ᾠόν, κλέψεται καὶ τὴν ὄρνιν. Хто краде яйце, вкраде і птаха.

Οὐποτε ποιήσεις τὸν καρκίνον ὀρθὰ βαδίζειν. Ніколи не навчиш рака йти прямо.

Οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος (Βίβλια). Не хлібом єдиним житиме людина.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
τὰ ἐπόμενα	наслідки
τὰ ἐσόμενα	майбутнє
τὸ ὄνομα, ἡ ἐπωνυμία	ім'я, назва
ἡ ποσότης, πόσον	кількість, скільки
ἡ ποιότης, ποῖον	якість, яке
ἡ ταχύτης, τὸ ταχύ	швидкість
ἡ ἑτερότης, ἕτερον	різниця, інше
τὸ ἀμάρτημα	омана, помилка
ἡ εἰκών, τὸ εἶδωλον, τὸ εἰκάζειν, τὸ φάντασμα, ἡ μορφή	образ
ἡ μεσότης, ἡ σωφροσύνη	поміркованість
τὸ μέσον, ἡ μεσότης	середина
μέσον, τὸ μεταξύ	середнє

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Κροῖσος ἤλπιζε τὴν Κύρου ἀρχὴν καταλύσειν. 2) Οὐδείς τῶν ἀνθρώπων παρὰ τὸν βίον εὐδαιμονήσει. 3) Τίς ποτε τὰ ἄστρα ἀριθμήσει; 4) Αὐριον ἤξομεν εἰς τὸ γυμνάσιον ὡς γυμνασόμενοι. 5) Ἴδιδετε καὶ ἀκουσόμεθα τὴν ῥῆσιν. 6) Ξέρξης ἀναρίθμους στρατιώτας παρεσκευάζετο δουλωσόμενος τὴν Εὐρώπην. 7) Οἱ ἀγαθοὶ πολῖται αἰεὶ πείσονται τοῖς νόμοις. 8) Ὁ σοφὸς ῥήτωρ συμβουλεύσει τοῖς πολίταις ἀγαθὰ καὶ ὠφέλιμα. 9) Οἱ Ἀθηναῖοι θεοπρόπους ἔπεμπον εἰς Δελφοὺς μαντευσομένους. 10) Εἰρήνης λυσομένης συλλέξομεν τὴν στρατιάν καὶ στρατευσόμεθα ἐπὶ τοὺς πολεμίους. 11) Ἄνεμος σφοδρὸς οὐ κινήσει πύργον καὶ ψυχὴν ἀόρητον οὐ συναρπάσει θυμὸς. 12) Ἦσαν παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις πολλοὶ νόμοι κωλύοντες τοὺς παῖδας εἰς ὕβριν ἐκπίπτειν. 13) Ποῖον ἐπιχειρήσομεν φίλον ποιῆσαι; 14) Πάντων ἰατρὸς τῶν ἀναγκαίων κακῶν ὁ χρόνος ἐστίν· οὗτός σε καὶ νῦν ἰάσεται. 15) Αὐξέ τὴν πατρίδα· σαυτῶ γὰρ δύναμιν περιάψεις.

§ 68. Аорист (*aoristus*, *ἀόριστος*)

Аорист (ὁ ἀόριστος χρόνος *невизначений, необмежений час*) належить до історичних часів і має основне значення минулої завершеної дії.

Часові функції має лише дійсний спосіб аориста, решта способів і форм мають значення доконаного виду.

У розповідях про минулі події латинська мова використовує переважно перфект, тоді як грецька мова – аорист, коли мовець хоче зазначити завершеність дії, або імперфект, якщо хоче вказати на її тривалість.

Аорист може інколи виражати початок дії в минулому (інхоативний аорист): ἦλθον *я вирушив*, ἐβασίλευσε *він прийшов до влади*. Також може вказувати на завершення, кінець дії (результативний аорист): ἔφυγε *він утік*, ἀπέθανε *він помер*.

Аорист вживається в прислів'ях, гномах (гномічний аорист), який сприймається, як і гномічний презенс, позачасово: τὰς τῶν φαύλων συνουσίας ὀλίγος χρόνος διέλυσεν *приятелювання лихих людей є недовготривалим*.

§ 69. Аорист перший активного стану (*aoristus I activi*)

Аорист перший, або слабкий утворює форми за допомогою суфікса -σ(αВ)-, який приєднується до дієслівної основи та особових закінчень історичних часів.

При приєднанні часової ознаки σ(α) із кінцевими звуками у *verba pura* і *muta* відбуваються уже відомі фонетичні явища (див. § 59-60). Форми *verba pura* не втратили інтервокальну σ під впливом форм *verba muta*.

Indicativus

авгмент+ дієслівна основа + σα + активні закінчення історичних часів

S. 1. ἐ-παίδευ-σα	P. 1. ἐ-παιδεύ-σα-μεν
2. ἐ-παίδευ-σα-ς	2. ἐ-παιδεύ-σα-τε
3. ἐ-παίδευ-σε(ν)	3. ἐ-παίδευ-σα-ν

Imperativus

дієслівна основа + σα + активні закінчення наказового способу всіх часів

S. 2. παίδευ-σον	P. 2. παιδεύ-σα-τε
3. παιδευσά-τω	3. παιδευσά-ντων

Infinitivus

дієслівна основа + σαί

παιδεῦ-σαι

§ 70. *Aoristus periphrastici mediis* (*aoristus I mediis*)

Indicativus

авгмент+ дієслівна основа + σα + медіальні закінчення історичних часів

S. 1. ἐ-παιδευ-σά-μην	P. 1. ἐ-παιδευ-σά-μεθα
2. ἐ-παιδεύ-σω ²⁵	2. ἐ-παιδεύ-σα-σθε
3. ἐ-παιδεύ-σα-το	3. ἐ-παιδεύ-σα-ντο

Imperativus

дієслівна основа + σα + медіальні закінчення наказового способу всіх часів

S. 2. παίδευ-σαι	P. 2. παιδεύ-σα-σθε
3. παιδευσά-σθω	3. παιδευσά-σθωσαν

²⁵ Форма 2-ї ос. одн. ἐπαιδεύσω < *ἐπαιδευσασο.

Infinitivus

дієслівна основа + σα + σθαι

παιδεύ-σα-σθαι

Participium

дієслівна основа + σα + μεν + -ος, -η, -ον

m — παιδευ-σά-μενος, *f* — παιδευ-σα-μένη, *n* — παιδευ-σά-μενον

Participium aoristi має значення того часу, в якому стояла б дієслівна форма присудка підрядного речення, яке він замінює, або лише вказує на доконаний вид:

якщо присудок стоїть у теперішньому часі, то participium aoristi означає дію, яка передує дії присудка (тобто має значення аориста);

якщо присудок стоїть у минулому часі, то participium aoristi означає дію, яка передувала дії присудка (має значення лат. плюсквамперфекта);

якщо присудок стоїть у майбутньому часі, то participium aoristi означає дію, яка передуватиме дії присудка (має значення лат. майбутнього часу другого).

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Κορώνη σκόρπιον ἤρπασεν. Ворона вхопила скорпіона (пор.: найшла коса на камінь).

Κενεὸν χοίρικα ἀπομάζαι. Вирівняти порожнього хеніка (даремно потрудитись; хенік – міра сипких тіл, приблизно 1,1 л).

Κρύψαι τὸν τάλαντον ἑαυτοῦ ἐν τῇ γῆ (Βιβλία). Заховати (зарити) свій талант у землю.

Ἐκτινάξαι τὸν χοῦν τὸν ὑποκάτω τῶν ποδῶν (Βιβλία). Обтрусити порошок зі своїх ніг (рішуче і безповоротно порвати з чим-небудь).

Οὐτίς ἐπίσχεσις ἀλλοτρίων χαρίσασθαι (Ὅμηρος). Чуже добро роздається щедро.

ΟΡΗ	ТЕРМІНИ
ή έρμηνευτική	герменевтика
ή διαλεκτική	діалектика
ή λογική	логіка
ή μαντεία, ή μαντική	προροцтво
ή κατηγορία	категорія
τò κατηγορήμα	присудок, предикат
τò στοιχείον	элемент, стихія
τὰ πρῶτα στοιχεία	першоелементи
τò σημείον	знак
τò κριτήριον	критерій
ή ήδονή	насолада
αί σωματικά ήδοναί	задоволення тілесні
ή άσωτία	марнотратство

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Σωκράτης τρίς έστρατεύσατο· είς Δήλιον καί είς Άμφίπολιν καί είς Ποτίδαιαν. 2) Ο Αλέξανδρος έφόνευσε Κλείτον τόν φίλον όργιζόμενος. 3) Οί μèn πολέμοι έλυσαν τήν είρήνην, ό δέ στρατηγός συνέλεξε τήν μεγάλην στρατιάν. 4) Νυκτός γιγνομένης έπαύσαντο οί στρατιώται μάχης καί φόνου. 5) Σωκράτης ίκανός ήν προτρέψασθαι έπ' άρετήν καί καλοκαγαθίαν. 6) Θουκυδίδης συνέγραψε τόν τών Άθηναίων καί Λακεδαιμονίων πόλεμον. 7) Άλέξανδρος τούς Πέρσας καταδουλωσάμενος καί μεγάλην δόξαν κτησάμενος καιρόν ήγήσατο είναι είς τούς Ίνδους στρατεύσασθαι. 8) Άλέξανδρος τò τοῦ Δαρείου σώμα είς Πέρσας έπεμψε θάψαι κελευόμενος έν ταίς βασιλικαίς θήκαις. 9) Ω Λεωνίδα, άθάνατον έκτήσω δόξαν. 10) Ζεύς έκόλασε Προμηθέα δια τò άρπάσαι τò πῦρ καί κομίσαι είς τούς άνθρωπους. 11) Δημοσθένης έπεισε τούς Άθηναίους πρέσβεις πέμψαι πρòς Άρταξέρξην πεισομένους αυτόν Φιλίππῳ τών Μακεδόνων πολεμήσειν. 12) Σοφοκλής έξέπλευσε μετά Περικλέους στρατηγός έπὶ τούς Σαμίους. 13) Άθηναίοι τοίς Σόλωνος χρησάμενοι νόμοις εύδαιμόνησαν. 14) Διονύσιος έξ άπάντων τών Συρακούσαις ίερών έσύλησε τὰ χρήματα. 15) Δαρείος μετεπέμψατο Κύρον άπό τής Λυδίας, ής σατράπην έποίησεν αυτόν. 16) Οί Άθηναίοι έψηφίσαντο στρατεύεσθαι έπὶ τόν Φίλιππον καί βοηθήσαι τοίς Όλυνθίοις. 17) Έν τή

περὶ Χαιρώνειαν μάχῃ λέγονται Θηβαῖοι ἀντιτάξασθαι τῷ μέρει τῆς τῶν Μακεδόνων στρατιάς, οὗ Ἀλέξανδρος ἤρξεν. 18) Ὁ ἡγεμὼν ἐκέλευσε τοὺς στρατιώτας μὴ φείδεσθαι τῶν πολεμίων. 19) Ἐψηφίσαντο οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς Μυτιληναίους ἠβηδὸν ἀποσφάζαι. 20) Ἱπποκράτης πολλὰς νόσους ἰάσατο.

Περὶ Κόδρου

Τοῖς Πελοποννησίοις, ἐπεὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐβούλευσαν στρατεύεσθαι, ὁ θεὸς λέγει μαντευόμενος, ὅτι νικήσουσιν, εἰ Κόδρον, ὃς τῆς Ἀττικῆς ἐβασίλευεν, σώσουσιν. Ὁ δὲ Κόδρος, ἐπεὶ τοῦτο ἤκουσεν, οὐ μέλλει, ἀλλ' ἐνδύεται φαύλην ἐσθῆτα καὶ εἰς τὸ τῶν πολεμίων στρατόπεδον ἔρχεται, οἱ δὲ στρατιῶται αὐτὸν κατέσφαξαν. Ἐπεὶ δ' οἱ Πελοποννήσιοι ἤκουσαν, ὅτι ὁ Κόδρος οὕτως ἐτελεύτησεν, ἐν ὀλίγῳ ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς Ἀττικῆς.

ІМЕННИКИ І ПРИКМЕТНИКИ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ (ПРОДОВЖЕННЯ)

ЛЕКЦІЯ 12

§ 71. Іменники з основами на -ντ, -νθ

Іменники з основами на -ντ, -νθ бувають чоловічого та жіночого родів.

Розрізняють дві групи іменників з основами на -ντ:

які утворюють асигматичний *nominativus singularis* із відпадінням кінцевого τ основи і розтягненням останнього голосного о в ω: λέων < *λεοντ;

які утворюють сигматичний *nominativus singularis*, причому ντ випадає перед σ із заміним подовженням αВ в αТ, о в ου: γίγας < *γίγαντς, ὄδους < *ὄδοντς.

У формі *dativus pluralis* ντ перед σ зникає із заміним подовженням: ο в ου (λέουσι < *λεονται), αВ в αТ: (γίγασι < *γίγανται).

Іменники з основами на -νθ утворюють *nominativus singularis* сигматично, при цьому в них ν зберігається і перед σ: ὄ, ἡ ἔλμινς, νθος черв'як, ἡ Τίρυνς, νθος Тірінф.

Парадигми:

окситони:	ὁ ἀνδριάς, άντος	статуя
парокситони:	ὁ γίγας, ντος	gigant
	ὁ λέων, онτος	лев

Singularis

<i>nom.</i>	ὁ	ἀνδριάς	γίγας	λέων
<i>gen.</i>	τοῦ	ἀνδριάντ-ος	γίγανт-ος	λέονт-ος
<i>dat.</i>	τῷ	ἀνδριάνт-ι	γίγανт-ι	λέονт-ι
<i>acc.</i>	τὸν	ἀνδριάνт-α	γίγανт-α	λέονт-α
<i>voc.</i>	ὦ	ἀνδριάς	γίγαν	λέον

Pluralis

<i>nom.(voc.)</i>	οἱ	ἀνδριάντ-ες	γίγανт-ες	λέοντ-ες
<i>gen.</i>	τῶν	ἀνδριάντ-ων	γιγάνт-ων	λέοντ-ων
<i>dat.</i>	τοῖς	ἀνδριᾶσι(ν)	γίγασи(ν)	λέουσι(ν)
<i>acc.</i>	τοὺς	ἀνδριάνт-ας	γίγανт-ας	λέονт-ας

§ 72. Іменники з основами на -кт

Серед іменників з основами на -кт виділяють:

masculina і feminina, які утворюють nominativus singularis сигматично: τ перед σ зникає, далі κ із σ дає ξ: νύξ < *νυκτς. Це ж відбувається і в dativus pluralis: νυξί < *νυκτσι.

neutra, які утворюють nominativus singularis асигматично: κт у кінці слова відпадає: γάλα < *γαλακτ. У dat. plur. τ перед σ зникає, а κ + σ > ξ: γάλαξι < *γαλακτσι.

Парадигми:

окситони:	ἡ νύξ, νυκτός	ніч
парокситони:	τὸ γάλα, ακτος	молоко

	<i>Singularis</i>				<i>Pluralis</i>			
<i>nom.</i>	ἡ	νύξ	τὸ	γάλα	αἱ	νύκτ-ες	τὰ	γάλακτ-α
<i>gen.</i>	τῆς	νυκτ-ός	τοῦ	γάλακτ-ος	τῶν	νυκτ-ῶν	τῶν	γαλάκτ-ων
<i>dat.</i>	τῇ	νυκτ-ί	τῷ	γάλακτ-ι	ταῖς	νυξί(ν)	τοῖς	γάλαξι(ν)
<i>acc.</i>	τὴν	νύκτ-α	τὸ	γάλα	τάς	νύκτ-ας	τὰ	γάλακτ-α
<i>voc.</i>	ῶ	νύξ	ῶ	γάλα	ῶ	νύκτ-ες	ῶ	γάλακτ-α

§ 73. Прикметники з основами на -ντ**§ 73.1. Прикметники з основами на -οντ**

Прикметники з основами на -οντ в nominativus singularis мають асигматичні форми □ Наприклад:

чоловічого роду – ἐκὼν < *εκωντ;

жіночого роду – ἐκοῦσα < *εκοντја, *εκονσα, де ν випало перед σ із замінім подовженням о в ου;

середнього роду – ἐκόν < *εκοντ із відпадінням кінцевого τ.

Прикметники з основами на -οντ відмінюються: чоловічого і середнього родів – за зразком іменників III відміни типу λέων; жіночого – за зразком іменників I відміни з основами на αВ.

Парадигма:

ἑκών, ἑκοῦσα, ἑκόν *охочий, добровільний*

	Singularis			Pluralis		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	ἑκών	ἑκοῦσα	ἑκόν	ἑκόντ-ες	ἑκοῦσαι	ἑκόντ-α
<i>gen.</i>	ἑκόντ-ος	ἑκούσης	ἑκόντ-ος	ἑκόντ-ων	ἑκουσῶν	ἑκόντ-ων
<i>dat.</i>	ἑκόντ-ι	ἑκούσῃ	ἑκόντ-ι	ἑκοῦσι(ν)	ἑκούσαις	ἑκοῦσι(ν)
<i>acc.</i>	ἑκόντ-α	ἑκοῦσαν	ἑκόν	ἑκόντ-ας	ἑκούσας	ἑκόντ-α

§ 73.2. Прикметники з основами на -αντ

Прикметники з основами на -αντ утворюють nominativus singularis:

чоловічого роду – сигматично: πᾶς < *παντς, ντ перед σ випадає із заміним подовженням αВ в αD;

жіночого роду – асигматично: πᾶσα < *παντjα;

середнього роду – асигматично: πᾶν < *παντ.

Прикметники з основами на -αντ відмінюються: чоловічого і середнього роду – за зразком іменників III відміни типу γίγας; жіночого – за зразком іменників I відміни з основами на αВ.

Парадигма:

πᾶς, πᾶσα, πᾶν *весь, кожжен*

	Singularis			Pluralis		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	πᾶς	πᾶσα	πᾶν	πάντ-ες	πᾶσαι	πάντ-α
<i>gen.</i>	παντ-ός	πάσης	παντ-ός	πάντ-ων	πασῶν	πάντ-ων
<i>dat.</i>	παντ-ί	πάσῃ	παντ-ί	πᾶσι(ν)	πάσαις	πᾶσι(ν)
<i>acc.</i>	πάντ-α	πᾶσαν	πᾶν	πάντ-ας	πάσας	πάντ-α

Σ Форма πᾶν має наголос за аналогією до πᾶς і πᾶσα. Форми родового і давального відмінків множини чоловічого і жі-

ночого родів не є періспоменами під впливом називного відмінка множини.

- Σ У значенні *весь, цілий* прикметник *πάς* ставиться в формально предикативному положенні: *πάσα ἡ πόλις усе місто*. У значенні *всякий, кожен* – вживається з іменником без артикля: *πάς ἀνὴρ кожен чоловік*.

§ 73.3. Прикметники з основами на *-εντ*

Прикметники з основами на *-εντ* утворюють форми *nominativus singularis*:

- чоловічого роду – сигматично: *χαρίεις* < **χαριεντς*;
жіночого роду – асигматично: *χαρίεσσα* < **χαριεντjα*;
середнього роду – асигматично: *χαρίεν* < **χαριενт*.

Прикметники з основами на *ενт* відмінюються: чоловічого і середнього родів – за зразком іменників III відміни на *-ντ*; жіночого – за зразком іменників I відміни з основами на *-αВ*.

Парадигма:

χαρίεις, χαρίεσσα, χαρίεν приємний, милий

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	<i>χαρίεις</i>	<i>χαρίεσσα</i>	<i>χαρίεν</i>	<i>χαρίενт-ες</i>	<i>χαρίεσσαи</i>	<i>χαρίενт-α</i>
<i>gen.</i>	<i>χαρίενт-ος</i>	<i>χαρίεσσης</i>	<i>χαρίενт-ος</i>	<i>χαρίένт-ωи</i>	<i>χαρίέσσωи</i>	<i>χαρίένт-ωи</i>
<i>dat.</i>	<i>χαρίενт-ι</i>	<i>χαρίεσση</i>	<i>χαρίένт-ι</i>	<i>χαρίεσιν</i>	<i>χαρίέσσαις</i>	<i>χαρίεσιν</i>
<i>acc.</i>	<i>χαρίενт-α</i>	<i>χαρίεσσαи</i>	<i>χαρίεν</i>	<i>χαρίενт-ας</i>	<i>χαρίέσσας</i>	<i>χαρίενт-α</i>
<i>voc.</i>	<i>χαρίεν</i>	<i>χαρίεσσα</i>	<i>χαρίεν</i>	<i>χαρίενт-ες</i>	<i>χαρίεσσαи</i>	<i>χαρίενт-α</i>

- Σ Форма родового відмінка множини жіночого роду не є періспоменом аналогічно прикметникам першої відміни (пор.: *δικαίων*).

**§ 74. Дієприкметники теперішнього і майбутнього часів та аориста першого активного стану
(*participium praesentis, futuri I et aoristi I activi*)**

§ 74.1. *Participium praesentis activi*

Participium praesentis activi – дієприкметник теперішнього часу активного стану. Його форми утворюються від презентної основи дієслова за допомогою суфікса -οντ-:

чоловічого роду – παιδεύων < *παιδευωντ;
жіночого роду – παιδεύουσα < *παιδευοντjα;
середнього роду – παιδεύον < *παιδευοντ²⁶.

Participium praesentis activi відмінюється:

у чоловічому й середньому родах – за зразком третьої відміни іменників типу λέων;
у жіночому – за зразком першої відміни іменників з основами на αВ.

***Participium praesentis* дієслова εἶμι буту**

<i>m</i>	–	ὄν,	gen.	ὄντος
<i>f</i>	–	οὔσα,	" "	οὔσης
<i>n</i>	–	ὄν,	" "	ὄντος

§ 74.2. *Participium futuri I activi*

Participium futuri activi – дієприкметник майбутнього часу активного стану утворюється від футуральної основи дієслова за допомогою суфікса -οντ-:

чоловічого роду – παιδεύσων;
жіночого роду – παιδεύουσα;
середнього роду – παιδεύσον.

Форми відмінюються за зразком *participium praesentis activi*.

§ 74.3. *Participium aoristi I activi*

Participium aoristi I activi – дієприкметник минулого часу докона-ного виду активного стану утворюється від аористної основи за допомогою суфікса ντ:

²⁶ Пояснення до утворення форм із суфіксом ντ див. у попередньому параграфі.

чоловічого роду – παιδεύσας;

жіночого роду – παιδεύσασα;

середнього роду – παιδεύσων.

Participium aoristi I activi відмінюється:

чоловічого і середнього роду – за зразком третьої відміни іменників типу γίγας;

жіночого роду – за зразком іменників першої відміни з основами на -αВ.

**§ 75. Знахідний <називний> відмінок
з дієприкметником
(*accusativus <nominativus> cum participio*)**

Синтаксична конструкція *accusativus cum participio* складається із логічного підмета в знахідному відмінку і логічного присудка, вираженого дієприкметником в акузативі та узгодженого в роді і числі з логічним підметом конструкції. Зворот *accusativus cum participio* вживається після дієслів із значенням *бачити, чути, знати, виявляти, радити, сумувати, соромитись* тощо²⁷.

Українською мовою зворот *accusativus cum participio* перекладається підрядним додатковим реченням або дієприслівниковим зворотом.

Ἦκουσε Κῦρον ἐν Κιλικίᾳ ὄντα.

Він почув, що Кір перебуває в Кілікії.

Після цих же керуючих дієслів, вжитих у пасивному стані, виступає конструкція *nominativus cum participio*, причому керуюче дієслово узгоджується з іменною формою та дієприкметником звороту в числі та особі, а перекладається безособовою формою.

Ὁ Κῦρος ἐν Κιλικίᾳ ὦν ἠκούσατο.

Була чутка, що Кір у Кілікії.

У грецькій мові застосування конструкцій *accusativus* та *nominativus cum participio* вважається необов'язковим, і замість цих зворотів можна вжити підрядне додаткове речення з ὅτι.

²⁷ Після таких дієслів (*verba sentiendi, declarandi, affectuum*) у латинській мові вживається зворот *accusativus cum infinitivo*.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἐξ ὄνουχος λέοντα γιγνώσκομεν. Из кігтя пізнасмо лева (лат. ex ungue leonem).

Πολλοὶ οἴκοι εἰςὶ λέοντες, ἐν μάχῃ δ' ἀλώπεκες. Багато хто вдома – леви, а в битві – лисиці.

Δὺς παῖδες γέροντες. Старики – вдруге діти.

Πασῶν τῶν τεχνῶν ἀρχὴ χαλεπή. Усякий початок є важким (лат.: omne initium difficile est).

Πάντα κινῆσαι πέτρα. Привести в рух усі камені (засоби).

Οὐχ ὁ τυφλὸς μηνυτικὸς γίνεται τῷ βλέποντι χρωμάτων. Сліпий не розказує зрячому про кольори.

Ἦνος λύρας ἀκούων κινεῖ τὰ ὦτα. Осел, слухаючи ліру, (також) поводить вухами.

Ὁ γραμμάτων ἄπειρος οὐ βλέπει βλέπων. Неписьменный не бачить дивлячись.

Φεύγων καπνὸν εἰς πῦρ ἐμπίπτειν. Уникаючи диму, потрапити у вогонь.

Πάντων τῶν χρημάτων μέτρον ἐστὶ ὁ ἄνθρωπος (*Πρωταγόρας*). Людина – мірило усіх речей.

Πάντες οἱ κόλακες θητικοὶ καὶ οἱ ταπεινοὶ κόλακες (*Ἀριστοτέλης*). Усі підлабузники – найманці, а всі ниці люди – підлабузники.

Οὐ χреῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἱατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες (*Βιβλία*). Не здоровим потрібен лікар, а хворим.

Ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων (*Βιβλία*). Плач і скрегіт зубів.

Ματαιότης ματαιότητων καὶ πᾶσα ἡ ματαιότης (*Βιβλία*). Марнота марнот, і все – марнота.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
τὸ πᾶν, τὸ ὅλον	всесвіт, сукупність
τὸ ὅλον	ціле
τὸ πᾶν	цілісне
ἐκῶν, ἐκούσιος	добровільний

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἀκῶν, οὐκ ἐκῶν, ἀκούσιος	недобровільний, мимовільний
τὸ συμφέρον, τὰ συμφέροντα	корисне
ἡ ὑπερβολή, τὸ ὑπερβάλλον, τὰ ὑπερβάλλοντα, ἡ περιουσία	надмір
ὁ λογισμός	розрахунок
τὸ ὄν, τὰ ὄντα	сущє, буття
τὸ μὴ ὄν	несущє, небуття
ὄντως ὄν	істинно сущє
τὸ ὑπάρχον	існуюче, реальність
ὁ ἀληθεύων	правдивий

Вправа 1. Прочитаїте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

1) Ὁ μὲν γέρων τοῦ νέου γνώμη διαφέρει, ὁ δὲ νέος τοῦ γέροντος ῥώμη. 2) Ἡ τῶν Σπαρτιατῶν γερουσία γερόντων ἦν βουλή. 3) Ζεὺς τοὺς γίγαντας κεραυνοῖς ἔκτεινεν. 4) Οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων παρὰ πάντα τὸν βίον εὐδαιμονήσει. 5) Ἐκόντων μὲν ἄρχειν ῥάδιον, ἀκόντων δὲ χαλεπόν. 6) Τοῖς γέρουσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρέπει ὁ λόγος, τοῖς δὲ νεανίαις ἡ σιγή. 7) Οἱ Αἰθίοπες ἐθήρευον τοὺς ἐλέφαντας τῶν ὀδόντων ἔνεκα. 8) Ὀμηρος λέγει τοὺς ποιμένας τὸν λέοντα πυρὶ εἰς φυγὴν τρέπειν. 9) Οὐ χρὴ ἀποβλέπειν εἰς τοὺς λέγοντας, ἀλλ' εἰς τὰ λεγόμενα. 10) Δικαίου ἀνακτός ἐστι ἐπιμελείας ἔχειν τοὺς ἀρχομένους. 11) Νέστωρ ἤδη γέρων ὦν σὺν τοῖς Ἑλλήσιν ἐπὶ Τροίαν ἐστράτευσεν. 12) Εὐθὺς παῖδες ὄντες ἐμανθάνοντο οἱ Πέρσαι ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι. 13) Τὰ μὲν μέλαινα ἱερεῖα πᾶσι τοῖς καταγείοις δαίμοσιν ἦν χαρίεντα, τὰ δὲ λευκὰ τοῖς οὐρανόις. 14) Οὐ πάντα τὰ ἱερεῖα τοῖς θεοῖς χαρίεντα ἦν. 15) Κῦρος τοὺς Πέρσας ἐλευθέρωσας τοὺς δεσπότης Μήδους ἐδουλώσατο καὶ τῆς ἄλλης Ἀσίας μέχρι τῆς Αἰγύπτου ἐκράτησεν. 16) Νῦξ μέλαινα οὐρανὸν ἐπισκιάζει· χαρίεντες ποιμένες οὐκετι ὀρχοῦνται ἐπὶ τερείνης πόας καὶ πάντες οἱ θῆρες εἰς τοὺς φωλεοὺς φεύγουσιν. 17) Τῶν γερόντων λεγόντων οἱ νεανίαὶ ἀκούοντων. 8) Ἦδομαι λέξαντα αὐτὸν φρονίμους λόγους. 18) Οἱ στρατιῶται στρατεύονται ἐκλύσοντες τοὺς συμμάχους τοῦ κινδύνου. 19) Θνητοὶ ὄντες, μὴ ἔστε ὑπερήφανοι. 20) Τοῦ μὲν ἀλεκτρυόνος ἄδοντος πολλάκις ἠκούσαμεν, τῆς δ' ἀηδόνης ἀδούσης οὐδέποτε.

Πάρις Ἑλένην ἐκ Σπάρτης ἀρπάζει

Πάρις, ὁ Πριάμου, Ἀφροδίτης συμβουλευσάσης ἦκεν εἰς Σπάρτην, ἥς Μενέλεως ἦρχεν. Ἑλένη δ' αὐτὸν δεξαμένη εὐξένισεν· ὁ γὰρ βασιλεὺς τότε διέτριβεν ἐν Κρήτῃ τῇ νήσῳ. Ὁ δὲ Πάρις οὐ σεβόμενος τοὺς θεοὺς Ἑλένην μετὰ πλείστων χρημάτων ἤρπασε καὶ εἰς Τροίαν ἐκόμισεν. Μενέλεως δὲ καὶ οἱ ἄλλοι τῶν Ἀχαιῶν ἄρχοντες ταῦτα ἀκούσαντες μάλα ἠγανάκτησαν καὶ ἐβουλεύσαντο στρατεῦσαι ἐπὶ Τροίαν, ὡς τιμωρησόμενοι τὸν ἀρπάσαντα καὶ κατὰζοντες τὴν Ἑλένην καὶ τὰ χρήματα. Ἀγαμέμνων οὖν, ὁ τῶν Μυκηνῶν ἄρχων καὶ Μενέλεω ἀδελφός, πάντας ἐκέλευσε στρατιώτας παρασκευάσαντας συλλέξαι εἰς Αὐλίδα, τῆς Βοιωτίας λιμένα.

Вправа 2. Порівняйте значення слів, етимологічно пов'язаних із прикметником пᾶς у грецькій і українській мовах:

діапазон	Пандора	пантеїзм	пандекти
панацея	панегірик	пантеон	панорама
пандемія	панихида	пантера	пантомім

§ 76. Іменники середнього роду з основами на -εσ

В іменників середнього роду з основами на -εσ відбувається якісне чергування голосних звуків основи: в *nominativus singularis* виступає основа на -οσ, у решті відмінків – на -εσ. Це явище характерне не лише для грецької відміни і дієвідміни: ἄνθρωπος і ἄνθρωπε, пор. tego і toga, небо і небеса тощо.

При приєднанні відмінкових закінчень до основи εσ- інтервокальна σ зникає, і голосний ε та початкові голосні відмінкових закінчень зазнають контракції.

Наголос перебуває на тому ж складі, що й у *nominativus singularis*, за винятком форми *genetivus pluralis*, яка стає періспоменом.

Парадигма:

τὸ γένος, οὐς²⁸ *pid*

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
<i>nom., acc., voc</i>	τὸ (ῶ)	γένος	τὰ (ῶ) (*γενεσ-α)	γένη
<i>gen.</i>	τοῦ (*γενεσ-ος)	γένους	τῶν (*γενεσ-ων)	γενῶν
<i>dat.</i>	τῷ (*γενεσ-ι)	γένει	τοῖς (*γενεσ-σιν)	γένεσι(ν)

§ 77. Прикметники з основами на -εσ

За зразком іменників з основами на -εσ відмінюються прикметники двох родових закінчень: *nom. sing.* чоловічого і жіночого родів закінчується на -ης, утворене шляхом розтягнення кінцевого ε основи в η; *nom. sing.* середнього роду закінчується на ες і являє собою чисту основу.

За зразком спільних форм чоловічого і жіночого родів відмінюються іменник ἡ τρίηρης, οὐς *трієра* (судно з трьома рядами гребців).

²⁸ У словниках часто наводиться неконтрагована форма γέεος, щоб легше визначити кінцеві звуки основи.

Παράδιγμα:εὐτυχής, εὐτυχές *μαслиβιῖ*

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	εὐτυχής	εὐτυχές	εὐτυχείς	εὐτυχῆ
<i>gen.</i>	εὐτυχοῦς		εὐτυχῶν	
<i>dat.</i>	εὐτυχεί		εὐτυχέσι(ν)	
<i>acc.</i>	εὐτυχῆ ²⁹	εὐτυχές	εὐτυχείς	εὐτυχῆ
<i>voc.</i>	εὐτυχές		εὐτυχείς	εὐτυχῆ

§ 78. Власні імена на -ης, -κλής

До іменників з основами на -εσ належать чоловічі власні імена на -γένης, -σθένης, -κράτης, -κλής. Вони відмінюються за зразком прикметників на -ης.

Παράδιγμα:

Σωκράτης, ους *Сократ*
 Ηρακλής, έους *Геракл*

<i>nom.</i>	Σωκράτης	(* <i>Ηρακλε-ες</i>)	ῥΗρακλής
<i>gen.</i>	Σωκράτους	(* <i>Ηρακλε-εσος</i>)	ῥΗρακλέους
<i>dat.</i>	Σωκράτει	(* <i>Ηρακλε-εσι</i>)	ῥΗρακλεί
<i>acc.</i>	Σωκράτη(ν)	(* <i>Ηρακλε-εσα</i>)	ῥΗρακλέα
<i>voc.</i>	Σώκρατες	(* <i>Ηρακλε-ες</i>)	ῥΗράκλεις

§ 79. Іменники середнього роду з основами на -ασ

Іменники середнього роду з основами на -ασ при відмінюванні втрачають інтервокальну σ і мають контраговані закінчення.

²⁹ Форма acc. sing. masculina і feminina та nom.(acc.,voc.) plur. neutra εὐτυχῆ виникає < *ετυχεσα. Accusativus pluralis чоловічого і жіночого родів, що постає з форми *ετυχεσας звучить не εὐτυχῆς (як мало бути після закономірних фонетичних змін), а εὐτυχείς за аналогією до форми nominativus pluralis.

Парадигма:τὸ κρέας, ὡς *м'ясо*³⁰

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>		
<i>nom., acc., voc.</i>	τὸ (ῶ)	κρέας	τὰ (ῶ)	(*κρεασα)	κρέα
<i>gen.</i>	τοῦ (*κρεασος)	κρέως	τῶν	(*κρεασων)	κρεῶν
<i>dat.</i>	τῷ (*κρεασι)	κρέῃ	τοῖς	(*κρεασιν)	κρέασι(ν)

За цим зразком відмінюються іменники τὸ κέρας *ріг*, τὸ γέραс *священний дар*, τὸ γήρας *старість* та ще небагато інших.

Σ Існують паралельні відмінкові форми в іменників:

κέρας, *gen.* κέρατος і т.д. за аналогією до τὸ σῶμα, ατος
 τέρας, *gen.* τέρατος і т.д.

§ 80. Іменники з основами на -οσ

Невелика кількість іменників чоловічого і жіночого родів, уживаних лише в однині, в *nominativus singularis* мають подовжений голосний основи і закінчуються на -ως. При відмінюванні інтервокальна σ зникає, а кінцевий голосний основи ο контрагується із початковими голосними звуками закінчень.

Парадигма:ἡ αἰδώς, οὖς *сором, пошана**Singularis*

<i>nom., voc.</i>	ἡ (ῶ) αἰδώς	<i>dat.</i>	τῇ (*αἰδοσ) αἰδοῖ
<i>gen.</i>	τῆς (*αἰδοσος) αἰδοῦς	<i>acc.</i>	τῇν (*αἰδοσ) αἰδῶ

§ 81. Іменники жіночого роду з основами на -ο

Жіночі імена на -ῶ (Σαπφώ, Ἠχώ, Καλυψώ, Λητώ тощо) та іменник ἡ πειθῶ *намова* мають основи, які первісно закінчувалися на -οj, де

³⁰ У словниках часто наводиться неконтрагована форма родового відмінка κρέαςος.

після випадіння *j* відбулася контракція *o* із початковими голосними закінчень. У вокативі знаходимо чисту основу на *-oi*.

Парадигма:

ἡ Λητώ, οὗς *Лето, Латона*

Singularis

<i>nom.</i>	ἡ Λητώ	<i>acc.</i>	τήν (*Λητοῖα) Λητώ
<i>gen.</i>	τῆς (*Λητοῖος) Λητοῦς	<i>voc.</i>	ὦ Λητοῖ
<i>dat.</i>	τῇ (*Λητοῖι) Λητοῖ		

§ 82. Іменники з основами на *-v*

Іменники з основами на *-v* бувають тільки чоловічого і жіночого родів. При відмінюванні *v* та початкові голосні закінчень не зазнають контракції, за винятком форми *accusativus pluralis*; перед голосним звуком *v* скорочується в *vB*, а в *dativus pluralis* це відбувається за аналогією (практичне правило: у двоскладових формах – *vT*, у трискладових – *vB*).

Парадигми:

окситони:	ὁ ἰχθύς, ὄος	<i>риба</i>
періспомени:	ὁ δρῦς, υός	<i>дуб</i>
парокситони:	ἡ πίτυς, υος	<i>сосна</i>

	<i>Singularis</i>				<i>Pluralis</i>	
<i>nom.</i>	ἰχθύς	δρῦς	πίτυς	ἰχθύ-ες	δρῦ-ες	πίτυ-ες
<i>gen.</i>	ἰχθύ-ος	δρῦ-ός	πίτυ-ος	ἰχθύ-ων	δρῦ-ῶν	πίτυ-ων
<i>dat.</i>	ἰχθύ-ι	δρῦ-ί	πίτυ-ι	ἰχθύ-σι(ν)	δρῦ-σί(ν)	πίτυ-σι(ν)
<i>acc.</i>	ἰχθύ-ν	δρῦν	πίτυν	ἰχθύς	δρῦς	πίτυς
<i>voc.</i>	ἰχθύ	δρῦ	πίτυ	ἰχθύ-ες	δρῦ-ες	πίτυ-ες

Σ Баритони типу ἡ πίτυς, υος *сосна* мають *vB* у всіх відмінках, за винятком *acc. sing.* πίτυ-ς < *πιτυνς. У *acc. plur.* звук *v* пог-

линає α закінчення, тому контрагований наголошений склад отримує circumflexus.

§ 83. Іменники з основами на $ou/o, au/a$

Іменники з основами на $ou/o, au/a$ мали первісно основи $-o\hat{\square}, -a\hat{\square}$, які виступали перед голосними звуками, тому інтервокальна \square згодом зникла без сліду, а перед приголосними звуками звокалізувалась в u, i виникли дифтонги ou, au .

Парадигми:

δ, η βοῦς, βοός бик, корова
 η γράϋς, γράός стара жінка

	Singularis		Pluralis	
<i>nom.</i>	βοῦς	γράϋς	βό-εις	γρά-εις
<i>gen.</i>	βο-ός	γρα-ός	βο-ών	γρα-ών
<i>dat.</i>	βο-ί	γρα-ί	βου-σί(ν)	γραυ-σί(ν)
<i>acc.</i>	βοῦν	γραῦν	βοῦς	γράϋς
<i>voc.</i>	βοῦ	γραῦ	βό-εις	γρά-εις

§ 84. Іменники з основами на $-ω$

У іменників з основами на $-ω$ не відбувається контракція $ω$ та голосних звуків відмінкових закінчень, оскільки історично їх основи закінчувалися на \square , випадіння якої в інтервокальній позиції не викликало подальшої контракції голосних.

Парадигма:

δ ἥρως, ῶος *герой*

	Singularis		Pluralis	
<i>nom., voc.</i>	δ (ῶ)	ἥρως	οἱ (ῶ)	ἥρω-εις
<i>gen.</i>	τοῦ	ἥρω-ος	τῶν	ἥρώ-ων
<i>dat.</i>	τῷ	ἥρω-ι	τοῖς	ἥρω-σι (ν)
<i>acc.</i>	τὸν	ἥρω-α	τοὺς	ἥρω-ας

Іменників цього типу дуже незначна кількість: Τρώς *троянець*, Μίνως *Μίνος*, які можуть також відмінюватись за аттичною відміною.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Τὸ κύκνειον μέλος. Лебедина пісня.

Ἔπεα πτερόεντα (*Ὀμηρος*). Крилаті вислови.

Χρύσειον γένος ἀνθρώπων (*Ἡσίοδος*). Золотий вік людства.

Εἰς πόλλα ἔτη. Многая літа (церковнослов'янське "ісполать" із злиття трьох грецьких слів у візантійській вимові; лат.: ad multos annos).

Μέχρι τοῦ τρίτου τὸ ἀληθές. За третім разом – істина (пор. лат. omne tritum perfectum усе досконале – за третім разом).

Τὸ χρύσειον κῶας. Золоте руно.

Κέρας Ἀμαλθείας. Ріг Амалтеї (достатку; лат.: cornu copiae).

Ἐλέφας μὴς οὐκ ἀλίσκει. Слон не ловить мух (пор. лат.: aquila non captat muscas – орел не ловить мух).

Κωφὸς ὡς ἰχθύς. Німий як риба.

Ἰχθὺν νήχεσθαι διδάσκεις. Ти навчаєш рибу плавати (пор. лат.: aquilam volare doces – ти навчаєш орла літати).

Δρυς προσήγορος (πολύγλωττος). Віщий дуб (у святилищі Зевса в Додоні, за рухом і шелестом листя якого ворожили; переносно: воля чи знак бога).

Ἡ ἄμαξα τὸν βοῦν ἐκφέρει (*Λουκιανός*). Віз тягне бика (все шкереберть).

Κέρας σωτηρίας (*Βιβλία*). Ріг спасіння.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
τὸ ἄλγος	біль
ὁ ἔλεγχος	доказ, спростування
τὸ γένος	рід
εὐφυής, εὐγενής, μεγαλοψυχός	шляхетний
ἡ εὐγένεια	шляхетність

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
τὸ πάθος, ἡ λύπη	пристрасть, страждання
ἡ ἀπάθεια	безпристрастність
τὸ ψεῦδος	обман
τὸ ἔθνος, ὁ δῆμος	народ
τὸ ἔθος	звичай
ἡ εὐήθεια	наївність, простодушність
τὸ εἶδος	вид, зовнішній вигляд, форма
ἡ ἰδέα, τὸ εἶδος	ідея

Вправа 1. Прочитаїте, проаналізуїте форми і перекладіть:

1) Τῷ μὲν ξίφει ἀποκτείνετε τὸ σῶμα, τῷ δε πάθει διαφθείρετε τὴν ψυχὴν. 2) Κερατίνη· εἶ τι οὐκ ἀπέβαλλες, τοῦτο ἔχεις· κέρατα δὲ οὐκ ἀπέβαλλες, κέρατα ἄρα ἔχεις. 3) Ἦσυχον καὶ εὐδαιμον γῆρας καλοῦ καὶ σώφρονος βίου γέρας ἐστίν. 4) Ἐν ὕλαις φύει παντοῖα δένδρα· ὕψηλαί πίτυες, ἰσχυροὶ δρυῖες, αἰείφυλλοι φοῖνικες. 5) Ὁ μῦθος περὶ τῆς τῶν βατράχων καὶ μυῶν μάχης ἔγραψε Πίγρης, ὁ τῆς Ἀρτεμισίας ἀδελφός. 6) Οἱ Κρήτες διαφερόντως σέβονται τοὺς ἥρωας· Μίνω καὶ Ῥαδάμανθυν καὶ Σαρπηδόνα. 7) Τὸ τῶν νομάδων γένος γάλακτι καὶ τυρῷ καὶ κρέα ἐτρέφετο. 8) Περὶ τὸν Σωκράτη αἰεὶ πολλοὶ ἦσαν νεανία καὶ γέροντες. 9) Λέγουσι τοὺς Συβαρίτας πολυτελέσι χρῆσθαι τραπέζαις. 10) Δημοσθένης ἔλεγε τὸ μέλλον ἄδηλον εἶναι πᾶσιν ἀνθρώποις. 11) Ἐν ὑγιεῖ σῶματι ὑγιὴς ψυχὴ. 12) Σωκράτης διὰ παντὸς τοῦ βίου τοὺς πολίτας εἰς ἀρετὴν προὔτρεπεν· οἱ δ' Ἀθηναῖοι οὐ μόνον οὐκ ἐπέιθοντο Σωκράτει, ἀλλὰ καὶ θάνατον αὐτοῦ κατεψηφίσαντο. 13) Πλάτων παρεκελεύετο τοῖς νέοις τρία ἀγαθὰ ἔχειν· ἐπὶ μὲν γνωμῶν σωφροσύνη, ἐπὶ δὲ τῆς γλώττης σιγὴν, ἐπὶ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν αἰδῶ. 14) Ἀπόλλων καὶ Ἄρτεμις ἦσαν Λητοῦς παῖδες. 15) Ἐπὶ πᾶσι ἀνθρώποις οἱ αἰδοὶ τιμῆς ἔμποροί εἰσι καὶ αἰδοῦς. 16) Παρὰ τοῖς Αἰθίοψιν αἱ ἡμέραι καὶ αἱ νύκτες ἐκάστη ἔτους ὥρα ἴσαι ἦσαν. 17) Μασσαγέται κατοικίζουσιν οἱ μὲν ὄρη, οἱ δὲ πεδία, οἱ δὲ ἔλη. 18) Οἱ Θράκες ἐκ τῶν κερῶν οἶνον ἔπιον. 19) Ἡ σοφία καὶ σωφροσύνη καὶ ἐμπειρία τιμὴν καὶ κόσμον παρέχουσι τῷ γῆρα.

Ὁ Παρθενῶν

Ὁ Παρθενῶν, τὸ τῆς Ἀθηνᾶς παρθένου ἱερόν, ὑπεεῖχε πάντων τῶν ἐν ταῖς Ἀθήναις ἱερῶν μεγέθει τε καὶ κάλλει. Πάντα οὖν τὰ τῶν Ἑλλήνων γένη ἐθαύμαζε τὸν νεῶν τοῦ τε κάλλους ἕνεκα καὶ τοῦ μεγέθους. Ἐνδον δ'

ἦν τὸ τῆς Ἀθηναῖς ἄγαλμα ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος, ἔργον Φειδίου. Ἐν τοῖς Παναθηναίοις, ἀνὰ τέτταρα ἔτη γιγνομένοις, πολλὰ δῶρα ὑπὸ τῶν τῆς Ἑλλάδος ἔθνῶν τῇ θεᾷ ἐφέρετο.

Σοφοκλῆς καὶ Ἀριστοφάνης

Πλησίον τοῦ Παρθενῶνος τοῦ ἐν Ἀθήναις τὸ θέατρον τὸ τοῦ Διονύσου ἦν. Ἐκεῖ ἐδίδασκεν ὁ μὲν Σοφοκλῆς τραγωδίας, ὁ δ' Ἀριστοφάνης κωμῶδιαις. Πάντες οἱ Ἕλληνες ἐθαύμαζον τὸν Σοφοκλέα καὶ τὸν Ἀριστοφάνη, τοὺς ἐνδόξους ποιητάς. Μεγάλα οὖν καὶ κλυτὰ λέγεται τὰ τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους ὀνόματα. Τῷ Σοφοκλεῖ χρόνοις ὕστερον οἱ Ἀθηναῖοι ἔθουον ὡς θεῷ καὶ εἰκόνας αὐτῷ πολλὰς ἰδρύνοντο. Τῶν δὲ τοῦ Σοφοκλέους τραγωδιῶν ὑπερέχει μάλιστα Οἰδίπους Τύραννος.

Вправа 2. Поясніть семантику грецьких власних імен:

Ἀντισθένης	Ἀριστοτέλης	Πατροκλῆς
Ἐρατοσθένης	Διογένης	Περικλῆς
Κλεισθένης	ᾠριγένης	Ἐμπεδοκλῆς
Ἀριστοφάνης	Ἴπποκράτης	Σοφοκλῆς

Вправа 3. Визначте етимони та поясніть їх семантичні зміни:

антипатія	генетика	етика	генеалогія
антологія	демократія	етнографія	патологія
барометр	епос	монада	симпатія

§ 85. Іменники з основами на *ι/ε, υ/ε*

У *nominativus singularis* іменники з основами на *-ι*, які виключно – баритони і майже всі – жіночого роду, закінчуються на *-ις*; середнього – на *-ι*.

Іменники з основами на *-υ* – в *nominativus singularis* закінчуються: чоловічого і жіночого родів – на *-υς*, середнього – на *-υ*.

Існує декілька прикметників двох та одного закінчень, які відмінюються за зразком іменників на *-ι*: ἴδρις, ἴδρι *досвідчений*, τρόφις, τρόφι *відкормлений, великий*, νῆστις (*gen. νήστιος*) *голодний*, εἰβοτρις, εἰβοτρου *багатий виноградом*.

Парадигми:

парокситони:	ἡ πόλις, εως	<i>місто</i>
	τὸ ἄστυ, εως	<i>столиця</i>
проперіспомени:	ὁ πῆχυς, εως	<i>лікоть</i>
пропарокситони:	ἡ ἀκρόπολις, εως	<i>акрополь</i>
	ὁ πέλεκυς, εως	<i>сокира</i>

Singularis

<i>nom.</i>	πόλις	ἄστυ	πῆχυς	ἀκρόπολις	πέλεκυς
<i>gen.</i>	πόλε-ω ³¹	ἄστε-ως	πήχε-ως	ἀκροπόλε-ως	πελέκε-ως
<i>dat.</i>	πόλει	ἄστει	πήχει	ἀκροπόλει	πέλεκει
<i>acc.</i>	πόλι-ν	ἄστυ	πήχυ-ν	ἀκρόπολι-ν	πέλεκυ-ν
<i>voc.</i>	πόλι	ἄστυ	πήχυ	ἀκρόπολι	πέλεκυ

³¹ Форма *gen. sing.* на $\square\mu\cdot\epsilon\tau$ виникла із форми на $\sim\sim\square\epsilon\tau$ внаслідок перестановки кількості голосних: $\square\square\epsilon\bullet\mu\cdot\epsilon\tau < *\square\square\bullet\sim\sim\square\epsilon\tau$ $\square\sim\sim\epsilon\mu\mu\cdot\epsilon\tau < *\square\sim\sim\mu\sim\sim\square\epsilon\tau$ тощо. Наголос же залишається без змін на третьому складі від кінця слова. Це так званий *genetivus atticus*.

Pluralis

nom., acc., voc.	πόλεις	ἄστυ	πήχεις	ἄκροπόλεις	πελέκεις
gen.	πόλε-ων ³²	ἄστε-ων	πήχε-ων	ἄκροπόλε-ων	πελέκε-ων
dat.	πόλε-σι(ν)	ἄστε-σι(ν)	πήχε-σι(ν)	ἄκροπόλε-σι(ν)	πελέκε-σι(ν)

§ 86. Прикметники з основами на υ/ε

Прикметники трьох родових закінчень на -υς, -εία, -υ у формах чоловічого і середнього родів відмінюються за зразком іменників з основами на -υ (πήχυς, ἄστυ), за винятком genetiivus singularis, що закінчується на εος (γλυκέος < *γλυκε□ος) та nom., acc., voc. sing. середнього роду, де зберігається неконтрагована форма: γλυκέα (пор. ἄστυ < *αστεα).

Форми жіночого роду в nominativus singularis закінчуються на εία: γλυκεία з *γλυκε□ια і відмінюються як іменники першої відміни з основами на -α типу βασιλεία.

Майже всі прикметники у nom. sing. чоловічого і середнього родів – окситони, жіночого – періспомени. Винятки: ἥμισυς, ἡμίσεια, ἥμισυ *половинний*; θήλυς, θήλεια, θήλυ *жіночий*.

Деякі прикметники можуть мати два родових закінчення: (ἄδακρυς, ἄδακρυ *безслізний*, σύνοφρυς, σύνοφρυ *хмурний*) або одне закінчення (δίπηχυς, εος *розміром у два лікті*).

Парадигма:

γλυκύς, γλυκεία, γλυκύ *солодкий*

	Singularis			Pluralis		
	m	f	n	m	f	n
nom.	γλυκύς	γλυκεία	γλυκύ	γλυκείς	γλυκεῖαι	γλυκέα
gen.	γλυκέος	γλυκείας	γλυκέος	γλυκέων	γλυκειῶν	γλυκέων
dat.	γλυκεῖ	γλυκεία	γλυκεῖ	γλυκέσι(ν)	γλυκεῖαις	γλυκέσι(ν)
acc.	γλυκύν	γλυκείαν	γλυκύ	γλυκείς	γλυκεῖας	γλυκέ-α
voc.	γλυκύ	γλυκεία	γλυκύ	γλυκείς	γλυκεῖαι	γλυκέ-α

³² Наголос у формі gen. plur. перебуває на третьому складі від кінця під впливом пропарокситонічних форм gen. sing.

§ 87. Іменники з основами на *ευ/ε* (□)

Іменники з основами на *ευ/ε*, яких у грецькій мові значна кількість, називають діючу особу, професію чи соціальний статус. Усі вони – чоловічого роду й окситони: ἵππεύς *вершник*, γραμματεὺς *писар*, ἱερέυς *жрець*.

Основи на *-ευ* виступають перед приголосними звуками: перед сигматичним закінченням *nominativus singularis* та початковою *σ* закінчення *dativus pluralis*, а також у *vocativus singularis*; перед голосними звуками залишається лише *ε*.

Первісно основи таких іменників закінчувались на *η* □, де після випадіння □ □ відбулась часокількісна метатеза: βασιλέως < *βασιληος, перед початковими приголосними звуками закінчень *η* □ змінилось на *ευ*: βασιλεύς < *βασιλη□ς.

Парадигма:

ὁ βασιλεύς, ἕως цар

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
<i>nom.</i>	ὁ	(*βασιλη□ς)	βασιλεύς	οἱ	(*βασιληες)	βασιλείς
<i>gen.</i>	τοῦ	(*βασιληος)	βασιλέως	τῶν	(*βασιληων)	βασιλέων
<i>dat.</i>	τῷ	(*βασιληι)	βασιλεῖ	τοῖς	(*βασιλησιν)	βασιλεῦσι(ν)
<i>acc.</i>	τὸν	(*βασιληα)	βασιλέα	τούς	(*βασιληας)	βασιλέας
<i>voc.</i>	ὦ		βασιλεῦ	ὦ		βασιλείς

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἐν τῇ τῶν τυφλῶν πόλει ὁ ἑτερόφθαλμος βασιλεύει. У державі сліпих і одноокий – цар (лат. *inter caecos luscus rex*).

Ἀρχὴ ἡμισυ παντός. Початок – половина справи (лат.: *initium dimidium facti est*).

Γαστήρ παχῆα λεπτὸν οὐ τίκτει νοῦν. Повний живіт не породжує тонкого розуму (лат.: *plenus venter non studet libenter* – повний живіт не вчиться охоче).

Τὸ μεταβουλεύεσθαι Ἐπιμηθέως ἔργον, οὐ Προμηθέως. Змінювати рішення – справа Епіметея, а не Прометея. (Вислів побудований на протиставленні значень імен: Προμηθεύς *повернений розумом вперед, тобто передбачливий*, Ἐπιμηθεύς *повернений розумом назад*).

Οὐδείς μάντις τῶν μελλόντων (Σοφοκλῆς). Ніхто не може передбачити майбутнє.

Βραχὺς μὲν ὁ βίος, ἡ δὲ τέχνη μακρά (Ἰπποκράτης). Життя коротке, а мистецтво довговічне.

Καιρὸς βραχὺ μέτρον ἔχει (Πίνδαρος). У зручній нагоді – коротка міра (пор. лат.: *carpe diem* лови день).

Συντέμνειν πολλοὺς ἐν βραχεί λόγους (Ἀριστοφάνης). Стисло висловлювати багато думок (пор. лат.: *non multum, sed multa* не багато <сказаного>, але багато <сказано>).

Ἐκδεχόμενοι τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν (Βιβλία). Очікуючі руху води (у бездіяльності марно на щось сподіватися).

ΟΡΗ		ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ πίστις		віра, переконання
ἡ πόλις		держжава
ἡ πολιτεία	державний лад, громадянство, громадянське право	
ὁ πολίτης		громадянин
ἡ σκέψις, ἡ ζήτησις		дослідження
ἡ γένεσις		становлення, зародження
ἡ ἔπαψις, ἡ ὄρεξις		збудження
ἡ μίμησις, τὸ μίμημα		наслідування
ἡ ἀνάπαυσις		відпочинок
ἡ νέμεσις		обурення
ἡ ὀφέλεια, τὸ ὀφέλιμον, τὸ κέρδος, τὸ συμφέρον, τὸ λυσιτελές		вигода, користь
ὁ ὀρισμός, τὸ ὄρος, ὁ λόγος		визначення, термін

Вправа 1. Утворіть і провідніняйте словосполучення:

ясний погляд:	κοζην τρογνεць:	зелений перець:
ἡ ὄψις, εως	ὁ Τρώς, ωός	τὸ πέπερι, εως
ποгляд	τρογνεць	перець
φανерός, 3	πᾶς, πᾶσα, πᾶν	χλωρός, 3
ясний	κοζην	зелений

Βήματα 2. Прочитайте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

1) Ἡ τύραννος πάλαι ἦν οὐ μόνον ἐν τῇ τῶν Ἀθηναίων πόλει, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων πόλεσιν. 2) Φύσεως κακῆς σημείον ἐστὶν ὁ φθόνος. 3) Ξενοφῶν τὴν Κύρου ἀνάβασιν καὶ τὴν τῶν Ἑλλήνων κατάβασιν ἀνέγραψεν. 4) Ὁ ἄνθρωπος συνέσει ὑπερέχει τῶν ἄλλων ζῶων. 5) Περικλῆς πολλοὺς καὶ εὐκλείς τεχνίτας μεταπεμφάμενος ἐκέλευσε τὴν ἀκρόπολιν ἐπιφανέσιν ἱεροῖς τε καὶ ἔργοις κοσμήσαι. 6) Οἱ Ἀθηναῖοι τὰς Ἀθήνας μόνας ὠνόμαζον ἄστν. 7) Ἐν τῇ τῶν Ἀθηναίων ἀκροπόλει ἐστὶν ὁ Παρθενῶν, Ἴκτινου καὶ Καλλικράτους ἔργον. 8) Οἱ Ῥωμαῖοι τὴν Σικελίαν τοῦ ἄστεως ταμείον ὠνόμαζον. 9) Τὸ δὲ βασιλέων γένος εἶναι ἐνομίζετο θεῖον· ἀνέφερον γὰρ τὸ γένος οὐ μόνον εἰς τοὺς ἥρωας, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς θεοὺς. 10) Ἐν τῇ Αἰγύπτῳ τάξεις τῶν πολιτῶν ἦσαν ἕξ· τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἱερέων καὶ τῶν μαχίμων καὶ τῶν νομέων καὶ τῶν γεωργῶν καὶ τῶν τεχνιτῶν. 11) Ἀγαμέμνωνος καὶ Ἀχιλλέως ἕρις τοῖς Ἀχαιοῖς δεινῶν κακῶν αἰτία ἦν. 12) Αἶακος τὰς Ἄιδου κλείς ἐφύλαττεν. 13) Ἀθηναίους καὶ ἕξω τῆς πόλεως ἐν τοῖς δήμοις καὶ κατὰ τὰς ὁδοὺς θεῶν ἐστὶν ἱερά, καὶ ἡρώων καὶ ἄλλων τάφοι. 14) Οἱ ὄφεις ἐσθίουσιν ὄριθας καὶ θηρία καὶ καταπίνουσι τὰ ὕα. 15) Ὀμηρος τὸν Νέστορα γλυκὺν Πυλίων ἀγορητὴν προσαγορεύει. 16) Οὐκ αἰεὶ πείθει ὁ μακρὰ λέγων· πολλάκις δὲ καὶ βραχέος λόγου δεινὴ ἐστὶν ἡ δύναμις. 17) Αἱ τῶν εὐρέων καὶ βαθέων ποταμῶν διαβάσεις οὐ ῥάδιαι εἰσιν. 18) Ἡ τῶν γυπῶν ὄψις ὀξεία ἐστὶν. 19) Βαθεῖς εἰσι πολλάκις οὐ ταχεῖς ποταμοί, ἀλλὰ βραδεῖς. 20) Ἡ τῶν λεόντων ἰσχὺς ἐστὶ οὐ μόνον ἐν ὀξέσιν ὄνου καὶ ὀδοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν ταχεῖ δρόμῳ καὶ βαρεῖα φωνῇ.

Σόλων

Σόλων Ἀθηναῖος διὰ τὴν σοφίαν ἔνδοξος ἦν ἐν τοῖς Ἀθηναίοις. Δύναμιν δ' ἐν τῇ πόλει κτησάμενος τὸν δῆμον ἠλευθέρωσεν ἐν βραχεῖ χρόνῳ· ἐκώλυσε γὰρ δανεῖζειν ἐπὶ τοῖς σώμασι καὶ ἀποκοπὰς ἐποίησεν, ἃ σεισάχθειαν οἱ Ἀθηναῖοι ὠνόμαζον, ὡς ἀποσεισάμενοι τὸ βαρὺ. Τὰς δ' ἀρχὰς ἐποίησε κληρωτὰς ἐκ προκρίτων. Διατάξας δὲ τὰ τῆς πόλεως βαθύδοξος ἐκ τῆς πατρίδος ἀπεχώρησεν.

ЛЕКЦІЯ 15

§ 88. Іменники *πατήρ, μήτηρ, θυγάτηρ, γαστήρ, Δημήτηρ*

У іменників типу *ὁ πατήρ, ἡ μήτηρ* відбувається кількісне чергування трьох основ:

на подовженому ступені із η, яка виступає лише у *nom sing*;
на повному ступені з ε у *acc. i voc. sing. та nom., gen., acc. plur.*;
на нульовому ступені в *gen. i dat. sing. та dat. plur.*

У *vocativus singularis* усі вони мають наголос на першому складі.

Парадигми:

ὁ πατήρ, πατρός *батько*
ἡ μήτηρ, μητρός *мати*
ἡ θυγάτηρ, θυγατρός *донька*

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
<i>nom.</i>	<i>πατήρ</i>	<i>μήτηρ</i>	<i>θυγάτηρ</i>	<i>πατέρ-ες</i>	<i>μητέρ-ες</i>	<i>θυγατέρ-ες</i>
<i>gen.</i>	<i>πατρ-ός</i>	<i>μητρ-ός</i>	<i>θυγατρ-ός</i>	<i>πατέρ-ων</i>	<i>μητέρ-ων</i>	<i>θυγατέρ-ων</i>
<i>dat.</i>	<i>πατρ-ί</i>	<i>μητρ-ί</i>	<i>θυγατρ-ί</i>	<i>πατράσι(ν)</i>	<i>μητράσι(ν)</i>	<i>θυγατράσι(ν)</i>
<i>acc.</i>	<i>πατέρ-α</i>	<i>μητέρ-α</i>	<i>θυγατέρ-α</i>	<i>πατέρ-ας</i>	<i>μητέρ-ας</i>	<i>θυγατέρ-ας</i>
<i>voc.</i>	<i>πάτερ</i>	<i>μήτερ</i>	<i>θύγατερ</i>	<i>πατέρ-ες</i>	<i>μητέρ-ες</i>	<i>θυγατέρ-ες</i>

За зразком іменника *ὁ πατήρ* відмінюється *ἡ γαστήρ, γαστρός шлунок*. Ім'я *ἡ Δημήτηρ Деметра* має такі відмінкові форми:

gen. *Δήμητρος* *acc.* *Δήμητρα*
dat. *Δήμητρι* *voc.* *Δήμητερ*

§ 89. Іменники *άνήρ, γυνή, υἱός*

Відмінювання іменника *ὁ άνήρ, άνδρός чоловік* нагадує відміну *ὁ πατήρ*, лише у непрямих відмінках та називному відмінку множини з'являється звук δ поміж сонорними ν і ρ.

Іменник *ἡ γυνή, γυναικός жінка* має основу *γυναικ-*; у кличному відмінку однини відпадає кінцева κ. Наголос у родовому і давальному

відмінках однини і множини падає на останній склад за аналогією до відповідних форм іменника ὁ ἀνήρ.

Іменник ὁ υἱός, οὗ або ἑός *син* має дві парадигми: за зразком іменників другої відміни або за третьою відміною прикметників з основою на -υ.

	<i>Singularis</i>				<i>Pluralis</i>	
nom.	ἀνήρ	γυνή	υἱός	ἄνδρ-ες	γυναῖκ-ες	υἱοί, υἱεῖς
gen.	ἀνδρ-ός	γυναικ-ός	υἱοῦ, υἱέος	ἀνδρ-ῶν	γυναικ-ῶν	υἱῶν, υἱέων
dat.	ἀνδρ-ί	γυναικ-ί	υἱῶ, υἱεῖ	ἀνδράσι(ν)	γυναίξι(ν)	υἱοῖς, υἱέσι
acc.	ἄνδρ-α	γυναῖκ-α	υἱόν	ἄνδρ-ας	γυναῖκ-ας	υἱούς, υἱεῖς
voc.	ἄνερ	γύναι	υἱέ	ἄνδρ-ες	γυναῖκ-ες	υἱοί, υἱεῖς

§ 90. Іменники Ζεύς, Ἄρης, Πνύξ

У іменника ὁ Ζεύς *Зевс* чергуються дві основи: Ζευ < *Ζηυ у ном. і voc. та – в решти відмінків – Δι < *Δι□. Обидві форми походять від спільної *Διη□, в якій η□ перед σ перейшло в ευ (під впливом βασιλεύς), а δј дало ζ.

Іменник ὁ Ἄρης *Арес* відмінюється за зразком іменників із чергуванням кінцевих голосних звуків основи (πόλις, βασιλεύς).

У слові ἡ Πνύξ *Пнікс* (пагорб у Афінах, де відбувались народні збори) в непрямих відмінках виступає основа Πυκν-.

nom.	Ζεύς	Ἄρης	Πνύξ
gen.	Δι-ός	Ἄρε-ως	Πυκν-ός
dat.	Δι-ί	Ἄρει	Πυκν-ί
acc.	Δί-α	Ἄρη(ν)	Πύκν-α
voc.	Ζεῦ	Ἄρες	

§ 91. Іменник ναῦς

Іменник ἡ ναῦς *корабель* мав первісно основу *να□. При відмінюванні інтервокальна □□зникла, а α перейшла в η. У genetivus singularis *να□ος > *ναος > *νηος і, нарешті, внаслідок часокількісної метатези постала форма νεώς.

Перед приголосними звуками α□ перейшло в αυ. Nominativus singularis вплинув на форми знахідного відмінка обох чисел.

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
<i>nom.</i>	ἦ	(*να□ς)	ναῦς	αἶ	(*να□ες)	νη-ες
<i>gen.</i>	τῆς	(*να□ος)	νε-ώς	τῶν	(*να□ων)	νε-ῶν
<i>dat.</i>	τῇ	(*να□ι)	νη-ί	ταῖς	(*να□σι)	ναυ-σί(ν)
<i>acc.</i>	τὴν	ναῦν		τάς	ναῦς	

§ 92. Именники *πρεσβευτής, μάρτυς, κύων*

Іменник ὁ πρεσβευτής *посол* в однині відмінюється за першою відмінною, а в множині використовують субстантивовані форми прикметника третьої відміни *πρέσβυς старий*.

У іменників ὁ μάρτυς *свідок* та ὁ або ἡ κύων *собака* чергуються дві основи: одна – в *nominativus singularis*, інша – в решті відмінкових форм.

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
<i>nom.</i>	πρεσβευτής	μάρτυς	κύων	πρέσβεις	μάρτυρ-ες	κύν-ες
<i>gen.</i>	πρεσβευτοῦ	μάρτυρ-ος	κυν-ός	πρέσβε-ων	μαρτύρ-ων	κυν-ῶν
<i>dat.</i>	πρεσβευτῇ	μάρτυρ-ι	κυν-ί	πρέσβε-σι(ν)	μάρτυ-σι(ν)	κυσί(ν)
<i>acc.</i>	πρεσβευτήν	μάρτυρ-α	κύν-α	πρέσβεις	μάρτυρ-ας	κύν-ας
<i>voc.</i>	πρεσβευτά	μάρτυς	κύον	πρέσβεις	μάρτυρ-ες	κύν-ες

§ 93. Именники *δόρυ, γόνυ, οὖς, ὕδωρ, ὄναρ, φρέαρ, ἥπαρ, ἡμαρ*

У відміні цих іменників чергуються різні основи: в усіх відмінках, окрім називного однини, виступають основи на -τ; відмінюються вони за зразком іменників третьої відміни на -τ (тип *σῶμα*).

Парадигми:

τὸ δόρυ, δόρατος	<i>спис</i>	τὸ ὄναρ, ὀνείρατος	<i>сон</i>
τὸ γόνυ, γόνατος	<i>коліно</i>	τὸ φρέαρ, φρέατος	<i>колодязь</i>
τὸ οὖς, ὠτός	<i>вухо</i>	τὸ ἥπαρ, ἥπατος	<i>печінка</i>
τὸ ὕδωρ, ὕδατος	<i>вода</i>	τὸ ἡμαρ, ἡματος	<i>день</i>

Singularis

<i>nom., acc., voc.</i>	δόρυ	γόνυ	οὖς	ὔδωρ	ὄναρ
<i>gen.</i>	δόρατος	γόνατος	ώτός	ὔδατος	ὄνείρατος
<i>dat.</i>	δόρατι	γόνατι	ώτί	ὔδατι	ὄνείρατι

Pluralis

<i>nom., acc., voc.,</i>	δόρατα	γόνατα	ῶτα	ὔδατα	ὄνείρατα
<i>gen.</i>	δοράτων	γονάτων	ῶτων	ὔδάτων	ὄνειράτων
<i>dat.</i>	δόρασι	γόνασι	ώσί	ὔδασι	ὄνείρασι

§ 94. Морфологічне освоєння українською мовою запозичених грецьких іменників I-III відмін

Для грецьких іменників першої відміни жіночого роду на -η традиційною є заміна закінчення на -а: *νύμφη німфа*, *νίκη Ніка*, *Λήθη Лета* (але *ἀκμή акме*). Іменники на -α залишаються без змін: *ἀγορά агора*, *Ἀθηνᾶ Афіна*, *γυμνασία гімназія*. Іменники чоловічого роду першої відміни втрачають закінчення -ης: *δεσπότης деспот*, *ἀθλητής атлет*, *ἀσκητής аскет*, *Εὐριπίδης Евріпід*.

Окремо слід сказати про численну кількість субстантивованих прикметників жіночого роду, які морфологічно "зливаються" з іменниками I відміни: *ῥητορική (τέχνη) риторика*, *πολιτική (τέχνη) політика*, *διαλεκτική (τέχνη) діалектика*; *φυσική (ἐπιστήμη) фізика*, *κυβερνητική (ἐπιστήμη) кібернетика*, *μετρική (ἐπιστήμη) метрика* та інші назви наук і мистецтв.

В іменників чоловічого та жіночого роду другої відміни відкидається закінчення -ος: *ἄγγελος ангел*, *πάπυρος папір*, *Ὅμηρος Гомер*. Виняток становлять назви островів, які майже всі зберігають первісне звучання: *Ῥόδος Родос*, *Λέσβος Лесбос* (але *Κύπρος Кіпр*). Грецькі іменники обох родів в українській мові стають чоловічого роду. Іменники середнього роду найчастіше втрачають закінчення *ου*: *σύμβολον символ*, *εἶδωλον ідол*, *Λύκειον ліцей*; інколи залишаються із закінченням: *ἤλεκτρον електрон*. Вони можуть отримувати інший граматичний рід: *ἔλαιον елей*, *εἰδύλλιον ідилія*, *βιβλία біблія*.

Запозичені іменники третьої відміни часто змінюють категорію роду: переважно стають чоловічого роду, рідше – жіночого, і зовсім не зберігають категорію середнього роду.

Грецькі іменники з основами на сонорні (ν, ρ) реципінуються в формі називного відмінка однини, тому в українській мові належать до чоловічого роду другої відміни: "Ελλην *еллін*, ἡγεμών *гегемон*, ῥήτωρ *ритор*, αἶθήρ *ефір*, νέκταρ *нектар*.

Іменники з основами на губні, передньоязикові і задньоязикові приголосні звуки можуть зберігатись у формі *nominativus singularis*: Χέωψ *Хеопс*, ἔρωσ *ерос*, φλόξ *флос*, Σφίγξ *сфінкс*. Частіше від грецької основи утворюються форми за зразком іменників жіночого роду першої відміни (це – переважно жіночого роду, які в *genetivus singularis* закінчуються на -δος): Ἰλιάς *Іліада*, Ἑλλάς *Еллада*, χλαμύς *хламида*, λαμπάς *лампада*, але й φάλαγξ *фаланга*, чи за зразком іменників чоловічого роду другої відміни (це – переважно грецькі чоловічі імена чи етноніми): Ἀραψ *араб*, Αἰθίοψ *ефіон*, Κύκλωψ *циклон*.

Грецькі іменники з основами на ντ входять у морфологічну систему української мови у формі їх чистої основи: γίγας *гігант*, ἄρχων *архонт*, Ἄτλας *Атлант*.

У слів на -ις (*gen.* -εως) здебільшого втрачається закінчення *nominativus singularis*, і вони стають чоловічого (або жіночого) роду: ἀνάμνησις *анамнез / анамнеза*, ἀνάλυσις *аналіз / аналіза*. Якщо ж після втрати -ις додається закінчення -а, тоді вони переходять до розряду іменників жіночого роду: ὑπόθεσις *гіпотеза*, περίφρασις *перифраза*. Інколи вони зберігають форму *nominativus singularis*: πόλις *поліс*, ἀποκάλυψις *апокаліпсис*.

Іменники на -εύς майже завжди залишаються і в українській мові чоловічого роду, із закінченням -ей: βασιλεύς *басилей*, Ὀρφεύς *Орфей*, але Ἀχιλλεύς *Ахілл*; ἀμφορεύς *амфора*.

Грецькі іменники середнього роду отримують інший граматичний рід. Слова з основами на -τ або відкидають α і стають чоловічого роду: δίπλωμα *диплом*, σύμπτωμα *симптом*, або зберігають форму *nominativus singularis* без змін і стають жіночого роду: δόγμα *догма*, πρίσμα *призма*. Іменники типу γένος переходять у розряд українських іменників чоловічого роду, або залишаючись у формі *nominativus singularis*: ἔπος *епос*, μέλος *мелос*, або відкидаючи -ος: γένος *ген*.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Κακοῦ ἀνδρὸς δῶρ' ὄνησιν οὐκ ἔχει. Дарунки лихої людини користі не приносять.

Ὁ ἕξεστι Δί, οὐκ ἕξεστι βοί. Що дозволяється Зевсові, того не можна бикові (лат. quod licet Jovi, non licet bovi).

Τῷ Δι πλούτου περὶ ἐρίζειν. Змагатись у багатстві з Зевсом.

Ἐν ὕδατι γράφειν. Писати на воді.

Πυρὸς καὶ ὕδατος εἶργεσθαι. Позбавляти вогню і води, тобто громадянських прав (лат. aqua ignique interdici).

Γῆν καὶ ὕδωρ αἰτεῖν. Вимагати землі і води (тобто капітуляції; aquam terramque petere).

Ἐπὶ κυνὶ або ὑπὸ κύνα. Під час канікул, на дозвіллі. (Час появи сузір'я Великого Пса, схід найяскравішої зірки якого Canicula припадає на середину липня).

Ὁ πόλεμος πατὴρ ἀπάντων (Ἡράκλειτος). Війна (боротьба) – батько всього.

Ἀεὶ εὖ πίπτουσιν οἱ Διὸς κύβοι (Σοφοκλῆς). Гральні кості Зевса завжди випадають правильно (тобто долі не уникнути).

Ἄρης οὐδέν τῶν κακῶν λωτίζεται (Σοφοκλῆς). Арес не вибирає собі жертв з нікчемних людей.

Εἰσὶ μητρὶ παῖδες ἄγκυραι βίου (Σοφοκλῆς). Діти для матері – якір у житті.

Ἐνιοὶ δὲ πολίων μὲν δεσπόζουσι, γυναῖξί δὲ δουλεύουσιν (Δημοκρίτης). Деякі, хоч і державами керують, перебувають у рабстві в жінок.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
τὸ κτήμα, τὰ κτήματα, ἡ κτήσις, τὰ χρήματα	майно
ὁ ἀήρ	повітря
τὸ πῦρ	вогонь
τὸ ὕδωρ	вода
ἡ ἕχθρα, τὸ νεῖκος	ворожнеча
τὸ ἄθλον, τὸ γέρας, ὁ μισθός, αἱ τιμαί	нагорода

ΟΡΗ	ТЕРМІНИ
ἡ φιλία	дружба
τὸ κάλλος	краса
ἡ ἐλευθερία	свобода, незалежність
ἡ ἐλευθεριότης	щедрість
ἡ ἀνελευθερία	скупість

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте граматичні форми, перекладіть:

1) Οἱ Λακεδαιμονίων παῖδες οὐκ ὕβριν, ἀλλ' αἰδῶ τῶν γερόντων καὶ τῶν πατέρων εἶχον. 2) Περσεφόνην, τῆς Δήμητρος θυγατέρα, Πλούτων λέγεται ἐκ τῆς γῆς ἀρπάσαι καὶ εἰς Ἄιδου κομίσασθαι. 3) Ὡς ἀγαθοὶ παῖδες κόσμος εἰσὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός, οὕτως οἱ κακοὶ αἰσχύνην φέρουσι τοῖς τε πατράσι καὶ ταῖς μητράσιν. 4) Τὴν Ἄττικὴν καὶ Εὐβοίαν καὶ Σαλαμίνα νῆες ἐφύλαξαν ἑκατόν. 5) Οἱ τῶν Ῥωμαίων ποιηταὶ Ἄρεως υἱὸν λέγουσιν εἶναι τὸν Ῥωμόλον, ὃ δ' Ἄρης παῖς ἦν Διός. 6) Σώφρων μὲν υἱὸς εὐφραίνει τὸν πατέρα, ἄφρων δὲ λυπεῖ τὴν μητέρα. 7) Οἱ παλαιοὶ ἐνόμιζον τὰ ὀνειράτα ἐκ Διὸς εἶναι. 8) Τῆς μὲν ἡμέρας οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ὄτων ὑπερέχουσιν, τῆς δὲ νυκτὸς τὰ ὄτα τῶν ὀφθαλμῶν. 9) Οἱ στρατιῶται τὰ μὲν δόρατα ἐν ταῖς δεξιαῖς, τὰς δὲ ἀσπίδας ἐν ταῖς ἀριστεραῖς εἶχον. 10) Ὅμηρος λέγει, ὅτι τὰ μέλλοντα ἐν τοῖς τοῦ Διὸς γόνασι κείται. 11) Ναῦς οἱ Κορίνθιοι ἔστειλλον ναυμαχίας ἀποπειρασόμεναι πρὸς τὴν ἐν Ναυπάκτῳ φυλακὴν. 12) Ἦν Κύρῳ τὸ σημεῖον· τὸ ἀετὸς χρυσοῦς ἐπὶ δόρατος μακροῦ. 13) Φρέατα μὲν διὰ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἐστίν, πηγὴ δὲ μόνη. 14) Πρὸς τὸν λαγῶ, ὅτι ἐν σκοτεινῇ νέμεται, κύνας τρέφομεν. 15) Ἡ τῶν ἀνδρῶν ἀνδρεία ἀγαθὸν ἄστεως τείχος εἶναι λέγεται. 16) Οἱ βάρβαροι πόλιν ἐκπολιορκήσαντες τοὺς μὲν ἀνδρας ἀπέκτεινον, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας εἰς δουλείαν ἤγον. 17) Εὐπειθεῖς υἱεῖς ἡδονὴ εἰσὶ τῶν γονέων. 18) Τὰ ἀπὸ χιόνος καὶ κρυστάλλου ὕδατα φαυλά ἐστίν.

Αἱ Δαναΐδες

Δαναῶ μὲν, τῷ τῆς Λιβύης δεσπότη, πεντήκοντα θυγατέρας ἦσαν, Αἰγύπτῳ δὲ, τῷ τοῦ Δαναοῦ ἀδελφῷ, πεντήκοντα υἱοί. Στασιαζόντων δ' αὐτῶν περὶ τῆς ἀρχῆς ὁ Δαναὸς μετὰ τῶν θυγατέρων φεύγει εἰς Ἑλλάδα. Ἐκεῖ καὶ οἱ τοῦ Αἰγύπτου παῖδες ἦκον, τὰς τοῦ Δαναοῦ θυγατέρας νυμφεύσθαι βουλόμενοι. Ὁ δὲ Δαναὸς συνεχώρησε τὰς θυγατέρας

γυναϊκας αὐτῶν εἶναι, ἀλλὰ τῆς ἔχθρας οὐ παυσάμενος ἐπέταξε ταῖς θυγατράσι τοὺς ἄνδρας φονεῦσαι. Αἱ οὖν γυναῖκες, πειθόμενοι τῷ πατρὶ, ἐφόνευσαν τοὺς ἄνδρας νυκτός. Τοῦ δὲ τῶν ἀνδρῶν φόνου δίκην ἐν Ὑαιδου τίνουσιν ὕδωρ αἰεὶ ἐν κοσκίνῳ φέρουσαι.

Ζεὺς καὶ μέλιτται

Μέλιτται ἔπεμψαν δῶρῳ τῷ Διὶ πλῆθος γλυκέος μέλιτος καὶ ἔλεξαν·
 ὦ Ζεῦ, οἱ θρασεῖς ἄνθρωποι ἀρπάζουσι τὸ ἡμέτερον μέλι. Ὅτε δ' ἡ τοῦ χειμῶνος τραχεῖα ὥρα ἦκει, τροφήν οὐκ ἔχομεν. Πάρεχε οὖν ταῖς μελίτταις ὀξέα κέντρα. Ὅξέσι γὰρ κέντροις ἀποδιώξομεν τοὺς θρασεῖς ἀνθρώπους". Ὁ δὲ θεὸς ἠδόμενος μὲν δῶρῳ καὶ στέργων τοὺς ἀνθρώπους τε καὶ μελίττας ἔλεξεν· "ὦ μέλιτται, ἐπειδὴ βούλεσθε ὀξὺ κέντρον ἔχειν, ἔχετε τὸ κέντρον· ἀλλὰ λύπην τῷ ἀνθρώπῳ φερούσας τὰς μελίττας χρὴ τελευτῆσαι".

(Αἴσωπος)

Περὶ Ἀρτεμισίας

Ἀρτεμισία, ἡ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ βασίλεια, ἐστρατεύσατο μετὰ Ξέρξου ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας· ἐν δὲ τῇ περὶ Σαλαμίνα ναυμαχίᾳ καλὰ τῆς ἀνδρείας παρείχετο τεκμήρια. Ἐπεὶ δ' αἱ τῶν Ἑλλήνων νῆες τὰς τῶν Περσῶν ναῦς εἰς φυγὴν ἔτρεψαν καὶ ἐδίωκον, καὶ ἡ Ἀρτεμισία ἐν κινδύνῳ ἦν ὑπ' Ἀττικῆς νεῶς διωκομένη· τῆς γὰρ φυγῆς ἐκώλυον αὐτὴν ἄλλαι φίλιαι νῆες ἔμπροσθεν οὔσαι. Τότε δ' ἐμπίπτει ἡ βασίλεια φιλία νηὶ καὶ καταδύει αὐτήν· ὁ δὲ τριηράρχης τῆς Ἀττικῆς νεῶς νομίσας Ἑλληνίδα εἶναι τὴν τῆς Ἀρτεμισίας ναῦν ἐπαύσατο διώκων· Οὕτως ἔσωσεν Ἀρτεμισία τὸν βίον.

ПРИКМЕТНИК. ПРИСЛІВНИК. СТУПЕНІ ПОРІВНЯННЯ

ЛЕКЦІЯ 16

§ 95. Звичайний ступінь усіх прикметників

У грецькій мові, як і в латинській та українській, якісні прикметники мають три ступені порівняння:

звичайний, *gradus positivus*, ὁ θετικὸς βαθμός;
вищий, *gradus comparativus*, ὁ συγκριτικὸς βαθμός;
найвищий, *gradus surelativus*, ὁ ὑπερθετικὸς βαθμός.

У звичайному ступені (позитиві) прикметники класифікуються за кількістю родових закінчень і приналежністю до певних відмін, а для третьої відміни – і за основами.

§ 95.1. Прикметники трьох родових закінчень

I–II відміна

καλός, ἢ, ὄν гарний
δίκαιος, α, ον справедливий

контраговані

χρυσοῦς, ἦ, οὔν золотий
ἀργυροῦς, ἦ, οὔν срібний

аттичні

πλέως, πλέα, πλέων повний

I–III відміна

З основами на -ν

μέλας, μέλαινα, μέλαν чорний

з основами на -ντ

έκών, έκοῦσα, έκόν охочий
πάς, πάσα, πάν весь, кожен

з основами на -υ

γλυκύς, γλυκεία, γλυκύ солодкий

§ 95.2. Прикметники двох родових закінчень

II відміна

ἀθάνατος, ον безсмертний
βάρβαρος, ον варварський

III відміна

з основами на -ν

ευδαίμων, ευδαίμων щасливий

κонтραговανί
 εὔνους, εὔνουν *розважливий*
аттичні

ἱλεως, ἱλεων *милосердний*

з основами на -εσ
 εὐτυχής, εὐτυχές *щасливий*

з основами на -τ

εὐχαρις, εὐχαρι *приємний*

з основами на -ι

ἴδρις, ἴδρι *досвідчений*

з основами на -υ

ἄδακρυς, ἄδακρυ *безслізний*

§ 95.3. Прикметники одного родового закінчення

III відміна

з основами на ρ: μάκαρ, ρος *щасливий*

з основами на γ, κ, χ: ἄρπαξ, γος *хижий*

з основами на δ, τ: πένης, τος *бідний*

§ 96. Прикметники μέγας, πολύς

Прикметники μέγας, μεγάλη, μέγα *великий* та πολύς, πολλή, πολύ *численний* утворюють відмінкові форми від різних основ:

у називному і знахідному відмінках однини чоловічого і середнього родів мають основи μεγα-, πολυ- і форми за третьою відмінною;

у решті всіх родових форм виступають основи μεγαλο/α, πολλο/α з утворенням форм за першою та другою відміннами.

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	μέγας	μεγάλη	μέγα	μεγάλοι	μεγάλαι	μεγάλα
<i>gen.</i>	μεγάλου	μεγάλης	μεγάλου	μεγάλων	μεγάλων	μεγάλων
<i>dat.</i>	μεγάλῳ	μεγάλῃ	μεγάλῳ	μεγάλοις	μεγάλαις	μεγάλοις
<i>acc.</i>	μέγαν	μεγάλην	μέγα	μεγάλους	μεγάλας	μεγάλα
<i>nom.</i>	πολύς	πολλή	πολύ	πολλοί	πολλαί	πολλά
<i>gen.</i>	πολλοῦ	πολλῆς	πολλοῦ	πολλῶν	πολλῶν	πολλῶν

<i>dat.</i>	πολλῶ	πολλῇ	πολλῶ	πολλοῖς	πολλαῖς	πολλοῖς
<i>acc.</i>	πολύν	πολλήν	πολύ	πολλοῦς	πολλάς	πολλά

- Σ Прикметник πολλοί у значенні *багато*, численні вживається з іменником без артикля: πολλοί ἄνθρωποι *багато людей*. У формально предикативному положенні означає *більша частина*, *більшість*: πολλοὶ οἱ ἄνθρωποι *більшість людей*.

§ 97. Ступені порівняння прикметників з суфіксами -τερ-, -τατ-

Вищий ступінь (компаратив) утворюється за допомогою суфікса -τερ-, найвищий (суперлатив) має суфікс -τατ-; суфікси приєднуються до основи прикметника у формі чоловічого роду. Родові форми отримують закінчення і відмінюються, як прикметники першої та другої відмін.

<i>Positivus</i>	<i>Comparativus</i>	<i>Superlativus</i>
неконтраговані прикметники I–II відмін		
δίκαιος, α, ον <i>справедливий</i>	δικαιό-τερ-ος, α, ον	δικαιό-τατ-ος, η, ον
θερμός, η, ον <i>теплій</i>	θερμό-τερ-ος, α, ον	θερμό-τατ-ος, η, ον
прикметники II відміни		
ἔνδοξος, ον <i>славний</i>	ἐνδοξό-τερ-ος, α, ον	ἐνδοξό-τατ-ος, η, ον
прикметники III відміни з основами на -υ		
γλυκύς, εἶα, ύ <i>солодкий</i>	γλυκύ-τερ-ος, α, ον	γλυκύ-τατ-ος, η, ον
прикметники III відміни з основами на -εσ		
εὐτυχής, ἐς <i>щасливий</i>	εὐτυχέσ-τερ-ος, α, ον	εὐτυχέσ-τατ-ος, η, ον
прикметники III відміни з основами на -υ		
μέλας, αινα, αν <i>чорний</i>	μελάν-τερ-ος, α, ον	μελάν-τατ-ος, η, ον

Прикметник I–II відмін ἑρρώμενος *сильний* має ступені порівняння: ἑρρώμεν-έστερ-ος і ἑρρώμεν-έστατ-ος.

При прикметниках у вищому ступені та словах із компаративним значенням назва об'єкта, з яким проводиться порівняння, ставиться:

у родовому відмінку порівняння (genetivus comparationis): χιόνος λευκότερος *біліший від снігу*;

у називному відмінку із сполучником ἢ *ніж*: λευκότερος ἢ χίων *біліший, ніж сніг*.

Родовий відмінок розділовий (genetivus partitivus) завжди стоїть у предикативному положенні і вживається після:

прикметників у найвищому ступені: ὁ πρεσβύτατος τῶν παίδων *найстаріший з дітей*;

іменників та прикметників, що означають кількість чи міру: πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων *велика маса людей*;

займенників, числівників для виділення одного чи групи з решти схожих: τὶς ἡμῶν *хто з нас*, δέκα τῶν στρατιωτῶν *десять із воїнів*;

субстантивованих прикметників середнього роду: τὸ πολὺ τῆς στρατιᾶς *більша частина війська*.

§ 99. Ступені порівняння з суфіксами -ιον-, -ιστ-

Невелика кількість, але часто вживаних прикметників утворюють компаратив за допомогою суфікса -ιον- та суперлатив – за допомогою суфікса -ιστ-, які приєднуються до первісної основи слова. У вищому ступені прикметники чоловічого і жіночого родів у називному відмінку однини мають спільну форму на -ιον, середнього роду – на -ιον. У найвищому ступені до основи із суфіксом -ιστ- додаються родові закінчення I-II відмін прикметників.

<i>Positivus</i>		<i>Comparativus</i>	<i>Superlativus</i>
αἰσχρός, ἄ, ὄν	<i>ганебний</i>	αἰσχ-ίων, αἰσχ-ιον	αἰσχ-ιστ-ος, η, ον
ἐχθρός, ἄ, ὄν	<i>ворожий</i>	ἐχθ-ίων, ἐχθ-ιον	ἐχθ-ιστ-ος, η, ον
ἡδύς, εἶα, ὄν	<i>приємний</i>	ἡδ-ίων, ἡδ-ιον	ἡδ-ιστ-ος, η, ον

<i>Positivus</i>		<i>Comparativus</i>	<i>Superlativus</i>
κακός,ή,όν	поганий	κακ-ίων, κάκ-ιον	κάκ-ιστ-ος,η,ον
καλός,ή,όν	γαρний	καλλ-ίων, κάλλ-ιον	κάλλ-ιστ-ος,η,ον
μέγας,άλη,αν	великий	μείζ-ων, μείζ-ον	μέγ-ιστ-ος,η,ον
ῥάδιος,α,ον	легкий	ῥάων, ῥᾶον	ῥᾶστος,η,ον
ταχύς,εἶα,ύ	швидкий	θάττ-ων, θάττ-ον ³³	τάχ-ιστ-ος,η,ον

Прикметники в компаративі відмінюються за зразком прикметників третьої відміни з основами на -ον (тип εὐδαίμων, ον), лише у деяких відмінках існують паралельні форми без ν та з контрагованими ο та голосними закінчень.

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	καλλ-ίων	κάλλ-ιον	καλλ-ίων-ες, καλλίους	καλλ-ίων-α καλλίω
<i>gen.</i>	καλλ-ίων-ος		καλλ-ίων-ων	
<i>dat.</i>	καλλ-ίων-ι		καλλίοσι(ν)	
<i>acc.</i>	καλλ-ίων-α, καλλίω	κάλλ-ιον	καλλ-ίων-ας, καλλίους	καλλ-ίων-α καλλίω

§ 100. Суплетивні ступені порівняння

Ступені порівняння, форми яких утворюються від різних основ, називаються суплетивними. Суплетивізм форм від прикметників із значенням *хороший, поганий, великий* та їх антонімів характерний для індоєвропейських мов (пор. лат.: bonus – melior – optimus, укр.: хороший – кращий, нім.: gut – besser, англ.: good – better, фр.: bon – meilleur тощо).

<i>Positivus</i>	<i>Comparativus</i>	<i>Superlativus</i>
ἀγαθός, ή, όν	ἀμείνων, ἄμεινον	ἄριστος,η,ον
<i>хороший</i>	(у значенні суспільно-політичному)	

³³ Початкове τ переходить у θ за правилом дисиміляції придихових.

<i>Positivus</i>	<i>Comparativus</i>	<i>Superlativus</i>
	βελτίων, βέλτιον	βέλτιστος,η,ον
	(у значенні морально-етичному)	
	κρείττων, κρείττον	κράτιστος,η,ον
	(у відношенні сили)	
	λώων, λῶον	λῶστος,η,ον
	(у відношенні користі)	
κακός, ή, όν	κακίων, κάκιον	κάκιστος,η,ον
поганий	(у широкому розумінні)	
	χείρων, χείρον	χείριστος,η,ον
	(у суспільному та моральному аспектах)	
	ήττων,ήττον	ήκιστος,η,ον
	(у значенні слабості)	
μικρός, ά, όν	μικρότερος,α,ον	μικρότατος,η,ον
малий	έλάττων, έλαττον	έλάχιστος,η,ον
όλίγος, η, ον	όλίζων, όλιζον	όλίγιστος,η,ον
невеликий	μείων, μείον	
πολύς, πολλή, πολύ	πλείων, πλέον	πλείστος,η,ον
численний		

§ 101. Недостатні ступені порівняння

Деякі прикметникові форми у компаративі і суперлативі утворені від коренів інших частин мови (дієслова, числівника, прислівника), тому не мають форм позитива і зветься недостатніми.

<i>(Positivus)</i>	<i>Comparativus</i>	<i>Superlativus</i>
(άγχι)	άττων, άττον <i>ближчий</i>	άγγιστος,η,ον <i>найближчий</i>
–	δεύτερος,α,ον <i>наступний</i>	δεύτατος,η,ον <i>останній</i>
(έξ)	–	έσχατος,η,ον <i>крайній</i>
(πρό)	πρότερος,α,ον <i>раніший</i>	πρώτος,η,ον <i>перший</i>
(προυργίου)	προυργιαίτερος,α,ον <i>доцільніший</i>	προυργιαίτατος,η,ον
(φερ)	φέρτερος,α,ον <i>кращий</i>	φέρτατος,η,ον <i>відмінний</i>
(ύπερ)	ύπερτερος,α,ον <i>вищий</i>	ύπέρτατος,η,ον

<i>(Positivus)</i>	<i>Comparativus</i>	<i>Superlativus</i>
		<i>найвищий</i>
(ὕπό)	–	ὑπατος,η,ον <i>кращий</i>
–	ὑστερος,α,ον <i>пізніший</i>	ὑστατος,η,ον <i>найпізніший</i>

§ 102. Аналітичні ступені порівняння

Окрім синтетичних форм ступенів порівняння, утворених за допомогою суфіксів, існує також аналітичний – описовий – спосіб компарації прикметників:

для компаратива за допомогою прислівників *μᾶλλον*, *πλέον* *більше*, *дужче*: *μᾶλλον χαλεπός важчий*, *більш важкий*;

для суперлатива за допомогою прислівників *μάλιστα*, *πλείστα* *найбільше*, *надзвичайно*: *μάλιστα χαλεπός найважчий*.

§ 103. Прислівник (*adverbium*, ἐπίρρημα)

Прислівники за походженням бувають:

суфіксальними утвореннями від якісних прикметників;

застиглими відмінковими формами іменників, прикметників, займенників, дієприкметників;

утворюваними за допомогою відповідних суфіксів для позначення місця чи напрямку.

У ряді випадків встановити походження прислівника неможливо: *νῦν тепер*, *ἀεί завжди*, *αὐτίκα одразу* тощо.

§ 103.1. Прислівники, утворені від прикметників

Прислівники, як і якісні прикметники, від яких вони походять, мають ступені порівняння.

Звичайний ступінь прислівників закінчується на *-ως* і утворюється практично шляхом заміни закінчення родового відмінка множини *-ων* на *-ως*³⁴.

³⁴ Аналогічно відбувається витвір від деяких дієприкметників, напр. *θεόντως*.

<i>Прикметник</i>		<i>Прислівник</i>
<i>nom. sing.</i>	<i>gen. plur.</i>	
σοφός	σοφῶν	σοφῶς
δίκαιος	δικαίων	δικαίως
ἀπλοῦς	ἀπλῶν	ἀπλῶς
εὐτυχής	εὐτυχῶν	εὐτυχῶς
εὐδαίμων	εὐδαιμόνων	εὐδαιμόνως
ἡδύς	ἡδέων	ἡδέως
πᾶς	πάντων	πάντως

Вищий ступінь збігається із формою знахідного відмінка однини, а найвищий – знахідного відмінка множини середнього роду відповідного прикметника.

<i>Positivus</i>		<i>Comparativus</i>	<i>Superlativus</i>
σοφῶς	<i>μυδρο</i>	σοφώτερον	σοφώτατα
ταχέως	<i>швидко</i>	θᾶττον	τάχιστα
εὖ	<i>добре</i>	ἄμεινον, βέλτιον	ἄριστα, βέλτιστα

Σ Компаративні форми можуть підсилюватися словами: πολὺ *дуже*, πάντα *зовсім, цілком*; частками: ὡς, ὅτι, ἢ *як, якомога*.

§ 103.2. Прислівники, утворені не від прикметників

Прислівники, що походять від прикметників, можуть мати омонімічну із ними форму або закінчуватися на -ω. Прислівники місця на -ω (ἄνω *високо*, κάτω *низько*, πόρρω *далеко* тощо), а також ἐγγύς *близько* мають ступені порівняння на -τέρω, -τάτω (πόρρωτερόω – πόρρωτάτω, ἐγγυτέρω – ἐγγυτάτω). У ролі прислівників виступають іменники, прикметники і займенники в знахідному відмінку однини (рідше – множини): πολὺ *значно*, πρῶτον *спершу*, πρόφασιν *під приводом* тощо.

Іменники у давальному відмінку, які означають обставину чи спосіб дії, по суті, адвербіалізуються: σπουδῆ *старанно*, δημοσίᾳ *принародно*.

Прислівники місця утворюються від іменників, прикметників, займенників та інших прислівників за допомогою суфіксів:

на запитання *де?*:

- ι οἴκοι *вдома*
- σι Ἀθήνησι *в Афінах*
- θι ἄλλοθι *в іншому місці*
- ου πανταχοῦ *скрізь*

на запитання *куди?*:

- σε ἄλλοσε *в інше місце*
- δε Αθήναζε < * Ἀθηνασδε *в Афіни*

на запитання *звідки?*:

- θεν οἴκοθεν *з дому,*
Ἀθήνηθεν *з Афин.*

§ 104. Співвідносні прислівники

Прислівники, які в реченні перебувають у певному логічному і синтаксичному зв'язку (один із них містить запитання, інший, частково, – відповідь), називаються співвідносними.

За лексичним значенням співвідносні прислівники бувають: питальні, неозначені, вказівні, відносні, неозначено-відносні, заперечні.

Здебільшого початковий звук слова вказує на вид прислівника:

π- для питальних;

ὀπ- для неозначених;

τ- для вказівних;

οὐδ- для заперечних;

голосний з важким придихом – для відносних.

Питальні	Неозначені	Вказівні	Відносні	Неозн.-відносні	Заперечні
ποῦ <i>де</i>	πού <i>десь</i>	ἐνταῦθα, <i>έκει там</i>	οὗ, ἐνθα <i>де</i>	ὅπου <i>де б не</i>	οὐδαμοῦ <i>ніде</i>
πῆ <i>де, куди</i>	πή <i>якось</i>	τῆδε, ταύτη <i>сюди, тут</i>	ἧ <i>де, куди</i>	ὅπη <i>де, куди б не</i>	οὐδαμῆ <i>ніде</i>
ποῖ <i>куди</i>	ποί <i>кудись</i>	ἐκεῖσε, ἐνθάδε <i>туди, сюди</i>	οἶ <i>куди</i>	ὅποι <i>куди б не</i>	οὐδαμοῖ <i>нікуди</i>
πότε <i>коли</i>	ποτέ <i>коли-небудь</i>	τότε <i>тоді</i>	ότε <i>коли</i>	ὅποτε <i>коли б не</i>	οὐδέποτε <i>ніколи</i>
πόθεν <i>звідки</i>	ποθεν <i>звідкись</i>	ἐκείθεν, ἐντεῦθεν <i>звідси</i>	ὅθεν ἐνθεν <i>звідки</i>	ὅπόθεν <i>звідки б не</i>	οὐδαμόθεν <i>нізвідки</i>
πῶς <i>як</i>	πῶς <i>як-небудь</i>	ὡς <i>так як</i>	ὡς <i>як би не</i>	ὅπως <i>як</i>	οὐδαμῶς <i>ніяк</i>
πῆνίκα <i>у котрій годині</i>		τηνικάδε <i>в цей час</i>	ἧνίκα <i>коли</i>	ὅπῆνίκα <i>коли б не</i>	

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ψήχει καὶ πέτραν ὁ πολὺς χρόνος. Час стирає і скалу.

Χάρις γηράσκει ταχέως. Вдячність старіється швидко.

Σπεῦδε βραδέως. Поспішай повільно (лат.: festina lente).

Τὰ ἑπτὰ ἐπιφανέστατα (ἔργα). Сім чудес світу.

Ἐφωνότερος τῶν ἰχθύων. Мовчазніший за рибу.

Ἐν πᾶσι μέτρον ἄριστος. У всьому найкраще – міра.

Καιρὸς δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστος (*Ἠσίοδος*). Для всіх справ найкращою є своєчасність.

Ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλευέσαντι κακίστη (*Ἠσίοδος*). Погана порада є найгіршою для порадника.

Μὴ ἐν πολλοῖς ὀλίγα λέγε, ἀλλ' ἐν ὀλίγοις πολλὰ (*Πυθαγόρας*). Не у багатьох (словах) виражай мало (думок), а у малій кількості (слів) – багато (думок).

Κέρδιστον εὖ φρονοῦντα μὴ φρονεῖν δοκεῖν (*Αἰσχύλος*). Для розумного найзручніше не видаватись розумним.

Ἡ μωρία μάλιστ' ἀδελφὴ τῆς πονηρίας (*Σοφοκλῆς*). Глупота часто є сестрою пороку.

Οὐδὲν εὐπετές τῶν μεγάλων (*Πλάτων*). Ніщо велике не є легким.

Μουσῶν ὁ ἔσχατος (*Πλάτων*). Останній з людей (досл.: останній у музах, тобто в науках і мистецтвах).

Φίλος μὲν Πλάτων, φιλτέρα δ' ἀλήθεια (*Αριστοτέλης*). Платон мені друг, але істина є дорожчою (лат.: amicus Plato, sed magis amica veritas).

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ ἡδονή, τὸ ἡδύ, τὰ ἡδέα	задоволення
μακάριος	блаженний
ἡ εὐδαιμονία, τὸ μακάριον, εὐδαίμων εἶναι, ἡ μακαριότης	блаженство
τὸ πρότερον	попередне
τὸ ὕστερον	наступне
τὸ μᾶλλον	більше

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
οἱ πολλοί	більшість
τὸ πλῆθος, τὰ πολλὰ	множинність
πολλαπλάσιον	багатократне
ἡ μικροπρέπεια	дріб'язковість
τὸ ἄροστον, τᾶροστον, βέλτιστον, ἀκρότατον	вище
ἡ δικαιοσύνη, τὸ δίκαιον, τὰ δίκαια, τὸ ἴσον	справедливість

Вправа 1. Прочитайте і перекладіть; визначте типи прикметників:

1) Παλαιάτατον ἔθος ἦν τοῖς Ἀθηναίοις ἐν τῇ τῶν Διουσιῶν ἑορτῇ τράγους τῷ θεῷ θύειν. 2) Οἱ ἵπποι Λαομέδοντος, τοῦ τῶν Τρώων βασιλέως, θάττους ἦσαν πάντων τῶν λοιπῶν ἵπων. 3) Ἐν τοῖς παλαιτέροις χρόνοις Μίλητος καὶ Κόρινθος πλουσιώτεροι καὶ ἐνδοξώτεροι ἦσαν ἢ Ἀθηναίαι. 4) Κριτίας μὲν τῶν ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ κλεπτίστατός τε καὶ βιαιότατος καὶ φονικώτατος ἦν, Ἀλκιβιάδης δὲ τῶν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ πάντων ἀκρατέστατός τε καὶ ὑβριστότατος καὶ βιαιότατος. 5) Μέλητος, νεανίας ἀδικώτατος καὶ ἀμαθέστατος Σωκράτη ἀσέβειας ἐγράψατο. 6) Τῶν τῆς Ἑλλάδος ποταμῶν οἱ μὲν πλείονες μικροὶ εἰσιν, οἱ δ' ἐλάττονες μεγάλοι, ὀλίγιστοι δὲ πλοῖα φέρουσιν. 7) Τῶν πρὸ Ἴλιου Ἀχαιῶν Ἀχιλλεὺς κάλλιστος ἦν, Θερσίτης δὲ τὸ εἶδος αἰσχιστος καὶ κάκιστος τὸ ἦθος ἦν. 8) Οἱ Λακεδαιμονιοὶ τοὺς γέροντας οὐδὲν ἤττον ἢ πατέρας αἰσχύνονται. 9) Προνοίας οὐδὲν ἄμεινον οὐδὲ νοῦ σοφοῦ. 10) Ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι. 11) Οδυσσεὶα προσαγορεύει Ὅμηρος πολύφρονα, πολύτροπον, πολύαινον, πολυμήχανον, πολύμητιν, πολύτλαντα. 12) Πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν χαριεστάτη μὲν ἦν Ἀφροδίτη, σοφωτάτη δ' Ἀθηναῖα. 13) Οἱ Ἀθηναῖοι, καίπερ πλήθει ἐλάττονες ὄντες, ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας. 14) Κῦρος ὁ νεώτερος παῖς ὦν σωφρονέστατος καὶ ἀνδρειότατος τῶν ἄλλων ἡλικίων ἦν. 15) Οἱ πλουσιώτατοι τῶν ἀνθρώπων οὐκ εὐδαιμονέστατοί εἰσιν. 16) Ταχεῖα μὲν ἢ φωνή, θάττον δὲ τὸ φῶς, τάχιστος δ' ὁ νοῦς. 17) Μάλα μὲν θαυμάζομεν τὴν Αἴαντος ἀνδρείαν, μᾶλλον δὲ τὴν Διομήδου, μάλιστα δὲ τὴν Ἀχιλλέως. 18) Οἱ φιλόσοφοι γιγνώσκουσι τὰ μαθήματα ἄμεινον καὶ ἀκριβέστερον ἢ οἱ λοιποὶ ἄνδρες. 19) Πολλάκις οἱ βραδύτερον βαδίζοντες, ὅτι μείον ἀπαγορεύουσιν, θάττον τυγχάνουσι τοῦ τῆς ὁδοῦ τέλους ἢ σφόδρα σπεύδοντες. 20) Ἐπὶ τὰ δείπνα τῶν φίλων βραδέως πορεύου, ἐπὶ δὲ τὰς ἀτυχίας ταχέως.

Σόλων καὶ Κροῖσος

Κροΐσου ἔτι τῶν Λυδῶν βασιλεύοντος ἦκεν εἰς Σάρδεις, τὴν πλουσιωτάτην τῆς Λυδίας πόλιν, Σόλων σωφρονέστατος καὶ ἐνδοξότατος τῶν τότε Ἀθηναίων ὢν. Οἱ δὲ θεράποντες τοῦ βασιλέως κελεύσαντος τὸν Σόλωνα περιήγον κατὰ τοὺς θησαυροὺς λαμπροτέρους ὄντας τῶν τοῦ Περσῶν βασιλέως. Θεασάμενον δ' αὐτὸν πάντα ἠρώτησεν ὁ Κροῖσος: " ὦ ξένε Ἀθηναῖε, ἤκουσα, ὅτι πάντων τῶν Ἑλλήνων σοφώτατος εἶναι νομίζῃ. Νῦν οὖν βούλομαι ἀκούσαι, τίνα οἶε ἔμοῦ γ' εὐτυχέστερον εἶναι". Ὁ δὲ Σόλων λέγει: " ὦ βασιλεῦ, Τέλλον Ἀθηναῖον σοῦ ὀλβιώτερον εἶναι νομίζω".

Ταῦτα ἀκούσας ὁ Κροῖσος ἐπηρώτησεν: "Τί δὴ τῷ Τέλλῳ τύχην καλλίονα καὶ ἥδιονα εἶναι νομίζεις;" Ὁ δὲ Σόλων: "Τῷ Τέλλῳ παῖδες ἦσαν κάλλιστοι καὶ ἥδιστοι. Τελευτὴ δὲ τοῦ βίου λαμπροτάτη ἦν· ῥᾶον δὴ ἐστὶ μέγιστον πλοῦτον κτήσασθαι ἢ καλῶς τελευτῆσαι. Ὁ δὲ Τέλλος τοὺς πολεμίους νικήσας ἐτελεύτησεν". "Τίνα δέ", ἠρώτησεν ὁ Κροῖσος, "δεύτε- ρον μετ' ἐκείνον νομίζεις εὐδαιμονέστατον". Ὁ δ' ἔλεξεν: "Τὰ δὲ δευτε- ρεῖα φέρουσι Κλέοβίς τε καὶ Βίτων, οἱ ἐν ἱερῷ ῥάστον θάνατον ἐτελεύτησαν τὴν μητέρα τιμήσαντες. Τί γάρ ἐστι μείζον δῶρον τῶν θεῶν ἢ καλὸς θάνατος;"

Ὁ δὲ Κροῖσος ἤδη χαλεπαίνων: " ὦ ξένε Ἀθηναῖε", ἔφη, "τί τὸν καλὸν θάνατον ὀνομάζεις μέγιστον δῶρον;" Ὁ δ' ἔλεξεν: " ὦ βασιλεῦ, οὔτε σε, εἰ καὶ πλοῦτον πλείω ἔχεις καὶ δύναμιν μείζω τῶν ἄλλων βασιλέων, οὔτε ἄλλον ἀνθρώπον πρὸ τῆς τοῦ βίου τελευτῆς προσαγορεύω ὀλβιον. Ἐλαχίστους γὰρ εὐδαιμόνας εἶναι ἐν τῷ βίῳ νομίζω." Ἐτι δ' ἐλάττους εὐτυχῆ θάνατον ἐτελεύτησαν. Οἱ γὰρ ἀνθρώποι καὶ ἐχθίων τῶν ἀνθρώπων ὁ τῶν θεῶν φθόνος τοῖς ἀρίστοις καὶ κρατίστοις ἀίσχιστην καὶ κακίστην τὴν τοῦ βίου τελευτὴν ἐμηχανήσατο".

Вправа 2. *Встановіть етимони та визначте семантику грецизмів, складених із прикметниками μέγας, πολύς:*

мегаліт	поліглот	поліп
мегаломанія	полігон	політеїзм
мегаподи	поліграфія	політехніка
мегаскоп	поліклініка	поліфагія
мегатерій	полікратія	поліфонія

ЧИСЛІВНИК (NUMERALE, ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΟΝ)

ЛЕКЦІЯ 17

Грецькі числівники поділяються на три розряди:

кількісні (cardinalia, ἀπόλυτα);

порядкові (ordinalia, τακτικά);

числівникові прислівники (adverbia numeralia, ἀριθμητικὰ ἐπιρρήματα).

У стародавніх греків не було цифрових позначень для чисел, тому за числові знаки використовувалися букви алфавіту з позначками: риска вгорі праворуч означала величини від 1 до 900, риска внизу ліворуч – тисячі.

Для трьох чисел використовувалися букви, які вже в V ст. до н.е. в аттичному діалекті вийшли з ужитку: ζ' (стігма) = 6, Ϟ' (коппа) = 90, ϗ' (сампі) = 900.

Число	Позначення	Кількісні числівники	Порядкові числівники	Числівникові прислівники
1	α'	εἷς, μία, ἓν	πρῶτος, η, ον	ἅπαξ
2	β'	δύο	δεύτερος, α, ον	δίς
3	γ'	τρεις, τρία	τρίτος, η, ον	τρίς
4	δ'	τέτταρες, τέτταρα	τέταρτος, η, ον	τετράκις
5	ε'	πέντε	πέμπτος, "	πεντάκις
6	ζ'	ἕξ	ἕκτος, "	ἕξάκις
7	ζ'	ἑπτὰ	ἕβδομος "	ἑπτάκις
8	η'	ὀκτώ	ὀγδοος "	ὀκτάκις
9	θ'	ἐννέα	ἕνατος "	ἐνάκις
10	ι'	δέκα	δέκατος "	δεκάκις
11	ια'	ἐνδεκα	ἐνδέκατος "	ἐνδεκάκις
12	ιβ'	δώδεκα	δωδέκατος "	δωδεκάκις

Число	Позна- чення	Κίλικήνι числівники	Порядкові числівники	Числівникові прислівники
13	ιγ'	τρεις (τρία) και δέκα	τρίτος και δέκατος	τρισκαιδεκάκις
14	ιδ'	τέτταρες (τέτταρα) και δέκα	τέταρτος και δέκατος	τετρακαιδεκάκις
15	ιε'	πέντε και δέκα	πέμπτος και δέκατος	πεντεκαιδεκάκις
16	ις'	έκκαιδέκα	έκτος και δέκατος	έκκαιδεκάκις
17	ιςζ'	έπτα και δέκα	έβδομος και δέκατος	έπτακαιδεκάκις
18	ιη'	όκτω και δέκα	όγδοος και δέκατος	όκτωκαιδεκάκις
19	ιθ'	έννέα και δέκα	ένατος και δέκατος	έννεακαιδεκάκις
20	κ'	είκοσι	είκοστός, ή, όν	είκοσάκις
30	λ'	τριακόνα	τριακοστός, "	τριακοντάκις
40	μ'	τετταράκοντα	τετταρακοστός "	τετταρακοντάκις
50	ν'	πεντήκοντα	πεντηκοστός "	πεντεκοντάκις
60	ξ'	έξήκοντα	έξηκοστός "	έξηκοντάκις
70	ό'	έβδομήκοντα	έβδομηκοστός "	έβδομηκοντάκις
80	π'	όγδοήκοντα	όγδοηκοστός "	όγδοηκοντάκις
90	ρ'	ένειήκοντα	ένειηκοστός "	ένειηκοντάκις
100	ρ'	έκατόν	έκατοστός "	έκατοντάκις
200	σ'	διακόσιοι, αι, α	διακοσιοστός "	διακοσιάκις
300	τ'	τριακόσιοι "	τριακοσιοστός "	τριακοσιάκις
400	υ'	τετρακόσιοι "	τετρακοσιοστός "	τετρακοσιάκις
500	φ'	πεντακόσιοι "	πεντακοσιοστός "	πεντακοσιάκις
600	χ'	έξακόσιοι "	έξακοσιοστός "	έξακοσιάκις
700	ψ'	έπτακόσιοι "	έπτακοσιοστός "	έπτακοσιάκις
800	ω'	όκτακόσιοι "	όκτακοσιοστός "	όκτακοσιάκις
900	ζ'	ένακόσιοι "	ένακοσιοστός "	ένακοσιάκις
1000	α	χίλιοι, αι, α	χιλιοστός "	χιλιάκις
2000	β	δισχίλιοι "	δισχιλιοστός "	δισχιλιάκις
3000	γ	τρισχίλιοι	τρισχilioστός "	τρισχιλιάκις □
10000	ι	μύριοι	μυριοστός "	μυριάκις
11000	ια	μύριοι και χίλιοι		

Число	Позна-чення	Кількісні числівники	Порядкові числівники	Числівникові прислівники
20000 ³⁵	κ	δισμύριοι, αι, α	δισμυριοστός "	δισμυριακίς
100000	ρ		δεκακισμυριοστός "	

§ 105. Кількісні числівники (*cardinalia, ἀπόλυτα*)

З кількісних числівників одиниці від 1 до 4 відмінюються за зразками першої та третьої відмін.

	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m, f, n</i>
<i>nom.</i>	εἷς	μία	ἓν	δύο
<i>gen.</i>	ἑνός	μιάς	ἑνός	δυοῖν
<i>dat.</i>	ἐνί	μιᾷ	ἐνί	δυοῖν
<i>acc.</i>	ἓνα	μίαν	ἓν	δύο

	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	τρεῖς	τρία	τέτταρες	τέτταρα
<i>gen.</i>	τριῶν		τεττάρων	
<i>dat.</i>	τρισί(ν)		τέτταροι(ν)	
<i>acc.</i>	τρεῖς	τρία	τέτταρας	τέτταρα

За зразком числівника εἷς, μία, ἓν відмінюються заперечні займенники:

οὐδεῖς, οὐδεμία, οὐδέν

> ніякий, ніхто

μηδεῖς, μηδεμία, μηδέν

Як числівник δύο відмінюється ἄμφω *обидва* (лат. *ambo*). Сотні від 200 до 900 мають відміну прикметників I-II відмін у множині: так само відмінюється ἀμφότεροι, αι, α *обидва*.

Числа, складені з 8 і 9, можуть позначатись шляхом віднімання відповідно 2 і 1 від наступного десятка фразою, яка складається із

³⁵ Від 10000 рахунок ведеться також на міради (див. § 105): α – 10000, β – 20000 і т.д.

дієприкметника від дієслова δέω (*не вистачати*) та gen. δυοῖν чи ἐνός (μιάς): 19 днів – ἡμέραι μίᾱς δέουσαι ἑξοσι (досл.: 20 днів, яким не вистачає одного: пор. у латинській мові – dies undeviginti).

У складених кількісних числівниках між числами ставиться сполучник καί, якщо менше число стоїть попереду більшого: 25 – πέντε καί ἑξοσι. Якщо більше число стоїть перед меншим, то καί може вживатись або не вживатись: 25 – ἑξοσι (καί) πέντε.

Σ Від основ кількісних числівників утворено деякі іменники, що позначають абстрактну кількість:

ἡ μονάς, ἄδος	<i>одиниця, монада</i>	ἡ δεκάς, ἄδος	<i>десятка, декада</i>
ἡ τριάς, ἄδος	<i>трийка, триада</i>	ἡ χιλιάς, ἄδος	<i>тисяча</i>
ἡ τετράς, ἄδος	<i>четвірка</i>	ἡ μυριάς, ἄδος	<i>міриада, незліченна кількість</i>
ἡ ἐννεάς, ἄδος	<i>дев'ятка</i>		

§ 106. Порядкові числівники (*ordinalia, τακτικά*)

Порядкові числівники відмінюються за зразком прикметників першої – другої відмін.

У складених порядкових числівниках кожен компонент виражається порядковим числівником і кожен відмінюється (подібно до латинської мови і на відміну від української): 1997 рік – ἑβδόμον καὶ ἐνενηκοστὸν καὶ ἑνακοσιοστὸν καὶ χιλιοστὸν ἔτος; 2011 рік – δισχιλιοστὸν καὶ ἐνδέκατον ἔτος.

Послідовність числових елементів може бути від менших до більших або від більших до менших: в обох випадках обов'язково ставиться між словами сполучник καί: 25-й рік – πέμπτον καὶ εἰκοστὸν ἔτος або εἰκοστὸν καὶ πέμπτον ἔτος.

Σ Порядкові числівники в сполученні з "перший" вживаються з кількісним числівником εἷς, μία, ἓν (а не πρῶτος,η,ον): 21-й день – μία καὶ εἰκοστὴ ἡμέρα.

§ 107. Числівникові прислівники (*ἀριθμητικὰ ἐπιρρήματα*)

Числівникові форми, які позначають, скільки разів щось відбувається, мають значення прислівників.

Числівникові прислівники в перших трьох формах зберігають давні основи: ἅπαξ *один раз*, δῖς *двічі*, τρίς *тричі*. Решта числівникових прислівників утворюють форми за допомогою суфікса ἄκις, який додається до основи кількісних числівників: πεντ-ἄκις *п'ять разів*, δεκ-ἄκις *десять разів*, χιλ-ἄκις *тисячу разів* і т.п.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Μιᾶ ψήφῳ. Одноголосно (лат. omnium consensu).

Πάντα ἡμῖν μία κόνις. Все це той самий пісок (пор. лат.: semper idem – завжди те ж саме).

Δέκα μέτρα καὶ ἓν τέμνε. Десять разів відміряй і один відріж.

Παραπέμπειν ἑφ' ἑνδεκα κώπαις. Проводжати одинадцятьма веслами (з усіма почеснями).

Μηδὲν ἄγαν. Нічого понад міру. (Напис на храмі Аполлона у Дельфах).

Τὸ τρίτον τῷ σωτήρι (σπένδειν). Третю чашу – в честь спасителя (Зевса).

Ἦ ἄμπελος τρεῖς φέρει βότρυς· τὸν πρῶτον ἡδονῆς, τὸν δεῦτερον μέθης, τὸν δὲ τρίτον ἀηδίας (Ἀνάχαρσις). – Виноград приносить три грона: перше – насолоди, друге – сп'яніння, третє – огиди.

Ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργία δὲ τ' ὄνειδος (Ἠσίοδος). Жодна праця не є осудною, ганебним є лише неробство.

Εἷς ὑπὲρ πάντων (Βιβλία). Один за всіх.

Οὐ ἰότα ἐν ἡ μία κεραία. (Βιβλία). Ні йота, ані жодна рисочка (= абсолютно нічого).

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
τὸ ἓν	єдине
τὸ ἓν, τὸ καθ' ἕκαστον	єдиничне
καθ' ἕκαστον	окремо
ἡ μονάς	єдність, єдиниця
τὸ μόνιμον	постійне, постійність
τὸ κοινόν, τὰ καθόλου	загальне
μηδέν	ніщо
ἡ τάξις, ἡ εὐταξία	порядок
ὁ κύκλος	круг
ὁ κόσμος	космос
ἡ στιγμή	крапка
τὸ τίμημα	ценз

Βραβεία 1. Προчитайте, проанализуйте форму и перекладите:

1) Ἀριστοτέλης λέγει φίλους εἶναι μίαν ψυχὴν ἐν δυοῖν σώμασιν. 2) Πάσα ἡ Ἀλεξάνδρου στρατιὰ εἶχεν ἑπτακισχιλίους ἵππείας, πέζους δὲ εἰς τέτταρας μυριάδας. 4) Τῶν ἑπτὰ σοφωτάτων εἶναι ἐλέγετο Σόλων. 5) Φιλῆμων καὶ Βαυκίς ἄμφω ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀποθνήσκουσιν ἐβούλοντο. 6) Ἐν τῇ ἐν Πλαταιαῖς μάχῃ ἦν ὁ τῶν Ἑλλήνων ἀριθμὸς εἰς δέκα μυριάδας, τῶν δὲ βαρβάρων εἰς πεντήκοντα. 7) Σοφοκλῆς ἦν Αἰσχύλου μὲν νεώτερος ἕτεσιν ἑκαταίδεκα, Εὐριπίδου δὲ παλαιότερος εἴκοσι τέτταρσιν. 8) Ῥωμύλος πρῶτος τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς ἦν. 9) Ἐν Σαλαμῖνι εἶχον οἱ Ἕλληνες ὀκτὼ καὶ ἑβδομήκοντα καὶ τριακοσίας ναῦς, οἱ δὲ Πέρσαι εἰς χιλιάς. 10) Ἀπέχουσι αἱ Πλαταιαὶ τῶν Θηβῶν σταδίου ἑβδομήκοντα. 11) Τὸ πλῆθρον ἐστὶ ἑκατὸν ποδῶν, τὸ δὲ στάδιον ἕξ πλῆθρον, ὁ δὲ παρασάγγης τριάκοντα σταδίων, ὁ δὲ σταθμὸς πέντε παρασαγγῶν. 12) Τρεῖς ἦσαν Χάριτες καὶ Μοῖραι, ἑπτὰ δ' οἱ ἐπὶ Θήβας, ἑννέα δ' αἱ Μοῦσαι, δώδεκα δ' οἱ Ὀλύμπιοι. 13) Δαρείος ἦρχεν ἕξ καὶ τριάκοντα ἔτη καὶ ἀποθνήσκει τετάρτῳ τῆς τρίτης καὶ ἑβδομηκοστῆς ὀλυμπιάδος ἔτει. 14) Ξέρξης, ὁ τέταρτος βασιλεὺς τῶν Περσῶν, εἴκοσι ἔτη ἐβασίλευσεν. 15) Ὁ παρασάγγης τριάκοντα σταδίων ἦν τὸ οὖν στάδιον τριακοστὸν μέρος ἦν τοῦ παρασάγγου. 16) Καὶ ἄπαξ ψεῦδος λέξει αἰσχρὸν. 17) Ἐν τῷ ἑξακκοιστοῦ καὶ ἐνενηκοστοῦ καὶ τετάρτῳ μετὰ Τροίας ἄλωσιν ἔτει ἦν ἐν Μαραθῶνι μάχῃ. 18) Οἱ μὲν παλαιοὶ Ῥωμαῖοι ἔτος δέκα μηνῶν εἶχον· Νουμᾶς δὲ, ὁ δεύτερος βασιλεὺς, τὸ ἔτος εἰς δώδεκα καὶ τριακοσίας πεντήκοντα τέτταρας ἡμέρας διέταττεν. 19) Τρεῖς καὶ τετράκις εὐδαίμονες, οἷς τῶν κακῶν ἐλεύθερος βίος. 20) Τὴν παιδείαν τοῖς ἀνθρώποις δεύτερον ἥλιον εἶναι λέγουσιν.

Τὰ τῶν Ἀθηναίων νομίσματα

Παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἦν ἐν χρήσει ἀργυρᾶ νομίσματα, οὐδαμῶς δὲ χρυσᾶ, οὐδὲ χαλκᾶ. Τὸ τάλαντον οὐκ ἦν νόμισμα, ἀλλὰ βᾶρος ἀργυρίου· ἐν τάλαντον εἶχεν ἑξήκοντα μνᾶς· ἡ δὲ μνᾶ καὶ αὐτὴ βᾶρος ἐσημαίνεν· μία δὲ μνᾶ εἶχε δραχμὰς ἑκατόν. Ἡ δὲ δραχμὴ ἤδη νόμισμα ἦν. Εἶχον δ' οἱ Ἀθηναῖοι χρῆσιν διδράχμων καὶ τετραδράχμων καὶ δεκαδράχμων· εἶχε δὲ τὸ δίδραχμον δύο δραχμὰς. Ἡ δὲ δραχμὴ ὀβολοὺς εἶχεν ἕξ· πρὸς δ' ἦν ἐν χρήσει διώβολα καὶ τριώβολα.

Вправа 2. *Визначте числові елементи складених слів:*

гексаметр	декада	діалог	монолог	протон
гекатомба	диплом	діод	монополія	прототип
гемісфера	дипломатія	дигамма	пентагон	тетрархія
гептагон	диплопія	монографія	пентатлон	трієра
декагон	дифтонг	моноліт	протокол	хіліазм

ЗАЙМЕННИК (PRONOMEN, ΑΝΤΩΝΥΜΙΑ)

ЛЕКЦІЯ 18

Індоевропейський займенник об'єднував особові займенники і вказівні слова, які згодом диференціювалися на різні види займенників.

У грецькій мові займенники поділяються на:
особові (*personalia*, προσωπικαί);
зворотні (*reflexiva*, αὐτοπαθητικαί);
присвійні (*possessiva*, κτητικαί);
взаємний (*reciprocum*, ἀλληλοπαθητική);
вказівні (*demonstrativa*, δεικτικαί);
відносні (*relativa*, ἀναφορικαί);
питальні (*interrogativa*, ἐρωτηματικαί);
неозначені (*indefinita*, ἀόρισται);
співвідносні (*correlativa*, συσχετικαί).

Відмінювання займенників у грецькій мові, як і в інших мовах, має певні складності внаслідок збереження в них архаїчних форм. Первісно займенникова відміна була відособленою від іменної (іменникової та прикметникової) і не розрізняла категорії роду. Взаємовплив займенникової та іменної відмін спричинив те, що займенники прийняли закінчення I–III відмін, а іменні флексії також відчували на собі вплив займенникових.

§ 108. Особові займенники (*personalia*, προσωπικαί)

Особові займенники не мають категорії роду (як і в українській мові).

Форми 1-ї ос. однини утворюються від різних основ. Цей суплетивізм характерний для усіх індоевропейських мов (пор. у лат.: *ego – meī*, нім.: *ich – meiner*, укр.: *я – мене*).

Займенники на 3-ю ос. одн. і множ. зустрічаються переважно у іонійському діалекті (sing.: gen. οὖ, dat. οἶ, acc. ἔ і відповідні енклітичні форми, plur.: nom. σφέις, gen. σφῶν, dat. σφίσι, acc. σφᾶς).

В аттичному діалекті його функції виконує займенник αὐτός (інколи також інші вказівні займенники) в непрямих відмінках.

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
	<i>1 ос.</i>	<i>2 ос.</i>	<i>1 ос.</i>	<i>2 ос.</i>
<i>nom.</i>	ἐγώ	σύ	ἡμεῖς	ὑμεῖς
<i>gen.</i>	ἐμοῦ, μοῦ	σοῦ	ἡμῶν	ὑμῶν
<i>dat.</i>	ἐμοί, μοί	σοί	ἡμῖν	ὑμῖν
<i>acc.</i>	ἐμέ, μέ	σέ	ἡμᾶς	ὑμᾶς

Підмет, виражений особовим займенником звичайно не ставиться; вживається він, якщо має певний логічний чи стилістичний наголос. Для 3-ї особи в такому випадку використовують вказівні займенники ἐκεῖνος, οὗτος, ὅδε.

- Σ **Форми непрямих відмінків займенника 1-ї ос. sing.** μοῦ, μοί, μέ завжди є енклітиками; форми ἐμοῦ, ἐμοί, ἐμέ, навпаки, ніколи не бувають енклітичними.
- Σ **Форми непрямих відмінків займенника 2-ї ос. sing.** σοῦ, σοί, σέ можуть бути або не бути енклітиками.
- Σ **Для більшої виразності до займенників 1-ї та 2-ї ос. sing.** може приєднуватися енклітична частка γε. У цьому випадку займенник ἐγώ в nom. і dat. переносить наголос на початок слова: ἐγώγε, ἐμοίγε, але ἐμοῦγε, ἐμέγε, σύγε тощо. Частка γε може сполучатись і з іншими займенниками та будь-якими словами, але не утворює при цьому з ними одного цілого.

§ 109. Присвійні займенники (*possessiva, κτητικά*)

Від основ особових займенників утворені присвійні займенники для усіх родів.

	<i>Singularis</i>	<i>Pluralis</i>
1 ос.	ἐμός, ἐμή, ἐμόν	ἡμέτερος, ἡμέτερα, ἡμέτερον

2 ос.	σός, σή, σόν	ὑμέτερος, ὑμετέρα, ὑμέτερον
3 ос.	(έός, έή, έόν)	(σφέτερος, σφετέρα, σφέτερον)

Присвійні займенники відмінюються за зразком першої та другої відмін прикметників; вони вживаються в ролі означення і ставляться в атрибутивному положенні: ὁ έμός πατήρ і ὁ πατήρ ὁ έμός *мій батько*.

У значенні присвійних займенників 1-ї і 2-ї особи вживається також genetivus singularis і pluralis особових займенників: ὁ φίλος μου, *мій друг*, ὁ φίλος σου *твій друг*.

У ролі присвійного займенника на 3-тю ос. частіше вживається genetivus singularis і pluralis від займенника αὐτός: ὁ φίλος αὐτοῦ *його друг*, ὁ φίλος αὐτῆς *її друг*, ὁ φίλος αὐτῶν *їх друг* і т.д. Посесивну функцію також можуть виконувати genetivus singularis і pluralis вказівних займенників εκείνος, οὗτος, ὅδε: ὁ φίλος εκείνου (*тогочасного, тогочасного*) *його друг*.

Присвійні займенники чітко відповідають особі й числу підмета. Таке узгодження характерне для латинської мови та сучасних європейських мов; в українській мові вживається займенник *свій* незалежно від особи підмета:

στέργω τὴν έμήν μητέρα (τὴν μητέρα μου)	<i>я люблю свою матір</i>
στέργεις τὴν σήν μητέρα (τὴν μητέρα σου)	<i>ти любиш " "</i>
στέργει τὴν σφετέραν μητέρα (τὴν μητέρα αὐτοῦ)	<i>він любить " "</i>
στέργομεν τὴν ήμετέραν μητέρα (τὴν μητέρα ήμῶν)	<i>ми любимо " "</i>
στέργετε τὴν ὑμετέραν μητέρα (τὴν μητέρα ὑμῶν)	<i>ви любите " "</i>
στέργουσι τὴν σφετέραν μητέρα (τὴν μητέρα αὐτῶν)	<i>вони люблять " "</i>

§ 110. Займенник αὐτός, αὐτή, αὐτό

Займенник αὐτός, αὐτή, αὐτό може мати такі значення:
у формально предикативному положенні – "сам", що відповідає латинському ipse: αὐτὸς ὁ πατήρ *сам батько*:

особового займенника на 3-ю ос. одн. і множ. у непрямих відмінках і відповідає латинському *is, ea, id* у тій же функції: ἀκούω αὐτοῦ *слухаю його*. У родовому відмінку має значення присвійного займенника для вираження приналежності особі, яка не є підметом³⁶.

у атрибутивному положенні – "цей самий", "той самий", якщо він вжитий із артиклем; у цьому випадку відповідає латинському *idem*: ὁ αὐτός τρόπος *той самий шлях*.

Відмінюються за зразком окситонів першої та другої відмін з тією лише особливістю, що форми ном. і асс. sing. neutra закінчуються на -ο.

Σ В аттичному діалекті форми артикля із кінцевим голосним звуком можуть зливатися із формами займенника αὐτός; відбувається явище красиса – і над контрагованим складом ставиться короніс.

Наприклад:

ὁ αὐτός	=	αὐτός	τῶ αὐτῶ	=	ταὐτῶ
ἡ αὐτή	=	αὐτή	τῇ αὐτῇ	=	ταὐτῇ
τὸ αὐτό	=	ταὐτό(ν)	τὰ αὐτά	=	ταὐτά

§ 111. Займенник ἄλλος, ἄλλη, ἄλλο

Займенник ἄλλος, ἄλλη, ἄλλο, що має значення латинського *alius iniius*, відмінюється за зразком αὐτός, αὐτή, αὐτό.

"Ἄλλος з іменником без артикля перекладається "інший": ἄλλος ἀνὴρ *інший чоловік*." Ἄλλος у атрибутивному положенні означає "решта": οἱ ἄλλοι ἄνδρες *решта чоловіків*.

Часто ἄλλος вживається без означуваного слова, зберігаючи ті ж самі значення залежно від наявності чи відсутності при ньому артикля: ἄλλοι *інші*, οἱ ἄλλοι *решта*.

³⁶ У койне αὐτός міг виражати присвійність для підмета.

§ 112. Взаємний займенник (*reciprocum, ἀλληλοπαθητική*)

Взаємний займенник *один одного* (пор. лат. *alius aliud*, нім. *Einander*) утворений шлях подвоєння основи займенника *ἄλλος*: з *ἄλλ-αλλο- після подовження α в η та спрощення двох останніх λλ до λ виникла основа *ἄλληλο-*. Від цієї основи утворюються форми взаємного займенника для трьох родів за першою та другою відмінами лише в непрямих відмінках множини.

	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>gen.</i>	ἀλλήλ-ων	ἀλλήλ-ων	ἀλλήλ-ων
<i>dat.</i>	ἀλλήλ-οις	ἀλλήλ-αις	ἀλλήλ-οις
<i>acc.</i>	ἀλλήλ-ους	ἀλλήλ-ας	ἄλληλ-α

§ 113. Зворотні займенники (*reflexiva, αὐτοπαθητικά*)

Уже саме значення зворотнього займенника свідчить про можливість у нього мати лише форми непрямих відмінків.

		<i>1 особа</i>		<i>2 особа</i>		<i>3 особа</i>		
		<i>m</i>	<i>f</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>S.</i>	<i>gen.</i>	ἐμαυτοῦ,	ἧς	σεαυτοῦ,	ἧς	ἐαυτοῦ,	ἧς	
	<i>dat.</i>	ἐμαυτῶ,	ἧ	σεαυτῶ,	ἧ	ἐαυτῶ,	ἧ	
	<i>acc.</i>	ἐμαυτόν,	ἧν	σεαυτόν,	ἧν	ἐαυτόν,	ἧν,	ό
<i>P.</i>	<i>gen.</i>	ἡμῶν αὐτῶν		ὑμῶν αὐτῶν		σφῶν αὐτῶν або ἐαυτῶν		
	<i>dat.</i>	ἡμῖν αὐτοῖς, αἷς		ὑμῖν αὐτοῖς, αἷς		σφίσιν αὐτοῖς, αἷς або ἐαυτοῖς, αἷς		
	<i>acc.</i>	ἡμᾶς αὐτούς, ἄς		ὑμᾶς αὐτούς, ἄς		σφᾶς αὐτούς, ἄς або ἐαυτούς, ἄς, ἄ		

Σ Зворотні займенники виникли шляхом злиття основ особових займенників і займенника *αὐτος*: ἐμαυτοῦ < *ἔμε-αυτου, σεαυτοῦ < *σε-αυτου, ἐαυτοῦ < *έ-αυτου тощо.

Σ Форми на 2-у і 3-ю ос. однини і множини можуть бути в кращій формі: σεαυτοῦ – σαυτοῦ, ἐαυτοῦ – аυτοῦ, ἐαυτῶν – аυτῶν тощо.

Для кожної особи підмета вживається свій зворотний займенник:

λούω ἑμαυτόν ³⁷	<i>я мию себе</i>	λούομεν ἡμᾶς αὐτούς	<i>ми миємо себе</i>
λούεις σεαυτόν	<i>ти миєш "</i>	λούετε ὑμᾶς αὐτούς	<i>ви миєте "</i>
λούει ἑαυτόν	<i>він миє "</i>	λούουσι σφᾶς αὐτούς	<i>вони миють "</i>

Зворотний займенник у формі родового відмінка має значення присвійного займенника, якщо підмет означає власника. У цьому випадку зворотний займенник, як і присвійний, займає атрибутивне положення:

στέργω τὴν ἑαυτοῦ μητέρα	<i>я люблю свою матір</i>
στέργεις τὴν σεαυτοῦ μητέρα	<i>ти любиш свою матір</i>
στέργει τὴν ἑαυτοῦ μητέρα	<i>він любить свою матір</i>
στέργουσι τὴν ἑαυτῶν μητέρα	<i>вони люблять свою матір</i>

Для 1-ї та 2-ї осіб множини вживається присвійний займенник із формою αὐτῶν:

στέργομεν τὴν ἡμετέραν αὐτῶν μητέρα	<i>ми любимо свою матір</i>
στέργετε τὴν ὑμετέραν αὐτῶν μητέρα	<i>ви любите свою матір</i>

Якщо підмету фрази не належить предмет, про який мовиться, то присвійність виражається родовим відмінком особового займенника на особу власника (для 3-ї ос. – від αὐτός):

στέργεις τὴν μητέρα μου	<i>ти любиш мою матір</i>
στέργεις τὴν μητέρα αὐτοῦ	<i>ти любиш його матір</i>
στέργεις τὴν μητέρα ἡμῶν	<i>ти любиш нашу матір</i>
στέργεις τὴν μητέρα αὐτῶν	<i>ти любиш їх матір</i>

§ 114. Вказівні займенники (*demonstrativa, δεικτικά*)

Вказівні займенники в непрямих відмінках можуть виконувати функцію займенника 3-ї особи (подібно, як αὐτός). Якщо вказівний

³⁷ Замість фрази, яка складається з перехідного дієслова та знахідного відмінка зворотного займенника, можна вжити це дієслово в медіальному стані: λούομαι, λούῃ і т.д.

займенник є означенням до іменника, то він ставиться у формально предикативному положенні: οὗτος ὁ ἀνὴρ або ὁ ἀνὴρ οὗτος *цей чоловік*.

Σ Для підсилення вказівного значення до вказівних займенників і прислівників приєднується частка ι (так зване ι δεκτικόν): οὗτοσί *ось той*, ὅσί *ось цей*, τοιοῦτοσί *ось такий*, ἐκεινοσί *ось він* тощо. Частка ι завжди має acutus, і слово стає окситоном. Із попередніми довгими голосними ι δεκτικόν не зливається в дифтонг, але поглинає всякий попередній короткий голосний звук: αὐτῆί, οὐτοίί, αὐταίί, але τουτίί, ταυτίί, ἡδίί, τοδίί.

§ 114.1. Займенник ὅδε, ἡδε, τόδέ

Займенник ὅδε *цей* (відповідає латинському hic) відмінюється, як артикль із приєднаною вказівною часткою δε. Оскільки δε є енклітикою, то форми-проклітики отримують acutus, решта форм артикля зберігають свій звичний наголос.

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	ὅδε	ἡδε	τόδε	οἶδε	αἶδε	τάδε
<i>gen.</i>	τοῦδε	τῆσδε	τοῦδε		τῶνδε	
<i>dat.</i>	τῷδε	τῆδε	τῷδε	τοῖσδε	ταῖσδε	τοῖσδε
<i>acc.</i>	τόνδε	τήνδε	τόδε	τούσδε	τάσδε	τάδε

Σ Схоже відмінюються вказівно-співвідносні займенники із закінченнями прикметників першої та другої відмін та природженою енклітичною часткою δε:

τοιόσδε, τοιάδε, τοιόνδε *такий*
 τοσόσδε, τοσήδε, τοσόνδε *такий великий*
 τηλικόσδε, τηλικήδε, τηλικόνδε *у такому віці*

§ 114.2. Займенник οὗτος, αὕτη, τοῦτο

Займенник οὗτος *цей, той* відповідає латинському iste.

У формах непрямих відмінків однини і множини чоловічого і жіночого родів та усіх відмінків середнього роду перший склад цього

займенника отримує початкове τ. Другий склад є архаїчним вказівним займенником τός, τή, τόν, з якого згодом розвинувся артикль.

Для визначення, який із дифтонгів (αυ чи ου) присутній у першому складі, існує практичне правило:

ου, якщо в другому складі знаходяться ο, ω, ου, οι;

αυ, якщо в другому складі знаходяться α, αι, η.

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	οὗτος	αὕτη	τούτο	οὗτοι	αὗται	ταῦτα
<i>gen.</i>	τούτου	ταύτης	τούτου	τούτων		
<i>dat.</i>	τούτῳ	ταύτῃ	τούτῳ	τούτοις	ταύταις	τούτοις
<i>acc.</i>	τούτον	ταύτην	τούτο	τούτους	ταύτας	ταῦτα

За зразком парадигми οὗτος відмінюються такі вказівні займенники із співвідносним значенням:

τοιούτος,	τοιαύτη,	τοιούτο(ν)	<i>такий</i>
τοσοῦτος,	τοσαύτη,	τοσοῦτο(ν)	<i>такий великий</i>
τηλικοῦτος,	τηλικαύτη,	τηλικοῦτο(ν)	<i>у такому віці</i>

§ 114.3. Займенник ἐκεῖνος, ἐκείνη, ἐκεῖνο

Вказівний займенник ἐκεῖνος *він, той* (лат. ille) може вживатись із іменником з артиклем або без артикля; відмінюється аналогічно αὐτός (наголос має за зразком прикметника κοῦφος).

§ 115. Відносні займенники (*relativa, ἀναφορικά*)

§ 115.1. Займенник ὅς, ἥ, ὅ

Відносний займенник ὅς, ἥ, ὅ *який, яка, яке; хто, що* має у всіх відмінках важкий придих. Відмінюється практично як артикль, але замість початкового τ усі відмінкові форми мають spiritus asper.

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	ὅς	ἥ	ὅ	οἳ	αἵ	ἅ
<i>gen.</i>	οὗ	ἥς	οῦ		ῶν	

<i>dat.</i>	ὧ	ἧ	ῶ	οῖς	αῖς	οῖς
<i>acc.</i>	ὄν	ἦν	ὄ	οὓς	ἄς	ἄ

§ 115.2. Займенник *ὅσπερ, ἥπερ, ὅπερ* та інші

Займенник *ὅσπερ* який саме, хто саме складається із відносного займенника *ὅς* та енклітичної частки *περ*, тому відмінюється, зберігаючи наголоси парадигми *ὅς*.

До відносно-питальних займенників належать:

οἷος, οἷα, οἷον або *ὁποῖος, ὁποῖα, ὁποῖον* який (лат. *qualis*);

ὅσος, ὅση, ὅσον або *ὁπόσος, ὁπόση, ὁπόσον* який великий (*quantus*);

ἡλίκος, ἦ, ον або *ὁπῆλίκος, ἦ, ον* якого віку;

πότερος, α, ον або *ὁπότερος, α, ον* який з двох (*uter*).

§ 116. Питальні займенники (*interrogativa, ἐρωτηματικά*)

Питальний займенник *τίς, τί* зберігає прадавнє протиставлення роду живих істот (чоловічого і жіночого): *τίς хто? який? яка?* родові неживих предметів: *τί що? яке?*

Займенник *τίς, τί* відмінюється за третьою відміною, зберігаючи завжди на першому складі *acutus*, який в односкладових формах ніколи не переходить у *gravis*.

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	τίς	τί	τίνες	τίνα
<i>gen.</i>	τίνος, τοῦ		τίνων	
<i>dat.</i>	τίνι, τῷ		τίσι(ν)	
<i>acc.</i>	τίνα	τί	τίνας	τίνα

§ 117. Неозначені займенники (*indefinita, ἀόρισται*)

§ 117.1. Займенник *τις, τι*

Неозначений займенник *τίς, τί* є омографом до питального займенника *τίς, τί*, лише відрізняється наголосом.

Τίς *хто-небудь, який-, яка-небудь, τί що-небудь, яке-небудь* завжди є енклітикою, окрім форми ἄττα. У двоскладових формах наголос стоїть на другому складі, в наголошених односкладових – завжди *gravis*.

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	τίς	τί	τινές	τινά, ἄττα
<i>gen.</i>	τινός, τοῦ		τινῶν	
<i>dat.</i>	τινί, τῷ		τισί(ν)	
<i>acc.</i>	τινά	τί	τινάς	τινά, ἄττα

§ 117.2. Займенник *ὅστις, ἥτις, ὅ τι*

Неозначено-відносний займенник *ὅστις, ἥτις, ὅ τι* *кожен, хто; хто б не* складається з відносного *ὅς, ἥ, ὅ* та неозначеного *τίς, τί*.

Відмінюються обидва елементи слова, причому енклітика *τις* не впливає на наголос першої основи слова.

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	ὅστις	ἥτις	ὅ τι	οἵτινες	αἵτινες	ἅτινα, ἄττα
<i>gen.</i>	οὗτινος, ὅτου	ἧστινος	οὗτινος, ὅτου	ῶντινων, ὅτων		
<i>dat.</i>	ᾧτινι, ὅτῳ	ἧτινι	ᾧτινι, ὅτῳ	οἷστισι(ν), αἷστισι(ν), οἷστισι(ν)		
<i>acc.</i>	ὄντινα	ἦντινα	ὅ τι	οὗστινας	ἄστινας	ἅτινα, ἄττα

Σ До відносних займенників, складених з питальними та неозначеними, і до *ὅπος* можуть приєднуватись частки *δή*, частіше *δήποτε* і *οὖν*, для того, щоб відносність займенника розширити на все, що позначається ним: *ὅστισδὴ, ὅστισδὴποτε, ὅστισοῦν* *хто б не, який би не* (лат. *quicumque*); *ὀποσοδὴ, ὀποσοδὴποτε, ὀποσοοῦν* *який би великий не* (лат. *quantuscunque*).

§ 118. Співвідносні займенники (*correlativa, συσχετικά*)

Співвідносними називаються займенники головного і подрядного речень, які перебувають між собою в певному відношенні за змістом й за формою: один з них містить питання, інший – частково відповідь. У ролі співвідносних займенників можуть виступати відносні, неозначені та вказівні займенники. Вказівний займенник у ролі корелята часто пропускається, а у формі його відмінка ставиться відносний займенник (явище атракції, див. § 208).

Питальні	Неозначені	Вказівні	Відносні	Неозначено-відносні
τίς <i>хто?</i>	τίς <i>хто-небудь</i>	ὁδε, οὗτος <i>цей</i> ἐκεῖνος <i>той</i>	ὅς <i>який, хто</i> ὅσπερ <i>саме який</i>	ὅστις <i>хто б не</i>
πότερος <i>який з двох</i>		ἕτερος <i>один</i>		ὁπότερος <i>хто б не з двох</i>
πόσος	πόσος	τοσόσδε, τοσοῦτος	ὅσος, ὅσοσπερ	ὁπόσος <i>який великий б не,</i>
πηλίκος <i>якого віку</i>		τηλικόσδε, τηλικούτος <i>такого віку</i>	ἡλίκος <i>якого віку</i>	ὁπηλίκος <i>такого віку</i>

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Πλουτοῦντα καὶ γάρ σε καὶ οἱ θεοὶ φιλήσουσιν. Багатого тебе і боги люблять.

Σοφοῖς ὁμιλῶν καὐτὸς ἐκβήση σοφός. Перебуваючи серед розумних і сам станеш розумним.

Οἱ ἀκόνα αὐτὰ τεμῆν οὐ δύναται. Гострильні камені самі не можуть різати. (Теорія не може замінити практику).

Γνωθι σεαυτόν. Пізнай себе самого. (Напис на храмі Аполлона в Дельфах; лат.: cognosce te ipsum).

Ἦ μῆτε χλαῖνα σισύρα τε συμφέρει. Якому не підходять ні плащ, ні кожух (тобто нічим не догодиш).

Οἶα ἐκ τριόδου. Тривіальні вирази (лат.: verba trivialia).

Ἵσοι ἄνθρωποι, τοσαῦται γινώμαι. Скільки людей, стільки й думок.

Οἷος ὁ ἄρχων, τοιοῦτοι οἱ ἀρχόμενοι. Який правитель, такі й піддані. (Пор. лат.: qualis rex, talis grex – який пастух, таке й стадо).

Φίλος ἐστὶν ἄλλος ἐγώ (Πυθαγόρας). Друг – це друге "я" (лат.: amicus quamquam alter ego).

Τὰ ἐμαυτοῦ ἐν ἐμαυτῷ ἀεὶ περιφέρω (Βίας). Усе своє ношу з собою (лат.: omnia mea mecum porto).

Ἦ κύκλω καὶ ἐξ ἀλλήλων ἀπόδειξις (Ἀριστοτέλης). Порочне (зачароване) коло (лат.: circulus vitiosus).

Ἵσα δένδρων ὑπέκει, κλώνας ἐκσῶζεται (Σοφοκλῆς). Ті дерева, які гнуться, зберігають своє гілля.

Ἴλλων ἰατρός, αὐτὸς ἔλκεσι βρούων (Βιβλία). Інших лікує, а сам весь у виразках.

ΟΡΗ	ТЕРМИНИ
ταυτόν	тотожне
τοιοῦτο	таке
τόδε τι	дещо визначене, дещо конкретне, ось це
τό τι ἐστί	суть
τό τι ἐν εἶναι	суть буття, чимбутність, щосність
τὸ πρός τι	співвіднесене, стосовно чогось, стосунок
τὸ καθ' αὐτό	само по собі
ἡ αὐτάρκεια, τὸ αὐταρκές	самодостатність
τὸ φιλαυτόν	самолюбство
τὸ αὐτόματον	саморухоме
τὸ ἕτερον	різне
τὸ ἄλλον, τὸ ἕτερον	інше
ἡ ἑτερότης, τὸ ἕτερον	різниця

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Σωκράτης τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς διελέγετο. 2) Τὴν σεαυτοῦ πόλιν πλουτίζων καὶ σαυτὸν πλουτίζεις. 3) Σχολαστικὸς δέων ἀργυρίου τὰ ἑαυτοῦ βιβλία ἐπώλησεν καὶ πρὸς τὸν πατέρα ἔγραψεν· "Σύγχαيره ἡμῖν, ἦδη γὰρ ἡμᾶς τὰ βιβλία τρέφει". 4) Ἡρακλῆς αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπ' Οἴτης τοῦ ὄρου καταέκαυσεν. 5) Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίστε τῆς αὐτῆς ἡμέρας περὶ τῶν αὐτῶν οὐ ταῦτὰ ἐψηφίσαντο. 6) Ἐν τῇ μάχῃ τὸ τῶν Ἑλλήνων σύνθημα ἦν τότε· Ζεὺς σωτὴρ καὶ νίκη. 7) Κῦρος ἔλεξε πρὸς Ὑρκανίου· "Ἡμῶν ἦδη ὑμῖν ἱκανῶς πιστευόντων καὶ ὑμᾶς χρὴ ἡμῖν πιστεῦειν." 8) Σωκράτης ἔλεξε· "Ἐγὼ μὲν οὐδένα οὐδὲν διδάσκω. εἴ τις ἐμοῦ διαλεγόμενου ἀκούειν ἐθέλει, οὐδὲν αὐτῷ ἀντιλέγω." 9) Ξένους ξενίζετε καὶ ὑμεῖς γὰρ ξένοι ἔσετε. 10) Τὸ αὐτό, ὃ ἐμοὶ καὶ ὑμῖν ῥᾶστόν ἐστιν, ἄλλοις πολλάκις χαλεπώτατόν ἐστιν. 11) Πολλοὶ δ' οὐχ αὐτοῖς, ἀλλὰ τοῖς πράγμασι τὴν αἰτίαν ἐπιφέρουσιν. 12) Σωκράτης λέγει· "Ὁ θεὸς λέγει ἐμὲ σοφώτερον εἶναι τῶν ἄλλων, ὅτι ἐγὼ μὲν γινώσκω, ὅτι ἡ σοφία μου οὐδενὸς ἀξία ἐστίν, οἱ δ' ἄλλοι νομίζουσι τὴν σοφίαν αὐτῶν πολλοῦ ἀξίαν εἶναι." 13) Ποργῶ, Λάκαινα γυνή, τῷ υἱῷ ἐπὶ στρατείαν πορευομένῳ τὴν ἀσπίδα ἐγχειρίζουσα ἔλεξεν· "Ἡ ταύτην ἢ ἐπὶ ταύτης." 14) Περὶ ὧν ἕκαστος μάλιστα σπουδάζει, ταῦτ' αὐτῷ κάλλιστα ἔχει. 15) Μέγιστος ἦν Ἀθηναῖος ὁ τῶν γλαυκῶν ἀριθμὸς, ὥστε "γλαυκα Ἀθηναῖζε" ἐλέγετο πρὸς τούτους, οἱ περιττὸν ἔπραξαν. 16) Τῶν δὲ Καρχηδονίων Ἀννίβας οὐ μόνον ἔχει τὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ δόξαν, ἀλλὰ καὶ πολλῷ μείζω. 17) Εὐκλείδης λέγει· "Τὰ τῷ αὐτῷ ἴσα καὶ ἀλλήλοις ἐστὶν ἴσα". 18) Ὀλίγοι τῶν ἀνθρώπων οἱ αὐτοὶ εἰσιν ἐν εὐτυχίᾳ καὶ ἀτυχίᾳ. 19) Τὰς εὐνοίας ἀληθινὰς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ἔχομεν. 20) Ὁ σοφὸς ἐν αὐτῷ ἔχει τὴν οὐσίαν. 21) Ὁ τοῖς ἄλλοις μωρίαν ὀνειδίζων πολλάκις αὐτὸς οὐκ ἔχει νοῦν. 22) Οὐδὲν οὕτως ἡμέτερόν ἐστιν, ὡς ἡμεῖς ἡμῖν αὐτοῖς. 23) Ταῦτόν ἐξ ἀσθενοῦς ἀγκυρίου σκάφος ὀρμίζειν καὶ ἐκ φαύλης γνώμης ἐλπίδας. 24) Ὅτε οἱ Κύρου στρατιώται ἐλήστευον τὴν Σάρδεων πόλιν, ὁ Κροῖσος ἐκείνῳ· "Οὔτε τὴν ἐμὴν", ἔφη, "πόλιν οὔτε χρήματα τὰ ἐμὰ διαρπάζουσιν, οὐδὲ γὰρ ἐγὼ μετέχω, ἀλλὰ φέρουσί τε καὶ ἄγουσι τὰ σά". 25) Οἱ Ἕλληνες παρὰ Φοινίκων ἐδέξαντο τέχνας τινὰς, ὥσπερ σημεῖα γράφειν. 26) Ζηλωτοὶ ἐκείνοι, οἵτινες μὴ ἐπισήμοις συμφοραῖς ἐν τῷ βίῳ περιπίπτουσιν. 27) Τοῦ Κροῖσου οἱ θησαυροὶ τοιοῦτοι ἦσαν, ὅσοι οὐδενὸς τῶν τότε ἀνθρώπων. 28) Οὐχ οὗτος πλούσιός ἐστιν, ὃς πολλὰ ἔχει, ἀλλ' ἐκεῖνος, ὃς

τὰ αὐτοῦ ἀρέσκει. 29) Εἰ δύο τὸ αὐτὸ πράττουσιν, οὐκ ἔστι ταυτόν. 30) Τί ἔστι πολεμιώτατον ἀνθρώποις; Αὐτοὶ ἑαυτοῖς.

Σωκράτης τὴν Ἀλκιβιάδου ὕβριν παύει

Ἀλκιβιάδης ἐπήρετό ποτε τοῖς ἑαυτοῦ χρήμασι καὶ ἀγροῖς. Ταῦτ' ἀκούσας ὁ Σωκράτης αὐτὸν καὶ πάντας τοὺς ἄλλους, οἵτινες παρήσαν, πρὸς πίνακά τινα ἄγει, ἐν ᾧ ἦν περίοδος τῆς γῆς. Ἐκεῖ δ' ὁ Σωκράτης λέγει· "Τίς ὑμῶν ἀναγνωρίζει τι τούτων, ἃ φανερά ἐστιν ἐν τούτῳ τῷ πίνακι;" Καὶ ὁ μὲν· "Ἡδε ἡ χώρα ἐστὶν ἡ Ἑλλάς". Ὁ δέ· "Τοῦτο μὲν τὸ πέλαγός ἐστι τὸ Ἰωνικόν, ἐκεῖνο δὲ τὸ Αἰγαῖον". Ἄλλος δέ τις· "Αὐταὶ μὲν αἱ νῆσοί εἰσιν αἱ Κυκλάδες, ἐκεῖναι δ' αἱ Σποράδες". Τότε δὲ Σωκράτης πρὸς τινα λέγει· "Ποῦ δ' ἐστὶν ἡ Ἀττική;" "Ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ". "Τίνας ποταμοὺς βλέπετε; Λέγετε ὀνόματά τινων". "Οὗτος μὲν ὁ ποταμὸς ἐστὶν ὁ Ἰλισός, ἐκεῖνος δ' ὁ Κηφισός". "Σὺ δέ, ὦ Ἀλκιβιάδη, λέγε, ποῦ εἰσὶν οἱ σοὶ ἀγροί;" Τότε δ' Ἀλκιβιάδης οὐδὲν εἶχε λέξαι· ὁ δὲ Σωκράτης· "Εἰ οἱ σοὶ ἀγροὶ μηδὲν εἰσὶ μέρος τῆς Ἀττικῆς, τί ὑβρίζεις;"

ЛЕКЦІЯ 19

§ 119. Умовний спосіб (*coniunctivus, ὑποτακτική*)

У грецькій мові збереглись обидва індоєвропейських способи: умовний (*coniunctivus*) і бажальний (*optativus*).

Синтаксичні функції грецького кон'юнктива порівняно вужчі, аніж латинського, який за формою і значенням об'єднав індоєвропейські умовний і бажальний способи.

§ 119.1. Кон'юнктив у незалежних реченнях

Кон'юнктив у незалежних реченнях називається *coniunctivus voluntatis* і виражає непрямий наказ чи заборону; вживається лише у формах 1-ї особи однини і множини. Інколи для підсилення закликують слова ἄγε (δὴ), φέρε (δὴ). Заперечення – μή.

Λέγωμεν. Скажімо. Давайте скажемо.

Φέρε δὴ ἄρχωμαι. Ну ж бо я почну.

Μὴ ἀκούωμεν. Не слухаймо.

У незалежному реченні кон'юнктив може означати сумнів, непевність чи вагання. Такий умовний спосіб називають *coniunctivus dubitativus*; він вживається в питальних реченнях у формах 1-ї особи.

Εἴπωμεν ἢ σιγῶμεν; Сказати нам чи помовчати?

§ 119.2. Кон'юнктив у підрядних реченнях

У підрядних реченнях кон'юнктив вживається з часткою ἄν, означає майбутню дію або узагальнення і називається *coniunctivus prospectivus*. У грецьких складнопідрядних реченнях спостерігається *consecutio modorum* (послідовність способів).

Consecutio modorum зумовлює вживання *coniunctivus* у певному типі підрядного речення, яке залежить від головного (керуючого) речення з присудком у головному часі або імперативі. Але дотримання правил *consecutio modorum* не є обов'язковим, тому замість кон'юнктива можна поставити індикатив відповідного часу (окрім підрядних речень мети та додаткових після дієслів страху).

Оскільки кон'юнктив найчастіше зустрічається саме в підрядних реченнях, у курсі морфології (дещо випереджаючи ґрунтовний розг-

ляд складнопідрядних речень у матеріалі синтаксису³⁸) подаємо практичну таблицю вживання *coniunctivus* у підрядних реченнях:

мети із ἵνα, ὅπως	praesens coniunctivi	βουλεύω, ἵνα ἀληθεύητε	<i>раджу, щоб ви говорили правду</i> (минулим часом недоконаного виду)
	aoristus coniunctivi	βουλεύω, ἵνα ἀληθεύσητε	<i>раджу, щоб ви сказали правду</i> (минулим часом доконаного виду)
додаткове після дієслів страху	praesens coniunctivi	φοβοῦμαι, μὴ ἀληθεύητε	<i>боюсь, що ви не кажете правди</i> (теперішнім часом)
	aoristus coniunctivi	φοβοῦμαι, μὴ ἀληθεύσητε	<i>боюсь, що ви не скажете правду</i> (майбутнім часом доконаного виду)
умовне з εἰάν	praesens coniunctivi	...εἰάν βουλεύω	<i>якщо я радитиму</i> (майбутнім часом недоконаного виду)
	aoristus coniunctivi	...εἰάν βουλεύσω	<i>якщо я пораджу</i> (майбутнім часом доконаного виду)
часу із ἕως ἄν, πρὶν ἄν, ὅταν, ἐπειδὴν	praesens coniunctivi	ἕως ἄν (πρὶν ἄν, ὅταν, ἐπειδὴν) βουλεύω	<i>поки (перш, ніж; коли) я радитиму</i> (майбутнім часом недоконаного виду)
	aoristus coniunctivi	ἕως ἄν (πρὶν ἄν, ὅταν, ἐπειδὴν) βουλεύσω	<i>поки (перш, ніж; коли) я пораджу</i> (майб. часом доконаного виду)
відносно з відтінком умови	praesens coniunctivi	ὅς (ὅστις) ἄν βουλεύη	<i>який (кожен, хто) радитиме</i> (майбутнім часом недоконаного виду)
	aoristus coniunctivi	ὅς (ὅστις) ἄν βουλεύσῃ	<i>який (кожен, хто) порадить</i> (майбутнім часом доконаного виду)

Σ При теперішній ітеративній (повторюваній) дії в часових, умовних, допустових та відносних підрядних реченнях кон'юнктив з ἄν перекладається теперішнім часом: *coniunctivus praesentis* – недоконаного виду, *coniunctivus aoristi* – доконаного виду.

³⁸ Докладно див. § 232-242.

УНІВЕРСАЛЬНЕ ПРАВИЛО

Форми кон'юнктива у всіх часах мають дві ознаки:

- * закінчення головних часів,
- * довгі з'єднувальні голосні: η і ω.

Схема утворення:

часова основа + η/ω + закінчення головних часів

**§ 120. Теперішній час умовного способу
(*praesens coniunctivi*)**

основа презенса + η/ω + закінчення головних часів

Activum

S.	1. παιδεύ-ω	P.	1. παιδεύ-ω-μεν
	2. παιδεύ-ης		2. παιδεύ-η-τε
	3. παιδεύ-η		3. παιδεύ-ω-σι(ν)

Medium et passivum

S.	1. παιδεύ-ω-μαι	P.	1. παιδεύ-ώ-μεθα
	2. παιδεύ-η		2. παιδεύ-η-σθε
	3. παιδεύ-η-ται		3. παιδεύ-ω-νται

§ 121. Кон'юнктив дієслова *εἶμι* бути

S.	1. ᾧ	P.	1. ᾧμεν
	2. ᾗς		2. ᾗτε
	3. ᾗ		3. ᾧσι(ν)

**§ 122. Аорист перший умовного способу
активного та медіального станів
(*coniunctivus aoristi I activi et medii*)**

Форми кон'юнктива утворюються від основи аориста першого за допомогою довгих з'єднувальних голосних та закінчень головних часів.

Різниця між кон'юнктивом презенса і аориста не часова, а видова:

- praesens coniunctivi означає недоконану дію: λέγωμεν *кажімо*,
- aoristus coniunctivi означає доконану дію: λέξωμεν *скажімо*.

Aoristus coniunctivi

основа аориста + η/ω + закінчення головних часів

Activum

S. 1. παιδεύσ-ω 2. παιδεύσ-ης 3. παιδεύσ-η	P. 1. παιδεύσ-ω-μεν 2. παιδεύσ-η-τε 3. παιδεύσ-ω-σι(ν)
--	--

Medium

S. 1. παιδεύσ-ω-μαι 2. παιδεύσ-η 3. παιδεύσ-η-ται	P. 1. παιδευσ-ώ-μεθα 2. παιδεύσ-η-σθε 3. παιδεύσ-ω-νται
---	---

§ 123. Бажальний спосіб (*optativus, εὐκτική*)

Через форми оптатива у грецькій мові висловлюється можливість здійснення або бажаність якоїсь дії. В підрядних реченнях оптатив виступає як граматикизована категорія.

Заперечення при оптативі – οὐ і μή.

§ 123.1. Оптатив у незалежних реченнях

У незалежних реченнях оптатив може виражати побажання, яке мовець вважає здійсненим. Бажання може відноситися до теперішнього або майбутнього часу, але ніколи – до минулого. Перед формами оптатива стоять, як правило, слова εἴθε, εἰ γάρ, які відповідають латинському *utinam o, якщо б*.

Εἴθε Κῦρος βασιλεύει. *О, якщо б Кір царював (тепер).*

Εἴθε Κῦρος μὴ βασιλεύσειεν. *О, якщо б Кір не був (тоді) царем.*

- Σ Нездійсненне бажання виражається: для теперішнього часу через імперфект з εἶθε, εἰ γάρ або за допомогою особових форм аориста другого дієслова ὠφέιλω та презентного інфінітива; для минулого часу – через аорист з εἶθε, εἰ γάρ або за допомогою особових форм аориста другого дієслова ὠφέιλω та інфінітива презенса або аориста³⁹.

Εἶθε Κῦρος ἐβασίλευον. Ὡφέλε Κῦρος βασιλεύειν. *О, якщо б Кір (тепер) царював* (= але він не царює).

Εἶθε Κῦρος ἐβασίλευσεν. Ὡφέλε Κῦρος βασιλεύσαι. *О, якщо б Кір (тоді) царював* (= але він не царював).

Оптатив з часткою ἄν означає теперішню або майбутню можливість і називається optativus potentialis; за значенням відповідає латинському coniunctivus optativus. Заперечення οὐ.

Κῦρος ἄν βασιλεύοι. *Кір міг би (зараз) царювати.*

- Σ Можливість у минулому означає індикатив імперфекта чи аориста з ἄν (indicativus irrealis).

Κῦρος ἄν ἐβασίλευσεν. *Кір міг би (тоді) царювати.*

§ 123.2. Оптатив у підрядних реченнях

Вживання оптатива у підрядних реченнях підпорядковане правилу consecutio modorum, згідно з яким після історичних часів присудка головного речення присудок підрядного замість індикатива чи кон'юнктив певного часу ставиться в оптативі того ж часу (за винятком імперфекта та плюсквамперфекта, що не утворюють оптативних форм).

додаткове з ὅτι, ὡς	praes. opt., aor. opt. fut. opt.	ἔλεγον, ὅτι γράφοι ἔλεγον, ὅτι γράψαιε ἔλεγον, ὅτι γράψοι	я говорив, що він пише " " " написав " " " напише
непрямо- питальне	praes. opt., aor. opt. fut. opt.	ἠρώτων, ὅτι γράφοι ἠρώτων, ὅτι γράψαιε ἠρώτων, ὅτι γράψοι	я запитував, що він пише " " " написав " " " напише
мети	praes. opt., aor. opt.	ὠνήσατο, ἵνα ἔχοιμι ὠνήσατο, ἵνα ἔξαιμι	він купив, щоб я мав " " " "

³⁹ Див. § 211.1.

додаткове після діє- слів страху	praes. opt., aor. opt.	ἐφοβούμην, μὴ γράφοις ἐφοβούμην, μὴ γράψαις	я боявся, що ти не пишеш я боявся, що ти не напишеш
умовне з εἶ	в аподосисі – praes., aor. opt. з ἄν; у протасисі – praes., aor. opt.	εἰ λέγοιμι, ἄμαρτάνοις ἄν εἰ λέξαιμι, ἄμαρτήσαιμι ἄν	якщо б я казав, помилявся б (міг помилятись) якщо б я сказав, помилився б (міг помилитись)

§ 124. Теперішній час бажального способу (*praesens optativi*)

УНІВЕРСАЛЬНЕ ПРАВИЛО

Оптатив має дві морфологічні ознаки:

- * форманти *οι, αι, ει*,
- * закінчення історичних часів.

Схема утворення:

часова основа + *οι/αι/ει* закінчення історичних часів

Суфіксом-ознакою оптатива головних часів (презенса, футурума, перфекта) слугує *οι*.

Praesens optativi

основа презенса + *οι* + закінчення історичних часів

Activum

S. 1. παιδεύ-οι-μι	P. 1. παιδεύ-οι-μεν
2. παιδεύ-οι-ς	2. παιδεύ-οι-τε
3. παιδεύ-οι	3. παιδεύ-οι-εν

Medium et passivum

S. 1. παιδευ-οί-μην	P. 1. παιδευ-οί-μεθα
2. παδεύ-οι-ο	2. παδεύ-οι-σθε
3. παδεύ-οι-το	3. παδεύ-οι-ντο

§ 125. Оптатив дієслова *εἶμί* бути

S. 1. εἶ-ην	P. 1. εἶμεν або εἶ-ημεν
2. εἶ-ης	2. εἶτε " εἶ-ητε
3. εἶ-η	3. εἶεν " εἶ-ησαν

§ 126. Аорист перший базального способу активного і медіального станів (*optativus aoristi I activi et medii*)

Оптатив аориста має ознаку способу -αι-.

Різниця між оптативом презенса й аориста видова або часова:

- praesens optativi виражає недоконану дію в теперішньому часі або позачасово: λέγοιμι ἄν я міг би (*тепер*) казати;
- aoristus optativi означає недоконану дію в минулому або позачасово: λέξαιμι ἄν я міг би (*тоді*) сказати.

Aoristus optativi activi et medii

основа аориста + αι + закінчення історичних часів

Activum

S. 1. παιδεύσ-αι-μι	P. 1. παιδεύσ-αι-μεν
2. παιδεύσ-αι-ς, παιδεύσειας	2. παιδεύσ-αι-τε
3. παιδεύσ-αι, παιδεύσειε(ν)	3. παιδεύσ-αι-εν, παιδεύσειαν

Medium

S. 1. παιδευσ-αί-μην	P. 1. παιδευσ-αί-μεθα
2. παιδεύσ-αι-ο	2. παιδεύσ-αι-σθε
3. παιδεύσ-αι-το	3. παιδεύσ-αι-ντο

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ποίησον ἀγαθὸν καὶ ῥίψον αὐτὸ εἰς θάλατταν. Зроби добро і вкинь його в море.

Παραχάραξον τὸ νόμισμα. Перечекань монету. (Οραкул Απολλωνα, який тлумачили як переоцінка звичних цінностей).

Ἄπο κλέπτου κλέψου καὶ ἀμαρτίαν οὐχ ἔξεις. Вкради в злодія, і не матимеш гріха.

Χρεία διδάσκει, κἂν βραδύς τις τὸν σοφόν (*Εὐριπίδης*). Нужда і тугодума змусить стати розумним.

Ὅταν τὸ ὕδωρ πνίγη, τι δεῖ ἐπιπίνειν; (*Ἀριστοτέλης*). Якщо вода душити, то що ж пити?

Ἴατρέ, θεράπευσον σεαυτόν (*Βιβλία*). Лікарю, вилікуй себе сам.

Σταύρωσον αὐτόν (*Βιβλία*). Розіпни його. (Вигуки натовпу з вимогою стратити Ісуса Христа).

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
τὸ φάντασμα	відображення, виображення
ἡ φαντασία	виображування, уявлення, явище
κατὰ φαντασίας ἐνέργημα	враження (рос.впечатление)
ἡ ἄρμονία	гармонія
τὸ ἄκρον, τὰ ἄκρα	вершина
τὸ βάθος	глибина
ὁ σκοπός	мета, задум
τὸ τέλος	ціль, кінець
τέλειος, τέλος	досконалий
αἱ τελεταί	таїнства
ἡ ἐντελέχεια	граничність, здійсненність, виповнення
τὸ ἀποτέλεσμα	результат
ἄτελής	недосконалий
τὸ ἀτελές	недосконалість

Вправа 1. Прочитаїте, зробіть граматичний аналіз і перекладаїте:

1) Κικέρων ἔλεγεν, ὅτι ἠδέως καταλύσοι τὸν βίον, εἰ παύσειεν Ἀντόνιον τῆς ὕβρεως. 2) Ἀστιάγης ἔλεξε πρὸς Κῦρον παῖδα ὄντα· "Ἐὰν παρ' ἐμοὶ μένης, καὶ ἵπποις τοῖς ἐμοῖς χρῆση καὶ ἄλλοις, ὅποσους ἂν βούλη". 3) Βραδέως μὲν βουλευώμεθα, ταχέως δὲ πράττωμεν. 4) Σιγῶμεν τῶν γερόντων λεγόντων. 5) Κατὰ Πλάτωνα φιλόσοφον νόμους ὀρθῶς ἂν ὀνομάζοιμεν τῆς πόλεως ψυχῆν· τῆς δὲ ψυχῆς κακῶς πραττούσης τὸ σῶμα οὐκ ἂν εὖ ἔχοι. 6) Θαυμάσαντός τινος, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται οὕτως ὀλίγον

οἶνον πίνοιεν, Λεωτιχίδης· "Οὕτως ὀλίγον", ἔφη, "πίνομεν, ἵνα μὴ ἄλλοι ὑπὲρ ἡμῶν βουλευώμενται, ἀλλ' ἡμεῖς ὑπὲρ ἄλλων". 7) Τὸν ἄφρονα οὐκ ἂν πείσαις. 8) Ἐὰν τιμήσωμεν τοὺς γονέας, καὶ ἡμᾶς ποτ' ἂν οἱ παῖδες τιμήσαιεν. 9) Βροῦτος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἐφόνευσαν τὸν Καίσαρα, ἵνα τὴν τυραννίδα παύσαιεν· μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον κακίονι τυράννῳ ἐδοῦλευσαν. 10) Μηδέποτε φρονήσης ἐπὶ σαυτῷ μέγα, ἀλλὰ μηδέ καταφρονήσης σαυτοῦ. 11) Ἄνευ ἐγκρατείας οὐδεὶς ἂν τὸ ἑαυτοῦ σῶμα καλῶς διοικήσειε καὶ τὸν ἑαυτοῦ οἶκον καλῶς οἰκοδομήσειε καὶ τοὺς φίλους καὶ πόλεις ὠφελήσειε καὶ τοὺς ἐχθροὺς κρατήσειεν. 12) Εὐρυβιάδης Θεμιστοκλέα παίειν ἤθελεν· ὁ δὲ αὐτῷ εἶπε "Παῖσον μὲν, ἄκουσον δε", καὶ Εὐρυβιάδης οὐ παίσας αὐτὸν ἤκουσεν. 13) Οὐδεὶς πιστεύσει τῷ ψεύστῃ, κἂν ἀληθεύῃ. 14) Οἱ φιλάργυροι, οὐδ' ἔαν πλείστα ἔχωσιν, ἱκανὰ ἔχειν νομίζουσιν. 15) Οὐ πάντα ἕξεστιν ἡμῖν πράττειν, ἃ ἂν βουλώμεθα. 16) Δημάρατος ἔλεξε πρὸς Ξέρξην ἐν ταῖς Θερμοπύλαις· "Νῦν ἂν πρὸς τοὺς ἀνδρειοτάτους ἄνδρας μάχοιο". 17) Εἶθ' ἄξιοι φαίνοισθε, ὧ νείοι, τῶν ὑμετέρων προγόνων. 18) Μίνως, ὁ τῆς Κρήτης βασιλεύς, ἐκτήσατο ναυτικὴν μεγάλην, ἵνα τῶν νήσων τὰς πλείστας διαστρέψαιτο. 19) Φίλος κτήσαι· κτησάμενος χρῆσαι αὐτοῖς καλῶς. 20) Εὐκλείδης ἀκούσας τοῦ ἀδελφοῦ λέγοντος· "Ἀποθνήσκουμι ἂν, εἰ μὴ σε τιμωρησαίμην", "Ἐγὼ δέ", ἔφη, "εἰ μὴ σε φιλεῖν ἐμὲ πείσαιμι".

Περὶ ὄστρακισμοῦ

Θεμιστοκλῆς διεβάλλετο πρὸς τὸν δῆμον, ὡς τυραννίδος ὀρέγοιτο. Ὁ δὲ δῆμος τοῖς ὄνομα καὶ δόξαν ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ἔχουσι ἤχθετο. Ἦκον οὖν εἰς ἄστῃ οἱ πολῖται, ἵνα ὄστρακίζοιεν τὸν Θεμιστοκλέα. Ἦν δ' ὁ ὄστρακισμὸς τοιόνδε τι· ὅτε τινὰ ἀποδιῶξαι βούλοιο, συνελέγοντο εἰς ἄστῃ. Ὀστρακὸν ἐλάμβανεν ἕκαστος καὶ ἐγγράψας, ὃν ἐβούλετο ἀποδιῶξαι, ἔφερεν εἰς τὴν ἀγοράν. Τῶν δ' ἐν τέλει ἦν πρῶτον ἀριθμῆσαι τὸ πλῆθος τῶν ὄστράκων· εἰ γὰρ ἑξακισχιλίων ἐλάττους οἱ γράψαντες ἦσαν, ἄκυρος ἦν ὁ ὄστρακισμὸς· τὸν δ' Ἀθηναῖον, ὃς ὑπὸ τῶν πλείστων ὠνομάζετο, ἐξεκέρυττον εἰς ἕτη δέκα. Οὕτως ἐξεκέρυξαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Θεμιστοκλέα.

КОНТРАГОВАНІ ДІЄСЛОВА (VERBA CONTRACTA, ΡΗΜΑΤΑ ΣΥΝΗΡΗΜΕΝΑ)

ЛЕКЦІЯ 20

Значну групу дієслів з презентними основами на голосні звуки (verba pura) складають дієслова з кінцевими короткими голосними звуками основи – ε, -α, -ο. При дієвідмінюванні ці голосні зазнають контракції із з'єднувальними голосними ε/η, ο/ω, формантою оптатива οι, деякими закінченнями, тому такі дієслова називаються контрагованими (verba contracta, ῥήματα συνηρημένα).

У словниках грецької мови для контрагованих дієслів (яких особливо багато було в аттичному діалекті) подається нестягнута форма для полегшення визначення основи: ποιέω *робити*, τιμάω *шанувати*, δουλόω *поневолювати* тощо. Якщо кінцевий голосний звук основи був наголошеним, то контрагований склад отримує circumflexus. Якщо ж наголос стояв на другому із голосних, які зазнали контракції, то контрагований склад має acutus.

§ 127. Контраговані дієслова на -έω

Praesens et imperfectum activi

Можливі випадки контракції для дієслів на -έω:

✓ довгий голосний або дифтонг поглинає попередній ε:

ε + ω > ω ε + η > η ε + ει > ει

ε + η > η ε + ου > ου ε + οι > οι

✓

ε + ο > ου ε + ε > ει

Дієслово ποιέω *robūti*

Praesens activi

Indicativus

S. 1. (*ποιε-ω)	ποιῶ	P. 1. (*ποιε-ο-μειν)	ποιοῦμεν
2. (*ποιε-εις)	ποιεῖς	2. (*ποιε-ε-τε)	ποιεῖτε
3. (*ποιε-ει)	ποιεῖ	3. (*ποιε-ουσιν)	ποιοῦσι(ν)

Coniunctivus

S. 1. (*ποιε-ω)	ποιῶ	P. 1. (*ποιε-ω-μειν)	ποιῶμεν
2. (*ποιε-ης)	ποιῆς	2. (*ποιε-η-τε)	ποιῆτε
3. (*ποιε-η)	ποιῆ	3. (*ποιε-ωσιν)	ποιῶσι(ν)

Optativus

S. 1. (*ποιε-οι-μι)	ποιοῖμι	αδο ποιοίην	P. 1. (*ποιε-οι-μειν)	ποιοῖμεν
2. (*ποιε-οι-ς)	ποιοῖς	" ποιοίης	2. (*ποιε-οι-τε)	ποιοῖτε
3. (*ποιε-οι)	ποιοῖ	" ποιοίη	3. (*ποιε-οι-εν)	ποιοῖεν

Imperativus

S. 2. (*ποιε-ε)	ποίει	P. 2. (*ποιε-ε-τε)	ποιεῖτε
3. (*ποιε-ε-τω)	ποιείτω	3. (*ποιε-ο-ντων)	ποιούντων

Infinitivus

(*ποιε-ειν) ποιεῖν

m – (*ποιε-ων)

f – (*ποιε-ουσα)

n – (*ποιε-ον)

Participium

ποιῶν,

ποιοῦσα,

ποιοῦν,

gen. ποιοῦντος

" ποιοῦσης

" ποιούντος

Imperfectum activi

S. 1. (*ἐ-ποιε-ο-ν)	ἐποίουν	P. 1. (*ἐ-ποιε-ο-μειν)	ἐποιοῦμεν
2. (*ἐ-ποιε-ε-ς)	ἐποίεις	2. (*ἐ-ποιε-ε-τε)	ἐποιεῖτε
3. (*ἐ-ποιε-ε)	ἐποίει	3. (*ἐ-ποιε-ο-ν)	ἐποίουν

Σ Ομονιμίχνη φόρμη:

	1 p. sg. praesentis indicativi act.
ποῶ <	1 p. sg. praesentis coniunctivi act.
	2 p. pl. praesentis indicativi act.
ποιεῖτε <	2 p. pl. praesentis coniunctivi act.
	2 p. pl. praesentis imperativi act.
ποιοῦσι(ν) <	dat. pl. participii praesentis act. m et n
	3 p. pl. praesentis indicativi act.
ποιούτων <	3 p. pl. praesentis imperativi act.
	gen. pl. participii praesentis act. m et n

Praesens et imperfectum medii et passivi

Praesens medii et passivi

Indicativus

S. 1. (*ποιε-ο-μαι)	ποιούμαι	P. 1. (*ποιε-ο-μεθα)	ποιούμεθα
2. (*ποιε-η)	ποιῆ	2. (*ποιε-ε-σθε)	ποιείσθε
3. (*ποιε-ε-ται)	ποιείται	3. (*ποιε-ο-νται)	ποιούνται

Coniunctivus

S. 1. (*ποιε-ω-μαι)	ποιῶμαι	P. 1. (*ποιε-ω-μεθα)	ποιώμεθα
2. (*ποιε-η)	ποιῆ	2. (*ποιε-η-σθε)	ποιήσθε
3. (*ποιε-η-ται)	ποιῆται	3. (*ποιε-ω-νται)	ποιῶνται

Optativus

S. 1. (*ποιε-οι-μην)	ποιοίμην	P. 1. (*ποιε-οι-μεθα)	ποιοίμεθα
2. (*ποιε-οι-ο)	ποιοῖο	2. (*ποιε-οι-σθε)	ποιοῖσθε
3. (*ποιε-οι-το)	ποιοῖτο	3. (*ποιε-οι-ντο)	ποιοῖντο

Imperativus

S. 2. (*ποιε-ου)	ποιοῦ	P. 2. (*ποιε-ε-σθε)	ποιείσθε
3. (*ποιε-ε-σθω)	ποιείσθω	3. (*ποιε-ε-σθων)	ποιείσθων

Infinitivus

Participium

m – (*ποιε-ο-μενος) ποιούμενος

(*ποιε-ε-σθαι)	ποιεῖσθαι	<i>f</i> – (*ποιε-ο-μεινῆ)	ποιουμένη
		<i>n</i> – (*ποιε-ο-μεινον)	ποιούμενον

Imperfectum medii et passivi

S.	1. (*ἐ-ποιε-ο-μην)	ἐπολούμην	P.	1. (*ἐ-ποιε-ο-μεθα)	ἐπολούμεθα
	2. (*ἐ-ποιε-ου)	ἐποιοῦ		2. (*ἐ-ποιε-ε-σθε)	ἐποιεῖσθε
	3. (*ἐ-ποιε-ε-το)	ἐπολείτο		3. (*ἐ-ποιε-ο-ντο)	ἐποιοῦντο

Σ Ομονιμίчні форми:

		3 p. sg. praesentis coniunctivi act.
ποιῆ	<	2 p. sg. praesentis indicativi med. et pass.
		2 p. sg. praesentis coniunct. med. et pass.
ποιεῖσθε	<	2 p. pl. praesentis indicativi med. et pass.
		2 p. pl. praesentis imperativi med. et pass.

§ 128. Контраговані дієслова на -άω

Praesens et imperfectum activi

Можливі випадки контракції у дієслів на -άω:
при зустрічі звуків [a] та [e] перемагає [a]:

$\alpha + \epsilon > \alpha$	$\alpha + \epsilon\iota > \alpha$
$\alpha + \eta > \alpha$	$\alpha + \eta > \alpha$

при збігові [a] та [o] перемагає звук [o]:

$\alpha + \omicron > \omega$	$\alpha + \omega > \omega$
$\alpha + \omicron\upsilon > \omega$	$\alpha + \omicron\iota > \omega$

Дієслово τιμάω шанувати

Praesens et imperfectum activi

Indicativus

S.	1. (*τιμα-ω)	τιμῶ	P.	1. (*τιμα-ο-μεν)	τιμῶμεν
	2. (*τιμα-εις)	τιμᾶς		2. (*τιμα-ε-τε)	τιμᾶτε
	3. (*τιμα-ει)	τιμᾶ		3. (*τιμα-ουσιν)	τιμῶσι(ν)

Coniunctivus

S. 1. (*τιμα-ω)	τιμῶ	P. 1. (*τιμα-ω-μεν)	τιμῶμεν
2. (*τιμα-ης)	τιμῆς	2. (*τιμα-η-τε)	τιμᾶτε
3. (*τιμα-η)	τιμῆ	3. (*τιμα-ωσιν)	τιμῶσι(ν)

Optativus

S. 1. (*τιμα-οι-μι)	τιμῶμι	αδο τιμῶην	P. 1. (*τιμα-οι-μεν)	τιμῶμεν
2. (*τιμα-οι-ς)	τιμῶς	" τιμῶης	2. (*τιμα-οι-τε)	τιμῶτε
3. (*τιμα-οι)	τιμῶ	" τιμῶῃ	3. (*τιμα-οι-ειν)	τιμῶειν

Imperativus

S. 2. (*τιμα-ε)	τίμα	P. 2. (*τιμα-ε-τε)	τιμᾶτε
3. (*τιμα-ε-τω)	τιμάτω	3. (*τιμα-ο-ντων)	τιμώντων

Infinitivus**Participium**

	<i>m</i> – (*τιμα-ων)	τιμῶν, gen. τιμῶντος
(*τιμα-ειν) τιμᾶν	<i>f</i> – (*τιμα-ουσα)	τιμῶσα, " τιμῶσης
	<i>n</i> – (*τιμα-ον)	τιμῶν, " τιμῶντος

Imperfectum

S. 1. (*ἐ-τιμα-ο-ν)	ἐτίμων	P. 1. (*ἐ-τιμα-ο-μεν)	ἐτιμῶμεν
2. (*ἐ-τιμα-ε-ς)	ἐτίμας	2. (*ἐ-τιμα-ε-τε)	ἐτιμᾶτε
3. (*ἐ-τιμα-ε)	ἐτίμα	3. (*ἐ-τιμα-ο-ν)	ἐτίμων

Σ Ομονιμίχνη форми:

praesens indicativi act. = praesens coniunctivi act.

τιμᾶτε < 2 p. pl. praesentis indicativi act.

τιμᾶτε < 2 p. pl. praesentis coniunctivi act.

τιμᾶτε < 2 p. pl. praesentis imperativi act.

τιμῶσι(ν) < 3 p. pl. praesentis indicativi act.

τιμῶσι(ν) < 3 p. pl. praesentis coniunctivi act.

τιμῶσι(ν) < dat. plur. participii praesentis act. m et n

τιμώντων < 3 p. pl. praesentis imperativi act.

τιμώντων < gen. plur. participii praesentis act. m et n

τιμών <	nom. sing. participii praesentis act. m et n gen. plur. іменника ή τιμή ποσана
ἐτίμων <	1 p. sg. imperfecti activi 3 p. pl. imperfecti activi

Praesens et imperfectum medii et passivi

Praesens medii et passivi

Indicativus

S. 1. (*τιμα-ο-μαι)	τιμῶμαι	P. 1. (*τιμα-ο-μεθα)	τιμώμεθα
2. (*τιμα-η)	τιμᾶ	2. (*τιμα-ε-σθε)	τιμᾶσθε
3. (*τιμα-ε-ται)	τιμᾶται	3. (*τιμα-ο-νται)	τιμῶνται

Coniunctivus

S. 1. (*τιμα-ω-μαι)	τιμῶμαι	P. 1. (*τιμα-ω-μεθα)	τιμώμεθα
2. (*τιμα-η)	τιμᾶ	2. (*τιμα-η-σθε)	τιμᾶσθε
3. (*τιμα-η-ται)	τιμᾶται	3. (*τιμα-ω-νται)	τιμῶνται

Optativus

S. 1. (*τιμα-οι-μην)	τιμώμην	P. 1. (*τιμα-οι-μεθα)	τιμώμεθα
2. (*τιμα-οι-ο)	τιμῶο	2. (*τιμα-οι-σθε)	τιμῶσθε
3. (*τιμα-οι-το)	τιμῶτο	3. (*τιμα-οι-ντο)	τιμῶντο

Imperativus

S. 2. (*τιμα-ου)	τιμῶ	P. 2. (*τιμα-ε-σθε)	τιμᾶσθε
3. (*τιμα-ε-σθω)	τιμᾶσθω	3. (*τιμα-ε-σθων)	τιμᾶσθων

Infinitivus

		<i>Participium</i>	
	<i>m</i> – (*τιμα-ο-μενος)		τιμώμενος
(*τιμα-ε-σθαι)	τιμᾶσθαι	<i>f</i> – (*τιμα-ο-μενη)	τιμωμένη
		<i>n</i> – (*τιμα-ο-μενοι)	τιμώμενοι

Imperfectum medii et passivi

S. 1. (*ἐ-τιμα-ο-μην)	ἐτιμώμην	P. 1. (*ἐ-τιμα-ο-μεθα)	ἐτιμώμεθα
-----------------------	----------	------------------------	-----------

2. (*έ-τιμα-ου)	έτίμω	2. (*έ-τιμα-ε-σθε)	έτιμάσθε
3. (*έ-τιμα-ε-το)	έτιμάτο	3. (*ε-τιμα-ο-ντο)	έτιμώντο

Σ Ομωνιμίχνη φόρμη:

praesens indicat. med.et pass. = praesens coniunct. med.et pass.

	1 p. sg. praesentis indicativi act.
τιμῶ <	1 p. sg. praesentis coniunctivi act.
	1 p. sg. praesentis imperativi med. et pass.
	3 p. sg. praesentis indicativi act.
τιμᾶ <	3 p. sg. praesentis coniunctivi act.
	2 p. sg. praesentis indicativi med. et pass.
	2 p. sg. praesentis coniunctivi med. et pass.
	2 p. pl. praesentis indicativi med. et pass.
τιμᾶσθε <	2 p. pl. praesentis coniunctivi med. et pass.
	2 p. pl. praesentis imperativi med. et pass.

§ 129. Κοντραγωγανή δίσλωα νη -όω

Praesens et imperfectum activi

Μοχλίβη νηπαδκή κοντρακτίη ν δίσλβη ν -όω:

ο + ε	ο + η	ο + ει
ο + ο > ου	> ω	ο + η > οι
ο + ου	ο + ω	ο + οι

Δίσλωο δουλῶ *nonevoluati*

Praesens activi

Indicativus

S. 1. (*δουλο-ω)	δουλῶ	P. 1. (*δουλο-ομεν)	δουλοῦμεν
2. (*δουλο-εις)	δουλοῖς	2. (*δουλο-ε-τε)	δουλοῦτε
3. (*δουλο-ει)	δουλοῖ	3. (*δουλο-ουσιν)	δουλοῦσιν(ν)

Coniunctivus

S. 1. (*δουλο-ω)	δουλῶ	P. 1. (*δουλο-ω-μεν)	δουλῶμεν
------------------	-------	----------------------	----------

2. (*δουλο-ης)	δουλοῖς	2. (*δουλο-η-τε)	δουλώτε
3. (*δουλο-η)	δουλοῖ	3. (*δουλο-ωσιν)	δουλώσι(ν)

Optativus

- S. 1. (**δουλο-οι-μι*) δουλοῖμι, δουλοίην P. 1. (**δουλο-οι-μειν*) δουλοῖμεν
 2. (**δουλο-οι-ς*) δουλοῖς, δουλοίης 2. (**δουλο-οι-τε*) δουλοῖτε
 3. (**δουλο-οι*) δουλοῖ, δουλοίη 3. (**δουλο-οι-ειν*) δουλοῖεν

Imperativus

- S. 2. (**δουλο-ε*) δούλου P. 2. (**δουλο-ε-τε*) δουλοῦτε
 3. (**δουλο-ε-τω*) δουλούτω 3. (**δουλο-ο-ντων*) δουλούντων

Infinitivus

(**δουλο-ειν*) δουλοῦν

m – (**δουλο-ων*)

f – (**δουλο-ουσα*)

n – (**δουλο-οι*)

Participium

δουλῶν, gen. δουλοῦντος

δουλοῦσα, " δουλούσης

δουλοῦν, " δουλοῦντος

Imperfectum activi

- S. 1. (**ἐ-δουλου-ο-ν*) ἐδούλουν P. 1. (**ἐ-δουλο-ο-μειν*) ἐδουλοῦμεν
 2. (**ἐ-δουλου-ε-ς*) ἐδούλους 2. (**ἐ-δουλο-ε-τε*) ἐδουλοῦτε
 3. (**ἐ-δουλο-ε*) ἐδούλου 3. (**ἐ-δουλο-ο-ν*) ἐδούλουν

Σ Ομονιμίχні форми:

δουλοῦσιν < 3 p. pl. praesentis indicativi act.
 dat. plur. participii praesentis act. m et n

δουλούντων < 3 p. pl. praesentis imperativi act.
 dat. plur. participii praesentis act. m et n

δουλοῦν < infinitivus praesentis act.
 nom. sing. participii praesentis act. n

δουλῶν < nom. sing. participii praesentis act. m
 gen. plur. іменника ἢ δούλη, ης *рабѹня*

ἐδούλουν < 1 p. sg. imperfecti activi
 3 p. pl. imperfecti activi

Praesens et imperfectum medii et passivi

Praesens medii et passivi

Indicativus

S. 1. (*δουλο-ο-μαι)	δουλοῦμαι	P. 1. (*δουλο-ο-μεθα)	δουλούμεθα
2. (*δουλο-η)	δουλοῖ	2. (*δουλο-ε-σθε)	δουλοῦσθε
3. (*δουλο-ε-ται)	δουλοῦται	3. (*δουλο-ο-νται)	δουλοῦνται

Coniunctivus

S. 1. (*δουλο-ω-μαι)	δουλῶμαι	P. 1. (*δουλο-ω-μεθα)	δουλῶμεθα
2. (*δουλο-η)	δουλῶι	2. (*δουλο-η-σθε)	δουλῶσθε
3. (*δουλο-η-ται)	δουλῶται	3. (*δουλο-ω-νται)	δουλῶνται

Optativus

S. 1. (*δουλο-οι-μην)	δουλοίμην	P. 1. (*δουλο-οι-μεθα)	δουλοίμεθα
2. (*δουλο-οι-ο)	δουλοῖο	2. (*δουλο-οι-σθε)	δουλοῖσθε
3. (*δουλο-οι-το)	δουλοῖτο	3. (*δουλο-οι-ντο)	δουλοῖντο

Imperativus

S. 2. (*δουλο-ου)	δουλοῦ	P. 2. (*δουλο-ε-σθε)	δουλοῦσθε
3. (*δουλο-ε-σθω)	δουλούσθω	3. (*δουλο-ε-σθωι)	δουλούσθωι

Infinitivus

Participium

	<i>m</i> – (*δουλο-ο-μενος)	δουλούμενος
(*δουλο-ε-σθαι)	<i>f</i> – (*δουλο-ο-μεινη)	δουλουμένη
	<i>n</i> – (*δουλο-ο-μενον)	δουλούμενον

Imperfectum medii et passivi

S. 1. (*ἐ-δουλο-ο-μην)	ἐδουλούμην	P. 1. (*ἐ-δουλο-ο-μεθα)	ἐδουλούμεθα
2. (*ἐ-δουλο-ου)	ἐδουλοῦ	2. (*ἐ-δουλο-ε-σθε)	ἐδουλοῦσθε
3. (*ἐ-δουλο-ε-το)	ἐδουλοῦτο	3. (*ἐ-δουλο-ο-ντο)	ἐδουλοῦντο

- Σ Διέσλοβο οἶομαι *важати* має контраговані форми лише в 1-й ос. одн. презенса οἶμαι та 1-й ос. одн. імперфекта ὤμην.

Σ Ομονιμίчні форми:

δουλοῦσθε <	2 p. pl. praesentis indicativi med. et pass.
	2 p. pl. praesentis imperativi med. et pass.
	3 p. sg. praesentis indicativi act.
	3 p. sg. praesentis coniunctivi act.
δουλοῖ <	3 p. sg. praesentis optativi act.
	2 p. sg. praesentis indicativi med. et pass.
	2 p. sg. praesentis coniunctivi med. et pass.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Εὐτύχει. Εὐτυχοίης. Щасти тобі. (Формула прощання).

Ἐλέφαντα ἐκ μυίας ποιεῖς. Ти робиш з мухи слона.

Βατράχοις οἶνοχεῖς. Ти наливаєш вина жабам.

Μία χελιδὼν οὐ ποιεῖ ἕαρ. Одна ластівка не робить весни (лат.: una hirundo ver non facit).

Φοῖνικος ἔτη βιοῦν. Жити феніксів вік. (За легендами, фенікс жив 500 років).

Λύκος οἶν ὑμεναιοῖ. Вовк хоче одружитися з вівцею.

Τὰ ἐλάχιστα δεῖ αἰρεῖσθαι τῶν κακῶν. З лих потрібно вибрати найменше.

Ἄεὶ ὑμνούμενα. Стара пісня (досл.: вічно співане; пор. лат. cantilenam eandem canere – співати одну й ту ж саму пісню).

Θεοῦ θέλοντος καὶ ἐπὶ ῥιπὸς πλέοις. Якщо бог захоче, то й на цино-
вці зможеш плисти.

Ἄνω ποταμῶν ῥεῖν. Текти до витоків (пор.: догори дном).

Κακὸν ἀγγεῖον οὐ κλᾶται. Поганий посуд не б'ється.

Ἵνος κιθαρίζειν πειρώμενος. Осел, який намагається грати на кі-
фарі (лат.: asinus ad lyram).

Πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει (Ἡράκλειτος). Все тече, і ніщо не за-
лишається незмінним.

Κρατεῖ ἐν μέρει ἢ φιλία καὶ τὸ νεῖκος (Ἐμπεδοκλῆς). Однаково си-
льними є і любов, і ненависть.

Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τὰγαθ' οἱ θεοί (*Ἐπίχαρμος*). Усі блага нам боги продають за працю.

Εἰ οἱ θεοί τι δρῶσιν αἰσχρόν, οὐκ ἔστι θεοί (*Εὐριπίδης*). Якщо боги роблять щось ганебне, то вони – не боги.

Οἱ μὲν λοιποὶ ζῶσιν, ἵνα ἐσθίωσιν, ἐγὼ δ' ἐσθίω, ἵνα ζῶ (*Σωκράτης*). Інші живуть, щоб їсти, я ж їм, щоб жити (пор. лат.: edo, ut vivam, non vivo, ut edam).

Ὅποσα φάρμακα οὐκ ἴαται, σίδηρος ἴαται, ὅποσα σίδηρος οὐκ ἴαται, πῦρ ἴαται· ὅποσα πῦρ οὐκ ἴαται, ταῦτα χρῆ νομίζειν ἀνίατα (*Ἱπποκράτης*). Те, що не лікують ліки, лікує залізо; те, що не лікується залізом, лікує вогонь; те ж, що не виліковує вогонь, слід вважати невиліковним.

Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ (*Βιβλία*). Голос волаючого в пустелі.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ εὐζωία, τὸ εὖ ζῆν	благоденство
ἡ εὐεργεσία, τὸ εὐεργέτημα	благодіяння
ἡ ἀδικία, τὸ ἀδικεῖν, τὸ ἄνισον	несправедливість
τὸ θάρσος, τὸ θαρσεῖν	відвага, сміливість
ἡ τιμωρία, τὸ τιμωρεῖσθαι	помста
τὸ καθορᾶν, τὸ θεωρεῖν, τὸ θεᾶσθαι, τὸ κατανοεῖν	споглядання
τὰ δοκοῦντα, τὰ δοξαζόμενα, ἡ δόξα, τὸ νόημα, ἡ γνώμη	думка, гадка, опінія
ἡ κίνησις, τὸ κινεῖσθαι	рух
κινουῶν	рухаюче
κινούμενον	рухоме
τὸ κατηγορούμενον	присудок, предикатив
ὁ ἔρωσ, τὸ φιλεῖν	любов
ὁ ἐρών, ὁ ἐραστής	закоханий
ὁ ἐρώμενος	коханий

Вправа 1. Прочитайте, зробіть граматичний аналіз, звертаючи увагу на контраговані дієслова, і перекладіть:

1) Σωκράτης ἔλεγε τοὺς μὲν ἄλλους ἀνθρώπους ζῆν, ἵνα ἐσθίοιεν, αὐτὸς δὲ ἐσθίειν, ἵνα ζῶη. 2) Θεμιστοκλῆς ἐρωτώμενος, πότερον μᾶλλον ἂν

Ἄχιλλεὺς ἢ Ὀμηρος βούλοιο εἶναι· "Σὺ δ' αὐτὸς", ἔφη, "πότερον μάλλον ἂν βούλοιο· ὁ νικῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἢ ὁ κηρύττων τοὺς νικῶντας εἶναι;" 3) Οἱ Συβαρίται ἐπὶ φύλλοις ρόδων καὶ ἄλλων ἀνθῶν ἐκοιμῶντο. 4) Τοῖς ἐν Σπάρτῃ ἐφόροις ἐξῆν τοὺς βασιλέας ζημιοῦν παράνομόν τι ποιοῦντας. 5) Οἱ Στωικοὶ τοὺς μὲν φιλοσόφους ὁμοιοῦσι τοῖς ἰατροῖς, τὴν δὲ φιλοσοφίαν τῇ ἰατρικῇ. 6) Σαπφῶ μάλιστα τοῦ ρόδου ἐρᾷ καὶ ἀεὶ στεφανοῖ αὐτὸ ἐγκωμίῳ καλὴν παρθένον ἐκείνῳ ὁμοιοῦσα. 7) Ἀδικεῖ πολλάκις ὁ μὴ ποιῶν τι, οὐ μόνον ὁ ποιῶν τι. 8) Οἱ Σπαρτιᾶται φοβούμενοι, μὴ οἱ πολῖται ὑπὸ ξένων διαφθειρόντο, ξεινηλασίας ἐποίουν. 9) Ὀρφεὺς ἄδων ἐκίνει λίθους τε καὶ δένδρα. 10) Οὐ μετανοεῖν, ἀλλὰ προνοεῖν χρή τὸν ἄνδρα σοφόν. 11) Ἀνὴρ πονηρὸς δυστυχεῖ, κἂν εὐτυχοῖ. 12) Διογένης πάντι τόπῳ ἐχρήτο εἰς πάντα ἀριστῶν τε καὶ καθεύδων καὶ διαλεγόμενος. 13) Τὸ νικᾶν αὐτὸν αὐτὸν πασῶν νικῶν πρώτη τε καὶ ἀρίστη, τὸ δὲ ἡττᾶσθαι αὐτὸν ὑφ' ἑαυτοῦ πάντων αἰσχιστόν τε καὶ κάκιστον. 14) Οἱ Σπαρτιᾶται ἐτίμων μάλιστα τοὺς νικῶντας καὶ τοὺς ὑπὲρ πατρίδος ἐν μάχῃ τελευτώντας. 15) Οἱ Μαραθῶνιοι τοὺς ἐν τῇ μάχῃ τελευτήσαντας ἐτίμων ἥρωας ἀποκαλοῦντες. 16) Οἱ σοφισταὶ ἡτιῶντο Σωκράτη, ὅτι τῶν μὲν ἄλλων καταγελώφῃ, πάντας ἐρωτῶν καὶ ἐλέγχων, αὐτὸς δὲ οὐδεὶν οὐδενὸς λόγος ὑπέχει. 17) Οἱ μὲν τραχεῖς ἵπποι χαλινοῖς, οἱ δ' ὄξεις θυμοὶ λόγοις χαλινούνται. 18) Οἱ Ἀθηναῖοι μάλα ἐφοβοῦντο, μὴ καὶ αὐτοὶ ὁμοίως ὑπὸ τῶν Περσῶν δουλοῦντο καὶ ἡ πόλις πυροῖτο. 19) Πῶς μὲν ἂν τις ἦττον ὑπὸ πόλεως ζημιόιτο, πῶς δ' ἂν μάλλον τιμῶτο ἢ εἰ τοῖς νόμοις πείθοιτο; 20) Πειρῶ πειθοῖ καὶ λόγῳ μάλλον ἢ ὀργῇ τὰ ἀμαρτήματα διορθοῦσθαι.

Περὶ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀγῶνων

Οἱ Ἕλληνες τὰς τῶν θεῶν ἑορτὰς ἄγοντες τοὺς θεοὺς μουσικοῖς τε καὶ γυμνικοῖς ἀγῶσιν ἔτερπον. Οὕτως ἐν μὲν τοῖς Δελφοῖς τὸν Ἀπόλλωνα ἐθεράπευον, ἐν δὲ τῷ Κορινθίῳ ἰσθμῷ τὸν Ποσειδῶνα. Ἐνδοξοὶ δ' ἐν πασῇ τῇ γῇ ἦσαν οἱ ἀγῶνες οἱ ἐν τῇ Ὀλυμπίᾳ τῷ Διὶ ἀγόμενοι. Ἐν δὲ τοῖς ἀγῶσιν, διὰ τεττάρων ἔτων γιγνομένοις, ἡγωνίζοντο οἱ ἐλεύθεροι νεανῖαι δρόμῳ καὶ πάλῃ καὶ πυγμῇ καὶ ἄρμασι καὶ ἵπποις καὶ τῷ πεντάθλῳ. Οἱ δὲ νικήσαντες ἄθλον μὲν οὐδὲν πλὴν στέφανον ἐλάας, πολλὰς δὲ τιμὰς ἐδέχοντο. Οἱ Ἕλληνες ἐν πολλῇ τιμῇ ἐποιοῦντο τοὺς νικηφόρους· ἢ ἑαυτῶν πόλις ἐκοσμεῖτο τοῖς ἀγάμμασιν αὐτῶν.

Ἀνθρώπων ἕκαστος δύο πήρας φέρει, τὴν μὲν ἔμπροσθεν, τὴν δὲ ὀπισθεν· γέμει δὲ κακῶν ἑκατέρα· ἀλλ' ἡ μὲν ἔμπροσθεν ἀλλοτρίων γέμει,

ἢ δὲ ὀπισθεν τῶν αὐτοῦ τοῦ φέροντος. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἄνθρωποι τὰ μὲν αὐτῶν κακὰ οὐχ ὀρώσι, τὰ δὲ ἀλλότρια πάνυ ἀκριβῶς.

(Αἴσωπος)

Διονύσιος καὶ κόλαξ

Διονυσίου κόλαξ τις βλέπων τὸν τύραννον μετὰ τινων φίλων γελῶντα (ἀπείχε δ' ἀπ' αὐτῶν τοσοῦτον, ὥστε μὴ ἀκούειν) καὶ αὐτὸς ἐγέλα. Ἐρωτῶντος δὲ τοῦ Διονυσίου διὰ τί οὐκ ἀκούων τῶν λεγομένων γελᾷ, ἔλεγεν· "Ὑμῖν πιστεύω τὰ λεγόμενα γέλοια εἶναι".

§ 130. Поділ дієслів на класи I–IV класи першої дієвідміни

Залежно від співвідношення дієслівної та презентної основ усі дієслова першої дієвідміни умовно поділяють на вісім класів. Перші чотири класи (I–IV) включають переважну більшість дієслів – це так звані правильні дієслова.

До I класу належать дієслова, в яких презентна основа якісно збігається з дієслівною. Переважно, це дієслова із основами на голосні звуки (*verba pura*): παιδεύ-ω, ποιέ-ω, τιμά-ω, δουλό-ω тощо та порівняно незначна кількість дієслів з основами на поодинокі приголосні звуки (*verba muta*): ἄγω, γράφω, ἄρχω.

II-й клас становлять дієслова, в яких дієслівна основа закінчується на один із губних приголосних (β, π, φ). Основа презента утворюється за допомогою звука j, який додається до дієслівної основи, і утворюється сполучення πτ.

Praesens

βλάπτω < *βλαβ-jω

τύπτω < *τυπ-jω

κρούπτω < *κρυφ-jω

Дієслівна основа

βλαβ- (пор. βλάβη, βλαβερός)

τυπ- (пор. τύπος)

κρυφ- (пор. ἀπόκρυφος)

До III класу входять дієслова, в яких дієслівна основа закінчується на передньоязикові (δ, τ, θ), (γ, κ, χ) приголосні звуки (*verba muta*) та – на сонорні (λ, μ, ν, ρ) звуки (*verba liquida*). Презентна основа утворена шляхом приєднання j до кінцевого приголосного звука дієслівної основи, причому відбуваються такі фонетичні явища:

- ✓ сполучення передньоязикових δ, τ, θ із j дає ζ⁴⁰:

Praesens

γυμνάζω < *γυμναδjω

ὀπλίζω < *οπλιτjω

Дієслівна основа

γυμναδ- (пор. γυμνάς, ἄδος)

οπλιτ- (пор. ὀπλίτης)

⁴⁰ Деякі звуконаслідувальні дієслова, у яких основа praesentis закінчується на -ζ, мають у дієслівній основі кінцевий гортанний γ:

Praesens Дієслівна основа κραῖζω кричати κραγ- (пор. ἀκραγής) οἰμῶζω охати οἰμωγ- (пор. οἰμωγή) σαλπίζω трубити σαλπιγγ- (пор. σάλπιγξ, γγος)

поєднання задньоязикових приголосних γ, κ, χ з j дає ττ (у іонійському діалекті та койне – σσ)⁴¹:

Praesens

πράττω (πράσσω) < *πραγjω
 φυλάττω (φυλάσσω) < *φυλακjω
 ταράττω (ταράσσω) < *ταραχjω

Дієслівна основа

πραγ- (пор. πρᾶγμα)
 φυλακ- (пор. φύλαξ, ακος)
 тараχ- (пор. тараχή)

плавний λ із j дає λλ:

Praesens

ἀγγέλλω < *αγγελjω
 σφάλλω < *σφαλjω

Дієслівна основа

αγγελ- (пор. ἄγγελος)
 σφαλ- (пор. σφάλμα)

При приєднанні j до ρ та ν відбувається епентеза або подовження кореневого голосного:

Praesens

φαίνω < *φαιjω
 φθείρω < *φθερjω
 κρίνω < *κριjω
 ἀμύνω < *αμυjω

Дієслівна основа

φαιν- (пор. φανερός)
 φθερ- (пор. φθερσιγένης)
 криВн
 амуВн

До нечисленного IV класу належать дієслова, в яких основа praesentis утворюється шляхом подовження голосного звука дієслівної основи. Всі дієслова IV класу належать до *verba muta*.

Praesens

πείθω
 φεύγω
 τήκω

Дієслівна основа

πιθ (пор. πιθανότης)
 φυγ (пор. φυγή)
 так (пор. τάκερος)

⁴¹ Деякі дієслова, презентна основа яких закінчується на ττ, мають дієслівну основу на передньоязиковий τ: πλάττω (πλάσσω), дієслівна основа: πλατ-

**Практична таблиця для визначення дієслівної основи
у дієслів I-III класів**

Клас	Основа praesentis закінчується на:	Дієслівна основа закінчується на:
I	основи якісно збігаються	
II	-πτ	-β, -π, -φ
III	-ζ	-δ, -τ, -θ
	-λλ	-λ
	-αιρ, -ειρ	-αρ, -ερ
	-αιν, -ειν, -ιν, -υν	-αν, -εν, -ιν, -υν

**§ 131. Майбутній час перший активного стану
дієслів з основами на сонанти**

При утворенні футуральних форм у дієслів з основами на -λ, -ν, -ρ виступає суфікс -εσ-; інтервокальна σ в цьому випадку зникає, а ε контрагується з наступним з'єднувальним голосним за правилами, аналогічними для контрагованих дієслів на -έω.

Практично verba liquida у майбутньому часі відмінюються за зразком контрагованих дієслів на -έω.

<i>Praesens</i>	<i>Дієслівна основа</i>	<i>Futurum</i>
βάλλω <i>кидати</i>	βαλ-	(*βαλ-εσ-ω) βαλῶ, βαλοῦμαι
φαίνω <i>показувати</i>	φαν-	(*φαν-εσ-ω) φανῶ, φανοῦμαι
κτείνω <i>убивати</i>	κτεν-	(*κτεν-εσ-ω) κτενῶ
κρίνω <i>судити</i>	κριν-	(*κριν-εσ-ω) κρινῶ
ἄμύνω <i>відганяти</i>	ἄμυν-	(*ἄμυν-εσ-ω) ἄμυνῶ, ἄμυνοῦμαι
αἴρω <i>підіймати</i>	ἄρ-	(*ἄρ-εσ-ω) ἄρῶ
φθείρω <i>нищити</i>	φθερ-	(*φθερ-εσ-ω) φθερῶ

§ 132. Амтичний майбутній час⁴² (futurum atticum)

Трискладові або більше дієслова на -ίζω утворюють futurum за допомогою суфікса -σε-: кінцевий звук дієслівної основи δ випадає перед σ,

⁴² У койне регулярний futurum витісняє форми futurum atticum.

яка, опинившись у інтервокальній позиції, зникає, а ϵ контрагується з наступними з'єднувальними голосними, як у дієслів на $-\acute{\epsilon}\omega$. Це – так званий *futurum atticum*, який має відміну за зразком майбутнього часу для дієслів з основами на сонорні або ж контрагованих дієслів типу $\rho\omicron\acute{\epsilon}\omega$.

В койне регулярний *futurum* витісняє *futurum atticum*.

<i>Praesens</i>	<i>Дієслівна основа</i>	<i>Futurum</i>
κομίζω <i>приносити</i>	κομιδ-	(*κομιδ-σε-ω) κομιῶ, κομιόμαι
νομίζω <i>вважати</i>	νομιδ-	(*νομιδ-σε-ω) νομιῶ, νομιόμαι

§ 133. Дорійський майбутній час (*futurum doricum*)

Деякі дієслова утворюють так званий дорійський майбутній час (*futurum doricum*), який є поєднанням сигматичного та аттичного майбутніх часів і завжди має лише медіальні форми.

<i>Praesens</i>	<i>Дієслівна основа</i>	<i>Futurum</i>
πλέω <i>пливти</i>	πλε□-	πλευσοῦμαι (або πλεύσομαι)
πνέω <i>дути</i>	πνε□-	πνευσοῦμαι (" πνεύσομαι)
πίπτω <i>падати</i>	πεσ-, πετ-	πεσοῦμαι
φεύγω <i>утікати</i>	φευγ-, φυγ-	φευξοῦμαι (" φεύξομαι)

§ 134. Аорист перший активного та медіального станів дієслів з основами на сонантти

У дієслів з кінцевими приголоними λ , ν , ρ при зіткненні цих сонант із ознакою сигматичного аориста $-\sigma(\alpha\text{B})$ - відбувається асиміляція σ до попереднього плавного приголосного і заміне подовження кінцевого голосного основи за правилами:

$\alpha > \eta$, але після ρ , ϵ , $\iota > \alpha\text{T}$

$\epsilon > \epsilon\text{I}$

$\iota\text{B} > \iota\text{T}$

$\upsilon\text{B} > \upsilon\text{T}$

ἐκδείραι Μαρσύαν νικήσας ἐρίζοντα αὐτῷ περὶ μουσικήν. 13) Ἀντίβας πάντων τῶν στρατηγῶν ἀπέφηνε μὲν πρῶτον Πύρρον, Σκιπίωνα δὲ δεύτερον, ἑαυτὸν δὲ τρίτον. 14) Οἱ τριάκοντα τῶν ἰδίων κερδῶν ἕνεκα πλείους ἀπέκτειναν. 15) Κάδμος ὁ Ἀγήνορος διέφθειρε τὸν δράκοντα μέγαν, τοὺς δ' ὀδόντας Ἀθηναῖς παραγγειλάσης ἔσπειρεν. 16) Ὅδε ἐστὶν ὁ τῶν ἐν Ἀθήναις ἐφήβων ὄρκος· "Οὐ καταισχυνῶ τὰ ὄπλα, οὐδ' ἐγκαταλείψω τὸν παραστάτην, ἀμυνοῦμαι δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τοὺς νόμους αὐτῆς πείσομαι". 17) Ἄνευ ὁμοιότητος μὴ ἐλπίζετε ἀμυνεῖσθαι τοὺς πολεμίους. 18) Οἱ Ἕλληνες τῷ Κύρῳ συστρατευόμενοι μεγάλην λείαν κομείσθαι ἤλπιζον. 19) Ἦνίκα ἐβούλοντο οἱ Λακεδαιμονῖοι τὴν τῶν Ἀθηναίων πόλιν ἀφανίσαι, ἠρώτησαν τὸν θεὸν καὶ ἀπεκρίνατο τὴν κοινὴν ἐστῖαν Ἑλλάδος μὴ κινεῖν. 20) Τὸν ψηφιοῦντα χρῆ οὐ ὀργιεῖσθαι.

άνύτω	άνυτ-	ήνύσ-θη-ν
πείθω	πειθ-	έ-πέισ-θη-ν

У verba liquida суфікс -θη- приєднується безпосередньо до дієслівної основи.

<i>Praesens</i>	<i>Дієслівна основа</i>	<i>Aoristus I passivi</i>
φαίνω	φαν-	έ-φάν-θη-ν
άγγέλλω	άγγελ-	ήγγέλ-θη-ν
αίρω	άρ-	ήρ-θη-ν

Форми дійсного способу аориста першого пасивного утворюються за допомогою авгмента, суфікса -θη-, активних закінчень історичних часів.

Indicativus

авгмент + дієслівна основа + θη + активні закінчення історичних часів

S.	1. έ-παιδέύ-θη-ν	P.	1. έ-παιδέύ-θη-μεν
	2. έ-παιδέύ-θη-ς		2. έ-παιδέύ-θη-τε
	3. έ-παιδέύ-θη		3. έ-παιδέύ-θη-σαν

**§ 136. Аорист перший пасивний умовного,
бажального, наказового способів та дієприкметник
(aoristus I passivi coniunctivi,
optativi, imperativi, participii)**

У кон'юнктиві суфікс слабкого аориста мав форму -θε-, де є поглинуте наступним довгим з'єднувальним голосним, тому відміна аналогічна відмінюванню контрагованих дієслів на -έω у кон'юнктиві.

Coniunctivus

дієслівна основа + θε + η/ω + активні закінчення головних часів

S. 1. παιδευ-θῶ	P. 1. παιδευ-θῶ-μεν
2. παιδευ-θῆς	2. παιδευ-θῆ-τε
3. παιδευ-θῆ	3. παιδευ-θῶ-σι(ν)

Ознакою опатива в однині -ιη-, у множині — ι або під впливом форм однини також -ιη-.

Optativus

дієслівна основа + θε + ιη/ι + активні закінчення історичних часів

S. 1. παιδευ-θε-ίη-ν	P. 1. παιδευ-θε-ι-μεν або παιδευ-θε-ίη-μεν
2. παιδευ-θε-ίη-ς	2. παιδευ-θε-ι-τε " παιδευ-θε-ίη-τε
3. παιδευ-θε-ίη	3. παιδευ-θε-ι-εν " παιδευ-θε-ίη-σαν

Imperativus

дієслівна основа + θη + активні закінчення наказового способу
всіх часів

S. 2. παιδεύ-θη-τι	P. 2. παιδεύ-θη-τε
3. παιδευ-θη-τω	3. παιδευ-θέ-ντων

*Infinitivus**Participium*

дієслівна основа + θῆ + ναι

дієслівна основа + θ + εἶς, εἶσα, ἐν

m — παιδευθείς (< *παιδευθεντς), gen. παιδευθέντος
 παιδευ-θῆ-ναι *f* — παιδευθείσα (< *παιδευθεντja), " παιδευθείσης
n — παιδευθέν (< *παιδευθεντ), " παιδευθέντος

§ 137. *Μαϊβυτνῖй час першій пасивного стану*
(futurum I passivi)

У грецькій мові футурум розвинувся з кон'юнктива сигматичного аориста, тому для futurum I passivi характерними ознаками є -θη- та -σ-.

Форми у futurum I passivi утворюються через приєднання до дієслівної основи часових ознак -θη- і -σ- та медіальних закінчень: у індикативі — головних часів, у оптативі — історичних часів.

Форми оптатива та інфінітива вживаються лише в підрядних реченнях.

Indicativus

дієслівна основа + θη + σ + медіальні закінчення головних часів

S. 1. παιδευ-θή-σ-ο-μαι	P. 1. παιδευ-θη-σ-ό-μεθα
2. παιδευ-θή-σ-η	2. παιδευ-θή-σ-ε-σθε
3. παιδευ-θή-σ-ε-ται	3. παιδευ-θή-σ-ο-νται

Infinitivus

дієслівна основа + θη + σ + ε + σθαι

παιδευ-θή-σ-ε-σθαι

Participium

дієслівна основа + θη + σ + μενος, μένη, μένον

παιδευ-θη-σ-ό-μενος, παιδευ-θη-σ-ο-μένη, παιδευ-θη-σ-ό-μενον

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Τὸ λεχθὲν συγγαρπάζεται. Сказане – щезає (лат.: vox audita latet).

Πόνου μεταλλαχθέντος οἱ πόνοι γλυκεῖς (᾿Ομηρος). Завершені справи – приємні (лат.: iucundi acti labores).

Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε (Βίβλια). Не судіть, щоб не бути судимими.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ κρίσις, ἡ ἐπίκρισις	судження
ὁ βίος κατὰ πάθος	життя за пристрастю
ὁ βίος εὐδαίμων	життя щасливе
τὸ ἔθος, ἡ φύσις	характер, звичай
ἡ φύσις	природа
τὰ φυσικά	природне
(τῆ) φύσει, κατὰ φύσιν	природно
παρὰ φύσιν	протиприродне
τὸ βλάβος, ἡ βλαβή, τὸ βλαβερόν	школа
ἡ ποιηρία	підлість
ἡ ἔνδεια, τὸ ἐνδεές, τὸ ἐλλείπον, ἡ ἔλλειψις	недолік, нестача

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Ὁ στρατηγὸς νικήσας ἐστεφανώθη καὶ ἐχρίσθη. 2) Τοῖς τῶν Συρακουσίων στρατηγοῖς ἠγγέλθη, ὅτι φεύγοιεν ὑπὸ τοῦ δήμου. 3) Ὑπὸ Πausανίου ἐν Πλαταιαῖς ἐνικήθη ἡ τῶν Περσῶν στρατιά, ἣ ὑπὸ Ξέρξου ἐν τῇ Ἑλλάδι καταλειφθεῖη. 4) Χρὴ μῆτ' ἠδονῆς ἠττηθῆναι, μῆτ' ὑπὸ κέρδους ἐπαρθῆναι. 5) Ὅστις τῶν Ἀθηναίων φανθείη ἐλαίαν ἐξορύξας διακοσίαις μναῖς ἐζημιοῦντο. 6) Ὁρέστης ἀπολυθεὶς ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ ἐκαθάρθη τοῦ φόνου ἐν Δελφοῖς. 7) Ἀκταίων λέγεται ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ κυνῶν διασπασθῆναι. 8) Πausανίας ἐπὶ ταῖς εὐτυχίαις μέγα φρονῶν ἠσχύνθη ἐπὶ τῇ ἐν Σπάρτῃ εὐτελείᾳ καὶ τῶν Περσῶν τρυφήν μιμεῖσθαι ἐπειράθη. 9) Ἀγησίλαος περὶ ἀνδρείας καὶ δικαιοσύνης ἐρωτηθεὶς, ποτέρα βελτίων εἶη· "οὐδὲν ἀνδρείας", ἔφη, "δεησόμεθα, ἂν πάντες δίκαιοι ὦμεν". 10) Ἐὰν ὑπὸ πολεμίων νικηθῶμεν, οἱ σύμμαχοι ταχέως ὀρμήσονται ὡς βοηθήσοντες. 11) Πύρρος

ἤλπιζε τοὺς Ῥωμαίους ἀπείρους ὄντας τῶν ἐλεφάντων φοβηθήσεσθαι καὶ παραχθήσεσθαι ἐν τῇ μάχῃ. 12) Ἡ τῶν Λακεδαιμονίων ἡγεμονία ὑπὸ τῶν Θηβαίων κατελύθη. 13) Λακεδαιμόνιος τις Ἀθηναίου τινὸς λέγοντος; "Ὑμεῖς ἀπὸ τοῦ Κηφίσου πολλάκις ὑφ' ἡμῶν ἐδιώχθητε", "ὕμεις δέ", ἔφη, "οὐποτε ἀπὸ τοῦ Εὐρώτου". 14) Αἱ Ἀθηναὶ ὑπὸ τῶν βαρβάρων δις ἐπορθήθησαν. 15) Ἐπειθόμην ὑπὸ σοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐπέισθην. 16) Τὰ Θεμιστοκλέους ὅστ' ἀ λέγεται κομισθῆναι ἐκ τῆς Ἀσίας κρύφα εἰς Ἀθήνας. 17) Καίσαρ ἀκούσας, ὅτι Πομπήιος φονευθεῖν, ἐδάκρυσε καὶ βαρέως ἔφερε τὸ πρᾶγμα. 18) Ὑπὸ Τιμολέοντος οἱ Καρχηδόνιοι ἐνικήθησαν καὶ πᾶσα ἡ Σικελία ἠλευθερώθη, ἣ ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐπορθήθη. 19) Ἡ τοῦ Πεισιστράτου τυραννὶς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἐλύθη. 20) Κόρινθος ἡ πόλις ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κατεφλέχθη. 21) Οἱ ἀνδριότατοι τῶν στρατιωτῶν τοὺς πολεμίους νικήσαντες στεφανωθήσονται. 22) Σπαρτιάτης τις ἐρωτηθεὶς, τί παιδευθήσοιτο ξένος ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἀπαιδευτῶν ὄντων; "Παιδευθήσεται", ἔφη, "βραχέως λέγειν". 23) Οἱ Ἕλληνες οἱ ὑπὸ Κύρου εἰς τὴν Ἀσίαν ἀναχθέντες, ὑπὸ Ξενοφῶντος ἐπὶ τὴν θάλατταν κατήχθησαν. 24) Διονυσίου ἐπὶ τοὺς Θουρίους πλεύσαντος τριακοσίων ναυσὶ βορρᾶς ἀντιπνεύσας τὰ σκάφη συνέτριψε καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ τὴν ναυτικὴν ἠφάνισεν. 25) Ἰβήρων αἱ γυναῖκες κατ' ἔτος, ὅ τι ἂν ἐξυφάνωσιν, ἐν κοινῷ δεικνύουσιν· ἄνδρες δὲ χειρότεχναι κρίναντες τὴν πλείστα ἐργασαμένην προτιμῶσιν.

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,
 ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου,
 ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου,
 γεινηθῆτω τὸ θέλημά σου,
 ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.
 Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον·
 καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν,
 ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφήκαμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν·
 καὶ μὴ εἰσενεύκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν,
 ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

(Κατὰ Μαθθ. 6: 9-13)

§ 138. Сильні часи

Окрім перших (I), або так званих слабких часів, існують ще другі (II), або так звані сильні часи, в яких дієслівні форми утворюються переважно без суфіксів.

Сильні часи мають форми aoristus activi, medii et passivi, futurum passivi, perfectum і plusquamperfectum activi.

Сильні часи утворюються лише для незначної кількості verba muta і значно рідше – для verba liquida та всіх verba anomala. Verba pura не мають форм других часів.

У більшості випадків дієслово слабких часів не має форм відповідних сильних часів і, навпаки, але інколи утворює форми і перших, і других. Часто сильні часи перехідних дієслів набувають неперехідного або медіального значення, тоді як слабкі часи цих дієслів зберігають перехідність.

§ 139. Аорист другий активного стану (aoristus II activi)

Аорист другий утворює форми без ознаки сигматичного першого аориста $\sigma(\alpha)$. Другий, або асигматичний аорист мають дієслова переважно IV-VIII класів.

Дійсний спосіб аориста другого активного утворює форми і відмінюється як імперфект активного стану, тобто перед закінченнями історичних часів виступають з'єднувальні голосні ϵ/\omicron та наявний авгмент. Решта форм утворюються і відмінюються як відповідні форми в презенсі активного стану, лише форми інфінітива та дієприкметника затримують первісний наголос на з'єднувальних голосних.

Парадигми дієслова $\lambda\epsilon\acute{\iota}\pi\omega$ *залишати* (осн. $\lambda\acute{\iota}\pi-$)

Indicativus

основа сильних часів + ϵ/\omicron + активні закінчення історичних часів
--

S.	1. $\acute{\zeta}\text{-}\lambda\acute{\iota}\pi\text{-}\omicron\text{-}\nu$	P.	1. $\acute{\epsilon}\text{-}\lambda\acute{\iota}\pi\text{-}\omicron\text{-}\mu\epsilon\nu$
	2. $\acute{\zeta}\text{-}\lambda\acute{\iota}\pi\text{-}\epsilon\text{-}\varsigma$		2. $\acute{\epsilon}\text{-}\lambda\acute{\iota}\pi\text{-}\epsilon\text{-}\tau\epsilon$
	3. $\acute{\zeta}\text{-}\lambda\acute{\iota}\pi\text{-}\epsilon(\nu)$		3. $\acute{\zeta}\text{-}\lambda\acute{\iota}\pi\text{-}\omicron\text{-}\nu$

*Coniunctivus**Optativus*

основа сильних часів + η/ω + активні закінчення головних часів	основа сильних часів + οι + активні закінчення історичних часів
--	---

S. 1. λίπ-ω	P. 1. λίπ-ω-μεν	S. 1. λίπ-οι-μι	P. 1. λίπ-οι-μεν
2. λίπ-ης	2. λίπ-η-τε	2. λίπ-οι-ς	2. λίπ-οι-τε
3. λίπ-η	3. λίπ-ω-σι(ν)	3. λίπ-οι	3. λίπ-οι-εν

Imperativus

основа сильних часів + ε/ο + активні закінчення наказового способу усіх часів

S. 2. λίπ-ε	P. 2. λίπ-ε-τε
3. λιπ-έ-τω	3. λιπ-ό-ντων

*Infinitivus**Participium*

основа сильних часів + εἶν	основа сильних часів + ὄν, οὔσα, ὄν
----------------------------	-------------------------------------

λιπ-εἶν

m — λιπών, gen. λιπόντος*f* — λιπούσα, " λιπούσης*n* — λιπόν, " λιπόντος

Дієслово ἄγω *vesti* має аттичну редуплікацію (подвоєння, див. § 165) основи, а в індикативі й авімент:

<i>indicativus</i>	ἤγαγον	<i>imperativus</i>	ἄγαγε
<i>coniunctivus</i>	ἀγάγω	<i>infinitivus</i>	ἀγαγεῖν
<i>optativus</i>	ἀγάγοιμι	<i>participium</i>	ἀγαγών

Найбільш вживані в аттичній прозі правильні дієслова, які утворюють форми аориста другого активного:

<i>Praesens</i>	<i>Дієслівна основа</i>	<i>Aoristus II activi</i>
βάλλω <i>kidatu</i>	βαλ-	ἔβαλον

κράζω	κρῖχати	κρᾱγ-	ἔκρᾱγον
λείπω	залишати	λιπ-	ἔλιπον
τίκτω	народжувати	τεκ-	ἔτεκον
φεύγω	υτῖкати	φυγ-	ἔφυγον

§ 140. Αοριστ δρυγῖй медἱαλῖного стану (aoristus II medii)

Форми аориста другого медἱαλῖного утворюються і відмінюються: в індикативі — за зразком імперфекта медἱαλῖного, в решті форм — як у презенсі медἱαλῖно-пасивному, лише форми 2-ї особи однини та інфἱнітив мають первісний наголос на з'єднувальних голосних (λιποῦ < *λιπεσο, λιπέσθαι).

Indicativus

авгмент + основа сильних часἱв + ε/ο + медἱαλῖні закінчення історичних часἱв

S. 1. ἔ-λιπ-ό-μῆν	P. 1. ἔ-λιπ-ό-μεθα
2. ἔ-λίπ-ου	2. ἔ-λίπ-ε-σθε
3. ἔ-λίπ-ε-το	3. ἔ-λίπ-ο-ντο

Coniunctivus

Optativus

основа сильних часἱв + η/ω + активні закінчення головних часἱв	основа сильних часἱв + οἰ + активні закінчення історичних часἱв
--	---

S. 1. λίπ-ω-μαι	P. 1. λιπ-ώ-μεθα	S. 1. λιπ-οί-μῆν	P. 1. λιπ-οί-μεθα
2. λίπ-ῆ	2. λίπ-ῆ-σθε	2. λίπ-οἰ-ο	2. λίπ-οἰ-σθε
3. λίπ-ῆ-ται	3. λίπ-ω-νται	3. λίπ-οἰ-το	3. λίπ-οἰ-ντο

Imperativus

основа сильних часἱв + ε/ο + медἱαλῖні закінчення наказового способу усіх часἱв

- S. 2. λιπ-οῦ P. 2. λίπ-ε-σθε
 3. λιπ-έ-σθω 3. λιπ-έ-σθων

*Infinitivus**Participium*

основа сильних часів + ε +σθαι	основа сильних часів + μενος, μένη, μενον
--------------------------------	---

λιπ-έ-σθαι λιπ-ό-μενος, -μένη, -μενον

Форми дієслова ἄγω *вести* в аористі другому медіального стану:

<i>indicativus</i>	ἠγαγόμην	<i>imperativus</i>	ἄγαγοῦ
<i>coniunctivus</i>	ἄγάγωμαι	<i>infinitivus</i>	ἄγαγέσθαι
<i>optativus</i>	ἄγαγοίμην	<i>participium</i>	ἄγαγόμενος

§ 141. Аорист другий пасивного стану (*aoristus II passivi*)

Форми аориста другого пасивного утворюються від основи сильного аориста за допомогою суфікса -η- (перед голосними і сполученням *ντ* – у формі -ε-); відмінюються як відповідні форми аориста першого пасивного. У більшості дієслів кореневий голосний є переходить в αВ.

Деякі дієслова, не маючи форм аориста другого активного та медіального станів, все ж утворюють форми аориста другого пасивного стану, і навпаки.

Парадигми дієслова *τρέπω* *обертати*

авгмент + основа сильних часів + η + активні закінчення історичних часів
--

- S. 1. ἔ-τρέπ-η-ν P. 1. ἔ-τρέπ-η-μεν
 2. ἔ-τρέπ-η-ς 2. ἔ-τρέπ-η-τε
 3. ἔ-τρέπ-η 3. ἔ-τρέπ-η-σαν

*Coniunctivus**Optativus*

основа сильних часів + η/ω + актив-	основа сильних часів + ειη/ ει + актив-
-------------------------------------	---

ні закінчення головних часів	вні закінчення історичних часів
------------------------------	---------------------------------

S. 1. τραπ-ῶ	P. 1. τραπ-ῶ-μεν	S. 1. τραπ-ε-ίη-ν	P. 1. τραπ-ε-ἰ-μεν
2. τραπ-ῆς	2. τραπ-ῆ-τε	2. τραπ-ε-ίη-ς	2. τραπ-ε-ἰ-τε
3. τραπ-ῆ	3. τραπ-ῶ-σι(ν)	3. τραπ-ε-ίη	3. τραπ-ε-ἰ-εν

Imperativus

основа сильних часів + η + активні закінчення наказового способу усіх часів

S. 2. τράπ-η-θι	P. 2. τράπ-η-τε
3. τραπ-ῆ-τω	3. τραπ-έ-ντων

Infinitivus

Participium

основа сильних часів + ῆ + ναι	основа сильних часів + εἶς, εἶσα, ἐν
--------------------------------	--------------------------------------

	<i>m</i> — траπέις, gen. траπέντος
τραπ-ῆ-ναι	<i>f</i> — траπέισα, " траπέίσης
	<i>n</i> — трапέν, " трапέντος

Приклади найбільш уживаних у аттичній прозі дієслів, які утворюють форми аориста другого пасивного стану⁴⁴:

<i>Клас</i>	<i>Praesens</i>		<i>Основа</i>	<i>Aoristus passivi</i>
без зміни кореневого голосного				
I	γράφω	<i>писати</i>	γραφ-	ἐγράφην
	συλλέγω	<i>збирати</i>	λεγ-	συνελέγην
	φλέγω	<i>горіти</i>	φλεγ-	ἐφλέγην, ἐφλέχθην
II	βλάπτω	<i>шкочити</i>	βλαβ-	ἐβλάβην, ἐβλάφθην
	θάπτω	<i>хоронити</i>	ταφ-	ἐτάφην, ἐτάφθην
	κόπτω	<i>бити</i>	коп-	ἐκόπην

⁴⁴ Деякі з них мають також форми аориста першого пасивного стану.

<i>Κлас</i>	<i>Praesens</i>		<i>Οσнова</i>	<i>Aoristus passivi</i>
	κρύπτω	<i>ховати</i>	κρυφ-	ἐκρύβην, ἐκρύφθην
	ρίπτω	<i>кидати</i>	ρίφ-	ἐρρίφην, ἐρρίφθην
	σκάπτω	<i>κοπати</i>	σκαφ-	ἐσκάφην
	τύπτω	<i>υδάρяти</i>	τυπ-	ἐτύπην, ἐτύφθην
III	ἀλλάττω	<i>змінювати</i>	ἀλλαγ-	ἠλλάγην, ἠλλάχθην
	κλίνω	<i>нахиляти</i>	κλιν-	ἐκλίνην, ἐκλίθην
	μαίνομαι	<i>безумствувати</i>	μαν-	ἐμάνην
	πλήττω	<i>бити</i>	πληγ-	ἐπλήγην, ἐπλήχθην
	σφάλλω	<i>кидати</i>	σφαλ-	ἐσφάλην
	φαίνομαι	<i>з'являтись</i>	φαν-	ἐφάνην, ἐφάνθην
IV	πνίγω	<i>душити</i>	πνιγ-	ἐπνίγην, ἐπνίχθην
	σήπομαι	<i>гнити</i>	σαп-	ἐσάπην
	τήκω	<i>плавити</i>	так-	ἐτάκην
	τρίβω	<i>терти</i>	τριβ-	ἐτρίβην, ἐτρίφθην
із зміною кореневого голосного основи ε на αβ				
I	βρέχω	<i>мочити</i>	βρεχ-	ἐβράχην
	δέρω	<i>дерти</i>	δερ-	ἐδάρην
	στρέφω	<i>повертати</i>	στρεφ-	ἐστράφην, ἐστρέφθην
	τρέπω	<i>обертати</i>	τρεп-	ἐτράπην
	τρέφω	<i>годувати</i>	τρεφ-	ἐτράφην
II	κλέπτω	<i>κρasti</i>	κλεп-	ἐκλάπην, ἐκλέφθην
III	σπείρω	<i>сіяти</i>	σπεp-	ἐσπάρην
	στέλλω	<i>посилати</i>	στελ-	ἐστάλην
	φθείρω	<i>нищити</i>	φθεp-	ἐφθάρην

§ 142. Майбутній час другий пасивного стану (*futurum II passivi*)

Майбутній час другий пасивного стану мають лише ті дієслова, які утворюють аорист другий пасивного стану.

Форми майбутнього часу другого пасивного стану утворюються від основи сильного аориста за допомогою часових ознак -η- та -σ-, з'єднувальних голосних ε/ο і медіальних закінчень; відмінюються, як форми майбутнього часу першого пасивного стану.

основа сильних часів + η + σ + медіальні закінчення головних часів

Indicativus

S.	1. τραπ-ή-σ-ο-μαι	P.	1. τραπ-η-σ-ό-μεθα
	2. τραπ-ή-σ-η		2. τραπ-ή-σ-ε-σθε
	3. τραπ-ή-σ-ε-ται		3. τραπ-ή-σ-ο-νται

Optativus

S.	1. τραπ-η-σ-οί-μην	P.	1. τραπ-η-σ-οί-μεθα
	2. τραπ-ή-σ-οι-ο		2. τραπ-ή-σ-οι-σθε
	3. τραπ-ή-σ-οι-το		3. τραπ-ή-σ-οι-ντο

Infinitivus

Participium

основа сильних часів + ή + σ + ε +
σθαι

основа сильних часів + ή + σ + ε +
μενος, μενη, μενον

Infinitivus

τραπ-ή-σ-ε-σθαι

Participium

τραπ-η-σ-ό-μενος, -μένη, -μενον

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Τρίς ἕξ βαλεῖν. Τριχί विकинути шестірку (в грі в кості, тобто досягти небувалоного щастя).

Πληγείς ἀεί πληγῆ τοῦ τραύματος. Побитий завжди тримається за побите місце.

Ὅ μὴ δαρεις ἄνθρωπος οὐ παιδεύεται. Не битий – не виховуваний.

Εὐκοπότερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος ραφίδος διελθεῖν (Βιβλία). Легше верблюдові пройти кризь вушко голки.

Μὴ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων (Βίβλια). Не кидайте перли свої перед свинями.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ φρήν	розсудок
ἡ σωφροσύνη, ἡ φρόνησις	розсудливість
ἡ διάνοια, ὁ λογισμός, ἡ φρόνησις	розумність
νοητικός	розумовий
ἡ νόησις, τὸ φρονεῖν, ἡ φρόνησις	розуміння
ἡ σύννοια, ἡ ἐννόησις	роздум
ἡ ἐπαγωγή	індукція
ὁ συλλογισμός	σιλογізм, дедуктивний умовивід
ὁ αἰών, ἡ αἰδιος φύσις	вік, вічність, тривалий час
ἡ ἐπιθυμία	бажання, прагнення
ἡ ἀοργησία	безгнівність

Вπραγα 1. Прочитайте і перекладіть:

1) Φαέθων, ὁ Ἡλίου παῖς, τὸ τοῦ πατρὸς ἄρμα ἐλαύνων ἐξετράπετο τῆς ὁδοῦ καὶ ὁ Ζεὺς ἐκεραύνωσεν αὐτόν. 2) Θουκυδίδης ἱστορεῖ τὸν Θεμιστοκλέα φυγεῖν πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν. 3) Ἐπεὶ Ἰκαρος ἐπλησίασε τῷ ἡλίῳ, ὁ κηρὸς ἐτάκη καὶ τὰ πτερὰ συνερῥύη. 4) Γάιος Καῖσαρ Φαρνάκην νικήσας τὸν Ποντικὸν ἐξ ἐφόδου πρὸς τοὺς φίλους ἔγραψεν· "Ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα". 5) Μιλτιάδης μόνος τῶν ἐνδόξων Ἀθηναίων κατελίπετο υἷον ὅμοιον τῷ πατρὶ ἢ μείζω αὐτοῦ. 6) Οἱ Ἕλληνες εἰσηγάγοντο πολλοὺς θεοὺς ἐξ ἄλλοτριῶν ἐθνῶν· ἡ δὲ τῶν Ῥωμαίων βουλή ἐκώλυσε θεοὺς ξένους εἰσαγαγεῖν. 7) Προμηθεὺς πυρὸς κλαπέντος δίκην ἔτινεν μέχρις Ἡρακλῆς αὐτὸν ὕστερον ἔλυσεν. 8) Ὀρφεὺς ἀπειθῶν τῷ θεῷ ἐπιστραφῆναι λέγεται θεασάμενος Εὐριδίκην τὴν γυναῖκα, ἣν ἐξῆγεν ἐξ Αἴδου. 9) Τοῖς Λακεδαιμονίοις οὐδὲν αἰσχίον ἦν ἢ τὴν ἀσπίδα ἀποβαλεῖν καὶ τὴν τάξιν ἀπολιπεῖν καὶ ἐκ μάχης φυγεῖν. 10) Οἱ Ἀθηναῖοι ἐξέβαλον Θεμιστοκλέα ἐκ τῆς πατρίδος, ὁ δ' ἔφυγε πρὸς βασιλέα. 11) Παρὰ τοῖς Πέρσαις ἐν ἐφήβοις ἢ ἐν τελείοις ἀνδράσιν ἐλλίπη τι τῶν νομίμων οἱ γεραίτεροι ἀκούσαντες ἐκκρίνουσιν· ὁ δ' ἐκκριθεὶς ἄτιμος διατελεῖ τὸν λοιπὸν βίον. 12) Περικλῆς ἀποθνήσκων· "Οὐδέϊς", ἔφη, "δι' ἐμὲ μέλαν ἱμάτιον περιεβάλετο". 13) Οἱ Ἕλληνες τὸ πάλαι πρὸς ληστεῖαν ἐτράποντο. 14) Ἀλέξανδρος κἂν

ἄριστος φανῆ στρατηγός, οὐκ ἄριστος φανήσεται ἄνθρωπος. 15) Πτολεμαῖος, ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεύς, ὑπὸ Γαλατῶν ἐσφάγη καὶ πᾶσα ἡ Μακεδονικὴ δύναμις κατεκόπη. 16) Λέγουσι Σοφοκλέα ἀκούσαντα, ὅτι ἐτελεύτησεν Εὐριπίδης, αὐτὸν μὲν ἱματίῳ φαιῷ προελθεῖν, τὸν δὲ χορὸν καὶ τοὺς ὑποκριτὰς ἀστεφανώτους εἰσαγαγεῖν καὶ δακρῦσαι τὸν δῆμον. 17) Τῶν Θηβῶν διαρπασθεισῶν καὶ κατασκαφεισῶν ὑπ' Ἀλεξάνδρου οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς φυγόντας τῶν Θηβαίων ἐδέξαντο εἰς τὴν ἑαυτῶν πόλιν. 18) Καμβύσης καὶ Ξέρξης, οἱ τῶν Περσῶν βασιλεῖς, πολλὰ σφαλέντες τὸ τελευταῖον μανέντες ἐτελεύτησαν. 19) Ἐν τῇ Θράκῃ Ξέρξης μέγαν ἀριθμὸν ἐποίησεν, ἵνα ἴδῃ, πόσοι στρατιῶται αὐτῷ εἶεν. 20) Ἀναχάρσις ὁ Σκύθης ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ ἦθη καὶ τὴν πολιτείαν τῶν Ἑλλήνων ὀψόμενος.

Ἴδου Ῥόδος, ἔνθα πήδησον

Ἄνθρωπός τις ἀποδημήσας ἦκε πάλιν εἰς τὴν πατρίδα. Ἐκαυχάτο δὲ μεγάλως, ὡς ἀνδραγαθήσας ἐν πολλαῖς χώραις. Ἐν δὲ τῇ Ῥόδῳ ἔφασκε πήδημα μέγα, ὅπερ οὐδεὶς ἂν τῶν ἀνθρώπων δύνατο, πηδῆσαι καὶ μάρτυρας ἔφασκεν ἔχειν εἰς τοῦτο. Τῶν δὲ παρόντων τις ὑπολαβὼν ἔφη αὐτῷ· "ὦ οὗτος, εἰ τοῦτο ἀληθές ἐστιν, ἰδοὺ Ῥόδος, ἔνθα πήδησον".

Ὁ μῦθος δηλοῖ, ὅτι, ἐὰν μὴ πρόχειρος ἦ ἢ τοῦ πράγματος ἀπόδειξις, πᾶς λόγος περιττός ἐστιν.

(Αἴσωπος)

Ἀλέξανδρος καὶ Ἀπελλῆς

Ἀλέξανδρος ὁ μέγας, ἰδὼν τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα τὴν ὑπ' Ἀπελλοῦ γραφείσαν, οὐκ ἐπήνεσε κατὰ ἀξίαν τῆς γραφῆς. Εἰσαχθέντος δὲ τοῦ ἵππου καὶ χρεμετίσαντος πρὸς τὸν ἵππον τὸν ἐν τῇ εἰκόνι, ὡς πρὸς ἀληθινόν, "ὦ βασιλεῦ", ἔφη ὁ Ἀπελλῆς, "ὁ ἵππος δοκεῖ σου γραφικώτερος εἶναι".

ЛЕКЦІЯ 24

§ 143. Минулий час результативного виду (*perfectum*, *παρακείμενος*)

Грецький перфект належить до головних часів, на відміну від латинського історичного часу *perfectum*. У грецькій мові класичної доби перфект означає сучасний стан, який виник у минулому і продовжує існувати дотепер: *ἔγραφε* він написав (і воно існує й зараз), *κέκτημαι* я маю (здобув і володію), *ἔστηκα* стою. Тому перфект називають минулим часом результативного виду або, навіть, актуальним теперішнім часом.

Перфект, не маючи значення історичного часу, не виступає у розповідях про минулі події; цю функцію у грецькій мові виконує аорист.

Деякі дієслова відносять до претерито-презентних, тобто морфологічно перфектні форми мають значення теперішнього часу: *ἔγνων*ка я знаю, *ἔιωθα* я маю звичку (пор. лат. *novi* знаю, *memini* пам'ятаю).

Перфект дієслів, які означають почуття та їх вияв, виражає теперішню дію, але виконувану з більшою інтенсивністю: *ἔσπουδακα* дуже стараюсь (= *σπουδάζω*), *κέκραγα* кричу (= *κράζω*).

§ 144. Редуплікація (*reduplicatio*, *ἀναδιπλασιασμός*)

Морфологічною ознакою всіх часових форм перфекта, плюсквамперфекта, футура третього служить редуплікація.

Редуплікація – це подвоєння першого приголосного звука основи із наступним голосними *ε* (у перфектних основах) або *ι* (у деяких презентних основах)⁴⁵. Редуплікація в основах перфекта відбувається за правилами:

⁴⁵ Первісно подвоєння основи підсилювало її значення, тому експресивну редуплікацію зустрічаємо не тільки із голосними *ε*, *ι* й не лише в дієслів: *πατφαίνω* сліпуче сяяти, *πατπαπ* цілком увесь, *ὀλόλυγή* голосний плач.

якщо дієслово починається одним простим приголосним звуком (за винятком ρ), то початковий приголосний з наступним є утворює склад перед основою⁴⁶:

παιδεύω — πε-παίδευκα
 λύω — λέ-λυκα

початковий придиховий приголосний (φ, χ, θ) виступає у відповідному безпридиховому варіанті (π, κ, τ) за правилом дисиміляції придихових:

φονεύω — πε-φόνευκα
 χωρέω — κε-χώρηκα
 θαυμάζω — τε-θαύμακα

якщо на початку дієслова є група *muta cum liquida* (γ, κ, χ, β, π, φ, δ, τ, θ із λ, μ, ν, ρ), то зазнає редуплікації лише перший із приголосних звуків⁴⁷:

φρονέω — πε-φρόνηκα
 κλίνω — κέ-κλικα
 τρέπω — τέ-τροφα

якщо дієслово починається із декількох приголосних звуків (окрім *muta cum liquida*) або подвійних приголосних ζ, ξ, ψ чи ρ, то дієслово отримує складовий авгмент:

στρατεύω — ἐ-στράτευκα
 ψαύω — ἔ-ψαυκα
 ῥίπτω — ῥ-ῥίψα

початковий голосний звук або дифтонг подовжуються в часовий авгмент:

ἄγω — ἦχα
 εὔχομαι — ηὔγμαι

Σ Деякі дієслова з початковим голосним звуком мають редуплікацію у вигляді часового і складового авгмента:

ἀνοίγω *відчиняти* — ἀν-έ-ωγμαι
 ὀράω *бачити* — έ-ώρακα

⁴⁶ Деякі дієслова із початковою λ замість редуплікації отримують склад ει: συλλέγω — συν-εί-λοχα, συν-εί-λεγμα.

⁴⁷ Винятками є дієслова, що починаються із сполучень βλ, γλ, γν, які можуть утворювати редуплікацію двома способами: βλαστάνω — βεβλάστηκα і ἐβλάστηκα, γλύφω — γέγλυμαι і ἔγλυφα.

ὠθέω *итовхати* – ἕ-ωσμαι

Σ Декілька дієслів, які починаються з α, ε, ο, утворюють так звану аттичну редуплікацію – початковий голосний із наступними приголосними зберігається без змін, а третій або четвертий голосний звук основи подовжується:

ἀκούω	<i>слухати</i>	–	ἀκ-ήκοα,
ἀλείφω	<i>намащувати</i>	–	ἀλ-ήλιφα
ἀλέω	<i>молотити</i>	–	ἀλ-ήλεσμαι
ἐγείρω	<i>будити</i>	–	ἐγρ-ήγορα,
ἐξελέγχω	<i>виявляти</i>	–	ἐξελ-ήλεγμαι,
ὄζω	<i>пахнути</i>	–	ὄδ-ωδα
ὀρύττω	<i>рити</i>	–	ὀρ-ώρυχα,

складені дієслова отримують редуплікацію безпосередньо перед основою⁴⁸:

εἰσ-πέμπω	–	εἰσ-πέ-πομφα
ἐγ-κατα-λείπω	–	ἐγ-κατα-λέ-λοιπα

складені дієслова з префіксами, що не виступають самостійно як прийменники, мають редуплікацію або, відповідно, авґментацію на початку дієслова:

δυσ-τυχέω	–	δε-δυστύχηκα
ἀ-θυμέω	–	ἡ-θύμηκα

§ 145. Перфект першої діїсного способу активного стану (*perfectum I indicativi activi*)

Окрім редуплікації характерною ознакою перфекта першого, або слабкого є суфікс -κ-. При приєднанні κ до дієслівної основи з кінцевими звуками основи відбуваються певні зміни.

У *verba pura* кінцевий голосний основи подовжується; дифтонг залишається без змін:

Praesens ***Perfectum***

⁴⁸ У деяких складених дієслів авґментуються і основа, і префікс:

ἐν-οχλέω *набридати* – ἦν-ώχληκα ἔπ-αν-ορθόω *відновлювати* – ἔπ-ην-ώρθωκα

παιδεύω	πε-παίδευ-κα
ποιέω	πε-ποίη-κα
τιμάω	τε-τίμη-κα
δουλόω	δε-δούλω-κα

Дієслова, основа яких закінчується на задньоязикові і губні звуки, форм перфекта першого не утворюють. Лише дієслова з основами на δ- (дієслова III класу) та τ- і дієслово πείθω мають форми слабкого перфекта, причому δ, τ, θ перед κ зникають:

Praesens Perfectum

κομίζω	κε-κόμι-κα
άνύτω	ήνυ-κα
πείθω	πέ-πει-κα

Дієслова з основами на сонанти рідко утворюють форми перфекта першого активного. Суфікс -κ- приєднується безпосередньо до дієслівної основи, причому кінцеве ν у більшості випадків зникає, а односкладові основи на -ερ, -ελ виступають на ступені редукції з αВ:

<i>Praesens</i>	<i>Perfectum</i>	<i>Praesens</i>	<i>Perfectum</i>
άγγέλλω	ήγγελ-κα	τείνω	τέ-τακα
στέλλω	έ-σταλ-κα	φαίνω	πέ-φαγ-κα
κλίνω	κέ-κλι-κα	φθείρω	έ-φθαρ-κα

- Σ Односкладові основи на -ιν, -ειν, -υν завжди втрачають ν перед κ: κρίνω – κέκρικα, πλύνω – πέπλυκα. Майже всі дво- і більше складові дієслова на -αιν зберігають ν (напр. σημαίνω, λυμαίνω, περαίνω, ραίνω, ύφαίνω).

Форми дійсного способу перфекта першого активного стану утворюються від основи слабкого перфекта (редуплікація + дієслівна основа + суфікс -κ-) за допомогою таких самих закінчень, що й у дійсному способі аориста першого активного стану, лише 3-я особа множини має закінчення головних часів.

Indicativus

редуплікація + дієслівна основа + κ + α + закінчення перфекта активного

S.	1. πε-παίδευ-κ-α	P.	1. πε-παιδεύ-κ-α-μεν
	2. πε-παίδευ-κ-α-ς		2. πε-παιδεύ-κ-α-τε
	3. πε-παίδευ-κ-ε(ν)		3. πε-παιδεύ-κ-α-σι(ν)

§ 146. Перфект перший активного стану умовного способу, інфінітив та дієприкметник (*perfectum I coniunctivi, infinitivi, participii activi*)

У кон'юнктиві перфекта вживаються переважно аналітичні (описові) форми, які складаються з дієприкметника перфекта активного та кон'юнктива допоміжного дієслова εἰμί *бути*; існують також рідше вживані синтетичні форми, які мають звичні ознаки кон'юнктива — довгі з'єднувальні голосні та закінчення головних часів.

Coniunctivus

дієприкметник перфекта активного + дієслово εἰμί в кон'юнктиві презенса або редуплікація + дієслівна основа + κ + ω/η + активні закінчення головних часів
--

S.	1. πεπαιδευκώς, -υῖα, -ός ᾧ	або	πε-παιδεύ-κ-ω
	2. " " " ᾗς	"	πε-παιδεύ-κ-ης
	3. " " " ᾗ	"	πε-παιδεύ-κ-η
P.	1. πεπαιδευκότες, -υῖαι, -ότα ᾧμεν	"	πε-παιδεύ-κ-ω-μεν
	2. " " " ᾗτε	"	πε-παιδεύ-κ-η-τε
	3. " " " ᾧσι(ν)	"	πε-παιδεύ-κ-ω-σιν

Infinitivus

Participium

редуплікація + дієслівна основа + έ + ναι	редуплікація + дієслівна основа + κ + ώς, υῖα, ός
--	--

m — πε-παιδευ-κ-ώς, gen. πεπαιδευκότης

πε-παιδευ-κ-έ-ναι *f* — πε-παιδευ-κ-ύ-ια, " πεπαιδευκῦας
n — πεπαιδευ-κ-ός, " πεπαιδευκόςος

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Πρὶν νεικηκέναι ἄδειν. Співати до здобуття перемоги.

Πεφύκασιν ἅπαντες ἁμαρτάνειν (Θουκυδίδης). Усім (людям) властиво помилятися (лат. errare humanum est).

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ διάνοια, ἡ νόησις	мислення
ἡ διάνοια πρακτικὴ	мислення діяльне
ἡ διάνοια θεωρητικὴ	мислення споглядальне
ἡ διάνοια ποιητικὴ	мислення творче
νοετόν, διανόητον	мислиме, умоглядне, інтелігібільне
ὁ διανοητικός, ὁ νοῶν	мислячий
τὸ νοοῦν	мисляче
τὸ εἰκόσ	пристойне, гоже, відповідне
ἡ ἐπιείκεια, τὸ ἐπιεικέσ	порядність, моральна чистота
ἡ εἰκῶν, ἡ εἰκασία	уподібнення, образ
ὁμοιος, εἰκῶν	подібний
ἀνόμοιος	несхожий, неподібний

Вправа 1. Прочитайте, зробіть граматичний аналіз, звертаючи увагу в формах перфекта на вид редуплікації та зміни дієслівної основи перед κ:

1) Ἄρταξέρξης καταγωνισάμενος Κῦρον τὸν ἀδελφὸν ἀπέσταλκε Φαρναβάσον διοικησόμενον πάσας τὰς ἐπὶ θαλάττῃ πόλεις. 2) Οἱ τριάκοντα ἐν Ἀθήναις πολλοὺς πεφονεύκασι καὶ πεφυγαδεύκασι τοὺς δὲ χρημάτων ἔνεκα καὶ πονηροὺς καὶ καλλοὺς. 3) Ἡρόδοτος ἀπομνημονεύει τοὺς Πέρσας πεφονευκέναι τοὺς γέροντας τῶν Ἀθηναίων τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει. 4) Διογένης τοὺς ῥήτορας τὰ δίκαια ἔφη μὲν ἐσπουδακέναι,

πράττειν δὲ οὐδαμῶς. 5) Ὁ ἀρουραῖος μὲς ἔλεξε πρὸς τὸν μὲν ἀστυκόν· "Ἀκήκοα τὸν ἀστυκὸν βίον ἡδιστον ὄντα". 6) Ἀρτάβανος συνεβούλευε Ξέρξη μὴ στρατεύεσθαι ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' οὐ πέπεικεν αὐτόν. 7) Ἐπὶ τοῖς ἔπεσι τεθαυμάκαμεν μάλιστα τὸν Ὅμηρον, ἐπὶ δὲ τῆ τραγωδίᾳ τὸν Σοφοκλέα. 8) Καθεύδοντός ποτε Φιλίππου πλείω χρόνον ἢ τὸν εἰωθότα καὶ τῶν συνελεγέντων Παρμενίων· "Μὴ θαυμάσητε", ἔφη, "εἰ καθεύδει νῦν Φίλιππος, ὅτε γὰρ ἔκαθεύδετε ὑμεῖς, οὗτος ἐγρηγόρει". 9) Μήδεια τὰ τοῦ Ἰάσονος τέκνα πεφονευκυῖα ἔφυγεν εἰς Ἀθήνας. 10) Τοῖς τοῖς νεανίας πρὸς ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην πεπαιδευκόσι χάριν ἔχειν δεῖ. 11) Ἀγχιόλαος ἀποθνήσκων· "Εἰ γὰρ καλόν τι ἔργον πεποίηκα", ἔφη, "τοῦτό μου μνημεῖόν ἐστιν, εἰ δὲ μηδέν, οὐδὲ οἱ πάντες ἀνδριάντες". 12) Ἡ Σφίγξ ἀπέκτεινεν ἕκαστον, ὃς μὴ λελύκοι τὸ αἰνίγμα. 13) Νόμος Σόλωνός ἐστι μὴ κακολογεῖν τοὺς τετελευτηκότας. 14) Οἱ ἐν Ὀλυμπίᾳ νενικηκότες ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων μάλα ἐτιμώντο. 15) Τὴν πόλιν, ἐν ἣ ἂν πολῖται τοῖς νόμοις μὴ πείθωνται, ἀθλιωτάτην εἶναι κεκρίκαμεν. 16) Φωκίων γέρον ὦν ἔλεγεν· "Πολλὰ συμβεβούλευκα τοῖς Ἀθηναίοις προσήκοντα, ἀλλ' οὐ πεπιστεύκασι τοῖς ἐμοῖς λόγοις". 17) Τῇ πόλει Φίλιππος πολεμῆ καὶ τὴν εἰρήνην λέλυκεν. 18) Ἡρακλῆς τοὺς δώδεκα ἄθλους ἐπιτετελεκῶς τὴν ἀθανασίαν προσδέξατο. 19) Ἀρταξέρξης καταγωνισάμενος Κῦρον τὸν ἀδελφὸν ἀπεστάλκε Φαρνάβαζον καταστρεψόμενον πάσας τὰς ἐπὶ θαλάττῃ πόλεις. 20) Οἱ τῇ τύχῃ καὶ ταῖς ἐλπίσι ἄγαν πεπιστευκότες τάχ' ἂν σφαλῆιν.

Περὶ Ὀμήρου

Περὶ Ὀμήρου καὶ τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν πολλάκις ἀκηκόαμεν. Ὅμηρος γέγραφε ποιήματα δύο, Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν. Καλῶς δὲ οἱ παλαιοὶ λέγουσιν, ὅτι οἱ ποιηταὶ πεπαιδευκασὶ τὴν Ἑλλάδα. Τίς δὲ μᾶλλον πεπαίδευκε τοὺς Ἕλληνας Ὀμήρου; ἢ τίνα μᾶλλον τεθαυμάκασι καὶ ἐζηλώκασι πάντες οἱ Ἕλληνες; Οὐ μόνον οἱ ποιηταί, ὡς Αἰσχύλος καὶ Σοφοκλῆς καὶ Εὐριπίδης, οἱ πεποιήκασι τὰ δράματα, ἐμίμησαντο τὰ Ὀμήρου ποιήματα, ἀλλὰ καὶ οἱ τεχνῖται, ὡς Φειδίας πεποίηκε τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ Δία, Ὀμήρου ἔπη τινα μιμούμενος. Πεισίστρατος δ' ἢ ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὰ Ὀμήρου ἔπη εἰς Ἀθήνας κεκόμικε καὶ διεσκεύακεν. Λέγουσι, ὅτι καὶ Λυκούργος αὐτὰ ἐκ τῆς Κρήτης εἰς Σπάρτην κεκόμικεν. Πτολεμαῖος, ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς, Ὀμήρω νεῶν ἐν Ἀλεξανδρίᾳ ἴδρυκεν.

Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου γενέσεως

Ἐγεννήθη ὁ Ἀλέξανδρος ἰσταμένου μηνὸς Ἑκατομβαιῶνος, ὃν Μακεδόνες Λῶον καλοῦσιν, ἕκτη, καθ' ἣν ἡμέραν ὁ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος ἐνεπρήσθη νεώς· ᾧ γ' Ἠγησίας ὁ Μάγνης ἐπιπεφώνηκεν ἐπιφώνημα κατασβέσαι τὴν πυρκαϊάν ἐκείνην ὑπὸ ψυχρίας δυνάμενοι· εἰκότως γὰρ ἔφη καταφλεχθῆναι τὸν νεῶν τῆς Ἀρτέμιδος ἀσχολουμένης περὶ τὴν Ἀλεξάνδρου μαίωσιν. Ὅσοι δὲ τῶν μάγων ἐν Ἐφέσῳ διατρίβοντες ἔτυχον, τὸ περὶ τὸν νεῶν πάθος ἠγοῦμενοι πάθους ἐτέρου σημεῖον εἶναι, διέθεον τὰ πρόσωπα τυπτόμενοι καὶ βοῶντες ἄτην ἅμα καὶ συμφορὰν μεγάλην τῇ Ἀσίᾳ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τετοκέσαι. Φιλίππῳ δὲ ἄρτι Ποτίδαιαν ἠρηκότι τρεῖς ἦκον ἀγγελίαι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον· ἡ μὲν Ἰλλυριοῦς ἠττάσθαι μάχῃ μεγάλῃ διὰ Παρμενίωνος, ἡ δὲ Ὀλυμπίασιν ἵππῳ κέλῃτι νενικηκέναι, τρίτη δὲ περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου γενέσεως. Ἐφ' οἷς ἠδόμενον, ὡς εἰκός, ἔτι μᾶλλον οἱ μάντιες ἐπῆραν ἀποφαινόμενοι τὸν παῖδα τρισὶ νίκαις συγγεγυνημένον ἀνίκητον ἔσσεσθαι.

(Πλουτ. Ἀλεξ. 3, 5-9)

ЛЕКЦІЯ 25

§ 147. Перфект дійсного способу медіального та пасивного станів (*perfectum indicativi medii et passivi*)

При утворенні медіальних та пасивних перфектних форм особові закінчення приєднуються безпосередньо до перфектної основи без допомоги з'єднувальних голосних.

У індикативі виступають медіальні закінчення головних часів; при їх приєднанні кінцеві звуки редукованої основи зазнають певних змін.

У *verba pura* кінцевий голосний основи подовжується, а дифтонг залишається без змін.

редуплікація + дієслівна основа + медіальні закінчення головних часів

S. 1. πε-παίδευ-μαι 2. πε-παίδευ-σαι 3. πε-παίδευ-ται	P. 1. πε-παίδεύ-μεθα 2. πε-παίδευ-σθε 3. πε-παίδευ-νται
---	---

У *verba muta* при зустрічі кінцевого приголосного основи із початковими приголосними закінчень відбуваються закономірні фонетичні зміни, які полягають у повній або частковій асиміляції чи у випадінні деяких звуків. Для усіх *verba muta* описово утворюється форма 3-ї особи множини, яка складається з дієприкметника перфекта медіального та пасивного станів та 3-ї особи множини теперішнього часу від дієслова εἶμι *бути*.

Дієслова з основами на губні приголосні:

β, π, φ	з μ утворюють сполучення	μμ
"	з σ " "	ψ
"	з τ " "	πτ
"	з σθ " "	φθ

Дієслова з односкладовими основами із кореневим голосним ε утворюють перфект від редукованої основи з αВ:

<i>Praesens</i>		<i>Основа</i>	<i>Perfectum med. et. pass.</i>
στρέφω	<i>обертати</i>	στρεφ-	ἔστραμμα
τρέπω	<i>обертати</i>	τρεπ-	τέτραμμα
τρέφω	<i>годувати</i>	τραφ-	τέθραμμα

- S. 1. γέ-γραμ-μαι P. 1. γε-γράμ-μεθα
 2. γέ-γραψαι 2. γέ-γραφ-θε
 3. γέ-γραπ-ται 3. γε-γραμ-μένοι είσί(ν)

У дієслів з основами на задньоязикові приголосні:

γ, κ, χ	з	μ	утворює сполучення	γμ
"	з	σ	" "	ξ
"	з	τ	" "	κτ
"	з	σθ	" "	χθ

- S. 1. πέ-πραγ-μαι P. 1. πε-πράγ-μεθα
 2. πέ-πραξαι 2. πέ-πραχ-θε
 3. πέ-πρακ-ται 3. πε-πραγ-μένοι είσί(ν)

У verba muta з основами на передньоязикові приголосні:

δ, τ, θ	з	μ	утворюють сполучення	σμ
"	з	σ	" "	σ
"	з	τ	" "	στ
"	з	σθ	" "	σθ

- S. 1. ἔ-ψευσ-μαι P. 1. ἐ-ψεύσ-μεθα
 2. ἔ-ψευσ-σαι 2. ἔ-ψευσ-θε
 3. ἔ-ψευσ-ται 3. ἐ-ψευσ-μένοι είσί(ν)

Для verba liquida характерні такі фонетичні явища:

λ, μ, ν, ρ перед σ, τ, θ не зазнають змін;

ν перед μ переходить в σ за аналогією до випадків за правилом;

у дієслів із однокладовими основами виступає редукована основа: στέλλω – ἔσταλμαι, τείνω – τέταμαι, δέρω – δεδαρμαι, φθείρω – ἔφθαρμαι.

- S. 1. πέ-φασ-μαι P. 1. πε-φάσ-μεθα S. 1. ἦγγελ-μαι P. 1. ἠγγέλ-μεθα
 2. πέ-φαν-σαι 2. πέ-φαν-θε 2. ἦγγελ-σαι 2. ἠγγελ-θε
 3. πέ-φαν-ται 3. πεφασμένοι 3. ἦγγελ-ται 3. ἠγγελμένοι
 είσί(ν) είσί(ν)

§ 148. Перфект умовного, бажального, наказового способів, інфінітив та дієприкметник медіального та пасивного станів (*perfectum coniunctivi, optativi, imperativi, infinitivi, participii medii et passivi*)

У кон'юнктиві медіально-пасивний перфект утворює описові форми, що складаються з дієприкметника перфекта медіально-пасивного стану та дієслова εἶμί *бути* в кон'юнктиві.

Coniunctivus

дієприкметник перфекта медіально-пасивного + дієслово εἶμί в кон'юнктиві презенса

S. 1. πεπαιδευμένος, -η, -ον	ὦ	P. 1. πεπαιδευμένοι -αι, -α	ὦμεν
2. "	" "	ἦς	2. "
3. "	" "	ἦ	3. "
			ἦτε
			ὦσι(ν)

Imperativus

редуплікація + дієслівна основа+ медіальні закінчення наказового способу всіх часів

S. 2. πε-παίδευ-σο	P. 2. πε-παίδευ-σθε
3. πε-παιδεύ-σθω	3. πε-παιδεύ-σθων

Infinitivus

Participium

редуплікація + дієслівна основа + 'σθαι	редуплікація + дієслівна основа + μένος, μένη, μένον
πε-παιδεύ-σθαι	πε-παιδευ-μένος, -μένη, -μένον

У дієслів з основами на приголосні звуки (*verba muta et liquida*) утворення партиципiальних форм і відповідно – кон'юнктива та

оптатива, а також імператива й інфінітива відбувається за певними фонетичними.

Imperativus

S.	2. (*γε-γραφ-σο) γέγραψο	P.	2. (*γε-γραφ-σθε) γεγράψθε
	3. (*γε-γραφ-σθω) γεγράψθω		3. (*γε-γραφ-σθων) γεγράψθων

Infinitivus

(*γε-γραφ-σθαι) γεγράφαται

Participium

γε-γραμ-μένος, -μένη, -μένον

Imperativus

S.	2. (*πε-πραγ-σο) πέπραξο	P.	2. (*πε-πραγ-σθε) πέπραχθε
	3. (*πε-πραγ-σθω) πεπράχθω		3. (*πε-πραγ-σθων) πεπράχθων

Infinitivus

(*πε-πραγ-σθαι) πεπράχθαι

Participium

πε-πραγ-μένος, -μένη, -μένον

Imperativus

S.	2. (*έ-ψευδ-σο) ἔψευσσο	P.	2. (*έ-ψευδ-σθε) ἔψευσθε
	3. (*έ-ψευδ-σθω) ἐψεύσθω		3. (*έ-ψευδ-σθων) ἐψεύσθων

Infinitivus

(*έ-ψευδ-σθαι) ἐψεύσθαι

Participium

έ-ψευσ-μένος, -μένη, -μένον

Imperativus

S.	2. πέ-φαν-σο	P.	2. (*πε-φαν-σθε) πέφανθε
	3. (*πε-φαν-σθω) πεφάνθω		3. (*πε-φαν-σθων) πεφάνθων
S.	2. ἥγγελ-σο	P.	2. (*ἥγγελ-σθε) ἥγγελθε
	3. (*ἥγγελ-σθω) ἥγγέλθω		3. (*ἥγγελ-σθων) ἥγγέλθων

Infinitivus

(*πε-φαν-σθαι) πεφάνθαι

(*ἥγγελ-σθαι) ἥγγέλθαι

Participium

πε-φασ-μένος, -μένη, -μένον

ἥγγελ-μένος, -μένη, -μένον

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Κύνα δέρειν δεδαρμένην. Обдирати обдерту собаку.

Εἰς τὸν τετρυπημένον πίθον ἀντλείν. Наповнювати діряву бочку.

Τοῖς νενικημένοις ὀδύνη. Горе переможеним. (Так Плутарх пере-
дає вигук гальського вождя Бренна після захоплення ним Рима в 290
р. до н.ε.; лат.: vae victis).

Βιβλίον κατεσφραγισμένον σφραγῖσιν ἑπτὰ (Βιβλία). Книга за сімома
печатями.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ εἰμαρμένη, ἡ μοῖρα	доля
τὸ πεπερασμένον	кінцеве, обмежене
τὸ ἄπειρον	безкінечне
τὸ προηγμένον	переважне
τὸ πρᾶγμα, τὸ χρῆμα, ἡ πράξις	рiч
τὸ ἔργον	діло, функція
ποιεῖν	діяти
τὸ ποιητικόν	діюче
ἡ ἐνέργεια, ἡ πράξις	дія, діяльність
τὸ ποιητικόν	творче
ἡ ποίησις	творчість
ἡ ἀμφιβολία	двозначність
ἡ εὐσέβεια	благочестя

Вправа 1. Прочитайте і перекладіть:

1) Οἱ ἐν Ἀσίᾳ ἐποικοῦντες εἰθισμένοι εἰσὶ τῶν Περσῶν βασιλέα μέγαν
προσαγορεύειν. 2) Ἀρίστιππος ἔλεγε τοὺς πεπαιδευμένους διαφέρειν τῶν
μὴ πεπαιδευμένων τῷ αὐτῷ, ὥπερ οἱ ἡμεροὶ ἵπποι τῶν ἀγρίων. 3) Ἐν
Πασαργάδοις τάφος ἦν Κύρου, τοῦ πρώτου τῶν Περσῶν βασιλέως, ἐν ᾧ
τάδε ἐπιγέγραπται· ὦ ἄνθρωπε, ἐγὼ Κῦρός εἰμι ὁ Καμβύσου· κέκτημαι
τὴν ἀρχὴν Πέρσαις· βεβασίλευκα τῆς Ἀσίας· μὴ οὖν φθονήσης μοι τοῦ

μνήματος. 4) Ἴξιονα ἐν Ἄιδου τροχῷ προσέδησαν· προσδεδεμένος δ' αἰὲ μετ' αὐτοῦ περιεφέρετο. 5) Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόμιζον πάντα ὑπὸ Ἀλκιβιάδου ἐπὶ τῇ τυραννίδι πεπραχθαι. 6) Ἀντισθένης ἐπαινούμενος ποτε ὑπὸ ποιηρῶν· "Φοβοῦμαι", ἔφη, "μὴ κακὰ ὑπ' ἐμοῦ πεπραγμένα ὦσιν". 7) Ἀριστοτέλης ἐρωτηθεὶς τί τῶν ζῶων κάλλιστόν ἐστι· "Ἄνθρωπος", ἔφη, "τὴν ψυχὴν παιδεῖα κεκοσμημένος". 8) Τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν ἐν ἔθεσι κρείττοσιν, οἱ δὲ ἐν χείροσι τεθραμμένοι εἰσίν. 9) Πάντα γεγράφεται ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ λαῶ, ὅσ' οἱ ὑπερήφανοι ὕβρισται τοὺς πένητας ἠδίκουν. 10) Εὐριπίδης ἐν τῇ Μακεδονίᾳ τέθραπται. 11) Ὁ ἰσὸς ὠρθωται καὶ τὸ ἰστίον ἐκτέταται. 12) Ὁ Κάδμος ὁ Ἀγήνορος ἀπέσταλται ὑπὸ τοῦ βασιλέως κατὰ ζήτησιν τῆς Εὐρώπης. 13) Ἀεὶ ἡ ἐλευθερία ἄριστον κτῆμα κέκριται καὶ κριθήσεται. 14) Μαχώμεθα ὑπὲρ τῆς χώρας, ἐν ἣ τεθράμμεθα. 15) Ξενοφῶν ἐνόμιζον Κύρου οὐδένα ὑπὸ πλειόνων πεφίλησθαι οὔτε Ἑλλήνων οὔτε βαρβάρων. 16) Τῶν ἀνέμων πεπαυμένων τὰ τῆς θαλάττης κύματα οὐκ αὐτίκα παύεται. 17) Ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων πρῶτον ὡς θεὸς τετιμῆσθαι λέγεται Ἡρακλῆς. 18) Ἔργον τι ἐκάστῳ τῶν πολιτῶν ἐν τῇ πόλει προστετάχθω. 19) Τὸ εὖ τεταγμένον στράτευμα ῥαδίως νικήσει τὸ τεταραγμένον. 20) Οἱ ἐσφαλμένοι καὶ βεβλαμμένοι ἀκριβῶς φυλάττονται.

Θεότοκε Παρθένε, χαῖρε κεχαριτωμένη Μαρία, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου, ὅτι Σωτῆρα ἔτεκες τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

(Κατὰ Λουκ. 1:42)

Περὶ ὄνου σκιᾶς

Δημοσθένης ὁ ῥήτωρ, λέγειν ποτὲ κωλυόμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἔφη βούλεσθαι ὀλίγα αὐτοῖς διηγείσθαι. Τῶν δὲ σιωπησάντων, "νεανίας τις", ἔφη, "θήρους ἐμισθώσατο ἐξ Ἀθηνῶν ὄνον εἰς Μέγαρα. Μεσοῦσης δὲ τῆς ἡμέρας καὶ σφόδρα φλέγοντος τοῦ ἡλίου, ἐκάτερος αὐτῶν ἐβούλετο ὑποδύεσθαι ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ ὄνου· εἶργον δὲ ἀλλήλους, ὁ μὲν λέγων, μεμισθωκέναί τὸν ὄνον, οὐ τὴν σκιὰν αὐτοῦ, ὁ δὲ μεμισθωμένος, ὅτι ἔχει πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν". Καὶ ταῦτα διηγησάμενος, ἐσιώπησεν. Τῶν δὲ Ἀθηναίων δεωμένων τέλος ποιήσασθαι τοῦ λόγου, "εἶτα περὶ ὄνου σκιᾶς", ἔφη, "βούλεσθε ἀκούειν, λέγοντος δέ μου περὶ σπουδαίων πραγμάτων οὐ βούλεσθε;"

**§ 149. Давноминулий час результативного виду
(plusquamperfectum, ὑπερσυντελικός)**

Плюсквамперфект означає минулу дію чи стан, результат яких тривав у минулому. Саме тому плюсквамперфект співвідноситься з перфектом, як імперфект з презенсом: ἐγνώκειν (plusquamperf.) я *знав* – ἔγνωνκα (perf.) я *знаю*.

Форми плюсквамперфекта для докладнішого відтворення часового значення доречно перекладати дієсловами минулого часу недоконаного виду із зазначенням результативності дії за допомогою слів "тоді", "вже" тощо: ἐκεκτῆμην я *тоді володів* (здобувши раніше), προαφίκτο він *прибув першим* (і вже там перебував), ἐτέτρωτο він *був пораненим* (на той час).

**§ 149.1. Плюсквамперфект перший активного стану
(plusquamperfectum I activi)**

Форми plusquamperfectum I activi утворюються від основи слабкого перфекта за допомогою часових ознак: як правило, в однині -ει-, у множині -ε-. Як історичний час плюсквамперфект має закінчення історичних часів та авгмент, який виступає лише перед початковим приголосним перфектної основи (основа результативного виду, що мала авгментацію у вигляді ε, не отримує авгмента).

авгмент + редуплікація + дієслівна основа + κ + ει/ε + активні закінчення історичних часів

- S. 1. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ει-ν
2. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ει-ς
3. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ει

- P. 1. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ει-μεν
2. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ει-τε
3. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ει-σαν

- S. 1. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ε-ν
2. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ε-ς
3. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ε

- P. 1. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ε-μεν
2. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ε-τε
3. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ε-σαν

**§ 149.2. Плюсquamперфект медіального та пасивного станів
(*plusquamperfectum medii et passivi*)**

Форми plusquamperfectum medii et passivi утворюються від основи слабкого перфекта і через приєднання медіальних закінчень історичних часів без допомоги з'єднувальних голосних; основа із початковим приголосним звуком отримує авгмент.

Дієслова з основами на приголосні звуки (*muta, liquida*) описово утворюють форму 3-ї особи множини, яка складається з дієприкметника медіально-пасивного перфекта відповідного дієслова та 3-ї особи множини імперфекта дієслова *εἶμι бути*: *γεγραμμένοι ἦσαν*.

Indicativus

авгмент + редуплікація + дієслівна основа + медіальні закінчення історичних часів

<p>S. 1. <i>ἐ-πε-παιδεύ-μην</i>
2. <i>ἐ-πε-παίδευ-σο</i>
3. <i>ἐ-πε-παίδευ-το</i></p> | <p>P. 1. <i>ἐ-πε-παιδεύ-μεθα</i>
2. <i>ἐ-πε-παίδευ-σθε</i>
3. <i>ἐ-πε-παίδευ-υτο</i></p> |
|---|--|

**§ 150. Минулий час результативного виду
другий активного стану (*perfectum II activi*)**

Перфект другий, або сильний мають небагато дієслів з основами на губні і задньоязикові приголосні звуки та декілька дієслів з основами на передньоязикові і плавні.

Perfectum II activi утворюється без допомоги часової ознаки *κ*, але із редуплікацією та закінченнями perfectum I activi. Голосний звук основи часто змінюється: *ε* переходить у *ο*, *ει* – у *οι*.

Кінцевий приголосний звук основи у переважній більшості випадків зазнає аспірування, тобто замінюється відповідним придиховим: *β, π* – на *φ*; *γ, κ* – на *χ*. Лише в односкладових основах, які в перфекті мають довгий голосний або дифтонг, кінцевий приголосний основи не змінюється.

Форми перфекта другого від деяких перехідних дієслів мають перехідне або пасивне значення, у той час як форми перфекта першого зберігають активне або медіальне значення.

Indicativus

редуплікація + дієслівна основа + α + закінчення перфекта активного

S.	1. γέ-γραφ-α	P.	1. γε-γράφ-α-μεν
	2. γέ-γραφ-α-ς		2. γε-γράφ-α-τε
	3. γέ-γραφ-ε(ν)		3. γε-γράφ-α-σι(ν)

Coniunctivus

редуплікація + дієслівна основа + ω/η + активні закінчення головних часів

Coniunctivus⁴⁹

S.	1. γε-γράφ-ω	P.	1. γε-γράφ-ω-μεν	S.	1. γε-γράφ-οι-μι	P.	1. γε-γράφ-οι-μεν
	2. γε-γράφ-ης		2. γε-γράφ-η-τε		2. γε-γράφ-οι-ς		2. γε-γράφ-οι-τε
	3. γε-γράφ-η		3. γε-γράφ-ω-σι(ν)		3. γε-γράφ-οι		3. γε-γράφ-οι-ειν

Optativus**Infinitivus****Participium**

редуплікація + основа сильних часів + έ + ναι

редуплікація + основа сильних часів + ώς, υῖα, ός

γε-γραφ-έ-ναι

m – γε-γραφ-ώς, gen. γεγραφότος

f – γε-γραφ-υῖα, " γεγραφυῖας

n – γε-γραφ-ός, " γεγραφότος

З огляду на фонетичні зміни в основах дієслів під час утворення перфекта другого найбільш вживані в аттичній прозі дієслова можна згрупувати за певними ознаками.

Форми perfectum II із зміною голосного основи:**а) з аспірацією**

Клас	<i>Praesens</i>		Основа	<i>Perfectum II activi</i>
I	πέμπω	<i>посилати</i>	πέμπ-	πέ-πομφ-α

⁴⁹ Утворення аналітичних форм аналогічне (див. § 146).

<i>Κλας</i>	<i>Praesens</i>		<i>Οσнова</i>	<i>Perfectum II activi</i>
	τρέπω	<i>обертати</i>	τρεπ-	τέ-τροφ-α
II	κλέπτω	<i>κрасτι</i>	κλεπ-	κέ-κλοφ-α

б) без аспірації

I	στρέφω	<i>обертати</i>	στρεφ-	ἔ-στροφ-α
	στέργω	<i>любити</i>	στεργ-	ἔ-στοργ-α
	τίκτω	<i>народжувати</i>	τεκ-	τέ-τοκα
	τρέφω	<i>годувати</i>	τρεφ-	τέ-τροφ-α
III	κτείνω	<i>убивати</i>	κτεν-	ἔ-κτον-α
	μαίνομαι	<i>безумствувати</i>	μαν-	μέ-μην-α
	φαίνομαι	<i>з'являтись</i>	φαν-	πέ-φην-α
	φθείρω	<i>нищити</i>	φθερ-	ἔ-φθορα
IV	λείπω	<i>залишиати</i>	λιπ-	λέ-λοιπ-α
	πείθω	<i>переконувати</i>	πιθ-	πέ-ποιθ-α
IV	σήπομαι	<i>гнити</i>	σαπ-	σέ-σηп-α
	φεύγω	<i>утікати</i>	φυγ-	πέ-φευγ-α

Форми perfectum II без зміни голосного основи:

а) з аспірацією

<i>Κλας</i>	<i>Praesens</i>		<i>Οσнова</i>	<i>Perfectum II activi</i>
I	ἄγω	<i>вести</i>	ἄγ-	ἦχ-α
	διώκω	<i>переслідувати</i>	διωκ-	δε-δίωχ-α
	τρίβω	<i>терти</i>	τριβ-	τέ-τριφ-α
II	βλάπτω	<i>шкoдити</i>	βλαβ-	βέ-βλαφ-α
	κόπτω	<i>бити</i>	κοп-	κέ-κοφ-α
III	ἀλλάττω	<i>змінювати</i>	ἀλλαγ-	ἦλλαχ-α
	κηρύττω	<i>сповіщати</i>	κηρυκ-	κε-κήρυχ-α
	τάττω	<i>упорядковувати</i>	ταγ-	τέ-ταχ-α
	φυλάττω	<i>захищати</i>	φυлак-	πε-φύλαχ-α

б) без аспірації

<i>Κλας</i>	<i>Praesens</i>		<i>Οσнова</i>	<i>Perfectum II activi</i>
I	γράφω	<i>писати</i>	γραφ-	γέ-γραφ-α
II	ρίπτω	<i>кидати</i>	ρίφ-	ἔ-ρίφ-α

	σκάπτω	κοπᾶμι	σκαφ-	ῥ-σκαφ-α
	τίπτω	ударяти	τυπ-	τέ-τυφα
III	κράζω	κρῖχати	κραγ-	κέ-κραγ-α
	πράττω	робити	πραγ-	πέ-πραγ-α

**§ 151. Давноминулий час результативного виду
другий активного стану
(plusquamperfectum II activi)**

Plusquamperfectum II activi мають лише ті дієслова, які утворюють форми perfectum II activi.

Форми плюсквамперфекта другого, що має лише форми дійсного способу активного стану, утворюються від перфектної основи за допомогою часових ознак εἰ та ε, активних закінчень історичних часів; авгмент ставиться перед початковими приголосними звуками основи.

авгмент + редуплікація + основа сильних часів + εἰ + активні закінчення
історичних часів

S. 1. ἔ-γυε-γυράφ-εἰ-ν	P. 1. ἔ-γυε-γυράφ-ε-μεν
2. ἔ-γυε-γυράφ-εἰ-ς	2. ἔ-γυε-γυράφ-ε-τε
3. ἔ-γυε-γυράφ-εἰ	3. ἔ-γυε-γυράφ-ε-σαν

§ 152. Майбутній час третього (futurum III)

Від перфектної основи утворюється дуже рідко вживана форма футура третього, що означає майбутній стан, який виникне внаслідок попередньої майбутньої дії.

Futurum III activi в індикативі має описові форми, які складаються з participium perfecti activi і допоміжного дієслова εἶμι *бути* у futurum: πεπαλθευκώς ἔσομαι *я буду таким, що виховав* і т.д. Також зустрічаються синтетичні форми: ἐστήξω *я стану і стоятиму*.

Futurum III passivi утворюється від перфектної основи за допомогою ознаки майбутнього часу -σ-, з'єднувальних голосних ε/ο та медіальних закінчень головних часів.

S. 1. πε-παιθεύ-σ-ο-μαι	P. 1. πε-παιθευ-σ-ό-μεθα

2. πε-παιδεύ-σ-η

2. πε-παιδεύ-σ-ε-σθε

3. πε-παιδεύ-σ-ε-ται

3. πε-παιδεύ-σ-ο-νται

Аналогічно утворюються форми оптатива, інфінітива, дієприкметника: активні – аналітично, пасивні – синтетичним шляхом.

§ 153. Βιδιєслиβни прикетники (*adjectiva verbalia, ρηματικὰ ἐπίθετα*)

Окрім дієприкметників, у грецькій мові є форми двох дієслівних прикетників пасивного стану, які не мають ні часів, ні видів.

Дієслівний прикетник на -τός, -τή, -τόν має значення:

дієприкметника перфекта пасивного стану (*participium perfecti passivi*): λυτός *він є розв'язаним*;

можливості у пасивному стані⁵⁰: λυτός *той, якого можна розв'язати*.

Дієслівний прикетник на -τέος, -τέα, -τέον означає необхідність у пасивному стані й відповідає латинському герундиву: λυτέος *той, якого слід розв'язати* (лат. *solvendus*). Логічний підмет на позначення суб'єкта дії ставиться, як і в латинській мові, в давальному відмінку виконавця (*dativus auctoris*).

Ὁ πατήρ σοι τιμητέος ἐστίν. Τὸν πατέρα σοι τιμητέον ἐστίν. Треба, щоб ти шанував батька. (Лат.: *Pater tibi venerandus est.*)

Дієслівні прикетники утворюються за допомогою суфіксів -το-, -τε- та трьох родових закінчень; відмінюються як прикетники першої та другої відмін.

У дієслів з кінцевими приголосними звуками I і III класів суфікси приєднуються до презентної основи; у дієслів з кінцевими голосними основи та дієслів II і IV класів ці суфікси сполучаються з дієслівною основою.

У **verba pura** кінцевий голосний основи подовжується:

παιδεύω	παιδευ-τός,	-τή,	-τόν	παιδευ-τέος,	-τέα,	-τέον
ποιέω	ποιη-τός,	"	"	ποιη-τέος,	"	"
τιμάω	τιμη-τός,	"	"	τιμη-τέος,	"	"
δουλόω	δουλω-τός,	"	"	δουλω-τέος,	"	"

⁵⁰ Дієслівні прикетники, що цілком ад'єктивувалися, можуть мати активне значення: δυνατός *спроможний*.

У **verba muta** при приєднанні суфіксів між кінцевим приголосним основи і початковим τ суфікса відбуваються закономірні фонетичні явища:

α) β, π, φ із τ утворюють сполучення πτ:

πέμπω	πεμπ-τός,	-τή,	-τόν	πεμπ-τέος,	-τέα,	-τέον
βλάπτω	βλαπ-τός,	"	"	βλαπ-τέος,	"	"
κρύπτω	κρυπ-τός,	"	"	κρυπ-τέος,	"	"

β) δ, τ, θ із τ дають сполучення στ:

ἄδω	ἄσ-τός,	-τή,	-τόν	ἄσ-τέος,	-τέα,	-τέον
ἀνύτω	ἀνυσ-τός,	"	"	ανυσ-τεος,	"	"
πείθω	πεισ-τός,	"	"	πεισ-τεος,	"	"

γ) γ, κ, χ із τ утворюють сполучення κτ:

λέγω	λεκ-τός,	-τή,	-τόν	λεκ-τέος,	-τέα,	-τέον
φυλάττω	φυλακ-τός,	"	"	φυλακ-τέος,	"	"
ἄρχω	ἄρκ-τός,	"	"	αρκ-τέος,	"	"

У **verba liquida** кінцеві звуки основи λ, ν, ρ перед τ залишаються без змін; односкладові основи на -ελ, -ερ змінюють ε на αВ.

ἀγγέλλω	ἀγγελ-τός,	-τή,	-τόν	ἀγγελ-τέος,	-τέα,	-τέον
σημαίνω	σημαν-τός,	"	"	σημαν-τέος,	"	"
φθείρω	φθαρ-τός,	"	"	φθαρ-τέος,	"	"

У **verba composita** прикметник на -τός має два родових закінчення і наголос на 3-му від кінця слова складі: διά-λυτος, διά-λυτον; прикметник на -τεος має три закінчення і звичний наголос: δια-λυτέος, δια-λυτέα, δια-λυτέον.

Σ Деякі дієслівні прикметники утворені від сигматичної або футуральної основ: ἀκουστός < ἀκούω, οἰστέος < φέρω, πειστέος < πάσχω.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Οὐ πρό γε τῆς ἀληθείας τιμητέος ἀνὴρ (*Πλάτων*). Не слід шанувати людину дужче за істину.

Τὸ δεθεῖν πᾶν λυτόν (*Πλάτων*). Усе складне можна розкласти (звести до простого).

Πολλοὶ εἰσι κλητοί, ὀλίγοι δ' ἐκλεκτοί (*Βιβλία*). Багато скликаних, та мало вибраних.

Ἄρκητὸν τῇ ἡμέρᾳ ἢ κακία αὐτῆς (*Βιβλία*). Для кожного дня доволі своєї турботи.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ ἀταραξία, τὸ ἀτάρακτον	незворушність
τὸ ἀόριστον	невизначене
τὸ ἀγήμετον	невиникле
τὸ ἄφθαρτον	незнищима
ὁ ἀδιαίρετον	неподільне
ἀνόητος, ἄφρων	нерозумний
τὸ νοητόν, τὸ θεωρητόν	осягненне розумом, інтелігібельне
τὸ ἀκίνητον	нерухоме, непорушне
ἀεικίνητος	вічно рухомий
τὸ πρακτόν, τὰ πρακτά	діяльне
τὰ αἰσθητά	чуттєве

Вправа 1. Прочитайте і перекладіть:

1) Ἀγαθοκλέους ἐκλειπότος πάντα ἐν τῇ Σικελίᾳ μεστὰ ἦν στάσεως καὶ ἀναρχίας. 2) Σωκράτης πένης ἦν· ἐκέκτητο γὰρ οὐ πλέον ἢ μῶν ἀργυρίου. 3) Ἐν τοῖς Δράκοντος νόμοις μία ἅπασιν ὄριστο τοῖς ἁμαρτάνουσι ζημία· θάνατος, ὥστε δι' αἵματος γεγράφθαι λέγονται. 4) Турταίος ὁ ποιητής, ὃν οἱ Ἀθηναῖοι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπεπόμφεσαν ἡγεμόνα, διὰ τῆς τῶν ποιημάτων δυνάμεως τῇ Σπάρτῃ αἴτιος ἦν τῆς νίκης. 5) Φίλιππος καὶ πλοῦτον καὶ δύναμιν ἐκέκτητο, ὅσῃ οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων. 6) Κοσμητέον τὴν ψυχὴν μαθήμασιν. 7) Χρόνος τὰ κρυπτά πάντ' ἂν εἰς τὸ φῶς ἄγοι. 8) Ὑπὸ τῇ τῶν Ἀθηναίων ἀκροπόλει ἱερὸν ἦν

Πανός· ἴδρυτο δὲ τοῦτο τὸ ἱερὸν μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν. 9) Αἶξ τὸν Δία ἐν Κρήτῃ τετροφέναι λέγεται. 10) Τῶν δ' ἄλλων ἰατρῶν οἰομένων Ἀλέξανδρον τελευτήσῃν Φίλιππος μόνος τῇ ἑαυτοῦ τέχνῃ πεποιθὼς ἔφη αὐτὸν ἰάσεσθαι. 11) Τῶν μὲν Περσῶν Δαρείος πρῶτος στατήρας χρυσοῦς κέκοφε τοὺς δαρεικοὺς ὠνομασμένους. 12) Χαβρίας εἰώθει λέγειν, ὅτι φοβερώτερόν ἐστιν ἐλάφων στρατόπεδον ἡγουμένου λέοντος ἢ λεόντων ἐλάφου. 13) Τὴν Κύρου περὶ βασιλείας μάχην πολλοὶ μὲν ἀπηγγέλκασιν, Ξενοφῶν δὲ ἐναργέστατα συγγέγραφεν. 14) Ἐν Ποτιδαίᾳ οἱ μὲν πλείστοι τῶν Ἀθηναίων ἐκπεπληγμένοι καὶ τεταραγμένοι ἦσαν· Σωκράτης δὲ βραδέως ἀπεχώρει καὶ ἐνίστε ἐστράφη ὡς ἐναντιωσόμενος, εἴ τις μάχεσθαι βούλοιτο. 15) Πεισίστρατος Σόλωνα τετίμηκε καὶ τοὺς πλείστους νόμους αὐτοῦ πεφύλαχεν. 16) Αἱ Σποράδες νῆσοι ἐκ τοῦ διεσπάρθαι ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ἦσαν ὠνομασμέναι. 17) Πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων χρήματα φθαρτά, ἢ δ' ἀρετὴ ἀθάνατος. 18) Αἱ πόλεις τοῖς πολίταις ὠφελήτεαι. 19) Οἱ Ἀθηναῖοι μέγα στρατεύμα ἔχοντες ὠρμήθησαν εἰς Σικελίαν, ἡγεμῶν δὲ τοῦ στρατεύματος ἀπέσταλτο Ἀλκιβιάδης ὁ τοῦ Κλεινίου. 20) Προμηθεὺς τὸ πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κλέψας, ὃ ποτε Ζεὺς τοὺς ἀνθρώπους ἀφήρητο ὀργισθεῖς, αὐτοῖς πάλιν ἐκόμισεν.

Μίλων ὁ Κροτωνιάτης

Μίλων, ὁ τῶν ἀθλητῶν ἐπιφανέστατος, ταῦρον ἀράμενος διὰ τοῦ σταδίου μέσου ἔφερε. Φασὶ δὲ καὶ ἐν συσσιτίῳ ποτὲ τῶν φιλοσόφων ποιήσαντος στύλου τὸν Μίλωνα ὑποδύντα σώσαι ἅπαντας, ὑποσπάσαι δὲ καὶ ἑαυτὸν. Τῇ δὲ αὐτῇ ῥώμῃ πεποιθὼς καὶ τὴν τοῦ βίου καταστροφὴν εὔρεν. Λέγεται γὰρ ὁδοιπορῶν ποτε δι' ὕλης βαθείας βλέψαι ξύλον μέγα ἐσφηνωμένον· ἐμβαλὼν δὲ χεῖρας ἅμα καὶ πόδας εἰς τὴν διάστασιν βιάζεσθαι πρὸς τὸ διασχίσαι τέλεως· τοσοῦτον δ' ἴσχυσε μόνον, ὥστ' ἐκπεπηδῆκεναι τοὺς σφῆνας, εἴτ' εὐθὺς συμπεπιέσθαι τὰ μέρη τοῦ ξύλου, συναφθέντα δ' αὐτὸν ἐν τῇ τοιαύτῃ πάγῃ θηρόβρωτον γενέσθαι.

Περὶ τοῦ Φαλάριδος βοός

Τῶν Ἀκραγαντίων ἐτυράννευε Φάλαρις ὠμότητι πάντων διαφέρων. Τούτῳ οὖν τῷ Φαλάριδι Περίλαός τις, χαλκεὺς μὲν ἀγαθός, πονηρός δ' ἀνθρώπος, ἤλπισε χαριεῖσθαι, εἰ καινὴν τινα κόλασιν ἐπινοήσειεν. Καὶ δὴ τελέσας βοὺν χαλκοῦν ἐπορεύθη κομιῶν τῷ τυράννῳ κάλλιστα καὶ ἀκριβέστατα πεποιημένον· ὀλίγου γὰρ ἐδόκει ἔμψυχος εἶναι. Θεασάμενος δὲ ὁ Φάλαρις μάλα ἐθαύμασε καὶ τό τ' ἔργον ἐπήνεσε καὶ τὸν τεχνίτην· ἔλεξε δ' ἄξιον εἶναι κτῆμα Ἀπόλλωνος καὶ πεμπτέον τῷ θεῷ.

Ὁ δὲ Περίλαος· "Ἐάν τινα κολάσαι ἐθέλης, κέλευσον κολαστέον ἐμβῆναι εἰς τόδε τὸ μηχανήμα καὶ κατάκλεισον τὴν θύραν· κατακλεισθείσης δὲ τῆς θύρας τούσδε τοὺς αὐλοὺς πρὸς τὰς ῥίνας τοῦ βοῦς προσάρμοσον, πῦρ δ' ὑπόκαυσον· ἡ δὲ βοή διὰ τῶν αὐλῶν φωνάς σοι ἀποτελεῖ ὡς λιγυρωτάτας· τοῦτον τὸν τρόπον κολάζων τὸν ἐχθρὸν παντοίοις μέλεσι τὸν θυμὸν τέρψεις".

Ὁ δὲ Φάλαρις· "Καὶ δὴ καλῶς", ἔφη, "ὦ Περίλαε, τοῦτο ἐποίησας· ἄγε δὴ, εἰ αὕτη μὴ κενὴ ὑπόσχεσίς ἐστι, δήλωσον ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν τῆς τέχνης σου". Καὶ ὁ Περίλαος κελευτὸς αὐτὸς ἐμβῆναι εἰς τὸν ταῦρον καὶ μιμήσασθαι τοὺς βοῶντας, ὅπως τὰ διὰ τῶν αὐλῶν μέλη πᾶσιν ἀκουστὰ ποιήσῃ, καίπερ ἄκων τοῦτο τελέσαι ὡμολόγησαν.

Κατακλεισθείσης δὲ θύρας ὁ τύραννος πῦρ ὑποκαῦσαι ἐκέλευσε καὶ γελάσας· "οἴμωξον", ἔφη, "καὶ βόησον, ὦ φίλε, καὶ ἀπολαμβάνων τὸν ἄξιον μισθὸν τῆς θαυμαστῆς τέχνης σου πρῶτος αὐλήσον".

НЕПРАВИЛЬНІ ДІЄСЛОВА ПЕРШОЇ ДІЄВІДМІНИ

ЛЕКЦІЯ 27

Окрім перших чотирьох (I–IV) класів так званих правильних дієслів, що розглядалися в попередніх параграфах, виділяють ще чотири класи (V–VIII) дієслів, яких називають неправильними. Неправильність їх полягає в особливому типі утворення презентної основи, який відрізняється від способу її утворення у дієслів I–IV класів. Для багатьох дієслів V–VIII класів характерна наявність декількох дієслівних основ або їх суплетивізм; основи без певних правил (то одна, то інша) використовуються для утворення часових форм.

Відмінювання дієслів V–VIII класів відбувається за зразком відповідних часових парадигм правильних дієслів I–IV класів.

§ 154. П'ятий клас дієслів

§ 154.1. Дієслова, що приймають інфікс -ν

Дієслова п'ятого класу мають презентну основу, поширену за допомогою інфіксів ν або αν, νε, νj, υν.

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
δάκνω	δαВ/δηκ	δήξομαι	ἔδακον, ἐδήχθην	δέδηχα δέδηγμαι
кусати				
κάμνω	καВμ/κμη	καμοῦμαι	ἔκαμον	κέκμηκα
втомлюватися				
τέμνω	τεμ/τμη	τεμῶ	ἔτεμον, ἐτήθηθην	τέτμηκα
різати				
τίνω	τιВ/τιТ	τίσω	ἔτιТσα	τέτισα
покутувати				
τίνομαι	τιВ/τιТ	τίσομαι	ἐτιТσάμην	τέτισμαι
мстити				

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
φθάνω <i>випереджати</i>	φθαВ/φθη	φθήσομαι	ἔφθασα, ἔφθην	ἔφθακα
φθίνω <i>зникати</i>	φθιВ/φθιТ	φθίσω	ἔφθιТσα, ἔφθιТον	ἔφθιВκα ἔφθιВμαι

§ 154.2. Дієслова з інфіксамι -νϵ-, -νι-

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἄφ-ικνέομαι <i>приδύвати</i>	ίκ	ἄφίξομαι	ἄφικόμην	ἄφιγμαι
ἐλαύνω <i>знати</i>	ἐλαВ	ἐλώ, ἐλᾶς...	ἤλασα ἤλάθην	ἐλήλακα ἐλήλαμαι
ὑπισχνέομαι <i>обицяти</i>	σχ(η)	ὑποσχίσομαι	ὑπεσχόμην	ὑπέσχηκα ὑπέσχημαι

§ 154.3. Дієслова з інфіксом -ιϵ-

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
κερδαίνω <i>мати зиск</i>	κερδαВν/κερδην	κερδάνω κερδήσω	ἐκέρδηναι ἐκέρδησα	κεκέρδηκα, κεκέρδαγμαι
βαίνω <i>ити</i>	βαВ/βη	βήσομαι	ἔβην	βέβηκα

§ 155. Дієслова п'ятого класу з інфіксом -αν-

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
αἰσθάνομαι <i>спостерігати</i>	αἰσθ(η)	αἰσθήσομαι	ἤσθόμην	ἤσθημαι
ἁμαρτάνω <i>помилятися</i>	ἁμαρτ(η)	ἁμαρτήσομαι	ἤμαρτον, ἤμαρτήθην	ἤμάρτηκα, ἤμάρτημαι
ἀνδάνω <i>подобатися</i>	ἀδ(η)	ἀδήσω	ἔαδον	ἔαδα
αὔξάνω <i>збільшувати</i>	αὔξ(η)	αὔξήσω, αὔξήσομαι	ἠὔξησα, ἠὔξήθην	ἠὔξηκα, ἠὔξημαι

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἀπ-εχθάνομαι	ἐχθ(η)	ἀπεχθήσομαι	ἀπηχθόμην	ἀπήχθημαι
<i>ставати ненависним</i>				
βλαστάνω	βλαστ(η)	βλαστήσω	ἔβλαστον	βεβλάστηκα, (ἐβλάστηκα)
<i>рости</i>				
δαρθάνω	δαρθ(η)		ἔδαρθον	δεδάρθηκα
<i>спати</i>				
θιγγάνω	θιγ	θίξομαι	ἔθιγον	
<i>торкатись</i>				
κιχάνω	κιχ(η)	κιχήσομαι	ἐκίχησα, ἔκιχον	
<i>зустрічати</i>				
λαγχάνω	λαχ/ληχ	λήξομαι	ἔλαχον	εἴληχα
<i>отримувати за жеребом</i>				
λαμβάνω	λαβ/ληβ	λήψομαι, λήφθήσομαι	ἔλαβον, ἐλήφθην	εἴληφα, εἴλημμαι
<i>брати</i>				
λανθάνω	λαθ/ληθ	λήσω	ἔλαθον	λέληθα
<i>ховатися</i>				
ἐπι-λανθάνομαι		ἐπιλήσομαι	ἐπελαθόμην	ἐπιλέλησμαι
<i>забувати</i>				
μανθάνω	μαθ(η)	μαθήσομαι	ἔμαθον	μεμάθηκα
<i>вчитися</i>				
ὀλισθάνω	ὀλισθ(η)	ὀλισθήσω	ὠλισθον	ὠλίσθηκα
<i>ковзати</i>				
ὀφλισκάνω	ὀφλ(η)	ὀφλήσω	ὠφλον	ὠφληκα
<i>бути винним</i>				
πυνθάνομαι	πυθ/πευθ	πέυσομαι	ἐπυθόμην	πέπυσμαι
<i>довідуватися</i>				
τυγχάνω	τυχ(η)/τευχ	τεύξομαι	ἔτυχον	τέτυχηκα
<i>зустрічати, траплятися</i>				

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Σοφοῖς ὁμιλῶν καὐτὸς ἐκβήση σοφός. Перебуваючи серед розумних, і сам станеш розумним.

Δέκα μέτρα καὶ ἓν τέμνε. Десять разів відміряй і один раз відріж.

Εἰς ὄνυχα ἀφικνεῖσθαι. Дійти до нігтя. (Завершеність скульптурних робіт перевірялась за допомогою нігтя; переносно: старанне викінчення; пор. лат.: lege artis – за законом мистецтва).

Βοῦς ἐπὶ γλώττης μέγας βέβηκεν. Великий бик наступив на язика. (Має значення: добре заплачено за мовчання. Походження вислову пов'язане із зображенням бика на монетах ранніх Афін).

Ἄλωπεκος ἴχνησι βαίνειν. Ити слідами лисиці (тобто хитрувати).

Ἄφ' ὧν ἡμεῖς ἐπάθομεν, ἐμάθομεν ἀρκούντως. На чому натерпілися – добре навчилися (пор. лат.: quod nocet, docet).

Λάθε βιώσας. Живи непоказно (гасло стоїків).

Ἐσθλὸς ὧν ἄλλου κρείττονος ἀντέτυχεν (*Πολύβιος*). Трапляється і хороброму зустрітися з хоробрішим за себе.

ΟΡΗ	ТЕРΜΙΝИ
τὰ ἄτομα	атоми
ὁπότερ ἔτυχε, τὸ τυχόν, τὸ συμβεβηκός	випадкове, акцидентальне
ἡ ἐπάνοδος, ἡ ἀνάβασις	підйом
ἡ αἴσθησις, ἡ ἐπαίσθησις	почуття, відчуття, чуттєве сприйняття
ἡ ἀναισθησία	байдужість, нечутливість
ἡ ἁμαρτία, τὸ ἁμάρτημα	гріх
ἡ αὔξησις	ріст, збільшення
ἡ πρόληψις, ἡ πρόνοια	провидіння, передбачення
τὰ ἀκατάληπτα	незбагненне
ἡ κατάληψις, τὸ κατάλημμα, ἡ ὑπόληψις	осягнення, розуміння
ἡ ὑπόληψις	упередження, домисел
ἡ κατάληψις, τὸ κατάλημμα, ἡ φρόνησις	розуміння
τὰ λήμματα, αἱ προτάσεις	передумови, засновки

Βιβραβα 1. Προчитайте i перекладіть:

1) Προμηθεὺς τοῦ πυρὸς κλαπέντος ποινὰς ἔτισεν. 2) Τόμυρις, ἡ τῶν Μασσαγετῶν βασιλεία, τὴν κεφαλὴν ἀποτεμοῦσα τοῦ Κύρου, εἰς ἀσκὸν ἐνέβαλε πλήρη αἵματος. 3) Ὁ Πιττακοῦ νόμος ἦν· τῷ μεθύοντι, ἐὰν ἀμάρτη, διπλὴν εἶναι τὴν ζημίαν. 4) Ἡ μάθησις οὐκ ἄλλο τι ἢ ἀνάμνησις τυγχάνει οὐσα. 5) Ὁ Λεωνίδαο καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τριακοσίοι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος εὖ καὶ καλῶς ἀγωνισάμενοι τέλους ἔτυχον εὐκλεοῦς. 6) Οὐδέποτε καμούμεθα τοῖς εὐεργέταις χάριν ἀποτεμόντες. 7) Τῇ ὕδρα μῖα ἀποτμηθεῖσης κεφαλῆς δύο ἀναφῦναι λέγονται. 8) Ἐπεὶ ληφθέντα τὸν Πῶρον ὁ Ἀλέξανδρος ἠρώτα πῶς αὐτῷ χρήσεται, "βασιλικῶς" ἔφη. 9) Ἀλκιβιάδης, ἔτι παῖς ὢν, ἐπεὶ ἐπαλαίσθη, ἔδακε τὴν χεῖρα τοῦ παλαισάντος· ὁ δὲ δηχθεὺς ἔλεξε· "Δάκνεις ὡς αἱ γυναῖκες". "Οὐκ", ἔφη, "ἀλλ' ὡς λέοντες". 10) Βίων ὁ σοφὸς ὄρων φθονερὸν σφόδρα κεκυφῶτα ἔφη· ἢ τούτῳ μέγα κακὸν συμβέβηκεν ἢ ἄλλῳ μέγα ἀγαθόν. 11) Οἱ εἰς τοὺς γονέας ἀμαρτόντες μεγάλην δίκην καὶ πρὸς θεῶν καὶ πρὸς ἀνθρώπων ὠφλήκασιν. 12) Οἱ πολέμιοι ἀποτεμόντες τὰς κεφαλὰς τῶν στρατηγῶν, οὓς δόλω ἀπέκτειναν, ἐτίσαντο τοῖς Ἑλλησιν. 13) Ἀνδρομάχη εἶπε δακρῦουσα πρὸς Ἐκτορα· Δαιμόνιε, φθίσει σε τὸ σὸν μένος. 14) Φίλιππος ὁ Μακεδὼν ἀπεφαίνετο διὰ χρυσοῦ πολὺ μάλλον ἢ διὰ τῶν ὄπλων ἠὲ ξηκέναι τὴν ἰδίαν βασιλείαν. 15) Μιλτιάδης, ὅτι μικρὸν ὠφλε τῷ δημοσίῳ, γέρων ὢν, ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ ἀπέθανεν. 16) Ἐμοὶ δοκοῦσιν οἱ ἄνθρωποι παντάπασιν τὴν τοῦ ἔρωτος δύναμιν οὐκ ἠσθῆσθαι. 17) Σωκράτης ἀπήχθετο πᾶσιν, οἵτινες ᾤοντο μὲν σοφοὶ εἶναι, ἦσαν δ' οὐ. 18) Δράκοντος ἦν ὅδε ὁ νόμος· "Ὁ ἀρπαγῆς ἢ κλοπῆς δίκην ὀφλῶν θανάτῳ ζημιούσθω". 19) Ὁ στρατιώτης ὁ τοῦ στρατηγοῦ παραγγέλματι μὴ πειθόμενος μεγάλην ζημίαν ὀφλήσει. 20) Εὐνοίαν μὲν ἔμφαινε ἅπασιν, χρῶ δὲ τοῖς βελτίστοις· οὕτω γὰρ τοῖς μὲν οὐκ ἀπεχθήσει, τοῖς δὲ οὐκ ὀφλήσεις. 21) Τελέμαχος εἰς τὴν θάλατταν ὀλισθὼν ἐσώθη ὑπὸ δελφίνος. 22) Ὡς ὠσφροντο τάχιστα τῶν καμήλων οἱ ἵπποι, ὀπίσω ἀνέστρεφον. 23) Οὐκ ἂν κάμοιμι εὐεργετῶν τοὺς γονεῖς τε καὶ εὐεργετήσαντας. 24) Οἱ Θηβαῖοι ἐξ ὄψεως ὀδόντων ἀνδρας ἀναβεβλαστηκέναι λέγουσιν. 25) Ἄ μὴ ἔμαθες νέος ὢν, οὐ μαθήσει γέρων. 27) Ἄρχε πρῶτον μαθῶν ἄρχεσθαι. 28) Κάτων ἔφη αὐτὸς πλείους εἰληφέναι πόλεις ὢν διήγαγεν ἡμέρων ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ. 29) Οὐ γὰρ τὸ μὴ λαβεῖν τάγαθὰ οὕτω χαλεπὸν, ὥσπερ τὸ

λαβόντα στερηθῆναι ἀνιαρόν. 30) Ξέρξης ὡς ἐπύθετο τὸν Ἑλλήσποντον ἐξεύχθαι καὶ τὸν Ἄθω διεσκάφθαι, ἐξήλασεν ἐκ τῶν Σάρδεων.

Θεμιστοκλῆς παρὰ τοῖς Πέρσαις

Ὁ Θεμιστοκλῆς, διαβληθεὶς πρὸς τὴν πόλιν, ἔγραψε τῷ δήμῳ ἔτυχε γὰρ ἐξωστρακισμένος ὡς οἱ διαβαλόντες αὐτὸν τοῖς Λακεδαιμονίοις χαρίζονται οὐδ' ἀληθῆ λέγοιεν, ἀλλ' οὐκ συνέπεισε τὸν δῆμον. Ἐκπυθόμενος δὲ παρὰ τῶν φίλων, ὅτι ἐπέμφθησάν τινες, ἀπάξοντες αὐτόν, ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀσίαν· ἤλπιζε γὰρ συγγνώμης παρὰ βασιλέως τεύξεσθαι.

Ὁ δ' Ἀρταξέρξης, ἐπεὶ δυστυχοῦντα ἦσθετο τὸν ἔνδοξον Ἀθηναῖον, ἐπελάθετο τῶν κακῶν, ὧν ἐκεῖνος αἴτιος ἦν. Μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν ὁ Θεμιστοκλῆς γίγνεται μέγας καὶ ὅσος οὐδεὶς πω τῶν Ἑλλήνων. Ἔλαβε δὲ τρεῖς πόλεις παρὰ βασιλέως, ὡς ἀπὸ τούτων προσόδους ληψόμενος. Οἱ δ' ἄλλοι Πέρσαι ταῦτα ἠσθημένοι, ἐμίσουν αὐτόν. Οὐκ οὖν ἔλαθε Θεμιστοκλέα, ὅτι οἱ Πέρσαι πάντα ποιούσιν, ὅπως ἐξελώσιν αὐτὸν ἐκ τῆς γῆς· ἐκὼν οὖν ὑπέχωρησεν εἰς Μαγνησίαν.

§ 156. Дієслова шостого класу з інфіксом -σκ-

До шостого класу належать дієслова, які мають багатоаспектну семантичну характеристику і можуть означати початок або розгортання дії чи процесу (інхоативні), їх тривання й повторюваність (ітеративні); серед них є поетичні експресивні утворення.

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἀν-αλίσκω <i>витрачати</i>	άλω	ἀναλώσω	ἀνήλωσα, ἀνηλώθην	ἀνήλωκα, ἀνήλωμαι
ἀπο-θνῆσκω <i>гинути</i>	θαν/θνη	ἀποθανοῦμαι	ἀπέθανον	τέθνηκα
ἀρέσκω <i>подобатися</i>	ἄρε	ἄρέσω	ἤρεσα	ἄρήρεκα
γηράσκω <i>старіти</i>	γηρα	γηράσομαι	ἐγήρασα	γεγήρακα
διδάσκω <i>навчати</i>	δίδαρχ	διδάξω	έδίδαξα, έδιδάχθην	δεδίδαχα, δεδίδαγμαι
εύρίσκω <i>знаходити</i>	εύρ(η)	εύρήσω	εύρον, ηύρήθην	εύρηκα (ηύρηκα)
ήβάσκω <i>досягати юнацького віку</i>	ήβα/η	ήβήσω	ήβησα	ήβηκα
ίλάσκομαι <i>умилостивляти</i>	ίλαΒ	ίλάσομαι	ίλασάμην	
πάσχω < *παθσκω <i>терпіти, страждати</i>	παθ/πενθ	πείσομαι, πεισθήσομαι	έπαθον	πέπονθα
χάσκω <i>роззявляти</i>	χαν/χην	χανοῦμαι	έχανον	κέχηνα

§ 157. Дієслова шостого класу з редуплікацією

Група дієслів VI класу при утворенні презентної основи, окрім інфікса -σκ- (-σκ-), має ще редуплікацію з ι.

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἀπο-δι-δράσκω <i>υτίκατι</i>	δρα	ἀποδράσομαι	ἀπέδραν	ἀποδέδρακα
βι-βρώσκω <i>ἴστι</i>	βρω	βρωθήσομαι βέβρωμαι	ἔβρωξα	βέβρωκα,
γι-γνώσκω <i>πίзнавати</i>	γνω	γνώσομαι, γνωσθήσομαι	ἔγνων, ἐγνώσθην	ἔγνωκα, ἔγνωσμαι
μι-μνήσκω <i>нагадувати</i> μι-μνήσκομαι <i>пригадувати собі</i>	μνη	μνήσω μνησθήσομαι	ἔμνησα ἐμνήσθην	— μέμνημαι
τι-τρώσκω <i>ρανίτι</i>	τρω	τρώσω ἐτρώθην	ἔτρωσα, τέτρωμαι	τέτρωκα

§ 158. *Аорист другий без з'єднувального голосного*

Деякі дієслова утворюють архаїчний аорист другий активний без з'єднувального голосного, тобто атематичний.

<i>Клас</i>	<i>Praesens</i>		<i>Основи</i>	<i>Aoristus II</i>
I дієвідміна				
I	βιόω δύω πρίαμαι ρέω τλάω φύω	<i>жити</i> <i>занурювати</i> <i>купувати</i> <i>текти</i> <i>терпіти</i> <i>породжувати</i>	βιω δυВ/δyT πρια ρy/ρey τλαВ/τλη φyВ/φy	ἔβιων ἔδyν ἐπρίαμην ἐρρύτην ἔτλην ἔφyν
V	βαίνω φθάνω	<i>йти</i> <i>випереджати</i>	βαВ/βη φθαВ/φθη	ἔβην ἐφθην
VI	ἀλίσκομαι ἀποδιδράσκω γιγνώσκω	<i>мене ловлять</i> <i>υτίκατι</i> <i>πίзнавати</i>	άλω δρα γνω	ἔάλων ἀπέδραν ἔγνων
VII	χαίρω	<i>радїти</i>	χαρ(η)	ἐχάρην
II дієвідміна				
II	σβέννυμι	<i>гасити</i>	σβε(σ)	ἔσβην

Зразок відмінювання ἔβην я пішов

<i>Indicativus</i>			<i>Coniunctivus</i>				
S.	1. ἔ-βη-ν	P.	1. ἔ-βη-μεν	S.	1. βῶ	P.	1. βῶμεν
	2. ἔ-βη-ς		2. ἔ-βη-τε		2. βῆς		2. βῆτε
	3. ἔ-βη		3. ἔ-βη-σαν		3. βῆ		3. βῶσι(ν)

<i>Optativus</i>			<i>Imperativus</i>				
S.	1. βα-ίη-ν	P.	1. βα-ί-μεν	S.	2. βῆ-θι	P.	2. βῆ-τε
	2. βα-ίη-ς		2. βα-ί-τε		3. βῆ-τω		3. βά-ντων
	3. βα-ίη		3. βα-ί-εν				

Infinitivus Participium

βῆ-ναι βάς, βάσα, βάν
gen. βάντος, βάσης, βάντος

Зразок відмінювання ἔγνων я дізнався

<i>Indicativus</i>			<i>Coniunctivus</i>				
S.	1. ἔ-γνω-ν	P.	1. ἔ-γνω-μεν	S.	1. γνῶ	P.	1. γνῶμεν
	2. ἔ-γνω-ς		2. ἔ-γνω-τε		2. γνῶς		2. γνῶτε
	3. ἔ-γνω		3. ἔ-γνω-σαν		3. γνῶ		3. γνῶσι(ν)

<i>Optativus</i>			<i>Imperativus</i>				
S.	1. γνο-ίη-ν	P.	1. γνο-ί-μεν	S.	2. γνῶ-θι	P.	2. γνῶ-τε
	2. γνο-ίη-ς		2. γνο-ί-τε		3. γνῶ-τω		3. γνό-ντων
	3. γνο-ίη		3. γνο-ί-εν				

Infinitivus Participium

γνῶ-ναι γνούς, γνοῦσα, γνόν
gen. γνόντος, γνούσης, γνόντος

Зразок відмінювання ἔδυν я занурився

<i>Indicativus</i>		<i>Coniunctivus</i>		<i>Imperativus</i>	
S. 1. ἔδυν	P. 1. ἔδουμεν	S. 1. δύω	P. 1. δύωμεν	S. 2. δῦθι	P. 2. δῦτε
2. ἔδυσ	2. ἔδυτε	2. δύης	2. δύητε	3. δύτω	3. δύντων
3. ἔδου	3. ἔδυσαν	3. δύη	3. δύωσι(ν)		

<i>Infinitivus</i>	<i>Participium</i>
δύναι	δύς, δύσα, δύν, gen. δύντος, δύσης, δύντος

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

“Ὅν γὰρ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος. Кого боги люблять, той помирає замолоду.

Παθῶν ἔγνω. Біда навчила.

Ἔγνω δὲ φῶρ φῶρα καὶ λύκος λύκον. Знає злодій злодія, а вовк во-
вка.

Δίς εἰς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης (Ἡράκλειτος). Двічі в ту
саму ріку не ввійдеш.

Ζητεῖτε καὶ εὐρήσετε (Βιβλία). Шукайте і знайдете.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ ἀνάμνησις	пригадування, спогад
ἡ μνήμη	пам'ять
ἡ γνώσις, ἡ ἐπιστήμη, τὸ μάθημα	пізнання
ἡ ἐπιστήμη, τὸ μάθημα	наука
ἡ ἐπιστήμη, τὸ μάθημα, ἡ ἱστορία, τὸ γινώσκειν, τὸ γινῶναι	знання
ἡ ἀμαθία, τὸ ἀγνοεῖν	неуцтво
ἡ ἀγνοία	незнання
ἡ πρόνοια, τὸ προγνωστικόν	передзнання
τὸ ἀντιπεποιθός, τὸ ἀντιπεποιθῆναι	відплата

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Ἀλέξανδρος ὁ μέγας μακρὰν νοσήσας νόσον· "Υπέμνησεν ἡμᾶς", ἔφη, "ἢ νόσος μὴ μέγα φρονεῖν". 2) Οἱ Αἰγύπτιοι τὸν νέκυν ταριχεύουσιν, ἵνα μὴ κείμενος ὑπ' εὐλῶν καταβρωθῇ. 3) Ἀφροδίτη ἀναδύναι λέγεται ἐκ τῆς θαλάττης ἀφροῦ. 4) Φροντιστέον, ὅπως ἀποθανούμεθα καλῶς καὶ λαμπρῶς ἀγωνιζόμενοι. 5) Οἱ γονεῖς εἰλήφασιν μὲν οὐδὲν παρ' ἡμῶν, πολλὰ δ' εἰς ἡμᾶς ἀνηλώκασιν. 6) Οἱ πολλοὺς ἐχθροὺς ἐν βίῳ ἔχοντες οὐδένα φίλον ἐν ἀνάγκῃ εὐρήσουσιν. 7) Διόνυσος λέγεται τὸν οἶνον εὐρεῖν καὶ τὴν τῆς ἀμπέλου φυτεῖαν διδάξαι τοὺς ἀνθρώπους. 8) Ἰλάσθητί μοι. 9) Τὸ μὲν κάλλος ἢ χρόνος ἀνήλωσεν, ἢ νόσος ἐμάρανευ, ἢ δὲ τῆς ἀρετῆς κτήσις συγγράσκει. 10) Μέμνησο νέος ὦν, ὡς γέρων ἔση ποτέ. 11) Χρησμός ἦν, ὅτι Τροία οὐχ ἂν ἀλοίη, εἰ μὴ οἱ Ἕλληνες τὰ Ηρακλέους βέλη, ἃ εἶχε Φιλοκτήτης, προλάβοιεν. 12) Σιμωνίδης ἐρωτηθεὶς, πόσον χρόνον βιῶη· "Χρόνον", ἔφη, "ὀλίγον, ἔτη δὲ πολλά". 13) Καῖσαρ ὑπὸ πειρατῶν ἀλοὺς σὺν γέλῳι πολλάκις ἠπέιλησε κρεμᾶν αὐτούς. 14) Χάριν λαβὼν μέμνησο καὶ εὐεργετῶν ἐπιλαθοῦ. 15) Φίλιππος ἀγανακτούντων τῶν φίλων, ὅτι συρίζουσιν αὐτὸν Ὀλυμπίοις οἱ Πελοποννήσιοι καίπερ εὐ πεποιθότες ὑπ' αὐτοῦ· "Τί οὖν", ἔφη, "ἐὰν κακῶς πάθωσιν;" 16) Ἀλέξανδρος ἐν τῇ ἐν Ἴσοῖς μάχῃ ἐτρώθη. 17) Πᾶς ἑαυτῷ συγγνώσεται κακῶ ὄντι. 18) Δημοσθένης οὐκ ἐπαύσατο τοὺς Ἕλληνας ἀναμνησκῶν τῆς ἐλευθερίας. 19) Ἐν ταῖς συμφοραῖς φίλος ἀληθινὸς γνωσθήσεται. 20) Ἐν τῇ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίᾳ πολλὰ τῶν Περσῶν νῆες κατέδυσαν, αἱ δὲ λοιπαὶ ἀπέδρασαν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. 21) Ἐπεὶ Κροῖσος ὑπὸ Κύρου ἐάλω, ἐπὶ πύραν ἀνήχθη, ἵνα κατακαυθεῖ. 22) Οἱ ἡμέτεροι στρατιῶται ἔφθασαν τοὺς πολεμίους τὸν ποταμὸν διαβάντες. 23) Ἐαυτὸν γινῶναι χαλεπώτατόν ἐστιν· ὀλίγοι δ' εἰσὶν οἱ ἑαυτοὺς γινόντες. 24) Τῷ δεκάτῳ τῆς πολιορκίας ἔτει Ἴλιον ἀλῶναι λέγεται. 25) Ὁ τῶν φιλαργύρων πλοῦτος, ὥσπερ ὁ ἥλιος καταδύς, οὐδένα τῶν ζώντων ἂν χάρῃ.

Σωκράτης καὶ Ἀλκιβιάδης

Ὅρων ὁ Σωκράτης τὸν Ἀλκιβιάδην τετυφωμένον ἐπὶ τῷ πλούτῳ καὶ μέγα φρονούντα ἐπὶ τῇ περιουσίᾳ καὶ ἔτι πλέον ἐπὶ τοῖς ἀγροῖς, ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τινα πινάκιον ἔχον γῆς περίοδον, καὶ προσέταξε τῷ Ἀλκιβιάδῃ τὴν Ἀττικὴν ἐνθαῦθ' ἀναζητεῖν, ὡς δ' εὔρε, προσέταξεν αὐτῷ τοὺς ἀγροὺς τοὺς ἰδίους διαθρῆσαι. Τοῦ δὲ εἰπόντος "ἀλλ' οὐδαμοῦ

γεγραμμένοι εισίν", "ἐπὶ τούτοις οὖν", εἶπε, "μέγα φρονεῖς, ὅπερ οὐδὲν μέρος τῆς γῆς εισιν"

(Αἰλ. 32)

Πρώτη Ἐντολή

Ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου· οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ.

Δευτέρα Ἐντολή

Οὐ ποιήσεις σεαυτοῦ εἰδωλον, οὐδὲ πάντος ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς, οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσης αὐτοῖς.

Τρίτη Ἐντολή

Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ.

Τετάρτη Ἐντολή

Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων ἀγιαζεῖν αὐτήν· Ἐξ ἡμέρας ἔργῳ καὶ ποιήσεις ἐν αὐταῖς πάντα τὰ ἔργα σου, τὴν δὲ ἡμέραν τὴν ἑβδόμην Σαββάτα Κυρίῳ Θεῷ σου.

Πέμπτη Ἐντολή

Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἑκτη Ἐντολή

Οὐχ φονεύσεις.

Ἑβδόμη Ἐντολή

Οὐ μοιχεύσεις.

Ὀγδόη Ἐντολή

Οὐ κλέψεις.

Ἐνάτη Ἐντολή

Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.

Δεκάτη Ἐντολή

Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου. Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον οὐδὲ τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοῦς αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὑποζυγίου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς κτήνους αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου ἔστιν.

(Ἐβδομήκοντα, Δευτερονομίων 5:7-21)

ЛЕКЦІЯ 29

§ 159. Дієслова сьомого класу

У дієслів VII класу чергуються дві основи: без кінцевого звука [ε] та з [ε]. Деякі з них приймаює ε у презенсі, а решту часів утворюють від скороченої основи; в інших, навпаки, в презентній основі немає ε, зате звук [ε] присутній у формах інших часів.

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἀλέξω <i>відбивати,</i> <i>нищити</i>	ἀλεξ(η)	ἀλέξησομαι	ἤλεξάμην	—
ἄχθομαι <i>гниватись</i>	ἄχθ(ε)	ἄχθέσομαι	ἤχθέσθην	ἤχθεσμαι ἤχθημαι
βούλομαι <i>хотіти</i>	βουλ(η)	βουλήσομαι	ἐβουλήθην, (ἤβουλήθην)	βεβούληκα
γαμέω <i>женитися</i>	γαμ(η)	γαμῶ	ἔγημα, ἔγάμησα, ἔγαμον	γεγάμηκα
γαμέομαι <i>виходити</i>		γαμοῦμαι	ἐγημάμην	γεγάμημαι
γαμίω <i>заміж</i>	γηθ	—	—	γέγηθα
γίγνομαι <i>радіти</i>	γεν(η)	γενήσομαι	ἐγενόμην ἔγενήθην	γέγονα, γεγένημαι
δέομαι <i>народжува-</i> <i>тись</i>	δε(η)	δεήσομαι	ἐδεήθην	δεδέημαι
δέω <i>потребувати</i>		δεήσει	ἐδέησε	
δοκέω <i>треба</i>	δοκ(η)	δόξω	ἔδοξα	δεδόκηκα
δοκέομαι <i>здаватися</i>				δεδογμαι
(ἐ)θέλω <i>хотіти</i>	ἐθελ(η)	ἐθελήσω	ἠθέλησα	ἠθέληκα

<i>Praesens</i>	<i>Оснoви</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἔρομαι <i>запутываѳи</i>	ἐρ(η)	ἐρήσομαι	ἠρόμην, εἰρόμην	
ἔψω <i>варити</i>	ἐψ(η)	ἐψήσω	ἤψησα	ἤψημαι
ἔχω <i>маѳи</i>	ἐχ/(έ)χ/σχ(η)	ἔξω, σχήσω, ἔξομαι, σχήσομαι	ἔσχον, ἐσχόμην	ἔσχηκα, ἔσχημαι
μάχομαι <i>βοροѳиς</i>	μαχ(ε/η)	μαχοῦμαι, μαχέσομαι	ἐμαχεσάμην	μεμάχημαι
μέλλω <i>задумываѳи</i>	μελλ(η)	μελλήσω	ἐμέλλησα, (ἤμέλλησα)	—
μέλει μοί τινος <i>мені на чoмyсь залe- житъ</i>	μελ(η)	μελήσει	ἐμέλησε	μεμέληκε
ἐπιμέλομαι, ἐπιμελοῦμαι <i>тyрδyвaтисѳя</i>		ἐπιμελήσομαι	ἐπεμελήθην	—
μένω <i>зaлuшaтисѳя</i>	μεν(ε/η)	μενῶ	ἔμεινα	μεμένηκα
νέμω <i>дiлuтu</i>	νεμ(ε/η)	νεμῶ	ἔνειμα, ἐνεμήθην	νενέμηκα, νενέμημαι
οἶομαι, οἶμαι <i>дyмaтu,</i>	οἶ(η)	οἰήσομαι	ὠήθην	—
οἴχομαι <i>ἰтu гeтъ</i>	οἶχ(η)	οἰχήσομαι	—	οἴχωκα
ὀφείλω <i>бyтu вuннuм</i>	οφελ(η)	ὀφειλήσω	ὠφελον	ὠφείληκα
χαίρω <i>paдiтu</i>	χαρ(η)	χαρήσομαι	ἐχάρην	κεχάρηκα
ὠθέω <i>штoвxaтu</i>	ὠθ	ὠσω	ἔωσα, ἔώσθην	ἔωκα ἔωσμαι

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Πρὸς τὴν πληγὴν ὠθεῖσθαι. Лізти на рожен.

Λίθον ἔψειν. Варити камінь (важка і марна праця).

Ἦ σιωπὴ μαρτυρεῖ τὸ θέλειν. Мовчання свідчить про згоду.

Δεῖσθαι οὐκ ὀλίγων χελιδόνων. Потребувати чимало ластівок. (Бути легко вбраним у холодну пору; вислів пов'язано з байкою Езопа).

Δεινὰ γὰρ κοῖται ἀποιοχομένου λέοντος. Страшним є навіть покинуте лігво лева.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ βούλησις, τὸ βούλημα	воля
ἡ γένεσις, τὸ γίγνεσθαι	виникнення, становлення
τὸ ἐρώτημα, τὸ ἐρώτημα	запитання
τὸ δεόν, τὸ ὡς δεῖ, τὸ ἀναγκαῖον, τὰ ἀναγκαῖα	необхідне
ἡ δόξα, ἡ εὐδοξία	слава
τὸ παράδοξον	неузгоджене із звичним
τὸ δοξαστόν	уявне
ἡ ἐπιμέλεια, ἡ μελετή	старання
ἡ ἀμέλεια	безтурботність
ἡ ὑπεροχή, τὸ ὑπέρεχον	перевага, надмір
ἡ μετάσχεσις, τὸ μεταλαμβάνειν, τὸ μετέχειν, τὸ ἄπτεσθαι	причетність
τὸ συνεχές	безперервне
ἡ συνοχή	безперервність

Вправа 1. Прочитайте і перекладіть:

- 1) Οἱ φιλόσοφοι διδάσκουσι πάντα ἐξ ἐναντίων γενέσθαι εἰς ἐναντία.
- 2) Οὐδένα μένει καὶ τὰ γεγονότα τε καὶ τὰ ὄντα καὶ τὰ μέλλοντα.
- 3) Βουλεύου μὲν βραδέως, ἐπιτέλει δὲ ταχέως τὰ δεδογμένα.
- 4) Καὶ γὰρ τὸ γῆμαι καὶ τὸ μὴ γῆμαι κακόν.
- 5) Ὅποτε οἱ Ἕλληνες οἱ μετὰ Κλεάρχου γέφυραν διαβαῖεν ἢ ἄλλην τιὰ διάβασιν, ἔσπευδεν ἕκαστος καὶ ἔωσαν βουλόμενος φθάσαι πρῶτος.
- 6) Παρὰ τοῖς Σαυρομάταις ταῖς παρθένους

οὐκ ἐξῆν γήμασθαι, εἰ μὴ ἄνδρα πολέμιον ἀποκτείνειαν. 7) Ταῦτα ἔδοξε τῇ φύσει ἀποθνήσκων ἅπαντας. 8) Μὴ ὄφελε Φαέθων δεηθῆναι ἐλαύνειν τὸ τοῦ πατρὸς ἄρμα. 9) Ὁ Κροῖσος ἀγγέλους πέμψας εἰς Δελφοὺς ἤρετο τὸν θεόν, εἰ στρατεύσασαιτο πρὸς τοὺς Πέρσας. 10) Ἡ Ἀττικὴ κατὰ δέκα φύλας διανεμένηται. 11) Ὁ Πάρις τὴν Ἑλένην ἐθέλων τὴν ἐθέλουσαν ἀνήγαγεν. 8) Οὕτω δέδοκται τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ. 12) Οἱ Ῥωμαῖοι τοῖς ἀπὸ τῶν Καπιτωλίου πετρῶν ὠσθέισι ζῆν, εἰ περιεῖη, ἐπέτρεπον. 13) Μήδεια τὰς θυγατέρας Πελίου ἔπεισε τὸν πατέρα κρεουργῆσαι καὶ καθεψῆσαι διὰ φαρμάκων αὐτὸν ἐπαγγελομένη ποιήσιν νέον. 14) Ἀγχιλαὸς περὶ ἀνδρείας καὶ δικαιοσύνης ἐρωτηθεὶς, ποτέρα ἂν κρείττων εἴη· "Οὐδὲν ἀνδρείας δεησόμεθα", ἔφη, "ἐὰν δίκαιοι πάντες γίνωνται". 15) Τίς οὐκ ἂν ἀχθεσθεῖη καταγελασθεὶς καὶ διαβληθεὶς; 16) Βραδέως μὲν φίλος γίνου, γενόμενος δὲ πειρῶ διαμένειν. 17) Οἱ Ἀθηναῖοι μάτην ἐδεήθησαν τῶν Λακεδαιμονίων αὐτοῖς βοηθῆσαι. 18) Οὐ δεῖ μᾶλλον τῶν χρημάτων καὶ ἀρχῶν ἐπιμελεῖσθαι ἢ τῆς ἀρετῆς· ἅπαντα γὰρ ἐκεῖνα καταλιπόντας δεήσει οἰχῆσθαι εἰς Ἄιδου, ἢ δ' ἀρετὴ μόνη ἀκολουθήσει ἡμῖν. 19) Λέξαντός τινος τοὺς βαρβάρους τὸν ἥλιον τῷ πλήθει τῶν οἰστῶν ἀποκρύπτειν οἱ Ἕλληνες ἀπέκριναν· "Καλῶς, ὑπὸ σκιᾷ μαχοῦμεθα". 20) Εἰ οἱ πολέμοι τὴν ἡμετέραν πόλιν σχοῖεν, ῥαδίως ἂν καὶ τὰ ἄλλα σχεῖν. 21) Εὐβοία, ἡ νῆσος, ἀπὸ τοῦ τῶν βοῶν πλήθους, ὃ ἐκεῖ ἐτρέφετο, τὸ ὄνομα ἔσχηκεν. 22) Ξέρξης ἀκούσας, ἃ παρηγγείλατο Ἐφιάλτης, μέγα ἐχάρη. 23) Σωκράτης ὤθη δεῖν ζῆν ἐξετάζοντα αἰεὶ ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς ἄλλους. 24) Ἀρίστιππος ἐρομένου τινός, τίνα δεῖ τοὺς παῖδας μαθάνειν· "Οἷς", ἔφη, "ἄνδρες ὄντες χρήσονται". 25) Οἱ Λίβυες τῶν θυγατέρων ἀρίστας κρίνουσι τὰς πλείστον χρόνον μεμνηκείας ἀγάμους.

ЛЕКЦІЯ 30

§ 160. Дієслова восьмого класу

Дієслова VIII класу утворюють часові форми суплетивно.

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἀγορεύω, λέγω, φημί <i>говорити</i>	ἀγορευ/ἐρ(η) □επ/□ερ λεγ/φα	ἐρῶ, ἐρείς, λέξω, φήσω, ῥηθήσομαι, λεχθήσομαι	εἶπον, εἶπα, ἔλεξα, ἐῤῥέθην, ἐλέχθην	ἔρηκα, ἔρημαι
αἰρέω <i>брати</i>	αἰρ(η)/έλ	αἰρήσω, αἰρήσομαι, αἰρηθήσομαι	εἶλον, εἰλόμην, ἤρήθην	ἤρηκα, ἤρημαι
ἔρχομαι ⁵¹ <i>йти</i>	ἐρχ/ἐλ(υ)θ/ ἐλευσ	εἶμι, ἐλεύσομαι	ἦλθον	ἔλήλυθα
ἔπομαι <i>йти слідом</i>	ἐп/σ(ε)п	ἔψομαι	ἐσπόμην	–
ἐσθίω <i>їсти</i>	ἐσθι/ἐδ(η)/φαγ	ἔδομαι, φάγομαι	ἔφαγον	ἔδήδοκα, ἔδήδομαι ἔδήδεσμαι
ὄράω <i>дивитися</i>	ὄρα/ὄп/□ιδ	ὄψομαι, ὀφθήσομαι	εἶδον, ὠφθην	ἔώρακα, ὄπωπα ἔώραμαι, ὠμμαи
πίνω <i>пити</i>	πι/πο(ω)	πίομαι	ἔπιον, ἐπόθην	πέπωκα, πέπομαι
πίπτω <i>падати, гинути</i>	πετ/πεσ/πτω	πεσοῦμαι	ἔπεσον	πέπτωκα

⁵¹ Дієслово ἔρχομαι вживається в дійсному способі теперішнього часу та дієприкметнику, решта презентних форм утворюються від дієслова εἶμι. Синонімом до ἔρχομαι у значенні *приходити, прибувати* виступає дієслово ἦκω, яке в презенсі має значення перфекта: ἦκω я (*вже*) прийшов, а його імперфект відповідає аористові: ἦκον я прийшов. З футуральних форм до ἔρχομαι в значенні *їду* використовується εἶμι, а із значенням *приїду* – ἦξω, ἀφίξομαι.

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
φέρω <i>нести</i>	φέρ/οἶ/ένε(γ)κ	οἶσω	ἤνεγκον, ἤνέχθη	ἐνήνοχα, ἐνήνεγμαι
ώνέομαι <i>купувати</i>	ώνη/πρια	ώνήσομαι	ἐπριάμην, ἐωνήθην	ἐώνημαι

- Σ У дієслова *δράω* форми аориста, за винятком дійсного способу, мають початкову *ι* (в індикативі до основи *ιδ-* додано авгмент, тому маємо *είδ-*): *coniunct. ἴδω, opt. ἴδοιμι, imperat. ἰδέ, inf. ἰδεῖν, particip. ἰδών.*
- Σ Форми аориста другого дієслова *φέρω* вживаються до деякої міри з закінченнями сильного аориста, частково – слабкого. Наприклад, парадигма індикатива: *ἤνεγκον, ἤνεγκας, ἤνεγκε(ν), ἤνέγομεν, ἤνέγκατε, ἤνεγκον.*
- Σ У формах аориста другого *εἶπον* виступають ознаки сильного та слабкого аористів: *indicat. εἶπον/εἶπα, εἶπας, εἶπε(ν), εἶπατε, εἶπον/εἶπαν; imperat. εἶπέ, εἶπάτω, εἶπατε, εἶπόντων; inf. εἶπεῖν, particip. εἶπών.*

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς ἔχει. Бути на вістрі леца.

Δυοῖν κινδύνοιν ὑπερκειμένοιν ἀναγκαῖόν ἐστι ἐλάττω μετασχεῖν. З двох небезпек, які нависли, слід скористатись меншою.

Λύκον ἰδεῖν. Побачити вовка (заніміти від страху чи подиву).

Δρυὸς πεσοῦντος πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται. Коли дерево впало, кожен його рубає.

Ἄοστράκου μεταπεσόντος. З поворотом грального черепка (із зміною обставин, долі).

Κοῦφα σοι χθών ἐπάνωθε πέσοι. Нехай буде тобі земля пухом. (Формула прощання з померлим; лат.: *sit tibi terra levis*).

Ἄπ' ὄνου πεσεῖν. Впасти з осла (пор.: сісти в калюжу).

Διὰ τῶν μαχαϊρῶν καὶ τοῦ πυρὸς ἐλήλυθεν. Він пройшов залізо і вогонь (усі випробування і небезпеки).

Χάρις ἀντὶ χάριτος ἐλθέτω. За послугу нехай буде послуга (пор. лат.: do, ut des – даю, щоб ти дав).

Ὁ Ἑρμῆς ἐπεισελήλυθεν. Увійшов Гермес. (Якщо серед розмови раптом запанує мовчанка, то кажуть, що це увійшов Гермес).

Ὁ τῆς πατρίδος καπνὸς λαμπρότερος ὀφθῆσεται τοῦ παρ' ἄλλοις πυρὸς (Λουκιανός). Навіть дим рідної домівки видасться яскравішим від чужого вогню.

Οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος (Βιβλία). Це не під силу ані бажаючому, ані уникаючому.

Παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο (Βιβλία). Нехай помине Мене чаша ця.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ περίπτωσις	випадковість, випадок
ἡ σύμπτωμα	випадкова властивість
ἡ μεταβολή, ἡ ἀλλοτριώσις, ἡ ἀλλοίωσις, τὸ πάθημα	зміна
ἡ ἐμπάθεια	сприйнятливність
τὸ ὄρατόν	бачене, видиме
τὸ ἀόρατον	невидиме
ἡ ὄρασις, ἡ ὄψις	бачення
ἡ αἵρεσις	вибір
ἡ προαίρεσις	свідомий вибір
ἡ διαίρεσις	поділ
ἡ φορά	переміщення

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Μίλων ὁ Κροτωνιάτης ἦσθιε μνᾶς κρεῶν ἕικοσι καὶ τοσαύτας ἄρτων, οἴνου τε τρεῖς χοᾶς ἔπινεν, ἐν δὲ Ὀλυμπία ταύρον περιενεγκῶν τὸ στάδιον· μετὰ ταῦτα μόνος αὐτὸν κατέφαγεν ἐν μίᾳ ἡμέρᾳ. 2) Δόξα χρημάτων οὐκ ὠνητή. 3) Διονύσιος κατέσχε μὲν Συρακούσας ἀπάσας δὲ τὰς ἐν Σικελίᾳ πόλεις, ὅσαι περ ἦσαν Ἑλληνίδες. 4) Οἱ φίλοι τὸν Σωκράτη ὀρώντες τὸ φάρμακον πίνοντα καὶ πεπωκότα οὐχ οἴοι τ' ἦσαν κατέχειν τὰ δάκρυα. 5) Νικίας ἦν οὕτω φιλόπονος, ὥστε πολλάκις τὸν οἰκέτην

ἠρώτα· "Ἄρ' ἤδη ἐδόηδοκα; ἄρα πέπωκα;" 6) Οἱ Ἕλληνες εἶποντο Κύρῳ εἰς Ταρσοῦς· ἐκεῖ δ' ἀφικόμενοι οὐκ ἔφασαν ἔψεσθαι, ὑποπτεύοντες ἐπὶ βασιλείᾳ εἶναι τὴν στρατείαν· ἐπεὶ δὲ Κύρος ὑπέσχετο αὐτοῖς πολλὰ χρήματα, συνέσποντο. 7) Διογένης ἐλθὼν εἰς Μύνδον καὶ ἰδὼν μεγάλας μὲν τὰς πύλας, μικρὰν δὲ τὴν πόλιν· "ὦ ἄνδρες Μύνδοι", ἔφη, "κλείσατε τὰς πύλας, ἵνα μὴ ἡ πόλις ὑμῶν ἐξέλθῃ". 8) Γαῖος Καῖσαρ νικήσας Φάρνακον τὸν Ποντικὸν πρὸς φίλους ἔγραψεν· "Ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα". 9) Φαμμήτιχος πρῶτος τῶν Αἰγυπτίων βασιλέων ἀνέφξε τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τὰ κατὰ τὴν χώραν ἐμπορίας καὶ πολλὴν ἀσφαλείαν τοῖς καταπλέουσι ξένοις παρέιχετο. 10) Ἀναξαγόραν λέγουσι γελῶτα οὐποτε ὀφθῆναι. 11) Οἱ Ἕλληνες ὑπέσχοντο τῷ Ἀριαίῳ τὸν βασιλείον θρόνον καθιεῖν αὐτόν· ὁ δὲ ταῦτα ἀπέωσατο λέγων πολλοὺς εἶναι Πέρσας ἑαυτοῦ βελτίους, οἳ οὐκ ἂν ἀνάσχοιντο αὐτοῦ βασιλεύοντος. 12) Ἀνάχαρις ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ ἦθη καὶ τὸν βίον τῶν Ἑλλήνων ὀψόμενος. 13) Ἐπεὶ Ἀριστείδης μὲν ἐτεθνήκει καὶ Θεμιστοκλῆς ἐξεπεπτώκει Κίμωνι δ' αἱ στρατεῖαι τὰ πολλὰ ἔξω τῆς Ἑλλάδος κατεῖχον, ὁ Περικλῆς ἤρξατο πολιτευόμενος. 14) Οἱ ἐν ἄστει κεκυκλωμένοι ἀλλήλους ἤρουντο, τί ἔδοιντο καὶ πίοντο. 15) Κλαύδιος, ὁ τῶν Ῥωμαίων αυτοκράτωρ, μύκτης πεφαρμακευμένους φαγῶν ἀπεβίω. 16) Οἵτινες παρὰ τοῖς Λωτοφαγοῖς τοῦ λώτου φάγοιεν, τὴν πατρίδα ἐπελάθοντο. 17) Ἀλέξανδρος αἰτήσαντος Διογένης δραχμὴν "οὐ βασιλικόν", ἔφη, "τὸ δῶρον" εἶπον· "ἄλλ' οὐ κυνικόν· τὸ αἶτημα". 18) Ἐκ τῶν παρεληλυθότων ἔξεστι τεκμαίρεσθαι τὰ μέλλοντα. 19) Οἱ ποιηταὶ τοιοῦτους λόγους περὶ τῶν θεῶν ἠρήκασιν, οἷους οὐδεὶς ἂν περὶ τῶν ἐχθρῶν εἰπεῖν τολμήσειεν. 20) Ἐπεὶ ἐμέλλησεν ὁ Ἀλκιβιάδης σὺν τῷ ναυτικῷ πλεύσεσθαι εἰς τὴν Σικελίαν, πολλοὺς πολίτας εἶλε λύπη καὶ φόβος.

Ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος· καὶ καθίσαντος αὐτοῦ προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ ἐδίδασκεν αὐτοὺς λέγων·

Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι,
ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Μακάριοι οἱ πενθοῦντες,
ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.

Μακάριοι οἱ πραεῖς,
ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσιν τὴν γῆν.

Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην,
ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.

Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες,

ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.

Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ,

ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται.

Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί,

ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ θεοῦ κληθήσονται.

Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης,

ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

(Κατὰ Μαθθ. 5: 3-10)

ДІЄСЛОВА ДРУГОЇ ДІЄВІДМІНИ

ЛЕКЦІЯ 31

До другої дієвідміни, порівняно малочисельної, належать дієслова, які в 1-й ос. одн. теперішнього часу дійсного способу активного стану закінчуються на -μι. Від дієслів першої дієвідміни вони відрізняються відмінюванням лише в трьох часах: презенті, імперфекті, аористі.

Між першою та другою дієвідмінами чимало спільного, проте є низка значних відмінностей. Дієслова другої дієвідміни мають такі особливості:

в активному стані в них особливі, архаїчні, особові закінчення, які почасти інші, аніж у дієслів першої дієвідміни.

Особові закінчення дієслів II дієвідміни:

<i>Головні часи</i>		<i>Історичні часи</i>	
S. 1. -μι	P. 1. -μεν	P. 1. -ν	P. 1. -μεν
2. -ς	2. -τε	2. -ς	2. -τε
3. -σι(ν)	3. -ασι(ν) > *αντσι	3. -	3. -σαν

у формах індикатива презентса та імперфекта відсутні з'єднувальні голосні, тому другу дієвідміну ще називають атематичною;

в однині дійсного способу презентса, імперфекта та аориста основи виступають на ступені подовження; у множині основа має повний ступінь з коротким кінцевим голосним звуком;

у всіх формах медіально-пасивного презентса та імперфекта основи виступають на повному ступені з коротким кінцевим голосним.

Дієслова другої дієвідміни поділяються на два класи.

До I класу належать дієслова, які в презенті та імперфекті приєднують особові закінчення безпосередньо до основи. Майже всі вони мають у презентній основі редуплікацію з ι:

δί-δω-μι	давати	(осн. δω/δο)
τί-θη-μι	класти	(" θη/θε)
ΐ-η-μι	посилати	(" ῆ/ῆ)
ῖ-στη-μι	ставити	(" στη/στα)

Лише ці дієслова мають повну дієвідміну в презенсі, імперфекті та аористі; решта дієслів I класу – неповної дієвідміни – так звані *verba defectiva* – недостатні дієслова.

До II класу належать дієслова, які до презентної основи приєднують інфікс -νυ-, наприклад δείκ-νυ-μι *показувати*, κερά-ννυ-μι *змішувати*.

- Σ У післякласичний період існувала стійка тенденція усунути особливості атематичного типу порівняно з тематичним, тому в койне часто трапляються контраговані й тематичні форми дієслів другої дієвідміни.

§ 161. Презенс та імперфект активного стану дієслова δίδωμι

Praesens activi

Indicativus

S. 1. δί-δω-μι	P. 1. δί-δο-μεν
2. δί-δω-ς	2. δί-δο-τε
3. δί-δω-σι(ν)	3. δι-δό-ασι(ν)

Coniunctivus

S. 1. δι-δῶ	P. 1. δι-δῶ-μεν
2. δι-δῶ-ς	2. δι-δῶ-τε
3. δι-δῶ	3. δι-δῶ-σι(ν)

Optativus

S. 1. δι-δοίη-ν	P. 1. δι-δοί-μεν
2. δι-δοίη-ς	2. δι-δοί-τε
3. δι-δοίη	3. δι-δοί-εν

Imperativus

S. 2. δί-δου	P. 2. δί-δο-τε
3. δι-δό-τω	3. δι-δό-ντων

Infinitivus

Participium

	<i>m</i> – δι-δούς (< *διδοντς), gen. διδόντος,
δι-δό-ναι	<i>f</i> – δι-δοῦσα (< *διδοντjα), " διδούσης,
	<i>n</i> – δι-δόν (< *διδοντ), " διδόντος

Imperfectum activi

S.	1. ἐ-δί-δου-ν	P.	1. ἐ-δί-δο-μεν
	2. ἐ-δί-δου-ς		2. ἐ-δί-δο-τε
	3. ἐ-δί-δου		3. ἐ-δί-δο-σαν

§ 162. Презент та імперфект активного стану дієслова тітһми

Praesens activi

Indicativus

S.	1. τί-θη-μι	P.	1. τί-θε-μεν
	2. τί-θη-ς		2. τί-θε-τε
	3. τί-θη-σι(ν)		3. τι-θέ-ασι(ν)

Coniunctivus

S.	1. τι-θῶ	P.	1. τι-θῶ-μεν
	2. τι-θῆ-ς		2. τι-θῆ-τε
	3. τι-θῆ		3. τι-θῶ-σι(ν)

Optativus

S.	1. τι-θείη-ν	P.	1. τι-θεί-μεν
	2. τι-θείη-ς		2. τι-θεί-τε
	3. τι-θείη		3. τι-θεί-εν

Imperativus

S.	2. τί-θει	P.	2. τί-θε-τε
	3. τι-θέ-τω		3. τι-θέ-ντων

Infinitivus

τι-θέ-ναι

Participium

m – τι-θείς (< *τιθεντς), gen. τιθέντος,
f – τι-θείσα (< *τιθεντjα), " τιθείσης,
n – τι-θέν (< *τιθεντ), " τιθέντος

Imperfectum activi

S.	1. ἐ-τί-θη-ν	P.	1. ἐ-τί-θε-μεν
----	--------------	----	----------------

2. ἐ-τί-θει-ς

3. ἐ-τί-θει

2. ἐ-τί-θε-τε

3. ἐ-τί-θε-σαν

§ 163. *Презенс та імперфект активного стану*
дієслова ἵημι

Praesens activi

<i>Indicativus</i>			<i>Coniunctivus</i>				
S.	1. ἵ-η-μι	P.	1. ἵ-ε-μεν	S.	1. ἵ-ῶ	P.	1. ἵ-ῶ-μεν
	2. ἵ-η-ς		2. ἵ-ε-τε		2. ἵ-ῆς		2. ἵ-ῆ-τε
	3. ἵ-η-σι(ν)		3. ἵ-ᾶ-σι (< *ἵεασι)		3. ἵ-ῆ		3. ἵ-ῶ-σι(ν)
<i>Optativus</i>			<i>Imperativus</i>				
S.	1. ἵ-είη-ν	P.	1. ἵ-εῖ-μεν	S.	2. ἵ-εἰ (< *ἵεε)	P.	2. ἵ-ε-τε
	2. ἵ-είη-ς		2. ἵ-εἰ-τε		3. ἵ-έ-τω		3. ἵ-έ-ντων
	3. ἵ-είη		3. ἵ-εἰ-εν				

<i>Infinitivus</i>	<i>Participium</i>
ἵ-έ-ναι	<i>m</i> – ἵ-είς (< *ἵεντες), gen. ἰέντος, <i>f</i> – ἵ-είσα (< *ἵεντα), "ἰείσης, <i>n</i> – ἵ-έν (< *ἵεντ), "ἰέντος

Imperfectum activi

S.	1. ἵ-ει-ν	P.	1. ἵ-ε-μεν
	2. ἵ-ει-ς		2. ἵ-ε-τε
	3. ἵ-ει		3. ἵ-ε-σαν

§ 164. *Презенс та імперфект активного способу*
дієслова ἵστημι

Praesens activi

<i>Indicativus</i>			<i>Coniunctivus</i>				
S.	1. ἵ-στη-μι	P.	1. ἵ-στα-μεν	S.	1. ἵ-στῶ	P.	1. ἵ-στῶ-μεν
	2. ἵ-στη-ς		2. ἵ-στα-τε		2. ἵ-στῆς		2. ἵ-στῆ-τε
	3. ἵ-στη-σι(ν)		3. ἵ-στᾶ-σι(ν)		3. ἵ-στῆ		3. ἵ-στῶ-σι(ν)

*Optativus**Imperativus*

S. 1. ἰ-σταίη-ν	P. 1. ἰ-σταῖ-μεν	S. 2. ἴ-στη (<*ἴσταε)	P. 2. ἴ-στα-τε
2. ἰ-σταίη-ς	2. ἰ-σταῖ-τε	3. ἰ-στά-τω	3. ἰ-στά-ντων
3. ἰ-σταί-η	3. ἰ-σταῖ-εν		

*Infinitivus**Participium*

ἰ-στά-ναι	<i>m</i> – ἰ-στά-ς (<*ἴστανς), gen. ἰσάντος,
	<i>f</i> – ἰ-στᾶσ-α (<*ἴσταντῆα), "ἰστάσης,
	<i>n</i> – ἰ-σάν (<*ἴσταντ), "ἰσάντος

Imperfectum activi

S. 1. ἴ-στη-ν	P. 1. ἴ-στα-μεν
2. ἴ-στη-ς	2. ἴ-στα-τε
3. ἴ-στη	3. ἴ-στα-σαν

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Δίς δίδως, ἔαν ταχέως διδώς. Двічі даєш, якщо швидко даєш (лат.: bis dat, qui cito dat).

Θεοῦ διδόντος οὐδὲν ἰσχύει φθόνος, καὶ μὴ διδόντος οὐδὲν ἰσχύει πόνος. Коли бог сприяє – нічого не заповдіє заздрість, коли бог не допомагає – нічого не варті жодні зусилля.

Πάντα κάλων ἐξίέναι. Відпускати всі снасті (пускати в хід усі за-соби).

Ακούετε καὶ συνίετε (*Βιβλία*). Слухайте і розумійте.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ ἀνταπόδοσις	відплата
ἡ συνθήκη, ἡ ὁμολογία, ἡ διομολογία	угода
ὁ νόμος	закон
κατὰ νόμον, τὸ νομικόν	законне
παρὰ νόμον	протизаконне

ΟΡΗ	ТЕРМІНИ
ἡ εὐνομία	законність
ὁ νομοθέτης	законодавець
ἡ ἀνάγκη, τὸ ἀναγκαῖον	необхідність
ὁ πλοῦτος	багатство
ἡ πενία	бідність
ἡ στέρησις	позбавленість

Ἔνδεξις 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Ἦδη Ἀναξαγόρας ὁ φιλόσοφος ἐδίδασκε τὸν ἥλιον τῇ σελήνῃ ἐντιθέναι τὸ φῶς. 2) Πάντες ὀργίζονται τοῖς χάριν μὴ ἀποδιδούσιν. 3) Ἐκοσμήθη ἡ Ὀλυμπία ἐκ τοῦ πλήθους ἀναθημάτων, ἅπερ οἱ Ἕλληνες ἐκ πάσης τῆς Ἑλλάδος ἐνετίθεσαν. 4) Αἱ Μοῦσαι τῶν ἑαυτῶν δωρεῶν, οἷς ἐθέλοιεν, μετεδίδοσαν. 5) Οἱ σοφισταὶ τοῖς μὴ ἔχουσι χρήματα δίδοναι οὐκ ἔθελον διαλέγεσθαι. 6) Χάριν ἀποδίδου τοῖς εὐεργέταις· τοὺς γὰρ χάριν μὴ ἀποδιδόντας οἱ ἄνθρωποι μισοῦσιν. 7) Λάκων τις ταχθεὶς ἔσχατος τοῦ χοροῦ ἐπέθετο· πρὸς δὲ τὸν ἰστάντα τὸν χορόν· "Ἐὐ ἔχει, ὅτι οὐχ τόποι τοὺς ἄνδρας, ἀλλ' οἱ ἄνδρες τοὺς τόπους ἐντίμους καθίστασιν". 8) Μαρδόνιος δημοκρατίας εἰς τὰς τῶν Ἰώνων πόλεις καθίστη. 9) Κῦρος δῶρα τοῖς φίλοις διεδίδου πρὸς τὸν τρόπον ἐκάστου σκοπῶν καὶ ὅτου μάλιστα ὀρῶν ἐκάστον δεόμενον. 10) Ἦδιόν ἐστι δίδοναι ἢ λαμβάνειν. 11) Δίκην διδοίη ὁ τὴν πατρίδα προδιδούς. 12) Κάτων γέροντι ποιηρῷ ἔφη· "Τί, ἄνθρωπε, τῷ γῆρα πολλὰ κακὰ ἔχοντι τὴν ἐκ ποιηρίας αἰσχύνην προστίθης;" 13) Παρ' Ἑρμιονέῳσι τεθρύληται τὴν εἰς Αἴδου κατάβασιν σύντομον εἶναι· διόπερ οὐκ ἐντιθέασιν ἐνταῦθα τοῖς νεκροῖς ναῦλον. 14) Τοῖς νομοθέταις ὄνομά ἐστιν ἀπὸ τοῦ νόμου τιθέναι. 15) Οἱ τοὺς νόμους τιθέντες τοῖς τὴν πατρίδα προδιδούσι δίκην χαλεπωτάτην ἐπιτίθεασιν. 16) Οἱ νόμοι τοιοῦτοι, οἷοι οἱ τιθέντες. 16) Οἱ τοὺς ἀδελφοὺς παριέντες καὶ ἄλλους φίλους ζητοῦντες παραπλήσιοι εἰσι τοῖς τὴν ἑαυτῶν γῆν ἑῶσι, τὴν δ' ἄλλοτρίαν γεωργοῦσιν. 17) Εἰ οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατηγῶν τῶν πολεμίων ἡγεμόνας ἐν τῇ μάχῃ ἀπεκτείνειαν, καλὸν κόσμον τῷ Διὸς νεῶν περιετίθεσαν τὰ ὄπλα αὐτῶν ἀνατιθέντες τῷ θεῷ. 18) Φυλάττου, μὴ βουλόμενος σαυτόν εὐτυχῇ τιθέναι ἄλλους ἀτυχεῖς τιθῆς. 19) Οἱ Θηβαῖοι ἀνήρουν τὰς ἐν τῇ Σικελίᾳ πολιτείας καὶ τυράννους καθίστασαν. 20) Ἀσκληπιὸς ἔτυχε παρὰ θεῶν ἀνιστάναι μὲν τεθνηκότας νοσοῦντας δὲ ἰᾶσθαι. 21) Θεμιστοκλῆς λέγεται εἰπεῖν, ὡς τὸ Μιλτιάδου τρόπαιον αὐτὸν ἐκ τοῦ ὕπνου ἀνισταίη. 22) Λύσανδρος ὑπὸ τῶν

Ἑλλήνων ἐμισείτο, ὅτι πασῶν τῶν πόλεων ὠντινων κρατῆσαι, ἀρμοστὰς προΐστη καταλύσας τὰς δημοκρατίας. 23) Ἄριστος κριτῆς νομιζέσθω ὁ ταχέως μὲν συνιείς, βραδέως δὲ κρίνων. 24) Ὡσπερ τὰ τόξα, οὕτω καὶ ψυχὰς χρῆ τότε μὲν ἐντείνειν, τότε δὲ ἀνιέναι. 25) Τὰ καλὰ τῶν Ἑλλήνων ποιήματα πῶς ἂν βούλοιτό τις ἀναγιγνώσκειν μὴ σινιείς Ἑλλημιστί;

Γέρων καὶ θάνατος

Γέρων τις ἐν τῇ ὕλῃ ξύλα τεμῶν ἐπὶ τοῖς ὤμοις ἐτίθει. Ἀπειρηκῶς δὲ τῷ ἄχθει ἀποτίθησι τὰ ξύλα καὶ τὸν θάνατον ἐλθεῖν ἐπικαλεῖται· "Εἶθ', ὦ θάνατε, τῷ ἐμῷ πονηρῷ βίῳ τέλος ἐπιτιθείης". Ὁ δὲ θάνατος αὐτίκα φαίνεται καὶ τὴν αἰτίαν πυνθανόμενος, δι' ἣν αὐτὸν καλοῖη. Ὁ δὲ γέρων ἐκπλαγείς· "Ἄλλ' εὐχομαί σε ἐλθεῖν, ἵνα τὸν φόρτον τοῦτον ἐπιτιθῆς μοι".

Ὁ μῦθος δηλοῖ, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος φιλόζωος ὢν, κἂν μυρίοις κινδύνοις περιπεσῶν δοκῆ θανάτου ἐπιθυμῆν, ὅμως τὸ ζῆν πρὸ θανάτου αἰρεῖται.

(Αἴσωπος)

§ 165. Аорист активного стану
дієслів δίδωμι, τίθημι, ἵημι

Дієвідмінювання δίδωμι, τίθημι, ἵημι в минулому часі доконаного виду зберігає певні риси архаїзму та змішання ознак сильного і слабого аористів:

в однині дійсного способу до основи на ступені подовження приєднується суфікс -κ- та закінчення сигматичного аориста;

у множині дійсного способу основа має повний ступінь із коротким кінцевим голосним, безпосередньо до якої приєднуються особові закінчення.

Основа на повному ступені виступає також у кон'юнктиві, оптативі, імперативі та дієприкметнику.

Indicativus

S.	1. ἔ-δω-κ-α	ἔ-θη-κ-α	ἦ-κ-α
	2. ἔ-δω-κ-α-ς	ἔ-θη-κ-α-ς	ἦ-κ-α-ς
	3. ἔ-δω-κ-ε-(ν)	ἔ-θη-κ-ε-(ν)	ἦ-κ-ε-(ν)
P.	1. ἔ-δο-μ-εν	ἔ-θε-μ-εν	εἶ-μ-εν
	2. ἔ-δο-τε	ἔ-θε-τε	εἶ-τε
	3. ἔ-δο-σα-ν	ἔ-θε-σα-ν	εἶ-σα-ν

Coniunctivus

S.	1. δῶ	θῶ	ῶ	P.	1. δῶμεν	θῶμεν	ῶμεν
	2. δῶς	θῆς	ῆς		2. δῶτε	θῆτε	ῆτε
	3. δῶ	θῆ	ῆ		3. δῶσι(ν)	θῶσι(ν)	ῶσι(ν)

Optativus

S.	1. δο-ίη-ν	θε-ίη-ν	ε-ΐη-ν	P.	1. δο-ῖ-μ-εν	θε-ῖ-μ-εν	ε-ῖ-μ-εν
	2. δο-ίη-ς	θε-ίη-ς	ε-ΐη-ς		2. δο-ῖ-τε	θε-ῖ-τε	ε-ῖ-τε
	3. δο-ίη	θε-ίη	ε-ΐη		3. δο-ῖ-εν	θε-ῖ-εν	ε-ῖ-εν

*Aoristus I activi**Aoristus II activi**Indicativus*

S. 1. ἔ-στη-σα	P. 1. ἐ-στή-σα-μεν	S. 1. ἔ-στη-ν	P. 1. ἔ-στη-μεν
2. ἔ-στη-σα-ς	2. ἐ-στή-σα-τε	2. ἔ-στη-ς	2. ἔ-στη-τε
3. ἔ-στη-σε(ν)	3. ἔ-στη-σαν	3. ἔ-στη	3. ἔ-στη-σαν

Coniunctivus

S. 1. στή-σ-ω	P. 1. στή-σ-ω-μεν	S. 1. στῶ	P. 1. στῶ-μεν
2. στή-σ-ης	2. στή-σ-η-τε	2. στῆς	2. στῆ-τε
3. στή-σ-η	3. στή-σ-ω-σι(ν)	3. στῆ	3. στῶ-σι(ν)

Optativus

S. 1. στή-σ-αι-μι	P. 1. στή-σ-αι-μεν	S. 1. στα-ίη-ν	P. 1. στα-ἴ-μεν
2. στή-σ-αι-ς	2. στή-σ-αι-τε	2. στα-ίη-ς	2. στα-ἴ-τε
3. στή-σ-αι	3. στή-σ-αι-ειν	3. στα-ίη	3. στα-ἴ-ειν

Imperativus

S. 2. στή-σον	P. 2. στή-σα-τε	S. 2. στή-θι	P. 2. στή-τε
3. στη-σά-τω	3. στη-σά-ντων	3. στή-τω	3. στά-ντων

Infinitivus

στή-σαι στή-ναι

Participium

στήσας, στήσασα, στήσαν στάς, στάσα, στάν

**§ 167. Майбутній час, перфект та плюсквамперфект
активного стану дієслів *δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἵστημι***

Дієвідмінювання у вказаних часах не різняться від утворення відповідних форм у дієслів першої дієвідміни. Дієслівна основа виступає на ступені подовження.

Для самостійного утворення парадигм достатньо вказати лише форми перших двох осіб дійсного способу.

Futurum

S.	1.	δώ-σ-ω	θή-σ-ω	ῥ-σ-ω	στή-σ-ω
	2.	δώ-σ-εις ...	θή-σ-εις ...	ῥ-σ-εις ...	στή-σ-εις...

Perfectum

S.	1.	δέ-δω-κ-α	τέ-θη-κ-α	ἔ-κ-α	ἔ-στη-κ-α
	2.	δέ-δω-κ-ας ...	τέ-θη-κ-ας ...	ἔ-κ-ας ...	ἔ-στη-κ-ας...

Plusquamperfectum

S.	1.	ἔ-δε-δω-κ-ει-ν	ἔ-τε-θεί-κ-ει-ν	ἔ-κ-ει-ν	εἰ-στή-κ-ει-ν
	2.	ἔ-δε-δω-κ-εις ...	ἔ-τε-θεί-κ-εις ...	ἔ-κ-εις ...	εἰ-στή-κ-εις

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Εἰ μὴ ἔχεις γέροντα, δὸς καὶ ἀγόρασον. Якщо не маєш старика, дай гроші і купи.

Τῆς ἀρετῆς ἰδρῶτα θεοὶ προπαροίθεν ἔθηκαν (Ἡσίοδος). Попереду доброчесності боги помістили важку працю.

Ἐλευθέρους ἀφήκε πάντας ἡ φύσις, οὐδένα δὲ δοῦλον πεποίηκε (Ἀλκιδάμας). Природа всіх створила вільними, нікого не зробила рабом.

Ἐν Λυκείῳ τὸν φόρμὸν δοῦναι (Ἀριστοτέλης). Дати циновку в Ліцеї. (Дати потрібне у момент справжньої необхідності).

Δός μοι, ποῦ στῶ, καὶ κινῶ τὴν γῆν (Ἀρχιμέδης). Дайте мені точку опори, і я зрушу землю.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ ὑπόθεσις	засада, передумова, засновок
ἡ υπόληψις, ἡ υπόθεσις	припущення
ἡ σύνθεσις	з'єднання

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ ἀντίθεσις, ἡ ἀντιλογία, ἡ ἀντίφασις	протириччя
ἡ ἀντίθεσις	протиставлення
ἡ διάθεσις	розміщення, стан, порядок, диспозиція
ἡ εἰκών, ἡ εἰκασία	υποдібнення
ἡ συγκατάθεσις	визнання, утвердження
τὸ ὅμοιον, εἰκός	подібне
τὸ ὅμοιον	схоже
ἡ ὁμόνοια	одностайність
ἄνόμοιος	несхожий

Вπραγα 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Κλεισθένης τοὺς τυράννους ἐξέβαλε καὶ τὴν δημοκρατίαν κατέστησεν. 2) Οἱ Ἀθηναῖοι ἐφοβοῦντο, μὴ οἱ Ποτειδεᾶται ἀποστῶσι καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους συναποστήσωσιν. 3) Ὡς Ἀλέξανδρος ἠρώτησε Διογένην, εἷ τινος δέοιτο· "Μικρόν", ἀπεκρίνατο, "ἀπὸ τοῦ ἡλίου μετᾶστηθι". 4) Ἀρχίδαμος ἐρωτήσαντός τινος αὐτόν, τίνες προσετήκασι τῆς Σπάρτης, ἔλεγεν· "Οἱ νόμοι". 5) Αἰτοῦμεν τοὺς θεοὺς, ἃ μὴ διδοᾶσι πολλῶν ὄντων ἄγε ἡμῖν δεδῶκασιν. 6) Ἐν τοῖς Δελφικοῖς ἀναθήμασιν ἦν σκελετός, ὃν ἀνετεθεῖκει Ἴπποκράτης ὁ ἰατρός. 7) Οὐ μόνον γεγραμμένοι νόμοι εἰσίν, ἀλλὰ καὶ τινες ἄγραφοι, οὓς οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις τεθήκασιν. 8) Τοῖς μὲν Σπαρτιάταις Λυκοῦργος νόμον ἔθηκε τῶν παίδων τοὺς ἀσθενεῖς ἐκτιθέναι, οἱ δὲ Θεβαῖοι δίκην ἐπετίθεσαν τῷ ἐκτεθηκότῳ τὸν παῖδα. 9) Πομπηίου καὶ Καίσαρος διαστάντων ὁ Κικέρων ἔφη· "Γιγνώσκω, ὃν φύγω, οὐ γινώσκων, πρὸς ὃν φύγω". 10) Διογένης φιλοσόφου τινὸς λέγοντος, ὅτι οὐκ ἔστι κίνησις, ἀναστὰς περιεπάτει. 11) Τὸ πρῶτον μὲν Δῆλος ἡ νῆσος ἦν πλανωμένη· Ποσειδῶνος δὲ εἶποντος· "Στήθι, ὦ νῆσε", αὐτίκα ὑπέστη. 12) Νόμος ἦν τοῖς Ἀθηναίοις, εἴαν τις τὴν πόλιν προδῶ, τοῦτον μὴ ταφῆναι ἐν τῇ Ἀττικῇ. 13) Λάκαινα πρὸς τὸν υἱὸν λέγοντα μικρὸν ἔχειν ζῖφος ἔλεγεν· "Βῆμα πρόσθες". 14) Λυσίας ἔλεγεν, ὅτι Δράκων μὲν τὸν νόμον γραφείη, Σόλων δὲ θείη. 15) Κάδμον λέγουσι δράκοντος ὀδόντας σπείραι, ἄνδρας δὲ ἀπὸ τῶν ὀδόντων ἀνεῖναι τὴν γῆν. 16) Ἡ γεωργία ἂν πόλυ ἐπιδοίη, εἷ τις ἄθλα προτιθείη τοῖς κάλλιστα τὴν γῆν ἐξεργαζομένοις. 17) Ἀθηναῖοι Σωκράτην χαλκῇ εἰκόνι ἐτίμησαν, ἦν ἔθεσαν ἐν τῷ πομπείῳ. 18) Χάριν λαβῶν μέμνησο καὶ δοῦς

ἐπιλαθοῦ. 19) Κῦρος ἀποθνήσκων πρὸς τοὺς παῖδας ἔλεξεν· "Τὸ ἐμὸν σῶμα, ὅταν τελευτήσω, μὴ ἐν χρυσοῦ θῆτε μητ' ἐν ἀργυροῦ, ἀλλὰ τῇ γῆ ἀπόδοτε". 20) Λυκοῦργον, τὸν θέντα Λακεδαιμονίοις νόμους, μάλιστα θαυμάζομεν. 21) Πιττακός, ὁ Μυτιληναίων τύραννος, ἀδικηθεὶς ὑπὸ τινος, ἔχων δύναμιν αὐτὸν κολάσαι, ἀφῆκε λέγων· "Συγγνώμη τιμωρίας ἀμείνων". 22) Πεισίστρατος φόρους μὲν ἐπιθεῖναι τοὺς Ἀθηναίους λέγεται, τοὺς δὲ νόμους, οὓς τέθηκε Σόλων, οὐ μετατεθηκέναι. 23) Φίλιππος λέγει· τοὺς μέλλοντας προδώσειν μάλιστα φιλῶ, τοὺς δ' ἤδη προδεδωκότας μάλιστα μισῶ. 24) Οἱ νομοθέται τοῖς τὴν πατρίδα προδεδωκόσι θανάτου δίκην ἐπιτεθείκεσαν. 25) Οὐδὲν ἔστηκεν οὐτ' ἐστήξει· πάντα κινεῖται καὶ μεθίσταται. 26) Ξέρξης ἐπηγγείλατο τοῖς Ἀθηναίοις, εἰ συστρατεύσαιντο ἑαυτῷ, ἀναστήσειν τὰ ἱερά τὰ κεκαυμένα καὶ χρήματα δώσειν πολλὰ καὶ κυρίους καταστήσειν αὐτοὺς τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ σύμβολον τῆς πίστεως

Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν, Πατέρα, Παντοκράτορα, Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν Θεοῦ τον μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατ' τὰς γραφάς. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς Βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν. Εἰς μίαν, ἀγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

**§ 168. Презенс та імперфект
медіального і пасивного станів дієслів
δίδομι, τίθημι, ἵημι, ἵστημι**

Основи у всіх формах медіально-пасивного презенса та імперфекта мають редуплікацію та короткий кінцевий голосний звук. При утворенні форм цих станів особливо чітко видно атематичність другої дієвідміни. Відсутність сполучних голосних впливає на форми 2-ї ос. одн. із закінченнями *σαι*, *σο* без випадіння інтервокальної *σ*, як це мало місце у відповідних формах дієслів першої дієвідміни.

Praesens medii et passivi

Indicativus

S.	1. δί-δο-μαι	τί-θε-μαι	ἵ-ε-μαι	ἵ-στα-μαι
	2. δί-δο-σαι	τί-θε-σαι	ἵ-ε-σαι	ἵ-στα-σαι
	3. δί-δο-ται	τί-θε-ται	ἵ-ε-ται	ἵ-στα-ται
P.	1. δι-δό-μεθα	τι-θέ-μεθα	ἵ-έ-μεθα	ἵ-στά-μεθα
	2. δί-δο-σθε	τί-θε-σθε	ἵ-ε-σθε	ἵ-στα-σθε
	3. δί-δο-νται	τί-θε-νται	ἵ-ε-νται	ἵ-στα-νται

Coniunctivus

S.	1. δι-δῶ-μαι	τι-θῶ-μαι	ἵ-ῶ-μαι	ἵ-στῶ-μαι
	2. δι-δῶ	τι-θῆ	ἵ-ῆ	ἵ-στῆ
	3. δι-δῶ-ται	τι-θῆ-ται	ἵ-ῆ-ται	ἵ-στῆ-ται
P.	1. δι-δῶ-μεθα	τι-θῶ-μεθα	ἵ-ῶ-μεθα	ἵ-στῶ-μεθα
	2. δι-δῶ-σθε	τι-θῆ-σθε	ἵ-ῆ-σθε	ἵ-στῆ-σθε
	3. δι-δῶ-νται	τι-θῶ-νται	ἵ-ῶ-νται	ἵ-στῶ-νται

Optativus

S.	1. δι-δοί-μην	τι-θεί-μην	ί-εί-μην	ί-σταί-μην
	2. δι-δοί-ο	τι-θεί-ο	ί-εί-ο	ί-σταί-ο
	3. δι-δοί-το	τι-θεί-το	ί-εί-το	ί-σταί-το
P.	1. δι-δοί-μεθα	τι-θεί-μεθα	ί-εί-μεθα	ί-σταί-μεθα
	2. δι-δοί-σθε	τι-θεί-σθε	ί-εί-σθε	ί-σταί-σθε
	3. δι-δοί-ντο	τι-θεί-ντο	ί-εί-ντο	ί-σταί-ντο

Infinitivus

δί-δο-σθαι τί-θε-σθαι ί-ε-σθαι ί-στα-σθαι

Imperativus

S.	2. δί-δο-σο	τί-θε-σο	ί-ε-σο	ί-στα-σο
	3. δι-δό-σθω	τι-θέ-σθω	ί-έ-σθω	ί-στά-σθω
P.	2. δί-δο-σθε	τί-θε-σθε	ί-ε-σθε	ί-στα-σθε
	3. δι-δό-σθων	τι-θέ-σθων	ί-έ-σθων	ί-στά-σθων

Participium

δι-δό-μενος, τι-θέ-μενος, ί-έ-μενος, ί-στά-μενος,
-η, -ον -η, -ον -η, -ον -η, -ον

Imperfectum medi et passivi

S.	1. έ-δι-δό-μην	έ-τι-θέ-μην	ί-έ-μην	ί-στά-μην
	2. έ-δί-δο-σο	έ-τί-θε-σο	ί-ε-σο	ί-στα-σο
	3. έ-δί-δο-το	έ-τί-θε-το	ί-ε-το	ί-στα-το
P.	1. έ-δι-δό-μεθα	έ-τι-θέ-μεθα	ί-έ-μεθα	ί-στά-μεθα
	2. έ-δί-δο-σθε	έ-τί-θε-σθε	ί-ε-σθε	ί-στα-σθε
	3. έ-δί-δο-ντο	έ-τί-θε-ντο	ί-ε-ντο	ί-στα-ντο

§ 169. Аорист медіального стану дієслів
δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἴσθημι

Форми медіального аориста утворюються безсполучниково від основи на повному ступені.

Особливістю форм дійсного способу дієслів δίδωμι, τίθημι є випадіння σ у закінченні 2-ї ос. одн. -σο та злиття голосних в ου: ἔδου < *ἔδοσο, ἔθου < *ἔθεσο.

Це ж явище має місце у 2-й ос. одн. наказового способу дієслів δίδωμι, τίθημι, ἵημι: δοῦ < *δοσο, θοῦ < *θεσο, οῦ < *εσο. У цих імперативних формах від дієслів, складених із префіксами, наголос падає на корінь, якщо префікс односкладовий, і – на префікс, якщо він двоскладовий: συνθοῦ, ἀπόδοῦ.

Σ Дієслово ἴσθημι утворює форми за зразком аориста першого дієслів першої дієвідміни.

Indicativus

S.	1.	ἔ-δό-μην	ἔ-θέ-μην	εἶ-μην	ἔ-στη-σά-μην
	2.	ἔ-δου	ἔ-θου	εἶ-σο	ἔ-στή-σω
	3.	ἔ-δο-το	ἔ-θε-το	εἶ-το	ἔ-στή-σα-το
P.	1.	ἔ-δό-μεθα	ἔ-θέ-μεθα	εἶ-μεθα	ἔ-στη-σά-μεθα
	2.	ἔ-δο-σθε	ἔ-θε-σθε	εἶ-σθε	ἔ-στή-σα-σθε
	3.	ἔ-δο-ντο	ἔ-θε-ντο	εἶ-ντο	ἔ-στή-σα-ντο

Coniunctivus

S.	1.	δῶ-μαι	θῶ-μαι	ῶ-μαι	στή-σω-μαι
	2.	δῶ	θῆ	ῆ	στή-ση
	3.	δῶ-ται	θῆ-ται	ῆ-ται	στή-ση-ται
P.	1.	δῶ-μεθα	θῶ-μεθα	ῶ-μεθα	στη-σώ-μεθα
	2.	δῶ-σθε	θῆ-σθε	ῆ-σθε	στή-ση-σθε
	3.	δῶ-νται	θῶ-νται	ῶ-νται	στή-σω-νται

Optativus

S.	1. δοί-μην	θεί-μην	εί-μην	στη-σαί-μην
	2. δοί-ο	θεί-ο	εί-ο	στή-σαι-ο
	3. δοί-το	θεί-το	εί-το	στή-σαι-το
P.	1. δοί-μεθα	θεί-μεθα	εί-μεθα	στη-σαί-μεθα
	2. δοί-σθε	θεί-σθε	εί-σθε	στή-σαι-σθε
	3. δοί-ντο	θεί-ντο	εί-ντο	στή-σαι-ντο

Imperativus

S.	2. δοῦ	θοῦ	οῦ	στή-σαι
	3. δο'σθω	θέ-σθω	έ-σθω	στή-σά-σθω
P.	2. δό-σθε	θέ-σθε	έ-σθε	στή-σα-σθε
	3. δό-σθων	θέ-σθων	έ-σθων	στή-σά-σθων

Infinitivus

δό-σθαι θέ-σθαι έ-σθαι στή-σα-σθαι

Participium

δό-μενος,-η,-ον θέ-μενος,-η,-ον έ-μενος,-η,-ον στή-σά-μενος,-η,-ον

**§ 170. Αοριστ πασιβνογο стану дієслів
δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἴστημι**

Дієвідмінювання в пасивному аористі відбувається за зразком дієслів першої дієвідміни, тому достатньо навести лише форми двох перших осіб у дійсному способі.

S.	1. έ-δό-θη-ν	έ-τέ-θη-ν ⁵⁴	εί-θη-ν	έ-στά-θη-ν
	2. έ-δό-θη-ς...	έ-τέ-θη-ς...	εί-θη-ς...	έ-στά-θη-ς...

⁵⁴ У дієслова τίθημι кореневий приголосний θ внаслідок дисиміляції придихових переходить у τ; аналогічне явище збереження ознаки слабого пасивного аориста має місце і в першій дієвідміні (див. § 136).

**§ 171. Майбутній час, перфект і плюсквамперфект
медіального та пасивного станів
дієслів δίδωμι, τίθημι, ἵημι**

Усі форми зазначених часів утворюються за зразками відповідних парадигм дієслів першої дієвідміни.

Futurum mediū

S.	1. δώ-σ-ο-μαι	θή-σ-ο-μαι	ἦ-σ-ο-μαι
	2. δώ-σ-η ...	θή-σ-η ...	ἦ-σ-η ...

Futurum passivi

S.	1. δο-θή-σ-ο-μαι	τε-θή-σ-ο-μαι ⁵⁵	έ-θή-σ-ο-μαι
	2. δο-θή-σ-η ...	τε-θή-σ-η ...	έ-θη-σ-η ...

Perfectum medi et passivi

S.	1. δέ-δο-μαι	τέ-θη-μαι	αδο	τέ-θει-μαι	έ̂ι-μαι
	2. δέ-δο-σαι ...	τέ-θη-σαι	"	τέ-θει-σαι ...	έ̂ι-σαι ...

Plusquamperfectum medi et passivi

S.	1. έ̂-δε-δό-μην	έ̂-τε-θεί-μην	έ̂ι-μην
	2. έ̂-δέ-δο-σο ...	έ̂-τέ-θει-σο ...	έ̂ι-σο ...

- Σ Форми пасивного перфекта та плюсквамперфекта від дієслова τίθημι маловживані і замінюються рівнозначними формами дієслова κείμαι *лежати* (див. § 182).

⁵⁵ Футуральні форми дієслова τίθημι дістають початковий кореневий звук τ внаслідок дисиміляції придихових.

§ 172. Διεσλιβни прикетники
διεσλιβ δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἵστημι

δο-τός, ή, όν θε-τός, ή, όν έ-τός, ή, όν –
δο-τέος, έα, έον θε-τέος, έα, έον έ-τέος, έα, όν στα-τέος, έα, έον

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ὅς μέγα τὸ μικρὸν ἔστιν ἐν καιρῷ δοθέν. Яким значним є нехай навіть мале, але дане в потрібний момент.

Πρὸς τὴν ἀνάγκην οὐδ' Ἄρης ἀντίσταται (Σοφοκλῆς). Проти доли навіть Арес не повстає.

Πρὸς στάθμη πέτρων τίθεσθαι, μή τι πρὸς πέτρῳ στάθμην (Πλούταρχος). Прикладати слід камінь до правіла, а не правіло до каменя. (Потрібно практику пристосовувати до теорії, а не навпаки).

Ὅτι παρέθεντο πολὺ, περισσότερον αἰτήσουσιν αὐτόν (Βίβλια). Кому багато дано, з того й більше вимагатимуть.

Δίδοτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν (Βίβλια). Давайте, і вам буде дане.

Ἐὔχεσθε καὶ δοθήσεται ὑμῖν (Βίβλια). Просіть, і вам буде дане.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ή ύπόστασις	іпостась
ή στάσις, ή σύστασις, ή έξις, τὸ έχειν	стан
τὸ πνεῦμα, ὁ θυμός	дихання, душа, дух
τὸ μῖσος	ненависть
ή φτίσις, ή μείωσις	зменшення
τὸ πίθανον	ймовірність
νῦν	тепер
τὸ μεγέθος	величина
ή μέθοδος, ή πορεία	метод
ή έποχή	утримання від суджень

Βραβεία I. Προčitaitε, προanalizuyte formi i perekkladit'ε:

1) Έμπεδοκλής ο φιλόσοφος τήν αὐτῷ παραδεδομένην βασιλείαν παρητήσατο τήν λιτότητα πλέον ἀγαπήσας. 2) Τῷ μὲν τὸ σῶμα διατεθειμένῳ κακῶς χρεία ἐστ' ἰατροῦ, τῷ δὲ τήν ψυχὴν φίλου. 3) Δίκην ἄλλοις ἐπιτιθέναι ῥᾶόν ἐστι ἢ ἐπιτίθεσθαι. 4) Καῖσαρ ἐφαίνετο τῆς τυραννίδος ἐφιέμενος. 4) Παρμενίων Ἀλεξάνδρου παρήνει νύκτωρ ἐπίθεσθαι τοῖς Πέρσαις· ἀπαρασκεύοις γὰρ καὶ τεταραγμένοις ἐπιθήσεσθαι. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο αἰσχρὸν εἶναι κλέψαι τὴν νίκην. 5) Δημοσθένης τάδε ἔλεγεν· "Εἰ προησόμεθα, ὥσπερ πολλὰ ἤδη προείμεθα, καὶ τοὺς Ὀλυθίους, τί Φίλιππον κωλύσει ἐπιβῆναι ὅποι βούλεται;" 6) Καταλυθέντος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὀλγαρχίαι ἐν ταῖς πλείσταις τῆς Ἑλλάδος πόλεσι καθίσταντο. 7) Οἱ Λακεδαιμόνιοι πολὺν χρόνον ἐφύλαττον τοὺς ὑπὸ Λυκούργου τεθειμένους νόμους. 8) Λακεδαιμονίοις τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ σείσαντος οἱ Εἰλωτες εἰς Ἰθώμην ἀπέστησαν. 9) Παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις οἱ νεώτεροι ἀνίσταντο τῶν πρεσβυτέρων πλησιαζόντων καὶ θάκων καὶ ὁδῶν ἐξίσταντο. 10) Νόμος ἦν τῶν Ἀθηναίων τῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ νικήσαντι δραχμαὶ πεντακοσῖαι διδόντων. 11) Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀκούσαντες, ὅτι Πausanias κρύφα συντιθέτο τοῖς Πέρσαις εὐθύς μεταπεμψάμενοι αὐτὸν ἐζήμωσαν. 12) Τῷ Μίδα ἐκείνῳ πάντα τὰ παρατιθέμενα ἐγίνετο χρυσᾶ. 13) Οὗτοι κράτιστοι ἕκαστα γίνονται, οἱ ἂν ἀφέμενοι τοῦ πολλοῖς προσέχειν τὸν νοῦν, ἐπὶ ἂν ἔργον τράπωνται. 14) Οἱ Ἀθηναῖοι τοῖς μὲν Λακεδαιμονίοις ἐκόντες τὴν κατὰ γῆν ἡγεμονίαν ἄφεισαν, αὐτοὶ δὲ τῆς θαλαττοκρατίας ἐφίεντο. 15) Ἐριχθόνιος λέγεται τὴν τῶν Παναθηναίων ἑορτὴν συστήσασθαι. 16) Πινδάρῳ ἐκ τῆς πατρῴας οἰκίας ἐκτεθέντι μέλιτται τροφοὶ ἦσαν ἀντὶ τοῦ γάλακτος παρατιθείσαι μέλι. 17) Οἱ Σπαρτιάται ἐν τοῖς πολέμοις τοὺς μὲν ἀντισταμένους ἀπέκτεινον, τῶν δ' εἰκόντων ἀφιείντο. 18) Ἡρακλῆς τὸ τοῦ Νεμείου λέοντος σῶμα ἐπὶ τοὺς ὤμους ἐπίθεσθαι λέγεται κομῶν εἰς Μυκῆνας. 19) Εἰ διὰ τὴν ἐλπίδα τῶν μειζόνων τὰ ἐν χερσὶν ὄντα παρὰ μηδὲν ἔθου καὶ προείσο, δικαίως ἂν μῶρος ἐλέγου. 20) Δαρείος συνιείς, ὅτι Ἰστιάος μείζονος δυνάμεως, μετεστήσατο ἀφῆτο αὐτὸν εἰς Σοῦσα καὶ οὐκέτι ἀφήκεν φοβούμενος, μὴ αὐτὸς κινδυνέουσι, εἰ ἐκείνον ἀφείη. 21) Κλεομένης σπονδὰς ποτε ἐπὶ τῶν ἡμερῶν συνθέμενος, τοῖς πολεμίοις ἐπέθετο τῇ τρίτῃ νυκτὶ εἰπών· "Οὐ γὰρ συνθέμην σπονδὰς ἐπὶ τῶν νυκτῶν, ἀλλ' ἡμερῶν". 22) Οὐδαμῶς ἡμῖν μεταθετόν τοὺς σπουδαίους τρόπους οὐδὲ τοῦ πρόποντος ἀφεκτέον. 23)

Ἐπιπέδου ἀδίκου ἀνδρὸς οὐποτε δίκαιοι νόμοι τεθήσονται. 24) Οὐχ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' οἱ θεοὶ τοῖς ἀθρώποις τοὺς τῶν πόλεων νόμους τεθείκασιν. 25) Μίνως καὶ Ῥαδάμανθυς τοὺς ποιητοὺς καταδικασθέντες ταῖς Ἐρινύσι παραδόντες εἰς τὴν τῶν ἀσεβῶν χώραν ἐκπέμπουσιν.

Περὶ τοῦ Γορδίου δεσμοῦ

Ἀλέξανδρος ὡς ἐς Γόρδιον παρήλθε, πόθος λαμβάνει αὐτὸν ἀνελθόντα ἐς τὴν ἄκραν, ἵνα καὶ τὰ βασιλεία ἦν τὰ Γορδίου καὶ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ Μίδου, τὴν ἄμαξαν ἰδεῖν τοῦ Γορδίου καὶ τοῦ ζυγοῦ τῆς ἀμάξης τὸν δεσμόν. Λόγος δὲ περὶ τῆς ἀμάξης ἐκείνης παρὰ τοῖς προσχώροις πολὺς κατέχευε, Γόρδιον εἶναι τῶν πάλαι Φρυγῶν ἀνδρα πένητα καὶ ὀλίγην εἶναι αὐτῷ γῆν ἐργάζεσθαι καὶ ζεύγη βοῶν δύο· καὶ τῷ μὲν ἀροτριᾶν, τῷ δὲ ἀμαξεύειν τὸν Γόρδιον. Καὶ ποτε ἀροῦντος αὐτοῦ ἐπιπτήναι ἐπὶ τὸν ζυγὸν ἄετὸν καὶ ἐπιμέναι ἕστε ἐπὶ βουλυτὸν καθήμενον· τὸν δὲ ἐκπλαγέντα τῇ ὄψει ἰέναι κοινώσοντα ὑπὲρ τοῦ θείου παρὰ τοὺς Τελμισσέας τοὺς μάντις· εἶναι γὰρ τοὺς Τελμισσέας σοφοὺς καὶ θεία ἐξηγήσασθαι καὶ σφίσι ἀπὸ γένους δεδόσθαι αὐτοῖς καὶ γυναιξὶ καὶ παισὶ τὴν μαντείαν. Προσάγοντα δὲ κώμη τινὶ τῶν Τελμισσέων ἐντυχεῖν παρθενῷ ὑδρευομένῃ καὶ πρὸς ταύτην εἰπεῖν, ὅπως οἱ τὸ τοῦ ἀετοῦ ἔσχε· τὴν δὲ, εἶναι γὰρ καὶ αὐτὴν τοῦ μαντικοῦ γένους, θύειν κελεύσαι τῷ Διὶ τῷ βασιλεῖ, ἐπανελθόντα εἰς τὸν τόπον αὐτὸν καί, δεηθῆναι γὰρ αὐτῆς Γόρδιον τὴν θυσίαν συνεπισπωμένην, οἱ αὐτὴν ἐξηγήσασθαι, θύσαι τε, ὅπως ἐκείνη ὑπετίθετο, τὸν Γόρδιον καὶ συγγενέσθαι ἐπὶ γάμῳ τῇ παιδί καὶ γενέσθαι αὐτοῖν παῖδα Μίδαν ὄνομα.

Ἔτι δὲ περὶ αὐτῶν τούτων βουλευομένοις ἐλθεῖν τὸν Μίδαν ὁμοῦ τῷ πατρὶ καὶ μητρὶ καὶ ἐπιστήναι τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτῇ ἀμάξῃ· τοὺς δὲ συμβαλόντας τὸ μαντεῖον τοῦτον ἐκείνον γινῶμαι ὄντα, ὄντινα ὁ θεὸς αὐτοῖς ἔφραζεν, ὅτι ἄξει ἡ ἄμαξα· καὶ καταστήσαι μὲν αὐτοὺς βασιλέα τὸν Μίδαν, Μίδαν δὲ αὐτοῖς τὴν στάσιν καταπαύσαι καὶ τὴν ἄμαξαν τοῦ πατρὸς ἐν τῇ ἄκρᾳ ἀναθεῖναι χαριστήρια τῷ Διὶ τῷ βασιλεῖ ἐπὶ τοῦ ἀετοῦ τῇ πομπῇ. Πρὸς δὲ δὴ τούτοις καὶ τόδε περὶ τῆς ἀμάξης ἐμυθεύετο, ὅστις λύσειε τοῦ ζυγοῦ τῆς ἀμάξης τὸν δεσμόν, τούτου χρῆναι ἄρξαι τῆς Ἀσίας. Ἦν δὲ ὁ δεσμὸς ἐκ φλοιοῦ κρανείας καὶ τούτου οὔτε τέλος οὔτε ἀρχὴ ἐφαίνετο. Ἀλέξανδρος δὲ ὡς ἀπόρως μὲν ἔχειν ἐξευρεῖν λύσιν τοῦ δεσμοῦ, ἄλυτον δὲ περιδεῖν οὐκ ἤθελε, μὴ τινα καὶ τοῦτο ἐς τοὺς πολλοὺς κίνησιν ἐργάσθαι, οἱ μὲν λέγουσιν, ὅτι παίσας τῷ ξίφει διέκοψε τὸν δέσμον καὶ λελύσθαι ἔφη...

Καὶ γὰρ καὶ τῆς νυκτὸς ἐκείνης βρονταί τε καὶ σέλας ἐξ οὐρανοῦ ἐπεσήμηναν· καὶ ἐπὶ τούτοις ἔθυε τῇ ὑστεραίᾳ Ἀλέξανδρος τοῖς φήμασι θεοῖς τὰ τε σήμεια καὶ τοῦ δεσμοῦ τὴν λύσιν.

ЛЕКЦІЯ 34

§ 173. Перфект і плюсквамперфект активного стану дієслова ἵστημι

Перфектні та плюсквамперфектні форми дієслова ἵστημι мають неперехідне значення, тому вони є лише в активному стані. Поруч з формами за зразком слабкого перфекта існують форми сильного перфекта, в яких закінчення приєднуються безпосередньо до основи на повному ступені.

Perfectum activi

Indicativus

S.	1. ἴσθη-κ-α	P.	1. ἴσθη-κ-α-μεν	або	ἴστα-μεν
	2. ἴσθη-κ-α-ς		2. ἴσθη-κ-α-τε	"	ἴστα-τε
	3. ἴσθη-κ-ε(ν)		3. ἴσθη-κ-α-σι(ν)	"	ἴστα-σι(ν)

Coniunctivus

S.	1. ἴσθη-κ-ω	P.	1. ἴσθη-κ-ω-μεν	або	ἴστω-μεν
	2. ἴσθη-κ-ης				
	3. ἴσθη-κ-η		3. ἴσθη-κ-ω-σι(ν)	"	ἴστω-σι(ν)

Optativus

S.	1. ἴσθη-κ-οι-μι
	2. ἴσθη-κ-οι-ς ...

Imperativus

S.	2. ἴσθη-κε	або	ἴστα-θι
	3. ἴσθη-κ-έ-τω	"	ἴστά-τω

Infinitivus

ἴσθη-κ-έ-ναι або ἴστά-ναι

Participium

ἴσθη-κ-ώς, -ύια, -ός або ἴστώς, -ῶσα, -ός

Plusquamperfectum

Р. 3. εἰ-στή-κ-ε-σαν або ἔ-στα-σαν

§ 174. Значення форм дієслова ἵστημι

Дієслово ἵστημι має особливості як в утворенні часових форм, так і їх значенні, що можна систематизувати у вигляді таблиці:

<i>Перехідне значення</i>				<i>Неперехідне значення</i>		
<i>Час/Стан</i>	<i>Activum</i>	<i>Medium</i>	<i>Passivum</i>	<i>Activum</i>	<i>Medium</i>	<i>Passivum</i>
<i>Praesens</i>	ἵστημι <i>ставляю</i>	ἵσταμαι <i>ставляю для себе</i>	ἵσταμαι <i>мене ставлять</i>	—	ἵσταμαι <i>стою</i>	—
<i>Futurum</i>	στήσω <i>поставлю</i>	στήσομαι <i>поставлю</i>	σταθήσομαι <i>мене поставлять</i>	—	στήσομαι <i>стану</i>	—
<i>Aoristus</i>	ἔστησα <i>я поставив</i>	ἔστήσαμην <i>поставив собі</i>	ἔστάθην <i>мене поставили</i>	ἔστην <i>я став</i>	—	—
<i>Perfectum</i>	—	—	—	ἔστηκα <i>я стою</i>	—	—
<i>Plusquamperfectum</i>	—	—	—	εἰστήκειν <i>я стояв</i>	—	—

§ 175. Перфектні форми дієслів τέθηκα, δέδοικα

У перфектних парадигмах для τέθηκα *я вмер, я мертвий* від дієслова (ἀπο)θνήσκω *помирати* та для δέδοικα *я боюся* від неуживаного у praesens дієслова δείδω *боятися* спостерігається такий самий паралелізм форм першого та другого перфектів, як і при дієвідмінюванні дієслова ἵστημι.

Perfectum

Indicativus

S. 1. τέθηκα	P. 1. τέθηκα-μεν
2. τέθηκα-ας	2. τέθηκα-τε
3. τέθηκα-εν(ν)	3. τε-θηκα-σι(ν) або τε-θηκα-σι(ν)

Coniunctivus

- S. 1. τε-θνή-κ-ω
2. τε-θνή-κ-ης ...

Optativus

- S. 1. τε-θνα-ίη-ν
2. τε-θνα-ίη-ς ...

Imperativus

- S. 2. τέ-θνα-θι
3. τε-θνά-τω

Infinitivus

τε-θνη-κ-έναι αδο τε-θνά-ναι

Participium

τε-θνη-κ-ώς, -υῖα, -ός αδο τε-θνε-ώς, -ῶσα, -ός

Plusquamperfectum

- S. 3. ἐ-τε-θνή-κ-ει P. 3. ἐ-τέ-θνα-σαν

У дієслова δέδοικα чергуються дві основи: δεδοι/δεδι.

Perfectum indicativi

S. 1. δέ-δοι-κ-α	αδο	δέ-δι-α	P. 1. δέ-δι-μεν
2. δέ-δοι-κ-ας	"	δέ-δι-ας	2. δέ-δι-τε
3. δέ-δοι-κ-ε(ν)	"	δέ-δι-ε(ν)	3. δέ-δί-ασι(ν)

Coniunctivus

- S. 1. δε-δί-ω
2. δε-δί-ης ...

Optativus

- S. 1. δε-δι-είη-ν
2. δε-δι-είη-ς ...

Imperativus

- S. 2. δέ-δι-θι
3. δε-δί-τω

Infinitivus

δε-δοι-κ-έναι
δε-δι-έναι

Participium

δε-δοι-κ-ώς, -υῖα, -ός
δε-δι-ώς, -υῖα, -ός

Plusquamperfectum

- S. 1. ἐ-δε-δοί-κ-ει-ν P. 3. ἐ-δέ-δι-σαν
 2. ἐ-δε-δοί-κ-ει-ς ...

§ 176. Дієслово οἶδα

Дієслово οἶδα за походженням є перфектною формою із значенням теперішнього часу (порівняйте в лат. мові perfectum повні я знаю, тобто я довідався і тепер знаю). Перед τ, θ, μ та α кінцевий δ основи переходить у σ.

Perfectum

Indicativus

- S. 1. οἶδ-α P. 1. ἴσ-μεν
 2. οἶσ-θα 2. ἴσ-τε
 3. οἶδ-εν 3. ἴσ-α-σι(ν)

Coniunctivus

- S. 1. εἶδ-ῶ P. 1. εἶδ-ῶ-μεν
 2. εἶδ-ῆς 2. εἶδ-ῆ-τε
 3. εἶδ-ῆ 3. εἶδ-ῶ-σι(ν)

Optativus

- S. 1. εἶδ-είη-ν P. 1. εἶδ-εί-μεν (εἶδείημεν)
 2. εἶδ-είη-ς 2. εἶδ-εί-τε (εἶδείητε)
 3. εἶδ-είη 3. εἶδ-εί-εν (εἶδείησαν)

Imperativus

- S. 2. ἴσ-θι P. 2. ἴσ-τε
 3. ἴσ-τω 3. ἴσ-των

Infinitivus

εἶδέναι

Participium

m εἶδ-ώς, -ότος; *f* εἶδ-υῖα, -υῖας; *n* εἶδ-ός, -ότος

Plusquamperfectum

- S. 1. ἤδ-η або ἤδ-ει-ν P. 1. ἤσ-μεν або ἤδ-ε-μεν
 2. ἤδ-η-σθα " ἤδ-ει-ς 2. ἤσ-τε " ἤδ-ε-τε
 3. ἤδ-ει(ν) " ἤδ-ει 3. ἤσαν " ἤδ-ε-σαν

Futurum

S. 1. εἶ-σ-ο-μαι ἀбо εἰδή-σ-ο-μαι ...

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἐκ τοῦ μηδὲ ὄντος μηδὲ ὑφ'εστῶτος γεννᾶσθαι. З нічого нічого не виникає (пор. лат.: ex nihilo nihil).

Τὴν αὐτοῦ σκιὰν δέδοικεν. Він боїться власної тіні (лат.: umbram suam metuit).

Τὸ λευκὸν εἰδέναι. Знати біле (вміти відрізняти правильне від хибного).

Ἵ ἡρήσιμ' εἰδώς, οὐχ ὁ πολλ' εἰδώς, σοφός (*Αἰσχύλος*). Розумний – не той, хто знає багато, а той, хто знає потрібне.

Ἐν οἶδα, ὅτι οὐδὲν οἶδα (*Σωκράτης*). Одне знаю, що нічого не знаю (лат. scio me nihil scire).

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ ἀξία, τὸ ἀξίωμα, τὸ ἀξιον	гідність, цінність, вартість
ὁ ἔπαινός	хвала, похвала
ἡ κολακεία	лестощі
ὁ πόθος	потяг, прагнення
ἡ νεωτερισμός	новація, переворот
τὸ αἰσχρόν	ганебне, гидке
τὸ ἀδιάφορον	байдуже
τὸ πρέπον	доречність
ἡ ἀπρέπεια	непристойність
τὸ ἄτοπον	недоречне
τὸ καθήκον	належне
τὸ ἠθικόν	моральне

Вπρᾶσα 1. Прочитаῖτε ἰ перекладіть.

1) Εἰ βούλει ἄλλους παιδεύειν, τὴν σαῦτοῦ σωφροσύνην παράδειγμα τοῖς ἄλλοις καθίστη. 2) Ὁ Διογένης ὀρων Μεγαρέας τὰ μακρὰ τεῖχη ἰστάνας· "ὦ μοχθηροί", ἔφη, "μὴ τοῦ μεγέθους προνοεῖτε τῶν τειχῶν,

ἀλλὰ τῶν ἐπ' αὐτῶν στησομένων". 3) Πολλοὶ δεδιότες μὴ ἀπέχθωνται κρύπτουσι τὴν ἀλήθειαν καὶ κολακεύουσιν. 4) Τάνταλος, ὡς λέγουσιν, αἰεὶ διψῶν ἐν τῇ τοῦ Ἄιδου λίμνῃ ἔστηκεν. 5) Ὅστις ἂν πόλεως προεσῆται βούληται, πρότερον τῆς ἰδίας οἰκίας εὐπροεσῆται. 6) Οὐ τεθνήσκουσιν οἱ ὑπὲρ τῆς πατρίδος τελευτήσαντες, ἀλλ' ἐν ταῖς τῶν μακάρων νήσοις διάγειν λέγονται. 7) Διογένης ἐν ἀγορᾷ ἀριστῶντι οἱ περισσώτερες συνεχῆς ἔλεγον· "Κύον, κύον". Ὁ δὲ "Ἕγμεις", ἔφη, "κύνες ἐστέ, οἱ μὲν ἀριστῶντα περιέστατε". 8) Μιλιτιάδης τοῦ στρατοῦ προεστὼς καλλίστην νίκην ἐνίκησεν. 9) Δημοκρίτος ὑποτίθεται τὰς τε ἀτόμους καὶ τὸ κενόν· αὐτὰ δὲ δῖνη φερόμενα συνίστανται καὶ διίστανται. 10) Κούφως φέρειν δεῖ τὰς παρεστῶσας τύχας. 11) Οἱ δειλοὶ τὴν ἑαυτῶν σκιὰν δεδίασιν. 12) Σωκράτης τοὺς ἐταίρους ἐκ τοῦ δεσμοτηρίου αὐτὸν ἐκκλέψαι βουλομένους ἠρώτησεν, εἴ που εἰδέειν τι χωρίον ἔξω τῆς Ἀττικῆς, ἐνθα οὐ προσβατὸν θανάτῳ. 13) Σπαρτιάτης τις πωλούμενος ἐρωτήσαντός τινος, τί εἰδέει, ἀπεκρίνατο· "Ἐλευθερὸς εἶναι". 14) Ἴσθι, ὅτι ὅστις μᾶλλον εἰδέναι ζητεῖ τὰ τῶν θεῶν, τοσούτῳ ἦττον εἴσεται. 15) Δημοσθένης πρὸς κλέπτην εἰπόντα· "Οὐκ ἤδειν, ὅτι σὸν ἐστίν". Ὅτι δὲ ἔφη, "σὸν οὐκ ἐστίν, ἤδεις". 16) Σπαρτιάτης τις ἀκούσας, ὅτι ὁ υἱὸς αὐτῷ ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ, ἔλεγεν· "Πάλαι ἤδειν, ὅτι τελευτήσαι αὐτὸν χρεῖη".

Περὶ τοῦ εἰδέναι τοῦ ἀνθρωπίνου

Πολλάκις οἱ ἄνθρωποι, καίπερ πολλὰ εἰδότες, οὐ σοφοὶ εἰσιν. Ἴσθι γάρ, ὦ παῖ, ὅτι ἄμεινόν ἐστιν ὀλίγα εὐεἰδέναι ἢ πολλὰ μὴδ' ὀρθῶς. Ἀρ' οὐκ οἶσθα, ὅτι πάντα εἰδέναι τῷ ἀνθρώπῳ ἀδύνατόν ἐστιν, μόνοι γὰρ οἱ θεοὶ πάντα ἴσασιν. Εἰ δὲ καὶ οἱ ἄνθρωποι πάντα ἤδεσαν, δυστυχεῖς ἂν ἦσαν. Καὶ τοῦτο ἴσθι, ὅτι ὅσῳ τις μᾶλλον εἰδέναι σπεύδει τὰ τῶν θεῶν, τοσούτῳ περ ἦττον εἴσεται. Ἡ που δικαίως Σωκράτης ὑπὸ τοῦ ἐν Δελφοῖς θεοῦ πάντων ἀνθρώπων σοφώτατος ἐκρίθη, διότι ἔλεγεν αὐτὸ τοῦτ' εἰδέναι, ὅτι οὐδὲν εἰδέει.

ЛЕКЦІЯ 35

§ 177. Дієслова I класу *ὀνίνημι, πίμπλημι, πίμπρημι, φημί*

До дієслів I класу другої дієвідміни, окрім розглянутих *δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἴσθημι*, належить ще вісім дієслів з основою на *-α*, які відмінюються за зразком дієслова *ἴσθημι*. Дієслова *ὀνίνημι, πίμπλημι* та *πίμπρημι* в презентній основі мають редуплікацію.

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
<i>ὀ-νί-νη-μι</i> <i>приносити</i> <i>користь</i>	<i>ὀνα/η</i>	<i>ὀνήσω,</i> <i>ὀνήσομαι</i>	<i>ὠνήσα,</i> <i>ὠνήμην,</i> <i>ὠνήθην</i>	
<i>πί-μ-πλη-μι</i> <i>наповнювати</i>	<i>πλα/η, πληθ</i>	<i>πλήσω,</i> <i>πλησθήσομαι</i>	<i>ἔπλησα,</i> <i>ἐπλήσθην</i>	<i>πέπληκα,</i> <i>πέπλησμαι</i>
<i>πί-μ-πρη-μι</i> <i>палити</i>	<i>πρα/η, прηθ</i>	<i>πρήσω</i>	<i>ἔπρησα,</i> <i>ἐπρήσθην</i>	<i>πέπρησμαι</i>

Дієслово *φημί* *говорити* має дещо своєрідну парадигму, фонетичні та семантичні особливості деяких форм:

двоскладові форми в індикативі презенса є енклітиками;

футуральні та аористні форми мають значення *я підтвержу, я підтвердив*;

форми імперфекта та інфінітива мають також значення аориста.

Парадигми дієслова *φημί* (осн. *φαΒ/η*)

Praesens

Indicativus

S.	1. <i>φη-μί</i>	P.	1. <i>φα-μέν</i>
	2. <i>φή-ς</i> або <i>φής</i>		2. <i>φα-τέ</i>
	3. <i>φη-σί(ν)</i>		3. <i>φα-σί(ν)</i>

Coniunctivus

S.	1. <i>φῶ</i>	P.	1. <i>φῶ-μεν</i>
	2. <i>φῆς</i>		2. <i>φῆ-τε</i>
	3. <i>φῆ</i>		3. <i>φῶ-σι(ν)</i>

Optativus

S.	1. <i>φα-ίη-ν</i>	P.	1. <i>φα-ῖ-μεν</i>
	2. <i>φα-ίη-ς</i>		2. <i>φα-ῖ-τε</i>

Imperativus

S.	2. <i>φά-θι</i>	2. <i>φά-τε</i>
----	-----------------	-----------------

3. φα-ίη

3. φα-ἴ-εν

3. φά-τω

3. φά-ντων

*Infinitivus**Participium*

φά-ναι

φάς, φάσα, φάν αβο φάσκων, φάσκουσα, φάσκον

*Imperfectum**Futurum**Aoristus*

S. 1. ἔ-φη-ν

P. 1. ἔ-φα-μεν

S. 1. φή-σ-ω

S. 1. ἔ-φη-σα

2. ἔ-φη-ς, ἔ-φη-σθα

2. ἔ-φα-τε

2. φή-σ-εις...

2. ἔ-φη-σας...

3. ἔ-φη

3. ἔ-φα-σαν

§ 178. Дієслова I класу ἄγαμαι, δύναμαι, ἐπίσταμαι, κρέμαμαι

До I класу другої дієвідміни належать також відкладні дієслова без редуплікації в презентній основі:

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἄγαμαι	ἀγαВ	ἀγάσομαι	ἠγάσθην	—
захоплюватися				
δύναμαι	δυναВ/η	δυνήσομαι	ἐδυνήθην, ἐδυνάσθην	δεδύνημαι
могти				
ἐπίσταμαι ⁵⁶	ἐπισταВ/η	ἐπιστήσομαι	ἠπιστήθην	—
знати				
κρέμαμαι	κρεμαВ/η	κρεμήσομαι	ἐκρεμασάμην	—
вистіти				

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Πτωχῷ πῆρα οὐ πῖμπλαται. Торба жебрака не наповнюється.

⁵⁶ У 2-й ос. одн. презентного імператива та імперфекта закінчення -σο втрачає σ: ἐπίστω < *ἐπιστασο, ἠπίστω < *ἠπιστασο.

Αἱ ἀκόναι αὐταὶ τεμεῖν οὐ δύναται. Точильні камені самі різати не можуть (θεορία не може замінити практику).

Πολλ' ἐπίστατο ἔργα, κακῶς δ' ἐπίστατο πάντα (Πλάτων). Багато справ знати – погано знати всі.

Ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖτω (Βιβλία). Хто може вмістити – нехай вмістить.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
ἡ φάσις, τὸ λεκτόν	висловлювання
ἡ κατάφασις	ствердження
ἡ ἀπόφασις	заперечення
ἡ δύναμις, τὸ ἐπιτήδευμα	здібності, нахили, якості
ἡ δύναμις, τὸ δυνατόν, τὸ ἐνδεχόμενον	можливість
ὁ ἐπιστάμενος, ὁ ἐπιστήμων, ὁ εἰδώς	знавець
τὸ ἐπιστημονικόν	пізнавальне
τὸ ἐπιστητόν	пізнаване

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Εἶθε ὄναιο τοὺς δυστυχοῦντας. 2) Τῇ αὐτῇ νυκτί, ἥπερ ἐγένετο Ἀλέξανδρος, Ἡρόστρατός τις τὸν νεῶν τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος ἐνέπρησεν. 3) Πλάτων ἔφησε σφαιροειδῆ τὸν κόσμον εἶναι. 4) Θεμιστοκλῆς οὐδὲν ὦνητο οὔτε ἐκ τῆς ναυμαχίας τῆς περὶ Σαλαμίνα οὔτε ἐκ πρεσβείας τῆς εἰς Σπάρτην. 5) Οἱ Ἀθηναῖοι αὐτοχθόνες ἔφασαν εἶναι καὶ τὴν ἑαυτῶν πόλιν πρότερον οἰκισθῆναι τῶν ἄλλων. 6) Διογένης λύχνον μεθ' ἡμέρας πρήσας ἔφη· "Ἄνθρωπον ζητῶ". 7) Τόμυρις, ἡ τῶν Μασσαγετῶν βασιλεία, λέγεται τὴν Κύρου κεφαλὴν ἐνθέματος ἐμπεπλησμένον λέγουσα τάδε· "Νῦν δὴ ἄπληστε ἐμπίπλασο". 8) □Τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ καλῶς τεθνεώτας οὐδέεις ἂν ἠττηθῆναι φήσειε δικαίως· εὐκλεῆ θάνατον εἴλοιντο. 9) Ἀλέξανδρος παραλούμενος ὑπὸ τῶν φίλων συνάγειν χρήματα εἶπεν· "Οὐδὲν ὦνησεν οὐδὲ Κροῖσος". 10) Τὸ δίκαιον μέγα ὀνίνησι τοὺς ἀνθρώπους. 11) Ἀτέας ἔγραψε πρὸς τὸν Φίλιππον· "Σὺ μὲν ἄρχεις Μακεδόνων ἀνθρώποις πολεμεῖν ἐπισταμένων· ἐγὼ δὲ Σκυθῶν, οἱ λιμῷ τε καὶ δίψει μάχεσθαι δύνανται". 12) Οἱ Πέρσαι ἐν τῷ πρὸς τοὺς Ἑλληνας πολέμῳ πολλοὺς τῶν θεῶν νεῶς ἐνέπρησαν. 13) Οἱ Αἰγυνηταὶ ποτε ἐδυνήθησαν τὰ μέγιστα ἐν τοῖς Ἑλλησι· δύναμιν ναυτικὴν γὰρ

μεγίστην εἶχον ἐν τῇ Ἑλλάδι. 14) Κῦρος Κλεάρχῳ συγγενόμενος ἠγάσθη αὐτὸν καὶ ἔδωκεν αὐτῷ μυρίους δαρεικούς. 1) Ὃς ἂν κτᾶσθαι τε πλείστα δύνηται σὺν τῷ δικαίῳ χρῆσθαι τε πλείστοις σὺν τῷ καλῷ, τοῦτον ἐγὼ εὐδαιμονέστατον νομίζω. 15) Εὖνους φίλος πᾶσαν λύπην ἂν ἐπίσταιτο θεραπεύειν. 16) Πρὸς δύσκολον ἤκων ἰατρὸς ὀψόμενος αὐτοῦ καὶ ἔλεγεν· "Κακῶς πυρέτεις". Ὁ δὲ δυσχεραίνων ἔλεγεν· "Εἰ σὺ δύνασαι πυρέττειν βέλτιον, ἰδοὺ κλίνη, κατακλιθεὶς πύρεττε". 17) Τὸ χρυσόμαλλον ἐν Κόλχοις ἐκρέματο ἐκ δρυὸς ἐν τῷ Ἄρεως ἄλσει. 18) Πᾶς τις ἂν ἄλλους ὠφελεῖν δύναιτο, εἰ βούλοιτο. 19) Διονυσίου κελεύσαντος ὑπὲρ τῆς Δαμοκλέους κεφαλῆς ξίφος ἐκ τριχὸς ἐκρεμάσθη. 20) Οἱ Κύρῳ ὁμιλοῦντες πάντες ἀγασθῆναι αὐτοῦ τὸν τρόπον λέγονται. 21) Ζῶμεν γὰρ οὐχ ὡς θέλομεν, ἀλλ' ὡς δυνάμεθα. 22) Οἱ Ἀθηναῖοι ἐψηφίσαντο Αἰγινήτων ἐκάστῳ τὸν μέγαν ἀποκόψαι τῆς χειρὸς δάκτυλον τῆς δεξιᾶς, ἵνα δόρυ μὲν βαστάζειν μὴ δύναιντο, κώπην δὲ ἐλαύνειν δύναιντο. 23) Οὐδέεις τὸ μέλλον ἀσφαλῶς ἐπίσταται.

ЛЕКЦІЯ 36

§ 179. Дієслово *χρή*

Χρή, за походженням невідмінюваний іменник *потреба*, розглядається як безособове дієслово 3-ї особи однини теперішнього часу, оскільки при цьому мається на думці форма *ἔστί* (*χρή ἔστί* *ε* *потреба*, *потрібно*), яка пропускається.

Χρή може з'єднуватися з іншими формами дієслова *εἶμι*, утворюючи такі часові форми:

<i>coniunctivus praesentis</i>	– <i>χρή</i>	(< <i>χρή</i> та <i>ἦ</i>)
<i>optativus praesentis</i>	– <i>χρείη</i>	(< <i>χρή</i> та <i>εἶη</i>)
<i>infinitivus</i>	– <i>χρήναι</i>	(< <i>χρή</i> та <i>εἶναι</i>)
<i>participium</i>	– <i>χρεών</i>	(< <i>χρή</i> та <i>ών</i>)
<i>imperfectum</i>	– <i>χρήν</i> або <i>ἐχρήν</i>	(< <i>χρή</i> та <i>ἦν</i>)
<i>futurum</i>	– <i>χρέσται</i>	(< <i>χρή</i> та <i>ἔσται</i>)

Σ Після *χρή* завжди вживається зворот *accusativus cum infinitivo*.

§ 180. Дієслово *εἶμι*

В аттичному діалекті форми теперішнього часу дійсного способу дієслова *εἶμι* мають футуральне значення *я піду* і вживаються як майбутній час до дієслова *ἔρχομαι*, тоді як в іонійському діалекті та койне існує окрема форма *ἐλεύσομαι*, а аттичний імперфект *ἦα* замінено формою *ἦρχόμην*. У кон'юнктиві, оптативі та дієприкметнику теперішнього часу означають як теперішню, так і майбутню дію.

Σ В індикативі та імперативі теперішнього часу форм *εἶμι* з префіксами наголос зміщується на префікс: *ἄπειμι*, *ἄπεισι*, *ἄπιθι*, але в імперфекті його рецесія обмежена авґментом: *ἀπῆα*, *ἀπῆμεν*.

Indicativus			Coniunctivus		
S.	1. εἶ-μι 2. εἶ 3. εἶ-σι(ν)	P.	1. ἴ-μεν 2. ἴ-τε 3. ἴ-ασι(ν)	S.	1. ἴ-ω 2. ἴ-ης 3. ἴ-η
		P.	1. ἴ-ω-μεν 2. ἴ-η-τε 3. ἴ-ω-σι(ν)		
Optativus			Imperativus		
S.	1. ἴ-οι-μι 2. ἴ-οι-ς 3. ἴ-οι	P.	1. ἴ-οι-μεν 2. ἴ-οι-τε 3. ἴ-οι-εν	S.	2. ἴ-θι 3. ἴ-τω
				P.	2. ἴ-τε 3. ἴ-ό-ντων
Infinitivus		Participium		Adiectivum verbale	
ἰ-έ-ναι		ἰών, ἰούσα, ἰόν gen. ἰόντος, ἰούσης, ἰόντος		ἰ-τέον ἀδο ἰτητέον	

Imperfectum

S.	1. ἦ-α, 2. ἦ-εισθα 3. ἦ-ει-ν,	ἀδο	ἦ-ειν ἦ-εις ἦ-ει	P.	1. ἦ-μεν 2. ἦ-τε 3. ἦ-σαν ἀδο ἦσαν
----	-------------------------------------	-----	------------------------	----	--

Σ Ομονιμίчными є багато форм дієслів з префіксами: πάρ-εμι (παρά + εἶμι) *бути присутнім*, πάρ-εμι (παρά + εἶμι) *проходити мимо* та παρίημι *відпускати, дозволяти*.

§ 181. Дієслово κάθημαι

Складене дієслово κάθημαι (< κατά і ἦμαι– форми, вживаної лише в поезії) за походженням perfectum mediі з презентним значенням. Основа його ἦσ- бере витоки з індоєвропейського кореня *sed (пор. лат. sedeo).

Perfectum–praesens

Indicativus			Imperativus		
S.	1. κάθ-η-μαι 2. κάθ-η-σαι	P.	1. καθ-ή-μεθα 2. κάθ-η-σθε	S.	2. κάθ-η-σο
				P.	2. κάθ-η-σθε

3. κάθ-η-ται 3. κάθ-η-νται 3. καθ-ή-σθω 3. καθ-ή-σθων

Infinitivus

καθ-ή-σθαι

Participium

καθ-ή-μενος, -μένη, -μενον

Plusquamperfectum–imperfectum

S. 1. ἐ-καθ-ή-μην	αδο καθ-ή-μην	P. 1. ἐ-καθ-ή-μεθα	αδο καθ-ή-μεθα
2. ἐ-κάθ-η-σο	" καθ-ή-σο	2. ἐ-κάθ-η-σθε	" καθ-ή-σθε
3. ἐ-κάθ-η-το	" καθ-ή-το, καθ-ήσ-το	3. ἐ-κάθ-η-ντο	" καθ-ή-ντο

§ 182. Δієслово κείμαι

Дієслово κείμαι (осн. κει-) має перфектну форму із значенням теперішнього часу і замінює форми perfectum passivi дієслова τίθημι. При наявності префікса в дійсному та наказовому способах теперішнього часу наголос ставиться на ньому: παρά-κειμαι, παρά-κεισο, але παρακείσθαι).

*Perfectum–praesens**Indicativus*

S. 1. κεί-μαι	P. 1. κεί-μεθα
2. κεί-σαι	2. κεί-σθε
3. κεί-ται	3. κεί-νται

Imperativus

S. 2. κεί-σο	P. 2. κεί-σθε
3. κεί-σθω	3. κεί-σθων

Coniunctivus

S. 3. κέ-η-ται ⁵⁷	P. 3. κέ-ω-νται
------------------------------	-----------------

Optativus

S. 3. κέ-οι-το

*Plusquamperfectum–
imperfectum*

S. 1. ἐ-κεί-μην	P. 1. ἐ-κεί-μεθα	S. 1. κεί-σ-ο-μαι	P. 1. κει-σ-ό-μεθα
2. ἔ-κει-σο	2. ἔ-κει-σθε	2. κεί-σ-η	2. κεί-σ-ε-σθε

Futurum

⁵⁷ У формах кон'юнктива та оптатива інтервокальна ι перейшла в j, яка згодом зникла: κέηται < * κειηται, κέοιτο < * κειοιτο.

3. ἔ-κει-το

3. ἔ-κει-ντο

3. κεί-σ-ε-ται

3. κεί-σ-ο-νται

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Οὐκ ἔστιν εἰδῆναι ἀλλήλους πρὶν τοὺς λεγομένους ἄλας συναναλώσαι.
 Не можна пізнати один одного раніше, аніж з'ївши разом пуд солі.

Βίας παρούσης οὐδὲν ἰσχύει νόμος. Там, де панує насильство, закон – безсилий.

Ἐμα μῦθος ἔην (= ἦν), τετέλεστο δὲ ἔργον (Ἔομηρος). Сказано – зроблено (лат. dictum – factum).

Οὐκ ἔστι μοίρας τοῦ χρεῶν τ' ἀπαλλαγὴ (Εὐριπίδης). Від долі й необхідності – не втекти.

Ἄλλ' ἐπ' ἄλλη φάρμακον κείται νόσῳ (Εὐριπίδης). Для кожної хвороби – свої ліки.

Τὸ μηδὲν ἁμαρτάνειν ἕξω τῆς φύσεως κείται τῆς ἀνθρωπίνης (Θουκυδίδης). Ні в чому не помилятися – понад людську природу (пор. лат.: errare humanum est – людині властиво помилятися).

Ἡ κύων ἐν φάντῃ κατακειμένη (Λουκιανός). Собака, яка лежить в яслах (собака на сіні).

Μὴ κινεῖν εὖ κείμενον (Πλάτων). Не зачіпати ризикованих питань.

Ἐπὶ χοίρικος καθῆσθαι (Πλούταρχος). Сидіти на хеніку (тобто їсти дармовий хліб).

Ἦδη καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τῶν δένδρων κείται (Βιβλία). Сокира вже лежить біля коріння (вирішальний момент настав).

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
τὸ εἶναι, τὸ ὄν	буття, суще
τὸ ὄν, τὰ ὄντα	суще, буття
τὸ μὴ ὄν, τὰ μὴ ὄντα	несуще, небуття
ἡ οὐσία	сутність, субстанція, буття
τό τι ἐστί	суть
τὸ ἐναντίον, ἀντικείμενον	протилежне
ἡ ἐναντιώσις, τὸ ἐνάντιον	протилежність
τὸ ὑποκείμενον, τὸ ὑποκείσθαι	суб'єкт, підмет
τὸ ἀντικείμενον	об'єкт

τὸ κείσθαι, ἡ θέσις	розташування, положення
τὸ κατηγορούμενον	предикат, предикатив

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Μοχθηροῦ τινος ἐπιγράψαντος ἐπὶ τὴν οἰκίαν μηδὲν εἰσίτω κακόν, Διογένης· "Ὁ οὖν κύριος τῆς οἰκίας", ἔφη, "ποῦ εἴσεισιν". 2) Ὁ Κέρβερος ἡμερος ἦν, εἴ τις "Αἰδου εἰσίοι, ἐξιέναι δ' οὐδένα εἶα. 3) Εἰδότες ἁμαρτάνοντες μείζονος ζημίας ἄξιοί εἰσιν ἢ μὴ εἰδότες. 4) Ὁ μὲν τὸ ὄλον εἰδὼς εἰδείη ἂν καὶ τὸ μέρος, οἱ δὲ μόνον τὸ μέρος εἰδότες οὐκέτι ἴσασι τὸ ὄλον. 5) Σωκράτης πάντα μὲν ἠγείτο θεοὺς εἰδέναι· τὰ τε λεγόμενα καὶ τὰ πραττόμενα καὶ τὰ σιγῇ βουλευόμενα. 6) Λυκοῦργον εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν εἰσιόντα προσειπεῖν λέγεται ὁ θεός· "Φροντίζω, πότερα θεόν σε εἶπω ἢ ἄνθρωπον". 7) Δημήτηρ μετὰ λαμπάδων νυκτός τε καὶ ἡμέρας κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν περιήει ζητοῦσα Περσεφόνην τὴν θυγατέρα. 8) Περσεὺς Ἀνδρομέδαν τῷ κῆτει, ὃ Ποσειδῶν ἔπεμψεν, ἔκκειμένην ἀπέλυσεν. 9) Οὐδενὸς χρή πράγματος τὸν εὖ ποιοῦντα ἀπογνῶναί ποτε. 10) Παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις τρεῖς χοροὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς ἦδον ὁ μὲν τῶν γερόντων· "ἡμεῖς ἡμεῖν", ὁ δὲ τῶν ἀνδρῶν· "ἡμεῖς γ' ἐσμέν", ὁ δὲ τῶν παίδων· "ἡμεῖς γ' ἐσόμεθα". 11) Σύνεστε τοῖς ἀγαθοῖς, μήποτε δὲ συνείητε τοῖς κακοῖς. 12) Πύρρου κατακαλοῦντος Γάϊον Φαβρίκιον μείναι παρ' αὐτῷ καὶ μετέχειν τῆς ἡγεμονίας, οὕτως ἀπεκρίνατο· "Οὐ λυσιτελές σοι ἔσται τοῦτο καὶ ἐν ὀλίγῳ μεταμελήσει· οἱ γὰρ Ἑπειρῶται, ἐὰν ἀμφοτέρους γνῶσιν ἡμᾶς, ὑπ' ἐμοῦ βασιλεύεσθαι ἢ ὑπὸ σοῦ ἐθελήσουσιν;" 13) Οἱ πολέμιοι ἦδη ἐπήσαν, οἱ δ' ἡμέτεροι σύμμαχοι οὐκέτι παρήσαν. 14) Εἰρένης ὑπὸ τῷ ὄρει τῷ ἀντίῳ Σαλαμῖνος καθῆστο ἐν χρυσῷ δίφρῳ θεασόμενος τὴν ναυμαχίαν. 15) Ἐν τῷ παρὰ Σεύθῃ δείπνῳ καθῆντο οἱ Θρᾶκῆς τε καὶ οἱ Ἕλληνες κύκλῳ καὶ τρίποδες παρετέθησαν πᾶσι κρεῶν μεστοὶ νενεμημένων. 16) Ἀπελλῆς, ὁ ζωγραφός, ἐρωτηθείς, διὰ τί τὴν τύχην καθημένην ἔγραψεν· "Οὐχ ἔστηκε γάρ", ἔφη. 17) Στέφανος ἐλαίας ἐπέκειτο τῇ τοῦ Ὀλυμπιονίκου κεφαλῇ. 18) Κῦρος μεταπεμφάμενος τοὺς τῶν Ἑλλήνων στρατηγούς ἔλεξεν, ὅτι ἡ ὁδὸς πρὸς βασιλέα μέγαν εἰς Βαβυλῶνα κείτο. 19) Πλάτων λέγει ἅμα ἡμῖν παρακείσθαι λύπας τε καὶ ἡδονάς. 20) Ἐὰν ἦς φιλομαθής, ἔσει πολυμαθής.

Φιλόξενος καὶ Διονύσιος

Ἐπεὶ Φιλόξενος τῶν τοῦ Διονυσίου ποιημάτων κατεγέλασεν, οὗτος ὀργισθείς· "Εἰς τὰς λιθοτομίας", ἔφη, "ἄπιθι". Ὁ δ' ἀπῆει ραδίως φέρων, μετὰ γὰρ ὀλίγον χρόνον ἀνιέναι ἐπίστευεν. Ἐπεὶ δὲ τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ πάλιν εἰς ἀκρόασιν τῶν ποιημάτων ἐκλήθη, ὀλίγον μείνας ἀνέστη ὡς

ἀπιών. Ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ Διονυσίου· "Ποῖ δὴ νῦν εἶ", οὗτος· "Εἰς τὰς λιθοτομίας".

ЛЕКЦІЯ 37

§ 183. Другий клас дієслів другої дієвідміни

До II класу належать дієслова, в яких у презентній основі з'являється інфікс *-νυ-*. Коли дієслівна основа закінчується на приголосний звук *σ*, то асимілюється до *ν*, а кінцевий основи *λ* асимілює початковий звук *ν* інфікса.

Дієслова II класу залежно від кінцевого звука дієслівної основи поділяються на дієслова:

з основами на голосні *σ* з попередніми голосними *α, ε, ω*;

з основами на задньоязикові *γ, κ*;

з основами на сонанти *λ, μ* та *ρ*, що виникли в результаті асиміляції первісної кінцевої *σ*.

В активних формах індикатива презенса та імперфекта дієслова II класу відмінюються за зразком другої дієвідміни, в решті форм цих часів виступає основа на повному ступені з коротким кінцевим голосним – *νυ* (пор. *δίδωμι* і *δίδομεν*); у всіх медіально-пасивних формах основа закінчується на *νυ*. Форми інших часів утворюються, як і в дієслів першої дієвідміни з відповідними кінцевими звуками дієслівної основи.

§ 184. Дієслово *δείκνυμι*

Парадигма дієслова *δείκνυμι* (осн. *δεικ-*) слугуватимуть за взірць відмінювання дієслів II класу в презенсі та імперфекті⁵⁸.

Форми інших часів утворюються за зразками дієслів I дієвідміни:

futurum – *δείξω, δείξομαι, δειχθήσομαι*;

aoristus – *ἔδειξα, ἐδείξαμην, ἐδείχθην*;

perfectum – *δέδειχα, δέδειγμαί*;

plusquamperfectum – *ἔδεδειχαιν, ἐδεδείγμαην* і т.п.

⁵⁸ Інколи зустрічаються форми *δεικνύουσι, δεικνύων*, утворені під впливом I дієвідміни; в койне поруч із *δείκνυμι* існувала парадигма *δεικνύω*.

*Praesens activi**Indicativus*

- S. 1. δείκνυμι P. 1. δείκνυμεν
 2. δείκνυς 2. δείκνυτε
 3. δείκνυσι(ν) 3. δείκνύασι(ν)

Coniunctivus

- S. 1. δεικνύω P. 1. δεικ-νύ-ω-μεν
 2. δεικνύης 2. δεικ-νύ-η-τε
 3. δεικνύη 3. δεικ-νύ-ω-σιν

Optativus

- S. 1. δεικ-νύ-οι-μι P. 1. δεικ-νύ-οι-μει
 2. δεικ-νύ-οι-ς 2. δεικ-νύ-οι-τε
 3. δεικ-νύ-οι 3. δεικ-νύ-οι-εν

Imperativus

- S. 2. δείκ-νυ P. 2. δείκ-νυ-τε
 3. δεικ-νύ-τω 3. δεικ-νύ-ντωι

Infinitivus

δεικ-νύ-ναι

Participium

δεικ-νύ-ς, δεικ-νύ-σα, δεικ-νύ-ν,
 gen. δεικνύντος, δεικνύσης, δεικνύντος

*Praesens medii et passivi**Indicativus*

- S. 1. δείκνυμαι P. 1. δεικνύμεθα
 2. δείκνυσαι 2. δείκνυσθε
 3. δείκνυται 3. δείκνυνται

Coniunctivus

- S. 1. δεικνύωμαι P. 1. δεικνύόμεθα
 2. δεικνύη 2. δεικνύησθε
 3. δεικνύηται 3. δεικνύονται

Optativus

- S. 1. δεικνυοίμην P. 1. δεικνυοίμεθα
 2. δεικνύοιο 2. δεικνύοισθε
 3. δεικνύοιτο 3. δεικνύοιντο

Imperativus

- S. 2. δείκνυσο P. 2. δείκνυσθε
 3. δεικνύσθω 3. δεικνύσθων

Infinitivus

δείκνυσθαι

Participium

δεικνύμενος, μένη, μενοι

Imperfectum activi

- S. 1. ἔδεικνυν P. 1. ἔδεικνυμεν

Imperfectum medii et passivi

- S. 1. ἔδεικνύμην P. 1. ἔδεικνύμεθα

2. ἐδείκνυς	2. ἐδείκνυτε	2. ἐδείκνυσο	2. ἐδείκνυσθε
3. ἐδείκνυ	3. ἐδείκνυσαν	3. ἐδείκνυτο	3. ἐδείκνυτο

§ 185. Διςλοβα з основами на -γ⁵⁹

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἄγ-νυ-μι <i>ламати</i>	ἀγ	ἄξω	ἔαξα, ἔαγην	ἔαγα
ἀν-οίγ-νυ-μι <i>відкривати</i>	οἶγ	ἀνοιγήσομαι	ἀνέωξα, ἀνέωχθην, ἠνοίγην	ἀνέωγα, ἀνέωγμαι
ζεύγ-νυ-μι <i>з'єднувати</i>	ζευγ/ζυВγ	ζεύξω	ἔξευξα, ἔξεύχθην, ἐζύγην	ἔξευγμαι
μίγ-νυ-μι <i>змішувати</i>	μιВγ/μειγ	μείξω	ἔμειξα, ἔμειχθην, ἐμίγην	μέμιχα, μέμειγμαι
πήγ-νυ-μι <i>укріплювати</i>	πηγ/παВγ	πήξω	ἔπηξα, ἔπάγην	πέπηγα, πέπηγμαι
ῥήγ-νυ-μι <i>ρвати</i>	ῥηγ/ῥαγ	ῥήξω ῥαγήσομαι	ἔρρηξα, ἔρράγην	ἔρρωγα

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἄνδρὸς νοῦν οἶνος ἔδειξευ. Вино виявляє розум людини.

Οὐχ οἱ τόποι ἄνδρας ἐντίμους, ἀλλ' οἱ ἄνδρες τοὺς τόπους ἐπιδεικνύασιν. Не місце виявляє людину шановану, а людина – місце (пор. лат.: homo locum ornat, non hominem locus – людина прикрашає місце, а не місце людину).

Ῥορὸς ὄρει οὐ μίγνυται, ἄνθρωπος δ' ἀνθρώπῳ. Гора з горою не сходяться, лише людина з людиною.

Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μυχθήτω πυρί. Після моєї смерті нехай земля змішається з вогнем. (Слова з античної трагедії, які Нерон перефразував: ἐμοῦ ζῶντος... – за мого життя...).

⁵⁹ Ці дієслова в койне засвідчені тільки в формах тематичного типу: ζευγνύω, μίγνυω, ἀνοιγνύω тощо.

Κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν (Βίβλια). Стукайте, і вам відчинять.

ΟΡΗ	ΤΕΡΜΙΝΙ
τὸ παράδειγμα, τὸ ὑπόδειγμα, ὁ τύπος	взірець, приклад
ὁ τύπος	προοобраз, передобраз
τὸ ἀρχέτυπον	протообраз, архетип
τὸ ἐκμαγεῖον	відбиток, відтиск
ἡ ἀπόδειξις, ὁ λόγος, ὁ ἔλεγχος	доказ, спростування
ἡ ἐγκρατεία	стриманість, утримання
ἡ ἀκράτεια	нестриманість
ἡ ἀκολασία, ἡ μοιχεία	розпуста
ἰδιογνώμων	самовпевнений
ἡ χαυνότης	зманіженість, пиха
ἡ ἀλαζονεία, τὸ ἀλαζονικόν	хвастощі
τὸ γέλως	сміх
ἡ αἰδώς	сором, скромність
ἡ κατάπληξις, ἡ αἰσχύνη	сором, язливість

Вπρავα 1. *Прочитаῖτε, зробіть морфολογичний розбір і перекладіть:*

1) Ἀλέξανδρος ἐρωτηθείς, ἔν τινι ἔχει τοὺς θησαυροὺς, δείξας τοὺς φίλους ἔλεξεν." Ἐν τούτοις". 2) Κῦρος ἀπεδείχθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς σατραπῆς τῆς Λυδίας. 3) Ραδάμανθους διὰ τὴν δικαιοσύνην δικαστῆς ἀποδέδεικται καθ' Ἄιδου. 4) Τῶ τοὺς πλείστους παῖδας ἀποδεικνύντι τῶν Περσῶν δῶρα ἐκπέμπει βασιλεὺς ἀνὰ πᾶν ἔτος. 5) Σωκράτης περὶ τοῦ δικαίου οὐκ ἀπεκρύπτετο ἦν εἶχε γνώμη, ἀλλ' καὶ ἔργῳ ἀπεδείκνυτο. 6) Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Σόλωνα τῆς πολιτείας διορθωτὴν καὶ νομοθέτην ἀπέδειξαν. 7) Λάκαινά τις πρὸς τινα Ἰωνικὴν δείξασαν αὐτῇ τὸν κόσμον ἀντεπέδειξε τὰ τέκνα εἰποῦσα." Ὁ δὲ ἐμὸς κόσμος τοιοῦτος". 8) Χρόνος δίκαιον ἄνδρα δείκνυσι μόνος, κακὸν δὲ κἂν ἐν ἡμέρᾳ γινοίης μία. 9) Οἱ ἐν Σπάρτῃ τῶν φειδιτιῶν ἐπιμελούμενοι δύο ἢ τρεῖς εἴλωτας μεθούοντας εἰσάγοντες εἰς κοινόν, ἐπιδείκνυνται τοῖς νέοις, ὁποῖόν ἐστι τὸ μεθύειν. 10) Τὴν εὐνοίαν ἐνδείκνυτε πρὸς τοὺς ἀνθρώπους μᾶλλον τοῖς ἔργοις ἢ τοῖς λόγοις. 11) Λύκων ἔλεγε δεῖν παρεζεύχθαι τοῖς παισὶ τὴν αἰδῶ καὶ τὴν φιλοτιμίαν ὥσπερ τοῖς ἵπποις μύωπα καὶ χαλινόν. 12) Ἐπεὶ αἱ

γέφυραι, αἷς ἕζευκτο ὁ Ἑλλησποντος χειμῶνι διεβράγησαν, Ξέρξης τοὺς μὲν ζεύξαντας τὰς γεφύρας ἀπέκτεινεν, τὴν δὲ θάλατταν ἑμαστίγωσεν. 13) Οὐπόθ' ὕδωρ καὶ πῦρ συμμιχθήσεται. 14) Πολύφημος ὁ Κύκλωψ πέτραν ἀπὸ τοῦ ὄρους ἀπορρήξας ἔρριψεν ἐπὶ τὴν Ὀδυσσέως ναῦν. 15) Ῥῆξον καὶ βόησον. 16) Χειμῶνι ἢ χίωι ἐπέχει τὰ πάντα καὶ οὐδὲν ὅ τι οὐ πέπηγεν ὑπὸ τοῦ κρύους. 17) Τὸν Μινώταυρον ταύρου μεμίχθαι λέγουσι καὶ βροτοῦ διπλῆ φύσει. 18) Ἐπεὶ τοῖς Σπαρτιάταις ἐν Θερμοπύλαις μαχομένοις τὰ δόρατα ἐτύγγανε κατεαγότα τοῖς ξίφεσι κατέσφαττον τοὺς Πέρσας. 19) Οἱ Ἕλληνες τὸν οἶνον ἐμείγνυσαν ἄμικτος μὲν γὰρ ὄξυς ἐφαίνετο εἶναι, μειχθεὶς δὲ ἡδύς. 20) Ἴππους ἕζευξε πρῶτος Ἐριχθόνιος.

Περσεὺς φονεῖ τὴν Μέδουσαν

Οἱ ποιητὰι ἐπιδεικνύουσι τὰ Περσέως θαυμαστά ἔργα, ὃν Πολυδέκτης, τῆς Σερίφου βασιλεύς, ἐκέλευσε κομίσει τὴν Μεδούσης κεφαλὴν. Εἶχε δ' ἡ Μέδουσα δράκοντας μὲν ἐν ταῖς κόμαις, ὀδόντας δ' ὡς σὺός· δεικνύσα δ' ἑαυτὴν, τὸν βλέποντα εἰς λίθον μετέβαλλεν. Ο Περσεὺς τῷ Ἑρμῇ καὶ τῇ Ἀθηνᾷ τοῖσδε εὐχεται· Εἶθε μοι, ὦ θεοί, τὴν εὐνοίαν ἐνδεικνύοισθε, οἷαν αἰεὶ ἐνδείκνυσθε. Ὑμῖν δὲ πᾶσαν τὴν λείαν ἀναθήσω. Τῶν θεῶν βοηθούτων ὁ Περσεὺς ἐπὶ τῇ Μεδούσῃ κοιμωμένη ἐπέστη καὶ ἀπεστραμμένος καὶ βλέπων εἰς τὴν ἀσπίδα ὡς εἰς κάτοπτρον αὐτῆς τὴν κεφαλὴν ἀπέκοψεν.

§ 186. Дієслова з основами на -λ, -μ, -ρ⁶⁰

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἀπ-όλ-λυ-μι <i>нищити</i> ἀπ-όλ-λυ-μαι <i>гинυτι</i> ὄμ-νυ-μι <i>присягати</i> στόρ-νυ-μι <i>стелити</i> ὄρ-νυ-μι <i>спонукувати</i>	ὀλ(€) ὀμ(ο) στορ(€) ὀρ(ο)	ἀπολῶ ἀπολέσω ἀπολοῦμαι ὀμοῦμαι στορῶ ὄρσω ὀροῦμαι	ἀπώλεσα ἀπωλόμην ὤμοσα ἐστόρεσα ὄρσα ὄρορον	ἀπολώλεκα, ἀπόλωλα ὀμώμοκα ὄρωρα

§ 187. Дієслова з основами на σ-

§ 187.1. Дієслова з основами на -ασ-

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
κρεμάν-νυ-μι <i>viuati</i> κεράν-νυ-μι <i>змішувати</i> πετάν-νυ-μι <i>розповсюджувати</i> σκεδάν-νυ-μι <i>розсіювати</i>	κρεμαВ(σ) κεραВ(σ)/кр α πεταВ(σ)/пта В σκεδαВ(σ)	κρεμῶ, ἄς... κρεμάσω κεράσω πετάσω σκεδῶ,	ἐκρέμασα, ἐκρεμάσθην ἐκέρασα, ἐκεράσθην ἐκράσθην ἐπέτασα, ἐπετάσθην ἐσκεδάσα, ἐσκεδάσθην	κεκέρασμαι κέκραμαι πέπταμαι ἐσκεδάσμαι

⁶⁰ Деякі з цих дієслів у койне зустрічаються у формах тематичного типу: ἀπολύω, ὀμνύω тощо.

§ 187.2. Дієслова з основами на -εσ-

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἀμφι-έν-νυ-μι <i>одягати</i>	ἐ/έσ	ἀμφιῶ, εἶς...	ἤμφιεσα	(ἤμφι)εἰμαι ἤμφιεσμαι
σβέν-νυ-μι <i>gasiti</i>	σβε(σ)	σβέσω	ἔσβεσα, ἔσβην, ἔσβέσθην	ἔσβεσμαι

§ 187.3. Дієслова з основами на -ωσ-

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ζών-νυ-μι <i>опоясувати</i>	ζω(σ)	ζώσω	ἔζωσα, ἔζώσθην	ἔζω(σ)μαι
ῥών-νυ-μι <i>зміцнювати</i>	ῥω(σ)	–	ἔρῥωσα, ἔρῥώσθην	ἔρῥώμαι
στρών-νυ-μι <i>стелити</i>	στω	στρώσω	ἔστρωσα, ἔστρώσθην	ἔστρωμαι

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἔρῥωσο. Будь здоров! (Епістолярна формула прощання).
Πῦρὶ οὐ σβέννυται πῦρ. Вогонь не гаситься вогнем.

ΟΡΗ	ТЕРМІНИ
τὸ μέρος	частина
τὰ μορία	частинки
τὰ ἐπὶ μέρους, κατὰ μέρος	часткове
τὸ ἀνάλογον	пропорційність
ὁ τόπος, πῶ	місце, де
ἄτοπος	недоречний
τὸ ἐκτός	зовнішнє
τὸ ἔνδον	внутрішнє
τὸ ὀρεκτικόν	прагнуче

ΟΡΗ	ТЕРМІНИ
τὸ πειθαρχικόν, τὸ καθήκοον	поко̀ра, послу̀х
τὸ ὄρος, ὁ ὀρισμός	термі́н, визначення

Вправа 1. Прочитаїте, проаналізуїте форми і перекладіть:

1) Πυθαγόρας ὁ Σάμιος λευκὴν ἐσθήτα ἡμφίεστο καὶ ἐφόρει στέφανον χρυσοῦν. 2) Ἀντισθένης ἔφη τὰς πόλεις ἀπόλλυσθαι, ὅταν μὴ δύνωνται τοὺς φαύλους ἀπὸ τῶν σπουδαίων διακρίνειν. 3) Πυθαγόρας παρήγγειλε τοὺς μαθητὰς σπανίως μὲν ὀμνύναι, χρησαμένους δὲ τοῖς ὄρκοις ἐμμένειν. 4) Ὡς ἐν Μυκάλῃ ἤγγειλέ τις, ὅτι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐν Πλαταιαῖς Μαρδόκιος μὲν ἀπόλωλεν, ἡ δὲ βαρβάρων στρατία διεσκέδασθαι, ἔτι μᾶλλον οἱ Ἕλληνες ἐπεβρώσθησαν. 5) Διονύσιος ὑπὲρ τῆς Δαμοκλέους κεφαλῆς ξίφος ἐκ τριχῶς κρεμάσαι ἐκέλευσεν. 6) Νέος δ' ἀπόλλυθ' ὄντιν ἂν φιλή θεός. 7) Εἰ μὴ φυλάττεις μικρά, ἀπολείς τὰ μείζονα. 8) Οἱ Φρύγες ὄρκους οὐ χρώνται, οὐτ' ὀμνύντες οὐτὲ ἄλλους ἐξορκοῦντες. 8) Ἡ μὲν εὐταξία σώζει, ἡ δὲ ἀταξία πολλοὺς ἤδη ἀπολώλεκεν. 9) Πύρρος, ἐπεὶ δις ἐνίκησε πολλοὺς τῶν φίλων καὶ ἡγεμόνων ἀπώλεσας: "Ἐὰν ἔτι μίαν", ἔφη, "μάχην Ῥωμαίους νικήσωμεν, ἀπολώλαμεν". 10) Ἀντισθένης γνωρίμου ποτὲ πρὸς αὐτὸν ἀποδυρομένου, ὡς εἶη τὰ ὑπομνήματα ἀπολωλεκώς: "Ἐδει", ἔφη, "ἐν τῇ ψυχῇ αὐτὰ καὶ μὴ ἐν τοῖς χαρτίοις καταγράφειν". 11) Οἱ Πέρσαι ἐδίωξαν τοὺς ὑπὸ Κύρου νεικημένους Ἀσσυρίου κατα τὰς εἰσόδους τῶν ἐρυμάτων καὶ πολλοὺς κατεστόρεσαν. 12) Πανταχοῦ ἐν τῇ Ἑλλάδι κεῖται ὁ νόμος τοὺς πολίτας ὀμνύναι ὀμοιοῦσιν καὶ πανταχοῦ ὀμνύσασιν τὸν ὄρκον. 13) Ἡρακλῆς χειρωσάμενος τὸν ἐν Κιθαιρῶνι λέοντα τὴν μὲν δορὰν ἡμφίεσατο, τῷ δὲ χάσματι ἐχρήσατο κόρυθι. 14) Οἱ παλαιοὶ τῷ Ὀκεάνῳ ζώννυσθαι ἔλεγον ἢ γῆ. 15) Οὐ ῥάδιόν ἐστι ἀθυμούντων φόβον κατασβέσαι τοῖς λόγοις. 16) Οἱ Ἕλληνες τὸν οἶνον ἐκεράννυσαν· κραθεὶς γὰρ ἠδίων ἐφαίνετο εἶναι. 17) Δυσκόλῳ ἰατρῷ προσιῶν τις λέγει: "Ὀλωλα· κείσθαι οὐ δύναμαι, οὐθ' ἐστάναι, οὐτὲ καθῆσθαι". Ὁ δ' ἰατρός: "Οὐδὲν λέλειπται", ἔφη, "ἢ κρεμασθῆναι". 18) Οἱ προδόται τὰς πύλας ἀναπετάσαντες εἰσεῖσαν τοὺς πολεμίους εἰς τὴν πόλιν. 19) Ἐνεγκε λύπην καὶ βλάβην ἐρρωμένως. 20) Σύλλας νυκτὸς τὸ στρατεύμα εἰσαγαγὼν Ἀθηναῖς ἐπεπέτασε φόνον, ὥστε τὸν Κεραμεικὸν αἵματι ῥυῆναι.

Ευλεκόπος καὶ Ἑρμῆς

Ευλευόμενός τις παρὰ τῷ ποταμῷ τὸν πέλεκυν ἀπέβαλεν· ἀμηχανῶν τοίνυν παρὰ τὴν ὄχθην καθίσας ὠδύρετο. Ἑρμῆς δὲ μαθὼν τὴν αἰτίαν καὶ οἰκτείρας τὸν ἄνθρωπον, καταδύς εἰς τὸν ποταμόν, ἀργυροῦν ἀνήνεγκε πέλεκυν καί, εἰ οὗτός ἐστιν, ὃν ἀπώλεσεν, ἤρετο. Τοῦ δέ, μὴ τοῦτον εἶναι, φαμένου, αὐθις καταβάς χρυσοῦν ἀνεκόμισε· τοῦ δὲ μηδὲ τοῦτον τὸν οἰκείον εἶποντος, ἐκ τρίτου καταβάς ἐκείνον τὸν οἰκείον ἀνήνεγκε. Τοῦ δέ, τοῦτον ἀληθῶς εἶναι τὸν ἀπολωλότα, φαμένου, Ἑρμῆς ἀποδειξάμενος αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην ἅπαντας αὐτῷ ἐδωρήσατο. Ὁ δὲ παραγενόμενος πρὸς τοὺς ἐταίρους πάντα τὰ συμβάντα αὐτοῖς διεξήλθεν· ὧν εἰς τις τὰ ἴσα διαπράξασθαι ἐβουλεύσατο, καὶ παρὰ τὸν ποταμὸν ἐλθὼν καὶ τὴν ἀξίνην ἐξεπίτηδες ἀφείς εἰς τὸ ρεῦμα κλαίων ἐκάθητο. Ἐπιφανείς οὖν ὁ Ἑρμῆς κάκείνῳ καὶ τὴν αἰτίαν μαθὼν τοῦ θρήνου, καταβάς ὁμοίως χρυσὴν ἀξίνην ἐξήνεγκε καὶ ἤρετο, εἰ ταύτην ἀπέβαλε· τοῦ δὲ σὺν ἡδονῇ "Ναὶ ἀληθῶς ἦδ' ἐστὶ" φήσαντος, μισήσας ὁ θεὸς τὴν τοσαύτην ἀναίδειαν, οὐ μόνον ἐκείνην κατέσχεν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν οἰκείαν αὐτῷ ἀπέδωκεν.

(Αἴσωπος)

ΣΙΝΤΑΚΣΙΚ

ЛЕКЦІЯ 39

§ 188. Артикль (ἄρθρον)

За своїм походженням артикль є вказівним займенником; у значенні вказівного, а також інколи відносного займенників він майже завжди виступає в Гомера та в іонійському діалекті.

В аттичних авторів за артиклем зберігається значення вказівного займенника у таких зворотах :

- ✓ ὁ μὲν – ὁ δέ (в усіх відмінках) *цей – той, той – цей, один – другий*; τὸ μὲν – τὸ δέ, τὰ μὲν – τὰ δέ часто мають прислівникове значення: τῶν πόλεων, αἱ μὲν τυραννοῦνται, αἱ δὲ δημοκρατοῦνται, αἱ δὲ ἀριστοκρατοῦνται (Пл. Пол. 338 D) *серед держав – в одних панує тиранія, деякі мають демократичний устрій, ще інші – аристократичне правління*.

Σ Вираз τὸ δέ може мати прислівникове значення і прирівнюватись до виразів ὅμως δέ, ἀληθῶς δέ *все-таки, насправді*: οἴονται με σοφὸν εἶναι· τὸ δὲ κινδυνεύει ὁ θεὸς σοφὸς εἶναι (Пл. 'Ап. 23 А) *вони мене вважають розумним: насправді, припускаю, мудрим є бог*.

- ✓ πρὸ τοῦ *перед цим, раніше*: ᾧ πρὸ τοῦ ὡς ταμείῳ ἐχρήτο Ἴππόνικος (Пл. Прот. 315 D) *яким, як складом, раніше користувався Гіппонік*.

§ 188.1. Вживання артикля

Артикль виступає в таких випадках:

- ✓ якщо слово називає відомі або уже згадувані особу, предмет або поняття. У такому разі він має індивідуалізуюче значен-

ня, яке можна порівняти із значенням означеного артикля в сучасних європейських мовах: λέγεται ὡς ἐπιβουλεύει Φίλιππος ἡμῖν καὶ ὡς φυλάττεσθαι δεῖ τὸν ἄνθρωπον (= τοῦτον τὸν ἄνθρωπον, = τὸν Φίλιππον) (Дημ. 8, 35) *кажуть, що Філіпп має злі наміри щодо нас, і що слід остерігатись цієї людини;*

Σ При індивідуалізуючому артиклі можуть домислюватись слова проσῆκων *належний*, νενομισμένος *звичний* або форми присвійних займенників: Κλέαρχος, ἐπεὶ ἐπιρκῶν ἐφάνη, ἔχει τὴν δίκην (= τὴν προσήκουσαν δίκην) (Ξ. Ἀν. 5, 7, 3) *Клеарх, коли виявився порушником присяги, отримав (належне) покарання.*

✓ коли вказують на рід або вид предметів (артикль має відтінок *весь, цілий, усі*) або на один предмет як на представника всього класу чи ряду цих предметів (артикль означає *кожен, всякий, будь-який*): ὁ ἄνθρωπος (= πᾶς ἄνθρωπος, οἱ ἄνθρωποι, τὸ ἀνθρώπινον γένος) *θείας μετέσχε μοίρας людина (= кожна людина, люди, рід людей) отримує за божественним жеребом долі; ὁ Κῦρος ὑπισχνέται δώσειν ἀντὶ δαρεικοῦ τρία ἡμιδαρεικά τοῦ μηνός (= ἐκάστου μηνός) τῷ στρατιώτῃ (= ἐκάστῳ στρατιώτῃ) (Ξ. Ἀν. 1, 3, 21) Кір обіцяє дати (кожному) воїну на місяць (щомісяця), замість одного дарика, по три з половиною.*

✓ перед назвами країн, островів, народів, які первісно були означеннями до загальних понять, а втративши їх, субстантивувались: ἡ Ῥόδος (δηλ. νῆσος) – *(острів) Родос, οἱ Ἀθηναῖοι (δηλ. πολῖται) – афінські (громадяни);*

✓ при прикладці, яка відноситься до особового займенника, до власних імен, назв міст та островів, які звичайно стоять без артикля: ἡμεῖς, οἱ ἄνδρες – *ми, мужі; Κῦρος, ὁ τῶν Περσῶν βασιλεύς – Кір, перський цар; Ἀθῆναι, ἡ πόλις – Афіни, місто; Ῥόδος, ἡ νῆσος – Родос, острів;*

✓ для формальної предикації перед іменниками, до яких відносяться вказівні займенники ὅδε, οὗτος, ἐκεῖνος, ἄμφω, ἀμφοτέροι,

ἐκάτεροι: αὕτη ἡ πόλις *це місто*, ἡ πόλις ἦδε *це місто*, ἀμφότερα τὰ ὦτα *обидва вуха*, ἐκάτερα ἡ χεῖρ *кожна рука*.

Дуже поширеним у грецькій мові було явище субстантивації. Аналогічні процеси характерні для латинської і української мов, але в грецькій наявність артикля полегшує субстантивацію, і вона можлива в усіх відмінках. Не лише кожна самостійна частина мови, а й вирази чи цілі речення набувають значення іменника.

Залежно від родової форми артикля домислюються пропущені іменники; найчастіше маються на думці такі слова: οἱ – *люди, учні, друзі, оточення*, ὁ – *людина*, ἡ – *особа жіночої статі або жіночого граматичного роду*, τὰ – *справи, обставини, події, майно*.

Приклади субстантивації:

- ✓ прикметника: ἡ δεξιὰ (δηλ. χεῖρ) *правиця*, τὰ ἀγαθὰ *добро*;
- ✓ займенника: οἱ ἐμοὶ *мої рідні, друзі*, τὰ ἐμά *мої справи, майно*;
- ✓ числівника: οἱ ἑπτὰ (δηλ. σοφοί) *сім мудреців*;
- ✓ прислівника: οἱ νῦν *сучасники*, τὰ νῦν *сучасний стан справ*;
- ✓ інфінітива: τὸ βούλεσθαι *бажання*;
- ✓ дієприкметника: ὁ βουλόμενος *бажаючий*, ὁ ἄρχων *правитель*;
- ✓ прийменникових зворотів: οἱ μετὰ Κύρου *союзники Кіра*;
- ✓ виразів і речень: τὸ ἀπλῶς οὕτως ἐγκωμιάζειν *"Еρωτα (Пл. Συμ.*

180 С) *просто прославляння Ерота*.

§ 188.2. Відсутність або альтернація артикля

Артикль не вживається або є факультативним:

при предикативі: πολλῶν ὁ λιμὸς γίγνεται διδάσκαλος *голод для багатьох стає (добрим) учителем*; τὸ σῶμα θνητὸν ἔχομεν (= τὸ σῶμα, ὃ ἔχομεν, θνητὸν ἐστὶ) *маємо смертне тіло (= тіло, яке маємо, є смертним)*.

Σ У цих випадках артикль ставиться:

- якщо від предикативного іменника чи прикметника залежить підрядне речення: οὗτός ἐστιν ὁ ἀνὴρ, ὃν εἶδες *він є (тією) людиною, яку ти бачив*;
- якщо потрібно підкреслити істинність твердження чи виявити високу ступінь ознаки: οὗτός ἐστιν ὁ σῶφρων

καὶ οὗτός ἐστιν ὁ ἀνδρείος (Πλ. Μενεξ. 248 Α) *він є (цим) розумним і сміливим.*

✓ звичайно при власних іменах, головним чином, якщо вони добре знані й загальновідомі: (ὁ) Πλάτων, (ὁ) Σωκράτης;

✓ артикль не приймають загальні назви, які, внаслідок антономазії, набули значення власних назв: βασιλεύς = ὁ τῶν Περσῶν βασιλεύς *цар = перський цар*, ἄστὺ = αἱ Ἀθῆναι *столиця = Афіни.*

Σюди ж належать назви фізичних явищ і стихій (οὐρανός, γῆ, ἥλιος, σελήνη, ἄστρα, ἄνεμος): ἐκ νεφέλης πέλεται χιόνος μένος ἢ δὲ χαλάζης (Σολ. 10) *з хмари йде сніг і град;*

✓ при абстрактних іменниках, поняттях чеснот, вад, мистецтв, речовин: εἰς ἄγαν δουλείαν (Πλ. Πολ. 564 Α) *у надзвичайне рабство;*

Σ Якщо назва науки чи мистецтва за походженням субстанти-вований прикметник, то вона затримує артикль: ἡ ῥητορικὴ (δηλ. τέχνη) *риторика (риторичне мистецтво)*, ἡ φυσικὴ (δηλ. ἐπιστήμη) *фізика (наука фізика).*

✓ при іменниках, що означають спорідненість (πατήρ, μήτηρ, ἀνήρ, γυνή, υἱός, ἀδελφός і т. п.);

✓ у алегоричних висловах – прислів'ях, байках, притчах – для надання узагальнюючого і водночас невизначеного значення;

✓ часто опускається при іменниках у знахідному або давальному відмінках відношення: ὄνομα, ὀνόματι *на ім'я*, γένος, γένει *родом*, μέγεθος, μεγέθει *величиною* тощо;

✓ при адвербіалізованих відмінкових формах іменників, що позначають обставини часу і місця: ἡμέρας *вдень*, ἄμ' *на світанку*, νυκτός *вночі*, διὰ νυκτός *упродовж ночі*, ἦρος *весною*, χειμῶνος *взимку* □ ἐν δεξιᾷ *праворуч*;

✓ в ідіоматичних виразах: ἐπὶ δόρῳ ἀναστρέφειν *повернути праворуч*, παρ' ἀσπίδα ἄγειν *вести з лівого боку*, ἐπ' ἀριτερᾶ *ліворуч*;

✓ при іменнику, до якого відноситься займенник ἕκαστος *кожен*: καθ' ἑκάστην ἡμέραν *або* κατὰ τὴν ἡμέραν *кожного дня.*

§ 189. Особливості вживання артикля при деяких прикметниках і займенниках

Ряд прикметників, залежно від наявності чи відсутності при них артикля, видозмінюють свою семантику.

Прикметники ἄκρος, μέσος, ἔσχατος:

✓ з артиклем, в атрибутивному положенні, називають ознаку, за якою іменник виділяється з багатьох подібних: ἡ μέση ἀγορά *повна площа*;

✓ без артикля, у формально предикативному положенні, означають частину від цілісності, вираженої іменником: μέση ἡ ἀγορά *середина площі*: ἡ πρόκλησις γέγονεν ἐν τῇ ἀγορᾷ μέση (Діам. 29,12) *виклик долинув з центру площі*; τὸ κέρασ ἄκρον ἔχοντες ἄθροοι ἦσαν, ἀλλ' Εὐρύλοχος ἔσχατον εἶχε τὸ εὐώνυμον (Θ. 3, 107) *вони були зосереджені на лівому крилі, а Еврилох був на краю лівого флангу*.

Прикметник πᾶς:

з артиклем, в атрибутивному положенні при іменнику, протиставляє цілісність іменника його частині і означає *цілком увесь, абсолютно весь*: οἱ πάντες σύμμαχοι *усі союзники, спільнота союзників*: τὸν εἰ παθόντα δεῖ μεμνήσθαι τὸν πάντων χρόνον *потрібно, щоб облагодіяний пам'ятав увесь час (завжди)*;

без артикля, у формально предикативному положенні, означає *весь, цілий*: πάντες οἱ ἄνθρωποι *усі люди*;

без артикля в сполученні з іменником також без артикля означає *кожен, всякий*: ἦλθε πᾶσαν εὐκλειαν φέρων (Соф. Аі. 436) *він прибув, принісши усілякі звістки*.

Прикметник ὅλος:

з артиклем при іменнику або без артикля в сполученні з іменником без артикля виконує функцію означення *весь, цілий*: ὑπὲρ ἡμισυ τοῦ ὅλου στρατεύματος (Ξ. Ἄν. 3, 2, 7) *понад половину всього війська*; χαλεπὸν τρέφεσθαι οἶκον ὅλον (Ξ. Кур. 4, 64) *важко утримувати всю сім'ю*;

без артикля, при іменнику з артиклем, виступає в якості предикатива: ἐκέλευσεν ἐπιχωρήσαι ὄλην τὴν φάλαγγα (Ξ. Ἐν. 1, 7, 6) *він наказав, щоб виступили як уся фаланга.*

Прикметник πολὺς:

з артиклем, виступаючи узгодженим означенням при іменнику, значить *більша частина, більшість*: οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι *більшість людей*; τὰ τῆς τῶν πολλῶν ψυχῆς ὄμματα (Πλ. Σοφ. 254 Α) *очі душі більшої (людей)*;

при відсутності артикля при іменнику і прикметнику він означає *багато, численні*: πολλοὶ οἱ ἄνθρωποι *багато людей.*

Займенник ἄλλος:

в атрибутивному положенні набуває значення *решта, інша частина*: οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι *решта людей*;

якщо іменник, що визначається цим займенником, не має артикля, то ἄλλος означає *інший*: ἄλλος ἄνθρωπος *інша людина.*

§ 190. Заперечення οὐ

Давньогрецька мова має дві прості заперечні частки: οὐ (οὐκ, οὐχ), що відповідає в латинській мові non, та μή, яка має значення латинської частки ne.

Частка οὐ і всі складені з нею заперечні слова: οὐδέεις, οὐδειμία, οὐδέν *жоден*; οὐδέτερος *жоден з двох*; οὔτε - οὔτε *ні - ні*; οὐδέ *і не*; οὔποτε, οὐδέποτε *ніколи*; οὐδαμῶς *ніяк*; οὐκέτι *вже не* заперечують об'єктивно, безпосередньо і фактично, тому ставляться в реченнях судження:

незалежних реченнях: οὐκ εἶπον μὲν ταῦτα, οὐκ ἔγραψα δέ (Δημ. 18, 288) *я не сказав цього і не написав*;

✓ у незалежних питальних чи непрямопитальних реченнях: σκόπει δὴ, εἰ ὀρθῶς ἐξαίρήσομεν ἢ οὐ (Πλ. Пол. 387 D) *поглянь, чи правильно ми виберемо чи ні.*

✓ у розповідних і питальних реченнях для вираження експресивного сумніву чи заперечення. У сполученнях: πῶς γὰρ οὐ *як*

же ні, οὐδαμῶς зовсім ні, οὐ δῆτα у жодному разі, ніскільки; у риторичних запитаннях: οὐ βάρβαρος Φίλιππος; (Дем. 3, 16) чи не варвар Філіпп?

✓ у підрядних додаткових із сполучниками ὥς, ὅτι: καὶ ὅτι οὐκ ἐξήρκει τὰ ἐκείνου εἰς τὸν ἔκπλοῦν ἀκηκόατε (Лус. 19, 55) ви чули, що недостатньо його грошей для відплаття; ἀμφισβητοῦν, ὥς οὐκ ἀληθῆ λέγομεν (Пл. Пол. 476 D) він заперечує, що ми кажемо правду;

✓ у відносних, які означають поодинокі явища, предмети: τίς οὕτω μαίνεται, ὅστις οὗ σοι βούλεται φίλος εἶναι; хто є настільки безумцем, щоб не хотіти бути для себе другом?

✓ причинових: οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόμιζον ἡσασθαι, ὅτι οὐ πολλὸν ἐνίκων (Θ. 7, 34) афіняни вважали, що вони зазнали поразки, бо отримали незначну перемогу;

✓ у наслідкових з присудком в особовій формі та із зворотом accusativus cum infinitivo: τοσαύτην χώραν ἔλαβον, ὅσην οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων ἔχουσι вони захопили таку велику країну, якої не мав ніхто з греків; ἔφασαν τοὺς στρατιώτας εἰς τοῦτο τρυφῆς ἐλθεῖν, ὥστε οὐκ ἐθέλειν πίνειν (Е. Ἑλλ. 6, 2, 5) казали, що воїни дійшли до такого свавілля, що не хотіли пити;

✓ при предикативному або залежному дієприкметнику, в абсолютних дієприкметникових конструкціях, що замінюють підрядні часу, причини, способу дії: οὐκ ἀπειλούντων, οὐκ ἐπαγγελλομένων (дгл. τῶν ἀνθρώπων) οὐδαμῶς ἐγὼ προσέδωκα τὴν εἰς ὑμᾶς εὐνοίαν (Дем. 18, 322) незважаючи на те, що мені погрожували, намагалися підкупити, я жодним чином не втратив прихильності до вас;

✓ при дієслівних прикметниках на -τός, -τέος: τὰς μὲν ἐπιθυμίας φῆς οὐ κολαστέον (Пл. Горγ. 492 D) ти кажеш, що не слід карати пристрасті.

Σ Сполучення μόνον οὐ, μόνον οὐχί означає приблизно, можливо: μόνον οὐκ ἐν ταῖς ἀγκάλαις περιεφέρομεν αὐτοὺς ἀγαπῶντες (Е. Кун. 5, 50) кохаючи, ми ледь не на руках їх носили.

Σ Слова ὅσον οὕπω, ὅσον οὐ означають вже, приблизно, майже що, скоро: ἐνόμισαν πολλαπλασίους μὲν ἢ ἐπιέναι, ὅσον δ' οὕπω

παρεῖναι (Θ. 4, 125) вони вирішили, що їх підійшло значно більше, ніж було насправді.

§ 191. Заперечення μή

Заперечна частка μή і складені з нею заперечні слова: μηδεῖς, μηδεμίᾱ, μηδέν ніхто, ніщо, μηδέτερος жоден з двох, μήτε...μήτε ні...-ні, μηδέ і не, μηδαμῶς, μηδαμῆ ніяк і т. п. заперечують щось суб'єктивне, непередбачуване, тому ставляться у реченнях волевиявлення, можливості, умови та перед зворотами і конструкціями з їх значенням:

✓ у незалежних реченнях з присудком в:

α) імперативі: μηδεῖς ὑμῶν προσδοκῆσάτω ἄλλως (Пл. 'Ап. 17 С) *ніхто з вас хай не вважатиме інакше*;

β) кон'юнктиві заборони: μή φευρεθῆς ἄνους τε καὶ γέρων ἅμα *не виявляй на старість безглуздя*;

γ) оптативі: ὄλοιτο μὲν μή ο, *щоб він не загинув*;

✓ у підрядних додаткових реченнях після виразів боязні для позначення небажаності факту, якого остерігаються; поєднання двох заперечень μή οὐ вказує на застереження щодо бажаної обставини: μή οὐ δέη ὑπολογίσεσθαι θάνατον (Пл. 'Ап. 29 В) *не слід брати до уваги смерть*;

✓ у незалежних питальних реченнях:

α) з кон'юнктивом вагання (coniunctivus dubitativus): τάλαντον δ' προίξ: μή λάβω; *придане в талант; чи брати?*

β) з індикативом: μή τι νεώτερον ἀγγέλλεις; (Пл. Прот. 310 В) *нічого новішого не сповістиши?*

Σ У непрямих питальних реченнях однаковою мірою вживані заперечення οὐ і μή: σκοπέετε, εἰ δίκαια λέγω ἢ μή (Пл. Прот. 18 А) *погляньте, чи справедливо я кажу, чи ні*.

✓ у підрядних реченнях мети, входячи до складу сполучників ἵνα μή, ὅπως μή, μή *щоб не*: πολλὰ διδάσκεις ἀφθόνως διὰ φθόνον, ὅπως πολλὰ ἀκούων μηδὲ ἐν μάθω (Дημ. 49, 14) *ти щедро навчаєш із заздрощів, щоб багато чуючи, я нічого не навчився*;

Σ У незалежних реченнях ὅπως μή з майбутнім часом дійсного способу виражає інтенсивний заклик чи заборону (аналогічно й в українській мові): ὅπως ταῦτα μηδεὶς ἀνθρώπων πείσεται (Луц. 1, 24) *нехай ніхто з людей у цьому не переконається*.

✓ при інфінітиві мети, вираженому футуральним інфінітивом: ὀμνύουσι πάντες οἱ πολῖται, μήτε τὴν τάξιν λείψειν, ἀμυνεῖν δὲ τῇ πατρίδι καὶ μὴ παραδώσειν *усі громадяни присягають не полишати бойового порядку, захищати і не зраджувати батьківщину*;

✓ наслідкових з присудком, вираженим інфінітивом: πάν ποιῶσιν, ὥστε μὴ διδόναι δίκην (Пл. Пол. 470 D) *нехай вони все роблять, щоб не потрапити до суду*;

✓ у протасисі умовного періоду: ἐὰν δ' μὴ ἐθέλωσιν ἠσυχίαν ἄγειν, πάλιν τεμῶ δίχα (Пл. Συμ. 190 D) *якщо ж не захочуть втихомиритись, знову їх розітну навпіл*; φῶς εἰ μὴ εἴχομεν, ὅμοιοι τοῖς τυφλοῖς ἂν ἦμεν (Э. 'Аπομ. 4,3,3) *якщо не мали б ми світла, були б схожими на сліпих*;

✓ у відносних з відтінком умови, допусту, узагальнення: ἃ μὴ οἶδα, οὐδὲ οἶομαι εἰδέναι (Э. 'Аπομ. 5, 7, 27) *того, чого не знаю, то не вважаю, що знаю*; εἰ τις θεῶν ἄνδρα ἕνα θεῖν εἰς ἐρημίαν..., ὅπου αὐτῷ μηδεὶς μέλλοι βοηθήσειν (Пл. Пол. 578 E) *якщо б хтось з богів помістив одну людину у пустелю, де б їй ніхто не міг допомогти*;

✓ у часових з відтінком умови: ἥπερ μεγίστη γίγνεται σωτηρία, ὅταν γυνὴ πρὸς ἄνδρα μὴ διχόστατῆ *яке величезне щастя, коли жінка не ворогує з чоловіком*;

✓ при інфінітиві у конструкціях accusativus (nominativus) cum infinitivo та accusativus (nominativus) cum participio: εὖ ἴστε μηδὲν ἂν με ἐπιχειρήσοντα, εἰ ἐώρων ('Ισ. 5, 13) *добре знайте, що я ні до чого не прагнув би, якщо б бачив*;

✓ при субстантивованому інфінітиві: οὐδὲν ἡμᾶς ἐστὶ τὸ κατεπεῖγον τὸ μὴ πάντη πάντως σκοπεῖν τὰ περὶ τοὺς νόμους (Пл. Νομ. 781 E) *для нас немає нічого нагальнішого, як повсюдне і повсякчасне розмірковування про те, що стосується законів*;

✓ при інфінітиві, що означає заклик чи бажання: *τότ' ἐγὼ μόνος τῶν πρυτάνεων ἠναντιώθην ὑμῖν μηδεὶν ποιεῖν παρὰ τοὺς νόμους* (Пл. Ἀπ. 32 В) *тоді я єдиний з пританів виступив проти, щоб ви не чинили нічого протизаконного;*

✓ при атрибутивних і залежних дієприкметниках та в незалежних дієприкметникових зворотах, якщо вони замінюють умовні та ітеративні речення: *ὁ μὴ ἰατρός γε ἀνεπιστήμων, ὧν ὁ ἰατρὸς ἐπιστήμων* (Пл. Горγ. 459 В) *не лікар, зрозуміло ж, не знає того, на чому знається лікар; μὴ ἀκουσομένων ἡμῶν οὕτω διανοεῖσθε* (Пл. Пол. 327 С) *зважте, що ми не станемо вас слухати;*

✓ при абстрактних іменниках, дієприкметниках, прикметниках: *τὸ μὴ ὄν* – *не суще, τὰ μὴ δίκαια* – *несправедливість;*

Σ Іноді, коли заперечення тісно пов'язане з наступним словом, так що його можна замінити відповідним синонімом, використовується *οὐ* замість *μή*: *εἰ οὐ πολλοὶ ἦσαν (= εἰ ὀλίγοι ἦσαν)* (Лυσ. 13, 62) *якщо не багато (= мало) було.*

Σ Аналогічно не перекладається заперечення *μή* *οὐ* після виразів *οὐ δύναμαι* *не можу, οὐχ οἶός τ' εἰμί* *я не спроможний, οὐχ ὁσίον ἐστί* *не дозволено: οὐδέεις οἶος τ' ἐστί* *ν ἄλλως λέγων* *μή* *οὐ καταγέλαστος εἶναι* (Пл. Горγ. 509 А) *ніхто не може, кажучи інше, не бути осміяним.*

§ 192. Плеоназм заперечних слів

Плеонастичне вживання заперечних часток *οὐ* і *μή* при дієсловах:

✓ заперечення: *ἀντιλέγω* *заперечувати, ἀρνέομαι* *суперечити, ἀμφισβητέω* *сперечатись: οὐδὲν ἀντιλέγω* (Пл. Θεαιτ. 169 С) *не заперечую;*

✓ заборони: *εἴργω* *закривати, ἐμποδίζω* *перешкоджати, παύω* *припиняти: Προμηθεὺς ἔπαυσε θνητοὺς μὴ προδέρκεσθαι μόρον* *Прометей заборонив, щоб люди передбачували долю;*

Σ Подвійне заперечення *οὐ* *μή* з кон'юнктивом аориста та футуральним індикативом служить для емпатичного підсилення заперечного значення: *ἕως ἄν ἐμπνέω οὐ μὴ παύσομαι*

φιλοσοφῶν (Пл. 'Απ. 29 D) *допоки я дихаю, я не припиню за-
йматись філософією.*

Для вираження заперечення в грецькій і латинській мовах, на ві-
дміну від української, достатньо одного заперечного слова.

Два заперечення або зберігають, або емфатично посилюють запе-
речне значення у випадках:

✓ якщо всі заперечення складні: μηδέποτε σοι ἕτερον λόγον
μηδένα μηδενὸς μήτ' ἐπιδείξειν μήτ' ἐξαγγειλέιν (Пл. Φαιдр. 236 E)
ніколи не покажу і не повідомлю тобі жодної нічиєї промови;
οὐδενὶ οὐδαμῆ οὐδαμῶς ουδεμίαν κοινοίαν ἔχει (Пл. Пар. 166 A) *ні*
з чим, ніде, ніколи не має жодної спільності;

✓ якщо після першого простого заперечення йде складне: μή
λανθανέτω σε μηδέ τοῦτο (Ξ. Κυρ. 5, 2, 36) *нехай він не приховує*
тебе й це.

Якщо ж після першого простого чи складного заперечення стоять
заперечні частки οὐ чи μή, то все речення виходить стверджуваль-
ним: οὐδεὶς οὐκ ἔπασχε (= πάντες ἔπασχον) τι ψυχῆν (Ξ. Συμ. 1, 9) *усі*
перетерпіли щось у душі.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΦΑΙΔΡΟΣ, 245 C-D

Ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος. τὸ γὰρ ἀεικίνητον ἀθάνατον· τὸ δ' ἄλλο κινουὺν καὶ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, παῦλαν ἔχον κινήσεως, παῦλαν ἔχει ζωῆς· μόνον δὴ τὸ αὐτὸ κινουὺν, ἅτε οὐκ ἀπολείπον ἑαυτό, οὐ ποτε λήγει κινούμενον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως. ἀρχὴ δὲ ἀγένητον. ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι, αὐτὴν δὲ μηδ' ἐξ ἑνός· εἰ γὰρ ἕκ του ἀρχῆς γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἐξ ἀρχῆς γίγνοιτο. ἐπειδὴ δὲ ἀγενητόν ἐστι, καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι. ἀρχῆς γὰρ δὴ ἀπολομένης οὔτε αὐτὴ ποτε ἕκ του οὔτε ἄλλο ἐξ ἐκείνης γενήσεται, εἴπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίγνεσθαι. οὕτω δὴ κινήσεως μὲν ἀρχὴ τὸ αὐτὸ αὐτὸ κινουὺν. τοῦτο δὲ οὐτ' ἀπόλλυσθαι οὔτε γίγνεσθαι δυνατόν, ἢ πάντα τε οὐρανὸν πᾶσάν τε γένεσιν συμπεσοῦσαν στήναι καὶ μήποτε αὐθις ἔχειν ὅθεν κινήθεντα γενήσεται. ἀθανάτου δὲ πεφασμένου τοῦ ὑφ' ἑαυτοῦ κινουμένου, ψυχῆς οὐσίαν τε καὶ λόγον τοῦτον αὐτόν τις λέγων οὐκ αἰσχυνείται. πᾶν γὰρ σῶμα, ὧ μὲν ἔξωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἄψυχον, ὧ δὴ ἐνδοθεν αὐτῷ ἐξ αὐτοῦ, ἔμψυχον, ὡς ταύτης οὔσης φύσεως ψυχῆς· εἰ δ' ἔστι τοῦτο οὕτως ἔχον, μὴ ἄλλο τι εἶναι τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινουὺν ἢ ψυχὴν, ἐξ ἀνάγκης ἀγένητόν τε καὶ ἀθάνατον ψυχὴ ἂν εἴη.

§ 193. Відмінки (*casus, πτώσεις*)

В індоєвропейській мові було вісім відмінків: називний, родовий, давальний, знахідний, кличний, інструментальний, місцевий, віддільний. Уже з найдавніших часів у системі грецької відміни зникли три відмінки: інструментальний, місцевий, віддільний. Внаслідок флексійного нерозрізнення або подібності та семантичної близькості аблатив злився з генетивом, локатив й інструменталь– з дативом.

Таким чином, система грецької відміни знає п'ять відмінків: називний, родовий, давальний, знахідний, кличний. Відмінки поділяються на:

- ✓ прями (*casus recti, πτώσεις ὀρθαί*): називний, кличний;
- ✓ непрямі (*casus obliqui, πτώσεις πλάγια*): родовий, давальний, знахідний.

Непрямі відмінки є синкретичними, тобто, окрім безпосередньо власних синтаксичних функцій, вони мають ще граматичне значення і виконують функції зниклих трьох відмінків.

ПРЯМІ ВІДМІНКИ

§ 194. Називний відмінок (*nominativus, ὀνομαστική*)

Називний відмінок є відмінком підмета та іменної частини складеного присудка. В українській мові іменний предикатив може вживатися в орудному відмінку, на відміну від грецької і латинської, де він стоїть лише в називному відмінку. Таким чином, називний відмінок підмета, поєднуючись з називним відмінком іменного предиката, утворює конструкцію подвійного називного (*nominativus duplex, ὀνομαστική διπλή*).

В якості дієслівної зв'язки, окрім *εἶμι бути*, виступають у пасивному стані дієслова із значеннями *називатись* (*λέγομαι, καλέομαι, ὀνομάζομαι*), *вважатись* (*νομίζομαι, κρίνομαι, διορίζομαι*), *робитись* (*ποιέομαι, ἐργάζομαι*), *вибиратись*, *призначатись* (*αἰρέομαι, ἐκλέγομαι, ἀποδείκνυμαι*): *ἡ μὲν πατρίς νομίζεται οἶκος, οἱ δὲ πολῖται ἐταῖροι* *батьківщина вважається домівкою, громадяни – друзями; αὐτοὶ νομοῦνται κληθήσονται* (Пл. Ном. 681 D) *вони будуть названі законодавцями*.

§ 195. Кличний відмінок (*vocativus, κλητική*)

Кличний відмінок – це форма звертання, заклику, яка синтаксично не пов'язана з іншими членами речення: ἀνάγκη, ὦ Σώκρατες (Пл. Εὐθ. 292 Α) *безперечно, Сократе*.

Інокли поруч з кличним відмінком вживається називний у вокативному значенні: ὦ Κῦρε καὶ οἱ ἄλλοι Πέρσαι, ἐγὼ ἄχθομαι (Ξ. Кур. 3,3,20) *Кіре й інші перси, я гніваюсь*.

- Σ Слово-прикладка при кличному відмінку ставиться в називному відмінку з артиклем: ὦ ἄνδρες, οἱ παρόντες (Пл. Прот. 337 С) *о мужі, присутні (тут)*.

НЕПРЯМІ ВІДМІНКИ

§ 196. Знахідний відмінок (*accusativus, αἰτιατική*)

Знахідний відмінок – це відмінок прямого додатка, який ставиться при перехідних дієсловах.

§ 196.1. Знахідний відмінок зовнішнього об'єкта (*accusativus obiecti externi, αἰτιατική τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀντικειμένου*)

Якщо дія, виражена дієсловом, безпосередньо переходить на об'єкт, змінюючи його стан, то в цьому випадку маємо знахідний відмінок зовнішнього об'єкта. Слід мати на увазі, що дієслівне керування, залежно від категорії перехідності/неперехідності, в грецькій та українській мовах не завжди збігається.

Так, на відміну від української мови, в давньогрецькій вимагають знахідного відмінка зовнішнього об'єкта дієслова:

✓ ὀνίνημι, ὠφέλέω *приносити користь*, θεραπεύω *служити*, βλάπτω *шкодити*, ἀδικέω *кривдити*, κολακέω, τιμωρέομαι *мстити*: Κλέαρχος ὠφέλει τοὺς Ἑλληνας (Ξ. Ἄν. 1, 1, 9) *Клеарх допомагав грекам; ἐπὶ τῷ τιμωρούμενοι τοὺς ἐχθροὺς καὶ αὐτοὶ ἅμα σφύζεσθαι* (Θ. 1, 121) *вони поміщаються ворогам за це і водночас самі рятуються*.

- Σ Дієслова βοηθέω, λυσιτελέω, συμφέρω *приносити користь, допомагати* керують давальним відмінком: δικαιοσύνη

λυσιτελεῖ τῷ ἔχοντι (Πλ. Πολ. 392 C) *справедливість корисна для того, хто (ii) має.*

✓ θαυμάζω, ἄγαμαι *дивуватись*, σέβομαι, τιμάω *шанувати*, ἥδομαι, χαίρω *радіти*, ἐλπίζω *надіятись*, ποθέω *сумувати*, κλαίω, δακρύω *плакати*, φοβέομαι, δέδοικα *боятись*, φυλάττομαι, εὐλαβέομαι *остерігатись*, αἰδέομαι, αἰσχύνομαι *соромитись*: Λυκούργον θαυμάζω (Ξ. Λακ. πολ. '2) *я дивуюсь Лікургуві*; τοὺς αὐτοὺς λόγους σέβομαι καὶ τιμῶ (Πλ. Κρατ. 417 C) *ці ж самі слова шаную і ціную*;

Σ Ці ж дієслова (*verba affectuum*) можуть керувати родовим відмінком: θαυμάζω τοῦ ἐταίρου σου Πρωταγόρου (Πλ. Θεαιτ. 161 B) *дивуюся твоєму другуві Протагору*.

✓ φεύγω, ἀποφεύγω, ἀποδιδράσκω *уникати*, *утікати*, ἀμύνομαι *захищатись*, διώκω, ζηλώω *прагнути*: φεῦγε ἡδονὴν φέρουσαν ὕστερον βλάβην *уникай насолоди, яка згодом зашкодить*; οἱ πατέρες ὑμῶν βάρβαρον ἢ Ἑλληνα πολέμιον ἐπιόντα προθύμως ἤμυνάμεθα (Θ. 2, 36) *ваші батьки хоробро билися з варварами чи греками, що йшли війною*

§ 196.2. Знахідний відмінок внутрішнього об'єкта (*accusativus obiecti interni, αἰτιατικὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀντικειμένου*)

Якщо знахідний відмінок прямого додатка не є об'єктом дії, вираженої дієсловом, а лише уточнює або розкриває його значення, то він називається знахідним відмінком внутрішнього об'єкта. В цьому відмінку можуть виступати лише абстрактні іменники, здебільшого віддієслівні, утворені як від спільного з дієсловом кореня, так і від семантично спорідненого.

Іменник у знахідному відмінку внутрішнього об'єкта, як правило, має при собі означення: τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ναυμαχήσαντες (Дем. 59, 97) *які брали участь у морській битві при Саламіні*; ἐξέφυγε τὴν φυγὴν ταύτην *він був змушений піти у таке вигнання* (Πл. Ἀπ. 21 A) *αὐτὰ τὰ γυμνάσια καὶ τοὺς πόρους ποιήσει* (Πл. Πολ. 410 B) *він буде займатися фізичними вправами і долати труднощі*.

Σ Οзначення відсутнє в таких випадках:

- якщо іменник і дієслово мають стійку семасіологічну єдність і, по суті, творять ідіоматичний зворот: βούλεται ἀρχὴν ἄρξαι (Пл. Συμ. 183 А) *він хоче обійняти посаду*;
- якщо при іменнику є артикль: τοὺς ἐπαίνους ἐπαινοῦσι καὶ ψόγους ψέγουσι (Пл. Горγ. 483 С) *хвалять хвальбами і закидають докорами*.

Часто іменник внутрішнього об'єкта пропускається, при цьому залишається лише його означення, яке ставиться в середньому роді, набуваючи значення прислівника: οὐδὲν διαφέρει (Пл.) *нічим не відрізняється*.

Знахідний відмінок внутрішнього об'єкта може виступати при дієслові εἶμι з предикативом: αὐτὴν τὴν ἀρετὴν εἶσιν ἀγαθοί (Пл. Прот. 324 D) *вони наділені такою чеснотою*.

§ 196.3. Подвійний знахідний відмінок (*accusativus duplex, αἰτιατικὴ διπλή*)

Багато перехідних дієслів можуть мати два прямих додатки, один з яких називає особу, другий – річ, один є прямим додатком, другий – іменем предиката, один є знахідним відмінком зовнішнього об'єкта, другий – внутрішнього. Аналогічне явище спостерігається і в латинській мові.

Подвійний знахідний відмінок особи і речі залежить від таких дієслів:

✓ διδάσκω τινά τι *навчати когось чомусь*, παιδεύω *виховувати*: οἱ Πέρσαι διδάσκουσιν τοὺς παῖδας σωφροσύνην (Ξ. Κυρ. 1,2,8) *перси навчають дітей поміркованості*;

Σ При цих дієсловах з ним конкурує знахідний відмінок особи і давальний відмінок речі: ἐπαιδεύομεν τοὺς στρατιώτας μουσικῇ καὶ γυμναστικῇ (Пл. Пол. 430 А) *ми навчали воїнів музиці та фізичній культурі*;

✓ ἀναμνησκω, ὑπομνησκω *нагадувати*: τοὺς Ἀθηναίους καὶ τὰδε ὑπομνησκω (Θ. 7, 64) *пригадую афінянам і таке*.

✓ ἐνδύω, ἀμφιέννυμι *одягати*, ἐκδύω, ἀποδύω *роздягати*: ὁ πάππος τὸν Κῦρον καλὴν στολὴν ἐνέδυσσε (Ξ. Κυρ. 1, 3, 3) *дід зодягнув Кіра в гарній одяг*;

✓ αἰτέω *просити*, ἀπαιτέω *вимагати*, ἱκετεύω *благати*, ἐρωτάω *запитувати*: Κῦρον αἰτεῖν πλοῖα (Ξ. Ἄν. 1, 3, 14) *просити у Кіра човнів*; ἐρωτηθεὶς τὸ καλόν (Πл. Ἴππ. μ. 289 С) *запитаний про прекрасне*;

✓ ἀποστερέω *позбавляти*, ἀφαιρέομαι *віднімати*, κρύπτω, ἀποκρύπτομαι *приховувати*, πράττομαι, εἰσπράττω *стягати платню*: τὴν τιμὴν ἀποστερεῖ με (Δημ. 28, 13) *це позбавляє мене пошани*.

Σ Дієслово ἀποστερέω також часто поєднується із знахідним відмінком особи і родовим – речі: ἄλλου ἑαυτὸν ἀποστερῶν (Θ. 1, 40, 2) *він позбавляє себе іншого* Дієслово ἀφαιρέομαι, навпаки, може вимагати родового відмінка особи і знахідного речі: τῶν ἄλλων ἀφαιρούμενοι χρήματα (Ξ. Ἑλλ. 1, 5, 3) *вони віднімали в інших гроші*.

Подвійний знахідний відмінок прямого додатка та іменного предиката ставляться при дієсловах:

✓ καλέω, ὀνομάζω *називати*, ἀποκαλέω, ἐπικαλέω, проσαγορεύω *кликати, закликати*: τοὺς φιλοσόφους θεῖους проσαγορεύω (Πл. Пол. 475 E) *філософів я називаю божественними*;

✓ νομίζω, ἡγέομαι, κρίνω *вважати*: μηκέτι με Κῦρον νομίζετε (Ξ. Ἄν. 1, 4, 16) *більше не вважайте мене Кіром*;

✓ ποιέω, καθίστημι, ἀποδείκνυμι, ἀποφαίνω, αἰρέομαι, χειροτονέω *робити, призначати, вибирати*: Ἀντισθένην Ἀθηναῖοι εἶλοντο στρατηγόν (Ξ. Ἀπομ. 3, 4, 1) *афіняни вибрали стратегом Антисфена*; χειροτονούντων δὲ στρατηγούς μὲν καὶ ἱπάρχους πάντες (Πл. Νομ. 755 E) *усі з обраних стратегами та гіппархами*.

Подвійний знахідний відмінок зовнішнього і внутрішнього об'єкта вживається при дієсловах:

✓ εὐεργετέω, ἀγαθὰ (καλὰ) ποιέω *робити добро*, κακουργέω, (κακὰ) ποιέω *чинити зло*: ἕκαστον εὐεργετέω τὴν μεγίστην εὐεργεσίαν (Πл. Ἄп. 40 F) *для кожного я роблю найбільше благодіяння*;

✓ τέμνω, διατέμνω, διαιρέω, νέμω, κατανέμω *dilimiti, наділяти*: διέλωμεν τὴν μετρικὴν δύο μέρη (Пл. Пол. 604 В) *давайте виділимо в метриці дві частини*.

Σ При перетворенні речення на пасивну конструкцію знахідний відмінок зовнішнього об'єкта стає підметом, а знахідний внутрішнього об'єкта залишається без змін: ἡ πόλις τὴν μεγίστην ἀδικίαν ἀδικεῖται ὑπό σου (Пл. Соф. 228 А) *місто найдужче скривджене тобою*.

§ 196.4. Знахідний відмінок відношення (*accusativus relationis, αἰτιατικὴ τῆς ἀναφορᾶς*)

Цей відмінок вживається при дієсловах у пасивному стані й перехідних та при прикметниках, дія, стан чи властивості, виражені якими, переходять або належать суб'єктові не в повному обсязі, а лише частково, в певному відношенні: ἀλγῶ τὸν δάκτυλον мене болить палець, κάμνω τὴν κεφαλὴν мене болить голова, εὖ ἔχω τὸ σῶμα добре почувуюсь, θαυμάσιος τὸ μέγεθος вражаючої величини, ἀγαθὸς τὰ πολεμικά досвідчений у військовій справі: μήτε τι σοφὸς ὢν τὴν ἐκείνων σοφίαν μήτε ἀμαθὴς τὴν ἀμαθίαν (Пл. 'Апол. 22 Е) *не розумний їхньою мудрістю, ані ненавчений неучтвом*.

Найпоширеніші такі знахідні відмінки відношення: (τὸ) ὄνομα на ім'я, (τὸ) γένος родом, (τὸ) εἶδος на вигляд, (τὴν) φύσιν за природою, (τὸ) ὕψος заввишки, (τὸ) βάθος завглибшки, (τὸ) εὖρος завширшки, (τὸν) ἀριθμὸν числом та деякі інші на позначення кількісних характеристик: ἀνὴρ Μυσοῦς τὸ γένος (Ξ. 'Αν. 5, 2, 29) чоловік, родом місієць; ποταμὸς Κύδνος ὄνομα (Ξ. 'Αν. 1, 2, 23) річка під назвою Кін; διαφέρει γυνὴ ἀνδρὸς τὴν φύσιν (Пл. Пол. 453 В) жінка різниться від чоловіка за природою.

§ 196.5. Знахідний відмінок місця (*accusativus loci, αἰτιατικὴ τοῦ τόπου*)

Цей відмінок відповідає на запитання як далеко? і вказує на відстань від одного місця до другого, або на віддаль, пройдену кимось: ἀπέχει ἡ Πλάταια Θηβῶν σταδίου ἐβδομήκοντα (Θ. 2,5,1) *Платеї віддалені від Фів на сімдесят стадій*.

§ 196.6. Знахідний відмінок часу

(*accusativus temporis, αίτιατική τοῦ χρόνου*)

Знахідний відмінок часу вказує на темпоральну протяжність, тривалість якоїсь дії і відповідає на запитання *як довго?* (цю синтаксичну функцію у латинській мові виконує теж *accusativus temporis*): *μῆνας οὖν ἴσως τέτταρας διέμεινεν ἢ τῶν τετρακοσίων πολιτεία* (Ἀριστ. Ἰθ. πολ. 33) *рівно чотири місяці тривала влада чотирьохсот*.

Для позначення віку цей відмінок вживається при дієприкметнику *γεγονώς* від роду, народжений: *γέγονα ἔτη ἑξήκοντα* (Λυσ. 10, 27) *мені шістдесят років від роду*.

**§ 196.7. Знахідний відмінок прислівниковий
(*accusativus adverbialis, αίτιατική ἐπιρρήματική*)**

Знахідний відмінок внутрішнього об'єкта, відношення, місця, часу втратили зв'язок з системою відміни і сприймаються як прислівники:

✓ обставини просторово-часової послідовності: *ἀρχὴν* *спочатку*, (τὸ) *πρότερον* *раніше*, (τὸ) *πρώτον* *спершу*, (τὸ) *τέλος*, *τελευταῖον* *нареши*, (τὸ) *λοιπόν* *надалі*, (τὸ) *ἀρχαῖον* *здавна*, (τὸ) *ἄναρ* *уві сні*, (τὸ) *πάλαι* *давно*, *μακράν* *далеко*: *αἱ Ἴουκαὶ πόλεις ἦσαν Τισσαφέρνους τὸ ἀρχαῖον* (Ξ. Ἰν. 1, 1, 6) *іонійські міста здавна належали Тиссаферну*;

✓ обставини способу дії: *τίνα τρόπον* *яким чином*, *як*, *τοῦτον τὸν τρόπον* *таким чином*, *τὴν ταχίστην* *якнайшвидше*, *τὸ σύμπαν* *в цілому*, *τὰ ἄλλα* *між іншим*, *δωρεάν*, *προῖκα* *даремно*, *πρόφασιν* *під приводом*, *δίκην* *справедливо*: *τὸ δὲ σύμπαν* *дὴλος ἦν Κῦρος ὡς σπεύδων πᾶσαν τὴν ὁδόν* (Ξ. Ἰν. 1, 5, 9) *в цілому було ясно, що Кіρ поспішав усю дорогу*;

✓ причини чи мети : *τί* *що*, *χάριν* *заради*: *τί* *τηνικάδε* *ἀφίξαι*, *ὦ Κρίτων*; (Πλ. Κριτ. 43 Α) *чому ти прийшов о такій порі, Критоне?*

✓ міри: *πολύ*, *πολλά* *багато*, *часто*, *δύο*, *ὀλίγον* *мало*, *τοσοῦτον* *так*, *οὐδέν* *зовсім ні*, *ὀξύ* *гостро*.

**§ 196.8. Знахідний відмінок еліптичний
(*accusativus exclamationis, αίτιατική ἑλλειπτική*)**

Знахідний відмінок може виступати в еліптичних конструкціях для передачі емоцій: *μὰ Δία*, *νῆ Δία* – *клянусь Зевсом, так*; *ναὶ μὰ Δία*,

οὐ μὰ Δία – κлянусь Зевсом, *νή*: ἄτοπόν τι νῆ Δία ἔμοιγε δοκεῖ (Πλ. Κρατ. 416 Α) *мені*, κлянусь Зевсом, *видається* якимось безглуздям; οὐ μὰ τὸν Δί' οὐ παντάπασιν οὕτως (Πλ. Φαιδρ. 261 Β) *νή*, κлянусь Зевсом, *зовсім не так*.

ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ
ΕΛΕΝΗ, 210

Τίς γὰρ ἂν τῶν εὖ φρονούντων συμφορὰς ἐπαινέιν ἐπιχειρήσειεν; ἀλλὰ δῆλον, ὅτι δι' ἀσθένειαν ἐνταῦθα καταφεύγουσιν. ἔστι γὰρ τῶν μὲν τοιούτων συγγραμμάτων μία τις ὁδός, ἣν οὔθ' εὗρεῖν οὔτε μαθεῖν οὔτε μιμήσασθαι δύσκολόν ἐστιν· οἱ δὲ κοινοὶ καὶ πιστοὶ καὶ τούτοις ὅμοιοι τῶν λόγων διὰ πολλῶν ἰδεῶν καὶ καιρῶν δυσκαταμαθήτων εὐρίσκονται τε καὶ λέγονται, καὶ τοσοῦτῳ χαλεπωτέραν ἔχουσι τὴν σύνθεσιν, ὅσῳ περ τὸ σεμνύνεσθαι τοῦ σκώπτειν καὶ τὸ σπουδάζειν τοῦ παίξειν ἐπιπονώτερόν ἐστιν. σημεῖον δὲ μέγιστον· τῶν μὲν γὰρ τοὺς βομβυλιούς καὶ τοὺς ἄλας καὶ τὰ τοιαῦτα βουληθέντων ἐπαινέιν οὐδεὶς πώποτε λόγων ἠπόρησεν, οἱ δὲ περὶ τῶν ὁμολογουμένων ἀγαθῶν ἢ καλῶν ἢ τῶν διαφερόντων ἐπ' ἀρετῇ λέγειν ἐπιχειρήσαντες πολὺ καταδεέστερον τῶν ὑπαρχόντων ἅπαντες εἰρήκασιν. οὐ γὰρ τῆς αὐτῆς γνώμης ἐστὶν ἀξίως εἰπεῖν περὶ ἑκατέρων αὐτῶν, ἀλλὰ τὰ μὲν μικρὰ ῥάδιον τοῖς λόγοις ὑπερβαλέσθαι, τῶν δὲ χαλεπὸν τοῦ μεγέθους ἐφικέσθαι· καὶ περὶ μὲν τῶν δόξαν ἐχόντων σπάνιον εὗρεῖν, ἃ μηδεὶς πρότερον εἶρηκε, περὶ δὲ τῶν φαύλων καὶ ταπεινῶν ὅ τι ἂν τις τύχη φθεγξάμενος, ἅπαν ἴδιόν ἐστιν.

ЛЕКЦІЯ 41

§ 197. Родовий відмінок у власній функції

Серед синтаксичних функцій грецького родового відмінка розмежовують функції власне генетива та зрошеного з ним аблатива.

§ 197.1. Родовий відмінок власника
(*genetivus possessivus*, *γενική κτητική*)

Родовий відмінок власника вказує на річ чи особу, якій щось належить. Він може поєднуватись з різними частинами мови:

✓ з іменником або субстантивованими словами виконує функцію непрямого означення: τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου *поема Гомера*; ἡ ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου *людська добродетель*; Ὀδυσσεὺς ὁ Ὀμήρου (Пл. Горґ. 526 С) *Гомерівський Одисей*.

Σ Не відмежовують від родового відмінка власника і родовий відмінок походження (*genetivus originis*, *γενική καταγωγής*), який виступає при дієсловах γίγνομαι, φύομαι, γεννάομαι тощо: Δαρείου καὶ Παρυσάτιδος γίγνονται παῖδες δύο (Ξ. Ἀν. 1, 1, 1) у *Дарія і Парісатиди народжується двоє дітей*; τὸν Ἔρωτα οὐκ Ἀφροδίτης καὶ θεόν τινα ἦγη; (Пл. Φαιδρ. 242) *ти не вважаєш Ерота сином Афродіти і якимось богом?*

✓ з прикметниками οἰκέιος, ἴδιος *власний*, ἀλλότριος *чужий*, συγγενής *споріднений*, πλήσιος *близький*, φίλος *дружний*, ἐχθρός *ворожий*, κοινός *спільний*, ἱερός *священний* тощо: τὸ ἀνόσιον αὐτοῦ μὲν ὀσίου παντὸς ἐναντίον, αὐτὸ δὲ αὐτῷ ὅμοιον (Пл. Εὐθυφр. 5 D) *нечестиве супротивне будь-чому священному, воно подібне до самого себе*.

§ 197.2. Родовий відмінок характеризуючий
(*genetivus characteristicus*, *γενική κατηγορηματική*)

Різновидом поєднання родового відмінка власника з дієсловом εἶμί є родовий характеризуючий, що означає особу, якій належить дія або стан, виражені інфінітивом; при перекладі ці вирази доповнюються словами *обов'язок*, *справа*, *ознака* тощо, які маються на думці при εἶμί як іменні предикати (= *обов'язком когось є ...*):

οἰκονόμου ἀγαθοῦ ἐστὶν εὖ οἰκεῖν τὸν ἑαυτοῦ οἶκον (Ξ. Οἶκ. 1,2) *обов'язок хорошого управителя – вміло порядкувати у власному домі.*

§ 197.3. Родовий відмінок підмета або додатка
(*genetivus subiectivus vel obiectivus,*
γενική ὑποκειμενική ἢ ἀντικειμενική)

Родовий відмінок може сприйматись як логічний суб'єкт (підмет) або логічний об'єкт (додаток) дії чи стану, які здебільшого виражені девербативними іменниками чи прикметниками. Диференціація цих значень тісно пов'язана з контекстом. Так, поза контекстом фраза *ἢ ἐλευθέρωσις τῶν Ἑλλήνων* *звільнення греків* може означати *греки себе звільнили* (в цьому випадку маємо τῶν Ἑλλήνων – родовий відмінок підмета) або *греків звільнили* (тут τῶν Ἑλλήνων називаємо родовим відмінком додатка).

Керуюче слово або фраза також можуть бути експліцитним засобом розрізнення цих родових відмінків.

Родовий відмінок підмета семантично близький родовому власника і синтаксично є неузгодженим означенням: *ἢ τῶν Ἑλλήνων νίκη* *перемога греків*, *ἢ τῶν Ἀθηναίων πόλις* *місто афінян*: *πόλεμος τῶν Πελοποννησίων καὶ τῶν Ἀθηναίων* (Θ. 1, 1) *війна пелопоннесців і афінян.*

Родовий відмінок додатка поєднується:

✓ з іменниками, що означають особу діяча: *οἰκιστῆς τῆς πόλεως* *засновник міста*, *ἐπιθυμητῆς σοφίας* *любитель мудрості* або дію, стан чи їх результат: *ἐς τὰς Ἀθήνας ταχὺ ἀγγελία τῆς Χίου* *ἀφικνείται* (Θ. 8, 15) *в Афіни швидко надійшла звістка про Χіос.*

✓ з девербативними прикметниками, що означають:

α) турботу або недбалість: *ἐπιμελῆς τῶν φίλων* *турботливий про друзів*, *φειδωλὸς χρημάτων* *ощадливий щодо грошей*;

β) пам'ять чи забуття: *μνήμων τῆς εὐεργεσίας τοῦ*, *хто пам'ятає про благодіяння*, *ἐπιλήσμων τῶν φίλων τοῦ*, *хто забуває про друзів*;

γ) досвід чи недосвідченість: *ἔμπειρος πολέμου* *досвідчений у військових справах*: *ὁ γραμμάτων ἄπειρος* *οὐ βλέπει βλέπων* *неосвічений, дивлячись на літери, нічого не бачить*;

✓ родовий відмінок додатка виступає при дієсловах із значенням:

α) ἐπιμελέομαι, κήδομαι, προνοέω, φροντίζω *турбуватись* – ἀμελέω, ὀλιγωρέω, ἀφείδομαι, καταφρονέω *нехтувати*: τῆς τῶν πολλῶν δόξης δεῖν ἡμᾶς φροντίζειν (Πλ. Κριτ. 48 Α) *слід, щоб ми турбувалися про думку багатьох*; τὸ ἐμὲ τῶν μὲν ἑμαυτοῦ ἀπάντων ἡμελεκέειν καὶ ἀνέχεσθαι τῶν οἰκείων ἀμελουμένων (Πλ. Ἀπ. 31 Β) *нехтування мною та усіма моїми справами та потерпання від недбалства домашніх*;
β) μιμνήσκομαι, μνημονεύω *пам'ятати*, ἐπιλανθάνομαι *забувати*: ἑμαυτοῦ ἐπελαθόμην (Πλ. Ἀπ. 17 Α) *я забув про себе самого*.

Σ Ці дієслова поєднуються й із знахідним відмінком: ἄνθρωπος ὢν μέμνησο τῆς κοινῆς τύχης *будучи людиною, пам'ятай про спільну долю*; ἐμемνήμην τὴν Ἑσιόδου *γενεαλογία*ν (Πλ. Κρατ. 396 С) *я загадав було про генеалогію за Гесіодом*; ὑπομιμνήσκων τὰ πραχθέντα καὶ λεχθέντα (Πλ. Φαιδρ. 241 Α) *пам'ятаючи про зроблене і сказане*.

§ 197.4. Родовий відмінок розділовий (*genetivus partitivus, γενική διαιρετική*)

Цей відмінок означає цілісність, масу чи групу, з якої виділяється частина; завжди ставиться в предикативному положенні і вживається:

- ✓ при іменниках: ἀνὴρ τοῦ δήμου (Ξ. Κυρ. 2, 2, 12) *людина з народу*;
- ✓ при прикметниках у найвищому ступені та звичайному з компаративним значенням: τοῦτο μοί ἔδοξε τῶν κατηγορῶν ἀναίσχυντότατον εἶναι (Πλ. Ἀπ. 17 Β) *це мені видається найганебнішим із звинувачень*;
- ✓ при прикметниках, що означають кількість чи міру, та при числівниках: ἐν αὐτῶν ἑθαύμασα (Πλ. Ἀπ. 17 Α) *я здивувався одному з них*;
- ✓ при питальних, неозначених та заперечних займенниках: τίς θνητῶν *хто із смертних?* οὐδέίς τῶν ἀνθρώπων *мисеі* τὸ λυσιτελοῦν (Δημ. 9, 126) *ніхто з людей не ненавидить вигоду*;
- ✓ при прислівниках способу дії, місця, часу: οἱ δὲ ὑπέσχοντο κρύφα τῶν Ἀθηναίων (Θ. 1, 101) *вони таємно від афінян пообіцяли*;

✓ при дієсловах, якщо їх дія переходить не на цілий предмет, а лише на його частину:

α) μεταδίδομαι *dilitica*, μετέστι μοι, μεταλαμβάνω, κληρονομέω *одержувати частку, метέχω, коиновέω брати участь*: τῆσδε κοινωνῶ τύχης (Εὐρ. Μ. 302) *я співучасниця цієї долі*;

Σ Якщо при дієсловах співучасті іменник має ще й значення частини, зумовлене семантикою самого слова, то він ставиться в знахідному відмінку: οὐ μεταλαβῶν τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων (Πλ. Ἄπ. 36 Β) *не отримавши п'ятої частини голосів*.

β) ἀπολαύω, εὐωχέω, χαίρω, δίνημι, ἐσθίω, πίνω, γεύω *користуватись, вживати (їсти, пити, куштувати тощо)*: εὐωχοῦ τοῦ λόγου (Πλ. Πολ. 352 Β) *задовільнився словом*; μεθυσθεῖς τοῦ νέκταρος (Πλ. Συμ. 203 Β) *сп'янілий від нектару*.

Σ При дієсловах δίνεσθαι та ἀπολαύω може зустрічатися конструкція з прийменником ἀπό: πολλ' ἀπὸ τῆς ὑμετέρας σοφίας ταύτης ἀπολέλαυκεν ὁ πατήρ (Πλ. Εὐθυδ. 299 Α) *батько багато скористався від цієї вашої мудрості*.

γ) ἐπιτυχέω, πειράομαι, τυγχάνω *досягати* – ἀποτυχέω, παραχωρέω, ἀποτυγχάνω *не досягати, зазнавати невдачі*: ἀποτυγχάνω τοῦ σκόπου (Πλ. Νομ. 744 Α) *не досягаю мети*;

δ) ἐπιθυμέω, ἐράω, ἐφίεμαι *прагнути*: (οἱ φαῦλοι) τῶν σωμάτων μᾶλλον ἢ τῶν ψυχῶν ἐρώσιν (Πλ. Συμ. 181 Β) *(нікчемні люди) люблять більше тіло, аніж душу*;

ε) πεινάω *бути голодним*, διψάω *бути спраглим*, прагнути: πόλις ἐλευθερίας διψήσασα (Πλ. Πολ. 562 С) *держжава, яка прагне до свободи*;

ζ) ἀμαρτάνω, σφάλλομαι, ψεύδομαι *помилуватись*: ἐσφάλημεν τῆς ἀπὸ τοῦ ἐκέι πολέμου δόξης (Θ. 4, 35) *ми обмануті чуткою про тугешню війну*;

η) αἰσθάνομαι *відчувати*, ὀσφραίνομαι *сприймати*, ἀκούω, ἀκροάομαι *чути*, ἄπτομαι, θιγγάνω, ψαύω *торкатися*, λαμβάνομαι, ἐπιλαμβάνομαι, ἀντιλαμβάνομαι *братися*, ἔχομαι, ἀντέχομαι *дотри-*

μυατисъ: ἡσθόμεν αὐτῶν οἰομένων σοφωτάτων εἶναι (Πл. ᾿Αп. 22 С) я збагнув, що вони вважають себе найрозумнішими.

Σ Δієслово αἰσθάνομαι може поєднуватись із знахідним відмінком: τοῦ ἔρωτος δύναμιν οὐκ ἡσθοντο (Πл. Συμ. 193 D) вони не відчували сили кохання.

Σ Δієслово ἀκούω має подвійне керування: ἀκούω τινός τινα слухати когось про щось: ὑμεῖς δ' ἐμοῦ ἀκούσεσθε πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν (Πл. ᾿Αп. 17 В) ви почуєте від мене всю правду.

§ 197.5. Родовий відмінок властивості (genetivus qualitatis, γενική τῆς ιδιότητος)

Такий родовий відмінок вказує на властивість, якість: λίμνην ζέουσαν ὕδατος καὶ πηλου (Πл. Λυσ. 210 Α) кипляче болото води і мулу.

§ 197.6. Родовий відмінок міри (genetivus mensurae, γενική τοῦ μέτρου)

Сполучення слів, що означають величину чи вік, із числівниками визначають як родовий відмінок міри: ὁδὸς τριῶν ἡμερῶν (Ξ. ᾿Αν. 1, 3, 8) шлях у три дні.

Родовий відмінок міри часто вживається як предикатив: ἐπειδὴν ἐτῶν ἧ τις τριάκοντα (Πл. Νομ. 721 Α) коли комусь виповнюється тридцять літ.

§ 197.7. Родовий відмінок матеріалу (genetivus materiae, γενική τῆς ὕλης)

Цей родовий відмінок позначає матеріал, з якого складається чи виготовлений предмет (об'єкт) або його вміст (у латинській мові йому відповідає genetivus materiae): σωρὸς λίθων куна каміння; ταμείον ἀρετῆς ἐστὶ γενναία ψυχή *благородна душа – вмістилище добродієсності; ἡ πηγὴ ῥεῖ μάλα ψυχροῦ ὕδατος, ὥστε γε τῷ ποδὶ τεκμήρεσθαι* (Πл. Φαιδρ. 230 В) *тече потік занадто холодної води, щоб пробувати ногою.*

§ 197.8. Родовий відмінок вартості (genetivus pretii, γενική τῆς ἀξίας)

Цим відмінком визначається ціна, вартість; уточнюють родовий відмінок вартості числівники. Він уживається:

✓ при прикметниках ἄξιος *вартий*, ἀνάξιος, ἀντάξιος *рівноцінний*, τίμιος *цінний*, ὧνιος *той, що продається* та прислівниках з цим значенням: ἀξίως τοῦ θεοῦ (Пл. Συμ. 180 D) *достойно бога*; χρυσοῦς ἀρετῆς οὐκ ἀντάξιος (Пл. Νομ. 728 A) *золото не рівноцінне доброчесності*.

Σ Прикметник ἄξιος може виступати в сполученнях πολλοῦ ἄξιος *дуже цінний*, πλείστου ἄξιος *найцінніший*, οὐδενός (μηδενός) ἄξιος *не вартий, не придатний*: ἄξιος οὐδ' ἐνός μόνου (Пл. Θεαιτ. 162 E) *гідний не лише цього одного*; πολλοῦ ποιοῦμαι ἀκηκοέναι, ἃ ἀκήκοα Πρωταγόρου (Пл. Прωт. 328 D) *я дуже ціную почуте від Протагора*.

при дієсловах:

α) ἀξιόω, τιμάω *цінувати*: ἀξιῶ δὲ μὴ διὰ τοῦτο αὐτῶν (Пл. Φαιδρ. 231 A) *не через це їх ціную*;

β) πωλέω, ὠνέομαι *купувати*, πιπράσκω, ἀγοράζω *продавати*, εἰμί *тиνος κοιτῦвати* тощо: ταύτης τῆς μεγάλης εὐεργεσίας ... δύο δραχμὰς ἐπράξατο (Пл. Горγ. 511 D) *таке велике благодіяння ... вчинив за дві драхми*; δόξα δὲ χρημάτων οὐκ ὠνήτη ('Ισ. 2, 32) *слава не купується за гроші*.

γ) ἀλλάττω, ἀμείβομαι *обмінювати*: χρυσᾶ χαλκείων διαμείβεσθαι νοεῖς (Пл. Συμ. 218 E) *ти гадаєш виміняти золото за мідь*.

Σ До них семантично прирівнюються інші дієслова, якщо вони з'єднуються з словом μισθός в генетиві або якщо вони доміслюються (μισθοῦ ἐργάζονται *встановлено платню*): Εὐρηνοῦς διδάσκει πέντε μῶν (Пл. 'Απ. 20 B) *Евн навчав за п'ять мін*.

§ 197.9. Родовий відмінок *достатку* (*genetivus copiae, γενική τῆς πλησμονῆς*)

Цей генетив залежний від семантики таких слів:

✓ прикметників: πλήρης, μεστός, ἔμπλέως *повний*, πλούσιος *багатий*: ἐνταῦθα ἦν παράδεισος μέγας ἀγρίων θηρίων πλήρης (Ξ. 'Αν. 1, 2, 7) *там був великий сад, повен диких звірів*; δυσκολίας ἔμπλεοι (Пл. Пол. 411 C) *сповнені труднощів*.

✓ дієслів: πληρόω, τίμπλημι *наповнювати*, γέμω *бути наповненим*, εὐπορέω *бути в достатку*: τὰ Ἀναξαγόρου βιβλία γέμει τούτων τῶν λόγων (Пл. Ἀπ. 26 D) *книги Анаксагора наповнені такими думками*.

§197.10. Родовий відмінок нестачі (*genetivus inopiae*, *γενική τῆς στερήσεως*)

Цей родовий відмінок означає позбавлення чогось, нестачу і вживається:

при прикметниках: ἔρημος *пустельний*, πένης *бідний*, ἐπιδεής *потребуючий*, ἐλλιπής *позбавлений*, κενός *порожній*: πένης φίλων (Пл. Ἐπ. 332 с) *бідний на друзів*;

✓ До цієї категорії прикметників можна віднести складені з заперечною часткою ἄ- (ἀν-): ἄπαις *арр'єνων паїдων тої, який не має синів*.

✓ при дієсловах: δέομαι *мати потребу*, στέρομαι, ἀποστερέομαι *бути позбавленим*, στερέω *позбавляти*, ἐρημόω, κενόω *спустошувати*, σπανίζω *мати нестачу*: (ὁ Ἐρωσ) ἡμᾶς ἀλλοτριότητος μὲν κενοῖ, οἰκειότητος δὲ πληροῖ (Пл. Συμ. 197 D), *Ерот нас позбавляє відчуження, зате сповнює близькості*.

§ 197.11. Родовий відмінок провини (*genetivus criminis*, *γενική τῆς ποιηῆς*)

Він називає звинувачення, проступок, провину, тому часто вживаний у термінах судочинства. Родовий відмінок провини поєднується:

✓ з прикметниками ὑπόδικος *засуджений*, ἔνοχος, αἷτιος *винний*, ὑπεύθυνος *відповідальний*: φόνου ὑπόδικος (Дημ. 24, 25) *засуджений за вбивство*;

✓ із дієсловами αἰτιάομαι, γράφομαι, κατηγορέω *звинувачую*, διώκω *переслідую судом*, κρίνω, δικάζω, καταψηφίζομαι *засуджую*, φεύγω, αἰρέω *мене звинувачують*: μή μου κατέιπης πρὸς τοὺς ἄλλους (Пл. Θεαιτ. 143 E) *не звинувачуй мене перед іншими*;

Σ Дієслово τιμάω у значенні *осуджувати* та τιμάομαι *бути осудженим* (у неперехідному і перехідному значеннях) керує давальним відмінком особи і родовим провини: ἴσως ἄν μοι

φυγῆς τιμήσαιτε (Πλ. Ἄπ. 37 C) *однаково я міг бути осудженим за втечу*; ὁ κατηγορος βούλεται θανάτου σοι τιμᾶσθαι (Πл. Горγ. 463 E) *обвинувачувач хоче засудити тебе до смерті*.

§ 197.12. Родовий відмінок часу (*genetivus temporis, γενική τοῦ χρόνου*)

Розрізняють значення родового відмінка часу в різних випадках:

✓ без артикля він набуває адвербіального значення: ἡμέρας *вдень*, νυκτός *вночі*, ἑσπέρας *ввечері*, θέρους *влітку*, χειμῶνος *взимку*: ἐξέλθομεν ἐκ τοῦ δεσμοτηρίου ἑσπέρας (Πл. Φαιδ. 59 D) *ми виїшли з в'язниці увечері*.

✓ артикль надає розділового значення: τῆς ἡμέρας *щоденно*, τοῦ μηνός *щомісяця*, τοῦ ἐνιαυτοῦ *щорічно*: Κῦρος ὑπισχνεῖται τρία ἡμιδαιρεϊκὰ δῶσειν τοῦ μηνός τῷ στρατιώτῃ (Ξ. Ἄν. 1, 3, 21) *Кір обіцяє щомісяця давати (кожному) воїну по три з половиною дарюки*;

✓ з означенням вказує, протягом якого часу щось відбувається: (Πέρσαι) οὐχ ἤξουσι δέκα ἐτῶν (Πл. Νομ. 642 E) *(перси) не придуть упродовж десяти років*.

§ 197.13. Родовий відмінок місця (*genetivus loci, γενική τοῦ τόπου*)

Цей відмінок буває майже виключно в морфологічно деетимологізованих формах прислівників (адвербіалізованих родових відмінках займенників, іменників тощо): ποῦ, οὐ, ὅπου *де*, οὐδαμοῦ *ніде*, πόθεν *звідки*, παντοχοῦ *скрізь*, (ἐμ)προσθε(ν) *попереду*, ὀπισθεν, κατόπισθεν *позаду*, καθύπερθε(ν) *вище*, ἐκατέρωθε(ν), ἀμφοτέρωθε(ν) *з обох боків*: πόθεν, ὦ Σώκρατες, φαίνει; (Πл. Првт. 309 A) *звідки ти з'явився, Сократе?* πολλαχοῦ τῆς γῆς (Πл. Φαιδρ. 11 A) *у багатьох місцях землі*.

§ 198. Родовий відмінок у значенні аблатива

§ 198.1. Родовий відмінок причини (*genetivus causae, γενική τῆς αἰτίας*)

Цей відмінок залежний:

✓ від іменників та прикметників, що означають здатність, фізичну чи душевну властивість: τέλειος τῆς τοῦ πράγματος ἀρετῆς (Пл. Νομ. 643 D) *досконалий у доброчесності вчинків*;

✓ від дієслів, що означають почуття та їх прояв: θαυμάζω, ἄγαμαι διευατῆσαι, μακαρίζω, εὐδαιμονίζω *вважаю щасливим, оіктеїрю співчувати, фθονέω заздрити, ψεύγω дорікати*. Причина почуттів позначається родовим відмінком, а об'єкт, на який вони спрямовані, – знахідним або давальним відмінком: καὶ μὲν δὴ σε ἐν παντὶ τῷ βίῳ εὐδαιμόνισα τοῦ τρόπου (Пл. Крит. 43 B) *впродовж усього твого життя я вважав тебе щасливим через (його) спосіб; μὴ μοι φθονήσῃ τοῦ μαθήματος (Пл. Εὐθυδ. 297 B) *не відмовляй мені в науці*.*

§ 198.2. Родовий відмінок порівняння

(*genetivus comparationis, γενική τῆς παραθέσεως*)

Цей відмінок означає об'єкт, з яким щось зіставляється, над яким вивисується чи якому він підпорядковується.

Родовий відмінок порівняння визначаємо:

✓ при прикметниках і прислівниках у вищому ступені. Порівняння також передається конструкцією із сполучником *ἢ ніж*, за з тим відмінком, у якому стоїть суб'єкт порівняння: οὐ δῆπου σύ γε τοὺς σοὺς δούλους ἢ γαί βελτίους σου, ὅτι ἰσχυρότεροί εἰσιν ἢ σύ (Пл. Горγ. 489 D) *очевидно ж, ти своїх рабів не вважаєш кращими за себе через те, що вони сильніші за тебе; μακροτέρως τῆς ἀπορρήσεως* (Пл. Σοф. 258 C) *більше за відмову*.

Σ Часто родовий відмінок порівняння, виражений словами *λόγου, τοῦ ὄντος, τοῦ δέοντος, τῆς φύσεως, τῆς ἀκούης* рівнозначний виразу *ἢ* з відповідним дієсловом: κρείττόν ἐστι λόγου (= *ἢ ὡς τῷ λόγῳ τις ἂν εἴποι*) *τὸ κάλλος τῆς γυναικός* (Ε. Ἄπ. 3, 11, 1) *краса жінки є сильнішою, ніж хтось міг би це виразити словом; ἐὰν δὲ παραιτέρω τοῦ δέοντος τῇ φιλοσοφίᾳ διατρίψῃ* (Пл. Горγ. 484 C) *якщо ж він займатиметься філософією більше, ніж належить*.

Σ Компаративну конструкцію утворюють сполучники *ἀντί і πρό* з родовим і *παρά* із знахідним відмінком: *μηδὲν περὶ*

πλείονος ποιού πρὸ τοῦ δικαίου (Πλ. Πρωτ. 311 C) *ніщо не вважаєш ціннішим за справедливість*.

✓ при прикметниках просторово-часових та субординативних ознак ἕτερος *другий*, ἄλλος *інший*, προτεραίος *раніший*, ὑστεραίος *пізніший*, κύριος *спроможний*, ἐγκρατής *наділений владою*, ἀκρατής *безсилий*, κατήκους *покірний*, διπλάσιος *вдвічі більший*: ἕτερον τὸ ἦδὺ τοῦ ἀγαθοῦ (Πλ. Γοργ. 500 D) *радість від добра є іншою*;

✓ при дієсловах ἄρχω, βασιλεύω, τυραννεύω, δυναστεύω *владарювати, управляти*, ἡγήομαι, ἡγεμονεύω *очолювати*, προέχω, περιείμι, περιγίγνομαι, ὑπερέχω, πρωτεύω *перевищувати*, *бути першим*, ἠττάομαι, ἐλαττόομαι, μειόομαι, ὑστερέω *бути слабшим, уступати*, προτιμάω, προτίθημι, προαιρέομαι *віддавати перевагу* тощо: χρή προτιθέμαι παντός λόγου τὸ πεφυκὸς προοίμιον (Πл. Νομ. 723 C) *потрібно, щоб усякій промові передував відповідний вступ*; οἱ γὰρ τοῦ Ἡρακλείτου ἑταῖροι χορηγοῦσι τούτου τοῦ λόγου μάλα ἐρρωμένως (Πл. Θεαιτ. 179 D) *бо друзі Геракліта дуже рішуче керують хором прихильників цього вчення*.

Значення домінування чи підпорядковування передають предикативні іменники, похідні від дієслів із цією семантикою: ἡ τύχη πάντων κυρία ἐστίν *доля є володаркою всіх*; ἑαυτοῦ ὢν ἀκράτωρ ἄλλων ἐπιχειρεῖ ἄρχειν (Πл. Пол. 579 C) *будучи безсилим перед самим собою, він намагається управляти іншими*.

§ 198.3. Родовий відмінок віддалення (*genetivus separationis, γενική του χωρισμοῦ*)

Родовий відмінок віддалення ставиться:

при дієсловах:

α) χωρίζω, ἀποκρίνω, διέχω, ἀπέχω, ἄπειμι, ἀφήμι, ἀφίεμαι, ἀπαλάττω, ὑφίεμαι *віддаляти(ся), відділяти(ся)*; ἀπέχομαι, φείδομαι *утримуватись, уцадити*; εἴργω, ἐμποδῶν εἶμι, ἀποκωλύω, καταλύω *заважати, відхиляти*; λύω, ἀπολύω, ἐλευθερώω *звільняти, позбавляти*: ἀπέιχον ἀλλήλων παρασάγγην (Ε. Ἄν. 2, 4, 10) *вони віддалились одні від одних на парасанг*; ἡ τῶν καπήλων τέχνη τῆς τῶν αὐτοπολῶν διώρισταί τεχνης (Πл. Пол. 260 C) *ремесло торгівців відрізняється від заняття тих, хто продає свої витвори*.

β) ἄρχω, ἄρχομαι *починати*, λήγω, παύω, καταπαύω, ἀποτρέπω *закінчувати*: ἦδε ἡ ἡμέρα μεγάλων κακῶν ἄρξει (Θ. 4, 21) *цеї день розпочнеться з великих нещасть*.

при прислівниках і прийменниках: ἄνευ, χωρίς без, κριμ, λάθρα, κρύφα *таємно, δίχα окремо*: λάθρα μητρὸς καὶ πατρὸς (Σοφ. Οἰδ.Τ. 787) *таємно від матері та батька*.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ, VIII, 25-28

Καὶ γὰρ δοκεῖ μοι ὁ μὲν τῷ εἶδει τὸν νοῦν προσέχων μεμισθωμένῳ χῶρον εἰκέειναι. οὐ γὰρ ὅπως πλείονος ἄξιος γένηται ἐπιμελείται, ἀλλ' ὅπως αὐτὸς ὅτι πλείστα ὠραία καρπώσεται. ὁ δὲ φιλίας ἐφιέμενος μᾶλλον εἰσκει τῷ τὸν οἰκείον ἀγρὸν κεκτημένῳ· πάντοθεν γοῦν φέρων ὅ τι ἂν δύνηται πλείονος ἄξιον ποιεῖ τὸν ἐρώμενον. καὶ μὴν καὶ τῶν παιδικῶν ὅς μὲν ἂν εἰδῆ ὅτι ὁ τοῦ εἶδους ἐπαρκῶν ἄρξει τοῦ ἐραστοῦ, εἰκὸς αὐτὸν τᾶλλα ῥαδιουργεῖν· ὅς δ' ἂν γινώσκῃ ὅτι ἂν μὴ καλὸς κάγαθος ἦ, οὐ καθέξει τὴν φιλίαν, τοῦτον προσήκει μᾶλλον ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι. μέγιστον δ' ἀγαθὸν τῷ ὀρεγομένῳ φίλον ἀγαθὸν ποιήσασθαι, ὅτι ἀνάγκη καὶ αὐτὸν ἀσκεῖν ἀρετὴν. ἐπιθυμῶ δέ σοι, ἕφη, ὦ Καλλία, καὶ μυθολογῆσαι ὡς οὐ μόνον ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ θεοὶ καὶ ἥρωες τὴν τῆς ψυχῆς φιλίαν περὶ πλείονος ἢ τὴν τοῦ σώματος χρῆσιν ποιοῦνται.

§ 199. Давальний відмінок у власній функції

Давальний відмінок об'єднує функції власне датива, а також індоєвропейського інструментала і локатива, що злились з ним (морфологічно та семантично його розширили).

Власне давальний відмінок означає особу чи предмет, на яку переноситься дія дієслова чи для якої щось існує чи відбувається.

Давальний відмінок виступає як непрямий додаток при перехідних і неперехідних дієсловах, прислівниках, прикметниках і зрідка іменниках.

Давальним відмінком керують дієслова із значенням:

✓ *δίδωμι давати, δωρέω дарувати, λέγω казати, παραινώ переконувати, δηλώω, δείκνυμι виявляти, ἐπιτάττω, προσταύτω, παραγγέλλω наказувати* та їх синоніми. Ці дієслова вимагають однаковою мірою прямого додатка в знахідному відмінку: ὁ Κῦρος ἀπέπεμπε τοὺς γιγνομένους δασμοὺς βασιλεῖ (Ξ. Ἄν. 1, 1, 8) *Кір відправляв зібрані податки цареві;*

Σ Дієслово μεταδίδωμι *передавати, наділяти* керує давальним і родовим розділовим відмінками: μεταδίδωμι τῷ βουλομένῳ τοῦ ἐν τῇ ψυχῇ πλοῦτου (Ξ. Συμ. 4, 43) *я передаю тому, хто бажає, духовне багатство.*

✓ *приязних чи ворожих стосунків: ὀργίζομαι, ἀγανακτέω, χαλεπαίνω, θυμέομαι гніватись, бути роздратованим; εὐνοέω, χαρίζομαι радити, бути прихильним; φθονέω заздрити, ἐπιβουλεύω мати злі наміри; ὀνειδίζω, ἐπιτιμάω, λοιδορέομαι, μέμφομαι осуджувати, зневажати; ἀπειλέω погрожувати; ἐναντιόομαι, ἀνθίσταμαι, ἀντιπράττω протистояти, чинити опір* та інші, складені з префіксом ἀντί: Ἐρωτι οὐδ' Ἄρης ἀνθίσταται проті Ероті навіть Арес не повстає; τὰ ἐς ἀρετὴν ἠναντιώμεθα τοῖς πολλοῖς (Θ. 2, 40) *своїм прагненням чеснот ми протистояли багатьом;*

✓ *ἀρέσκω, ἀνδάνω подобатися, μέλω турбуватися, ἕοικα бути подібним, прийнятним: θυσίαι καὶ ἑορταὶ πᾶσιν μέλουσι (Πл. Νομ.*

835 E) вони всі турбуються про жертвоприношення і свята; ἔοικεν νέω πάντι (Пл. Νομ. 879 C) він схожий на кожного юнака.

✓ βοηθέω, ἀμύνω, ἀρήγω, ἐπικουρέω, ἐπαρκέω, τιμωρέω *допомагати*: ἤκομεν Εὐβοεῖσιν βεβοηθηκότες (Дем. 1, 8) ми прибули допомогти беотійцям; τῷ ἐθέλοντι τιμωρεῖν ὑπὲρ τῶν νόμων (Пл. Νομ. 907 E) бажаючому відплатити згідно із законами;

✓ πείθομαι, ὑπηρετέω, δουλεύω, ὑπέικω *підкорятися*; ἀκολουθέω, ἔπομαι *слідувати*: πείθομαι δὲ μᾶλλον τῷ θεῷ ἢ ὑμῖν (Пл. Ἀп. 29 B) я скорятимусь більше богові, ніж вам; προσήκει ἀκολουθεῖν τῷ ἡγουμένῳ (Пл. Пол. 374 C) потрібно слідувати за керівником;

✓ ἀπαντάω, πελάζω, πλησιάζω, πρόσειμι, ἐντυγχάνω, ἐπιτυγχάνω *зустрічати(ся)*: ὅμοιον ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει (Пл. Συμ. 195 B) подібне завжди тягнеться до подібного.

З давальним відмінком поєднуються прикметники із семантикою, спорідненою значенню наведених дієслів: εὖνους *прихильний*, δύσνους, κακόνους *недоброзичливий*, εὐπειθής, ὑπήκοος *покірний*, ἀπαθής *байдужий*, ἐνάντιος, ἐχθρός *ворожий*, φίλος *дружній* і т. п. та похідні від них прислівники: ἐκέλευε σε ἐὰ ποιεῖν ὅτι ἂν βούλη, ἴν' αὐτῇ μακάριος ᾦς (Пл. Λυσ. 208 D) вона дозволяє тобі робити, що захочеш, щоб ти був з нею щасливим; τὰ τούτοις ἐφεξῆς ἡμῖν λεκτέον (Пл. Τιμ. 30 C) ми повинні сказати про наступне, пов'язане з цим.

Σ Багато з цих прикметників, виступаючи в значенні іменників, поєднуються з родовим відмінком власника: Μένων ἦν φίλος Ἀριαίου (Е. Ἀν. 1, 8, 5) Менон був другом Арієя.

Σ Іменники, похідні від цих дієслів і прикметників, часом теж поєднуються з давальним відмінком: ἐχηρμάτισε περὶ φιλίας τοῖς Ἀθηναίοις (Θ. 5, 5) він розпочав переговори з афінянами про дружбу.

§ 199.1. Давальний відмінок інтересу

(*dativus commodi vel incommodi, δοτικὴ χαριστικὴ ἢ ἀντιχαριστικὴ*)

Давальний відмінок інтересу означає особу, на користь або на шкоду якій відбувається дія чи існує стан, виражений дієсловами або спорідненими іменниками: δίδωμι, δωρέω *давати, дарувати*,

διανέμω, νέμω *dilimiti, наділяти, πιστεύω довіряти, εὐχομαι, πονέω бажати, співчувати: τὴν τοῦ θεοῦ δόσιν ὑμῖν* (Пл. Ἀп. 30 D) *дар бо-гів для вас; οἶος ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῇ πόλει δεδόσθαι* (Пл. Ἀп. 31 A) *який даний богами для міста; ὧν γ' ὁ παῖς εὐχεται ἑαυτῷ γίγνεσθαι, πολλὰ ὁ πατήρ ἀπέυξαιτ' ἂν τοῖς θεοῖς μηδαμῶς κατὰ τὰς τοῦ υἱέος εὐχὰς γίγνεσθαι* (Пл. Νομ. 687 D) *багато з того, про що просить син для себе самого, батько міг би відмолити у богів, щоб нічого з прохань сина не здійснилося.*

§ 199.2. Давальний відмінок почуття (*dativus ethicus, δοτική ἠθική*)

Цей відмінок визначає особу, яка відчуває чи виражає певні емоції: *ὅταν αὐτοῖς ἐξαμαρτάνωσι τι οἱ υἱεῖς* (Пл. Σοφ. 230 A) *коли, на жаль, для них помиляються в чомусь сини; καὶ μοι μὴ θυρυβήσητε* (Пл. Ἀп. 20 E) *і не бійтеся мені.*

Σ З давальним відмінком почуття інколи поєднуються дієприкметники, які перекладаються іменниками, що називають вид почуттів: *ἀσμένῳ для радості, βουλομένῳ за бажанням, ἠδομένῳ для втіхи, ἀχθομένῳ для зневаги: ἀλλ' ὅρα, εἰ σοι βουλομένῳ, ἃ λέγω* (Пл. Пол. 358 D) *але поглянь, якщо хочеш, на те, що я скажу; ἀσμένοις τοῖς ἀνθρώποις τὸ φῶς ἐγίγνετο* (Пл. Κρατ. 418 D) *світло з'явилося на радість людям.*

§ 199.3. Давальний відмінок співвідношення (*dativus correlationis, δοτική τῆς συναναφοράς*)

Такий відмінок називає особу, по відношенню до якої щось є співмірним, зіставляється в просторі й часі. У давальному відмінку співвідношення виступають переважно дієприкметники для уточнення часу чи місця: *ἀποροῦντι δὲ αὐτῷ ἔρχεται Προμηθεύς* (Пл. Прот. 321 C) *коли він був у безвиході, з'явився Прометей; ἐπανάλωμεν εἰ σοι ἠδομένῳ ἐστιν* (Пл. Φαιδ. 78 B) *повернімося, якщо тобі це приємно.*

Σ Цей відмінок зустрічаємо в еліптичних зворотах, де домислюються слова *вважати, здаватися: ὡς πληθεῖ οὐ τὰ τοιάδε μέγιστα* (scil. ἐστιν) (Пл. Пол. 389 D) *головним чином, це полягає не в тому; οὐ γὰρ ὁ Ζεὺς αὐτὸς ἄδει καὶ καθαρίζει τοῖς ποιηταῖς* ('Αριστ. Ἀθ. 8, 4) *бо не сам Зевс співає і грає на кіфарі, як гадають поети.*

§ 199.4. Давальний відмінок приналежності
(*dativus possessivus, δοτική κτητική ἢ τῆς χρήσεως*)

Цей відмінок поєднується лише з назвами осіб залежно від дієслів εἶμί, ὑπάρχω, πέφυκα, γίγνομαι *бути, існувати*: μηδὲν πλέον αὐτῷ γένηται (Пл. Сум. 222 D) *нехай нічого більше у нього не буде*; γέγονέ μοι διδάσκαλος (Пл. Лах. 186 B) *я мав учителя*.

§ 199.5. Давальний відмінок виконавця
(*dativus auctoris, δοτική τοῦ ἐνεργούντος προσώπου*)

Давальний відмінок виконавця вказує на діючу особу в конструкціях:

з дієслівними прикметниками на -τέος, -τός у якості предикативів: οὐ πάνυ ἡμῖν οὕτω φροντιστέον τί ἐροῦσιν οἱ πολλοὶ ἡμᾶς (Пл. Крит. 48 A) *не дуже нам потрібно перейматися тим, що про нас скаже більшість*;

з дієсловами в пасивному стані в perfectum, plusquamperfectum чи futurum III замість звичної конструкції genetivus auctoris: ταῦτα Θεμιστογένει τῷ Συρακουσίῳ γέγραπται (Ξ. Ἑλλ. 3, 2, 1) *це написав Фемістоген, сиракузець*.

§ 200. Давальний відмінок у значенні інструментального

§ 200.1. Давальний відмінок супроводу
(*dativus comitativus, δοτική τῆς συνοδείας*)

У цьому відмінку здебільшого виступають займенник αὐτός та дієприкметники, які не відносяться до жодного іменника чи дієслова: ἵππεύς τις προσήλαυεν ἰδρῶντι τῷ ἵππῳ (Ξ. Ἑλλ. 4, 5, 7) *наблизився якийсь вершник на спіннілому коні*.

Давальним відмінком користуються для позначення військових сил, які супроводжують полководця: οἱ Ἀθηναῖοι ἦλθον ναυσὶ τριάκοντα καὶ ἑξακοσίοις ὀπλίταις (Θ. 4, 7) *Афіняни прибули на тридцяти човнах з шістьмастами гоплітами*.

§ 200.2. Давальний відмінок спільноти
(*dativus sociativus, δοτική τῆς κοινωνίας*)

Давальний відмінок спільноти знаходиться в тісному зв'язку з певними дієсловами, прикметниками і прислівниками як необхідне

доповнення, розкриття і логічне завершення їх смислу. В латинській мові в подібних випадках маємо ablativus з cum або без cum (ablativus sociativus).

Цей відмінок творить синтаксичну та логічну єдність:

✓ із перехідними дієсловами, які одночасно ще мають прямий додаток у знахідному відмінку: μίγνυμι, κεράννυμι *змішувати*; ἰσόω, ὁμοίω, εἰκάζω, ἕοικα *порівнювати, уподібнювати*: φιλοσόφῳ ἕοικας, ὦ νεανίσκε (Ξ.) *ти подібний до філософа, юначе*; κεραννύντες ἡδονὴν φθόνῳ, λύπη τὴν ἡδονὴν *ξυγκεράννυμι* (Пл. Фил. 50 А) *змішуючи насолоду із заздрістю, домішуємо до насолоди смуток*;

✓ з неперехідними дієсловами: ὁμιλέω, σύνειμι, ἐπιμείγνυμι, διαλέγομαι, χράομαι, συγγίγνομαι *спілкуватись, знатись, обходуватись*: οἱ βάρβαροι διαλεχθέντες ἀλλήλοις ἀπήλθον (Ξ. 'Αν. 2, 5, 42) *варвари, розмовляючи поміж собою, відійшли*; τὸ ἕτερον τῷ ἑτέρῳ πρέπον τε εἶναι καὶ ἀρμόττειν (Пл. Горγ. 503 Ε) *потрібно, щоб одне відповідало іншому і належно поєднувалось*.

Σ До цієї групи дієслів долучаються звороти: εἰς λόγους ἔρχομαί (ἀφικνοῦμαι) *τινι приходити для розмови з кимось*; διὰ φιλίας ἔρχομαί *τινι приходити для розмови як друг*: βουλόμεθα αὐτοῖς διὰ φιλίας ἰέναι (Ξ. 'Αν. 3, 2, 8) *ми хочемо прийти, щоб порозмовляти як друзі*.

✓ ὁμογνωμονέω, συναδικέω, συμπράττω, ὁμολογέω, συμφωνέω *погоджуватись* та, в цілому, всі інші дієслова, складені з префіксами ὁμο-, συν-, які акцентують на зв'язку, зближенні, узгодженні; ἀμιλλάομαι *змагатись*, ἀγωνίζομαι *боротись*, ναυμαχέω, πολεμέω *воювати*, ἐρίζω, στασιάζω, ἀμφισβητέω, δικάζομαι, ἀντιποιέομαι, διαφέρομαι *сперечатись*, διαλάττομαι *примирятись*, σπένδομαι *укладати угоду*: ἀμφισβητοῦσι μὲν οἱ φίλοι τοῖς φίλοις, ἐρίζουσι δὲ οἱ διάφοροί τε καὶ ἐχθροὶ ἀλλήλοις (Пл. Прот. 337 В) *друзі з друзями не погоджуються, а супротивники й вороги сваряться поміж собою*.

Прикметники, які вимагають давального відмінка спільноти, семантично споріднені з вище розглянутими групами дієслів: ὁμοιος, ἴσος *рівний*, ὁμώνυμος *однойменний*, συγγενής, συμφυής *споріднений*, κοινός *спільний*, φίλος *дружній*, ἡδύς *приємний*, ἄπιστος *невірний*,

ένάντιος, ἐχθρός, πολέμιος, *ворожий*, ἀηδής *неприемный*, χαλεπός *важкий*: ἡδυνή ἄμικτος φρονήσει (Πλ. Φιλ. 61 C) *насолода не поєднується з розсудливістю*.

Зрідка з давальним поєднуються іменники, похідні від дієслів і прикметників, що вимагають давального спільноти: τοιαύτη ἡ κοινωνία γυναικῶν καὶ παίδων τοῖς φύλαξι (Πλ. Πολ. 461 E) *такою є спільність жінок і дітей у сторожів*; ὁμοιώτης ἑαυτῷ (Πλ. Φαιδ. 109 A) *подібність самому собі*.

§ 200.3. Давальний відмінок зняряддя (*dativus instrumenti, δοτική τοῦ ὀργάνου*)

Цей відмінок вживається на позначення зняряддя чи засобів, за допомогою яких відбувається дія: οὐ τῷ ἀριθμῷ τὰ πολλὰ κρίνεται, ἀλλὰ πρὸς τὰς χρήσεις (Ξ. Ίερ. 4, 8) *багато що визначається не кількістю, а корисністю*; ἡ ψυχὴ τρέφεται μαθήμασι *душа годується науками*.

Звичайно давальний відмінок зняряддя бачимо при дієсловах:

✓ *κολάζω, τιμωρέομαι, ζημιόω карати, мстити*: τὸν μὴ πειθόμενον ἀτιμίαις τε καὶ χρήμασι κολάζουσι (Πλ. Πολ. 422 A) *непокірною карують зневагою і штрафом*;

✓ *τεκμαίρομαι, εἰκάζω, κρίνω, γιγνώσκω судити, пізнавати*: δεῖ τὰ μέλλοντα τοῖς γεγενημένοις τεκμαίρεσθαι (Ίσ. 14, 141) *майбутнє потрібно визначати за минулим*.

§ 200.4. Давальний відмінок способу дії (*dativus modi, δοτική τοῦ τρόπου*)

Цей датив виражає обставину способу дії; він, по суті, адвербіалізується і вживається без артикля: δημοσίᾳ *публічно*, κοινῇ *спільно*, ἰδίᾳ *приватно*, περὶ *пішки*, βίᾳ *силою*, δόλῳ *хитрістю*, δίκῃ *справедливо*, σιγῇ *мовчки*, λόγῳ *на словах*, ἔργῳ *на ділі*, σπουδῇ *старанно*, τῷ ὄντι *дійсно*, ταύτῃ, ἢ *таким чином*: μὴ θεῖν δρομῶ, ἀλλ' ἐν τάξει ἔπεσθαι (Ξ. Ἄν. 1, 7, 19) *не бігцем, а йти шеренгою*.

Інші іменники в якості давального відмінка способу виступають лише в сполученні з прикметниками, займенниками: τοῦτῳ τῷ τρόπῳ οἱ Ἀθηναῖοι ἐτείχισαν τὴν πόλιν (Θ. 1, 93) *таким чином афіняни, змівши мур, укріпили місто*.

Давальний відмінок способу зустрічаємо в повністю адвербіалізованих формах займенників жіночого роду, до яких домислюється іменник *ὁδῶ* *шляхом*, *чином*: ὅπῃ, πῇ *куди? де? як?*, ταύτῃ, τῆδε, ἐκεῖνῃ *туди, тут, там*, ἄλλῃ *іншим шляхом*, πάντῃ *скрізь*, παντάπασιν *цілком*: οὕτω τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας πορευόμενοι, οἱ μὲν τῇ ὁδῶ κατὰ τοὺς γηλόφους (Е. ᾿Αν. 3, 4, 30) *таким чином вони йшли решту дня, одні – йдучи пагорбами*.

§ 200.5. Давальний відмінок міри (*dativus mensurae, δοτικὴ τοῦ τρόπου*)

Давальний відмінок міри виступає:

✓ при прикметниках і прислівниках з компаративним значенням: πολλῶ, μακρῶ *набагато*, ὀλίγῳ, μικρῶ *не багато*, τοσοῦτῳ *настільки*, ὅσῳ *наскільки*, ὅσῳ – τοσοῦτῳ *чим–тим*: τοσοῦτῳ ἥδιον ζῶ, ὅσῳ πλείῳ κέκτημαι – мені настільки приємніше жити, настільки більшим (багат-ством) я володію; εἴ τε μὴ ὅσῳ μείζῳ, τοσοῦτῳ χαλεπώτερα (Пл. Крит. 46 В) *чи не настільки більше, настільки важче*;

✓ у зворотах з прийменником про́ *раніше* (з gen.), μετὰ *після* (з dat.): δέκα ἔτεσι про τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας (Пл. Νομ. 698 С) *за десять років до битви при Саламіні*.

§ 200.6. Давальний відмінок причини (*dativus causae, δοτικὴ τῆς αἰτίας*)

Цим відмінком визначається внутрішня причина, спонукання чи привід: φιλίᾳ з *дружби*, ἔχθρᾳ з *ворожнечі*, ἀνάγκῃ з *необхідності*, ἀγνοίᾳ з *незнання*, λιμῶ з *голоду*, δειλίᾳ, φόβῳ з *страху* тощо: τὴν γραφὴν ὑβρεῖ καὶ ἀκολασίᾳ καὶ νεότητι ἐγράψατο (Пл. ᾿Αп. 26 Е) *він подав позов через зарозумілість і свавілля, й молодість*.

Часто давальний відмінок причини поєднується з дієсловами, що означають почуття, душевний стан: χαίρω, ἠδομαι *радіти*, ἄχθομαι, ὀργίζομαι, χαλεπαίνω *сердитися, гніватися*, αἰσχύνομαι *соромитися*, ἀγάλλομαι, ἐπαίρέω *гордитися, пишатися*, ἀθυμέω *бути нерішучим*, λύπομαι, χαλεπῶς (βαρέως) φέρω *сумувати, важко переносити*: ταῖς μεγίσταις ἡδοναῖς χαίροις ἂν (Пл. Φιλ. 21 В) *ти радів би від великого*

задоволення; χρήμασι ἔπαιρόμενος (Пл. Νομ. 716 А) *пишаються статками*.

§ 200.7. Давальний відмінок відношення (*dativus relationis, δοτική ἀναφοράς*)

Цей відмінок має те саме значення, що й знахідний відношення, але вживається значно рідше: φύσει *за природою*, γένει *за родом*, ὀνόματι *на ім'я*, ἀριθμῷ *числом* тощо: συγγενεῖς ἔστε φύσει, οὐ νόμῳ (Пл. Прот. 337 С) *будьте спорідненими за природою – не за законом*.

§ 201. Давальний відмінок у значенні локатива

§ 201.1. Давальний відмінок місця (*dativus loci, δοτική τοῦ τόπου*)

Локативний датив вживається на позначення місця при відповіді на запитання *де?* При назвах міст частіше виступає ἐν з *dativus*: ἐν Μαραθῶνι, ἐν Ἐλευσίῃ. Давні локативи можна впізнати в адвербіальних формах: κύκλῳ *навкруг*, ἀριστερᾶ *ліворуч*, δεξιᾶ *праворуч*, τῆδε, ταύτῃ, ἢ *тут*, οἴκοι *вдома*, πῆ, ὅπῃ ἢ *де*, ποῖ *куди*: τὰ τρόπαια τὰ τε Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι καὶ Πλαταιαῖς (Пл. Μενεξ. 245 А) *пам'ятники перемог при Марафоні, Саламіні, Платеях*.

§ 201.2. Давальний відмінок часу (*dativus temporis, δοτική τοῦ χρόνου*)

Темпоральний датив часу відповідає на запитання *коли?*, якщо поєднується з означенням, вказує на точно визначений час: ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ *цього дня*, τῇ προτεραίᾳ (ἡμέρᾳ) *попереднього дня*, *вчора*, τῇ ὑστεραίᾳ (ἡμέρᾳ) *наступного дня*, τῇ ἐπιούσῃ νυκτί *цієї ночі* тощо.

Якщо давальний відмінок часу не має при собі означення, то він виступає з прийменником ἐν: ἐν ἡμέρᾳ *вдень*, ἐν νυκτί *вночі*, ἐν τούτῳ *тим часом*, ἐν ᾧ *поки*, ἐν καιρῷ *вчасно*: ὀλίγῳ χρόνῳ (Пл. Εὐθυδ. 303 D) *небагато часу*.

На позначення свят вживається давальний часу без прийменника: Παναθηναίοις, Διονυσίοις, Ἐλευσινίοις: ἐπακούσαντες πάντων χορῶν περιθέουσι τοῖς Διονυσίοις (Пл. Пол. 475 D) *заслухавшись усіляких співів, вони кружляли під час Діонісії*.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ 1, 3-4

Αὐτίκα γὰρ περὶ τεκνοποιίας, ἵνα ἐξ ἀρχῆς ἄρξωμαι, οἱ μὲν ἄλλοι τὰς μελλούσας τίκτειν καὶ καλῶς δοκούσας κόρας παιδεύεσθαι καὶ σίτῳ ἢ ἀνυστὸν μετριωτάτῳ τρέφουσι καὶ ὄψῳ ἢ δυνατὸν μικροτάτῳ οἴνου γε μὴν ἢ πάμπαν ἀπεχομένας ἢ ὕδαρὶ χρωμένας διάγουσιν. ὥσπερ δὲ οἱ πολλοὶ τῶν τὰς τέχνας ἔχόντων ἐδραῖοί εἰσιν, οὕτω καὶ τὰς κόρας οἱ ἄλλοι Ἑλληνες ἠρεμιζούσας ἐριουργεῖν ἀξιούσι. τὰς μὲν οὖν οὕτω τρεφομένας πῶς χρή προσδοκῆσαι μεγαλείον ἢ τι γεννῆσαι; ὁ δὲ Λυκοῦργος ἐσθῆτας μὲν καὶ τὰς δούλας παρέχειν ἱκανὰς ἠγήσατο εἶναι, ταῖς δ' ἐλευθέραις μέγιστον νομίσας εἶναι τὴν τεκνοποιίαν πρῶτον μὲν σωμασκεῖν ἕταξεν οὐδὲν ἦττον τὸ θῆλυ τοῦ ἄρρενος φύλου· ἕπειτα δὲ δρόμου καὶ ἰσχύος, ὥσπερ καὶ τοῖς ἀνδρασιν, οὕτω καὶ ταῖς θηλείαις ἀγῶνας πρὸς ἀλλήλας ἐποίησε, νομίζων ἐξ ἀμφοτέρων ἰσχυρῶν καὶ τὰ ἔκγονα ἐρρώμενέστερα γίγνεσθαι.

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ЗАЙМЕННИКІВ

ЛЕКЦІЯ 43

§ 202. Займенники (*pronomina, ἀντωνυμῖαι*)

§ 202.1. Особові займенники (*personalia, προσωπικά*)

Називний відмінок особових займенників (ἐγώ, σύ, ἡμεῖς, ὑμεῖς) вживається для емпатичного підсилення логічного наголосу на ньому, головним чином, при протиставленні: *σύ μὲν παιδείας ἐπιθυμείς, ἐγὼ δὲ παιδεύειν ἄλλους ἐπιχειρῶ* (Іс. 1, 3) *ти потребуєш виховання, я ж беруся виховувати інших*.

У непрямих відмінках у 1-й та 2-й особі однини використовуються:

✓ в нейтральному мовному потоці, без емфази – енклітики *μοῦ, μοί, μέ, σοῦ, σοί, σέ;*

✓ для емфази – завжди наголошені форми *ἐμοῦ, ἐμοί, ἐμέ* та акцентовані форми *σοῦ, σοί, σέ*.

Функції 3-ї особи виконують вказівні займенники *οὗτος, ἐκεῖνος, ὅδε*, у непрямих відмінках – *αὐτός*: *οὔτοι μὲν, ὦ Κλέαρχε, ἄλλος ἄλλα λέγει, σύ δ' ἡμῖν εἰπέ τί λέγεις;* (Ξ. Ἀν. 4, 2, 11) *вони один одне, інший що-інше кажуть, ти ж нам скажи, що кажеш ти?*

§ 202.2. Займенник *αὐτός*

Займенник *αὐτός* може набувати різних значень:

✓ *сам* (= лат. *ipse*) у формально предикативному положенні з іменником або займенником: *τί ποτ' ἐστὶν αὐτὸ ἢ ἀρετή* (Пл. Прот. 360 E) *що таки це є – добродієність*.

✓ у непрямих відмінках для заміщення відсутніх форм особових займенників в 3-й особі, здебільшого, щоб уникнути повтору уже відомого чи вище згаданого імені: (*Δαρείος*) *Κῦρον μεταπέμπται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἧς αὐτὸν (Κῦρον) σατράπην ἐποίησε* (Ξ.

Ἄν. 1, 1, 2) (Дарій) *прикликає Кіра з провінції, сатрапом над якою його настановив;*

✓ в атрибутивному положенні – означає *той самий* (= лат. idem): τὴν Ἀττικὴν ἄνθρωποι ὥκουν οἱ αὐτοὶ αἰεὶ (Θ. 1, 5) *Аттику завжди заселяли ті самі люди.*

§ 202.3. Зворотні займенники (*reflexiva, αὐτοπαθείς*)

Зворотні займенники 1-ї і 2-ї особи вживаються, якщо вони відносяться до підмета цього речення, як його безпосередня зворотна частина: πείθω ἑμαυτὸν *я переконую себе самого, γνώθι σαυτὸν* *пізнай себе самого.*

Зворотні займенники 3-ї особи відносяться:

✓ до підмета того самого речення (аналогічно звичайному займеннику 1-ї і 2-ї особи) як безпосередньо зворотний займенник (pronomen reflexivum directum, ἡ ἄμεσος καὶ εὐθεία ἀντωνυμία): ὁ σοφὸς ἐν ἑαυτῷ περιφέρει τὴν οὐσίαν *мудрий носить скорб у собі самому; γνώθι σεαυτὸν* (Пл. Прот. 343 В) *пізнай самого себе.*

✓ у синтаксичній конструкції з інфінітивом або дієприкметником залежні не від її підмета, а від підмета головного речення як непрямий зворотний займенник: ὁ Ὀρέστης ἔπεισεν Ἀθηναίους κατάγειν ἑαυτὸν (Θ. 1, 111) *Орест переконав афінян його вигнати δεῖ ἡμᾶς ἐρέσθαι ἑαυτούς* (Пл. Φαιδ. 78 В) *потрібно, щоб ми запитали самих себе.*

Σ Для підсилення зворотного відношення додається займенник αὐτός: πεποίηκα ἑμὲ τὰ νῦν αὐτὸν ἑμαυτῷ ἐπιπλήττειν (Пл. Νομ. 805 В) *я вчинив таке, що зараз сам собі дорікаю.*

Σ Зворотні займенники можуть поєднуватися зі взаємним займенником: ἀμφισβητοῦμεν ἀλλήλοις τε καὶ ἡμῖν αὐτοῖς (Пл. Φαιδρ. 263 Α) *ми суперечимо одні одним і самі собі.*

§ 202.4. Присвійні займенники (*possessiva, κτητικάί*)

Присвійні займенники 1-ї і 2-ї особи вживаються, коли присвійне відношення виражається емпатично; в іншому випадку присвійність

передається родовим відмінком особових займенників: ἐγὼ τὸ δὲ δὴ ἐμόν τε καὶ τῆς ἐμῆς τέχνης σιγῶ (Пл. Θεαιτ. 161 E) *я мовчу вже ж про свою науку і своє мистецтво*; τὴν σιγὴν σου συγχώρησιν θήσω *твое мовчання я вважатиму за згоду*.

Присвійний займенник може еліптично пропускатись, якщо присвійне відношення зрозуміле з контексту: σφόδρα φιλεῖ σε ὁ πατήρ (= ὁ πατήρ σου) καὶ μήτηρ (= ἡ μήτηρ σου) *тебе дуже люблять (твої) батько й матір*.

- Σ У присвійному значенні іноді може виступати давальний відмінок особових займенників: πρὸς τὴν νέαν ἡμῖν πόλιν (Пл. Пол. 431 B) *для нової нашої держави*.

§ 202.5. Вказівні займенники (*demonstrativa, δεκτικά*)

Вказівний займенник ὄδε вказує на близький (найближчий) у часі й просторі об'єкт з відтінком *ось цей* (= лат. hic): ἦδε ἡ ἡμέρα (= ἡ παρούσα ἡμέρα) *цей (нинішній) день*; ἐγὼ τε καὶ ὁ Μελησίας ὄδε (Пл. Λαχ. 178 A) *я і ось цей Мелесій*.

- Σ Займенник ὄδε може заступати місце особового займенника ἐγὼ: τῷδε τῷ σῷ δημότῃ (= ἐμοί) (Пл. Λαχ. 180 E) *(мені), твоєму співгромадянину*.

У розповіді займенники οὗτος і ἐκεῖνος відносяться до попереднього матеріалу, тоді як займенник ὄδε часто пов'язаний з наступним викладом: ταῦτα μὲν δὴ σὺ λέγεις, παρ' ἡμῶν δ' ἀπάγγειλε τάδε *ти кажеш це (= уже висловлене), а від нас сповісти такий наказ (= далі роз'яснюване)*; ἠρόμην ὅπου αὐτὸς εἶη· οὗτος, ἔφη, ὀπισθεν προσέρχεται (Пл. Пол. 327 B) *я запитав, де він; та ось той підходить іззаду*; υἱὸς ὑπὸ τῷ πατρὶ τεθαμμένος ἐν τοῖς ἐκείνου ἦρεσιν (Пл. Пол. 558 D) *син вихований батьком у його звичаях*.

- Σ Сполучення καὶ οὗτος часто має підсилювальне значення і (*найдужче*) *цей*: οὐ προσέχεις τὸν νοῦν καὶ ταῦτα σοφὸς ὢν (Пл. Горγ. 508 A) *ти, будучи розумним, не звертаєш уваги саме на це*.

Займенники τοιοῦτος і τοιοῦσδε *такий*, τηλικούτος і τηλικόσδε *такого віку, такої величини* приймають артикль атрибутивно або виступають без артикля: οὕτω μεγάλην πόλιν οὐ ῥαδίως εὐρήσεις, δοκούσας δὲ πολλὰς καὶ πολλαπλασίας τῆς τηλικαύτης (Пл. Пол. 423 А) *таку велику державу ти не без труднощів знайдеш, розмірковуючи про багато більших за (державу) такої величини.*

Займенник τοιοῦτος звичайно вказує на попередній, відомий предмет, а τοιοῦσδε скеровує на наступний опис: τοιαῦτα μὲν οἱ Κερκυραῖοι εἶπον, οἱ δὲ Κορίνθιοι μετ' αὐτοῦς τοιάδε (Θ. 1, 36) *це сказали керкірці, після них же корінф'яни таке.*

§ 202.6. Відносні займенники (*relativa, ἀναφορικά*)

Займенник ὅς *який, хто* (в емпізі – ὅσπερ) відноситься до окремого підмета (як виділяючий відносний займенник), тоді як займенник ὅστις *який, хто тільки* виступає як родовий відносний займенник: ἔστι δίκης ὀφθαλμὸς ὃς τὰ πάνθ' ὄρα *існує око справедливості, яке все бачить*; μακάριος ὅστις οὐσίαν καὶ νοῦν ἔχει *щасливий той (= кожен), хто має багатство і розум.*

Ця ж різниця існує між простими і складними відносними займенниками: ὅσος і ὀπόσος, οἶος і ὀποῖος, ἡλίκος і ὀηλίκος і т. п.

Σ Вислови οἷός εἰμι з інфінітивом означають *готовий (= ἔτοιμος), ойтос τέ εἰμι спроможний (= δυνατός)*: ἄρα οἷόν τε ἄμφω μὲν αὐτὸ εἶναι (Пл. Пар. 143 D) *чи можливо, щоб обидва були ними двома.*

Відносні займенники узгоджуються в роді, числі, відмінку зі словом, яке пояснюють, за винятком випадків:

✓ часто відносні займенники узгоджуються з підметом чи додатком підрядного речення: ὁ φόβος, ἣν αἰδῶ εἶπομεν (Пл. Ром. 699 С) *страх, який ми називаємо соромом*;

✓ явище атракції відносного займенника полягає в тому, що коли відносний займенник, який повинен стояти в знахідному відмінку як додаток до дієслова у відносному реченні, відноситься до іменника чи вказівного займенника в родовому або давально-

му відмінках, то займенник переймає цей відмінок: τίς ἢ ὠφέλεια τοῖς θεοῖς τυγχάνει οὐσα ἀπὸ τῶν δώρων, ὧν (= ἅ) λαμβάνουσιν; (Пл. Εὐθυφρ. 14 Ε) *чи є якась користь богам від дарів, що їм приносять?*

Вказівний займенник при атракції опускається, а на його місці виступає відносний займенник: εἰ οὖν σοι δοκεῖ ἐμμένειν οἷς (= τούτοις, ἅ) ἄρτι ἔδοξεν ἡμῖν (Пл. Прот. 353 В) *якщо тобі видається пристатати на те, що недавно видалось нам.*

Атракція характерна і для відносних прислівників: διεκομίζοντο εὐθύς, ὅθεν (= ἐκείθεν, οἷ) ὑπεξέθεντο παῖδας καὶ γυναῖκας (Θ. 1, 89) *вони одразу ж перевезли дітей і жінок звідти, куди їх відправили задля безпеки;*

✓ рідше іменник чи вказівний займенник переходять у відмінки відносного займенника: πολιτείαν οἷαν εἶναι χρή (= πολιτεία, οἷαν εἶναι χρή), παρὰ μόνοις ὑμῖν ἐστιν (Ἰσ. 6, 18) *лише у нас (така) держава, якою вона повинна бути.*

Σ У висловах ἔστι ὅς, ἔστι ὅστις маємо еліпсис неозначеного займенника τις, який додається при перекладі у формах, узгоджених із відносними займенниками: ἐστιν οἷς βέλτιον τεθνάναι ἢ ζῆν (Пл. Фαιд. 62 Α) *є деякі, для яких краще померти, ніж жити.*

Σ Аналогічно замість θαυμαστόν (ὑπερφύς) ἐστιν ὅσος (ὅσου, ὅσω...) маємо θαυμαστός ὅσος, θαυμαστοῦ ὅσου і т. д.: μετὰ ἰδρώτος θαυμαστοῦ ὅσου (Пл. Пол. 350 D) *з трудом, гідним подиву.*

Подібно кажуть θαυμαστῶς (ὑπερφυῶς) ὡς, замість θαυμαστόν (ὑπερφύς) ἐστιν ὡς: νέος ὧν θαυμαστῶς ὡς ἐπεθύμησα ταύτης τῆς σοφίας (Пл. Фαιд. 96 Α) *дивовижно, що, будучи юнаком, я прагнув до цієї мудрості.*

Якщо відносний займенник належить двом підрядним реченням, які вимагають його в різних відмінках, то він або опускається, або заміщується знахідним відмінком займенника αὐτός (рідше οὗτος): περὶ ὧν δικαστήριον ἔγνωκε καὶ τέλος ἔσχηκε (= καὶ ὃ τέλος ἔσχηκε)

(Дημ. 24, 73) *він довідався про суд над ними, і чим той закінчився; ποῦ δὴ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀνὴρ, ὃς συνεθήρα ἡμῖν, καὶ σύ μοι μάλα ἐδόκεις θαυμάζειν αὐτόν;* (Ξ. Κυρ. 3, 1, 38) *де той чоловік, який полював разом з нами і який, ти вважаєси, дуже дивується мені ?*

Відносні займенники і прислівники, складені з словами δὴ, δήποτε, οὖν, перетворюються на узагальнююче-неозначені: ἐπάκουε, εἰ νοῦν καὶ ὀψωσοῦν ἔχεις (Пл. Νομ. 905 D) *послухайся, якщо і хоч наскільки-небудь маєси розум.*

§ 202.7. Питальні займенники (*interrogativa, ἐρωτηματικά*)

Займенник τίς, τί *хто, що; який, яка, яке* вживається в значенні іменника (для особи і речі) або прикметника: τίς εἶ; *хто ти?*; τίνα καιρὸν τοῦ παρόντος βελτίω ζητεῖτε; (Дημ. 3,16) *якої нагоди, зручнішої за теперішню, ви шукаєте?* τί σοι φαίνεται ὁ νεανίσκος; (Пл. Харм. 154 D) *чи тобі з'явився юнак?*

Аналогічно використовується займенник ποῖος: τίνος ἐν τῷ παρόντι πρέπει μνησθῆναι καὶ ποῖα αὐτῶν χρή παραλιπέιν (Ἰσ. 16, 39) *про які з сучасних (справ) варто пам'ятати і якими з них слід знехтувати.* Займенник ποῖος з'єднується з неозначеним займенником τις, набуваючи функції означення: οὐδέις ἐρωτᾷ ποῖα τις ἢ Γοργίου τέχνη, ἀλλὰ τίς (Пл. Горγ. 448 E) *ніхто не запитує, яке мистецтво Горгія, а хто він.*

Займенник πηλίκος використовують у питаннях про вік чи величину: πηλίκον τί ἐστι τοῦτο τὸ χωρίον; (Пл. Μεν. 85 A) *яка площа цієї місцевості?*

Займенник πόστος означає кількість чи міру: κατανόησον πόστω μέρει αὐτῶν μαχεσάμενοι νεικήκαμεν (Ξ. Κυρ. 4, 1, 16) *поміркуй, яку частину з них поборовши, ми перемогли.*

Коли питальні займенники сполучаються з вказівними, то вказівний займенник виступає іменем предиката: τί οὖν δὴ τοῦτο λέγεις; (= τί ἐστι τοῦτο, ὃ λέγεις) (Пл. Горγ. 452 D) *отже, що це таке, про що ти говориш?*

Вирази ὅτι τί, διὰ τί означають *навіщо*, для чого; ἵνα τί заради чо-го: ἵνα τί ταῦτα λέγεις; (Пл. Ἀп. 26 С) *навіщо ти це говориши?*

§ 202.8. Неозначені займенники (*indefinita, ἀόρισται*)

Неозначений займенник τις, τι вживається як іменник із значенням *хтось, щось*, або прикметник у значенні *якийсь, щось таке*: ποτέ τινά τι ἱκανῶς ἂν στέρξαι (Пл. Пол. 486 С) *чи хтось би зміг що-небудь полюбити*.

При прикметниках, займенниках, числівниках, прислівниках займенник τις обмежує їх семантику й означає *приблизно, досить, до певної міри*: δεινόν τινα λέγεις καὶ θαυμαστὸν ἄνδρα (Пл. Пол. 596 С) *ти говориши про досить дивовижного чоловіка*; σχεδόν τι ἔγωγε αὐτὸ τοῦτό φημι εἶναι σωφροσύνην, τὸ γινώσκειν αὐτὸν ἑαυτὸν (Пл. Хар. 164 D) *до певної міри і я кажу, що розсудливість – це пізнання самого себе*.

Займенник ἐκάτερος *кожен з двох* і ἕκαστος *кожний* вимагає родового розділового відмінка: τῆ ἐκατέρου ἡμῶν ὠφελεία χρήσασθε (Θ. 6, 17) *скористуйтеся допомогою кожного з нас обох*. У множині вони набувають значення *обидва* і *окремі*: πόλεις ἐκάτεροι τάσδε ἔχοντες συμμάχους ἐς τὸν πόλεμον καθίσταντο (Θ. 2, 9) *обидва поліси (Афіни і Спарта), маючи таких союзників, вступили у війну*.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΝΟΜΟΙ, Ζ, 818

Ἔτι δὴ τοίνυν τοῖς ἐλευθέροις ἔστι τρία μαθήματα, λογισμοὶ μὲν καὶ τὰ περὶ ἀριθμούς ἐν μάθημα, μετρητικὴ δὲ μήκους καὶ ἐπιπέδου καὶ βάθους ὡς ἐν αὐτῷ δεύτερον, τρίτον δὲ τῆς τῶν ἄστρον περιόδου πρὸς ἄλληλα ὡς πέφυκε πορεύεσθαι· ταῦτα δὲ ξύμπαντα οὐχ ὡς ἀκριβείας ἐχόμενα δεῖ διαπονεῖν τοὺς πολλοὺς ἀλλὰ τινας ὀλίγους· οὓς δέ, προϊόντες ἐπὶ τῷ τέλει φράσομεν. οὕτω γὰρ πρόπον ἂν εἴη· τὸ δὲ ἀναγκαῖον αὐτῶν οὐχ οἶόν τε ἀποβάλλειν, ἀλλ' ἔοικεν ὁ τὸν θεὸν πρῶτον παροϊμισάμενος εἰς ταῦτα ἀποβλέψας εἰπεῖν, ὡς οὐδὲ θεὸς ἀνάγκη μὴ

ποτε φανῆ μαχόμενος, ὅσαι θεΐαι γε, οἶμαι, τῶν ἀναγκῶν εἰσίν· ἐπεὶ τῶν
γε ἀνθρωπίνων, εἰς ἃς οἱ πολλοὶ βλέποντες λέγουσι τὸ τοιοῦτον, οὗτος
πάντων τῶν λόγων εὐηθέστατός ἐστι μακρῶ.

§ 203. Прийменники властиві

Термін для позначення прийменника πρόθεσις (від προτίθημι *ставити попереду*), вперше засвідчений у Діонісія Фракійця, став загальноновживаним. Александрійські граматисти виділили прийменник в окремий граматичний розряд слів. Службовий характер прийменників добре розумів Аполлоній Дискол, вважаючи, що певного смислу вони набувають у поєднанні з іншими частинами мови, а самі по собі не мають лексичного значення.

Прийменники в грецькій мові поділяються на властиві й невластиві.

Прийменники властиві були первісно прислівниками місця. Із значення місця розвинулось значення часу, а потім – мети, причини, способу дії тощо. У значенні прислівника вживаються в аттичній прозі лише πρός у зворотах πρός δέ *надто*, πρός δὲ καί *надто ще*. Однак у Гомера та інших поетів численні прийменники ще виступають у такому прислівниковому значенні: πρότος ἐγώ, μετά δ' ὕμεις ('Ομ. 'Οδ. φ, 231) *спершу я, потім ви*.

Прийменник інколи може стояти після іменника, до якого відноситься. Двоскладові прийменники перекидають тоді наголос на перший склад, що називається анастрофою (ή ἀναστροφή). У поетів це трапляється з прийменниками ἀμφί, ἀνά, ἀντί, διά; однак у прозі це засвідчено лише для прийменника περί: τούτων περί; τοῦ πολέμου περί.

Відокремлення прийменника-префікса від дієслова, при якому прийменник розміщується звичайно попереду, називається τμησις *розділення*. Дуже часто тмеза зустрічається в Гомера, рідко в інших поетів, а в прозі (за винятком небагатьох випадків у Геродота) – майже ніколи. Це явище ґрунтується на тому, що прийменники первісно були прислівниками і могли вживатися окремо і самостійно.

Наприклад: πρὶν γ' ἀπὸ πατρὸς φίλῳ δόμεναι ἑλικώπιδα κούρην ('Ομ. Ήλ. Α, 98) *перш, ніж віддати батькові гарнооку доньку*.

Коли два прийменники відносяться до того самого іменника, то останній або повторюється після нового прийменника, або замінюється займенником αὐτός чи прислівником: πρὸ τῆς μάχης καὶ μετὰ τὴν μάχην *до битви і після битви* або καὶ μετ' αὐτὴν *після неї* або καὶ μετέπειτα *згодом*.

У системі прийменника розрізняють лексико-синтаксичні групи, що поділяються на прийменники, які керують:

одним непрямым відмінком (genetivus або dativus, або accusativus);

двома відмінками (genetivus і accusativus);

трьома відмінками (genetivus, dativus і accusativus).

§ 204. Прийменники, які керують одним відмінком

§ 204.1. Прийменники, що вживаються з родовим відмінком

Родовим відмінком керують прийменники: **ἀπό, ἀντί, ἐκ(έξ), πρό.**

Прийменник **ἀπό** (лат. ab) має такі значення:

від, з (на позначення місця, віддалення): ἀπὸ Σάρδεων ὀρμᾶσθαι *вирушити з Сард*; ἐθήρευεν ἀπὸ ἵππου *він полював з коня*; λαμβάνομεν οὕτε ἐκ τῆς γῆς οὐδέν, οὕτ' ἀπὸ τῶν οἰκιῶν (Ξ. 'Απομν. 2, 7, 2) *ми нічого не беремо ні з землі, ні з будинків*; ἀπὸ θαλάσσης ὤκισθησαν (Θ. 1, 7) *вони поселилися вглиб від моря*;

від, з (на позначення часу): ἀπὸ τούτου τοῦ χρόνου *від цього часу*, ἀφ' οὗ *відколи*; ἀφ' ἑσπέρας (Θ. 7, 29) *з вечора*;

від (початок, походження): γίγνεσθαι ἀφ' Ἡρακλέους *походити від Геракла*; τρίτος ἀπὸ Διός (Πλ. Πολ. 391 G) *третій від Зевса*; τοὺς μὲν ἀπὸ θεῶν, τοὺς δ' ἐξ αὐτῶν τῶν θεῶν γεγονότας ('Ισ. 12, 81) *одні від богів, інші із самих богів пішли*;

за (засіб, знаряддя, матеріал): ἀπο τούτων τῶν χρημάτων *за ці гроші*, ἀπὸ λίθου *з каменя*; γυμνάζεσθαι ἀπὸ σκελῶν, χειρῶν, τραχήλου (Ξ. Λακ. 5, 9) *тренувати ногами, руками, шиєю*;

згідно з чимось, на основі чогось: ἀπ' αὐτῶν τῶν ἔργων на підставі самих справ (фактів); ἀπὸ ληστείας τὸν βίον ἔχειν (Ξ. Ἄν. 7, 7, 9) жити грабунком; ἀπ' αὐτῶν τῶν ἔργων κρίνειν (Δημ. 2, 27) судити на підставі самих справ.

Прийменник **ἀντί** (лат. pro) первісно означав *проти*; це значення збереглось тільки в складних словах: ἀντίθημι *протиставляти*, ἀντίδικος *супротивник*.

У класичний період засвідчені такі його значення:

замість (взамін) когось, чогось, за когось, щось: βασιλεύσει ἀντ' ἐκείνου *він буде царювати замість нього*; τὸν πόλεμον ἀντ' εἰρήνης μεταλαμβάνειν (Θ. 1, 120) *проміняти мир на війну*; ὀργίλοι ἀντὶ θυμοειδοῦς γεγέννηται (Πл. Пол. 411 G) *стали драгівливими замість сміливих*;

за: ἀνθ' ὧν *за те, що*; ἀνθ' ἀργυρίου ἀλλάξασθαι (Πл. Пол. 371 D) *обміняти за срібло*.

Прийменник **ἐκ(ἐξ)** (лат. e, ex) означає:

з, від (локативно): ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν *від моря до моря*; ἐκ τῶν πολεμίων ἐλθεῖν (Ξ. Κυρ. 6, 2, 9) *прийти від ворогів*; від, після (темпорально): ἐκ παίδων з *дитинства*, ἐξ οὗ з *тих пір* як, ἐκ τοῦ ἀρίστου *після сніданку*; ἐκ παλαιοῦ (Ξ. Ἀπομ. 3, 5, 8) з *давніх часів*; ἐκ μικροῦ παιδαρίου (Δημ. 53, 19) з *дитинства*;

від (про походження), а також з дієсловом пасивного стану інколи ставиться при логічному суб'єктові (замість ὑπό τιнос): ἀγαθοὶ καὶ ἐξ ἀγαθῶν *благородні (походять) від благородних*; ἐκ βασιλέως δεδομέναι *дані царем*; ὦ παῖ πατρὸς ἐξ Ἀξιλλέως (Σοф. Φιλ. 260) *дитино від батька Ахілла*;

згідно з чимось, на основі чогось, відповідно до: ἐκ τῶν νόμων *відповідно до (на основі) законів*; ὁ ἐκ τῶν νόμων χρόνος (Δημ. 24, 28) *час на основі законів*; ἐκ τῶν ἔργων κρινόμενοι (Θ. 5, 25) *засуджені відповідно до справ*;

з, зі (при переході з одного стану в інший): ἐκ εὐδαίμονος ἀτυχῆς γίγνεσθαι *ставати зі щасливого нещасним*; ἐλεύθερος ἐκ δούλου καὶ πλοῦσιος ἐκ πτωχοῦ γεγονῶς (Δημ. 18, 131) *ставши вільним з раба і багатим з бідного*;

з (при назві матеріалу, з якого щось зроблено): τὸ ἄγκιστρον ἐξ ἀδάμαντος *гачок зі сталі*; εἶναι ἐξ ἀδάμαντος (Пл. Пол. 616 G) *бути зі сталі*;

про спосіб дії: ἐκ τοῦ δικαίου *справедливим чином*, ἐκ παντὸς τρόπου *всяким чином*; ἐκ παντὸς τρόπου ζητεῖν (Пл. Пол. 499 A) *шукати всіма способами*.

Прийменник **πρὸ** (лат. ante, pro) має такі значення:

перед (про визначення місця): πρὸ τῶν ἀμαξῶν *перед возами*, πρὸ τῆς φάλαγγος *перед фалангою*; τὴν πρὸ τοῦ Ἡραίου νῆσον (Θ. 3, 75) *острів перед Гересею*;

перед, до (про визначення часу): πρὸ τῆς μάχης *перед битвою*; πρὸ τοῦ θανάτου (Пл. Φαιδ. 57 A) *перед смертю*; πρὸ δειπνου (Ξ. Κυρ. 5, 5, 39) *перед обідом*;

за (про захист і оборону): πρὸ παίδων μάχεσθαι *боротися за дітей*; διακυδινεῦσαι πρὸ βασιλέως (Ξ. Κυρ. 8, 8, 4) *наражатися на небезпеку за царя*;

перед, над (про першість, перевагу): οἱ ἐπαινοῦντες πρὸ δικαιοσύνης ἀδικίαν τι, *які хвалять несправедливість понад справедливість*; ἐλέσθαι τι πρὸ τινός (Пл. Пол. 366 B) *надавати перевагу чомусь перед чимось*; πρὸ πάντων θεῶν τῇ Ἑστίᾳ *прв́отья протх́уєн* (Пл. Краτ. 401 D) *принести жертви Гестії першій з-поміж усіх богів*.

§ 204.2. Прийменники, що вживаються з давальним відмінком

Давальним відмінком керують прийменники: **ἐν** і **σύν** (**ξύν**).

Прийменник **ἐν** (лат. in) позначає:

в, на, при, серед, між (про визначення місця; відповідає на запитання *де?*): ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ *у цьому місці*, ἢ ἐν Κορίνθῳ *μάχη битва при Коринфі*, οἰκεῖν ἐν πολίταις *χρηστοῖς жити серед чесних громадян*; ἐν ταῖς ναυσὶ τῶν Ἑλλήνων *τὰ πράγματα ἐγένετο* (Θ. 1, 74) *цї події трапилися на кораблях греків*; ἐν τοῖς ὄχλοῖς εἰπεῖν (Λυσ. 32, 11) *сказати серед натовпу*;

під час, протягом (про визначення часу; відповідає на запитання *коли?*): ἐν πέντε ἔτεσιν *протягом п'яти років*, ἐν τῇ τελευτῇ τοῦ βίου *в*

кінці життя, ἐν τῇδε τῇ ἡμέρᾳ цього дня, ἐν σπονδαῖς під час перемир'я; ἐν τῇ ἑορτῇ (Θ. 7, 73) під час свята; ἐν ἔτει πενήκοντα (Θ. 1, 118) протягом п'ятдесяти років;

у (про стан, обставини, знаряддя тощо): ἐν εὐτυχίᾳ у щасті, ἐν ὀφθαλμοῖσιν бачити очима, ἐν τῷ φανερωῷ відкрито; ἐν φόβῳ γενέσθαι (Пл. Пол. 578 E) перебувати в страху; ἐν τοῖς ὁμοίοις νόμοις ποιήσαντες τὰς κρίσεις (Θ. 1, 77) присудивши рішення на основі подібних законів.

Прийменник **σύν (ξύν)** (лат. cum) в аттичній прозі вживається дуже рідко; замість нього звичайно ставиться його синонім-прийменник **μετά** з родовим відмінком або давальний відмінок супроводу чи спільноти. Коли прийменник **σύν** означає супровід, то може замінюватися дієприкметником **ἄγων** ведучи з собою, **ἔχων** маючи з собою, **λαβών** взявши з собою, **φέρων** несучи з собою: ἦκεν або **μετὰ πολλοῦ στρατεύματος**, або **πολλῷ στρατεύματι**, рідше **σὺν πολλῷ στρατεύματι** він прийшов з великим військом; **ἐπαιδεύετο σὺν τῷ ἀδελφῷ** (Ξ. 'Αν. 1, 9, 2) він виховувався разом з братом; **σὺν θεῷ εἰπεῖν** (Пл. Θεαιτ. 151 B) сказати з допомогою Бога.

§ 204.3. Прийменники, що вживаються зі знахідним відмінком

Знахідним відмінком керують прийменники: **ἀνά, εἰς**.

Прийменник **ἀνά** надає значень:

на (напряг угору), **по, через** (локативне визначення): **ἀνὰ τὸν ποταμὸν πλεῖν** плисти вгору по ріці, **πλανᾶσθαι ἀνὰ τὰ ὄρη** блукати по горах;

через, під час (зазначення часу): **ἀνὰ νύκτα** через ніч, **ἀν' ἑκάστον ἔτος** щороку;

по (розділове): **ἀνὰ ἑκατὸν ἄνδρας** по сто чоловік; **ἀνὰ πέντε παρασάγγας τῆς ἡμέρας** (Ξ. 'Αν. 4, 6, 4) по п'ять парасангів щодня.

Прийменник **ἀνά** зі знахідним відмінком виступає також у зворотах: **ἀνὰ κράτος** зі всієї сили, **ἀνὰ λόγον** відповідно, **ἀνὰ μέρος** по чергово, поперемінно, **ἀνὰ στόμα** (також **διὰ στόματος**, **ἐν στόμασιν**) ἔχειν **τινά** ти мати щось постійно на язиці, **постійно** говорити про щось.

В аттичній прозі прийменник *ἀνά* майже не вживається; замість нього звичайно ставиться прийменник *κατά* із знахідним відмінком.

Прийменник *εἰς* (лат. in з асс.) передає значення:

до, на, в (локативне спрямування; відповідає на запитання *куди?*): *εἰς Καστωλοῦ πεδῖον* на Кастольську рівнину, *εἰς Σάρδες* у Сарди; *εἰς Ἑλλησποντον εἰσέπλει* (Ξ. Ἑλλ. 1, 1, 2) він приплив до Геллеспонту; *γράμματα πεμφθέντα ἐάλωσαν εἰς Ἀθήνας* (Ξ. Ἑλλ. 1, 1, 23) надісланий лист перехопили і (відправили) до Афин;

на, в, до, аж до (для визначення часу; відповідає на запитання *коли? в який час? на який час? до якого часу?*): *εἰς τέλος* до кінця, *εἰς τὴν ὑστεραίαν ἀναβάλλειν* відкладати на інший день, *εἰς ῥῆτῆν ἡμέραν παρέιναι* прийти в призначений день; *εἰς τρίτην ἡμέραν* (Ξ. Κυρ. 5, 3, 27) на третій день;

до, для, на (стосовно мети): *εἰς μάχην τάττειν* вишикувати на битву, *εἰς τὸν πόλεμον παρεσκευασμένος* готовий до війни; *εἰς κάλλος ξῆν* (Ξ. Κυρ. 8, 1, 33) жити для краси;

близько (з числівниками): *εἰς χιλίους* близько тисячі;

відношення до (про відношення): *καλὸν εἰς στρατιάν* прекрасне щодо війська; *μέμφεσθαι εἰς φίλιαν* (Ξ. Ἄν. 2, 6, 30) ганити щодо дружби.

§ 205. Прийменники, що керують двома відмінками

Родовим та знахідним відмінками керують: *διά*, *κατά*, *μετά*, *ὑπέρ*.

Прийменник *διά* з родовим відмінком має значення:

через щось, по чомусь (про визначення місця): *διὰ τῆς Λυδίας* через Лідію, *δι' ὤμου ἔγχος ἦλθεν* спис пройшов крізь плече; *διὰ τοῦ ὀρόφου ἐφαίνετο πῦρ* (Ξ. Ἄν. 7, 14, 16) вогонь пройшов через дах;

протягом чогось, впродовж чогось (темпоральна тривалість): *διὰ νυκτός* протягом ночі, *διὰ παντός τοῦ βίου* впродовж усього життя; *διὰ νυκτός καὶ ἡμέρας* (Πλ. Πολ. 343 В) протягом ночі й дня;

за допомогою чогось, засобом чогось (про знаряддя): δι' ὀφθαλμῶν ὁρῶμεν – ми бачимо за допомогою очей; διὰ λόγων συγγίγνεσθαι (Пл. Соф. 272 В) зблизитися за допомогою слів.

Прийменник διὰ з родовим відмінком виступає в зворотах: διὰ χειρὸς ἔχειν τι тримати щось у руках, διὰ τάχους або διὰ ταχέων (ταχύ, ταχέως) швидко, διὰ βραχέων коротко, διὰ πολλοῦ χρόνου, διὰ μακροῦ після довгого часу, διὰ φιλίας ієнаи тινί вступати з кимось у дружбу, διὰ δίκην ієнаи тινί сперечатися з кимось.

Із знахідним відмінком διὰ:

дуже рідко вживається на позначення місця та часу: διὰ δώματα через покої, διὰ νύκτα вночі;

через, завдяки, з вини когось, внаслідок чогось (лат. propter, per): διὰ τοὺς θεοὺς ἐσωζόμεν я врятувався завдяки богам, διὰ τοῦτο (ταῦτα) тому, з цієї причини, διὰ τί чому? εἰ μὴ διὰ ἄνδρας ἀγαθοὺς (Лυσ. 12, 60) якби не завдяки добрим чоловікам; δι' ἄγνοϊαν καὶ ἀμαθίαν (Пл. Прот. 360 В) через незнання і неосвіченість;

заради (на позначення мети): διὰ τὴν σφετέραν δόξαν заради їхньої слави; αὐτὴ δι' αὐτήν (Пл. Пол. 367 В) сама заради себе; δι' ἀχθηδόνα (Θ. 4, 40) на зло.

Прийменник κατὰ з родовим відмінком має значення:

з чого, по чому, під що (на позначення напрямку; означає рух згори вниз; відповідає на запитання: звідки? куди? де?): κατὰ γῆς καταδύεσθαι спускатися під землю, κατὰ τῆς πέτρας зі скелі; ἀλόμενοι κατὰ τῆς πέτρας (Є. 'Αν. 4, 2, 17) стрибати зі скелі; μύρον κατὰ τῆς κεφαλῆς καταχέαντες (Пл. Пол. 398 Α) лити миро на голову;

на, упродовж (на позначення часу; вживається дуже рідко): κατὰ παντὸς τοῦ αἰῶνος на весь вік; κατὰ παντὸς τοῦ χρόνου скέψασθε (Дем. 22, 72) роздивлялися упродовж усього часу;

проти когось (звичайно при дієсловах мовлення): λέγειν κατὰ τινος говорити проти когось; ψεύδεσθαι κατὰ τινός (Лус. 22, 7) говорити неправду проти когось;

Зі знахідним відмінком κατὰ означає:

по чомусь (вниз; на позначення спадного руху): *κατὰ τὸν ποταμόν* *вниз по ріці*; *τὸ ὕδωρ κατὰ τοὺς ταφρούς ἐχώρει* (Є. Κυρ. 7, 5, 16) *вода відступала вниз по річчаку*;

напроти когось, чогось (щодо місцезнаходження): *κατὰ τοὺς Πέρσας* *бути вишикуваним проти персів*; *κατ' Ἀχαιοὺς ἀντετάχθησαν* (Є. Έλλ. 4, 2, 18) *вони вишикувалися напроти ахейців*;

упродовж чогось, під час, у (на позначення часу): *κατὰ πλοῦν* *під час плавання*, *κατὰ τὰ Μηδικά* *під час перських воєн*, *οἱ καθ' ἡμᾶς* *наші сучасники*;

згідно з чимось (про відношення): *κατὰ τοὺς νόμους* *згідно з законами*; *καθ' ἠδονὴν* *ти ποιεῖν* (Θ. 2, 37) *з насолодою щось робити*;

по (про розподіл): *κατὰ τάξεις* *по загонах*; *στρατιὰ κατὰ ἕνδεκα μέρη* *кекоσμημένη* (Пл. Φαιδρ. 247 Α) *військо, розділене на одинадцять частин*;

на (щодо мети): *κατὰ θέαν* *ἦκειν* *πίτι* *на видовище*; *καθ' ἀρπαγὴν* *ἔσκεδασμένοι* (Є. Ἀν. 3, 5, 2) *розбіглися на грабунок*;

приблизно (при числових позначеннях): *κατὰ πεντήκοντα* *приблизно п'ятдесят*; *κατὰ χίλια ἑξακόσια ἕτεα* *близько тисячі шестиста років*.

Прийменник **μετά** з родовим відмінком (лат. cum) має значення (разом) з кимсь, чимсь, поміж, серед і вказує на:

співучасть: *μεθ' ὑμῶν* *ἵεσθαι* *ити з вами*, *μετὰ τῶν* *συμμάχων* *μάχεσθαι* *змагатися разом з союзниками*; *μετὰ τῶν* *θεῶν* *διάγουσα* (Пл. Φαιδ. 81 Α) *разом з богами проводячи час*; *Δημοσθένης* *μετὰ* *ξυστρατήγων* *σπένδονται* (Θ. 3, 109) *Демосфен разом зі стратегами звершує жертви*;

супроводжуючу обставину: *κτᾶσθαι* *τι* *μετ' ἀδικίας* *набувати щось нечесним шляхом*; *τὸ ἀπραγμὸν* *μὴ* *μετὰ τοῦ* *δραστηρίου* *τεταγμένον* (Θ. 2, 63) *бездіяльність не без рішучості прийнята*; *ψυχὴν* *ὁσίως* *βεβιωκυῖαν* *καὶ* *μετ' ἀλήθειας* (Пл. Горγ. 526 С) *душу, яка прожила благочестиво й правдиво*.

Зі знахідним відмінком **μετά** (лат. post) він має значення після когось, за кимсь, чимсь і вказує на:

місце: πόλις ἢ μεγίστη μετὰ Βαβυλῶνα *найбільше місто після Вавилону*;

час: μετὰ Κῦρον τὸν ἀρχαῖον *після Кіра старшого*.

Прийменник **ὑπέρ** з родовим відмінком (лат. *super*) має значення:

над чимсь, кимсь, вище когось, чогось, за когось, щось, на користь когось, чогось, про кого, що і вказує на місце: ὑπὲρ τῆς κώμης *над селом*, ὑπὲρ κεφαλῆς *вище голови (над головою)*; λιμὴν καὶ πόλις ὑπὲρ αὐτοῦ *кеїται* (Θ. 1, 46) *порт і місто над ним розташоване*; τοῖς ὑπὲρ Χερρονήσου Θραξῖν (Ξ. Ἀν. 2, 6, 2) *фракійцям, які живуть вище Херсонеса*;

на захист, в інтересах когось, чогось (лат. *pro*): θαρρεῖν ἢ δεδιέναι τῆς ἡμετέρας ψυχῆς (Πλ. Φαιδ. 78 В) *бути впевненим чи боятися за нашу душу*; ἱερά θυόμενα ὑπὲρ τῆς πόλεως (Ξ. Ἀπομ. 2, 2, 13) *жертви, принесені на захист міста*.

Із знахідним відмінком **ὑπέρ** має значення:

за, по той бік (на позначення місця): οἱ ὑπὲρ Ἑλλάσποντον οἰκοῦντες *ті, які живуть по той бік Гелеспонту*; ὑπὲρ Ἡρακλείας στήλας ἔξω κατοικοῦσι (Πл. Крит. 108 Ε) *вони живуть по той бік Гераклових Стовпів*; τῶν Συριῶν ὑπὲρ τὴν σκητὴν οὐσῶν (Πл. Ἰππ. 138 F) *сирійців, які знаходяться по той бік шатра*;

до, раніше від (на позначення темпоральної попередності): ὑπὲρ τὰ Μηδικὰ *до перських воєн*; ὁ ὑπὲρ τὰ Μηδικὰ πόλεμος (Θ. 1, 41) *війна, яка трапилась раніше перських воєн*; ὑπὲρ τὴν φθοράν (Πл. Τιμ. 23 С) *до загибелі*;

над, вище, більше чогось (для вираження міри або числа): ὑπὲρ ἥμισυ *понад половину*; ὑπὲρ τετταράκοντα ἔτη (Ξ. Ἑλλ. 5, 4, 13) *більше сорока років*; μεγέθει ὑπὲρ τοὺς ἐν τῇ νηϊ (Πл. Пол. 488 В) *величиною більшою, ніж ті, які знаходяться в кораблі*.

§ 206. Прийменники, які керують трьома відмінками

Родовим, давальним, знахідним відмінками керують: **ἀμφί, ἐπί, παρά, περί, πρός, ὑπό**.

Прийменник **ἀμφί** з родовим відмінком має значення *навколо* і вказує на місцеперебування (вживається дуже рідко): οἱ ἀμφὶ ταύτης οἰκέοντες τῆς πόλιος *ті, що проживають навколо міста*.

У переносному значенні: *відносно когось, чогось, про когось, щось*: ἀμφὶ σῆς λέγω παιδός *я говорю стосовно твоєї дитини*.

З давальним відмінком **ἀμφί** має значення:

біля, при, на чомусь і вказує на місце: ἀμφ' ὤμοισιν ἔχει σάκος *має щит на плечах*;

із-за чогось, внаслідок чогось: ἀμφὶ φόβῳ *із-за страху*; ἔρις ἀμφὶ μουσικῆ *суперечка через музичне мистецтво*;

про щось: λόγος ἀμφὶ τινι *слово про щось*; ἀμφὶ τῷ θανάτῳ αὐτῆς *λόγος λέγεται промовляється слово про її смерть*.

Із знахідним відмінком **ἀμφί** означає:

біля, при (локативне визначення): ἔδραμον ἀμφ' Ἀχιλλῆα *вони пробили повз Ахілла*; οἱ ἀμφὶ Ξέρξεα *ті, які знаходяться біля Ксеркса*;

біля, коло (темпоральне визначення): ἀμφὶ δείλῃν *надвечір*; ἀμφὶ τὸν χειμῶνα (Ξ. Кур. 8, 6, 22) *біля зими*;

біля, близько (при числах): ἀμφὶ τοὺς δισχιλίους *близько двох тисяч*; ἀμφὶ τὰς δώδεκα μυριάδας (Ξ. Кур. 1, 2, 15) *близько ста двадцяти тисяч*;

про когось, щось: μέριμνα ἀμφὶ πόλιν *турбота про поліс*; μνήσασθαι ἀμφὶ τινι *пам'ятати про когось*.

В аттичній прозі цей прийменник не застосовується; замість нього ставиться прийменник *περί*. Тільки Ксенофонт вживає його (найчастіше зі знахідним відмінком) у спільному значенні з *περί*.

Прийменник **ἐπί** з родовим відмінком (лат. *in* з *abl.*, *arud*) має значення:

на чомусь (на позначення місця): ἐπὶ θρόνου ἐκαθέζετο *сидів на троні*, ἐπὶ τοῦ Μαιάνδρου *на річці Меандр*; ἐπὶ τῶν ἵππων ὀχέισθαι (Ξ. Кур. 4, 5, 58) *їхати на конях*;

до, в напрямку до чогось (відповідає на запитання *куди?*): ἐπὶ Σάρδεων ἔφευγε *втік до Сард*, ἐπ' οἴκου *додому*; ἐπ' Ἀβύδου

ἀφικομέναις (Θ. 1, 78) *тим, які втекли до Абідосу*; ἢ ἐπὶ Βαβυλῶνος ὁδός (Ξ. Κυρ. 5, 3, 45)

під час, при, за часів (для визначення часу): ἐπὶ τοῦ πολέμου *під час війни*, ἐπ' ἐμοῦ *у мій час*, οἱ ἐφ' ἡμῶν *наші сучасники*; ἐπὶ τῶν τριάκοντα (Λυσ. 13, 2) *під час правління тридцяти тиранів*; ἢ εἰρήνη ἢ ἐπ' Ἀνταλκίδου (Δημ. 20, 54) *Анталкідів мир*;

згідно з чимось, на підставі чогось: ἐπὶ τοῦ καιροῦ *згідно з обставинами*; οὐκ ἐπὶ τούτου μόνον, ἀλλ' ἐπὶ πάντων (Δημ. 21, 38) *не лише на підставі цього, але й на підставі всього*; ἐπὶ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ πράγματος (Δημ. 21, 72) *згідно з істиною та справою*;

по (при числівниках у розділовому значенні): ἐπὶ τριῶν *по три*; ἐπὶ τετάρων *таχθῆναι* (Ξ. Ἀν. 1, 2, 15) *розташувати по чотири*;

у присутності: ἐπὶ μαρτύρων *у присутності свідків*; ἐξελέγχεσθαι ἐπὶ πάντων (Δημ. 25, 36) *викривати в присутності всіх*;

служить для позначення посади (особливо при дієсловах зі значенням *вибирати, призначати* тощо): ὁ ἐπὶ τῶν ὄπλων *начальник важкоозброєних*, ὁ ἐπὶ σκηνῆς *актор*; οἱ ἐπὶ τῶν πραγμάτων (Δημ. 18, 247) *керівники справами*.

З давальним відмінком **ἐπί** (лат. in з abl., apud) має значення:

на, над, під, при, біля (зазначення місця; в цьому ж значенні вживається ἐπί з родовим відмінком): οἰκοῦσιν ἐπὶ τῷ ἰσθμῷ *вони живуть біля перешийка*, ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς *на головах*, τὸ ἐπὶ θαλάττῃ *τείχος стіна при морі*; ἐπ' ὤμοις *φέρειν на плечах нести*; ἐπ' ἐσχάτοις τόποις *у віддалених місцях*; κείμενος ἐπὶ τῇ πύρᾳ (Πл. Пол. 614 В) *який лежить біля вогнища*;

в, упродовж (темпоральне визначення): ἐπὶ νυκτί *упродовж ночі*; ἐπ' ἡμέρῃ *ἐκάστη щодня*;

услід за кимсь, чимсь, після когось, чогось (на позначення послідовності): πῆματ' ἐπὶ πῆμασι *нещастя за нещастями*; ἐπὶ τινι ἀγορεύειν *говорити після когось*; ἐπ' ἐξεργασμένοις *після вчиненого*;

під владою, над кимсь: ἄρχων ἐπὶ τούτοις *ἦν він був начальником над ними*, τὸ ἐπ' ἐμοὶ εἶναι *наскільки це залежить від мене*; τὸ ἐπ' ἐμοί, τὸ ἐπ' ἐκείνῳ (Ξ. Κυρ. 5, 4, 11) *це залежить від мене, а те – від нього*; τὸ ἐπὶ τούτοις εἶναι (Λυσ. 28, 14) *бути над кимсь*;

на (для вказівки на мету дії, намір): ἐπὶ κακῶ *на лихо*, ἐπὶ βλάβῃ *на шкоду*; ἐπὶ διαφθορῇ *на знищення*; ἐπὶ κακῶ ἀνθρώπου σίδηρος ἀνεύρηται *зброя винайдена на лихо людині*;

з цією умовою (на позначення умови): ἐφ' οἷς τὴν εἰρήνην ἐποιησάμεθα *за яких умов ми заключили мир*; ἐφ' ᾧ μηδὲν κακὸν ποιήσουσιν (Θ. 1, 126) *за цієї умови вони не заподіють жодного лиха*;

за (для вказівки на ціну): ἐπὶ πολλῶ *за велику ціну*; ἐπ' ἀργυρίῳ λέγειν (Δημ. 19, 182) *говорити за срібло*; ἐπὶ δραχμῇ δανείζειν (Δημ. 27, 9) *орендувати за драхму*;

за щось, внаслідок чогось (на позначення причини, особливо при verba affectuum): πάντα ταῦτα θαυμάζω ἐπὶ τῷ κάλλει *я дивуюся цьому всьому через (його) красу*; μέγα φρονεῖν ἐπί τινι (Πλ. Прот. 342 D) *пишати чимось*; ζημιοῦσθαι ἐπί τινι (Δημ. 24, 122) *карати за щось*.

Із знахідним відмінком **ἐπί** (лат. in, ad, adversus, contra) має значення:

на, до, по (локативне визначення): ἀφίκοντο ἐπὶ τὸν ποταμόν *прибули до річки*, πλέιν ἐπὶ οἴνοπα πόντον *плисти по темному морю*; προσελθὲν ἐπὶ βῆμα (Θ. 2, 34) *підійти до підвищення*; ἡ δόδος ἐπὶ Σοῦσα φέρει (Ξ. 'Αν. 3, 5, 15) *дорога, яка веде до Суз*;

на, до (на позначення часу): ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας *на багато днів*; γῆν ἀπεμίσθωσαν ἐπὶ δεκά ἔτη (Θ. 3, 68) *вони віддали землю в оренду на десять років*; ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας (Ξ. 'Αν. 6, 6, 36) *на три дні*;

по, для чогось, за чимсь (вказує на мету, намір): ἐπὶ θήραν ἐξιέναι *виходити на полювання*, τριήρη ἀποστέλλειν ἐφ' ἰππέας *відправляти трієру за вершиками*; ἐπὶ μαχὴν ἰέναι (Ξ. 'Αν. 1, 4, 12) *йти на битву*; κληθεὶς ἐπὶ δεῖπνον (Πλ. Συμ. 174 E) *покликаний на бенкет*;

проти когось, на когось (про супротивне відношення): ἐπὶ Πισίδας στρατεύμα ἀθροίζειν *збирати військо проти пісидійців*; θύεσθαι ἐπί τινι (Ξ. 'Αν. 7, 8, 21) *приносити жертви проти когось*; στρατεύεσθαι ἐπί τινι *вирушати в похід проти когось*;

при числівниках служить для приблизного визначення: ἐπὶ διακόσια *до двох сотень*; ἐπὶ δύο στάδια (Ξ. Кур. 7, 5, 8) *до двох стадій*.

Прийменник **παρά** з родовим відмінком (лат. a, ab, e, ex) має значення *від, від кого* (при назвах осіб) залежно від дієслів ἦκειν,

λαμβάνειν, ἀκούειν, πυνθάνεσθαι, αἰτεῖν тошо: οἱ αὐτομολοῦντες παρὰ βασιλέως *перебіжчику від царя*, τὰ παρὰ τῶν θεῶν σημαϊνόμενα *οδκρο-вення богів*, παρὰ Μήδων τὴν ἀρχὴν ἐλάμβανον Πέρσαι *від мідійців влада перейшла до персів*; ἀξιοὶ παρὰ τοῦ ἱατροῦ φάρμακον πῶν ἐξεμέσαι τὸ νόσημα (Πλ. Πολ. 406 D) *він гідний звільнитися від хвороби, випивши ліки від лікаря*.

З давальним відмінком **παρά** (лат. *apud*) має значення у *когось*, *при комусь*, *біля*, *поблизу когось* (переважно при назвах осіб): οὐ παρὰ μητρὶ σιτοῦνται οἱ παῖδες, ἀλλὰ παρὰ τῷ διδασκάλῳ *не при матері живляться діти, а при вчителеві*, οἱ παρ' ἐμοὶ *ті, що при мені*; *μοῖ* люди, παρὰ Κλεάρχῳ *у Клеарха*; παιδευθῆναι παρὰ τινι (Ξ. Κυρ. 1, 2, 15) *виховуватися біля когось*; οἱ παρ' ἡμῖν ἄνθρωποι (Πλ. Φαιδ. 64 B) *наші земляки*.

Із знахідним відмінком **παρά** вказує:

до когось (на позначення спрямування; при назвах осіб): ἦκε παρ' ἐμέ *він прийшов до мене*, παρὰ τοὺς στρατηγούς *до полководців*; φοιτᾶν παρὰ τὸν Σωκράτη (Πλ. Φαιδ. 59 D) *приходити до Сократа*; πέμπειν ἀγγέλους παρὰ τινά (Θ. 1, 58) *посилати вісників до когось*;

при, коло, мимо, вздовж (на позначення напрямку при назвах неживих предметів): παρὰ γῆν πλείν *листу вздовж землі*, παρὰ τὸν ποταμὸν *ієнаи йти коло (мимо) річки*; παρὰ τὴν ἤπειρον *уздовж материка*;

упродовж, під час, через (при зазначенні часу): παρὰ πάντα τὸν χρόνον *протягом усього часу*, παρ' ἡμέραν *щодень*; παρὰ τὸν βίον ἅπαντα (Πλ. Νομ. 733 A) *упродовж усього життя*;

проти, всупереч (відношення протидії): παρὰ δόξαν *всупереч думці*, παρ' ἐλπίδα *всупереч надії*; παρὰ τὰς σπονδάς (Θ. 1, 67) *всупереч домовленостям*; παρὰ τὸ δίκαιον (Θ. 5, 90) *всупереч справедливості*;

у порівнянні, над (більше) чогось: παρὰ τὰ ἄλλα ζῶα *ὡσπερ θεοὶ οἱ ἄνθρωποι у порівнянні з іншими живими істотами люди, неначе боги*; φαίνεται παρὰ τὸ ἀλγεινὸν ἡδὺ καὶ παρὰ τὸ ἡδὺ ἀλγεινὸν ἢ ἰσυχία (Πλ. Πολ. 584 A) *спокій виявляється приємнішим у порівнянні зі стражданнями і важчим у порівнянні з насолодою*;

крім, за винятком: πάντες παρ' ὀλίγους всі, за винятком небагатьох; παρὰ ταῦτα πάντα ἕτερον (Пл. Φαιδ. 74 Α) інше, за винятком цього всього.

Прийменник **περί** з родовим відмінком (лат. de) має значення:

про когось, щось, щодо когось, чогось, за когось, щось, із-за когось, особливо при дієсловах λέγειν, ἀκούειν, κρίνειν, φροντίζειν та відповідних їм іменниках: περί τοῦ στεφάνου λόγος промова про вінок; περί πάντων ἀγαθῶν ὁ ἀγών (Ξ. Κυρ. 3, 3, 44) змагання за всі блага; σκοπεῖν περί τινος (Пл. Φαιδρ. 270 D) дивитися за кимсь;

також у зворотах: περί πολλοῦ (ὀλίγου), περί πλείονος (ἐλάττονος), περί πλείστου або περί παντὸς ποιείσθαι τινα (τι) *високо (низько, мало, вище, нижче, менше, дуже високо, вище всього) ставити, цінувати когось, щось; περί οὐδενὸς ποιείσθαι τινα (τι) ні в що ставити когось, щось; περί οὐδενὸς ἡγήσασθαι (Λυσ. 2, 71) вважати за ніщо.*

З давальним відмінком **περί** (лат. circum, in з abl.) має значення:

навколо, біля, на чомусь (про одяг, прикраси): θώρακα περί τοῖς στέρνοις φορεῖν носити панцир на грудях; τὰ ψέλια περί ταῖς χέρσι (Ξ. Κυρ. 1, 3, 2) браслети на руках;

від, в, по причині: περί τάρβει від страху, περί θυμῷ у душі; περί σφίσιν αὐτοῖς πταίσει (Θ. 6, 33) помилитися через самих себе; θαρρεῖν περί τῆ ἑαυτοῦ ψυχῇ (Пл. Φαιδρ. 114 D) бути сміливим в душі.

Із знахідним відмінком **περί** (лат. circum, circa, de, apud) має значення:

навколо когось, чогось, біля когось, чогось (на позначення місця): ἀπέστειλαν ναῦς περί Πελοπόννησον вони відправили кораблі навколо Пелопоннесу, οἱ περί Κῦρον прихильники Кіра; φύλακας δέϊ περί τὸ στρατόπεδον εἶναι (Ξ. Ἄν. 5, 1, 9) треба, щоб були вартові навколо табору; περί τὴν κρίνην εὔδειν (Пл. Φαιδρ. 259 Α) спати біля джерела;

біля, приблизно (на позначення часу): περί τοῦτον τὸν χρόνον близько цього часу; περί μέσας νύκτας (Ξ. Ἄν. 1, 7, 1) опівночі;

щодо когось, чогось: ἀσεβῆν περί τοὺς θεοὺς грішити проти богів; εὐσεβῆν περί θεοῦς (Пл. Συμ. 193 Α) бути благочестивим перед бога-

ми; τοιαύτην γνώμην ἔχειν περὶ τὸν πατέρα (Λυσ. 10, 21) *мати таку думку щодо батька*;

біля (в приблизних числових визначеннях): περὶ ἑβδομήκοτα *близько семидесяти*; περὶ ἑπτακοσίους (Ξ. Ἑλλ. 2, 4, 5) *біля семиста*;

про заняття чимсь: ἦσαν περὶ τὰ ἐπιτήδεια *вони займалися продовольством*; οἱ περὶ τὴν φιλοσοφίαν ὄντες (Ἰσ. 12, 35) *ті, які займаються філософією*; οἱ περὶ Ἡράκλειτον (Πλ. Κρατ. 440 Ε) *учні Геракліта*.

Прийменник **πρὸς** з родовим відмінком (лат. a, ab, e, ex) має значення:

з (на позначення віддалення): πρὸς ἄρκτου з *півночі*; τὸν πρὸς Σάρδεων ἤλεκτρον *золото з Сард*; πρὸς τοῦ Ἑλλησπόντου *від Гелеспонту*;

з *боку когось*: πρὸς πατρός з *боку батька*; Ἀθηναίων καὶ τὰ πρὸς πατρός καὶ τὰ πρὸς μητρός (Δημ. 57, 17) *афінянина і з боку батька, і з боку матері*;

на користь, на вигоду комусь: πάντα ἐστὶ πρὸς τοῦ ἀδελφοῦ *все є на користь брата*; πρὸς τῶν Λακεδαιμονίων *на користь спартанців*; ἰκετεύω πρὸς παίδων (Δημ. 28, 20) *благаю за дітей*;

властиво комусь (з дієсловом εἰμί): ἀνδρείως μάχεσθαι ἐστὶ πρὸς στρατιώτου *хоробро боротися – властиво воїнові*;

перед: πρὸς στρατηγῶν *перед полководцями*; οὔτε πρὸς θεῶν οὔτε πρὸς ἀνθρώπων (Θ. 1, 71) *ані перед богами, ані перед людьми*;

(за)ради когось (у замовляннях): πρὸς θεῶν *заради богів*; πρὸς θεῶν, τίς οὕτως εὐήθης ἐστίν; (Δημ. 1, 15) *заради богів, хто настільки протосердний?*

З давальним відмінком **πρὸς** (лат. a, ad, prope) означає:

біля, при чомусь (на позначення місця): πρὸς τῇ πόλει τὴν μάχην ποιείσθαι *давати битву біля міста*, πρὸς ταῖς πηγαῖς *при джерелах*; τὸ πρὸς Αἰγίνῃ στρατεύμα (Θ. 1, 71) *військо біля Егіни*; αἱ πρὸς θαλάττῃ πόλεις (Ξ. Ἑλλ. 4, 8, 1) *міста біля моря*;

крім, понад щось: πρὸς τούτῳ (τούτοις) *крім цього*, πρὸς τοῖς εἰρημένος *ἔτι λέγειν τι* *говорити ще щось понад сказане*; ἄλλους πρὸς

ἑαυτῶ (Θ. 1, 90) *інших, крім нього самого*; κυβερνήτης πρὸς τῇ σκυτοτομίᾳ (Πλ. Πολ. 397 Ε) *він окрім чоботаря ще й керманич*.

Із знахідним відмінком **πρὸς** має значення (лат. ad, adversus, erga, in usque ad з асс.):

до когось, чогось (локативне визначення): πρὸς τὸν ἀδελφόν *до брата*, ἵεναι πρὸς τοὺς πολεμίους *йти до ворогів*;

до чогось, коло чогось (темпоральне визначення): ἐπεὶ δὲ πρὸς ἐσπέραν ἦν *коли уже було під вечір*, πρὸς ἡμέραν ἦν *було на світанку*; πρὸς ἡμέραν ἐξεγρέσθαι (Πλ. Συμ. 223 С) *прокинутися на світанку*;

з кимсь: πρὸς ἀλλήλους διαλέγονται *вони розмовляють один з одним*; διαλογίεσθαι πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς (Ἰσ. 6, 52) *розмовляти з нами*;

проти: μάχεσθαι πρὸς δαίμονα *боротися проти божества*; ἀγωνίεσθαι πρὸς τινα (Πλ. Πολ. 579 С) *змагатися проти когось*; ὅσα ἔπραξαν οἱ Ἕλληνες πρὸς τε ἀλλήλους καὶ τὸν βάρβαρον (Θ. 1, 118) *те, що вчинили греки і проти самих себе, і проти варварів*;

з огляду на щось, щодо чогось: τὰ πρὸς θεοῦς *те, що має відношення до богів*; τὰ πρὸς τὸν πόλεμον (Θ. 1, 90) *те, що має відношення до війни*; τὰ πρὸς τὸν βασιλέα (Δημ. 14, 2) *те, що стосується царя*;

для чогось, до, на (зазначення мети): πρὸς χάριν λέγειν *говорити на догоду*; ἔτοιμος πρὸς τι (Ξ. Ἀπομ. 4, 5, 12) *готовий на щось*;

у присутності, перед: πρὸς τὴν γυναῖκα λέγειν *говорити перед жінкою*; αὐτὴ πρὸς αὐτὴν *сама перед собою*;

згідно з чимсь: πρὸς τὰ παρόντα *згідно з обставинами*; τὸ παιδεύεσθαι πρὸς τὰς πολιτείας (Ἀριστ. Πολ. 1310 Α14) *виховання згідно з державним устроєм*;

порівняно, у порівнянні з чимсь, чимсь: οὐδὲν ἐστὶ τὰ χρήματα πρὸς τὴν σοφίαν *багатство нічого не значить у порівнянні з мудрістю*; πρὸς τὰς μεγίστας καὶ ἐλαχίστας ναῦς τὸ μέσον σκοπεῖν (Θ. 1, 10) *придивлятися середній корабель у порівнянні з найбільшими і найменшими*;

для, по причині: χαλεπαίνεσθαι πρὸς τι *сердитися із-за чогось*; ἀθύμως ἔχειν πρὸς τι (Ξ. Ἑλλ. 4, 5, 4) *бути пригніченим через щось*.

Прийменник **ὕπὸ** з родовим відмінком має значення:

під чимсь, з-під чогось (для вказівки на місце; у значенні *під чимсь* ὑπό з gen. вживається переважно тільки у виразі ὑπό γῆς *під землею*; звичайно в цьому значенні вживається ὑτό з давальним відмінком): λύειν ἵππους ὑπό ζυγοῦ *випрягти коней з ярма*;

з назвою діючої особи (не перекладається) при дієсловах у пасивному стані або при неперехідних дієсловах з пасивним значенням: *через*: τιτρώσκεσθαι ὑπὸ τῶν πολεμίων *бути пораним ворогами, о́ια πάσχω ὑπὸ τοῦδε τοῦ ἀνθρώπου* *що я терплю через цю людину*; *какῶς* ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἀκούειν (Ἰσ. 4, 77) *бути обмовленим громадянами*;

внаслідок, із-за, від чогось (для позначення причини): ὑπ' ἀνάγκης *від нужди*, ὑπὸ λύπης *дакрύειν* *плакати від суму*; ὑπ' ἄλγους *від болю*;

під (супроводжуюча обставина): ὑπ' αὐλοῦ *ᾄδειν* *співати під звуки флейти*; ὑπὸ φανοῦ *πορέεσθαι* *при світлі смолоскипа*.

З давальним відмінком **ὑπό** (лат. sub з abl.) має значення:

під чимсь (на позначення місця): οἰκέειν ὑπὸ τῷ ὄρει *жити під горою*; ὑπὸ τῇ ἀκροπόλει *під акрополем*;

під владою, під керівництвом когось (підпорядкованість, залежність): ὑφ' ἑαυτῶ *ἔχειν* *мати під своєю владою*; τὰ θηρία τὰ ὑπὸ τοῖς ἀνθρώποις (Πл. Пол. 563 С) *звірі під владою людей*.

Із знахідним відмінком **ὑπό** (лат. sub з abl.) означає:

під щось, під чимсь (локативно): ὑπὸ τὸ ὄρος *під гору*, ὑπ' αὐγὰς ἡελίου *під промінням сонця*; ὑπὸ τὰς πύλας ἵππων πόδες φαίνονται (Θ. 5, 10) *під воротами з'явилися сліди коней*;

під, коло чогось, під час (темпорально): ὑπὸ νύκτα *під ніч, проти ночі*; ὑπὸ τὸν σεισμόν *під час землетрусу*, ὑπὸ τὴν εἰρήνην *під час миру*; ὑπ' αὐτὸν τὸν χρόνον *ὅτε в той самий час, коли...*; ὑπὸ τὴν κατάλυσιν τοῦ πολέμου (Ξ. Ἀπομ. 2, 8, 1) *під час завершення війни*;

під владу когось (як ὑπό з дативом), οἱ ὑπ' αὐτὸν *ἵογο* *підвладні*; ὑπὸ τινὸς χεῖρα (Ξ. Κυρ. 3, 3, 6) *ті, що під чиєюсь владою*.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ 203 Β – 203 Ε

Ὅτε γὰρ ἐγένετο ἡ Ἀφροδίτη, εἰσιῶντο οἱ θεοί, οἳ τε ἄλλοι καὶ ὁ τῆς Μήτιδος υἱὸς Πόρος. ἐπειδὴ δὲ ἐδείπνησαν, προσαιτήσουσα οἶον δὴ εὐτυχίας οὔσης ἀφίκετο ἡ Πενία, καὶ ἦν περὶ τὰς θύρας. ὁ οὖν Πόρος μεθυσθεὶς τοῦ νέκταρος, οἶνος γὰρ οὐπω ἦν, εἰς τὸν τοῦ Διὸς κῆπος εἰσελθὼν βεβαρυμένος ἠῦδεν. ἡ οὖν Πενία ἐπιβουλεύουσα διὰ τὴν αὐτῆς ἀπορίαν παιδίον ποιήσασθαι ἐκ τοῦ Πόρου, κατακλίνεται τε παρ' αὐτῷ καὶ ἔκυσε τὸν Ἔρωτα. διὸ δὴ καὶ τῆς Ἀφροδίτης ἀκόλουθος καὶ θεραπέων γέγονεν ὁ Ἔρωσ, γεννεθεὶς ἐν τοῖς ἐκείνης γενεθλίοις, καὶ ἅμα φύσει ἐραστὴς ὢν περὶ τὸ καλόν, καὶ τῆς Ἀφροδίτης καλῆς οὔσης. ἄτε οὖν Πόρου καὶ Πενίας υἱὸς ὢν ὁ Ἔρωσ ἐν τοιαύτῃ τύχῃ καθέστηκε. πρῶτον μὲν πένης αἰεὶ ἐστί, καὶ πολλοῦ δεῖ ἀπαλός τε καὶ καλός, οἶον οἳ πολλοὶ οἴονται, ἀλλὰ σκληρὸς καὶ ἀνυχηρὸς καὶ ἀνυπόδητος καὶ ἄοικος, χαμαιπετὴς αἰεὶ ὢν καὶ ἄστροτος, ἐπὶ θύραις καὶ ἐν ὁδοῖς ὑπαίθριος κοιμώμενος, τὴν τῆς μητρὸς φύσιν ἔχων, αἰεὶ ἐνδεία ξύνοικος. κατὰ δὲ αὐτὸν τὸν πατέρα ἐπιβουλὸς ἐστί τοῖς καλοῖς καὶ τοῖς ἀγαθοῖς, ἀνδρείος ὢν καὶ ἴτης καὶ σύντονος, θηρευτὴς δεινός, αἰεὶ τινὰς πλέκων μηχανάς, καὶ φρονήσεως ἐπιθυμητὴς καὶ πόριμος, φιλοσοφῶν διὰ παντὸς τοῦ βίου, δεινὸς γόης καὶ φαρμακεὺς καὶ σοφιστὴς· καὶ οὔτε ὡς ἀθάνατος πέφυκεν οὔτε ὡς θνητός, ἀλλὰ τοτὲ μὲν τῆς αὐτῆς ἡμέρας θάλλει τε καὶ ζῆ, ὅταν εὐπορήσῃ, τοτὲ δὲ ἀποθνήσκει, πάλιν δὲ ἀναβιώσκειται διὰ τὴν τοῦ πατρὸς φύσιν, τὸ δὲ ποριζόμενον αἰεὶ ὑπεκρεῖ· ὥστε οὔτε ἀπορεῖ Ἔρωσ ποτὲ οὔτε πλουτεῖ σοφίας τε καὶ ἀμαθίας ἐν μέσῳ ἐστίν.

ЛЕКЦІЯ 45

§ 207. Час (*tempus, χρόνος*)

Категорія часу – одна з визначних граматичних ознак дієслова. Власне часове значення притаманне лише формам дійсного способу, інші способи, інфінітив та дієприкметник, мають видове та відносно-часове значення. Тому дієслівні форми часу є граматичним центром ширшої категорії темпоральності, яка включає й інші засоби вираження часу (морфологічні, лексичні, синтаксичні).

В індоєвропейській мові-основі категорії часу передував вид дієслівної дії: дієслівні словоформи залежно від формотворчих основ (доконаного чи недоконаного виду) виражали тільки вид дії, а ознаку часу передавали обставини (прислівники, прийменникові конструкції, підрядні речення часу, відносні, умовні тощо). Свідчення цієї синтаксично-обумовленої категорії часу знаходимо в Гомера: *πάρος γε μὲν οὔτι θαμίσεις* ('Ом. 'Іл. Е 38б) *ти ніколи раніше не бував*.

Первісно темпоральна категорія трактувалась з філософської точки зору. Платон розрізняє формальні засоби протиставлення значень теперішнього (*παρών*), минулого (*παρεληλυθώς*), майбутнього (*μέλλων*). З часів Аристотеля бере початок погляд на час як морфологічну і синтаксичну категорії; він уперше пов'язав їх значення з моментом мовлення як вихідним поняттям граматичної категорії часу.

Стоїки створили часо-видову систему, яка включала три часи на позначення доконаної дії (*ἐνεστώς συντελικός, παρωχημένος συντελικός, μέλλων συντελικός*) та три часи для вираження недоконаної дії (*ἐνεστώς παρατατικός, παρωχημένος παρατατικός, μέλλων παρατατικός*).

Діонісій Фракієць встановив канонічну триступеневу класифікацію часу: *ἐνεστώς* (теперішній), *παρωχημένος* (минулий), *μέλλων*

(майбутній). Минулий час охоплював чотири різновиди: παρατατικός (imperfectum), ἄοριστος, παρακείμενος (perfectum), ὑπερσυντελικός (plusquamperfectum).

Великий вклад у розвиток цієї системи зробив Аполлоній Дискол, який розглядає час з позицій синтаксису й водночас обґрунтовує відносно-часове значення морфологічної категорії часу.

Грецьке дієслово в усіх способах розрізняє вид дії (доконаний, недоконаний, результативний); форми дійсного способу, окрім виду, виражають час дії. Часо-видове співвідношення дієслівних слівформ можна подати у вигляді такої схеми:

<i>час/вид</i>	<i>недоконаний</i>	<i>доконаний</i>	<i>результативний</i>
<i>теперішність</i>	praesens		perfectum I-II
<i>минулість</i>	imperfectum	aoristus I-II	plusquamperfectum I-II
<i>майбутність</i>	futurum I-II		futurum III

Часи презенс, футур, перфект визначають як головні; імперфект, аорист, плюсквамперфект називають історичними часами.

§ 208. Значення часів у індикативі

§ 208.1. Теперішній час (*Praesens, ἐνεστώς*)

Презенс означає дію, яка відбувається або триває тепер: νῦν δὴ ἐξελαύνετε ἡμᾶς ἐκ τῆσδε τῆς χώρας (Ξ. Ἀν. 7, 7, 7) *тепер ви виганяєте нас з цієї країни*; φημί δεῖν ἡμᾶς τοῖς Ὀλυνθίοις βοηθεῖν (Δημ. 2, 11) *кажу, що нам слід допомогти олінтійцям*; ὑπέχει (scil. ὁ τόπος) τῷ τῶν τεττίγων χώρῳ (Πλ. Φαιδρ. 230 C) *належить це місце хору цикад*.

Часто презенс виражає дію, яка розпочинається, або спробу, намагання її виконати (т. зв. praesens de conatu, ἐνεστώς τῆς ἀποπείρας): δίδωμι (= βούλομαι δοῦναι) *даю* (= *хочу дати*), ὀνοῦμαι (= ἐπιχειρῶ πρίασθαι) *стараюсь купити*, μισθοῦμαι (= ἐπιχειρῶ μισθώσασθαι) *намагаюсь найняти*: ταύτην τὴν δόξαν πέιθουσιν ἡμᾶς ἀποβαλεῖν (Ἰσ. 6, 12) *вони намагаються переконати нас відкинути цю славу*;

μεταδίδωμι τῷ βουλομένῳ τοῦ ἐν τῇ ψυχῇ πλούτου (Ἐ. Συμ. 4, 43) *я передаю тому, хто бажає, духовне багатство.*

Теперішній час дійсного способу може, як у латинській і українській мовах, виступати в описах минулих подій (praesens historicum, ἐνεστώς ἱστορικός). Його вживання надає розповіді динамічності та яскравої наочності, представляє минулі події так, неначе відбуваються на наших очах. Цей презенс рівнозначний грецькому аористу чи латинському перфекту: ἀναβαίνει (= ἀνέβη) ὁ Κῦρος λαβὼν Τισσαφέρην ὡς φίλον (Ἐ. Ἀν. 1, 1, 2) *Кір виступає (= виступив) з Тиссаферном як другом; ἐρωτῶσιν ὅτη βαδίζοιμεν* (Λυσ. 12, 12) *вони запитують (= запитали), куди ми прямуємо.*

Іноді презенс вживається замість футура і означає майбутню дію або стан, як менше наявні (реальні) тепер: ἦν νικήσωμεν, τὴν δέ τε προσκτᾶσθε (= προσκτήσεσθε) καὶ ἐκείνην ἐλευθεροῦτε (= ἐλευθερώσετε) (Θ. 4, 95) *якщо ми переможемо, цю здобуваємо, а ту звільняємо.*

У прислів'ях, гномах, описі часто повторюваних подій, звичаїв, постійних ознак індикатив презенса має позачасове значення недоконаного виду: ἀναρχία πόλεις ὄλλυσι *безладдя руйнує держави; χάρις γηράσκει ταχέως* *вдячність старіє швидко; οἱ τῶν ἀρίστων Περσῶν παῖδες ἐπὶ τὰς βασιλέως θύραις παιδεύονται* (Ἐ. Ἀν. 1, 9, 3) *діти знатних персів виховуються при царському дворі.*

- Σ Деякі дієслова в презенсі мають значення перфекта і позначають не стільки дію, скільки стан, що виник внаслідок минулої дії: νικάω = νικάω καὶ εἰμι νικηφόρος *я перемагаю = я здобуваю перемогу і є переможцем, φεύγω = φεύγω καὶ εἰμι φυγάς* *я утікаю і є утікачем, ἠττάομαι* *я є переможеним, ἀδικέω* *я є кривдником* тощо: ἀπαγγέλετε Ἀριαίῳ ὅτι ἡμεῖς νικῶμεν (Ἐ. Ἀν. 2, 1, 4) *повідомте Арією, що ми переможці; Ζήλαρχος εἰ μὲν ἀδικεῖ ὑμᾶς, οἴχεται ἀποπλέων οὐ δοῦς ὑμῖν δίκην· εἰ δὲ μὴ ἀδικεῖ, φεύγει ἐκ τοῦ στρατεύματος* (Ἐ. Ἀν. 5, 24, 29) *Зиларх скривдив вас, якщо відплив, не поставши перед судом, якщо ж не скривдив, то втік від війська.*

Форми теперішнього часу мають завжди перфектне значення в дієслів $\acute{\eta}\kappa\omega$ (= $\acute{\epsilon}\lambda\eta\lambda\upsilon\theta\alpha$) *я прибув*, $\acute{\omicron}\chi\omicron\mu\alpha\iota$ (= $\acute{\alpha}\pi\epsilon\lambda\eta\lambda\upsilon\theta\alpha$) *я відійшов*: $\acute{\omicron}\iota\delta\alpha$ $\gamma\grave{\alpha}\rho$ $\acute{\omicron}\pi\eta$ $\acute{\omicron}\lambda\chi\omicron\upsilon\tau\alpha\iota$ (Є. 'Αν. 1, 4, 8) *бо знаю, куди вони вирушили*.

Σ Дієслова $\acute{\alpha}\kappa\omicron\upsilon\omega$, $\pi\upsilon\theta\acute{\alpha}\nu\omicron\mu\alpha\iota$, $\acute{\alpha}\iota\sigma\theta\acute{\alpha}\nu\omicron\mu\alpha\iota$, $\gamma\iota\gamma\nu\acute{\omega}\sigma\kappa\omega$ часто означають інформацію – відчуття, знання з минулого, які певним чином переходять чи існують у теперішньому, тобто мають перфектне значення: $\Sigma\iota\kappa\epsilon\lambda\iota\omega\tau\alpha\iota$ $\sigma\tau\alpha\sigma\iota\acute{\alpha}\zeta\omicron\upsilon\sigma\iota\nu$, $\acute{\omega}\sigma\pi\epsilon\rho$ $\pi\upsilon\theta\theta\alpha\nu\acute{\omicron}\mu\epsilon\theta\alpha$ (Θ. 6, 17) *сицилійці повстають, як ми довідалися*; презентні форми можуть вживатися навзаєм з перфектними: $\Theta\epsilon\mu\iota\sigma\tau\omicron\kappa\lambda\acute{\epsilon}\alpha$ $\omicron\upsilon\kappa$ $\acute{\alpha}\kappa\omicron\upsilon\epsilon\iota\varsigma$ $\acute{\alpha}\nu\delta\rho\alpha$ $\acute{\alpha}\gamma\alpha\theta\omicron\nu$ $\gamma\epsilon\gamma\omicron\nu\omicron\tau\alpha$ $\kappa\alpha\iota$ $\text{Κ}\acute{\upsilon}\mu\omega\nu\alpha$ $\kappa\alpha\iota$ $\text{Μ}\iota\lambda\tau\iota\acute{\alpha}\delta\eta\nu$ $\kappa\alpha\iota$ $\text{Π}\epsilon\rho\iota\kappa\lambda\acute{\epsilon}\alpha$ $\tau\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon\iota$ $\tau\omicron\nu$ $\nu\epsilon\omega\sigma\tau\iota$ $\tau\epsilon\tau\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\tau\eta\kappa\omicron\tau\alpha$, $\omicron\upsilon$ $\kappa\alpha\iota$ $\sigma\upsilon$ $\acute{\alpha}\kappa\acute{\eta}\kappa\omicron\alpha\varsigma$; (Πл. Горγ. 503 С) *чи ти не слухав Фемістокла, видатного чоловіка, і Кімона, і Мільτιάда, і Перікла, який нещодавно помер, якого і ти чув?*

Аналогічний претеріто-презентний аспект характерний і для дієслів $\phi\eta\mu\acute{\iota}$, $\acute{\lambda}\acute{\epsilon}\gamma\omega$: $\acute{\epsilon}\mu\omicron\iota$ $\tau\omicron\upsilon\tau\omicron$, $\acute{\omega}\varsigma$ $\acute{\epsilon}\gamma\acute{\omega}$ $\phi\eta\mu\acute{\iota}$, $\pi\rho\omicron\sigma\tau\acute{\epsilon}\tau\alpha\kappa\tau\alpha\iota$ $\acute{\upsilon}\pi\omicron$ $\tau\omicron\upsilon$ $\theta\epsilon\omicron\upsilon$ $\pi\rho\acute{\alpha}\tau\tau\epsilon\iota\nu$ (Πл. 'Απ. 39 С) *це мені, як я кажу, богом наказано робити*; $\tau\eta\nu$ $\mu\acute{\epsilon}\nu$ $\tau\acute{\omega}\nu$ $\beta\alpha\rho\beta\acute{\alpha}\rho\omega\nu$ $\acute{\epsilon}\pi\iota\omicron\rho\kappa\iota\acute{\alpha}\nu$ $\tau\epsilon$ $\kappa\alpha\iota$ $\acute{\alpha}\pi\iota\sigma\tau\iota\acute{\alpha}\nu$ $\acute{\lambda}\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\iota$ $\mu\acute{\epsilon}\nu$ $\text{Κ}\lambda\epsilon\acute{\alpha}\nu\omega\rho$, $\acute{\epsilon}\pi\iota\sigma\tau\alpha\sigma\theta\epsilon$ $\delta\acute{\epsilon}$ $\kappa\alpha\iota$ $\acute{\upsilon}\mu\epsilon\iota\varsigma$, $\acute{\omicron}\acute{\iota}\mu\alpha\iota$ (Є. 'Αν. 3, 7, 2) *Клеанор говорить про клятвопорушництво і віроломство варварів, про яке, я гадаю, ви й самі добре знаєте*.

§ 208.2. Минулий час недоконаного виду (*imperfectum, παρατατικός*)

Імперфект має те саме значення в минулому, що й презент у теперішньому, тобто позначає минулу тривалу або ітеративну дію: $\text{Κ}\lambda\epsilon\acute{\alpha}\rho\chi\omicron\varsigma$ $\acute{\epsilon}\delta\acute{\alpha}\kappa\rho\upsilon\epsilon$ $\pi\omicron\lambda\upsilon\nu$ $\chi\rho\omicron\nu\omicron\nu$ $\acute{\epsilon}\sigma\tau\acute{\omega}\varsigma$ (Є. 'Αν. 1, 3, 2) *Клеарх стоячи довго плакав*; $\omicron\upsilon\kappa$ $\acute{\eta}\mu\phi\epsilon\sigma\beta\acute{\eta}\tau\epsilon\iota$, $\acute{\alpha}\lambda\lambda$ ' $\acute{\omega}\mu\omicron\lambda\omicron\gamma\epsilon\iota$ $\kappa\alpha\iota$ $\acute{\iota}\kappa\acute{\epsilon}\tau\epsilon\upsilon\epsilon\nu$ (Λυσ. 1, 29) *він не сперечався, а визнавав свою провину і благав*.

Подібно до презенту, імперфект може означати початок розвитку дії, спробу її виконати в минулому (*imperfectum de conatu, παρατατικός τῆς ἀποπείρας*): $\delta\iota\acute{\epsilon}\phi\theta\epsilon\iota\rho\nu$ $\pi\rho\omicron\sigma\iota\omicron\nu\tau\epsilon\varsigma$ $\tau\omicron\upsilon\varsigma$ $\sigma\tau\rho\alpha\tau\iota\omega\tau\alpha\varsigma$; $\kappa\alpha\iota$ $\acute{\epsilon}\nu\alpha$ $\gamma\epsilon$ $\delta\iota\acute{\epsilon}\phi\theta\epsilon\iota\rho\alpha\nu$ (Є. 'Αν. 3, 3, 5) *нападники намагались убити воїнів і одного таки вбили*; $\acute{\epsilon}\kappa\alpha\sigma\tau\omicron\varsigma$ $\acute{\zeta}\pi\epsilon\iota\theta\epsilon$ $\Xi\epsilon\nu\omicron\phi\acute{\omega}\nu\tau\alpha$ $\acute{\upsilon}\pi\omicron\sigma\tau\eta\nu\alpha\iota$ $\tau\eta\nu$ $\acute{\alpha}\rho\chi\eta\nu$ (Є.

ἸΑν. 6, 1, 19) *кожен переконував (= намагався переконати) Ксенофонта відмовитися від керівництва.*

Близьким до темпоральної семантики конативного імперфекта є інхоативний імперфект, що позначає початок розвитку дії у минулому. На відміну від *imperfectum de sonatu*, який може мати як результативне, так і безрезультатне завершення початкового етапу дії, інхоативний імперфект подає на початковому етапі дію, яка мала подальше продовження чи завершення: *εὐθὺς ἀνεβόησάν τε πάντες καὶ προσπεσόντες ἐμάχοντο, ἐωθοῦντο, ἔπαλον, ἐπαίοντο* (Ξ. ἸΑν. 8, 1, 38) *одразу здійнявся галас, і накинувшись на ворогів, воїни почали боротися, штовхатися, натискати, завдавати ударів і отримувати їх.*

Дуже часто при описі минулих подій зустрічаються форми імперфекта в значенні аориста, тобто на позначення минулої докраної дії.

Часто в такій функції виступають:

✓ *verba dicendi*: λέγω, φημί, φράζω, καλέω, ἀμείβομαι, ἐρωτάω, πείθω, κηρυκεύω тощо: *ἀνηρώτα, τί βούλοιντο* (Ξ. ἸΑν. 2, 3, 4) *він запитав, що вони хочуть;*

✓ дієслова руху: ἀπολαύνω, ἐλαύνω, ἐξαναχωρέω, εἶμι, ἔσειμι, ἔπομαι, καταβαίνω, στρατεύω, πέμπω, ἀποπέμπω, ἀποστέλλω тощо: *ὁ τοίνυν Φίλιππος ἐξ ἀρχῆς Σέρριον καὶ Δόρισκον ἐλάμβανε καὶ τοὺς ἐκ Σερρίου τείχους καὶ Ἰεροῦ ὄρους στρατιώτας ἐξέβαλλεν* (Δημ. 9, 15) *Філіпп на самому початку захопив Серіон і Дориск і витіснив воїнів з укріплень Серіона і Священної гори.*

Часто форми імперфекта-аориста поєднуються в одному й тому ж реченні з формами "чистого" аориста: *τοὺς Μεσσηνίους πρώτους ἐπίτηδες ὁ Δημοσθένης προὔταξε (aor.) καὶ προσαγορεύειν ἐκέλευε (imperf.)* (Θ. 3. 112) *Демосфен спеціально розмістив у перших лавах мессенців і наказав їм звернутися з привітанням.*

Σ Дієслова, які в презенсі мають перфектне значення, в імперфекті набирають значення плюсквамперфекта: *ἐνίκων = ἐνίκησα καὶ ἦν νικηφόρος, ἔφευγον = ἦν φυγάς, ἦκον = ἐληλύθειν, ὠχόμην = ἀπεληλύθειν: ἦκε Μένων ὁ Θετταλός* (Ξ. ἸΑν. 1, 2, 6) *прибув фессалієць Менон; τότε μὲν ὦχετο ἄγων*

Ξενοφῶν τὸν ἵππον (Ξ. Ἄν. 4, 5, 35) *тоді Ксенофонт відійшов, ведучи коня.*

Σ Через імперфект часто виражають дію, яка була відома в минулому чи згадувалася в попередній розповіді як така, що продовжується в теперішньому: ἀφίκοντο ἐπὶ τὸν ποταμόν, ὅς ὤριξε τήν τῶν Μακρώνων χώραν καὶ τήν Σκυθηνῶν (Ξ. Ἄν. 4, 8, 1) *вони прибули до ріки, яка розмежовувала (= розмежовує) землі макронів і скифів; ἀρ' οὐ τότε ἦν τὸ δένδρον, ἐφ' ὅπερ ἦγες ἡμᾶς* (Пл. Φαιδρ. 230 Α) *чи це не то дерево, до якого ти нас вів (= ведеш).*

§ 208.3. Минулий час доконаного виду (aoristus, ἄριστος)

Аорист дійсного способу означає минулу завершену дію без вказівки на її тривалість. Аорист виступає як безознакова категорія, про що свідчить сама назва ἄριστος *невизначений, неозначений*.

Аорист служить для позначення дії, що відбулась у минулому без уваги на час іншої дії: ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα (Πλουτ.) *прийшов, побачив, переміг*. Такий аорист використовується, подібно до латинського перфекта, для опису минулих подій і визначається як aoristus historicus.

У класичний період індикативу аориста надавали перевагу як формі, найбільш насиченій розповідним динамізмом, оскільки вона має достатньо діахронних нюансів.

Часто аорист означає лише початок дії у минулому, незалежно від її подальшого розгортання. Такого інхотивного значення набувають дієслова, які в презенсі означають перманентну дію: ἐβασίλευσα *я став царем*, ἤρξα *я почав правити*, ἐπλούτησα *я розбагатів*: ἐπειδὴ Θησεὺς ἐβασίλευσεν εἰς τὴν νῦν πόλιν ξυνώκισε (Θ. 2. 15) *коли Тесеї зацарював, він навів лад у державі; καὶ πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς Θρᾶκας ἐπολέμησα* (Ξ. Ἄν. 1, 3, 4) *спершу він розпочав війну з фракійцями*.

Поняття доконаного виду передбачає наявність кінцевого моменту дії, її завершення або результат, тому можна виділити аорист, який акцентує на припиненні, завершенні дії: ἀπέθανε *він помер*, ἔπεισε *він переконав*: ἔπειθον αὐτοὺς καὶ οὐς ἔπεισα, τούτους ἔχων ἐπορευόμην (Ξ. Кур. 5, 5, 22) *я переконував їх і тих, кого переконав,*

узвє з собою; καὶ ὁ Κρίτων ἀκούσας ἔνευσε τῷ παιδί (Пл. Φαιδ. 117 Α) *Критон, коли почув це, кивнув слугі.*

Аорист вживається на позначення недоконаної або ітеративної дії в минулому, якщо вказується, скільки часу вона тривала чи повторювалась. Такий аорист називається сумарним: ὁ τύραννος ταῖς πρώταις ἡμέραις προσεγγεῖ καὶ ἀσπάζεται πάντας, χρεῶν τε ἠλευθέρωσε καὶ γῆν διένειμε (Пл. Пол. 566 Ε) *у перші дні тиран посміхається і вітає всіх, звільняє від боргів та наділяє землею; τέσσαρα καὶ δέκα ἔτη ἐνεμειναν αἱ σπονδαί (Θ. 2, 2) договор дієв протягом двадцяти чотирьох років.*

Іноді аорист позначає не стільки дію у минулому, скільки стан як її результат; в цьому випадку він має значення перфекта: τοὺς θησαυροὺς τῶν πάλαι σοφῶν ἀνδρῶν, οὓς ἐκείνοι κατέλιπον ἐν βιβλίοις γράψαντες, διέρχομαι (Ξ. Απομ. 1, 6, 15) *розповідаю про скарби мудрості, які залишили по собі в книгах розумні люди.*

У деяких випадках аорист дійсного способу може вживатись замість майбутнього часу, коли мовець упевнений, що дія відбудеться: ἐπειδὴν ἀφίκωνται οἱ τελευτηκότες εἰς τὸν τόπον, οἱ ὁ δαίμων ἕκαστον κομίζει, πρῶτον μὲν διεδικάσαντο οἷτε καλῶς καὶ δσίως βιώσαντες καὶ μή (Пл. Φαιδ. 113 D) *коли померлі потраплять до того місця, куди кожного приводить його геній, на ними вчинять суд: і над тими, хто жив благочестиво, і над тими, хто не так.*

Індикатив аориста виступає в прислів'ях, сентенціях, де сприймається позачасово. Гномічний аорист позначає дію як таку, що звичайно трапляється, безвідносно щодо моменту згадки про неї: ῥώμη μετὰ φρονήσεως ὠφέλησεν, ἄνευ δὲ ταύτης τοὺς ἔχοντας ἐβλαψε (Ἰσ. 1, 6) *сила у поєднанні з розсудливістю приносить користь, а без неї лише шкодить.*

Темпоральне абстрагування підкреслюється тим, що після гномічного аориста в підрядних реченнях, підпорядкованих правилу послідовності способів, не виступає оптатив.

§ 208.4. Майбутній час дійсного способу (futurum, μέλλον)

Майбутній час дійсного способу означає дію, яка в майбутньому почнеться і буде продовжуватись. Грецький майбутній час відпові-

дає латинському futurum I, українському майбутньому часу докона-ного або недоконаного виду: πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο ἔρω (Ξ. Ἀθ. πολ. 2) *отже, спершу я скажу так*; τὸν ἀλλὰ ταῦτα μὲν δὴ, ἔφη, ὑπάρξει (Пл. Φαιδ. 78 A) *але це ж, він твердить, існуватиме*; ἐπελαθόμεν, ὅτι καὶ ὄψον ἔξουσιν (Пл. Пол. 372 C) *я забув, що вони матимуть і прип-раву*.

Майбутній час може позначати можливість, виявляючи свою мо-дальну семантику: καὶ τοῦτο ἐν τοῖς κυσὶ κατόψειс (Пл. Пол. 376 A) *і це ти можеш побачити на собаках*.

Зрідка футурум може набувати узагальнююче гномічного зна-чення: ἡ δικαία φυγή καὶ ὁ δίκαιος ἀνὴρ εὖ βιώσεται, κακῶς δὲ ὁ ἄδικος (Пл. Пол. 353 C) *добра і чесна людина гарно житиме, нечесна – ганебно*.

Дія, яку мають намір здійснити, виражається через перифрастич-ний зворот μέλλω з інфінітивом презенса або аориста, що відповідає латинській конструкції coniugatio periphrastica activa: μέλλω ὑμᾶς διδάξειν (Пл. Ἀπ. 21 B) *маю намір вас навчати*.

§ 208.5. Минулий час результативного виду (perfectum, παρακείμενος)

Дійсний спосіб перфекта виражає, головним чином, стан у тепе-рішньому, який є результатом минулої дії. В такій функції "актуаль-ного теперішнього" перфект функціонує в прозі класичного періоду: ἔστηκα я став і стою, πέποιθα я повірив і довіряю. Звідси походить презенсне значення окремих перфектних форм дієслів, що означають фізичний та психічний стан: οἶδα я знаю, ἔοικα я подібний, δέδοικα я боюсь, κέκτημαι я володію, посідаю, μέμνημαι пам'ятаю: οἶδα γὰρ ὅτι ὀλίγοις τοῖς ταῦτα καὶ δοκεῖ καὶ δόξει (Пл. Крит. 49 D) *знаю, що таким це видається і видаватиметься для якихось небагатьох*.

Перфект дієслів, що позначають певні звуки і афекти, розгляда-ється як інтенсивний презенс. Підтверженням цього деякі дослідни-ки вважають редуплікацію як експресивну ознаку: κέκραγα (= κράζω) я кричу, γέγηθα (= ἤδομαι) я радію: μάλλον πεφόβημαι τὰς οἰκείας ἡμῶν ἀμαρτίας ἢ τὰς τῶν ἐναντίων διανοίας (Θ. 1, 143) *я більше боюся наших*

власних помилок, ніж замислів супротивників; ἐπιτεθύμηκα ἀκοῦσαι (Пл. Φαιδρ. 227 D) *я пристрасно бажаю почути.*

Форми перфекта другого активного мають неперехідне значення, а за своїм вживанням вони первісно протистояли перехідним презентам та аористам. Часто в такій кореляції їм відповідають медіальні форми презентса: δέδорκα / δέρκομαι, γέγονα / γίγνομαι, πέποιθα / πείθομαι, γέγηθα / γήθομαι тощо. Активний перфект з перехідним значенням з'являється тільки з V ст. до н.е.

Перфект, який, в цілому, представляв лексичний розряд основ на позначення інактивності, фізичного чи психічного стану, не служив для розповіді про минулі події. Лише з III ст. до н.е. він поступово починає перебирати функції аориста. З часом перфект втрачав свою своєрідність і вживався паралельно з аористом як його експресивна заміна.

Перфект може вживатися у значенні майбутнього часу: ἡ τοιαύτη ψυχὴ ἀπαλλατομένη τοῦ σώματος εὐθὺς διαπεφύσεται καὶ ἀπόλωλεν (Пл. Φαιδ. 80 D) *ця душа, відділившись від тіла, одразу розпорохиться і згине.*

Перфект зрідка має гномічне вживання: ἡ ἀταξία πολλοὺς ἤδη ἀπολώλεκεν (Є. 'Αν. 3, 1, 38) *відсутність дисципліни згубила багатьох; διαβολὴ τε καὶ ὁ φθόνος, ἃ δὴ πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἤρηκεν* (Пл. 'Απ. 28 A) *наклеп і заздрість, які багатьох хороших людей згубили.*

Σ Перфект-презенс міг замінюватись описовою конструкцією у складі дієслова ἔχω та партиципiальних форм: ἐζήλωκα = ζηλώσας ἔχω, τεθαύμακα = ἔχω θαυμάσας: τὸν λόγον σου πάλαι θαυμάσας ἔχω (Пл. Φαιδρ. 257 C) *я здавна зачудований твоїм вченням; πολλὰ χρήματα ἔχομεν ἀνηρπακότες* (Є. 'Αν. 1, 3, 14) *ми маємо чимало награбованих грошей.*

§ 208.6. Давноминулий час (plusquamperfectum, ὑπερσυντελικός)

Давноминулий час виражає доконану дію і обмежений у тривалості стан, який існував у минулому внаслідок цієї дії: εἰστήκειν я стояв, ἐκεκτήμην я володів, ἐμемνήμην я пам'ятав, ἤδειν я знав. Плюсквамперфект відноситься до перфекта, як імперфект до презентса: κατηγορίαί ἐγίγνωτο πολλὰ τῶν Ἀθηναίων, ἃ παρενεομήκεσαν (Є.

Ἑλλ. 2, 1, 31) з'явилося багато звинувачень на афінян за беззаконня; Ἀθηναῖοι ἐς Σικελίαν ἀπέστειλαν Εὐρυμέδοντα καὶ Σοφοκλέα· Πυθόδωρος γὰρ ὁ τρίτος ἤδη προαφίκτο ἐς Σικελίαν (Θ. 4,2) афіняни послали на Сицилію Евримедонта і Софокла, третій з посланих, Питодор, уже там перебував.

- Σ Грецький плюсквамперфект не означає, як у латинській мові, минулу доконану дію, що відбулась раніше іншої минулої дії. Попередню дію в минулому в грецькій мові виражає, як правило, аорист, хоча іноді трапляється їх темпоральний збіг: ἦλθον οἱ Ἴνδοι ἐκ τῶν πολεμίων, οὓς ἐπεπόμφει Κῦρος ἐπὶ κατασκοπὴν (Ξ. Κυρ. 6, 2, 9) *прибули індійці, яких Кір послав на розвідку*; ἡ Οἰνότη οὖσα ἐν μεθορίοις τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας ἐτετείχιστο καὶ αὐτῷ φρουρίῳ οἱ Ἀθηναῖοι ἐχρῶντο (Θ. 2, 18) *Еноя, укріплене (досл. раніше зведене укріплене мурами) місто на кордоні Аттики й Беотії, слугувала афінянам фортецею*.

§ 208.7. Майбутній час третій (*futurum III, μέλλον III*)

Майбутній час третій дійсного способу означає в майбутньому те ж саме, що й перфект у минулому, тобто майбутній стан, який виникне внаслідок певної дії і буде існувати в майбутньому: ἐστήξω *стану і стоятиму*, κекτήσομαι *здобуду і володітиму*, μεμνήσομαι *запам'ятаю і пам'ятатиму*: ἡ πολιτεία τελέως κεκοσμήσεται, ἐὰν αὐτὴν ἐπισκοπῆ φύλαξ ὁ τούτων ἐπιστήμων (Πл. Пол. 506 Α) *держжава остаточно стане досконалою, коли її пильнувати захисник, який знається на цих речах*. Футурум третій може набувати експресивного значення, наприклад при фігурі градації: μαστιγώσεται, στρεβλώσεται, δεδῆσεται, ἐκκαυθήσεται ὀφθαλμούς (Πл. Пол. 361 Ε) *його бичуватимуть, піднімуть на дибу, закують в кайдани, випалять очі*.

- Σ Мають місце випадки перифрастичного вираження активних форм *futurum III* за допомогою ἔσομαι з *participium perfecti activi*: ἂν ταῦτα εἰδῶμεν καὶ τὰ δέοντα ἔσομεθα ἐγνωκότες καὶ λόγων ματαίων ἀπηλλαγμένοι (Ξ. Ἀν. 2, 4, 5) *якщо ми побачимо і довідаємось про те, що слід, і полишимо марні слова*.

§ 209. Значення часів у кон'юнктиві, оптативі, інфінітиві

Часи у всіх способах, окрім індикатива, в інфінітиві та дієприкметнику не мають власне часового значення, а вказують на вид дії. Ці форми в презенсі означають дію, що триває або повторюється, в аористі – дію, що починається або одномоментну, в перфекті – результативну:

- ✓ кон'юнктив: τί ἔρωμαι; (Пл. Горγ. 447 С) *що сказати?*
- ✓ оптатив: θεοῦ θέλοντος κἂν ἐπὶ ριπὸς πλέοις *якщо бог захоче, і на циновиці попливеш;*
- ✓ імператив: μηδέποτε δοῦλον ἡδονῆς σεαυτὸν ποίει *ніколи не робися рабом насолоди;*
- ✓ інфінітив: ταῦτα οὐχ ἠδέα ἀκούειν (Дем. 1, 18) *це неприємно слухати.*

На відміну від сказаного, в незалежних реченнях часи кон'юнктива, оптатива та імператива, в цілому, відносяться до майбутнього: ἴωμεν *ходімо; ἀκούσωμεν послухаймо; ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ γένοιτ' ἂν* *потε καὶ κακὸς εὐτύχοι хороша людина може колись стати і лихою; λέγε* *кажи; εἰπέ* *скажи.*

У підрядних реченнях та в абсолютних конструкціях з інфінітивом способи кон'юнктив, оптатив та інфінітив можуть виражати час, але лише залежно від часу присудка головного речення:

- ✓ якщо оптатив та інфінітив презенса замінюють індикатив головних часів, то означають теперішню дію: ἡ μήτηρ διηρώτα τὸν Κῦρον πότερον βούλοιο μένειν ἢ ἀπίεναι (Ξ. Кур. 1, 3, 15) *мати розпитувала Кіра, чи хоче він залишитись, чи піти; Σωκράτης ἠγείτο θεοὺς πάντα εἰδέναι* (Ξ. 'Αп. 1, 2, 19) *Сократ вважав, що боги все знають;*
- ✓ якщо оптатив та інфінітив презенса заступають індикатив історичних часів, то мають значення минулого часу: ἔλεγόν τινας ὅτι κατίδοιεν στρατεύμα (Ξ. 'Αν. 4, 4, 40) *деякі казали, що бачили військо; οἱ στρατηγοὶ διηγούντο ὅτι αὐτοὶ μὲν ἐπὶ τοὺς πολεμίους πλέοιεν* (Ξ. 'Ελλ. 1, 7, 5) *стратеги вважали, що вони підпливли до ворогів;*

✓ оптатив та інфінітив аориста позначають теперішню або майбутню дію: Περικλῆς προηγόρευε τοῖς Ἀθηναίοις ὅτι Ἀρχίδαμος μὲν μοι ξένος εἶη, οὐ μέντοι ἐπὶ κακῶ γε τῆς πόλεως γένοιτο (Θ. 2, 13) *Перікл оголосив афінянам, що Архідам є його гостем і що це не принесе ніякого лиха місту.*

Σ Футуральний оптатив та інфінітив завжди відносять дію до майбутнього: Κῦρος ἔλεγεν ὅτι ἡ ὁδὸς ἔσοιτο εἰς Βαβυλῶνα (Ξ. Ἀν. 1, 4, 11) *Кір сказав, що дорога проляже у Вавилон; πότερο μάλλον αὐτὸν οἶει τῇ λύπῃ μαχεῖσθαι τε καὶ ἀντιτείνειν (Пл. Пол. 604 А) чи ти вважаєш, що він буде дужче переборювати і долати смуток.*

§ 210. Значення часів у дієприкметнику

Дієприкметник не має власного часового значення, а виражає відношення дії чи стану, які ним позначаються, до основної дії керуючого дієслова.

Таким чином, дієприкметник теперішнього часу має значення недоконаного виду і вказує на дію (стан), одночасну з дією (станом) дієслова-присудка:

✓ у теперішньому: ("Ὀμηρος) ἐν ταῖς τῶν ἡρώων ἐστιάσειν οὗτε ἰχθύσιν αὐτοὺς ἐστία καὶ ταῦτα ἐπὶ θαλάττῃ ὄντας (Пл. Пол. 404 В/С) *Гомер не годує героїв рибою, хоча вони перебувають біля моря;*

✓ у минулому: ἐπτὰ ἡμέρας μαχόμενοι διετέλεσαν (Ξ. Ἀν. 4, 3, 2) *вони безперервно боролись впродовж семи днів;*

✓ у майбутньому: κατατείνων ἐρῶ τὸν ἄδικον βίον ἐπαίνων (Пл. Пол. 358 D) *напруживишись, я казатиму похвальне слово несправедливому життю.*

Σ Дієприкметник теперішнього часу може виражати й попередню дію, особливо таку, яка повторювалася у минулому, якщо з ним вживаються вирази πρόσθεν, πρότερον, τὸ πρὶν, πρὸ τοῦ, ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ тощо: οἱ Κυρεῖοι πρόσθεν σὺν ἡμῖν ταττόμενοι νῦν ἀφεστήκασιν (Ξ. Ἀν. 3, 2, 17) *воїни Кіра, які раніше воювали разом з нами, тепер відділилися.*

Дієприкметник аориста має значення dokonаного виду і виражає дію, яка передує дії дієслова-присудка:

✓ у теперішньому: δειπνείτε· δειπνήσαντες δὲ ἀπελαύνετε (Ξ. Κυρ. 3, 1, 37) *обідайте, пообідавши ж, вирушайте*;

✓ у минулому: ἐπιπεσὼν τῇ Φαρναβάζου στρατοπεδείᾳ τῆς μὲν προφυλακῆς αὐτοῦ Μισῶν ὄντων πολλοὶ ἔπεσον (Ξ. Ἑλλ. 4, 1, 24) *коли він напав на військо Фарнабаза, багато загинуло сторожі з лідійців*;

✓ у майбутньому: ἀσκήσαντες ἐπιθησόμεθα τοῖς πολιτικοῖς (Πλ. Горγ. 527 D) *набувши досвіду, візьмемся за політичні (справи)*.

Дієприкметник перфекта зберігає характерне для цього часу значення результативного виду і означає минулу дію, наслідки якої співіснують упродовж дії дієслова-присудка: οἱ Ἕλληνες διαβεβηκότες ἀπέιχον τῆς χαράδρας ὅσον οκτῶ σταδίου (Ξ. Ἀν. 3, 4, 3) *переправившись, греки опинились на відстані восьми стадій від ущелини*.

Дієприкметник майбутнього часу відносить дію до передбачуваного або наперед визначеного майбутнього:

✓ має значення бажання, наміру, часто при цьому виступаючи субстантивованим: αἰρείσθαι τὸν ἐροῦντα (Πл. Менεξ. 236 B) *обирати промовця*;

✓ після дієслів руху заступає підрядні речення мети: καὶ οὐ τοῦτο λέξων ἔρχομαι (Ξ. Ἀγ. 2,7) *я прийду сказати не це; ναὶ μὰ τοὺς θεοὺς σε ἐπαναθρασόμενος ἦα (Ξ. Κυρ. 5,4,10) *клянуся богами: я прийшов тебе знову побачити*.*

ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ, 75-77

Πλείστων μὲν ἀγαθῶν αἰτίους καὶ μεγίστων ἐπαίνων ἀξίους ἡγοῦμαι γεγενησθαι τοὺς τοῖς σώμασιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος προκινδυνεύσαντας· οὐ μὴν οὐδὲ τῶν πρὸ τοῦ πολέμου τούτου γενομένων καὶ δυναστευσάντων ἐν

ἑκατέρᾳ τοῖς πόλεσιν δίκαιον ἀμνημονεῖν· ἐκεῖνοι γὰρ ἦσαν οἱ
προασκήσαντες τοὺς ἐπιγιγνομένους καὶ τὰ πλήθη προτρέψαντες ἐπ’
ἀρετὴν καὶ χαλεποὺς ἀναγωνιστὰς τοῖς βαρβάροις ποιήσαντες. οὐ γὰρ
ὀλιγώρουν τῶν κοινῶν, οὐδ’ ἀπέλαυον μὲν ὡς ἰδίων, ἡμέλουν δ’ ὡς
ἀλλοτρίων, ἀλλ’ ἐκήδοντο μὲν ὡς οἰκείων, ἀπείχοντο δ’ ὥσπερ χρῆ τῶν
μηδὲν προσηκόντων· οὐδὲ πρὸς ἀργύριον τὴν εὐδαιμονίαν ἔκρινον, ἀλλ’
οὗτος ἐδόκει τοῦτον ἀσφαλέστατον κεκτήσθαι καὶ κάλλιστον, ὅστις
τοιαῦτα τυγχάνοι πράττων, ἐξ ὧν αὐτός τε μέλλοι μάλιστ’ εὐδοκιμήσειν
καὶ τοῖς παισὶ μεγίστην δόξαν καταλείψειν. οὐδὲ τὰς θρασύτητας τὰς
ἀλλήλων ἐζήλουν, οὐδὲ τὰς τόλμας τὰς αὐτῶν ἤσκουν, ἀλλὰ δεινότερον
μὲν ἐνόμιζον εἶναι κακῶς ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἀκούειν ἢ καλῶς ὑπὲρ τῆς
πόλεως ἀποθνήσκειν, μᾶλλον δ’ ἠσχύοντο ἐπὶ τοῖς κοινῶν ἀμαρτήμασιν
ἢ νῦν ἐπὶ τοῖς ἰδίῳις τοῖς σφετέροις αὐτῶν.

§ 211. Спосіб дієслова (*modus, ἔγκλισις*)

Термін ἔγκλισις для позначення категорії способу запровадив Арістарх Самофракійський (217–145 рр. до н.е.). Аполлоній Дискол користувався назвою διάθεσις, яка згодом перейшла на позначення стану.

Грецькі граматисти розглядали поняття способу як вияв ставлення мовця до дії у плані її реальності, бажаності, можливості або необхідності.

§ 211.1. Дійсний спосіб (*indicativus, ὀριστική*)

Дійсний спосіб служить для визначення дії, буття, стану як об'єктивно існуючих. Діонісій Фракієць і Аполлоній Дискол використовували термін ὀριστική (від ὀρίζω *визначати, встановлювати*), вкладаючи в це поняття конкретно визначеної реальності, констатацію факту буття.

Система індикатива охоплює лексичні показники двох рівнів:

1) первісного, співмірного з латинським і українським дійсним способом;

2) похідного, який обмежується індикативом історичних часів з модальними частками ἄν та εἶθε, для вираження неіснуючої можливості та нездійсненого бажання.

Первісне значення індикатива

Індикатив за своїм основним значенням – це спосіб дійсності (*modus realis*):

✓ індикатив та інфінітив у сполученні з μικροῦ, ὀλίγου (δεῖν) *майже, мало що* обмежує значення дії: τὸ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ὑπομνήσκειν μικροῦ δεῖν ὁμοίον ἐστὶ τῷ οὐκ εἰδίζειν (Дгм. 18, 269) *нагадування про власне благодійництво майже тож саме докоряння; ὀλίγου ἐμαυτῷ ἐπελαθόμεν* (Пл. 'Ап. 17 А) *я ледве не забув.*

✓ поєднання індикатива презенса або імперфекта δεῖ / ἔδει *належить / належало(б)*, χρῆ / χρῆν *треба / треба було*, προσήκει / προσήκε *годиться / годилося(б)*, ἔξεστι / ἔξῃν *можна / можна(б) було*, а також форми ἐστί / ἦν та прикметників (включаючи дієслі-

вні) середнього роду з інфінітивом служать для вираження можливості, необхідності, етичних зобов'язань: σικρά γε καὶ οὐκ ἄξια ἦν λέγειν (Пл. Φαίδρ. 267 D) *мізерним і невартим уваги було б казати*.

Вторинне значення індикатива

Дійсний спосіб історичних часів з часткою ἄν означає:

✓ недійсну дію або нереальну можливість (indicativus irrealis) у минулому: ἔνθα δὴ ἔγνω ἄν τις ὅσον ἄξιον εἶναι τὸ φιλέσθαι ἄρχοντα (Ξ. Кур. 7,1,38) *тоді хтось зрозумів би, в якій мірі варто любити правителя*; ἐγὼ ἔτι ἐν δυνάμει ἦ τοῦ ῥάδιως πορεύεσθαι πρὸς ἄστν, οὐδὲν ἄν σε ἔδει δεῦρο ἰέναι (Пл. Пол. 328 C) *якщо б я мав сили легко ходити в місто, то тобі не потрібно було б приходити сюди*;

✓ можливість у минулому (indicativus potentialis): τότε ὁπὲ ἦν καὶ τὰς χεῖρας οὐκ ἄν καθέωρων (Ξ. Ἑλλ. 1, 7, 7) *тоді було так пізно, що вони й (власних) рук не могли побачити*; καλῶς ἄν σοι ἀπεκέκριτο (Пл. Горγ. 453 D) *він би тобі гарно міг відповісти*;

✓ невизначене повторення (поновлення, ἐπανάληψις) дії в минулому (indicativus iterativus): διηρώτων ἄν αὐτοῦς (Пл. Ἀπ. 22 B) *я розпитував їх*.

Індикатив імперфекта й аориста з частками εἴθε, εἰ γάρ виражає нездійснене або нездійсненне бажання (відповідає лат. imperfectum і plusquamperfectum з utinam): εἴθ' ἦσθα δυνατός, ὅσον πρόθυμος εἶ (Еὐр. Ἦр. 731) *о, якщо б ти був могутнім настільки, наскільки є хоробрим*.

Бажання, яке об'єктивно вважається неможливим для здійснення, можна висловити описово за допомогою ὄφελον (εἴθ' ὄφελον, εἰ γάρ ὄφελον) з інфінітивом презенса або аориста: εἰ γάρ ὄφελον οἰοί τε εἶναι οἱ πολλοὶ τὰ μέγιστα κακὰ ἐξεργάζεσθαι (Пл. Крит. 44 D) *о, якщо б багато хто, котрі спроможні чинити найбільші лиха*.

§ 211.2. Умовний спосіб (coniunctivus, ὑποτακτική)

Назва умовного способу ὑποτακτική (від ὑποτάττω *підпорядковувати*) свідчить, що античні граматисти розуміли його як синтаксич-

ну категорію, семантика якого залежить від сполучників і синтаксичної функції.

З позиції синтаксису в системі кон'юнктива можна виділити умовний спосіб переважно незалежних суджень або головних речень (волюнтативний і деліберативний) та проспективний кон'юнктив як граматикалізований спосіб присудка підрядних речень.

Для вираження волевиявлення служать:

✓ кон'юнктив заохочення (coniunctivus hortativus) виражає запрошення, спонування до дії, ввічливий наказ; заперечення при ньому μή та похідні заперечні слова. Цей вид кон'юнктива може виступати лише в 1-й особі однини або множини: ἴωμεν καὶ ἀκούσωμεν τοῦ ἀνδρός (Пл. Прот. 319 А) *ходімо і послухаємо чоловіка*.

Σ Часто для підсилення заохочення додаються слова ἄγε, ἴθι, φέρε: φέρε δὴ περαιθῶ πιθανότερον πρὸς ὑμᾶς ἀπολογήσασθαι (Пл. Пол. 457 С) *дай же, спробую виправдатися перед вами певніше*.

✓ кон'юнктив заборони (coniunctivus prohibivus) ставиться в другій і третій особі однини та множини презенса або аориста із запереченням μή; він вживається замість імператива: μηδεὶν συμφορὰν ὀνειδίξῃς (Ἰσ. 1, 29) *не зневажай нікого в нещасті*.

Кон'юнктив на позначення вагання, сумніву (coniunctivus dubitativus, або deliberativus) ставиться в запитаннях, що виражають нерішучість, роздуми мовця. Здебільшого вживається в 1-й особі однини і множини, часто в сполученні з словами βούλει, βούλεσθε. Заперечення – μή. Τί ἔρωμαι; (Пл. Горγ. 447 С) *що мені сказати?* βούλεσθε συνέδριον κατασκευάσωμεν; (Пл. Прот. 317 D) *чи не укріпите нам раду?*

Кон'юнктив дієслів ἦ, ἔχη зустрічається в обережних твердженнях, припущеннях: ἄρα μή ἄλλο τι ἢ θάνατος ἢ τοῦτο; (Пл. Φαίδ. 64 С) *чи смерть може бути чимось іншим, аніж це? ἀλλὰ μή οὐχ οὕτως ἔχη;* (Пл. Κρατ. 436 В) *але чи не так це може бути?*

Σ Іноді замість кон'юнктива вагання з тим же значенням виступає оптатив: τίνα τρόπον δοίη δίκην καὶ αἰδῶ ἀνθρώποις

(Пл. Прот. 332 С) яким чином він міг наділити людей справедливістю і скромністю.

§ 211.3. Бажальний спосіб (optativus, εὐκτικῆ)

Визначення цього способу, названого εὐκτικῆ (від εὐχομαι *просити, бажати*), належить Діонісію Фракійцю, який уперше розмежував дві основні його функції: вираження бажання і можливості.

Оптатив означає бажання, яке відноситься до теперішнього або майбутнього і суб'єктивно вважається здійсненим. При ньому часто зустрічаються службові частки εἴθε, εἰ γάρ (у поетів інколи виступає ὡς): εἰ γάρ, ὦ Ζεῦ καὶ θεοί, εἰ τοῦτω εἶη (Пл. Прот. 310 D) *о якщо б, Зевсе і боги, якщо б так було*; ὦ φίλε Πάν τε καὶ ἄλλοι ὄσοι τῆδε θεοί, δοίητέ μοι (Пл. Фаидр. 379 В) *о милій Пане й інші тутешні боги, дайте мені*.

Оптатив з часткою ἄν виражає можливість, спроможність виконання дії в теперішньому або майбутньому: ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ γένοιτ' ἄν ποτε καὶ κακός... ὁ δὲ κακὸς ἀνὴρ οὐκ ἄν ποτε γένοιτο κακός· ἔστι γὰρ ἀεὶ (Пл. Прот. 345 В) *хороша людина може колись стати і поганою, а погана людина не зможе вже стати поганою, бо є такою завжди*.

Σ Оптатив з ἄν у формі 2-ї особи вживається для пом'якшення наказу замість імператива. Інколи використовується для послаблення категоричності індикатива: οὐκοῦν ἢ ῥητορικὴ δημηγορία ἄν εἶη (= ἐστὶ) (Пл. Горγ. 455 В) *хіба риторика не могла б бути наставницею народу*; λέγοις ἄν τὴν δέησιν (Пл. Пар. 126 А) *ти сказав би про потребу*.

Σ Оптатив можливості без ἄν може виступати в риторичних запитаннях: τί τῆ ἀληθείᾳ αἴσχιον καὶ κάκιον εἶη σωφροσύνης; (= οὐδὲν εἶη αἴσχιον) (Пл. Горγ. 492 В) *що було б ганебнішим і гіршим для істини, ніж поміркованість*.

§ 211.4. Наказовий спосіб (imperativus, προστακτικῆ)

Вживання наказового способу, який позначався започаткованим Діонісієм Фракійцем терміном προστακτικῆ (від προσταττω *наказувати*), нічим не різниться в латинській та українській мовах. Заперечення – μή.

Імператив аориста вказує на конкретну ситуацію для волевиявлення і виражає переважно наказ; заборону здебільшого висловлюють через кон'юнктив аориста, але допускається і перший варіант: μηδεὶς ὑμῶν προσδοκησάτω ἄλλως (Пл. 'Ап. 17 С) *ніхто з вас нехай не очікує іншого*.

- Σ Інколи через імператив дається дозвіл, виражається згода чи схвалення: εἰ ἀληθῆ, σώζου (Дтм. 19,82) *якщо це правда, рятуйся*; ἐθέλω σοι ξυγχωρήσαι καὶ ἔστω οὕτως (Пл. Крит. 49 С) *хочу погодитися з тобою, і нехай так буде*.

§ 212. Стан дієслова (*genus, διάθεσις*)

В античних граматистів не було одностайності в назві категорії стану; вони послуговувались термінами γένος, διάθεσις, з яких останній міг означати і спосіб.

Припускають, що поняття стану грецькі античні мовознавці пов'язували з лексичним значенням дієслова, надаючи цій категорії семантично-синтаксичної опосередкованості.

§ 212.1. Активний стан (*actívum, ἐνεργητική*)

Грецькі граматисти для позначення активного стану живали терміни ἐνέργεια *дія* та δραστήριος *діяльність, активність*. Найчіткішою в цьому є позиція Аполлонія Дискола, який відносив до активного стану перехідні дієслова (μεταβατικά), що виражають дію або стан суб'єкта, спрямовані на об'єкт.

Дієслова активного стану подають підмет як виконавця, суб'єкта дії. Серед них розрізняють перехідні (μεταβατικά) і неперехідні (ἀμετάβατα) дієслова. Перехідні дієслова скеровують дію на відмінний від суб'єкта об'єкт, який завжди виступає в знахідному відмінку.

Неперехідні дієслова виражають дію, яка пов'язана з об'єктом у непрямому відмінку або через прийменникове керування. Дія неперехідного дієслова може обмежуватись на суб'єктові (т. зв. нейтральні, οὐδέτερα) дієслова: ζῶ *живу*, πάσχω *терплю*.

Численні дієслова в активному стані можуть мати поряд з перехідним значенням також і неперехідне (подібно як у латинській і українській мовах):

- ✓ ἔχω τι *мати щось* – ἔχω *матись, перебувати*;
- ✓ ἄγω τινά, τι *вести когось, щось* – ἄγω *йти*;
- ✓ ἀπαγορεύω τινί τι *відмовляти комусь у чомусь* – ἀπαγορεύω *втомлюватись, припиняти*;
- ✓ ἐκλείπω τι *полишати щось* – ἐκλείπω *припиняти*;
- ✓ τελευτάω τι *завершувати щось* – τελευτάω *помирати*.

Деякі перехідні дієслова розглядаються як неперехідні, коли отримують префікс. Наприклад:

- ✓ βάλλω *кидати*, будучи складеним з префіксами, набуває неперехідного значення: ἐμβάλλω, εἰσβάλλω *нападати*, συμβάλλω *з'єднувати*;
- ✓ ἀνίημι *відпускати, послабляти*: μὴ ἀνίετε τιμώντες (Пл. Ром. 7:41 А) *не припиняйте виановувати*;
- ✓ ἐνδίδωμι *уступати*: οὐκ ἐνέδοσαν οἱ Μενδαῖοι (Θ. 4, 129) *мендіїці не уступили*;
- ✓ ἐπιδίδωμι *розвиватись*: εἰς εὐδαιμονίαν ἐπέδωκεν ἡ πόλις (Іс. 3, 32) *держава прагне до щастя*;
- ✓ ἐπιμείγνυμι *змішуватись*: οὐδ' ἐπεμείγνυσαν ἀδεῶς ἀλλήλοις οὔτε κατὰ γῆν οὔτε διὰ θαλάσσης (Θ. 1,2) *вони не контактували одні з одними ані на суші, ані на морі*.

Трапляється навпаки, коли деякі неперехідні дієслова сприймаються як перехідні:

- ✓ μένω τι *очікувати*: οἱ πελτασταὶ οὐκ ἔμειναν τοὺς ὀπλίτας (Є. 'Αν. 4, 4, 20) *пелтасти не дочекались голітів*;
- ✓ ὄμνυμι *присягати, закликати у свідки*: ὄμνυμι θεοὺς καὶ θεάς (Є. 'Αν. 6, 6, 17) *присягаюсь богами й богинями*.

Велика кількість неперехідних дієслів, головним чином тих, що означають рух, з префіксами стають перехідними. Найскравішими в цьому відношенні виступають дієслова, складені з *κατά*, які означають загибель, знищення, що виникає внаслідок дії, визначеної цим простим дієсловом: *κατακυβεύω програвати в кості* (*κυβεύω грати в кості*), *καθιππεύω осилити кіннотою*.

Деякі перехідні дієслова у формі аориста та перфекта других мають неперехідне значення: ἵστημι (ἵστηκα я поставив, ἕστην я став), δύνω (δέδουκα я занури́в– ἕδυν я потону́в), φύω (πέφυκα я створив – ἔφυν я народився), σβέννυμι (ἔσβεσα я згасив – ἔσβην я погас), ἀπόλλυμι (ἀπόλωλα я загинув) тощо.

§ 212.2. Медіальний стан (*medium, μέση*)

Античні граматисти розглядали медіальний стан як проміжний між активним та пасивним і відносили до нього дієслова, які не мали форм з протилежним становим значенням (μέσα ῥήματα). На позначення таких дієслів, що випадали із системи опозиції актив – пасив, співіснували терміни: μεσότης, μέση, ἐπίμεσος.

Медіальний стан означає дію, безпосередньо чи опосередковано скеровану на суб'єкт. Розрізняють такі види медіа:

✓ безпосередньо зворотний (*medium directum, μέση εὐθεία*), якщо суб'єкт є одночасно і об'єктом своєї дії. Він рівнозначний відповідному дієслову в активі з прямим додатком, вираженим зворотним займенником: λούομαι *миюсь* = λούω ἑμαυτόν *мию самого себе*, χρίομαι *намащуюсь* = χρίω ἑμαυτόν, γυμνάζομαι = γυμνάζω ἑμαυτόν, ὀπλίζομαι = ὀπλίζω ἑμαυτόν: οἱ μὲν γυμνασάμενοι καὶ λουσάμενοι, οἱ δὲ καὶ χρισάμενοι παρήλθον ἐπὶ δέλπνον (Ξ. Συμ. 1, 7) *одні, повправлявшись і помившись, інші – так і намащеними прибули на обід.*

Σ Інколи для уточнення того, що дієслово вживається в безпосередньо зворотному значенні, додається зворотний займенник: ἑαυτὸν ἀποκρύπτεται ὁ ποιητής (Πλ.) *творець приховує себе.*

✓ медій взаємності (*medium reciprocum, μέση ἀλλοπαθής*) вказує, що два або більше підмети скеровують дію один на одного. За значенням він відповідає дієслову в активному стані з додатком – взаємним займенником: φιλοῦνται (φιλοῦσιν ἀλλήλους) *вони люблять один одного*, τύπτονται (τύπτουσι ἀλλήλους) *вони б'ються.*

✓ опосередковано зворотний (*medium commodi, μεσή περιποιητικός*) означає, що суб'єкт діє для себе, у своїх інтересах. Такі дієслова рівнозначні фразі, яка складається з відповідного

дієслова в активі й зворотного займенника у давальному відмінку з прийменником або без нього: αἰτοῦμαί τι (= αἰτῶ τι ἑμαυτῶ) *прошу для себе*; εὐρίσκομαι ἀγαθόν τι (= εὐρίσκω ἑμαυτῶ ἀγαθόν τι) *набуваю собі добра*; πορίζομαι (= πορίζω τι ἑμαυτῶ) *постачаю собі*; συλλέγομαι (= συλλέγω τι ἑμαυτῶ) *збираю для себе*; ἀπωθοῦμαι τινα (= ἀπωθῶ τινά ἀπ' ἑμαυτοῦ) *відштовхую когось від себе*: τοὺς ἀγράφους νόμους οὐχ οἱ ἄνθρωποι ἔθεντο, ἀλλ' οἱ θεοὶ ἔθεσαν τοῖς ἀνθρώποις (Ξ. Ἀπομ. 4, 4, 19) *неписані закони встановили для себе не люди, але боги дали їх людям*.

✓ медій динамічний (medium dynamicum) означає, що суб'єкт виконує дію з більшим напруженням, докладаючи більше зусиль: παρέχομαι (= παρέχω ἔξ ἑμαυτοῦ) *постачаю із власних засобів*, ἀποφαίνομαι γνώμην (= ἀποφαίνω γνώμην ἔξ ἑμαυτοῦ) *висловлюю свою думку*, σκοποῦμαι (= σκοπῶ ἀκριβῶς, ἐξατάξω) *розглядаю, досліджую*: οἱ μὲν φασι βασιλέα κελεύσαι τινα ἐπισφάζαι αὐτὸν Κύρω, οἱ δὲ αὐτὸν ἐπισφάξασθαι σπασάμενον τὸν ἀκινάκην (Ξ. Ἀν. 1, 8, 29) *і одні кажуть, що цар наказав комусь убити його біля Кіра, інші – що той себе сам убив, витягнувши кинджал*.

Зворотні дієслова, які не мають форми активного стану, але натомість мають відносно активне значення своїх медіальних форм, називаються відкладними (deponentia medii, μέσα ἀποθετικά): ἔρχομαι *іду*, ἀκροῶμαι *слухаю*, αἰσθάνομαι *відчуваю*, πυνθάνομαι *довідаюсь*, κείμεαι *лежу*, καθίζομαι *сиджу* тощо.

§ 212.3. Пасивний стан (passivum, παθητική)

Поняття пасивного стану в грецькій мові бере витоки від стоїчних ὑπτα κατηγόρηματα, під якими розумілись предикати пасивної конструкції, та від аристотелівської категорії πάσχειν *терпіти, страждати*. Діонісій Фракієць на позначення пасивного стану вживав термін πάθος; створений Аполлонієм Дисколом термін παθητική згодом закріпився в античній мовознавчій науці.

Дієслово в пасивному стані вказує, що підмет є об'єктом дії, зазнає впливу іншої дії або речі. Логічний підмет або дійсний суб'єкт дії виражається здебільшого родовим відмінком з прийменником ὑπό (рідше ἐκ, παρά, πρός), якщо він називає особу, або в давальному відмінку, якщо означає предмет: ὁμολογείται πρὸς πάντων κράτιστος (Ξ. Ἀν. 1, 9,

20) *οἱ πάντες αὐτὸν ἡγοῦσιν ὡς τὸν μέγιστον θεὸν εἶναι* (Πл. Συμ. 202 В) *усіма визнається, що бог є великим.*

Діюча особа ставиться звичайно в давальному відмінку при пасивному перфекті, плюсквамперфекті, майбутньому третьому, при віддієслівних прикметниках: *ταῦτα Θεμιστογένει τῷ Συρακοσίῳ γέγραπται* (Ε. Έλλ. 3, 1, 2) *це було написано Фемістогеном Сіракузем.*

На відміну від латинської і української мов, пасивні форми утворюють не лише активні перехідні дієслова, але й ті, що сполучаються з родовим і давальним відмінками:

- ✓ *ἄρχω τινός паную над кимось* – *ἄρχομαι ὑπό τινος панують наді мною;*
- ✓ *ἀμελέω (καταφρονέω) τινος, τί зневажаю когось, щось* – *ἀμελέομαι (καταφρονέομαι) ὑπό τινος мене зневажають;*
- ✓ *πιστεύω τινί довіряю комусь* – *πιστεύομαι мені вірять;*
- ✓ *φθονῶ τινι заздрю комусь* – *φθονέομαι мені заздрять;*
- ✓ *ἀπειλῶ τινι загрожую комусь* – *ἀπειλέομαι мені загрожують;*
- ✓ *ἐπιβουλεύω τινί замишляю проти когось* – *ἐπιβουλεύομαι проти мене інтригують: ἡμεῖς ὑπ' Ἀθηναίων ἐπιβουλεύομεθα* (Θ. 1, 82) *афіняни проти нас мають злі наміри.*

Деякі перехідні дієслова мають відповідниками їх пасивного стану інші неперехідні дієслова в активному стані:

- ✓ *διώκω τινά звинувачувати когось* – *φεύγω бути звинуваченим: δέομαι κοινούς εἶναι τῷ τε διώκοντι καὶ τῷ φευγοντι* (Λυσ. 15, 1) *я вимагаю, щоб були однакові покарання: і для обвинувача, і для звинуваченого;*
- ✓ *ἀγαθόν (κακόν) τι ποιέω (δράω) робити добро (зло) – ἀγαθόν (κακόν) τι πάσχω зазнавати добра (зла): οὐ πάσχοντες εἶ, ἀλλὰ δρῶντες εἶ κτώμεθα τοὺς φίλους* (Θ. 2, 40) *не отримуємо добро, але роблячи його, ми здобуваємо друзів; εἶ παθόντες ὑπ' αὐτῶν* (Πл. Горγ. 519 С) *отримуємо від них добро;*
- ✓ *εἶ (κακῶς) τινα, ἀγαθόν (κακόν) τι λέγω добре (погано) говорити про когось, щось* – *εἶ (κακῶς) τινα, ἀγαθόν (κακόν) τι ἀκούω про когось, щось добре (погане) чути: παρ' ἡμᾶς αὐτοῦς ἐστι καὶ τὸ*

καλῶς καὶ τὸ κακῶς ἀκούειν *vid nas samix залежить чути про себе добре чи погане.*

- Σ Перехідні дієслова ἀποτέμνω *відрізати*, ἀποκόπτω *відбивати*, ἐκκόπτω *вибивати*, ἐκτέμνω *вирізати* в пасивному стані зберігають керування прямим додатком: οἱ στρατηγοὶ ἀπετμήθησαν τὰς κεφαλὰς (Ξ. Ἄν. 2,6,29) *стратегам відрубали голови.*
- Σ Якщо дієслово керує знахідним відмінком внутрішнього об'єкта, то при його переході в пасивну форму прямий додаток залишається без змін або ж стає суб'єктом: σκοπεῖν χρῆ μὴ οὐκ ὑμῖν ὁ κίνδυνος κινδυνεύηται (Πλ. Λαχ. 187 Β) *потрібно пильнувати, щоб вам не загрозувала небезпека.*
- Σ Пасивний стан деяких відкладних дієслів виражається перифрастично: напр., ἐπιμελέομαι *турбувати* – ἐπιμελείας *туγчάνω* *ззнавати турботи*; αἰτιάομαι *звинувачувати* – αἰτίαν ἔχω, ἐν αἰτίᾳ εἰμί *бути звинуваченим*: εἰ μὲν ἐπαινῶ αὐτόν, δικαίως ἂν με αἰτιῶσθε, ... εἰ δ' αὐτῷ διαφορώτατός εἰμι, πῶς ἂν δικαίως ὑφ' ὑμῶν αἰτίαν ἔχοιμι; (Ξ. Ἄν. 7,6,15) *коли хвалю його, то справедливо, що ви звинувачували мене,.. якщо ж до нього неприязний, чи справедливо, щоб ви звинувачували мене?*

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, 1, 7-9

Εἴποι δ' ἂν τις ὡς ἐχρῆν αὐτοὺς μὴ εἶναι λέγειν πάντας ἐξῆς μηδὲ βουλευεῖν, ἀλλὰ τοὺς δεξιωτάτους καὶ ἄνδρας ἀρίστους· οἱ δὲ καὶ ἐν τούτῳ ἄριστα βουλευόνται ἐῶντες καὶ τοὺς πονηροὺς λέγειν. εἰ μὲν γὰρ οἱ χρηστοὶ ἔλεγον καὶ ἐβουλευόντο, τοῖς ὁμοίοις σφίσιν αὐτοῖς ἦν ἀγαθὰ, τοῖς δὲ δημοτικοῖς οὐκ ἀγαθὰ· νῦν δὲ λέγων ὁ βουλόμενος ἀναστάς ἄνθρωπος πονηρὸς ἐξευρίσκει τὸ ἀγαθὸν αὐτῷ τε καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ. εἴποι τις ἂν, τί ἂν οὖν γνοίῃ ἀγαθὸν αὐτῷ ἢ τῷ δήμῳ τοιοῦτος ἄνθρωπος;

οἱ δὲ γινώσκουσιν ὅτι ἡ τούτου ἀμαθία καὶ πονηρία καὶ εὐνοια μᾶλλον
λυσιτελεῖ ἢ ἡ τοῦ χρηστοῦ ἀρετὴ καὶ σοφία καὶ κακόνοια. εἴη μὲν οὖν ἂν
πόλις οὐκ ἀπὸ τοιούτων διαιτημάτων ἢ βελτίστη, ἀλλ' ἡ δημοκρατία
μάλιστ' ἂν σώζοιτο οὕτως. ὁ γὰρ δῆμος βούλεται οὐκ εὐνομουμένης τῆς
πόλεως αὐτὸς δουλεύειν, ἀλλ' ἐλεύθερος εἶναι καὶ ἄρχειν, τῆς δὲ
κακονομίας αὐτῷ ὀλίγον μέλει· ἀπὸ τούτων τοίνυν τῶν ἀγαθῶν τάχιστ'
ἂν ὁ δῆμος εἰς δουλείαν κατὰπεσοι.

ЛЕКЦІЯ 47

§ 213. Неозначена форма дієслова (infinitivus, ἀπαρέμφατος)

За своїм основним значенням інфінітив – віддієслівний іменник середнього роду, який виражає основне позачасове значення дієслова. У інфінітива з артиклем найяскравіше проявляється його субстантивна природа. Як іменник інфінітив виступає в реченні підметом, додатком, іменем предиката; як дієслівна форма зберігає відмінкове керування цього дієслова і обставинне визначення прислівником, поєднання з часткою ἄν для вираження умови.

Інфінітив з артиклем

Грамматична субстантивація інфінітива в Гомера ще не зустрічається; вона набула поширення в аттичній прозі. Грецький інфінітив з артиклем відповідає латинському герундію та українським девербативним іменникам або неозначеній формі у функції іменника. Субстантивований інфінітив, завдяки відмінюванню артикля, набуває значення всіх відмінкових форм (τὸ ζῆν, τοῦ ζῆν, τῷ ζῆν і т.ін.); заперечення при ньому – μή: φρούριον ἐπ’ αὐτὸν ἦν τοῦ μὴ εἰσπλεῖν μηδ’ ἐκπλεῖν μηδέν (Θ. 4,26) *при ньому була сторожа, щоб ніщо не могло ні запливти, ані випливати*; μέϊζον μὲν φαμεν κακὸν τὸ ἀδικεῖν, ἕλαττον τὸ ἀδικεῖσθαι (Пл. Горγ. 509 С) *ми називаєм більшим лихом кривдити, меншим – бути скривдженим*.

Інфінітив без артикля

Інфінітив без артикля виступає в ролі підмета або додатка, заперечення при ньому μή та похідні заперечні слова.

Неозначена форма вживається як підмет:

✓ при безособових дієсловах δέϊ, χρή, προσήκει, ἕξει тощо *слід, належить, потрібно; γίνεται, συμβαίνει дуває: δέϊ τῷ τοιῶδε λόγῳ πιστεύειν* (Пл. Парм. 141 Ε) *потрібно вірити цьому слову*;

✓ при безособових виразах, які складаються з факультативного дієслова ἐστὶ з називним відмінком прикметника середнього роду або іменника: καλὸν ἐστὶν *прекрасно*, αἰσχρόν ἐστι *ганебно*, ἀναγκαῖόν ἐστι *необхідно*, ὠφέλιμόν ἐστι *корисно*, δυνατόν ἐστι

можна, καιρός (ώρα) ἔστι *ε πορα*, νόμος ἔστιν *ισχυε закон*, ἀνάγκη ἔστιν *ε* *неοβχιδνiсть*, οὐ θέμις (ἔστί) *не дозволено* тошо: ἀναγκαῖον τοῦ θεοῦ περὶ πλείστου ποιείσθαι (Πл. Ἀп. 21 D) *необχидно найвище ставити бога*; ἔστι δὲ ἀξία ἢ χώρα ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων ἐπαυεῖσθαι (Πл. Μενεξ. 237 C) *земля гiдна, щоб її прославляли уci люди*.

Инфiнiтiв у ролi прямого додатка виступає при дiєсловах, що означають:

✓ бажання: βούλομαι, ἐθέλω *хотiти*, ἐπιθυμέω *прагнути*: τίκτειν ἐπιθυμεί ἡμῶν ἢ φύσις (Πл. Συμ. 206 C) *наша природа прагне до народження*;

✓ можливість, знання, умiння: δύναμαι, οἶος τ' εἰμί, ἔχω (= δύναμαι) *могти*, *бути здатним*, πέφυκα (= ἱκανός εἰμι φύσει) *бути за природою ἐπίσταμαι*, οἶδα *знати*, εἶωθα *мати звичку*, μανθάνω *вчитися*: τὸ ψεῦδος οὐ δύνασαι ἀληθές ποιεῖν *ти не зможеш обман зробити правдою*; οἶός ἐστι μὴ ἂν ἀπαρηγηθῆναι (Πл. Φαίδρ. 456 A) *можна було б не відмовлятися*;

✓ намір, спробу: βουλευομαι, διανοοομαι *задумувати*, παρασκευάζομαι *готувати(сь)*, μέλλω *мати намір*, ἄρχομαι *починати*, ζητέω, πειράομαι, σπεύδω, ὀρέγομαι, προθυμέομαι *прагнути*, *намагатися*: μὴ σπεῦδε πλουτεῖν (Ξ. Ἀν. 1, 5, 15) *не поспiшай збагачуватися*;

✓ емоційний стан та почуття смiливостi чи страху: тоλμάω *вiдважжуватися*, φοβέομαι, εὐλαβέομαι, φυλάττομαι *остерiгатися*, ὀκνέω, αἰσχύνομαι *не наважжуватися*: αἰσχύνομαι ὑμῖν εἰπεῖν τ' ἀληθῆ (Πл. Ἀп. 22 B) *я не наважжуюся вам сказати правду*.

Инфiнiтiв у ролi одного з додаткiв виступає при дiєсловах з подвійним керуванням: iменним – у певному непрямому вiдмiнку залежно вiд дiєслiвного керування та дiєслiвним – в инфiнiтiвi. Це групи дiєслiв, що визначають:

✓ потребу, прохання, наказ: δέομαί τινος *потребувати*, αἰτέω τινά, ἰκετεύω τινά *просити*, κελεύω τινά, προστάττω τινί, παραγγέλλω τινί *наказувати*: Κλέαρχος τοὺς ὀπλίτας αὐτοῦ ἐκέλευσε μείναι (Ξ. Ἀν. 1, 5, 13) *Клеарх наказав своїм гоплітам залишитися*.

✓ дозвіл, заборону: *ἔάω τινί, ἐπιτρέπω τινί* дозволяти, ἀπαγορέω τινί відмовляти, κωλύω τινί перешкоджати: *περὶ δὲ τειχῶν ἔγωγ' ἂν τῇ Σπάρτῃ συμφεροίμην τὸ καθεύδειν ἔαν ἐν τῇ γῆ κατακείμενα τὰ τείχη* (Пл. Νομ. 778 D) *щодо стін, то я б погодився зі Спартою: дозволити їм спочивати в землі.*

✓ пораду, вплив, навчання: *συμβουλεύω τινί, παρακελεύομαι τινί, παραινώω τινί* радити, πείθω τινά переконуювати, ἀναγκάζω τινά змушувати, διδάσκω τινά навчати: *αἱ ἡδοναὶ πείθουσι τὴν ψυχὴν μὴ σωφρονεῖν* (Ξ. Ἀπομ. 2, 3, 6) *насолоди призводять душу до нерозсудливості.*

Ἰνφίνιτιβ мети

Ἰнфінитив, який служить для вираження мети, ставиться при дієсловах: *δίδωμι, παραδίδωμι* віддавати, *дорυχάω* доручати, *παρέχω* дозволяти, *λαμβάνω, δέχομαι* брати, *αἰρέομαι* вибирати, *τάττω* встановлювати: *ὁμοίως καὶ πλουσίῳ καὶ πένητι παρέχω ἑμαυτὸν ἐρωτᾶν* (Пл. Ἀп. 33 B) *однаково як багатому, так і бідному я дозволяю запитувати мене; οὐδ' ἐπιθυμία σε ἄλλης πόλεως οὐδ' ἄλλων νόμων ἔλαβεν εἰδέναι* (Пл. Κριτ. 52 B) *тебе охопило пристрасне бажання дізнатися не про іншу державу чи інші закони.*

Ἰнфінитив обмеження

З прикметниками поєднується інфінитив обмеження, який служить на позначення відношення суб'єкта до ознаки, вираженої прикметником. Ним керують синонімічні ряди прикметників на позначення здатності, якості: *δεινός* сильний, *ἱκανός* здатний, *ἐπιτήδειος* зручний, *ἡδύς* приємний, *ῥάδιος* легкий, *εὐπρεπής* достойний, *δυνατός* спроможний і т.д. та їх антоніми: *ταῦτα οὐχ ἡδέα ἀκούειν* (Δημ. 5, 1, 18) *це неприємно слухати; ψυχρὸν τὸ ὕδωρ ὥστε λούσασθαι* (Ξ. Ἀп. 3, 13, 3) *вода, прохолодна для купання; πῶς τις ἱκανὸς γένοιτ' ἂν ὥστε αἰεὶ προστάττειν τὸ προσῆκον* (Пл. Пол. 395 E) *чи може хтось бути здатним завжди велити доречне.*

Ἰнфінитив обмеження сполучається з висловами, що виражають міру або умову, які обмежують дію: *οἶος, ὅσος, ἐφ' ᾧ, ἐφ' ᾧτε*; в якості корелята часто виступає *ἐπὶ τούτῳ*: *ἀφίεμέν σε ἐπὶ τούτῳ μέντοι, ἐφ' ᾧτε μηκέτι φιλοσοφείν* (Пл. Ἀп. 29 C) *ми прощаємо тобі при умові, що ти ніколи не будеш займатися філософією.*

Інфінітив у значенні імператива

Інфінітив, замість імператива, використовується переважно в поетичній мові та зрідка – в прозовій.

Підмет та іменний предикат при такому інфінітиві виступають у називному відмінку, якщо вони є особою, на яку скерований наказ. Якщо ж волевиявлення стосується іншої особи, то вона ставиться в знахідному відмінку: σύδ' ἄν τι ἔχης βέλτιόν ποθεν λαβεῖν, πειράσθαι καὶ ἐμοὶ μεταδιδόναι (Пл. Крат. 426 В) *якщо ти можеш звідкись отримати краще, намагайся (це робити) і передавай мені; σύ μοι φράζεις* (Пл. Σοφ. 262 Ε) *ти мене запитуєш.*

Самостійний інфінітив (*infinitivus absolutus, ἀπαρέμφατος ἀπόλυτος*)

Самостійний інфінітив розвинувся з інфінітива відношення, який разом із залежними словами оформився в окремі, вставні речення: ὡς ἐμοὶ δοκεῖν *як мені здається*, ἐκὼν εἶναι *якщо волієш*, ὀλίγου (μικροῦ) δεῖν *майже, ледве не*, ὡς συντελόντι (ἐν βράχει, ὡς συντόμως) *εἰπεῖν* *коротко сказати*, (ὡς) ἀπλῶς εἰπεῖν *просто кажучи*, ὡς ἔπος εἰπεῖν *одним словом*, ὡς ἐπ' ἐμοί (ἐκείνοις) εἶναι *що від мене (них) залежить*, κατὰ δύναμιν εἶναι *як можна*, κατὰ τοῦτο εἶναι *наскільки це залежить*, τὸ σήμερον εἶναι *на сьогодні*, τὸ νῦν εἶναι *на цей час*, ὡς εἰκάσαι *як можна припустити*: ὡς ἔπος εἰπεῖν, οὐδὲν εἰρήκασι (Пл. Горγ. 501 Α) *одним словом вони нічого не сказали; ἐκοῦσα εἶναι οὐκ ἀπολείπεται* (Пл. Файдр. 252 Α) *добровільно вона не відмовляється; ἔδοξάν μοι ὀλίγου δεῖν τοῦ πλείστου ἐνδεεῖς εἶναι* (Пл. Ἄπ. 22 Α) *мені видалося, що вони ледве чи є потребуючими найбільшого.*

§ 214. Знахідний відмінок з неозначеною формою дієслова (*accusativus cum infinitivo*)

Конструкція *accusativus cum infinitivo* виникла як різновид подвійного знахідного відмінка особи і речі, при цьому функцію знахідного речі виконує інфінітив.

Конструкція складається з логічного підмета в акузативі та логічного присудка, вираженого інфінітивом; якщо логічний присудок – складений, то предикатив також ставиться в знахідному відмінку. Інфінітив у такому звороті має видове і часове значення тих форм

присудка підрядного речення, яке замінюється конструкцією *accusativus cum infinitivo*.

Accusativus cum infinitivo вживається як поширений додаток і перекладається підрядним додатковим реченням після (керуючих) дієслів зі значенням:

✓ мовлення (*verba dicendi*, λεκτικὰ ῥήματα): λέγω, φημί *говорити*, ἀγγέλλω *сповіщати*, διδάσκω *навчати*, ὑπισχνέομαι *обицяти*, ὄμνυμι *присягати*, ὁμολογέω *погоджуватись*, ἀρνέομαι *заперечувати*: τὸν καλὸν κάγαθὸν ἄνδρα εὐδαίμονα εἶναι φημί (Пл. Горγ. 472 D) *я кажу, що прекрасна і добра людина є щасливою*;

Σ Дієслова мовлення часто поєднуються з підрядними реченнями, особливо, якщо думка підмета головного речення є суб'єктивним припущенням мовця: ὁ Λύκιος ἀπαγγέλλει ὅτι φεύγουσιν ἀνὰ κράτος (Ξ. Ἄν. 1,10,15) *Лікії сповіщає, що вони втікають щосили*.

✓ мислення (*verba cogitandi*, δοξαστικὰ ῥήματα): δοκέω, ὄιομαι, νομίζω, λογίζομαι, ἡγέομαι *думати*, вважати, κρίνω *судити*, πιστεύω *вірити*, ὑπολαμβάνω, ὑποπτεύω, εἰκάζω *припускати*, ἐλπίζω, προσδοκέω *надіятися*, очікувати, ἀκούω *чути*, οἶδα *знати*, μέμνημαι *пам'ятати*. Заперечення, звичайно, – οὐ, зрідка – μή: ὅτι αὐτοὺς ἀπίερούς γραμματέων εἶναι (Пл. Ἄп. 26 D) *ти вважаєш, що вони – недосвідчені в науках*.

Σ Дієслова ἐλπίζω, προσδοκέω, ὑπισχνέομαι, ἐπαγγέλλομαι, ὄμνυμι поєднуються з *infinitivus futuri*, якщо дія відноситься до реального майбутнього, та з *infinitivus aoristi* з ἄν для вираження можливої майбутньої дії: ἐλπίζω τοὺς Ἀθηναίους καταπλάγენტας τῷ ἀδοκῆτῳ καταλῦσαι ἂν τὸν πλοῦν (Θ. 6,34) *я сподіваюсь, що афіняни, пригнічені несподіванкою, припинять плавання*.

✓ дієслова волевиявлення (*verba voluntatis*, βουλευτὰ ῥήματα): κελεύω *наказувати*, ἀξιόω *вимагати*, ἀναγκάζω *змушувати*, κωλύω *перешкоджати*, ἐάω *дозволяти*: μή ἀνάγκαστέ με ... ἀποφαίνειν (Пл. Пол. 473 A) *не змушуй мене виявляти*;

✓ дієслова прохання (verba rogandi, αίτητικά ῥήματα): αἰτέω *вимагати*, εὐχομαι, ἱκετέομαι *просити*, ἐθέλω, βούλομαι *хотіти*, πείθω, προτρέπω, παροξύνω *намовляти*, заохочувати: βουλοίμην δ' ἂν ἐμέ τε τυχεῖν ὧν βούλομαι, τοῦτόν τε παθεῖν, ὧν ἄξιόν ἐστιν (Δημ. 24, 8) *я хотів би, щоб мені щастило в тому, що я бажаю, а потерпав у тому, на що заслуговую;*

✓ дієслова наслідку (verba efficiendi, ἀποτελεσματικά ῥήματα): πράττω *робити*, διαπράττομαι *досягати*, κατεργάζομαι *домагатися*: Κλέαρχος διεπράξατο πέντε στρατηγούς λέναι (Ξ. 'Αν. 2,5,30) *Клеарх домогся, щоб пішли п'ять стратегів;*

Σ Для вираження наслідку при цих дієсловах також ставиться підрядне наслідкове речення із сполучником ὥστε: πολλήν κραυγήν ἐποίουν, ὥστε καὶ τοὺς πολεμίους ἀκούειν (Ξ. 'Αν. 2, 2,7) *вони здійняли такий галас, що почули й вороги.*

Σ Інфінітив з ἂν замінює оптатив з ἂν або індикатив історичного часу з ἂν: οἱ Πέρσαι οἴονται τοὺς ἀχαρίστους καὶ περὶ θεοὺς ἂν ἀμελῶς ἔχειν (= ὅτι ἀμελῶς ἂν ἔχοιεν) (Ξ. Κυρ. 1, 27) *перси вважають, що невдячні люди і до богів ставляться небало.*

Конструкція accusativus cum infinitivo замінює підмет при:

✓ безособових дієсловах: χρή, δεῖ *потрібно*, слῖδ; ἕξεστι, πρέπει, προσήκει *годиться*, *личить*; συμβαίνει, γίνετα *трапляється*; παρέχει *слухно*, *можна*; ἐνδέχεται *дозволено*: δεῖ δὲ πρῶτον ὑμᾶς μαθεῖν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν (Πλ. Συμ. 189 D) *потрібно, щоб ви спершу вивчили людську природу;*

✓ безособових виразах, що містять:

α) прикметник середнього роду чи прислівник та форму ἐστὶ або γίνετα: καλόν, ἄξιον, δίκαιον, δυνατόν ἐστὶ *гарно*, *добре* ε (та антонімічні ім): ἀναγκαῖον δὴ καὶ Ἔρωτα τὸν μὲν πάνδημον καλεῖσθαι, τὸν δὲ οὐράνιον (Πλ. Συμ. 180 E) *отже, необхідно одного Ерота називати всенародним, іншого – небесним;*

β) іменник з формою ἐστὶ: ἀνάγκη ἐστὶ *необхідно*, ὥρα, καιρός ἐστὶ *пора*, εἰκός ἐστὶ *звичайно* тощо: ἀνάγκη εἰς αὔριον ἔσται τὸν βίον σε τελευτᾶν (Πл. Крит. 43 D) *вранці постане необхідність, аби ти скінчив життя.*

- Σ Дієслова οἶομαι, ἠγέομαι, φημί разом з δεῖν та χρῆναι утворюють таку єдність, у якій підмет при інфінітиві ототожнюється з підметом при керуючих дієсловах: μόνος οἶε δεῖν διαλέγεσθαι (Пл. Прот. 316 С) *він вважає, що лише йому слід говорити.*
- Σ Коли підмет абсолютної інфінітивної конструкції є додатком до дієслова, від якого залежить інфінітив, тоді він не повторюється, але присудок і дієприкметникове означення його приймають відмінок додатка або залишаються в знахідному відмінку (це – явище уподібнення імені предиката): πάντι προσήκει ἄρχοντι φρονίμῳ εἶναι (Ξ. Ἀπομ. 4, 6, 1) *усякому правителю потрібно бути розсудливим.*
- Σ Якщо підмет інфінітивної конструкції є однакоим з підметом керуючих дієслів із значенням мовлення та мислення, то він при інфінітиві не вживається. Коли його треба зазначити, то ставлять у називному відмінку: Κλέων οὐκ ἔφη αὐτός, ἀλλ' ἐκείνον στρατηγεῖν (Θ. 4, 28) *Клеон сказав, що не він, а що той (Нікій) є полководцем.*

§ 215. Називний відмінок з неозначеною формою дієслова (*nominativus cum infinitivo*)

Замість об'єктивного звороту *accusativus cum infinitivo* у ролі додатка, залежного від керуючих дієслів в активному стані, в грецькій, як і в латинській мові, вживається сзворот *nominativus cum infinitivo* при керуючих дієсловах у пасивному стані, причому керуюче дієслово узгоджується з підметом звороту, а перекладається безособово: Ἐπίαξα ἐλέγετο Κυρῶ δοῦναι χρήματα πολλά (Ξ. Ἀν. 1,2,12) *кажуть, що Епіакса дала Кіру чимало грошей.*

Порівняно з латинською мовою, вживання звороту *nominativus cum infinitivo* у грецькій мові значно обмеженіше і, на відміну від латинської мови, він, як і *accusativus cum infinitivo*, може замінюватися підрядними реченнями з ὅτι, ὥς, ὥστε.

- Σ При дієсловах, що вимагають *nominativus cum infinitivo*, допускається вживання і звороту *accusativus cum infinitivo*: ὁμολογείται ἄρα ἡμῖν καὶ ταύτη τοὺς ζῶντας ἐκ τῶν τεθνεώτων γεγονέναι (Πλ. Φαιδ. 72 A) очевидно, *що ми погоджуємося і з цим, що живі походять від померлих*; αὐτοὶ δὲ ἡγούμενοι οὐ δεῖν ἐναντία τῇ φιλοσοφίᾳ πράττειν (Πλ. Φαιδ. 82 D) *вони ж вважають, що їм не слід чинити всупереч філософії*.
- Σ Зворот *nominativus cum infinitivo* може замінювати *accusativus cum infinitivo* при безособових виразах: δίκαιος εἶ βοηθεῖν τῷ ἀνδρὶ (= δίκαιόν ἐστὶ σε βοηθεῖν τῷ ἀνδρὶ) (Πλ. Πρωτ. 339 E) *справедливо, щоб ти допомагав людині*.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ, 180 C – 181 A

Φαῖδρον μὲν τοιοῦτόν τινα λόγον ἔφη εἰπεῖν, μετὰ δὲ Φαῖδρον ἄλλους τινὰς εἶναι, ὧν οὐ πᾶν διεμνημόνευεν· οὓς παρὲς τὸν Παυσανίου λόγου διηγείτο. εἰπεῖν δ' αὐτὸν ὅτι Οὐ καλῶς μοι δοκεῖ, ὦ Φαῖδρε, προβεβλησθαι ἡμῖν ὁ λόγος, τὸ ἀπλῶς οὕτως παρηγγέλλαι ἐγκωμιάζειν Ἔρωτα. εἰ μὲν γὰρ εἷς ἦν ὁ Ἔρωτος, καλῶς ἂν εἶχε· νῦν δὲ οὐ γὰρ ἐστὶν εἷς· μὴ ὄντος δὲ ἐνδὸς ὀρθότερόν ἐστι πρότερον προῤῥηθῆναι ὁπότερον δεῖ ἐπαινεῖν. ἐγὼ οὖν πειράσομαι τοῦτο ἐπανορθώσασθαι, πρῶτον μὲν Ἔρωτα φράσαι ὃν δεῖ ἐπαινεῖν, ἔπειτα ἐπαινέσαι ἀξίως τοῦ θεοῦ. πάντες γὰρ ἴσμεν ὅτι οὐκ ἔστιν ἄνευ Ἔρωτος Ἀφροδίτη. μιᾶς μὲν οὖν οὔσης εἷς ἂν ἦν Ἔρωτος· ἐπεὶ δὲ δὴ δύο ἐστὸν, δύο ἀνάγκη καὶ Ἔρωτε εἶναι. πῶς δ' οὐ δύο τῷ θεᾷ; ἡ μὲν γέ που πρεσβυτέρα καὶ ἀμήτωρ Οὐρανοῦ θυγάτηρ, ἣν δὴ καὶ οὐρανίαν ἐπονομάζομεν· ἡ δὲ νεωτέρα Διὸς καὶ Διώνης, ἣν δὴ πάνδημον καλοῦμεν. ἀναγκαῖον δὴ καὶ Ἔρωτα τὸν μὲν τῇ ἐτέρᾳ συνεργὸν πάνδημον ὀρθῶς καλεῖσθαι, τὸν δὲ οὐράνιον. ἐπαινεῖν μὲν οὖν πάντας θεοὺς, ἃ δ' οὖν ἐκάτερος εἴληχε πειρατέον εἰπεῖν. πᾶσα γὰρ πράξις ὧδ' ἔχει· αὐτὴ ἐφ' ἑαυτῆς πραττομένη οὔτε καλὴ οὔτε αἰσχρὰ. οὐκ ἔστι τούτων αὐτὸ καλὸν οὐδὲν, ἀλλ' ἐν τῇ πράξει, ὡς ἂν πράξει, ὡς ἂνπραχθῆ, τοιοῦτο ἀπέβη· καλῶς μὲν γὰρ πραττόμενον καὶ ὀρθῶς καλὸν γίγνεται, μὴ ὀρθῶς δὲ

αἰσχρόν. οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐρᾶν καὶ ὁ Ἔρως οὐ πᾶς ἐστὶ καλὸς οὐδὲ ἄξιος ἐγκωμιάζεσθαι, ἀλλ' ὁ καλῶς προτρέπων ἐρᾶν.

§ 216. Дієприкметник (*participium*, *μετοχή*)

Античні граматисти розглядали дієприкметник як форму поміж дієсловом та іменем, про що свідчать терміни на його позначення: ῥῆμα μετοχικόν *дієприкметникове дієслово*, πτωτικὸν ῥῆμα *відмінкове дієслово*, ἕγκλιμα ῥήματος *відгалуження від дієслова*. Стоїки та Аристотель розглядали дієприкметник як похідну дієслівну форму, александрійські ж граматисти (Діонісій Фракієць, Аполлоній Дискол) виділяли дієприкметник в окрему частину мови, але вказували на його двоїсту природу.

Займаючи проміжне місце між дієсловом і прикметником, дієприкметник виконує синтаксичні функції, властиві цим частинам мови, і вживається у якості:

- ✓ означення;
- ✓ скорочених обставинних речень;
- ✓ самостійно;
- ✓ іменної частини складеного присудка;
- ✓ особової форми дієслова.

§ 216.1. Дієприкметник у функції означення (*participium attributum*, *ἐπιθετικὴ μετοχή*)

Дієприкметник вживається в ролі прикметникового означення при іменнику і тоді прирівнюється по смислу до підрядного відносного речення. В цьому випадку він займає атрибутивне положення: ὁ λάμπων ἥλιος (= ἥλιος ὃς λάμπει) *сяюче сонце*; παρ' ἀνθρώποις τοῖς νῦν ἔχουσιν (Пл. Крит. 51 А) *при сучасниках*.

- Σ У деяких випадках атрибутивний дієприкметник вживається без артикля: πράγματα ἀγνοούμενα καὶ μὴ κοινά (Іс. 7,58) *справи невідомі і не спільні*.

Нерідко дієприкметники-означення субстантивуються: ὁ λέγων *промоваць*, ὁ νικῶν *переможець*, ὁ βουλόμενος *бажаючий*.

Форми середнього роду дієприкметників презенса або перфекта набувають значення абстрактного іменника: τὸ δεδιός (= ὁ φόβος) (Θ. 1, 37) *страх*, τὸ βουλόμενον (= ἡ βούλησις) (Θ. 1,90) *бажання*, τὸ ἀνειμένον (= χαλαρότης) (Θ. 5,9) *слабкість*.

Субстантивовані дієприкметники переймають синтаксичні функції і керування відповідних іменників: τούτων οἱ προσήκοντες (Пл. 'Ап. 34 В) *близькі до цих*; μετὰ τὰ ἐν Πλαταίᾳ τῶν εἰσελθόντων Θηβαίων γενόμενα (Θ. 2,19) *після появи при Платеях фіванців*.

Футуральний дієприкметник з артиклем часто позначає намір і прирівнюється по смислу до відносно-наслідкових проспективних підрядних речень: ὁ ἡγησόμενος οὐδεὶς ἔσται (Ξ. 'Ап. 2,4,5) *нікому буде керувати (= не буде нікого, хто б керував)*.

При атрибутивних дієприкметниках вживається заперечення μὴ, якщо вони дорівнюють по смислу відносним умовним реченням, в інших випадках – заперечення οὐ: λύουσι σπονδάς...οἱ μὴ βοηθοῦντες (= οἱ ἂν μὴ βοηθῶσι) οἷς ἂν ξυνομόσωσιν (Θ. 1,71) *вони порушують договір, якщо не допомагають союзникам*; τοὺς στρατηγούς τοὺς οὐκ ἀνελομένους τοὺς ἐκ τῆς ναυμαχίας ἐβούλεσθε ἀθρόους κρίνειν (Пл. 'Ап. 32 В) *ви хотіли судити стратегів, тих, які не підібрали загиблих у морській битві*.

§ 216.2. Дієприкметник у функції присудка (*participium praedicativum, κατηγορηματικὴ μετοχή*)

Предикативний дієприкметник доповнює значення особової форми дієслова і може відноситися до підмета або додатка при дієслові.

З формами εἰμί дієприкметник перифрастично повторює дієслово: τοῦτο οὐκ ἔστι γινόμενον παρ' ἡμῖν; (Пл. Філ. 39 С) *чи цього у нас не існує?*

Дієприкметник може відноситися до підмета, і в поєднанні з особовою дієслівною формою набуває домінуючого значення, в той час як значення дієслова стає вторинним. У багатьох випадках дієприкметник перекладається особовою формою дієслова, а дієслово – прислівником:

✓ τυγχάνω *траплятись*, λανθάνω *приховувати*, φθάνω *випереджати*, διάγω, διατελέω, διαγίνομαι *перебувати*, φαίνομαι:

μάθησις οὐκ ἄλλο τι ἢ ἀνάμνησις τυγχάνει οὐσα (Πλ. Φαιδ. 72 Ε) *пi-знання є не що інше як пригадування; ἐλάθομεν ἡμᾶς αὐτοὺς παίδων οὐδὲν διαφέροντες* (Πл. Крит. 49 В) *у нас самих приховано, що ми нічим не відрізняємося від дітей;*

✓ φανερός εἶμι, δῆλός εἶμι *бути очевидним, меστός сповнений, ἱκανός достатній, κύριος головний: κύριος ἦν αὐτὸς πράσσω* ταῦτα (Θ. 8, 51, 1) *головне було, щоб він це зробив; ἱκανῶ τῷ φύλακε κωλύοντε, δέος τε καὶ αἰδώς* (Πл. Пол. 465 В) *два охоронці – страх і сором – перешкоджають достатньою мірою.*

Σ При перелічених дієсловах можливий еліпсис дієприкметника: ἔδωκεν ὅ, τι ἕκαστος ἔτυχεν (= δούς) (Λυσ. 12, 18) *кожен дав, що зміг (дати) Σωκράτης ἀνυπόδυτος καὶ ἀχίτων διατέλει* (= ὤν) (Ξ. Ἀπομ. 1, 6, 2) *Сократ обходився в житті без взуття й плаща.*

Σ Вираз οὐκ ἂν φθάνοις λέγων *кажи швидше, не барись говори-ти: οὐκ ἂν φθάνοιμι λέγων* (Πл. Συμ. 214 Ε) *я не забарюся сказати.*

Дієприкметникова форма перекладається інфінітивом:

✓ при дієсловах ἄρχομαι *починати, παύομαι припиняти: ἄρξομαι λέγων* (Πл. Συμ. 186 В) *я почну говорити;*

✓ з дієсловами, що означають терпіння, витривалість: ἀνέχομαι, καρτερέω, πάσχω *терпіти, переносити, περιοράω не зважати, κάμνω, ἀπαγορεύω втомлюватись: μὴ κάμης φίλον ἄνδρα εὐεργετῶν* (Πл. Горγ. 470 С) *не втомлюйся облагодіювати друга;*

Σ Дієслово περιοράω іноді поєднується з accusativus cum infinitivo: τούτους δύναμιν αὐτῶν προσλαβεῖν περιόψεσθε (Θ. 4,35) *ви завбачливо турбуюватиметесь, щоб вони нароцували свої сили.*

Предикативний дієприкметник ставиться при неперехідних дієсловах, що означають почуття (verba affectuum), і в багатьох випадках перекладається дієприслівниково:

✓ χαίρω, ἡδομαι, ἀγαπάω, εὐφραίνομαι *радіти; ἀγανακτέω, ἄχθομαι, χαλεπῶς (βαρέως) φέρω, ὀργίζομαι бути невдоволеним; αἰσχύνομαι, αἰδέομαι соромитись, λυπέομαι сумувати, μεταμέλει*

μοι *ροζκαюватись*: οὐκ αἰσχύνομαι μανθάνων (Πλ. Ἰππ. 372 C) я не соромлюсь, навчаючись; χαίρω διαλεγόμενος τοῖς σφόδρα πρεσβύταις (Πλ. Πολ. 328 D) я з радістю спілкуюся зі старими людьми.

Σ Дієслово αἰσχύνομαι поєднується також з інфінітивом, але набирає іншого значення: αἰσχύνομαι ποιεῖν τι *соромлюсь щось робити*: τοῦτο μὲν οὐκ αἰσχύνομαι λέγων· τὸ δέ, ἂν μένητε παρ' ἐμοί, αἰσχυνοίμην ἂν εἰπεῖν (Ξ. Κυρ. 5,1,20) я не відчуваю сорому, кажучи це; якщо ж ви залишитесь при мені, мені буде соромно сказати.

Дієприкметник, залежний від підмета або додатка

Предикативний дієприкметник узгоджується як з підметом, так і з прямим додатком після перехідних дієслів, що означають виявлення чи повідомлення (*verba declarandi, ῥήματα δεκτικά*):

✓ δείκνυμι, ἐπιδείκνυμι, δηλώω, ἀποφαίνω, φανερόν ποιέω *виявляти*; ἐλέγχω *викривати*, εὕρισκω *знаходити*, καταλαμβάνω *заставати*, ἀγγέλλω *сповіщати*, διαβάλλω *обмовляти*: φανήσεται ταῦθ' ὠμολογηκώς (Дημ. 17,16) *виявиться, що він згідний з цим*; τὸν αὐτῷ ξυνειδότα πρὸς πάσας τὰς πράξεις φερόμενον (Πл. Νομ. 773 B) *який усвідомлював за собою, що прагне до всіх справ*.

§ 217. Знахідний відмінок з дієприкметником (accusativus cum participio)

Називний відмінок з дієприкметником (nominativus cum participio)

Предикативний дієприкметник ставиться при неперехідних дієсловах, що означають відчуття, сприймання, знання (*verba sentiendi, ῥήματα αἰσθητικά*): ἀκούω *чути*, ὁράω *бачити*, αἰσθάνομαι *відчувати*, οἶδα, ἐπίσταμαι *знати*, κατανοέω *помічати*, μανθάνω, πυνθάνομαι, γιγνώσκω *дизнаватись*, μέμνημαι *пам'ятати*, ἐπιλανθάνομαι *забувати*.

Якщо дієприкметник відноситься до прямого додатка в знахідному відмінку, то виникає конструкція знахідний відмінок з дієприкметником (*accusativus cum participio*): ἐπέθετο τὸ Πλημμύριον ἑαλωκός (Θ. 7, 31) *він довідався, що Племірії узято; ὁρώμεν πάντα ἀληθῆ ὄντα*,

ἃ λέγετε (Ξ. Ἄν. 5, 5, 24) *ми бачимо, що все, про що ви кажете, є правдою; μέμνημαι Κριτίᾳ τῷδε ξυνόντα σε* (Пл. Хар. 156 А) *нагадую Критію, що ти є разом з ним.*

При вище зазначених дієсловах у пасиві вживається конструкція називний відмінок з дієприкметником: *ἡ ψυχὴ ἀθάνατος φαίνεται οὖσα* (Пл. Φαιδ. 107 С) *видається, що душа є безсмертною.*

Σ Замість дієприкметника після вказаних дієслів можна вжити речення з ὅτι, ὥς: πάντες ἴσμεν ὅτι οὐκ ἔστιν ἄνευ Ἔρωτος Ἀφροδίτη (Пл. Συμ. 180 D) *усі ми знаємо, що не існує без Ероса Афродіти.*

Σ З фразою σύνοιδα ἐμαυτῷ *усвідомлювати, знати за собою* предикативний дієприкметник може виражатись через називний чи давальний відмінок: ἐγὼ δὲ οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν ξυνοῖδα ἐμαυτῷ σοφὸς ὢν (Пл. Ἄπ. 21 В) *я ані не занадто, ані не замало усвідомлюю, що я є мудрим; ἐμαυτῷ ξυνηῆδιν οὐδὲν ἐπισταμένῳ* (Пл. Ἄп. 22 D) *я усвідомлював за собою, що нічого не знаю.*

Σ Дієслова ἀκούω, αἰσθάνομαι можуть поєднуватися:

- з родовим особи і предикативним дієприкметником (з конструкцією genetivus absolutus), коли означає безпосереднє сприйняття та відчуття: ἤκουσα δέ ποτε αὐτοῦ περὶ φίλων διαλεγομένου (Ξ. Ἀπομ. 2, 4, 1) *я почув, як він якось говорив про друзів; ἤσθησαι οὖν πώποτε μου ἢ ψευδομαρτυροῦντος ἢ συκοφαντοῦντος* (Ξ. Ἀπομ. 4, 4, 11) *отже, ти вирішив, що я кривоприсягаю чи доношу.*
- із зворотом accusativus cum participio або accusativus cum infinitivo чи підрядним додатковим речення з ὅτι, ὥς, коли позначають опосередковане сприйняття:

α) ἤκουσεν ἤκουτα πάλιν Ξενοφῶντα (Ξ. Ἄν. 7, 2, 10) *він почув, що знову прибув Ксенофонт;*

β) αἰσθόμενος αὐτοὺς μέγα παρὰ βασιλεῖ δύνασθαι (Θ. 6, 59) *він дізнався, що вони мали великий вплив на царя.*

§ 218. Дієприкметник у функції обставини (*participium coniunctum*, *μετοχή προσδιοριστική*)

Такий дієприкметник формально є узгодженим означенням до іменної частини мови, яка займає предикативне положення, а логічно – обставиною і замінює підрядні речення часу, причини, умови, допусту, мети, способу дії.

Для визначення співвіднесення дій головного речення і логічного обставинного речення, вираженого дієприкметником, береться до уваги відносно-часове і видове значення дієприкметника. Конкретний характер обставини допомагають встановити прислівники і частки.

Дієприкметник у значенні речення часу (заперечення οὐ або μή)

Часто поєднується з прислівниками часу, які позначають:

✓ синхронність (εὐθύς, αὐτίκα *одразу*, ἅμα *одночасно*, μεταξύ *між тим, тим часом*): τὸ τοῦ θεοῦ σημεῖον πολλαχού μ' ἐπέσχε λέγοντα μεταξύ (Пл. Ἀп. 40 В) *божий знак часто перебував на мені у той час, коли я говорив*;

✓ послідовність (τότε *тоді*, εἶτα, ἔπειτα *потім*, ἐκ τούτου *згодом*, μετὰ ταῦτα *після того, як*, οὕτως *так*): ἀναστὰς οὕτω δεῦρο ἐπορεύομην (Пл. Прот. 310 D) *вставши, так я вирушив сюди*.

Σ Дієприкметники ἀρχόμενος і τελευτῶν рівнозначні прислівникам часу і перекладаються відповідно: ἀρχόμενος *спочатку, на початку*, τελευτῶν *нареши́ті, в кінці*: ὅπερ ἀρχόμενος ἔλεγον (Пл. Θεαίτ. 174 С) *як я казав на початку*; τελευτῶντες καὶ ἀπὸ τοῦ ὕδατος εἶργον αὐτοὺς οἱ Θραῖκες (Є. Ἀν. 6, 3, 8) *кінець кінцем фракійці відрізали їх від води*.

Дієприкметник на позначення причини (заперечення οὐ)

Наприклад: λέγω τοῦδε ἔνεκα βουλόμενος δόξαι σοι (Пл. Фаид. 103 С) *я це тобі кажу, оскільки хочу, щоб ти вважав*.

З таким дієприкметником поєднуються:

✓ ἄδε, οἶον, οἶα, коли причина подається як об'єктивний погляд автора: οἶον δὲ διὰ χρόνου ἀφιγμένον ἀσμένως ἦα (Пл. Харм. 153 А) *через певний час я охоче прибув*; μάλα χαλεπῶς ἐπορεύοντο οἱ Λακεδαιμόνιοι οἶα δὲ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν φόβῳ ἀπιόντες (Є. Ἑλλ. 6, 4, 26)

дуже важко відступали спартанці, оскільки відходили вночі й злякани;

✓ *ὥς*, коли причина є суб'єктивною думкою підмета: *μισθὸν αἰτοῦσιν, ὥς οὐχὶ αὐτοῖσι ὠφέλειαν ἐσομένην ἐκ τοῦ ἄρχειν, ἀλλὰ τοῖς ἀρχομένοις* (Пл. Νομ. 626 В) *вони вимагають платню, щоб мали користь з влади не лише вони самі, а й піддані.*

Σ Часто для підсилення логічної послідовності епаналептично можуть вживатися сполучники причинових речень: *διὰ τοῦτο тому що, ἐκ τούτου з-за цього: νομίζων ὑμᾶς κρείττους πολλῶν βαρβάρων διὰ τοῦτο προσέλαβον* (Ξ. Ἄν. 1, 7, 3) *я вас прийняв, бо вважаю, що ви сильніші за численних варварів.*

Σ Вислови, майже обставинні формули, *τί παθῶν* або *τί μαθῶν* доповнюють за значенням *διὰ τί навіщо, через що: τί μαθῶν* тоῦτο *просέγραψε* (Дημ. 20, 127) *навіщо він це дописав.*

Коли замість *τί* виступає відносний займенник *ὅ, τι*, то фрази *ὅ, τι μαθῶν* та *ὅ, τι παθῶν* прирівнюються причиновим сполучникам *ἐπειδή, διότι*: *τί ἀξιός εἰμι παθεῖν ἢ ἀποτίσαι ὅ, τι μαθῶν ἐν τῷ βίῳ οὐκ ἡσυχίαν ἦγον;* (Пл. Ἄп. 36 В) *чи я заслуговую страждати і спокутувати, бо в житті не мав спокою? ὅ, τι μαθῶν σοφοῦς υἱεῖς οὕτως ἔφυσεν* (Пл. Εὐθυδ. 299 Α) *і оскільки народив він розумних синів.*

Дієприкметник на позначення мети

Для вираження мети вживається лише дієприкметник майбутнього часу, здебільшого при дієсловах, з якими факультативно поєднуються *ὥς*; при інших дієсловах вживання *ὥς* є більш обов'язковим (заперечення *μή*): *τοῦτο λέξων ἔρχομαι* (Ξ. Ἀγ. 2, 7) *я прибув це сказати; συλλαμβάνει Κῦρον ὥς ἀποκτενῶν* (Ξ. Ἄν. 1, 1, 3) *він хапає Кіра, щоб убити.*

Дієприкметник для вираження умови та допусту

Дієприкметник у функції допустового речення (заперечення *μή*) часто приєднує частки *καίπερ, καί, καίτοι хоча: καίπερ οὐ βουλόμενοι ἔνδηλοι εἶναι τοῖς Ἀθηναίοις ἐπρεσβεύοντο παρ' αὐτούς* (Θ. 4, 41, 3) *хоча вони й не хотіли виявляти (занепокоєння), але послали в Афіни послів.* Для підсилення протиставлення до керуючого дієслова додаються *ὁμως, інколи – εἶτα, ἔπειτα: ὃν Ἀθηναῖοι πολλακίς ἑαυτῶν*

στρατηγὸν ἤρηται ξενὸν ὄντα (Пл. Ἴων. 541 C) *афіняни часто обирали його своїм стратегом, хоча він був чужинцем.*

Дієприкметник на позначення обставини способу дії

Дієприкметник у значенні речень способу дії (заперечення οὐ): ληζόμενοι ζῶσι (Ξ. Κυν. 3, 2, 25) *вони живуть грабуючи (= з грабунку);* καθεζόμενος οὕτως ἤδη τὰ λοιπὰ διελέγετο (Пл. Φαίδ. 61 D) *сидячи так вже до кінця, він провадив розмову.*

Деякі дієприкметники на позначення обставин перетворились у застигли словесні формули, що перекладаються прислівниковою або прийменниковою конструкцією:

✓ ἀνύσας (= ταχέως), χαίρων (= ἀτιμωρήτως), κλαίων (= τιμωρήτως), λαθών (= λάθρα), φέρων (*сильно*), ἔχων (= συνεχώς): τοῦτον οὐδεὶς χαίρων ἀδικήσει (Пл. Горγ. 510 D) *ніхто безкарно не чинитиме йому кривди.*

Дієприкметники ἔχων, ἄγων, від яких залежить прямий додаток у знахідному відмінку, поєднані з дієсловами руху, рівнозначні прийменниковій конструкції σύν з dative: Τισσαφέρνης πορεύεται πρὸς βασιλέα ἱππέας ἔχων ὡς πεντακοσίους (Ξ. Ἄν. 1, 2, 4) *Тиссаферн вирушив до царя з п'ятьма сотнями вершників.*

Самостійний дієприкметник (*participium absolutum, μετοχή ἀπόλυτος*)

Самостійний дієприкметник, як і залежний, вживається для заміни підрядних обставинних речень, але можливий, як правило, якщо його логічний підмет не відноситься до керуючого дієслова в жодній синтаксичній функції (не знаходиться і не мається на думці в головному реченні в жодному відмінку).

§ 219. Родовий самостійний (*genetivus absolutus, γενική ἀπόλυτος*)

Зворот genetivus absolutus складається з логічного підмета в родовому відмінку, вираженого іменною частиною мови, та узгодженого з ним дієприкметника в якості логічного присудка. Вживання заперечних часток при дієприкметнику визначається характером обставинного речення, до якого він прирівнюється.

Зворот genetivus absolutus прирівнюється до підрядних обставинних речень:

✓ часу: ἑξαίφνης ἀποθανόντος ἑκάστου (Πλ. Γοργ. 523 E) *рантом кожен помер;*

✓ причини: τῶν ναυτῶν τῶν ... ἀπολλυμένων οἱ δὲ θεράποντες αὐτομολοῦσι (Θ. 7, 13) *оскільки моряки гинуть, а слуги розбігаються;*

✓ умови: οἴομαι καὶ νῦν ἔτι ἐπανορθωθῆναι ἂν τὰ πράγματα τούτων γιγνομένων (Δημ. 9, 76) *я гадаю, що й тепер ще справи можуть змінитися на краще, якщо обставини так складаються;*

✓ допусту: τῶν σωμάτων θηλυνομένων καὶ αἱ φυχαὶ πολὺ ἀρρωστότεραι γίγνονται (Ξ. Οἰκ. 4, 2) *хоча вони зманіжуються тілом, душею стають значно міцнішими.*

Σ Інколи логічний підмет звороту знаходиться в головному реченні як додаток у давальному або знахідному відмінках: μαχομένων αὐτῶν καὶ ἀπορουμένων θεῶν τις αὐτοῖς μηχανὴν σωτηρίας δίδωσι (Ξ. Ἄν. 5, 2, 24) *коли вони бились і були в безвиході, хтось із богів посилає їм порятунок.*

Логічний підмет звороту може опускатись :

✓ якщо він легко поновлюється з контексту: ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς προίεναι εἰς τὸ πρόσθεν, ἕως Κύρω συμμίξειαν. ἤδη δὲ ὀρμῇ ἄντων (scil. αὐτῶν) ἤλθε Προκλήης (Ξ. Ἄν. 2, 1, 3) *вони вирішили наблизитися до перших лав, щоб змішатись з Кіром. Коли вони рушали, прибув Прокл;*

✓ коли він виражений формами τῶν ἀνθρώπων, τῶν πραγμάτων, τοῦ θεοῦ: οὕτως ἐχόντων (scil. τῶν πραγμάτων) εἰκὸς τοῖς μὲν πολεμίοις ἐναντίους εἶναι τοὺς θεούς, ἡμῖν δὲ συμμάχους (Ξ. Ἄν. 3, 2, 10) *коли обставини були такими, здавалось, що боги були ворожими до супротивників, а до нас прихильними; ὕοντος* (scil. θεοῦ) πολλῶ (Ξ. Ἑλλ. 1, 1, 16) *коли дуже дощило.*

Σ З дієсловами οἶδα, γινώσκω, ἐπίσταμαι, διανοέομαι тощо зворот родовий самостійний поєднується з ὥς, коли додатком до нього виступає підрядне додаткове речення або причиновий чи предикативний дієприкметник: ὥς μὴ ἀκουσομένων ἡμῶν οὕτω διανοεῖσθε (Πλ. Πολ. 327 C) *як ви переконаєте нас, що не хочуть і слухати; οἴσθ', ὅτι ἐν τούτοις, μὲν ὥς διδακτοῦ οὕσης τῆς ἀρετῆς λέγει;* (Πλ. Μεν. 95 E) *чи ти знаєш, що оскі-*

льки існує добродесність, вонаповчально промовляє серед них?

§ 220. Знахідний самостійний (*accusativus absolutus, αἰτιατικὴ ἀπόλυτος*)

Дієприкметник безособових дієслів у знахідному відмінку однини середнього роду називається знахідним самостійним. Він виражає обставини часу, причини, умови, допусту:

✓ ἔξόν, παρόν *коли* (оскільки, якщо, хоча) *можна* (було); δέον, χρεών *коли* (...) *треба* (було); δόξαν, δόξαντα, εἰρημένον, δεδογμένον *коли* (...) *вирішено*: ἂν τι γελοῖον εἴπης, ἔξόν σοι ἐν εἰρήνῃ λεγείν (Пл. Συμ. 189 В) *якщо ти й кажеш щось смішне, то годиться говорити миролюбно*;

✓ ἀδύνατον ὄν *коли* (...) *неможливо є* (було): οἱ Συρακούσιοι παρεκλεύοντο κραυγῇ οὐκ ὀλίγῃ χρώμενοι, ἀδύνατον ὄν ἐν νυκτὶ ἄλλῳ τῷ σημήναι (Θ. 7, 44) *сиракузці наказали підняти чималий крик, бо вночі нічим іншим не можна було подати знак*;

✓ αἰσχρὸν ὄν *коли* (...) *соромно є* (було): ἅμα μὲν ὑμῶν συναγορευόντων, ἅμα δὲ καὶ αἰσχρὸν ὄν ἀντιλέγειν (Ξ. Κυρ. 2, 2, 20) *коли ви погоджуєтесь, то було б негоже заперечувати*;

✓ ἀγαθὸν ὄν *коли* (...) *добре є* (було): ἂν μὴ τυγχάνῃ γέ που, ἀγαθὸν ὄν (Пл. Συμ. 205 Е) *якщо так не трапиться, добре буде*.

Σ Знахідний самостійний може утворюватись від особових дієслів і, подібно як родовий самостійний, має логічний підмет. Він виступає з ὥς, ὥσπερ і позначає суб'єктивну причину: τοὺς υἱεῖς οἱ πατέρες ἀπὸ πονηρῶν ἀνθρώπων εἴργουσιν, ὥς τὴν μὲν τῶν χρηστῶν ὁμιλίαν ἄσκησιν οὖσαν τῆς ἀρετῆς, τὴν δὲ τῶν πονηρῶν κατάλυσιν (Ξ. Ἀπομ. 1, 2, 20) *батьки відгороджують синів від лихих людей, бо спілкування з хорошими навчає добродесності, а з поганими – нищить її*.

§ 221. Називний самостійний (*nominativus absolutus, ὀνομαστικὴ ἀπόλυτος*)

Зрідка іменна частина мови в називному відмінку з узгодженим дієприкметником замість того, щоб стати підметом, втрачає зв'язок з

присудком, натомість з'являється новий підмет: таким чином постає обособлений зворот називний самостійний, який виконує ті ж функції, що й інші самостійні дієприкметникові звороти: ἀποβλέψας πρὸς τοῦτον τὸν στόλον ἔδοξε μοι πάγκαλος εἶναι (Пл. Νομ. 686 D) *коли я поглянув на цей одяг, мені вдалося, що він є прекрасним.*

Σ Інколи дієприкметник у називному відмінку однаковою мірою відноситься до якогось слова, у родовому або давальному чи знахідному відмінках: ἔδοξεν αὐτοῖς οὐ τοὺς παρόντας μόνους ἀποκτείνειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἅπαντας Μυτιληναίους ἐπικαλοῦντες (Θ. 3, 36) *вони вирішили не лише присутніх убити, але й усіх мітиленців; ἦν αὐτῶν ἡ διάνοια κρατυνάμενοι αὐτὴν τὴν Λέσβον κακώσειν* (Θ. 4, 52) *у них був задум, зміцнивши, знищити сам Лесбос.*

§ 222. Особливості узгодження дієприкметника

Зустрічається граматичне неузгодження дієприкметника з словом, яке ним визначається, при перенесенні на дієприкметник граматичних ознак слова для поняття, яке мається на думці (σχῆμα κατὰ τὸ νοούμενον): ἡ μισρὰ κεφαλὴ ἐξεληλυθῶς (= ὁ μισρὸς ἐξεληλυθῶς) (Дημ. 21, 117) *вийшов брудна голова.*

Дієприкметник ὦν часто узгоджується в роді не з тим словом, до якого відноситься, а з іменним предикатом. Це явище називається притягненням (ἐλξίς): τὴν ἡδονὴν διώκετε ὡς ἀγαθὸν ὄν (Пл. Прот. 354 C) *ви прагнете насолоди, неначе вона є благом.*

Пропуск предикативного дієприкметника можливий, коли він легко встановлюється з попередньої розповіді. Особливо часто опускається дієприкметник, який залежить від дієслів τυγχάνω, διατελέω: ἔδωκεν ὁ, τι ἕκαστος ἔτυχεν (scil. δοῦς) (Λυσ. 12, 18) *кожен дав, що зміг (дати); Σωκράτης ἀνυπόδυτος καὶ ἀχίτων διετέλει* (scil. ὦν) (Ξ. Ἀп. 1, 6, 2) *Сократ обходився в житті без та взуття та плаща.*

Два або більше дієприкметників не поєднуються між собою, коли вони не мають спільного зв'язку з членом речення: προΐόντες (часо-

вий дієприкметник) λελήθαμεν ἀμφοτέρων εἰς τό μέσον πεπτωκότες (предикативний дієприкметник) (Пл. Θεαιτ. 180 Ε) *рухаючись* далі, *ми непомітно для (нас) обох, опинилися в середині*.

Також це буває, коли вбачається часо-причинова послідовність дій, що передаються дієприкметниками: Κῦρος ὑπολαβὼν τοὺς φεύγοντας, συλλέξας στρατεύμα ἐπολιόρκει Μίλητον (Ξ. Ἄν.1, 1, 7) *Κίρ, прийнявши втікачів, зібрав військо і обложив Мілет; ἀπαλλαττομένη* τοῦ σώματος καὶ ἐκβαίνουσα διασκεδασθείσα οἴχηται διαπτομένη (Пл. Φαιδ. 70 Α) (*душа*), *полишивши тіло і виїшовши з нього, розпорозившись зникає, розлітаючись*.

§ 223. Дієприкметник з часткою ἄν

Дієприкметник з часткою ἄν набуває значення здійсненої або нездійсненої можливості. У першому випадку він переймає функцію:

✓ оптатива з ἄν: σοφία λεγόμενη δικαιοτάτ' ἄν (Пл. Φιλ. 30 С) *мудрість, яка може бути названа найсправедливішою річчю; ἔλων* Ποτεΐδαιαν καὶ δυνηθείς ἄν αὐτὸς ἔχειν, εἶπερ ἐβουλήθη, παρέδωκε (Дем. 23, 107) (*Філіпп*), *захопивши Потидею і будучи в змозі її утримати, якщо б за хотів, здав;*

✓ індикатива або історичних часів з ἄν: πολιτείαν τὴν ὀρθῶς ἄν τοῖς πράγμασιν χρησαμένην οὐκ ἔχομεν (= ἢ ὀρθῶς ἄν χρήσαιτο) οὐκ ἔχομεν (Ἰσ. 7, 12) *ми не маємо держави, яка не могла б правильно скористатися з обставин; εὖ ἴστε* μηδὲν ἄν με ἐπιχειρήσαντα (= εὖ ἴστε ὅτι οὐδὲν ἄν ἐπεχείρησα) εἰ ἐώρων (Ἰс. 5, 13) *ви добре знаєте, що я ні до чого не прагнув би, якби бачив...*

§ 224. Дієслівні прикметники (*adjectiva verbalia, τὰ ῥηματικά ἐπίθετα*)

Дієслівні прикметники, на відміну від дієприкметників, не мають ні видового, ні часового значення.

Дієслівні прикметники на -τος мають в основному значення пасивного дієприкметника доконаного або недоконаного виду⁶¹: ποιητός

⁶¹ Деякі з них мають активне значення: δυνατός *сильний, здатний*, θαυμαστός *дивний*,

(= πεποημένος) (з)роблений, γενική ἀπόλυτος родовий звільнений (самостійний).

Похідні від неперехідних дієслів, поєднуючись з ἐστί, сприймаються безособово і означають можливість або здатність: εὐεπίθετον ἦν ἐνταῦθα (Ξ. Ἄν. 3, 4, 20) *там легко можна було напасти*.

Дієслівні прикметники на -τέος означають необхідність у пасивному стані доконаного і недоконаного виду й поєднуються з означуваними словами двома способами:

✓ особово: узгоджуючись з іменником, який у цьому випадку несе основний логічний наголос (подібно до латинського герундіва): οὐ πρό γε τῆς ἀληθείας τιμητέος ὁ ἀνὴρ (Пл. Пол. 595 C) *не слід надавати перевагу людині перед істиною*; τοσαῦτα ὄρη ὄρατε ὑμῖν ὄντα πορευτέα (Ξ. Ἄν. 2, 5, 18) *дивіться, ось ці гори вам потрібно подолати*;

✓ безособово: віддієслівний прикметник середнього роду часто виступає з ἐστί, акцентуючи на необхідності самої дії: οὐ προσθετέον ὅτι τὸ ἀγαθὸν αὐτοῖς ἐρώσιν; (Пл. Συμ. 206 A) *чи не слід додати, що вони люблять благо для самих себе?*

Особа, змушена виконувати цю дію, ставиться в давальному відмінку, а об'єкт на який скерована дія, – у відмінку дієслівного керування: τὸν θάνατον ἡμῖν μετ' εὐδοξίας αἰρετέον (Ἰσ. 6, 91) *нам слід обрати почесну смерть*; οὐκοῦν καὶ ἡμῖν νευστέον καὶ πειρατέον σῶζεσθαι ἐκ τοῦ λόγου (Пл. Пол. 453 D) *отож і нам слід плисти і намагатися врятуватися від цієї думки*.

Σ Часто особа, яка мусить виконати дію, виступає в знахідному відмінку, тоді дієслівний прикметник рівнозначний конструкції δεῖ з інфінітивом суб'єкта. Інколи при дієслівному прикметнику з'являється інфінітив: πανταχοῦ ποιητέον, ἃ ἂν κελεύῃ ἢ πατρίς (= δεῖ ποιεῖν) (Пл. Кр. 51 C) *скрізь слід робити, що накаже батьківщина*; τὸν βουλόμενον εὐδαίμονα εἶναι σωφροσύνην μὲν διωκτέον καὶ ἀκολασίαν δὲ φευκτέον (Пл. Горγ. 507 D) *бажающий бути щасливим має прагнути до добродетелі і уникати розпусти*.

такий, що викликає подив. Особливо це стосується складних віддієслівних прикметників з заперечною часткою ἀ(ἄν): ἀπρακτος *бездіяльний*.

- Σ У безособовій конструкції віддієслівні прикметники на -τέος можуть мати активне або медіальне значення: παρασκευαστέον ἐστὶ δύνάμιν τινα (= δεῖ παρασκευάσαι) (Πλ. Горγ. 510 Α) *слід підготувати якусь силу*.
- Σ Дієслівні прикметники обох типів (на -τός і -τέος) у безособовому звороті часто виступають у множині: ἐπεὶ δ' ἄβατα ἦν, καταλιπὼν τὸν ἵππον ἔσπευδε περὶ ἧ (Ξ. Ἀν. 3,4,49) *коли стало неможливо рухатись далі, він зліз з коня і поспішив пішки*.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ, 203 Ε – 204 Σ

Ἔχει γὰρ ᾧδε. θεῶν οὐδεὶς φιλοσοφεῖ οὐδ' ἐπιθυμεῖ σοφὸς γενέσθαι· ἔστι γάρ· οὐδ' εἴ τις ἄλλος σοφός, οὐ φιλοσοφεῖ. οὐδ' αὖ οἱ ἀμαθείς φιλοσοφοῦσιν οὐδ' ἐπιθυμοῦσι σοφοὶ γενέσθαι· αὐτὸ γὰρ τοῦτό ἐστι χαλεπὸν ἀμαθία, τὸ μὴ ὄντα καλὸν κάγαθον μηδὲ φρόνιμον δοκεῖν αὐτῷ εἶναι ἰκανόν· οὐκ οὐκ ἐπιθυμεῖ ὁ μὴ οἰόμενος ἐνδεὴς εἶναι οὐ ἂν μὴ οἴηται ἐπιδείσθαι. τίνες οὖν, ἔφη ἐγώ, ᾧ Διοτίμα, οἱ φιλοσοφοῦντες, εἰ μήτε οἱ σοφοὶ μήτε οἱ ἀμαθείς; Δῆλον, ἔφη, τοῦτό γε ἤδη καὶ παιδί, ὅτι οἱ μεταξὺ τούτων ἀμφοτέρων, ᾧν αὖ καὶ ὁ Ἔρωσ. ἔστι γὰρ δὴ τῶν καλλίστων ἡ σοφία, Ἔρωσ δ' ἐστὶν ἔρωσ περὶ τὸ καλόν, ὥστε ἀναγκαῖον Ἔρωτα φιλόσοφον εἶναι, φιλόσοφον δὲ ὄντα μεταξὺ εἶναι σοφοῦ καὶ ἀπόρου. ἡ μὲν οὖν φύσις τοῦ δαίμονος, ᾧ φίλε Σώκρατες, αὐτή· ὃν δὲ σὺ ᾠήθης Ἔρωτα εἶναι, θαυμαστὸν οὐδὲν ἔπαθες. ᾠήθης δέ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ τεκμαιρομένη ἐξ ᾧν σὺ λέγεις, τὸ ἐρώμενον Ἔρωτα εἶναι, οὐ τὸ ἐρών. καὶ γὰρ ἐστὶ τὸ ἐραστὸν τὸ τῷ ὄντι καλὸν καὶ ἄβρον καὶ τέλειον καὶ μακαριστόν· τὸ δὲ γε ἐρών ἄλλην ιδέαν τοιαύτην ἔχον, οἴαν ἐγὼ διήλθον.

СИНТАКСИС РЕЧЕННЯ

ЛЕКЦІЯ 49

§ 225. Підмет (subiectum, ὑποκείμενον)

Підмет головним чином виражається іменником або особовим займенником. Але підметом може бути й будь-яка інша субстантивована форма:

✓ прикметник: αἱ μὲν πολλαὶ ἐπεπτώκεσαν, ὀλίγαι δὲ περιῆσαν (Θ. 1, 80) *більшість жінок загинуло, мало залишилось живими;*

✓ числівник: οἱ μὲν οὖν τριάκοντα τοῦτον τὸν τρόπον κατέστησαν (Ἀριστ. Ἀθ. пол. 35) *тридцять (тиранів) встановили такий порядок;*

✓ неозначена форма дієслова: τὸ ψεύδεσθαι αἴσχιστον τῶν κακῶν *обманувати – найганебніший з недоліків;*

✓ дієприкметник: αἱ δὲ γινώσκουσαι ὅ τι τε ἀγαθὸν καὶ ὅ τι κακόν (Πλ. Горγ. 500 В) *(жінки), які розпізнають добро і зло;*

✓ прислівник: ἐστὶν ἔχθιστα τὰ ἐναντιώτατα: ψυχρὸν θερμῶ, πικρὸν γλυκεῖ, ξηρὸν ὑγρῶ (Πл. Крат. 435 С) *протилежне є найдужче ворожим: холодне – гарячому, гірке – солодкому, сухе – вологому;*

✓ приїменникова конструкція: ἐξέπεσον οἱ περὶ τὸν Ἰσαγόραν (Ἀριστ. Ἀθ. пол. 28) *загинули ті, що були при Ісагорові;*

✓ синтаксичний зворот: ἀδύνατον ἦν τοὺς Λοκροὺς ἀμύνεσθαι (Θ. 4, 1) *неможливо було завоювати Локри;*

✓ ціле речення: περὶ ἐκείνων λέγεται, τὸ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνάβασιν ἐπιχειρεῖν ποιεῖν (Πл. Συμ. 190 В) *це про них кажуть, що вони мали намір піднятись на небо.*

Основним відмінком підмета є називний (nominativus). Однак суб'єкт може стояти в знахідному відмінку з приїменником:

✓ εἰς, πρὸς, περί, ἀμφί, ὑπέρ, коли приблизно виражає час або кількість: ὑπὲρ τοῦς τετρακισχιλίους ἀπέθανον (Θ. 4, 26) *загинуло понад чотири тисячі*;

✓ κατὰ з розділовим значенням: καθ' ἑκάστους ἑκαλοῦντο Ἕλληνας (Θ. 1, 2) *кожен називався греком*.

§ 225.1. Еліпсис підмета

Еліпсис, або пропуск, підмета може відбуватися:

✓ коли він виражений особовими займенниками ἐγώ, σύ, ἡμεῖς, ὑμεῖς при дієслівному присудку: ταῦτά τε οὖν πάντα ἐδίδασκε με (Пл. Συμ. 207 А) *цьому всьому вона мене навчала*.

У таких випадках займенник вживається емпатично, коли на нього падає логічний наголос (здебільшого – при протиставленні): οἶδαμεν σαφῶς καὶ ἐγὼ καὶ σύ (Пл. Горγ. 495 D) *ми це добре знаємо – і я, і ти*.

✓ якщо підметом є 3-я особа, що називає діяча, при присудку, вираженому етимологічно-спорідненим або семантично близьким до нього дієсловом: ἐκήρυξε (scil. ὁ κήρυξ) (вісник) *оповістив*; τοὺς νόμους ἀναγνώσεται (scil. ὁ γραμματεὺς) (Дημ. 29, 27) (секретар) *зачитає закони*;

✓ при дієсловах у 3-й особі однини, підметом до яких доміслюються слова ὁ θεός або ὁ Ζεὺς. Це – дієслова, що означають природні явища і перекладаються безособово: ἕει ἵδε *дощ*, βροντᾶ *гримить*, ἀστράπτει *блискає*, νίφει ἵδε *сніг*, σεῖει *відбувається землетрус*, χειμάζει *негода* тощо: σπονδῶν τῶν μετὰ δεῖπνον ἢδη γιγνομένων ἔσεισεν (Ξ. Ἑλλ. 4, 7, 4) *після пообідніх узливань струсонуло*;

✓ при дієсловах мовлення (verba dicendi) та мислення (verba cogitandi), при яких мається на думці підмет οἱ ἄνθρωποι: πόνος, ὡς λέγουσιν, εὐκλείας πατὴρ *труд, як люди кажуть, є батьком слави*;

✓ якщо підмет легко встановлюється з попереднього контексту: Τισσαφέρης διαβάλλει τὸν Κῦρον πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὡς ἐπιβουλευοῖ αὐτῷ (Ξ. Ἄν. 1, 1, 3) *Тиссаферн обмовляє Кіра перед братом як його зловмисника*;

✓ неозначений займенник *τις* у ролі підмета пропускається у випадку, коли зберігається означення чи прикладка до нього: *ἐν ἧ τὴν χεῖρα ἔχων οὐδὲν ἂν δύναίτο ποιῆσαι* (δηλ. *τις*) (Ξ.) *de* (*хтось*), *маючи змогу, нічого не міг би зробити.*

§ 226. Присудок (*praedīcatum, κατηγορημα*)

Присудок – головний член речення, який виражає дію, буття, стан або властивість суб'єкта.

Розрізняють два основних структурно-семантичних типи присудка: простий дієслівний (процесний) предикат та складений іменний (кваліфікативний) предикат.

Процесний предикат виражається дієсловом в особовій формі: *λέγεις δὲ δὴ τί;* (Пл. Φαῖδρ. 242 D) *що ти кажеш?*

Кваліфікативний предикат складається з дієслова-зв'язки та предикатива (*praedīcativum, κατηγορούμενον*). У ролі дієслова-зв'язки найчастіше виступає дієслово *εἶμί* *бути*; зустрічаються дієслова *γίγνομαι* *бути, поставати*, *ὑπάρχω* *бути, існувати*, *πέφυκα* *бути за природою*, *ἔφυν* *з'являтися* та інші. Іменна предикативна частина може виражатись тими ж формами, які здатні виконувати функцію суб'єкта:

✓ *πέφυκεν ἡ πτεροῦ δύναμις τὸ ἐμβριθὲς ἄγειν ἄνω* (Пл. Φαῖδρ. 246 D) *сила крил дана природою, щоб піднятися угору;*

✓ *οἱ ληφθέντες ἦσαν ὀγδοήκοντα* (Θ. 2, 5) *тих, що залишились, було вісімдесят;*

✓ *Φίλιππος ἐστὶν ὃ, τι ἂν εἴποι τις* (Дημ. 3, 77) *Філіпп є таким, що про нього можна сказати.*

§ 226.1. Еліпсис дієслова-зв'язки

Дієслово-зв'язка *εἶμί*, як правило, не вживається у формі теперішнього часу (рідше – минулого) дійсного способу, переважно в 3-й особі однини.

Σ Зрідка *εἶμί* пропускається у формах інших способів: *τίς ἂν σοῦ γε ἰκανώτερος πέισαι;* (scil. *εἶη*) (Ξ. Кур. 1, 4, 12) *хто міг*

би краще за тебе переконатися? τοῖς θεοῖς μεγίστη χάρις (scil. ἔστω) (Ξ. Κυρ. 5, 7, 2) нехай буде найбільша вдячність богам.

Еліпсис дієслова єίμί відбувається в таких випадках:

✓ у прислів'ях та гномах: ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα *дарунки ворогів – не дарунки;*

✓ при іменних предикатах-іменниках: ἀνάγκη *необхідно*, χρεῶν *потрібно*, θέμις *дозволено*, ἀκμή *пора*, καιρός *нагода*, ὥρα *час*; при прикметниках-предикативах ἔτοιμος *готовий*, πρόθυμος *охочий*, φρούδος *зниклий*, οἶός (τε) *здатний*: (ἡ ψυχὴ) πάντων καταφρονήσασα δουλεύειν ἑτοίμη (Пл. Φαιдр. 252 Α) *душа, зневаживши усе, здатна коритись*;

✓ при прикметниках і дієприкметниках у формі середнього роду, які становлять частину безособових зворотів, та у якості дієслова-зв'язки у зворотах accusativus/nominativus cum infinitivo: ῥάδιον *легко*, χαλεπὸν *важко*, δῆλον *ясно*, δεόν *потрібно*, πρέπον *личить*, ἐξόν *можна*, εἰκός *звично*: σκοπεῖσθαι οὖν χρὴ ἡμᾶς εἶτε ταῦτα πρακτέον εἶτε μή (Пл. Крит. 46 Β) *треба нам поглянути, чи слід це робити, чи ні*.

§ 226.2. Еліпсис дієслівного присудка

Значно рідше, ніж дієслово-зв'язка, може пропускатись простий дієслівний присудок. Еліпсис особового дієслова буває, якщо воно легко встановлюється з попереднього або наступного контексту: ἐπράξαμεν ἡμεῖς, κάκεινοι πρὸς ἡμᾶς (scil. ἔπραξαν) εἰρήνην (Дημ. 3,7) *ми забезпечили, і вони для нас (забезпечили) мир*; οὗτος μὲν ὕδωρ (scil. πίνει), ἐγὼ δὲ οἶνον πίνω (Дημ. 19,46) *він – воду, я ж п'ю вино*.

§ 227. Узгодження підмета і дієслівного присудка

§ 227.1. Моноsub'єктні конструкції

Простий дієслівний присудок або дієслово-зв'язка узгоджуються з підметом в числі й особі:

✓ δύο ἄνδρες τέθνατον (Ξ. Ἄν. 3,1,9) *двоє чоловіків померли*;

✓ τοιαῦτα μὲν οἱ Κορίνθιοι εἶπον (Θ. 1,72) *так сказали коринфяни.*

Σ Відхилення від цього правила:

- якщо підмет в однині виражає збірне поняття або є топонімом, який метонімічно позначає жителів, то присудок нерідко ставиться в множині. Цей тип називається узгодженням за смыслом (σχῆμα κατὰ σύνεσιν): πλήθος, οἵπερ δικάσουσι (Пл. Φαίδρ. 260 Α) *велика кількість, які судитимуть*; ὄχλος περιεχέιτο πολύς φοβούμενοι (Ξ. Ἑλλ. 3, 2, 21) *багато народу, налякани, тримались разом*; ἡ Ἑλλάς καὶ τῆς θαλάσσης μᾶλλον ἀντείχοντο (Θ. 1, 13) *Греція (= греки) більше приділяла уваги морським справам*;
- підмет у середньому роді множини поєднується з дієслівною формою присудка в однині (σχῆμα Ἀττικόν, оскільки найчастіше зустрічається в аттичних авторів): πάντα τὰ δίκαια καλά ἐστι (Пл. Ἀлк. 115 Α) *усе справедливе – прекрасне*; τρία ἐστίν, ἐξ ὧν ἡ πολιτεία συνέστηκεν ὁ ἄρχων, ὁ δικαστής, ὁ ιδιώτης (Λυσ. 7, 9) *суспільство складається з трьох представників: правитель, суддя, приватна особа*;
- підмет, виражений прикметником πᾶς *кожен* та займенниками ἕκαστος *кожен*, τις *хтось*, οὐδεὶς *ніхто* внаслідок свого узагальнюючого значення сполучається з присудком у множині: τῶν ἑαυτοῦ ἕκαστος καὶ παίδων καὶ χρημάτων ἄρχουσι (Ξ. Ἀν. 7, 7, 6) *кожен керує своїми слугами і статками*;
- при підметі в множині, який має при собі прикладку з розділовим значенням, присудок узгоджується з прикладкою: αἱ τέχναι τὸ ἑαυτῆς ἑκάστη ἐργάζεται (Пл. Πολ. 346 D) *мистецтва – кожне: знати свою справу.*

§ 227.2. Полісуб'єктні конструкції

При двох і більше підметах узгодження підпорядковується таким правилам:

✓ якщо підметів більше, аніж один, то дієслівний присудок виступає відповідно в двоїні або множині: Μίνως καὶ Λυκοῦργος νόμους ἐθέτην *Μίνος і Лікурґ уклали закони*; Εὐρυμέδων καὶ Σοφοκλῆς εἰς Κέρκυραν ἐστράτευσαν (Θ. 4, 46) *Евримедонт і Софокл були стратегами при Керкірі*.

Σ Це стосується об'єднання не лише сполучником καί, а й при-
йменником μετά з gen. (фігура об'єднання – σύμφυσις):
'Αλκιβιάδης μετά Μαντινέου ἀπέδρασαν *Алківіад з Мантінесл*
утекли.

Σ Зрідка при підметах у множині присудок може стояти в од-
нині: πάχλαι καὶ χάλαζαι καὶ ἐρυσίβαι ἐκ πλεονεξίας καὶ
ἀκοσμίας περὶ ἄλλήλα τῶν τοιούτων γίγνεται ἐρωτικῶν (Пл.
Συμ. 188 В) *іній, град, медяна роса з'являються від таких*
надмірних і невпорядкованих любовних потягів.

✓ якщо присудок узгоджується в числі з найближчим підме-
том, маємо фігуру притягнення (ἐλξίς): οἱ ἐν τῇ Μιλήτῳ καὶ ὁ
'Αστύοχος ἐθάρασε (Θ. 8, 63) *мілетці й Астіох набрались хороб-*
рості;

✓ при декількох підметах у формі різних осіб присудок стоїть
у множині, причому перша особа має перевагу перед другою і
третьою, а друга – перед третьою: οὐκ ἔσμεν ποιηταὶ ἐγώ τε καὶ σύ
(Пл. Пол. 378 Ε) *ми не є поетами, я і ти*; οὐ σύ μόνον οὐδὲ οἱ σοὶ
φίλοι πρῶτοι ταύτην τὴν δόξαν περὶ θεῶν ἔχετε (Пл. Νομ. 888 В)
першими мали таку думку про богів не лише ти і твої друзі.

Σ Інколи в таких випадках застосовується фігура притягнення:
σύ τε καὶ Ἑλλήν ἐῖ καὶ ἡμεῖς (Ε. 'Αν. 2, 1, 16) *ти – грек і ми*.

§ 228. Узгодження підмета й іменного предиката

§ 228.1. Моноsub'єктні конструкції

Предикатив, виражений прикметником або дієприкметником, уз-
годжується з підметом у роді, числі й відмінку: τῷ ἄνδρῳ τούτῳ ψύσει

φιλοτιμωτάτω ἐγένεσθην (Ξ. Ἀπ. 12, 14) *цих два мужі за вдачею були дуже честолюбними.*

Σ Дуже часто іменна частина присудка стоїть у середньому роді в однині (узгоджено з словами κτήμα, χρήμα, πράγμα, які мають на увазі) при підметі іншого роду і числа: ποιηρὸν (scil. χρήμα) ὁ συκοφάντης (Δημ. 18, 242) *донощик – зло (лиха річ).*

Якщо підметом є вказівний або відносний займенник, то він узгоджується з іменним предикатом у роді й числі: αὕτη (= τοῦτο) γὰρ ἀρίστη διδασκαλία (Ξ. Κυρ. 8, 7, 24) *це є найкращою наукою.*

§ 228.2 Полісуб'єктні конструкції

При двох підметах і більше спільний предикатив може виражатись, зважаючи на такі обставини:

✓ при підметах, що означають живих істот і є спільного роду, іменна частина присудка стоїть у такому ж роді й множині: Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης ἦσαν σοφοί *Платон і Аристотель були мудрецьми;*

✓ якщо підмети на позначення живих істот є різного роду, то присудок вживається в множині, а чоловічому роду надається перевага перед жіночим і середнім, жіночому – перед середнім: καὶ ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ ἀγαθοί εἰσι (Πл. Μεν. 73 Β) *і чоловік, і жінка – хороші;*

✓ якщо підмети називають неживі предмети, то присудок ставиться в множині середнього роду, якщо підмети різного роду, або в тому ж роді, що й підмети, коли вони мають спільний граматичний рід: ἡ διαβολή τε καὶ ὁ φθόνος, ἃ δὴ πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἤρρεκεν (Πл. Ἀπ. 28 Α) *наклеп і заздрість, які багатьох хороших людей згубили;*

Σ Це правило діє, коли підмети виступають у множині: εὐγένεαι τε καὶ δυνάμεις καὶ τιμαὶ δὴλά ἐστιν ἀγαθὰ ὄντα (Πл. Εὐθυδ. 279 Β) *шляхетне походження, статус і пошана, ясно ж, є благами.*

✓ при поєднанні назв живих предметів з неживими предикатив стоїть в множині у тому ж роді, що й живі особи, або в середньому

роді: ἡ καλλίστη πολιτεία καὶ ὁ κάλλιστος ἀνὴρ λοιπά, ἃ ἂν ἡμῖν εἴη διελεθῆν (Пл. Пол. 562 А) *решта, про що нам можна б розказати – це про найдивовижніший державний устрій і найдивовижнішу людину.*

§ 229. Прикладка (παράθεσις)

Прикладка – це іменник (чи субстантивована форма), який сполучається з іншим іменником або особовим займенником, уточнюючи чи розширюючи його значення: ἡ ἡμετέρα πόλις, κοινὴ καταφυγὴ τῶν Ἑλλήνων (Αἰσχ. 3, 184) *наше місто, спільне пристановище греків*; Ἀρχίδαμος, ὁ βασιλεύς (Θ. 1, 79) *Архідам, цар.*

Коли прикладка відноситься до підмета, вираженого першою або другою особою, то особовий займенник імпліцитно пропускається: ἦκω Θεμιστοκλῆς (= ἐγώ, ὁ Θεμιστοκλῆς) (Θ. 1, 187) *прибув я, Фемістокл.*

Прикладка узгоджується з означуванним іменником у відмінку, але зберігає свій граматичний рід і число: Ἄγεις καὶ Κλεομένης, οἱ βασιλεῖς *Агіс і Клеомен, царі.*

Σ Зустрічаються випадки вживання прикладки в родовому відмінку власника, що відноситься до пропущеного слова: Ἀθηναῖος εἶ, πόλεως τῆς μεγίστης (Пл. Ἀп. 29 D) *ти – афінянин, (громадянин) найбільшої держави.*

Прикладка може відноситися до цілого речення чи судження і в образній формі повторює або уточнює його зміст: Ἐλένην κτάνωμεν, Μενελάω λύπην πικράν (Εὐρ. Ὀр. 1105) *давайте уб'ємо Єлену, прикрій смуток для Менелая*; ὁ θάνατος τυγχάνει ὡν δυοῖν πραγμάτων διάλυσις, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος (Пл. Горγ. 525 E) *смерть – це є роз'єднання двох речей, душі і тіла.*

Σ Однаковою мірою тут вживаються займенники середнього роду οὐδέτερον, τοῦτο, θάτερον, іменники σημεῖον δέ, τεκμήριον δέ: τοῦτό ἐστιν τὸ ἀδικεῖν, τὸ μαθεῖν ἐν ὅπλοις μάχεσθαι (Пл. Λαχ. 181 C) *це – несправедливо, навчати боротись зброєю.*

Постпозитивна прикладка може підсумовувати зміст фрази одним словом, визначенням: ὁ κοινὸς ἰατρός σε θεραπεύσει, χρόνος *спільний лікар, час, вилікує тебе*.

В якості прикладки може виступати підметове речення із сполучником ὅτι: τὸ δὲ ἔσχατον πάντων, ὅτι ... θόρυβον παρέχει (Пл. Фαιд. 66 D) *а останнє з усього, ... воно створює шум'яття*.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, 44

Ἔστι δ' ἐπιστάτης τῶν πρυτάνεων εἷς ὁ λαχών. οὗτος δ' ἐπιστατεῖ νύκτα καὶ ἡμέραν, καὶ οὐκ ἔστιν οὔτε πλείω χρόνον οὔτε δις τὸν αὐτὸν γενέσθαι. τηρεῖ δ' οὗτος τὰς τε κλείς τὰς τῶν ἱερῶν, ἐν οἷς τὰ χρήματ' ἔστιν καὶ τὰ γράμματα τῇ πόλει, καὶ τὴν δημοσίαν σφραγίδα, καὶ μένειν ἀναγκαῖον ἐν τῇ θόλῳ τοῦτόν ἐστιν καὶ τριττῶν τῶν πρυτάνεων ἢ ἂν οὐ-τος κελεύῃ. καὶ ἐπειδὰν συναγάγωσιν οἱ πρυτάνεις τὴν βουλὴν ἢ τὸν δῆμον, οὗτος κληροῖ προέδρους ἑνέα, ἕνα ἐκ τῆς φυλῆς ἑκάστης πλὴν τῆς πρυτανευούσης, καὶ πάλιν ἐκ τούτων ἐπιστάτην ἕνα, καὶ παραδίδωσι τὸ πρόγραμμα αὐτοῖς: οἱ δὲ παραλαβόντες τῆς τ' εὐκοσμίας ἐπιμελοῦνται, καὶ ὧν δεῖ χρηματίζειν προτιθέασιν, καὶ τὰς χειροτονίας κρίνουσιν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα διοικοῦσιν, καὶ τοῦ ἀφείναι κύριοί εἰσιν. καὶ ἐπιστατῆσαι μὲν οὐκ ἔξεστιν πλέον ἢ ἅπαξ ἐν τῷ ἑνιαυτῷ, προεδρεύειν δ' ἔξεστιν ἅπαξ ἐπὶ τῆς πρυτανείας ἑκάστης.

ЛЕКЦІЯ 50

§ 230. *Сполучники сурядності*⁶² (*coniunctiones, συνδεσμοί*)

Зв'язок двох речень може здійснюватися двома способами: сурядним, коли вони сприймаються як рівноцінні за смисловим навантаженням, або – підрядним, коли одне речення синтаксично і семантично підпорядковане іншому, залежне і не є повноцінною семантемою без головного.

Сполучники сурядності з'єднують поміж собою однорідні члени речення або частини складносурядного речення.

Сурядний зв'язок може бути виражений і безсполучниково (*σχήμα ἄσύνδετον*), коли загальний зміст фрази однозначно свідчить про синтаксичну рівнозначність членів речення чи періоду: *συμβαλόντες τὰς ἀσπίδας ἑωθοῦντο, ἐμάχοντο, ἀπέκτεινον, ἀπέθνησκον* (Ε. Έλλ. 4, 3, 19) *налягаючи щитами, вони почали штовхатись, боротись, убивати, гинути.*

Поняття *συνδεσμός* (від *συνδέω зв'язувати, з'єднувати*) започаткував Аристотель, який до сполучників відносив ще й невідмінювані слова, що служать для з'єднання частин мови. Александрійські граматики вважали сполучником слово, що зв'яже частини мови та думки в певному порядку. До визначення сполучника в сучасному розумінні найближче підійшов Аполлоній Дискол, який розглядав його як частину мови, що не має самостійного значення, а лише з'єднує інші частини мови чи періоди думки, надаючи їм різних відтінків.

Сучасна мовознавча наука трактує сполучник як службову частину мови, що служить для здійснення зв'язку між синтаксемами (членами речення або частинами складного речення) і вираження лексико-синтаксичного відношення між ними.

Сурядний зв'язок здійснюється за допомогою з'єднувальних, протиставних, розділових, причинових та наслідкових сполучників.

⁶² Сполучники підрядності подаються при розгляді відповідних типів підрядних речень.

§ 230.1. З'єднувальні сполучники (*copulativae, συμπλεκτικοί*)

καί, καί-καί

Сполучник *καί* і, *також* (= лат. *et*) служить для з'єднання окремих членів речення і цілих речень: *πολέμιοι ἔστων Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς ξυμμάχοις* (Θ. 8,18) *будьте ворогами лакедемонцям і союзникам*.

За допомогою *καί-καί* емпатично з'єднуються частини речення або речення з огляду на значущість кожного з них: *οἱ σύμμαχοι καὶ ἔλαβον αὐτῶν, καὶ τοὺς ἄνδρας πάντας ἀπέκτειναν* (Θ. 7, 53) *союзники і захопили, і повбивали всіх чоловіків*.

Часто *καί* має додаткове, пояснювальне значення і *навіть, а саме*. Здебільшого це буває при переході від менш значних до понять, що заслуговують більшої уваги, і, навпаки, або ж при їх протиставленні: *αὐτὰ γὰρ ταῦτα καὶ οἱ θεοὶ πεπόνθασι* (Пл. *Εὐθυφρ.* 8 D) *від цього навіть і боги потрапляють*.

Сполучник *καί* може додатково підкреслювати зв'язок між головним реченням і відносним, слугуючи певного роду корелятом і виступаючи або в головному, або в підрядному: *καὶ ἡμῖν ταῦτα δοκεῖ, ἄπερ καὶ βασιλεῖ* (Ξ. *'Αν.* 2, 1, 32) *і нам це здається, і цареві так само*.

Σ Те саме значення мають вирази *εἴ τις καὶ ἄλλος, εἴ ποτε καὶ ἄλλοτε* і їм подібні: *εἴ τις καὶ ἄλλος ἀνὴρ καὶ Κῦρος ἄξιός ἐστι θαυμάζεσθαι* (Ξ. *Κυρ.* 5, 17) *Кір більше, ніж будь-хто інший, був гідний подиву*.

У поєднанні з питальним займенником чи прислівником *καί* виражає подив чи зачудування: *τί καὶ βούλεσθε, ὦ νεώτερα;* (Θ. 6,38) *і чого ви хочете, молодь?*

τέ, τέ-τέ, τέ-καί

З'єднання за допомогою *τέ* зустрічається здебільшого в поезії. У прозаїків *τέ* вказує на спорідненість понять, перелік імен: *Τισίαν Γοργίαν τε ἑάσωμεν εὐδεν* (Пл. *Φαιδρ.* 267 A) *дозвольмо спочивати Тісію і Горгію*.

Сполучники *τέ* - *καί* вказують на перелік однорідних понять, причому акцентуючи на другому члені, виділяючи його з ряду схожих: *τούς τε Χίους καὶ τοὺς Ἐρυθραίους εὐθύς ξυμμάχους ἐποίησατο* (Θ. 8,15) *і хіосців, і (= а також) еритрейців зробив союзниками; ἐν δὲ τούτῳ τῷ*

χρόνῳ τοῦ δεδεμένου ὠλιγώρει τε καὶ ἡμέλει (Πλ. Εὐθυφρ. 4 D) *в цей час він не звертав на зв'язаного уваги і зовсім не зважав на нього.*

**καὶ οὐ (καὶ μὴ), οὐ - οὐδέ (μὴ - μὴδέ),
οὐτε - οὐτε (μῆτε - μῆτε), οὐτε - τε (μῆτε - τε)**

Сполучник καὶ з частками οὐ або μὴ приєднує стверджувальний вираз або речення із запереченням: ἄνδρες γεωργοὶ καὶ οὐ θαλάσσιοι (Θ. 1, 142) *землероби, а не моряки*; ἀφίκου οἴκαδε καὶ μὴ ἄλλως ποιήσης (Πл. Λαχ. 201 C) *їди додому й нічого іншого не роби.*

Сполучники οὐτε - οὐτε (μῆτε - μῆτε) з'єднують два заперечних вирази або речення: φαίνομαι ἐγὼ χάριτος τετυχηκῶς τότε καὶ οὐ μέμφεως οὐδὲ τιμωρίας (Δημ. 18, 85) *я виявив тоді милосердя, а не докір чи помсту.*

За допомогою οὐτε (μῆτε) - τε з'єднується заперечне речення зі стверджувальним: ὤμοσαν μῆτε προδώσειν ἀλλήλους σύμμαχοι τε ἔσεσθαι (Ξ. Ἄν. 2, 2, 8) *вони поклялись не зраджувати, але стати один для одного союзниками.*

Σ Після οὐτε може слідувати μῆτε, якщо цього вимагає друге висловлювання, і – навпаки: ἐγὼ μὲν θρασὺς μὲν καὶ βδελυρὸς καὶ ἀναιδῆς οὗτ' εἰμί μῆτε γενοίμην (Δημ. 8, 68) *я не зухвалий, не огидний, не безсоромний і не міг би (таким) бути.*

§ 230.2. Протиставні сполучники (*adversativae, ἐναντιωματικοί*)

(μὲν) - δέ

Сполучник δέ вживається для протиставлення або порівняння різнозначних речень. Для вираження співвідношення між ними в попередньому реченні буває сполучник μὲν. Обидва сполучники безпосередньо приєднуються до понять, які зіставляються: τὸ μὲν ὠφέλιμον καλόν, τὸ δὲ βλαβερὸν αἰσχρόν (Πл. Пол. 457 B) *красиве є прекрасним, шкідливе – огидним.*

Сполучник δέ часто виступає в першому періоді сурядності для простого зв'язку думок, особливо при зміні підмета: δ' ἐκέينو ὄχοντο, ὁ Κῦρος εἶπεν (Ξ. Кур. 4, 5, 1) *коли вони відійшли, Кір сказав.*

- Σ Іноді відносний займенник-сполучник, що поєднується з δέ, переходить у головне речення, стаючи при вказівному займеннику (ἐπανάληψις): ἃ δ' αἰσχύνῃν ὑμῖν φέρει, ταῦτα δὲ κατὰ χώραν μένει (Іс. 4, 176) *те, що приносить нам ганьбу, то це він залишає для батьківщини.*

Поєднання δὲ αὖ (primum – tum) і по-друге, *потім, а зрештою* підсилює антитезу: καὶ τὸν μεταδιδόντα ὡς ἀκρότατον χρῆ τιμᾶν, τὸν δ' αὖ μὴ δυνάμενον, ἐθέλοντα δέ, ἔαν δεύτερον (Пл. Νομ. 736 С) *слід якнайвище цінувати учасника, а того, хто не може, але хоче, – в другу чергу.*

Якщо сполучник μέν не доповнюється δέ, то він служить для ствердження. У цьому випадку доречно пригадати, що μέν розглядається як пом'якшена форма стверджувальної частки μήν *справді, звичайно, істинно*. Первісне значення підтвердження зберігається у висловах πάνυ μὲν οὖν, κομιδῇ μὲν οὖν, ἀλλὰ μὲν δῆ, οὐ μὲν δῆ, μὲν οὖν: εἰ μὲν οὖν ἔξεστιν εἰρήνην ἄγειν τῇ πόλει (Дем. 9,8) *якщо ж необхідно, щоб у державі був мир.*

μᾶλλον δέ

За допомогою сполучення μᾶλλον δέ поновлюється або повторюється раніше висловлена думка: ἔστι τῶν αἰσχυρῶν, μᾶλλον δὲ τῶν αἰσχίστων (Дем. 22, 16) *це є ознакою ганебних справ, а надто – найганебніших.*

ἀλλά

Сполучник ἀλλά (= sed, at) служить:

для сильного протиставлення, коли відкидається одне і на противагу йому обирається інше: (σχῆμα ἄρσεως καὶ θέσεως – схема відняття і заступання): οὐκ ἠμφεσβῆται, ἀλλ' ὠμολόγει (Лус. 1, 29) *не сперечайся, а погоджуйся.*

для чіткого відмежування наступної думки від попереднього судження: τὰ μὲν καθ' ἡμᾶς δοκεῖ καλῶς ἔχειν, ἀλλὰ τὰ πλάγια λυπεῖ με (Ξ. Кур. 7, 1, 10) *мені видається, що це є для нас добре, але побічні обставини засмучують мене.*

- Σ При запереченні присутнє ἀλλ' ἢ рівнозначне εἰ μή *хіба що, якщо не*; ἀργύριον μὲν οὐκ ἔχω ἀλλ' ἢ μικρόν (Ξ. Κυρ. 5, 1, 9) *не маю грошей, хіба що трохи.*

**οὐ μόνον - ἀλλὰ καί, οὐχ ὅτι - ἀλλὰ καί,
οὐχ ὅπως - ἀλλὰ καί, οὐχ ὅπως (μὴ ὅτι) - ἀλλ' οὐδέ**

За допомогою вищезгаданих сполучників здійснюється зв'язок для сильнішого протиставлення другого компонента синтаксеми.

Сполучники οὐ μόνον – ἀλλὰ καί, οὐχ ὅτι – ἀλλὰ καί *не лише... , а й; бо не... , а й* з'єднують катафатичні частини: οὐχ ὅτι μόνος ὁ Κρίτων ἐν ἡσυχίᾳ ἦν, ἀλλὰ καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ (Ξ. Ἀπ. 2, 6, 8) *не лише Критон був спокійний, але і його друзі.*

За допомогою οὐχ ὅπως - ἀλλὰ καί *не те щоб, а й* сполучаються перше заперечне або рідше ствердне з другим – стверджувальним реченням: οὐχ ὅπως τὰ σκεύη ἀπέδοσθε, ἀλλὰ καὶ αἱ θύραι ἀφηρπάσθησαν (Λυσ. 19, 31) *не те, що продали (всі) пожитки, але й двері познімали.*

- Σ Іноді перед другою частиною стоїть лише ἀλλά, оскільки в ній імплікується заперечне значення першої частини: οὐχ ὅπως χάριν αὐτοῖς ἔχεις, ἀλλὰ μισθῶσας σαυτὸν κατὰ τουτωνὶ πολιτεύει (Δημ. 18, 131) *не лише не маєш до них вдячності, але за платню займаєшся політикою проти них.*

- Σ Коли в першому реченні присутнє заперечне слово οὐδέ, то сполучник μὴ ὅτι (μήτι) другого означає *набагато більше*: διὰ τὸν χεῖμωνα οὐδέ πλείν μὴ ὅτι ἀναιρεῖσθαι τοὺς ἄνδρας δυνατὸν ἦν (Ξ. Ἑλλ. 2, 3, 35) *через зиму негода неможливо було ані пливти, а ще важче – піднімати потонулих.*

μέν - (οὐ) μέντοι

При протиставленні вживаються також сполучники μέν – μέντοι *однак, все-таки*; οὐ μέντοι (= neque vero) *однак не*: δοκεῖ μὲν κάμοι ταῦτα, οὐ μέντοι τάχῃ ἀπαγγελάω (Ξ. Ἀν. 2, 3, 9) *мені здається, все-таки не швидко повідомлю.*

- Σ Форма μέντοι похідна від μέν та енклітичної частки τοί може мати первісне підсилювальне значення при ствердженні, дій-

сній або передбачуваній позитивній відповіді: οὗτοι πολέμιοί εἰσι; πολέμιοι μέντοι (Ξ. Κυρ. 1, 4, 19) *вони є ворогами? ворогами ж все-таки.*

ὅμως

Ὅμως (= tamen) виступає переважно з дέ чи ἄλλα для більшої сили протиставлення: νῦν δ' ὅμως θαρρῶ (Πλ. Συμ. 193 E) *тепер я одна-че наважуюсь.*

Цей сполучник корелятивно поєднується з допустовими реченнями, дієприкметниками, що виражають допустовість: ὃ τούτων ἀπολειφθὲν ὅμως τέχνη λαμβάνεται (Πλ. Φαιδρ. 266 D) *яке, хоча цього позбавлене, одначе приймається мистецтвом.*

ἀλλὰ μὴν, καὶ μὴν

Через ἀλλὰ μὴν, καὶ μὴν (at vero, atqui) *однак, навіть* звичайно виражається перехід до нового, значимішого: καὶ μὴν καὶ τοῦθ' ὑμᾶς δεῖ μαθεῖν (Αἰσχ. Χο. 112) *однак це нас повинно навчити; ἀλλὰ μὴν δεῖ, εἶγε τὸ ἐρωτώμενον ἀποκρινόμεθα ἡμῖν αὐτοῖς* (Πλ. Λαχ. 192 C) *однак потрібно, якщо ми самі собі відповідаємо на запитання.*

οὐ μὴν... ἀλλά, οὐ μέντοι... ἀλλά

Οὐ μὴν ἀλλά, οὐ μέντοι ἀλλά (= et tamen, verum tamen) *і одначе, але ж однак* зустрічається при згортанні, пропуску або замовчуванні думки, яка може поновлюватись з попереднього контексту: οὐ μέντοι ταῦτά γε ξυνέφη, ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν ὠμολόγει (Πλ. Ἐρ. 398 B) *одначе цього він не схвалив, але з тим погодився.*

καίτοι

Сполучник καίτοι (quamquam, verum) *однак* виступає на початку риторичного періоду або півперіоду: καίτοι οὐ ταύτη τῇ διανοίᾳ κατεψηφίζοντό μου καὶ κατηγοροῦν, ἀλλ' οἰόμενοι βλάβπτειν (Πλ. Ἀπ. 41 D) *одначе не з такого міркування вони мене засуджували і звинувачували, але замисливши вчинити шкоду.*

§ 230.3. Розділові сполучники (*disiunctivae, διαζευκτικοί*)

ή, ή - ή, ήτοι - ή, είτε - είτε

Сполучник ή (vel, aut) або ή - ή, ήτοι - ή (vel - aut, aut - aut), είτε - είτε чи, або, чи (або)...чи (або) з'єднують два або більше висловлювань, які взаємно виключають одне одне: *είτε βούλεσθε πολεμείν ἡμῖν είτε φίλοι εἶναι* (Ξ. Κυρ. 3, 2, 13) *чи хочете воювати з нами, чи бути друзями.*

При розділовому сполученні з *ἐὰν τε - ἐὰν τε, ἂν τε - ἂν τε, ἤν τε - ἤν τε* ставиться кон'юнктив: *ἤν τε ἐνθάδε ἐπίοντας τοὺς πολεμίους δεχόμεθα ἤν τε ἐπ' ἐκείνους ἰόντες τὴν μάχην συναπτῶμεν* (Ξ. Κυρ. 3, 3, 17) *чи якщо там зустрінемо наступ ворогів, чи, якщо йдучи на них, вступимо в битву.*

§ 230.4. Причинові сполучники (*causales, αἰτιολογικοί*)

γάρ

За допомогою γάρ (enim) бо визначають причину або пояснення попереднього висловлювання; цей сполучник ставиться в постпозиції пояснювальних слів чи виразів: *οὐ γάρ σου οὐδὲν περιττώτερον πραγματουμένου τῶν ἄλλων, ἔπειτα τοσαύτη φήμη τε καὶ λόγος γέγονε* (Πл. Ап. 20 С) *бо ти не більше за інших працюєш, тому постала така слава і думка.*

- Σ При γάρ часто домислюються пропущені вказівні займенники чи слова: *δηλοῖ δέ μοι καὶ τότε τῶν παλαιῶν ἀσθένειαν οὐχ ἥκιστα· πρὸ γὰρ τῶν Τρωικῶν* (Θ. 1, 3) *для мене не мени очевидна слабкість стародавніх, тих, що жили до Троянської війни.*
- Σ Оскільки γάρ виникає із злиття енклітичної частки *γέ же і ἄρα чи, може*, то нерідко означає те, що природно і безпосередньо витікає з попереднього твердження: *πῶς γὰρ οὐ;* (Πл. Горґ. 488 D) *як же ні?*
- Σ Поеднання *καὶ γάρ (etenim nam etiam)* бо також підсилює причинову залежність: *εὐθὺς ἔγνωσαν πάντες ὅτι ἐγγύς που ἐστρατοπεδεύετο βασιλεύς, καὶ γὰρ καπνὸς ἐφαίνετο ἐν κώμαις οὐ*

πρόσω (Э. 'Αν. 2, 2, 15) *всі одразу довідалися, що поблизу табір царя, бо в селах, що неподалік, з'являвся дим.*

Σ 'Αλλ' οὐ γὰρ передбачає еліпсис судження, яке з'ясовує, пояснює причину: ἐκαλλυνόμεν ἄν, εἰ ἠπιστάμην ταῦτα· ἀλλ' οὐ γὰρ ἐπίσταμαι (Пл. 'Αп.) *я міг би прикрасити, якби знав це, але ж не знаю.*

Σ Функціонально-синтаксична ознака причини може виражатися також через сполучники ὡς, ἐπεὶ: ὡς ἅπανσι προσήκει περὶ πολλοῦ ποιέισθαι τὴν φρόνησιν, μάλιστα δὲ ὑμῖν (Ἰσ. 9, 80) *бо всім потрібно найвище цінувати розум, найдужче ж вам.*

§ 230.5. Наслідкові сполучники (*consecutivae, συμπερασματικοί*)

ἄρα

Сполучник ἄρα (*scilicet, nimium*) *отже, саме, очевидно* вказує на наслідок, який впливає з попереднього судження: ὠμολογήκαμεν ἄρα μήτε διδακτὸν αὐτὸ μήτε φρόνησιν εἶναι; (Пл. Μεν. 98 E) *отже, ми погодились, що це ані повчання, ані розмірковування.*

οὖν

Сполучник οὖν (*igitur, ergo, itaque*) *отже* надає наслідку узагальнюючого, підсумовуючого значення. Він часто виступає в зворотах: δ' οὖν *справді, γοῦν принаймні, γὰρ οὖν тому.*

В апофатичних відповідях на риторичні запитання нерідко виступає μὲν οὖν *без сумніву, звичайно*: *κολακεία σοι δοκεῖ ἢ ῥητορικὴ εἶναι; κολακείας μὲν οὖν μόριον* (Пл. Горγ. 466 A) *чи тобі здається, що риторика є підлабузництвом? Звичайно ж, – частиною лестощів.*

Може поєднуватися з відносними займенниками: καὶ γὰρ ὅτιοῦν ὄτωοῦν ἀμῆ γέ πῃ προσέοικεν (Пл. Првт. 331 D) *отже, яким-небудь і деяким чином, і якимось способом годилось би.*

τοί

Енклітична частка τοί може стояти на початку складених сполучників: τοίνυν (*atque*) *тому і, τοιγαροῦν отже, τοιγάρτοι проте, отже*: καὶ ἐμοί τοί δοκεῖ οὕτω (Пл. Харм. 172 E) *і тому мені видається таке.*

δή

Сполучник *δή* і *ось, то, очевидно, звичайно* виявляє природний і очевидний наслідок; він часто приєднує з'ясування до вихідного положення після вставних слів чи речень: *ταῦτα δὴ πάντα προθυμήθητι ὡς σαφέστατα ἡμῖν ἀπαγγεῖλαι* (Пл. Φαιδ. 58 D) і *ось це все відважся нам сповістити як найдохідливіше*.

Σ Коли *δή* поєднується з *νῦν*, то їх синтетичне сполучення *νυνδὴ* рівнозначне прò *ὀλίγου* *нещодавно*, а вираз *νῦν δὴ* за кожним компонентом зберігає власне значення: *νῦν δὴ ἐξελεύεστε ἡμᾶς ἐκ τῆς χώρας* (Є. ᾿Αν. 7, 7, 7) *тепер же ви виганяєте нас з країни*.

οὐκοῦν, οὕκουν

Сполучник *οὐκοῦν* *зрештою* виражає катафатичний наслідок, тоді як *οὕκουν* *певно не* – апофатичний: *οὐκοῦν καὶ περὶ πολέμου συμβουλευεῖν ἐπισχήσομεν* (Є. ᾿Αп. 3, 6, 10) *зрештою, розпочнемо раду щодо війни*; *οὕκουν ἱκανῶς γε ἔχω ἐν τῷ παρόντι συμβαλέσθαι ποῖ ᾿ττα δέῃ ἡμᾶς λέγειν* (Пл. Пол. 398 C) *певно, я не спроможний за цих обставин додати те, що потрібно нам висловити*.

У питальних реченнях частка *οὐκοῦν* має значення *чи не?*: *οὐκ ἂν εἴη τὸ μὴ λυπεῖσθαι ποτε ταῦτόν τῷ χαίρειν* (Пл. Φιλ. 43 D) *а чи не є відсутність страждання якимось чином тим самим, що й наявність радості*.

Частка *οὕκουν* також може мати експресивний відтінок: *οὕκουν καλέεις αὐτόν καὶ μὴ ἀφήσεις*; (Пл. Συμ. 175 A) *ти, отож, кличеш його і не приводиш?*

§ 231. Частки (particulae, μόρια)**§ 231.1. Частка ἄν**

Модальна частка *ἄν* застосовується:

✓ з індикативом історичних часів (indicativus iṡrealis) та з оптативом (optativus potentialis) на позначення ірреальної або дійсної можливості: *οὐ γὰρ ἂν ἐκείνη ἦν ἐκείνου οὐσία* (Пл. Παρ. 142 B)

бо це буття не могло б бути його буттям; οὐκοῦν καὶ ἡ οὐσία τοῦ ἐνὸς εἴη ἂν οὐ ταὐτὸν οὐσα τῶ ἐνί (Пл. Пар. 142 В) *отже, буття єдиного не могло б бути тотожним єдиному.*

Σ Іноді ἄν домислюється, виходячи з попереднього судження: τί ἐποίησεν ἄν; δῆλον ὅτι ὤμοσεν (= ὤμοσεν ἄν) (Дем. 31, 9) *що він зробив би? Поклявся (б).*

Σ Μετάтеза частки ἄν відбувається в зворотах οὐκ ἂν οἶδα, οὐκ ἂν οἶδ' ἂν εἰ (= οὐκ οἶδα εἰ ἄν), кἂν εἰ (= καὶ εἰ ἄν): οὐκ ἂν οἶδα εἰ δυναίμην (= οὐκ οἶδα εἰ δυναίμην ἄν) (Пл. Тим. 26 В) *не знаю, чи зможу (чи зміг би).*

✓ сполучається з кон'юнктивом у часових, умовних, допустових підрядних реченнях та конструкціях і зворотах, що їх замінюють (див. відповідні параграфи);

✓ іноді ставиться після сполучників мети ὅπως, ὥς: τὰς ἀρετὰς ἐπιτηδεύομεν, ὅπως ἂν μετὰ πλείστων ἀγαθῶν τὸν βίον διάγωμεν (Іс. 3, 2) *ми потребуємо чеснот, щоб з найбільшими благами провадити життя.*

§ 231.2. Вказівні та підсильні частки

γέ

Енклітична частка γέ *саме, справді, напевне* має стверджувальне значення і підкреслює думку речення, в якому виступає. Додаванням γέ після виразів ἀλλὰ μὴν, οὐ μὴν, καὶ μὴν, ἀλλ' οὖν, καίτοι, ἦ που, νῆ Δία, μά Δία надають їм певного обмежуючого значення – *принаймні, звичайно лише*: ἱκανά μοι νομίζω εἰρῆσθαι, καίτοι πολλὰ γέ παραλίπων (Луc. 31, 34) *мені видається, я достатньо сказав, хоча багато, звичайно ж, пропустив.*

που

Частка που пом'якшує категоричність сполучника дῆ: οὐ δήπου τὸν ἄρχοντα τῶν ἀρχομένων πονηρότερον προσήκει εἶναι (Є. Кур. 7, 5, 3) *очевидно ж, не годиться, щоб правитель був гірший за підданих.*

δῆτα

Δῆτα використовується в діалогічній мові, надаючи певних емоційно-стилістичних відтінків категоричності: οκόπει δῆτα (Пл. Горγ. 452 С) *поглянь-но*.

δῆθεν

Δῆθεν надає вдаваному твердженню іронічного забарвлення: γνώμης παραινέσει δῆθεν τῷ κοινῷ ἐπρεσβεύσαντο (Θ. 1, 92) *неначе вони послали посольство спільно радитися*.

ἦ

Частка ἦ *справді, очевидно* завжди ставиться на початку речення: ἦ αὐτὸς Σωκράτης; (Пл. Σμ. 173 Α) *очевидно, сам Сократ?*

μήν

Μήν *безсумнівно*: τούτου μήν δεῖ, ὦ Горγία (Пл. Горγ. 449 С) *це, Горгію, потрібно беззаперечно*.

У запитаннях частка μήν за значенням прирівнюється до сполучника δὴ *зрештою*: τίνος μήν ἔνεκα μαυθάνετε τοξεύειν; (Ξ. Κυρ. 1,6,28) *навіщо, зрештою, ви навчаєтеся стріляти з лука?*

περ

Енклітика περ *точно, безпосередньо* поєднується з відносними займенниками і прислівниками, сполучником εἰ: μεμερισμένον ἄρα, εἴπερ μὴ ὄλον (Пл. Пар. 144 D) *воно, вочевидь, вже поділене, якщо, насправді, не ціле*.

τοί

Енклітична частка τοί *безумовно* підкріплює тверде переконання мовця: πόνου τοι χωρὶς οὐδὲν εὐτυχεί *без праці, безперечно, ні в чому не щастить*;

νή (ναί), μά

Частки νή (ναί) *так*, μά *ні* вживаються у присягах, поєднуючись з іменем бога або священної речі в еліптичному знахідному відмінку: ἴσως ἄρα νή Δί' ἔσται (Пл. Крат. 431 E) *так, клянусь Зевсом, буде справедливо*; μά Δί' οὐκ ἔγωγε (Пл. Крат. 409 D) *ні, клянусь Зевсом, не я*.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ, 144 D – E

‘ἘΑρα οὖν ἐν ὄνι πολλαχοῦ ἅμα ὅλον ἐστί; τοῦτο ἄθρει.’ ‘ἀλλ’ ἄθρῳ καὶ ὄρῳ ὅτι ἀδύνατον.’ ‘μεμερισμένον ἄρα, εἴπερ μὴ ὅλον· ἄλλως γὰρ που οὐδαμῶς ἅμα ἅπασιν τοῖς τῆς οὐσίας μέρεσιν παρέσται ἢ μεμερισμένον.’ ‘ναί.’ ‘καὶ μὴν τό γε μεριστὸν πολλὴ ἀνάγκη εἶναι τοσαῦτα ὅσαπερ μέρη.’ ‘ἀνάγκη.’ ‘οὐκ ἄρα ἀληθῆ ἄρτι ἐλέγομεν λέγοντες ὡς πλείστα μέρη ἢ οὐσία νενεμημένη εἴη. οὐδὲ γὰρ πλείω τοῦ ἐνὸς νενέμηται, ἀλλ’ ἴσα, ὡς ἔοικε, τῷ ἐνί· οὔτε γὰρ τὸ ὄν τοῦ ἐνὸς ἀπολείπεται οὔτε τὸ ἐν τοῦ ὄντος, ἀλλ’ ἐξισοῦσθον δὴ ὄντε ἀεὶ παρὰ πάντα.’ ‘παντάπασι οὕτω φαίνεται.’ ‘τὸ ἐν ἄρα αὐτὸ κεκερματισμένον ὑπὸ τῆς οὐσίας πολλά τε καὶ ἄπειρα τὸ πλήθός ἐστιν.’ ‘φαίνεται.’ ‘οὐ μόνον ἄρα τὸ ὄν ἐν πολλὰ ἐστιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἐν ὑπὸ τοῦ ὄντος διανενημένον πολλὰ ἀνάγκη εἶναι.’ ‘παντάπασι μὲν οὖν.’

ЛЕКЦІЯ 51

§ 232. Підрядні додаткові, або з'ясувальні речення

Підрядні з'ясувальні, або додаткові речення вводяться сполучниками ὅτι, ὡς і залежать від дієслів мовлення (verba dicendi), мислення (verba cogitandi), відчуттів (verba sentiendi) та безособових виразів; часто виступають після вказівних займенників.

Оскільки підрядне додаткове речення розглядається як залежне розгорнуте судження, то вживається заперечення οὐ.

Вживання часів і способів присудків у додаткових реченнях регулюється такими самими правилами, як і в непрямій мові.

Після головних часів присудка головного речення в підрядному із сполучниками ὅτι, ὡς зберігається той спосіб, що був би в ньому, коли б воно було незалежним:

✓ індикатив усіх часів (indicativus realis et irrealis): ὁρᾶς οὖν, ὅτι καὶ σὺ Ἔρωτα οὐ θεὸν νομίζεις (Пл. Συμ. 202 D) *отже, ти бачиш, що й ти не вважаєш Ерота богом; оскільки єрєї οὐδέεις ὡς ἐγὼ προδοὺς τοῦς Ἑλληνας τὴν τῶν βαρβάρων φίλιαν εἰλόμην* (Ξ. Ἄν. 1,3,6) *ніхто ніколи не скаже, що я, зрадивши греків, віддав перевагу дружбі з варварами;*

✓ оптатив з ἄν (optativus potentialis): ἴσμεν ὅτι οὐδ' ἄν εἰς ἐξαρνηθείη (Пл. Συμ. 192 E) *ми знаємо, що ні один не може заперечити; εὐ γὰρ ἴστε ὅτι τὴν ἐλευθερίαν εἰλόμην ἄν ἀντὶ ὧν ἔχω* (Ξ. Ἄν. 1, 7, 3) *ви ж добре знаєте, що я обрав би свободу замість того, чим володію.*

Після історичного часу присудка головного речення в підрядному додатковому зберігаються всі вищеперелічені форми вираження присудка або ж індикатив дійсності змінюється на оптатив відповідного часу. Слід пам'ятати, що індикатив недійсності та оптатив можливості ніколи не замінюються:

✓ ἐβόα ὅτι βασιλεὺς προσέρχεται (Ξ. Ἄν. 1, 8, 1) *він почав зукати, що наближається цар;*

✓ ἔλεγον ὅτι Κύρος μὲν τέθνηκεν, Ἀριαῖος δὲ πεφευγὼς ἐν τῷ σταθμῷ εἶη (Ξ. Ἀν. 1, 2, 13) *вони сказали, що Кір помер, Аріей же втік до табору.*

Σ У значенні головних часів розглядаються, окрім індикатива презенса, футура, перфекта, ще:

- 1) гномічний аорист;
- 2) усі форми кон'юнктива, оптатива, імператива, коли вони знаходяться в незалежних реченнях;
- 3) кон'юнктив, оптатив, імператив, інфінітив та дієприкметник, вживання яких залежать від головного часу.

Як історичні часи сприймаються імперфект, індикатив аориста, плюсквамперфект та ще:

- 1) історичний презенс;
- 2) кон'юнктив, оптатив, інфінітив, дієприкметник, залежні від історичного часу.

Σ Сполучнику ὡς надається перевага, коли судження подається як суб'єктивна думка підмета головного речення. Тому після дієслів *πέιθω* *переконую*, *διαβάλλω* *обмовляю*, заперечних виразів звичайно слідує ὡς: *Τισσαφέρνης διαβάλλει τὸν Κύρον πρὸς τὸν ἀδελφόν ὡς ἐπιβουλεύει αὐτῷ* (Ξ. Ἀν. 1, 1, 3) *Тиссаферн обмовляє Кіра перед братом, що той замишляє щось проти нього.*

Σ Поеднання *εὖ οἶδ' ὅτι* означає *я (дуже) впевнений*: *πάντων οἶδ' ὅτι φησάντων ἄν* (Дημ. 9, 1) *я впевнений, що всі сказали б.*

Σ Нерідко перед підрядним додатковим реченням домислюється фраза: *ἵνα εἰδῆς (εἰδῆτε)* *щоб ти знав (ви знали)*: *ὅτι δ' ἀληθῆ λέγω (= ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἀληθῆ λέγω)* (Αἰσχιν. 3, 403) *(аби ви знали), що я кажу правду.*

§ 232.1. Підрядні додаткові речення після виразів боязні

Після дієслів чи виразів, що передають страх чи боязнь (*verba timendi*) *δέδοικα*, *φοβοῦμαι* *боятись*, *φυλάττομαι*, *εὐλαβοῦμαι* *остерігаюсь*, *ὑποπτέω* *підозрювати*, *φόβος* (*κίνδυνός*) *єсті є побоювання* виступають підрядні додаткові речення зі сполучниками *μή* чи *μή οὐ*. Сполучник *μή* *щоб не*, що вказує на факт, небажаний для особи, яка

боїться, *μη οὐ* (*щоб*), *що не* – на факт, бажаний для неї: φοβοῦμαι δε, *μη εὐρήσομεν* (Пл. Φιλ. 13 Α) *боюся, що ми не знайдемо*; καὶ τοὺς θεοὺς ἂν ἔδεισας παρακινδυνεύειν, *μη οὐκ ὀρθῶς αὐτὸ ποιήσεις* (Пл. Εὐθυφр. 15 D) *боячись богів, ти б остерігався небезпеки, чи правильно це робиш*.

Присудок підрядного речення виражається кон'юнктивом презенса або аориста чи індикативом майбутнього часу, коли передбачається побоювання в майбутньому:

✓ *εὐλαβηθῶμέν τι πάθος μη πάθωμεν* (Пл. Φαιδ. 89 C) *остережімося, щоб не зазнати страждань*;

✓ *ὑποπτεύομεν μη οὐ κοινοὶ ἀποβῆτε* (Θ. 3, 53) *ми підозрюємо, що ви не разом відійшли*.

Якщо присудок головного речення стоїть в історичному часі, то можлива заміна способу присудка підрядного речення з кон'юнктива на оптатив: ἔδεισαν οἱ Ἕλληνες *μη* προσάγοιεν πρὸς τὸ κέρασ καὶ αὐτοὺς *κατακόψειαν* (Ξ. Ἄν. 1, 10, 9) *греки боялися, щоб вони не наблизилися до флангів і не перебили їх*; ἡμᾶς ἐδόκουν εἰς ἀπιστίαν καταβαλεῖν... *μη οὐδενὸς ἄξιοι εἶμεν* κριταί, ἢ καὶ τὰ πράγματα ἄπιστα ἦ (Пл. Φαιд. 88 C) *нам вдалось, що ми опинилися в сум'ятті, чи ми нікуди не гожі судді, чи самі справи непевні*.

Σ Часто *μη* сполучається з ὅπως, особливо після дієслів, що означають роздуми чи діяльність: φυλακτέον, ὅπως μήποτε αὐτοὺς λήσει (Пл. Пол. 421 E) *слід остерігатися, щоб ніколи їх не набути*.

Σ Дієслова і вирази страху, вжиті в значенні *вагатись, сумніватись* сполучаються з інфінітивом у функції додатку або абсолютними інфінітивними конструкціями: φοβοῦμαι διελέγχειν σε (Пл. Горγ. 461 A) *боюсь (= не сумніваюсь), що я тебе спростував*; *μη ὀκνεῖ ἀποκρίνεσθαι* (Пл. Горγ. 475 D) *не бійся відповісти*.

§ 232.2. Підрядні додаткові речення з відтінком мети

У підрядних додаткових реченнях із сполучником ὅπως (ὅπως *μη*) *щоб, що не* ставиться майбутній час дійсного способу або умовний спосіб аориста; після історичного часу присудка головного речення

дієслівні форми присудка підрядного речення залишаються без змін або замінюються оптативом відповідного часу.

Такий тип підрядних виступає після дієслів, що мають значення:

✓ *ἐπιμελοῦμαι*, *φροντίζω*, *μέλει μοι* *турбуватись*, *πικλυατись*: *ἐπιμελοῦνται ὅπως μὴ τοιοῦτοι ἔσονται οἱ πολῖται* (Ξ. Κυρ. 1, 2, 3) *вони турбуються, щоб громадяни не стали такими*; *ἐνθυμοῦμαι*, *μὴ παίζης πρὸς με* (Πλ. Ἰππ. 1, 300 D) *я міркую, чи не насміхасишся ти наді мною*;

✓ *ὄράω*, *σκοπέω*, *σκέπτομαι* *спостерігати*, *обмірковувати*: *ὀρώμεν*, *μὴ Νικίας οἴεται τι λέγειν* (Πл. Λαχ. 196 C) *погляньмо, чи не вважатиме Нікій щось сказати*; *σκοπέιν οὖν χρή καὶ τὸ τούτων*, *μὴ τινὰς αὐτῶν κατέχομεν* (Πл. Горγ. 458 C) *отож слід зважити і на таке, чи не стримуємо ми когось з них*;

✓ *πράττω*, *παρασκευάζομαι* *діяти*, *робити*: *ἕζη ὑπὸ πολλῆς ἐπιμελείας ὅπως ὡς ἐλάχιστα μὲν ὄψοιτο, ἐλάχιστα δ' ἀκούσοιτο, ἐλάχιστα δ' ἔροιτο* (Ξ. Οἰκ. 7, 5) *він жив великою турботою, щоб якнайменше побачити, якнайменше почути, якнайменше сказати*.

Σ Сполучник *ὅπως*, по суті, є відносним прислівником *ὡς*: *οὕτως, ὅπως δύνανται* (Θ. 7, 67) *так, як можуть*.

Σ Після зазначених дієслів можливі підрядні питальні або відносні речення: *ἔπρασεν ὅπη ὠφέλεια τις ἦξει* (Θ. 1, 65) *він (так) чинив, де тільки можна було б отримати допомогу*; *ὅπως μὴ ἐν μὲν τοῖς ζωγραφήμασιν ἦ τοῦτο* (Πл. Κρατ. 430 D) *чи не могло б це часто зустрічатися в живописі*.

Для передачі обумовленого бажання, яке уявляється суб'єктивно здійсненним, при кон'юнктиві та оптативі зустрічається частка *ἄν*: *ἐπιμελοῦνται ὅπως ἄν οἱ νέοι μηδὲν κακοῦργῶσι* (Πл. Πρωτ. 326 A) *вони турбуються, щоб юнаки ні в чому не змогли схибити*.

Σ При еліпсисі керуючого дієслова підрядні речення із сполучником *ὅπως*, *ὅπως μὴ* з індикативом майбутнього часу виражають енергійне заохочення або відмову: *ὅπως ἔσεσθε ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας* (= *σκοπέιτε ὅπως ἔσεσθε*) (Ξ. Ἄν. 1, 4, 3) *(пильнуйте), щоб ви були гідні свободи*; *ὅπως ταῦτα μηδεὶς*

ἀνθρώπων πεύσεται (Λυσ. 1, 24) (*звасяйте*), *щоб ніхто з лю-
дей про це не довідався*.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΘΕΑΙΤΗΤΟΣ, 176 E – 177 A

Παραδειγμάτων, ὦ φίλε, ἐν τῷ ὄντι ἐσώτων, τοῦ μὲν θείου εὐδαιμονεστάτου, τοῦ δὲ ἀθέου ἀθλιωτάτου, οὐχ ὀρώντες ὅτι οὕτως ἔχει, ὑπὸ ἡλιθιότητός τε καὶ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας λανθάνουσι τῷ δὲ ὁμοιούμενοι διὰ τὰς ἀδίκους πράξεις, τῷ δὲ ἀνομοιούμενοι. οὐ δὴ τίνουσι δίκην ζῶντες τὸν εἰκότα βίον ᾧ ὁμοιοῦνται· ἐὰν δ' εἴπωμεν ὅτι, ἂν μὴ ἀπαλλαγῶσι τῆς δεινότητος, καὶ τελευτήσαντας αὐτοὺς ἐκεῖνος μὲν ὁ τῶν κακῶν καθαρὸς τόπος οὐ δέξεται, ἐνθάδε δὲ τὴν αὐτοῖς ὁμοιότητα τῆς διαγωγῆς αἰεὶ ἔξουσι, κακοὶ κακοῖς συνόντες, ταῦτα δὴ καὶ παντάπασιν ὡς δεινοὶ καὶ πανοῦργοι ἀνοήτων τινῶν ἀκούσονται.

§ 233. Непряма мова

Непряма мова по-грецьки може передаватися двома способами:

- 1) підрядним з'ясувальним реченням із сполучниками ὅτι, ὥς;
- 2) зворотами accusativus (nominativus) cum infinitivo або participio.

У підрядному реченні для передачі чужої мови встановлюють такі способи вираження присудка:

✓ після головних часів керуючого дієслова без жодних змін зберігаються такі способи і часи, які були б у непрямій мові (зміна можлива лише із суб'єктивних міркувань мовця): λέγει ὥς οὐδέν ἐστιν ἀδικώτερον φήμης (Αἰσχ. 1, 125) *він каже, що немає нічого несправедливішого за погolos;*

✓ якщо керуюче дієслово стоїть в історичному часі, то в непрямій мові індикатив і кон'юнктив може замінюватись на оптатив відповідного часу (такий оптатив називається optativus orationis obliquae, εὐκτικὴ τοῦ πλαγίου λόγου): οἱ Πλαταιεῖς ἐβουλεύοντο εἴτε κατακαύσωσι τοὺς Θηβαίους εἴτε ἄλλο τι χρήσονται (Θ. 2, 4) *платейці радилися, чи їм підпалити фіванців чи вдатись до чогось іншого.* При цьому імперфект та плюсквамперфект, оскільки вони не утворюють форм оптатива, можуть залишатись без змін або заступатись оптативом презенса чи перфекта: ἦκεν ἄγγελος λέγων ὅτι λελοιπὼς εἶη (= ἐλέλοιπει) Σύεννεσις τὰ ἄκρα (Ξ. Ἀν. 1, 3, 20) *прибув вісник, кажучи: Сіеннесій залишив укріплення;* τὸ μὲν οὖν ἔχειν, ὅτι λέγοι ἐκείνος, ἴσως οὐδὲν ἄτοπον (Πλ. Φαιδ. 89 Α) *отож, немає нічого дивного, що він мав, щоб сказати;*

✓ індикатив історичних часів з ἄν (indicativus irrealis), як і оптатив з ἄν (optativus potentialis) у непрямій мові, не піддається жодним змінам: Κλεάνωρ ἀπεκρίνατο ὅτι πρόσθεν ἄν ἀποθάνοιεν ἢ τὰ ὄπλα παραδοίεν (= ἄν ἀποθάνοιμεν ἢ παραδοίμεν) (Ξ. Ἀν. 2, 1, 10) *Клеанор відповів, що швидше помре, ніж складе зброю;*

✓ при передачі непрямої мови інфінітивними чи дієприкметниковими конструкціями при інфінітиві чи дієприкметнику утримується частка ἄν, коли вона стояла б при формах присудка в прямій мові: οἴεσθε τὸν πατέρα οὐκ ἄν φυλάττειν (= ἄν ἐφύλαττεν ὁ πατήρ) (Δημ. 19, 35) *ви вважаєте, що батько не захищав би;*

σκοπούμενος εὕρισκεν οὐδαμῶς ἂν ἄλλως τοῦτο διαπραξάμενος (= διαπραξάμεν ἂν) (Ἰσ. 15, 7) *поглянувши, він збагнув, що я нічого іншого не міг би зробити.*

Σ У непрямій мові зберігаються ті самі заперечні частки чи слова, які виступали в прямій мові, лише інфінітив іноді приймає μή замість οὐ: ὤμνεε μηδεν εἰρηκέναι (= οὐδέν εἴρηκε) (Δημ. 18, 317) *він присягнув, що нічого не говорив.*

Усі залежні речення прямої мови підпорядковуються вищепереліченим правилам. Без змін залишаються індикатив аориста і умовний період ірреального виду (modus irrealis). Частка ἂν при кон'юнктиві умовних періодів (евентуального, потенційного видів) пропускається у непрямій мові, коли цей спосіб замінюється на оптатив непрямой мови: проλέγω ὅτι, ὅποτερ' ἂν ἀποκρίνηται, ἐλελεγχθήσεται (Πλ. Εὐθ. 275 Ε) *передбачаю, що, що б він не відповів, його спростують*; Αναξίβιος ἀπεκρίνατο ὅτι βουλεύσοιτο περὶ τῶν στρατιωτῶν ὃ, τι δύναιτο ἀγαθόν (= βουλεύσομαι...ὃ, τι ἂν δύνωμαι...) (Ξ. 'Αν. 7, 1, 35) *Анаксибій відповів, що порадиться стосовно воїнів, що він міг би доброго (зробити).*

Σ Після історичних часів присудка головного речення кожне залежне речення, яке не є прямою мовою, але сприймається як таке, що опосередковано передає чиюсь думку, утримує такі способи, як у незалежному реченні або змінює, де можливо, на оптатив прямої мови: ἦν δέ τις εἶπερ ἢ ἐπιψηφίσθη κινεῖν τὰ χρήματα ταῦτα ἐς ἄλλο τί θάνατον ζημίαν ἐπέθεντο (Θ. 2, 24) *якщо б хтось сказав чи присудив застосувати ці гроші для чогось іншого, нехай буде скараній на смерть*; Ἐτεόνικον εἰσθήκει παρὰ τὰς πύλας ὡς συγκλήσων, ὅποτε ἕξω γένοιοντο πάντες (= ὅποταν ἕξω γένωνται πάντες) (Ξ. 'Αν. 7, 1, 12) *Етеонік стояв біля воріт, щоб зачинити, коли всі будуть назовні.*

Так само в непрямій мові зустрічається:

✓ у непрямій мові, залежній від форм оптатива та з'ясувальних речень із сполучниками γάρ, οὖν, δέ ставиться оптатив: відбувається явище уподібнення способів (attractio modorum): ἀπεκρίνατο Ποσειδίππος ὅτι τριήραρχος ἐγὼ τῆς νεως εἶην πλεούσιτο

οὖν οἱ ἐγὼ κελεύω (Дημ. 50, 50) *Посейδῖν відповів, що я є триєрархом корабля, отже, він попливе, куди я накажу;*

✓ залежно від дієслів мовлення речення непрямої мови переходять в інфінітивну конструкцію: εἶπον ὅτι σφίσι μὲν δοκοῖεν ἀδικεῖν οἱ Ἀθηναῖοι, βούλεσθαι δὲ καὶ τοὺς πάντας ξυμμάχους παρακαλέσαι (Θ. 1, 87) *вони сказали, що їм видається, ніби афіняни вчинили несправедливо, і вони хочуть прикликати інших союзників;*

✓ при довгих мовних періодах непряма мова замінюється прямою: ἀποκρίνεται Πολυκλῆς ὅτι ὁ συντριήραρχος αὐτῷ οὐχ ἤκοι ἐπὶ τὴν ναῦν οὐκουν λήψομαι μόνος μὴν τριήρη (Дημ. 20, 37) *Поліклет відповідає, що його співтриєрарх ще не прибув на корабель, і, отже, я сам прийму триєру;*

✓ сполучник ὅτι, який не перекладається, зустрічається на початку прямої мови: ἴσως ἂν εἴποιεν οἱ νόμοι, ὅτι, ὦ Σώκρατες, μὴ θαύμαζε (Пл. Крит. 50 С) *якби закони могли говорити, (вони сказали б): "Не дивуйся, Сократе".*

§ 234. Прямі, або незалежні питальні речення

Прямі питання вводяться питальними займенниками (τίς хто, πόλος який, πόσος який великий, πηλίκος якого віку, πότερος хто з двох) та питальними прислівниками (πῶς як, πόθεν звідки, ποῦ де, ποῖ куди, πότε коли тощо): πῶς δ' οὐ δύο τῷ θεῷ; (Пл. Συμ. 180 D) *як же не дві богині? εἶπέ· ἐν δικαστηρίοις οἱ ἀντίδικοι τι δρῶσιν;* (Пл. Φαιδρ. 261 С) *скажи: у суді сторони судового процесу що роблять?*

Якщо питання є одночленим, то воно також може вводиться питальними частками ἀρα, ἀραγε, ἦ (= ne) *чи* – можлива апофатична або катафатична відповідь; ἀρα μὴ, μὴ, μῶν = μὴ οὖν (= num) *невже (не)* – очікується заперечна відповідь; οὐκουν, ἀρ' οὐ, οὐ (= nonne) *чи не* – відповідь буде ствердна: ἀρα σὺ εἶ Σωκράτης, ὁ φροντιστὴς ἐπικαλούμενος; (Ε. Συμ. 6,6) *чи ти є Сократом, названим мислителем? μῶν καὶ πρὸς ἡμᾶς τοῦτο τείνει ἐν τῷ παρόντι* (Пл. Пол. 454 Α) *хіба це й зараз скероване проти нас?*

У двочлених питальних реченнях перед першою частиною ставиться πότερος (-α, -οι), а перед другою – ἦ (= utrum ... an ne): πότερον βούλει μένειν ἢ ἀπέιναι (Ε. Κυр. 4, 8, 13) *чи ти хочеш залишитися чи*

niti getь? Можливий лише сполучник ἤ, а перший член підкреслюється (виділяється) питальною інтонацією: ἔστι ταῦτα ἢ οὐ; (Пл. Прот. 311 А) *чи це так, чи ні?*

Пряме питання може вводиться фразою ἄλλο τι ἢ або ἄλλο τι – це сполучення подумки розгортається у фразу ἄλλο τι (ἔστί, συμβαίνει γίνεταί) ἢ *чи неправда, чи не так*: ἄλλο τι ἢ φαίης ἂν ἀναγκαῖον εἶναι φιλοσοφεῖν (Пл. Εὐθ. 302 Β) *чи не правда (= чи не хочеш сказати), що необхідно займатись філософією.*

Прямі питання-судження, утримують способи незалежних речень:

✓ індикатив усіх часів: πρὸς τί τοῦτ' εἶπες; (Пл. Θεαιτ. 195 Β) *до чого ти це сказав?*

✓ індикатив історичних часів з ἂν: εἰ ταῦτα ἀπήγγειλέ τις, τί ἂν ἐποήσατε; (Ξ. Кур. 6, 2, 19) *коли б хтось це сповістив, щоб ви зробили?*

✓ оптатив з ἂν: πόσα ἂν μοι χρήματα δοίης; (Ξ. Кур. 3, 1, 35) *скільки ти можеш дати мені грошей?*

§ 235. Непрямі питання, або підрядні питальні речення

Непрямі питання вводяться:

✓ тими самими питальними займенниками й прислівниками, що і прямі питання (τίς, ποῖος, πόσος, πῶς, ποῦ тощо).

✓ неозначено-відносними або непрямо-питальними займенниками (ὅστις, ὁποῖος, ὁπόσος, ὁπηλίκος, ὅπως, ὅπου, ὅποι, ὁπότε, ὅπη тощо).

✓ питальними частками: одночленне непряме питання: εἰ *чи, чи не*; двочленне – πότερον...ἢ, εἰ...ἢ, εἴτε...εἴτε.

Як і при незалежних питальних реченнях, вживаються заперечення οὐ чи μή. Лише в другій частині двочленного непрямого питання заперечення οὐ замінюється на μή: σκοπέτε εἰ δίκαια λέγω ἢ μή (Пл. 'Απ. 18 Α) *погляньте, чи справедливо кажу, чи ні*; πῶς οὖν ἂν εἰδείης περὶ τούτου τοῦ τοῦ πράγματος, εἴτε τι ἀγαθὸν ἔχει ἐν ἑαυτῷ εἴτε φλαῦρον, οὐ παντάπασιν ἄπειρος εἶης (Пл. Μεν. 92 С) *як же ти міг знати, чи сама по собі добра, чи марна ця справа, будучи цілковито недосвідченим у ній.*

У непрямих питаннях, залежних від головних часів, зберігаються часи і способи прямого питання:

✓ індикатив усіх часів (indicativus realis): οἶσθα Εὐθύδημον ὀπόσους ὀδόντας ἔχει; (Пл. Εὐθ. 294 C) *чи ти знаєш, скільки зубів має Евтидем;*

✓ індикатив історичних часів з ἄν (indicativus irrealis): ἡδέως ἂν ὑμῶν πυθοίμην, τιν' ἂν γνώμην περὶ ἐμοῦ εἴχετε, εἰ μὴ ἔτριηράρχησα (Дем. 30, 67) *мені було б приємно довідатись від вас, яку думку ви про мене мали б, коли б я не очолив триєри;*

✓ оптатив з ἄν (optativus potentialis): ἦροντο εἰ τυχοίεν ἂν εἰρήνης (Ξ. Ἑλλ. 7, 4, 6) *вони запитали, чи досягли б вони миру;*

✓ кон'юнктив для вираження вагання, сумніву (coniunctivus dubitativus): ἐρωτᾷ ὁ Κρίτων πῶς με θάπτῃ (Пл. Φαιδ. 115 D) *Критон запитує, як мене поховати.*

Після історичних часів можлива заміна індикатива дійсності та кон'юнктива вагання на оптатив відповідного часу: Κῦρος συγκαλέσας στρατηγούς συνεβουλευέτό τε πῶς τὴν μάχην ποιοίτο (Ξ. Ἄν. 1, 7, 2) *Кір, скликавши стратегів, радився, як повести битву;* ἡ μήτηρ διηρώτα τὸν Κῦρον πότερον βούλοίτο μένειν ἢ ἀπιέναι (Ξ. Κυρ. 2, 6) *мати запитала Кіра, хоче він залишитися чи піти.*

Непряме питання після речень, що виражають спробу, намагання, може містити:

✓ індикатив: τὴν σκέψιν ποιῶμεθα, εἴτε ὠφέλειαν εἴτε βλαβὴν παρέχει (Пл. Φαιδρ. 237 D) *погляньмо, не зважаючи на те, чи користь, чи шкоду воно принесе;*

✓ кон'юнктив з ἐάν (ἄν), коли залежить від головних часів: ἐπιβουλευούσιν ὑπερβῆναι τὰ τεῖχη, ἦν δύνωνται βιάζεσθαι (= πειρώμενοι ἦν δύνωνται) (Θ. 3, 26) *вони задумують перейти укріплення, якщо зможуть осилити;*

✓ оптатив з εἰ при керуючому дієслові в історичному часі: Ποτειδαῖαται ἐπεψαν παρ' Ἀθηναίους πρέσβεις εἰ πῶς

πείσειαν σφῶν πέρι μὴ νεωτερίζειν (Θ. 2, 70) потидейци послали до афинян посольство, щоб переконати їх не робити перевороту.

ΑΛΚΙΔΑΜΑΝΤΟΣ

ΠΕΡΙ ΣΟΦΙΣΤΩΝ, 24–25

Χωρὶς τοίνυν τούτων οὐδὲ τοῖς παρ' αὐτῶν τῶν ἀγώνων ἐνθυμήμασι διδομένοις ὁμοίως ὀρώμεν ἑκατέρους χρῆσθαι δυναμένους. τοῖς μὲν ἄγραφα λέγουσιν, ἂν τι παρὰ τῶν ἀντιδίκων ἐνθύμημα λάβωσιν ἢ διὰ τὴν συντονίαν τῆς διανοίας αὐτοὶ παρὰ σφῶν αὐτῶν διανοηθῶσιν, εὐπορόν ἐστιν ἐν τάξει θεῖναι· τοῖς γὰρ ὀνόμασιν ἐκ τοῦ παραυτικά περὶ ἀπάντων δηλοῦντες, οὐδ' ὅταν πλείω τῶν ἐσκεμμένων λέγωσιν, οὐδαμοῦ τὸν λόγον ἀνώμαλον καὶ παραχῶδη καθιστάσι· τοῖς δὲ μετὰ τῶν γραπτῶν λόγων ἀγωνιζομένοις, ἂν ἄρα τι χωρὶς τῆς παρασκευῆς ἐνθύμημα δοθῆ, χαλεπὸν ἐναρμόσαι καὶ χρῆσασθαι κατὰ τρόπον· αἱ γὰρ ἀκρίβειαι τῆς τῶν ὀνομάτων ἐξεργασίας οὐ παραδέχονται τοὺς αὐτοματισμούς, ἀλλ' ἀναγκαῖον ἢ μηδὲν χρῆσθαι τοῖς ἀπὸ τῆς τύχης ἐνθυμήμασι δοθείσιν, ἢ χρώμενον διαλύειν καὶ συνερείπειν τὴν τῶν ὀνομάτων οἰκοδομίαν, καὶ τὰ μὲν ἀκριβῶς τὰ δ' εἰκῆ λέγοντα παραχῶδη καὶ διάφωνον καθιστάναι τὴν ἐρμηνείαν.

236. Підрядні речення причини

Підрядні речення причини вводяться сполучниками:

ὅτι, διότι, ὡς *тому що*, *оскільки*, *бо* (quod, quia, cum causale);
 часовими сполучниками ἐπεὶ, ἐπειδὴ, ὅτε, ὁπότε (quum causale);
 умовним сполучником εἴπερ (siquidem).

Після керуючого дієслова в головному часі способи і часи присудка підрядного речення причини не підлягають ніяким змінам і залишаються такими самими, які були б у ньому, якби воно було незалежним: νῦν τρυφᾷς, διότι πάντες εἰσὶ διδάσκαλοι ἀρετῆς (Пл. Прот. 327 E) *тепер ти ніжшишся, бо всі є учителями добродетності*; ἐπεὶ ὑμεῖς ἐμοὶ οὐκ ἐθέλετε πείθεσθαι οὐδὲ ἔπεσθαι, ἐγὼ σὺν ὑμῖν ἔψομαι (Ξ. 'Αν. 1, 3, 6) *оскільки ви не хочете підкоритись і послідувати за мною, я піду з вами*; τὸ αὐτὸ οὖν τοῦτο καὶ ἐμοὶ γενέσθω, εἴπερ ἐμοῦ θέλοντος ἔλεγchon λαβεῖν αὐτοὶ μὴ ἠθέλησαν δοῦναι ('Αντ. 1, 12) *те саме нехай буде і зі мною, бо коли я захотів отримати доказ, вони не захотіли дати*; ὁπρὶκα ταῦτα ἐφαίνετο πεποιθώς (Δημ. 18, 14) *коли (= оскільки) виявилось, що ти це вчинив*.

Якщо в головному реченні виступає історичний час, то в підрядному реченні причини, замість індикатива дійсності (indicativus realis), вживається оптатив (optativus obliquus), коли причина подається як суб'єктивне припущення, судження підмета керуючого речення: οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόμιζον ἡσᾶσθαι, ὅτι οὐ πολὺ ἐνίκων (Θ. 7, 34) *афіняни вважали, що зазнали поразки, тому що отримали незначну перемогу*; οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Περικλέα ἐκάκιζον, ὅτι στρατηγὸς ὢν οὐκ ἐπεξάγοι ἐπὶ τοὺς πολεμίους (Θ. 2, 21) *афіняни ганьбили Перікла, що, будучи стратегом, він не повів на ворогів*.

Σ Після дієслів внутрішніх емоцій (verba affectuum) причинове речення здебільшого вводиться сполучником ὅτι: χαίρω ὅτι εὐδοκμεῖς (Пл. Λαχ. 181 B) *радію, що ти ушавлений*.

Σ Для вираження причини можуть служити залежний дієприкметник та абсолютні дієприкметникові звороти: Κῦρος παρήγγειλε τοῖς φρουράρχοις λαμβάνειν ἄνδρας...ὡς ἐπιβουλευόντος Τισσαφέρνους ταῖς πόλεσι (Ξ. 'Αν. 1,1,6) *Кір наказав фрурархам збирати чоловіків, як ніби Тиссаферн*

чтось замышляе проти міст; μὴ ὄντος δὲ ἐνδὸς ὀρθότερόν ἐστι πρότερον προῤῥήθηται ὁπότερον δεῖ ἐπαινεῖν (Πλ. Συμ. 180 C) оскільки він не один, слід спершу визначити, якого з двох годиться хвалити.

Σ Причинове значення може мати поєднання субстантивованого інфінітива з прийменниками:

✓ *ἐπί: οἱ ἄποικοι οὐκ ἐπὶ τῶ δουλοῖ, ἀλλ' ἐπὶ τῶ ὅμοιοι εἶναι τοῖς λειπομένοις ἐκπέπονται (Θ. 1, 34) висилають колоністів не через те, що вони є рабами, але саме тому, що рівні тим, що залишаються;*

✓ *διὰ: οὐδὲ δι' ἕν ἄλλο καλὸν εἶναι ἢ διότι μετέχει ἐκείνου τοῦ καλοῦ (Πλ. Φαιδ. 100 C) ніщо не може бути прекрасним ні через що інше, як через причетність до прекрасного.*

§ 237. Підрядні речення мети

Підрядні речення мети вводяться сполучниками ἵνα, ὅπως, ὡς *щоб*; ἵνα μή, ὅπως μὴ *щоб не*.

Випадки вживання способів у підрядних реченнях мети підпорядковуються правилу *consecutio modorum*, згідно з яким після головних часів присудка головного речення ставиться кон'юнктив, а після історичних часів – оптатив (зрідка кон'юнктив, іноді співіснують обидва способи):

✓ *Κῦρος φίλων ὤετο δεῖσθαι ὡς συνεργοὺς ἔχοι (Ε. Ἄν. 1, 9, 29) Кір вважає, що потребує друзів, аби мати соратників;*

✓ *δανείζεται χιλίας δραχμάς, ἵνα διαδοίη τοῖς Βοιωτοῖς καὶ παραμένωσι (Δημ. 49, 14) він дав тисячу драхм, щоб передати беготійцям, і ті залишились.*

Σ Часто після сполучників ὅπως, ὡς з кон'юнктивом поєднується частка *ἄν* на позначення недосяжної мети: *τὰς ἀρετὰς ἐπιτηδεύομεν, ὅπως ἂν μετὰ πλείστων ἀγαθῶν τὸν βίον διάγωμεν (Ἰσ. 3, 2) ми прагнемо до добродесності, щоб проводити життя з найбільшими благами.*

- Σ ἴνα, сполучене з ἄν, набуває значення відносного прислівника місця (= ὅπου): πατρίς πάσα ἴν' ἄν πράττη τις εὖ (*там*) *батьківщина, де кожному добре ведеться.*

Дієслово-присудок підрядного речення мети значно залежить від присудка головного речення і переймає його спосіб (асиміляція способу):

✓ якщо керуюче дієслово стоїть у оптативі та після умовного ірреального періоду: εἰ γὰρ ὠφέλον οἰοί τε εἶναι οἱ πολλοὶ τὰ μέγιστα κακὰ ἐξεργάζεσθαι, ἴνα οἰοί τε ἦσαν αὐ καὶ ἀγαθὰ τὰ μέγιστα (Пл. Крит. 44 D) *о, якщо б багато хто, котрі спроможні чинити найбільші лиха, могли б, навпаки, (робити) найбільші блага.*

Σ Мету можна виразити:

- через дієприкметник майбутнього часу (із сполучником ὡς або без нього): ἐφοίτων παρὰ σέ αὐτὰ ταῦτα μαθησόμενος (Пл. Συμ. 206 В) *вони перебували з тобою, щоб навчатись саме цього;* ὅδε συλλαμβάνει Κύρον ὡς ἀποκτενῶν (Ξ. Ἄν. 1, 1, 3) *він хапає Кіра, щоб убити;*
- через інфінітив мети: Ξενοφῶν τὸ ἥμισυ τοῦ στρατεύματος φυλάττειν κατέλιπε τὸ στρατοπευον (Ξ. Ἄν. 5,2,1) *Ксенофонт залишив половину війська, щоб охороняти табір.*

§ 238. Підрядні наслідкові речення

Підрядні наслідкові речення виражають наслідок чи завершення якоїсь діяльності. Вони вводяться сполучниками ὥστε, ὡς *так що, щоб, оскільки*; у головному реченні залежність підкреслюється вказівними займенниками (τοιοῦτος, τοσοῦτος тощо), прислівниками (οὕτως...).

Ці речення виражаються через способи незалежних речень відповідно до смислу, який вкладає мовець у своє твердження про реальні, передбачувані, можливі чи недійсні наслідки:

✓ οὕτω σκαιὸς καὶ ἀναίσθητος εἶ, ὥστε οὐ δύνασαι (indicativus realis) λογίσασθαι (Дημ. 18, 10) *ти настільки невмілий і безтолковий, що не можеш зрозуміти;*

✓ πάντες πολεμικὰ ἔργα παρεσκεύαζον, ὥστε τὴν πόλιν ὄντος ἂν ἠγγίσω (coniunctivus prospectivus) πολέμου ἐργαστήριον εἶναι (Ξ.

Ἄν. 1, 2, 6) вони все приготували до війни, так що я вважав, ніби місто під час війни є майстернею;

✓ τοσαῦτα ἔχω λέγειν καλὰ ἔργα, ὥστε μὴ φοβώμεθα (coniunctivus prohibitivus) (Пл. Φαιδρ. 245 В) маю сказати про настільки хороші ознаки, що не біймося;

✓ πλοῖα ἡμῖν πάρεστιν, ὥστε, ὅποι ἂν βούλησθε ἐξαίφνης ἂν ἐπιπέσοιτε (optativus potentialis) (Ξ. Ἄν. 5, 6, 20) у нас є човни, так що, куди тільки захочете, зможете раптово напасти.

Σ Оптатив без частки ἂν з ὥστε зустрічається лише в реченнях, підпорядкованих керуючому реченню з бажальним способом (оптатив непрямої мови, в умовному періоді тощо): εἴ τις χρωτο τῷ ἀργυρίῳ, ὥστε κάκιον τὸν οἶκον ἔχοι (Ξ. Οἶκ. 1, 13) чи хтось використовував би гроші таким чином, щоб мати гірше господарство; ἴστε δὴ, οἶδς ἦν Χαίρεφῶν, ὡς σφοδρὸς ἐφ' ὅτι ὀρμήσειε (Пл. Ἄп. 21 А) ви знаєте, що Харефон був таким, що швидко б на це пристав.

Наслідок може виражатися інфінітивом або, якщо підмет наслідкового речення є іншим, ніж підмет головного речення, інфінітивними абсолютними конструкціями (заперечення μὴ). Це буває у випадках:

✓ коли наслідок припускається як можливий і такий, що логічно випливає з судження головного речення. Він розглядається як об'єктивний, узгоджений з передумовами його виникнення, які зазначаються в головному реченні: ὁ ποταμὸς τοσοῦτος ἦν τὸ βάθος, ὡς μηδὲ τα δύρατα ὑπερέχειν (Ξ. Ἄν. 3, 5, 7) річка була такої глибини, що навіть не перевищувала списа; ἡμεῖς ἔτι νέοι, ὥστε τοσοῦτο πρᾶγμα διελέσθαι (Пл. Првт. 314 В) ви ще замолоді, щоб розбирати таку значну справу.

Σ При компаративах ставиться ἢ ὥστε, ἢ ὡς: οἱ Αἰγύπτιον τὰς ἀσπίδας μείζους ἔχουσιν ἢ ὡς ποιεῖν τι (Ξ. Κυρ. 6, 4, 17) єгиптяни мали щити більші, ніж потрібно для якогось використання.

✓ якщо наслідок подається як мета дії головного речення і це дає підстави вважати його задуманим, зумовленим: ἐθέλω ὑμᾶς

συμφῦσαι εἰς τὸ αὐτό, ὥστε δὴ ὄντας ἕνα γεγονέναι (Πλ. Συμ. 192 E) *хочу вас з'єднати в одне таким чином, щоб, будучи двома, стали єдиним;*

Σ Ἦноді сполучник ὥστε з'являється при інфінітиві мети, що підкреслює спорідненість мети і задуманого наслідку (оскільки не вбачається великої різниці між метою як навмисною дією та наслідком, який перед здійсненням сприймається як зумовлена чи необумовлена мета) та первісну спорідненість їх вираження граматичними засобами: πῶς τις ἱκανὸς γένοιτο ἂν ὥστε ἀεὶ προστάττειν τὸ προσῆκον; (Πл. Πολιτ. 295 A) *хто міг би бути здатним завжди наказувати належне?*

✓ після апофатичного головного речення: οὐκ ἔχομεν ἀργύριον, ὥστε ἀγοράζειν τὰ ἐπιτήδεια (Ξ. 'Αν. 7, 3, 5) *ми не маємо грошей, щоб купити провіант;*

✓ коли ὥστε рівнозначне ἐπὶ τῷδε, ἐπὶ τοῖσδε при умові; з тим, щоб. У тому ж значенні звичайно вживається ἐφ' ᾧ або ἐφ' ᾧτε, якщо в головному реченні перебуває корелят ἐπὶ τούτῳ: ἀφίεμέν σε, ἐπὶ τούτῳ μέντοι, ἐφ' ᾧτε μηκέτι φιλοσοφεῖν (Πл. 'Απ. 29 C) *ми прощаємо тобі при тій умові, щоб ти ніколи не займався філософією.*

Σ Значно рідше при ἐφ' ᾧ, ἐφ' ᾧτε виступає футуральний індикатив: οἱ δὲ ξυνέβησαν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐφ' ᾧτε ἐξίασιν ἐκ Πελοποννήσου (Θ. 1, 103) *ті ж прийшли до лакедемонців з тим, щоб вийти з Пелопоннесу.*

✓ якщо підрядне наслідкове речення залежне від інфінітива (при цьому зберігається заперечення οὐ): ἔφασαν τοὺς στρατιώτας εἰς τοῦτο τρυφῆς ἐλθεῖν, ὥστε οὐκ ἐθέλειν πίνειν εἰ μὴ ἀνθοσμίας εἶη (Ξ. 'Ελλ. 6, 2, 5) *вони сказали, що воїни знижилися настільки, що не хотіли пити, якщо вино не було з приємним букетом;*

✓ якщо інфінітив з ὥστε заступає індикатив історичних часів з ἂν (indicativus irrealis) або оптатив з ἄν (optativus potentialis), то при ньому зустрічається частка ἄν: οὗτος ἐσήμηναν ὥστε καὶ ἰδιώτην ἂν γινώσκειν (= ἂν ἔγνω) (Ξ. 'Αν. 6, 1, 3) *це так позначили, що і неук знав би; ἢ ὀψοποικὴ προσποιεῖται ὥστε, εἰ δέοι, διαγωνίζεσθαι ὀψοποιόν τε καὶ ἰατρόν, λιμῶ ἂν ἀποθανεῖν τὸν ἰατρόν*

(Пл. Горγ. 464 D) *кухарське мистецтво зарекомендувало себе так, що, коли б змагалися кухар і лікар, лікар міг би померти з голоду;*

✓ після вказівних займенників-корелятивів, замість *ὥστε* з інфінітивом, часто виступають відносні займенники, узгоджені з корелятом. При еліпсисі вказівного займенника *ὅσος* набирає значення *достатній*, *οἷος* – *здатний*: χρυσοῦ πλῆθος εἶη μοι, ὅσον μήτε φέρειν μήτε ἄγειν δύναίτο ἄλλος ἢ ὁ σώφρων (Пл. Φαιδρ. 279 C) *нехай у мене буде така кількість золота, яку не зможе ні нести, ні везти ніхто інший, окрім мудрого..*

Σ Сполучення τοιοῦτός εἰμι οἷος *я спроможний, що* з інфінітивом часто замінюють виразом οἷός τέ εἰμι з інфінітивом, яке має відтінок наслідку: τί οἰοί τε ἔσεσθε ἡμῖν συμπράξει (Ξ. Ἄν. 5, 4, 9) *чи ви будете здатні з нами співпрацювати; ὅτι γε οἷος παρρησιάζεσθαι* (Пл. Горγ. 487 D) *бо ти здатний говорити сміливо.*

Якщо підрядне наслідкове речення залежне від дієприкметника, то *ὥστε* також з'єднується з дієприкметником: ὄρω τὰ πράγματα εἰς τοῦτο προσῆκοντα, ὥστε σκέψασθαι δέον (Δημ. 3, 1) *дивлюся: справи так повернулися, що слід поміркувати; φαίνονται δ' ἡμῶν οἱ πρόγονοι τοσοῦτον ἀπάντων διενεγκόντες, ὥσθ' ἐπιτάττοντες* (Ἰσ. 4, 64) *виявилось, що наші предки настільки з-поміж усіх вирізнялися, що могли наказувати.*

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, 28

Ἔως μὲ οὖν Περικλῆς προειστήκει τοῦ δήμου, βελτίω τὸ κατὰ τὴν πολιτείαν ἦν, τελευταῖαντος δὲ Περικλέους πολὺ χείρω. πρῶτον γάρ τότε προστάτην ἔλαβεν ὁ δῆμος οὐκ εὐδοκμοῦντα παρὰ τοῖς ἐπιεικέσιν· ἐν δὲ τοῖς προτέροις χρόνοις αἰεὶ διετέλουν οἱ ἐπιεικεῖς δημαγωγοῦντες. ἔξ ἀρχῆς μὲν γὰρ καὶ πρῶτος ἐγένετο προστάτης τοῦ δήμου Σόλων, δευτέρος δὲ Πεισίστρατος, τῶν εὐγενῶν καὶ γνωρίμων· καταλυθείσης δὲ τῆς

τυραννίδος Κλεισθένης, τοῦ γένους ὧν Ἀλκμειωνιδῶν, καὶ τούτῳ μὲν οὐδεὶς ἦν ἀντιστασιώτης, ὡς ἐξέπεσον οἱ περὶ τὸν Ἴσαγόραν. Περικλέους τελευτήσαντος τῶν μὲν ἐπιφανῶν προειστήκει Νικίας ὁ ἐν Σικελίᾳ τελευτήσας, τοῦ δὲ δήμου Κλέων ὁ Κλεαινέτου, ὃς δοκεῖ μάλιστα διαφθεῖραι τὸν δῆμον ταῖς ὁρμαῖς, καὶ πρῶτος ἐπὶ τοῦ βήματος ἀνέκραγε καὶ ἐλοιδορήσατο, καὶ περιζωσάμενος ἐδημηγόρησε, τῶν ἄλλων ἐν κόσμῳ λεγόντων... Ἔως μὲν οὖν ἰσόρροπα τὰ πράγματα κατὰ πόλεμον ἦν διεφύλαττον τὴν δημοκρατίαν. ἐπεὶ δὲ μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ γενομένην συμφορὰν ἰσχυρότερα τὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἐγένετο διὰ τὴν πρὸς βασιλέα συμμαχίαν, ἠναγκάσθησαν κινήσαντες τὴν δημοκρατίαν καταστῆσαι τὴν ἐπὶ τῶν τετρακοσίων πολιτείαν.

ЛЕКЦІЯ 54

§ 239. Підрядні умовні речення

Головне речення разом з підрядним умовним реченням утворюють умовний період. Умовне речення називається протасис (*πρότασις передумова*), головне – аподосис (*ἀπόδοσις наслідок*).

Залежно від співвідношення умови і наслідку до дійсності та суб'єктивної оцінки цього відношення мовцем встановився поділ на чотири види умовних періодів.

Умовні речення вводяться сполучниками *εἰ*, *ἐάν* (*ἤν*) *якщо*. Заперечення – *μή*.

Головне речення може мати всі часи і способи (форми) незалежного речення для вираження судження чи бажання.

§ 239.1. Спосіб дійсності (*modus realis*)

Умовне речення вводиться сполучником *εἰ* і містить індикатив усіх часів. У головному реченні виступає індикатив або будь-яка форма присудка незалежних речень, окрім ірреального індикатива історичних часів з *ἄν*.

Реальний умовний період виражає об'єктивне припущення стосовно до теперішнього або майбутнього, незалежно від можливості його здійснення:

✓ *εἰ μὲν θεοῦ ἦν, οὐκ ἦν αἰσχροκερδής, εἰ δὲ αἰσχροκερδής, οὐκ ἦν θεοῦ* (Пл. Пол. 408 С) *якщо він був (сином) бога, то не був користолюбним, якщо ж – користолюбним, то не був від бога;*

✓ *εἰ γενήσεται πόλεμος πρὸς ὑμᾶς αὐτοῖς, τὰ μὲν κακὰ πανθ' ἔξουσιν αὐτοῖς* (Дтм. 5, 15) *якщо настане війна проти вас самих, то вони зазнають усіляких лих;*

✓ *εἰ φήξ τοιοῦτος εἶναι, διαλεγώμεθα* (Пл. Гор. 458 В) *якщо ти кажеш, що він такий, давай поговоримо;*

✓ *εἰ μὲν οὖν ταῦτα λέγων διαφθείρω τοὺς νέους, ταῦτ' ἂν εἶη βλαβερὰ* (Пл. 'Ап. 30 В) *якщо я, кажучи таке, псую молодь, то це могло б бути шкідливим.*

§ 239.2. Спосіб обумовленості (*modus eventualis*)

Умовне речення вводиться сполучниками *ἐάν*, *ἄν*, *ἥν* і містить кон'юнктив презенса або аориста:

✓ коли умова уявляється як очікувана, то в аподосисі звичайно виступає майбутній час дійсного способу: *ἐάν ζητῆς καλῶς, εὐρήσεις* (Пл. Горґ. 503 D) *якщо добре шукатимеш, віднайдеш*.

Σ Іноді в протасисі зустрічається сполучник *εἰ* з індикативом футура: умова настільки тісно пов'язана з наслідком, що він уявляється, як певний і безсумнівний: *εἰ μὲν ἀπογνώσεσθε, ἐπὶ τοῖς λόγοις τὸ βουλευτήριον ἔσται* (Дем. 22, 37) *якщо ви відмовитеся, на ці слова буде рішення ради*.

✓ якщо умова носить ітеративний характер, то в аподосисі стоїть переважно теперішній час дійсного способу або гномічний аорист: *ἐάν τις ἀναιδῶς τὸν ἥλιον θεᾶται, τὴν ὄψιν ἀναιρείται* (Ξ. 'Αп. 4, 3, 14) *якщо хтось зухвало дивиться на сонце, втрачає зір*; *ἐάν μὴ ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἐν ταῖς πόλεσιν ἢ οἱ βασιλῆς φιλοσοφήσωσι γνησίως, οὐκ ἔστι κακῶν παῦλα ταῖς πόλεις* (Пл. Пол. 473 D) *якщо філософи не правитимуть у державах, а правителі не будуть гідно займатися філософією, то не буде для держав спокою від лих*.

Σ Коли дія повторювалась у минулому, то замість *ἐάν* з кон'юнктивом з'являється *εἰ* з оптативом, а в аподосисі виступає індикатив імперфекта (зрідка з *ἄν*) або індикатив аориста з *ἄν*: *Σωκράτης οὐκ ἔπινεν, εἰ μὴ διψῶν* (Ξ. 'Απομ. 1, 3, 5) *Сократ не пив, якщо не відчував спраги*; *εἰ τις αὐτῷ δοκοῖη τῶν πρὸς τοῦτο τεταγμένων βλακεύειν, ἔπαισεῖν ἄν* (Ξ. 'Αν. 2, 3, 11) *якщо хтось з вишикуваних для цього (огляду) виявляв невправність, він карав*.

У непрямій мові *ἐάν* з кон'юнктивом замінюється на *εἰ* з оптативом: *Τισσαφέρης ὤμοσεν Ἀγησιλάῳ εἰ σπεύσαιτο... διαπράξεσθαι ἀφεθῆναι αὐτονόμους τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλληνίδας πόλεις* (Ξ. 'Αγ. 1, 10) *Тиссаферн пообіцяв Агесілаю, якщо той укладе договір, надати автономію грецьким містам в Азії*.

§ 239.3. *Спосіб можливості (modus potentialis)*

У протасисі виступає εἰ з оптативом, аподосис виражається через оптатив з ἄν (optativus potentialis). У такому умовному періоді висловлюється суб'єктивне припущення мовця щодо передумови та наслідку, незалежно від реальної можливості їх здійснення: εἰ γὰρ ἔκ του ἀρχῆ γίγνοιτο, οὐκ ἄν ἐξ ἀρχῆς γίγνοιτο (Пл. Φαιдр. 245 D) *якщо б початок виник з чогось, він не міг би бути початком.*

§ 239.4. *Спосіб недійсності (modus irrealis)*

Умова виражається через εἰ з індикативом історичних часів, а головне речення містить індикатив історичних часів з ἄν (indicativus irrealis).

В умовному періоді такого типу висловлюється суб'єктивне припущення, що умова і наслідок не відповідають (у теперішньому) або не відповідали (в минулому) дійсності: εἰ μὲν γὰρ εἷς ἦν Ἔρως, καλῶς ἄν εἶχε (Пл. Συμπ. 180 C) *якщо б Ерот був один, це було б добре*; εἰ τριάκοντα μόναι μετέπεσον τῶν ψήφων, ἀποπεφύγη ἄν (Пл. Ἀп. 36 A) *якщо б змінилось рішення лише на тридцять голосів, я був би виправданий.*

Нерідко нездійсненність як передумови, так і наслідку підкреслюється наступним виразом νῦν δέ а тепер, і тому тепер: εἰ ἦν καλός, ἐφοβούμην ἄν σφόδρα λέγειν, νῦν δέ οὐκ ἔστι καλός· ἀδεῶς δὴ λέγω (Пл. Θεαιт. 143 E) *якщо б він був красивим, я боявся б одразу говорити, але він не є красивим, тому тепер кажу без боязні.*

§ 239.5. *Нерозгорнуті умовні періоди*

Зустрічаються випадки неповних або нерозгорнутих умовних періодів.

Іноді не виражається протасис, якщо він легко встановлюється з попереднього судження або в прихованій формі міститься в якомусь слові, найчастіше – дієприкметнику головного речення: οὐκ ἐσθίουσι πλείω ἢ δύνανται φέρειν, διαρῥαγείεν γὰρ ἄν (= εἰ πλείω ἐσθίοιεν) (Ξ. Кур. 2, 2, 21) *вони не їдять більше, ніж спроможні, бо можуть лопнути (якщо з'їдять більше)*; ὁμολογῶν (= εἰ ἄν ὁμολογῆ τις) ἀδικεῖν ἀποθνήσκειν, εἰ ἄν δ' ἀμφισβητῆ, ἐλέγχεται (= εἰ ἄν ὁμολογῆ τις) (Λυσ. 6, 14) *якщо зізнається у злочині, карається смертю, якщо ж заперечує, розпочинається слідство.*

Можливий еліпсис дієслів протасиса; це спостерігається при зворотах:

✓ при антитезі *εἰ δὲ μή* якщо ж ні, в протилежному випадку: *μη οὕτω λέγε, εἰ δὲ μή, οὐ θαρρόυντά με ἔξεις* (Ξ. Κυρ. 3, 1, 35) так не кажи; якщо ж ні, ти вважатимеш мене несміливим;

✓ *εἰ*(пер) *τις* (καὶ) *ἄλλος* більше когось іншого, більш, ніж хтось інший: *εἴπερ τινὲς καὶ ἄλλοι ἄξιοι νομίζομεν εἶναι τοῖς πέλας ψόγον ἐπενεγκέιν* (Θ. 4, 26) ми вважаємо, що ми більше, ніж будь-хто інший, гідні осуджувати сусідів;

✓ *εἴπερ* потім якщо взагалі коли-небудь, *εἴποτε* καὶ *ἄλλοτε* якщо взагалі колись інше: *εἰς τὰ πολεμικά, εἴπερ ποτέ, μάλιστα δὴ ὀκνηρότεροι ἐγένοντο* (Θ. 3, 38) у військових справах, якщо взагалі колись (постане потреба), виявляються дуже нерішучими;

✓ *εἰ μή* після заперечного речення рівнозначне *πλὴν* крім, хіба (що); нерідко за ним слідує інший протасис з *εἰ*: *οὐ χρήσιμος οὐδὲν ἢ ῥητορικὴ ἤμῖν, εἰ μή εἴ τις ὑπολάβοι* (Пл. Горγ. 480 В) не корисна для нас жодна риторика, окрім (такої, яку) хтось може зрозуміти;

✓ *εἰ μή* *διά* якщо не було когось (чогоось), на позначення перешкоди, протидії: *οἱ Ἀθηναῖοι Μιλτιάδην εἰς τὸ βάραθρον ἐμβαλεῖν ἐψηφίσαντο, καὶ εἰ μή διὰ τὸν πρῦτανιν, ἐνέπεσον ἄν* (Пл. Горγ. 516 Ε) афіняни постановили вкинути Мільтіада до прірви, і якщо б не притан, укинули б.

При антитезі, коли маємо два умовні періоди з протиставленнями із *εἰ*(*εἰάν*) *μέν*...*εἰ*(*εἰάν*) *δέ*, спостерігається еліпсис першого аподосиса: *εἰ μὲν τι σὺ ἔχεις, ὦ Μηδόσαδες, πρὸς ἡμᾶς λεγέιν, εἰ δὲ μή ...* (Ξ. Ἄν. 7, 7, 15) якщо ж до нас щось маєш сказати, о Медосаде, кажи, якщо ж ні...; *εἰάν μὲν ἐκὼν πείθεται (καλῶς ἔχεις), εἰ δὲ μή, εὐθύνουσιν ἀπειλαῖς καὶ πληγαῖς* (Пл. Прот. 325 D) якщо охоче він підкоряється, для тебе добре, якщо ж ні, (учителі) виправляють погрозами і покараннями.

В окремих випадках два протасиса пов'язані спільним аподосисом, якщо перше умовне підрядне речення виражає основну передумову для дії аподосиса, а інше умовне – умову побічних обставин: *εἰ δ' ἅπαξ διαλυθήσεται, τί ποιήσομεν, ἄν ἐπὶ Χερρόνησον ἴη;* (Δημ. 8, 17)

якщо один раз будемо розгромлені, що робитимемо, коли він прийде на Херсонес?

При порівнянні, уподібненні протасис часто містить ὥσπερ ἂν εἰ з оптативом або індикативом історичних часів. Дієслово аподосиса домислюється за попереднім контекстом, оскільки порівнюваний випадок уявляється лише в думці: πρὸς μονοὺς τοὺς ἡμετέρους προγόνους συμβαλόντες διεφθάρησαν, ὥσπερ ἂν (scil. διεφθάρησαν) εἰ πρὸ ἅπαντας ἀνθρώπους ἐπολέμησαν (Ἰσ. 4, 69) *зустрівшись у бою лише з нашими предками, вони були розгромлені, неначе (були б знищені) так, ніби воювали з усіма людьми.*

Іноді пропускається дієслово протасиса: τὴν ὁδὸν διεπορεύθησαν, ὥσπερ ἂν εἰ (scil. διεπορεύθησαν) προπεπόμενοι (Ἰσ. 4, 248) *вони перейшли шлях, неначе перейшли б як першопрохідці.* У такій еліптичній формулі ὥσπερ ἂν εἰ сприймається як відносний займенник: φοβούμενος ὥσπερ ἂν εἰ παῖς (Пл. Горγ. 479 А) *боячись, неначе дитя.*

§ 239.6. Змішані умовні періоди

Нерідко зустрічається сполучення протасиса і аподосиса різних періодів, наскільки це обумовлено залежністю наслідку до умови або відношенням умови до наслідку. Особливо частим є поєднання:

✓ протасису способу обумовленості з аподосисом способу дійсності: ἔάν δ' αὖ βούλησθε καὶ φλεγμίνουσαν πόλιν θεωρήσωμεν (Пл. Пол. 372 Е) *якщо ви схочете, погляньмо на нездорову державу;*

✓ протасису способу обумовленості з аподосисом способу можливості: ἔάν φυλάττωμεν, ἡττων ἂν δύναιτο οἱ πολέμοι ἡμᾶς θηρᾶν (Ξ. Ἄν. 5,1,9) *якщо ми захищатимемо, менше зможуть вороги нас ловити;*

✓ протасису способу можливості з аподосисом способу недійсності: εἰ μὲν ἐπίοιεν οἱ Ἀθηναῖοι, ὑπεχώρου, εἰ δὲ ἀναχωροῖεν ἐπέκειντο (Θ. 7, 29) *якщо б афіняни могли наблизитися, то вони пішли в наступ, якщо б могли відступити, то були б відтіснені;*

✓ протасису способу можливості з аподосисом способу дійсності: οὐδ' εἴ τι οἶός τ' ἂν εἶην εὐρεῖν, οὐ συντείνω (Пл. Κρατ. 398 Е) *якщо ж я не спроможний і не можу знайти, то не прагну.*

Умову можна також виразити:

ἔλθοιεν Πέρσαι, πλήθει γε οὐχ ὑπερβαλοίμεθ' ἂν τοὺς πολεμίους (Ξ. Κυρ. 2, 1, 8) *навіть якщо б не усі перси прибули, ми не змогли б кількістю перевершити ворожі сили*

✓ способі недійсності: εἰ καὶ ἠπιστάμην, ὁ βίος μοι δοκεῖ ὁ ἐμὸς τῷ μήκετι τοῦ οὐκ ἔξαρκει (Πλ. Φαιδ. 108 D) *якщо б я знав, то і моє життя, як мені видається, не вистачило б.*

Зустрічаються змішані типи допустових періодів, наприклад, пристосування протасису евентуального виду до аподосису потенційного або реального виду: καὶ ἂν αὐτός τι πάθῃ, ταχέως ὑμεῖς ἕτερον Φίλιππον ποιήσαίτε ἂν (Δημ. 4, 11) *хоча б він чогось зазнав, ви б могли швидко зробити для себе іншого Філіппа.*

Допустовість виражається також через:

✓ participium coniunctum: ἡ Σπάρτη τῶν ὀλιγανθρωποτάτων πόλεων οὐσα (= εἰ καὶ τῶν ὀλιγανθρωποτάτων πόλεων ἦν) δυνατωτάτη ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐφάνη (Ξ. Λακ. πολ. 1, 1) *хоча Спарта була одним з найменшчисельніших міст, вона виявилася наймогутнішою в Греції;*

✓ genetivus absolutus: οὐκ ἀπελούντων, οὐκ ἐπαγγελλομένων οὐδαμῶς ἐγὼ προσέδωκα τὴν εἰς ὑμᾶς εὐνοίαν (Δημ. 18, 322) *незважаючи на те, що мені погрожували, намагалися підкупити, я жодним чином не втратив прихильності до вас;*

✓ accusativus absolutus: πολλὰ πλεονεκτῆσαι ὑμῖν ἐξόν (= εἰ καὶ ἐξήν) οὐκ ἠθελήσατε (Δημ. 2, 24) *хоча вам можна було б домагатись чужого, ви не захотіли;*

✓ підрядне речення причини: ἐγὼ τὲ τὰ μακρὰ ταῦτ' ἀδύνατος, ἐπεὶ ἐβουλόμην ἂν οἴος τ' εἶναι (Πл. Прот. 333 C) *я в такому великому безсилій, хоча хотів би бути здатним.*

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΓΟΡΓΙΑΣ, 456 A – 457 C

Εἰ πάντα γε εἰδείης, ὦ Σώκρατες, ὅτι ὡς ἔπος εἶπεν ἀπάσας τὰς δυνάμεις συλλαβοῦσα ὑφ' αὐτῆ ἔχει. μέγα δέ σοι τεκμήριον ἔρω· πολλάκις

γὰρ ἤδη ἔγωγε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἰατρῶν εἰσελθὼν παρά τινα τῶν καμνόντων οὐχὶ ἐθέλοντα ἢ φάρμακον πιεῖν ἢ τεμεῖν ἢ καῦσαι παρασχέιν τῷ ἰατρῷ, οὐ δυναμένου τοῦ ἰατροῦ πείσαι, ἐγὼ ἔπεισα, οὐκ ἄλλη τέχνη ἢ ῥητορικῆ. φημί δὲ καὶ εἰς πόλιν ὅποι βούλει ἐλθόντα ῥητορικὸν ἄνδρα καὶ ἰατρόν, εἰ δέοι λόγῳ διαγωνίζεσθαι ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ ἐν ἄλλῳ τινὶ συλλόγῳ, ὁπότερον δεῖ αἰρεθῆναι ἰατρόν, οὐδαμοῦ ἂν φανῆται τὸν ἰατρόν. ἀλλ' αἰρεθῆναι ἂν τὸν εἰπεῖν δυνατόν, εἰ βούλοιο. καὶ εἰ πρὸς ἄλλον γε δημιουργὸν ὄντιναοῦν ἀγωνίζοιτο, πείσειεν ἂν αὐτὸν ἐλέσθαι ὁ ῥητορικὸς μάλλον ἢ ἄλλος ὅστισοῦν· οὐ γὰρ ἔστι περὶ ὅτου οὐκ ἂν πιθανώτερον εἴποι ὁ ῥητορικὸς ἢ ἄλλος ὅστισοῦν τῶν δημιουργῶν ἐν πλήθει. ἢ μὲν οὖν δύναμις τοσαύτη ἐστὶ καὶ τοιαύτη τῆς τέχνης... ἂν δέ, οἶμαι, ῥητορικὸς γενόμενός τις κατὰ ταύτη τῇ τέχνῃ ἀδικῆ, οὐ τὸν διδάξαντα δεῖ μισεῖν τε καὶ ἐκβάλλειν ἐκ τῶν πόλεων. τὸν οὖν οὐκ ὀρθῶς χρώμενον μισεῖν δίκαιον καὶ ἐκβάλλειν καὶ ἀποκτείννυται, ἀλλ' οὐ τὸν διδάξαντα.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ, 142 A – C

‘Βούλει οὖν ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν πάλιν ἐξ ἀρχῆς ἐπανέλθωμεν, εἴαν τι ἡμῖν ἐπανιοῦσιν ἀλλοῖον φανῆ;’ πάνυ μὲν οὖν βούλομαι. ‘οὐκοῦν ἐν εἰ ἔστι, φαμέν, τὰ συμβαίνοντα περὶ αὐτοῦ, ποιά ποτε τυγχάνει ὄντα, διομολογητέα ταῦτα· οὐχ οὕτω;’ ναί. ‘ὅρα δὴ ἐξ ἀρχῆς. ἐν εἰ ἔστιν, ἄρα οἷόν τε αὐτὸ εἶναι μὲν, οὐσίας δὲ μὴ μετέχειν;’ οὐχ οἷόν τε. ‘οὐκοῦν καὶ ἡ οὐσία τοῦ ἐνὸς εἴη ἂν οὐ ταῦτόν οὐσα τῷ ἐνί· οὐ γὰρ ἂν ἐκείνη ἦν ἐκείνου οὐσία, οὐδ’ ἂν ἐκείνο τὸ ἐν ἐκείνης μετέχειν, ἀλλ’ ὅμοιον ἂν λέγειν ἐν τε εἶναι καὶ ἐν ἐν. νῦν δὲ οὐχ αὕτη ἐστὶν ἡ ὑπόθεσις, εἰ ἐν ἐν, τί χρὴ ξυμβαίνειν, ἀλλ’ εἰ ἐν ἔστιν· οὐχ οὕτω;’ πάνυ μὲν οὖν. ‘οὐκοῦν ὡς ἄλλο τι σημαῖνον τὸ ἔστι τοῦ ἐν;’ ἀνάγκη. ‘ἄρα οὖν ἄλλο ἢ ὅτι οὐσίας μετέχει τὸ ἐν, τοῦτ’ ἂν εἴη τὸ λεγόμενον, ἐπειδάν τις συλλήβδην εἴπη ὅτι ἐν ἔστιν;’ πάνυ γε. ‘πάλιν δὴ λέγωμεν, ἐν εἰ ἔστι, τί συμβήσεται. σκόπει οὖν, εἰ οὐκ ἀνάγκη ταύτην τὴν ὑπόθεσιν τοιοῦτον ὄν τὸ ἐν σημαίνειν, οἷον μέρη ἔχειν.’ ‘πῶς;’ ‘ὥδε· εἰ τὸ ἔστι τοῦ ἐνὸς ὄντος λέγεται καὶ τὸ ἐν τοῦ ὄντος ἐνός, ἔστι δὲ οὐ τὸ αὐτὸ ἢ τε οὐσία καὶ τὸ ἐν, τοῦ αὐτοῦ δὲ ἐκείνου, οὐ ὑπεθέμεθα, τοῦ ἐνός ὄντος, ἄρα οὐκ ἀνάγκη τὸ ὅλον ἐν ὄν εἶναι αὐτό.’

ЛЕКЦІЯ 55

§ 241. Підрядні відносні речення

Підрядні відносні речення вводяться відносними займенниками або прислівниками місця, часу, способу дії. Прості відносні займенники (ὅς, οἷος, ὅσος) та прислівники (ἐνθα δε, ὅθεν, ἐνθεν звідки, οἱ κуди, ἧ κуди, δε, як, ἡνίκα, ὅτε коли, ὡς як) вживаються, коли мовиться про поодинокі предмети. Складними займенниками (ὅστις, ὁποῖος, ὁπόσος) та прислівниками (ὅπου, ὁπόθεν, ὅποι, ὅπη, ὅπως тощо) визначається цілий клас предметів.

Розрізняють відносні речення двох видів:

- ✓ властиві, або власне відносні речення, що рівнозначні поширеному розгорнутому означенню або прикладці:
- ✓ відносні з відтінками мети, причини, наслідку, умови.

Властиві відносні речення використовують способи присудка і види заперечень незалежних речень:

✓ *indicativus realis*: ἔτυχεν ἡ πρύμνα ἐστεμμένη τοῦ πλοίου, ὃ εἰς Δῆλον οἱ Ἀθηναῖοι πέμπουσιν (Пл. Файд. 58 А) *була прикрашена корма корабля, якого афіняни посилають на Делос*;

✓ *imperativus*: οὐκ ἄξιον τοῖς λόγοις πιστεῦσαι μᾶλλον ἢ τοῖς ἔργοις καὶ τῷ χρόνῳ ὃν ὑμεῖς σαφέστερον ἔλεγchon τοῦ ἀληθοῦς νομίσατε (Лυσ. 89, 61) *не годиться, щоб словам довіряти більше, ніж ділам і часові, якого ви вважаєте за найясніший доказ правди*;

✓ *coniunctivus hortativus*: εἰς καλὸν ἡμῖν Ἄνυτος ὄδε παρεκαθέζετο, ᾧ μεταδώμεν τῆς ζητήσεως (Пл. Мен. 89 Е) *нас привів до добра цей Аніт, якому давайте передамо дослідження*;

✓ *optativus potentialis*: οἶμαι ἡμᾶς παθεῖν τοιαῦτα, οἷα τοὺς ἐχθροὺς οἱ θεοὶ ἂν ποιήσειαν (Ξ. Ἄν. 3, 23) *гадаю, що ми зазнали того, що боги могли б заподіяти ворогам*;

✓ *indicativus irrealis*: ἤξιον τὴν αὐτὴν Πασίῳνι ψευδομένῳ γίγνεσθαι ζημίαν, ἧς περ ἂν αὐτὸς ἐτύγχανεν (Ἰσ. 17, 21) *він вважав, що таке саме покарання буде Пасіону, обманщику, яке його самого спіткало б*.

У аттичних авторів підрядні відносні речення з присудком в майбутньому часі дійсного способу (*indicativus futuri*) здебільшого виражають мету (заперечення *μή*) *πρὸςβείαν πέμπειν, ἥτις ταῦτ' ἐρεῖ καὶ παρέσται τοῖς πράγμασι* (= ἵνα ταῦτα εἴπη καὶ παρῆ τοῖς πράγμασι) (Дгм. 1,2) *послати посольство, яке б це сказало і посприяло справі.*

Підрядні відносні речення можуть набирати причинового значення. У цьому випадку вони рівнозначні звороту *ὅτι* (*διότι*) з особовим чи вказівним займенником або прислівником. Такі речення розглядаються як самостійні судження і затримують способи незалежних речень: *θαυμαστὸν ποιεῖς, ὃς οὐδὲν ἡμῖν δίδως* (= *ὅτι οὐδὲν ἡμῖν δίδως*) (Э. 'Апом. 2, 7, 13) *дивно чиниш, тому що нам нічого не даєш; εὐδαίμων ἐφαίνετο ὡς ἀδεῶς καὶ γενναίως ἐτελεύτα* (= *ὅτι οὕτως ἀδεῶς καὶ...*) (Пл. Фалд. 58 E) *він видається щасливим, бо так безстрашно і хоробро помер.*

Підрядні відносні речення з відтінком умови у вживанні способів і заперечень пристосовуються до типів умовних періодів:

✓ спосіб дійсності: (замість *εἰ τις* ставиться *ὅς* (*ὅστις*) з індикативом): *ἂ μή οἶδα* (= *εἰ τι μή οἶδα*), *οὐδὲ οἴομαι εἰδέναι* (Э. 'Ап. 5, 7, 27) *якщо чогось я не знаю, вважаю, що нічого не знаю;*

✓ спосіб обумовленості: (взамін *εἰν τις* маємо *ὅς* (*ὅστις*) *ἂν* з кон'юнктивом): *τῷ ἀνδρὶ ὃν ἂν ἔλησθε, πείσομαι* (Э. 'Ав. 1, 3, 15) *я підкорюся тій людині, яку ви оберете;*

✓ спосіб можливості: (на місці *εἰ τις* стоїть *ὅς* (*ὅστις*) з оптативом): *ὀκνοῖην ἂν εἰς τὰ πλοῖα ἐμβάινειν, ἂ ἡμῖν δοίη* (Э. 'Ав. 3, 3, 17) *я боявся б вступати на кораблі, які він дав би нам;*

✓ спосіб недійсності (*εἰ τις* змінює *ὅς* (*ὅστις*) з індикативом історичних часів): *δοκεῖ πάνθ', ὅσ' ἂν εἴποι τις ὑπὲρ τούτων, ἐκείνῳ ἔχειν φιλοτιμίαν* (Дгм. 2, 3) *здається, що все, аби хтось міг би сказати на захист цього, робить йому честь.*

У відносно-наслідкових реченнях зберігаються способи незалежних речень судження: *οὐδέις ἂν γένοιτο οὕτως ἀδαμάντινος, ὃς* (= *ὥστε*) *ἂν μείνειεν ἐν τῇ δικαιοσύνῃ* (Пл. Пол. 360 B) *ніхто з них не зміг бути настільки несхибним, щоб залишитися справедливим; ἐγὼ τυγχάνω ὦν τοιοῦτος, οἷος ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῇ πόλει δεδῶσθαι* (Пл. 'Ап. 398 E) *я є волею долі таким, якого богом дано місту.*

Мають місце випадки змішаних періодів відносно-наслідкових речень, наприклад: поєднання потенційного і реального видів: Κύρος ὡς τινὰς ἂν ὀρώη τὰ καλὰ διώκοντας πάσαις τιμαῖς ἐγέραιρεν (Ξ. Κυρ. 8, 1, 30) *Кір тих, кого бачив, що вони прагнуть до добрих справ, вишановував усілякими почестями.*

- Σ У відносних реченнях, залежних від протасису умовного періоду ірреального виду, присудок набирає форми індикатива історичного часу: εἰ μὲν τις ἐν τῇ πόλει ἀρχὴ ἦν ἰσχυροτέρα αὐτῆς, ὅφ' ἦς αὐτῷ προσετάττετο παρὰ τό δίκαιον ἀνθρώπους ἀπολλύναι, ἴσως ἂν εἰκότως αὐτῷ συγγνώμην εἶχετε (Λυσ. 13, 29) *якщо якась влада в державі була б сильнішою за ту, яка наказувала б йому нищити людей всупереч справедливості, то ви охочіше вибачили б йому.*
- Σ Еліптичний зворот ὡς τις καὶ ἄλλος, ὥσπερ καὶ ἄλλος τις без дієслова рівноцінний фразам ὡς οὐδεὶς ἄλλος, ὑπὲρ πάντα ἄλλον: ἀρχεσθαι ἐπίσταμαι ὡς τις καὶ ἄλλος *я вмію управляти, як ніхто інший.*
- Σ Сполучення ὅ, τι μὴ без дієслова має значення *крім* (πλήν), як і εἰ μὴ: οὗτ' ἐπὶ θεωρίαν πώποτ' ἐκ πόλεως ἐξήλθες, ὅ, τι μὴ ἅπαξ εἰς Ἴσθμόν, οὗτ' ἄλλοσε οὐδαμόσε, εἰ μὴ ποι στρατευσόμενος (Πλ. Крит. 52 В) *ти ніколи не виходив з міста на святкування, крім одного разу на Істм, ані нікуди інде, хіба що у військовий похід.*
- Σ З підрядними відносними реченнями пов'язане явище переміщення (πρόληψις), коли підмет чи додаток залежного речення переходить у головне в ролі додатка при дієсловах мовлення, боязні, почуттів: τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὃν πάλαι λέγεις οὗτός ἐστιν ἐνθάδε *чоловік, про якого ти раніше говорив, він – тут.*

§ 242. Підрядні речення часу

Підрядні речення часу вводяться сполучниками:

✓ при відношенні до запитання з якого часу?: ἐξ οὗ, ἀφ' οὗ, ἐξ ὅτου з *тих пір як*; з того часу як; відколи: ἀφ' οὗ δ' ἂν ἐξέλθωσι χρόνου, οὗτοι αὖ πέντε καὶ εἴκοσι ἔτη διάγουσι ὧδε (Ξ. Κυρ. 1, 2, 13)

бо коли вони вийдуть з такого періоду, то двадцять п'ять років провадять отак;

✓ при невизначеному відношенні до запитання *коли?*: ὅτε, ὁπότε, ἐπεὶ, ἐπειδὴ, ἡνίκα, ὥς, ἐν ᾧ, ἐν ᾧσὶ *коли*: ἀποδοτέον δέ γε ὁπωστιοῦν τότε, ὁπότε τις μὴ σῶφρόνως ἀπαιτοῖ;(Пл. Пол. 332 А) *чи слід у будь-якому випадку віддавати і тоді, коли він вимагає нерозсудливо?*

✓ при визначеному відношенні до запитання *коли?*: ὡς τάχιστα, ἐπειδὴ τάχιστα, ἐπειδὴ πρῶτον *як тільки*: ἕως, μέχρι, μέχρι οὐ δοκι, *доки не*; (οὐ) πρότερον πρὶν (*не*) *раніше ніж*: μέχρι τούτου ποιήσονται τὴν διαφοράν, μέχρι οὐ ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνατίων ἀλγοῦντων δοῦναι δίκην (Пл. Пол. 471 В) *до тих пір вони ворогуватимуть, допоки ті, хто невинно потерпає, не примусять винних понести покарання.*

Розрізняють підрядні речення часу двох типів: для позначення реальної об'єктивної дії та обставин часу різного ступеня вірогідності чи умови.

У підрядних реченнях часу, в яких констатується дія, яка справді відбувається, відбулась або відбудеться, вживається дійсний спосіб:

✓ ὅτε ἡ μάχη ἐγένετο, Τυσσαφέρνῆς ἐν Σάρδεσιν ἔτυχεν ὦν (Ξ. Ἑλλ. 3, 5, 25) *коли відбулась битва, Тиссаферн був у Сардах*;

✓ ὡς εἶδον τοὺς πολεμίους, συνέρραξαν (Ξ. Ἑλλ. 7, 5, 16) *як вони побачили ворогів, кинулись у бій*;

✓ ταῦτα ἐποιοῦν μέχρι σκότος ἐγένετο (Ξ. Ἄν. 4, 2, 4) *вони це робили, допоки настала темрява*;

✓ οἱ πολέμιοι οὐ πρότερον πρὸς ἡμᾶς τὸν πόλεμον ἐξέφησαν, πρὶν ἐνόμισαν καλῶς τὰ ἑαυτῶν παρεσκευάσθαι (Ξ. Ἄν. 1, 3, 16) *вороги оголосили нам війну не раніше ніж коли вирішили, що добре (до неї) підготувалися.*

Через індикатив передаються реальні відношення побічної обставини часу і головного судження: ἕως ἐστὶ καιρός, ἀντιλάβεσθε τῶν πραγμάτων (Δημ. 1, 20) *допоки є нагода, беріться за роботу.*

Для позначення майбутньої або наміреної дії вживаються умовний або бажальний спосіб.

Умовний спосіб поєднується з часткою ἄν, яка ставиться безпосередньо при сполучниках (ἡνίκα' ἄν, ἕως ἄν, πρὶν ἄν) або утворює з ни-

ми цілісну сполуку ($\acute{\epsilon}\pi\acute{\alpha}\nu < \acute{\epsilon}\pi\acute{\epsilon}\iota$ і $\acute{\alpha}\nu$, $\acute{\epsilon}\pi\epsilon\iota\delta\acute{\alpha}\nu < \acute{\epsilon}\pi\epsilon\delta\acute{\eta}$ і $\acute{\alpha}\nu$, $\acute{\omicron}\tau\alpha\nu < \acute{\omicron}\tau\epsilon$ і $\acute{\alpha}\nu$, $\acute{\omicron}\pi\acute{\omicron}\tau\alpha\nu < \acute{\omicron}\pi\acute{\omicron}\tau\epsilon$ і $\acute{\alpha}\nu$).

У підрядних реченнях часу маємо кон'юнктив з $\acute{\alpha}\nu$ у таких випадках:

✓ коли мовиться про очікувану подію; в головному реченні присудок стоїть у майбутньому часі: $\acute{\epsilon}\pi\epsilon\iota\delta\acute{\alpha}\nu$ $\delta\iota\alpha\pi\rho\acute{\alpha}\xi\omega\mu\alpha\iota$, $\acute{\alpha}\delta\acute{\epsilon}\omicron\mu\alpha\iota$, $\acute{\eta}\xi\omega$ (Ξ. 'Αν. 3, 3, 27) *коли виконаю те, що мені належить, прибуду;*

✓ для позначення повторюваної, ітеративної дії в теперішньому (в головному реченні присутній презенс, гномічний аорист, імператив): $\acute{\omicron}\pi\acute{\omicron}\tau\alpha\nu$ $\sigma\tau\rho\alpha\tau\omicron\pi\epsilon\delta\epsilon\acute{\upsilon}\omega\nu\tau\alpha\iota$, $\tau\acute{\alpha}\phi\rho\omicron\nu$ $\pi\epsilon\rho\iota\beta\acute{\alpha}\lambda\lambda\omicron\nu\tau\alpha\iota$ $\epsilon\acute{\upsilon}\pi\epsilon\tau\omega\varsigma$ (Ξ. Κυρ. 1, 1, 2) *коли вони вирушають у похід, легко перебираються через рів; μηδένα φίλον ποιού, πρὶν ἂν ἐξετάσης πῶς κέχρηται τοῖς πρότερον φίλοις* (Ἰσ. 1, 24) *нікого не роби другом, перш ніж не довідаєшся, як він поведився з попередніми друзями.*

Σ У непрямій мові, залежній від історичних часів керуючого дієслова, кон'юнктив може переходити в оптатив без $\acute{\alpha}\nu$: Ἐτεόνικος $\acute{\epsilon}\iota\sigma\tau\acute{\eta}\kappa\epsilon\iota$ $\pi\alpha\rho\acute{\alpha}$ $\tau\acute{\alpha}\varsigma$ $\pi\acute{\upsilon}\lambda\alpha\varsigma$ $\omega\varsigma$ $\sigma\upsilon\gamma\kappa\lambda\eta\sigma\omega\nu$, $\acute{\omicron}\pi\acute{\omicron}\tau\epsilon$ $\acute{\xi}\xi\omega$ $\gamma\acute{\epsilon}\nu\omicron\nu\iota\tau\omicron$ $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\epsilon\varsigma$ (Ξ. 'Αν. 7, 1, 12) *Етеонік стояв при воротах, щоб їх зачинити, коли всі опиняться назовні.*

Бажальний спосіб вживається у двох взаємопов'язаних випадках:

✓ коли майбутня дія розглядається як суб'єктивне припущення мовця; в головному реченні тоді виступає потенційний оптатив з $\acute{\alpha}\nu$: $\acute{\omicron}\pi\acute{\omicron}\tau\epsilon$, $\acute{\omega}$ $\pi\acute{\alpha}\tau\epsilon\rho$, $\acute{\epsilon}\chi\omicron\iota\epsilon\nu$ $\mu\acute{\epsilon}\nu$ $\tau\acute{\alpha}$ $\acute{\epsilon}\pi\iota\tau\acute{\eta}\delta\epsilon\iota\alpha$ $\omicron\iota$ $\sigma\tau\rho\alpha\tau\iota\omega\tau\alpha\iota$, $\acute{\upsilon}\gamma\acute{\alpha}\iota\nu\omicron\iota\epsilon\nu$ $\delta\acute{\epsilon}$, $\pi\omicron\nu\epsilon\acute{\iota}\nu$ $\delta\acute{\epsilon}$ $\delta\acute{\upsilon}\nu\alpha\iota\nu\tau\omicron$, $\tau\acute{\alpha}\varsigma$ $\pi\omicron\lambda\epsilon\mu\iota\kappa\acute{\alpha}\varsigma$ $\tau\acute{\epsilon}\chi\nu\alpha\varsigma$ $\acute{\eta}\sigma\kappa\eta\kappa\acute{\omicron}\tau\epsilon\varsigma$ $\acute{\epsilon}\iota\epsilon\nu$, $\omicron\upsilon\kappa$ $\acute{\alpha}\nu$ $\tau\acute{\iota}\varsigma$ $\sigma\omicron\iota$ $\delta\omicron\kappa\omicron\acute{\iota}\eta$ $\sigma\omega\phi\rho\nu\epsilon\acute{\iota}\nu$ $\delta\iota\alpha\gamma\omega\nu\acute{\iota}\zeta\epsilon\sigma\theta\alpha\iota$ $\beta\omicron\upsilon\lambda\acute{\omicron}\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ $\tau\omicron\iota\varsigma$ $\pi\omicron\lambda\epsilon\mu\acute{\iota}\omicron\iota\varsigma$ (Ξ. Κυρ. 1, 6, 26) *коли б, батьку, воїни мали необхідне, були здоровими, могли переносити труднощі, були навчені військового мистецтва, чи тобі не видався б розсудливим той, хто захоче вийти на війну з ворогами;*

✓ у часових ітеративних реченнях на заміну кон'юнктива з $\acute{\alpha}\nu$, коли в головному реченні стоїть імперфект (зрідка з $\acute{\alpha}\nu$) або індикатив аориста з $\acute{\alpha}\nu$: Κῦρος $\acute{\epsilon}\theta\acute{\eta}\rho\epsilon\upsilon\epsilon\nu$, $\acute{\omicron}\pi\acute{\omicron}\tau\epsilon$ $\beta\omicron\upsilon\lambda\acute{\omicron}\iota\tau\omicron$ $\gamma\upsilon\mu\nu\acute{\alpha}\sigma\alpha\iota$ $\acute{\epsilon}\alpha\upsilon\tau\acute{\omicron}\nu$ $\kappa\alpha\acute{\iota}$ $\tau\omicron\upsilon\varsigma$ $\acute{\iota}\pi\pi\omicron\upsilon\varsigma$ (Ξ. Αν. 1, 2, 7) *Кір полював, коли хотів поправлятися сам і потренувати коней;*; $\acute{\omicron}\pi\acute{\omicron}\tau\epsilon$ $\pi\rho\omicron\sigma\beta\lambda\epsilon\psi\epsilon\acute{\iota}\epsilon$ $\tau\iota\nu\alpha\varsigma$,

εἶπεν ἄν (Ξ. Κυρ. 7, 1, 10) *коли він помітив когось, сказав би; ὁσάκις Ἀθήναζε ἀφικοίμην, ἐπανηρώτων τὸν Σωκράτη* (Пл. Теait. 143 A) *кожен раз, як я міг приходити у Афіни, я знову розпитував Сократа.*

Σ Як і у відносних реченнях, так і у часових, внутрішня структура яких нагадує умовний період ірреального типу, вживається індикатив історичних часів (у головному реченні виступають імперфект або індикатив аориста з ἄν): εἰ μὲν περὶ κοινοῦ τινος πράγματος προὔτιθετο λέγειν, ἐπέσχον ἄν, ἕως οἱ πλείστοι τῶν εἰωθότων γνώμην ἀπεφήναντο (Дημ. 4, 1) *якщо є намір вести мову про спільну справу, я чекав би, поки більшість, за звичаєм, виявила свою думку; καὶ αὐτὸς ἡδέως μὲν ἄν Καλλικλεί τούτῳ ἔτι διελεγόμην, ἕως αὐτῷ τὴν τοῦ Ἀμφίονος ἀπέδωκα ῥήσιν ἀντὶ τῆς τοῦ Ζήθου* (Пл. Горγ. 506 D) *я про це охоче розмовляв би з Калліклом, аж поки не передав би слово Амфіону замість Зета.*

У підрядних реченнях із сполучником πρὶν спостерігають різні форми вираження присудка. Коли головне речення стверджувальне, причому підмет головного і підрядного той самий, то πρὶν з'єднується з інфінітивом; якщо підмети головного і підрядного речень різні, то після πρὶν ставиться зворот accusativus cum infinitivo: πολλοὶ ἀποθνήσκουσι πρότερον πρὶν δῆλοι γενέσθαι, οἳοι ἦσαν (Ξ. Κυρ. 5, 2, 9) *багато хто померли раніше, ніж виявилось, якими вони були; πρὶν καταλῦσαι τὸ στράτευμα πρὸς ἄριστον, βασιλεὺς ἐφανη* (Ξ. Ἀν. 1, 10, 19) *перш ніж військо закінчило сніданок, з'явився цар.*

Коли головне речення містить заперечення, то присудок підрядного може виражатись за вищезазначеними правилами на вживання способів:

✓ інфінітивом або особовими формами в індикативі: καὶ μοι μὴ θορυβῆση μηδεὶς, πρὶν ακοῦσαι (Дημ. 18, 45) *нехай мені ніхто не галасує, перш ніж не вислухає; ἤλεγχεν ἄν ἐπέχων καὶ οὐκ ἀνιείς..., πρὶν συνεποδίσθης ὑπ' αὐτοῦ* (Пл. Теait. 165 E) *він викрив би, затримав і не відпустив, поки не зв'язав би тебе.*

✓ кон'юнктивом з ἄν або оптативом: ἐνταῦθα ἦα, ἐπιχειρῶν ἕκαστον ὑμῶν πείθειν μὴ πρότερον τῶν ἑαυτοῦ μηδενὸς ἐπιμελεῖσθαι,

πρὶν ἑαυτοῦ ἐπιμελεθεῖν (Πλ. Ἄπ. 36 C) *я прѣишюв туди, намагаючись кожного з вас перекопати не починати турбуватися про себе самих, перш ніж він не потурбується сам за себе.*

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΦΑΙΔΩΝ 58 A – C

Τοῦτ' ἔστι τὸ πλοῖον, ὡς φασι Ἀθηναῖοι, ἐν ᾧ Θησεύς ποτε εἰς Κρήτην τοὺς δις ἐπὰ ἐκείνους ὤχετο ἄγων καὶ ἔσωσέ τε καὶ αὐτὸς ἐσώθη. τῷ οὖν Ἀπόλλωνι εὖξαντο, ὡς λέγεται, τότε, εἰ σωθείεν, ἐκάστου ἔτους θεωρίαν ἀπάξειν εἰς Δῆλον· ἦν δὴ αἰεὶ καὶ νῦν ἔτι ἐξ ἐκείνου κατ' ἐνιαυτὸν τῷ θεῷ πέμπουσιν. ἐπειδὴν οὖν ἄρξωνται τῆς θεωρίας, νόμος ἐστὶν αὐτοῖς ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ καθαρεύειν τὴν πόλιν καὶ δημοσίᾳ μῆδενα ἀποκτινύουσι, πρὶν ἂν εἰς Δῆλόν τε ἀφίκηται τὸ πλοῖον καὶ πάλιν δεῦρο· τοῦτο δ' ἐνίοτε ἐν πολλῷ χρόνῳ γίγνεται, ὅταν τύχῳσιν ἄνεμοι ἀπολαβόντες αὐτούς. ἀρχὴ δ' ἐστὶ τῆς θεωρίας, ἐπειδὴν ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος στέψη τὴν πρύμναν τοῦ πλοίου· τοῦτο δ' ἔτυχεν, ὡσπερ λέγω, τῇ προτεραίᾳ τῆς δίκης γεγονός. διὰ ταῦτα καὶ πολὺς χρόνος ἐγένετο τῷ Σωκράτει ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ ὁ μεταξὺ τῆς δίκης τε καὶ θανάτου.

ΦΑΙΔΩΝ 75 E – 76 B

ἔει δέ γε, οἶμαι, λαβόντες πρὶν γενέσθαι γιγνόμενοι ἀπωλέσαμεν, ὕστερον δὲ ταῖς αἰσθήσεσι χρώμενοι περὶ αὐτὰ ἐκείνας ἀναλαμβάνομεν τὰς ἐπιστήμας, ἅς ποτε καὶ πρὶν εἶχομεν, ἄρ' οὐχ ὁ καλοῦμεν μανθάνειν οἰκείαν ἐπιστήμην ἀναλαμβάνειν ἂν εἴη; τοῦτο δὲ που ἀναμιμνήσκεσθαι λέγοντες ὀρθῶς ἂν λέγοιμεν; ἔπανυ γε. δυνατὸν γὰρ δὴ τοῦτό γε ἐφάνη, | αἰσθόμενον τι ἢ ἰδόντα ἢ ἀκούσαντα ἢ τινα ἄλλην αἴσθησιν λαβόντα ἕτερον τι ἀπὸ τούτου ἐννοῆσαι, ὃ ἐπελέληστο, ᾧ τοῦτο ἐπλησίαζεν ἀνόμοιον ὃν ἢ ᾧ ὁμοιον· ὥστε, ὅπερ λέγω, δυοῖν τὰ ἕτερα, ἦτοι ἐπιστάμενοί γε αὐτὰ γεγόναμεν καὶ ἐπιστάμεθα διὰ βίου πάντες, ἢ ὕστερον, οὐς φαμεν μανθάνειν, οὐδὲν ἄλλ' ἢ ἀναμιμνήσκονται οὗτοι, καὶ ἢ μάθησις ἀνάμνησις ἂν εἴη. καὶ μάλα δὴ οὕτως ἔχει, ᾧ Σώκρατες.

XXI. Ἐπότερον οὖν αἰρεῖ, ᾧ Σιμμία, ἐπισταμένους ἡμᾶς γεγονέναι, ἢ ἀναμιμνήσεσθαι | ὕστερον ὢν πρότερον ἐπιστήμην εἰληφότες ἦμεν; οὐχ ἔχω, ᾧ Σώκρατες, ἐν τῷ παρόντι ἐλέσθαι. τί δὲ τότε; ἔχεις ἐλέσθαι, καὶ πῆ σοι δοκεῖ περὶ αὐτοῦ; ἀνὴρ ἐπιστάμενος περὶ ὧν ἐπίσταται ἔχει ἂν δοῦναι λόγον ἢ οὐ; πολλὴ ἀνάγκη, ἔφη, ᾧ Σώκρατες.

ОСНОВНІ ЛІТЕРАТУРНІ ДІАЛЕКТИ ДАВНЬОГРЕЦЬКОЇ МОВИ

§ 243. Іонійський діалект

Для морфофонетичної системи іонійського діалекту характерні такі явища:

✓ Загальногрецька αΤ, що збереглося в інших діалектах, перейшло в іонійському діалекті в η (також після ρ, ε, ι): φάμα = іон. φήμη, μάτηρ = іон. μήτηρ, φίλια = іон. φίλη.

✓ Швидше, ніж у інших діалектах, зникла □: □οῖκος = οἶκος, □έργων = ἔργον, □άναξ = ἄναξ.

✓ □ після λ, ν, ρ зникає в аттичному діалекті без замінного подовження, а в іонійському (в Гомера) дає замінене подовження: ζέν□ος = атт. ζένος = іон. ζείνος.

✓ Збереження κ замість π і, крім цього, псилоза (втрата spiritus asper) в східноіонійському (малозазійському) діалекті: ὄσπερ = ὄσкер, ὄπως = ὄκως, ποῦ = κοῦ.

✓ Для іонійського діалекту характерна перестановка часо-кількості: гом. βασιλῆος = іон. βασιλέως.

✓ Звичному аттичному типові контракції ε+ο=ου відповідає ε+ο=ευ: атт. ἐποιοῦντο = іон. ἐποεῦντο, атт. ποιοῦσι = іон. ποιεῦσι.

✓ Аттичному ττ відповідає σσ: атт. θάλαττα = іон. θάλασσα.

✓ Часто спостерігається красис.

✓ Відпадання другого елемента невласних дифтонгів, яке розпочалося з артикля та займенників, а згодом охопило й інші парадигми: іон. αὐτῆ = атт. αὐτῆ.

✓ В аттичному та іонійському діалектах τι переходить в σι: λέγουσι (дор. λέγοντι), πλούσιος (дор. πλούτιος).

✓ Іменники першої відміни чоловічого роду мають genetivus singularis: πολιτήρ, потім πολιτέω (в аттичному діалекті поліτου).

✓ Замість локатива πόληи іонійський діалект застосував генетив πόληος (Гомер); у аттичному діалекті через перестановку ча-

сокілкости маємо πόλεως. У Геродота засвідчена у всіх відмінках основа на -ι.

✓ Номінатив і генетив особових займенників виступають у неконтрагованих формах: ἡμέες > ἡμεῖς, ἡμέων > ἡμῶν.

✓ Нововведенням у іонійському діалекті треба вважати рухоме ν: ἔφερε(ν).

✓ З'являється частка ἄν (а також, як і в усіх інших діалектах виступають частки κέ, κά).

✓ Прийменникові поті відповідає в іонійському діалекті πρός.

✓ Часто вживається сполучник εἰ *якщо*.

§ 243.1. *Тексти іонійським діалектом*

ΣΟΛΩΝ

(бл. 640-560 рр. до н.е.)

5. Δήμῳ μὲν γὰρ ἔδωκα τόσον γέρας, ὅσον ἀπαρκεῖ,
τιμῆς οὐτ' ἀφελῶν οὐτ' ἐπορεξάμενος·
οἱ δ' εἶχον δύναμιν καὶ χρήμασιν ἦσαν ἀνητοί,
καὶ τοῖς ἐφρασάμην μηδὲν ἀεικὲς ἔχειν.
- 5 Ἦεσθην δ' ἀμφιβαλῶν κρατερόν σακος ἀμφοτέροισιν,
νικᾶν δ' εἶασ' οὐδετέρους ἀδίκως.
- Δῆμος δ' ᾧδ' ἄν ἄριστα σὺν ἡγεμόνεσσιν ἔποιτο,
μήτε λίην ἀνεθείς μήτε βιαζόμενος.
Τίκτει γὰρ κόρος ὕβριν, ὅταν πολὺς ὄλβος ἔπηται
- 10 ἀνθρώποισι ὅσοις μὴ νόος ἄρτιος ἦ.
19. Παῖς μὲν ἀνηβος ἐὼν ἔτι νήπιος ἔρκος ὀδόντων
φύσας ἐκβάλλει πρῶτον ἐν ἔπτ' ἔτεσιν.
τοὺς δ' ἐτέρους ὅτε δὴ τελέσει θεὸς ἔπτ' ἐνιαυτούς,
ἥβης ἐκφαίνει σήματα γιγνομένης.
- 5 τῆι τριτάτῃ δὲ γένειον ἀεζομένων ἔτι γυῖων
λαχνοῦται χροίης ἀνθος ἀμειβομένης.
τῆι δὲ τετάρτῃ πᾶς τις ἐν ἑβδομάδι μέγ' ἄριστος
ἰσχύν, ἦν τ' ἄνδρες σήματ' ἔχουσ' ἀρετῆς.

-
- 10 πέμπτη δ' ὄριον ἄνδρα γάμου μεμνημένον εἶναι
καὶ παίδων ζητεῖν εἰσοπίσω γενεήν.
τῆι δ' ἔκτηι περὶ πάντα καταρτύεται νόος ἀνδρὸς
οὐδ' ἔρδειν ἔθ' ὁμῶς ἔργ' ἀπάλαμνα θέλει.
ἑπτὰ δὲ νοῦν καὶ γλώσσαν ἐν ἑβδομάσιν μέγ' ἄριστος
ὀκτώ τ' ἀμφοτέρων τέσσαρα καὶ δεκ' ἔτη.
- 15 τῆι δ' ἐνάτῃ ἔτι μὲν δύναται, μαλακώτερα δ' αὐτοῦ
πρὸς μεγάλην ἀρετὴν γλώσσά τε καὶ σοφίη.
τὴν δεκάτῃ δ' εἴ τις τελέσας κατὰ μέτρον ἴκοιτο,
οὐκ ἂν ἄωρος ἐὼν μοῖραν ἔχοι θανάτου.

ΞΕΝΟΦΑΝΗΣ

(570-480 pp. до н.е.)

- 13 ...ἀλλ' εἰ χεῖρας ἔχον βόες ἢ λέοντες,
(ὡς) γράψαι χεῖρεςσι καὶ ἔργα τελεῖν ἄπερ ἄνδρες,
καὶ κε θεῶν ἰδεὰς ἔγραφον καὶ σώματ' ἐποίουν
τοιαῦθ', οἷόν περ καὶ τοὶ δέμας εἶχον (ἕκαστοι),
- 5 ἵπποι μὲν θ' ἵπποισι, βόες δέ τε βουσὶν ὁμοῖα.

ΣΙΛΛΩΝ ΒΙΒΛΙΑ Ε

ἔξ ἀρχῆς καθ' Ὀμηρον, ἐπεὶ μεμαθήκασι πάντες...
10 πάντα θεοῖσ' ἀνέθηκαν Ὀμηρός θ' Ἡσίοδός τε,
ὅσσα παρ' ἀνθρώποισιν ὀνειδέα καὶ ψόγος ἐστίν,
κλέπτειν μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλους ἀπατεύειν.
11 ὡς πλείστ' ἐφθέγγαντο θεῶν ἀθεμίστια ἔργα,
κλέπτειν μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλους ἀπατεύειν.
14 Αἰθίοπές τε <θεοὺς σφετέρους> σιμοὺς μέλανάς τε
Θρηῆκές τε γλαυκοὺς καὶ πυρροὺς <φασι πέλεσθαι>.
15 ἐστάσιν δ' ἐλάτης βᾶκχοι > πυκινὸν περὶ δῶμα.
16 οὗτοι ἀπ' ἀρχῆς πάντα θεοὶ θνητοῖσ' ὑπέδειξαν,
ἀλλὰ χρόνῳ ζητοῦντες ἐφευρίσκουσιν ἄμεινον.
17 καὶ <κ' > ἐπιθυμήσειε νέος νῆς ἀμφιπόλοιο.
18 πὰρ πυρὶ χρῆ τοιαῦτα λέγειν χειμῶνος ἐν ὥρῃ
ἐν κλίνῃ μαλακῇ κατακείμενον, ἔμπλεον ὄντα,
πίνοντα γλυκὺν οἶνον, ὑποτρόγοντ' ἐρεβίνθους

τίς πόθεν εἷς ἀνδρῶν; πόσα τοι ἔτε' ἐστί, φέριστε;
πηλίκος ἦσθ', ὅθ' ὁ Μῆδος ἀφίκετο;

ΠΕΡΙ ΦΥΣΙΟΣ

19 εἷς θεὸς ἔν τε θεοῖσι καὶ ἀνθρώποισι μέγιστος,
οὔ τι δέμας θνητοῖσιν ὁμοίος οὐδὲ νόημα.
20 οὔλος ὄραϊ, οὔλος δὲ νοεῖ, οὔλος δέ τ' ἀκούει.
21 ἀλλ' ἀπάνευθε πόνοιο νόου φρενὶ πάντα κραδαίνει.
22 αἰεὶ δ' ἐν ταύτῳ μίμνει κινεῦμενος οὐδέν,
οὐδὲ μετέρχεσθαι μιν ἐπιπρέπει ἄλλοτε ἄλλῃ.
23 ἐκ γαίης γὰρ πάντα καὶ εἰς γῆν πάντα τελευτᾷ.
24 γαίης μὲν τόδε πείρας ἄνω παρὰ ποσσὶν ὄραται
ἤερι προσπλάζον, τὸ κάτω δ' ἐς ἄπειρον ἰκνεῖται.
25 γῆ καὶ ὕδωρ πάντ' ἔσθ' ὅσα γίνονται ἠδὲ φύονται.
26 πηγῆ δ' ἐστὶ θάλασσο ὕδατος, πηγῆ δ' ἀνέμοιο·
οὔτε γὰρ ἐν νέφεσιν <πνοιαὶ κ' ἀνέμοιο φύονται>
<ὄμβροφύεσιν> ἔσωθεν ἄνευ πόντου μέγαλοιο
οὔτε ῥοαὶ ποταμῶν οὔτ' αἰθέρος ὄμβριον ὕδωρ,
ἀλλὰ μέγας πόντος γενέτωρ νεφέων ἀνέμων τε καὶ ποταμῶν.
27 ἠέλιός θ' ὑπεριέμενος γαῖαν τ' ἐπιθάλων.
28 ἦν τ' Ἴριν καλέουσι, νέφος καὶ τοῦτο πέφυκε,
πορφύρεον καὶ φοινίκεον καὶ χλωρὸν ἰδέσθαι.
29 πάντες γὰρ γαίης τε καὶ ὕδατος ἐκγενόμεσθα.
30 καὶ τὸ μὲν οὖν σαφὲς οὔ τις ἀνὴρ ἴδεν οὐδέ τις ἔσται
εἰδὼς ἀμφὶ θεῶν τε καὶ ἄσσα λέγω περὶ πάντων·
εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα τύχοι τετελεσμένον εἰπῶν,
αὐτὸς ὅμως οὐκ οἶδε· δόκος δ' ἐπὶ πάσι τέτυκται.
31 ταῦτα δεδοξάσθω μὲν εἰκότα τοῖς ἐτύμοισι.
32 ὀππόσα δὴ θνητοῖσι πεφήνασιν εἰσοράασθαι,
33 καὶ μὲν ἐνὶ σπεάτεσσι τεοῖς καταλείβεται ὕδωρ.
34 εἰ μὴ χλωρὸν ἔφυσε θεὸς μέλι, πολλὸν ἔφασκον
γλύσσινα σῦκα πέλεσθαι.

ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ

(554-483 π.χ. π.ε.)

1. τοῦ δὲ λόγου τοῦδ' ἕντος αἰ ἀξύνετοι γίνονται ἄνθρωποι καὶ πρόσθεν ἢ ἀκοῦσαι καὶ ἀκούσαντες τὸ πρῶτον γινομένων γὰρ πάντων κατὰ τὸν λόγον τόνδε ἀπίροισιν εὐκασι, πειρώμενοι καὶ ἐπέων καὶ ἔργων τοιούτων, ὁκοίων ἐγὼ διηγέσθαι κατὰ φύσιν διαιρέων ἕκαστον καὶ φράζων ὅπως ἔχει. τοὺς δὲ ἄλλους ἀνθρώπους λανθάνει ὁκόσα ἐγερθέντες ποιοῦσιν, ὅκωσπερ ὁκόσα εὐδοντες ἐπιλανθάνονται.

2. διὸ δεῖ ἐπεσθαι τῷ ξυνῶι, *τουτέστι τῷ κοινῶι ξυνὸς γὰρ ὁ κοινός.* τοῦ λόγου δ' ἕντος ξυνου ζῶουσιν οἱ πολλοὶ ὡς ἰδίαν ἔχοντες φρόνησιν.

3. *περὶ μεγέθους ἡλίου* εὖρος ποδὸς ἀνθρωπέου.

5. καθαίρονται δ' ἄλλω αἵματι μαινόμενοι οἶον εἴ τις εἰς πηλὸν ἐμβὰς πηλῶι ἀποιζοίτο. μαινεσθαι δ' ἂν δοκοίη, εἴ τις αὐτὸν ἀνθρώπων ἐπιφράσαιτο οὕτω ποιέοντα. καὶ τοῖς ἀγάλμασι δὲ τουτέοισιν εὐχονται, ὁκοίον εἴ τις δόμοισι λεσχηνεύοιτο, οὐ τι γινώσκων θεοὺς οὐδ' ἥρωας οἵτινές εἰσι.

6. ὁ ἥλιος νέος ἐφ' ἡμέρη ἐστίν.

7. εἰ πάντα τὰ ὄντα καπνὸς γένοιτο, ῥίνες ἂν διαγνοίεν.

8. τὸ ἀντίξουν συμφέρον καὶ ἐκ τῶν διαφερόντων καλλίστην ἀρμονίαν καὶ πάντα κατ' ἔριν γίνεσθαι.

9. *ἕτερα γὰρ ἵππου ἡδονὴ καὶ κυνὸς καὶ ἀνθρώπου, καθάπερ Ἡ. φησιν* ὄνους σύρματ' ἂν ἐλέσθαι μάλλον ἢ χρυσόν.

10. συνάψεις ὅλα καὶ οὐχ ὅλα συμφερόμενον διαφερόμενον συνᾶιδον διᾶιδον καὶ ἐκ πάντων ἐν καὶ ἐξ ἐνὸς πάντα.

12. ποταμοῖσι τοῖσι αὐτοῖσιν ἐμβαίνουσιν ἕτερα καὶ ἕτερα ὕδατα ἐπιρρεῖ· καὶ ψυχὰι δὲ ἀπὸ τῶν ὑγρῶν αναθυμῶνται.

15. εἰ μὴ γὰρ Διούσῳ πομπὴν ἐποιοῦντο καὶ ὕμνον αἶσιμα αἰδοίοισιν ἀναιδέστατα εἶργαστ' ἂν· ὡντὸς δὲ Αἰδῆς καὶ Διόνυσος, ὅτεω μαίνονται καὶ ληναΐζουσιν.

16. τὸ μὴ δύνῳν ποτε ἂν τις λάθοι;

17. οὐ γὰρ φρονέουσι τοιαῦτα πολλοὶ, ὁκόσοι ἐγκυρεῦσιν, οὐδὲ μαθόντες γινώσκουσιν, ἑωυτοῖσι δὲ δοκέουσι.

18. ἂν μὴ ἔλπηται, ἀνέλπιστον οὐκ ἐξευρήσει, ἀνεξευρεῖνητον ἔεν καὶ ἄπορον.

19. *ἀπίστους εἶναι τινὰς ἐπιστύφῳν Ἡ. φησιν·* ἀκοῦσαι οὐκ ἐπιστάμενοι οὐδ' εἰπέιν.

20. γενόμενοι ζῶειν ἐθέλουσι μόρους τ' ἔχειν, μᾶλλον δὲ ἀναπαύεσθαι, καὶ παῖδας καταλείπουσι μόρους γενέσθαι.

21. θάνατός ἐστιν ὀκόσα ἐγερθέντες ὀρέομεν, ὀκόσα δὲ εὐδοντες ὕπνος.

27. ἀνθρώπους μένει ἀποθανόντας ἄσσα οὐκ ἔλπονται οὐδὲ δοκέουσιν.

28. δοκέοντα γὰρ ὁ δοκιμώτατος γινώσκει, φυλάσσει καὶ μέντοι καὶ Δίκη καταλήψεται ψευδῶν τέκτονας καὶ μάρτυρας.

29. αἰρεῦνται γὰρ ἐν ἀντι ἀπάντων οἱ ἄριστοι, κλέος ἀέναον θνητῶν· οἱ δὲ πολλοὶ κεκόρηται ὄκωσπερ κτήνεα.

31. (γῆ) θάλασσα διαχέεται, καὶ μετρέεται εἰς τὸν αὐτὸν λόγον, ὀκόιος πρόσθεν ἢ ἢ γενέσθαι γῆ.

32. ἐν τὸ σοφὸν μοῦνον λέγεσθαι οὐκ ἐθέλει καὶ ἐθέλει Ζηνὸς ὄνομα.

34. ἀξύνετοι ἀκούσαντες κωφοῖσιν εἰκόασιν· φάτις αὐτοῖσιν μαρτυρεῖ παρόντας ἀπέιναι.

36. ψυχῆσιν θάνατος ὕδωρ γενέσθαι, ὕδατι δὲ θάνατος γῆν γενέσθαι, ἐκ γῆς ὕδωρ γίνεται, ἐξ ὕδατος δὲ ψυχή.

40. πολυμαθὴ νόον ἔχειν οὐ διδάσκει· Ἡσίοδον γὰρ ἂν ἐδίδαξε καὶ Πυθαγόρην αὐτίς τε Ξενοφάνεά τε καὶ Ἑκαταῖον.

41. ἐν τὸ σοφόν, ἐπίστασθαι γνώμην, ὅτῃ ἐκυβέρνησε πάντα διὰ πάντων.

43. ὕβριν χρὴ σβεννύναι μᾶλλον ἢ πυρκαϊήν.

44. μάχεσθαι χρὴ τὸν δῆμον ὑπὲρ τοῦ νόμου ὄκωσπερ τείχεος.

45. ψυχῆς πείρατα ἰῶν οὐκ ἂν ἐξεύροι, πᾶσαι ἐπιπορευόμενος ὁδόν· οὕτω βαθὺν λόγον ἔχει.

46. τὴν τε οἴησιν ἱεράν νόσον ἔλεγε καὶ τὴν ὄρασιν ψεύδεσθαι.

47. μὴ εἰκὴ περὶ τῶν μεγίστων συμβαλλώμεθα.

48. βίος τῶι οὖν τόξωι ὄνομα βίος ἔργον δὲ θάνατος.

49a. ποταμοῖς τοῖς αὐτοῖς ἐμβαίνομεν τε καὶ οὐκ ἐμβαίνομεν εἰμέν τε καὶ οὐκ εἰμέν.

50. οὐκ ἐμοῦ ἀλλὰ τοῦ λόγου ἀκούσαντας ὁμολογεῖν σοφόν ἐστὶν ἐν πάντα εἶναι.

51. οὐ ξυνιασιν ὄκως διαφερόμενον ἐωυτῶι ὁμολογεί· παλίντροπος ἀρμονίη ὄκωσπερ τόξου καὶ λύρης.

52. αἰὼν παῖς ἐστὶ παίζων, πεσσεύων· παιδὸς ἢ βασιλῆη

53. Πόλεμος πάντων μὲν πατήρ ἐστὶ πάντων δὲ βασιλεὺς καὶ τοὺς μὲν θεοὺς ἔδειξε τοὺς δὲ ἐλευθέρους.

54. ἀρμονίη ἀφανῆς φανερῆς κρείττων.

55. ὅσων ὄψις ἀκοή μάθησις, ταῦτα ἐγὼ προτιμέω.

56. ἐξηπάτηνται, *φησί*, οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὴν γνώσιν τῶν φανερῶν παραπλησίως Ὀμήρωι, ὃς ἐγένετο τῶν Ἑλλήνων σοφώτερος πάντων. ἐκεῖνόν τε γὰρ παῖδες φθείρας κατακτείνοντες ἐξηπάτησαν εἰπόντες· ὅσα εἶδομεν καὶ ἐλάβομεν, ταῦτα ἀπολείπομεν, ὅσα δὲ οὔτε εἶδομεν οὔτ' ἐλάβομεν, ταῦτα φέρομεν.

57. διδάσκαλος δὲ πλείστων Ἡσίοδος· τοῦτον ἐπίστανται πλείστα εἰδέειν, ὅστις ἡμέρην καὶ εὐφρόνην οὐκ ἐγίνωσκεν· ἔστι γὰρ ἓν.

59. γναφείωι ὁδὸς εὐθεία καὶ σκολιή μία ἐστὶ, *φησί*, καὶ ἡ αὐτή.

60. ὁδὸς ἄνω κάτω μία καὶ ὠυτή.

61. θάλασσα ὕδωρ καθαρώτατον καὶ μιαρώτατον, ἰχθύσι μὲν πότιμον καὶ σωτήριον, ἀνθρώποις δὲ ἄποτον καὶ ὀλέθριον.

62. ἀθάνατοι θιητοί, θιητοί ἀθάνατοι, ζῶντες τὸν δὲ ἐκείνων θάνατοι βίον τεθνεώτες.

63. ἔνθα δ' ἐόντι ἐπανίστασθαι καὶ φύλακας γίνεσθαι ἐγερτὶ ζώντων καὶ νεκρῶν.

64. πάντα οἰακίζει Κεραυνος...

65. χρημοσύνην καὶ κόρον...

66. πάντα γὰρ, *φησί*, τὸ πῦρ ἐπελθὸν κρινεῖ καὶ καταλήφεται.

67. ὁ θεὸς ἡμέρη εὐφρόνη, χειμῶν θέρος, πόλεμος εἰρήνη, κόρος λιμός, ἀλλοιοῦται δὲ ὄκωσπερ <πῦρ>, ὁπότεν συμμιγῆι θυώμασιν, ὀνομάζεται καθ' ἡδονὴν ἐκάστου.

71. *μεμνήσθαι δὲ καὶ τοῦ ἐπιλαθανομένου ἦι ἡ ὁδὸς ἄγει.*

72. ὦι μάλιστα διηνεκῶς ὀμιλοῦσι λόγῳ τῷ τὰ ὅλα διοικοῦντι τούτῳ διαφέρονται καὶ οἷς καθ' ἡμέραν ἐγκυροῦσι ταῦτα αὐτοῖς ξένα φαίνεται.

73. οὐ δεῖ ὥσπερ καθεύδοντας ποιεῖν καὶ λέγειν.

75. τοὺς καθεύδοντας οἶμαι ὁ ἐργάτας εἶναι λέγει καὶ συνεργοὺς τῶν κόσμῳ γινομένων.

77. ψυχῆσι τέριψιν ἢ θάνατον ὑγρῆσι γενέσθαι τὴν ἡμᾶς τὸν ἐκείνων θάνατον καὶ τὴν ἐκείνας τὸν ἡμέτερον θάνατον.

78. ἦθος γὰρ ἀνθρώπειον μὲν οὐκ γνώμας θεῖον δὲ ἔδει.

79. ἀνὴρ νῆπιος ἤκουσε πρὸς δαίμονος ὄκωσπερ παῖς πρὸς ἀνδρός.

80. εἰδέειν δὲ χρή τὸν πόλεμον εἶντα ξυνον, καὶ δίκην ἔριν, καὶ γινόμενα πάντα κατ' ἔριν καὶ χρεῶν.

84a. μεταβάλλον ἀναπαύεται.

84b. κάματός ἐστι τοῖς αὐτοῖς μοχθεῖν καὶ ἄρχεσθαι.

86. ἀλλὰ τῶν μὲν θείων τὰ πολλὰ καθ' Ἡράκλειτον ἀπιστίη διαφυγγάνει μὴ γινώσκεσθαι.

87. βλάξ ἀνθρωπος ἐπὶ παντὶ λόγῳ ἐπτοῆσθαι φιλεῖ.

88. ταῦτό τ' ἐνὶ τῶν καὶ τεθνηκὸς καὶ τὸ ἐγρηγορὸς καὶ καθεῦδον καὶ νέον καὶ γηραιόν· τάδε γὰρ μεταπεσόντα ἐκείνά ἐστι κακείνα πάλιν μεταπεσόντα ταῦτα

89. τοῖς ἐγρηγοροσίν ἓνα καὶ κοινὸν κόσμον εἶναι, τῶν δὲ κοιμωμένων

ἕκαστον εἰς ἴδιον ἀποστρέφεσθαι.

90. πυρός τε ἀνταμοιβὴ τὰ πάντα καὶ πῦρ ἀπάντων ὄκωσπερ χρυσοῦ χρήματα καὶ χρημάτων χρυσός.

91. ποταμῶι γὰρ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι δις τῶι αὐτῶι.

92. Σίβυλλα δὲ μαινομένῳ στόματι καθ' Ἡράκλειτον ἀγέλαστα καὶ ἀκαλλώπιστα καὶ ἀμύριστα φθεγγομένη χιλίων ἔτων ἐξικνέεται τῆι φωνῆι διὰ τὸν θεόν.

93. ὁ ἀναξ, οὗ τὸ μαντεῖόν ἐστι τὸ ἐν Δελφοῖς, οὔτε λέγει οὔτε κρύπτει ἄλλα σημαίνει.

94. Ἡλιος γὰρ οὐχ ὑπερβήσεται μέτρα εἰ δὲ μή, Ἐρινύες μιν Δίκης ἐπίκουροι ἐξευρήσουσιν.

95. ἀμαθίην γὰρ ἄμεινον κρύπτειν.

96. νέκυες γὰρ κοπρίων ἐκβλητότεροι.

97. κύνες γὰρ καταβαύζουσιν ὧν ἂν μὴ γινώσκωσι.

98. αἱ ψυχαὶ ὁσμῶνται καθ' Ἄϊδην.

99. εἰ μὴ ἥλιος ἦν, ἔνεκα τῶν ἄλλων ἄστρων εὐφρόνη ἂν ἦν.

101. ἐδιζησάμην ἔμεωυτόν.

101α. ὀφθαλμοὶ γὰρ τῶν ὄτων ἀκριβέστεροι μάρτυρες.

102. τῶι μὲν θεῶι καλὰ πάντα καὶ ἀγαθὰ καὶ δίκαια, ἄνθρωποι δὲ ἂ μὲν ἄδικα ὑπειλήφασιν ἂ δὲ δίκαια.

103. ξυνὸν γὰρ ἀρχὴ καὶ πέρας ἐπὶ κύκλου περιφερείας.

104. τις γὰρ αὐτῶν νόος ἢ φρῆν; δῆμων ἀοιδοῖσι πείθονται καὶ διδασκάλῳ χρεῖνται ὁμίλῳ οὐκ εἰδότες ὅτι οἱ πολλοὶ κακοί, ὀλίγοι δὲ ἀγαθοί.

106. Ἡσιόδῳ ἀγνοοῦντι φύσιν ἡμέρας ἀπάσης μίαν οὔσαν.

107. κακοὶ μάρτυρες ἀνθρώποισιν ὀφθαλμοὶ καὶ ὦτα βαρβάρους ψυχὰς ἔχόντων.

108. ὀκόσων λόγους ἤκουσα, οὐδεὶς ἀφικνέεται ἐς τοῦτο, ὥστε γινώσκειν ὅτι σοφόν ἐστι πάντων κεχωρισμένον.

-
110. ἀνθρώποις γίνεσθαι ὁκόσα θέλουσιν οὐκ ἄμεινον.
111. νοῦσος ὑγιεῖν ἐποίησεν ἠδὺ καὶ ἀγαθόν, λιμὸς κόρον, κάματος ἀνάπαυσιν.
112. σωφρονεῖν ἀρετὴ μεγίστη, καὶ σοφίη ἀληθέα λέγειν καὶ ποιεῖν κατὰ φύσιν ἐπαίοντας.
113. ξυνόν ἐστι πᾶσι τὸ φρονεῖν.
114. ξὺν νόω λέγοντας ἰσχυρίζεσθαι χρὴ τῶι ξυνῶι πάντων, ὄκωσπερ νόμωι πόλις, καὶ πολὺ ἰσχυρετέρως. τρέφονται γὰρ πάντες οἱ ἀνθρώπειοι νόμοι ὑπὸ ἐνὸς τοῦ θείου· κρατεῖ γὰρ τοσοῦτον ὁκόσον ἐθέλει καὶ ἐξαρκεῖ πᾶσι καὶ περιγίνεται.
115. ξυχῆς ἐστι λόγος ἑαυτὸν αὔξων.
116. ἀνθρώποισι πᾶσι μέτεστι γινώσκειν ἑωυτοὺς καὶ σωφρονεῖν.
117. ἀνὴρ ὁκόταν μεθυσθῆι, ἄγεται ὑπὸ παιδὸς ἀνήβου σφαλλόμενος, οὐκ ἐπαίων ὅκη βαίνει, ὑγρὴν τὴν ψυχὴν ἔχων.
118. αὐγὴ ξυρὴ ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη· αὕη ψυχὴ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη.
119. ἔφη ὡς ἦθος ἀνθρώπωι δαίμων.
121. ἄξιον Ἐφεσίοις ἠβηδὸν ἀπάγξασθαι πᾶσι καὶ τοῖς ἀνήβοις τὴν πόλιν καταλιπεῖν, οἵτινες Ἐρμόδαρον ἄνδρα ἑωυτῶν ὀνήιστον ἐξέβαλον φάντες· ἡμέων μὴδὲ εἰς ὀνήιστος ἔστω, εἰ δὲ μή, ἄλλη τε καὶ μετ' ἄλλων.
123. φύσις δὲ καθ' Ἡράκλειτον κρύπτεσθαι φιλεῖ.
124. ἀλλ' ὥσπερ σάρμα εἰκὴ κεχυμένων ὁ κάλλιστος, [ὁ] κόσμος.

ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

(540-480 pp. до н.е.)

- 2 εἰ δ' ἄγ' ἐγὼν ἐρέω, κόμισαι δέ σύ μῦθον ἀκούσας,
αἵπερ ὁδοὶ μῶναι διζήσιός εἰσι νοῆσαι·
ἡ μὲν ὅπως ἔστιν τε καὶ ὡς οὐκ ἔστι μὴ εἶναι,
Πειθοῦς ἐστι κέλευθος Ἀληθείη γὰρ ὀπηδεῖ,
ἡ δ' ὡς οὐκ ἔστιν τε καὶ ὡς χρεῶν ἐστι μὴ εἶναι,
τὴν δὴ τοι φράζω παναπευθέα ἔμμεν ἀταρπόν·
οὔτε γὰρ ἂν γνοίης τό γε μὴ ἔον οὐ γὰρ ἀνυστόν
οὔτε φράσαις.
- 4 λεῖσσε δ' ὅμως ἀπεόντα νόωι παρεόντα βεβαίως
οὐ γὰρ ἀποτμήξει τὸ ἔον τοῦ ἐόντος ἔχεσθαι
οὔτε σκιδνιάμενον πάντη πάντως κατὰ κόσμον

-
- οὔτε συνιστάμενοι.
- 6 χρῆ τὸ λέγειν τε νοεῖν τ' ἐὼν ἔμμεναι ἔστι γὰρ εἶναι,
μηδὲν δ' οὐκ ἔστιν τὰ σ' ἐγὼ φράζεσθαι ἄνωγα.
πρώτης γὰρ σ' ἀφ' ὁδοῦ ταύτης διζήσιος εἶργω,
αὐτὰρ ἔπειτ' ἀπὸ τῆς, ἣν δὴ βροτοὶ εἰδότες οὐδὲν
πλάττονται, δίκρανοι ἀμηχανίῃ γὰρ ἐν αὐτῶν
στήθεσιν ἰθύνει πλακτὸν νόον οἱ δὲ φοροῦνται
κωφοὶ ὁμῶς τυφλοὶ τε, τεθηπότες, ἄκριτα φύλα,
οἷς τὸ πέλειν τε καὶ οὐκ εἶναι ταῦτ' οὐκ ἐννοεῖται
κοῦ ταῦτόν, πάντων δὲ παλίντροπὸς ἔστι κέλευθος.
- 7 οὐ γὰρ μήποτε τοῦτο δαμῆι εἶναι μὴ ἔοντα·
ἀλλὰ σὺ τῆσδ' ἀφ' ὁδοῦ διζήσιος εἶργε νόημα
μηδέ σ' ἔθος πολύπειρον ὁδὸν κατὰ τήνδε βιάσθω,
νωμῶν ἄσκοπον ὄμμα καὶ ἠχῆσσαν ἀκουήν
καὶ γλώσσαν, κρίναι δὲ λόγῳ πολύδηριν ἔλεγχον
- 8 ἐξ ἔμειθεν ῥηθέντα. μόνος δ' ἔτι μῦθος ὁδοῖο
λείπεται ὡς ἔστιν ταύτη δ' ἐπὶ σήματ' ἔασι
πολλὰ μάλ', ὡς ἀγένητον ἐὼν καὶ ἀνώλεθρόν ἔστιν,
ἔστι γὰρ οὐλομελές τε καὶ ἀτρεμές ἢ δ' ἀτέλεστον·
οὐδὲ ποτ' ἦν οὐδ' ἔσται, ἐπεὶ νῦν ἔστιν ὁμοῦ πάν,
ἔν, συνεχές· τίνα γὰρ γένωναι διζήσεαι αὐτοῦ;
πῆι πόθεν ἀξήθεν; οὐδ' ἐκ μὴ ἔοντος ἔασσω
φάσθαι σ' οὐδὲ νοεῖν οὐ γὰρ φατὸν οὐδὲ νοητόν
ἔστιν ὅπως οὐκ ἔστι. τί δ' ἂν μιν καὶ χρέος ὦρσεν
ὑστερον ἢ πρόσθεν, τοῦ μηδενὸς ἀρξάμενον, φῦν;
οὕτως ἢ πάμπαν πελέναι χρεῶν ἔστιν ἢ οὐχί.
οὐδὲ ποτ' ἐκ μὴ ἔοντος ἐφήσει πίστιος ἰσχύς
γίγνεσθαι τι παρ' αὐτό· τοῦ εἵνεκεν οὔτε γενέσθαι
οὐτ' ὄλλυσθαι ἀνῆκε Δίκη χαλάσασα πέδησιν,
ἀλλ' ἔχει· ἢ δὲ κρίσις περὶ τούτων ἐν τῷδ' ἔστιν·
ἔστιν ἢ οὐκ ἔστιν· κέκριται δ' οὖν, ὡς περ ἀνάγκη,
τὴν μὲν ἔαν ἀνόητον ἀνώνημον οὐ γὰρ ἀληθῆς
ἔστιν ὁδός, τὴν δ' ὥστε πέλειν καὶ ἐτήτυμον εἶναι.
πῶς δ' ἂν ἔπειτ' ἀπόλοιτο ἐόν; πῶς ἂν κε γένοιτο;
εἰ γὰρ ἔγεντ', οὐκ ἔστι, οὐδ' εἰ ποτε μέλλει ἔσεσθαι.
τῶς γένεσις μὲν ἀπέσβεσται καὶ ἄπυστος ὄλεθρος.
οὐδὲ διαιρετόν ἔστιν, ἐπεὶ πάν ἔστιν ὁμοῖον·
οὐδὲ τι τῆι μάλλον, τό κεν εἶργοι μιν συνέχεσθαι,

οὐδέ τι χειρότερον, πᾶν δ' ἔμπλεόν ἐστιν ἑόντος.
τῶι ξυνεχές πᾶν ἐστίν· ἔδον γὰρ ἑόντι πελάζει.

αὐτὰρ ἀκίνητον μεγάλων ἐν πείρασι δεσμών
ἔστιν ἄναρχον ἄπαυστον, ἐπεὶ γένεσις καὶ ὄλεθρος
τῆλε μαλ' ἐπλάχθησαν, ἀπῶσε δὲ πίστις ἀληθῆς.

ταῦτ' ὃν τ' ἐν ταῦτ' ὧι τε μένον καθ' ἑαυτὸ τε κείται
χοῦτως ἔμπεδον αὐθι μένει· κρατερὴ γὰρ Ἀνάγκη
πέιρατος ἐν δεσμοῖσιν ἔχει, τό μιν ἀμφὶς ἔέργει,
οὔνεκεν οὐκ ἀτελεύτητον τὸ ἐδὸν θέμις εἶναι·
ἔστι γὰρ οὐκ ἐπιδευές· [μῆ] ἔδον δ' ἂν παντὸς ἐδέϊτο.

ταῦτ' ὃν δ' ἐστὶ νοεῖν τε καὶ οὔνεκεν ἔστι νόημα.
οὐ γὰρ ἄνευ τοῦ ἑόντος, ἐν ὧι πεφασισμένον ἐστίν,
εὐρήσεις τὸ νοεῖν· οὐδὲν γὰρ ἢ ἔστιν ἢ ἔσται
ἄλλο πάρεξ τοῦ ἑόντος, ἐπεὶ τό γε Μοῖρ' ἐπέδησεν
οὐλον ἀκίνητόν τ' ἔμεναι· τῶι πάντ' ὄνομα ἔσται,
ὅσσα βροτοὶ κατέθεντο πεποιθότες εἶναι ἀληθῆ,
γίγνεσθαί τε καὶ ὄλλυσθαι, εἶναί τε καὶ οὐχί,
καὶ τόπον ἀλλάσσειν διὰ τε χροῶ φανὸν ἀμείβειν.

αὐτὰρ ἐπεὶ πείρας πύματον, τετελεσμένον ἔστί
πάντοθεν, εὐκύκλου σφαίρης ἐναλίγκιον ὄγκωι
μεσσοῦθεν ἰσοπαλές πάντη· τὸ γὰρ οὔτε τι μείζον
οὔτε τι βαιότερον πελέναι χρεόν ἐστι τῆι ἢ τῆι.
οὔτε γὰρ οὐκ ἔδον ἔστι, τό κεν παῦοι μιν ἰκνεῖσθαι
εἰς ὁμόν, οὔτ' ἔδον ἔστιν ὅπως εἴη κεν ἑόντος
τῆι μᾶλλον τῆι δ' ἦσσον, ἐπεὶ πᾶν ἐστίν ἄσυλον·
οἱ γὰρ πάντοθεν ἴσον, ὁμῶς ἐν πείρασι κύρει.

ἐν τῶι σοι παύω πιστὸν λόγον ἠδὲ νόημα
ἀμφὶς ἀληθείης· δόξας δ' ἀπὸ τοῦδε βροτείας
μάνθανε κόσμον ἔμων ἐπέων ἀπατηλὸν ἀκούων.

μορφὰς γὰρ κατέθεντο δύο γνώμας ὀνομάζειν·
τῶν μίαν οὐ χρεῶν ἐστίν - ἐν ὧι πεπλανημένοι εἰσίν -
τάντ' ἵα δ' ἐκρίναντο δέμας καὶ σήματ' ἔθεντο
χωρὶς ἀπ' ἀλλήλων, τῆι μὲν φλογὸς αἰθέριον πῦρ,
ἥπιον ὄν, μεγ' [ἄραιον] ἔλαφρόν, ἔωυτῶι πάντοσε τωῦτόν,
τῶι δ' ἑτέρωι μὴ τωῦτόν· ἀτὰρ κάκεινο κατ' αὐτὸ
τάντ' ἵα νύκτ' ἄδαῆ, πυκινὸν δέμας ἐμβριθές τε.
τόν σοι ἐγὼ διάκοσμον εὐοικότα πάντα φατίζω,
ὥς οὐ μὴ ποτέ τίς σε βροτῶν γνώμη παρελάσσει

-
- 9 αὐτὰρ ἐπειδὴ πάντα φάος καὶ νύξ ὀνόμασται
καὶ τὰ κατὰ σφετέρως δυνάμεις ἐπὶ τοῖσιν τε καὶ τοῖς,
πάν πλέον ἐστὶν ὁμοῦ φάεος καὶ νυκτὸς ἀφάντου
ἴσων ἀμφοτέρων, ἐπεὶ οὐδετέρω μετὰ μηδέν.
- 10 εἴσῃ δ' αἰθερίαν τε φύσιν τὰ τ' ἐν αἰθέρι πάντα
σήματα καὶ καθαρῶς εὐαγέος ἡελίοιο
λαμπάδος ἔργ' αἰδήλα καὶ ὀππόθεν ἐξεγένοντο,
ἔργα τε κύκλωπος πύσῃ περίφοιτα σελήνης
καὶ φύσιν, εἰδήσεις δὲ καὶ οὐρανὸν ἀμφὶς ἔχοντα
ἔνθεν [μὲν γὰρ] ἔφθ τε καὶ ὤς μιν ἄγους α ἐπέδησεν Ἄνάγκη πείρατ'
ἔχειν ἄστρον.
- 12 αἰ γὰρ στεινότεραι πληντο πυρὸς ἀκρήτοιο,
αἰ δ' ἐπὶ ταῖς νυκτὸς, μετὰ δὲ φλογὸς ἴεται αἶσα·
ἐν δὲ μέσῳ τούτων δαίμων ἢ πάντα κυβερνᾷ·
πάντα γὰρ ἦ) συγερῶο τόκου καὶ μίξιος ἄρχει
πέμπουσ' ἄρσενι θήλυ μιγῆν τό τ' ἐναντίον αὐτίς
ἄρσεν θηλυτέρω.
- 16 ὥς γὰρ ἕκαστος ἔχει κρᾶσιν μελέων πολυπλάγκτων,
τῶς νόος ἀνθρώποισι παρίσταται· τὸ γὰρ αὐτὸ
ἐστὶν ὅπερ φρονέει μελέων φύσις ἀνθρώποισιν
καὶ πᾶσιν καὶ παντί· τὸ γὰρ πλέον ἐστὶ νόημα.

ΑΝΑΞΑΓΟΡΑΣ

(βλ.500-428 pp. до н.е.)

ΠΕΡΙ ΦΥΣΕΩΣ

1 ὁμοῦ πάντα χρήματα ἦν, ἄπειρα καὶ πλήθος καὶ σμικρότητα· καὶ γὰρ τὸ
σμικρὸν ἄπειρον ἦν. καὶ πάντων ὁμοῦ ἐόντων οὐδὲν ἐνδηλον ἦν ὑπὸ
σμικρότητος· πάντα γὰρ ἀήρ τε καὶ αἰθήρ κατείχεν, ἀμφότερα ἄπειρα
έόντα· ταῦτα γὰρ μέγιστα ἐνεστὶν ἐν τοῖς σύμπασι καὶ πλήθει καὶ μεγέθει.

12 μὲν ἄλλα παντὸς μοῖραν μετέχει, νοῦς δὲ ἐστὶν ἄπειρον καὶ
αὐτοκρατὲς καὶ μέμικται οὐδενὶ χρήματι, ἀλλὰ μόνος αὐτὸς ἐπ' ἑωυτοῦ
ἐστὶν. εἰ μὴ γὰρ ἐφ' ἑαυτοῦ ἦν, ἀλλὰ τῶι ἐμέμικτο ἄλλωι, μετείχεν ἂν
ἀπάντων χρημάτων, εἰ ἐμέμικτό τῶι· ἐν παντί γὰρ παντὸς μοῖρα
ἐνεστὶν, ὥσπερ ἐν τοῖς πρόσθεν μοι λέλεκται· καὶ ἂν ἐκώλυεν αὐτὸν τὰ

συμμεμειγμένα, ὥστε μηδενὸς χρήματος κρατεῖν ὁμοίως ὡς καὶ μόνον ἔοντα ἐφ' ἑαυτοῦ. ἔστι γὰρ λεπτότατόν τε πάντων χρημάτων καὶ καθαρώτατον, καὶ γνώμην γε περὶ παντὸς πᾶσαν ἴσχει καὶ ἰσχύει μέγιστον· καὶ ὅσα γε ψυχὴν ἔχει καὶ τὰ μείζω καὶ τὰ ἐλάσσω, πάντων νοῦς κρατεῖ. καὶ τῆς περιχωρήσιος τῆς συμπάσης πάσης νοῦς ἐκράτησεν, ὥστε περιχωρήσαι τὴν ἀρχήν. καὶ πρῶτον ἀπὸ τοῦ σμικροῦ ἤρξατο περιχωρεῖν, ἐπὶ δὲ πλεον περιχωρεῖ, καὶ περιχωρήσει ἐπὶ πλεον. καὶ τὰ συμμισγόμενά τε καὶ ἀποκρινόμενα καὶ διακρινόμενα πάντα ἔγνω νοῦς. καὶ ὅποια ἔμελλεν ἔσεσθαι καὶ ὅποια ἦν, ἄσσα νῦν μὴ ἔστι, καὶ ὅσα νῦν ἔστι καὶ ὅποια ἔσται, πάντα διεκόσμησε νοῦς, καὶ τὴν περιχώρησιν ταύτην, ἣν νῦν περιχωρεῖ τὰ τε ἄστρα καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ ὁ ἀήρ καὶ ὁ αἰθήρ οἱ ἀποκρινόμενοι. ἡ δὲ περιχώρησις αὐτῆ ἐποίησεν ἀποκρίνεσθαι. καὶ ἀποκρίνεται ἀπὸ τε τοῦ ἀραιοῦ τὸ πυκνὸν καὶ ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ τὸ θερμὸν καὶ ἀπὸ τοῦ ζοφεροῦ τὸ λαμπρὸν καὶ ἀπὸ τοῦ διεροῦ τὸ ξηρὸν. μοῖραι δὲ πολλαὶ πολλῶν εἰσι. παντάπασι δὲ οὐδὲν ἀποκρίνεται οὐδὲ διακρίνεται ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἐτέρου πλὴν νοῦ. νοῦς δὲ πᾶς ὁμοίος ἔστι καὶ ὁ μείζων καὶ ὁ ἐλάττων. ἕτερον δὲ οὐδὲν ἔστιν ὅμοιον οὐδενί, ἀλλ' ὅτων πλείστα ἔνι, ταῦτα ἐνδηλότατα ἐν ἑκάστον ἔστι καὶ ἦν.

ΛΕΥΚΙΠΠΟΣ

(βλ. 460 pp. до н.е.)

ΠΕΡΙ ΝΟΥ οὐδὲν χρήμα μάτην γίνεται, ἀλλὰ πάντα ἐκ λόγου τε καὶ ὑπ' ἀνάγκης.

ΔΕΜΟΚΡΙΤΗΣ

(460-371 pp. до н.е.)

6 γινώσκειν τε χρή, ἄνθρωπον τῶιδε τῶι κανόνι, ὅτι ἐτεῆς ἀπήλλακται.
7 δηλοῖ μὲν δὴ καὶ οὗτος ὁ λόγος, ὅτι ἐτεῆι οὐδὲν ἴσμεν περὶ οὐδενός, ἀλλ' ἐπιρυσμῆ ἐκάστοισιν ἡ δόξις.
8 καίτοι δηλὸν ἔσται, ὅτι ἐτεῆι οἶον ἑκάστον γινώσκειν ἐν ἀπόρῳ ἔστι.
8α ΠΕΡΙ ΑΜΕΨΙΡΥΣΜΙΩΝ. 1 ΚΡΑΤΥΝΤΗΡΙΑ.
9 γλυκὺ νόμῳ πικρὸν, νόμῳ θερμὸν, νόμῳ ψυχρὸν, νόμῳ χροίη, ἐτεῆι δὲ ἄτομα καὶ κενόν. ἡμεῖς δὲ τῶι μὲν ἔοντι οὐδὲν ἀτρεκέες συνίμεν, μεταπίπτου δὲ κατὰ τε σώματος διαθήκην καὶ τῶν ἐπεισιόντων καὶ τῶν ἀντιστηριζόντων.

10 ἔτεῃ μὲν νυν ὅτι οἶον ἕκαστον ἔστιν ἢ οὐκ ἔστιν οὐ συνίμεν, πολλαχῆ δεδήλωται.

ΠΕΡΙ ΟΜΗΡΟΥ ἢ ΟΡΘΟΕΠΕΙΗΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΕΩΝ

21 Ὅμηρος φύσεως λαχὼν θεαζούσης ἐπέων κόσμον ἔτεκτῆναι παντοίων, (ὡς οὐκ ἐνὸν ἄνευ θείας καὶ δαιμονίας φύσεως οὕτως καλὰ καὶ σοφὰ ἔπη ἐργάσασθαι).

164 καὶ γὰρ ζῶια ὁμογενέσι ζώοις συναγελάζεται ὡς περιστεραὶ περιστεραῖς καὶ γέρανοι γεράνοις καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀλόγων ὡσαύτως. ὡς δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων, καθάπερ ὄραν πάρεστιν ἐπὶ τε τῶν κοσκινευομένων σπερμάτων καὶ ἐπὶ τῶν παρὰ ταῖς κυματωγαῖς ψηφίδων ὅπου μὲν γὰρ κατὰ τὸν τοῦ κοσκίνου δῖνον διακριτικῶς φακοὶ μετὰ φακῶν τάσσονται καὶ κριθαὶ μετὰ κριθῶν καὶ πυροὶ μετὰ πυρῶν. ὅπου δὲ κατὰ τὴν τοῦ κύματος κίνησιν αἱ μὲν ἐπιμήκεις ψηφίδες εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ταῖς ἐπιμήκεσιν ὠθοῦνται αἱ δὲ περιφερεῖς ταῖς περιφερέσιν ὡς ἂν συναγωγόν τι ἐχούσης τῶν πραγμάτων τῆς ἐν τούτοις ὁμοιότητος.

195 διαπρεπέα πρὸς θεωρίην, ἀλλὰ καρδίης κενεά.

196 λήθη τῶν ἰδίων κακῶν θρασύτητα γενναί.

197 ἀνοήμονες ῥυσοῦνται τοῖς τῆς τύχης κέρδεσιν, οἱ δὲ τῶν τοιῶνδε δαήμονες τοῖς τῆς σοφίης.

198 ἀνοήμονες τὸ ζῆν ὡς στυγέοντες ζῆν ἐθέλουσι δείματι αἰδέω.

200 ἀνοήμονες βιοῦσιν οὐ τερπόμενοι βιοτῆι.

201 ἀνοήμονες δηναιότητος ὀρέγονται οὐ τερπόμενοι δηναιότητι.

202 ἀνοήμονες τῶν ἀπεόντων ὀρέγονται, τὰ δὲ παρέοντα καὶ παρωιχημένων κερδαλεώτερα ἔοντα ἀμαλδύνουσιν.

203 ἄνθρωποι τὸν θάνατον φεύγοντες διώκουσιν.

204 ἀνοήμονες οὐδὲν ἀνδάνουσιν ἐν ὅληι τη βιοτῆι.

205 ἀνοήμονες ζωῆς ὀρέγονται γήραος θάνατον δεδοκότες.

206 ἀνοήμονες θάνατον δεδοκότες γηράσκειν ἐθέλουσιν. ἡμερήσιοι ὕπνοι σώματος ὄχλησιν ἢ ψυχῆς ἀδημοσύνην ἢ ἀργίην ἢ ἀπαιδευσίην σημαίνουσιν.

213 ἀνδρεία τὰς ἄτας μικρὰς ἔρδει.

214 ἀνδρείος οὐχ ὁ τῶν πολεμίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν ἡδονῶν κρέσων.

ἔνιοι δὲ πολίων μὲν δεσπόζουσι, γυναιξὶ δὲ δουλεύουσιν.

215 δίκης κῦδος γνώμης θάρσος καὶ ἀθαμβία, ἀδικίης δὲ δείμα ξυμφορῆς τέρμα.

216 σοφίη ἀθαμβος ἀξίη πάντων τιμιωτάτη οὖσα.

217 μόνιοι θεοφιλέες, ὅσοις ἐχθρὸν τὸ ἀδικεῖν.

218 πλοῦτος ἀπο κακῆς ἐργασίης περιγινόμενος ἐπιφανέστερον τὸ
ᾧνειδος κέκτῃται.

219 χρημάτων ὄρεξις, ἢν μὴ ὀρίζεται κόρωι, πενίης ἐσχάτης πολλὸν
χαλεπωτέρη· μέζονες γὰρ ὄρέξεις μέζονας ἐνδείας ποιεῦσιν.

220 κακὰ κέρδεα ζημίαν ἀρετῆς φέρει.

221 ἐλπίς κακοῦ κέρδεος ἀρχὴ ζημίας.

223 ὦν τὸ σκῆνος χρήζει, πᾶσι πάρεστιν εὐμαρέως ἄτερ μόχθου καὶ
ταλαιπωρίας· ὁκόσα δὲ μόχθου καὶ ταλαιπωρίας χρήζει καὶ βίον
ἀλγύνει, τούτων οὐκ ἱμείρεται τὸ σκῆνος, ἀλλ' ἢ τῆς γνώμης κακοθιγίη.

225 ἀλθημοθῆειν χρεῶν, οὐ πολυλογεῖν.

226 οἰκῆιον ἐλευθερίας παρρησίη, κίνδυνος δὲ ἢ τοῦ καιροῦ διάγνωσις.

227 οἱ φειδωλοὶ τὸν τῆς μελίσης οἶτον ἔχουσιν ἐργαζόμενοι ὡς αἰεὶ
βιωσόμενοι.

228 οἱ τῶν φειδωλῶν παῖδες ἀμαθέες γινόμενοι, ὥσπερ οἱ ὀρχησταὶ οἱ ἐς
τὰς μαχαίρας ὀρούοντες, ἢν ἐνὸς μούνου μὴ τύχῃσι καταφερόμενοι, ἔνθα
δεῖ τοὺς πόδας ἐρεῖσαι, ἀπόλλυνται χαλεπὸν δὲ τυχεῖν ἐνὸς· τὸ γὰρ ἴχνιον
μοῦνον λέλειπται τῶν ποδῶν οὕτω δὲ καὶ οὗτοι, ἢν ἀμάρτωσι τοῦ
πατρικοῦ τύπου τοῦ ἐπιμελῆος καὶ φειδωλοῦ, φιλέουσι διαφθεῖρεσθαι.

229 φειδώ τοι καὶ λιμὸς χρηστή· ἐν καιρῶι δὲ καὶ δαπάνη· γινώσκειν δὲ
ἀγαθοῦ.

230 βίος ἀνεόρταστος μακρὴ ὁδὸς ἀπανδόκευτος.

231 εὐγνώμων ὁ μὴ λυπέομενος ἐφ' οἷσιν οὐκ ἔχει, ἀλλὰ χαίρων ἐφ' οἷσιν
ἔχει.

232 τῶν ἡδέων τὰ σπανιώτατα γινόμενα μάλιστα τέρπει.

233 εἴ τις ὑπερβάλλοι τὸ μέτριον, τὰ ἐπιτερπέστατα ἀτερπέστατα ἂν
γίνοιτο.

234 ὑγιεῖν εὐχῆσι παρὰ θεῶν αἰτέονται ἄνθρωποι, τὴν δὲ ταύτης
δύναμιν ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντες οὐκ ἴσασιν· ἀκρασίη δὲ τἀναντία πρῆσσοιτες
αὐτοὶ προδόται τῆς ὑγείης τῆσιν ἐπιθυμίησιν γίνονται.

235 ὅσοι ἀπὸ γαστρὸς τὰς ἡδονὰς ποιεῖονται ὑπερβεληκότες τὸν καιρὸν
ἐπὶ βρώσεσιν ἢ πόσεσιν ἢ ἀφροδισίοισιν, τοῖσι πᾶσιν αἰ μὲν ἡδοναὶ
βραχεῖαί τε καὶ δι' ὀλίγου γίνονται, ὁκόσον ἂν χρόνον ἐσθίωσιν ἢ
πίνωσιν, αἰ δὲ λῦπαι πολλαί. τοῦτο μὲν γὰρ τὸ ἐπιθυμεῖν αἰεὶ τῶν αὐτῶν
πάρεστι καὶ ὁκόταν γένηται ὁκοίων ἐπιθυμέουσι, διὰ ταχέος τε ἢ ἡδονῆ
παροίχεται, καὶ οὐδὲν ἐν αὐτοῖσι χρηστόν ἐστιν ἀλλ' ἢ τέρψις βραχεῖα,
καὶ αὐθις τῶν αὐτῶν δεῖ.

236 θυμῶι μάχεσθαι μὲν χαλεπὸν· ἀνδρὸς δὲ τὸ κρατέειν εὐλογίστου.

237 φιλονικίη πάσα ἀνόητος· τὸ γὰρ κατὰ τοῦ δυσμενέος βλαβερὸν θεωρεῖσα τὸ ἴδιον συμφέρον οὐ βλέπει.

238 τελευτᾷ γὰρ ἐς κακοδοξίην [κακὴν] ὁ παρεκτεινόμενος τῷ κρέσσονι.

239 ὄρκους οὐς ποιέονται ἐν ἀνάγκησιν ἔοντες οὐ τηρέουσιν οἱ φλαῦροι, ἐπὶ διαφύγῳσιν.

243 τῆς ἡσυχίης πάντες οἱ πόνοι ἡδίονες, ὅταν ὦν εἵνεκεν πονέουσι τυγχάνωσιν ἢ εἰδέωσι κύρσοντες. ἐν δὲ ἐκάστη ἀποτυχίῃ τὸ πονεῖν ὁμοίως ἀνηρὸν καὶ ταλαίπωρον.

244 φαῦλον, κἂν μόνος ᾖ, μήτε λέξις μήτ' ἐργάσῃ· μάθε δὲ πολὺ μᾶλλον τῶν ἄλλων σεαυτὸν αἰσχύνεσθαι.

245 οὐκ ἂν ἐκώλυον οἱ νόμοι ζῆν ἕκαστον κατ' ἰδίην ἐξουσίην, εἰ μὴ ἕτερος ἕτερον ἐλυμαίνετο· φθόνος γὰρ στάσιος ἀρχὴν ἀπεργάζεται.

246 ξενιτεὴ βίου αὐτάρκειαν διδάσκει· μᾶζα γὰρ καὶ στιβάς λιμοῦ καὶ κόπου γλυκύτατα ἰάματα.

247 ἀνδρὶ σοφῷ πάσα γῆ βατὴ· ψυχῆς γὰρ ἀγαθῆς πατρὶς ὁ ζῦμπος κόσμος.

248 νόμος βούλεται μὲν εὐεργετῆν βίον ἀνθρώπων· δύναται δέ, ὅταν αὐτοὶ βούλωνται πάσχειν εὐ τοῖσι γὰρ πειθόμενοι τὴν ἰδίην ἀρετὴν ἐνδείκνυται.

249 στάσις ἐμφύλιος ἐς ἑκάτερα κακόν· καὶ γὰρ νικέουσι καὶ ἡσσωμένοις ὁμοίῃ φθορῇ.

250 ἀπὸ ὁμοιοῆς τὰ μεγάλα ἔργα καὶ ταῖς πόλεσι τοὺς πολέμους δυνατὸν κατεργάζεσθαι, ἄλλως δ' οὐ.

251 ἢ ἐν δημοκρατίῃ πενίη τῆς παρὰ τοῖς δυνάστησι καλεομένης εὐδαιμοῖης τοσοῦτόν ἐστι αἰρετωτέρη, ὅκόσον ἐλευθερίῃ δουλείης.

252 τὰ κατὰ τὴν πόλιν χρεῶν τῶν λοιπῶν μέγιστα ἡγείσθαι, ὅκως ἄξεται εὖ, μήτε φιλονικέοντα παρὰ τὸ ἐπιεικὲς μήτε ἰσχὺν ἑαυτῷ περιτιθέμενον παρὰ τὸ χρηστὸν τὸ τοῦ ξυνοῦ. πόλις γὰρ εὖ ἀγομένη μεγίστη ὄρθωσις ἐστι, καὶ ἐν τούτῳ πάντα ἔνι, καὶ τούτου σωιζομένου πάντα σώιζεται καὶ τούτου διαφθειρομένου τὰ πάντα διαφθείρεται.

253 τοῖς χρηστοῖσιν οὐ συμφέρον ἀμελέοντας τῶν ἑωυτῶν ἄλλα πῆρσεν· τὰ γὰρ ἴδια κακῶς ἔσχειν. εἰ δὲ ἀμελεῖ τις τῶν δημοσίων, κακῶς ἀκούειν γίγνεται, καὶ ἦν μηδὲν μήτε κλέπτῃ μήτε ἀδικῃ. ἐπεὶ καὶ <μῆ>ἀμελέοντι ἢ ἀδικέοντι κίνδυνος κακῶς ἀκούειν καὶ δὴ καὶ παθεῖν τι· ἀνάγκη δὲ ἀμαρτάνειν, συγγινώσκεσθαι δὲ τοὺς ἀνθρώπους οὐκ εὐπετές.

254 οἱ κακοὶ ἴοντες ἐς τὰς τιμὰς ὁκόσω ἂν μᾶλλον ἀνάξιοι ἔοντες ἴωσι, τοσοῦτω μᾶλλον ἀνακηδέες γίνονται καὶ ἀφροσύνης καὶ θράσους πίμπλονται.

255 ὅταν οἱ δυνάμενοι τοῖς μὴ ἔχουσι καὶ προτελεῖν τολμέωσι καὶ ὑποργεῖν καὶ χαρίζεσθαι, ἐν τούτῳ ἤδη καὶ τὸ οἰκτίρειν ἔνεστι καὶ μὴ ἐρήμους εἶναι καὶ τὸ ἑταίρους γίγνεσθαι, καὶ τὸ ἀμύνειν ἀλλήλοισι καὶ τοὺς πολήτας ὁμονόους εἶναι καὶ ἄλλα ἀγαθὰ, ἅσσα οὐδεὶς ἂν δύναιτο καταλέξει.

256 δίκη μὲν ἐστὶν ἔρδειν τὰ χρῆ ἑόντα, ἀδικία δὲ μὴ ἔρδειν τὰ χρῆ ἑόντα, ἀλλὰ παρατρέπεσθαι.

257 κατὰ δὲ ζῶων ἔστιν ὧν φόνου καὶ μὴ φόνου ὧδε ἔχει· τὰ ἀδικέοντα καὶ θέλοντα ἀδικεῖν ἀθῶνιος ὁ κτείνων, καὶ πρὸς εὐεστοῦν τοῦτο ἔρδειν μᾶλλον ἢ μή.

258 κτείνειν χρῆ τὰ πημαίνοντα παρὰ δίκην πάντα περὶ παντὸς· καὶ ταῦτα ὁ ποιῶν εὐθυμίας καὶ δίκης καὶ θάρσεος καὶ κτήσεως ἐν παντὶ κόσμῳ μέζω μοῖραν μεθέξει.

259 ὅκωσπερ περὶ κιναδέων τε καὶ ἑρπετέων γεγράφαται τῶν πολεμίων, οὕτω καὶ κατὰ ἀνθρώπων δοκεῖ μοι χρεῶν εἶναι ποιεῖν· κατὰ νόμους τοὺς πατέριους κτείνειν πολέμιον ἐν παντὶ κόσμῳ, ἐν ᾧ μὴ νόμος ἀπείργει· ἀπείργει δὲ ἱερά ἐκάστοισι ἐπιχώρια καὶ σπονδαὶ καὶ ὄρκοι.

260 κιζάλλην καὶ ληιστὴν πάντα κτείνων τις ἀθῶιος ἂν εἴη καὶ αὐτοχειρὶ καὶ κελεύων καὶ ψήφῳ.

261 ἀδικουμένοισι τιμωρεῖν κατὰ δύναμιν χρῆ καὶ μὴ παρίεναι· τὸ μὲν γὰρ τοιοῦτον δίκαιον καὶ ἀγαθόν, τὸ δὲ μὴ τοιοῦτον ἀδικόν καὶ κακόν.

§ 244. Дорійський діалект

Дорійський діалект має значні фонетико-морфологічні особливості.

✓ □, яка в іонійському діалекті зникла в VIII ст. до н.е., тут збереглась ще в епоху еллінізму: □έργον, □άναξ.

✓ Разом з ахайцями дорійці зберегли αТ (в іонійсько-аттичному діалекті αТ перейшло в η): μάτηρ, φάμα, ἑορτά, δᾶμος, ζατέω, μάν.

✓ Звуки α + ε стягаються не в αТ як у аттичному діалекті, а в η: υικήν (атт. υικᾶν).

✓ Замінне подовження ο в οι: ἔχοισα (атт. ἔχουσα).

✓ Відбувається апокопа прийменників ἀνά, παρὰ перед усіма приголосними та прийменників κατά і ποτί (атт. πρός) перед наступним передньоязиковим приголосним: атт. παρὰ ποταμόν = παρ' ποταμόν; κατά τόν = κατ' τόν, ποτί τόν = ποτ' τόν.

-
- ✓ Іменник βασιλεύς у непрямих відмінках скорочує голосний перед голосним без перестановки часокількості: βασιλέος, βασιλέα.
 - ✓ Nominativus pluralis артикля на чоловічій та жіночій роди звучить τοί, ταί (іонійсько-аттичне οί, αί).
 - ✓ Характерний прикметник іάρος (іон. ίερός).
 - ✓ Вживається займенник tú замість іонійсько-аттичного σύ.
 - ✓ Замість πρώτος виступає πρώτος (< πρώτος).
 - ✓ Вказівний займенник τήνος (атт. ἐκέινος) і зворотний αὐταυτοῦ (атт. ἑαυτοῦ).
 - ✓ Числівники τέττορες (атт. τέτταρες) і πίκατι (атт. ἕκκοσι).
 - ✓ Видозмінено частки κά (замість кέ), γά (замість γέ), прислівник ποκά (замість ποτέ).
 - ✓ Закінчення родового відмінка множини першої відміни має вигляд -ᾶν: Μουσᾶν.
 - ✓ У давальному відмінку множини першої та другої відмін виступає змішання флексій цих та третьої відмін: σοφοῖσι(ν), κορυφαῖσι(ν).
 - ✓ Широко засвідчена форма ἐμίν, яка відповідає аттичному ἐμοί.
 - ✓ Збереження первісних дієслівних закінчень -τι, -ντι: δίδωτι – δίδωσι, φέροντι – φέρουσι.
 - ✓ Перша особа множини закінчується на -μες (в інших діалектах на -μεν): φέρομες, ἐστήσαμες < ἴστημι = атт. ἐστήσαμεν.
 - ✓ Інфінітив дієслів на -μι закінчується на -μεν (атт. -ναι): δίδωμι > δίδομεν, δόμεν (атт. διδόναι, δοῦναι).
 - ✓ Дуже поширений futurum doricum: φευγ-σ-έ-ομαι > φευξοῦμαι, ποιη-σ-έ-σ-ω > ποιησῶ і т.д.
 - ✓ Дієслова на -ζω утворюють сигматичні аорист на -ξα, футурум на -ξω: ἔδο- κίμαξα, δοκίμαξω.
 - ✓ Інфінітив аориста таких дієслів закінчується на -άξαι, -ίξαι: σκευάξω – σκευάξαι (атт. σκευάσαι), κομίζω – κομίζαι (атт. κομίσαι).

§ 244.1. *Тексти дориўським діалектом***ΕΜΠΕΔΟΚΛΗΣ**

(495-435 pp. до н.е.)

ΠΕΡΙ ΦΥΣΕΩΣ

- 1 Παισανίη, σὺ δὲ κλύθι, δαΐφρονος Ἀρχίτευ υἱέ.
- 2 στενωποὶ μὲν γὰρ παλάμαι κατὰ γυῖα κέχυνται
πολλὰ δὲ δεῖλ' ἔμπαϊα, τὰ τ' ἀμβλύνοισι μερίμνας.
παῦρον δὲ ζωῆς ἰδίου μέρος ἀθρήσαντες
ὠκύμοροι καπνοῖο δίκην ἀρθέντες ἀπέπταν
αὐτὸ μόνον πεισθέντες, ὅτι προσέκυρσεν ἕκαστος
πάντοσ' ἐλαυνόμενοι, τό δ' ὄλον (πάς) εὔχεται εὐρεῖν
οὕτως οὔτ' ἐπιδερκτὰ ταδ' ἀνδράσιν οὐδ' ἐπακουστὰ
οὔτε νόωι περιληπτὰ. σὺ δ' οὔν, ἐπεὶ ᾧδ' ἐλάσθης,
πεύσεαι οὐ πλέον ἢ βροτεῖη μήτις ὄρωρεν.
- 3 ἀλλὰ κακοῖς μὲν καρτὰ μέλει κρατέουσιν ἀπιστεῖν·
ὡς δὲ παρ' ἡμετέρης κέλεται πιστώματα Μούσης,
γινῶθι διασσηθέντος ἐνὶ σπλάγχοισι λόγιοιο.
- 4 ἀλλὰ θεοὶ τῶν μὲν μανίην ἀποτρέψατε γλώσσης,
ἐκ δ' ὀσίων στομάτων καθαρὴν ὀχετεύσατε πηγῆν.
καὶ σέ, πολυμνήστη λευκώλενε παρθένε Μούσα,
ἄντομαι, ὧν θέμις ἐστὶν ἐφημερίοισιν ἀκούειν,
πέμπε παρ' Εὐσεβίης ἐλάουσ' εὐήνιον ἄρμα.
μηδέ σέ γ' εὐδόξιοιο βιήσεται ἄνθεα τιμῆς
πρὸς θνητῶν ἀνελέσθαι, ἐφ' ᾧ θ' ὀσίης πλέον εἰπέιν
θάρσει καὶ τότε δὴ σοφίης ἐπ' ἄκροισι θαάζειν.
ἀλλ' ἄγ' ἄθρει πάσῃ παλάμῃ, πῆι δῆλον ἕκαστον,
μήτε τι ὄψιν ἔχων πίστει πλέον ἢ κατ' ἀκουὴν
ἢ ἀκοὴν ἐρίδουπον ὑπὲρ τρανώματα γλώσσης,
μήτε τι τῶν ἄλλων, ὀπόσῃ πόρος ἐστὶ νοῆσαι,
γυῖων πίστιν ἔρυκε, νόει θ' ἦι δῆλον ἕκαστον.
- 5 στεγάσαι φρενὸς ἔλλοπος εἴσω.
- 6 τέσσαρα γὰρ πάντων ριζώματα πρῶτον ἄκουε·
Ζεὺς ἀργῆς Ἥρη τε φερέσβιος ἠδ' Ἀιδωνεὺς
Νῆστίς θ' ἠ δακρύοις τέγγει κροῦνῶμα βρότειον.
- 7 ἀνέγητα· στοιχεῖα.
- 8 ἄλλο δέ τοι ἐρέω· φύσις οὐδενὸς ἐστὶν ἀπάντων

- θηητῶν, οὐδέ τις οὐλομένου θανάτοιο τελευτή,
 ἀλλὰ μόνον μίξις τε διάλλαξις τε μιγέντων
 ἔστι, φύσις δ' ἐπὶ τοῖς ὀνομάζεται ἀνθρώποισιν.
 9 οἱ δ' ὅτε μὲν κατὰ φῶτα μιγέντ' εἰς αἰθέρ' ἵ(κωνται)
 ἢ κατὰ θηρῶν ἀγροτέρων γένος ἢ κατὰ θάμνων
 ἢ κατ' οἰωνῶν, τότε μὲν τὸ (λέγουσι) γενέσθαι,
 εὖτε δ' ἀποκριθῶσι, τὸ δ' αὖ δυσδαίμονα πότμον·
 ἢ θέμις (οὐ) καλέουσι, νόμωι δ' ἐπίφημι καὶ αὐτός.
 10 θάνατον ... ἀλοίτην ...
 11 νῆπιοι οὐ γὰρ σφιν δολιχόφρονές εἰσι μέριμναι,
 οἱ δὴ γίγνεσθαι πάρος οὐκ ἔδον ἐλπίζουσιν
 ἢ τι καταθνήσκειν τε καὶ ἐξόλλυσθαι ἀπάντη.
 12 ἔκ τε γὰρ οὐδὰμ' ἔδοντος ἀμήχανόν ἐστι γενέσθαι
 καὶ τ' ἔδον ἐξαπολέσθαι ἀνήνυστον καὶ ἄπυστον
 αἰεὶ γὰρ τῆι γ' ἔσται, ὅπηι κέ τις αἰεὶν ἐρείδηι.
 13 οὐδέ τι τοῦ παντὸς κενεὸν πέλει οὐδὲ περισσόν.
 14 τοῦ παντὸς δ' οὐδὲν κενεὸν πόθεν οὖν τί κ' ἐπέλθοι;
 15 οὐκ ἂν ἀνὴρ τοιαῦτα σοφὸς φρεσὶ μαντεύσαιτο,
 ὡς ὄφρα μὲν τε βιῶσι, τὸ δὴ βίοντα καλέουσι,
 τόφρα μὲν οὖν εἰσίν, καὶ σφιν πάρα δειλὰ καὶ ἐσθλά,
 πρὶν δὲ πάγειν τε βροτοὶ καὶ (ἐπέι) λύθειν, οὐδὲν ἄρ' εἰσιν.
 16 ἦι γὰρ καὶ πάρος ἔσκε, καὶ ἔσσεται, οὐδέ ποτ', οἶω,
 τούτων ἀμφοτέρων κενεώσεται ἄσπετος αἰών.
 17 δίπλ' ἐρέω· τοτὲ μὲν γὰρ ἓν ἠύξῃθη μόνον εἶναι
 ἐκ πλεόνων, τοτὲ δ' αὖ διέφθον πλέον' ἐξ ἑνὸς εἶναι.
 δοιὴ δὲ θηητῶν γένεσις, δοιὴ δ' ἀπόλειψις·
 τὴν μὲν γὰρ πάντων σύνοδος τίκτει τ' ὀλέκει τε,
 ἡ δὲ δὲ πάλιν διαφυομένων θρεφθεῖσα διέπτει.
 καὶ ταῦτ' ἀλάσσοιτα διαμπερές οὐδαμὰ λήγει,
 ἄλλοτε μὲν Φιλότητι συνερχόμεν' εἰς ἓν ἅπαντα,
 ἄλλοτε δ' αὖ δίχ' ἕκαστα φορεύμενα Νείκεος ἔχθει.
 (οἷτως ἦι μὲν ἓν ἐκ πλεόνων μεμάθηκε φύεσθαι)
 ἡδὲ πάλιν διαφύντος ἑνὸς πλέον' ἐκτελέθουσι,
 τῆι μὲν γίγνονταί τε καὶ οὐ σφισιν ἔμπεδος αἰών·
 ἦι δὲ διαλλάσσοιτα διαμπερές οὐδαμὰ λήγει,
 ταύτηι δ' αἰεὶν ἔασιν ἀκίνητοι κατὰ κύκλον.
 ἀλλ' ἄγε μύθων κλυθι· μάθη γὰρ τοι φρένας αὔξει·
 ὡς γὰρ καὶ πρὶν ἔειπα πιφαύσκων πείρατα μύθων,

δίπλ' ἑρέω· τοτὲ μὲν γὰρ ἔν ηὔξῃθη μόνον εἶναι
 ἐκ πλεόνων, τοτὲ δ' αὖ διέφυ πλέον' ἐξ ἑνὸς εἶναι,
 πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γαῖα καὶ ἥερος ἄπλετον ὕψος,
 Νεϊκός τ' οὐλόμενον δίχα τῶν, ἀτάλαντον ἀπάντην,
 καὶ Φιλότης ἐν τοῖσιν, ἴση μῆκός τε πλάτος τε·
 τὴν σὺ νόωι δέρκευ, μηδ' ὄμμασιν ἦσο τεθηπώς·
 ἦστις καὶ θνητοῖσι νομίζεται ἔμφυτος ἄθροισ,
 τῆι τε φίλα φρονέουσι καὶ ἄρθμια ἔργα τελοῦσι
 Γηθοσύνην καλέοντες ἐπώνυμον ἢδ' Ἀφροδίτην·
 τὴν οὐ τις μετὰ τοῖσιν ἐλισσομένην δεδάηκε
 θνητὸς ἀνήρ· σὺ δ' ἄκουε λόγου στόλον οὐκ ἀπατηλόν.
 ταῦτα γὰρ ἰσά τε πάντα καὶ ἥλικα γένναν ἔασι,
 τιμῆς δ' ἄλλης ἄλλο μέδει, πάρα δ' ἦθος ἐκάστωι,
 ἐν δὲ μέρει κρατέουσι περιπλομένοιο χρόνιοι.
 καὶ πρὸς τοῖς οὗτ' ἀπολήγει·

- εἴτε γὰρ ἐφθείροντο διαμπερές, οὐκέτ' ἂν ἦσαν·
 τοῦτο δ' ἐπαυξήσειε τὸ πᾶν τί κε; καὶ πόθεν ἐλθόν;
 πῆι δέ κε κῆξαπόλοιο, ἐπεὶ τῶνδ' οὐδὲν ἔρημον;
 ἀλλ' αὐτ(ὰ) ἔστιν ταῦτα, δι' ἀλλήλων δὲ θέοντα
 γίγνεται ἄλλοτε ἄλλα καὶ ἠνεκὲς αἰὲν ὁμοῖα.
- 18 Φιλίη.
 19 σχεδύνην Φιλότητα.
 20 τοῦτο μὲν ἂν βροτέων μελέων ἀριδείκετον ὄγκον·
 ἄλλοτε μὲν Φιλότητι συνερχόμεν' εἰς ἑν ἅπαντα
 γυῖα, τὰ σῶμα λέλογχε, βίου θαλέθοντος ἐν ἀκμῆι
 πλάσσεται ἀνδιχ' ἕκαστα περιρρηγμῖνι βίοιο.
 ὡς δ' αὐτῶς θάμνοισι καὶ ἰχθύσιν ὕδρομελάθροισ
 θηροῖ τ' ὄρειλεχέεσσιν ἰδὲ πτεροβάμοσι κύμβαις.
- 21 ἀλλ' ἄγε, τόνδ' ὀάρων προτέρων ἐπιμάρτυρα δέρκευ,
 εἴ τι καὶ ἐν προτέροισι λιπόξυλον ἔπλετο μορφῆι,
 ἥελιον μὲν λευκὸν ὄραν καὶ θερμὸν ἀπάντην,
 ἄμβροτα δ' ὅσσο' εἶδει τε καὶ ἀργέτι δεύεται αὐγῆι,
 ὄμβρον δ' ἐν πᾶσι δνοφόνετ' ἀ τε ριγαλέον τε·
 ἐκ δ' αἴης προρέουσι θελεμνά τε καὶ στερεωπά.
 ἐν δὲ Κότῳ διάμορφα καὶ ἀλλήλοισι ποθεῖται.
 ἐκ τούτων γὰρ πάνθ' ὅσα τ' ἦν ὅσα τ' ἔστι καὶ ἔσται,
 δένδρεά τ' ἐβλάστησε καὶ ἄνδρες ἠδὲ γυναῖκες,
 θῆρές τ' οἰωνοί τε καὶ ὕδατοθρέμμοις ἰχθύς,
 καὶ τε θεοὶ δολιχαίῳνες τιμῆισι φέριστοι.
 αὐτὰ γὰρ ἔστιν ταῦτα, δι' ἀλλήλων δὲ θέοντα

- γίγνεται ἀλλοιωπά· τόσον διὰ κρήσις ἀμείβει.
- 22 ἄρθμια μὲν γὰρ ταῦτα ἑαυτῶν πάντα μέρεσιν,
 ἠλέκτωρ τε χθῶν τε καὶ οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
 ὅσα φιν ἐν θνητοῖσιν ἀποπλαχθέντα πέφυκεν.
 ὡς δ' αὐτῶς ὅσα κρήσιν ἐπαρκέα μᾶλλον ἔασιν,
 ἀλλήλοισ' ἔστερκεται ὁμοιωθέντ' Ἀφροδίτη.
 ἐχθρὰ δ' ἂ πλείστον ἀπ' ἀλλήλων διεχουσι μάλιστα
 γέννηι τε κρήσει τε καὶ εἶδεσιν ἐκμάκτοισι,
 πάντη συγγίνεσθαι ἀήθεα καὶ μάλα λυγρὰ
 Νείκεος ἐννεσίησιν, ὅτι σφίσι γένναν ἔοργεν.
- 23 ὡς δ' ὀπόταν γραφέες ἀναθήματα ποικίλλωσιν
 ἀνέρες ἀμφὶ τέχνης ὑπὸ μήτιος εὖ δεδαῶτε,
 οἷτ' ἐπεὶ οὖν μάρψωσι πολύχροα φάρμακα χερσίν,
 ἄρμονίη μείξαντε τὰ μὲν πλέω, ἄλλα δ' ἐλάσσω,
 ἐκ τῶν εἶδεα πᾶσιν ἀλίγκια πορσύνουσι,
 δενδρεὰ τε κτίζοντε καὶ ἀνέρας ἠδὲ γυναῖκας
 θήρᾶς τ' οἰωνούς τε καὶ ὕδατοθρέμμονας ἰχθύς
 καὶ τε θεοὺς δολιχαίωνας τιμήσι φερίστους·
 οὕτω μὴ σ' ἀπάτη φρένα καινύτω ἄλλοθεν εἶναι
 θνητῶν, ὅσα γε δῆλα γεγάκασιν ἄσπετα, πηγῆν,
 ἀλλὰ τορῶς ταῦτ' ἴσθι, θεοῦ πάρα μῦθον ἀκούσας.
- 24 κορυφὰς ἐτέρας ἐτέρησι προσάπτων
 μύθων μὴ τελέειν ἀτραπὸν μίαν...
- 25 ...καὶ δὲ γάρ, ὃ δεῖ καλὸν ἐστὶν ἐνισπεῖν.
- 26 ἐν δὲ μέρει κρατέουσι περιπλομένοιο κύκλοιο,
 καὶ φθίνει εἰς ἄλληλα καὶ αὔξεται ἐν μέρει αἴσης.
 αὐτὰ γὰρ ἐστὶν ταῦτα, δι' ἀλλήλων δὲ θέοντα
 γίνοντ(αι) ἀνθρωποὶ τε καὶ ἄλλων ἔθνεα θηρῶν
 ἄλλοτε μὲν Φιλότητι συνερχόμεν' εἰς ἓνα κόσμον,
 ἄλλοτε δ' αὖ δίχ' ἕκαστα φορούμενα Νείκεος ἔχθει,
 εἰσόκεν ἐν συμφύντα τὸ πᾶν ὑπένερθε γένηται.
 οὕτως ἦι μὲν ἐν ἓκ πλεόνων μεμάθηκε φύεσθαι
 ἠδὲ πάλιν διαφύντος ἐνὸς πλεοῦ' ἐκτελέθουσι,
 τῆι μὲν γίνονται τε καὶ οὐ σφίσι ἐμπεδος αἰῶν
 ἦι δὲ τάδ' ἀλλάσσοντα διαμπερές οὐδαμὰ λήγει,
 ταύτηι δ' αἰὲν ἔασιν ἀκίνητοι κατὰ κύκλον.
- 27 ἐνθ' οὕτ' ἠελίοιο διείδεται ὠκέα γυῖα
 οὐδὲ μὲν οὐδ' αἴης λάσιον μένος οὐδὲ θάλασσα
 οὕτως Ἀρμονίης πυκινῶι κρύφωι ἐστήρικται
 Σφαῖρος κυκλοτερῆς μονίηι περιηγεί γαίων
- 28 ἀλλ' ὅ γε πάντοθεν ἴσος [ῥεοῖ] καὶ πάμπαν ἀπείρων

- Σφαῖρος κυκλοτερῆς μονίῃ περιηγεί γαίωv.
 29 οὐ γὰρ ἀπὸ νώτοιου δύο κλάδοι αἴσσονται
 οὐ πόδες οὐ θαῶ γοῦν(α) οὐ μήδεα γεννήεντα
 ἀλλὰ σφαῖρος ἔην καὶ [πάντοθεν] ἴσος ἑαυτῶι
 30 αὐτὰρ ἐπεὶ μέγα Νεῖκος ἐνὶ μελέεσσιν ἐθρέφθη
 ἐς τιμάς τ' ἀνόρουσε τελειομένοιο χρόνιοι,
 ὅς σφιν ἀμοιβαῖος πλατέος παρ' ἐλήλαται ὄρκου...
 31 πάντα γὰρ εἴξεις πελεμίζετο γυῖα θεοῖο.
 32 δῶ δέει ἄρθρον(?).
 33 ὡς δ' ὅτ ὀπὸς γάλα λευκὸν ἐγόμφωσεν καὶ ἔδησε...
 34 ἄλφιτον ὕδατι κολλήσας...
 35 αὐτὰρ ἐγὼ παλίνορσος ἐλεύσομαι ἐς πόρον ὕμνων,
 τὸν πρότερον κατέλεξα, λόγου λόγον ἐξοχετεύων,
 κείνον' ἐπεὶ Νεῖκος μὲν ἐνέρτατον ἴκετο βένθος
 δίνης, ἐν δὲ μέσῃ Φιλότης στροφάλιγγι γένηται,
 ἐν τῇ δὴ τάδε πάντα συνέρχεται ἔν μόνον εἶναι,
 οὐκ ἄφαρ, ἀλλὰ θελημὰ συνιστάμεν' ἄλλοθεν ἄλλα.
 τῶν δέ τε μισγομένων χεῖτ' ἔθνεα μυρία θνητῶν □
 πολλὰ δ' ἄμεικτ' ἔστηκε καραιομένοισιν ἐναλλάξ,
 ὅσσ' ἔτι Νεῖκος ἔρυκε μετάρσιον· οὐ γὰρ ἀμεμφέως
 τῶν πᾶν ἐξέστηκεν ἐπ' ἔσχατα τέρματα κύκλου,
 ἀλλὰ τὰ μὲν τ' ἐνέμιμνε μελέων τὰ δὲ τ' ἐξεβεβήκει.
 ὅσσον δ' αἶεν ὑπεκπροθέοι τόσον αἶεν ἐπήρει
 ἠπιόφρων Φιλότητος ἀμεμφέος ἄμβροτος ὀρμή·
 αἰψα δὲ θνήτ' ἐφύοντο, τὰ πρὶν μάθον ἀθάνατ' εἶναι,
 ζῶρά τε τὰ πρὶν ἄκρητα διαλλάξαντα κελεύθους.
 τῶν δέ τε μισγομένων χεῖτ' ἔθνεα μυρία θνητῶν,
 παντοίαις ιδέησιν ἀρηρότα, θαῦμα ιδέσθαι.
 36 τῶν δὲ συνεργομένων ἐξ ἔσχατον ἴστατο Νεῖκος.
 37 αὔξει δὲ χθῶν μὲν σφέτερον δέμας, αἰθέρα δ' αἰθήρ.
 38 εἰ δ' ἄγε τοι λέξω πρῶθ' ἥλιον ἀρχήν,
 ἐξ ᾧ δὴλ' ἐγένοντο τὰ νῦν ἐσορῶμεν ἅπαντα,
 γαῖά τε καὶ πόντος πολυκύμων ἠδ' ὑγρὸς ἀήρ
 Τιτάν ἠδ' αἰθήρ σφίγγων περὶ κύκλον ἅπαντα.
 39 εἴπερ ἀπείρονα γῆς τε βάθη καὶ δαψιλὸς αἰθήρ,
 ὡς διὰ πολλῶν δὴ γλώσσας ἐλθόντα ματαίως
 ἐκκέχυται στομάτων ὀλίγον τοῦ παντὸς ιδόντων...
 40 Ἥλιος ὄξυβελῆς ἠδ' ἰλάειρα Σελήνη.
 41 ἀλλ' ὁ μὲν ἀλισθεῖς μέγαν οὐρανὸν ἀμφιπολεύει.
 42 ἀπεστέγασεν δέ οἱ αὐγὰς,

- ἔστ' ἂν ἴηι καθύπερθεν, ἀπεσκνίφωσε δὲ γαίης
 τόσσον ὅσον τ' εὖρος γλαυκώπιδος ἔπλετο μήνης.
 43 ὡς αὐγὴ τύψασα σεληναίης κύκλον εὐρύν...
 44 ἀνταυγεί πρὸς Ὀλυμπον ἀταρβήτοισι προσώποις.
 45 κυκλοτερές περὶ γαίαν ἐλίσσεται ἀλλότριον φῶς.
 46 ἄρματος ὡς περὶ χνοίη ἐλίσσεται ἢ τε παρ' ἄκρην...(?)
 47 ἀθρεῖ μὲν γὰρ ἄνακτος ἐναντίον ἀγέα κύκλον.
 48 νύκτα δὲ γαῖα τίθησιν ὑφισταμένη φαέεσσι
 <ἠελίου>.
 49 νυκτὸς ἐρημαίης ἀλαώπιδος...
 50 Ἴρις δ' ἐκ πελάγους ἄνεμον φέρει ἢ μέγαν ὄμβρον.
 51 καρπαλίμως δ' ἀνόπαιον...
 52 πολλὰ δ' ἐνερθ(ε) οὕδεος πυρὰ καίεται.
 53 οὕτω γὰρ συνέκυρσε θεῶν τοτέ πολλάκι δ' ἄλλως.
 54 αἰθῆρ <δ' αὐ> μακρῆσι κατὰ χθόνα δύετο ρίζαις.
 55 γῆς ἰδρῶτα θάλασσαν.
 56 ἄλς ἐπάγη ριπήσιν ἐωσμένος ἠελίοιο.
 57 ἦι πολλὰ μὲν κόρσαι ἀναύχενες ἐβλάστησαν,
 γυμνοὶ δ' ἐπλάζοντο βραχίονες εὐνιδες ὤμων,
 ὄμματά τ' οἱ <α> ἐπλανᾶτο... πενητεύοντα μετώπων.
 58 ἴμουνομελῆ γυῖα...ἐπλανᾶτο...
 59 αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ μείζον ἐμίσγετο δαίμονι δαίμων,
 ταῦτά τε συμπίπτεσκον, ὅπῃ συνέκυρσεν ἕκαστα,
 ἄλλα τε πρὸς τοῖς πολλὰ διηνεκῆ ἐξεγένοντο.
 60 εἰλίποδ' ἀκριτόχειρα...
 61 πολλὰ μὲν ἀμφιπρόσωπα καὶ ἀμφίστερνα φύεσθαι,
 βουγενῆ ἀνδρόπρωρα, τὰ δ' ἔμπαλιν ἐξανατέλλειν
 ἀνδροφυῆ βούκρανα, μεμειγμένα τῇ μὲν ἀπ' ἀνδρῶν
 τῇ δὲ γυναικοφυῆ σκιεροῖς ἡσκημένα γυίοις.
 62 νῦν δ' ἄγ', ὅπως ἀνδρῶν τε πολυκλαύτων τε γυναικῶν
 ἐννυχίους ὄρηκας ἀνήγαγε κρινόμενον πῦρ,
 τῶνδε κλύ'· οὐ γὰρ μῦθος ἀπόσκοπος οὐδ' ἀδάημων.
 οὐλοφυεῖς μὲν πρῶτα τύποι χθονὸς ἐξανέτελλον,
 ἀμφοτέρων ὕδατος τε καὶ εἶδος αἴσαν ἔχοντες·
 τοὺς μὲν πῦρ ἀνέπεμπε θέλον πρὸς ὁμοῖον ἰκέσθαι,
 οὔτε τί πω μελέων ἐρατὸν δέμας ἐφαίνοντας
 οὔτ' ἐνοπῆν οἶόν τ' ἐπιχώριον ἀνδράσι γυῖον.
 63 ἀλλὰ διέσπασται μελέων φύσις· ἢ μὲν ἐν ἀνδρός...
 64 τῶι δ' ἐπὶ καὶ πόθος εἶσι δι' ὄψιος ἀμμιμνήσκων(?).
 65 ἐν δ' ἐχύθη καθαροῖσι· τὰ μὲν τελέθουσι γυναικές

- ψύχεος ἀντιάσαντα <τὰ δ' ἔμπαλιν ἄρρενα θερμοῦ>.
 66 σχιστοὺς λειμώνας... Ἀφροδίτης.
 67 ἐν γὰρ θερμότερῳ τοκάς ἄρρενος ἔπλετο γαστήρ(?)·
 καὶ μέλανες διὰ τοῦτο καὶ ἀδρομελέστεροι ἄνδρες
 καὶ λαχνηέντες μάλλον.
 68 μῆνος ἐν ὄγδοάτου δεκάτη πύον ἔπλετο λευκόν.
 69 δίγονοι.
 70 ἀμνίον.
 71 εἰ δέ τί σοι περὶ τῶνδε λιπόξυλος ἔπλετο πίστις,
 πῶς ὕδατος γαίης τε καὶ αἰθέρος ἡλείου τε
 κίρναμένων εἶδη τε γενοίατο χροιά τε θνητῶν
 τόσσ' ὅσα νῦν γεγάασι συναρμοσθέντ' Ἀφροδίτη...
 72 πῶς καὶ δένδρεα μακρὰ καὶ εἰνάλιοι καμασῆνες
 73 ὡς δὲ τότε χθόνα Κύπρις, ἔπει τ' ἐδίηεν ἐν ὄμβρῳ,
 εἶδεα ποιπνύουσα θοῶι πυρὶ δῶκε κρατῦναι...
 74 φῦλον ἄμουσον ἄγουσα πολυσπερέων καμασῆνων.
 75 τῶν δ' ὅσ' ἔσω μὲν πυκνά τὰ δ' ἔκτοθι μανὰ πέπηγε,
 Κύπριδος ἐν παλάμησι πλάδης τοιῆσδε τυχόντα...
 76 τοῦτο μὲν ἐν κόγχαισι θαλασσονόμων βαρυνώτοις,
 ναὶ μὴν κηρύκων τε λιθορρίνων χελύων τε·
 ἐνθ' ὄψει χθόνα χρωτὸς ὑπέρτατα ναιετάουσαν.
 77 ἐμπεδόφυλλον...
 78 <δένδρεα δ' > ἐμπεδόφυλλα ἐμπεδόκαρπα τέθηλεν
 καρπῶν ἀφθονίησι κατ' ἡέρα πάντ' ἐνιαυτόν.
 79 οὕτω δ' ὠϊοτοκεῖ μακρὰ δένδρεα πρῶτον ἐλαίας...
 80 οὐνεκεν ὀψίγονοί τε σίδαί καὶ ὑπέρφλοια μῆλα...
 81 οἶνος ἀπὸ φλοιοῦ πέλεται σαπὲν ἐν ζύλῳ ὕδωρ.
 82 ταῦτα τρίχες καὶ φύλλα καὶ οἰωνῶν πτερὰ πυκνά
 καὶ λεπίδες γίνονται ἐπὶ στιβαροῖσι μέλεσιν.
 83 αὐτὰρ ἔχινους
 ὄξυβελεῖς χαῖται νώτοις ἐπιπεφρίκασι.
 84 ὡς δ' ὅτε τις πρόοδον νοέων ὠπλίσατο λύχνον
 χειμερίην διὰ νύκτα, πυρὸς σέλας αἰθομένοιο,
 ἄσπας παντοίων ἀνέμων λαμπτήρας ἀμοργούς,
 οἳ τ' ἀνέμων μὲν πνεῦμα διασκιδνᾶσιν ἀέντων,
 φῶς δ' ἔξω διαθρῶσκον, ὅσον ταναώτερον ἦεν,
 λάμπεσκεν κατὰ βηλὸν ἀντειρέσιν ἀκτίνεσσιν·
 ὡς δὲ τότ' ἐν μήνι γξιν ἔεργμένον ὠγύγιον πῦρ
 λεπτήσιον <τ' > ὀθόνησι λοχάζετο κύκλοπα κούρην,
 <αἰ> χοάνησι δίαντα τετρήατο θεσπεσίημι·

- αἶ δ' ὕδατος μὲν βένθος ἀπέστεγον ἀμφινάεντος,
 πῦρ δ' ἕξω δίεσκον, ὅσον ταναώτερον ἦεν.
 85 ἡ δὲ φλῶξ ἰλάειρα μινυθαδῆς τύχε γαίης.
 86 ἕξ ὧν ὄμματ' ἔπηξεν ἀτειρέα δι' Ἀφροδίτη.
 87 γόμφους ἀσκήσασα καταστόργις Ἀφροδίτη.
 88 μῖα γίνεταί ἀμφοτέρων ὄψι.
 89 γνούς, ὅτι πάντων εἰσὶν ἀπποροαί, ὅσ' ἐγένοντο...
 90 ὡς γλυκὺ μὲν γλυκὺ μάρπτε πικρὸν δ' ἐπὶ πικρὸν ὄρουσεν,
 ὀξὺ δ' ἐπ' ὀξὺ ἔβη, δαερὸν δ' ἐποχείτο δαηρῶι.
 91 οἴνωι... μᾶλλον ἐνάρθμιον, αὐτὰρ ἐλαιῶι
 οὐκ ἐθέλει.
 92 ...τῶι καττιτέρωι μειχθέντα τὸν χαλκόν...
 ...<τὴν μίξιν> οἴνου καὶ ὕδατος...
 93 βύσσωι δὲ γλαυκῆς κόκκος καταμίσγεται ἀκτῆς...
 94 et niger in fundo fluvii color exstat ab umbra,
 atque cavernosis itidem spectatur in antris.
 95 Κύπριδος, φησί, ἐν παλάμησιν ὅτε ξύμ πρῶτ' ἐφύοντο.
 96 ἡ δὲ χθῶν ἐπίηρος ἐν εὐστέροισι χοάνοισι
 τῶ δύο τῶν ὀκτῶ μερέων λάχε Νήσιδος αἴγλης,
 τέσσαρα δ' Ἐφαιστοιο τὰ δ' ὀστέα λεῦκα γέγοντο
 Ἄρμονίης κόλλησιν ἀρηρότα θεσπεσίηθεν.
 97 τὴν ῥάχιν...
 98 ἡ δὲ χθῶν τοῦτοισιν ἴση συνέκυρσε μάλιστα,
 Ἐφαιστῶι τ' ὄμβρωι τε καὶ αἰθέρι παμφανόνωντι,
 Κύπριδος ὀρμισθείσα τελείοις ἐν λιμένεσσιν,
 εἴτ' ὀλίγον μείζων εἴτε πλεόνεσσιν ἐλάσσων·
 ἐκ τῶν αἶμα τε γέντο καὶ ἄλλης εἶδεα σαρκός.
 99 κώδων. σάρκινος ὄζος.
 100 ὦδε δ' ἀναπνεῖ πάντα καὶ ἐκπνεῖ πᾶσι λίφαιμοι
 σαρκῶν σύρριγες πύματον κατὰ σῶμα τέτανται,
 καὶ σφιν ἐπὶ στομίοις πυκινᾶις τέτρηνται ἄλοξιν
 ῥινῶν ἔσχατα τέρθρα διαμπερές, ὥστε φόνον μὲν
 κεύθειν, αἰθέρι δ' εὐπορίην διόδοισι τετμήσθαι.
 ἔνθεν ἔπειθ' ὅπῳ μὲν ἀπαῖξῃ τέρεν αἶμα,
 αἰθῆρ παφλάζων καταῖσσεταί οἰδματι μάργωι,
 εὔτε δ' ἀναθρώσκηι, πάλιν ἐκπνεῖ, ὥσπερ ὅταν παῖς
 κλειψύδρηι παίζουσα διειπετέος χαλκοῖο -
 εὔτε μὲν αὐλοῦ πορθμὸν ἐπ' εὐειδῆι χερὶ θείσα
 εἰς ὕδατος βάπτῃσι τέρεν δέμας ἀργυφέοιο,
 οὐδέις ἄγγοσδ' ὄμβροσ ἐσέρχεται, ἀλλὰ μιν εἴργει.

ΚΑΘΑΡΜΟΙ

- 112 ὦ φίλοι, οἳ μέγα ἄστνυ κατὰ ξανθοῦ Ἀκράγαντος
ναίετ' ἀν' ἄκρα πόλεος, ἀγαθῶν μελεδήμονες ἔργων
ξείνων αἰδοῖοι λιμένες, κακότητος ἄπειροι,
χαίρετ' ἐγὼ δ' ὑμῖν θεὸς ἄμβροτος, οὐκέτι θνητὸς
πωλεῦμαι μετὰ πᾶσι τετιμένος, ὥσπερ ἔοικα,
ταινίαις τε περίστεπτος στέφεσίν τε θαλείοις.
τοῖσιν ἄμ' ἀν' ἴκωμαι ἐς ἄστεα τηλεθάοντα,
ἀνδράσιν ἠδὲ γυναιξί, σεβίζομαι· οἳ δ' ἄμ' ἔπονται
μυρίοι ἐξερέοντες, ὅπῃ πρὸς κέρδος ἀταπός,
οἳ μὲν μαντοσυνέων κεχρημένοι, οἳ δ' ἐπὶ νοῦσων
παντοίων ἐπύθοντο κλύειν εὐηκέα βάζιν,
δηρὸν δὴ χαλεπήσι πεπαρμένοι (ἄμφ' ὀδύνησιν).
- 113 ἀλλὰ τί τοῖσδ' ἐπίκειμ' ὥσεῖ μέγα χρῆμά τι πράσσων,
εἰ θνηθῶν περίειμι πολυφθερέων ἀνθρώπων;
- 114 ὦ φίλοι, οἶδα μὲν οὐνεκ' ἀληθείη πάρα μύθοις,
οὐδ' ἐγὼ ἐξερέω· μάλα δ' ἀργαλέη γε τέτυκται
ἀνδράσι καὶ δύσζηλος ἐπὶ φρένα πίστιος ὄρμη.
- 115 ἔστιν Ἀναγκῆς χρῆμα, θεῶν ψήφισμα παλαιόν,
αἰδίων, πλατέεσσι κατεσφρηγισμένοι ὄρκους·
εὐτέ τις ἀμπλακίησι φόνωι φίλα γυῖα μήνηνι,
(νεῖκει θ') ὅς κε ἐπίορκον ἀμαρτήσας ἐπομόσσηι,
δαίμονες οἶτε μακρᾶϊωνος λελάχασι βίοιο,
τρῖς μιν μυρίας ὥρας ἀπὸ μακάρων ἀλάλησθαι,
φυομένους παντοῖα διὰ χρόνου εἶδα θνητῶν
ἀργαλέας βιότοιο μεταλλάσσοντα κελεύθους.
αἰθέριον μὲν γάρ σφε μένος πόντονδε διώκει,
πόντος δ' ἐς χθονὸς οὐδας ἀπέπτυσε, γαῖα δ' ἐς ἀνγὰς
ἡελίου φαέθοντος, ὃ δ' αἰθέρος ἔμβαλε δῖναις·
ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου δέχεται, στυγέουσι δὲ πάντες.
τῶν καὶ ἐγὼ νῦν εἰμι, φυγὰς θεόθεν καὶ ἀλήτης,
νεικεῖ μαινομένωι πίσυρος.
- 116 Χάριτος στυγέει δυστλητον Ἀνάγκην.
- 117 ἦδη γάρ ποτ' ἐγὼ γενόμην κοῦρός τε κόρη τε
θάμνος τ' οἰωνός τε καὶ ἕξαλος ἔλλοπος ἰχθύς.
- 118 κλαυθῶν τε καὶ κώκυσα ἰδὼν ἀσυνήθημα χώρον.
- 119 ἐξ οἴης τιμῆς τε καὶ ὅσσου μήκεος ὄλβου...

- 120 ἠλύθομεν τόδ' ὑπ' ἄντρον ὑπόστεγον...
- 121 ...ἀτερπέα χῶρον,
 ἔνθα Φόνος τε Κότος τε καὶ ἄλλων ἔθνεα Κηρῶν
 αὐχμεραί τε Νόσοι καὶ Σήψιες ἔργα τε ρευστά
 Ἔτης ἂν λειμῶνα κατὰ σκότος ἠλάσκουσιν.
- 122 ἔνθ' ἦσαν Χθονίη τε καὶ Ἥλιόπη ταναῶπις,
 Δήρις θ' αἰματόεσσα καὶ Ἄρμονιή θεμερῶπις,
 Καλλιστώ τ' Αἰσχρή τε, Θόωσά τε Δηναίη τε,
 Νημερτής τ' ἑρόεσσα μελαγκουρός τ' Ἀσάφεια.
- 123 Φυσώ τε Φθιμένη τε, καὶ Εὐναίη καὶ Ἐγερσις,
 Κινώ τ' Ἀστεμφής τε πολυστέφανός τε Μεγιστώ
 καὶ Φορῷ Σωπή τε καὶ Ὀμφαίη...
- 124 ὦ πόποι, ὦ δειλὸν θηητῶν γένος, ὦ δυσάνολβον,
 τοίων ἔκ τ' ἐρίδων ἔκ τε στοναχῶν ἐγένεσθε.
- 125 ἔκ μὲν γὰρ ζῶων ἐτίθει νεκρὰ εἶδε' ἀμείβων,
 <ἔκ δὲ νεκρῶν ζῶοντα>.
- 126 σαρκῶν ἀλλογινῶτι περιστέλλουσα χιτῶνι.
 127 ἐν θήρεσσι λέοντες ὀρειλεχέες χαμαιεῦναι
 γίνονται, δάφναι δ' ἐνὶ δένδρεσιν ἠυκόμοισιν.
- 128 οὐδέ τις ἦν κείνοισιν Ἄρης θεὸς οὐδὲ Κυδοιμός
 οὐδὲ Ζεὺς βασιλεὺς οὐδὲ Κρόνος οὐδὲ Ποσειδῶν,
 ἀλλὰ Κύπρις βασίλεια.
 τὴν οἱ γ' εὐσεβέεσσι ἀγάλμασιν ἰλάσκοντο
 γραπτοῖς τε ζῳίοισι μύροισι τε δαιδαλεόδομοις
 σμύρνης τ' ἀκρήτου θυσίαις λιβάνου τε θυῶδους,
 ξανθῶν τε σπονδᾶς μελίτων ῥίπτοντες ἐς οὐδᾶς
 ταύρων δ' ἀκρήτοισι φόνους οὐ δεύετο βωμός,
 ἀλλὰ μύσος τοῦτ' ἔσκεν ἐν ἀνθρώποισι μέγιστον,
 θυμὸν ἀπορραΐσαντας ἐ<ν>ξέδμεναι ἡέα γυῖα.
- 129 ἦν δέ τις ἐν κείνοισιν ἀνὴρ περιώσια εἰδῶς,
 ὅς δὴ μήκιστον πραπίδων ἐκτήσατο πλοῦτον,
 παντοίων τε μάλιστα σοφῶν τ' ἐπιήπανός ἔργων·
 ὁππότε γὰρ πάσησιν ὀρέξαίτο πραπίδεσσιν
 ῥεῖ' ὃ γε τῶν ὄντων πάντων λεύσσεσκεν ἕκαστον
 καὶ τε δεῖκναι ἐν ἀνθρώπων καὶ τ' εἰκοσιν αἰῶνεσσιν ①
- 130 ἦσαν δὲ κτίλα πάντα καὶ ἀνθρώπων ποιοῖσι προσηγήθη
 θήρεσσιν τῶν οἰωνῶν τε φιλοφροσύνη τε δεδήκει ①
 εἰ γὰρ ἐφημερίων ἕνεκέν τινός ἄμβροτε Μοῦσα
 ἡμετέρας μελέτας <ἄδε τοι> διὰ φροντίδος ἐλθῆναι

- εὐχομένω νῦν αὖτε παρίστασο ☞ Καλλιόπεια ☞
 ἀμφὶ θεῶν μακάρων ἀγαθὸν λόγον ἐμφαίνοντι ①
 132 ὄλβιος ὃς θεῶν πραπίδων ἐκτήσατο πλοῦτον ☞
 δειλὸς δ' ☞ ὧι σκοτόεσσα θεῶν περί δόξα μέμηλεν ①
 133 οὐκ ἔστιν πελάσασθαι εϙιν οϙφθαλμοῖσιν ἐφικτόν
 ἡμετέροις ἢ χερσὶ λαβεῖν ☞ ἦ ἤπερ τε μεγίστη
 πειθοῦς ἀνθρώποισιν ἀμαξιτὸς εἰς φρένα πίπτει ①
 134 οὐδὲ γὰρ ἀνδρομέη κεφαλῇ κατὰ γυῖα κέκασται ☞
 οὐ μὲν ἀπαὶ νώτοιο δύο κλάδοι αϙίσσονται ☞
 οὐ πόδες ☞ οὐ θαὰ γοῦν ②α ③ ☞ οὐ μήδεα λαχρήεντα ☞
 ἀλλὰ φρήν ἱερὴ καὶ ἀθέσφατος ἔπλετο μοῦνον ☞
 φροντίσι κόσμον ἅπαντα καταΐσσοισα θοῆσιν ①
 135 ἀλλὰ τὸ μὲν πάντων νόμιμον διὰ τ' εϙινυμέδοντος
 αἰθέρος ἠνεκέως τέταται διὰ τ' ἀπλέτου αὐγῆς ① ① ①
 136 οὐ παύσεσθε φόνοιο δυσηχέος ⑤ οὐκ ἔσορᾶτε
 ἀλλήλους δάπτοντες ἀκηδείησι νόοιο ⑤
 137 μορφὴν δ' ἀλλάξαντα πατὴρ φίλον υἱὸν ἀείρας
 σφάζει ἐπευχόμενος μέγα νήπιος· οἱ δ' ἀπορεῦνται
 λισσόμενον θύοντες· ὃ δ' αὖ νήκουστος οἱ Πμοκλέων
 σφάζας ἐν μεγάροισι κακὴν ἀλεγύνατο δαῖτα ①
 ὥς δ' αὐτῶς πατέρ' υἱὸς ἐλὼν καὶ μητέρα παῖδες
 θυμὸν ἀπορραΐσαντε φίλας κατὰ σάρκας ἔδουσιν ①
 138 χαλκῶι ἀπὸ ψυχῆν ἀρύσας ① ① ①
 139 οἴμοι ὅτι οὐ πρόσθεν με διώλεσε νηλεὲς ἡμαρ ☞
 πρὶν σχέτλι' ἔργα βορᾶς περὶ χεῖλεσι μητίσασθαι ①
 140 δάφνης φύλλων ἄπο πάμπαν ἔχεσθαι ①
 141 δειλοί ☞ πάνδειλοι ☞ κυάμων ἄπο χεῖρας ἔχεσθαι ①
 142 τὸν δ' οὐτ' ἄρ τε Διὸς τέγειο δόμοι αἰγ' <λόχοιο>
 <οὐ> τε ① ① ① τέγος. ① ①

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

(494-406 pp. до н.е.)

ΑΝΤΙΓΟΝΗ (χορός, 332–365)

ΧΟ. πολλὰ τὰ δεινὰ κούδεν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει·
 τοῦτο καὶ πολιοῦ πέραν πόντου χειμερινῶ νότῳ
 χωρεῖ, περιβρυχίοισιν

περῶν ὑπ' οἴδμασιν,
 θεῶν τε τὰν ὑπερτάταν, Γᾶν
 ἄφθιτον ἀκαμάταν, ἀποτρύεται
 ἰλλομένων ἀρότρων ἔτος εἰς ἔτος, ἰππείῳ γένει πολεῶν.
 κουφονόων τε φῦλον ὀρνίθων ἀμφιβαλῶν ἄγει
 καὶ θηρῶν ἀγρίων ἔθνη πόντου τ' εἰναλίαν φύσιν
 σπείραισι δικτυοκλώστοις,
 περιφραδῆς ἀνήρ·
 κρατεῖ δὲ μηχαναῖς ἀγραύλου
 θηρὸς ὀρεσσίβατα, λασιούχενά θ'
 ἵππον ἔθελξ' ὑπαὶ ἀμφίλοφον ζυγὸν οὔρειόν τ' ἀκμήτα ταῦρον.
 καὶ φθέγμα καὶ ἀνεμόεν φρόνημα καὶ ἀστυνόμους
 ἀγορὰς ἐδιδάξατο καὶ δυσάυλων
 πάγων ὑπαίθρεια καὶ
 δύσομβρα φεύγειν βέλη·
 παντοπόρος ἄπορος ἐπ' οὐδὲν ἔρχεται
 τὸ μέλλον· Ἔριδα μόνου
 φεῦξιν οὐκ ἐπάξεται·
 νόσων δ' ἀμηχάνων φυγὰς συμπέφρασται.
 σοφόν τι τὸ μηχανόεν τέχνας ὑπὲρ ἐλπίδ' ἔχων
 τοτὲ μὲν κακὸν, ἄλλοτ' ἐπ' ἐσθλὸν ἔρπει·
 νόμους γεραίρων χθονὸς θεῶν
 τ' ἔνορκον δίκαν
 ὑψίπολις· ἄπολις ὅτωι τὸ μὴ καλόν
 ξύνεστι τόλμας χάριν·
 μήτ' ἐμοί παρέστιος
 γένοιτο μήτ' ἴσων φρονῶν
 ὃς τάδ' ἔρδει.

§ 245.1. *Тексти аттичним діалектом*

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

(427-347 pp. до н.е.)

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ 189 C – 193 D

XIV. Ἐμοί γάρ δοκοῦσιν οἱ ἄνθρωποι παντάπασι τὴν τοῦ ἔρωτος δύναμιν οὐκ ἤσθεσθαι, ἐπεὶ αἰσθανομένοι γε μέγιστ' ἂν αὐτοῦ ἱερὰ κατασκευάσαι καὶ βωμούς, καὶ θυσίας ἂν ποιεῖν μέγιστας, οὐχ ὥσπερ νῦν τούτων οὐδὲν γίγνεται περὶ αὐτόν, δέον πάντων μάλιστα γίγνεσθαι. ἔστι γὰρ θεῶν φιλιανθρωπότατος, ἐπίκουρός τε ὦν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἰατρὸς τούτων, ὦν ἰαθέντων μέγιστη εὐδαιμονία ἂν τῷ ἀνθρωπιῷ γένοι εἴη. ἐγὼ οὖν πειράσομαι ὑμῖν εἰσηγήσασθαι τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ὑμεῖς δὲ τῶν ἄλλων διδάσκαλοι ἔσεσθε. δεῖ δὲ πρῶτον ὑμᾶς μαθεῖν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ τὰ παθήματα αὐτῆς. ἡ γὰρ πάλαι ἡμῶν φύσις οὐχ αὕτη ἦν, ἤπερ νῦν, ἀλλ' ἄλλοια. πρῶτον μὲν γὰρ τρία ἦν τὰ γένη τὰ τῶν ἀνθρώπων, οὐχ ὥσπερ νῦν δύο, ἄρρεν καὶ θῆλυ, ἀλλὰ καὶ τρίτον προσῆν κοινὸν ὄν ἀμφοτέρων τούτων, οὐ νῦν ὄνομα λοιπόν, αὐτὸ δὲ ἠφάνισται· ἀνδρόγυνον γὰρ ἔν τότε μὲν ἦν καὶ εἶδος καὶ ὄνομα ἐξ ἀμφοτέρων κοινὸν οὐ τε ἄρρενος καὶ θήλεος, νῦν δ' οὐκ ἔστιν ἀλλ' ἡ ἐν ὀνειδίει ὄνομα κείμενον. ἔπειτα ὅλον ἦν ἐκάστου τοῦ ἀνθρώπου τὸ εἶδος στρογγύλον, νῶτον καὶ πλευρὰς κύκλω ἔχον, χεῖρας δὲ τέτταρας εἶχε, καὶ σκέλη τὰ ἴσα ταῖς χερσί, καὶ πρόσωπα δὲ ἐπ' αὐχένι κυκλωτερεῖ, ὅμοια πάντη· 190 κεφαλὴν δ' ἐπ' ἀμφοτέροις τοῖς προσώποις ἐναντίοις κειμένοις μίαν, καὶ ὦτα τέτταρα, καὶ αἰδοῖα δύο, καὶ τὰλλα πάντα ὡς ἀπὸ τούτων ἂν τις εἰκάσειεν. ἐπορεύετο δὲ καὶ ὀρθὸν ὥσπερ νῦν, ὀπότερωσε βουληθείη· καὶ ὀπότε ταχὺ ὀρμήσειε θεῖν, ὥσπερ οἱ κυβιστῶντες εἰς ὀρθὸν τὰ σκέλη περιφερόμενοι κυβιστῶσι κύκλω, ὀκτῶ τότε οὔσι τοῖς μέλεσιν ἀπερειδόμενοι ταχὺ ἐφέροντο κύκλω. ἦν δὲ διὰ ταῦτα τρία τὰ γένη καὶ τοιαῦτα, ὅτι τὸ μὲν ἄρρεν ἦν τοῦ ἡλίου τὴν ἀρχὴν ἔκγονον, τὸ δὲ θῆλυ τῆς γῆς, τὸ δὲ ἀμφοτέρων μετέχον τῆς σελήνης, ὅτι καὶ ἡ σελήνη ἀμφοτέρων μετέχει· περιφερῆ δὲ δὴ ἦν καὶ αὐτὰ καὶ ἡ πορεία αὐτῶν διὰ τὸ τοῖς γονεῦσιν ὅμοια εἶναι. ἦν οὖν τὴν ἰσχὺν δεινὰ καὶ τὴν ῥώμην, καὶ τὰ φρονήματα μεγάλα εἶχον, ἐπεχείρησαν δὲ τοῖς θεοῖς, καὶ ὁ λέγει Ὅμηρος περὶ Ἐφιάλτου τε καὶ Ὠτου, περὶ ἐκείνων λέγεται, τό εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνάβασιν ἐπιχειρεῖν ποιεῖν, ὡς ἐπιθησομένων τοῖς θεοῖς.

XV. Ὁ οὖν Ζεὺς καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ ἐβουλεύοντο, ὅ τι χρὴ αὐτοὺς ποιῆσαι, καὶ ἠπόρουν· οὔτε γὰρ ὅπως ἀποκτείναιεν εἶχον καὶ ὥσπερ τοὺς γίγαντας κεραυνώσαντες τὸ γένος ἀφάνισαιεν - αἱ τιμαὶ γὰρ αὐτοῖς καὶ ἱερὰ τὰ

παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἠφανίζετο - οὐθ' ὅπως ἔφην ἀσελγαίνειν. μόγις δὴ ὁ Ζεὺς ἐννοήσας λέγει ὅτι Δοκῶ μοι, ἔφη, ἔχειν μηχανήν, ὡς ἂν εἶεν τε ἄνθρωποι καὶ παύσαιντο τῆς ἀκολασίας ἀσθενέστεροι γενόμενοι. νῦν μὲν γὰρ αὐτοὺς, ἔφη, διατεμῶ δίχα ἕκαστον, καὶ ἅμα μὲν ἀσθενέστεροι ἔσονται, ἅμα δὲ χρησιμώτεροι ἡμῖν διὰ τὸ πλείους τὸν ἀριθμὸν γεγονέναι· καὶ βαδιούνται ὀρθοὶ ἐπὶ δυοῖν σκελοῖν· ἂν δ' ἔτι δοκῶσιν ἀσελγαίνειν καὶ μὴ ἐθέλωσιν ἡσυχίαν ἄγειν, πάλιν αὖ, ἔφη, τεμῶ δίχα, ὥστ' ἐφ' ἐνὸς πορεύσονται σκέλους ἀσκαλίζοντες. ταῦτα εἰπὼν ἔτεμνε τοὺς ἀνθρώπους δίχα, ὥσπερ οἱ τὰ ὄα τέμνοντες καὶ μέλλοντες ταριχεύειν, ἢ ὥσπερ οἱ τὰ ὠὰ ταῖς θριξίν· ὄντινα δὲ τέμοι, τὸν Ἀπόλλω ἐκέλευε τὸ τε πρόσωπον μεταστρέφειν καὶ τὸ τοῦ αὐχένος ἡμῖσι πρὸς τὴν τομήν, ἵνα θεώμενος τὴν αὐτοῦ τμήσιν κοσμιώτερος εἴη ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὰλλα ἰάσθαι ἐκέλευεν. ὁ δὲ τὸ τε πρόσωπον μετέστρεφε, καὶ συνέλκων πανταχόθεν τὸ δέρμα ἐπὶ τὴν γαστέρα νῦν καλουμένην, ὥσπερ τὰ σύσπαστα βαλάντια, ἐν στόμα ποιῶν ἀπέδει κατὰ μέσην τὴν γαστέρα, ὃ δὴ τὸν ὀμφαλὸν καλοῦσι. 191 καὶ τὰς μὲν ἄλλας ῥυτίδας τὰς πολλὰς ἐξελέαινε καὶ τὰ στήθη διήρθρου, ἔχων τι τοιοῦτον ὄργανον οἷον οἱ σκυτοτόμοι, περὶ τὸν καλόποδα λεαίνοντες τὰς τῶν σκυτῶν ῥυτίδας· ὀλίγας δὲ κατέλιπε, τὰς περὶ αὐτὴν τὴν γαστέρα καὶ τὸν ὀμφαλὸν, μνημεῖον εἶναι τοῦ παλαιοῦ πάθους. ἐπειδὴ οὖν ἡ φύσις δίχα ἐτμήθη ποθοῦν ἕκαστον τὸ ἡμῖσι τὸ αὐτοῦ ξυνηίει, καὶ περιβάλλοντες τὰς χεῖρας καὶ συμπλεκόμενοι ἀλλήλοις, ἐπιθυμοῦντες συμφῦναι, ἀπέθνησκον ὑπὸ λιμοῦ καὶ τῆς ἄλλης ἀργίας διὰ τὸ μηδὲν ἐθέλειν χωρὶς ἀλλήλων ποιεῖν. καὶ ὅποτε τι ἀποθάνοι τῶν ἡμίσεων, τὸ δὲ λειφθεῖν, τὸ λειφθὲν ἄλλο ἐζήτει καὶ συνεπλέκετο. εἴτε γυναικὸς τῆς ὅλης ἐντύχοι ἡμίσει, ὃ δὴ νῦν γυναῖκα καλοῦμεν, εἴτ' ἀνδρός· καὶ οὕτως ἀπώλλυντο. ἐλεήσας δὲ ὁ Ζεὺς ἄλλην μηχανὴν πορίζεται, καὶ μετατίθησιν αὐτῶν τὰ αἰδοῖα εἰς τὸ πρόσθεν· τέως γὰρ καὶ ταῦτα ἐκτὸς εἶχον, καὶ ἐγένων καὶ ἔτικτον οὐκ εἰς ἀλλήλους ἀλλ' εἰς γῆν, ὥσπερ οἱ τέττιγες. μετέθηκέ τε οὖν οὕτως αὐτῶν εἰς τὸ πρόσθεν καὶ διὰ τούτων τὴν γένεσιν ἐν ἀλλήλοις ἐποίησε, διὰ τοῦ ἄρρενος ἐν τῷ θήλει, τῶνδε ἕνεκα, ἵνα ἐν τῇ συμπλοκῇ ἅμα μὲν εἰ ἀνὴρ γυναικὶ ἐντύχοι, γεννῶεν καὶ γίγνοιτο τὸ γένος, ἅμα δ' εἰ καὶ ἄρρην ἄρρει, πλησμονὴ γοῦν γίγνοιτο τῆς συνουσίας καὶ διαπαύοιντο καὶ ἐπὶ τὰ ἔργα τρέποιντο καὶ τοῦ ἄλλου βίου ἐπιμελοῖντο. ἔστι δὴ οὖν ἐκ τούτου ὁ ἔρωσ ἔμφυτος ἀλλήλων τοῖς ἀνθρώποις καὶ τῆς ἀρχαίας φύσεως συναγωγεὺς καὶ ἐπιχειρῶν ποιῆσαι ἐν ἐκ δυοῖν καὶ ἰάσασθαι τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην.

XVI. Ἐκαστος οὖν ἡμῶν ἐστὶν ἀνθρώπου ξύμβολον, ἅτε τετμημένος ὥσπερ αἰ ψῆται, ἐξ ἐνὸς δύο. ζητεῖ δὴ ἀεὶ τὸ αὐτοῦ ἕκαστος ξύμβολον. ὅσοι μὲν οὖν τῶν ἀνδρῶν τοῦ κοινοῦ τμήμα εἰσιν, ὁδὴ τότε ἀνδρόγυνον

ἐκαλείτο, φιλογύναικές τ' εἰσὶ καὶ οἱ πολλοὶ τῶν μοιχῶν ἐκ τούτου τοῦ γένους γεγόνασι, καὶ ὅσαι αὖ γυναῖκες φίλανδροί τε καὶ μοιχεύτριαι, ἐκ τούτου τοῦ γένους γίγνονται. ὅσαι δὲ τῶν γυναικῶν γυναικὸς τμημά εἰσιν, οὐ πάνυ αὐταὶ τοῖς ἀνδράσι τὸν νοῦν προσέχουσιν, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς τὰς γυναῖκας τετραμμένοι εἰσὶ, καὶ αἱ ἑταιρίστριαι ἐκ τούτου τοῦ γένους γίγνονται. ὅσοι δὲ ἄρρενος τμημά εἰσι, τὰ ἄρρενα διώκουσι, καὶ τέως μὲν ἂν παῖδες ὦσιν, ἄτε τεμάχια ὄντα τοῦ ἄρρενος, φιλοῦσι τοὺς ἄνδρας καὶ χαίρουσι 192 συγκατακείμενοι καὶ συμπεπλεγμένοι τοῖς ἀνδράσι, καὶ εἰσιν οὗτοι βέλτιστοι τῶν παίδων καὶ μεираκίων, ἄτε ἀνδρειότατοι ὄντες φύσει. φασὶ δὲ δὴ τινες αὐτοὺς ἀναισχύντους εἶναι, ψευδομένοι· οὐ γὰρ ὑπ' ἀναισχυντίας τοῦτο δρῶσιν, ἀλλ' ὑπὸ θάρρους καὶ ἀνδρείας καὶ ἀρρενωπίας, τὸ ὅμοιον αὐτοῖς ἀσπαζόμενοι. μέγα δὲ τεκμήριον· καὶ γὰρ τελεωθέντες μόνοι ἀποβαίνουσιν εἰς τὰ πολιτικὰ ἄνδρες οἱ τοιοῦτοι. ἐπειδὴν δὲ ἀνδρωθῶσι, παιδερastoῦσι καὶ πρὸς γάμους καὶ παιδοποιίας οὐ προσέχουσι τὸν νοῦν φύσει, ἀλλὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ἀναγκάζονται· ἀλλ' ἐξαρκεῖ αὐτοῖς μετ' ἀλλήλων καταζῆν ἀγάμοις. πάντως μὲν οὖν ὁ τοιοῦτος παιδεραστής τε καὶ φιλεραστής γίγνεται, αἰεὶ τὸ ξυγγενὲς ἀσπαζόμενος. ὅταν μὲν οὖν καὶ αὐτῷ ἐκείνῳ ἐντύχη τῷ αὐτοῦ ἡμίσει καὶ ὁ παιδεραστής καὶ ἄλλος πᾶς, τότε καὶ θαυμαστὰ ἐκπλήττονται φιλία τε καὶ οἰκειότητι καὶ ἔρωτι, οὐκ ἐθέλοντες, ὡς ἔπος εἰπεῖν, χωρίζεσθαι ἀλλήλων οὐδὲ σμικρὸν χρόνον. καὶ οἱ διατελοῦντες μετ' ἀλλήλων διὰ βίου οὗτοί εἰσιν, οἱ οὐδ' ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν ὅ τι βούλονται σφίσι παρ' ἀλλήλων γίνεσθαι. οὐδὲ γὰρ ἂν δόξειε τοῦτ' εἶναι ἢ τῶν ἀφροδισίων συνουσία, ὡς ἄρα τούτου ἕνεκα ἕτερος ἑτέρῳ χαίρει ξυνῶν οὕτως ἐπὶ μεγάλης σπουδῆς· ἀλλ' ἄλλο τι βουλομένη ἐκατέρου ἢ ψυχὴ δῆλη ἐστίν, ὃ οὐ δύναται εἰπεῖν, ἀλλὰ μαντεύεται ὃ βούλεται, καὶ αἰνίττεται. καὶ εἰ αὐτοῖς ἐν τῷ αὐτῷ κατακειμένοις ἐπιστὰς ὁ Ἥφαιστος, ἔχων τὰ ὄργανα, ἔροιτο· τί ἔσθ' ὃ βούλεσθε, ὦ ἄνθρωποι, ὑμῖν παρ' ἀλλήλων γενέσθαι; καὶ εἰ ἀποροῦντας αὐτοὺς πάλιν ἔροιτο· ἄρα γε τοῦδε ἐπιθυμεῖτε, ἐν τῷ αὐτῷ γενέσθαι ὃ τι μάλιστα ἀλλήλοις, ὥστε καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν μὴ ἀπολείπεσθαι ἀλλήλων; εἰ γὰρ τούτου ἐπιθυμεῖτε, ἐθέλω ὑμᾶς συντῆξαι καὶ συμφῦσαι εἰς τὸ αὐτό, ὥστε δὴ ὄντας ἕνα γεγόνεαι καὶ ἕως τ' ἂν ζῆτε, ὡς ἕνα ὄντα, κοινῇ ἀμφοτέρους ζῆν, καὶ ἐπειδὴν ἀποθάνητε, ἐκεῖ αὖ ἐν Ἄιδου ἀντὶ δυεῖν ἕνα εἶναι κοινῇ τεθνεώτε· ἀλλ' ὁρᾶτε εἰ τούτου ἔρατε καὶ ἐξαρκεῖ ὑμῖν ἂν τούτου τύχητε· ταῦτα ἀκούσας ἴσμεν ὅτι οὐδ' ἂν εἰς ἐξαρηνηθεῖη οὐδ' ἄλλο τι ἂν φανείη βουλόμενος, ἀλλ' ἀτεχνῶς οἴοιτ' ἂν ἀκηκοέναι τοῦτο ὃ πάλαι ἄρα ἐπεθύμει, συνελθῶν καὶ συντακέῖς τῷ ἑρωμένῳ ἐκ δυεῖν εἰς γενέσθαι. τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ αἴτιον, ὅτι ἢ ἀρχαία φύσις ἡμῶν ἦν αὕτη καὶ ἡμεν ὅλοι· τοῦ ὅλου οὖν τῆ ἐπιθυμίας καὶ διώξει ἔρωσ ὄνομα. 193 καὶ πρὸ τοῦ, ὡσπερ λέγω, ἐν

ἤμεν· νυνὶ δὲ διὰ τὴν ἀδικίαν διωκίσθημεν ὑπὸ τοῦ θεοῦ, καθάπερ Ἀρκάδες ὑπὸ Λακεδαιμονίων. φόβος οὖν ἔστιν, ἂν μὴ κόσμιοι ὦμεν πρὸν τοὺς τοὺς θεοὺς, ὅπως μὴ καὶ αὐθις διασχισθώμεθα, καὶ περίμμεν ἔχοντες ὥσπερ οἱ ἐν ταῖς στήλαις κατὰ γραφὴν ἐκτετυπωμένοι, διαπεπρισμένοι κατὰ τὰς ῥίνας, γεγονότες ὥσπερ λίσπαι. ἀλλὰ τούτων ἕνεκα πάντ' ἄνδρα χρὴ ἅπαντα παρακελεύεσθαι ὑσεβεῖν περὶ θεοῦς, ἵνα τὰ μὲν ἐκφύγωμεν, τῶν δὲ τύχωμεν, ὧν ὁ Ἔρωσ ἡμῖν ἡγεμῶν καὶ στρατηγός. ὧ μὴδεὶς ἐναντία πραττέτω· πράττει δ' ἐναντία, ὅστις θεοῖς ἀπεχθάνεται· φίλοι γὰρ γενόμενοι καὶ διαλλαγέντες τῷ θεῷ ἐξευρήσομέν τε καὶ ἐντευξόμεθα τοῖς παιδικοῖς τοῖς ἡμετέροις αὐτῶν, ὃ τῶν νῦν ὀλίγοι ποιοῦσι.

καὶ μή μοι ὑπολάβῃ Ἐρυξίμαχος κωμῶδων τὸν λόγον, ὡς Παιουσιανὴν καὶ Ἀγάθωνα λέγω· ἴσως μὲν γὰρ καὶ οὗτοι τούτων τυγχάνουσι ὄντες καὶ εἰσὶν ἀμφοτέροι τὴν φύσιν ἄρρενες· λέγω δὲ οὖν ἔγωγε καθ' ἅπαντων καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ὅτι οὕτως ἂν ἡμῶν τὸ γένος εὐδαιμον γένοιτο, εἰ ἐκτελέσαιμεν τὸν ἔρωτα καὶ τῶν παιδικῶν τῶν αὐτοῦ ἕκαστος τύχοι εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀπελθὼν φύσιν. εἰ δὲ τοῦτο ἄριστον, ἀναγκαῖον καὶ τῶν νῦν παρόντων τὸ τούτου ἐγγυτάτω ἄριστον εἶναι· τοῦτο δ' ἔστι παιδικῶν τυχεῖν κατὰ νοῦν αὐτῷ πεφυκότων· οὐ δὴ τὸν αἴτιον θεὸν ὑμνοῦντες δικαίως ἂν ὑμνοῖμεν Ἐρωτα, ὃς ἐν τῷ παρόντι ἡμᾶς πλείστα ὀνίνησιν εἰς τὸ οἰκεῖον ἄγων, καὶ εἰς τὸ ἔπειτα ἐλπίδας μεγίστας παρέχεται, ἡμῶν παρεχομένων πρὸς θεοὺς εὐσεβείαν, καταστήσας ἡμᾶς εἰς τὴν ἀρχαίαν φύσιν καὶ ἰασαμενος μακαρίους καὶ εὐδαίμονας ποιῆσαι.

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ 201 Α – 202 Ε

Καὶ ἐπεικῶς γε λέγεις, ὦ ἑταῖρε, φάναι τὸν Σωκράτη· καὶ εἰ τοῦτο οὕτως ἔχει, ἄλλο τι ὁ Ἔρωσ κάλλους ἂν εἴη ἔρωσ, αἰσχρὸς δ' οὐ· Ὡμολόγει. Οὐκοῦν ὠμολόγηται, οὐ ἐνδεής ἐστι καὶ μὴ ἔχει, τούτου ἔραν; Ναί, εἰπέιν. Ἐνδεής ἄρ' ἐστὶ καὶ οὐκ ἔχει ὁ Ἔρωσ κάλλος. Ἀνάγκη, φάναι. Τί δε; τὸ ἐνδεές κάλλους καὶ μηδαμῆ κεκτημένον κάλλος ἄρα λέγεις συκαλον εἶναι; Οὐ δῆτα. Ἔτι οὖν ὁμολογεῖς Ἐρωτα καλὸν εἶναι, εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει; καὶ τὸν Ἀγάθωνα εἰπέιν Κινδυνεύω, ὦ Σώκρατες, οὐδὲν εἰδένα ὧν τότε εἶπον. Καὶ μὴν καλῶς γε εἶπες, φάναι, ὦ Ἀγάθων. ἀλλὰ σμικρὸν ἔτι εἰπέ· τὰγαθὰ οὐ καὶ καλὰ δοκεῖ σοι εἶναι; Ἐμοιγε. Εἰ ἄρα ὁ Ἔρωσ τῶν καλῶν ἐνδεής ἐστι, τὰ δὲ ἀγαθὰ καλὰ, κἂν τῶν ἀγαθῶν ἐνδεής εἴη. Ἐγώ, φάναι, ὦ Σώκρατες, σοὶ οὐκ ἂν δυναίμην ἀντιλέγειν, ἀλλ' οὕτως ἐχέτω ὡς σὺ λέγεις. Οὐ μὲν οὖν τῇ ἀληθείᾳ, φάναι, ὦ φιλούμενε Ἀγάθων, δύνασαι ἀντιλέγειν, ἐπεὶ Σωκράτει γε οὐδὲν χαλεπὸν.

XXII. Καὶ σὲ μὲν γε ἦδη ἑάσω· τὸν δὲ λόγον τὸν περὶ τοῦ Ἐρωτος, ὃν ποτ' ἤκουσα γυναικὸς Μαντινικῆς Διοτίμας, ἢ ταῦτά τε σοφὴ ἦν καὶ

ἄλλα πολλά, καὶ Ἀθηναίοις ποτὲ θυσαμένοις πρὸ τοῦ λοιμοῦ δέκα ἔτη ἀναβολὴν ἐποίησε τῆς νόσου, ἢ δὴ καὶ ἐμὲ τὰ ἐρωτικά ἐδίδαξεν, - ὃν οὖν ἐκείνη ἔλεγε λόγον, πειράσομαι ὑμῖν διελθεῖν ἐκ τῶν ὠμολογημένων ἐμοὶ καὶ Ἀγάθωνι, αὐτὸς ἅπ' ἐμαυτοῦ, ὅπως ἂν δύνωμαι. δεῖ δὴ, ὦ Ἀγάθων, ὡςπερ σὺ διηγῆσω, διελθεῖν αὐτὸν πρῶτον, τίς ἐστὶν ὁ Ἔρωσ καὶ ποιὸς τις, ἔπειτα τὰ ἔργα αὐτοῦ. δοκεῖ οὖν μοι ῥᾶστον εἶναι οὕτω διελθεῖν, ὡς ποτέ με ἡ ξένη ἀνακρίνουσα διήκει. σχεδὸν γάρ τι καὶ ἐγὼ πρὸς αὐτὴν ἕτερα τοιαῦτα ἔλεγον, οἷάπερ νῦν πρὸς ἐμὲ Ἀγάθων, ὡς εἶη ὁ Ἔρωσ μέγας θεός, εἴη δὲ τῶν καλῶν· ἤλεγχε δὴ με τούτοις τοῖς λόγοις οἷοπερ ἐγὼ τοῦτον, ὡς οὔτε καλὸς εἶη κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον οὔτε ἀγαθός. καὶ ἐγὼ, Πῶς λέγεις, ἔφη, ὦ Διοτίμα; αἰσχρὸς ἄρα ὁ Ἔρωσ ἐστὶ καὶ κακός; καὶ ἦ, Οὐκ εὐφημήσεις; ἔφη ἡ οἶει, ὅ τι ἂν μὴ καλὸν ἦ, ἀναγκαῖον αὐτὸ εἶναι αἰσχρὸν; 202 Μάλιστά γε. Ἡ καὶ ἂν μὴ σοφόν, ἀμαθές; ἢ οὐκ ἦσθησαι ὅτι ἐστὶ τι μεταξὺ σοφίας καὶ ἀμαθίας; Τί τοῦτο; Τὸ ὀρθὰ δοξάζειν καὶ ἄνευ τοῦ ἔχειν λόγον δοῦναι οὐκ οἶσθ', ἔφη, ὅτι οὔτε ἐπίστασθαί ἐστιν ἄλογον γὰρ τῷ ῥᾶγμα πῶς ἂν εἴη ἐπιστήμη; οὔτε ἀμαθία· τὸ γὰρ τοῦ ὄντος τυγχάνον πῶς ἂν εἴη ἀμαθία; ἐστὶ δὲ δὴ που τοιοῦτος τυγχάνον πῶς ἂν εἴη ἀμαθία; ἐστὶ δὲ δὴ που τοιοῦτος ἡ ὀρθὴ δόξα, μεταξὺ φρονήσεως καὶ ἀμαθίας. Ἀληθῆ, ἦν δ' ἐγὼ, λέγεις. Μὴ τοίνυν ἀνάγκαζε, ὃ μὴ καλὸν ἐστὶν, αἰσχρὸν εἶναι, μηδὲ ὃ μὴ ἀγαθόν, κακόν. οὕτω δὲ καὶ τὸν Ἔρωτα ἐπειδὴ αὐτὸς ὁμολογεῖς μὴ εἶναι ἀγαθὸν μηδὲ καλόν, μηδὲν τι μᾶλλον οἴου δεῖν αὐτὸν αἰσχρὸν καὶ κακόν εἶναι, ἀλλὰ τι μεταξὺ, ἔφη, τούτων. Καὶ μὴν, ἦν δ' ἐγὼ, ὁμολογεῖται γε παρὰ πάντων μέγας θεὸς εἶναι. Τῶν μὴ εἰδόντων, ἔφη, πάντων λέγεις, ἢ καὶ τῶν εἰδόντων, Ἐμπάντων μὲν οὖν. καὶ ἡ γαλάσασα, Καὶ πῶς ἂν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὁμολογοῖτο μέγας θεὸς εἶναι παρὰ τούτων, οἱ φασιν αὐτὸν οὐδὲ θεὸν εἶναι; Τίνες οὗτοι; ἦν δ' ἐγὼ. Εἷς μὲν, ἔφη, σύ, μία δ' ἐγὼ. κάγω εἶπον, Πῶς τοῦτο, ἔφη, λέγεις; καὶ ἦ, Ῥαδίως, ἔφη. λέγε γάρ μοι, οὐ πάντας θεοὺς φῆς εὐδαίμονας εἶναι καὶ καλοῦς; ἢ τολμήσεις ἂν τινα μὴ φάναι καλόν τε καὶ εὐδαίμονα θεῶν εἶναι; Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Εὐδαίμονας δὲ δὴ λέγεις οὐ τοὺς ἀγαθὰ καὶ τὰ καλὰ κεκτημένους; Πάνυ γε. Ἀλλὰ μὴν Ἔρωτά γε ὠμολόγηκας δι' ἔνδειαν τῶν ἀγαθῶν καὶ καλῶν ἐπιθυμεῖν αὐτῶν τούτων ὧν ἔνδεής ἐστιν. Ὁμολόγηκα γάρ. Πῶς ἂν οὖν θεὸς εἴη ὅγε τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἄμοιρος; Οὐδαμῶς, ὡς γ' ἔοικεν. Ὁρᾶς οὖν, ἔφη, ὅτι καὶ σὺ Ἔρωτα οὐ θεὸν νομίζεις;

XXIII. Τί οὖν ἂν, ἔφη, εἴη ὁ Ἔρωσ; θνητός; Ἡκιστά γε. Ἀλλὰ τί μὴν; Ὡςπερ τὰ πρότερα, ἔφη, μεταξὺ θνητοῦ καὶ ἀθανάτου. Τί οὖν, ὦ Διοτίμα; Δαίμων μέγας, ὦ Σώκρατες· καὶ γὰρ πᾶν τὸ δαιμόνιον μεταξὺ ἐστὶ θεοῦ τε καὶ θνητοῦ. Τίνα, ἦν δ' ἐγὼ, δύναμιν ἔχον; Ἐρμηνεύδον καὶ διαπρθμεῖον θεοῖς τὰ παρ' ἀνθρώπων καὶ ἀνθρώποις τὰ παρὰ θεῶν, τῶν

μὲν τὰς δεήσεις καὶ θυσίας, τῶν δὲ τὰς ἐπιτάξεις τε καὶ ἀμοιβὰς τῶν θυσιῶν, ἐν μέσῳ δὲ ὄν ἀμφοτέρων συμπληροῖ, ὥστε τὸ πᾶν αὐτὸ αὐτῷ ξυνδεδέσθαι. διὰ τούτου καὶ ἡ μαντικὴ πᾶσα χωρεῖ καὶ ἡ τῶν ἱερέων τέχνη τῶν τε περὶ τὰς θυσίας καὶ τὰς τελετὰς καὶ τὰς ἐπωδὰς καὶ τὴν μαντείαν πᾶσαν καὶ γοητείαν. θεὸς δὲ ἀνθρώπῳ οὐ μίγνυται, ἀλλὰ διὰ διὰ τούτου πᾶσά ἐστιν ἡ ὁμιλία καὶ ἡ διάλεκτος θεοῖς πρὸς ἀνθρώπους, καὶ ἐγρηγοροῦσι καὶ καθεύδουσι· καὶ ὁ μὲν περὶ τὰ τοιαῦτα σοφὸς δαιμόνιος ἀνὴρ, ὁ δὲ ἄλλο τι σοφὸς ὢν ἢ περὶ τέχνες ἢ χειρουργίας τινὰς βάναντος. οὗτοι δὲ οἱ δαίμονες πολλοὶ καὶ παντοδαποὶ εἰσιν, εἷς δὲ τούτων ἐστὶ καὶ ὁ Ἔρως.

ΠΟΛΙΤΕΙΑ 500 B – 517 D

XIII. Οὐδὲ γάρ που, ὦ Ἀδείμαντε, σχολὴ τῷ γε ὡς ἀληθῶς πρὸς τοῖς οὔσι τὴν διάνοιαν ἔχοντι κάτω βλέπειν εἰς ἀνθρώπων πραγματείας, καὶ μαχόμενον αὐτοῖς φθόνου τε καὶ δυσμενείας ἐμπίπλασθαι, ἀλλ' εἰς τεταγμένα ἄττα καὶ κατὰ ταῦτ' αἰεὶ ἔχοντα ὀρῶντας καὶ θεωμένους οὔτ' ἀδικοῦτα οὔτ' ἀδικούμενα ὑπ' ἀλλήλων, κόσμῳ δὲ πάντα καὶ κατὰ λόγον ἔχοντα, ταῦτα μιμῆσθαι τε καὶ ὅ τι μάλιστα ἀφομοιοῦσθαι. ἢ οἶει τινὰ μηχανὴν εἶναι, ὅτῳ τις ὁμιλεῖ ἀγάμενος, μὴ μιμῆσθαι ἐκεῖνο; Ἄδύνατον, ἔφη. Θεῖω δὲ καὶ κοσμίῳ ὅ γε φιλόσοφος ὁμιλῶν κόσμιός τε καὶ θεῖος εἰς τὸ δυνατόν ἀνθρώπῳ γίγνεται. ὧ διαβολὴ δ' ἐν πᾶσι πολλή. Παντάπασι μὲν οὖν. Ἄν οὖν τις, εἶπον, αὐτῷ ἀνάγκη γένηται, ἃ ἐκεῖ ὀρᾷ, μελετῆσαι εἰς ἀνθρώπων ἥθη καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ τιθέναι, καὶ μὴ μόνον ἑαυτὸν πλάττειν, ἀρα κακὸν δημιουργὸν αὐτὸν οἶει γενήσεσθαι σωφροσύνης τε καὶ δικαιοσύνης καὶ ξυμπάσης τῆς δημοτικῆς ἀρετῆς; Ἐκιστά γε, ἦ δ' ὅς. Ἄλλ' ἐὰν δὴ αἰσθῶνται οἱ πολλοί, ὅτι ἀληθῆ περὶ αὐτοῦ λέγομεν, χαλεπανοῦσι δὴ τοῖς φιλοσόφοις καὶ ἀπιστήσουσιν ἡμῖν λέγουσιν, ὡς οὐκ ἂν ποτε ἄλλως εὐδαιμονήσειε πόλις, εἰ μὴ αὐτὴν διαγράψαι οἱ τῷ θεῖῳ παραδείγματι χρώμενοι ζωγράφοι; Οὐ χαλεπανοῦσιν, ἦ δ' ὅς, ἐάνπερ αἰσθῶνται. ἀλλὰ δὴ τίνα λεγεις τρόπον τῆς διαγραφῆς; 501 Λαβόντες, ἦν δ' ἐγώ, ὥσπερ πίνακα πόλιν τε καὶ ἥθη ἀνθρώπων, πρῶτον μὲν καθαρὰν ποιήσειαν ἂν. ὧ οὐ πάνυ ῥάδιον. ὧ ἀλλ' οὖν οἶσθ' ὅτι τούτῳ ἂν εὐθύς τῶν ἄλλων διενέγοιεν, τῷ μῆτε ἰδιώτου μῆτε πόλεως ἐθελῆσαι ἂν ἄψασθαι μηδὲ γραφεῖν νόμους, πρὶν ἢ παραλαβεῖν καθαρὰν ἢ αὐτοὶ ποιήσαι. Καὶ ὀρθῶς γ', ἔφη. Οὐκοῦν μετὰ ταῦτα οἶει ὑπογράψασθαι ἂν τὸ σχῆμα τῆς πολιτείας; Τί μήν; Ἐπειτα, οἶμαι, ἀπεργαζόμενοι πυκνὰ ἂν ἐκατέρωσ' ἀποβλέποιεν, πρὸς τε τὸ φύσει δίκαιον καὶ καλὸν καὶ σῶφρον καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα καὶ πρὸς ἐκεῖνο αὐ

τὸ ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ἐμποιοῖεν ξυμμιγνύντες τε καὶ κεραυνύντες ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων τὸ ἀνδρείελον, ἀπ' ἐκείνου τεκμαιρόμενοι, ὃ δὴ καὶ Ὅμηρος ἐκάλεσεν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ἐμποιοῖεν ξυμμιγνύντες τε κεραυνύντες ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων τὸ ἀνδρείελον, ἀπ' ἐκείνου τεκμαιρόμενοι, ὃ δὴ καὶ Ὅμηρος ἐκάλεσεν ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐγγιγνόμενον θεοειδές τε καὶ θεοεικελον. Ὅρθως, ἔφη. Καὶ τὸ μὲν ἄν, οἶμαι, ἐξαλείφειεν, τὸ δὲ πάλιν ἐγγράφοιεν, ἕως ὅ τι μάλιστα ἀνθρώπεια ἦθη εἰς ὅσον ἐνδέχεται θεοφιλή ποιήσειαν. Καλλίστη γοῦν ἄν, ἔφη, ἡ γραφή γένοιτο. Ἄρ' οὖν, ἦν δ' ἐγώ, πείθομένῃ ἐκείνους, οὓς διατεταμένους ἐφ' ἡμᾶς ἔφησθαι ἰέναι, ὡς τοιοῦτός ἐστι πολιτειῶν ζωγράφος, ὃν τοτ' ἐπηροῦμεν πρὸς αὐτούς, δι' ὃν ἐκείνοι ἐχαλέπαινον, ὅτι τὰς πόλεις αὐτῷ παρεδίδομεν, καὶ τι μᾶλλον αὐτὸ νῦν ἀκούοντες πρᾶϋνονται; Καὶ πολὺ γε, ἦ δ' ὅς, εἰ σωφρονοῦσιν. Πῆ γὰρ δὴ ἔξουσιν ἀμφισβητῆσαι; πότερον μὴ τοῦ ὄντος τε καὶ ἀληθείας ἐραστὰς εἶναι τοὺς φιλοσόφους; Ἄτοπον μὲντ' ἄν, ἔφη, εἶη. Ἀλλὰ μὴ τὴν φύσιν αὐτῶν οἰκείαν εἶναι τοῦ ἀρίστου, ἦν ἡμεῖς διήλθομεν; Οὐδὲ τοῦτο. Τί δέ; τὴν τοιαύτην τυχοῦσαν τῶν προσηκόντων ἐπιτηδευμάτων οὐκ ἀγαθὴν τελῶς ἔσεσθαι καὶ φιλόσοφον εἶπερ τινα ἄλλην; ἢ ἐκείνους φῆσειν μᾶλλον, οὓς ἡμεῖς ἀφωρίσαμεν; Οὐ δῆπου. Ἐτι οὖν ἀγριανοῦσι λεγόντων ἡμῶν, ὅτι, πρὶν ἄν πόλεως τὸ φιλόσοφον γένος ἐγκρατὲς γένηται, οὔτε πόλει οὔτε πολίταις κακῶν παῦλα ἔσται, οὐδὲ ἡ πολιτεία, ἦν μυθολογοῦμεν λόγῳ, ἔργῳ τέλος λήψεται; Ἴσως, ἔφη, ἦττον. Βούλει οὖν, ἦν δ' ἐγώ, μὴ ἦττον φῶμεν αὐτούς ἀλλὰ παντάπασιν πράους γεγόνεσθαι καὶ πεπεῖσθαι. 502 ἵνα εἰ μὴ τι ἀλλὰ αἰσχυθέντες ὁμολογήσωσιν; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη.

XIV. Οὗτοι μὲν τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, τοῦτο πεπεισμένοι ἔστων³ τοῦδε δὲ περὶ τις ἀμφισβητήσει, ὡς οὐκ ἂν τύχοιεν γενόμενοι βασιλέων ἔκγονοι ἢ δυναστῶν τὰς φύσεις φιλόσοφοι; Οὐδ' ἂν εἰς, ἔφη. Τοιούτους δὲ γενομένους ὡς πολλὴ ἀνάγκη διαφθαρῆναι, ἔχει τις λέγειν; ὡς μὲν γὰρ χαλεπὸν σωθῆναι, καὶ ἡμεῖς ξυγχωροῦμεν³ ὡς δὲ ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ τῶν πάντων οὐδέποτε οὐδ' ἂν εἰς σωθείη, ἔσθ' ὅστις ἀμφισβητήσει; Καὶ πῶς; Ἀλλὰ μὴν, ἦν δ' ἐγώ, εἰς ἱκανὸς γενόμενος, πόλιν ἔχων πειθομένην, πάντ' ἐπιτελέσαι τὰ νῦν ἀπιστούμενα. Ἰκανὸς γὰρ, ἔφη. Ἄρχοντος γὰρ που, ἦν δ' ἐγώ, τιθέντος τοὺς νόμους καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα, ἃ διεληλύθαμεν, οὐ δῆπου ἀδύνατον ἐθέλειν ποιεῖν τοὺς πολίτας. Οὐδ' ὁπωστοῦν. Ἀλλὰ δὴ, ἄπερ ἡμῖν δοκεῖ, δόξαι καὶ ἄλλοις θαυμαστόν τι καὶ ἀδύνατον; Οὐκ οἶμαι ἔγωγε, ἦ δ' ὅς. Καὶ μὴν ὅτι γε βέλτιστα, εἶπερ δυνατὰ, ἱκανῶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὡς ἐγῶμαι, διήλθομεν. Ἰκανῶς γὰρ. Νῦν δὴ, ὡς ἔοικε, ξυμβαίνει ἡμῖν περὶ τῆς νομοθεσίας ἄριστα, μὲν εἶναι ἃ

λέγομεν, εἰ γένοιτο, χαλεπὰ δὲ γενέσθαι, οὐ μέντοι ἀδύνατά γε. Συμβαίνει γάρ, ἔφη.

XV. Οὐκοῦν ἐπειδὴ τοῦτο μόγις τέλος ἔσχε, τὰ ἐπίλοιπα δὴ μετὰ τοῦτο λεκτέον, τίνα τρόπον ἡμῖν καὶ ἐκ τίνων μαθημάτων τε καὶ ἐπιτηδευμάτων οἱ σωτῆρες ἐνέσονται τῆς πολιτείας, καὶ κατὰ ποίας ἡλικίας ἕκαστοι ἐκάστων ἀπτόμενοι; Λεκτέον μέντιοι, ἔφη. Οὐδέν, ἦν δ' ἐγώ, τὸ σοφόν μοι ἐγένετο τὴν τε τῶν γυναικῶν τῆς κτήσεως δυσχέρειαν ἐν τῷ πρόσθεν παραλιπόντι καὶ παιδογονίαν καὶ τὴν τῶν ἀρχόντων κατάστασιν, εἰδότε ὡς ἐπιφθονός τε καὶ χαλεπὴ γίγνεσθαι ἢ παντελῶς ἀληθής^Ϟ νῦν γὰρ οὐδὲν ἦττον ἦλθε τὸ δεῖν αὐτὰ διελεῖν. καὶ τὰ μὲν δὴ τῶν γυναικῶν τε καὶ παίδων πεπέρανται, τὸ δὲ τῶν ἀρχόντων ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς μετελεῖν δεῖ. ἐλέγομεν δ', εἰ μνημονεύεις, δεῖν αὐτοὺς φιλοπόλιδας τε φαίνεσθαι, 503 βασιανιζομένους ἐν ἡδοναῖς τε καὶ λύπαις, καὶ τὸ δόγμα τοῦτο μήτ' ἐν πόνοις μήτ' ἐν φόβοις μήτ' ἐν ἄλλῃ μηδεμιᾷ μεταβολῇ φαίνεσθαι ἐκβάλλοντας, ἢ τὸν ἀδυνατοῦντα ἀποκριτέον, τὸν δὲ πανταχοῦ ἀκῆρατον ἐκβαίνοντα, ὥσπερ χρυσὸν ἐν πυρὶ βασιανιζόμενον, στατέον ἀρχοντα καὶ γέρα δοτέον καὶ ζῶντι καὶ τελευτήσαντι καὶ ἄθλα. τοιαῦτ' ἄττα ἦν τὰ λεγόμενα, παρεξιόντος καὶ παρακαλυπτομένου τοῦ λόγου, πεφοβημένου κινεῖν τὸ νῦν παρόν. Ἀληθέστατα, ἔφη, λέγεις^Ϟ μέμνημαι γάρ. Ὀκνος γάρ, ἔφην, ὦ φίλε, ἐγώ, εἰπεῖν τὰ νῦν ἀποτετολημένα^Ϟ νῦν δὲ τοῦτο μὲν τετολημῆσθω εἰπεῖν, ὅτι τοὺς ἀκριβεστάτους φύλακας φιλοσόφους δεῖ καθιστάναι. Εὐρήσθω γάρ, ἔφη. Νόησον δὴ, ὡς εἰκότως ὀλίγοι ἔσονται σοι. ἦν γὰρ διήλθομεν φύσιν δεῖν ὑπάρχειν αὐτοῖς, εἰς ταῦτ' οὐ ξυμφέσθαι αὐτῆς τὰ μέρη ὀλιγάκις ἐθέλει, τὰ πολλὰ δὲ διεσπασμένη φύεται. Πῶς, ἔφη, λέγεις; Εὐμαθεῖς καὶ μνήμονες καὶ ἀγγίνοι καὶ ὀξεῖς καὶ ὅσα ἄλλα τούτοις ἔπεται οἶσθ' ὅτι οὐκ ἐθέλουσιν ἅμα φύεσθαι καὶ νεανικοί τε καὶ μεγαλοπρεπεῖς τὰς διανοίας, οἷοι κοσμίως μετὰ ἡσυχίας καὶ βεβαιότητος ἐθέλουν ζῆν, ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι ὑπὸ ὀξύτητος φέρονται ὅπη ἂν τύχωσι, καὶ τὸ βέβαιον ἅπαν αὐτῶν ἐξοίχεται. Ἀληθῆ, ἔφη, λέγεις. Οὐκοῦν τὰ βέβαια αὐτὰ ταῦτα ἦθη καὶ οὐκ εὐμετάβολα, οἷς ἂν τις μᾶλλον ὡς πιστοῖς χρήσαιτο, καὶ ἐν τῷ πολέμῳ πρὸς τοὺς φόβους δυσκίνητα ὄντα, πρὸς τὰς μαθήσεις αὐτοῖς ποιεῖ ταῦτόν, δυσκινήτως ἔχει καὶ δυσμαθῶς ὥσπερ ἀπονειαρκωμένα, καὶ ὑπνου τε καὶ χάσσης ἐμπίπλυνται, ὅταν τι δέη τοιοῦτον διαπονεῖν. Ἔστι ταῦτα, ἔφη. Ἡμεῖς δὲ γ' ἔφαμεν ἀμφοτέρων δεῖν εὖ τε καὶ καλῶς μετέχειν, ἢ μήτε παιδείας τῆς ἀκριβεστάτης δεῖν αὐτῷ μεταδιδόναι μήτε τιμῆς μήτε ἀρχῆς. Ὁρθῶς, ἦ δ' ὅς. Οὐκοῦν σπάνιον αὐτὸ οἶε ἔσσεσθαι; Πῶς δ' οὐ; Βασιανιστέον δὴ ἐν τε οἷς τότε ἐλέγομεν πόνοις τε καὶ φόβοις καὶ ἡδοναῖς, καὶ ἔτι δὴ ὁ τότε παρήμεν νῦν λέγομεν, ὅτι καὶ ἐν μαθήμασι πολλοῖς γυμνάζειν δεῖ σκοποῦντας, εἰ καὶ τὰ μέγιστα μαθήματα δυνατὴ ἔσται ἐνεργεῖν, εἴτε καὶ ἀποδειλιάσει, ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς ἄθλοις

ἀποδειλιῶντες. 504 Πρέπει γέ τοι δὴ, ἔφη, οὕτω σκοπεῖν ὅ ἀλλὰ ποῖα δὴ λέγεις μαθήματα μέγιστα;

XVI. Μνημονεύεις μὲν που, ἦν δ' ἐγώ, ὅτι τριττα εἶδη ψυχῆς διαστησάμενοι ξυνεβιάζομεν δικαιοσύνης τε περί καὶ σωφροσύνης καὶ ἀδρείας καὶ σοφίας ὁ ἕκαστον εἶη. Μὴ γὰρ μνημονεύων, ἔφη, τὰ λοιπὰ ἂν εἶην δίκαιος μὴ ἀκούειν. Ἡ καὶ τὸ προρρηθὲν αὐτῶν; Τὸ ποῖον δὴ; Ἐλέγομέν που, ὅτι, ὡς μὲν δυνατὸν ἦν κάλλιστα αὐτὰ κατιδεῖν, ἄλλη μακροτέρα εἶη περίοδος, ἦν περιελθόντι καταφανῆ γίγνοιτο, τῶν μέντοι ἔμπροσθεν προειρημένων ἐπομένως ἀποδείξεις οἷόν τ' εἶη προσάψαι. καὶ ὑμεῖς ἐξαρκεῖν ἔφατε, καὶ οὕτω δὴ ἐρρήθη τὰ τότε τῆς μὲν ἀκριβείας, ὡς ἐμοὶ ἐφαίνετο, ἐλλιπῆ, εἰ δὲ ὑμῖν ἀρεσκόντως, ὑμεῖς ἂν τοῦτο εἴποιτε. Ἄλλ' ἐμοιγε, ἔφη, μετρίως ὅ φαίνετο μὴν καὶ τοῖς ἄλλοις. Ἄλλ', ὦ φίλε, ἦν δ' ἐγώ, μέτρον τῶν τοιούτων, ἀπολείπον καὶ ὀτιοῦν τοῦ ὄντος, οὐ πάνυ μετρίως γίγνεται ὅ ἀτελες γὰρ οὐδὲν οὐδενὸς μέτρον ὅ δοκεῖ δ' ἐνίστό τισιν ἰκανῶς ἥδη ἔχειν καὶ οὐδὲν δεῖν περαιτέρω ζητεῖν. Καὶ μάλ', ἔφη, συχνοὶ πάσχουσιν αὐτὸ διὰ ῥαιθυμίαν. Τούτου δέ γε, ἦν δ' ἐγώ, τοῦ παθήματος ἥκιστα προσδεῖ φύλακι πόλεως τε καὶ νόμων. Εἰκόσ, ἦ δ' ὅς. Τὴν μακροτέραν τοίνυν, ὦ ἑταῖρε, ἔφην, περιτέον τῷ τοιούτῳ, καὶ οὐχ ἦττον μαιθάνονται πονητέον ἢ γυμναζομένῳ ἢ, ὃ νῦν δὴ ἐλέγομεν, τοῦ μεγίστου τε καὶ μάλιστα προσήκοντος μαθήματος ἐπὶ τέλος οὐποτε ἔξει. Οὐ γὰρ ταῦτα, ἔφη, μέγιστα, ἀλλ' ἔτι τι μείζον δικαιοσύνης τε καὶ ὦν διήλομεν; Καὶ μείζον, ἦν δ' ἐγώ ὅ καὶ αὐτῶν τούτων οὐχ ὑπογραφὴν δεῖ ὥσπερ νῦν θεασασθαι, ἀλλὰ τὴν τελεωτάτην ἀπεργασίαν μὴ παριέναι ὅ ἢ οὐ γελοῖν, ἐπὶ μὲν ἄλλοις σμικροῦ ἀξίους πᾶν ποιεῖν συντεινομένους, ὅπως ὅ τι ἀκριβέστατα καὶ καθαρώτατα ἔξει, τῶν δὲ μεγίστων μὴ μεγίστας ἀξιοῦν εἶναι καὶ τὰς ἀκριβείας; Καὶ μάλα, ἔφη, ἄξιον τὸ διανόημα ὅ μὲντοι μέγιστον μάθημα καὶ περὶ ὅ τι αὐτὸ λέγεις, οἶει τιν' ἂν σε, ἔφη, ἀφείναι μὴ ἐρωτήσαντα τί ἐστίν; Οὐ πάνυ, ἦν δ' ἐγώ, ἀλλὰ καὶ σὺ ἐρώτα. πάντως αὐτὸ οὐκ ὀλιγάκις ἀκήκοας ὅ 505 νῦν δὲ ἢ οὐκ ἐννοεῖς ἢ αὐ διανοεῖ ἐμοὶ πράγματα παρέχειν ἀντιλαμβανόμενος. οἶμαι δὲ τοῦτο μᾶλλον ὅ ἐπεὶ ὅτι γε ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα μέγιστον μάθημα, πολλάκις ἀκήκοας, ἢ δίκαια καὶ τᾶλλα προσχρησάμενα χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα γίνονται. καὶ νῦν σχεδὸν οἶσθ' ὅτι μέλλω τοῦτο λέγειν, καὶ πρὸς τούτῳ ὅτι αὐτὴν οὐχ ἰκανῶς ἴσμεν ὅ εἰ δὲ μὴ ἴσμεν, ἄνευ δὲ ταύτης, εἰ ὅ τι μάλιστα τᾶλλα ἐπισταίμεθα, οἶσθ' ὅτι οὐδὲν ἡμῖν ὄφελος, ὥσπερ οὐδ' εἰ κεκτήμεθα τι ἄνευ τοῦ ἀγαθοῦ. ἢ οἶει τι πλέον εἶναι πᾶσαν κτήσιν ἐκτῆσθαι, μὴ μέντοι ἀγαθὴν; ἢ πάντα τᾶλλα φρονεῖν [ἄνευ τοῦ ἀγαθοῦ], καλὸν δὲ καὶ ἀγαθὸν μηδὲν φρονεῖν; Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγ', ἔφη.

XVII. Ἀλλὰ μὴν καὶ τόδε γε οἶσθα, ὅτι τοῖς μὲν πολλοῖς ἡδονὴ δοκεῖ εἶναι τὸ ἀγαθόν, τοῖς δὲ κομψοτέροις φρόνησις. Πῶς δ' οὐ; Καὶ ὅτι γε, ὦ φίλε, οἱ τοῦτο ἠγούμενοι οὐκ ἔχουσι δεῖξαι ἥτις φρόνησις, ἀλλ' ἀναγκάζονται τελευτώντες τὴν τοῦ ἀγαθοῦ φάναι. Καὶ μάλα, ἔφη, γελοῖως. Πῶς γὰρ οὐχί, ἦν δ' ἐγώ, εἰ ὄνειδίζοντές γε, ὅτι οὐκ ἴσμεν τὸ ἀγαθόν, λέγουσι πάλιν ὡς εἰδόσι; φρόνησιν γὰρ αὐτό φασι εἶναι ἀγαθοῦ, ὡς αὐτοῖς ξυγιέντων ἡμῶν ὅτι λέγουσιν, ἐπειδὴν τὸ τοῦ ἀγαθοῦ φθέγγωνται ὄνομα. Ἀληθέστατα, ἔφη. Τί δαί; οἱ τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν ὀρίζομενοι μὴν μή τι ἐλάττονος πλάνης ἔμπλεοι τῶν ἐτέρων; ἢ οὐ καὶ οὗτοι ἀναγκάζονται ὁμολογεῖν ἡδονὰς εἶναι κακάς; Σφόδρα γε. Συμβαίνει δὴ αὐτοῖς, οἶμαι, ὁμολογεῖν ἀγαθὰ εἶναι καὶ κακὰ ταῦτά. ἢ γάρ; Τί μὴν; Οὐκοῦν ὅτι μὲν μεγάλα καὶ πολλὰ ἀμφισβητήσεις περὶ αὐτοῦ, φανερόν; Πῶς γὰρ οὐ; Τί δέ; τόδε οὐ φανερόν, ὡς δίκαια μὲν καὶ καλὰ πολλοὶ ἂν ἔλοιτο τὰ δοκοῦντα, κὰν μὴ ἦ, ὅμως ταῦτα πράττειν καὶ κεκτήσθαι καὶ δοκεῖν, ἀγαθὰ δὲ οὐδενὶ ἔτι ἀρκεῖ τὰ δοκοῦντα κτᾶσθαι, ἀλλὰ τὰ ὄντα ζητοῦσι, τὴν δὲ δόξαν ἐνταῦθα ἤδη πᾶς ἀτιμάζει; Καὶ μάλα, ἔφη. Ὁ δὲ διώκει μὲν ἅπαντα ψυχὴ καὶ τούτου ἕνεκα πάντα πραττει, ἀπομαντευομένη τί εἶναι, ἀποροῦσα δὲ καὶ οὐκ ἔχουσα λαβεῖν ἱκανῶς τί ποτ' ἐστὶν οὐδὲ πίστει χρῆσασθαι μονίμῳ, οἶμαι καὶ περὶ τᾶλλα, διὰ τοῦτο δὲ ἀποτυγχάνει καὶ τῶν ἄλλων εἴ τι ὄφελος ἦν, περὶ δὲ τὸ τοιοῦτον καὶ 506 τοσοῦτον οὕτω φῶμεν δεῖν ἐσκοτῶσθαι καὶ ἐκείνους τοὺς βελτίστους ἐν τῇ πόλει, οἷς πάντα ἐγχειριοῦμεν; Ἦκιστά γ', ἔφη. Οἶμαι γοῦν, εἶπον, δίκαιά τε καὶ καλὰ ἀγνοοῦμενα, ὅπη ποτὲ ἀγαθὰ ἐστίν, οὐ πολλοῦ τινὸς ἄξιον φύλακα κεκτήσθαι ἂν ἑαυτῶν τὸν τοῦτο ἀγνοοῦντα, μαντεύομαι δὲ μηδένα αὐτὰ πρότερον γινώσασθαι ἱκανῶς. Καλῶς γάρ, ἔφη, μαντεύει. Οὐκοῦν ἡμῖν ἢ πολιτεία τελέως κεκοσμήσεται, ἂν ὁ τοιοῦτος αὐτὴν ἐπισκοπῇ φύλαξ, ὁ τούτων ἐπιστήμων;

XVIII. Ἀνάγκη, ἔφη. ἀλλὰ σὺ δὲ, ὦ Σώκρατες, πότερον ἐπιστήμην τὸ ἀγαθὸν φῆς εἶναι ἢ ἡδονήν; ἢ ἄλλο τι παρὰ ταῦτα; Οὗτος, ἦν δ' ἐγώ, ἀνὴρ, καλῶς ἦσθα καὶ πάλαι καταφανῆς ὅτι σοι οὐκ ἀποχρήσοι τὸ τοῖς ἄλλοις δοκοῦν περὶ αὐτῶν. Οὐδὲ γὰρ δίκαιόν μοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, φαίνεται τὰ τῶν ἄλλων μὲν ἔχειν εἰπεῖν δόγματα, τὸ δ' αὐτοῦ μή, τοσοῦτον χρόνον περὶ ταῦτα πραγματευόμενον. Τί δαί; ἦν δ' ἐγώ, ὦ δοκεῖ σοι δίκαιον εἶναι περὶ ὧν τις μὴ οἶδε λέγειν ὡς εἰδότα; Οὐδαμῶς γ', ἔφη, ὡς εἰδότα, ὡς μέντοι οἰόμενον ταῦθ' ἂ οἶεται ἐθέλειν λέγειν. Τί δέ; εἶπον, ὦ οὐκ ἦσθησαι τὰς ἄνευ ἐπιστήμης δόξας, ὡς πᾶσαι αἰσχροί; ὦν αἰ βέλτισται τυφλαί, ὦ ἢ δοκοῦσι τί σοι τυφλῶν διαφέρειν ὁδὸν ὀρθῶς πορευομένων οἱ ἄνευ νοῦ ἀληθές τι δοξάζοντες; Οὐδέν, ἔφη. Βούλει οὖν αἰσχροῖ θεάσασθαι τυφλά τε καὶ σκότια, ἐξὸν παρ' ἄλλων ἀκούειν φανὰ τε καὶ καλὰ; Μὴ πρὸς Διός, ἦ δ' ὅς, ὦ Σώκρατες, ὁ Γλαύκων, ὡσπερ ἐπὶ

τέλει ὦν ἀποστῆς. ἀρκέσει γὰρ ἡμῖν, κἄν ὡσπερ δικαιοσύνης πέρι καὶ σωφροσύνης καὶ τῶν ἄλλων διήλθες, οὕτω καὶ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ διέλθης. Καὶ γὰρ ἐμοί, ἦν δ' ἐγώ, ὦ ἑταῖρε, καὶ μάλα ἀρκέσει· ἀλλ' ὅπως μὴ οὐχ οἶός τ' ἔσομαι, προθυμούμενος δὲ ἀσχημονῶν γέλωτα ὀφλήσω. ἀλλ', ὦ μακάριοι, αὐτὸ μὲν τί ποτ' ἐστὶ τᾶγαθόν, ἐάσωμεν τὸ νῦν εἶναι· πλεόν γάρ μοι φαίνεται ἢ κατὰ τὴν παρούσαν ὁρμὴν ἐφικέσθαι τοῦ γε δοκοῦντος ἐμοὶ τὰ νῦν· ὃς δὲ ἔκγονός τε τοῦ ἀγαθοῦ φαίνεται καὶ ὁμοιότατος ἐκείνῳ, λέγειν ἐθέλω, εἰ καὶ ὑμῖν φίλον, εἰ δὲ μή, ἔαν. Ἄλλ', ἔφη, λέγε· εἰσαυθις γὰρ τοῦ πατρὸς ἀποτίσεις τὴν διήγησιν. Βουλοίμην ἄν, εἶπον, ἐμέ τε 507 δύνασθαι αὐτὴν ἀποδοῦναι καὶ ὑμᾶς κομίσασθαι, ἀλλὰ μὴ ὡσπερ νῦν τοὺς τόκους μόνον. τοῦτον δὲ δὴ οὖν τὸν τόκον τε καὶ ἔκγονον αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ κομίσασθε. εὐλαβεῖσθε μέντοι, μὴ πη ἕξαπατήσω ὑμᾶς ἄκων, κίβδηλον ἀποδιδούς τὸν λόγον τοῦ τόκου. Εὐλαβησόμεθα, ἔφη, κατὰ δύναμιν· ἀλλὰ μόνον λέγε. Διομολογησάμενός γ', ἔφην ἐγώ, καὶ ἀναμνήσας ὑμᾶς τὰ τ' ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ῥηθέντα καὶ ἄλλοτε ἤδη πολλάκις εἰρημένα. Τὰ ποῖα; ἦ δ' ὅς. Πολλὰ καλὰ, ἦν δ' ἐγώ, καὶ πολλὰ ἀγαθὰ καὶ ἕκαστα οὕτως εἶναι φαμέν τε καὶ διορίζομεν τῷ λόγῳ. Φαμέν γάρ. Καὶ αὐτὸ δὴ καλὸν καὶ αὐτὸ ἀγαθὸν καὶ οὕτω περὶ πάντων, ἃ τότε ὡς πολλὰ ἐτίθεμεν, πάλιν αὐ κατ' ἰδέαν μίαν ἐκάστου ὡς μίας οὔσης τιθέντες ὃ ἔστιν ἕκαστον προσαγορεύομεν. Ἔστι ταῦτα. Καὶ τὰ μὲν δὴ ὁράσθαι φαμεν, νοεῖσθαι δ' οὐ, τὰς δ' αὐ ἰδέας νοεῖσθαι μὲν, ὁράσθαι δ' οὐ. Παντάπασιν μὲν οὖν. Τῷ οὖν ὁρῶμεν ἡμῶν αὐτῶν τὰ ὁρῶμενα; Τῷ ὄψει, ἔφη. Οὐκοῦν, ἦν δ' ἐγώ, καὶ ἀκοῇ τὰ ἀκούόμενα, καὶ ταῖς ἄλλαις αἰσθήσεσι πάντα τὰ αἰσθητά; Τί μήν; Ἄρ' οὖν, ἦν δ' ἐγώ, ἐννενόηκας τὸν τῶν αἰσθήσεων δημιουργὸν ὅσῳ πολυτελεστάτην τὴν τοῦ ὄρῳν τε καὶ ὁράσθαι δύναμιν ἐδημιούργησεν; Οὐ πάνυ, ἔφη. Ἄλλ' ὧδε σκόπει. ἔστιν ὃ τι προσδεῖ ἀκοῇ καὶ φωνῇ γένους ἄλλου εἰς τὸ τὴν μὲν ἀκούειν, τὴν δὲ ἀκούεσθαι, ὃ ἔαν μὴ παραγένηται τρίτον, ἢ μὲν οὐκ ἀκούσεται, ἢ δὲ οὐκ ἀκουσθήσεται; Οὐδενός, ἔφη. Οἶμαι δέ γε, ἦν δ' ἐγώ, οὐδ' ἄλλαις πολλαῖς, ἵνα μὴ εἶπω ὅτι οὐδεμιᾶ, τοιοῦτου προσδεῖ οὐδενός. ἢ σὺ τινα ἔχεις εἰπεῖν; Οὐκ ἔγωγε, ἦ δ' ὅς. Τὴν δὲ τῆς ὄψεως καὶ τοῦ ὄρατοῦ οὐκ ἐννοεῖς ὅτι προσδεῖται; Πῶς; Ἐνούσης που ἐν ὄμμασιν ὄψεως καὶ ἐπιχειροῦντος τοῦ ἔχοντος χρῆσθαι αὐτῇ, παρουσίας δὲ χροᾶς ἐν αὐτοῖς, ἔαν μὴ παραγένηται γένος τρίτον ἰδίᾳ ἐπ' αὐτὸ τοῦτο πεφυκός, οἶσθα, ὅτι ἢ τε ὄψις οὐδὲν ὄψεται τὰ τε χρώματα ἔσται ἄορατα. Τίνος δὴ λέγεις, ἔφη, τούτου; Ὁ δὴ σὺ καλεῖς, ἦν δ' ἐγώ, φῶς. Ἀληθῆ, ἔφη, λέγεις. Οὐ μικρὰ ἄρα ἰδέα ἢ τοῦ ὄρῳν 508 αἰσθησις καὶ ἢ τοῦ ὁράσθαι δύναμις τῶν ἄλλων ξυζεύξεων τιμιωτέρω ζυγῷ ἐζύγησαν, εἶπερ μὴ ἄτιμον τὸ φῶς. Ἀλλὰ μήν, ἔφη, πολλοῦ γε δεῖ ἄτιμον εἶναι.

XIX. Τίνα οὖν ἔχεις αἰτιάσασθαι τῶν ἐν οὐρανῷ θεῶν τούτου κύριον, οὐ ἡμῖν τὸ φῶς ὄψιν τε ποιεῖ ὄρᾶν ὅ τι κάλλιστα καὶ τὰ ὀρώμενα ὀρᾶσθαι; Ὅνπερ καὶ σύ, ἔφη, καὶ οἱ ἄλλοι· τὸν ἥλιον γὰρ δῆλον ὅτι ἐρωτᾷς. Ἄρ' οὖν ὠδε πέφυκεν ὄψις πρὸς τούτον τὸ θεόν; Πῶς; Οὐκ ἔστιν ἥλιος ἢ ὄψις οὔτε αὐτὴ οὔτε ἐν ᾧ ἐγγίγνεται, ὃ δὴ καλοῦμεν ὄμμα. Οὐ γὰρ οὖν. Ἄλλ' ἡλιοειδέστατόν γε οἶμαι τῶν περὶ τὰς αἰσθήσεις ὀργάνων. Πολύ γε. Οὐκοῦν καὶ τὴν δύναμιν, ἣν ἔχει, ἐκ τούτου ταμειουμένην ὥσπερ ἐπίρρυτον κέκτηται; Πάνυ μὲν οὖν. Ἄρ' οὖν οὐ καὶ ὁ ἥλιος ὄψις μὲν οὐκ ἔστιν, αἴτιος δ' ὧν αὐτῆς ὀράται ὑπ' αὐτῆς ταύτης; Οὕτως, ἢ δ' ὅς. Τοῦτον τοίνυν, ἣν δ' ἐγώ, φάναι με λέγειν τὸν τοῦ ἀγαθοῦ ἔκγονον, ὃν τὰγαθὸν ἐγέννησεν ἀνάλογον ἑαυτῷ, ὅ τι περ αὐτὸ ἐν τῷ νοητῷ τόπῳ πρὸς τε νοῦν καὶ τὰ νοούμενα, τοῦτο τοῦτον ἐν τῷ ὀρατῷ πρὸς τε ὄψιν καὶ τὰ ὀρώμενα. Πῶς; ἔφη ἔτι διελθέ μοι. Ὁφθαλμοί, ἣν δ' ἐγώ, οἶσθ' ὅτι, ὅταν μηκέτι ἐπ' ἐκείνά τις αὐτοὺς τρέπη, ὧν ἂν τὰς χροᾶς τὸ ἡμερινὸν φῶς ἐπέχη, ἀλλὰ ὧν νυκτερινὰ φέγγη, ἀμβλυώττουσί τε καὶ ἐγγὺς φαίνονται τυφλῶν, ὥσπερ οὐκ ἐνούσης καθαρᾶς ὄψεως; Καὶ μάλα, ἔφη. Ὅταν δέ γ', οἶμαι, ὧν ὁ ἥλιος καταλάμπη, σαφῶς ὀρώσι, καὶ τοῖς αὐτοῖς τούτοις ὄμμασιν ἐνούσα φαίνεται. Τί μήν; Οὕτω τοίνυν καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὠδε νόει· ὅταν μὲν, οὐ καταλάμπει ἀλήθειά τε καὶ τὸ ὄν, εἰς τοῦτο ἀπερείσηται, ἐνόησέ τε καὶ ἔγνω αὐτὸ καὶ νοῦν ἔχειν φαίνεται· ὅταν δὲ εἰς τὸ τῷ σκότῳ κεκραμένον, τὸ γιγνόμενόν τε καὶ ἀπολλύμενον, δοξάζει τε καὶ ἀμβλυώττει ἄνω καὶ κάτω τὰς δόξας μεταβάλλον καὶ ἔοικεν αὐτὸν οὐκ ἔχοντι. Ἔοικε γάρ. Τοῦτο τοίνυν τὴν ἀλήθειαν παρέχον τοῖς γινωσκομένοις καὶ τῷ γινώσκοντι τὴν δύναμιν ἀποδιδόν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν φάθι εἶναι, αἰτίαν δ' ἐπιστήμης οὖσαν καὶ ἀληθείας ὡς γινωσκομένης μὲν διανοοῦ, οὕτω δὲ καλῶν ἀμφοτέρων ὄντων, γνώσεώς τε καὶ ἀληθείας, ἄλλο καὶ κάλλιον ἔτι τούτων ἡγούμενος αὐτὸ ὀρθῶς ἡγήσει· ἐπιστήμην δὲ καὶ ἀλήθειαν, ὥσπερ ἐκεῖ φῶς τε καὶ ὄψιν ἡλιοειδῆ μὲν νομίζειν ὀρθόν, ἥλιον δὲ ἡγεῖσθαι οὐκ ὀρθῶς ἔχει, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀγαθοειδῆ μὲν νομίζειν ταῦτ' ἀμφοτέρα ὀρθόν, ἀγαθὸν δὲ ἡγεῖσθαι ὀπότερον αὐτῶν οὐκ ὀρθόν, ἀλλ' ἔτι μειζρόνως τιμητέον τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἔξιν. Ἀμύχανον κάλλος, ἔφη, λέγεις, εἰ ἐπιστήμην μὲν καὶ ἀλήθειαν παρέχει, αὐτὸ δ' ὑπὲρ ταῦτα κάλλει ἐστίν· οὐ γὰρ δήπου σύ γε ἡδουήν αὐτὸ λέγεις. Εὐφήμει, ἣν δ' ἐγώ· ἀλλ' ὠδε μᾶλλον τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἔτι ἐπισκόπει. Πῶς; Τὸν ἥλιον τοῖς ὀρωμένοις οὐ μόνον, οἶμαι, τὴν τοῦ ὀρᾶσθαι δύναμιν παρέχειν φήσεις, ἀλλὰ καὶ τὴν γένεσιν καὶ αὔξησιν καὶ τροφήν, οὐ γένεσιν αὐτὸν ὄντα. Πῶς γάρ; Καὶ τοῖς γινωσκομένοις τοίνυν μὴ μόνον τὸ γινώσκεισθαι φάναι ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ παρεῖναι, ἀλλὰ καὶ τὸ εἶναί τε καὶ τὴν οὐσίαν ὑπ' ἐκείνου αὐτοῖς προσεῖναι, οὐκ οὐσίας

ὄντος τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἔτι ἐπέκεινα τῆς οὐσίας πρεσβεία καὶ δυνάμει ὑπερέχοντος.

XX. Καὶ ὁ Γλαύκων μάλα γελοίως, "Απολλων, ἔφη, δαιμονίας ὑπερβολῆς. Σὺ γάρ, ἦν δ' ἐγώ, αἴτιος, ἀναγκάζων τὰ ἐμοὶ δοκοῦντα περὶ αὐτοῦ λέγειν. Καὶ μηδαμῶς γ', ἔφη, παύση, εἰ μήτι ἀλλὰ τὴν περὶ τὸν ἥλιον ὁμοιότητα αὐ διεξιῶν, εἰ πη ἀπολείπεις. Ἄλλὰ μὴν, εἶπον, συχνά γε ἀπολείπω. μηδὲ μικρὸν τοίνυν, ἔφη, παραλίπης. Οἶμαι μὲν, ἦν δ' ἐγώ, καὶ πολὺ· ὅμως δέ, ὅσα γ' ἐν τῷ παρόντι δυνατὸν, ἐκὼν ἀπολείψω. Μὴ γάρ, ἔφη. Νόησον τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, ὡσπερ λέγομεν, δύω αὐτῷ εἶναι, καὶ βασιλεύειν τὸ μὲν νοητοῦ γένους τε καὶ τόπου, τὸ δ' αὐ ὄρατοῦ, ἵνα μὴ οὐρανὸν εἰπὼν δόξω σοι σοφίζεσθαι περὶ τὸ ὄνομα· ἀλλ' οὖν ἔχεις ταῦτα διττὰ εἶδη, ὄρατόν, νοητόν; Ἔχω. Ὡσπερ τοίνυν γραμμὴν δίχα τετμημένην λαβῶν ἄνισα τμήματα, πάλιν τέμνε ἐκάτερον τμήμα ἀνὰ τὸν αὐτὸν λόγον, τό τε τοῦ ὀρωμένου γένους καὶ τὸ τοῦ νοουμένου, καὶ σοι ἔσται σαφηνεία καὶ ἀσφαεία πρὸς ἄλληλα ἐν μὲν τῷ ὀρωμένῳ τὸ μὲν ἕτερον τμήμα εἰκόνας. 510 λέγω δὲ τὰς εἰκόνας πρῶτον μὲν τὰς σκίας, ἔπειτα τὰ ἐν τοῖς ὕδασι φαντάσματα καὶ ἐν τοῖς ὅσα πυκνά τε καὶ λεῖα καὶ φανὰ ξυνέστηκε, καὶ πᾶν τὸ τοιοῦτον, εἰ κατανοεῖς. Ἄλλὰ κατανοῶ. τὸ τοίνυν ἕτερον τίθει, ᾧ τοῦτο ἔοικε, τὰ τε περὶ ἡ μᾶς ζῶα καὶ πᾶν τὸ φυτευτὸν καὶ τὸ σκευαστὸν ὅλον γένος. Τίθημι, ἔφη. Ἡ καὶ ἐθέλοις ἂν αὐτὸ φάναι, ἦν δ' ἐγώ, διηρησθαι ἀληθεία τε καὶ μή, ὡς τὸ δοξαστὸν πρὸς τὸ γνωστὸν, οὕτω τὸ ὁμοιωθὲν πρὸς τὸ ᾧ ὁμοιωθή; Ἔγωγ', ἔφη, καὶ μάλα. Σκόπει δὴ αὐ καὶ τὴν τοῦ νοητοῦ τομὴν ἢ τμητέον. Πῆ; Ἡ το μὲν αὐτοῦ τοῖς τότε τμηθείσιν ὡς εἰκόσι χρωμένη ψυχῇ ζητεῖν ἀναγκάζεται ἐξ ὑποθέσεων, οὐκ ἐπ' ἀρχὴν πορευομένη, ἀλλ' ἐπὶ τελευτήν, τὸ δ' αὐ ἕτερον [τὸ] ἐπ' ἀρχὴν ἀνυπόθετον ἐξ ὑποθέσεως ἰοῦσα καὶ ἄνευ ὧν περ ἐκείνο εἰκόνων αὐτοῖς εἶδεσι δι' αὐτῶν τὴν μέθοδον ποιουμένη. Ταῦτ', ἔφη, ἂ λέγεις, οὐχ ἱκανῶς ἔμαθον. Ἄλλ' αὐθις, ἦν δ' ἐγώ· ῥᾶον γὰρ τούτων προειρημένων μαθήσει. οἶμαι γὰρ σε εἰδέναί, ὅτι οἱ περὶ τὰς γεωμετρίας τε καὶ λογισμοῦ καὶ τὰ τοιαῦτα πραγματευόμενοι, ὑποθέμενοι τό τε περιττὸν καὶ τὸ ἄρτιον καὶ τὰ σχήματα καὶ γωνιῶν τριττὰ εἶδη καὶ ἄλλα τούτων ἀδελφὰ καθ' ἐκάστην μέθοδον, ταῦτα μὲν ὡς εἰδότες, ποιησάμενοι ὑποθέσεις αὐτά, οὐδένα λόγον οὔτε αὐτοῖς οὔτε ἄλλοις ἔτι ἀξιούσι περὶ αὐτῶν διδόναι ὡς παντὶ φανερών, ἐκ τούτων δ' ἀρχόμενοι τὰ λοιπὰ ἤδη διεξιόντες τελευτῶσιν ὁμολογουμένως ἐπὶ τοῦτο, οὐ ἂν ἐπὶ σκέψιν ὀρμήσωσιν. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη, τοῦτο γε οἶδα. Οὐκοῦν καὶ ὅτι τοῖς ὀρωμένοις εἶδεσι προσχρῶνται καὶ τοὺς λόγους περὶ αὐτῶν ποιοῦνται, οὐ περὶ τούτων διανοοῦμενοι, ἀλλ' ἐκείνων περὶ, οἷς ταῦτα ἔοικε, τοῦ τετραγώνου αὐτοῦ ἔνεκα τοὺς λόγους ποιούμενοι καὶ διαμέτρου αὐτῆς, ἀλλ' οὐ ταύτης ἦν γράφουσι, καὶ τὰλλα οὕτως, αὐτὰ μὲν ταῦτα, ἂ πλάττουσί τε καὶ γράφουσιν, ὧν καὶ σκιά καὶ ἐν ὕδασι εἰκόνας εἰσί,

τούτοις μὲν ὡς εἰκόσιν αὐτὸν χρώμενοι, Ζητοῦντές τε αὐτὰ ἐκεῖνα ἰδεῖν, ἃ 511 οὐκ ἂν ἄλλως ἴδοι τις ἢ τῇ διανοίᾳ. Ἀληθῆ, ἔφη, λέγεις.

XXI. Τοῦτο τοίνυν νοητὸν μὲν τὸ εἶδος ἔλεγον, ὑποθέσει δ' ἀναγκαζομένην ψυχὴν χρῆσθαι περὶ τὴν ζήτησιν αὐτοῦ, οὐκ ἐπ' ἀρχὴν ἰδοῦσαν, ὡς οὐ δυναμένην τῶν ὑποθέσεων ἀνωτέρω ἐκβαίνειν, εἰκόσι δὲ χρωμένην αὐτοῖς τοῖς ὑπὸ τῶν κάτω ἀπεικασθεῖσι καὶ ἐκείνοις πρὸς ἐκεῖνα ὡς ἐναργέσι δεδοξασμένοις τε καὶ τετιμημένοις. Μανθάνω, ἔφη, ὅτι τὸ ὑπὸ ταῖς γεωμετρίας τε καὶ ταῖς ταύτης ἀδελφαῖς τέχναις λέγεις. Τὸ τοίνυν ἕτερον μάνθανε τμήμα τοῦ νοητοῦ λέγοντά με τοῦτο, οὐδ' αὐτὸς ὁ λόγος ἄπτεται τῇ τοῦ διαλέγεσθαι δυνάμει, τὰς ὑποθέσεις ποιοῦμενος οὐκ ἀρχάς, ἀλλὰ τῷ ὄντι ὑποθέσεις, οἷον ἐπιβάσεις τε καὶ ὄρμας, ἵνα μέχρι τοῦ ἀνυποθέτου ἐπὶ τὴν τοῦ παντὸς ἀρχὴν ἴδῃ, ἀψάμενος αὐτῆς, πάλιν αὐτὸν ἐχόμενος τῶν ἐκείνης ἐχομένων, οὗτος ἐπὶ τελευτῇ καταβαίνῃ, αἰσθητῶ παντάπασιν οὐδενὶ προσχρώμενος, ἀλλ' εἶδεν αὐτοῖς δι' αὐτῶν εἰς αὐτὰ, καὶ τελευτᾶ εἰς εἶδη. Μανθάνω, ἔφη, ἱκανῶς μὲν οὐ - δοκεῖς γὰρ μοι συχνὸν ἔργον λέγειν - ὅτι μέντοι βούλει διορίζειν σαφέστερον εἶναι τὸ ὑπὸ τῆς τοῦ διαλέγεσθαι ἐπιστήμης τοῦ ὄντος τε καὶ νοητοῦ θεωρούμενον ἢ τὸ ὑπὸ τῶν τεχνῶν καλουμένων, αἷς αἱ ὑποθέσεις ἀρχαὶ καὶ διανοία μὲν ἀναγκάζονται ἀλλὰ μὴ αἰσθήσεσιν αὐτὰ θεᾶσθαι οἱ θεώμενοι, διὰ δὲ τὸ μὴ ἐπ' ἀρχὴν ἀνελθόντες σκοπεῖν, ἀλλ' ἐξ ὑποθέσεων, νοῦν οὐκ ἴσχειν περὶ αὐτὰ δοκοῦσί σοι, καίτοι νοητῶν ὄντων μετὰ ἀρχῆς. διάνοιαν δὲ καλεῖν μοι δοκεῖς τὴν τῶν γεωμετρικῶν τε καὶ τὴν τῶν τοιούτων ἔξιν ἀλλ' οὐ νοῦν, ὡς μεταξύ τι δόξης τε καὶ νοῦ τὴν διάνοιαν οὔσαν. Ἰκανώτατα, ἦν δ' ἐγώ, ἀπεδέξω. καὶ μοι ἐπὶ τοῖς τέτταρσι τμήμασι τέτταρα ταῦτα παθήματα ἐν τῇ ψυχῇ γιγνόμενα λαβέ, νόησιν μὲν ἐπὶ τῷ ἀνωτάτῳ, διάνοιαν δὲ ἐπὶ τῷ δευτέρῳ, τῷ τρίτῳ δὲ πίστιν ἀπόδος καὶ τῷ τελευταίῳ εἰκασίαν, καὶ τάξον αὐτὰ ἀνὰ λόγον, ὥσπερ ἐφ' οἷς ἔστιν ἀληθείας μετέχειν, οὕτω ταῦτα σαφηθείας ἡγησάμενος μετέχειν. Μανθάνω, ἔφη, καὶ ξυγχωρῶ καὶ τάττω ὡς λέγεις.

I. 514 Μετὰ ταῦτα δὴ, εἶπον, ἀπέικασον τοιοῦτῳ πάθει τὴν ἡμετέραν φύσιν παιδείας τε πέρι καὶ ἀπαιδευσίας. ἰδὲ γὰρ ἀνθρώπους οἷον ἐν καταγείῳ οἰκῆσει σπηλαιώδει, ἀναπεπταμένην πρὸς τὸ φῶς τὴν εἴσοδον ἐχούσῃ μακρὰν παρ' ἅπαν τὸ σπήλαιον, ἐν ταύτῃ ἐκ παίδων ὄντας ἐν δεσμοῖς καὶ τὰ σκέλη καὶ τοὺς αὐχένους, ὥστε μένειν τε αὐτοῦ εἷς τε τὸ πρόσθεν μόνον ὄρῃν, κύκλῳ δὲ τὰς κεφαλὰς ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ ἀδυνάτους περιάγειν, φῶς δὲ αὐτοῖς πυρὸς ἀνωθεν καὶ πόρρωθεν καόμενον ὄπισθεν αὐτῶν, μεταξύ δὲ τοῦ πυρὸς καὶ τῶν δεσμοτῶν ἐπάνω ὁδόν, παρ' ἣν ἰδὲ τειχίον παρῳκοδομημένον, ὥσπερ τοῖς θαυματοποιοῖς πρὸ τῶν ἀνθρώπων πρόκειται τὰ παραφράγματα, ὑπὲρ ὧν τὰ θαύματα δεικνύουσιν. Ὅρα, ἔφη. Ὅρα τοίνυν παρὰ τοῦτο τὸ τειχίον φέροντας ἀνθρώπους σκεῦη τε 515

παντοδαπά υπερέχοντα τοῦ τειχίου καὶ ἀνδριάντας καὶ ἄλλα ζῶα λίθινά τε καὶ ξύλινα καὶ παντοῖα εἰργασμένα, οἷον εἰκός, τοὺς μὲν φθειρομένους, τοὺς δὲ σιγῶντας τῶν παραφερόντων. Ἄτοπον, ἔφη, λέγεις εἰκόνα καὶ δεσμώτας ἀτόπους. Ὅμοίους ἡμῖν, ἦν δ' ἐγώ· τοὺς γὰρ τοιοῦτους πρῶτον μὲν ἑαυτῶν τε καὶ ἀλλήλων οἶει ἂν τι ἑωρακέναι ἄλλο πλὴν τὰς σκιάς τὰς ὑπὸ τοῦ πυρὸς εἰς τὸ καταντικρὺ αὐτῶν τοῦ σπηλαίου προσπιπτούσας; Πῶς γάρ, ἔφη, εἰ ἀκινήτους γε τὰς κεφαλὰς ἔχειν ἠναγκασμένοι εἶεν διὰ βίου; Τί δὲ τῶν παραφερομένων; οὐ ταῦτόν τοῦτο; Τί μήν; Εἰ οὖν διαλέγεσθαι οἰοί τ' εἶεν πρὸς ἀλλήλους, οὐ ταῦτ' ἠγεί ἂν τὰ παριόντα αὐτοὺς νομίζειν ὀνομάζειν, ἄπερ ὀρφῶν; Ἀνάγκη. Τί δ'; εἰ καὶ ἠχῶ τὸ δεσμωτήριον ἐκ τοῦ καταντικρὺ ἔχοι, ὁπότε τις τῶν παριόντων φθέγγεται, οἶει ἂν ἄλλο τι αὐτοὺς ἠγείσθαι τὸ φθειρόμενον ἢ τὴν παριούσαν σκιάν; Μὰ Δι' οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Παντάπασι δὴ, ἦν δ' ἐγώ, οἱ τοιοῦτοι οὐκ ἂν ἄλλο τι νομίζοιεν τὸ ἀληθές ἢ τὰς τῶν σκευαστῶν σκιάς. Πολλὴ ἀνάγκη, ἔφη. Σκόπει δὴ, ἦν δ' ἐγώ, αὐτῶν λύσειν τε καὶ ἴασιν τῶν δεσμῶν καὶ τῆς ἀφροσύνης, οἷα τις ἂν εἴη, εἰ φύσει τοιάδε ξυμβαίνει αὐτοῖς· ὁπότε τις λυθείη καὶ ἀναγκάζεται ἐξαίφνης ἀνίστασθαι τε καὶ περιάγειν τὸν αὐχένα καὶ βαδίζειν καὶ πρὸς τὸ φῶς ἀναβλέπειν, πάντα δὲ ταῦτα ποιῶν ἀλγοὶ τε καὶ διὰ τὰς μαρμαρυγὰς ἀδυνατοὶ καθορᾶν ἐκεῖνα, ὧν τότε τὰς σκιάς ἑώρα, τί ἂν οἶει αὐτὸν εἰπεῖν, εἴ τις αὐτῷ λέγοι, ὅτι τότε μὲν ἑώρα φλυαρίας, νῦν δὲ μᾶλλον τι ἐγγυτέρω τοῦ ὄντος καὶ πρὸς μᾶλλον ὄντα τετραμμένος ὀρθότερα βλέπει, καὶ δὴ καὶ ἕκαστον τῶν παριόντων δεικνὺς αὐτῷ ἀναγκάζει ἐρωτῶν ἀποκρίνεσθαι ὅ τι ἔστιν; οὐκ οἶει αὐτὸν ἀπορεῖν τε καὶ ἠγείσθαι τὰ τότε ὀρώμενα ἀληθέστερα ἢ τὰ νῦν δεικνύμενα; Πόλυ γ', ἔφη.

II) Οὐκοῦν καὶ εἰ πρὸς αὐτὸ τὸ φῶς ἀναγκάζοι αὐτὸν βλέπειν, ἀλγεῖν τε ἂν τὰ ὄμματα καὶ φεύγειν ἀποστρεφόμενον πρὸς ἐκεῖνα, ἃ δύναται καθορᾶν, καὶ νομίζειν ταῦτα τῷ ὄντι σαφέστερα τῶν δεικνυμένων; Οὕτως, ἔφη. Εἰ δέ, ἦν δ' ἐγώ, ἐντεῦθεν ἔλκοι τις αὐτὸν βίᾳ διὰ τραχείας τῆς ἀναβάσεως καὶ ἀνάντους καὶ μὴ ἀνείη πρὶν ἐξελκύσειεν εἰς τὸ τοῦ ἡλίου φῶς, ἄρα οὐχὶ ὀδυνᾶσθαι τε 516 ἂν καὶ ἀγανακτεῖν ἐλκόμενον, καὶ ἐπειδὴ πρὸς τὸ φῶς ἔλθοι, αὐγῆς ἂν ἔχοντα τὰ ὄμματα μεστὰ ὀρᾶν οὐδ' ἂν ἐν δύνασθαι τῶν νῦν λεγομένων ἀληθῶν; Οὐ γὰρ ἂν, ἔφη, ἐξαίφνης γέ. Συνηθείας δὴ, οἶμαι, δέοιτ' ἂν, εἰ μέλλοι τὰ ἄνω ὄψεται· καὶ πρῶτον μὲν τὰς σκιάς ἂν ῥᾶστα καθορῶ, καὶ μετὰ τοῦτο ἐν τοῖς ὕδασι τὰ τε τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ τῶν ἄλλων εἶδωλα, ὕστερον δὲ αὐτά· ἐκ δὲ τούτων τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νύκτωρ ἂν ῥᾶον θεάσαιτο, προσβλέπων τὸ τῶν ἀστρων τε καὶ σελήνης φῶς, ἢ μεθ' ἡμέραν τὸν ἡλίον τε καὶ τὸ τοῦ ἡλίου. Πῶς δ' οὐ; Τελευταῖον δὴ, οἶμαι, τὸν ἥλιον, οὐκ ἐν ὕδασι οὐδ' ἐν ἀλλοτρίᾳ ἔδρα φαντάσματα αὐτοῦ, ἀλλ'

αὐτὸν καθ' αὐτὸν ἐν τῇ αὐτοῦ χώρᾳ δύναται ἂν κατιδεῖν καὶ θεάσασθαι οἷός ἐστιν. Ἀναγκαῖον, ἔφη. Καὶ μετὰ ταῦτ' ἂν ἤδη συλλογίζοιτο περὶ αὐτοῦ, ὅτι αὐτὸς ὁ τὰς τε ὥρας παρέχων καὶ ἐνιαυτοὺς καὶ πάντα ἐπιτροπεύων τὰ ἐν τῷ ὀρωμένῳ τόπῳ, καὶ ἐκείνων, ὧν σφεῖς ἐώρων, τρόπον τινὰ πάντων αἴτιος. Δῆλον, ἔφη, ὅτι ἐπὶ ταῦτα ἂν μετ' ἐκείνα ἔλθοι. Τί οὖν; ἀναμιμησκοόμενον αὐτὸν τῆς πρώτης οἰκίσεως καὶ τῆς ἐκεῖ σοφίας καὶ τῶν τότε ξυνδεσμοτῶν οὐκ ἂν οἶει αὐτὸν μὲν εὐδαιμονίζειν τῆς μεταβολῆς, τοὺς δὲ ἐλεεῖν; Καὶ μάλα. Τιμαὶ δὲ καὶ ἔπαινοι εἰ τινες αὐτοῖς ἦσαν τότε παρ' ἀλλήλων καὶ γέρα τῷ ὀξύτατα καθορῶντι τὰ παριόντα καὶ μνημονεύοντι μάλιστα, ὅσα τε πρότερα αὐτῶν καὶ ὕστερα εἰώθει καὶ ἅμα πορεύεσθαι, καὶ ἐκ τούτων δὴ δυνατώτατα ἀπομαντευομένῳ τὸ μέλλον ἤξειν, δοκεῖς ἂν αὐτὸν ἐπιθυμητικῶς αὐτῶν ἔχειν καὶ ζηλοῦν τοὺς παρ' ἐκείνοις τιμωμένους τε καὶ ἐνδυναστεύοντας, ἢ τὸ τοῦ Ὀμήρου ἂν πεποινθῆναι καὶ σφόδρα βούλεσθαι ἐπάρουρον ἔοντα θητευέμεν ἄλλῳ ἀνδρὶ παρ' ἀκλήρῳ καὶ ὀτιοῦν ἂν πεποινθῆναι μᾶλλον ἢ κείνᾳ τε δοξάζειν καὶ ἐκείνως ζῆν; Οὕτως, ἔφη, ἔγωγε οἶμαι, πᾶν μᾶλλον πεποινθῆναι ἂν δέξασθαι ἢ ζῆν ἐκείνως. Καὶ τότε δὴ ἐνόησον, ἦν δ' ἐγώ. εἰ ἄλλιν ὁ τοιοῦτος καταβάς εἰς τὸν αὐτὸν θάκον καθίζοιτο, ἄρ' οὐ σκοτούς ἂν πλέως σχοίη τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐξαίφνης ἤκων ἐκ τοῦ ἡλίου; Καὶ μάλα γ', ἔφη. Τὰς δὲ δὴ σκιάς ἐκείνας ἄλλιν εἰ δέοι αὐτὸν γνωματεύοντα διαμιλλᾶσθαι τοῖς αἰε δεσμώταις ἐκεῖ517νοῖς, ἐν ᾧ ἀμβλυώττει, πρὶν καταστῆναι τὰ ὄμματα, οὗτος δ' ὁ χρόνος μὴ πᾶν ὀλίγος εἴη τῆς συνηθείας, ἄρ' οὐ γέλωτ' ἂν παράσχοι, καὶ λέγοιτο ἂν περὶ αὐτοῦ, ὡς ἀναβάς ἄνω διεφθαρμένος ἦκει τὰ ὄμματα, καὶ ὅτι οὐκ ἄξιον οὐδὲ πειρᾶσθαι ἄνω ἰέναι; καὶ τὸν ἐπιχειροῦντα λύειν τε καὶ ἀνάγειν, εἰ πως ἐν ταῖς χερσὶ δύναιτο λαβεῖν, κἂν ἀποκτείνειαν; Σφόδρα γ', ἔφη.

III. Ταύτην τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, τὴν εἰκόνα, ᾧ φίλε Γλαύκων, προσαπτέον ἅπασαν τοῖς ἐμπροσθεν λεγομένοις, τὴν μὲν δι' ὄψεως φαινομένην ἔδραν τῇ τοῦ δεσμοτηρίου οἰκίσει ἀφομοιοῦντα, τὸ δὲ τοῦ πυρὸς ἐν αὐτῇ φῶς τῇ τοῦ ἡλίου δυνάμει· τὴν δὲ ἄνω ἀνάβασιν καὶ θέαν τῶν ἄνω τὴν εἰς τὸν νοητὸν τόπον τῆς ψυχῆς ἀνοδοῦν τιθεῖς οὐχ ἀμαρτήσῃ τῆς γ' ἐμῆς ἐλπίδος, ἐπεὶ δὴ ταύτης ἐπιθυμεῖς ἀκούειν· θεὸς δὲ πού οἶδεν, εἰ ἀληθῆς οὐσα τυγχάνει. τὰ δ' οὖν ἐμοὶ φαινόμενα οὕτω φαίνεται, ἐν τῷ γνωστῷ τελευταία ἢ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα καὶ μόγις ὁρᾶσθαι, ὀφθεῖσα δὲ συλλογιστέα εἶναι ὡς ἄρα πᾶσι πάντων αὕτη ὀρθῶν τε καὶ καλῶν αἰτία, ἐν τε ὀρατῷ φῶς καὶ τὸν τούτου κύριον τεκοῦσα, ἐν τε νοητῷ αὕτη κυρία ἀλήθειαν καὶ νοῦν παρασχομένη, καὶ ὅτι δεῖ ταύτην ἰδεῖν τὸν μέλλοντα ἐμφρόνως πράξειν ἢ ἰδίᾳ ἢ δημοσίᾳ. Ξυνοίωμαι, ἔφη, καὶ ἐγώ, ὃν γε δὴ τρόπον δύναμαι. Ἴθι τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, καὶ τότε

ξυνοιήθητι καὶ μὴ θαυμάσης, ὅτι οἱ ἐνταῦθα ἐλθόντες οὐκ ἐθέλουσι τὰ τῶν ἀνθρώπων πράττειν, ἀλλ' ἄνω ἀεὶ ἐπέγονται αὐτῶν αἱ ψυχαὶ διατρίβειν· εἰκὸς γάρ που οὕτως, εἴπερ αὐτὰ κατὰ τὴν προειρημένην εἰκόνα τοῦτ' ἔχει. Εἰκὸς μέντοι, ἔφη.

ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ 531 D – 534 E

XIII. Οἶμαι δέ γε, ἦν δ' ἐγώ, καὶ ἡ τούτων πάντων ὧν διεληλύθαμεν μέθοδος ἂν μὲν ἐπὶ τὴν ἀλλήλων κοινωνίαν ἀφίκηται καὶ ξυγγένειαν, καὶ ξυλλογισθῆ ταῦτα ἢ ἔστιν ἀλλήλοις οἰκεία, φέρειν τι αὐτῶν εἰς ἃ βουλόμεθα τὴν πραγματείαν καὶ οὐκ ἀνόνητα πονεῖσθαι, εἰ δὲ μὴ, ἀνόνητα. Καὶ ἐγώ, ἔφη, οὕτω μαντεύομαι. ἀλλὰ πάμπλου ἔργον λέγεις, ὦ Σώκρατες. Τοῦ προοιμίου, ἦν δ' ἐγώ, ἢ τίνος λέγεις; ἢ οὐκ ἴσμεν, ὅτι πάντα ταῦτα προοιμίᾳ ἔστιν αὐτοῦ τοῦ νόμου, ὃν δεῖ μαθεῖν; οὐ γάρ που δοκοῦσί γέ σοι οἱ ταῦτα δεινοὶ διαλεκτικοὶ εἶναι. Οὐ μὰ τὸν Δί', ἔφη, εἰ μὴ μάλα γέ τινες ὀλίγοι ὧν ἐγώ ἐντετύχηκα. Ἄλλ' ἤδη, εἶπον, μὴ δυνατοὶ τινες ὄντες δοῦναι τε καὶ ἀποδέξασθαι λόγον εἴσεσθαι ποτέ τι ὧν φαρμέν δεῖν 532 εἰδέναί; Οὐδ' αὖ, ἔφη, τοῦτό γε. Οὐκοῦν, εἶπον, ὦ Γλαύκων, οὗτος ἦδη αὐτός ἐστιν ὁ νόμος, ὃν τὸ διαλέγεσθαι περαίνει; ὃν καὶ ὄντα νοητὸν μιμοῖτ' ἂν ἡ τῆς ὄψεως δύναμις, ἦν ἐλέγομεν πρὸς αὐτὰ ἦδη τὰ ζῶα ἐπιχειρεῖν ἀποβλέπειν καὶ πρὸς αὐτὰ ἄστρα τε καὶ τελευταῖον δὴ πρὸς αὐτὸν τὸν ἥλιον. οὕτω καὶ ὅταν τις τῷ διαλέγεσθαι ἐπιχειρῇ, ἄνευ πασῶν τῶν αἰσθήσεων διὰ τοῦ λόγου ἐπ' αὐτὸ ὃ ἔστιν ἕκαστον ὄρμα, κἂν μὴ ἀποστῆ, πρὶν ἂν αὐτὸ ὀῖσθαι ἀγαθὸν αὐτῇ νοήσει λάβῃ, ἐπ' αὐτῷ γίγνεται τῷ τοῦ νοητοῦ τέλει, ὥσπερ ἐκεῖνος τότε ἐπὶ τῷ ὄρατοῦ. Παντάπασι μὲν οὖν, ἔφη. Τί οὖν; οὐ διαλεκτικὴν ταύτην τὴν πορείαν καλεῖς; Τί μὴν; Ἡ δέ γε, ἦν δ' ἐγώ, λύσις τε ἀπὸ τῶν δεσμών καὶ μεταστροφή ἀπὸ τῶν σκιῶν ἐπὶ τὰ εἰδῶλα καὶ τὸ φῶς καὶ ἐκ τοῦ καταγείου εἰς τὸν ἥλιον ἐπάνοδος, καὶ ἐκεῖ πρὸς μὲν τὰ ζῶα τε καὶ φυτὰ καὶ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς ἔτ' ἀδυναμία βλέπειν, πρὸς δὲ τὰ ἐν ὕδασι φαντάσματα θεῖα καὶ σκιάς τῶν ὄντων, ἀλλ' οὐκ εἰδῶλων σκιάς δι' ἑτέρου τοιοῦτου φωτός ὡς πρὸς ἥλιον κρίνειν ἀποσκιαζομένης, πᾶσα αὕτη ἡ πραγματεία τῶν τεχνῶν, ἃς διήλθομεν, ταύτην ἔχει τὴν δύναμιν καὶ ἐπαναγωγὴν τοῦ βελτίστου ἐν ψυχῇ πρὸς τὴν τοῦ ἀρίστου ἐν τοῖς οὐσι θέαν, ὥσπερ τότε τοῦ σαφεστάτου ἐν σώματι πρὸς τὴν τοῦ φανοτάτου ἐν τῷ σωματοειδεῖ τε καὶ ὄρατῷ τόπῳ. Ἐγώ μὲν, ἔφη, ἀποδέχομαι οὕτω. καὶ τοι παντάπασι γέ μοι δοκεῖ χαλεπὰ μὲν ἀποδέχεσθαι εἶναι, ἄλλον δ' αὐτὸν τρόπον χαλεπὰ μὴ ἀποδέχεσθαι. ὁμως δέ

— οὐ γὰρ ἐν τῷ νῦν παρόντι μόνον ἀκουστέα, ἀλλὰ καὶ αἰθις πολλάκις ἐπανιτέον — ταῦτα θέντες ἔχειν ὡς νῦν λέγεται, ἐπ' αὐτοὺς δὴ τὸν νόμον ἴωμεν, καὶ διέλθωμεν οὕτως, ὥσπερ τὸ προοίμιον διήλθομεν. λέγε οὖν, τίς ὁ τρόπος τῆς τοῖ διαλέγεσθαι δυνάμεως, καὶ κατὰ ποῖα δὴ εἶδη διέστηκε, καὶ τίνες αὐτοὶ ὁδοί. αὐταὶ γὰρ ἂν ἤδη, ὡς ἔοικεν, αἰ πρὸς αὐτὸ ἄγουσαι εἶεν, οἱ ἀφικόμενῳ ὥσπερ ὁδοῦ ἀνάπαυλα ἂν εἴη καὶ τέλος τῆς πορείας. Οὐκέτ', ἦν δ' ἐγώ, ὦ φίλε Γλαύκων, οἷός τ' ἔσει ἀκολουθεῖν. 533 ἐπεὶ τό γ' ἐμὸν οὐδὲν ἂν προθυμίας ἀπολίποι· οὐδ' εἰκόνα ἂν ἔτι οὐ λέγομεν ἴδοις, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀληθές, ὃ γε δὴ μοι φαίνεται. εἰ δ' ὄντως ἦ μή, οὐκέτ' ἄξιον τοῦτο δισχυρίζεσθαι· ἀλλ' ὅτι μὲν δὴ τοιοῦτόν τι ἰδεῖν, ἰσχυριστέον. ἦ γάρ; Τί μήν; Οὐκοῦν καὶ ὅτι ἡ τοῦ διαλέγεσθαι δύναμις μόνη ἂν φήνειεν ἐμπίρῳ ὄντι ὧν νῦν δὴ διήλθομεν, ἄλλη δὲ οὐδαμῆδυνατόν; Καὶ τοῦτ', ἔφη, ἄξιον δισχυρίζεσθαι. Τόδε γοῦν, ἦν δ' ἐγώ, οὐδέεις ἡμῖν ἀμφισβητήσει λέγουσιν, ὡς αὐτοῦ γε ἐκάστου πέρι, ὃ ἔστιν ἕκαστον, ἄλλη τις ἐπιχειρεῖ μέθοδος ὁδῶν περὶ παντὸς λαμβάνειν, ἀλλ' αἰ μὲν ἄλλα πᾶσαι τέχναι ἢ πρὸς δόξας ἀνθρώπων καὶ ἐπιθυμίας εἰσὶν ἢ πρὸς γενέσεις τε καὶ συνθέσεις ἢ πρὸς θεραπείαν τῶν φερομένων τε καὶ συντιθεμένων ἅπασαι τετράφαται· αἰ δὲ λοιπαί, ἅς τοῦ ὄντος τι ἔφαμεν ἐπιλαμβάνεσθαι, γεωμετρίας τε καὶ τὰς ταύτης ἐπομένους, ὁρῶμεν ὡς ὄνειρώττουσι μὲν περὶ τὸ ὄν, ὕπαρ δὲ ἀδύνατον αὐταῖς ἰδεῖν, ἕως ἂν ὑποθέσει χρώμεναι ταύτας ἀκινήτους ἕωσι, μὴ δυνάμεναι λόγον διδόναι αὐτῶν. ὦ γὰρ ἀρχὴ μὲν ὃ μὴ οἶδε, τελευτὴ δὲ καὶ τὰ μεταξύ ἐξ οὗ μὴ οἶδε συμπλέκται, τίς μηχανὴ τὴν τοιαύτην ὁμολογίαν ποτὲ ἐπιστήμην γενέσθαι; Οὐδεμία, ἦ δ' ὅς.

XIV. Οὐκοῦν, ἦν δ' ἐγώ, ἡ διαλεκτικὴ μέθοδος μόνη ταύτη πορεύεται, τὰς ὑποθέσεις ἀναιροῦσα, ἐπ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν, ἵνα βεβαιώσῃται, καὶ τῷ ὄντι ἐν βορβόρῳ βαρβαρικῶ τινὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα κατορωρυγμένον ἠρέμα ἔλκει καὶ ἀνάγει ἄνω, συνερίθους καὶ συμπεριγαγωῖς χρωμένῃ αἰς διήλθομεν τέχναις· ἅς ἐπιστήμας μὲν πολλάκις προσείπομεν διὰ τὸ ἔθος, δέονται δὲ ὀνόματος ἄλλου, ἐναργεστέρου μὲν ἢ δόξης. ἀμυδροτέρου δὲ ἢ ἐπιστήμης. διάνοιαν δὲ αὐτὴν ἐν γε τῷ πρόσθεν που ὠρισάμεθα· ἔστι δ', ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐ περὶ ὀνόματος ἀμφισβήτησις, οἷς τοσοῦτων πέρι σκέψις ὅσων ἡμῖν πρόκειται. Οὐ γὰρ οὖν, ἔφη· ἀλλ' ὃ ἂν μόνον δηλοῖ πρὸς τὴν ἔξω σαφήνειαν, *ἄ* λέγει ἐν ψυχῇ, *ἄρκέσει*· Ἀρέσκει γοῦν, ἦν δ' ἐγώ, ὥσπερ τὸ πρότερον, τὴν μὲν πρώτην μοῖραν ἐπιστήμην καλεῖν, 534 δευτέραν δὲ διάνοιαν, τρίτην δὲ πίστιν καὶ εἰκασίαν τετάρτην· καὶ ξυναμφότερα μὲν ταῦτα δόξαν, ξυναμφότερα δ' ἐκείνα νόησιν· καὶ δόξαν μὲν περὶ γένεσιν, νόησιν δὲ περὶ οὐσίαν· καὶ ὃ τι οὐσία πρὸς γένεσιν, νόησιν πρὸς δόξαν, καὶ ὃ τι νόησις πρὸς δόξαν, ἐπιστήμην πρὸς πίστιν καὶ

διάνοιαν πρὸς εἰκασίαν· τὴν δ' ἐφ' οἷς ταῦτα ἀναλογίαν καὶ διαίρεσιν διχῆ ἑκατέρου, δοξαστοῦ τε καὶ νοητοῦ, ἐώμεν, ὡς Γλαύκων, ἵνα μὴ ἡμᾶς πολλαπλασίω λόγων ἐμπλήση ἢ ὅσων οἱ παρεληλυθότες. Ἐμμοίγ', ἔφη, τά γε ἄλλα, καθ' ὅσον δύναμαι ἔπεσθαι, ξυνοδοκεῖ. Ἡ καὶ διαλεκτικὸν καλεῖς τὸν λόγον ἐκάστου λαμβάνοντα τῆς οὐσίας; καὶ τὸν μὴ ἔχοντα, καθ' ὅσον ἂν μὴ ἔχη λόγον αὐτῷ τε καὶ ἄλλω διδόναι, κατὰ τοσοῦτον νοῦν περὶ τούτου οὐ φήσεις ἔχειν; Πῶς γὰρ ἂν, ἢ δ' ὅς, φαίην; Οὐκοῦν καὶ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ ὡσαύτως· ὅς ἂν μὴ ἔχη διορίσασθαι τῷ λόγῳ ἀποτῶν ἄλλων πάντων ἀφελῶν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν, καὶ ὡσπερ ἐν μάχῃ διὰ πάντων ἐλέγχων διεξιῶν, μὴ κατὰ δόξαν ἀλλὰ κατ' οὐσίαν προθυμούμενος ἐλέγχειν, ἐν πᾶσι τούτοις ἀπτῶτι τῷ λόγῳ διαπορεύεται, οὔτε αὐτὸτὸ ἀγαθὸν φήσεις εἰδέσθαι τὸν οὕτως ἔχοντα οὔτε ἄλλο ἀγαθὸν οὐδέν, ἀλλ' εἴ πη εἰδώλου τινὸς ἐφάπτεται, δόξῃ, οὐκ ἐπιστήμῃ ἐφάπτεσθαι, καὶ τὸν νῦν βίον ὄνειροπολοῦντα καὶ ὑπνώττοντα, πρὶν ἐνθάδ' ἐξεγρέσθαι, εἰς Ἄιδου πρότερον ἀφικόμενον τελῶς ἐπικαταδαρθάνειν; Νῆ τοῦ Δία, ἢ δ' ὅς, σφόδρα γε πάντα ταῦτα φήσω. Ἀλλὰ μὴν τούς γε σαυτοῦ παῖδας, οὓς τῷ λόγῳ τρέφεις τε καὶ παιδεύεις, εἴ ποτε ἔργῳ τρέφοις, οὐκ ἂν ἐάσεις, ὡς ἐγῶμαι, ἀλόγους ὄντας ὡσπερ γραμμαῖς ἄρχοντας ἐν τῇ πόλει κυρίου τῶν μεγίστων εἶναι. Οὐ γὰρ οὖν, ἔφη. Νομοθετήσεις δὴ αὐτοῖς ταύτης μάλιστα τῆς παιδείας ἀντιλαμβάνεσθαι, ἐξ ἧς ἐρωτᾶν τε καὶ ἀποκρίνεσθαι ἐπιστημονέστατα οἰοί τ' ἔσονται; Νομοθετήσω, ἔφη, μετὰ γε σοῦ. Ἄρ' οὖν δοκεῖ σοι, ἔφη ἐγώ, ὡσπερ θριγκὸς τοῖς μαθήμασιν ἢ διαλεκτικῇ ἡμῖν ἐπάνω κείσθαι, καὶ οὐκέτ' ἄλλο τούτου μάθημα ἀνωτέρω ὀρθῶς ἂν ἐπιτίθεσθαι, ἀλλ' ἔχειν ἤδη τέλος τὰ τῶν μαθημάτων; Ἐμοίγ', ἔφη.

ΤΙΜΑΙΟΣ 37 C – 43 E

X. Ὡς δὲ κινήθην αὐτὸ καὶ ζῶν ἐνόησε τῶν αἰδίων θεῶν γεγονὸς ἄγαλμα ὁ γεννήσας πατήρ, ἠγάσθη τε καὶ εὐφρανθεὶς ἔτι δὴ μάλλον ὅμοιον πρὸς τὸ παράδειγμα ἐπενόησεν ἀπεργάσασθαι. καθάπερ οὖν αὐτὸ τυγχάνει ζῶν αἰδίων ὄν, καὶ τότε τὸ πᾶν οὕτως εἰς δύναμιν ἐπεχείρησε τοιοῦτον ἀποτελεῖν. ἢ μὲν οὖν τοῦ ζῶου φύσις ἐτύγχανεν οὕσα αἰώνιος, καὶ τοῦτο μὲν δὴ τῷ γεννητῷ παντελῶς προσάπτειν οὐκ ἦν δυνατὸν· εἰκὼ δ' ἐπινοεῖ κινήτῳ τινα αἰώνος ποιῆσαι, καὶ διακοσμῶν ἅμα οὐρανὸν ποιεῖ μένοντος αἰώνος ἐν ἐνὶ κατ' ἀριθμὸν ἰοῦσαν αἰώνιον εἰκόνα, τοῦτον ὃν δὴ χρόνον ὠνομάκαμεν. ἡμέρας γὰρ καὶ νύκτας καὶ μῆνας καὶ ἐνιαυτούς, οὐκ ὄντας πρὶν οὐρανὸν γενέσθαι, τότε ἅμα ἐκείνῳ ξυνισταμένῳ τὴν γένεσιν αὐτῶν μηχανᾶται· ταῦτα δὲ πάντα μέρη χρόνου,

καὶ τό τ' ἦν τό τ' ἔσται χρόνου γεγονότα εἶδη, ἃ δὴ φέροντες λαμβάνομεν ἐπὶ τὴν αἰδίων οὐσίαν οὐκ ὀρθῶς. λέγομεν γὰρ δὴ ὡς ἦν ἔστι τε καὶ ἔσται, τῇ δὲ τὸ ἔστι μόνον 38 κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον προσήκει, τὸ δὲ ἦν τό τ' ἔσται περὶ τὴν ἐν χρόνῳ γένεσιν ἰοῦσαν πρέπει λέγεσθαι· κινήσεις γὰρ ἔστων, τὸ δὲ αἰεὶ κατὰ ταῦτα ἔχον ἀκινήτως οὔτε πρεσβύτερον οὔτε νεώτερον προσήκει γίνεσθαι διὰ χρόνου οὐδὲ γενέσθαι ποτὲ οὐδὲ γεγονέναι νῦν οὐδ' εἰσαῦθις ἔσεσθαι, τὸ παράπαν τεοῦδεν ὅσα γένεσις τοῖς ἐν αἰσθήσει φερομένοις προσήψεν, ἀλλὰ χρόνου ταῦτα αἰῶνα μιμουμένου καὶ κατ' ἀριθμὸν κυκλουμένου γέγονεν εἶδη· καὶ πρὸς τούτοις ἔτι τὰ τοιαῦτα, τό τε γεγονὸς εἶναι γεγονὸς καὶ τὸ γιγνόμενον εἶναι γιγνόμενον, ἔτι δὲ τὸ γενησόμενον εἶναι γενησόμενον καὶ τὸ μὴ ὄν μὴ ὄν εἶναι, ὧν οὐδὲν ἀκριβὲς λέγομεν. περὶ μὲν οὖν τούτων τάχ' ἂν οὐκ εἴη καιρὸς πρέπων ἐν τῷ παρόντι διακριβολογεῖσθαι.

XI. Χρόνος δ' οὖν μετ' οὐρανοῦ γέγονεν, ἵνα ἅμα γεννηθέντες ἅμα καὶ λυθῶσιν, ἂν ποτε λύσις τις αὐτῶν γίγηται, καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς διαωνίας φύσεως, ἵν' ὡς ὁμοιότατος αὐτῷ κατὰ δύναμιν ἦ· τὸ μὲν γὰρ δὴ παράδειγμα πάντα αἰῶνά ἐστιν ὄν, ὁ δ' αὖθις διὰ τέλους τὸν ἅπαντα χρόνον γεγονώς τε καὶ ὦν καὶ ἐσόμενος. ἐξ οὖν λόγου καὶ διανοίας θεοῦ τοιαύτης πρὸς χρόνον γένεσιν, ἵνα γεννηθῆ χρόνος, ἥλιος καὶ σελήνη καὶ πέντε ἄλλα ἄστρα, ἐπίκλην ἔχοντα πλανητὰ, εἰς διορισμὸν καὶ φυλακὴν ἀριθμῶν χρόνουγένεον· σώματα δὲ αὐτῶν ἐκάστων ποιήσας ὁ θεὸς ἔθηκεν εἰς τὰς περιφοράς, ἃς ἡ θατέρου περίοδος ἦεν, ἑπτὰ οὔσας ὄντα ἑπτὰ, σελήνην μὲν εἰς τὸν περιγῆν πρῶτον, ἥλιον δ' εἰς τὸν δευτέρου ὑπὲρ γῆς, ἑωσφόρον δὲ καὶ τὸν ἱερὸν Ἑρμοῦ λεγόμενον εἰς τὸν τάχει μὲν ἰσόδρομον ἥλιῳ κύκλον ἰόντας, τὴν δ' ἐναντίαν εἰληχότας αὐτῷ δύναμιν· ὅθεν καταλαμβάνουσι τε καὶ καταλαμβάνονται κατὰ ταῦτα ὑπ' ἀλλήλων ἥλιός τε καὶ ὁ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ ἑωσφόρος· τὰ δ' ἄλλα οἱ δὴ καὶ δι' ἃς αἰτίας ἰδρύσατο, εἴ τις ἐπεξίῳ πάσας, ὁ λόγος πάρεργος ὦν πλέον ἂν ἔργον ὦν ἔνεκα λέγεται παράσχοι. ταῦτα μένουσιν ἴσως τάχ' ἂν κατὰ σχολὴν ὑστερον τῆς ἀξίας τύχει διηγήσεως· ἐπειδὴ δὲ οὖν εἰς τὴν ἑαυτῷ πρέπουσαν ἕκαστον ἀφίκετο φορὰν τῶν ὅσα ἔδει ξυναπεργάζεσθαι χρόνον, δεσμοῖς τε ἐμψύχοις σώματα δεθέντα ζῶα ἐγεννήθη τό τε προσταχθέν 39 ἔμαθε, κατὰ δὴ τὴν θατέρου φορὰν πλαγίαν οὔσαν, διὰ τῆς αὐτοῦ φορᾶς ἰούσης τε καὶ κρατουμένης, τὸ μὴν μείζονα αὐτῶν, τὸ δ' ἐλάττω κύκλον ἰόν, θάττον μὲν τὰ τὸν ἐλάττω, τὰ δὲ τὸν μείζω βραδύτερον περιήειν. τῇ δὲ αὐτοῦ φορᾷ τὰ τάχιστα περιόντα ὑπὸ τῶν βραδύτερον ἰόντων ἐφαίνετο καταλαμβάνοντα καταλαμβάνεσθαι· πάντας γὰρ τοὺς κύκλους αὐτῶν στρέφουσα ἔλικα διὰ τὸ διχῆ κατὰ τὰ ἐναντία ἅμα προίεναι τὸ βραδύτατα ἀπὸν ἀφ' αὐτῆς οὔσης ταχίστης ἐγγύτατα

ἀπέφαινε. ἵνα δ' εἴη μέτρον ἐναργές τι πρὸς ἄλληλα βραδυτήτικαί τάχει ὡς τὰ περὶ τὰς ὀκτῶ φορὰς πορεύοιτο, φῶς ὁ θεὸς ἀνῆψεν ἐν τῆπρὸς γῆν δευτέρα τῶν περιόδων, ὃ δὴ νῦν κεκλήκαμεν ἥλιον, ἵνα ὃ τι μάλιστα εἰς ἅπαντα φαίνοι τὸν οὐρανὸν μετάσχοι τε ἀριθμοὺ τὰ ζῶα, ὅσοις ἦν προσῆκον, μαθόντα παρὰ τῆς ταύτου καὶ ὁμοίου περιφορᾶς. νῦξ μὲν οὖν ἡμέρα τε γέγονεν οὕτως καὶ διὰ ταῦτα, ἢ τῆς μίας καὶ φρονιμωτάτης κυκλήσεως περίοδος· μείς δὲ ἐπειδὴν σελήνη περιελθοῦσα τὸν ἑαυτῆς κύκλον ἥλιον ἐπικαταλάβῃ, ἐνιαυτὸς δὲ ὁπότεν ἥλιος τὸν ἑαυτοῦ περιέλθῃ κύκλον· τῶν δ' ἄλλων τὰς περιόδους οὐκ ἐννενοηκότες ἄνθρωποι, πλὴν ὀλίγοι τῶν πολλῶν, οὔτε ὀνομάζουσιν οὔτε πρὸς ἄλληλα ζυμμετροῦνται σκοποῦντες ἀριθμοῖς, ὥστε ὡς ἔπος εἶπεν οὐκ ἴσασι χρόνον ὄντα τὰς τούτων πλάνας, πλήθει μὲν ἀμυχάνῳ χρωμένας, πεποικιλμένας δὲ θαυμαστώ· ἔστι δ' ὅμως οὐδὲν ἥττον κατανοῆσαι δυνατὸν, ὡς ὃ γε τέλος ἀριθμὸς χρόνου τὸν τέλεον ἐνιαυτὸν πληροῖτοτε, ὅταν ἀπασῶν τῶν ὀκτῶ περιόδων τὰ πρὸς ἄλληλα ζυμπεραινθέντα τάχη σχῆ κεφαλὴν τῷ τοῦ ταύτου καὶ ὁμοίως ἰόντος ἀναμετρηθέντα. κύκλω. κατὰ ταῦτα δὴ καὶ τούτων ἕνεκα ἐγεννήθη τῶν ἄστρων ὅσα δι' οὐρανοῦ πορευόμενα ἔσχε τροπὰς, ἵνα τὸδ' ὡς ὁμοιότατον ἦ τῷ τελέῳ καὶ νοητῷ ζῳῷ πρὸς τὴν τῆς διαιωνίας μίμησιν φύσεως.

XII. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα ἤδη μέχρι χρόνου γενέσεως ἀπείργαστο εἰς ὁμοιότητα ὦπερ ἀπεικάζετο, τῷ δὲ μήπω τὰ πάντα ζῶα ἐντὸς αὐτοῦ γεγενημένα περιελήφεναι, ταύτη ἔτι εἶχεν ἀνομοίως. τοῦτο δὴ τὸ κατάλοιπον ἀπειργάζετο αὐτοῦ πρὸς τὴν τοῦ παραδείγματος ἀποτυπούμενος φύσιν. ἦπερ οὖν νοῦς ἐνούσας ιδέας τῷ ὃ ἔστι ζῶον, οἰαί τε ἐνεῖσι καλῶσαι, καθορᾶ, τοιαύτας καὶ τοσαύτας διενεοῖθη δεῖν καὶ τόδε σχεῖν. εἰσὶ δὴ τέτταρες, μία μὲν οὐράνιον θεῶν 40 γένος, ἄλλη δὴ πτηνὸν καὶ ἀεροπόρον, τρίτη δὲ ἐνυδρον εἶδος, πεζὸν δὲ καὶ χερσαῖον τέταρτον. τοῦ μὲν οὖν θείου τὴν πλείστην ιδέαν ἐκ πυρὸς ἀπειργάζετο, ὅπως ὃ τι λαμπρότατον ιδεῖν κάλλιστον εἴη, τῷ δὲ παντὶ προσεικάζων εὐκλον ἐποίει, τίθησὶ τε εἰς τὴν τοῦ κρατίστου φρόνησιν ἐκείνῳ ζυνεπόμενον, νείμας περὶ πάντα κύκλω τὸν οὐρανόν, χόσμον ἀληθινὸν αὐτῷ πεποικιλμένον εἶναι καθ' ὅλον. κινήσεις δὲ δύο προσῆψεν ἐκάστῳ, τὴν μὲν ἐν ταύτῳ κατὰ ταῦτα περὶ τῶν αὐτῶν ἀεὶτὰ αὐτὰ ἑαυτῷ διανοουμένῳ, τὴν δὲ εἰς τὸ πρόσθεν ὑπὸ τῆς ταύτου καὶ ὁμοίου περιφορᾶς κρατουμένῳ· τὰς δὲ πέντε κινήσεις ἀκίνητον καὶ ἐστός, ἵν' ὃ τι μάλιστα αὐτῶν ἕκαστον γένοιτο ὡς ἀριστον. ἐξ ἧς δὴ τῆς αἰτίας γέγονεν ὅσ' ἀπλανῆ τῶν ἄστρων ζῶα θεία ὄντα καὶ αἰδία καὶ κατὰ ταῦτα ἐν ταύτῳ στρεφόμενα ἀεὶ μένει· τὰ δὲ τρεπόμενα καὶ πλάνην τοιαύτην ἴσχοντα, καθάπερ ἐν τοῖς πρόσθεν

ἐρρήθη, κατ' ἐκεῖνα γέγονε. γῆν δὲ τροφὸν μὲν ἡμετέραν, εἰλλομένην δὲ περὶ τὸν διὰ πανὸς πόλον τεταμένον, φύλακα καὶ δημιουργὸν νυκτός τε καὶ ἡμέρας ἐμηχανήσατο, πρώτην καὶ πρεσβυτάτην θεῶν ὅσοι ἐντὸς οὐρανοῦ γέγονασι· χορείας δὲ τούτων αὐϙτωϙν καὶ παραβολὰς αϙλλήλων, καὶ περὶ τὰς τωϙν κύκλων πρὸς εἰαυτοὺς εϙπανακυκλήσεις καὶ προσχωρήσεις ① εἰν τε ταῖς ξυνάψεσιν οἰποῖοι τωϙν θεῶν κατϙ αϙλλήλους γιγνόμενοι καὶ ὅσοι καταντικρύ ① μεθϙ οὔστινάς τε εϙπίπροσθεν ἀλλήλοις υἱμῖν τε κατὰ χρόνους οὔστινας ἕκαστοι κατακαλύπτονται καὶ πάλιν ἀναφαινόμενοι φόβους καὶ σημεῖα τῶν μετὰ ταῦτα γενησομένων τοῖσού δυναμένους λογίζεσθαι πέμπουσι ① τὸ λέγειν ἄνευ διόψεως τούτων αὐϙ τῶν μιμημάτων μάταιος ἂν εἴη πόνος· ἀλλὰ ταῦτά τε ιἱκανῶς ηἱμῖν ταύτηϙ καὶ τὰ περὶ θεῶν οἰπρατῶν καὶ γεννητῶν εἰρημένα ψύσεως ἐχέτω τέλος ②

XIII. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων δαιμόνων εἰπεῖν καὶ γνῶναι τὴν γένεσιν μείζον ἢ καθϙ ηἱμᾶς ① πειστέον δὲ τοῖς εἰρηκόσιν ἔμπροσθεν ① ἐκγόνοις μὲν θεῶν ουϙσιν ① ωἱς ἔφασαν ① σαφῶς δὲ που τοὺς γε αὐἱτῶν προγόνους εἰδόσιν· ἀδύνατον ουϙν θεῶν παισὶν ἀπιστεῖν καίπερ ἄνευ τε εἰκότων καὶ ἀναγκαίων ἀποδείξεων λέγουσιν ἀλλϙ ωἱς οἰκεία φασκόντων ἀπαγγέλλειν εἰπομένους τῷϙ νόμῷϙ πιστευτέον ② οὔτως ουϙν κατϙ ἐκείνους ηἱμῖν ηἱ γένεσις περὶ τούτων τῶν θεῶν ἐχέτω καὶ λεγέσθω ② Γῆς τε καὶ Ουϙρανοῦ παῖδες Ὠκεανός τε καὶ Τηθὺς ἐγενέσθην ① τούτων δὲ Φόρκυς Κρόνος τε καὶ Ῥέα καὶ ὅσοι μετὰ τούτων ① ἐκ δὲ Κρόνου 41 καὶ Ῥέας Ζεὺς Ἥρα τε καὶ πάντες ὅσους ἴσμεν ἀδελφοὺς λεγομένους αὐϙτῶν ἔτι τε τούτων ἄλλους ἐκγόνους· ἐπεὶ δὲ ουϙν πάντες ① ὅσοι τε περιπολοῦσι φανερώς καὶ ὅσοι φαίνονται καθϙ ὅσον ἂν ἐθέλωσιν ① οἰἱ θεοὶ γένεσιν ἔσχον ① λέγει πρὸς αὐτοὺς οἰἱ τόδε τὸ πᾶν γεννησας τάδε· Θεοὶ θεῶν ① ωϙν ἐγὼ δημιουργὸς πατῆρ τεέργων ① ἅ διϙ ἐμοῦ γενόμενα ἄλυτα ἐμοῦ γε μὴ ἐθέλοντος ② τὸ μὲν ουϙν δὴ δεθὲν πᾶν λυτόν ① τό γε μὴν καλῶς αἰἱμροσθὲν καὶ ἔχον ευϙ λυεῖν ἐθέλειν κακοῦ· διϙ ἅ καὶ ἐπείπερ γεγένησθε ① ἀθάνατοι μὲν οὐκ ἐστὲ οὐδϙ ἄλυτοι τὸ πάμπαν ① οὔτι μὲν δὴ λυθήσεσθέ γε οὐδὲ τεύξεσθε θανάτου μοίρας ① τῆς ἐμῆς βουλήσεως μείζονος ἔτι δεσμοῦ καὶ κυριωτέρου λαχόντες ἐκείνων ① οἰϙς ὅτϙ ἐγένεσθε ξυνοδείσθε ② Νῦν ουϙν ὅ λέγω πρὸς υἱμᾶς ἐνδεικνύμενος ① μάθετε ② Θνητὰ ἔτι γένη λοιπὰ τριϙάγεννητα· τούτων δὲ μὴ γενομένων οὐρανοὺς ἀτελῆς ἔσται· τὰ γὰρ ἅπαντϙ ἐν αὐἱτῷϙ γένη ζῶων οὐχ ἕξει δεῖ δέ ① εἰ μέλλει τέλος ιἱκανῶς εἰϙναι ② Διϙ ἐμοῦ δὲ ταῦτα γενόμενα καὶ βίου μετασχόντα

θεοὶς ἰσάζουσι ἄν· ἵνα οὐκ ἴν θητά τε η * * * τό τε πᾶν τόδε ὄντως ἄπαν η * * * * * τρέπεσθε κατὰ φύσιν υἱμείς ἐπὶ τὴν τῶν ζῶων δημιουργίαν * * * μιμούμενοι τὴν ἐμὴν δύναμιν περὶ τὴν υἱμετέραν γένεσιν * * * καὶ καθ' ὅσον μὲν αὐτῶν ἀθανάτοις οἱ μῶνον εἶναι προσήχει * * * θείον λεγόμενον ηἱγεμονοῦν τε ἐν αὐτοῖς τῶν αἰεὶ δίκη * * * καὶ υἱμὶν ἐθελόντων ἔπεσθαι * * * σπείρας καὶ υἱπαρξάμενος ἐγὼ παραδώσω· τὸ δὲ λοιπὸν υἱμεῖς * * * ἀθανάτω * * * θητὸν προσυφαίνοντες * * * ἀπεργάζεσθε ζῶα καὶ γεννᾶτε τροφήν τε διδόντες αὐξάνετε καὶ φθίνοντα πάλιν δέχεσθε * * *

XIV. Ταῦτ' εἶπε * * * καὶ πάλιν ἐπὶ τὸν πρότερον κρατήρα * * * ἐν ὧ * * * τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν κεραννύς ἔμισγε * * * τὰ τῶν πρόσθεν υἱπόλοιπα κατεχεῖτο μίσγων τρόπον μὲν τινα τὸν αὐ * * * * * τόν * * * ἀκήρατα δ' οὐκέτι κατὰ ταῦτ' ὡς αὐτῶς * * * ἀλλὰ δευτέρα καὶ τρίτα * * * ξυστήσας δὲ τὸ πᾶν διεῖλε ψυχὰς ἰσαριθμούς τοῖς ἄστροις * * * ἔνειμέ θ' ἑκάστην πρὸς ἕκαστον * * * καὶ ἐμβιβάσας ὡς ἐς ὄχημα τὴν τοῦ παντὸς φύσιν ἔδειξε * * * νόμους τε τοὺς εἰμαρμένους εἶπε αὐτας * * * ὅτι γένεσις πρώτη μὲν ἔσοιτο τεταγμένη μία πᾶσιν * * * ἵνα μή τις ἐλαττοῖτο ὑπ' αὐτοῦ * * * δέοι δὲ σπαρείσας αὐτὰς τὰ προσήκοντα ἑκάσταις ἑκάστα ὄργανα χρόνων φῦναι ζῶων τὸ θεοσεβέστατον * * * 42 διπλῆς δὲ οὔσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ κρείττον τοιοῦτον εἶη γένος * * * καὶ ἔπειτα κεκλήσοιτο ἀνὴρ * * * ὅποτε δὴ σώμασιν ἐμφυτευθεῖεν ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸ μὲν προσίοι, τὸ δ' ἀπίοι τοῦ σώματος αὐτῶν, πρῶτον μὲν αἰσθησιν ἀναγκαῖον εἶη μίαν πᾶσιν ἐκ βιαίων παθημάτων ξύμφυτον γίνεσθαι, δεύτερον δὲ ἡδονῇ καὶ λύπῃ μεμιγμένον ἔρωτα, πρὸς δὲ τούτοις φόβον καὶ θυμὸν ὅσα τε ἐπόμενα αὐτοῖς καὶ ὅποσα ἐναντίως πέφυκε διεστηκότα· ὧν εἰ μὲν κρατήσοιεν, δίκη βιώσοιντο, κρατηθέντες δὲ ἀδικία. καὶ ὁ μὲν εὖ τὸν προσήκοντα χρόνον βιούς, πάλιν εἰς τὴν τοῦ ξυινόμου πορευθεὶς οἴκησιν ἄστρου, βιονευδαίμονα καὶ συνήθη ἔξοι· σφαλῆς δὲ τούτων εἰς γυναικὸς φύσιν ἐν τῇ δευτέρᾳ γενέσει μεταβαλοῖ· μὴ παυόμενός τε ἐν τούτοις ἔτι κακίας, τρόπον ὃν κακύνοιτο, κατὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς τοῦ τρόπου γενέσεως εἰς τινα τοιαύτην αἰεὶ μεταβαλοῖ θήρειον φύσιν ἀλλάττων τε οὐ πρότερον πόνων λήξοι, πρὶν τῇ ταύτῃ καὶ ὁμοίου περιόδῳ τῇ ἐν αὐτῷ ξυνεπισπώμενος τὸν πολλὸν ὄχλον καὶ ὕστερον προσφύντα ἐκ πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ ἀέρος καὶ γῆς, θορυβώδη καὶ ἄλογον ὄντα, λόγῳ κρατήσας εἰς τὸ τῆς πρώτης καὶ ἀρίστης ἀφίκοιτο εἶδος ἕξεως. διαθεσμοθετήσας δὲ πάντα αὐτοῖς ταῦτα, ἵνα τῆς ἔπειτα εἶη κακίας ἑκάστων ἀναίτιος, ἔσπειρε τοὺς μὲν εἰς γῆν, τοὺς δ' εἰς σελήνην, τοὺς δ' εἰς τάλλα ὅσα ὄργανα χρόνου· τὸ δὲ μετὰ τὸν σπόρον τοῖς νέοις παρέδωκε θεοὶς σώματα πλάττειν θητὰ, τό τε ἐπίλοιπον, ὅσον ἔτι ἦν ψυχῆς ἀνθρωπίνης δέον

προσγενέσθαι, τοῦτο καὶ πάνθ' ὅσα ἀκόλουθα ἐκείνοις ἀπεργασαμένους ἄρχειν, καὶ κατὰ δύναμιν ὅ τι κάλλιστα καὶ ἄριστα τὸ θνητὸν διακυβερνᾶν ζῶων, ὅ τι μὴ κακῶν αὐτὸ ἑαυτῷ γίγνεται αἴτιον.

XV. Καὶ ὁ μὲν δὴ ἅπαντα ταῦτα διατάξας ἔμενε ἐν τῷ ἑαυτοῦ κατὰ τρόπον ἦθει· μένοντος δὲ νοήσαντες οἱ παῖδες τὴν τοῦ πατρὸς διάταξιν ἐπειθοῦτο αὐτῇ καὶ λαβόντες ἀθάνατον ἀρχὴν θνητοῦ ζώου, μιμούμενοι τὸν σφέτερον δημιουργόν, πυρὸς καὶ γῆς ὕδατός τε καὶ ἄερος ἀπο τοῦ κόσμου δανειζόμενοι μόρια, ὡς ἀποδοθησόμενα 43 πάλιν, εἰς ταῦτόν τὰ λαμβανόμενα συνεκόλλων, οὐ τοῖς ἀλύτοις οἷς αὐτοὶ ξυνείχοντο δεσμοῖς, ἀλλὰ διὰ σμικρότητα ἀοράτοις, πυκνοῖς γόμφοις ξυντήκοντες, ἐν ἑξ ἁπάντων ἀπεργαζόμενοι σῶμα ἕκαστον, τὰς τῆς ἀθανάτου ψυχῆς περιόδους ἐνέδουν εἰς ἐπίρρυτον σῶμα καὶ ἀπόρρυτον. αἱ δ' εἰς ποταμὸν ἐνδεθείσαι πολὺν οὗτ' ἐκράτουν οὗτ' ἐκρατοῦντο, βίᾳ δ' ἐφέροντο καὶ ἔφερον, ὥστε τὸ μὲν ὅλον κινεῖσθαι ζῶων, ἀτάκτως μὴν ὅπη τύχοι προίεναι καὶ ἀλόγως, τὰς ἑξ ἀπάσας κινήσεις ἔχον· εἰς τε γὰρ τὸ πρόσθε καὶ ὀπίσθεν καὶ πάλιν εἰς δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ κάτω τε καὶ ἄνω καὶ πάντη κατὰ τοὺς ἑξ τόπους πλανώμενα προῆειν. πολλοῦ γὰρ ὄντος τοῦ κατακλύζοντος καὶ ἀπορρέοντος κύματος, ὃ τὴν τροφήν παρείχεν, ἔτι μείζω θόρυβον ἀπειπιάζετο τὰ τῶν προσπιπτόντων παθήματα ἑκάστοις, ὅτε πυρὶ προσκρούσειε τὸ σῶμά τινος ἕξωθεν ἀλλοτρίῳ περιτυχόν ἢ καὶ στερεῷ γῆς ὑγροῖς τε ὀλισθήμασιν ὑδάτων, εἴτε ζάλη πνευμάτων ὑπὸ ἀέρος φερομένων καταληφθείη, καὶ ὑπὸ πάντων τούτων διὰ τοῦ σώματος αἱ κινήσεις ἐπὶ τὴν ψυχὴν φερόμεναι προσπίπτουσι· αἱ δὲ καὶ ἔπειτα διὰ ταῦτα ἐκλήθησάν τε καὶ νῦν ἔτι αἰσθήσεις ξυνάπασαι κέκληνται. καὶ δὴ καὶ τότε ἐν τῷ παρόντι πλείστην καὶ μεγίστην παρεχόμεναι κίνησιν μετὰ τοῦ ῥέοντος ἐνδελεχῶς ὄχετοῦ κινεῖσθαι καὶ σφοδρῶς σείουσαι τὰς τῆς ψυχῆς περιόδους, τὴν μὲν ταῦτοῦ παντάπασιν ἐπέδησαν ἐναντία αὐτῇ ῥέουσαι καὶ ἐπέσχον ἄρχουσαι καὶ ἰοῦσαι, τὴν δ' αὖ θατέρου διέσεισαν, ὥστε τὰς τοῦ τοῦ διπλασίου καὶ τριπλασίου τρεῖς ἑκατέρας ἀποστάσεις καὶ τὰς τῶν ἡμιολίων καὶ ἐπιτρίτων καὶ ἐπογδῶν μεσότητος καὶ ξυνδέσεις, ἐπειδὴ παντελῶς λυταὶ οὐκ ἦσαν πλὴν ὑπὸ τοῦ ξυνδῆσαντος, πάσας μὲν στρέψαι στροφάς, πάσας δὲ κλάσεις καὶ διαφορὰς τῶν κύκλων ἐμποικεῖν.

ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ 127 D – 135 C

II. Τὸν οὖν Σωκράτη ἀκούσαντα πάλιν τε κελεύσαι τὴν πρώτην ὑπόθεσιν τοῦ πρώτου λόγου ἀναγνῶναι, καὶ ἀναγνωσθείσης· 'πῶς,' φάναι, 'ὦ Ζήνων, τοῦτο λέγεις; | εἰ πολλά ἐστὶ τὰ ὄντα, ὡς ἄρα δεῖ αὐτὰ

ὅμοιά τε εἶναι καὶ ἀνόμοια, τοῦτο δὲ δὴ ἀδύνατον· οὔτε γὰρ τὰ ἀνόμοια ὅμοια οὔτε τὰ ὅμοια ἀνόμοια οἶόν τε εἶναι; οὐχ οὕτω λέγεις;’ ‘οὕτω,’ φάναι τὸν Ζήνωνα. ‘οὐκοῦν εἰ ἀδύνατον δὴ καὶ πολλὰ εἶναι· εἰ γὰρ πολλὰ εἴη, πάσχοι ἂν τὰ ἀδύνατὰ ἄρα τοῦτό ἐστιν ὃ βούλονταί σου οἱ λόγοι, οὐχ ἄλλο τι ἢ διαμάχεσθαι παρὰ πάντα τὰ λεγόμενα, ὡς οὐ πολλά ἐστι; καὶ τούτον αὐτοῦ οἶερ σοι τεκμήριον εἶναι ἕκαστον τῶν λόγων, ὥστε καὶ ἡγεῖτοσαῦτα τεκμήρια παρέχεσθαι, ὅσουςπερ λόγους γέγραφας, ὡς οὐκ ἐστι πολλά; οὕτω λέγεις, ἢ ἐγὼ οὐκ ὀρθῶς καταμανθάνω;’ 128 ‘οὐκ, ἀλλὰ,’ φάναι τὸν Ζήνωνα, ‘καλῶς συνήκας ὅλον τὸ γράμμα ὃ βούλεται.’ ‘μανθάνω,’ εἰπεῖν τὸν Σωκράτη, ‘ὦ Παρμενίδη, ὅτι Ζήνων ὅδε οὐ μόνον τῇ ἄλλῃ σου φιλιᾷ βούλεται ὠκείωσθαι, ἀλλὰ καὶ τῷ συγγράμματι. ταῦτόν γὰρ γέγραφε τρόπον τινὰ ὅπερ σύ, μεταβάλλων δὲ ἡμᾶς πειράται ἐξαπατᾶν ὡς ἕτερόν τι λέγων. σὺ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ποιήμασιν ἐν φῆς εἶναι τὸ πᾶν, καὶ τούτων | τεκμήρια δὲ καὶ αὐτὸς πάμπολλα καὶ παμμεγέθη παρέχεται. τὸ οὖν τὸν μὲν ἐν φάναι, τὸν δὲ μὴ πολλά, καὶ οὕτως ἑκάτερον λέγειν, ὥστε μηδὲν τῶν αὐτῶν εἰρηκέναι δοκεῖν σχεδόν τι λέγοντας ταῦτά, ὑπὲρ ἡμᾶς τοὺς ἄλλους φαίνεται ὑμῖν τὰ εἰρημένα εἰρησθαι.’ ‘ναὶ, φάναι τὸν Ζήνωνα, ὦ Σώκρατες. σὺ δ’ οὖν τὴν ἀλήθειαν τοῦ γράμματος οὐ πανταχοῦ ἤσθησαι· καίτοι ὡςπερ γε αἱ Λάκαιναι σκύλακες εὐ μεταθεῖς τε καὶ ἰχνεύεις τὰ λεχθέντα· ἀλλὰ πρῶτον μὲν σε τοῦτο λανθάνει, ὅτι οὐ παντάπασιν οὕτω σεμνύνεται τὸ γράμμα, ὥστε ἄπερ σὺ λέγεις διανοηθὲν γραφῆναι, τοὺς ἀνθρώπους δὲ ἐπικρυπτόμενον ὡς τι μέγα διαπραττόμενον· ἀλλὰ σὺ μὲν εἶπες τῶν συμβεβηκότων τι, ἐστὶ δὲ τό γε ἀληθὲς βοήθειά τις ταῦτα τὰ γράμματα τῷ Παρμενίδου λόγῳ πρὸς τοὺς ἐπιχειροῦντας αὐτὸν κωμῶδειν, ὡς εἰ ἐν ἐστὶ, πολλὰ καὶ γελοῖα συμβαίνει πάσχειν τῷ λόγῳ καὶ ἐναντία αὐτῷ. ἀντιλέγει δὴ οὖν τοῦτο τὸ γράμμα πρὸς τοὺς τὰ πολλὰ λέγοντας, καὶ ἀνταποδίδωσι ταῦτα καὶ πλείω τοῦτο βουλόμενον δηλοῦν, ὡς ἔτι γελοϊότερα πάσχοι ἂν αὐτῶν ἢ ὑπόθεσις, ἢ εἰ πολλά ἐστὶν, ἢ ἡ τοῦ ἐν εἶναι, εἰ τις ἱκανῶς ἐπέξιοι. διὰ τοιαύτην δὴ φιλονεικίαν ὑπὸ νέου ὄντος ἐμοῦ ἐγράφη, καὶ τις αὐτὸ ἔκλεψε γραφέν, ὥστε οὐδὲ βουλεύσασθαι ἐξεγένετο, εἴτ’ ἐξοιστέον αὐτὸ εἰς τὸ φῶς εἶτε μὴ. ταύτη οὖν σε λανθάνει, ὦ Σώκρατες, ὅτι οὐχ ὑπὸ νέου φιλονεικίας οἶει αὐτὸ γεγράφθαι, ἀλλ’ ὑπὸ πρεσβυτέρου φιλοτιμίας· ἐπεὶ, ὅπερ γ’ εἶπον, οὐ κακῶς ἀπέικασας.’

III. ‘Ἄλλ’ ἀποδέχομαι,’ φάναι τὸν Σωκράτη, ‘καὶ ἡγοῦμαι ὡς λέγεις ἔχειν. τότε δέ μοι εἶπέ· οὐ νομίζεις εἶναι αὐτὸ καθ’ αὐτὸ εἶδος τι ὁμοιότητος, 129 καὶ τῷ τοιούτῳ αὐ ἄλλο τι ἐναντίον, ὃ ἐστὶν ἀνόμοιον· τούτοις δὲ δυοῖν ὄντοις καὶ ἐμὲ σὲ καὶ τᾶλλα ἃ δὴ πολλὰ καλοῦμεν μεταλαμβάνειν; καὶ τὰ μὲν τῆς ὁμοιότητος μεταλαμβάνοντα ὅμοια γίνεσθαι ταύτη τε καὶ κατὰ τοσοῦτον ὅσον ἂν μεταλαμβάνῃ, τὰ δὲ τῆς

ἀνομοιότητος ἀνόμοια, τὰ δὲ ἀμφοτέρων μεταλαμβάνει, καὶ ἔστι τῷ μετέχειν ἀμφοτέρα ἀποφαίνει πεποιηθότα, οὐδὲν ἔμοιγε, ὧ Ζήνων, ἄτοπον δοκεῖ εἶναι, οὐδὲ γε εἰ ἐν ἅπαντα ἀποφαίνει τις τῷ μετέχειν τοῦ ἐνὸς καὶ ταῦτὰ ταῦτα πολλὰ τῷ πλήθους αὐτὸ μετέχειν· ἀλλ' εἰ ὁ ἔστιν ἐν, τοῦτο ἤδη θαυμάσομαι. καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ὡσαύτως· εἰ μὲν αὐτὰ τὰ γένη τε καὶ εἶδη ἐν αὐτοῖς ἀποφαίνοι τάναντία ταῦτα πάθη πάσχοντα, ἄξιον θαυμάζειν· εἰ δ' ἔμε ἐν τις ἀποδείξει ὄντα καὶ πολλὰ, τί θαυμαστόν, λέγων, ὅταν μὲν βούληται πολλὰ ἀποφαίνειν, ὡς ἕτερα μὲν τὰ ἐπὶ δεξιὰ μου ἔστιν, ἕτερα δὲ τὰ ἐπ' ἀριστερά, καὶ ἕτερα μὲν τὰ πρόσθεν, ἕτερα δὲ τὰ ὀπισθεν, καὶ ἄνω καὶ κάτω ὡσαύτως· πλήθους γάρ, οἶμαι, μετέχω· ὅταν δὲ ἐν, ἐρεῖ ὡς ἐπὰ ἡμῶν ὄντων εἰς ἐγὼ εἶμι ἄνθρωπος μετέχων καὶ τοῦ ἐνός· ὥστε ἀληθῆ ἀποφαίνει ἀμφοτέρα. ἂν οὖν τις τοιαῦτα ἐπιχειρῆ πολλὰ καὶ ἐν ταῦτα ἀποφαίνειν, λίθους καὶ ξύλα καὶ τὰ τοιαῦτα, φήσομεν αὐτὸν πολλὰ καὶ ἐν ἀποδεικνύειν, οὐ τὸ ἐν πολλὰ οὐδὲ τὰ πολλὰ ἐν, οὐδέ τι θαυμαστόν λέγειν, ἀλλ' ἄπερ ἂν πάντες ὁμολογοῖμεν· ἂν δὲ τις ① νῦν δὴ ἐγὼ ἔλεγον ① πρῶτον μὲν διαιρηται χωρὶς αὐτὰ καθ' αὐτὰ τὰ εἶδη ① οἰσθον ὁμοιότητὰ τε καὶ ἀνομοιότητὰ καὶ πλήθος καὶ τὸ ἐν καὶ στάσις καὶ κίνησις καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ① εἰσθοντα ἐν ἑαυτοῖς ταῦτα δυνάμενα συγκεράννυσθαι καὶ διακρίνεσθαι ἀποφαίνη ① ἀγαίμην ἂν ἐγωγ' ① ① ἔφη ① Πθαυμαστώς ① ὦ Ζήνων ② Ταῦτα δὲ ἀνδρείως μὲν πάνυ ἠγοῦμαι πεπραγματεῦσθαι· πολὺ μὲντ' ἂν ὦσθον δε μᾶλλον ① ὡς λέγω ① ἀγασθείην ① εἰ τις ἔχει τὴν αὐτὴν αὐτὴν ἀπορίαν ἐν αὐτοῖς τοῖς εἰσθονσι παντοδαπῶς πλεκομένην ① 130 ὥσπερ ἐν τοῖς ὀρωμένοις διήλθετε ① οὕτως καὶ ἐν τοῖς λογισμῶ λαμβανομένοις ἐπιδείξει ② ①

IV. Λέγοντος δὴ ① ἔφη ὁ Πυθόδωρος ① τοῦ Σωκράτους ταῦτα αὐτὸς μὲν οἰσθον εἶναι ἐκάστου ἀχθεσθαι τὸν τε Παρμενίδην καὶ τὸν Ζήνωνα ① τοὺς δὲ πάνυ τε αὐτῷ προσέχειν τὸν νοῦν καὶ θαμὰ εἰς ἀλλήλους βλέποντας μειδιᾶν ὡς ἀγαμένους τὸν Σωκράτη ② ὅπερ οἰσθον καὶ παυσαμένου αὐτοῦ εἶπεν τὸν Παρμενίδην· Πωσθον Σώατες ① ① φάναι ① Πῶς ἄξιον εἰσθον ἀγασθαι τῆς ὀρμηστῆς ἐπὶ τοὺς λόγους ② καὶ μοι εἰπέ ① αὐτὸς σὺ οὕτω διήρησαι ὡς λέγεις ① χωρὶς μὲν εἶδη αὐτὰ ἄττα ① χωρὶς δὲ τὰ τούτων αἰσθον μετέχοντα; καὶ τί σοι δοκεῖ εἰσθον αὐτὴ ὁμοιότης χωρὶς ἡσθον ἡμέισδμοιότητος ἔχομεν ① καὶ ἐν δὴ καὶ πολλὰ καὶ πάντα ὅσα νῦν δὴ Ζήνωνος ἤκουες; ① Πέμοιγε ① ① φάναι τὸν Σωκράτη ② Πησθον καὶ τὰ τοιαῦτα ① ① εἶπεν τὸν Παρμενίδην ① Π οἰσθον δικαίου τι εἰσθονδος αὐτὸ καθ' αὐτὸ καὶ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ καὶ πάντων αἰσθον τῶν τοιούτων; ① Πναί ① ① φάναι ② Πτί δ' ① ἀνθρώπου εἰσθονδος χωρὶς ἡμῶν καὶ τῶν οἰσθονοῖ ἡμεῖς ἔσμεν πάντων ① αὐτὸ τι εἰσθονδος ἀνθρώπου ἢ

πυρός ἢ καὶ ὕδατος; † Π ἐν ἀπορίᾳ ① † φάναι ① Ππολάκις δὴ ① ωϚ Παρμενίδη ① περὶ αὐτῶν γέγονα ① πότερα χρῆ φάναι ὡσπερ περὶ ἐκείνων ἢ ἄλλως ② † ΠηϚ καὶ περὶ τῶνδε ① ωϚ Σώκρατε ① ἃ καὶ γελοῖα δόξειεν ἂν εἶναι ① οἶϚον θριξ καὶ πηλὸς καὶ ρύπος ἢ ἄλλο τι ἀτιμώτατόν τε καὶ φαυλότατον ① ἀπορεῖς εἶτε χρῆ φάναι καὶ τούτων ἐκάστου εἶδος εἶναι χωρὶς ① ὃν ἄλλο αυϚ ωϚ ἡμεῖς μεταχειριζόμεθα ① εἶτε καὶ μή; ❖ Πούδαμῶς ① ❖ φάναι τὸν Σωκράτη ① Πἄλλὰ ταῦτα μὲν γε ① ἄπερ ὀρώμεν ① ταῦτα καὶ εἶναι· εἶδος δὲ τι αὐτῶν οἰηθῆναι εἶναι μὴ λίναν ἢ ἄτοπον ② ἢ δὲ μέντοι ποτέ με καὶ ἔθραξε μὴ τι ἢ πάντων ταῦτόν· ἔπειτα ὅταν ταῦτη σῶ ① φεύγων οἰχομαι ① δείσας μὴ ποτε εἰς τιν ① ἄβυθον φλυαρίαν ἐμπεσῶν διαφθαρῶ· ἐκείσε δ ① οὐκ ἀνὰφικόμενος ① εἰς ἃ νῦν δὴ ἐλέγομεν εἶδη ἔχειν ① περὶ ἐκείνα πραγματευόμενος διατρίβω ② ❖ ❖ Πνέος γὰρ εἶτι ① † φάναι τὸν Παρμενίδην ① ΠωϚ Σώκρατες ① καὶ οὐπω σου ἀντείληπται φιλοσοφία ① ὡς ἔτι ἀντιλήψεται κατ ① ἐμὴν δόξαν ① ὅτε οὐδὲν αὐτῶν ἀτιμάσεις· νῦν δὲ ἔτι πρὸς ἀνθρώπων ἀποβλέπεις δόξας διὰ τὴν ἡλικίαν ②

V. Τόδε οὐκ ἔστι μοι εἰπέ ② δοκεῖ σοι ① ὡς φῆς ① εἶναι εἶδη ἅττα ① ωϚ τὰδε τὰ ἄλλα μεταλαμβάνοντα τὰς ἐπωνυμίας αὐτῶν ἴσχειν ① 131 οἶϚον ὁμοιότητος μὲν μεταλαβόντα ὁμοια ① μεγέθους δὲ μεγάλα ① κάλλους δὲ καὶ δικαιοσύνης δικαία τε καὶ καλὰ γίνεσθαι; † Ππάνυγε ① † φάναι τὸν Σωκράτη ② Πούκοῦν ἦτοι ὄλου τοῦ εἶδους ἢ μέρους ἐκαστον τὸ μεταλαμβάνον μεταλαμβάνει; ἢ ἄλλη τις ἂν μετάληψις χωρὶς τούτων γένοιτο; † Πκαὶ πῶς ἂ; † εἶπεν ② Ππότερον οὐκ ἔστι μοι δοκεῖ σοι ὄλον τὸ εἶδος ἐν ἐκάστῳ εἶναι τῶν πολλῶν ἐν ὄν ① ἢ πῶς; † Πτί γὰρ κωλύει ① † φάναι τὸν Σωκράτη, ὡς Παρμενίδη, ἐνεῖναι; ‘ ἐν | ἄρα ὃν καὶ ταῦτόν ἐν πολλοῖς χωρὶς οὖσιν ὄλον ἅμα ἐνέσται, καὶ οὕτως αὐτὸ αὐτοῦ χωρὶς ἂν εἴη. ’ οὐκ ἂν, εἴ γε, φάναι, οἶον ἢ ἡμέρα εἴη, ἢ μία καὶ ἢ αὐτὴ οὐσα πολλαχοῦ ἅμα ἐστὶ καὶ οὐδὲν τι μᾶλλον αὐτὴ αὐτῆς χωρὶς ἐστίν, εἰ οὕτω καὶ ἐκαστον τῶν εἰδῶν ἐν ἐν πᾶσιν ἅμα ταῦτόν εἴη. ’ ἢ δέως γε, φάναι, ὡς Σώκρατες, ἐν ταῦτόν ἅμα πολλαχοῦ ποιεῖς, οἶον εἰ ἰστίῳ καταπετάσας πολλοὺς ἀνθρώπους φαίης ἐν ἐπὶ πολλοῖς εἶναι ὄλον· ἢ οὐ τὸ τοιοῦτον | ἢ γεῖ λέγειν; ’ ἴσως, φάναι. ’ ἢ οὖν ὄλον ἐφ’ ἐκάστῳ τὸ ἰστίον εἴη ἂν, ἢ μέρος αὐτοῦ ἄλλο ἐπ’ ἄλλῳ; ’ μέρος. ’ μεριστὰ ἄρα, φάναι, ὡς Σώκρατες, ἐστίν αὐτὰ τὰ εἶδη, καὶ τὰ μετέχοντα αὐτῶν μέρους ἂν μετέχοι, καὶ οὐκέτι ἐν ἐκάστῳ ὄλον, ἀλλὰ μέρος ἐκάστου ἂν εἴη. ’ φαίνεται οὕτω γε. ’ ἢ οὖν ἐθελήσεις, ὡς Σώκρατες, φάναι τὸ ἐν εἶδος ἡμῖν τῇ ἀληθείᾳ μερίζεσθαι, καὶ ἔτι ἐν ἔσται; ’ οὐδαμῶς, εἶπεν. ’ ὅρα γάρ, φάναι. ’ εἰ αὐτὸ τὸ μέγεθος μεριεῖς καὶ ἐκαστον | τῶν πολλῶν μεγάλων

μεγέθους μέρει σμικροτέρω αὐτοῦ τοῦ μεγέθους μέγα ἔσται, ἄρα οὐκ ἄλογον φανείται; ἴσχυρὸν γάρ, ἔφη. τί δέ; τοῦ ἴσου μέρος ἕκαστον σμικρὸν ἀπολαβόν τι ἔξει ὧ ἐλάττωνι ὄντι αὐτοῦ τοῦ ἴσου τὸ ἔχον ἴσον τῷ ἔσται; ἀδύνατον. ἄλλὰ τοῦ σμικροῦ μέρος τις ἡμῶν ἔξει· τούτου δὲ αὐτοῦ τὸ σμικρὸν μείζον ἔσται ἄτε μέρους ἑαυτοῦ ὄντος, καὶ οὕτω δὴ αὐτὸ τὸ σμικρὸν μείζον ἔσται· ὧ δ' ἂν προστεθῆ τὸ ἀφαιρεθῆν, τοῦτο σμικρότερον ἔσται ἄλλ' οὐ μείζον ἢ πρῖν. οὐκ ἂν γένοιτο, φάναι, τοῦτό γε. τί οὖν τρόπον, εἰπεῖν, ὦ Σώκρατες, τῶν εἰδῶν σοι τὰ ἄλλα μεταλήψεται, μήτε κατὰ μέρη μήτε κατὰ ὅλα μεταλαμβάνειν δυνάμενα; οὐ μὰ τὸν Δία, φάναι, οὐ μοι δοκεῖ εὐκόλον εἶναι τὸ τοιοῦτον οὐδαμῶς διορισασθαι. τί δὲ δῆ; πρὸς τόδε πῶς ἔχεις; τὸ ποῖον; οἶμαι σε ἐκ τοῦ τοιούτου ἐν ἕκαστον |132 εἶδος ὄφασθαι εἶναι· ὅταν πόλλ' ἄττα μεγάλα σοι δόξη εἶναι, μία τις ἴσως δοκεῖ ἰδέα ἢ αὐτὴ εἶναι ἐπὶ πάντα ἰδόντι, ὅθεν ἐν τῷ μέγα ἡγεῖ εἶναι. ἀληθῆ λέγεις, φάναι. τί δ' αὐτὸ τὸ μέγα καὶ τὰλλα τὰ μεγάλα, ἐάν ὡσαύτως τῇ ψυχῇ ἐπὶ πάντα ἴδης, οὐχὶ ἐν τι αὐτὸ μέγα φανείται, ὧ ταῦτα πάντα ἀνάγκη μεγάλα φαίνεσθαι; ἔοικεν. ἄλλο ἄρα εἶδος μεγέθους ἀναφανήσεται, παρ' αὐτὸ τε τὸ μέγεθος γεγονὸς καὶ τὰ μετέχοντα αὐτοῦ· καὶ ἐπὶ τούτοις αὐτῶν πᾶσιν ἕτερον, ὧ ταῦτα πάντα μεγάλα ἔσται· καὶ οὐκέτι δὴ ἐν ἕκαστόν σοι τῶν εἰδῶν ἔσται, ἀλλ' ἀπειρα τὸ πλήθος.

VI. Ἄλλὰ, φάναι, ὧ Παρμενίδη, τὸν Σωκράτη, μὴ τῶν εἰδῶν ἕκαστον ἢ τούτων νόημα, καὶ οὐδαμοῦ αὐτῷ προσήκη ἐγγίγνεσθαι ἄλλοθι ἢ ἐν ψυχῆι; οὕτω γὰρ ἂν ἐν γε ἕκαστον εἴη καὶ οὐκ ἂν ἔτι πάσχοι ἂ νῦν δὴ ἐλέγετο. τί οὖν; φάναι, ἐν ἕκαστόν ἐστι τῶν νοημάτων, νόημα δὲ οὐδενός; ἀλλ' ἀδύνατον, εἰπεῖν. ἀλλὰ τινός; ναί. ὄντος ἢ οὐκ ὄντος; ὄντος. οὐχ' ἐνός τινός, ὃ ἐπὶ πᾶσιν ἐκείνο τὸ νόημα ἐπὶ νοεῖ, μίαν τινα οὐσαν ἰδέαν; ναί. εἶτα οὐκ εἶδος ἔσται τοῦτο τὸ νοούμενον ἐν εἶναι, αἰεὶ ὄν τὸ αὐτὸ ἐπὶ πᾶσιν; ἀνάγκη αὐ φαίνεται. τί δὲ δῆ; εἰπεῖν τὸν Παρμενίδην, οὐκ ἀνάγκη, εἰ τὰλλα φῆς τῶν εἰδῶν μετέχειν, ἢ δοκεῖν σοι ἐκ νοημάτων ἕκαστον εἶναι καὶ πάντα νοεῖν, ἢ νοήματα ὄντα ἀνόητα εἶναι; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο, φάναι, ἔχει λόγον, ἀλλ', ὧ Παρμενίδη, μάλιστα ἔμοιγε καταφαίνεται | ὧδε ἔχειν· τὰ μὲν εἶδη ταῦτα ὡς παραδείγματα ἑστάναι ἐν τῇ φύσει, τὰ δὲ ἄλλα τούτοις ἔοικέναι καὶ εἶναι ὁμοιώματα· καὶ ἢ μέθεξις αὕτη τοῖς ἄλλοις γίγνεσθαι τῶν εἰδῶν οὐκ ἄλλη τις ἢ εἰκασθῆναι αὐτοῖς. “εἰ οὖν τι,” ἔφη, “ἔοικε τῷ εἶδει, οἷόν τε ἐκείνο τὸ εἶδος μὴ ὅμοιον εἶναι τῷ εἰκασθέντι, καθ' ὅσον αὐτῷ ἀφωμοιώθη; ἢ ἔστι τις μηχανὴ τὸ ὅμοιον μὴ ὁμοίω ὅμοιον εἶναι;” “οὐκ ἔστι.” “τὸ δὲ ὅμοιον τῷ ὁμοίω ἄρ' οὐ μεγάλη ἀνάγκη ἐνός τοῦ αὐτοῦ | εἶδους μετέχειν;” “ἀνάγκη.” “οὐ δ' ἂν τὰ ὅμοια μετέχοντα ὅμοια ἦ, οὐκ ἐκείνο ἔσται αὐτὸ τὸ εἶδος;” “παντάπασι μὲν οὖν.” “οὐκ ἄρα οἷόν τέ τι τῷ εἶδει ὅμοιον

εἶναι, οὐδὲ τὸ εἶδος ἄλλω· εἰ δὲ μή, παρὰ τὸ εἶδος αἰεὶ ἄλλο ἀναφανήσεται εἶδος, καὶ ἂν ἐκεῖνό τῳ ὅμοιον ἦ, |133 ἕτερον αὖ, καὶ οὐδέποτε παύσεται αἰεὶ καινὸν εἶδος γιγνώμενον, ἔαν τὸ εἶδος τῷ ἑαυτοῦ μετέχοντι ὅμοιον γίγνηται.” “ἀληθέστατα λέγεις.”

“οὐκ ἄρα ὁμοιότητα τᾶλλα τῶν εἰδῶν μεταλαμβάνει, ἀλλὰ τι ἄλλο δεῖ ζητεῖν ᾧ μεταλαμβάνει.” “οἶκεν.” “ὄρας οὖν,” φάναι, “ὦ Σώκρατες, ὅση ἡ ἀπορία, ἔαν τις ὡς εἶδη ὄντα αὐτὰ καθ’ αὐτὰ διορίζεται;” “καὶ μάλα.” “εὖ τοίνυν ἴσθι,” φάναι, “ὅτι ὡς ἔπος εἰπεῖν οὐδέπω ἄπει αὐτῆς ὅση ἐστὶν ἡ | ἀπορία, εἰ ἔν εἶδος ἕκαστον τῶν ὄντων αἰεὶ τι ἀφοριζόμενος θήσεις.” “πῶς δῆ;” εἰπεῖν. “πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα,” φάναι, “μέγιστον δὲ τόδε. εἰ τις φαίη μηδὲ προσήκειν αὐτὰ γιγνώσκεσθαι ὄντα τοιαῦτα οἶά φαμεν δεῖν εἶναι τὰ εἶδη, τῷ ταῦτα λέγοντι οὐκ ἂν ἔχοι τις ἐνδείξασθαι, ὅτι ψεύδεται, εἰ μὴ πολλῶν μὲν τύχοι ἔμπειρος ὢν ὁ ἀμφισβητῶν καὶ μὴ ἀφυῆς, ἐθέλοι δὲ πάνυ πολλὰ καὶ πόρρωθεν πραγματευομένου τοῦ ἐνδεικνυμένου ἔπεσθαι, ἀλλ’ ἀπίθανος | ἂν εἴη ὁ ἄγνωστα ἀναγκάζων αὐτὰ εἶναι.” “πῆ δῆ, ὦ Παρμενίδη;” φάναι τὸν Σωκράτη. “ὅτι, ὦ Σώκρατες, οἶμαι ἂν καὶ σὲ καὶ ἄλλον, ὅστις αὐτὴν τινα καθ’ αὐτὴν αὐτοῦ ἐκάστου οὐσίαν τίθεται εἶναι, ὁμολογήσαι ἂν πρῶτον μὲν μηδεμίαν αὐτῶν εἶναι ἐν ἡμῖν.”

“πῶς γὰρ ἂν αὐτὴ καθ’ αὐτὴν ἔτι εἴη;” φάναι τὸν Σωκράτη. “καλῶς λέγεις,” εἰπεῖν. “οὐκοῦν καὶ ὅσαι τῶν ἰδεῶν πρὸς ἀλλήλας εἰσὶν αἰεὶ εἰσιν, αὐταὶ πρὸς αὐτὰς τὴν οὐσίαν ἔχουσιν, ἀλλ’ | οὐ πρὸς τὰ παρ’ ἡμῖν εἴτε ὁμοιώματα εἴτε ὅπῃ δῆ τις αὐτὰ τίθεται, ὢν ἡμεῖς μετέχοντες εἶναι ἕκαστα ἐπονομαζόμεθα· τὰ δὲ παρ’ ἡμῖν ταῦτα ὁμώνυμα ὄντα ἐκείνοις αὐτὰ αὖ πρὸς αὐτὰ ἐστὶν ἀλλ’ οὐ πρὸς τὰ εἶδη, καὶ ἑαυτῶν ἀλλ’ οὐκ ἐκείνων ὅσα αὖ ὀνομάζεται οὕτως.” “πῶς λέγεις;”

φάναι τὸν Σωκράτη. “οἶον,” φάναι τὸν Παρμενίδην, “εἴ τις ἡμῶν του δεσπότης ἢ δοῦλός ἐστιν, οὐκ αὐτοῦ δεσπότης δῆ που, ὃ ἔστι δεσπότης, ἐκείνου δοῦλός | ἐστὶν, οὐδὲ αὐτοῦ δούλου, ὃ ἔστι δοῦλος, δεσπότης ὁ δεσπότης, ἀλλ’ ἄνθρωπος ὢν ἀνθρώπου ἀμφοτέρα ταῦτά ἐστιν· αὐτὴ δὲ δεσποτεία αὐτῆς δουλείας ἐστὶν ὃ ἔστι, καὶ δουλεία ὡσαύτως αὐτὴ δουλεία αὐτῆς δεσποτείας, ἀλλ’ οὐ τὰ ἐν ἡμῖν πρὸς ἐκεῖνα τὴν δύναμιν ἔχει οὐδὲ ἐκεῖνα πρὸς ἡμᾶς, ἀλλ’, ὃ λέγω, αὐτὰ αὐτῶν καὶ πρὸς αὐτὰ ἐκεῖνά |134 τέ ἐστι, καὶ τὰ παρ’ ἡμῖν ὡσαύτως πρὸς ἑαυτά. ἢ οὐ μανθάνεις ὃ λέγω;”

“πάνυ γ’,” εἰπεῖν τὸν Σωκράτη, “μανθάνω.”

VII. “Οὐκοῦν καὶ ἐπιστήμη,” φάναι, “αὐτὴ μὲν ὃ ἔστιν ἐπιστήμη τῆς ὃ ἔστιν ἀλήθεια αὐτῆς ἂν ἐκείνης εἴη ἐπιστήμη;” ‘πάνυ γε.’ ‘ἐκάστη δὲ αὖ

τῶν ἐπιστημῶν, ἢ ἔστιν, ἐκάστου τῶν ὄντων, ὃ ἔστιν, εἴη ἂν ἐπιστήμη· ἢ οὐ;· ἢ ναί· ἢ δὲ παρ' ἡμῖν ἐπιστήμη οὐ τῆς παρ' ἡμῖν ἂν ἀληθείας εἴη, καὶ αὐτὴ ἐκάστη ἢ παρ' ἡμῖν ἐπιστήμη τῶν παρ' ἡμῖν ὄντων ἐκάστου | ἂν ἐπιστήμη συμβαίνοι εἶναι;· ἀνάγκη;· ἀλλὰ μὴν αὐτὰ γε τὰ εἶδη, ὡς ὁμολογεῖς, οὔτε ἔχομεν οὔτε παρ' ἡμῖν οἷόν τε εἶναι;· οὐ γὰρ οὖν;· ἢ γινώσκεται δὲ γέ που ὑπ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τοῦ τῆς ἐπιστήμης αὐτὰ τὰ γένη ἃ ἔστιν ἕκαστα;· ναί;· ὃ γε ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν;· οὐ γὰρ;· οὐκ ἄρα ὑπὸ γε ἡμῶν γινώσκεται τῶν εἰδῶν οὐδέν, ἐπειδὴ αὐτῆς ἐπιστήμης οὐ μετέχομεν;· οὐκ ἔοικεν;· ἄγνωστον ἄρα ἡμῖν ἐστὶ καὶ αὐτὸ τὸ καλὸν ὃ ἔστι καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ | πάντα ἃ δὴ ὡς ιδέας αὐτὰς οὔσας ὑπολαμβάνομεν;· κινδυνεύει;· ὅρα δὴ ἔτι τούτου δεινότερον τόδε;· τὸ ποῖον;· φαίης ἂν ἢ οὐ, εἴπερ ἔστιν αὐτὸ τι γένος ἐπιστήμης, πολὺ αὐτὸ ἀκριβέστερον εἶναι ἢ τὴν παρ' ἡμῖν ἐπιστήμην; καὶ κάλλος καὶ τὰλλα πάντα οὕτως;· ναί;· οὐκοῦν εἴπερ τι ἄλλο αὐτῆς ἐπιστήμης μετέχει, οὐκ ἂν τινα μᾶλλον ἢ θεὸν φαίης ἔχειν τὴν ἀκριβεστάτην ἐπιστήμην;· ἀνάγκη;· ἄρ' οὖν οἷός τε αὐτῷ ἔσται ὁ θεὸς τὰ | παρ' ἡμῖν γινώσκειν αὐτὴν ἐπιστήμην ἔχων;· τί γὰρ οὐ;· ὅτι, ἔφη ὁ Παρμενίδης, ὠμολόγηται ἡμῖν, ὦ Σώκρατες, μήτ' ἐκείνα τὰ εἶδη πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν τὴν δύναμιν ἔχειν ἢν ἔχει, μήτε τὰ παρ' ἡμῖν πρὸς ἐκείνα, ἀλλ' αὐτὰ πρὸς αὐτὰ ἐκάτερα;· ὠμολόγηται γάρ;· οὐκοῦν εἰ παρὰ τῷ θεῷ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀκριβεστάτη δεσποτεία καὶ αὕτη ἡ ἀκριβεστάτη ἐπιστήμη, οὐτ' ἂν ἡ δεσποτεία ἢ ἐκείνων ἡμῶν ποτὲ ἂν δεσπόσειεν, | οὐτ' ἂν ἡ ἐπιστήμη ἡμᾶς γνοίη οὐδέ τι ἄλλο τῶν παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ ὁμοίως ἡμεῖς τ' ἐκείνων οὐκ ἄρχομεν τῇ παρ' ἡμῖν ἀρχῇ οὐδὲ γινώσκομεν τοῦ θεοῦ οὐδὲν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιστήμῃ, ἐκείνοι τε αὐτὰ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον οὔτε δεσπότηται ἡμῶν εἰσὶν οὔτε γινώσκουσι τὰ ἀνθρώπεια πράγματα θεοὶ ὄντες;· ἀλλὰ μὴ λίαν, ἔφη, θαυμαστός ὁ λόγος <ἦ>, εἴ τις τὸν θεὸν ἀποστερήσειε τοῦ εἰδέναι;· ταῦτα μέντοι, ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Παρμενίδης, καὶ ἔτι ἄλλα πρὸς τούτοις | 135 πάνυ πολλὰ ἀναγκαῖον ἔχειν τὰ εἶδη, εἰ εἰσὶν αὐταὶ αἱ ιδέαι τῶν ὄντων καὶ ὀριεῖται τις αὐτὸ τι ἕκαστον εἶδος· ὥστε ἀπορεῖν τε τὸν ἀκούοντα καὶ ἀμφισβητεῖν ὡς οὔτε ἔστι ταῦτα, εἴτε ὅτι μάλιστα εἴη, πολλὴ ἀνάγκη αὐτὰ εἶναι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἄγνωστα· καὶ ταῦτα λέγοντα δοκεῖν τε τι λέγειν καὶ, ὃ ἄρτι ἐλέγομεν, θαυμαστῶς ὡς δυσανάπειστον εἶναι· καὶ ἀνδρὸς πάνυ μὲν εὐφυοῦς τοῦ δυνησομένου μαθεῖν ὡς ἔστι γένος τι ἐκάστου καὶ οὐσία αὐτῆ καθ' | αὐτὴν, ἔτι δὲ θαυμαστοτέρου τοῦ εὐρήσοντος καὶ ἄλλον δυνησομένου διδάξει ταῦτα πάντα ἰκανῶς διευκρινησάμενον;· συγχωρῶ σοι, ἔφη, ὦ Παρμενίδη, ὁ Σωκράτης· πάνυ γάρ μοι κατὰ νοῦν λέγεις;· ἀλλὰ μέντοι, εἶπεν ὁ Παρμενίδης, εἴ γέ τις δὴ, ὦ Σώκρατες, αὐτὸ μὴ ἑάσει εἶδη τῶν ὄντων εἶναι, εἰς πάντα τὰ νῦν δὴ καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀποβλέψας, μηδέ τι ὀριεῖται εἶδος ἑνὸς ἐκάστου, οὐδέ

ὅπη τρέψει τὴν διάνοιαν ἔξει, μὴ ἐὼν ἰδέαν τῶν ὄντων | ἐκάστου τὴν αὐτὴν ἀεὶ εἶναι, καὶ οὕτως τὴν τοῦ διαλέγεσθαι δύναμιν παντάπασι διαφθερεῖ. τοῦ τοιοῦτου μὲν οὖν μοι δοκεῖς καὶ μάλλον ἡσθῆσθαι.’ ἀληθῆ λέγεις, φάναί.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

(384-322 pp. до н.е.)

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΑ ΦΥΣΙΚΑ

1029β. 1 ἐπεὶ δ' ἐν ἀρχῇ διειλόμεθα πόσοις ὀρίζομεν τὴν οὐσίαν, καὶ τούτων ἓν τι ἐδόκει εἶναι τὸ τί ἦν εἶναι, θεωρητέον περὶ αὐτοῦ. καὶ πρῶτον εἰπόμεν ἓνα περὶ αὐτοῦ λογικῶς, ὅτι ἐστὶ τὸ τί ἦν εἶναι ἐκάστου ὃ λέγεται καθ' αὐτό. οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ σοὶ εἶναι τὸ μουσικῶ εἶναι· οὐ γὰρ κατὰ σαυτὸν εἰ μουσικός. ὃ ἄρα κατὰ σαυτόν. οὐδὲ δὴ τοῦτο πᾶν· οὐ γὰρ τὸ οὕτως καθ' αὐτὸ ὡς ἐπιφανεία λευκόν, ὅτι οὐκ ἔστι τὸ ἐπιφανεία εἶναι τὸ λευκῶ εἶναι. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ ἐξ ἀμφοῖν, τὸ ἐπιφανεία λευκῆ, ὅτι πρόσσστιν αὐτό. ἐν ᾧ ἄρα μὴ ἐνέσται λόγῳ αὐτό, λέγοντι αὐτό, οὗτος ὁ λόγος τοῦ τί ἦν εἶναι ἐκάστῳ, ὥστ' εἰ τὸ ἐπιφανεία λευκῆ εἶναι ἐστὶ τὸ ἐπιφανεία εἶναι λεία, τὸ λευκῶ καὶ λείῳ εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ ἓν. ἐπεὶ δ' ἔστι καὶ κατὰ τὰς ἄλλας κατηγορίας σύνθετα ἔστι γὰρ τι ὑποκείμενον ἐκαστῷ, οἷον τῷ ποιῶ καὶ τῷ ποσῶ καὶ τῷ ποτέ καὶ τῷ πού καὶ τῇ κινήσει, σκεπτέον ἄρ' ἐστὶ λόγος τοῦ τί ἦν εἶναι ἐκάστῳ αὐτῶν, καὶ ὑπάρχει καὶ τούτοις τὸ τί ἦν εἶναι, οἷον λευκῶ ἀνθρώπῳ [τί ἦν λευκῶ ἀνθρώπῳ]. ἔστω δὴ ὄνομα αὐτῷ ἱμάτιον. τί ἐστὶ τὸ ἱματίῳ εἶναι; ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν καθ' αὐτὸ λεγομένων οὐδὲ τοῦτο. ἢ τὸ οὐ καθ' αὐτὸ λέγεται διχῶς, καὶ τούτου ἐστὶ τὸ μὲν ἐκ προσθέσεως τὸ δὲ οὐ. τὸ μὲν γὰρ τῷ αὐτὸ ἄλλῳ προσκείσθαι λέγεται ὃ ὀρίζεται, οἷον εἰ τὸ λευκῶ εἶναι ὀρίζομενος λέγοι λευκοῦ ἀνθρώπου λόγον· τὸ δὲ τῷ ἄλλο αὐτῷ, οἷον εἰ σημαίνει τὸ ἱμάτιον λευκὸν ἀνθρώπον, ὃ δὲ ὀρίζοιτο ἱμάτιον ὡς λευκόν. τὸ 1030a δὴ λευκὸς ἀνθρώπος ἔστι μὲν λευκόν οὐ μέντοι <τὸ> τί ἦν εἶναι λευκῶ εἶναι. ἀλλὰ τὸ ἱματίῳ εἶναι ἄρα ἐστὶ τί ἦν εἶναι τι [ἢ] ὄλω; ἢ οὐ; ὅπερ γὰρ τί ἐστὶ τὸ τί ἦν εἶναι· ὅταν δ' ἄλλο κατ' ἄλλου λέγηται, οὐκ ἔστιν ὅπερ τόδε τι, οἷον ὁ λευκὸς ἀνθρώπος οὐκ ἐστὶν ὅπερ τόδε τι, εἴπερ τὸ τόδε ταῖς οὐσίαις ὑπάρχει μόνον· ὥστε τὸ τί ἦν εἶναι ἔστιν ὅσων ὁ λόγος ἐστὶν ὀρισμός. ὀρισμός δ' ἐστὶν οὐκ ἂν ὄνομα λόγῳ ταῦτο σημαίνει πάντες γὰρ ἂν εἶεν οἱ λόγοι ὅροι· ἔσται γὰρ ὄνομα ὁπωσοῦν λόγῳ, ὥστε καὶ ἡ Ἰλιάς ὀρισμός ἐσται, ἀλλ' ἐὰν πρῶτου τινὸς ἢ τοιαῦτα δ' ἐστὶν ὅσα λέγεται μὴ τῷ ἄλλο κατ' ἄλλου λέγεσθαι. οὐκ ἔσται ἄρα οὐδεὶν τῶν μὴ γένους εἰδῶν ὑπάρχον

τὸ τί ἦν εἶναι, ἀλλὰ τούτοις μόνον ταῦτα γὰρ δοκεῖ οὐ κατὰ μετοχήν λέγεσθαι καὶ πάθος οὐδ' ὡς συμβεβηκός· ἀλλὰ λόγος μὲν ἔσται ἐκάστου καὶ τῶν ἄλλων τί σημαίνει, ἐὰν ἦ ὄνομα, ὅτι τότε τῷδε ὑπάρχει, ἢ ἀντὶ λόγου ἀπλοῦ ἀκριβέστερος· ὄρισμός δ' οὐκ ἔσται οὐδὲ τὸ τί ἦν εἶναι. ἢ καὶ ὁ ὄρισμός ὡσπερ καὶ τὸ τί ἐστὶ πλεοναχῶς λέγεται; καὶ γὰρ τὸ τί ἐστὶν ἓνα μὲν τρόπον σημαίνει τὴν οὐσίαν καὶ τὸ τότε τι, ἄλλον δὲ ἕκαστον τῶν κατηγορουμένων, ποσὸν ποιὸν καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. ὡσπερ γὰρ καὶ τὸ ἐστὶν ὑπάρχει πᾶσιν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ἀλλὰ τῷ μὲν πρῶτως τοῖς δ' ἐπομένως, οὕτω καὶ τὸ τί ἐστὶν ἀπλῶς μὲν τῇ οὐσίᾳ πῶς δὲ τοῖς ἄλλοις· καὶ γὰρ τὸ ποιὸν ἐροίμεθ' ἂν τί ἐστὶν, ὥστε καὶ τὸ ποιὸν τῶν τί ἐστὶν, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὡσπερ ἐπὶ τοῦ μὴ ὄντος λογικῶς φασί τινες εἶναι τὸ μὴ ὄν, οὐχ ἀπλῶς ἀλλὰ μὴ ὄν, οὕτω καὶ τὸ ποιόν. - δεῖ μὲν οὖν σκοπεῖν καὶ τὸ πῶς δεῖ λέγειν περὶ ἕκαστον, οὐ μὴν μᾶλλον γε ἢ τὸ πῶς ἔχει· διὸ καὶ νῦν ἐπεὶ τὸ λεγόμενον φανερόν, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι ὁμοίως ὑπάρξει πρῶτως μὲν καὶ ἀπλῶς τῇ οὐσίᾳ, εἶτα καὶ τοῖς ἄλλοις, ὡσπερ καὶ τὸ τί ἐστὶν, οὐχ ἀπλῶς τί ἦν εἶναι ἀλλὰ ποιῶ ἢ ποσῶ τί ἦν εἶναι. δεῖ γὰρ ἢ ὁμωνύμως ταῦτα φάναι εἶναι ὄντα, ἢ προστιθέντας καὶ ἀφαιροῦντας, ὡσπερ καὶ τὸ μὴ ἐπιστητὸν ἐπιστητόν, ἐπεὶ τό γε ὀρθόν ἐστὶ μῆτε ὁμωνύμως φάναι μῆτε ὡσαύτως ἀλλ' ὡσπερ τὸ ἰατρικὸν τῷ πρὸς τὸ αὐτὸ 1030b μὲν καὶ ἓν, οὐ τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἓν, οὐ μέντοι οὐδὲ ὁμωνύμως· οὐδὲ γὰρ ἰατρικὸν σῶμα καὶ ἔργον καὶ σκεῦος λέγεται οὔτε ὁμωνύμως οὔτε καθ' ἓν ἀλλὰ πρὸς ἓν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁποτέρως τις ἐθέλει λέγειν διαφέρει οὐδέν· ἐκεῖνο δὲ φανερόν ὅτι ὁ πρῶτως καὶ ἀπλῶς ὄρισμός καὶ τὸ τί ἦν εἶναι τῶν οὐσιῶν ἐστίν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἐστί, πλην οὐ πρῶτως. οὐ γὰρ ἀνάγκη, ἂν τοῦτο τιθῶμεν, τούτου ὄρισμόν εἶναι ὃ ἂν λόγῳ τὸ αὐτὸ σημαίῃ, ἀλλὰ τινὶ λόγῳ· τοῦτο δὲ ἐὰν ἐνὸς ἢ, μὴ τῷ συνεχεῖ ὡσπερ ἢ Ἰλιάς ἢ ὅσα συνδέσμων, ἀλλ' ἐὰν ὁσαχῶς λέγεται τὸ ἓν· τὸ δ' ἓν λέγεται ὡσπερ τὸ ὄν· τὸ δὲ ὄν τὸ μὲν τότε τι τὸ δὲ ποσὸν τὸ δὲ ποιόν τι σημαίνει. διὸ καὶ λευκοῦ ἀνθρώπου ἔσται λόγος καὶ ὄρισμός, ἄλλον δὲ τρόπον καὶ τοῦ λευκοῦ καὶ οὐσίας.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΙ 1a – 4b

1a. Ἰ Ὁμωνύμα λέγεται ὦν ὄνομα μόνον κοινόν, ὃ δὲ κατὰ τοῦνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος οἷον ζῶον ὃ τε ἄνθρωπος καὶ τὸ γεγραμμένον· τούτων γὰρ ὄνομα μόνον κοινόν, ὃ δὲ κατὰ τοῦνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος· ἐὰν γὰρ ἀποδιδῶ τις τί ἐστὶν αὐτῶν ἑκατέρῳ τὸ ζῶν εἶναι, ἴδιον ἑκατέρου λόγον ἀποδώσει. συνώνυμα δὲ λέγεται ὦν τό τε ὄνομα κοινόν καὶ ὃ κατὰ τοῦνομα λόγος τῆς οὐσίας ὃ αὐτός, οἷον ζῶον ὃ τε ἄνθρωπος καὶ ὃ βοῦς·

τούτων γὰρ ἐκάτερον κοινῶ ὀνόματι προσαγορεύεται ζῶον, καὶ ὁ λόγος δὲ τῆς οὐσίας ὁ αὐτός· ἐὰν γὰρ ἀποδιδῶ τις τὸν ἐκατέρου λόγον τί ἐστὶν αὐτῶν ἐκατέρω τὸ ζῶν εἶναι, τὸν αὐτὸν λόγον ἀποδώσει. παρώνυμα δὲ λέγεται ὅσα ἀπὸ τινος διαφέροντα τῇ πτώσει τὴν κατὰ τοῦνομα προσηγορίαν ἔχει, οἷον ἀπὸ τῆς γραμματικῆς ὁ γραμματικὸς καὶ ἀπὸ τῆς ἀνδρείας ὁ ἀνδρείος. Τῶν λεγομένων τὰ μὲν κατὰ συμπλοκὴν λέγεται, τὰ δὲ ἄνευ συμπλοκῆς. τὰ μὲν οὖν κατὰ συμπλοκὴν, οἷον ἄνθρωπος τρέχει, ἄνθρωπος νικᾷ· τὰ δὲ ἄνευ συμπλοκῆς, οἷον ἄνθρωπος, βοῦς, τρέχει, νικᾷ. Τῶν ὄντων τὰ μὲν καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ οὐδενί ἐστὶν, οἷον ἄνθρωπος καθ' ὑποκειμένου μὲν λέγεται τοῦ τινὸς ἀνθρώπου, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ οὐδενί ἐστὶν· τὰ δὲ λέγω ὃ ἐν τινι μὴ ὡς μέρος ὑπάρχον ἀδύνατον χωρὶς εἶναι τοῦ ἐν ᾧ ἐστίν, - οἷον ἢ τις γραμματικὴ ἐν ὑποκειμένῳ μὲν ἐστὶ τῇ ψυχῇ, καθ' ὑποκειμένου δὲ οὐδενὸς λέγεται, καὶ τὸ τί λευκὸν ἐν ὑποκειμένου μὲν ἐστὶ τῷ σώματι, - ἅπαν γὰρ χρῶμα ἐν σώματι, - καθ' ὑποκειμένου δὲ οὐδενὸς λέγεται· λέγεται καὶ ἐν ὑποκειμένῳ ἐστίν, οἷον ἢ ἐπιστήμη ἐν ὑποκειμένῳ μὲν ἐστὶ τῇ ψυχῇ, καθ' ὑποκειμένου δὲ λέγεται τῆς γραμματικῆς· τὰ δὲ οὔτε ἐν ὑποκειμένῳ ἐστὶν οὔτε καθ' ὑποκειμένου λέγεται, οἷον ὁ τις ἄνθρωπος ἢ ὁ τις ἵππος, οὐδὲν γὰρ τῶν τοιούτων οὔτε ἐν ὑποκειμένῳ ἐστὶν οὔτε καθ' ὑποκειμένου λέγεται· ἀπλῶς δὲ τὰ ἄτομα καὶ ἐν ἀριθμῷ κατ' οὐδενὸς ὑποκειμένου λέγεται, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ ἔνια οὐδὲν κωλύει εἶναι· ἢ γὰρ τις γραμματικὴ τῶν ἐν ὑποκειμένῳ κειμένων ἐστίν. ὅταν ἕτερον καθ' ἑτέρου κατηγορηθῆται ὡς καθ' ὑποκειμένου, ὅσα κατὰ τοῦ κατηγορουμένου λέγεται, πάντα καὶ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου ῥηθήσεται· οἷον ἄνθρωπος κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου κατηγορεῖται, τὸ δὲ ζῶον κατὰ τοῦ ἀνθρώπου· οὐκοῦν καὶ κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου τὸ ζῶον κατηγορηθήσεται· ὁ γὰρ τις ἄνθρωπος καὶ ἄνθρωπος ἐστὶ καὶ ζῶον. τῶν ἑτερογενῶν καὶ μὴ ὑπ' ἄλληλα τεταγμένων ἕτεροι τῷ εἶδει καὶ αἰ διαφοραί, οἷον ζῶου καὶ ἐπιστήμης· ζῶου μὲν γὰρ διαφοραὶ τό τε πεζὸν καὶ τὸ πτηνὸν καὶ τὸ ἔνυδρον καὶ τὸ δίπουν, ἐπιστήμης δὲ οὐδεμία τούτων· οὐ

1b γὰρ διαφέρει ἐπιστήμη ἐπιστήμης τῷ δίπους εἶναι. τῶν δὲ γε ὑπ' ἄλληλα γενῶν οὐδὲν κωλύει τὰς αὐτὰς διαφορὰς εἶναι· τὰ γὰρ ἐπάνω τῶν ὑπ' αὐτὰ γενῶν κατηγορεῖται, ὥστε ὅσαι τοῦ κατηγορουμένου διαφοραὶ εἴσι τοσαῦται καὶ τοῦ ὑποκειμένου ἔσονται. τῶν κατὰ μηδεμίαν συμπλοκὴν λεγομένων ἕκαστον ἥτοι οὐσίαν σημαίνει ἢ ποσὸν ἢ ποιὸν ἢ πρὸς τι ἢ ποῦ ἢ ποτέ ἢ κείσθαι ἢ ἔχειν ἢ ποιεῖν ἢ πάσχειν. ἔστι δὲ οὐσία μὲν ὡς τύπων εἶπείν οἷον ἄνθρωπος, ἵππος· ποσὸν δὲ οἷον δίπηχυ, τρίπηχυ· ποιὸν δὲ οἷον λευκόν, γραμματικόν· πρὸς τι δὲ οἷον διπλάσιον, ἥμισυ, μείζον· ποῦ δὲ οἷον ἐν Λυκείῳ, ἐν ἄγορᾷ· ποτέ δὲ οἷον χθές, πέρυσιν· κείσθαι δὲ οἷον ἀνάκειται, κάθηται· ἔχειν δὲ οἷον ὑποδέδεται,

ὀπλισται· ποιεῖν δὲ οἶον τέμνειν, καίειν· πάσχειν δὲ οἶον τέμνεσθαι, καίεσθαι. ἕκαστον δὲ τῶν εἰρημένων αὐτὸ μὲν καθ' αὐτὸ ἐν οὐδεμιᾷ καταφάσει λέγεται, τῇ δὲ πρὸς ἄλληλα τούτων συμπλοκῇ κατάφασις γίνεσθαι· ἅπαντα γὰρ δοκεῖ κατάφασις ἦτοι ἀληθῆς ἢ ψευδῆς εἶναι, τῶν δὲ κατὰ μηδεμίαν γυμπλοκὴν λεγομένων οὐδεν οὔτε ἀληθές οὔτε ψευδὸς ἐστίν, οἶον ἄνθρωπος, λευκόν, τρέχει, νικᾷ. οὐσία δὲ ἐστίν ἡ κυριώτατά τε καὶ πρώτως καὶ μάλιστα λεγομένη, ἢ μήτε καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται μήτε ἐν ὑποκειμένῳ τινὶ ἐστίν, οἶον ὁ τις ἄνθρωπος ἢ ὁ τις ἵππος. δευτέραι δὲ οὐσίαι λέγονται, ἐν οἷς εἶδωσιν αἱ πρώτως οὐσίαι λεγόμεναι ὑπάρχουσιν, ταυτὰ τε καὶ τὰ τῶν εἰδῶν τούτων γένη· οἶον ὁ τις ἄνθρωπος ἐν εἶδει μὲν ὑπαρχει τῷ ἀνθρώπῳ, γένος δὲ τοῦ εἶδους ἐστὶ τὸ ζῶον· δευτέραι οὖν αὐταὶ λέγονται οὐσίαι, οἶον ὁ τε ἄνθρωπος καὶ τὸ ζῶον. φανερόν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι τῶν καθ' ὑποκειμένου λεγομένων ἀναγκαῖον καὶ τοῦνομα καὶ τὸν λόγον κατηγορεῖσθαι τοῦ ὑποκειμένου· οἶον ἄνθρωπος καθ' ὑποκειμένου λέγεται τοῦ τινὸς ἀνθρώπου, καὶ κατηγορεῖται γε τοῦνομα, τὸν γὰρ ἄνθρωπον κατὰ τοῦτινὸς ἀνθρώπου κατηγορήσεις· καὶ ὁ λόγος δὲ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου κατηγορηθήσεται, - ὁ γὰρ τις ἄνθρωπος καὶ ἄνθρωπός ἐστιν· - ὥστε καὶ τοῦνομα καὶ ὁ λόγος κατὰ τοῦ ὑποκειμένου κατηγορηθήσεται. τῶν δ' ἐν ὑποκειμένῳ ὄντων ἐπὶ μὲν τῶν πλείστων οὔτε τοῦνομα οὔτε ὁ λόγος κατηγορεῖται τοῦ ὑποκειμένου· ἐπ' ἐνίων δὲ τοῦνομα μὲν οὐδὲν κωλύει κατηγορεῖσθαι τοῦ ὑποκειμένου, τὸν δὲ λόγον ἀδύνατον· οἶον τὸ λευκὸν ἐν ὑποκειμένῳ ὄν τῷ σώματι κατηγορεῖται τοῦ ὑποκειμένου, - λευκὸν γὰρ σῶμα λέγεται, - ὁ δὲ λόγος τοῦ λευκοῦ οὐδέποτε κατὰ τοῦ σώματος κατηγορηθήσεται. - τὰ δ' ἄλλα πάντα ἦτοι καθ' ὑποκειμένων λέγεται τῶν πρώτων οὐσιῶν ἢ ἐν ὑποκειμέναις αὐταῖς ἐστίν. τοῦτο δὲ φανερόν ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα προχειριζομένων· οἶον τὸ ζῶον κατὰ τοῦ ἀνθρώπου κατηγορεῖται, οὐκοῦν καὶ κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου, - εἰ γὰρ κατὰ μηδενὸς τῶν τινῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ κατὰ ἀνθρώπου ὅλως· - πάλιν τὸ χρῶμα ἐν σώματι, οὐκοῦν καὶ ἐν τινὶ σώματι· εἰ γὰρ μὴ ἐν τινὶ τῶν καθ' ἕκαστα, οὐδὲ ἐν σώματι ὅλως· ὥστε τὰ ἄλλα πάντα ἦτοι καθ' ὑποκειμένων τῶν πρώτων οὐσιῶν λέγεται ἢ ἐν ὑποκειμέναις αὐταῖς ἐστίν. μὴ οὐσῶν οὖν τῶν πρώτων οὐσιῶν ἀδύνατον τῶν ἄλλων τι εἶναι· πάντα γὰρ τὰ ἄλλα ἦτοι καθ' ὑποκειμένων τούτων λέγεται ἢ ἐν ὑποκειμέναις αὐταῖς ἐστίν· ὥστε μὴ οὐσῶν τῶν πρώτων οὐσιῶν ἀδύνατον τῶν ἄλλων τι εἶναι. τῶν δὲ δευτέρων οὐσιῶν μᾶλλον οὐσία τὸ εἶδος τοῦ γένους· ἔγγιον γὰρ τῆς πρώτης οὐσίας ἐστίν. ἐὰν γὰρ ἀποδιδῶ τις τὴν πρώτην οὐσίαν τί ἐστίν, γνωριμώτερον καὶ οικειότερον ἀποδώσει τὸ εἶδος ἀποδιδούς ἢ τὸ γένος· οἶον τὸν τινὰ ἄνθρωπον γνωριμώτερον ἢ ἀποδοίη ἄνθρωπον ἀποδιδούς ἢ ζῶον, - τὸ μὲν γὰρ ἴδιον μᾶλλον τοῦ τινὸς ἀνθρώπου, τὸ δὲ κοινότερον, - καὶ τὸ τὶ δένδρον ἀποδιδούς γνωριμώτερον ἀποδόσει δένδρον ἀποδιδούς

ἢ φυτὸν. ἔτι αἱ πρῶται οὐσίαι διὰ τὸ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ὑποκείσθαι καὶ πάντα τὰ ἄλλα κατὰ τούτων κατηγορεῖσθαι ἢ ἐν ταύταις εἶναι διὰ τοῦτο μάλιστα οὐσίαι λέγονται· ὡς δὲ γε αἱ πρῶται οὐσίαι πρὸς τὰ ἄλλα ἔχουσιν, οὕτω καὶ τὸ εἶδος πρὸς τὸ γένος ἔχει· - ὑπόκειται γὰρ τὸ εἶδος τῷ γένει· τὰ μὲν γὰρ γένη κατὰ τῶν εἰδῶν κατηγορεῖται, τὰ δὲ εἶδη κατὰ τῶν γενῶν οὐκ ἀντιστρέφει· - ὥστε καὶ ἐκ τούτων τὸ εἶδος τοῦ γένους μᾶλλον οὐσία· - αὐτῶν δὲ τῶν εἰδῶν ὅσα μὴ ἐστὶ γένη, οὐδὲν μᾶλλον ἕτερον ἐτέρου οὐσία ἐστίν· οὐδὲν γὰρ οἰκειότερον ἀποδώσει κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου τὸν ἀνθρωπὸν ἀποδιδούς ἢ κατὰ τοῦ τινὸς ἵππου τὸν ἵππον· ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν πρῶτων οὐσιῶν οὐδὲν μᾶλλον ἕτερον ἐτέρου οὐσία ἐστίν· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ὁ τις ἀνθρωπος οὐσία ἢ ὁ τις βοῦς. Εἰκότως δὲ μετὰ τὰς πρῶτας οὐσίας μόνα τῶν ἄλλων τὰ εἶδη καὶ τὰ γένη δευτέραι οὐσίαι λέγονται· μόνα γὰρ δηλοῖ τὴν πρώτην οὐσίαν τῶν κατηγορουμένων· τὸν γὰρ τινὰ ἀνθρωπὸν εἶναι ἀποδιδῶ τις τί ἐστίν, τὸ μὲν εἶδος ἢ τὸ γένος ἀποδιδούς οἰκειῶς ἀποδώσει, - καὶ γνωριμώτερον ποιήσει ἀνθρωπὸν ἢ ζῶον ἀποδιδούς· - τῶν δ' ἄλλων ὅτι ἂν ἀποδιδῶ τις, ἄλλοτριῶς ἔσται ἀποδεδωκῶς, οἷον λευκὸν ἢ ὀτιοῦν τῶν τοιούτων ἀποδιδούς ὥστε εἰκότως ταῦτα μόνα τῶν ἄλλων οὐσίαι λέγονται. ἔτι αἱ πρῶται οὐσίαι διὰ τὸ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ὑποκείσθαι κυριώτατα οὐσίαι

3α λέγονται ὡς δὲ γε αἱ πρῶται οὐσίαι πρὸς τὰ ἄλλα πάντα ἔχουσιν, οὕτω τὰ εἶδη καὶ τὰ γένη τῶν πρῶτων οὐσιῶν πρὸς τὰ λοιπὰ πάντα ἔχει κατὰ τούτων γὰρ πάντα τὰ λοιπὰ κατηγορεῖται· τὸν γὰρ τινὰ ἀνθρωπὸν ἐρεῖς γραμματικόν, οὐκοῦν καὶ ἀνθρωπὸν καὶ ζῶον γραμματικόν ἐρεῖς· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Κοινὸν δὲ κατὰ πάσης οὐσίας τὸ μὴ ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι· ἢ μὲν γὰρ πρώτη οὐσία οὔτε καθ' ὑποκειμένου λέγεται οὔτε ἐν ὑποκειμένῳ ἐστίν· τῶν δὲ δευτέρων οὐσιῶν φανερόν μὲν καὶ οὕτως ὅτι οὐκ εἰσὶν ἐν ὑποκειμένῳ ὁ γὰρ ἀνθρωπος καθ' ὑποκειμένου μὲν τοῦ τινὸς ἀνθρώπου λέγεται, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ οὐκ ἔστιν, - οὐ γὰρ ἐν τῷ τινὶ ἀνθρώπῳ ὁ ἀνθρωπός ἐστιν· - ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ζῶον καθ' ὑποκειμένου μὲν λέγεται τοῦ τινὸς ἀνθρώπου, οὐκ ἔστι δὲ τὸ ζῶον ἐν τῷ τινὶ ἀνθρώπῳ. ἔτι δὲ τῶν ἐν ὑποκειμένῳ ὄντων τὸ μὲν ὄνομα οὐδὲν κωλύει κατηγορεῖσθαι ποτε τοῦ ὑποκειμένου, τὸν δὲ λόγον ἀδύνατον τῶν δὲ δευτέρων οὐσιῶν κατηγορεῖται καὶ ὁ λόγος κατὰ τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦνομα, - τὸν γὰρ τοῦ ἀνθρώπου λόγον κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου κατηγορήσεις καὶ τὸν τοῦ ζώου· - ὥστε οὐκ ἂν εἴη οὐσία τῶν ἐν ὑποκειμένῳ· - οὐκ ἴδιον δὲ οὐσίας τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἡ διαφορὰ τῶν μὴ ἐν ὑποκειμένῳ ἐστίν· τὸ γὰρ πεζὸν καὶ τὸ δίπουν καθ' ὑποκειμένου μὲν λέγεται τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ οὐκ ἔστιν, - οὐ γὰρ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐστὶ τὸ δίπουν οὐδὲ τὸ πεζόν· - καὶ ὁ λόγος δὲ κατηγορεῖται ὁ τῆς διαφορᾶς καθ' οὐ ἂν λέγηται ἢ διαφορὰ· οἷον εἰ τὸ πεζόν κατὰ ἀνθρώπου λέγεται, καὶ ὁ λόγος τοῦ πεζοῦ κατηγορηθήσεται τοῦ

ἀνθρώπου, - πεζὸν γάρ ἐστιν ὁ ἄνθρωπος. - μὴ ταραττέτω δὲ ἡμᾶς τὰ μέρη τῶν οὐσιῶν ὡς ἐν ὑποκειμένοις ὄντα τοῖς ὅλοις, μὴ ποτε ἀναγκασθῶμεν οὐκ οὐσίας αὐτὰ φάσκειν εἶναι· οὐ γὰρ οὕτω τὰ ἐν ὑποκειμένῳ ἐλέγετο τὰ ὡς μέρη ὑπάρχοντα ἔν τι. Ὑπάρχει δὲ ταῖς οὐσίαις καὶ ταῖς διαφοραῖς τὸ πάντα συνωνύμως ἀπ' αὐτῶν λέγεσθαι· πᾶσαι γὰρ αἱ ἀπὸ τούτων κατηγορίαι ἤτοι κατὰ τῶν ἀτόμων κατηγοροῦνται ἢ κατὰ τῶν εἰδῶν. ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς πρώτης οὐσίας οὐδεμία ἐστὶ κατηγορία, - κατ' οὐδενὸς γὰρ ὑποκειμένου λέγεται· - τῶν δὲ δευτέρων οὐσιῶν τὸ μὲν εἶδος κατὰ τοῦ ἀτόμου κατηγορεῖται, τὸ δὲ γένος καὶ κατὰ τοῦ εἶδους καὶ κατὰ τοῦ ἀτόμου· ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ διαφοραὶ καὶ κατὰ τῶν εἰδῶν καὶ κατὰ τῶν ἀτόμων κατηγοροῦνται. καὶ τὸν λόγον δὲ ἐπιδέχονται αἱ πρῶται οὐσίαι τὸν τῶν εἰδῶν καὶ τὸν τῶν γενῶν, καὶ τὸ εἶδος δὲ τὸν τοῦ γένους. - ὅσα γὰρ κατὰ τοῦ κατηγορουμένου λέγεται, καὶ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου ῥηθήσεται· - ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν τῶν διαφορῶν λόγον ἐπιδέχεται τὰ τε εἶδη καὶ τὰ ἄτομα· συνώνυμα δὲ γε ἦν ὦν καὶ τοῦνομα κοινὸν καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός. ὥστε πάντα τὰ ἀπὸ τῶν οὐσιῶν καὶ τῶν διαφορῶν συνωνύμως λέγεται. Πᾶσα δὲ οὐσία δοκεῖ τότε τι σημαίνει. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν πρώτων οὐσιῶν ἀναμφισβήτητον καὶ ἀληθές ἐστιν ὅτι τότε τι σημαίνει· ἄτομον γὰρ καὶ ἐν ἀριθμῷ τὸ δηλούμενόν ἐστιν. ἐπὶ δὲ τῶν δευτέρων οὐσιῶν φαίνεται μὲν ὁμοίως τῷ σχήματι τῆς προσηγορίας τότε τι σημαίνει, ὅταν εἴπῃ ἄνθρωπον ἢ ζῶον· οὐ μὴν ἀληθές γε, ἀλλὰ μᾶλλον ποιόν τι σημαίνει, - οὐ γὰρ ἐν ἐστὶ τὸ ὑποκείμενον ὡσπερ ἡ πρώτη οὐσία, ἀλλὰ κατὰ πολλῶν ὁ ἄνθρωπος λέγεται καὶ τὸ ζῶον· - οὐχ ἀπλῶς δὲ ποιόν τι σημαίνει, ὡσπερ τὸ λευκόν· οὐδὲν γὰρ ἄλλο σημαίνει τὸ λευκὸν ἀλλ' ἢ ποιόν, τὸ δὲ εἶδος καὶ τὸ γένος περὶ οὐσίαν τὸ ποιὸν ἀφορίζει, - ποιῶν γὰρ τινα οὐσίαν σημαίνει. - ἐπὶ πλείον δὲ τῷ γένει ἢ τῷ εἶδει τὸν ἀφορισμὸν ποιεῖται· ὁ γὰρ ζῶον εἰπὼν ἐπὶ πλείον περιλαμβάνει ἢ ὁ τὸν ἄνθρωπον. Ὑπάρχει δὲ ταῖς οὐσίαις καὶ τὸ μηδὲν αὐταῖς ἐναντίον εἶναι. τῇ γὰρ πρώτη οὐσίᾳ τί ἂν εἴη ἐναντίον; οἶον τῷ τιμὴ ἀνθρώπῳ οὐδὲν ἐστὶν ἐναντίον, οὐδέ γε τῷ ἀνθρώπῳ ἢ τῷ ζῳῷ οὐδὲν ἐστὶν ἐναντίον. οὐκ ἴδιον δὲ τῆς οὐσίας τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλων πολλῶν οἶον ἐπὶ τοῦ ποσοῦ· τῷ γὰρ διπῆχει οὐδὲν ἐστὶν ἐναντίον, οὐδὲ τοῖς δέκα, οὐδὲ τῶν τοιούτων οὐδενί, εἰ μὴ τις τὸ πολὺ τῷ ὀλίγῳ φαίη ἐναντίον εἶναι ἢ τὸ μέγα τῷ μικρῷ· τῶν δὲ ἀφωρισμένων ποσῶν οὐδὲν οὐδενί ἐναντίον ἐστίν. Δοκεῖ δὲ ἡ οὐσία οὐκ ἐπιδέχεσθαι τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον· λέγω δὲ οὐχ ὅτι οὐσία οὐσίας οὐκ ἔστι μᾶλλον οὐσία, - τοῦτο μὲν γὰρ εἴρηται ὅτι ἔστιν, - ἀλλ' ὅτι ἐκάστη οὐσία τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν οὐ λέγεται μᾶλλον καὶ ἥττον· οἶον εἰ ἔστιν αὐτὴ ἡ οὐσία ἄνθρωπος, οὐκ ἔσται μᾶλλον καὶ ἥττον ἄνθρωπος, οὔτε αὐτὸς ἑαυτοῦ οὔτε ἕτερος ἕτερου·

4a οὐ γὰρ ἔστιν ἕτερος ἑτέρου μᾶλλον ἄνθρωπος, ὥσπερ τὸ λευκὸν ἕτερον ἑτέρου μᾶλλον ἔστι καὶ ἦττον λευκόν, καὶ καλὸν ἕτερον ἑτέρου μᾶλλον καλὸν καὶ ἦττον λέγεται. Καὶ αὐτὸ δὲ αὐτοῦ μᾶλλον καὶ ἦττον λέγεται, οἷον τὸ σῶμα λευκὸν ὄν μᾶλλον λευκὸν εἶναι λέγεται νῦν ἢ πρότερον, καὶ θερμὸν ὃ μᾶλλον θερμὸν καὶ ἦττον λέγεται. Ἡ δὲ γε οὐσία οὐδὲν μᾶλλον καὶ ἦττον λέγεται· οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπος μᾶλλον νῦν ἄνθρωπος ἢ πρότερον λέγεται, οὐδέ γε τῶν ἄλλων οὐδὲν, ὅσα ἐστὶν οὐσίαι. Ὡστε οὐκ ἂν ἐπιδέχοιτο ἡ οὐσία τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον.

Μάλιστα δὲ ἴδιον τῆς οὐσίας δοκεῖ εἶναι τὸ ταυτὸν καὶ ἐν ἀριθμῷ ὄν τῶν ἐναντίων εἶναι δεικτικόν, οἷον ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων οὐκ ἂν ἔχοι τις τὸ τοιοῦτο προενεγκεῖν, ὅσα μὴ εἰσὶν οὐσίαι, ὃ ἐν ἀριθμῷ ὄν τῶν ἐναντίων δεικτικόν ἐστιν, οἷον τὸ χρῶμα, ὃ ἐστὶν ἐν καὶ ταυτὸν τῷ ἀριθμῷ, οὐκ ἔσται λευκὸν καὶ μέλαν, οὐδ' ἡ αὐτὴ πρᾶξις καὶ μία τῷ ἀριθμῷ οὐκ ἔσται φαύλη καὶ σπουδαία· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὅσα μὴ εἰσὶν οὐσίαι. Ἡ δὲ οὐσία ἐν καὶ ταυτὸν ἀριθμῷ ὄν δεικτικόν τῶν ἐναντίων ἐστίν, οἷον ὃ τις ἄνθρωπος, εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὢν, ὅτε μὲν λευκὸς ὅτε δὲ μέλας γίνεται, καὶ θερμὸς καὶ ψυχρὸς, καὶ φαῦλος καὶ σπουδαῖος. Ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων οὐθενὸς φαίνεται τὸ τοιοῦτον, εἰ μὴ τις ἐνίσταται τὸν λόγον καὶ τὴν δόξαν φάσκων τῶν ἐναντίων εἶναι δεικτικά. Ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος ἀληθῆς καὶ ψευδῆς εἶναι δοκεῖ, οἷον εἰ ἀληθῆς εἶη ὁ λόγος τὸ καθῆσθαι τινα, ἀναστάντος αὐτοῦ 4b ὁ αὐτὸς λόγος ψευδῆς ἔσται. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς δόξης· εἰ γὰρ τις ἀληθῶς δοξάζει τὸ καθῆσθαι τινα, ἀναστάντος αὐτοῦ ψευδῶς δοξάζει, τὴν αὐτὴν ἔχων περὶ αὐτοῦ δόξαν. Εἰ δὲ τις καὶ τοῦτο παραδέχοιτο, ἀλλὰ τῷ γε τρόπῳ διαφέρει. Τὰ μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν αὐτὰ μεταβάλλοντα δεικτικά τῶν ἐναντίων ἐστὶ· ψυχρὸν γὰρ ἐκ θερμοῦ γενόμενον μετέβαλεν - ἠλλοίωται γάρ - καὶ μέλαν ἐκ λευκοῦ καὶ σπουδαῖον ἐκ φαύλου. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον αὐτῶν μεταβολὴν δεχόμενον τῶν ἐναντίων δεικτικόν ἐστιν. Ὁ δὲ λόγος καὶ ἡ δόξα αὐτὰ μὲν ἀκίνητα πάντη πάντως διαμένει, τοῦ δὲ πράγματος κινουμένου τὸ ἐβνάντιον περὶ αὐτὰ γίνεται· ὁ μὲν γὰρ λόγος διαμένει ὁ αὐτὸς τὸ καθῆσθαι τινα, τοῦ δὲ πράγματος κινήθentos ὅτε μὲν ἀληθῆς ὅτε δὲ ψευδῆς λέγεται. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς δόξης. Ὡστε τῷ τρόπῳ γε ἴδιον ἂν εἶη τῆς οὐσίας τὸ κατὰ τὴν ἑαυτῆς μεταβολὴν δεικτικὴν τῶν ἐναντίων εἶναι. Εἰ δὲ τις καὶ καὶ ταῦτα παραδέχοιτο, τὸν λόγον καὶ τὴν δόξαν δεκτικά τῶν ἐναντίων εἶναι, οὐκ ἔστιν ἀληθές τοῦτο. Ὁ γὰρ λόγος καὶ ἡ δόξα οὐ τῷ αὐτὰ δέχεσθαι τι τῶν ἐναντίων εἶναι δεκτικά λέγεται, ἀλλὰ τῷ περὶ ἕτερόν τι τὸ πάθος γεγενῆσθαι. Τῷ γὰρ τὸ πρᾶγμα εἶναι ἢ μὴ εἶναι, τούτῳ καὶ ὁ λόγος ἀληθῆς ἢ ψευδῆς εἶναι λέγεται, οὐ τῷ αὐτὸς δεκτικὸς εἶναι τῶν ἐναντίων. Ἀπλῶς γὰρ οὐθεν ὑπ' οὐδενὸς οὔτε ὁ λόγος κινεῖται οὔτε ἡ δόξα, ὥστε οὐκ ἂν εἶη δεκτικά τῶν ἐναντίων

μηδενὸς ἐν αὐτοῖς γινομένου πάθους. Ἡ δέ γε οὐσία τῷ αὐτῇ τὰ ἐναντία δέχεσθαι, τούτῳ δεκτικὴ τῶν ἐναντίων εἶναι λέγεται· νόσον γὰρ καὶ ὑγίειαν δέχεται, καὶ λευκότητα καὶ μελανίαν· καὶ ἕκαστον τῶν τοιούτων αὐτῇ δεχομένη τῶν ἐναντίων κατὰ τὴν ἑαυτῆς μεταβολήν. Περὶ μὲν οὖν οὐσίας τοσαῦτα εἰρήσθω.

§ 246. Діалект койне

В основі діалекту койне лежить аттичний діалект; також відчутний вплив іонійського та елементів інших діалектів.

Фонетика

У системі фонетики для діалекту койне характерне:

- ✓ Нечасте застосування елізії, красиса, асиміляції та дисиміляції.
- ✓ Поширеність рухомого *ν*: *μήν* (замість *μή*), в іменних та дієслівних закінченнях.
- ✓ Поступове стирання фонологічної різниці поміж довгими і короткими голосними розпочинається з III ст. до н.е. і повністю завершується в перші століття нашої ери.

Морфологія

Іменні частини мови

У сфері морфології іменних частин мови для діалекту койне характерні такі властивості.

- ✓ Зникнення числа двоїни.
- ✓ Заміна кличного відмінка називним: *ᾠ γενεᾶ ἄπιστος* *О роде невірний*.
- ✓ Взаємопроникнення форм першої і другої відмін: *νίκος* замість *νίκη*.
- ✓ Іменники аттичної відміни переходять у регулярний тип відмінювання за зразком другої відміни: *λεώς* > *λαός*, *νεώς* > *ναός*.
- ✓ Іменники найскладнішого морфологічного типу третьої відміни, особливо іменники з односкладовими основами, поступово витісняються синонімічними дво- або більшескладовими словами: *ἀμιός* замість *ἀρήν*, *χοῖρος* замість *ῥς*, *κλειδίον* замість *κλείς*, *ώτιον* замість *οῦς*, *παιδίον* замість *παῖς*.
- ✓ Вживання вищого ступеня замість найвищого.
- ✓ Ступенеутворення прикметників зберігає стійку тенденцію до уніфікації за регулярним типом із суфіксами *-τερ-*, *-τατ-*, відповідно, зустрічаємо *ταχύτερος* замість *θάττων*, *ταχύτατος* замість *τάχιστος*. Подвійний спосіб утворення вищого ступеня: *μείζων* і *μειζότερος*.
- ✓ Вживання зворотного займенника *ἐαυτοῦ* в 1-й і 2-й особах.
- ✓ Вживання числівника *εἷς* в якості неозначеного займенника.
- ✓ Входження іноземних імен у систему грецької відміни.

Дієслово

✓ Проникнення форм першої дієвідміни в другу: ἀνοιγύω, δεκνύω.

✓ Взаємопроникнення форм контрагованих дієслів на -έω і -άω.

✓ Зникнення медіального стану; злиття його з пасивом. З цими же пов'язано витіснення медіальних форм пасивними: ἀπεκρίθην замість ἀπεκρινάμην, ἐγεύθην замість ἐγεύομην.

✓ Переважне вживання кон'юнктива замість імператива.

✓ Вживання коротких з'єднувальних голосних в кон'юнктиві.

✓ Часте відкидання авгмента в історичних часах.

✓ Рідкісне вживання оптатива.

✓ Вживання другого пасивного аориста замість першого.

✓ Вживання першого активного аориста замість другого: ἐβλάσθησε.

✓ Уніфікація сигматичних форм: замість ἐβίωων з'являється форма ἐβίωσα.

✓ Проникнення форм першого активного аориста в другий: εἶπα, ἦλθα.

✓ Витіснення перфекта аористом.

✓ Архаїчний тип οἶδα замінюється на тип регулярного сильного перфекта тематичної дієвідміни: οἶδα, οἶσθα, οἶδε, ἴσμεν, ἴστε, ἴσασι > οἶδα, οἶδας, οἶδε, οἶδαμεν, οἶδατε, οἶδασι.

✓ Зникнення форм майбутнього часу третього.

✓ Витіснення форм futurum atticum регулярними футуральними формами: θερίσει.

✓ Розмаїття перифрастичних конструкції для вираження майбутності, зокрема: ἔχω з інфінітивом аориста, ἔσομαι із дієприкметником теперішнього часу, ἔξομαι з інфінітивом аориста, μέλλω з інфінітивом презенса або аориста, θέλω з інфінітивом аориста, ὀφείλω з інфінітивом аориста.

✓ Непродуктивне словотворення дієслівних прикметників.

✓ Маловживані дієприкметники майбутнього часу.

Службові частини мови

✓ Змішання прийменників εἰς та ἐν.

✓ Зникнення частки ἄν.

✓ Переважання заперечення μή над οὐ.

- ✓ В цілому, значно менше вживані сполучники і частки.

Синтаксис

У сфері синтаксису для діалекту койне характерне:

- ✓ Вживання дієслівної частини присудка в множині при підметі, вираженому іменником середнього роду в множині.
- ✓ Порухення узгодження способів; зникнення оптатива непрямої мови.
- ✓ Багатозначність сполучника ἵνα (να) і часте його вживання, крім підрядних речень мети, в підрядних реченнях додаткових, причинових, умовних, наслідкових.
- ✓ Гемінація службових слів: ὡς ἵνα, διὰ ἵνα.
- ✓ Вживання прийменникової конструкції замість родового розділового: τινὲς ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν *якісь з братів*.
- ✓ Вживання прийменникової конструкції замість давального відмінка знаряддя: ἐν ἀκουτίῳ φονεύειν *убити списом*.
- ✓ Зміна керування відмінками при дієсловах, наприклад, акузатива замість датива: ἔδωκα αὐτόν *я дав йому*.
- ✓ Переважання прямої мови над її передачею підрядними реченнями непрямої мови та синтаксичними конструкціями.
- ✓ Частіше вживання складносурядних замість складнопідрядних речень.
- ✓ Речення та мовні періоди стають відчутно легшими і коротшими.

§ 246.1. Тести діалектом койне

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ

(342-271 pp. до н.е.)

ΚΥΡΙΑΙ ΔΟΞΑΙ

1. Τὸ μακάριον καὶ ἄφθαρτον οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει οὔτε ἄλλω παρέχει· ὥστε οὔτε ὀργαῖς οὔτε χάρισι συνέχεται· ἐν ἀσθενεῖ γὰρ πᾶν τὸ τοιοῦτον.
2. Ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς· τὸ γὰρ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ, τὸ δ' ἀναισθητοῦν οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς.

3. Ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν ἢ παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαιρέσεις. ὅπου δ' ἂν τὸ ἡ δόμενον ἐνῆ, καθ' ὃν ἂν χρόνον ἦ, οὐκ ἔστι τὸ ἀλγοῦν ἢ λυπούμενον ἢ τὸ συναμφότερον.
5. Οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν ἄνευ τοῦ φρονίμως καὶ καλῶς καὶ δικαίως ἄνευ τοῦ ἡδέως· ὅτω δὲ τοῦτο μὴ ὑπάρχει, οὐκ ἔστι τοῦτον ἡδέως ζῆν.
6. Ἐνεκα τοῦ θαρρεῖν ἐξ ἀνθρώπων ἦν κατὰ φύσιν ἀρχῆς καὶ βασιλείας ἀγαθόν, ἐξ ὧν ἂν ποτε οἶος τ' ἦ παρασκευάζεσθαι.
8. Οὐδεμία ἡδονὴ καθ' ἑαυτὴν κακόν· ἀλλὰ τὰ τινῶν ἡδονῶν ποιητικὰ παλλαπλασίους ἐπιφέρει τὰ ὀχλήσεις τῶν ἡδονῶν.
10. Εἰ τὰ ποιητικὰ τῶν περὶ τοὺς ἀσώτους ἡδονῶν ἔλυε τοὺς φόβους τῆς διανοίας τοὺς τε περὶ μετεώρων καὶ θανάτου καὶ ἀλγηδόνων, ἔτι τε τὸ πέρας τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἀλγηδόνων ἐδίδασκεν, οὐκ ἂν ποτε εἴχομεν ὅ τι μεμψαίμεθα αὐτοῖς πανταχόθεν ἐκπληρουμένοις τῶν ἡδονῶν καὶ οὐδαμόθεν οὔτε τὸ ἀλγοῦν οὔτε τὸ λυπούμενον ἔχουσιν, ὅπερ ἔστι τὸ κακόν.
14. Τῆς ἀσφαλείας τῆς ἐξ ἀνθρώπων γενομένης μέχρι δυνάμει τε ἐξερειστικῆ καὶ εὐπορία, εἰλικρινεστάτη γίνεται ἢ ἐκ τῆς ἡσυχίας καὶ ἐκχωρήσεως τῶν πολλῶν ἀσφάλεια.
15. Ὁ τῆς φύσεως πλοῦτος καὶ ὠρισται καὶ εὐπόριστός ἐστιν, ὁ δὲ τῶν κενῶν δοξῶν εἰς ἄπειρον ἐκπίπτει.
16. Βραχεία σοφῶ τύχη παρεμπίπτει, τὰ δὲ μέγιστα καὶ κυριώτατα ὁ λογισμὸς διώκηκε καὶ κατὰ τὸν συνεχῆ χρόνον τοῦ βίου διοικεῖ καὶ διοικῆσει.
17. Ὁ δίκαιος ἀταρακτότατος, ὁ δ' ἄδικος πλείστης ταραχῆς γέμων.
29. Τῶν ἐπιθυμιῶν αἱ μὲν εἰσι φυσικαὶ καὶ ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ φυσικαὶ καὶ οὐκ ἀναγκαῖαι, αἱ δὲ οὔτε φυσικαὶ οὔτε ἀναγκαῖαι, ἀλλὰ παρὰ κενὴν δόξαν γινόμεναι.
36. Κατὰ μὲν τὸ κοινὸν πᾶσι τὸ δίκαιον τὸ αὐτό· φέρον γάρ τι ἦν ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους κοινωνίᾳ· κατὰ δὲ τὸ ἴδιον χώρας καὶ ὅσων δήποτε αἰτίων οὐ πᾶσι συνέπεται τὸ αὐτὸ δίκαιον εἶναι.
40. Ὅσοι τὴν δύναμιν ἔσχον τοῦ τὸ θαρρεῖν μάλιστα ἐκ τῶν ὁμορροῦντων παρασκευάσασθαι, οὗτοι καὶ ἐβίωσαν μετ' ἀλλήλων ἥδιστα τὸ βαβαιότατον πίστωμα ἔχοντες, καὶ πληρεστάτην οικειότητα ἀπολαβόντες οὐκ ὠδύραντο ὡς πρὸς ἔλεον τὴν τοῦ τελευτήσαντος προκαταστροφῆν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ 122-135

122. Μῆτε νέος τις ὦν μελλέτω φιλοσοφεῖν, μῆτε γέρων ὑπάρχων κοπιᾷτω φιλοσοφῶν. οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδεὶς ἐστιν οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαίνειν. ὁ δὲ λέγων ἢ μήπω τοῦ φιλοσοφεῖν ὑπάρχειν ὥραν

ἢ παρεληλυθέναι τὴν ὥραν ὁμοίός ἐστι τῷ λέγοντι πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ μὴ παρῆναι τὴν ὥραν ἢ μηκέτι εἶναι. ὥστε φιλοσοφητέον καὶ νέω καὶ γέροντι, τῷ μὲν ὅπως γεράσκων νεάζῃ τοῖς ἀγαθοῖς διὰ τὴν χάριν τῶν γεγονότων, τῷ δὲ ὅπως νέος ἅμα καὶ παλαιός ἢ διὰ τὴν ἀφοβίαν τῶν μελλόντων· μελετᾶν οὖν χρὴ τὰ ποιοῦντα τὴν εὐδαιμονίαν, εἴπερ παρουσίας μὲν αὐτῆς πάντα ἔχομεν, ἀπούσης δὲ πάντα πράττομεν εἰς τὸ ταύτην ἕξειν.

123. Ἄ δέ σοι συνεχῶς παρήγγελον, ταῦτα καὶ πρᾶττε καὶ μέλετα, στοιχεῖα τοῦ καλῶς ζῆν ταῦτ' εἶναι διαλαμβάνων. Πρῶτον μὲν τὸν θεὸν ζῶον ἀφθαρτον καὶ μακάριον νομίζων, ὡς ἡ κοινὴ τοῦ θεοῦ νόησις ὑπεγράφη, μηθὲν μῆτε τῆς ἀφθαρσίας ἀλλότριον μῆτε τῆς μακαριότητος ἀνοικεῖον αὐτῷ πρόσαπτε· πᾶν δὲ τὸ φυλάττειν αὐτοῦ δυνάμενον τὴν μετὰ ἀφθαρσίας μακαριότητα περὶ αὐτὸν δόξαζε. θεοὶ μὲν γὰρ εἰσὶν· ἐναργῆς γὰρ αὐτῶν ἐστὶν ἡ γνώσις· οἴους δ' αὐτοὺς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν, οὐκ εἰσὶν· οὐ γὰρ φυλάττουσιν αὐτοὺς οἴους νομίζουσιν. ἀσεβῆς δὲ οὐχ ὁ τοὺς τῶν πολλῶν θεοὺς ἀναιρῶν,

124 ἀλλ' ὁ τὰς τῶν πολλῶν δόξας θεοῖς προσάπτων. οὐ γὰρ προλήψεις εἰσὶν ἀλλ' ὑπολήψεις ψευδεῖς αἱ τῶν πολλῶν ὑπὲρ θεῶν ἀποφάσεις· ἔνθεν αἱ μέγιστα βλάβαι αἰτίαι τοῖς κακοῖς ἐκ θεῶν ἐπάγονται καὶ ὠφέλειαι. ταῖς γὰρ ἰδίαις οἱ κειούμενοι διὰ παντὸς ἀρεταῖς τοὺς ὁμοίους ἀποδέχονται, πᾶν τὸ μὴ τοιοῦτον ὡς ἀλλότριον νομίζοντες. Συνέθιζε δὲ ἐν τῷ νομίζειν μηδὲν πρὸς ἡμᾶς εἶναι τὸν θάνατον ἐπεὶ πᾶν ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἐν αἰσθήσει· στέρησις δὲ ἐστὶν αἰσθήσεως ὁ θάνατος. ὅθεν γνώσις ὀρθὴ τοῦ μηθὲν εἶναι πρὸς ἡμᾶς τὸν θάνατον ἀπολαυστὸν ποιεῖ τὸ τῆς ζωῆς θητόν, οὐκ ἄπειρον προστιθείσα χρόνον, ἀλλὰ τὸν τῆς ἀθα-

125 νασίας ἀφελομένην πόθον. οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ἐν τῷ ζῆν δεινόν τῷ κατειληφότεν γνησίως τὸ μηδὲν ὑπάρχειν ἐν τῷ μὴ ζῆν δεινόν. ὥστε μάταιος ὁ λέγων δεδιέναι τὸν θάνατον οὐχ ὅτι λυπήσει παρῶν, ἀλλ' ὅτι λυπεῖ μέλλων. ὁ γὰρ παρὸν οὐκ ἐνοχλεῖ, προσδοκώμενος κενῶς λυπεῖ. τὸ φρικωδέστατον οὖν τῶν κακῶν ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, ἐπειδὴ περ ὅταν μὲν ἡμεῖς ὦμεν, ὁ θάνατος οὐ πάρεστιν, ὅταν δὲ ὁ θάνατος παρῆ, τόθ' ἡμεῖς οὐκ ἐσμέν. οὔτε οὖν πρὸς τοὺς ζώντάς ἐστιν οὔτε πρὸς τοὺς τετελευτηκότας, ἐπειδὴ περ περὶ οὓς μὲν οὐκ ἐστὶν, οἱ δ' οὐκέτι εἰσὶν. Ἄλλ' οἱ πολλοὶ τὸν θάνατον ὅτε μὲν ὡς μέγιστον τῶν κακῶν φεύγουσιν ὅτε δὲ ὡς ἀνάπαυσιν τῶν ἐν

126 τῷ ζῆν κακῶν αἰροῦνται. ὁ δὲ σοφὸς οὔτε παραιτεῖται τὸ ζῆν οὔτε φοβεῖται τὸ μὴ ζῆν· οὔτε γὰρ αὐτῷ προσίσταται τὸ ζῆν οὔτε δοξάζει κακὸν εἶναι τι τὸ μὴ ζῆν. ὥσπερ δὲ τὸ σιτίον οὐ τὸ πλεῖον πάντως ἀλλὰ τὸ ἥδιστον αἰρείται, οὕτω καὶ χρόνον οὐ τὸν μήκιστον ἀλλὰ τὸν ἥδιστον καρπίζεται. Ὁ δὲ παραγγέλλων τὸν μὲν νέον καλῶς ζῆν, τὸν δὲ γέροντα καλῶς καταστρέφειν, εὐήθης ἐστὶν οὐ μόνον διὰ τὸ τῆς ζωῆς ἀσπαστόν,

ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ τὴν αὐτὴν εἶναι μελέτην τοῦ καλῶς ζῆν καὶ τοῦ καλῶς ἀποθνήσκειν. πολὺ δὲ χείρων καὶ ὁ λέγων καλὸν μὲν μὴ φῦναι, φῦντα δ' ὅπως ὠκίστα πύλας Ἀίδαο περῆσαι.

127 Εἰ μὲν γὰρ πεποιθῶς τοῦτο φησιν, πῶς οὐκ ἀπέρχεται ἐκ τοῦ ζῆν; ἐν ἐτοιμῷ γὰρ αὐτῷ τοῦτ' ἐστίν, εἴπερ ἦν βεβουλευμένον αὐτῷ βεβαίως· εἰ δὲ μωκῶμενος, μάταιος ἐν τοῖς οὐκ ἐπιδεχομένοις. μνημονευτέον δὲ ὡς τὸ μέλλον <οὔτε πάντως ἡμέτερον> οὔτε πάντως οὐχ ἡμέτερον, ἵνα μήτε πάντως προσμένωμεν ὡς ἐσόμενοι μήτε ἀπελπίζωμεν ὡς πάντως οὐκ ἐσόμενοι. Ἀναλογιστέον δὲ ὡς τῶν ἐπιθυμιῶν αἰ μὲν εἰσι φυσικαί, αἰ δὲ κεναί, καὶ τῶν φυσικῶν αἰ μὲν ἀναγκαῖαι, αἰ δὲ φυσικαὶ μόνον· τῶν δὲ ἀναγκαίων αἰ μὲν πρὸς ἐνδαιμοίαν εἰσὶν ἀναγκαῖαι, αἰ δὲ πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἀοχλησίαν, αἰ δὲ

128 πρὸς αὐτὸ τὸ ζῆν. τούτων γὰρ ἀπλανῆς θεωρία πᾶσαν αἵρεσιν καὶ φυγὴν ἐπαινάγειν οἱ δὲν ἐπὶ τὴν τοῦ σώματος ὑγίειαν καὶ τὴν <τῆς ψυχῆς> ἀταραξίαν, ἐπεὶ τοῦτο τοῦ μακαρίως ζῆν ἐστὶ τέλος. τούτου γὰρ χάριν πάντα πράττομεν, ὅπως μὴδε ἀλγῶμεν μήτε ταρβῶμεν. ὅταν δὲ ἅπαξ τοῦτο περὶ ἡμᾶς γένηται, λύεται πᾶς ὁ τῆς ψυχῆς χεῖμων, οὐκ ἔχοντος τοῦ ζῶου βαδίζειν ὡς πρὸς ἐνδέον τι καὶ ζητεῖν ἕτερον ᾧ τὸ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἀγαθὸν συμπληρώσεται. τότε γὰρ ἡδονῆς χρεῖαν ἔχομεν, ὅταν ἐκ τοῦ μὴ παρῆναι τὴν ἡδονὴν ἀλγῶμεν· <ὅταν δὲ μὴ ἀλγῶμεν>, οὐκέτι τῆς ἡδονῆς δεόμεθα. Καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἡδονὴν ἀρχὴν καὶ τέλος λέγομεν εἶναι

129 τοῦ μακαρίως ζῆν. ταύτην γὰρ ἀγαθὸν πρῶτον καὶ συγγενικὸν ἔγνωμεν, καὶ ἀπὸ ταύτης καταρχόμεθα πάσης αἰρέσεως καὶ φυγῆς, καὶ ἐπὶ ταύτην κατανατῶμεν ὡς κανόνι τῷ πάθει πᾶν ἀγαθὸν κρίνοντας. Καὶ ἐπεὶ πρῶτον ἀγαθὸν τοῦτο καὶ σύμφυτον, διὰ τοῦτο καὶ οὐ πᾶσαν ἡδονὴν αἰρούμεθα, ἀλλ' ἐστὶν ὅτε πολλὰς ἡδονὰς ὑπερβαίνομεν, ὅταν πλεῖον ἡμῖν τὸ δυσχερὲς ἐκ τούτων ἔπηται· καὶ πολλὰς ἀλγηδόνας ἡδονῶν κρείττους νομίζομεν, ἐπειδὴν μείζων ἡμῖν ἡδονὴ παρακολουθῆ πολὺν χρόνον ὑπομείνασι τὰς ἀλγηδόνας. πᾶσα οὖν ἡδονὴ διὰ τὸ φύσιν ἔχειν οἰκείαν ἀγαθόν, οὐ πᾶσα μέντοι αἰρετὴ· καθάπερ καὶ ἀλγηδῶν πᾶσα κακόν, οὐ πᾶσα δὲ αἰεὶ φευκτὴ πεφυκυῖα.

130 τῇ μέντοι συμμετρήσει καὶ συμφερόντων καὶ ἀσυμφόρων βλέψει ταῦτα πάντα κρίνειν καθήκει. χρώμεθα γὰρ τῷ μὲν ἀγαθῷ κατὰ τινὰς χρόνους ὡς κακῷ, τῷ δὲ κακῷ τοῦμαλιν ὡς ἀγαθῷ. Καὶ τὴν αὐτάρκειαν δὲ ἀγαθὸν μέγα νομίζομεν, οὐχ ἵνα πάντως τοῖς ὀλίγοις χρώμεθα, ἀλλ' ὅπως ἐὰν μὴ ἔχωμεν τὰ πολλὰ, τοῖς ὀλίγοις ἀρκώμεθα, πεπεισμένοι γνησίως ὅτι ἥδιστα πολυτελείας ἀπολαύουσιν οἱ ἥκιστα ταύτης δεόμενοι, καὶ ὅτι τὸ μὲν φυσικὸν πᾶν εὐπόριστόν ἐστι, τὸ δὲ κενὸν δυσπόριστον, ὅτι τε λιτοὶ χυλοὶ ἴσθη πολυτελεῖ διαίτη τὴν ἡδονὴν ἐπιφέ

131 ρουσι, ὅταν ἅπαν τὸ ἀλγοῦν κατ' ἔνδειαν ἐξαιρεθῆ, καὶ μᾶζα καὶ ὕδωρ τὴν ἀκροτάτην ἀποδίδωσιν ἡδονήν, ἐπειδὴ ἐνδέων τις αὐτὰ προσενέγκηται. τὸ συνεθίζειν οὖν ἐν ταῖς ἀπλαῖς καὶ οὐ πολυτελέσι διαίταις καὶ ὑγείας ἐστὶ συμπληρωτικὸν καὶ πρὸς τὰς ἀναγκαίας τοῦ βίου χρήσεις ἄοκνον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον καὶ τοῖς πολυτελέσιν ἐκ διαλειμμάτων προσερχομένοις κρεῖττον ἡμᾶς διατίθησι καὶ πρὸς τὴν τύχην ἀφόβους παρασκευάζει. Ὅταν οὖν λέγωμεν ἡδονὴν τέλος ὑπάρχειν, οὐ τὰς τῶν ἀσώτων ἡδονὰς καὶ τὰς ἐν ἀπολολαύσει κειμένας λέγομεν, ὡς τινες ἀγνοοῦντες καὶ οὐχ ὁμολογοῦντες ἢ κακῶς ἐκδεχόμενοι νομίζουσιν, ἀλλὰ τὸ μῆτε ἀλγεῖν κατὰ σῶμα μῆτε ταράτ-

132 τεσθαι κατὰ ψυχὴν· οὐ γὰρ πότοι καὶ κῶμοι συνείροντες οὐδ' ἀπολαύσεις παίδων καὶ γυναικῶν οὐδ' ἰχθύων καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα φέρει πολυτελὴς τράπεζα, τὸν ἡδὸν γεννᾷ βίον, ἀλλὰ νήφων λογισμὸς καὶ τὰς αἰτίας ἐξερευνῶν πάσης αἰρέσεως καὶ φυγῆς καὶ τὰς δόξας ἐξελαινῶν, ἐξ ὧν πλείστος τὰς ψυχὰς καταλαμβάνει θόρυβος. Τούτων δὲ πάντων ἀρχὴ καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν φρόνησις. διὸ καὶ φιλοσοφίας τιμιώτερον ὑπάρχει φρόνησις, ἐξ ἧς αἱ λοιπαὶ πᾶσαι πεφύκασι ἀρεταί, διδάσκουσα ὡς οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν ἄνευ τοῦ φρονίμως καὶ καλῶς καὶ δικαίως οὐδὲ φρονίμως καὶ καλῶς καὶ δικαίως ἄνευ τοῦ ἡδέως. συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ ζῆν ἡδέως τούτων ἐστὶν ἀχώριστον.

133 Ἐπεὶ τίνα νομίζεις εἶναι κρεῖττονα τοῦ καὶ περὶ θεῶν ὅσα δοξάζοντος καὶ περὶ θανάτου διὰ παντὸς ἀφόβως ἔχοντος καὶ τὸ τῆς φύσεως ἐπιελογισμένου τέλος, καὶ τὸ μὲν τῶν ἀγαθῶν πέρας ὡς ἔστιν εὐσυμπλήρωτόν τε καὶ εὐπόριστον διαλαμβάνοντος, τὸ δὲ τῶν κακῶν ὡς ἢ χρόνους ἢ πόνους ἔχει βραχεῖς; τὴν δὲ ὑπὸ τινῶν δεσπότην εἰσαγομένην πάντων ἀγγέλλοντος <λέγει ἐν ἄλλοις γίνεσθαι ἃ μὲν κατ' ἀνάγκην>, ἃ δὲ ἀπὸ τύχης, ἃ δὲ παρ' ἡμᾶς, διὰ τὸ τὴν μὲν ἀνάγκην ἀνυπεύθυνον εἶναι, τὴν δὲ τύχην ἄστατον ὄραν, τὸ δὲ παρ' ἡμᾶς ἀδέσποτον, ᾧ καὶ τὸ μεμπτόν καὶ τὸ ἐναντίον παρακολουθεῖν πέφυκεν -

134 ἐπεὶ κρεῖττον ἦν τῷ περὶ θεῶν μύθῳ κατακολουθεῖν ἢ τῇ τῶν φυσικῶν εἰμαρμένη δουλεύειν· ὁ μὲν γὰρ ἐλπίδα παραιτήσεως ὑπογράφει θεῶν διὰ τιμῆς, ἢ δὲ ἀπαραίτητον ἔχει τὴν ἀνάγκην - τὴν δὲ τύχην οὔτε θεὸν ὡς οἱ πολλοὶ νομίζουσιν ὑπολαμβάνων - οὐθέν γὰρ ἀτάκτως θεῷ πράττεται - οὔτε ἀβέβαιον αἰτίαν - <οὐκ> οἶεται μὲν γὰρ ἀγαθὸν ἢ κακὸν ἐκ ταύτης πρὸς τὸ μακαρίως ζῆν ἀνθρώποις δίδοσθαι, ἀρχὰς

135 μέντοι μεγάλων ἀγαθῶν ἢ κακῶν ὑπὸ ταύτης χορηγεῖσθαι - κρεῖττον εἶναι νομίζων εὐλογίστεως ἀτυχεῖν ἢ ἀλογίστεως εὐτυχεῖν - βέλτιον γὰρ ἐν ταῖς πράξεσι τὸ καλῶς κριθῆναι <μὴ ὀρθωθῆναι ἢ τὸ μὴ καλῶς κριθῆναι> ὀρθωθῆναι διὰ ταύτην. Ταῦτα οὖν καὶ τὰ τούτοις συγγενῆ μελέτα πρὸς σεαυτὸν ἡμέρας καὶ νυκτὸς πρὸς <τε> τὸν ὅμοιον σεαυτῷ, καὶ οὐδέποτε

οὐθ' ὕπαρ οὐτ' ὄναρ διαταραχθήσῃ, ζήσῃ δὲ ὡς θεὸς ἐν ἀνθρώποις. οὐθὲν γὰρ ἔοικε θνήτῳ ζῶν ἄνθρωπος ἐν ἀθανάτοις ἀγαθοῖς.

ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

(Π στ. η.ε.)

ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ 1

1 Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος.

2 οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν.

3 πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν. ὃ γέγονεν

4 ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων·

5 καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν.

6 Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης·

7 οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ἵνα πάντες πιστεύσωσιν δι' αὐτοῦ.

8 οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός.

9 Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.

10 ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω.

11 εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον.

12 ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ,

13 οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν.

14 Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας.

15 Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ καὶ κέκραγεν λέγων, Οὗτος ἦν ὃν εἶπον, Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν.

16 ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος·

17 ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο.

18 θεὸν οὐδέις ἑώρακεν πώποτε· μονογενὴς θεὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.

19 Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου, ὅτε ἀπέστειλαν [πρὸς αὐτόν] οἱ Ἰουδαῖοι ἐξ Ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ Λευίτας ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτόν, Σὺ τίς εἶ;

20 καὶ ὠμολόγησεν καὶ οὐκ ἠρνήσατο, καὶ ὠμολόγησεν ὅτι Ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστός.

21 καὶ ἠρώτησαν αὐτόν, Τί οὖν; Σὺ Ἡλίας εἶ; καὶ λέγει, Οὐκ εἰμὶ. Ὁ προφήτης εἶ σύ; καὶ ἀπεκρίθη, Οὐ.

22 εἶπαν οὖν αὐτῷ, Τίς εἶ; ἵνα ἀποκρισὶν δώμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς· τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ;

23 ἔφη, Ἐγὼ φωνῆ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, Εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου, καθὼς εἶπεν Ἡσαΐας ὁ προφήτης.

24 Καὶ ἀπεσταλμένοι ἦσαν ἐκ τῶν Φαρισαίων.

25 καὶ ἠρώτησαν αὐτόν καὶ εἶπαν αὐτῷ, Τί οὖν βαπτίζεις εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς οὐδὲ Ἡλίας οὐδὲ ὁ προφήτης;

26 ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰωάννης λέγων, Ἐγὼ βαπτίζω ἐν ὕδατι· μέσος ἡμῶν ἔστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε,

27 ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, οὗ οὐκ εἰμὶ [ἐγὼ] ἄξιος ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος.

28 Ταῦτα ἐν Βηθανίᾳ ἐγένετο πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ὅπου ἦν ὁ Ἰωάννης βαπτίζων.

29 Τῇ ἐπαύριον βλέπει τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν, καὶ λέγει, Ἴδε ὁ ἄμνος τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.

30 οὗτός ἐστιν ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εἶπον, Ὁπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν.

31 ἀγὰρ οὐκ ἤδειν αὐτόν, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ διὰ τοῦτο ἦλθον ἐγὼ ἐν ὕδατι βαπτίζων.

32 Καὶ ἐμαρτύρησεν Ἰωάννης λέγων ὅτι Τεθέαμαι τὸ πνεῦμα καταβαῖνον ὡς περιστερὰν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν·

33 ἀγὰρ οὐκ ἤδειν αὐτόν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι ἐκεῖνός μοι εἶπεν, Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

34 ἀγὰρ ἐώρακα, καὶ μεμαρτύρηκα ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ.

35 Τῇ ἐπαύριον πάλιν εἰστήκει ὁ Ἰωάννης καὶ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο,

36 καὶ ἐμβλέψας τῷ Ἰησοῦ περιπατοῦντι λέγει, Ἴδε ὁ ἄμνος τοῦ θεοῦ.

37 καὶ ἤκουσαν οἱ δύο μαθηταὶ αὐτοῦ λαλοῦντος καὶ ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ.

38 στραφεῖς δὲ ὁ Ἰησοῦς καὶ θεασάμενος αὐτοὺς ἀκολουθοῦντας λέγει αὐτοῖς, Τί ζητεῖτε; οἱ δὲ εἶπαν αὐτῷ, Ῥαββί [ὃ λέγεται μεθερμηνευόμενον Διδάσκαλε], ποῦ μένεις;

39 λέγει αὐτοῖς, Ἔρχεσθε καὶ ὄψεσθε. ἦλθαν οὖν καὶ εἶδαν ποῦ μένει, καὶ παρ' αὐτῷ ἔμειναν τὴν ἡμέραν ἐκείνην· ὥρα ἦν ὡς δεκάτη.

40 Ὦν Ἄνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου εἰς ἓκ τῶν δύο τῶν ἀκουσάντων παρὰ Ἰωάννου καὶ ἀκολουθησάντων αὐτῷ·

41 εὐρίσκει οὗτος πρῶτον τὸν ἀδελφὸν τὸν ἴδιον Σίμονα καὶ λέγει αὐτῷ, Εὐρήκαμεν τὸν Μεσσίαν [ὅ ἐστιν μεθερμηνευόμενον Χριστός].

42 ἤγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. ἐμβλέψας αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Σὺ εἶ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωάννου· σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς [ὃ ἑρμηνεύεται Πέτρος].

43 Τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ εὐρίσκει Φίλιππον. καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἀκολουθεῖ μοι.

44 ἦν δὲ ὁ Φίλιππος ἀπὸ Βηθσαϊδά, ἐκ τῆς πόλεως Ἀνδρέου καὶ Πέτρου.

45 εὐρίσκει Φίλιππος τὸν Ναθαναήλ καὶ λέγει αὐτῷ, Ὅν ἔγραψεν Μωϋσῆς ἐν τῷ νόμῳ καὶ οἱ προφῆται εὐρήκαμεν, Ἰησοῦν υἱὸν τοῦ Ἰωσήφ τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ.

46 καὶ εἶπεν αὐτῷ Ναθαναήλ, Ἐκ Ναζαρέτ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι; λέγει αὐτῷ [ὁ] Φίλιππος, Ἔρχου καὶ ἴδε.

47 εἶδεν ὁ Ἰησοῦς τὸν Ναθαναήλ ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν καὶ λέγει περὶ αὐτοῦ, Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστιν.

48 λέγει αὐτῷ Ναθαναήλ, Πόθεν με γινώσκεις; ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ, Πρὸ τοῦ σε Φίλιππον φωνῆσαι ὄντα ὑπὸ τὴν συκὴν εἰδόν σε.

49 ἀπεκρίθη αὐτῷ Ναθαναήλ, Ῥαββί, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, σὺ βασιλεὺς εἶ τοῦ Ἰσραήλ.

50 ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ὅτι εἶπόν σοι ὅτι εἰδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς πιστεύεις; μείζω τούτων ὄψη.

51 καὶ λέγει αὐτῷ, Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεωγῆκα καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου.

ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ 2

1 Καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ γάμος ἐγένετο ἐν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἦν ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ ἐκεῖ·

2 ἐκλήθη δὲ καὶ ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον.

3 καὶ ὑστερήσαντος οἴνου λέγει ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ πρὸς αὐτόν, Οἶνον οὐκ ἔχουσιν.

4 [καί] λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι; οὐπω ἤκει ἡ ὥρα μου.

5 λέγει ἡ μήτηρ αὐτοῦ τοῖς διακόνοις, Ὅ τι ἂν λέγη ὑμῖν ποιήσατε.

6 ἦσαν δὲ ἐκεῖ λίθιναι ὑδρίαὶ ἕξ κατὰ τὸν καθαρισμόν τῶν Ἰουδαίων κείμεναι, χωροῦσαι ἀνὰ μετρητὰς δύο ἢ τρεῖς.

7 λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Γεμίσατε τὰς ὑδρίας ὕδατος. καὶ ἐγέμισαν αὐτὰς ἕως ἄνω.

8 καὶ λέγει αὐτοῖς, Ἀντλήσατε νῦν καὶ φέρετε τῷ ἀρχιτρικλίνῳ· οἱ δὲ ἤνεγκαν.

9 ὡς δὲ ἐγεύσατο ὁ ἀρχιτρικλίνος τὸ ὕδωρ οἶνον γεγενημένον, καὶ οὐκ ᾔδει πόθεν ἐστίν, οἱ δὲ διάκονοι ᾔδεισαν οἱ ἠντληκότες τὸ ὕδωρ, φωνεῖ τὸν νυμφίον ὁ ἀρχιτρικλίνος

10 καὶ λέγει αὐτῷ, Πᾶς ἄνθρωπος πρῶτον τὸν καλὸν οἶνον τίθησιν, καὶ ὅταν μεθυσθῶσιν τὸν ἐλάσσω· σὺ τετήρηκας τὸν καλὸν οἶνον ἕως ἄρτι.

11 Ταύτην ἐποίησεν ἀρχὴν τῶν σημείων ὁ Ἰησοῦς ἐν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἐφάνερωσεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

12 Μετὰ τοῦτο κατέβη εἰς Καφαρναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ [αὐτοῦ] καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἐκεῖ ἔμειναν οὐ πολλὰς ἡμέρας.

13 Καὶ ἐγγὺς ἦν τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς.

14 καὶ εὔρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστεράς καὶ τοὺς κερματιστὰς καθημένους,

15 καὶ ποιήσας φραγέλλιον ἐκ σχοινίων πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, τὰ τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας, καὶ τῶν κολλυβιστῶν ἐξέχεεν τὸ κέρμα καὶ τὰς τραπέζας ἀνέτρεψε,

16 καὶ τοῖς τὰς περιστεράς πωλοῦσιν εἶπεν, Ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου.

17 Ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι γεγραμμένον ἐστίν, Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεται με.

18 ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ εἶπαν αὐτῷ, Τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν, ὅτι ταῦτα ποιεῖς;

19 ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.

20 εἶπαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι, Τεσσεράκοντα καὶ ἕξ ἔτεσιν οἰκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν;

21 ἐκείνος δὲ ἔλεγεν περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ.

22 ὅτε οὖν ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι τοῦτο ἔλεγεν, καὶ ἐπίστευσαν τῇ γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς.

23 Ὡς δὲ ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ πάσχα ἐν τῇ ἑορτῇ, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει·

24 αὐτὸς δὲ Ἰησοῦς οὐκ ἐπίστευεν αὐτὸν αὐτοῖς διὰ τὸ αὐτὸν γινώσκειν πάντα,

25 καὶ ὅτι οὐ χρεῖαν εἶχεν ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ ἀνθρώπου· αὐτὸς γὰρ ἐγίνωσκεν τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ 3

1 Ἦν δὲ ἄνθρωπος ἐκ τῶν Φαρισαίων, Νικόδημος ὄνομα αὐτῷ, ἄρχων τῶν Ἰουδαίων·

2 οὗτος ἦλθεν πρὸς αὐτὸν νυκτὸς καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ῥαββί, οἶδαμεν ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος· οὐδεὶς γὰρ δύναται ταῦτα τὰ σημεῖα ποιεῖν ἃ σὺ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ἦ ὁ θεὸς μετ' αὐτοῦ.

3 ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.

4 λέγει πρὸς αὐτὸν [ὁ] Νικόδημος, Πῶς δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι γέροντων ὧν; μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι;

5 ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, Ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.

6 τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστίν, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνευμά ἐστιν.

7 μὴ θαυμάσης ὅτι εἶπόν σοι, Δεῖ ὑμᾶς γεννηθῆναι ἄνωθεν.

8 τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει· οὕτως ἐστὶν πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ πνεύματος.

9 ἀπεκρίθη Νικόδημος καὶ εἶπεν αὐτῷ, Πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι;

10 ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ, Σὺ εἶ ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ταῦτα οὐ γινώσκεις;

11 ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι ὅτι ὁ οἶδαμεν λαλοῦμεν καὶ ὁ ἐωράκαμεν μαρτυροῦμεν, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν οὐ λαμβάνετε.

12 εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς ἐὰν εἶπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια πιστεύσετε;

13 καὶ οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

14 καὶ καθὼς Μωϋσῆς ὕψωσεν τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὕψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου,

15 ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐν αὐτῷ ἔχη ζωὴν αἰώνιον.

16 Οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον.

17 οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν εἰς τὸν κόσμον ἵνα κρίνη τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῆ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ.

18 ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ.

19 αὕτη δέ ἐστιν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς, ἦν γὰρ αὐτῶν πονηρὰ τὰ ἔργα.

20 πᾶς γὰρ ὁ φαῦλα πράσων μισεῖ τὸ φῶς καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῆ τὰ ἔργα αὐτοῦ·

21 ὁ δὲ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα φανερωθῆ αὐτοῦ τὰ ἔργα ὅτι ἐν θεῷ ἐστὶν εἰργασμένα.

22 Μετὰ ταῦτα ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν, καὶ ἐκεῖ διέτριβεν μετ' αὐτῶν καὶ ἐβάπτιζεν.

23 ἦν δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης βαπτίζων ἐν Αἰνῶν ἐγγὺς τοῦ Σαλείμ, ὅτι ὕδατα πολλὰ ἦν ἐκεῖ, καὶ παρεγίνοντο καὶ ἐβαπτίζοντο·

24 οὕτω γὰρ ἦν βεβλημένος εἰς τὴν φυλακὴν ὁ Ἰωάννης.

25 Ἐγένετο οὖν ζήτησις ἐκ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου μετὰ Ἰουδαίου περὶ καθαρισμοῦ.

26 καὶ ἦλθον πρὸς τὸν Ἰωάννην καὶ εἶπαν αὐτῷ, Ῥαββί, ὃς ἦν μετὰ σοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ᾧ σὺ μεμαρτύρηκας, ἴδε οὗτος βαπτίζει καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν·

27 ἀπεκρίθη Ἰωάννης καὶ εἶπεν, Οὐ δύναται ἄνθρωπος λαμβάνειν οὐδὲ ἔν ἐάν μὴ ἡ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

28 αὐτοὶ ὑμεῖς μοι μαρτυρεῖτε ὅτι εἶπον [ὅτι] Οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ Χριστός, ἀλλ' ὅτι Ἀπεσταλμένος εἰμὶ ἔμπροσθεν ἐκείνου.

29 ὁ ἔχων τὴν νύμφην νυμφίος ἐστίν· ὁ δὲ φίλος τοῦ νυμφίου, ὁ ἐστηκώς καὶ ἀκούων αὐτοῦ, χαρᾶ χαίρει διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου. αὕτη οὖν ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ πεπλήρωται.

30 ἐκείνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι.

31 Ὁ ἄνθρωπος ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστίν· ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς ἐκ τῆς γῆς ἐστὶν καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ. ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος [ἐπάνω πάντων ἐστίν·]

32 ὃ ἐώρακεν καὶ ἤκουσεν τοῦτο μαρτυρεῖ, καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει.

33 ὁ λαβὼν αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν ἐσφράγισεν ὅτι ὁ θεὸς ἀληθής ἐστιν.

34 ὃν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ λαλεῖ, οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν τὸ πνεῦμα.

35 ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱόν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ.

36 ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ οὐκ ὄψεται ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν.

ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ 4

1 Ὡς οὖν ἔγνω ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἤκουσαν οἱ φαρισαῖοι ὅτι Ἰησοῦς πλείονας μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει ἢ Ἰωάννης

2 --καίτοιγε Ἰησοῦς αὐτὸς οὐκ ἐβάπτισεν ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ--

3 ἀφῆκεν τὴν Ἰουδαίαν καὶ ἀπῆλθεν πάλιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

4 ἔδει δὲ αὐτὸν διέρχεσθαι διὰ τῆς Σαμαρείας.

5 ἔρχεται οὖν εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας λεγομένην Συχάρ πλησίον τοῦ χωρίου ὃ ἔδωκεν Ἰακώβ [τῷ] Ἰωσήφ τῷ υἱῷ αὐτοῦ·

6 ἦν δὲ ἐκεῖ πηγὴ τοῦ Ἰακώβ. ὁ οὖν Ἰησοῦς κεκοπιακῶς ἐκ τῆς ὁδοπορίας ἐκαθέζετο οὕτως ἐπὶ τῇ πηγῇ· ὥρα ἦν ὡς ἕκτη.

7 Ἐρχεται γυνὴ ἐκ τῆς Σαμαρείας ἀντλήσαι ὕδωρ. λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Δός μοι πεῖν·

8 οἱ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπεληλύθεισαν εἰς τὴν πόλιν, ἵνα τροφὰς ἀγοράσωσιν.

9 λέγει οὖν αὐτῷ ἡ γυνὴ ἡ Σαμαρίτις, Πῶς σὺ Ἰουδαῖος ὢν παρ' ἐμοῦ πεῖν αἰτεῖς γυναικὸς Σαμαρίτιδος οὔσης; [οὐ γὰρ συγχρῶνται Ἰουδαῖοι Σαμαρίταις.]

10 ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῇ, Εἰ ἤδεις τὴν δωρεάν τοῦ θεοῦ καὶ τίς ἐστιν ὁ λέγων σοι, Δός μοι πεῖν, σὺ ἂν ἤτησας αὐτόν καὶ ἔδωκεν ἄν σοι ὕδωρ ζῶν.

11 λέγει αὐτῷ [ἡ γυνὴ], Κύριε, οὔτε ἀντλημα ἔχεις καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶν βαθύ· πόθεν οὖν ἔχεις τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν;

12 μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβ, ὃς ἔδωκεν ἡμῖν τὸ φρέαρ καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ ἔπιεν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ;

13 ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῇ, Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν·

14 ὃς δ' ἂν πίη ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ δώσω αὐτῷ γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον.

15 λέγει πρὸς αὐτὸν ἡ γυνή, Κύριε, δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ μηδὲ διέρχωμαι ἐνθάδε ἀντλεῖν.

16 Λέγει αὐτῇ, Ὑπαγε φώνησον τὸν ἄνδρα σου καὶ ἐλθὲ ἐνθάδε.

17 ἀπεκρίθη ἡ γυνή καὶ εἶπεν αὐτῷ, Οὐκ ἔχω ἄνδρα. λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Καλῶς εἶπας ὅτι Ἄνδρα οὐκ ἔχω.

18 πέντε γὰρ ἄνδρας ἔσχες, καὶ νῦν ὃν ἔχεις οὐκ ἔστιν σου ἀνὴρ· τοῦτο ἀληθὲς εἶρηκας.

19 λέγει αὐτῷ ἡ γυνή, Κύριε, θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ.

20 οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν· καὶ ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἔστιν ὁ τόπος ὅπου προσκυνεῖν δεῖ.

21 λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Πίστευέ μοι, γυναῖ, ὅτι ἔρχεται ὥρα ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρὶ.

22 ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε· ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν, ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν.

23 ἀλλὰ ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἔστιν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσιν τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν.

24 πνεῦμα ὁ θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν.

25 λέγει αὐτῷ ἡ γυνή, Οἶδα ὅτι Μεσσίας ἔρχεται, ὁ λεγόμενος Χριστός· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν ἅπαντα.

26 λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Ἐγὼ εἰμι, ὁ λαλῶν σοι.

27 Καὶ ἐπὶ τούτῳ ἦλθαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἐθαύμαζον ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει· οὐδεὶς μέντοι εἶπεν, Τί ζητεῖς; ἢ, Τί λαλεῖς μετ' αὐτῆς;

28 ἀφῆκεν οὖν τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ἡ γυνή καὶ ἀπήλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ λέγει τοῖς ἀνθρώποις,

29 Δεῦτε ἴδετε ἄνθρωπον ὃς εἶπέν μοι πάντα ὅσα ἐποίησα· μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;

30 ἐξῆλθον ἐκ τῆς πόλεως καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτόν.

31 Ἐν τῷ μεταξύ ἡρώτων αὐτόν οἱ μαθηταὶ λέγοντες, Ῥαββί, φάγε.

32 ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Ἐγὼ βρώσιν ἔχω φαγεῖν ἢν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.

33 ἔλεγον οὖν οἱ μαθηταὶ πρὸς ἀλλήλους, Μή τις ἤνεγκεν αὐτῷ φαγεῖν;

34 λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ἐμὸν βρῶμά ἐστιν ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον.

35 οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι Ἔτι τετράμηνός ἐστιν καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; ἰδοὺ λέγω ὑμῖν, ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεάσασθε τὰς χώρας ὅτι λευκαὶ εἰσιν πρὸς θερισμόν· ἤδη

36 ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἵνα ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ καὶ ὁ θερίζων.

37 ἐν γὰρ τούτῳ ὁ λόγος ἐστὶν ἀληθινὸς ὅτι Ἴδιος ἐστὶν ὁ σπείρων καὶ ἄλλος ὁ θερίζων.

38 ἐγὼ ἀπέστειλα ὑμᾶς θερίζειν ὃ σὺχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε· ἄλλοι κεκοπιάκασιν, καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε.

39 Ἐκ δὲ τῆς πόλεως ἐκείνης πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν τῶν Σαμαριτῶν διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικὸς μαρτυρούσης ὅτι Εἶπέν μοι πάντα ἃ ἐποίησα.

40 ὡς οὖν ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ Σαμαρίται, ἠρώτων αὐτὸν μείναι παρ' αὐτοῖς· καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἡμέρας.

41 καὶ πολλῶ πλείους ἐπίστευσαν διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ,

42 τῇ τε γυναικὶ ἔλεγον ὅτι Οὐκέτι διὰ τὴν σὴν λαλιὰν πιστεύομεν· αὐτοὶ γὰρ ἀκηκόαμεν, καὶ οἶδαμεν ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου.

43 Μετὰ δὲ τὰς δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν·

44 αὐτὸς γὰρ Ἰησοῦς ἐμαρτύρησεν ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει.

45 ὅτε οὖν ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐδέξαντο αὐτὸν οἱ Γαλιλαῖοι, πάντα ἑωρακότες ὅσα ἐποίησεν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν τῇ ἑορτῇ, καὶ αὐτοὶ γὰρ ἦλθον εἰς τὴν ἑορτὴν.

46 Ἦλθεν οὖν πάλιν εἰς τὴν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἐποίησεν τὸ ὕδωρ οἴνου. καὶ ἦν τις βασιλικὸς οὗ ὁ υἱὸς ἠσθένει ἐν Καφαρναούμ·

47 οὗτος ἀκούσας ὅτι Ἰησοῦς ἦκει ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀπῆλθεν πρὸς αὐτὸν καὶ ἠρώτα ἵνα καταβῆ καὶ ἰάσῃται αὐτοῦ τὸν υἱόν, ἥμελλεν γὰρ ἀποθνήσκειν.

48 εἶπεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς αὐτόν, Ἐὰν μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε.

49 λέγει πρὸς αὐτόν ὁ βασιλικός, Κύριε, κατάβηθι πρὶν ἀποθανεῖν τὸ παιδίον μου.

50 λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Πορεύου· ὁ υἱός σου ζῆ. ἐπίστευσεν ὁ ἄνθρωπος τῷ λόγῳ ὃν εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς καὶ ἐπορεύετο.

51 ἤδη δὲ αὐτοῦ καταβαίνοντος οἱ δοῦλοι αὐτοῦ ὑπήντησαν αὐτῷ λέγοντες ὅτι ὁ παῖς αὐτοῦ ζῆ.

52 ἐπύθετο οὖν τὴν ὥραν παρ' αὐτῶν ἐν ἧ κομψότερον ἔσχεν· εἶπαν οὖν αὐτῷ ὅτι Ἐχθὲς ὥραν ἐβδόμην ἀφήκεν αὐτὸν ὁ πυρετός.

53 ἔγνω οὖν ὁ πατὴρ ὅτι [ἐν] ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ἐν ἧ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ὁ υἱός σου ζῆ, καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη.

54 Τοῦτο [δὲ] πάλιν δεύτερον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΛΑΕΡΤΙΟΣ

ΠΕΡΙ ΒΙΩΝ, ΔΟΓΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΕΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΙ ΕΥΔΟΚΙΜΗΣΑΝΤΩΝ

ΑΝΑΧΑΡΣΙΣ

101 Ἀνάχαρσις ὁ Σκύθης Γνούρου μὲ ἦν υἱός, ἀδελφὸς δὲ Καδοῦίδα τοῦ Σκυθῶν βασιλέως, μητρὸς δὲ Ἑλληνίδος· διὸ καὶ δίγλωττος ἦν. οὗτος ἐποίησε τῶν τε παρὰ τοῖς Σκύθαις νομίμων καὶ τῶν παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν εἰς εὐτέλειαν βίου καὶ τὰ κατὰ πόλεμον ἔπη ὀκτακόσια. πάρεσχε δὲ καὶ ἀφορμὴν παροιμίας διὰ τὸ παρρησιαστὴς εἶναι, τὴν ἀπὸ Σκυθῶν ῥῆσιν. Λέγει δὲ αὐτὸν Σωσικράτης ἐλθεῖν εἰς Ἀθήνας κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴν ἑβδόμην Ὀλυμπιάδα ἐπὶ ἄρχοντος Εὐκράτους. Ἐρμίππος δὲ πρὸς τὴν Σόλωνος οἰκίαν ἀφυκόμενον τῶν θεραπόντων τιμὴν κελεύσαι μνηῦσαι ὅτι παρείη πρὸς αὐτὸν Ἀνάχαρσις καὶ βούλοιο αὐτὸν θεάσασθαι,

102 ξένος τε, εἰ οἶόν τε, γενέσθαι. καὶ ὁ θεράπων εἰσαγγείλας ἐκελεύσθη ὑπὸ τοῦ Σόλωνος εἰπεῖν αὐτῷ, ὅτι περ ἐν ταῖς ἰδίαις πατρίσι ξένους ποιοῦνται. ἔνθεν ὁ Ἀνάχαρσις ἐλὼν ἔφη νῦν αὐτὸν ἐν τῇ πατρίδι εἶναι καὶ προσήκειν αὐτῷ ξένους ποιέσθαι. ὁ δὲ καταπλαγείς τὴν ἐτοιμότητα εἰσέφρησεν αὐτὸν καὶ μέγιστον φίλον ἐποίησατο. Μετὰ χρόνον δὲ παραγενόμενος εἰς τὴν Σκυθίαν καὶ δοκῶν τὰ νόμιμα παραλύειν τῆς πατρίδος πολὺς ὢν ἐν τῷ ἑλληνίζειν, τοξευθεὶς ἐν κυνηγεσίῳ πρὸς ταδελφοῦ τελευτᾶ, εἰπὼν διὰ μὲν τὸν λόγον ἐκ τῆς Ἑλλάδος σωθῆναι, διὰ δὲ τὸν φθόνον ἐν τῇ οἰκείᾳ ἀπολέσθαι. ἔνιοι δὲ τελετὰς Ἑλληνικὰς ἐπιτελοῦντα διαχρησθῆναι. Καὶ ἔστιν ἡμῶν εἰς αὐτόν·

103 ἐς Σκυθίην Ἀνάχαρσις ὅτ' ἤλυσε, πολλὰ πλανηθεὶς πάντας ἔπεισε βιοῦν ἥθεισιν Ἑλλαδικοῖς. τὸν δ' ἔτι μῦθον ἄκραντον ἐνὶ στομάτεσσιν ἔχοντα πτηνὸς ἐς ἀθανάτους ἤρπασεν ὠκα δόναξ. Οὗτος τὴν ἄμπελον εἶπε τρεῖς φέρειν βότρυς· τὸν πρῶτον ἡδονῆς· τὸν δεύτερον μέθης· τὸν τρίτον ἀηδίας. θαυμάζειν δὲ ἔφη πῶς παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἀγωνίζονται μὲν οἱ τεχνῖται, κρίνουσι δὲ οἱ μὴ τεχνῖται. ἐρωτηθεὶς πῶς οὐκ ἂν γένοιτό τις φιλοπότης, "εἰ πρὸ εἰ πρὸ ὀφθαλμῶν," εἶπεν, "ἔχοι τὰς τῶν μεθούτων

ἀσχημοσύνας. "θαυμάζειν τε ἔλεγε πῶς οἱ Ἕλληνες νομοθετοῦντες κατὰ τῶν ὑβριζόντων, τοὺς ἀθλητὰς τιμῶσιν ἐπὶ τῷ τύπτειν ἀλλήλους. μαθῶν τέτταρας δακτύλους εἶναι τὸ πάχος τῆς νεῶς τοσοῦτον ἔφη τοῦ θανάτου τοὺς πλέοντας ἀπέχειν.

104 Τὸ ἔλαιον μαίνιας φάρμακον ἔλεγε διὰ τὸ ἀλειφομένους τοὺς ἀθλητὰς ἐπιμαίνεσθαι ἀλλήλοις. "πῶς", ἔλεγεν, "ἀπαγορεύντες τὸ ψεύδεσθαι ἐν ταῖς καπηλείαις φανερώς ψεύδονται;" καὶ θαυμάζειν φυσί πῶς Ἕλληνες ἀρχόμενοι μὲν ἐν μικροῖς πίνουσι, πλησθέντες δὲ ἐν μεγάλοις, ἐπιγράφεται δὲ αὐτοῦ ταῖς εἰκοσί· γλώσσης, γαστροῦ, αἰδοίων κρατεῖν. ἐρωτηθεὶς εἰ εἰσὶν ἐν Σκύθαις αὐλοῖ, εἶπεν, "ἀλλ' οὐδὲ ἄμπελοι". ἐρωτηθεὶς τίνα τῶν πλοίων εἰσὶν ἀσφαλέστερα, ἔφη "τὰ νενεωλκημένα". καὶ τοῦτο ἔφη θαυμασιώτατον ἑωρακέναι παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὅτι τὸν μὲν καπνὸν ἐν τοῖς ὄρεσι καταλείπουσι, τὰ δὲ ξύλα εἰς τὴν πόλιν κομίζουσι. ἐρωτηθεὶς πότεροι πλείους εἰσιν, οἱ ζῶντες ἢ οἱ νεκροί, ἔφη, "τοὺς οὖν πλέοντας ποῦ τίθης"; ὄνειδιζόμενος ὑπὸ Ἀττικοῦ ὅτι Σκύθης ἐστίν, ἔφη, "ἀλλ' ἐμοῦ μὲν ὄνειδος ἢ πατρίς, σὺ δὲ

105 τῆς πατρίδος." ἐρωτηθεὶς τί ἐστὶν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθόν τε καὶ φαῦλον, ἔφη, "γλώσσα" κρείττον ἔλεγεν ἕνα φίλον ἔχειν πολλοῦ ἄξιον ἢ πολλοῦς μηδενὸς ἄξιους. τὴν ἀγορὰν ὠρισμένον ἔφη τόπον εἰς τὸ ἀλλήλους ἀπατᾶν καὶ πλεονεκτεῖν. ὑπο μειρακίου παρὰ πότον ὑβρισθεὶς ἔφη, "μειράκιον, ἐὰν νέος ὦν τὸν οἶνον οὐ φέρης, γέρων γενόμενος ὕδωρ οἴσεις." Εὐρε δ' εἰς τὸν βίον ἄγκυραν τε καὶ κεραμικὸν τροχόν, ὡς τινες. Καὶ ἐπέστειλεν ὧδε· [Ἀνάχαρσις Κροίσῳ] Ἐγώ, βασιλεῦ Ἀυδῶν, ἀφιγμαι εἰς τὴν τῶν Ἑλλήνων διδασθησόμενος ἦθη τὰ τούτων καὶ ἐπιτηδεύματα. χρυσοῦ δ' οὐδὲν δέομαι, ἀλλ' ἀπόχρη με ἐπανήκειν ἐς Σκύθας ἄνδρα ἀμείνονα. ἦκα γοῦν ἐς Σάρδεις, πρὸ μεγάλου ποιούμενος ἐν γνώμῃ τοι γενέσθαι.

ΒΙΩΝ

46 Βίων τὸ μὲν γένος ἦν Βορυσθεϊνίτης, ὠντινων δὲ γονέων καὶ ἀφ' οἷων πραγμάτων ἤξεν ἐπὶ φιλοσοφίαν, αὐτὸς Ἀντιγόνῳ διασαφεῖ. ἐρομένου γὰρ αὐτὸν τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν; πόθι τοι πόλις ἠδὲ τοκῆς; αἰσθόμενος ὅτι προδιαβέβληται, φησι πρὸς αὐτόν· "ἐμοῖο ὁ πατήρ μὲν ἦν ἀπελεύθερος, τῷ ἀγκῶνι ἀπομυσσόμενος - διεδήλου δὲ τὸν ταριχέμπορον - γένος Βορυσθεϊνίτης, ἔχων οὐ πρόσωπον, ἀλλὰ συγγραφὴν ἐπὶ τοῦ προσώπου, τῆς τοῦ δεσπότου πικρίας σύμβολον· μήτηρ δὲ οἶαν ὁ τοιοῦτος ἂν γῆμαι, ἀπ' οἰκῆματος. ἔπειτα ὁ πατήρ παρατελωνησάμενός τι πανοίκιος ἐπράθη μεθ' ἡμῶν. καὶ με ἀγοράζει τις ῥήτωρ νεώτερον ὄντα καὶ εὐχαριν·

47 ὃς καὶ ἀποθνήσκων κατέλιπέ μοι πάντα. καὶ γὰρ κατακαύσας αὐτοῦ τὰ συγγράματα καὶ πάντα συγχύσας Ἀθήναζε ἤλθον καὶ ἐφιλοσόφησα.

ταύτης τοι γενεῆς τε καὶ αἵματος εὖχομαι εἶναι.

ταῦτα ἔστι κατ' ἐμέ. ὥστε παυσάσθωσαν Περσαῖός τε καὶ Φιλωνίδης ἱστοροῦντες αὐτά· σκοπεῖ δέ με ἐξ ἑμαυτοῦ. "Καὶ ἦν ὡς ἀληθῶς ὁ Βίων τὰ μὲν ἄλλα πολύτροπος καὶ σοφιστῆς ποικίλος καὶ πλείστας ἀφορμὰς δεδωκώς τοῖς βουλομένοις καθιππάζεσθαι φιλοσοφίας· ἔν τισι δὲ καὶ πότιμος καὶ ἀπολαῦσαι τύφου δυνάμενος. πλείστά τε καταλέλοιπεν ὑπομνήματα, ἀλλὰ καὶ ἀποφθέγματα χρειώδη πραγματεῖαν περιέχοντα. οἷον ὀνειδιζόμενος ἐπὶ τῷ μὴ θηρᾶσαι μεράκιον," οὐχ οἶόν τε,"

48 εἶπεν, "ἀπαλὸν τυρὸν ἀγκίστρῳ ἐπιπᾶσθαι." ἐρωτηθεὶς ποτε τίς μᾶλλον ἀγωνιᾷ, ἔφη, "ὁ τὰ μέγιστα βουλόμενος εὐμερεῖν." ἐρωτηθεὶς εἰ γῆμαι - ἀναφέρεται γὰρ καὶ εἰς τοῦτον - ἔφη, "ἐὰν μὲν γῆμης αἰσχροῦ, ἔξεις ποιήν· ἂν δὲ καλήν, ἔξεις κοινήν." τὸ γῆρας ἔλεγεν ὄρμον εἶναι κακῶν· εἰς αὐτὸ γοῦν πάντα καταφεύγειν. τὴν δόξαν ἑτῶν μητέρα εἶναι· τὸ κάλλος τὸ γῆρας ἔλεγεν ὄρμον εἶναι κακῶν· εἰς αὐτὸ γοῦν πάντα καταφεύγειν. τὴν δόξαν ἑτῶν μητέρα εἶναι· τὸ κάλλος ἀλλότριον ἀγαθόν· τὸν πλοῦτον νεῦρα πραγμάτων. πρὸς τὸν τὰ χωρία κατεδηδοκότα, "τὸν μὲν Ἀμφιάραον," ἔφη, "ἢ γῆ κατέπιε, σὺ δὲ τὴν γῆν." μέγα κακὸν τὸ μὴ δύνασθαι φέρειν κακόν. κατεγίνωσκε δὲ καὶ τῶν τοὺς ἀνθρώπους κατακαόντων μὲν ὡς ἀναισθητοῦς,

49 παρακαόντων δὲ ὡς αἰσθανομένους. ἔλεγε δὲ συνεχῆς ὅτι αἰρετώτερόν ἐστι τὴν ὥραν ἄλλω χαρίζεσθαι ἢ ἀλλοτρίας ἀποδρέπεσθαι· καὶ γὰρ εἰς σῶμα βλάπτεσθαι καὶ εἰς ψυχὴν. διέβαλλε δὲ καὶ τὸν Σωκράτην, λέγων ὡς εἰ μὲν εἶχεν Ἀλκibiάδου χρεῖαν καὶ ἀπείχετο, μάταιος ἦν· εἰ δὲ μὴ εἶχεν, οὐδὲν ἐποίει παράδοξον. εὐκόλον ἔφασκε τὴν εἰς ἄδου ὁδόν· καταμύοντας γοῦν ἀπιέναι. τὸν Ἀλκιβιάδην μεμφόμενος ἔλεγεν ὡς νέος μὲν ὦν τοὺς ἀνδρας ἀπάγοι τῶν γυναικῶν, νεανίσκος δὲ γενόμενος τὰς γυναῖκας τῶν ἀνδρῶν. ἐν Ῥόδῳ τὰ ῥητορικὰ διασκούντων Ἀθηναίων τὰ φιλοσοφούμενα ἐδίδασκε· πρὸς οὖν τὸν αἰτιασάμενον ἔφη, "πυροὺς ἐκόμισα καὶ κριθᾶς πιπράσκω;"

50 Ἐλεγε δὲ τοὺς ἐν ἄδου μᾶλλον ἂν κολάζεσθαι εἰ ὀλοκλήροις καὶ μὴ τετρημένοις ἀγγείοις ὑδροφόρου. πρὸς τὸν ἀδολέσχην λιπαροῦντα αὐτῷ συλλαβέσθαι, "τὸ ἱκανόν σοι ποιήσω," φησίν, "ἐὰν παρακλήτους πέμψης καὶ αὐτὸς μὴ ἔλθης." πλέων μετὰ πονηρῶν λησταῖς περιέπεσε· τῶν δέ, "ἀπολώλαμεν," εἰπόντων, "ἐὰν γνωσθῶμεν," "ἐγὼ δέ γε," φησίν, "ἐὰν μὴ γνωσθῶμεν." τὴν οἴησιν ἔλεγε προκοπῆς ἐγκοπῆν. πρὸς πλούσιον μικρολόγον, "οὐχ οὗτος," ἔφη, "τὴν οὐσίαν κέκτηται, ἀλλ' ἢ οὐσία τοῦτον." ἔλεγε τοὺς μικρολόγους τῶν μὲν ὑπαρχόντων ὡς ἰδίων

ἐπιμελείσθαι, ὡς δ' ἐξ ἄλλοτριῶν μηδὲν ὠφελείσθαι. τῇ μὲν ἀνδρεία νέους ὄντας ἔφη χρῆσθαι, τῇ δὲ φρονήσει γηράσκοντας ἀκμάζειν.

51 ποσοῦτον διαφέρειν τὴν φρόνησιν τῶν ἄλλων ἀρετῶν ὅσον τὴν ὄρασιν τῶν ἄλλων αἰσθήσεων. μὴ δεῖν ἔφασκεν ὀνειδίσειν τὸ γῦρας, εἰς ὃ, ἔφη, πάντες εὐχόμεθα ἔλθειν. πρὸς τὸν βάσκανον ἐσκυθρωπακότα, "οὐκ οἶδα," ἔφη, "πότερον σοὶ κακὸν γέγονεν ἢ ἄλλω ἀγαθόν." τὴν δυσγένειαν ποιηρὸν ἔλεγεν εἶναι σύνοικον τῇ παρρησίᾳ·

δουλοὶ γὰρ ἄνδρα, κἂν θρασύσπλαγχνός τις ᾖ.

τοὺς φίλους ὁποῖ ἂν ὧσι συντηρεῖν, ἵνα μὴ δοκοίημεν ποιηροῖς κεχρησθαι ἢ χρηστοὺς παρητήσθαι. Οὗτος τὴν ἀρχὴν μὲν παρητεῖτο τὰ Ἀκαδημαϊκά, καθ' ὃν χρόνον ἤκουε Κράτητος· εἶτ' ἐπανείλετο τὴν κυνικὴν ἀγωγὴν,

52 λαβῶν τρίβωνα καὶ πήραν. καὶ τί γὰρ ἄλλο μετεσκεύασεν αὐτὸν πρὸς ἀπάθειαν; ἔπειτα ἐπὶ τὰ Θεοδώρεια μετῆλθε διακούσας Θεοδώρου τοῦ ἀθέου κατὰ πᾶν εἶδος λόγου σοφιστεύοντος· μεθ' ὃν Θεοφράστου διήκουσε τοῦ περιπατητικοῦ. ἦν δὲ καὶ θεατρικὸς καὶ πολὺς ἐν τῷ γελοίῳ διαφορῆσαι, φορτικῶς ὀνόμασι κατὰ τῶν πραγμάτων χρώμενος. διὰ δὲ οὖν τὸ παντὶ εἶδει κεκρᾶσθαι λόγου φασὶ λέγειν ἐπ' αὐτοῦ τὸν Ἐρατοσθένην, ὡς πρῶτος Βίων φιλοσοφίαν ἀνθινὰ ἐνέδυσεν. εὐφυῆς γὰρ ἦν καὶ παρωδησά· οἷά ἐστιν αὐτοῦ καὶ ταῦτα·

ὦ πέπον' Ἀρχύτα, ψαλληγενές, ὀλβιότυφε,

τῆς ὑπάτης ἔριδος πάντων ἐμπειρότατ' ἀνδρῶν.

53 καὶ ὅλως καὶ μουσικὴν καὶ γεωμετρίαν διέπειζεν. ἦν τε πολυτελής· καὶ διὰ τοῦτο πόλιν ἐκ πόλεως ἤμειβεν, ἐνίοτε καὶ φαντασίαν ἐπιτεχνώμενος. ἐν γοῦν Ῥόδῳ ψοὺς ναύτας ἔπεισε σχολαστικὰς ἐσθήτας ἀναλαβεῖν καὶ ἀκολουθῆσαι αὐτῷ· σὺν οἷς εἰσβάλλων εἰς τὸ γυμνάσιον περίβλεπτος ἦν. εἰώθει τε νεανίσκων τινῶν υἰοθεσίας ποιεῖσθαι εἰς τὸ ἀποχρησθαι αὐτοῖς ἕς τε τὰς ἡδονὰς καὶ ὥστε φυλάττεσθαι ὑπ' εὐνοίας αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ φίλαυτος ἦν ἰσχυρῶς καὶ πολὺς ἐγκείμενος τῷ Κοινῷ τὰ φίλων. παρ' ὃ καὶ οὐδεὶς αὐτοῦ μαθητῆς ἐπιγράφεται, τοσοῦτων αὐτῷ

54 σχολασάντων· καίτοι τινὰς εἰς ἀναισχυντίαν προήγεν. ὁ γοῦν Βητιῶν εἰς τῶν συνήθων αὐτῷ πρὸς Μενέδημόν ποτε λέγεται εἰπεῖν, "ἐγὼ τοι, ὦ Μενέδημε, νύκτωρ συνδέομαι Βίῳ καὶ οὐδὲν ἄτοπον δοκῶ γε πεποινθέναι." πολλὰ δὲ καὶ ἀθεώτερον προσέφερετο τοῖς ὀμιλοῦσι, τοῦτο Θεοδώρειον ἀπολαύσας. καὶ ὕστερόν ποτε ἐμπεσὼν εἰς νόσον, ὡς ἔφασκον οἱ ἐν Χαλκίδι- αὐτόθι γὰρ καὶ κατέστρεψε- περίαπτα λαβεῖν ἐπέισθη καὶ μεταγινώσκειν ἐφ' οἷς ἐπλημμέλησεν εἰς τὸ θείον. ἀπορίᾳ δὲ καὶ τῶν νοσοκομούντων δεινῶς διετίθετο, ἕως Ἀντίγονος αὐτῷ δύο θεράποντας ἀπέστειλε. καὶ ἠκολούθει γε αὐτῷ ἐν φορείῳ, καθά φησι Φαβωρίνος ἐν

δοξάσει, βουλόμενος ὁ βασιλεὺς ἐλέξει αὐτόν, κηρίνας ῥόας ἐκέλευσε παρατεθῆναι· τοῦ δὲ Σφαίρου ἀπατηθέντος ἀνεβόησεν ὁ βασιλεὺς ψευδεῖ συγκατατεθείσθαι αὐτόν φαντασίᾳ. πρὸς δὲ ὃν ὁ Σφαῖρος εὐστόχως ἀπεκρίνατο, εἰπὼν οὕτως συγκατατεθείσθαι, οὐχ ὅτι ῥοαὶ εἰσὶν, ἀλλ' ὅτι εὐλόγον ἔστι ῥόας αὐτὰς εἶναι· διαφέρειν δὲ τὴν καταληπτικὴν φαντασίαν τοῦ εὐλόγου. πρὸς δὲ Μνησίστρατον κατηγοροῦντα αὐτοῦ ὅτι Πτολεμαῖον οὐ φησι βασιλέα εἶναι, "τοιούτον δ' ὄντα τὸν Πτολεμαῖον καὶ βασιλέα εἶναι."

178 Βιβλία δὲ γέγραφε τάδε· Περὶ κόσμου δύο, Περὶ στοιχείων, Περὶ σπέρματος, Περὶ τύχης, Περὶ ἐλαχίστων, Πρὸς τὰς ἀτόμους καὶ τὰ εἶδωλα, Περὶ αἰσθητηρίων, Περὶ Ἡρακλείτου πέντε διτριβῶν, Περὶ τῆς ἠθικῆς διατάξεως, Περὶ καθήκοντος, Περὶ ὁρμῆς, Περὶ παθῶν δύο, Περὶ βασιλείας, Περὶ Λακωνικῆς πολιτείας, Περὶ Λυκούργου καὶ Σωκράτους τρία, Περὶ νόμου, Περὶ μαντικῆς, Διαλόγους ἔρωτικούς, Περὶ τῶν Ἑρετριακῶν φιλοσόφων, Περὶ ὁμοίων, Περὶ ὄρων, Περὶ ἕξεως, Περὶ τῶν ἀντιλεγόμενων τρία, Περὶ λόγου, Περὶ πλούτου, Περὶ δόξης, Περὶ θανάτου, Τέχνης διαλεκτικῆς δύο, Περὶ κατηγορημάτων, Περὶ ἀμφιβολιῶν, Ἐπιστολάς.

СПИСОК ТЕРМІНІВ

Α	
атоми, неподільні частинки	τὰ ἄτομα
Β	
багатократне	πολλαπλάσιον
багатство	ὁ πλοῦτος
бажання	ἡ ἐπιθυμία
байдужість	ἡ ἀναισθησία
бачене	ὄρατόν
бачення	ἡ ὄρασις, ἡ ὄψις
безвихідь, спантеличеність, сумнів	ἡ ἀπορία
безгнівність	ἡ ἀοργησία
безкінечне	τὸ ἄπειρον
безкінечність; недосвідченість	ἡ ἀπειρία
безпека	ἡ ἀδεια
безперервне	τὸ συνεχές
безперервність	ἡ συνοχή
безпристрасність	ἡ ἀπάθεια
безсмертне	τὸ ἀθάνατον
безсмертя	ἡ ἀθανασία, τὸ ἀθανατίζειν
безтілесність	τὸ ἀσώματον
безтурботність	ἡ ἀμέλεια
безумство, шал	ἡ μανία, ἡ βακχία
безчестя	ἡ ἀτιμία
бідність	ἡ πείνια
біль	τὸ ἄλγος
більше	τὸ μᾶλλον
більшість	οἱ πολλοί
благо, добро	τὸ ἀγαθόν, τὰ γαθόν, τὰ ἀγαθά, τὰ γαθά, τὸ εὖ, τὸ καλόν, τὸ ἄριστον
благоденство	ἡ εὐζωία, τὸ εὖ ζῆν
благодіяння	ἡ εὐεργεσία, τὸ εὐεργέτημα

благополуччя, щастя	ἡ εὐπραξία
благородний, шляхетний	εὐφυής, εὐγενής, μεγαλοψυχός
благочестя	ἡ εὐσέβεια
блаженний	μακάριος
блаженство	ἡ εὐδαιμονία, εὖ πράττειν, εὐδαιμόνων εἶναι, ἡ μακαριότης, τὸ μακάριον
бог	ὁ θεός
боягузтво	ἡ δειλία, ἡ δειλαίνειν
буття, суще	τὸ εἶναι, τὸ ὄν, τὰ ὄντα, ἡ οὐσία
B	
вада	ἡ κακία, τὸ κακόν, τὰ κακὰ
вартість, цінність	ἡ ἀξία
вдячність	ἡ χάρις
величина	τὸ μέγεθος
вершина	τὸ ἄκρον, τὰ ἄκρα
взірець, приклад, першообраз	τὸ παράδειγμα, τὸ ὑπόδειγμα, ὁ τύπος
вибір, свідомий вибір	ἡ αἵρεσις; ἡ προαίρεσις
вигода, зиск, користь	ἡ ὄφελεια, τὸ ὄφελιμον, τὸ κέρδος, τὸ συμφέρον, τὸ λυσιτελέс
вид, зовнішній вигляд, форма	τὸ εἶδος
видиме	τὸ ὄρατόν
видимість	τὸ φαινόμενον, τὸ δοκεῖν
визнання, утвердження	ἡ συγκατάθεσις
визначення, термін	ὁ ὀρισμός, τὸ ὄρος, ὁ λόγος
виникнення, становлення	ἡ γένεσις, τὸ γίγνεσθαι
виображення, відображення	τὸ φάντασμα
виображування, уявляння, явище	ἡ φαντασία
випадковість	ἡ περίπτωσις
випадок, доля	ἡ τύχη
висловлювання	ἡ φάσις, τὸ λεκτόν
виховання	ἡ παιδεία, ἡ τροφή
вище	τὸ ἄροστον, τᾶροστον, βέλτιστον, ἀκρότατον
відбиток, знак	τὸ ἐκμαγείον, τὸ σημεῖον

відвага	τὸ θάρσος, τὸ θαρσεῖν
відмінність	ἡ διαφορά
відображення, виображення	τὸ φάντασμα
відплата	ἡ ἀνταπόδοσις, τὸ ἀντιπεπονηθός, τὸ ἀντιπεπονηθῆναι
відпочинок	ἡ ἀνάπαυσις
відчуття, чуттєве сприйняття	ἡ αἴσθησις
війна	ὁ πόλεμος
вік, вічність	ὁ αἰών, ἡ αἰδιος φύσις
віра, переконання	ἡ πίστις
відбиток, відтиск	τὸ ἐκμαγεῖον
відповідне, гоже, пристойне	τὸ εἰκός
вічне	αἰδιον
власне	ἴδιον
властивість випадкова	ἡ σύμπτωμα
влучність	ἡ εὐστοχία
вогнь	τὸ πῦρ
вода	τὸ ὕδωρ
воління	τὸ ὀρεκτικόν
вологе	ὕγρον
воля	ἡ βούλησις, τὸ βούλημα, ἡ φρήν
ворожнеча	ἡ ἔχθρα, τὸ νεῖκος
враження	κατὰ φαντασίας ἐνέργημα
всесвіт, сукупність	τὸ πᾶν, τὸ ὅλον
вчення	ὁ λόγος, ἡ δόξα, ἡ μέθοδος
Γ	
гадка, думка, опінія	ἡ δόξα, τὰ δοκοῦντα, τὰ δοξαζόμενα, τὸ νόημα, ἡ γνώμη
ганебне, гидке	τὸ αἰσχρόν
гармонія	ἡ ἀρμονία
геній	ὁ δαίμων, τὸ δαιμόνιον
герменевтика	ἡ ἐρμηνευτική
гідність, цінність	ἡ ἀξία, τὸ ἀξίωμα, τὸ ἄξιον
глибина	τὸ βάθος

гнів	ἡ ὀργή, ὁ θυμός
гордощі, зманіженість	ἡ χανυότης
граничність, здійсненність, виповнення	ἡ ἐντελέχεια
громадянин	ὁ πολίτης
гріх	ἡ ἁμαρτία, τὸ ἁμάρτημα
громадянство	ἡ πολιτεία
Д	
двозначність	ἡ ἀμφιβολία
державна	ἡ πόλις
державний лад, громадянство	ἡ πολιτεία
дещо визначене, дещо конкретне, ось це	τόδε τι
діалектика	ἡ διαλεκτική
діло, функція	τὸ ἔργον
діюче	τὸ ποιητικόν
дія, діяльність	ἡ ἐνέργεια, ἡ πράξις
діяння	τὸ ποιεῖν
діяльне	τὸ πρακτόν, τὰ πρακτά
дихання, душа, дух	τὸ πνεῦμα, ὁ θυμός, ἡ φρήν
добро	τὸ εὖ, τὸ καλόν, τὸ ἀγαθόν
добровільний	ἐκών, ἐκούσιος
доброта, гуманність, поряд- ність	ἡ ἐπιείκεια
доброчесність, чеснота	ἡ ἀρετή
доказ	ἡ ἀπόδειξις, ὁ λόγος, ὁ ἔλεγχος
доля	ἡ εἰμαρμένη, ἡ μοῖρα
доречність	τὸ πρέπον
домисел, упередження	ἡ ὑπόληψις
досвід	ἡ ἐμπειρία
досконалий	τέλειος, τέλεος
дослідження	ἡ σκέψις, ἡ ζήτησις
дріб'язковість	ἡ μικροπρέπεια
дружба	ἡ φιλία

думка, гадка, опінія	ἡ δόξα, τὰ δοκοῦντα, τὰ δοξαζόμενα, τὸ νόημα, ἡ γνώμη
душа	ἡ ψυχὴ, τὸ πνεῦμα, ἡ φρήν
який немає душі, нежива істота	ἄψυχος
який має душу, жива істота	ἔμψυχος
Ж	
життя	ὁ βίος
життя вільне від страху	ὁ βίος ἄλυπος
життя досконале	ὁ βίος τέλειος
життя за розумом	ὁ βίος κατὰ νοῦν, ὁ βίος κατὰ λόγον
життя за пристрастю	ὁ βίος κατὰ πάθος
життя щасливе	ὁ βίος εὐδαίμων
Ε, Ε	
елемент	τὸ στοιχείον
єдине	τὸ ἓν
єдиність, одиниця, монада	ἡ μονάς
ентузіазм	ὁ ἐνθουσιασμός
З	
загальне	τὸ κοινόν, τὰ καθόλου
загибель	ἡ φθορά
задоволення	ἡ ἡδονή, τὸ ἡδύ, τὰ ἡδέα
задоволення тілесні	αἱ σωματικαὶ ἡδοναί
задум, мета	ὁ σκοπός
зздрість, рвійність	ὁ ζῆλος, ὁ φθόνος
заснавати дії	τὸ πάσχειν
закон	ὁ νόμος
законне	κατὰ νόμον, τὸ νομικόν
законність	ἡ εὐνομία
законодавець	ὁ νομοθέτης
закоханий	ὁ ἐρῶν, ὁ ἐραστής
заперечення	ἡ ἀπόφασις
запитання	τὸ ἐρώτημα
засада, засновок, припущення,	ἡ ὑπόθεσις

передумова	
збільшення, ріст	ἡ αὐξησης
збудження	ἡ ἔπαυσις, ἡ ὄρεξις
звичай	τὸ ἔθος
звук	ἡ φωνή, ἡ ἀκοή
звичка	τὸ ἐπιτήδευμα
здібності, нахили	ἡ δύναμις, τὸ ἐπιτήδευμα
здійсненність, граничність, виповнення	ἡ ἐντελέχεια
зєднання	ἡ σύνθεσις
земля	ἡ γῆ
зиск, вигода	τὸ κέρδος, τὸ ἀργύριον, ἡ ὄφέλεια, τὸ λυσιτελές
зло, вада	τὸ κακόν, τὰ κακά
зменшення	ἡ φτίσις, ἡ μείωσις
зміна	ἡ μεταβολή, ἡ ἀλλοτρίωσις, ἡ ἀλλοίωσις, τὸ πάθημα
знавець	ὁ εἰδώς, ὁ ἐπιστάμενος, ὁ ἐπιστήμων
знак	τὸ σημεῖον
знання	ἡ ἐπιστήμη, τὸ μάθημα, ἡ ἱστορία, τὸ γινῶναι, τὸ γινώσκειν
знаючий	ὁ εἰδώς, ὁ ἐπιστάμενος
знищення	ἡ φθορά, τὸ φθείρεσθαι
зовнішне	τὸ ἐκτός
I, Ἰ	
ідея	ἡ ἰδέα, τὸ εἶδος
ім'я, назва	τὸ ὄνομα, ἡ ἐπωνυμία
індукція	ἡ ἐπαγωγή
інше	τὸ ἄλλον, τὸ ἕτερον
іпостась	ἡ ὑπόστασις
існуюче, реальність	τὸ ὑπάρχον
істина, правда	ἡ ἀλήθεια
істота (жива)	τὸ ζῶον
ймовірне, правдоподібне, відповідне	τὸ εἰκός

ймовірність	τὸ πιθανόν
Κ	
категорія	ἡ κατηγορία
каяття	ἡ μεταμέλεια
кількість, скільки	τὸ πόσον, ἡ ποσότης
кінець, ціль	τὸ τέλος
кінечне, обмежене	πεπερασμένοι
коловорот	ἡ περίοδος, ἡ φορά
корисне	τὸ συμφέρον, τὰ συμφέροντα
космос	ὁ κόσμος
коханий	ὁ ἐρώμενος
крапка	ἡ στιγμή
краса	τὸ κάλλος
критерій	τὸ κριτήριον
круг	ὁ κύκλος
Λ	
лестощі	ἡ κολακεία
логіка	ἡ λογική
любов	ὁ ἔρωσ, τὸ φιλεῖν
людина	ὁ ἄνθρωπος
Μ	
майбутнє	τὰ ἐσόμεια
майно	τὸ κτήμα, τὰ κτήματα, ἡ κτήσις, τὰ χρήματα
марнотратство	ἡ ἀσωτία
матерія	ἡ ὕλη
мета, задум	ὁ σκοπός
метод	ἡ μέθοδος, ἡ πορεία
мимовільний	ἀκούσιον
мислення	ἡ διάνοια, ἡ νόησις
мислення діяльне	ἡ διάνοια πρακτική
мислення споглядальне	ἡ διάνοια θεωρητική
мислення творче	ἡ διάνοια ποιητική

мислиме, інтелігібільне	τὸ νοετόν, τὸ διανόητον
мисляче	τὸ νοοῦν
мислячий	ὁ διανοητικός, ὁ νοῶν
мистецтво	ἡ τέχνη
міра	τὸ μέτρον
місце, де	ὁ τόπος, πῶ
множинність	τὸ πλῆθος, τὰ πολλά
можливість	ἡ δύναμις, τὸ δυνατόν, τὸ ἐνδεχόμενον
моральне	τὸ ἠθικόν
мудрець	ὁ σοφός
мудрість	ἡ σοφία
мужність	ἡ ἀνδρεία
Η	
нагорода	τὸ ἄθλον, τὸ γέρας, ὁ μισθός, αἱ τιμαί
надія	ἡ ἐλπίς
надмір	ἡ ὑπερβολή, τὸ ὑπερβάλλον, τὰ ὑπερβάλλοντα, ἡ περιουσία
назва, ім'я, слово	τὸ ὄνομα
належне	τὸ καθήκον
народ	τὸ ἔθνος, ὁ δῆμος
наслідки	τὰ ἐπόμενα
наслідування	ἡ μίμησις, τὸ μίμημα
насолода	ἡ ἡδονή
наступне	τὸ ὕστερον
наука	ἡ ἐπιστήμη, τὸ μάθημα
несуще, небуття	τὸ μὴ ὄν, τὸ μὴ εἶναι
небо	ὁ οὐρανός
невидиме	τὸ ἀόρατον
невизначене	τὸ ἀόριστον
невинikle	τὸ ἀγήνετον
нежива істота	ἄψυχος
незбагненне	τὰ ἀκατάληπτα
незворушність	ἡ ἀταραξία, τὸ ἀτάρακτον

незнання	ἡ ἄγνοια
незнищима	τὸ ἄφθαρτον
недобровільний	ἀκῶν, οὐκ ἐκῶν, ἀκούσιος
недолік, нестача	ἡ ἐλλείψις, τὸ ἐλλείπον, ἡ ἔνδεια, τὸ ἐνδεές
недоречний	ἄτοπος
недосвідченість; безкінечність	ἡ ἀπειρία
недосконалий	ἀτελής
недосконалість	τὸ ἀτελές
ненависть	τὸ μῖσος
необхідне	τὸ δεόν, τὸ ὡς δεῖ, τὸ ἀναγκαῖον, τὰ ἀναγκαῖα
необхідність	ἡ ἀνάγκη, τὸ ἀναγκαῖον
неподільне	τὸ ἀδιαίρετον
нерівне	τὸ ἄνισον, τὰ ἄνισα
нерівність	ἡ ἀνισότης
нерозумний	ἀνόητος, ἄφρων
нерухоме, непорушне	τὸ ἀκίνητον
несправедливість	ἡ ἀδικία, τὸ ἀδικεῖν, τὸ ἄνισον
нестача, недолік	ἡ ἐλλείψις, τὸ ἐλλείπον, ἡ ἔνδεια, τὸ ἐνδεές
нестриманість	ἡ ἀκράτεια
несхожий	ἀνόμοιος
несуще	τὸ μὴ ὄν
неузгоджене із звичним	τὸ παράδοξον
неуцтво	ἡ ἀμαθία, τὸ ἀγνοεῖν
ніщо	μηδέν
новація, переворот	ὁ νεωτερισμός
Ο	
обман	τὸ ψεῦδος
обмежене, кінечне	τὸ πεπερασμένον
обурення	ἡ νέμεσις
омана	τὸ ἀμάρτημα
образ	ἡ εἰκών, τὸ εἶδωλον, τὸ εἰκάζειν, ἡ μορφή, τὸ φάντασμα

одиничне	τὸ ἓν, τὸ καθ' ἕναστον
одиниця	ἡ μονάς
одностайність	ἡ ὁμόνοια
окремо	καθ' ἕναστον
осягненне розумом	τὸ νοητόν, τὸ θεωρητόν
осягнення	ἡ κατάληψις, τὸ κατάλημμα, ἡ ὑπόληψις
очищення	ἡ κάθαρσις, ὁ καθαρισμός
Π	
пам'ять	ἡ μνήμη
перевага, надмір	ἡ ὑπεροχή, τὸ ὑπέρεχον
переважне	τὸ προηγμένον
передбачення, провидіння	ἡ πρόνοια, ἡ πρόληψις
передзнання	ἡ πρόνοια, τὸ προγνωστικόν
передумови, засновки	τὰ λήμματα, αἱ προτάσεις
передумова, засада, засновок, припущення	ἡ ὑπόθεσις
переміщення	ἡ φορά
переворот, новація	ὁ νεωτερισμός
першоелементи	τὰ πρῶτα στοιχεῖα
першооснова, принцип	ἡ ἀρχή
підйом	ἡ ἐπάνοδος, ἡ ἀνάβασις
підлість	ἡ ποιηρία
підмет, суб'єкт	τὸ ὑποκείμενον, τὸ ὑποκείμεθα
пізнавальне	τὸ ἐπιστημονικόν
пізнаване	τὸ ἐπιστητόν
пізнання	ἡ γινῶσις, ἡ ἐπιστήμη, τὸ μάθημα
поверхня	τὸ ἐπίπεδον
повітря	ὁ ἀήρ
подібне	τὸ ὅμοιον, εἶκός
поділ	ἡ διαίρεσις
позбавленість	ἡ στέρησις
позначуване	τὸ σημαίνόμενον
покірне, слухняне	τὸ πειθαρχικόν, τὸ καθήκοον

положення	τὸ κείσθαι, ἡ θέσις
поміркованість	ἡ μεσότης, ἡ σωφροσύνη
помста	ἡ τιμωρία, τὸ τιμωρεῖσθαι
поняття	ὁ λόγος
попередне	τὸ πρότερον
порожнеча	τὸ κενόν
порядність	ἡ ἐπιείκεια
порядок	ἡ τάξις, ἡ εὐταξία
постійне	τὸ μόνιμον
потяг	ὁ πόθος
початок, принцип	ἡ ἀρχή
почуття, відчуття	ἡ αἴσθησις
правда, істина	ἡ ἀλήθεια
правдивий	ἀληθεύων
правдоподібне, ймовірне, гоже, відповідне	τὸ εἰκός
прагнуче	τὸ ὀρεκτικόν
предикат	τὸ κατηγορημα
предикат(ив), присудок	τὸ κατηγορούμενον
прекрасне	τὸ καλόν, τὰ καλά, τὸ κάλλος, ἡ καλοκαγαθία
пригадування	ἡ ἀνάμνησις
приклад	τὸ παράδειγμα
припущення	ἡ ὑπόληψις, ἡ ὑπόθεσις
природа	ἡ φύσις
природне	τὰ φυσικά
природньо	(τῇ) φύσει, κατὰ φύσιν
присудок, предикатив	τὸ κατηγορούμενον
пристрасть	τὸ πάθος
причетність	ἡ μετάσχσις, τὸ μεταλαμβάνειν, τὸ μετέχειν, τὸ ἄπτεισθαι
причина	ἡ αἰτία, τὸ αἷτιον
провидіння, передбачення	ἡ πρόνοια, ἡ πρόληψις
пропорційність	τὸ ἀνάλογον

προροцтво	ἡ μαντεία, ἡ μαντικὴ
простодушність	ἡ εὐήθεια
протилежне	τὸ ἐναντίον, ἀντικείμενον
протилежність	ἡ ἐναντίωσις, τὸ ἐνάντιον
протиріччя	ἡ ἀντίθεσις, ἡ ἀντιλογία, ἡ ἀντίφασις
протиприродне	παρὰ φύσιν
протиставлення	ἡ ἀντίθεσις
Ρ	
раб	ὁ δοῦλος, τὸ κτῆμα
результат	τὸ ἀποτέλεσμα
рівне	τὸ ἴσον
рід	τὸ γένος
різне, інше	ἕτερον
різниця	ἡ ἑτερότης, τὸ ἕτερον
ріст, збільшення	ἡ αὔξησις
річ	τὸ πράγμα, τὸ χρήμα, ἡ πράξις
роздум	ἡ ἐννόησις, ἡ σύννοια
розмірковування	ὁ λόγος, ὁ λογισμός, ἡ διάνοια
розміщення, порядок, диспозиція	ἡ διάθεσις
розпуста	ἡ ἀκολασία, ἡ μοιχεία
розрахунок	ὁ λογισμός
розсудок	ἡ φρήν
розсудливість	ἡ σωφροσύνη, ἡ φρόνησις
розташування, положення	τὸ κείσθαι, ἡ θέσις
розум, інтелект	ὁ νοῦς
розуміння, осягнення	ἡ κατάληψις, τὸ κατάλημμα, ἡ φρόνησις, τὸ φρονεῖν, ἡ νόησις
розумність	ἡ φρόνησις, ἡ διάνοια, ὁ λογισμός
розумовий	νοητικὸς
рух	ἡ κίνησις, τὸ κινεῖσθαι
рухаюче	τὸ κινουῖν
рухоме	κινούμενον
рухомий вічно	ἀεικίνητος

C	
само по собі	τὸ καθ' αὐτό
самовпевнений	ἰδίγνωμων
самодостатність	ἢ αὐτάρκεια, τὸ αὐταρκές
самолюбство	τὸ φιλαυτόν
саморухоме	τὸ αὐτόματον
свідомість	ἢ ἔννοια
свобода	ἢ ἐλευθερία
середина	τὸ μέσον, ἢ μεσότης
средне	μέσον, τὸ μεταξύ
сила	ἢ βία
скромність, сором	ἢ αἰδώς
скупість	ἢ ἀνελευθερία
слава	ἢ δόξα, ἢ εὐδοξία
слух, звук	ἢ ἀκοή
смерть	ὁ θάνατος
сміливість	ἢ θρασύτης
сміх	τὸ γέλως
смуток, зажура	ἢ λύπη
совісність, поблажливість	ἢ συγγνώμη
совість	ἢ γνώμη, ἢ σύννοια
сором, скромність	ἢ αἰδώς
сором'язливість	ἢ αἰσχύνη, ἢ κατάπληξις
співвіднесене	τὸ πρὸς τι
спільний	κοινός
спільність, спільнота	ἢ κοινωμία, ἢ συνουσία
спогад, пригадування	ἢ ἀνάμνησις
споглядання	ἢ θεωρία, τὸ καθορᾶν, τὸ θεωρεῖν, τὸ θεᾶσθαι, τὸ κατανοεῖν
справедливість	ἢ δικαιοσύνη, τὸ δίκαιον, τὰ δίκαια, τὸ ἴσων
сприйнятливість	ἢ ἐμπάθεια
сприйняття чуттєве	ἢ αἴσθησις
спростування	ὁ ἔλεγχος

стан	ἡ στάσις, ἡ σύστασις, ἡ ἕξις, τὸ ἔχειν
становлення, виникнення	ἡ γένεσις, τὸ γίγνεσθαι
старання	ἡ ἐπιμέλεια, ἡ μελετή, ἡ σπουδή, τὸ σπουδάζειν
ствердження	ἡ κατάφασις
стихія, елемент	τὸ στοιχεῖον
стосунок, стосовно чогось, співвіднесенене	τὸ πρὸς τι
страждання	τὸ πάθος, ἡ λύπη
стриманість, утримання	ἡ ἐγκρατεία
схильність	ἡ διάθεσις
схоже	τὸ ὅμοιον
суб'єкт, підмет	τὸ ὑποκείμενον, τὸ ὑποκείσθαι
судження	ἡ κρίσις, ἡ ἐπίκρισις
сумнів, безвихідь, спантеличеність	ἡ ἀπορία
сутність, субстанція, буття	ἡ οὐσία
суть	τό τι ἐστί
суть буття, чимбутність, щосність	τό τι ἐν εἶναι
сухе	ξηρόν
суще	τὸ ὄν, τὰ ὄντα
Τ	
таїнства	αἱ τελεταί
таке	τοιοῦτο
тверде	σκληρόν
творець	ὁ δημιουργός
творче	τὸ ποιητικόν
творчість, творіння	ἡ ποίησις
тепер	νῦν
тепле	θερμόν
термін, визначення	τὸ ὄρος, ὁ ὀρισμός
терпіння	ἡ καρτερία
тіло	τὸ σῶμα

тотожне	ταύτόν
точка	ἡ στιγμή
Υ	
угода	ἡ συνθήκη, ἡ ὁμολογία, ἡ διομολογία
умосяжний	νοητός
упередження, домисел	ἡ ὑπόληψις
уподібнення	ἡ εἰκῶν, ἡ εἰκασία
успіх, удача	ἡ εὐτυχία, τὰ εὐτυχήματα
уявляння, виображування, явище	ἡ φαντασία
уявне	τὸ δοξαστόν
Φ	
форма	ἡ μορφή, τὸ εἶδος, τὸ σχῆμα
Χ	
характер, звичай	τὸ ἕθος, ἡ φύσις
хвала, похвала	ὁ ἔπαινος
хвастощі	ἡ ἀλαζονεία, τὸ ἀλαζονικόν
холодне	ψυχρόν
Ц	
ценз	τὸ τίμημα
ціле	τὸ ὅλον
цілісне	τὸ πᾶν
ціль, кінець	τὸ τέλος
цінність, вартість	ἡ ἀξία
Ч	
час	ὁ χρόνος, ποτέ
частина	τὸ μέρος
частинки	τὰ μορία
часткове	τὰ ἐπὶ μέρους, κατὰ μέρος
чеснота, доброчесність	ἡ ἀρετή
честь	ἡ τιμή
чимбутність, щосність, суть буття	τό τι ἐν εἶναι
число	ὁ ἀριθμός

чуттєве	τὰ αἰσθητά
Ш, Ψ	
шал, безумство	ἡ μαῖα, ἡ βακχία
швидкість	ἡ ταχύτης, τὸ ταχύ
шкода	τὸ βλάβος, ἡ βλάβη, τὸ βλαβερόν
шляхетність	ἡ εὐγένεια
щастя	ἡ εὐδαιμονία, ἡ εὐτυχία
щедрість	ἡ ἐλευθεριότης
щосність, чимбутність, суть буття	τό τι ἐν εἶναι
Я	
явища	τὰ φαινόμενα
явище, виображування, уявлення	ἡ φαντασία
якість, яке	τὸ ποῖον, ἡ ποιότης

ДАВНЬОГРЕЦЬКО–УКРАЇНСЬКИЙ СЛОВНИК

Α

ἄβατος 2 непрохідний
ἄβεβαιος 2 непевний
ἄβλαβεια, ας, ἡ неушкодження
ἄβούλωσ необдуманно
ἄβρός 3 нижний, розкішний
ἄβροτος 2 безсмертний
Ἀγαθοκλῆς, εἶος, ὁ Агафокл, *ти-
ран Сиракуз (317-289 рр.)*⁶³
ἀγαθός 3 добрий, чесний
ἄγαλμα, ατος, τό прикраса, статуя
Ἀγαμέμνων, ονος, ὁ Агамемнон,
*цар Мікен, головнокомандувач
грецькими військами під час
Троянської війни*
ἄγαν надто, надмірно
ἀγανακτέω сердитися
ἄγαμαι захоплюватися, дивува-
тися
ἀγαπάω любити
ἀγάπη, ης ἡ любов
ἀγαπητός 3 милий, дорогий
ἄγγελος, ου, ὁ посланець, вісник
ἀγγέλλω повідомляти
ἀγγευής 2 неблагогородний
ἀγέλη, ης, ἡ стадо, череда
ἀγενής 2 нешляхетний

Ἀγησίλαος, ου, ὁ Агесілай, *цар
Спарти (399-358 рр.)*
ἀγένητος 2 ненароджений, який
немає початку
ἄγημα, ατος, τό відбірні війська,
преторіанці
ἀγιάζω освячувати
ἄγιος 3 священний, святий
Ἄγις, ἰδος, ὁ Агіс, *цар Спарти
426-397 рр., брат Агесілая*
ἄγκυλος 3 кривий, вигнутий
ἄγκυρα, ας, ἡ котви
ἀγλαός 3 блискучий, славний
ἀγνεύω бути святим, непорочним
ἀγνοέω не знати
ἄγνοια, ας ἡ незнання
ἀγνός 3 чистий, непорочний
ἄγνυμι ламати, нищити
ἄγνωμων 2 нерозумний, неспра-
ведливий
ἀγορά, ἄς, ἡ ринок, місце зборів
ἀγοράζω купувати
ἀγοραῖος 3 який стосується
народних зборів, ринковий
ἀγορεύω промовляти
ἀγορητής, ου, ὁ промовець
ἄγρα, ας, ἡ полвання
ἄγρευμα, ατος, τό здобич, сіть
ἄγριος 3 дикий

⁶³ Незначені роки мають на думці до н.е.

ἄγραυλος 3 сільський, дикий
ἄγρευμα, ατος τό улов, здобич;
сіть
ἀγροικία, ας, ἡ життя на селі;
неотесаність
ἀγρός, οὔ, ὁ поле, рілля
ἀγρυπνέω не спати
ἀγχίμολον близько, впритул
ἄγω вести, гнати
ἀγών, ὦνος, ὁ боротьба, змагання
ἀγωνίζομαι боротися, змагатися
ἀδεής 2 безстрашний
ἀδελφή, ἥς, ἡ сестра
ἀδελφός, οὔ, ὁ брат
ἄδηλος 2 неясний
ἀδιάβατος 2 непрохідний
ἀδιαίρετος, 2 неподільний
ἀδιάφθορος 2 неушкоджений,
незнищений
ἀδικέω кривдити, шкодити
ἀδικία, ας, ἡ несправедливість
ἄδικος 2 несправедливий
ἀδύνατος 2 неможливий
ἀδυναμία, ας, ἡ безсилля, слаб-
кість
ἄδω співати
ἀεί завжди
ἀεκίνητος 2 вічно рухомий
ἀέλπτως неочікувано
ἄέξω, поет. = αὔξω
ἀετός, οὔ, ὁ орел
ἀηδών, ὄνος, ἡ соловей
ἀήρ, ἀέρος, ὁ повітря
Ἄθάμας, αντος, ὁ Атамант, цар
Орхомена

ἄθανασία, ας, ἡ безсмертя
ἀθάνατος 2 безсмертний
ἄθαρσής 2 несміливий
ἄθεος 2 безбожний
ἀθέως беззаконно
Ἄθηνᾶ, ᾶς, ἡ Афіна, дочка Зевса,
опікунка м. Афін
Ἄθηναί, ὦν, αἱ Афіни, головне
місто Аттики
Ἄθηνάζε до Афін
Ἄθηνησι в Афінах
Ἄθηναῖος, ου, ὁ афінянин
ἀθλητής, οὔ, ὁ атлет
ἄθλος 3 нещасний
ἄθλον, ου, τό нагорода
ἄθλος, ου, ὁ боротьба, труд
ἀθρέω уважно дивитися, помічати
ἀθροίζω збирати
ἄθυμος 2 боязливий
Αἰακός, οὔ, ὁ Еак, один із трьох
суддів у підземному царстві
Αἴας, αντος, ὁ Еант, або Аякс, син
саламінського царя Теламона
Αἰγαῖος 3 егейський
Αἰγέυς, έως, ὁ Егей, міфічний цар
Афін
Αἰγύπιος, ου, ὁ египтянин
Αἴγυπτος, ου, ἡ Єгипет
αἰδέομαι шанувати, поважати,
соромитися
αἰδώς, οὐς ἡ сором, скромність
Ἄιδης, ου, ὁ Аїд, бог підземного
царства
αἰδοῖον, ου, τό у мн. статеви органи
αἶμα, ατος, τό кров

ἀίνιγμα, ατος, τό загадка
αἶνος, ου, ὁ похвала
αἶξ, αἰγός, ἡ коза
αἶρεσις, εως, ἡ взяття, завоюван-
ня, вибір
αἶρέω брати, хапати
αἶρω піднімати
αἰσθάνομαι відчувати, сприймати
αἰσθησις, εως ἡ відчуття, чутте-
ве сприйняття
αἰσχρός 3 гидкий, поганий
αἰσχύνη, ης, ἡ сором, ганьба
αἰσχύνω соромити, зневажати
αἰτέω просити, вимагати
αἴτημα, ατος, τό прохання, вимога
αἰτία, ας ἡ причина, провина
αἴτιος 3 винний
αἰχμάλωτος 2 полонений
αἰών, ὦνος ὁ вік
ἄκαιρος 2 невчасний
ἄκαρπος 2 безплідний
ἀκηδέω не дбати
ἀκίνητος 2 нерухомий
ἀκμάζω процвітати
ἀκμής, ἦτος невтомний
ἀκοή, ης, ἡ слух, звук
ἀκολασία, ας, ἡ недисциплінова-
ність
ἀκολουθέω йти слідом
ἄκουσμα, ατος τό мова, розповідь,
спів
ἀκούω слухати
Ἀκράγας, αντος, ὁ і ἡ Акрагант,
місто в Сицилії

ἀκрасία, ας, ἡ нестримність,
розбешеність
ἀκράτεια, ας ἡ нестриманість
ἀκρατής 2 безсилий, нестриманий
ἀκριβής 2 точний, старанний
ἀκροατής, ου, ὁ слухач
Ἀκταίων, ωνος, ὁ Актеон
ἀκρίβεια, ας, ἡ точність, ретель-
ність
ἄκρον, ου τὸ вершина
ἄκρος 3 крайній, верхній
ἀκτίς, ἴνος, ἡ промінь
ἄκυρος 2 неправомочний
ἀλαζονεία, ας ἡ хвастощі
ἀλάομαι блукати
ἀλγέω відчувати біль, хворіти
ἄλγος, εος, τό біль, страждання
ἀλείφω натиратися олією
ἀλεκτρυών, ὄνος, ὁ, ἡ півень, курка
ἀλήθεια, ας ἡ правда, істина
ἀληθεύω бути правдивим, істин-
ним, справжнім
ἀληθινός 3 істинний, справжній
ἀλίγκιος 2 схожий
Ἀλικαρνασσός, ου, ἡ Галікарнас,
місто в Карії
ἀλίσκομαι бути спійманим
ἀλκή, ἦς, ἡ сила, мужність, бій
Ἀλκibiάδης, ου, ὁ Алквіад, *афін-
ський полководець*
ἄλκιμος 2 сильний, відважний
Ἀλκμαιονίδης, ου, ὁ Алкмеонід,
нащадок Алкмеона з Афін
ἀλλά але, однак
ἀλάττω змінювати

ἀλλήλων один одного, взаємно
ἄλλομαι скакати
ἄλλος, ἄλλη, ἄλλο інший
ἄλλοσε в інше місце, кудись
ἄλλοτε в інший час, іноді
ἄλλότριος 3 чужий, сторонній,
ворожий
ἄλλοτρίωσις, εως ἡ зміна
ἄλλοίωσις, εως ἡ зміна
ἄλς, ἀλός, ὀ сіль
ἄλσος, εος, τό (священний) гай,
лісок
ἄλυπος 2 безжурний
ἀλώπηξ, εκος, ἡ лисиця
ἄλωσις, εως, ἡ захоплення,
здобуття, полон
ἄμα (з dat.) разом, з
ἀμαθία, ας, ἡ незнання
ἄμαξα, ης, ἡ віз
ἀμαρτάνω хибити, помилятися,
втрачати, грішити
ἀμάρτημα, ατος, τό помилка,
ογріх, провина, гріх, омана
ἀμαρτία, ας, ἡ = ἀμάρτημα
ἀμαθής 2 неосвічений, неук
ἀμαθία, ας, ἡ неуцтво, недосвід-
ченість
ἀμβροσία, ας, ἡ амброзія (*напій чи
їжа богів*)
ἀμείβω обмінювати, чергуватися
ἀμέλεια, ας ἡ безтурботність,
недбальство
ἀμελέω не турбуватися
ἄμεπτος 2 бездоганний

ἀμήχανος 2 безпорадний, нездо-
ланний, неймовірний
ἄμιλλα, ης ἡ суперництво, зма-
гання
ἄμιππος 2 швидкий мов кінь
ἀμοιβός 2 змінний
ἀμπελόεις 3 вкритий виноград-
никами
ἄμπελος, ου, ἡ виноградна лоза
ἀμύνω відганяти, захищати
ἀμφάδην явно, відкрито
ἀμφί (з асс.) біля, коло
ἀμφιβάλλω одягати, оточувати
ἀμφιβολία, ας ἡ двозначність
ἀμφιέννυμι одягати
ἀμφίλοχος 2 обмотаний навколо
шиї
ἀμφιπερικτίονες, οί ті, що живуть
навколо; сусіди
ἀμφισβητέω сперечатися
ἀμφοτέρως 3 обидва
ἄμφω обоє
ἄν би
ἀνά (з асс.) на, по, через
ἀναβαίνω підніматися, виходити,
сідати (на коня)
ἀναβάλλω накидати, відкладати,
збиратися, зволікати
ἀνάβασις, εως, ἡ вихід,
сходження догори
ἀναβλαστάνω виростати
ἀναβλέπω дивитися вгору
ἀναβολή, ἦς, ἡ насип, накидка,
відсрочка

ἀναγιγνώσκω розпізнавати, читати
ἀναγκάζω примушувати, змушувати
ἀναγκαῖος 3 і 2 необхідний, конечний
ἀνάγκη, ης, ἡ необхідність
ἀναγνωρίζω впізнавати
ἀναγράφω надписувати, записувати
ἀνάγω вести, виводити
ἀναδέχομαι приймати, терпіти
ἀναδίδωμι виростати, виробляти, розповсюджувати
ἀναζητέω розшукувати, досліджувати
ἀνάθημα, ατος, τό прикраса, жертівний дар
ἀναίδεια, ας, ἡ безсоромність
ἀναιρέω отримувати, знищувати, віщувати
ἀναισθησία, ας ἡ байдужість
ἀνακείμαι бути виставленим, лежати при столі
ἀνακλίνω відхилити, відчиняти
ἀνακομίζω виринати
ἀναλαμβάνω братися за щось, набувати, виправляти
ἀναλέγω підбирати збирати, читати
ἀναλίσκω витратити
ἀναλογίζομαι розраховувати, зважувати, порівнювати, обмірковувати

ἀνάλογος, 2 відповідний, співмірний, пропорційний
ἀναλύω розв'язувати, звільняти, вирішувати
ἀναμνησκω пригадувати
ἀνάμνησις, εως, ἡ спогад
ἄναξ, ακτος, ὁ вождь
ἀνάξιος 3 недостойний
ἀνάπαυσις, εως ἡ відпочинок
ἀναπαύω припиняти
ἀναπέιθω схилити, підмовляти
ἀναπέμπω відсилати
ἀναπετάννυμι відкривати, розкривати
ἀναπέτομαι злітати, підстрибувати
ἀνάπηρος 2 скалічений
ἀναπίμπλημι наповнювати, здійснювати
ἀνάπτω прикріплювати
ἀναρίθμητος 2 незчислений
ἀναρχία, ας, ἡ безладдя
ἀνάστασις, εως, ἡ підйом, повстання, воскресіння
ἀναστρέφω перевертати, перетворювати, відкликати, відступати, перебувати
ἀνατίθημι накладати, приносити в дар, присвячувати
ἀνατολή, ης, ἡ схід
ἀνατρέπω перевертати, руйнувати, збуджувати
ἀναφαίνω відкривати, виявляти, ставати явним
ἀναφέρω підносити догори, витримувати, звертатися

ἀναφορά, ἀς, ἡ віднесення, приписування, виправлення
Ἄναχαρσις, ιος і εως, ὁ Анахарсис, *σκίφ*
ἀναχωρέω відступати, повертатися
ἀνδραγαθέω бути благородним
ἀνδράποδον, ου τό раб (з військовополонених)
ἀνδρεία, ας, ἡ відвага, мужність
ἀνδρείος 3 відважний
ἀνδρείως відважно, сміливо
ἀνδρόφονος 2 людиновбивчий
ἀνειμένως недбало, безтурботно
ἀνελευθερία, ας ἡ скупість
ἄνευ (з gen.) без
ἀνέχω підтримувати, *med.* терпіти
ἀνθεμώδης 2 квітучий
ἀνθέω зростати, бути у розквіті
ἀνθίζω прикрашати квітами, квітнути
ἄνθρωπος, ου, ὁ людина
ἄνεμος, ου, ὁ вітер
ἀνήρ, ἀνδρός ὁ чоловік
ἀνιαρός 3 сумний
ἀνιάω засмучувати
ἀνίημι відпускати, дозволяти, ослабляти
ἀνίκητος 2 непереможний
ἄλιος, 3 нерівний
ἀλιότης, ητος ἡ нерівність, несправедливість
ἀνίστημι підіймати, воскрешати

Ἄννίβας, ου, ὁ Ганнібал, *карфагенський полководець*
(247–183 pp.)
ἀνόητος 2 нерозумний
ἀνόμοιος 2 несхожий
ἄνους 2 безумний
Ἄνταγόρας, ου, ὁ Антагор
ἀνταπόδοσις, εως ἡ відплата
ἀντί замість, відносно, за
ἀντιδίδωμι обмінюватися, розплачуватися
ἀντίθεσις, εως ἡ протиріччя, протиставлення
ἀντιλογία, ας ἡ протиріччя
ἀντιπρόσωπος 2 звернений обличчям до когось (чогось)
ἀντιτάττω протиставляти, *pass.* шикуватися напроти
ἀντίφασις, εως ἡ протиріччя
ἀν(α)τολή, ης ἡ схід
ἀντοφείλω бути взаємно зобов'язаними
ἀνυστός 2 можливий для виконання
ἄοιδος, 2 співочий
ἀόργητος 2 нероздратований, холоднокровний
ἀξία, ας, ἡ вартість, заслуга
ἀξίη, ης, ἡ сокира
ἄξιος 3 достойний, гідний
ἀξιόω вважати достойним, гада-ти, вимагати
ἀπαγορεύω відмовляти
ἀπάγω відводити
ἀπαιδευσία, ας, ἡ невихованість

ἀπάθεια, ας ἢ безпристрасність
ἀπαλλάττω відділяти,
роз'єднувати
ἀπαντάω зустрічати
ἅπας, ἅπασα, ἅπαν весь, цілий
ἀπάτη, ης ἢ обман
ἀπειθέω не коритися
ἀπειλέω погрожувати
ἄπειμι бути відсутнім; відходити
ἀπεικάζω уподібнювати, порів-
нювати
ἀπείρω відділяти, відмежовува-
ти, стримувати, полишати
ἀπειρία, ας, ἢ недосвіченість
ἄπειρος 2 безкінечний
ἀπερείδομαι спиратися
ἀπέρχομαι відходити
ἀπεχθάνομαι бути ненависним
ἀπέχω тримати на віддалі, стри-
мувати, *med.* утримуватися
ἀπιστέω не вірити
ἄπιστος 2 невірний, віроломний
ἄπληστος 2 ненаситний
ἀπλοῦς 3 простий, одинарний
ἀπό (з *gen.*) від, з, після
ἀποβάλλω відкидати, втрачати
ἀποβλέπω дивитися, позирати
ἀποδείκνυμι показувати, виявля-
ти, призначати
ἀπόδειξις, εως, ἢ виклад, доказ,
здійснення
ἀποδιδράσκω утікати
ἀποδίδωμι віддавати
ἀποδιώκω проганяти

ἀποδοκιμάζω відкидати як невід-
повідне, виключати
ἀποδύρομαι гірко оплакувати,
жалітися
ἀποθνήσκω умирати, гинути
ἀποκοπή, ης, ἢ відтинання, змен-
шення, скорочення
ἀποκρίνομαι відповідати
ἀποκτείνω убивати
ἀποκτίννυμι, ἀποκτείνω
ἀπόλαυσις, εως, ἢ куштування
ἀπολαύω користуватися,
насолоджуватися
ἀπόλλυμι нищити, *med.* гинути
Ἄπολλων, ωνος, ὁ Аполлон, *син*
Зевса, покровитель мистецтв
ἀπολογέομαι захищатися, випра-
вдовуватися
ἀπολογία, ας, ἢ захист, виправ-
дання
ἀπολύω розв'язувати, звільняти
ἀποξύνω гострити
ἀποπειράω робити спробу
ἀποπέμπω відсилати
ἀπορέω мати потребу, бути без
засобів
ἀπορία, ας, ἢ біда, скрута,
безвихідь, сумнів
ἀποσειέω струшувати
ἀποσκιάζω кидати тінь
ἀποστέλλω висилати
ἀποστερέω полишати
ἀποστρέφω відвертати
ἀποτέλεσμα, ατος τὸ результат
ἀποτελέω завершувати

ἀποτίθημι відкладати, *med.* знімати з себе
ἀποτόμως суворо
ἀποτρέπω відвертати
ἀποτρόμα виснажувати
ἀποφαίνω показувати, виявляти
ἀπόφασις, εως ἢ заперечення
ἀποφεύγω утікати
ἀποχωρέω віддалитись, полишати
ἄπτομαι торкатися, хапатися; τὸ ἄπτεσθαι причетність
ἀπωθέω відпихати
ἄρα чи
ἄρα отже, таким чином, же, саме
ἄρα, ἄς, ἢ молитва, прокляття, нещастя
᾿Αραψ, αβος, ὁ араб
᾿Αργοναύτης, ου, ὁ аргонавт (*учасник плавання на кораблі Арго*)
ἀργός 3 1) блискучий, 2) стрімкий, 3) лінивий
ἀργυρούς 3 срібний
ἀρέσκω подобатися
ἀρετή, ἦς, ἢ добродетельність
᾿Αρης, εως, ὁ Арес, син Зевса, бог війни
ἄρθρον, ου τό член, суглоб
᾿Αριάδνη, ης, ἢ Аріадна, дочка критського царя Міноса
ἀριθμέω рахувати
ἀριθμός, οὔ, ὁ кількість, число
ἀριστάω снідати
᾿Αριστείδης, ου, ὁ Арістід (*бл. 540-467 рр.*), афінський політичний діяч

ἄριστερός 3 лівий
᾿Αρίστιππος, ου, ὁ Арістіпп, воєначальник царя Кіра
᾿Αριστογόειτων, ονος, ὁ Арістогітон, афінянин, вбивця (*разом із Гармодієм*) тирана Гіппарха у 514 р.
᾿Αρίων, ονος, ὁ Аріон, легендарний кіфарист
ἄρκτος, ου, ὁ ἢ ведмідь
ἄρμα, аτος, τό віз, колісниця
᾿Αρμόδιος, ου, ὁ Гармодій, співучасник Арістогітона у вбивстві Гіппарха
ἄρμοστής, οὔ, ὁ намісник
ἄροτρον, ου τό плуг
ἄρουρα, ας, ἢ паша
ἄρουραῖος 3 польовий, сільський
ἄρπαγή, ἦς ἢ грабунок
ἄρπάζω забирати, грабувати
ἄρπαλέος 3 хижий, жадібний
ἄρρη 2 чоловічий
᾿Αρταξέρξης, ου, ὁ Артаксеркс, перський цар (405-359 рр.)
᾿Αρτεμις, ιδος, ἢ Артеміда, дочка Зевса і Латони, богиня мисливства
᾿Αρτεμισία, ας, ἢ Артемісія, дружина галікарнаського царя Мавзола
ἄρτος, ου, ὁ хліб
ἄρχαῖος 3 стародавній, давній
ἀρχή, ἦς, ἢ початок, влада; першооснова, принцип

Ἄρχίδαμος, ου, ὁ Архідам, *цар Спарти*
ἀρχιτέκτων, ονος, ὁ будівничий
ἄρχω починати, панувати
ἄρχων, οντος, ὁ володар,
архонт, начальник
ἄσάφεια, ας, ἡ неясність
ἄσέβεια, ας, ἡ безбожжя
ἄσελγαίνω бути нестриманим,
зухвалим
ἄσθενέω бути безсилим, не мати сил
ἄσθενής 2 безсилий
ἄσινής 2 нешкідливий
Ἄσiα, ας, ἡ Азiя
ἄσκέω вправлятися
ἄσκησις, εως, ἡ вправляння,
заняття
ἄσκός, ου, ὁ мішок
ἄσπάζομαι обіймати, цілувати
ἄσπετος 2 неказанно великий
ἄспίς, ίδος, ἡ щит
ἄστραπή, ης, ἡ блискавка
ἄστρον, ου, τό зірка
ἄστυ, εος, τό місто, столиця
Ἄστυάγης, ους, ὁ Астиаг, *цар Ми-
дii (594-559 pp.)*
ἄστυκός 3 міський
ἄσφάλεια, ας, ἡ безпека
ἄσφαλής 2 безпечний
ἄσχαλάω обурюватися, нарікати
ἄσχολέω бути зайнятим
ἄσώματος, 2 безтілесний
ἄτάρ = αὐτάρ

ἄταραξία, ας, ἡ спокій, незвору-
шність
ἄτερ без, вдалині від
ἄτελής, 2 недосконалий
ἄτη, ης ἡ лихо, нещастя
ἄτιμία, ας ἡ безчестя
ἄτιμος 2 нечесний
Ἄτλας, αντος, ὁ Атлант, *титан*
ἄτλητος 2 нестерпний
ἄτομος 2 неподільний
ἄτοπος 2 недоречний
Ἄττική, ης, ἡ Атика, *область у
центральної Греції*
Ἄττικός 3 аттичний
ἄτυχέω бути нещасливим, не
досягати
ἄτυχής 2 нещасливий
ἄτυχία, ας, ἡ нещастя
αὐγή, ης ἡ блиск, сяйво
αὐθάδεια, ας ἡ самовпевненість,
самолюбство, сваволя
αὐθις знов
αὐλέω грати на флейті
αὐλός, ου, ὁ флейта
αὐξάνω збільшувати
αὔξησις, εως ἡ збільшення, ріст
αὔξω = αὐξάνω
αὔρα, ας ἡ подув вітру
αὔριον завтра
αὐτάρκεια, ας ἡ самодостатність
αὐταρκής, 2 самодостатній
αὐτελείσσω поцілювати у самого
себе
αὐτίκα зараз, негайно

αὐτόματος 2 самохіть,
автоматичний
αὐτόμολος 2 перебіжчик
αὐτόνομος 2 самостійний
αὐτός, αὐτή, αὐτό сам, -а, -о, він, -а,
-о; ὁ αὐτός той самий
αὐτοσχεδιάζω готувати на місці,
імпровізувати
αὐτοῦ тут
αὐτόχθων 2 туземний
αὐχὴν, ἕνος ὁ шия, потилиця
ἄφαιρέω забирати
ἄφανής 2 неясний, непевний
ἄφανίζω робити невидимим,
нищити
ἄφθιτος 2 нетлінний, вічний
ἄφθονος 2 незздрісний, щедрий
ἄφθόνως щедро, щиро, багато
ἄφίημι відпускати, прощати
ἄφικνέομαι прибувати

ἄφίστημι відставляти, відрізня-
тися, відмовлятися
ἄφορίζω розмежовувати
Ἄφροδίτη, ἥς, ἡ Афродіта, *боги-
ня краси і кохання*
ἄφρός, οὐ, ὁ піна
ἄφρων 2 нерозумний
Ἄχαιός, οὐ, ὁ ахець
ἄχαριστία, ας, ἡ невдячність
ἄχάριστος 2 невдячний
Ἄχέρων, οἴτος, ὁ Ахерон, *ріка в
Aīdi*
ἄχθομαι гніватися
ἄχθος, ους τό груз, вантаж
Ἄχιλλεύς, ἕως, ὁ Ахілл, *син Пе-
лея і Фетіди, герой Троянської
війни*
ἄχρεῖος 2 нездатний, даремний
ἄψυχος 2 той, що не має душі;
нежива істота

В

Βαβυλών, ὦνος, ἡ Вавилон, *місто
в Accipii*
βαδίζω іти
βαθύνω заглиблювати
βαθύς 3 глибокий
βαθμός, οὐ, ὁ ступінь
βάθος, ους τό глибина
βαίνω йти, рушати
βάλλω кидати
βάρβαρος, ου, ὁ чужинець, варвар
βάρβιτος, ου ὁ багатострунний
інструмент

βάρος, ους, τό вага, тягар
βαρύς 3 тяжкий
βασιλεία, ας, ἡ цариця
βασιλίсса, ἥς, ἡ цариця
βασιλεύς, εως ὁ цар
βασιλεύω царювати, правити
βαστάζω підіймати, нести
βάτραχος, ου, ὁ жаба
Βαυκίς, ίδος, ἡ Бавкида
βέβαιος 3 міцний
βέλεμνον, ου τό = βέλος
βέλος, ους, τό металний снаряд

βῆμα, ατος, τό крок, рух
βία, ас, ἡ сила, насильство
βίαιος 2 насильницький
βιαιότης, ητος ἡ насильство
βίβλος, ου, ἡ книга
βιβρώσκω їсти, пожирати
βίος, ου, ὁ життя
βιοτεύω жити, годуватися
βιόω жити
βλαβερός 3 шкідливий
βλάβη, ης, ἡ шкода
βλάβος, ους τὸ шкода
βλάπτω шкодити
βλαστάνω зростати
βλάσφημος 2 лихослівний
βλέπω дивитися
βλοσυρός 3 похмурий; мужній
βοάω кричати
βοή, ης, ἡ крик
βοήθεια, ас, ἡ допомога
βοηθέω допомагати
Βοιωτία, ас, ἡ Беотія, *область у
центральної Греції*
Βοιωτός, οὔ, ὁ беотієць

βομβιλίος, ου ὁ джміль, бджола
βότρυς, υος, ὁ виноградна лоза,
τροно
βουκόλος, ου, ὁ пастух
βουλευτήριον, ου, τό місце засі-
дань
βουλεύω радити
βουλή, ης, ἡ рада, порада
βούλησις, εως ἡ воля
βούλημα, ατος τὸ воля
βούλομαι хотіти, бажати
βουλυτός οὔ ὁ час, за який розп-
рягають волів
βοῦς, βοός, ὁ і ἡ бик, віл, корова
βραδέως помалу, поволі
βραδύς 3 повільний
βραχύς 3 короткий, малий
βρέχω скроплювати, йти дощем
βροντή, ης, ἡ грім
βροτός, οὔ, ὁ смертний
Βροῦτος, ου, ὁ Брут
βρώμα, ατος τό їжа, пожива
βωμός, οὔ, ὁ жертівник, вівтар

Г

γάλα, γάλακτος τό молоко
Γαλάτης, ου, ὁ галл, кельт
γαμβρός, οὔ, ὁ зять
γαμέω одружуватися
γαμήλιος 2 весільний
γάμος, ου, ὁ весілля
γάρ бо, тому що, адже

γέ same, якраз
γείτων, ονος, ὁ сусід
γαστήρ, τρος ἡ живіт, шлунок
γαυρόω похвалитися, пишатися
γελάω сміятися
γέλοιος 3 смішний
γέλως, ους τὸ сміх

γέμω бути навантаженим, наповненим
γενεά, ἄς, ἡ рід, покоління
γένεσις, εως, ἡ народження, походження, рід
γεννάω народжувати
γενναῖος 3 благородний, чесний
γενναίως мужньо, відважно
γένος, ος, τό рід, плем'я
γεραιός 3 старий
γεραίρω шанувати, святкувати
γέρας, ως, τό подарунок, нагорода
γερουσία, ας, ἡ герусія, *рада старійшин у стародавній Спарті*
γέρων, οντος, ὁ старик
γεύομαι пробувати
γέφυρα, ας, ἡ міст
γεωργέω обробляти землю
γεωμέτρης, ου, ὁ землемір
γεωργός, οὔ, ὁ землероб
γῆ, γῆς, ἡ земля
γῆρας, αος (ως), τό старість
γηράσκω старіти
γίγας, αντος, ὁ велетень, гігант
γίγνομαι ставатися, поставати, народжуватися
γινώσκω пізнавати
γλαῦξ, γλαυκός, ἡ сова

γλυκύς 3 солодкий, милий
γλώττα, ης, ἡ язык, мова
γνώμη, ης, ἡ думка, вислів; совість
γνωρίζω пізнавати
γνώσις, εως, ἡ пізнання
γονεύς, έως, ὁ родич
γόνυ, ατος, τό коліно
Горгόνες, ων, αἱ горгони, *чудовиська в Aἰδῖ*
Горгώ, οὔς, ἡ Горгона, *спартанка*
Γόρδιον, ου, τό Гордій, *давня столиця Фрігії*
γοῦν, γέ οἶν. дійсно, певною мірою
γράμμα, ατος, τό буква, *мн.* аркуш, наука, письмо
γραμματεύς, εως, ὁ писар, секретар
Γρανικός, οὔ, ὁ Гранік, *ріка в Мисії*
γράφω писати
γυμνάζω вправлятися
γυμνάσιον, ου, τό гімнасій, *місце для гімнастичних вправ*
γυμνήτης, ου, ὁ легкоозброєний воїн
γυμνός 3 голий
γυνή, γυναικός, ἡ жінка
γύψ, γυπός, ὁ коршун

Δαίδαλος, ου, ὁ Дедал, *афінянин, будівник Кноського лабіринта на Криті*

δαίμων, ονος, ὁ божество (добре або лихе), доля, геній

δάκνω кусати, гризти

δάκρυον, ου, τό сльоза

δακρύω плакати, лити сльози

δάκτυλος, ου, ὁ палець

δάμαρ, арτος ἢ жінка, дружина

Δαмоκλῆς, έους, ὁ Дамокл, *прибійник Діонісія Сиракузьського Старшого*

δανείζω давати під відсотки

δάπτω розривати, знищувати

Δαρείος, ου, ὁ Дарій, *перський цар (521-485 pp.)*

δέ але, же

δεῖ треба, слід

δείκνυμι показувати, виявляти

δέλεαρ, ατος τό приманка

δειλία, ас, ἢ боязливість

δειλός 3 боязливий

δεινόπους, подος 2 зі страшними ногами, невідступно переслідуючий

δεινός 3 страшний, здібний

δεινότης, ητος, ἢ суворість, сила, здатність

δεινώς страшно, грізно

δειπνέω обідати, бенкетувати

δειπνίζω пригостити обідом

δείπνον, ου, τό обід, бенкет

δελφίς, ινος, ὁ дельфін

Δελφοί, ὦν, οἱ Дельфи, *місто у Фокіді з оракулом Аполлона*

δέμας τό тіло, будова тіла

δένδρον, ου, τό дерево

δεξιός 3 правий

δεξιότης, ητος, ἢ спритність

δέομαι потребувати

δέρω бити

δεσμός, οῦ, ὁ вузол

δεσμεύω зв'язувати, ув'язнювати

δεσμός, οῦ, ὁ вузол

δεσποτήριον, ου, τό в'язниця

δεσπότης, ου, ὁ володар, хазяїн, деспот

δεύτερος 3 другий

δέχομαι отримувати, приймати

δέω в'язати

δή власне, дійсно

Δήλος, ου, ἢ Делос, *острів на Егейському морі*

δηλός 3 явний, очевидний, ясний

δηλόω показувати, доказувати, виявляти, виражати

δημαγωγέω керувати народом, запобігати перед народом

δημηγορέω бути народним оратором, говорити публічно

Δημάρατος, ου, ὁ Демарат, *спартанський цар*

(*бл. 510-491 pp.*)

δημεύω перетворювати в народну власність, обнародувати

Δημήτηρ, Δήμητρος, ἢ Деметра, *богиня землеробства*

δημιουργέω створювати, займа-
тися ремеслом
δημιουργός, οὐ, ὁ творець, реміс-
ник
δημοκρατία, ας, ἡ демократія
δῆμος, ου, ὁ народ
Δημοσθένης, ους, ὁ Демосфен
(381-322 pp.), афінський ora-
тор
δημοτικός 3 народний
δῆτα дійсно, очевидно
διά (з gen.) через, за допомогою
(з acc.) задля, для, з причини
διαβαίνω переходити
διαβάλλω очернювати, робити
наклеп
διάβασις, εως, ἡ перехід
διαβολή, ἡς ἡ наклеп
διαγιγνώσκω розпізнавати, ви-
рішувати
διάγω перевозити, переправля-
ти, проводити
διαγωγή, ἡς ἡ спосіб життя
διαδίδωμι роздавати
διάθεσις, εως, ἡ розміщення,
стан, поведінка
διαθρέω уважно розглядати
διαίρεσις, εως ἡ поділ
δίαιτα, ης, ἡ спосіб життя, пере-
бування
διαιτάω вести певний спосіб
життя, бути посередником
διακείμεναι розміщувати
διακελεύομαι переконувати, під-
батьорювати

διακινδυνεύω відважуватися,
перебувати в небезпеці
διακόπτω розсікати, розбивати
διακρίνω ділити, розбирати
διακωλύω перешкоджати
διαλέγω вибирати, відбирати
διαλέγομαι розмовляти
διαλλάττω міняти, відрізняться,
med.-pass. миритися
διαλύω розв'язувати,
розривати
διαμείβω обмінювати
διαμένω перебувати, залишатися
διαμνημονεύω згадувати,
пригадувати, розповідати
διάνδιχα навпіл
διανέμω поділяти
διάνοια, ας, ἡ розсудок, розум,
мислення
διαπέτομαι пролітати
διαποικίλλω розмальовувати
διαπονέω посилено працювати,
вправлятися, розвивати
διαπράττω виконувати, здійсню-
вати
διαπρέπής 2 визначний
διαπρέπω виділятися, відзнача-
тися
διαρθρώ формувати
διασκευάζω упорядковувати
διασπάω розривати
διασπείρω розсіювати
διάστασις, εως, ἡ розщілина
διάστημα, ατος, τό проміжок
διαστρέφω повертати, підкоряти

διασχίζω розколювати
διασώζω рятувати, зберігати
διατάττω розставляти,
встановлювати, в поряд-
ковувати
διατείνω простягати
διατελέω завершувати, вдоско-
налювати
διατίθημι розміщувати(ся), за-
повідати
διατέμνω розрубувати
διατρέφω підгодовувати, утри-
мувати
διατριβή, ἤς ἢ повільність, за-
тримка, заняття справою
διατρίβω розтирати, перебувати
διαφέρω переносити, відрізняти-
ся, розносити;
οὐδὲν διαφέρει немає різниці
διαφεύγω уникати
διαφθείρω псувати, нищити
διαφορά, ἄς, ἢ суперечка, різни-
ця
διάφορος 2 різний, відмінний
διάφωνος 2 незгідний, неспів-
звучний
διαχειρίζω мати в руках,
керувати
διδασκαλείον, ου, τό школа
διδασκαλία, ας, ἢ наука, навчан-
ня, виучування
διδάσκαλος, ου, ὁ учитель
διδάσκω навчати, учити
διδασχίη, ἤς, ἢ наука, повчання
δίδωμι давати

διέπω направляти, вести
διέρχομαι проходити через, роз-
повідати, проходити (*про час*)
διηγέομαι розповідати
δίιστημι розміщувати, роз'єдну-
вати, відрізнятися
δικάζω судити
δίκαιος 3 справедливий
δικαίως справедливо
δικαιοσύνη, ης, ἢ справедливість
δικαστήριον, ου, τό суд
δικαστής, ου, ὁ суддя
δίκη, ης, ἢ кара, вирок
δικτυόκλωστος 2 сплетений як
сіть
δίκτυον, ου, τό сіть
δίινη, ης ἢ вихор, вир
Διογένης, ους, ὁ Діоген з Сінопи
(404-323 рр.), грецький філо-
соф-кінік
διοικέω керувати, влаштовувати
Διομήδης, ου, ὁ Діомед, син ар-
госького царя Тідея
διομολογέω погоджуватися
διομολογία, ας ἢ угода, згода
Διονύσιος, ου, ὁ Діонісій, тиран
м. Сіракуз
Δίωνυσος, ου, ὁ Діоніс, син Зевса,
бог виноградарства
διόπερ тому, проте
διορθόω виправляти
διορίζω розмежовувати, виводи-
ти за межі, виганяти
Διόσκουροι, ων, οἱ Діоскури,
брати-близнюки, сини Зевса

(Кастор і Полідевк, або Поллуке), учасники походу аргонавтів

διότι тому що

διπλάσιος 3 подвійний

διπλοῦς 3 подвійний, лукавий

δίφρος, ου, ὁ колісниця, курульне крісло (sella curulis)

δίχα надвое

διψάω почувати спрагу, жадати

διώκω переслідувати

δοκέω думати, гадати; δοκέι μοι мені здається

δοκιμάζω випробовувати

δόλος, ου, ὁ підступ

δόξα, ης, ἡ слава, чутка, думка

δορά, ἄς, ἡ шкіра

δόρυ, ατος, τό спис

δουλεία, ας, ἡ рабство, неволя

δουλεύω служити, бути рабом

δοῦλος, ου, ὁ слуга, раб

δουλόω поневолювати

Δράκων, онτος, ὁ Дракон, *афінський законодавець бл. 620 р.*

δράκων, онτος, ὁ змій

δρᾶμα, ατος, τό дія, драма

драχμή, ης, ἡ драхма, *афінська грошова одиниця*

δράω діяти, робити

δρόμος, ου, ὁ біг

δρῦς, δρυός, ἡ дуб

δύναμαι могти

δύναμις, εως, ἡ сила, могутність, збройні сили; здібності, нахили; можливість

δυνατός 3 могутний

δύο, δυοῖν два

δύσκλεια, ας ἡ ганьба, неслава

δύσκολος 2 дратівливий, тяжкий

δύσκριτος 2 нерозбірливий, неясний

δυσμενής 2 ворожий,

неприхильний

δυσμή, ης, ἡ (*часто у множ.*)

захід

δύσομβρος 2 дошовий

δυστυχέω бідувати, бути в нещасті, не мати успіхів

δυστυχής 2 нещасливий

δυστυχία, ας, ἡ нещастя

δυσφορέω страждати, мучитись

δυσχεραίνω бути раздратованим

δυσχωρία, ας ἡ важкодоступна

місцевість

δύω занурювати

δώδεκα дванадцять

δῶμα, ατος, τό дім, житло

δωρέομαι дарувати

δῶρον, ου, τό подарунок, дар

Ε

ἔάν (εἰ ἂν) якщо, коли

ἔαρ, ος, τό весна

ἔάω дозволяти, залишати

ἔγγονος, ου, ὁ внук

ἐγγυάω давати запоруку
ἐγγύς близько
ἐγκαλέω вимагати
ἐγκαταλείπω залишати(ся)
ἐγκλίνω нахилити
ἢ ἐγκρατεία, ας утримання,
стриманість
ἐγκρατής 2 могутній, владний
ἐγκωμιάζω прославляти, хвалити
ἐγκώμιον, ου, τό похвала, енкомій
ἐγχειρίζω вручати, доручати
ἐγώ я
ἐδραῖος 2 сидячий; міцний
(ἐ)θέλω хотіти, бажати
ἐθίζω привчати, *pass.* мати зви-
чку
ἔθνος, ους, τό плем'я, народ
ἔθος, ους, τό звичай
εἰ якщо
εἶδος, ους, τό вигляд, обличчя,
вид
εἶδωλον, ου, τό зображення, об-
раз, ідол
εἶθε щоб, коли б
εἰκάζω уподібнювати, порівню-
вати; τὸ εἰκάζειν образ
εἰκασία, ας ἢ уподібнення
εἰκότως природно, справедливо
εἶκω уступати, підкорятися
εἰκών, ὄνος, ἢ образ, портрет,
уподібнення
εἶλωρ, ωτος, ὁ ілот, *назва спар-
танського раба*
εἶμι бути; τὸ (μὴ) ὄν, τὸ (μὴ) εἶναι
(не)суще, (не)буття

εἶμι піти (*у майб.*)
εἶργω закривати, полишати
εἰρήνη, ης, ἢ мир, спокій
εἰς (з асс.) до, на, в
εἷς, μία, ἓν один, одна, одне; τὸ
ἓν єдине
εἰσάγω вводити
εἰς αεὶ назавжди
εἰσβαίνω входить
εἰσβάλλω вкидати
εἰσέρχομαι входить, вступати
εἰσκομίζω вносити, заносити
εἴσοδος, ου, ἢ вхід, вступ
εἶτε – εἴτε чи – чи
ἐκ (з gen., перед голосним ἐξ) з,
від
ἐκαστος 3 кожний
ἐκάτερος 3 кожний з двох
ἐκβαίνω виходити
ἐκβάλλω викидати, виганяти
ἐκβολή, ἥς, ἢ викид, вигнання,
прохід, відступ
ἔκγονος 2 народжений, потомок
ἐκδέρω обдирати
ἐκδύω стягати, знімати
ἐκεῖ там
ἐκεῖνος 3 той
ἐκείνω таким чином
ἐκκηρύττω оголошувати (про
вигнання)
ἐκκλέπτω викрадати
ἐκκλησία, ας, ἢ збори
ἐκκρίνω виділяти, не допускати
ἐκλανθάνω *med.* цілком забувати
ἐκλέγομαι вибирати, обирати

ἐκλιπής 2 залишений, недостат-
ний, позбавлений
ἐκλύω розв'язувати, відкривати,
розслабляти
ἐκπέμπω висилати
ἐκπηδάω зіскакувати
ἐκπίνω випивати
ἐκπλεύω відпливати
ἐκπλήττω перелякувати
ἐκπολιорκέω примушувати зда-
тись, здобувати через облогу
ἐκπομπή, ης ἢ відправлення
ἐκπρεπής 2 видатний, особливий
ἔκρους, ου ὁ виток, протока
ἐκτείνω натягати
ἐκτελέω завершувати
ἐκτίθημι відкладати, викидати
ἐκτρέχω вибігати, випадати
ἐκφαίνω виявляти, доказувати
ἐκφεύγω утікати, уникати
Ἔκτωρ, ορος, ὁ Гектор, *син*
тroyанського царя Πρίαμα
ἐκών, ἐκοῦσα, ἐκόν охочий, доб-
ро-вільний; радо, добровільно
ἐλάα, ας, ἡ оливкове дерево
ἐλαύνω гнати
ἔλαφος, ου, ὁ олень, серна
ἔλεγχος, ου ὁ доказ, спросту-
вання
ἐλέγχω доводити, викривати
ἐλευθερία, ας, ἡ свобода, воля
ἐλευθεριότης, ητος ἡ щедрість
ἐλεύθερος 3 вільний
ἐλευθερόω звільняти
ἐλέφας, αντος, ὁ слон

Ἑλλάς, ἄδος, ἡ Еллада, Греція
ἐλλειψις, εως ἡ нестача
Ἕλληγ, ηνος, ὁ еллін, грек
Ἑλληνικός 3 грецький
Ἑλληνιστί по-грецьки
Ἑλλήσποντος, ου, ὁ Геллеспонт
(Дарданели)
ἐλλύχνιον, ου, τό світильник
ἔλος, εος, τό болото, луг
ἐλπίζω надіятися, сподіватися
ἐλπίς, ἴδος, ἡ надія
ἔμβασις, εως, ἡ вхід, вступ
ἔμμορος 2 учасник
ἐμπάθεια, ας ἡ сприйнятливість
ἐμπειρία, ας, ἡ досвід, вправа
ἔμπειρος 2 досвідчений
ἐμπίμπρημι підпалювати
ἐмпίπτω нападати
ἐμποδών в ногах, назаваді
ἐμπόριον, ου, τό місце торгівлі,
емпорій
ἔμπορος, ου, ὁ подорожній,
купець
ἔμπροσθεν спереду
ἐμψυχος 2 натхненний, піднесе-
ний; жива істота
ἐν (з dat.) в, на, при, під
ἐναντιόομαι чинити опір
ἐναντίος 3 супротивний, проти-
лежний
ἐναντίωσις, εως ἡ протилежність
ἐναργής 2 яскравий, явний, оче-
видний
ἐνδεής 2 потребуєчий
ἔνδεια, ας ἡ нестача

ἐνδέχομαι приймати, схвалювати, допускати; τὸ ἐνδεχόμενον можливість
ἐνδον всередині
ἐνδοξος 2 славний, знаменитий
ἐνδύω одягати
ἐνειμι бути в чомусь
ἐνεκα (з gen.) задля, заради
ἐνέργεια, ας ἡ діяльність
ἐνεργέω бути діяльним
ἐνθα там, тоді, де, коли
ἐνθάδε тут
ἐνθένδε звідси
ἐνθυμέομαι роздумувати
ἐνθύμημα, ατος, τό думка, доказ
ἐνιαυτός, οὔ, ὁ рік, рік
ἐνιοι 3 деякі
ἐνίοτε іноді, часом
ἐννόησις, εως ἡ роздум
ἐννοια, ας ἡ свідомість
ἐνοικέω проживати
ἐννοέω думати, вирішувати, помічати, розуміти
ἐνταῦθα тут, тоді
ἐντεῦθεν звідси, потім
ἐντελής 2 цілий, закінчений
ἐντελέχεια, ας ἡ граничність, здійсненність, вповнення
ἐντέλλω доручати, наказувати
ἐντίθημι вкладати, надавати
ἐντός всередині
ἐντυγχάνω натрапляти
ἐνύπνιον, ου, τό сон, сновидіння
ἐξάγω виводити
ἐξαίφνης раптом

ἐξαλείφω намашувати, витирати, закреслювати
ἐξαπατάω обманювати
ἐξαπιναίως несподівано
ἐξαρκέω бути достатнім, вдовільняти
ἔξεστι можна, дозволяється
ἐξελαύνω виганяти
ἐξελέγχω викривати
ἐξέτασις, εως, ἡ перегляд
ἐξευρίσκω вишукувати, відкривати, винаходити
ἐξῆς поруч з, підряд
ἐξίημι випускати, виділяти, впадати
ἐξίς, εως ἡ стан
ἐξίστημι уступати
ἐξισόω урівнювати
ἔξοδος, ου, ἡ вихід
ἐξορύττω виривати
ἐξουσία, ας, ἡ можливість, право, влада, володіння
ἐξυφαίνω ткати
ἔξω поза, ззовні
ἔξωθεν назовні
ἕοικα бути подібним
ἑορτή, ἡς, ἡ свято, урочистість
ἐπάγω наводити
ἐπαγωγή, ἡς ἡ індукція
ἐπαίνεω хвалити, прославляти
ἔπαινος, ου, ὁ похвала
ἐπαίρω підіймати, *pass.* гордитися

Ἐπαμεινώνδας, ου, ὁ Епамінонд
(бл. 418-362 рр.), *фіванський*
полководець
ἐπαναγωγή, ἥς, ἡ приведення,
відплиття
ἐπανέρχομαι знову вести мову
ἐπάνοδος, ου, ἡ підйом, повер-
нення
ἐπανορθόω виправляти, віднов-
лювати
ἔπαψις, εως ἡ збудження
ἐπαρκέω допомагати, відвертати
ἐπεὶ коли
ἐπειδάν (ἐπεὶ δὴ ἄν) коли
ἔπειτα потім, після, далі
ἐπεξέρχομαι виступати на суді,
заходити далеко
ἐπερωτάω запитувати, розпиту-
вати
ἐπε(ι)σέρχομαι приєднуватися
ἐπήβολος 2 той, що володіє
ἐπί (з gen.) на, до, при; (з dat.) на,
при, в; (з acc.) до, на, проти
ἐπιβοηθέω допомагати
ἐπιβουλεύω задумувати щось
проти когось
ἐπιβουλή, ἥς, ἡ підступ
ἐπιγίγνομαι наступати, відбува-
тися, нападати
ἐπιγινώσκω довідуватися, пі-
знавати, вирішувати
ἐπίγνωσις, εως ἡ пізнання
ἐπίγραμμα, ατος τό напис
ἐπιγράφω надписувати
ἐπιδείκνυμι демонструвати

ἐπίδειξις, εως, ἡ показ, доказ
ἐπιδέχομαι приймати, дозволяти
ἐπιδημέω бути на батьківщині
ἐπιδίδωμι віддавати, вручати,
збільшуватися
ἐπιεικής, 2 належний, пристой-
ний, поміркований
ἐπιείκεια, ας ἡ доброта, поряд-
ність, гуманність
ἐπιθυμέω прагнути, палко бажати
ἐπιθυμία, ας ἡ бажання
ἐπικαλέω прикликати, звинувачу-
вати
ἐπίκειμαι налягати, тіснити
ἐπικοινωνία, ας, ἡ співучасть
ἐπίκρισις, εως ἡ судження
ἐπιλαμβάνω добирати, захоплю-
вати, притримувати(ся)
ἐπιλανθάνομαι забувати
ἐπιλέγω вибирати, обдумувати
ἐπιλείπω залишати, закінчуватися
ἐπιμέλεια, ας, ἡ турбота, старан-
ня
ἐπιμελέομαι і ἐπιμέλομαι дбати,
піклуватися
ἐπιμελῶς дбайливо, старанно
ἐπιμινύσκομαι згадувати, при-
гадувати
ἐπινοέω задумувати
ἐπιоркέω кривоприсягати
ἐπίπεδον, ου τό площа
ἐπιπέμπω насилати
ἐπίπονος 2 важкий, трудоемкий
ἐπισκεύη, ἥς, ἡ ремонт, знаряддя

ἐπίσκηψις, εως, ἢ доручення,
звинувачення
ἐπισπάω притягувати, спонукати
ἐπίσταμαι знати; ὁ ἐπιστάμενος
знавець
ἐπίστασις, εως, ἢ затримка
ἐπιστατέω бути головоючим
ἐπιστάτης, ου ὁ керівник,
головуючий
ἐπιστέλλω посилати
ἐπιστήμη, ης, ἢ наука, знання,
пізнання
ἐπιστήμων, 2 знавець
ἐπιστολή, ης, ἢ послання, лист
ἐπιστολιμαῖος 2 писемний;
ἐπιστολιμαῖαι δυνάμεις війська,
які існують лише на папері
ἐπιστρατεύω вирушати в похід,
воювати
ἐπιστρέφω повертати, звертати
(увагу)
ἐπιστροφή ης, ἢ поворот, турбота
ἐπισφαλής 2 ризикований, небезпечний
ἐπιτάττω наказувати
ἐπιτελέω закінчувати, виконувати
ἐπιτήδεια, ων, τὰ предмети першої необхідності
ἐπιτήδειον, ου, τό вигода, потреба
ἐπιτήδευμα, ατος, τό заняття, спосіб життя, поведінка, звичка, здібності, нахили
ἐπιτηδεύω займатися, віддаватися, дбати

ἐπιτίθημι накладати, нападати,
призначати, наказувати
ἐπιτιμάω осуджувати, карати
ἐπιτρέπω звертати, доручати
ἐπιτυχής 2 який досягає мети
ἐπιφανής 2 видатний
ἐπιφθονέω заздрити, ненавидіти
ἐπίφθονος 2 ненависний
ἐπιφέρω возносити, переносити
ἐπιφώνέω вигукувати
ἐπιφώνημα, ατος τό вигук, привітання
ἐπιχειρέω накладати руку, намагатися, нападати
ἐπιχέω наливати, насипати
ἐπιοικέω поселятися, займати місцевість
ἐπιοίχομαι підходити, нападати
ἔπομαι йти за кимось (чимось);
τὰ ἐπόμεια наслідки
ἔπος, ους, τό слово, мова, поема
ἐπουράνιος 2 небесний
ἐποχή, ης, ἢ затримка, утримання
ἔποψις, εως, ἢ вид, поле зору
ἐπωνυμία, ας, ἢ прізвисько, назва
ἔραστής, ου ὁ закоханий
ἔράω любити; ὁ ἐρών закоханий
ἐργάζομαι працювати, робити
ἐργασία, ας, ἢ праця, діяльність, приготування, заробіток
ἐργάτης, ου, ὁ робітник, майстер
ἔργμα, ατος τό = ἔργον
ἔργον, ου, τό діло, справа
ἔρδω робити, здійснювати

ἐρευνᾶω розшукувати, досліджувати
ἐρημία, ας, ἡ пустеля, безлюддя, спокій
ἐρημος 2 одинокий, безлюдний, пустинний
ἐρίζω сперечатися, боротися
Ἐρινύς, ύος, ἡ Ерінія, *богиня кари*
ἔριον, ου τό шерсть
ἐριουργέω обробляти шерсть
ἔρις, ιδος, ἡ суперечка
Ἐριχθόνιος, ου, ὁ Еріхтоній, *син Гефеста і Геї*
ἐρμηνεία, ας, ἡ пояснення, тлумачення
ἐρμηνεύς, έως, ὁ перекладач
Ἑρμῆς, ου, ὁ Гермес, *син Зевса, бог торгівлі і ремесла*
ἐρρωμένος 3 міцний, сильний
ἔρυμα, ατος, τό захист, оборона
ἐρύω витягувати, захищати, стерегти, утримувати
ἔρχομαι іти, вирушати
ἔρως, ωτος, ὁ любов, бажання
ἐρωτάω питати
ἐσθής, ἦτος, ἡ одяг
ἐσθίω їсти, споживати
ἐσθλός 3 чесний, добрий
ἔ(ι)σοπτρον, ου τό дзеркало
ἐσπέρα, ας ἡ вечір
ἐστία, ας, ἡ домашнє вогнище, *перен. сім'я*
ἔσχατος 3 останній, крайній
ἐταῖρος, ου, ὁ товариш, друг
ἕτερος 3 один із двох

ἕτερότης, ητος ἡ різниця
ἕτι ще
ἕτοιμος і ἐτοῖμος 3 і 2 готовий
*ἕτος, ους, τό рік
εὖ добре
εὐγένεια, ας ἡ шляхетність
εὐγενής 2 шляхетний, чесний
εὐδαιμονέω бути щасливим
εὐδαιμονία, ας, ἡ щастя, блаженство
εὐδαίμων 2 щасливий, багатий
εὐδοκέω схвалювати
εὐδοκίμew бути прославленим
εὐδόκιμος 2 славний, знаменитий
εὐδοξία, ας ἡ слава
εὕδω спати
εὐεργεσία, ας ἡ благодіяння
εὐεργέτημα, ατος τό благодіяння
εὐεργετέω робити добро
εὐεργέτης, ου, ὁ добродій
εὐήθεια, ας ἡ простодушність, наївність
εὐήθης 2 добродушний, наївний
εὐθύμως спокійно, весело
εὐκαιρος 2 своєчасний, доречний
εὐκλής 2 славний
Ἐυκλείδης, ου, ὁ Евклід, *грецький математик*
εὐκόλος 2 легкий, привітний
εὐκόπος 2 легкий
εὐκοσμία, ας, ἡ благоустрій
εὐλαβέομαι остерігатися
εὐλή, ἦς, ἡ черв'як
εὐνή, ἦς ἡ ложе, постіль
εὐνοια, ας, ἡ прихильність

εὐνομία, ας ἡ законність
εὖρους 2 доброзичливий, прихильний
εὐπειθής 2 слухняний
εὐπορέω мати достаток, могти
εὐπορος 2 зручний, вправний, багатий
εὐπραξία, ας ἡ благополуччя, щастя
εὐπρετής 2 пристойний
εὐρετής, οὐ, ὁ винахідник
Εὐριπίδης, ου, ὁ Евріпід (480-405 pp.), *грецький трагик*
εὐρίσκω знаходити, винаходити
εὐρος, εος, τό ширина
εὐρύς 3 широкий
Εὐρώπη, ης, ἡ Європа
Εὐρώτας, ου, ὁ Еврот, *ріка в Лаконії*
εὐσέβεια, ας ἡ благочестя
εὐτέλεια, ας ἡ простота, дешевизна
εὐτραπέλως винахідливо
εὐτρεπίζω готувати, мати напоготові
εὐτυχέω бути щасливим
εὐτυχής 2 щасливий

εὐτυχία, ας, ἡ щастя
εὐφημία, ας, ἡ вживання благопристойних слів
εὐχαριστέω дякувати
εὐχόμεαι просити, благодати
ἔφηβος, ου, ὁ ефеб, *юнак, що досяг повноліття*
εὐταξία, ας ἡ порядок
εὐφημος 2 той, що говорить добрі слова
εὐώνυμος 2 славний
Ἐφιάλτης, ου, ὁ Ефіальт, *зрадник греків під Фермопілами*
ἐφίημι пускати, посилати, прагнути, дозволяти
ἐφίστημι приставляти, призупиняти, влаштовувати(ся)
ἐφόδιον, ου, τό дорожні запаси, засоби
ἔφοδος, ου, ἡ підхід, наступ
ἐφοράω наглядати, спостерігати
ἐφορμάω прагнути
ἔχθρα, ας, ἡ ворожнеча
ἔχθος, ους τό ворожість
ἐχθρός, οὐ, ὁ ворог
ἔχω мати; τὸ ἔχειν стан
ἕως поки

Z

ζάω жити
ζεύγνυμι зв'язувати, з'єднувати, уярмлювати

Ζεός, Διός, ὁ Зевс, *верховний грецький бог*
ζήλος, ου ὁ прагнення, рвійність, заздрість

ζηλώω змагатися, прямувати,
наслідувати, прагнути
ζηλωτός 3 завидний, чудовий
ζημία, ας, ή шкода, кара
ζημιώω шкодити, карати
ζητέω шукати, досліджувати

ζήτησις, εως, ή дослідження
ζυγόν, οὔ, τό ярмо
ζυγός, οὔ, ό коромисло, ваги
ζωγρέω брати в полон
ζώννυμι опоясувати
ζῶον, ου, τό тварина, жива істота

Η

ή чи
ή як, або, ніж; ή – ή або – або, чи
– чи
ήβη, ης, ή молодий вік, зрілість
ήβηδόν усім гуртом молоді
ήγεμονία, ας, ή керівництво, ге-
гемонія
ήγεμών, όνος, ό командир, про-
відник, полководець
ήγέομαι вести, думати, вважати
ήδέως приємно, радо, мило
ήδη вже
ήδομαι радіти, тішитися
ήδονή, ης, ή радість, втіха, роз-
кіш, насолода
ήδύνω підсолоджувати, прик-
рашати
ήδύς 3 приємний, милий
ήθος, εος, τό житло, звичай
ήκω прибувати
ήλιάζομαι бути суддею (геліас-
том)
ήλίθιος 3 недоумкуватий,
даремний

ήλιθιότης, ητος, ή глупота, недо-
умкуватість
ήλικία, ας, ή молодість, покоління
ήλικιώτης, ου, ό ровесник
ήλιξ, ικος, ό ровесник
ήλιος, ου, ό сонце
ήλιόομαι лежати на сонці
ήλος, ου ό гвіздок
ήμαρ, ήματος, τό день
ήμέρα, ας, ή день
ήμερος 3 свійський, освоєний
ήμέτερος 3 наш
ήμισυς 3 пів; τό ήμισυ половина
ήπαρ, ατος, τό печінка
ήπειρος, ου, ή суша, континент
Ήρα, ας, ή Гера, *дружина Зевса*
Ήρακλῆς, έους, ό Геракл, *син*
Зевса і Алкмени, герой
ήρεμίζω бути спокійним, непо-
хитним
ήρεμία, ας, ή спокій
ήρως, ωος, ό герой
ήσυχία, ας, ή спокій, безпека
ήσυχος 2 спокійний, безпечний
ήττα, ης, ή поразка

ἠττάομαι зазнавати поразки
Ἦφαιστος, ου, ὁ Гефест, *син Зевса, бог вогню*

ἦχος, ου, ὁ чутка, поголос
ἦχώ, ους ἢ відгомін, ехо

ἠἄκος, ου, ὁ місце для сидіння
θάλαττα, ης, ἢ море
Θάλεια, ας, ἢ Таля, *муза, покровителька комедії*
Θαλῆς, ου, ὁ Фалес з Мілета, *грецький філософ VI ст.*
θάλλω цвісти, жити
θάνατος, ου, ὁ смерть
θάπτω хоронити
θαῤῥαλέος (θαρσαλέος) відважний, сміливий
θαῤῥαλέως (θαρσαλέως) відважно, сміливо
θαῤῥέω (θαρσέω) бути сміливим
θαυμάζω подивляти, дивуватися
θαυμάσιος, 3 дивний
θαυμαστός 3 дивний, чудовий
θεά, ἄς, ἢ богиня
θεάμα, аτος, τό видовище, видатне місце
θεάομαι дивитися; τὸ θεἄσθαι споглядання
θεατής, ου, ὁ глядач
θέατρον, ου τό видовище, театр
θεἶος 3 божий
θέλγω зачаровувати

Θέμις, ιδος, ἢ Феміда, *богиня справедливості*; θέμις ἐστί законно
θεμιστός, 3 законний, справедливий
Θεμιστοκλῆς, έους, ὁ Фемістокл, *афінський полководець V ст.*
θεός, ου, ὁ бог
θεοπροτός, ου, ὁ пророк, посол до оракула
θεράπεια, ας, ἢ служіння, догляд
θεραπεύω шанувати, служити, лікувати
θεράπων, онτος, ὁ слуга
θερισμός, ου, ὁ жнива
θερμός 3 теплий, гарячий
Θερμοπύλαι, ὦν, αἱ Фермопіли, *місце битви спартанців з персами у 480 р.*
θέρος, ους, τό літо
Θεροίτης, ου, ὁ Терсіт, *ахейський воїн*
θέσις, εως ἢ положення
θεσμός, ου ὁ постанова, закон
θεσπιωδός 2 віщій
Θέτις, ιδος, ἢ Фетіда, *мати Ахілла, морська богиня*

Θετταλία, ας, ή Фессалия, *об-
ласть Греції*
Θετταλός, οὔ, ό фессалиєць
θεωρέω дивитися, споглядати,
помічати, оцінювати
θεωρία, ας, ή видовище, посоль-
ство, споглядання
Θήβαι, ὦν, αἰ Фіви, *місто в Бе-
отії*
Θηβαίος, ου, ό фіванець
θήκη, ης ή ящик, склеп
θήλυς 3 жіночий
θήρ, θηρός, ό звір
θήρα, ας, ή полювання
θηράω полювати
θηρεύω полювати
θηρίον, ου, ό звір
θηρόβρωτος 2 той, що став здо-
бичню хижаків
θησαυρός, οὔ, ό скарб
Θησεύς, έως, ό Тесеї, *міфічний
цар Афін*
θηητός 3 смертний
θόλος, ου, ό кругла будівля, ро-
тонда; в Афінах кругла будів-
ля, де обідали притани

Θουκυδίδης, ου, ό Фукидід (464-
400 рр.), *грецький історик*
θοῦρος, ου, ό шалений
θορυβέω гомоніти, шуміти
Θράκη, ης, ή Фракія, *північна
область Греції*
Θράξ, Θρακός, ό фракієць
Θρασύβουλος, ου, ό Фрасібул,
*афінянин, який звільнив
Афіни від тиранії в 408 р.*
θρασύς 3 хоробрый
θρασύτης, ητος, ή сміливість
θρήνος, ου, ό (похоронний) плач
θρίξ, τριχός, ή волос
θρόνος, ου, ό крісло, трон
θруλέω багато говорити, базікати
θυγάτηρ, ατρος, ή дочка
θυμός, οὔ, ό душа, думка, гнів;
гордощі
θυμώ гніватися, сердитися
θύρα, ας ή ворота, двері; царсь-
кий двір
θυσία, ας, ή жертвоприношення
θύω приносити жертву
θώραξ, ακος, ό панцир
θώς, θωός, ό шакал

I

ιάομαι лікувати
Ίάσων, ονος, ό Ясон, *міфічний
провідник аргонавтів*
ιατρός, οὔ, ό лікар

ιδέα, ας ή вигляд, зовнішність,
образ
ἴδιος 3 і 2 власний, приватний
ἰδρύω будувати, споруджувати

ἰδρώς, ὠτος ὁ піт; важка праця
ἱερεύς, ἕως, ὁ жрець
ἱερόν, οὐ, τό храм
ἱερός 3 священний
ἴημι посилати
ἱκανός 3 достатній, відповідний
Ἴκαρος, ου, ὁ Ікар, *син Дедала, що
розбився у польоті до сонця*
ἱκετεία, ας, ἡ прохання, благання
ἱκετεύω просити, благувати
ἱλάσκομαι умилостивлювати
ἴλεως, ὠν милостивий, доброзичливий
Ἴλιον, ου, τό Іліон, *друга назва
Трої*
Ἴλισός, οὐ, ὁ Іліс, *ріка в Аттиці*
ἴλλω крутити, вертіти
ἱμάτιον, ου, τό одяг
ἴνα щоб
Ἰοβάτης, ου, ὁ Іобат, *міфічний
цар Лікії*
ἱππαγωγός, οὐ, ὁ транспортний
Ἴππαρχος, ου, ὁ Гіппарх, *молодший
син афінського тирана
Пісістрата*

ἵππεύς, ἕως, ὁ вершник
ἵππεύς, ἕως, ὁ вершник
ἵππεύω їхати на коні
Ἴππίας, ου, ὁ Гіппій, *старший
син афінського тирана Пісіс-
трата*
ἵππικός 3 кінний
ἵππος, ου, ὁ і ἡ кінь, кобила
ἰσθμός, οὐ, ὁ перешийок
ἰσοπαλῆς 2 рівний у боротьбі
ισόρροπος 2 рівновагомий, рів-
номірний, урівноважуючий
ἴσος 3 рівний
ἴστημι ставити
ἰστίον, ου, τό полотно, парус
ἰστός, οὐ ὁ мачта
ἰσχυρός 3 сильний, міцний
ἰσχυς, ὕος, ἡ сила, міць
ἰσχύω бути сильним
Ἰταλία, ας, ἡ Італія
ἰχθύς, ὕος, ἡ риба
ἰχνεύμων, ονος ὁ фараонова ми-
ша, іхневмон
ἴχνος, ους, τό слід
Ἴων, ὠνος, ὁ іонієць
Ἰωνία, ας, ἡ Іонія
Ἰωνικός 3 іонійський

Κ

Κάδμος, ου, ὁ Кадм, *засновник
Фів у Греції*
καθαρεύω бути чистим

καθαίρω віднімати, знімати,
руйнувати, засуджувати
καθαίρω очищати

καθάπερ зовсім як, так само як
καθαρός, οὐ ὁ очищення
καθαρός 3 чистий
κάθαρσις, εως ἢ очищення
καθέζομαι сидати, сидіти
κάθεξις, εως ἢ утримування
καθείργω тіснити, перешкоджати
καθεύδω спати
καθηγέομαι йти попереду,
вказувати шлях, керувати
κάθημαι сидіти
καθίζω саджати
καθίστημι встановлювати, упо-
рядковувати, назначати
κάθοδος, ου, ἢ спуск,
повернення
καθοράω дивитися згори, помі-
чати; τὸ καθορᾶν споглядання
καθώς як, яким чином
καί і, та; τέ - καί і - і, так - як
καινός 3 новий
καίπερ хоч
καιρός, οὐ, ὁ пора, час
Καῖσαρ, αρος, ὁ Цезар
καίω спалювати
κακολογέω обмовляти, лихосло-
вити
κακόνους 2 недобррозичливий,
ворожий
κακός 3 поганий, злий; τὸ κακόν
лихо
κακοῦργος, ου, ὁ злочинець
κακώς погано
κάλαμος, ου ὁ очерет
καλέω кликати, називати

κάλλος, ους, τό краса
καλός 3 гарний, красивий
καλύπτω ховати, закривати
Καμβύσης, ου, ὁ Камбіз, *сын Кира
Старшого, перський цар у
529-522 pp.*
κάμηλος, ου, ὁ верблюд
κάμνω втомлюватися, мучитися
κανών, ὄνος, ὁ
καπνός, ου, ὁ дим
Καππαδοκία, ας, ἢ Каппадокія,
область у Малой Азії
Καππάδοξ, οκος, ὁ каппадокієць
Κάρ, Καρός, ὁ карієць
κάρηνον, ου τό голова, вершина
καρδία, ας ἢ серце
καρπός, οὐ, ὁ плід, фрукт
καρπώω приносити плоди
καρτερία, ας ἢ терпіння
Καρχηδών, ὄνος, ἢ Карфаген,
місто у північній Африці
κατά (з gen.) на, проти, під
(з асс.) через, по, після, на
καταβαίνω сходити, виступати
καταβάλλω скидати, спихати
κατάβασις, εως, ἢ спуск, відхід
καταβοή, ἦς, ἢ крик, звинувачення
καταβρέχω скроплювати
κατάγειος 2 підземний
καταγελάω висміювати
καταγιγνώσκω помічати, підоз-
рювати; звинувачувати
καταγορεύω звинувачувати
κατάγω вести, зводити

καταγωνίζω боротись, перемагати
καταδικάζω засуджувати
καταδύω затоплювати
καταθύμιος 2 приємний; той, що на душі або на думці
κατακαίω спалювати
κατακαλέω прикликати
κατακλείω закривати (на замок)
καταλαμβάνω схоплювати
καταλείπω залишати
κατάλημμα, ατος τὸ осягнення
κατάληψις, εως, ἡ захоплення, осягнення
καταλύω розв'язувати, закінчувати, руйнувати, нищити
κατανοέω пізнавати, помічати; τὸ κατανοεῖν споглядання
καταντικρὺ навпроти; εἰς τὸ καταντικρὺ у протилежну сторону
καταπαύω переривати, спиняти
καταπέμπω посилати, зсилати
καταπηδάω зіскакувати
καταπίπτω падати, кидатися
κατάπληξις, εως ἡ переляк, сором'язливість
καταπλήττω вражати, лякати
καταπράττω завершувати, досягати
καταρρέπω нахилияти, скидати донизу
καταρρίπτω скидати
κατασβέννυμι гасити

κατασκευάζω підготовляти, будувати
κατασκευή, ἡς, ἡ оснащення, знаряддя
κατάστασις, εως, ἡ постанова, призначення, посольство
καταστέφω увінчувати
καταστόρνυμι устилати, укладати, *перен.* убивати
καταστρέφω повертати, обертати, *med.* підкоряти
κατασφάζω убивати
κατατίθημι поміщати, хоронити
κατατυγχάνω досягати мети, бути щасливим
κατάφασις, εως ἡ ствердження
καταφεύγω утікати, уникати
καταφλέγω спалювати
καταφρονέω гордувати
καταφυγή, ἡς, ἡ притулок, сховище
καταψηφίζομαι засуджувати, виносити вирок
κατείρω стримувати, замикати
κατεσθίω з'їдати
κατέχω стримувати, займати
κατηγορήμα, ατος τὸ присудок
κατηγορία, ας, ἡ звинувачення, доказ; категорія
κατήγορος, ου, ὁ обвинувач
κατοικέω населяти
κατοικτείρω співчувати
κατόπτρον, ου, τὸ дзеркало
Καύκασος, ου, ὁ Кавказ
καυχάομαι хвалитися

κέαρ, αρος τό = κῆρ
κεῖμαι лежати; τὸ κείσθαι поло-
ження
κελεύω наказувати, веліти
κέλης, ητος ὁ скакун
κενός 3 порожній, пустий
κέντρον, ου, τό жало, голка
Κένταυρος, ου, ὁ Кентавр, *міфіч-
ний напівкінь-напівлюдина*
κέραια, ας ἡ риска
κέραμος, ου, ὁ глина, черепиця
κεράννυμι змішувати
κέρας, ατος (κέρω), τό ріг, фланг
κεράτινος 3 роговий
κεραυνός, οὔ ὁ грім
κεραυνώ гриміти
Κέρβερος, ου, ὁ Кербер (Цербер),
триголовий пес в Аїді
κερδαίνω заробляти, користати
κέρδος, ους, τό користь, зиск
κερματίζω ділити на малі части-
ни, дробити
κεφαλή, ἡς, ἡ голова
κῆδομαι старатися, дбати
κῆρ, κηρός, ἡ серце
κηρός, οὔ, ὁ віск
κῆρυγμα, ατος, τό повідомлення,
наказ
κῆρυξ, υκος, ὁ вісник, глашатай
κηρύττω повідомляти, сповіщати
κῆτος, εος, τό кит, морське чудо-
висько
Κηφισός, οὔ, ὁ Кефіс, *ріка в Ат-
тиці*
κιθαρίζω грати на кіфарі

κιθαρωδός, οὔ, ὁ кіфаред
Κικέρων, ωνος, ὁ Цицерон, *рим-
ський оратор*
Κιλικία, ας, ἡ Кілікія, *область
у південно-східній частині
Малої Азії*
Κίμων, ωνος, ὁ Кімон (504-449
pp.), *син Мільтіада, афінський
полководець*
κινδυνεύω наражатися на небез-
пеку
κίνδυνος, ου, ὁ небезпека
κινέω рухати(ся); τὸ κινεῖσθαι
рух
κίνησις, εως ἡ рух
Κίρκη, ης, ἡ Кірка (Цірцея), *ча-
рівниця на острові Ееа*
κλαίω плакати
κλείς, κλειδός, ἡ ключ
κλείω зачиняти
Κλεομένης, ους, ὁ Клеомен, *спа-
ртанський цар у 520-491 pp.*
κλέος, ους, τό слава
κλέπτης, ου, ὁ злодій
κλέπτω красти
κληρονομέω спадкувати
κλῆρος, ους, τό жереб, наділ
κληρώω кидати жереб, вибирати
за жеребом
κληρωτός 3 вибраний за жеребом
κλίνω схилати, класти
κλοπή, ἡς, ἡ крадіжка
κλυτός 3 і 2 славний
κνημίς, ἰδος, ἡ кнеміда, наколін-
ник

κοιμάω укладати спати, усипляти, *pass.* лягати спати, засина-
ти, спати
κοινῆ спільно
κοινωνία, ας ἡ спільність,
спільнота
κοινός 3 спільний; τὰ κοινά дер-
жавні справи
κολάζω карати
κολακεία, ας ἡ лестощі
κολακεύω лестити, підлабузню-
ватися
κόλαξ, ακος, ὁ підлабузник
κόλασις, εως, ἡ кара
κολλάω клеїти
κολοίος, οὔ, ὁ галка
Κολχίς, ίδος, ἡ Колхіда, *область*
у Закавказзі
Κόλχος, ου, ὁ колх, *житель Ко-*
лхίδи
κόμη, ης ἡ волосся
κομίζω нести, приносити
κόμπος, ου ὁ стук, шум; похвала
κοπίς, ίδος, ἡ ніж, перська шабля
κόπτω бити, рубати
κόρη, ης ἡ дівчина, лялька, зіниця
κόραξ, ακος, ὁ крук
Κορίνθιος, ου, ὁ корінфський
Κόρινθος, ου, ἡ Корінф
κόρυς, υθος, ἡ шолом
κορυφή, ης, ἡ вершина
κοσμέω прикрашати
κόσμος, ου, ὁ прикраса, лад, світ
κουφόνοος 2 непостійний, легко-
важний

κοῦφος 3 лагідний, спокійний
κούφως легко, спокійно
κραδαίνω потрясати
κράινω здійснювати, управляти
κράνεια, ας ἡ крушина
κράνος, ους, τό шолом
κρατέω мати силу, володіти, па-
нувати, перемагати
κρατήρ, ἦρος, ὁ збанок, кратер
κράτος, ους, τό сила, влада; ἀνὰ
κράτος щосили
κραυγή, ἦς, ἡ крик, гомін
κρέας, аτος, τό м'ясо
κρέμαμαι висіти
κρεμάννυμι вішати
κρεουργέω розрізати м'ясо на
куски
Κρέων, οντος, ὁ Креонт, *цар Фів*
Κρής, Κρητός, ὁ критянин
Κρήτη, ης, ἡ Крит, *острів у Егей-*
ському морі
κριθή, ης, ἡ ячмінь
κρίθινος 3 ячмінний
κρίνω судити, вважати
κριός, οὔ, ὁ баран
κρίσις, εως, ἡ суд, вирок, рішення
κριτής, οὔ, ὁ суддя
Κροίσοος, ου, ὁ Крез, *багатий цар*
Лідії у Малій Азії
κρόκος, ου, ὁ крокус, шафран
Κρόνος, ου, ὁ Кронос, *син Урана*
і Геї, батько Зевса
κροτέω з шумом бити, аплоду-
вати
κρύος, ους τό холод

κρύπτω ховати, скривати
κρύσταλλος, ου, ὁ крига, гірський
кришталь
κρύφα потайки
κρυφθέν потайки
κτάομαι набувати
κτῆμα, ατος, τό набуток, маєток,
майно; раб
κτῆνος, ου τό худоба
κτῆσις, εως, ἡ набуток, майно
κτείνω убивати
κτίζω засновувати, будувати
κυβερνήτης, ου, ὁ керманич
κυβιστάω котитися
κῦδος, ους, τό слава, прикраса
Κυκλάδες, ων, αἱ Кіклади, *ост-
рови в Егейському морі*
κύκλος, ου, ὁ коло
κυκλοτερής 2 заокруглений, кру-
глий

Κύκλωψ, ωπος, ὁ Кіклоп (Цик-
лоп), *одноокий велетень*
κύκνος, ου, ὁ лебідь
κύλιξ, ικος, ἡ чаша
κῦμα, ατος, τό хвиля
κύπτω нахилитися
κύριος 3 панівний
κύριος, ου ὁ володар, пан; Гос-
подь
Κῦρος, ου, ὁ Кір *Молодший,
брат перського царя Артак-
серкса, загинув у 401 р.; Кір
Старший, син Камбіза, засно-
вник Перської держави, ца-
рював у 559-529 рр.*
κύων, κυνός, ὁ і ἡ собака
κωλύω спиняти, перешкоджати
κώμη, ης, ἡ село
κωμωδία, ας, ἡ комедія
κώπη, ης, ἡ ручка весла
κωφός 3 тихий, німий, глухий

Λ

λαβύρινθος, ου, ὁ лабіринт
λαγχάνω отримувати за жеребом
λαγώς, ώ, ὁ заєць
λάθρα таємно
Λάκαινα, ης, ἡ спартанка
Λακεδαιμόνιος, ου, ὁ спартанець,
лакедемонянин
λαλέω балакати, базікати
λαλία, ας ἡ базікання
λάλος 3 балакучий
λαμβάνω брати, хапати

λαμπάς, άδος, ἡ факел
λαμπρός 3 світлий, блискучий,
знаменитий
λανθάνω ховати(ся), *med.-pass.*
забувати
λασιαύχην, ενος 3 кошлатою ши-
єю
λάφυρον, ου τό здобич
λέαινα, ης, ἡ левиця
λέγω говорити, називати
λεία, ας, ἡ здобич

λειμών, ὦνος, ὁ луг
λείπω залишати, покидати
λειτουργία, ας, ἡ служба, суспі-
льна праця
λεπτός 3 тонкий, ніжний, малий
λευκός 3 білий
λέχος, ου ὁ ліжко
λέων, οντος, ὁ лев
Λεωνίδα, ου, ὁ Леонід, *цар Спар-
рти, загинув у 480 р. під Фер-
мопілами у битві з персами*
λεωργός 2 зухвалий
λεώς, ὠ, ὁ народ
λήγω припиняти
λήθη, ης, ἡ забуття
Λήθη, ης, ἡ Лета, *ріка в Аїді, що
надавала забуття*
λήμμα, ατος τὸ дохід, зиск; τὰ
λήμματα засновки, передумови
ληστεία, ας ἡ розбій
ληστής, ου, ὁ розбійник
Λητώ, ους, ἡ Латона, *мати Апо-
лона та Артеміди*
λίαν дуже, надто
Λιβύη, ης, ἡ Лівія, *південна Аф-
рика чи область у ній*
Λιβύς, ύος, ὁ лівієць
λιγυρός 3 стонучий, гучний,
дзвінкий
λίθος, ου, ὁ камінь
λιθοτομία, ας, ἡ каменоломня
λιμῆν, ένος, ὁ пристань, гавань
λίμνη, ης, ἡ озеро, став
λιμός, ου, ὁ голод
λίον, ου, τὸ льон, нитка

λιπαρός 3 грубий, дорідний
λιτότης, ητος, ἡ простота, скро-
мність
λογίζομαι вважати, думати
λογισμός, ου ὁ рахунок, роздуми
λόγος, ου, ὁ слово, мова, розмо-
ва, оповідання, доказ, розум
λόγχη, ης, ἡ спис, загін списоно-
сців
λοιδορέω ляяти, зневажати
λοιμός, ου, ὁ зараза, пошесть
λοιπός 3 останній, решта
λοχαγός, ου, ὁ сотник,
командир загону
Λυδία, ας, ἡ Лідія, *країна в Ма-
лій Азії*
λύκος, ου, ὁ вовк
Λυκοῦργος, ου, ὁ Лікург, *спар-
танський законодавець IX ст.*
λυπέω засмучувати
λύπη, ης ἡ сум
λύπημα, ατος, τὸ предмет суму,
сум
λυπηρός 3 сумний, гнітючий
λύρα, ας, ἡ ліра
Λύσανδρος, ου, ὁ Лісандр, *спар-
танський полководець 407-
394 рр.*
Λυσίας, ου, ὁ Лисій (*бл. 458 – бл.
378 рр.*), *аттичний оратор*
λύσις, εως, ἡ розв'язування, звільнення, розлучення
λυσιτελής 2 корисний
λύχνος, ου, ὁ світильник
λύω розв'язувати, звільняти

λωποδυτέω красти, грабувати
λωποδύτης, ου ὁ злодій, грабіжник

λωτός, ου, ὁ лотос

Μ

μάγος, ου, ὁ маг, чарівник
μάθημα, ατος, τό наука, пізнання
μαθητής, ου, ὁ учень
μαίνομαι божеволіти
μαίωσις, εως, ἡ повивальне
вміння
μάκαρ, αρος щасливий
μακαρίζω вважати щасливим,
величати
μακάριος 3 щасливий, блаженний
Μακεδονία, ας, ἡ Македонія
Μακεδών, ὄνος, ὁ македонянин
μακρός 3 великий, довгий
μάλα дуже, вельми
μαλακία, ας, ἡ м'якість, зманіже-
ність
μᾶλλον більше; μάλιστα особливо
μανθάνω учитися
μανία, ας ἡ безумство, шал
μανιώδης 2 безумний
μαντεία, ας ἡ пророцтво
μαντεῖον, ου, τό пророцтво
μαντεύομαι ворожити, пророку-
вати
μάντις, εως, ὁ ворожбит
Μαραθῶν, ὄνος, ὁ Марафон, по-
селення близько Афін, місце
битви між афінськими і пер-
ськими військами у 490 р.

μαραίνω гасити, губити, гинути,
pass. згасати
μάριναμαι боротися, воювати
μαρτυρέω свідчити
μάρτυς, υρος, ὁ і ἡ свідок
Μασσαγέται, ων, οἱ массагети,
*кочове племя в області Каспій-
ського та Аральського морів*
μαστιγῶω бити
μάταιος 3 даремний
μάτην дарма
μάχαιρα, ας, ἡ ніж, кинджал
μάχη, ης, ἡ битва
μάχιμος, ου, ὁ воїн
μάχομαι боротися
μέγα дуже, конче
μεγαλοπρεπής 2 величавий,
щедрий, світлий
μεγαλοπρεπῶς величаво,
щедро, великодушно
μέγας, μεγάλη, μέγα великий
μέγεθος, ους, τό величина
Μέδουσα, ης, ἡ Медуза,
найстрашніша з горгон
μεθίημι відпускати
μεθίστημι змінювати, перекону-
вати, вилучати
μέθοδος, ου ἡ метод, спосіб
μεθύω п'яніти

μέλας, μέλαινα, μέλαν чорний
μελέτη, ης, ή турбота, вправа
μελετήριον, ου, τό місце для
вправ
μέλι, ιτος, τό мед
μέλιττα, ης, ή бджола
μέλλω задумувати, мати намір,
належати; μέλλει має бути,
чекає, передбачається
τό μέλλον майбутнє
μέλω бути предметом турбот,
займати, турбуватися; μέλει
μοί τιнос для мене важливе
щось, я турбуюся про щось,
я зайнятий чимось
Μελπομένη, ης, ή Мельпомена,
муза τραгедίῃ
μέμφις, εως ή докір
μέμφομαι дорікати, лаяти
μέν авжеж (*звичайно не перек-
ладається*)
μένος, ους τό мужність; гнів
μέντοι дійсно, однак
μένω залишатись, оставатися
μερίζω ділити, наділяти
μέριμνα, ης ή турбота
μέρος, ους, τό частина, доля
μέσος 3 середній
μεσότης, ητος ή середина,
помірованість
μεστός 3 повний, достатній
μετά (з gen.) з, між (з асс.) по,
після
μεταβάλλω змінювати, відвертати
μεταβολή, ης, ή зміна, чергування

μεταδίδωμι уступати, передавати
μεταλαμβάνω отримувати част-
ку, заміщувати; τό
μεταλαμβάνειν причетність
μεταλλαγή, ης, ή зміна, обмін
μεταλλάττω змінювати
μέταλλον, ου, τό копальня, метал
μεταμέλεια, ας ή каяття
μετανοέω передумувати, жалку-
вати, розкаюватись
μεταξύ (з gen.) між, серед
μεταπέμπω посилати по когось,
викликати
μεταστρέφω повертати, відвер-
тати
μεταστροφή, ης ή поворот
μετατίθημι перекладати, зміню-
вати
μεταφέρω переносити, змінювати
μετέρχομαι йти за кимось (чи-
мось), переслідувати, зверта-
тися з проханням
μετάσχεσις, εως ή причетність
μετέχω мати долю, брати участь;
τό μετέχειν причетність
μετέωρος 2 піднесений, наземний
μέτοικος, ου, ό переселенець
μετρητικός 3 який служить для
виміру
μετρίως помірно, в міру
μετρέω міряти
μέτρον, ου, τό міра
μέτωπον, ου, τό чоло
μέχρι (з gen.) аж, аж до
μή не, щоб не

μηδέ ἀνή, ἀνή навіть
Μήδεια, ας, ἡ Медея, дочка *Аета*, царя *Колхиди*, дружина *Ясона*
μηδείς, μηδεμία, μηδέν нікто, жодний; ні один, ніщо
μηδέποτε ніколи
Μηδία, ας, ἡ Мідія, країна в *Малій Азії*
μῆκος, ους τό довжина
μῆν дійсно, справді
μῆν, μηνός, ό місяць
μηνύω показувати, доносити
μήποτε ніколи
μήτηρ, τρός, ἡ мати
μηχανάομαι хитрувати, задумувати
μίγνυμι змішувати
μικρός 3 малий
Μίλητος, ου, ἡ Мілет, місто у *Карії*, в *Малій Азії*
Μιλτιάδης, ου, ό Мільтіад, *переможець над персами під Марафоном у 490 р.*
μιμέομαι наслідувати
μίμημα, ατος τό наслідування
μίμησις, εως ἡ наслідування
μιμηήσκω пригадувати; μέμηημα (pf. med.) пам'ятати
Μίνως, Μίνω, ό Мінос, *міфічний цар острова Кріта*
Μινώταυρος, ου, ό Мінотавр, *чудовисько на острові Кріт*
μισέω ненавидіти
μισος, ους τό ненависть

μισθός, ου, ό платня, нагорода
μισθοφόρος 2 найманий
μνᾶ, μνᾶς, ἡ міна, *грошова одиниця в Афінах*, містила *100 драхм*
μνήμα, ατος, τό пам'ятник, могила
μνήμη, ης ἡ пам'ять
μνημονεύω пам'ятати, згадувати
μνησικακέω пам'ятати, помщатися
μοῖρα, ας, ἡ доля, жереб
μοιχεία, ας ἡ розпуста
μόλις ледве
μολύνω опоганювати
μονάς, άδος ἡ єдиність, одиниця, монада
μόνος 3 одинокий, сам; οὐ μόνον - ἀλλά καί не тільки – але й також
μορία, ου τό частинка
μορφή, ης, ἡ постать, вигляд, форма, образ
Μοῦσα, ης, ἡ Муза; *Музи – дочки Зевса, покровительки наук і мистецтв*
Μουσείον, ου, τό Мусей, *святилище Муз*
μουσικός 3 музичний, освічений у мусичних мистецтвах (*особливо у музиці та поезії*)
μοχθηρός 3 нещасний, убогий
μῦθος, ου, ό слово, казка, міф
μῦα, ας, ἡ муха
μύκης, ητος, ό гриб

μυριάς, ἄδος, ἡ міради, десять тисяч
μυρίος 3 і 2 десять тисяч, численний, незмірний; οἱ Μύριοι Десять Тисяч (*законодавче зібрання*)
μύρον, ου τό пахощі

μύρμηξ, ηκος, ὁ мураха
μῦς, μύος, ὁ миша
μυχός, οὔ, ὁ заглибина
μύωψ, ωπος, ὁ шпора, стрекало
μωρός 3 дурний

N

ναί (νῆ) так, дійсно так, очевидно
ναίω проживати, населяти
ναός, οὔ, ὁ храм
νάπη, ης ἡ ущелина
νάρκισσος, ου, ὁ нарцис
ναύαρχος, ου, ὁ начальник корабля або флоту
ναῦλον, ου τό плата за перевезення на кораблі
ναυμαχία, ας, ἡ морська битва
ναῦς, νεώς, ἡ корабель, судно
ναύτης, ου, ὁ моряк, матрос
ναυτικός 3 корабельний, морський
νεανίας, ου, ὁ юнак
νεανίσκος, ου, ὁ юнак
νεβρός, οὔ, ὁ, ἡ лань
νείκος, ους, ὁ сварка, ворожнеча
Νεῖλος, ου, ὁ Ніл, *ріка в Єгипті*
νεκρός 3 мертвий
νέμεσις, εως ἡ (справедливе) обурення
νέμω наділяти, володіти
νεός 3 молодий

Νέστωρ, ορος, ὁ Нестор, *цар Пілоса в Мессенії*
νεῦρον, ου τό жила, нерв
νεφέλη, ης ἡ хмара
νεώς, ώ, ὁ (ναός) храм
νεωτερίζω робити нововведення, влаштовувати переворот, задумувати зміни
νεωτερισμός, οὔ, ὁ новація, переворот
νήπιος 3 немовля
νήσος, ου, ἡ острів
νίζω мити
νικάω перемагати
νίκη, ης, ἡ перемога
Νίκη, ης, ἡ Ніка, *богиня перемоги у греків*
Νικίας, ου, ὁ Нікій, *афінський полководець першої половини Пелопонеської війни; страчений у 413 р.*
Νιόβη, ης, ἡ Ніоба, *дружина Амфіона, царя Фів*

νοέω спостерігати, помічати,
думати
νόημα, ατος, τό думка, рішення,
намір
νόησις, εως ή мислення, розу-
міння, осягнення
νομάς, άδος, ό пастух, кочівник
νομή, ής, ή пасовисько
νομίζω думати, гадати, вважати
νόμιμος 3 і 2 прийнятний, згід-
ний із звичаєм, законний
νόμισμα, ατος, τό звичай, монета
νομοθέτης, ου, ό законодавець

νόμος, ου, ό право, закон; κατὰ
νόμον, τὸ νομικόν законне;
παρὰ νόμον протизаконне
νοσέω хворіти
νόσος, ου, ή хвороба
νοῦς, νοῦ, ό розум, розсудок
νυμφεύω виходити заміж,
женитися
νῦν тепер
νύξ, νυκτός, ή ніч
νωθής 2 в'ялий, лінивий, тупий
νωτός, ου, ό спина

Ξ

ξενηλασία, ας, ή вигнання чужи-
нців
ξενίζω приймати як гостя,
пригощати
ξένος 3 чужий, гостинний
ξένος, ου, ό чужинець, гість,
найманий воїн
Ξενοφῶν, ῶντος, ό Ксенофонт
(431-353 pp.), грецький історик

Ξέρξης, ου, ό Ксеркс, *перський*
цар у 485-465 pp.
ξηρός 3 сухий
ξίφος, ους, τό меч
ξόανον, ου, τό статуя
ξύλον, ου, τό поліно, дерево
ξυλεύομαι рубати, стинати,
зрізувати
ξυρέω стригти

Ο

ό, ή, τό *артикуль (не переклада-*
ється); ό μέν - ό δέ один –
другий; ό δέ а він
όβολός, ου, ό обол (*дрібна моне-*
та)

όγκος, ου, ό тягар, пиха
όδε, ήδε, τόδε цей, ця, це
όδοιπόρος, ου, ό подорожній
όδός, ου, ή дорога, шлях
όδοός, όντος, ό зуб

ὀδύρομαι сумувати, страждати
Ὀδυσσεύς, ἔως, ὁ Одиссей, *цар острова Итаки*
ὄζω пахнути
ὄθεν звідки
οἶδα (pf.-praes.) знати;
εἰδώς, ὅτος ὁ знавець
Οἰδίπους, οδος, ὁ Едіп, *цар Фів*
οἶδμα, ατος τό хвиля
οἰκέιος 3 домашній
οἰκέτης, ου, ὁ слуга
οἰκέω жити, проживати
οἰκία, ας, ἡ житло, дім
οἰκίσκος, ου, ὁ будиночок, кім-
натка
οἰκοδομέω будувати
οἴκοι вдома
οἶκος, ου, ὁ дім, господарство,
майно
οἰκτίρω милосердитися
οἶνος, ου ὁ вино
οἶμαι (οἴομαι) думати
οἰμῶζω кричати, голосити
οἶνος, ου, ὁ вино
οἶος 3 який; οἶός τέ εἶμι можу;
οἶόν τέ ἐστί можна
οἶς, οἶός, ὁ і ἡ вівця
οἶστός, ου, ὁ стріла
οἴχομαι відходити
ὀκνέω зволікати, вагатися,
лякатися
ὄκνος, ου, ὁ нерішучість, страх
ὄλβιος 3 щасливий
ὄλεθρος, ου, ὁ загибель
ὀλιγαρχία, ας, ἡ олігархія

ὀλίγος 3 малий, незначний,
нечисленний
ὀλιγωρέω зневага, недбальство
ὀλισθάνω сковзатися
ὀλκός, ου ὁ борона, полоса, слід
ὄλος 3 весь, цілий
Ὀλυμπία, ας, ἡ Олімпія, *місто в Еліді на Пелопоннесі*
Ὀλυμπιακός 3 олімпійський
Ὀλυμπιάς, ἄδος, ἡ Олімпіада, 1)
*рік Олімпійських ігор і чотири-
річний період між ними; 2)*
Олімпійські ігри
ὀλυμπιονίκης, ου, ὁ переможець
на Олімпійських іграх
Ὀμηρος, ου, ὁ Гомер, *автор по-
ем "Іліада" і "Одіссея"*
ὀμιλέω товаришувати, спілкува-
тися, бесідувати
ὀμιλία, ας, ἡ дружба, товариство,
спілкування, бесіда
ὄμμα, ατος τό очі, зір
ὄμνυμι клястися, присягати
ὀμοіότης, ητος, ἡ подібність
ὀμοіος 3 рівний, подібний
ὀμοіόω порівнювати, уподібню-
вати
ὀμοіως рівно, однаково, подібно
ὀμολογέω погоджуватися
ὀμολογία, ας ἡ угода, згода
ὀμόνοια, ας, ἡ згода, одностай-
ність
ὀμοῦ разом, водночас
ὀμφαλός, ου ὁ пуп, центр
ὄμως все-таки, однак

ὄναρ, ὀνειράτος, τό сон
ὀνειδίζω зневажати, закидати
ὀνειροπολέω бачити сни, мріяти
ὄνθος, ου ὄ гній
ὀνίνημι приносити користь
ὄνομα, ατος, τό ім'я, назва
ὀνομάζω називати
ὀνομαστί поіменно
ὄνος, ου, ὄ і ἡ осел
ὄνυξ, υχος, ὄ ніготь, пазур
ὄξύς 3 гострий
ὄπη туди, куди; так, як; доки, як
ὄπισθεν ззаду
ὀπλίζω озброювати
ὀπλίτης, ου, ὄ важкоозброєний
ὄπλον, ου, τό зброя
ὄποι куди, куди-небудь
ὄποіος 3 який
ὄπόσος 3 який великий
ὄπόταν (ὀπότ' ἄν) коли
ὄпότε коли, скоро, як
ὄпότερος 3 котрий із двох
ὄпότερωσε в яку з двох сторін
ὄπου де
ὄптáω пекти, смажити
ὄπως як, щоб
ὄπωσοῦν як-небудь
ὄρασις, εως ἡ бачення
ὄρατόν бачене, видиме
ὄράω бачити, дивитися
ὄργή, ἡς, ἡ гнів
ὄργίζομαι гніватися
ὄρέγω простягати, *med.* прагнути
ὄρθός 3 прямиий, простий, спра-
ведливий

ὄρθῶς справедливо, влучно
ὄρίζω обмежувати, визначати,
встановлювати
ὄρισμός, ου ὄ визначення, тер-
мін
ὄρκος, ουῶ присяга
ὄρμάω спонукати, рухати
ὄрμέω стояти на якорі
ὄρμος, ου, ὄ 1) цеп, намисто;
2) якір, кітва
ὄρις, ιθος, ὄ і ἡ птах
ὄρος, ου, ὄ межа, термін
ὄρος, ους, τό гора
Ὅρφεύς, έως, ὄ Орфей, *міфічний*
співець, поет
ὄρχεομαι танцювати
ὄς, ἡ, ὄ який, яка, яке, що
ὄσιος 3 священний
ὄσος 3 який великий, скільки
ὄσπερ, ἡπερ, ὄπερ який-то, яка-то,
яке-то, котрий, -ра, -ре саме
ὄστις, ἡτις, ὄτι котрий, -ра, -ре,
хто-небудь, що-небудь
ὄστρακισμός, ου, ὄ остракізм,
засудження на вигнання
ὄσφραίνομαι нюхати
ὄταν (ὄτε ἄν) коли
ὄτι що, тому що
οὔ (οὔκ, οὔχ) не
οὔ де
οὔδαμά (οὔδαμῆ, οὔδαμοῦ) ніде,
ніколи
οὔδέ ані
οὔδεіς, οὔδεμία, οὔδέν ніхто,
жодний, -на, -не

οὐδέποτε ніколи
οὐδέτερος 3 жодний з двох
οὐκέτι вже ні
οὐκοῦν чи не (так)
οὖν отже
οὔποτε ніколи
οὐρά, ἄς, ἡ хвіст
Οὐρανία, ας, ἡ Уранія, 1) "Небесна", епітет Афродіти; 2) муза, покровителька астрономії
οὐράνιος 3 і 2 небесний
οὐρανός, οὐ, ὁ небо
οὖς, ὠτός, τό вухо
οὐσία, ας, ἡ майно, існування, сутність, буття, суще
οὔτε - οὔτε ані – ані
οὔτοι справді ні

οὔτος, αὐτή, τοῦτο цей, ця, це
οὔτω(ς) так, таким чином
ὀφέλεια, ας ἡ вигода, зиск, користь
ὀφείλω бути винним, зобов'язаним, завдячувати
ὀφθαλμός, οὐ, ὁ око
ὄφις, εως, ὁ гадюка, змія
ὀφλισκάνω бути засудженим, винним
ὀφρύς, ὕος, ἡ брова
ὀχέω нести, везти, переносити
ὄχθη, ης, ἡ берег
ὄχλος, ου, ὁ натовп, турботи
ὄψις, εως, ἡ вигляд, обличчя, бачення
ὄψιον, ου τό закуска (м'ясо, овочі)

Π

πάγη, ης, ἡ пастка
πάγος, ου, ὁ холод, мороз; лід, іній
πάθος, ους, τό пристрасть, біль
παιδαγωγός, οὐ, ὁ учитель, су-
провідник до школи
παιδεία, ας, ἡ виховання, куль-
тура
παιδεύω виховувати, навчати
παίζω гратися
παῖς, παιδός, ὁ і ἡ дитя, хлопчик,
дівчина, син, дочка
παῖω бити

πάλαι давно, колись
παλαιός 3 давній, древній;
τὸ παλαιόν давно, колись
παλαίω перемагати, поборювати
πάλη, ης, ἡ гімнастична боротьба
παλίγκοτος 2 ворожий, неприяз-
ний
πάλιν знов, назад
πάλλω хитати(ся)
πάμπαν цілковито, зовсім
πάμπολυς, παμπόλλη,
πάποлу дуже числений, вели-
чезний

πάμφορος 2 дуже родючий
πανδημεί всенародно
πάνδημος 2 всенародний
πανούργος, ου ὁ хитрун
παντάπασι(ν) цілком так, цілко-
вито
πανταχόθεν зі всіх сторін
πανταχοῦ всюди, скрізь
παντελής 2 цілковитий, повний
παντελῶς зовсім, цілком
πάντη звідусіль
παντοδαπός 2 різноманітний
παντοῖος 3 різний, всякий
πάντως цілком, зовсім
πάνυ, πάνυ γε дуже так, без сум-
ніву
πάππος, ου, ὁ дід
παρά (з gen.) від, з боку (з dat.)
при, в (з acc.) до, вздовж, проти
παραβαίνω переходити, минати
παραβοηθέω допомагати
παραγγέλλω доносити, повідом-
ляти
παράγγεμμα, ατος, τό повідом-
лення, наказ
παραγίγνομαι прибувати, з'явля-
тися
παράδειγμα, ατος, τό приклад,
зразок, взірєць
παράδεισος, ου, ὁ парк, зоопарк
παραδίδωμι передавати, видава-
ти, дозволяти
παραδέχομαι отримувати, прий-
мати

παράδοξος 2 несподіваний,
незвичний, який суперечить
усталеній думці
παραινέω доручати, радити
παραιτέομαι просити, благати
παρακαίριος 2 невчасний
παρακαλέω кликати, викликати
παρακούω підслуховувати
παραλαμβάνω хапати, забирати
παραλούομαι купатися разом
παραμείβομαι проходити мимо,
випереджати
παρανομία, ας ἡ беззаконня
παραπλήσιος 3 схожий, подібний
παρασάγγης, ου, ὁ парасанг, *міра*
довжини, бл. 5,5 км
παρασκευάζω готувати
παρασκευή, ἡς, ἡ приготування,
спрорядження
παραστάτης, ου, ὁ той, хто стоїть
поряд у строю, товариш
παρατίθημι пропонувати
παραυτίκα одразу ж, миттєво
παράφραγμα, ατος τό загорожа,
перетинка
πάρειμι бути присутнім; παρών,
παροῦσα, παρόν присутній
παρέρχομαι минати, йти мимо
παρέστιος 2 той, що знаходиться
(відбувається) біля вогнища
παρέχω постачати, надавати
παρθένος, ου, ἡ дівчина
παρίημι уступати, залишати,
нехтувати, уступати

παρίστημι ставити *i* ставати поруч, надавати, присвячувати
Πάρις, ἴδος, ὁ Паріс, *син Пріама, царя Трої*
παρίστημι ставити поруч, надавати, допомагати, підкоряти
Παριασσός, οὐ, ὁ Парнас, *гора у Фокіді, де перебували музи*
παροιμία, ας, ἡ прислів'я
παροιμιάζομαι говорити примовками; ставати прислів'ям
παροξύνω спонукати, заохочувати
παροχετεύω відводити воду через канал
παρρησία, ας, ἡ сміливість
πᾶς, πᾶσα, πᾶν весь, вся, все; кожний, всякий
πάσχω терпіти, страждати
πατάτω ударяти, бити
πατήρ, τρός, ὁ батько
πάτριος ζ батьківський
πατρίς, ἴδος, ἡ батьківщина
Πάτροκλος, ου, ὁ Патрокл, *друг Ахілла*
πατρῶος ζ і 2 батьківський
παῦλα, ης ἡ зупинка, припинення
Παυσανίας, ου, ὁ Павсаній, *спартанський цар і полководець при Платеях у 479 р.*
παύω спиняти, переривати
παχύς ζ товстий, густий
πεδῖον, ου, τό рівнина, поле, нива
πεζεύω йти пішки

πεζικός ζ пішохідний; τὸ πεζικόν піхота
πεζός ζ піший; τὸ πεζόν піхота
πειθαρχία, ας, ἡ слухняність
πείθω замовляти, переконувати; πείθομαι слухатися
πειθῶ, οὐς ἡ намова
πεινάω голодувати, бути голодним
πείρα, ας, ἡ випробування
Πειραιεύς, εως, ὁ Пірей, *порт недалеко від Афін*
πειράομαι пробувати, намагатися
πειρατής, οὐ, ὁ пірат
Πεισίστρατος, ου, ὁ Пісістрат, *афінський тиран 560-527 рр.*
πέλαγος, ους, τό море
πέλας близько
πέλεκυς, εως, ὁ сокира
Πελοπίδας, ου, ὁ Пелопід, *фіванський полководець, загинув у битві при Кіноскефалах 364 р.*
Πελοπόννησος, ου, ἡ Пелопоннес
πελταστής, οὐ, ὁ легкоозброєний
πέλω перебувати
πέμπω посилати
πένης, ητος (ὁ) бідний, убогий
πενθέω плакати, ридати
πενία, ας, ἡ бідність, нужда
πένταθλον, ου, τό п'ятиборство
πέπλος, ου, ὁ покривало
πέρα, ας ἡ далека країна
περαίνω закінчувати, завершати

περί (з gen.) про, за (з dat.) задля
(з acc.) коло, біля, щодо
περιάγω обводити, повертати,
приводити
Περίανδρος, ου, ὁ Періандр, *ти-
ран Корінфа у 625-585 рр.,
один із "семи мудреців"*
περιάπτω наклепати, завдавати
περιβάλλω накидати, одягати
περιγίγνομαι перевищувати
περιδεῶς перелякано
περίειμι перевищувати, залиша-
тися в живих, оточувати
περιέρχομαι обходити, проходи-
ти (*про час*), обманювати
περιέχω охоплювати, обіймати,
вміщати
περιζώννυμι підперізувати,
оточувати
περίστημι ставити навколо,
обступати
Περικλῆς, έους, ὁ Перікл, *слав-
ний афінський політик, помер
у 429 р.*
περίοδος, ου, ἡ обсяг, круг; коло-
ворот
περίοικος, ου, ὁ житель сусідніх
місць, сусід; періек
(*лаконецький житель,
що мав громадські, але
не мав політичних прав*)
περουσία, ας, ἡ достаток, багат-
ство, надмір
περιπατέω ходити довкола, про-
гулюватися

περιπίπτω падати, впадати; під-
падати
περίπλους, ου, ὁ об'їзд по морю
περίπτωσης, εως ἡ випадковість
περίσκεπτος 2 відкритий з усіх
сторін
περιτίθημι обкладати, надягати,
приєднувати
περιτρώγω обгризати
περιττός 3 надзвичайний,
надмірний
περιφερέης 2 круглий, оточений
περιφέρω обносити, розносити
περιφραδής 2 дуже розумний
(вмілий)
Περσεφόνη, ης, ἡ Персефона,
дружина Плутона, царя Аїду
Πέρσης, ου, ὁ перс
πέτομαι літати
πέτρα, ας, ἡ скеля
Πήγασος, ου, ὁ Пегас, *міфічний*
крилатий кінь
πηγή, ης, ἡ джерело
πήγνυμι встромляти, сковувати
(кригою), укріплювати
πηδάω стрибати
πήδημα, ατος, τό стрибок
πέζῃ пішки
Πηλεύς, έως, ὁ Пелей, *батько*
Ахілла
πηλός, ου ὁ глина, болото
πήμα, ατος τό нещастя, лихо,
страждання
πήρα, ας, ἡ торба
πήρωσις, εως, ἡ каліцтво

πιέζω натискати, тіснити
πιθανός, 3 переконливий, прав-
доподібний, довірливий
πικρός 3 гіркий, прикрий
πιμелής 2 повний, жирний
πίμπλημι наповнювати
πίμπρημι палити
πίναξ, ακος, ό дошка, таблиця,
карта
Πίνδαρος, ου, ό Піндар (*бл. 522-
442 рр.*), *грецький ліричний
поет*
πίνω пити
πιπράσκω продавати
πίπτω падати, гинути
πιστεύω вірити, довіряти
πίστις, εως, ή віра, вірність
πιστός 3 вірний
Πιττακός, ου, ό Піттак (*VII-VI
ст.*) з Мітілени на Лесбосі,
*політичний діяч, один із
"семи мудреців"*
πίτυς, υος, ή сосна
πλάγιος 3 непряий, опсередко-
ваний, фланговий
πλανάομαι блукати
πλανητός 3 блукаючий
Πλαταιαί, ων, αί або Πλάταια, ας,
ή Платеї, місто в Беотії, міс-
це перемоги греків над перса-
ми у 479 р.
πλάττω творити, вироблювати,
видумувати
Πλάτων, ωνος, ό Платон (*429-
348 рр.*), *грецький філософ*

πλέθρον, ου, τό плетр, *міра дов-
жини, 30,83 м*
πλεονέκτης 2 самовпевнений,
користолюбний
πλεονεξία, ας, ή жадібність
πλευρά, άς ή бік
πλέω плисти, плавати
πληγή, ης, ή удар
πλήθος, ους, τό велика кількість,
множинність
πλήν (з gen.) крім, за винятком
πλήρης 2 повний, багатий
πληρώω наповнювати
πλησιάζω наближатися
πλησίον близько
πλήττω бити
πλινθυφής 2 цегляний
πλοϊον, ου, ό судно, корабель
πλόκανον, ου τό плетена річ, сито
πλοῦς, ου, ό плавання
πλούσιος 3 багатий
πλουτέω багатіти
πλουτίζω збагачувати
πλούτος, ου, ό багатство
Πλούτων, ωνος, ό Плутон, *бог
підземного царства*
πνεῦμα, ατος τό подув, дух; при-
дих
πνέω дути
πνίγω душити
ποδοστράβη, ης, ή капкан
πόθεν звідки
πόθος, ου, ό бажання, потяг
ποῖ куди, доки

ποιέω робити, створювати,
виготовляти
ποίημα, ατος, τό твір, поема, вірш
ποίησις, εως ή творчість, тво-
ріння
ποιητής, οῦ, ὁ поет
ποιμῆν, ἑνος ὁ пастух
ποικίλος 3 різнобарвний, стро-
катий
ποινή, ής, ή кара, відплата
πόιος 3 який, що за один
ποιότης, ητος ή якість
πολεμέω воювати, боротися
πολεμικός 3 ворожий, воєнний
πολέμιος 3 ворожий
πολέμιος, ου, ὁ ворог
πόλεμος, ου, ὁ війна
πολεύω обертатися, перебувати
πολιорκέω облягати
πολιорκία, ας, ή облога
πολιός 3 сивий
πόλις, εως, ή місто
πολιτεία, ας, ή державний
устрій, держава
πολίτης, ου, ὁ громадянин
πολιτικός 3 державний, грома-
дянський
πολλάκις часто
πολλαπλάσιον багатократне
πολλαχού у багатьох місцях, ча-
сто
πολύαινος 2 прославлений
πολυάνδριον, ου τό спільне кла-
довище
πολυμαθία, ας, ή велика вченість

πολύμητις, ιος ὁ винахідливий
πολυμήχανος 2 хитромудрий
Πολύμνια, ας, ή Полімнія, *муза
ліричної поезії та гімнів*
πολύ дуже
πολύμητις, ιος хитромудрий
πολύπλοκος 2 багато разів пере-
плетений, заплутаний
πολύς, πολλή, πολύ численний, -
на, -не, великий, -ка, -ке, багато
πολυτελής 2 дорогоцінний,
розкішний
πολύτλας, αντος багатостражда-
льний
πολύφρων 2 велемудрий
πομπέιον, ου, τό помпейон, *місце
в Афінах, де зберігалася
начиння й оздоба для
урочистих процесій*
πονέω працювати, трудитися
πονηρία, ας, ή зло, підлість
πονηρός 3 підлий, поганий
πόνος, ου, ὁ труд, праця, мука,
труднощі
πόντος, ου, ὁ море
πορεία, ας, ή похід, мандрівка;
метод
πορεύομαι йти, мандрувати
порθέω нищити, руйнувати
πορίζω доставляти, постачати
πόρρωθεν здалека, здавна
πόρος, ου, ὁ брід, перехід, засіб
для життя, доход
Ποσειδών, ὠνος, ὁ Посейдон,
бог морів та вод

πόσος 3 який великий;
πόσον скільки
ποσότης, ητος ή кількість
пότε коли
потέ колись
пότερος 3 котрий з двох
пότερον - ή чи – чи
πότμος, ου ό доля, жереб
ποτόν, ου, τό напій
ποῦ де
πού десь
πούς, ποδός, ό нога, стопа
πράγμα, ατος, τό діло, справа
πραγματεία, ας, ή заняття, робота
πρακτόν, ου τό діяльне
πράξις, εως, ή діло, діяння, пос-
тупок
πράττω робити, виконувати;
εὔ πράττω бути щасливим;
κακῶς πράττω бути нещасним;
τί πράτεις як поживаєш?
πραύς 3 лагідний
πρέπω годитися, відповідати; τὸ
πρέπον доречність
πρέσβυς, εος, ό старик
πρεσβύτερος старший, οί
πρέσβεις послі
πρηγής 2 той, що впав *або* ле-
жить долілиць, похилий
Πρίαμος, ου, ό Приам, *цар Трої*
πρίν раніш ніж, заки
πρό (з gen.) перед, за
προαγορεύω провіщати, попере-
джати, заповідати
προάγω вести наперед

προαίρεσις, εως ή свідомий
вибір
προαιρέω вибирати, надавати
перевагу
προασκέω попередньо вправля-
тися
προβαίνω йти вперед, виступати,
продовжувати
προβάλλω кидати, виставляти
πρόβατον, ου, ό вівця
πρόγονος, ου, ό родич, предок
προδίδωμι зраджувати
προδοσία, ας, ή зрада
προδοτής, ου, ό зрадник
πρόεμι рухатися вперед, мати
перевагу, пропонувати
πρόεδρος, ου ό голова ради
προέχω мати попереду, виступа-
ти, мати перевагу
προθυμία, ας, ή бажання, готов-
ність, прихильність
πρόθυμος 2 охочий, радий
προθύμως радо, охоче
προΐημι відправляти, відпускати,
втрачати, нехтувати
προίξ, προικός ή дар
προΐστημι ставити *i* ставати
на чолі, переважати
προκίνδυνεύω наражатися на
небезпеку, боротися попереду
πρόκριτος 2 раніше вибраний
πρόληψις, εως ή передбачення,
провидіння
προμήθεια, ας, ή передбачливість

Προμηθεύς, ἕως, ὁ Прометей, *син титана Япета, батько*

Девкаліона

προνοέω бути передбачливим

πρόνοια, ας ἢ передбачливість, умисел

προοίμιον, ου, τό вступ

προπέμπω висилати наперед

πρός (з gen.) від, з боку, в (з dat.)

в, при (з acc.) до, на, для
προσαγορεύω промовляти, називати

προσάγω приводити

προσαιτέω просити, просити

добавки, жебракувати

προσάπτω прикріпляти

προσβατός 2 приступний

προσβλέπω споглядати, дивитися

προσδέω 1) прив'язувати; 2) ще мати потребу, ще бажати, ще просити

προσδοκέω очікувати

προσεθίζω привчати

προσέχω приводити, прибувати, звертати

προσῆκω доходити, відповідати;

προσῆκων близький; προσῆκει

стосується, слід

πρόσθεν спереду

προσίημι допускати, приймати

πρόσοδος, ου, ἢ підхід, прибуток

προσπελάζω наближати, наближати

προσποίεω доробляти, *med.* удавати, прикидатися

προστάτης, ου ὁ керівник, заступник, покровитель

προστάττω доручати, наказувати

προστίθημι докладати, збільшувати

προστυγχάνω випадково зіштовхуватися, натрапляти

προσφοιτάω відвідувати

πρόσωπον, ου, τό обличчя

πρότασις, εως ἢ передумова, за новок; речення

προτείνω протягати, пропонувати, задавати

πρότερον раніше

πρότερος 3 попередній, давній

πρότερημα, ατος τό перевага, перевага

πρόφασις, εως, ἢ привід, передбачення

προφήτης, ου ὁ пророк

προφρόνως радо, гостинно

προχειρίζομαι брати в свої руки, влаштовувати

πρόχειρος 2 готовий, сповнений рішучості

πρύμια, ης ἢ корма

πρύτανις, εως ὁ притан, у Афінах член ради з 50 чоловік

πρῶ (πρωί) рано

πρωτεύω бути першим

πρῶτος 3 перший

πτερόν, ουδ, τό крило

πτέρυξ, υγος, ἢ крило

πτηνός 3 і 2 пернатий, крилатий

πτολίπορθος, ου, ὁ руйнач міст

πτῶσις, εως, ἡ падіння
πτωχός 3 і 2 убогий, бідний
πυγμή, ἥς, ἡ кулак, кулачний бій
Πυθαγόρας, ου, ὁ Піфагор (VI
ст.), грецький філософ
Πυθέας, ου, ὁ Піфей (IV ст.),
афінський оратор
Πύλιος, ου, ὁ 1) пілоський; 2)
пілосець
πυκνός 3 щільний, частий
πυκνώω ущільнювати
Πύλος, ου, ἡ Пілос, місто в
Мессенії
πύλη, ἥς, ἡ брама, ворота
πυθάνομαι розпитувати, дові-
дуватися
πῦρ, πυρός, τό вогонь
πυρά, ἄς, ἡ вогнище, багаття

πύργος, ου ὁ башта, захист
πύργος, ου ὁ башта, захист
πυρός, ου ὁ пшениця
πυρώω запалювати
Πύρρος, ου, ὁ Пірр, цар Епіру,
загинув при облозі Аргоса
у 272 р.
πῶ де
πωλέω продавати
πῶς як, яким чином
πῶποτε (для підсилення запереч-
чення) коли б то не було,
зовсім ніколи; (у запитальних,
умовних і відносних реченнях)
коли-небудь
πῶς як, яким чином

Р

Ῥαδάμανθους, υος, ὁ Радамант,
син Зевса, цар Кріта, один
з трьох суддів у підземному
царстві
ῥάδιος 3 легкий
ῥαδιουργέω бути легковажним
або недбалим
ῥαδίως легко
ῥαθυμία, ας, ἡ легковажність,
безтурботність

ῥάθυμος 2 легковажний, безтур-
ботний
ῥαπίζω бити
ῥαψωδός, ου, ὁ рапсод, автор
епічних поем
Ῥέμος, ου, ὁ Рем, брат Ромула
ῥεῦμα, ατος, τό течія, ріка
ῥέω пливти, текти
ῥήγνυμι рвати, ламати
ῥήμα, ατος, τό слово, мова
ῥῆσις, εως, ἡ мова, слова

ῥητορικός 3 риторичний; ἡ
ῥητορική (τέχνη) красномовство
ῥήτωρ, ορος, ὁ промовець
ῥιγώω мерзнути
ρίζα, ας, ἡ корінь, підніжжя
ρίπτω кидати
ρίς, ῥινός, ἡ ніс, у *мн.* ніздрі
ῥόδον, ου, τό троянда
Ῥόδος, ου, ἡ Родос, *острів біля
південно-західного узбережжя
Малої Азії*

ῥόπαλον, ου, τό палиця
ῥοῦς, οὔ ὁ потік
Ῥωμαῖος, ου, ὁ римлянин,
пізн. візантієць
ῥώμη, ης, ἡ сила, міць
Ῥωμύλος, ου, ὁ Ромул, *брат Рема*
ῥώννυμι укріплювати, бути
сильним, здоровим;
ἔρρωσο будь здоров!

Σ

Σαλαμῖς, ἴνος, ἡ Саламін, *острів
недалеко від Афін*
σάλπιγξ, ιγγος, ἡ труба, сурма
Σάμος, ου, ἡ Самос, *острів біля
іонічного узбережжя
Малої Азії*
σανίς, ἴδος, ἡ дошка, таблиця
Σάρδεις, εων αἱ Сарди, головне
місто Лідії
σατράπης, ου, ὁ сатрап
σαφῶς очевидно, ясно, явно, то-
чно
σαφής 2 ясний, чіткий, зрозумі-
лий
σαφηνῶς = σαφῶς
σβέννυμι гасити, *pass.* гаснути
σέβομαι соромитися, шанувати
σεισάχθεια, ας, ἡ сісахтія, зни-
щення боргового ярма (*за за-
конами Солона*)

σελήνη, ης, ἡ місяць
σεμνός 3 чесний, достойний
σεύω рухати, гнати
σημαίνω давати знак, показува-
ти, означати
σημεῖον, ου, τό знак, ознака, до-
каз, прапор, знамено
σιγάω мовчати
σιγή, ης, ἡ мовчання
σίδηρος, ου, ὁ залізо
σιδηροῦς 3 залізний
Σικελία, ας, ἡ Сицилія
σιτοδοτέω роздавати хліб
σίτος, ου, ὁ збіжжя, хліб
σιωπή, ης, ἡ мовчанка, тиша;
σιωπή мовчки
σκαῖός 3 лівий
σκεδάννυμι розсіювати, розганяти
σκελετός, οὔ, ὁ скелет
σκέλος, ους, τό член, орган

σκεῦος, οὐς, τό предмет вжитку
σκεῦος, εως ἢ дослідження
σκεῦομαι розглядати, обдуму-
вати
σκηνή, ἦς, ἡ намет, палатка, сцена
σκηπτρον, οὐς, τό палка, жезл
σκιά, ἄς, ἡ тінь
σκιάζω затемнювати, покривати
тіллю
σκίρτημα, ατος, τό стрибок, та-
нець
σκληρός 3 сухий, твердий, міцний
σκοπέω дивитися
σκοπός, οὐδ' ὁ задум, мета
σκοτεινός 3 темний
Σκύθης, οὐς, ὁ скіф
σκύλαξ, ακος, ὁ щеня, песик
σκύφος, οὐς, ὁ чаша
σμίλαξ, ακος ἡ тис
Σόλων, ωνος, ὁ Солон (VI ст.),
афінський законодавець
σός, σή, σόν твій, твоя, твоє
σοφία, ας, ἡ мудрість
σοφός 3 мудрий, мудрець
Σπάρτη, ης, ἡ Спарта, *місто*
на Пелопоннесі
Σπαρτιάτης, οὐς, ὁ спартанець
σπανίως зрідка
σπάω витягати, добувати
σπείρω сіяти
σπένδω виливати, робити жерт-
венне узливання, укладати
угоду
σπήλαιον, οὐς, τό печера, грот
σπηλαιώδης 2 схожий на печеру

σπλάγχχνον, οὐς, τό нутроші
σποιδή, ἦς, ἡ жертвенне узли-
вання, *у мн.* угода, договір
Σποράδες, ἄδων, αἱ Споради,
острови в Егейському морі
σπουδάζω займатися, старатися
σπουδαίος 3 пильний, старанний,
поважний
σπουδαίως пильно, старанно
σπουδή, ἦς, ἡ пильність, поспіх;
σπουδή спішно, скоро
στάδιον, οὐς, τό стадій, *міра до-*
вжини, 185,97 м; стадій, місце
змагань
σταθμός, οὐδ' ὁ житло, місце сто-
янки, відстань між стоянками,
етап
σταλαγμός, οὐδ' ὁ крапля
στασιάζω повставати, бунтува-
ти, сваритися
στάσις, εως, ἡ бунт, повстання;
стан
σταυρός, οὐδ' ὁ хрест
στέλλω посилати
στενός 3 вузький
στέργω любити
στερεός 3 твердий, суворий
στέρησις, εως ἢ позбавленість
στέφανος, οὐς, ὁ вінок
στεφανόω увінчувати
στέφω оточувати, прикріплювати
στήθος, οὐς, τό груди
Στήλαι ἼΗρακλέους, αἱ Геракліві
(Геркулесові) Стопни

στιβάδιον, ου, τό підстилка з со-
ломи
στιβαρός 3 міцний, щільний
στιγμή, ης ή крапка
στοιχείον, ου τό елемент, стихія
στόλος, ου, ή подорож
στόμα, ατος, τό уста, гирло
στόμαχος, ου, ό гортань, шлунок
στρατεία, ας, ή похід
στράτευμα, ατος, τό військо
στρατεύω вирушати в похід, іти
на війну
στρατηγός, ου, ό полководець
στρατιά, ας, ή військо
στρατιώτης, ου, ό воїн, солдат
στρατοπεδεύω розбивати табір,
ставати табором
στρατόπεδον, ου, τό табір
στρατός, ου, ό військо
στρέφω обертати, крутити
στρογγύλος 3 закручений, круг-
лий
στρώνυμι (στορένυμι) стелити
στύγος, ους, τό відраза, нена-
висть
στύλος, ου, ό стовп, опора
Στύξ, Στυγός, ή Стікс, річка у
підземному царстві
σύ ти
συγγενής 2 споріднений
συγγινώσκω однаково думати,
погоджуватись, визнавати,
прощати
συγγνώμη, ης, ή дозвіл, прощен-
ня; совісність

σύγραμμα, ατος, τό запис, рецепт
συγγραφεύς, έως, ό письменник,
історик
συγγραφή, ης, ή запис, твір,
оповідь
συγγράφω списувати, описувати
συγκαλέω скликати, запрошува-
ти, збирати
συγχαίρω радіти разом
συγχωρέω сходитися, домовля-
тися, погоджуватися
суλάω грабувати, мародерству-
вати
συλλαμβάνω схоплювати, розу-
міти
συλλέγω збирати
συλλήβδην разом, укупі; коротко
σύλλογος, ου, ό збір
σύλον, ου τό грабунок
συμβαίνω сходитися, погоджу-
ватися
συμβόλαιον, ου, τό ознака, дого-
вір, контракт, заняття, борг
συμβουλεύω радити
σύμβουλος, ου, ό порадник
συμμαχία, ας, ή союз
σύμμαχος, ου, ό союзник
συμμίγνυμι змішувати
σύμπας, σύμπασα, σύμπαν весь,
вся, все, цілий, -ла, -ле
συμπιέζω тискувати, здавлюва-
ти, чавити
συμπίπτω збігатися, узгоджува-
тися, зіштовхуватися

συμπολιτεύω бути співгромадя-
нином
συμφέρω зносити, збирати, з'єд-
нуватися, погоджувати
σύν (з dat.) з, разом з
 συναγείρω збирати, скликати
 συνάγω збирати
 συνάπτω зв'язувати, з'єднувати
 συναρπάζω схоплювати
 σύνεμι жити разом, бути в сто-
сунках, постійно займатися
 συνεργός, οὐ, ὁ помічник
 συνέρχομαι сходитися
 σύνεσις, εως, ἡ розум, тямучість,
 свідомість, совість
 συνεχές (συνεχώς) постійно
 συνέχω стримувати
 συνήθεια, ας, ἡ звичка
 σύνθεσις, εως, ἡ з'єднання, спо-
лучення
 συνθήκη, ης ἡ угода
 σύνθημα, ατος, τό умовний знак,
 сигнал, пароль
 συνίημι розуміти
 συνίστημι ставити разом, з'єдну-
вати, повставати, відбуватися,
 влаштовувати
 σύννοια, ας ἡ роздум
 συνουσία, ας ἡ спільність,
 спільнота
 συνοχή, ης ἡ безперервність
 συντάττω упорядковувати
 συντίθημι складати, домовлятися
 συντομία, ας, ἡ напруга
 συρίζω грати на сірінзі, свистіти

σῦς, συός, ὁ і ἡ свиня, кабан
 συσκευάζω готувати
 σύστασις, εως ἡ стан
 συστρατεύω виступати разом у
 похід
 συχνός з безперевний, частий
 σφάγιον, ου, τό жертовна тварина
 σφαλερός з непевний, обманли-
вий
 σφάλλω обманювати
 σφάττω убивати, жертвувати
 σφηνώω заклинювати
 Σφίγξ, ιγγός, ἡ Сфінкс, *міфічна*
потвора у Фівах
 σφόδρα дуже, сильно
 σφραγίς, ίδος ἡ печатка
 σχεδόν майже
 Σχερία, ας, ἡ Схерія, *острів фе-*
аків
 σχῆμα, ατος, τό вигляд, форма
 σχολαστικός з шкільний
 σχολή, ης, ἡ вільний час
 σώζω рятувати
 Σωκράτης, ους, ὁ Сократ (469-
399 pp.), *грецький філософ*
 σῶμα, ατος, τό тіло
 σωμασκέω вправляти тіло, за-
їматися гімнастикою
 σωματοειδής з який має вигляд
 тіла; міцний, щільний
 σῶος з здоровий
 σωτήρ, ἦρος, ὁ рятувальник
 σωτηρία, ας, ἡ порятунок
 σωφρονέω бути розумним

σωφροσύνη, ης, ή розсудливість,
поміркованість

σώφρων 2 розумний, помірний

Τ

τάγμα, ατος, τό бойовий ряд
τάλαντον, ου, τό талант, *грошова*
одиниця, 60 min
τάλας, τάλαινα, τάλαν нещасний,
-на, -не
τάλλα, τὰ ἄλλα. інше
ταμίας, ου, ὁ розпорядник
ταμιεῖον, ου, τό склад, житниця
Τάνταλος, ου, ὁ Тантал, *міфіч-*
ний цар Φριγίῃ
τανυπτέριγος 2 швидкокрилий
τάξις, εως, ή порядок, лад, бойо-
вий порядок
ταπεινός 3 низький, сумирний
ταράττω змішувати, тривожити
ταραχώδης 2 неспокійний,
тривожний
ταριχεύω засолювати, консерву-
вати, бальзамувати
τάττω порядкувати
ταύτη так, таким чином
ταῦρος, ου, ὁ бик, віл
τάφος, ου, ὁ труна, могила
τάχα швидко, легко
ταχέως скоро
τάχος, ους, τό швидкість
ταχύς 3 скорий
ταχυτής, ήτος, ή швидкість
ταώς, ώ, ὁ павич

τέ і; τέ - και і – і
τείνω тягнути(ся)
τείρω мучити, пригнічувати
τειχίζω обводити муром,
укріплювати
τειχίον, ου, τό стінка, огорожа
τείχος, ους, τό стіна, мур
τεκμαίρομαι визначати, віщувати,
доводити
τεκμήριον, ου, τό доказ, знак
τέκνον, ου, τό дитина
τεκνοποιέω народжувати дитину
τεκνοποιία, ας, ή народження
дітей
τέλε(ι)ος 3 досконалий, завер-
шений
τελευταῖος 3 кінцевий, останній,
крайній
τελευταίω закінчувати, вмирати
τελευτή, ής, ή кінець, смерть; αἱ
τελευταί таїнства
τελέω закінчувати, завершувати,
платити
Τέλλος, ου, ὁ Телл (*im'я*)
τέλος, ους, τό кінець, ціль
τέμνω різати, розгинати
τέρπω радувати
τέρψις, εως, ή задоволення, на-
солода

Τερψιχόρα, ας, ἡ Терпсіхора,
муза танців і хороводів
τέττιξ, ιγος, ὁ цикада
τεύχω готувати
τέχνη, ης, ἡ ремесло, мистецтво
τεχνίτης, ου, ὁ митець
τῆδε тут
τῆμερον сьогодні
τηρέω зберігати, дотримуватися
τίθημι класти, укладати
τίκτω народжувати
τιμάω шанувати
τιμή, ἥς, ἡ пошана
τίμημα, ατος τὸ ціна, ценз
τίμιος 3 і 2 цінний
Τιμολέων, ουτος, ὁ Тімолеонт,
корінфський полководець,
помер у 337 р.
τιμωρέω захищати, допомагати,
мстити, карати
τιμωρία, ας, ἡ захист, помста,
кара
τίνω платити, відплачувати,
спокутувати
τίς, τί хто, що
τίς, τί хтось, щось
τίσις, εως, ἡ кара, покута
τιτρώσκω ранили
τοίνυν проте, отже
τοιοῦτος, τοιαύτη, τοιοῦτο такий,
-ка, -ке
τόλμα, ης, ἡ відвага, сміливість
τολμάω відважуватися, сміти
τομή, ἥς, ἡ розріз

Τόμυρις, ιος, ἡ Томіріс, *цариця*
масагетів
τόξευμα, ατος, τό стріла, відстань
пострілу стріли, загін
лучників
τοξεύω стріляти з лука
τόξον, ου, τό лук
τόπος, ου, ὁ місце
τοσοῦτος, τοσαύτη, τοσοῦτο такий
великий, -ка, -ке
τότε тоді
τράγος, ου, ὁ козел
τραγωδία, ας, ἡ трагедія
τράπεζα, ης, ἡ стіл
τραυλότης, ητος, ἡ шепелявість
τραῦμα, ατος, τό рана
τραχύς 3 жорсткий, нерівний,
бурхливий
τρέπω обертати, завертати
τρέφω годувати, підтримувати
τρέχω бігти
τριάκοντα тридцять
τριήρης, ους, ἡ тріера
Τρινακρία, ας, ἡ Трінакрія, друга
назва о. Сіцилія
τρίπους, одος, ὁ триніжник
τριττύς, ύος, ἡ третина
Τροία, ας, ἡ Троя, *місто у Малій*
Азії
τρόπαιον, ου, τό пам'ятник на
честь перемоги
τρόπος, ου, ὁ спосіб, звичай,
вдача, характер
τροφεύς, εως, ὁ годувальник,
опікун

τροφή, ἥς, ἡ їжа, страва
τροχός, οὐ, ὁ колесо
τριττός, ὕος ἡ третина
τρυφάω ніжитися, розкошувати-
ся, капризувати
τρυφή, ἥς, ἡ розкіш, насолода
τρυφερῶς ніжно, зманіжено
Τρώς, Τρωός, ὁ троянець
τυγχάνω зустрічати, попадати
τύπος, ου, ὁ удар, слід; першо-
образ
τυπώω бити, чеканити
τύπτω бити

τυραννίς, ἰδος, ἡ тiранія, дес-
потизм
τύραννος, ου, ὁ тиран, деспот
Τύρος, ου, ἡ Тiр, місто у Фiнікії
Τυρταίος, ου, ὁ Тiртеї, *елегічний*
поет за часів другої Мессен-
ської війни 680 р.
τυρός, οὐ, ὁ сир
τυφλός 3 сліпий, темний
τυφώω огортати димом, *перен.*
наповнювати пихою
τύχη, ης, ἡ доля, щастя

Υ

ὕβριζω глузувати, насміхатися,
бути нахабним
ὑβρις, εως, ἡ зарозумілість,
гордість, нахабність
ὕβριστής, οὐ, ὁ зарозумілий, на-
хабний, самовпевнений
ὕγεια, ας, ἡ здоров'я
ὕγιής 2 здоровий
ὕγρός 3 вологий
ὕδαρής, 2 водянистий; підробний
ὔδρα, ας, ἡ змія, гiдра
ὔδωρ, ὔδατος, τό вода
υἱός, οὐ, ὁ син
ὕλη, ης, ἡ ліс, матерія
ὕμέτερος 3 ваш
ὕμνέω оспівувати, величати
ὕπαί = ὑπό
ὕπάγω підводити, заманювати

ὕπαίθριος 2 той, що перебуває
під відкритим небом
ὕπήκοος 2 слухняний, покiрний,
пiдданий
ὕπακούω слухатися, коритися
ὕπατος 3 і 2 вищий, кращий
ὕπαρχω починати, бути присут-
нім, існувати;
τὸ ὑπάρχον існуюче, реаль-
ність
ὕπέικω уступати
ὕπερ (з gen.) над, за, на захист, на
користь (з асс.) над, понад, поза
ὕπερβαίνω переходити, проходи-
ти, переважати
ὕπερβάλλω перекидати, перехо-
дити через щось, переважати,
випереджати; τὸ ὑπερβάλλον
надмір

ὑπερβιβάζω перевозити
ὑπερβολή, ἤς, ὁ прохід, перевага,
перебільшення, надмір
ὑπερεκπλήττω надзвичайно вра-
жати, лякати
ὑπέρχομαι підходити, проникати
ὑπερέχω тримати зверху, пере-
вищувати; τὸ ὑπερέχον перева-
га, надмір
ὑπερорάω нехтувати, зневажати
ὑπεροχή, ἤς ἢ перевага, надмір
ὑπερτείνω натягувати поверх,
тягнути далі
ὑπέχω підтримувати, захищати
ὑπήκοος 2 послухний
ὑπήνη, ἤς, ἢ борода
ὑπηρετέω служити, помагати
ὑπηρέτης, ου, ὁ помічник, служи-
тель
ὑπισχνέομαι обіцяти
ὑπνος, ου, ὁ сон
ὑπό (з gen.) під, через (з dat.) під
(з acc.) під, до
ὑπόδειγμα, ατος τὸ взірець, при-
клад
ὑποζύγιον, ου, τὸ під'яремна ху-
доба
ὑπόθεσις, εως ἢ основа, підгрун-
тя, принцип, засада, засновок,
припущення, передумова
ὑποθήκη, ἤς, ἢ застава, порада
ὑποκαίω (ὑποκάω) підпалювати

ὑποκείμαι лежати під, бути підг-
рунтям, бути в заставі; τὸ
ὑποκείμενον підмет, суб'єкт
ὑπόκρισις, εως, ἢ відповідь, сце-
нічна гра, прихованість, лице-
мірство
ὑπολαμβάνω підхоплювати, від-
повідати, заперечувати
ὑπομεδιάω посміхатися, підсмі-
юватися
ὑπομένω залишатися, чекати
ὑπόμνημα, ατος, τὸ згадка
ὑπόνοια, ας, ἢ здогад, таємний
смысл, символ
ὑποπτέω підозрювати
ὑποσπάω витягувати знизу,
висмикувати
ὑπόσπονδος 2 який перебуває під
захистом угоди, перемир'я
ὑπόστασις, εως ἢ підставка, під-
става, стійкість; іпостась
ὑπόσχεσις, εως, ἢ обіцянка
ὑποτίθημι підкладати, класти в
основу, пропонувати
ὑστερέω невистачати
ὑστερος 3 пізніший
ὑφαίρω віднімати
ὑφίημι опускати, уступати
ὑφίστημι підставляти, покоряти-
ся, приймати на себе
ὑψηλός 3 високий
ὑψος, ους, τὸ висота
ὑῶ дошити

Φ

φαινόμενον, ου τὸ видимість,
явище

φαίνω показувати, являти

φαιός 3 сірий, темний

φάλαγξ, αγγος, ἡ бойовий ряд,
фаланга

φανερός 3 ясний, очевидний

φαντασία, ας ἡ виображування,
видіння, явище

φάντασμα, ατος, τό видіння, привид,
виображення, відображення, об-
раз

φάρμακον, ου, τό отрута, ліки

φάσις, εως ἡ висловлювання

φαῦλος 3 незначний, непридат-
ний, брутальний

φείδομαι щадити

φέρω нести

φεύγω утікати, уникати

φεῦξις, εως, ἡ = φυγή

φημί казати

φθάνω випереджувати

φθέγμα, ατος, τό звук, крик, сло-
ва, мова

φθείρω псувати, нищити

φθονερός 3 заздрісний

φθονέω заздрити

φθόνος, ου, ὁ заздрість

φθορά, ἄς ἡ загибель, знищення

φιάλη, ης, ἡ чаша

φιλάνθρωπος 2 людяний, люди-
нолюбний

φιλάργυρος 2 жадібний, скупий
φιλαυτόν, οὔ τὸ самолюбство
φιλέω любити, обнімати, цілу-
вати

φίλημα, ατος, τό поцілунок
Φιλήμων, ονος, ὁ Філемон із *Ci-
ракуз, родоначальник новоат-
тичної комедії, номер у 262 р.*

φιλία, ας, ἡ дружба

φίλιος 3 дружній

φιλοκαλέω любити прекрасне

φίλος 3 милий, дорогий

φίλος, ου, ὁ друг

Φίλιππος, ου, ὁ Філіпп, *цар Ма-
кедонії (366-336 рр.), батько
Александра*

φιλομαθής 2 любитель науки

φιλόπονος 2 працелюбний

φιλότιμος 3 честолюбний

φλοιός, οὔ, ὁ кора

φοβέω боятися

φοβερός 3 страшний

φόβος, ου, ὁ страх

Φοῖβος, ου, ὁ Феб, *епітет Апол-
лона*

Φοινίκη, ης, ἡ Фінікія

Φοῖνιξ, ικος, ὁ фінікієць

φοῖνιξ, ικος багрянний

Φοῖνιξ, ικος, ὁ Фенікс, *настав-
ник Ахілла*

φοῖνιξ, ικος, ὁ фенікс, *міфічний
птаха, що раз на 500 років*

*прилітав з Аравії до Геліополя
(Єгипет)*

φοιτάω блукати, ходити
φονεύς, έως, ό убивця
φονεύω убивати
φόνος, ου, ό убивство
φορά, άς ή коловорот
φορβάς, άδος той, що пасеться
φόρος, ου, ό податок
φράζω казати, говорити
φρήν, φρενός ή дух, душа, розум
φρονέω бути розсудливим, думати; τό φρονείν розуміння, осягнення
φρόνησις, έως ή розсудливість, розуміння, осягнення, розумність
φρόνιμος 2 розумний, розсудливий
φροντίζω дбати, турбуватися
φροντίς, ίδος, ή турбота
φρούραρχος, ου, ό фрурарх, начальник гарнізону

Φρυγία, ας, ή Фрігія, країна в
Малій Азії

φτίσις, έως ή зменшення
φυγαδεύω виганяти з країни, за-
суджувати на вигнання
φυγή, ής, ή утеча, вигнання
φυλακή, ής, ή сторожа
φύλαξ, ακος, ό сторож
φυλάττω берегти, захищати
φύλη, ης, ή рід, громада
φύλλον, ου, τό листок
φύρω змішувати, місити, скроплювати
φύσις, έως, ή природа, вдача, звичай; παρά
φύσιν протиприродне
φυτεύω садити, сіяти, вирощувати, породжувати
φυτόν, ου, τό рослина, створення
φύω родити, видавати на світ, рости, ставати
φωνή, ής, ή голос
φώς, φωτός, τό світло

Χ

χαίρω радіти, тішитися; χαίρε
здоров! прощай!
χαλάω ослабляти, слабнути
χαλεπαίνω сердитися
χαλεπός 3 прикрий, лихий
χαλεπώς важко, прикро
χαλινός, ου, ό вуздечка

χαλινώω загнздувати, приборкувати
χαλκεύς, έως, ό коваль
χαλκός, ου, ό мідь, бронза
χαλκοῦς 3 мідний
χαμᾶζε на землю
χαμαί на землі
χαρά, άς, ή радість

χαρίεις, χαρίεσσα, χαρίεν милій,
-ла, -ле, приємний, -на, -не,
привабливий, -ва, -ве
χαρίζομαι догоджувати, бути
приємним
χάρις, ιτος, ή ласка, вдячність;
χάριν έχω дякувати
Χάριτες, ων, αί Харити, богині
принади і краси
Χάρων, ωνος, ό Харон, перевіз-
ник душ померлих в Аїді
χάσκω широко роззявляти рот,
зазіхати
χάσμα, ατος, τό яма, прірва, паща
χείλος, ους, τό губа
χειμερινός 3 зимовий, бурхливий
χελώνη, ης, ή черепаха
χειμών, ώνος, ό зима, буря, не-
года
χείρ, χειρός, ή рука
χειρόομαι приручати, перемагати
χειροτονία, ας, ή голосування
χελιδών, ώνος, ή ластівка
χέρσοος 2 сухий, твердий,
пустельний
χήν, χηνός, ό і ή гуска
χήρα, ας, ή вдова
χθών, χθονός, ή земля, ґрунт,
країна
Χίλων, ωνος, ό Хілон, лакедемо-
нянин, один із "семи мудреців"
Χίμαιρα, ας, ή Химера, потвора,
яку вбив Беллерофонт
χιτών, ώνος, ό хітон (одяг)
χιών, όνος, ή сніг

χλιδή, ης, ή зманіженість, пиха
χλόη, ης, ή зелень
χλωρός 3 зелений, блідий
χολή, ης, ή жовч
χορδή, ης, ή струна
χορεία, ας, ή танок
χορός, ου, ό хоровод, хор
χόρτος, ου, ό трава, корм
χράομαι вживати, користуватися
χράω віщувати
χρεία, ας, ή нестача
χρεμετίζω іржати
χρή треба, необхідно, слід
χρήζω потребувати, просити
χρήμα, ατος, τό справа, річ;
τά χρήματα гроші, майно
χρηματίζω займатися справами,
робити доповідь (звіт)
χρήσιμος 3 і 2 корисний
χρήσις, εως, ή вжиток, користь
χρησμός, ου, ό віщування
χρηστός 3 корисний, чесний,
пригожий
χρίω мазати, змащувати
χροιά, âς, ή шкіра
χρόνος, ου, ό час
χρυσіон, ου, τό золотий гріш,
золото
χρυσόμαλλον, ου, τό золоте руно
χρυσός, ου, ό золото
χρυσοῦς 3 золотий
χρώς, χρωτός ό шкіра
χυλός, ου, ό сік
χωλεύω кульгати
χώρα, ας, ή країна, земля

χωρίον, ου, τό місцевість
χωρίς (з gen.) окрім, без

χώρος, ου, ό місце, місцевість

Ψ

Ψαμμήτιχος, ου, ό Псамметіх
(656-617 pp.), *εγипетський
φαραон*
ψέγω осуджувати, дорікати
ψευδής 2 неправдивий, фальши-
вий
ψεύδω обманювати, брехати
ψεῦδος, ους, τό брехня, обман
ψεύστης, ου, ό брехун
ψηλάφημα, ατος, τό обмацування
ψηφίζω голосувати, постановля-
ти, вирішувати

ψήφισμα, ατος, τό постанова
ψηφος, ου, ή камінь для голосу-
вання
ψιλός 3 голий, лисий
ψόγος, ου, ό докір
ψυχαγωγέω вести душі (*про Ге-
рмес*), захоплювати, приваб-
лювати
ψυχή, ης, ή душа, дух, життя
ψυχρία, ας, ή холод
ψυχρός 3 холодний, зимний

Ω

ὡδε так, таким чином
ὠδή, ης, ή пісня, ода
ὠθέω штовхати(ся)
ὠκύς 3 швидкий
ὠμότης, ητος, ή дикість, жорсто-
кість
ὠνέομαι купувати
ὥρα, ας, ή пора, час, нагода
ὠραίος 3 зрілий, квітучий

ὡς як
ὥσπερ як, неначе
ὥστε так що
ὠφέλεια, ας, ή користь
ὠφέλέω допомагати, приносити
користь
ὠφέλιμος 3 і 2 корисний
ὥψ, ὀπός, ή погляд, вигляд, лице

ΣΜΙΚΤ

§ 2. Правила вимови.	
Еразмова та Рейхлінова вимови	22
§ 3. Приголосні звуки (consonantes, σύμφωνα)	23
§ 4. Голосні звуки (vocales, φωνήεντα)	23
§ 5. Придих (spiritus, πνεῦμα)	25
§ 6. Довгота і короткість складів	26
§ 7. Наголос (accentus, προσφῶδια)	26
§ 8. Проклітики (procliticae, або atona, проκλιτικά, або ἄτονα)	28
§ 9. Енклітики (encliticae, ἐγκλιτικά)	28
§ 9.1. Правила наголошення енклітик	29
§ 10. Розділові знаки (τὰ ἐπίσημα τῆς στίξεως)	29
§ 11. Голосні звуки	30
§ 12. Приголосні звуки	31
§ 13. Частина мови	35
§ 14. Порядок слів у реченні	36
§ 15. Заперечення	36
§ 16. Вживання великої букви	36
§ 17. Граматичні категорії дієслова	38
§ 17.1. Число (numerus, ἀριθμός)	38
§ 17.2. Особа (persona, πρόσωπον)	38
§ 17.3. Час (tempus, χρόνος)	38
§ 17.4. Спосіб (modus, ἔγκλισις)	39
§ 17.5. Стан (genus, διάθεσις)	40
§ 17.6. Неособові дієслівні форми (verba infinita, ἀπαρέμφατα ῥήματα)	40
§ 18. Основи дієслова	42
§ 19. Словникова форма дієслова	42
§ 20. Дієвідміна (coniugatio, συζυγία)	43
§ 25. Граматичні категорії іменника	48
§ 25.1. Рід (genus, γένος)	48
§ 25.2. Число (numerus, ἀριθμός)	48
§ 26. Відмінок (casus, πτώσις)	48
§ 26.1. Називний відмінок	49
§ 26.2. Родовий відмінок	49
§ 26.3. Давальний відмінок	50
§ 26.4. Знахідний відмінок	50
§ 27. Артикль (ἄρθρον)	50

§ 29. Словникова форма іменника	53
§ 30. Перша відміна іменників	53
§ 33. Іменники чоловічого роду першої відміни	56
§ 34. Друга відміна іменників	59
§ 38. Контраговане відмінювання іменників та прикметників	69
§ 39. Аттична відміна	71
§ 40. Медіальний стан (medium, μέση)	75
§ 41. Пасивний стан (passivum, παθητική)	76
§ 45. Минулий час недоконаного виду (imperfectum, παρατατικός)	86
§ 46. Авгмент (augmentum, αύξησις).....	86
§ 47. Складовий авгмент (augmentum syllabicum, ή συλλαβική αύξησις)	86
§ 48. Часовий авгмент (augmentum temporale, ή χρονική αύξησις)	87
§ 49. Минулий час недоконаного виду активного стану (imperfectum activi).....	89
§ 52. Дієприкметник (participium, μετοχή).....	93
§ 53. Зворот genetivus absolutus	94
§ 54. Дієприкметник теперішнього часу медіального і пасивного станів (participium praesentis medii et passivi)	94
§ 55. Типи основ третьої відміни	97
§ 57. Іменники з основами на сонанти (-λ, -ν, -ρ)	98
§ 58. Прикметники з основами на сонанти -ν, -ρ	99
§ 58.1. Прикметники трьох родових закінчень	100
§ 58.2. Прикметники двох родових закінчень	100
§ 58.3. Прикметники одного родового закінчення	101
§ 59. Іменники та прикметники з основами на губні (-β, -π, -φ) та задньоязикові (-γ, -κ, -χ)	101
§ 62. Іменники середнього роду з основою на -τ	104
§ 63. Майбутній час (futurum, μέλλων)	109
§ 67. Майбутній час дієслова εἶμι бути	111
§ 67. Називний відмінок з неозначеною формою дієслова (nominativus cum infinitivo).....	112
§ 68. Аорист (aoristus, ᾠριστός).....	115
§ 70. Аорист перший медіального стану (aoristus I medii)	116
§ 73. Прикметники з основами на -ντ	121
§ 73.1. Прикметники з основами на -οντ.....	121

§ 73.2. Прикметники з основами на -αυτ	122
§ 73.3. Прикметники з основами на -εντ.....	123
§ 74. Дієприкметники теперішнього і майбутнього часів та аориста першого активного стану (participium praesentis, futuri I et aoristi I activi).....	124
§ 74.1. Participium praesentis activi	124
§ 74.2. Participium futuri I activi.....	124
§ 74.3. Participium aoristi I activi	124
§ 75. Знахідний <називний> відмінок з дієприкметником (accusativus <nominativus> cum participio)	125
§ 76. Іменники середнього роду з основами на -εσ.....	129
§ 77. Прикметники з основами на -εσ	129
§ 78. Власні імена на -ης, -κλής.....	130
§ 79. Іменники середнього роду з основами на -ασ	131
§ 80. Іменники з основами на -οσ	131
§ 81. Іменники жіночого роду з основами на -ο	132
§ 82. Іменники з основами на -υ	132
§ 83. Іменники з основами на ου/ο, αυ/α	133
§ 84. Іменники з основами на -ω	133
§ 85. Іменники з основами на ι/ε, υ/ε	137
§ 86. Прикметники з основами на υ/ε.....	138
§ 87. Іменники з основами на ευ/ε (□).....	139
§ 90. Іменники Ζεύς, Ἄρης, Πνύξ	144
§ 91. Іменник ναῦς	144
§ 94. Морфологічне освоєння українською мовою запозичених грецьких іменників I-III відмін	146
§ 95. Звичайний ступінь усіх прикметників	151
§ 95.1. Прикметники трьох родових закінчень	151
§ 95.2. Прикметники двох родових закінчень	151
§ 95.3. Прикметники одного родового закінчення	152
§ 96. Прикметники μέγας, πολύς.....	152
§ 97. Ступені порівняння прикметників з суфіксами -τερ-, -τατ-.....	153
§ 98. Ступені порівняння із суфіксами -εστερ-, -εστατ-	154
§ 99. Ступені порівняння з суфіксами -ιον-, -ιστ-	155
§ 100. Суплетивні ступені порівняння	156
§ 101. Недостатні ступені порівняння	157
§ 102. Аналітичні ступені порівняння	158
§ 103. Прислівник (adverbium, ἐπίρρημα)	158
§ 103.1. Прислівники, утворені від прикметників	158

§ 103.2. Прислівники, утворені не від прикметників	159
§ 104. Співвідносні прислівники	161
§ 105. Кількісні числівники (cardinalia, ἀπόλυτα)	167
§ 106. Порядкові числівники (ordinalia, τακτικά)	168
§ 107. Числівникові прислівники (ἀριθμητικά ἐπιρρήματα)	169
§ 108. Особові займенники (personalia, προσωπικά)	173
§ 109. Присвійні займенники (possessiva, κτητικά)	174
§ 111. Займенник ἄλλος, ἄλλη, ἄλλο	176
§ 112. Взаємний займенник (reciprocum, ἀλληλοπαθητική)	177
§ 113. Зворотні займенники (reflexiva, αὐτοπαθητικά)	177
§ 114. Вказівні займенники (demonstrativa, δεικτικά)	178
§ 114.1. Займенник ὄδε, ἦδε, τόδε	179
§ 114.2. Займенник οὗτος, αὕτη, τοῦτο	179
§ 114.3. Займенник ἐκεῖνος, ἐκεῖνη, ἐκεῖνο	180
§ 115. Відносні займенники (relativa, ἀναφορικά)	180
§ 115.1. Займенник ὅς, ἣ, ὅ	180
§ 115.2. Займенник ὅσπερ, ἥπερ, ὅπερ та інші	181
§ 116. Питальні займенники (interrogativa, ἐρωτηματικά)	181
§ 117. Неозначені займенники (indefinita, ἀόριστοι)	181
§ 117.1. Займенник τις, τι	181
§ 117.2. Займенник ὅστις, ἥτις, ὅ τι	182
§ 118. Співвідносні займенники (correlativa, συσχετικά)	183
§ 119. Умовний спосіб (coniunctivus, ὑποτακτική)	187
§ 119.1. Кон'юнктив у незалежних реченнях	187
§ 119.2. Кон'юнктив у підрядних реченнях	187
§ 120. Теперішній час умовного способу (praesens coniunctivi)	189
§ 121. Кон'юнктив дієслова εἶμι бути	189
§ 122. Аорист перший умовного способу активного та медіального станів (coniunctivus aoristi I activi et medii)	189
§ 123. Бажальний спосіб (optativus, εὐκτική)	190
§ 123.1. Оптатив у незалежних реченнях	190
§ 123.2. Оптатив у підрядних реченнях	191
§ 124. Теперішній час бажального способу (praesens optativi)	192
§ 125. Оптатив дієслова εἶμι бути	193
§ 126. Аорист перший бажального способу активного і медіального станів (optativus aoristi I activi et medii)	193

§ 127. Контраговані дієслова на -έω.....	196
Praesens et imperfectum activi.....	196
Praesens et imperfectum medii et passivi.....	198
Praesens medii et passivi.....	198
§ 128. Контраговані дієслова на -άω.....	199
Praesens et imperfectum activi.....	199
Praesens et imperfectum medii et passivi.....	201
§ 129. Контраговані дієслова на -όω.....	202
Praesens et imperfectum activi.....	202
Praesens et imperfectum medii et passivi.....	205
§ 130. Поділ дієслів на класи I–IV класи першої дієвідміни.....	210
§ 131. Майбутній час перший активного стану дієслів з основами на сонанти.....	212
§ 132. Аттичний майбутній час (futurum atticum).....	212
§ 133. Дорійський майбутній час (futurum doricum).....	213
§ 134. Аорист перший активного та медіального станів дієслів з основами на сонанти.....	213
§ 135. Аорист перший дійсного способу пасивного стану (aoristus I indicativi passivi).....	216
§ 136. Аорист перший пасивний умовного, бажального, наказового способів та дієприкметник (aoristus I passivi coniunctivi, optativi, imperativi, participii).....	218
§ 137. Майбутній час перший пасивного стану (futurum I passivi).....	219
§ 138. Сильні часи.....	222
§ 139. Аорист другий активного стану (aoristus II activi).....	222
§ 140. Аорист другий медіального стану (aoristus II medii).....	224
§ 141. Аорист другий пасивного стану (aoristus II passivi).....	225
§ 142. Майбутній час другий пасивного стану (futurum II passivi).....	227
§ 143. Минулий час результативного виду (perfectum, παρακείμενος).....	231
§ 144. Редуплікація (reduplicatio, ἀναδιπλασιασμός).....	231
§ 145. Перфект перший дійсного способу активного стану (perfectum I indicativi activi).....	233
§ 146. Перфект перший активного стану умовного способу, інфінітив та дієприкметник (perfectum I coniunctivi, infinitivi, participii activi).....	235

§ 147. Перфект дійсного способу медіального та пасивного станів (perfectum indicativi medii et passivi)	239
§ 148. Перфект умовного, бажального, наказового способів, інфінітив та дієприкметник медіального та пасивного станів (perfectum coniunctivi, optativi, imperativi, infinitivi, participii medii et passivi).....	241
§ 149. Давноминулий час результативного виду (plusquamperfectum, ὑπερσυντελικός).....	246
§ 149.1. Плюсквамперфект перший активного стану (plusquamperfectum I activi)	246
§ 149.2. Плюсквамперфект медіального та пасивного станів (plusquamperfectum medii et passivi)	247
§ 150. Минулий час результативного виду другий активного стану (perfectum II activi).....	247
§ 151. Давноминулий час результативного виду другий активного стану (plusquamperfectum II activi)	250
§ 152. Майбутній час третій (futurum III)	250
§ 153. Віддієслівні прикметники (adiectiva verbalia, ῥηματικὰ ἐπίθετα)	251
§ 154. П'ятий клас дієслів	256
§ 154.1. Дієслова, що приймають інфікс -ν-	256
§ 154.2. Дієслова з інфіксами -νε-, -νν-	257
§ 154.3. Дієслова з інфіксом -νj-	257
§ 155. Дієслова п'ятого класу з інфіксом -αι-	257
§ 156. Дієслова шостого класу з інфіксом -σκ-	262
§ 157. Дієслова шостого класу з редуплікацією	262
§ 158. Аорист другий без з'єднувального голосного	263
§ 159. Дієслова сьомого класу.....	269
§ 160. Дієслова восьмого класу.....	273
§ 161. Презенс та імперфект активного стану дієслова δίδωμι	279
§ 162. Презенс та імперфект активного стану дієслова τίθημι	280
§ 163. Презенс та імперфект активного стану дієслова ἵημι	282
§ 164. Презенс та імперфект активного способу дієслова ἵστημι.....	282
§ 165. Аорист активного стану дієслів δίδωμι, τίθημι, ἵημι.....	286
§ 166. Аорист активного стану дієслова ἵστημι.....	287

§ 167. Майбутній час, перфект та плюсквамперфект активного стану дієслів δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἴσθημι.....	288
§ 168. Презенс та імперфект медіального і пасивного станів дієслів δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἴσθημι	292
§ 169. Аорист медіального стану дієслів δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἴσθημι	294
§ 170. Аорист пасивного стану дієслів δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἴσθημι	295
§ 171. Майбутній час, перфект і плюсквамперфект медіального та пасивного станів дієслів δίδωμι, τίθημι, ἵημι.....	296
§ 172. Дієслівні прикметники дієслів δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἴσθημι	296
§ 173. Перфект і плюсквамперфект активного стану дієслова ἴσθημι.....	300
§ 174. Значення форм дієслова ἴσθημι	301
§ 175. Перфектні форми дієслів τέθηκα, δέδοκα	301
§ 176. Дієслово οἶδα	303
§ 179. Дієслово χρή	310
§ 180. Дієслово εἶμι	310
§ 181. Дієслово κάθημαι	311
§ 182. Дієслово κείμαι	312
§ 183. Другий клас дієслів другої дієвідміни	316
§ 184. Дієслово δέκνυμι	316
§ 185. Дієслова з основами на -γ	318
§ 186. Дієслова з основами на -λ, -μ, -ρ	321
§ 187. Дієслова з основами на σ-	321
§ 187.1. Дієслова з основами на -ασ-.....	321
§ 187.2. Дієслова з основами на -εσ-	322
§ 187.3. Дієслова з основами на -ωσ-	322
§ 188. Артикль (ἄρθρον)	325
§ 188.1. Вживання артикля.....	325
§ 188.2. Відсутність або альтернація артикля	327
§ 189. Особливості вживання артикля при деяких прикметниках і займенниках	329
§ 190. Заперечення οὐ	330
§ 191. Заперечення μή	332
§ 192. Плеоназм заперечних слів	334
§ 193. Відмінки (casus, πτώσεις).....	337
§ 194. Називний відмінок (nominativus, ὀνομαστική).....	337

§ 195. Кличний відмінок (vocativus, κλητική).....	338
§ 196. Знахідний відмінок (accusativus, αἰτιατική)	338
§ 196.1. Знахідний відмінок зовнішнього об'єкта (accusativus obiecti externi, αἰτιατική τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀντικειμένου)... 338	
§ 196.2. Знахідний відмінок внутрішнього об'єкта (accusativus obiecti interni, αἰτιατική τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀντικειμένου)... 339	
§ 196.3. Подвійний знахідний відмінок (accusativus duplex, αἰτιατική διπλή).....	340
§ 196.4. Знахідний відмінок відношення (accusativus relationis, αἰτιατική τῆς ἀναφορᾶς)	342
§ 196.5. Знахідний відмінок місця (accusativus loci, αἰτιατική τοῦ τόπου)	342
§ 196.6. Знахідний відмінок часу (accusativus temporis, αἰτιατική τοῦ χρόνου)	343
§ 196.7. Знахідний відмінок прислівниковий (accusativus adverbialis, αἰτιατική ἐπιρρηματική).....	343
§ 196.8. Знахідний відмінок еліптичний (accusativus exclamationis, αἰτιατική ἐλλειπτική)	344
§ 197. Родовий відмінок у власній функції.....	346
§ 197.1. Родовий відмінок власника (genetivus possessivus, γενική κτητική)	346
§ 197.2. Родовий відмінок характеризуючий (genetivus characteristicus, γενική κατηγορηματική)	346
§ 197.3. Родовий відмінок підмета або додатка (genetivus subiectivus vel obiectivus, γενική ὑποκειμενική ἢ ἀντικειμενική).....	347
§ 197.4. Родовий відмінок розділовий (genetivus partitivus, γενική διαιρετική).....	348
§ 197.5. Родовий відмінок властивості (genetivus qualitatis, γενική τῆς ιδιότητος).....	350
§ 197.6. Родовий відмінок міри (genetivus mensurae, γενική τοῦ μέτρου).....	350
§ 197.7. Родовий відмінок матеріалу (genetivus materiae, γενική τῆς ὕλης).....	350
§ 197.8. Родовий відмінок вартості (genetivus pretii, γενική τῆς ἀξίας)	350
§ 197.9. Родовий відмінок достатку (genetivus copiae, γενική τῆς πλησμονῆς).....	351
§ 197.10. Родовий відмінок нестачі (genetivus inopiae, γενική τῆς στερήσεως).....	352

§ 197.11. Родовий відмінок провини (genetivus criminis, γενική τῆς ποινῆς)	352
§ 197.12. Родовий відмінок часу (genetivus temporis, γενική τοῦ χρόνου).....	353
§ 197.13. Родовий відмінок місця (genetivus loci, γενική τοῦ τόπου)	353
§ 198. Родовий відмінок у значенні аблатива.....	353
§ 198.1. Родовий відмінок причини (genetivus causae, γενική τῆς αἰτίας).....	353
§ 198.2. Родовий відмінок порівняння (genetivus comparationis, γενική τῆς παραθέσεως)	354
§ 198.3. Родовий відмінок віддалення (genetivus separationis, γενική τοῦ χωρισμοῦ)	355
§ 199. Давальний відмінок у власній функції.....	357
§ 199.1. Давальний відмінок інтересу (dativus commodi vel incommodi, δοτική χαρακτηριστική ἢ ἀντιχαραριστική) 358	
§ 199.2. Давальний відмінок почуття (dativus ethicus, δοτική ἠθική)	359
§ 199.3. Давальний відмінок співвідношення (dativus correlative, δοτική τῆς συναναφοῦ).....	359
§ 199.4. Давальний відмінок приналежності (dativus possessivus, δοτική κτητική ἢ τῆς χρήσεως).....	360
§ 199.5. Давальний відмінок виконавця (dativus auctoris, δοτική τοῦ ἐνεργοῦντος προσώπου)	360
§ 200. Давальний відмінок у значенні інструментального	360
§ 200.1. Давальний відмінок супроводу (dativus comitativus, δοτική τῆς συνοδείας)	360
§ 200.2. Давальний відмінок спільноти (dativus sociativus, δοτική τῆς κοινωρίας)	361
§ 200.3. Давальний відмінок знаряддя (dativus instrumenti, δοτική τοῦ ὀργάνου)	362
§ 200.4. Давальний відмінок способу дії (dativus modi, δοτική τοῦ τρόπου).....	362
§ 200.5. Давальний відмінок міри (dativus mensurae, δοτική τοῦ τρόπου)	363
§ 200.6. Давальний відмінок причини (dativus causae, δοτική τῆς αἰτίας)	363
§ 200.7. Давальний відмінок відношення (dativus relationis, δοτική ἀναφοῦ).....	364
§ 201. Давальний відмінок у значенні локатива.....	364

§ 201.1. Давальний відмінок місця (<i>dativus loci, δοτική τοῦ τόπου</i>).....	364
§ 201.2. Давальний відмінок часу (<i>dativus temporis, δοτική τοῦ χρόνου</i>)	364
§ 202. Займенники (<i>pronomina, ἀντωνυμῖαι</i>)	367
§ 202.1. Особові займенники (<i>personalia, προσωπικά</i>).....	367
§ 202.2. Займенник <i>αὐτός</i>	367
§ 202.3. Зворотні займенники (<i>reflexiva, αὐτοπαθείς</i>).....	368
§ 202.4. Присвійні займенники (<i>possessiva, κτητικά</i>).....	369
§ 202.5. Вказівні займенники (<i>demonstrativa, δεικτικά</i>)	369
§ 202.6. Відносні займенники (<i>relativa, ἀναφορικά</i>)	370
§ 202.7. Питальні займенники (<i>interrogativa, ἐρωτηματικά</i>)	372
§ 202.8. Незначені займенники (<i>indefinita, ἄορίστα</i>)	373
§ 203. Прийменники властиві.....	375
§ 204. Прийменники, які керують одним відмінком	376
§ 204.1. Прийменники, що вживаються з родовим відмінком.....	376
§ 204.2. Прийменники, що вживаються з давальним відмінком ...	378
§ 204.3. Прийменники, що вживаються зі знахідним відмінком... ..	379
§ 205. Прийменники, що керують двома відмінками.....	380
§ 206. Прийменники, які керують трьома відмінками	383
§ 207. Час (<i>tempus, χρόνος</i>).....	393
§ 208. Значення часів у індикативі.....	394
§ 208.1. Теперішній час (<i>Praesens, ἐνεστώς</i>)	394
§ 208.2. Минулий час недоконаного виду (<i>imperfectum, παρατακτικός</i>)	396
§ 208.3. Минулий час доконаного виду (<i>aoristus, ἄοριστος</i>)	398
§ 208.4. Майбутній час дійсного способу (<i>futurum, μέλλων</i>).....	399
§ 208.5. Минулий час результативного виду (<i>perfectum, παρακείμενος</i>).....	400
§ 208.6. Давноминулий час (<i>plusquamperfectum, ὑπερσυντελικός</i>) ..	401
§ 208.7. Майбутній час третій (<i>futurum III, μέλλων III</i>)	402
§ 209. Значення часів у кон'юнктиві, оптативі, інфінітиві	403
§ 210. Значення часів у дісприкметнику	404
§ 211. Спосіб дієслова (<i>modus, ἔγκλισις</i>)	407
§ 211.1. Дійсний спосіб (<i>indicativus, ὀριστική</i>)	407
§ 211.2. Умовний спосіб (<i>coniunctivus, ὑποτακτική</i>).....	408
§ 211.3. Бажальний спосіб (<i>optativus, εὐκτική</i>).....	410
§ 211.4. Наказовий спосіб (<i>imperativus, προστακτική</i>)	410
§ 212. Стан дієслова (<i>genus, διάθεσις</i>)	411
§ 212.1. Активний стан (<i>activum, ἐνεργητική</i>)	411
§ 212.2. Медіальний стан (<i>medium, μέση</i>)	413

§ 212.3. Пасивний стан (passivum, παθητική)	414
§ 213. Неозначена форма дієслова (infinitivus, ἀπαρέμφατος).....	418
§ 214. Знахідний відмінок з неозначеною формою дієслова (accusativus cum infinitivo).....	421
§ 215. Називний відмінок з неозначеною формою дієслова (nominativus cum infinitivo)	424
§ 216. Дієприкметник (participium, μετοχή).....	427
§ 216.1. Дієприкметник у функції означення (participium attributum, ἐπιθετική μετοχή)	427
§ 216.2. Дієприкметник у функції присудка (participium praedicativum, κατηγορηματική μετοχή)	428
§ 217. Знахідний відмінок з дієприкметником (accusativus cum participio)	
Називний відмінок з дієприкметником (nominativus cum participio)	430
§ 218. Дієприкметник у функції обставини (participium coniunctum, μετοχή προσδιοριστική)	432
§ 219. Родовий самостійний (genetivus absolutus, γενική ἀπόλυτος).....	435
§ 220. Знахідний самостійний (accusativus absolutus, αἰτιατική ἀπόλυτος).....	436
§ 221. Називний самостійний (nominativus absolutus, ὀνομαστική ἀπόλυτος)	437
§ 222. Особливості узгодження дієприкметника.....	437
§ 223. Дієприкметник з часткою ἄν.....	438
§ 224. Дієслівні прикметники (adiectiva verbalia, τὰ ῥηματικά ἐπίθετα)	439
§ 225. Підмет (subiectum, ὑποκείμενον)	442
§ 225.1. Еліпсис підмета	443
§ 226. Присудок (praedicatum, κατηγορημα).....	444
§ 226.1. Еліпсис дієслова-зв'язки	444
§ 226.2. Еліпсис дієслівного присудка.....	445
§ 227. Узгодження підмета і дієслівного присудка	445
§ 227.1. Моноsubj'єктні конструкції	445
§ 227.2. Поліsubj'єктні конструкції.....	447
§ 228. Узгодження підмета й іменного предиката	448
§ 228.1. Моноsubj'єктні конструкції	448
§ 228.2. Поліsubj'єктні конструкції.....	448
§ 229. Прикладка (παράθεσις)	449
§ 230. Сполучники сурядності (coniunctiones, συνδεσμοί)	451
§ 230.1. З'єднувальні сполучники (copulativae, συμπλεκτικοί)	451

§ 230.2. Протиставні сполучники (adversativae, ἐναντιωματικοί)....	453
§ 230.3. Розділові сполучники (disiunctivae, διαζευκτικοί).....	457
§ 230.4. Причинові сполучники (causales, αἰτιολογικοί)	457
§ 230.5. Наслідкові сполучники (consecutivae, συμπερασματικοί) ...	458
§ 231. Частки (particulae, μόρια).....	459
§ 231.1. Частка ἄν	459
§ 231.2. Вказівні та підсильні частки.....	460
§ 232. Підрядні додаткові, або з'ясувальні речення	463
§ 232.1. Підрядні додаткові речення після виразів боязні.....	464
§ 232.2. Підрядні додаткові речення з відтінком мети.....	465
§ 233. Непряма мова	468
§ 234. Прямі, або незалежні питальні речення	470
§ 235. Непрямі питання, або підрядні питальні речення.....	471
236. Підрядні речення причини	474
§ 237. Підрядні речення мети.....	475
§ 238. Підрядні наслідкові речення.....	476
§ 239. Підрядні умовні речення	481
§ 239.1. Спосіб дійсності (modus realis).....	481
§ 239.2. Спосіб обумовленості (modus eventualis).....	482
§ 239.3. Спосіб можливості (modus potentialis)	483
§ 239.4. Спосіб недійсності (modus irrealis).....	483
§ 239.5. Нерозгорнуті умовні періоди	483
§ 239.6. Змішані умовні періоди	485
§ 240. Підрядні допустові речення.....	486
§ 241. Підрядні відносні речення	489
§ 242. Підрядні речення часу	491
§ 243. Іонійський діалект.....	497
§ 244. Дорійський діалект	513
§ 246. Діалект койне	565
Фонетика.....	565
Морфологія.....	565
Синтаксис	567

40. Ὅσοι τὴν δύναμιν ἔσχον τοῦ τὸ θαρρεῖν μάλιστα ἐκ τῶν ὁμορροούντων παρασκευάσασθαι, οὗτοι καὶ ἐβίωσαν μετ' ἀλλήλων ἥδιστα τὸ βαβαιότατον πίστωμα ἔχοντες, καὶ πληρεστάτην οἰκειότητα ἀπολαβόντες οὐκ ὠδύραντο ὡς πρὸς ἔλεον τὴν τοῦ τελευτήσαντος προκαταστροφῆν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ 122-135 568